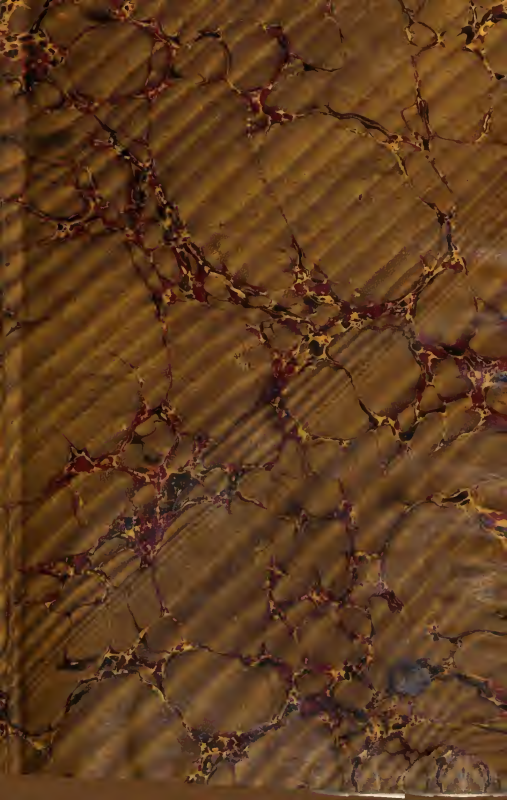

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
201
33 D
22

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΜΕΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓΓΛΟΥ

ΘΩΜΑ ΚΕΙΤΛΗ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΤΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΙΤΑΛΙΑΣ,
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ, ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ,
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ κλπ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΔΕ ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

Ὁδὸς Ἑρμοῦ ἄνω τῆς Καπνικαρέας.

1850.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ.

Την μετάφρασιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἔκρινα καταλληλότατον ν' ἀφιερώσω εἰς σὲ, Λαὲ τῆς Ἑλλάδος, διότι αἱ πράξεις, αἵτινες ἀπεθανάτισαν τοὺς προγόνους σου, εἶναι πρὸ πάντων κτῆμα ἰδικόν σου, καὶ διότι σὺ πρὸ πάντων ἔχεις μέγιστον συμφέρον νὰ τὴν σπουδάσῃς καὶ νὰ διδαχθῇς ἀπὸ τὰ προπατορικά σου παραδείγματα. Πρὸς τοῦτο δὲ ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι οὐχ' ἧττον ουσιώδεις αἰτίαι. Διατελέσας ὑπὸ δουλείαν δύο χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν, δὲν ἐλησμόνησας τὴν εὐγενῆ καταγωγήν σου, ἀλλὰ διετήρησας τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας γενναῖα αἰσθήματά σου, τὴν γλῶσσάν σου, τὴν θρησκείαν σου, καὶ τὴν ἐθνικότητά σου, ἀντιπαλαίων ἀεννάως καὶ καταβάλλων ἐπὶ τέλους πᾶν ἑτερογενὲς στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἤρχετο νὰ ἐνιδρυθῇ εἰς τὴν γῆν σου. Κατὰ δὲ τὸ 1821, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξεγερθεὶς ἐκ τοῦ πολλάκις διακοπέντος πρότερον ὕπνου τῆς δουλείας, καίτοι ἄπειρος τῶν πολεμικῶν, καίτοι ἀπροπαράσκευαστος, καίτοι στερούμενος ὅλων τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν τῆς ἐπαναστάσεως μέσων, ἠδυνήθης, ἐμπνεόμενος μόνον ἀπὸ τὴν ἱερὰν θρησκείαν σου, ἀπὸ τὸν ἅγιον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν σου, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐνδόξων προγόνων σου, ἠδυνήθης, λέγω, νὰ ἐκπλήξῃς διὰ τῆς τόλμης καὶ τῶν ἔρ-

Α*

γων σου καὶ τὸν νεώτερον κόσμον, καί, ἀντιπαλαίων πρὸς γίγαντα, νὰ νικήσῃς κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν νίκας ἀνταξίας τῶν ἐν Μαραθῶνι, τῶν ἐν Θερμοπύλαις, τῶν ἐν Σαλαμῖνι, τῶν ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ἐν Εὐρυμέδοντι, καὶ ν' ἀναδειχθῇς ἀνώτερος κατὰ τὴν ἐπιμονὴν καὶ καρτερίαν καὶ αὐτῶν τῶν προπατόρων σου.

Ἐὰν δὲ ὁ ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγών σου δὲν προώδευσε, κατὰ τὰς προσδοκίας σου, καὶ κατὰ τὰς προσδοκίας τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ὠπισθοδρόμησε, καὶ τὸν ἔσχατον ἐκινδύνευσε κίνδυνον, τὸ αἴτιον δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἀποδειλίασις οὔτε οἱ ἀποκαρτέρησίς σου, ἀλλ' ἡ ἐκ μόνης τῆς ἰδιοτελείας προελθοῦσα διχόνοια, ἥτις κατὰ δυσμοιρίαν διηγέρθη ἐν τῷ μέσῳ σου. Εἴθε δὲ τὰ παθήματα τῶν προγόνων σου, τὰ ὁποῖα θέλεις ἀναγνώσει εἰς τὴν παροῦσαν ἱστορίαν, εἴθε τὰ ἰδικά σου πρόσφατα παθήματα νὰ σὲ διδάξωσι τὰ ἀληθῆ σου συμφέροντα, καὶ νὰ σὲ προφυλάξωσιν ἀπὸ ἐκείνας τὰς πολιτικὰς παρεκτροπάς, αἵτινες ἐπέφεραν βαθμηδὸν τὴν παρακμήν, καὶ ἐπὶ τέλους τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας πατρίδος σου. Πρὸ πάντων δὲ ἡ ἐκλογὴ ἀντιπροσώπων, φίλων εἰλικρινῶν τοῦ κοινοῦ, καὶ ὄχι τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῶν, συμφέροντος, εἶναι ἀντικείμενον ἄξιον τῆς συντόνου φροντίδος σου.

ΣΠ: ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ.

Ότι έλειπεν από το έθνος μας κατάλληλον και ανάλογον πρός τα φώτα του σημερινού αιώνος σύγγραμμα περί Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τοῦτο νομίζομεν εἶναι ἀναμφισβήτητον. Καὶ λόγιοι τοῦ ἔθνους, καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος ἄνδρες, ὅσοι ἐρευνῶσι καὶ δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι προσηκόντως τὸ πολύτιμον κτῆμα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ᾐσθάνοντο τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀναπληρωθῇ ἀφεύκτως, καὶ ἡ ἀναπλήρωσις νὰ γείνῃ διὰ βιβλίου τοιούτου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἦναι χρήσιμον εἰς ὅλας, εἰ δυνατόν, τὰς τάξεις τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Τὸ δὲ σύγγραμμα τοῦ Ἄγγλου κυρίου Θωμᾶ Κείτλη, τὸ ὁποῖον μετέφρασα, νομίζω ὅτι περιέχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, ὅσα ἀπήτουν αἱ σημεριναὶ ἀνάγκαι τοῦ ἔθνους· ὂν προσδιωρισμένον κυρίως διὰ τὰ σχολεῖα, δύναται νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὸν λαόν, εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, καὶ τέλος καὶ εἰς τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους. Ὁ κύριος Κείτλης ἐφρόντισε νὰ προικίσῃ τὸ σύγγραμμά του μὲ πολλὰ ἕτερα πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπαντῶνται εἰς ἄλλα συγγράμματα τοῦ εἴδους του· διότι τὸ ἐπορίσθη κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοὺς ἀρχετύπους συγγραφεῖς Ἕλληνας, καὶ ἑπομένως τὰ ἱστορούμενα περιβάλλονται μὲ ὅλον τὸ κῦρος τῆς ἀκριβείας καὶ ἀληθείας· διότι μετεχειρίσθη ἐπωφελῶς εἰς τὸ σύγγραμμά του ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἀνακαλύψεις τῶν ἐξοχωτέρων Ἄγγλων καὶ Γερμανῶν φιλολόγων περὶ Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας· διότι, ἂν καὶ ἀριστοκρατικός, εἶναι ἀπροσωπόληπτος εἰς τὰς περὶ πολιτικῶν χαρακτήρων καὶ περὶ πολιτευμάτων κρίσεις του. Εἶναι δύσκολον, λέγει ὁ συγγραφεύς, εἰς τὸν πρό-

λογόν του ν' ἀποδειχθῇ καὶ εἰς μίαν μόνην περίστασιν, ὅτι ἑκουσίως ἐπέφερεν ἄδικον κρίσιν περὶ τῶν διαφόρων πολιτευμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντίθετα εἰς τὰ πολιτικά του φρονήματα· διότι παρεισάγει εὐστόχους καὶ ἐντόνους παραλληλισμοὺς πολλῶν γεγονότων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας πρὸς ἄλλα ἀνάλογα τῆς μέσης καὶ νεωτέρας, δι' ὧν φωτίζεται ὁ ἀναγνώστης πολὺ πλειότερον παρὰ διὰ μακροτάτων διατριβῶν. διότι τέλος ἡ ὑφὴ τοῦ λόγου εἶναι εὐκρινὴς, ζωηρὰ, καὶ τερπνὴ, καὶ ἑπομένως δύνανται ν' ἀναγινώσκωσι τὸ βιβλίον πλειότεροι καὶ μὲ μεγαλητέραν εὐχαρίστησιν. Εἶναι δὲ ἀξία νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ἡ κρίσις τοῦ Δόκτωρος Ἀρνόλδου, ἐξόχου Ἑλληνιστοῦ Ἄγγλου, καὶ τελευταίου ἐκδότου τοῦ Θουκυδίδου, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ἐπὶ τῆς ἱστορίας ταύτης τοῦ Κυρίου Κείτλη. « Ἡ ἱστορία αὕτη, λέγει, ἄνευ μὲν τῶν παραπομπῶν εἶναι μόνον χρήσιμος εἰς τὰ μειράκια, μὲ τὰς παραπομπὰς δὲ εἶναι θαυμασία ἐπιτομὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας χρήσιμος εἰς πάντας. »

Δὲν ἐκτείνομαι πλειότερον περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ βιβλίου, διότι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ θέλει πεισθῇ πληρέστατα περὶ τούτου ὁ ἀναγνώστης, καὶ διότι γίνεται λόγος ἐν ἐκτάσει περὶ τούτου εἰς τὸν πρόλογον τοῦ συγγραφέως, τὸν ὁποῖον ἔκρινα εὔλογον, μεταφράσας, νὰ δημοσιεύσω μετὰ τῆς ἱστορίας· τοῦτο μόνον ὀφείλω νὰ προσθέσω, ὅτι εἶναι μὲ πολλὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τέχνην γεγραμμένον, καὶ ὅτι περιέχει ἀξιολόγους καὶ περιέργους κρίσεις περὶ τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες εἶναι ἐξηγμέναι ἀπὸ αὐτὰς τὰς πράξεις των τὰς μνημονευομένας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Τὸ δ' Ἐπίμετρον τὸ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, δίδει μέγα φῶς ὡς πρὸς τὸν διαμφισβητούμενον ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων τῶν Βαρβάρων, τὰ ὁποῖα εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἐλ-

λάδα, καὶ ὡς πρὸς ἄλλα διαμφισβητούμενα ζητήματα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Καθ᾽ ὅσον δ᾽ ἀφορᾷ τὴν μετάφρασιν ἀρκοῦμαι νὰ εἴπω, ὅτι ἐφρόντισα νὰ τὴν καταστήσω εὐκρινῆ καὶ ἀκριβῆ, καὶ ὅπου ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία, νὰ διασαφήσω αὐτήν, προστρέχων εἰς τὰς πηγάς, ν᾽ ἀποφύγω, ὅσον τὸ δυνατόν, τοὺς ξενισμούς, καὶ νὰ συνδέσω τὴν ἀσύνδετον κατασκευὴν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης, παρακολουθῶν κατὰ τοῦτο, ὅσον τὸ δυνατόν, τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀποφθέγματα ἐκφράζουν ἐντονώτερον τὴν διάνοιαν τῶν μεγάλων ανδρῶν, ἐνόμισα ὅτι ἡ μετάφρασις ἤθελε κατασταθῆ χρησιμωτέρα εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν παρέθετον διάφορα ἀνέκδοτα διδακτικὰ καὶ ἠθικά, ἀναγόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν. Διὰ τοῦτο ἐρανισθεὶς ταῦτα ἀπὸ διαφόρους Ἕλληνας συγγραφεῖς, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, τὰ παρέθεσα καταλλήλως ἐν εἴδει σχολίων. Παρέθεσα ὡσαύτως τὸν ὅρκον, τὸν ὁποῖον οἱ νέοι τῆς πατρίδος στρατιῶται ἔδιδον, ὡς καὶ τὸν θαυμαστὸν ὅρκον, τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὸ ἐν Πλαταιαῖς συνηθροισμένον Ἑλληνικὸν στράτευμα, ὡς δυναμένους νὰ ἐμπνεύσουν γενναῖα αἰσθήματα εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας· παρεκτὸς τούτων, μεταφράσας ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Θιρλουαλίου μετέφερα εἰς τὸ προκείμενον σύγγραμμα τὰ περὶ πολιτεύματος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ὡμίλει μὲ πολλὴν συντομίαν. Ὅλα δὲ ταῦτα διακρίνονται διὰ τῆς σημειώσεως Σ. Μ.

Οἱ δὲ λόγιοι τοῦ ἔθνους παρακαλοῦνται νὰ δειχθῶσιν εὐμενεῖς εἰς τὰ τυχὸν ἀκούσια λάθη μου. Καὶ χωρὶς νὰ τὸ εἴπω ἐγώ, δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν οἴκοθεν, ὅτι κατέβαλον ἀρκετοὺς κόπους διὰ τὴν μετάφρασιν καὶ τύπωσιν τῆς προκειμένης ἱστορίας. Ἡ μετάφρασις ἀπὸ ξένας γλώσσας ἐν γένει εἶναι δύσκολος καὶ ἐπίπονος, ἰδίως δὲ ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Ὅτι δὲ ἡ παροῦσα Ἑλληνικὴ Ἱστορία εἶναι κατάλληλος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἀπόδειξις πρόχειρος ὑπάρχει ἡ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἀγγλίας εἰσαγωγή της, ἐνῷ δὲν εἶναι ἱστορία τοῦ ἔθνους. Οἱ δὲ νέοι τῆς Ἑλλάδος ὀφείλουν ἀναμφιβόλως καὶ πλειότερον χρόνον νὰ δαπανῶσι, καὶ μεγαλητέραν προσοχὴν νὰ καταβάλλωσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων των παρὰ τὴν νεολαίαν τῆς Ἀγγλίας.

Ἀφοῦ διέλαβον περὶ τοῦ συγγράμματος καὶ τῆς μεταφράσεως, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσω τινὰ περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, διότι ὁ ἀληθὴς καὶ γνήσιος σκοπὸς τῆς ἱστορίας εἶναι νὰ διδάσκῃ διὰ τοῦ παρελθόντος βιωφελῆ μαθήματα πρὸς τοὺς παρόντας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία εἶναι ἀναντιῤῥήτως ἡ διδακτικωτάτη πασῶν τῶν ἄλλων Ἱστοριῶν, διότι περιέχει τὰς βάσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ διότι εἶναι ποικίλη ὡς ἐκ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν. Οἱ νεώτεροι λοιπὸν Ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ ἐλευθερωθέντες, σπουδάζοντες αὐτὴν μετὰ προσοχῆς ἔχουν νὰ διδαχθῶσι πολλὰ καὶ μεγάλα μαθήματα. Οἱ πρόγονοί των ἀνυψώθησαν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τῆς φιλοπατρίας, τῆς δόξης, τῆς σοφίας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς μεγαλοφροσύνης· ἀπὸ δὲ τὸ ὕψος τοῦτο ἐβυθίσθησαν εἰς τὰ σκότη τῆς ἀμαθείας, τῆς ἀδοξίας, τῆς ἰδιοτελείας, τοῦ ἐξευτελισμοῦ, καὶ τέλος, τῆς δουλείας. Ἐξετάζοντες δὲ τὰς αἰτίας τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης καταστάσεως εὑρίσκομεν ἐξ ἑνὸς μέρους, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔφθασαν εἰς τοσαύτην περιωπὴν δόξης, διότι ἦσαν ποτὲ προνοητικοί, καὶ διέκρινον καὶ ἐτίμων τὴν ἀρετήν, ἀπεστρέφοντο δὲ καὶ κατεδίωκον τὴν κακίαν. Εἰς τὸν Ἡρακλέα, τὸν Θησέα και ἄλλους ἥρωας ἀνήγειραν ναοὺς διὰ τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις των καὶ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐερ-

γεσίας των· τὸν Κόδρον ἀπεθέωσαν διὰ τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὸν ἑκούσιον θάνατόν του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Ηὐτύχησαν νὰ λάδωσι τὰ ἄριστα πολιτεύματα τῆς ἐποχῆς, διότι διακρίνοντες τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν καὶ ἱκανότητα τοῦ Λυκούργου, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Ζαλεύκου, τοῦ Χαρώνδα, ἐξελέξαντο αὐτοὺς νομοθέτας των. Ἀπέκτησαν ἀθάνατον δόξαν διὰ τῶν ἐν Μαραθῶνι, Θερμοπύλαις, Σαλαμῖνι, Πλαταιαῖς, Μυκάλῃ, Εὐρυμέδοντι κλπ., σπανίων εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ κόσμου νικῶν, διότι ἐπρονόησαν νὰ παρασκευάσωσι ναυτικὸν, καὶ νὰ ὀργανισθῶσι στρατιωτικῶς, καὶ ὅλοι οἱ ἱκανοὶ ἔτρεχον αὐθόρμητοι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος· διότι διέκριναν καὶ ἐτίμησαν τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Ξανθίππου, τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Κίμωνος, τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς, καὶ διότι τέλος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐνδόξων τούτων ἀνδρῶν ὑπερίσχυε τὸ αἴσθημα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος κατὰ τῶν ἰδιαιτέρων παθῶν καὶ ἀντιζηλιῶν. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ δῆμος τῶν Ἀθηνῶν, ἐκτιμῶν τὰ γενναῖα αἰσθήματα καὶ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας τοῦ Μιλτιάδου, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὅσον στόλον ἐζήτησε διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὰς μηδισάσας νήσους, δίδων οὕτω δείγματα τῆς πρὸς αὐτὸν πληρεστάτης ἐμπιστοσύνης του. Εἰς τὸν Λεωνίδαν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἡρωϊκῶς ἀποθανόντας οἱ Ἀμφικτύονες ἀνήγειραν στήλην κατὰ τὰς Θερμοπύλας, ἀναμιμνήσκουσαν τὰς ἀρετάς των. Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην οἱ Σπαρτιᾶται τὸν μὲν Εὐρυβιάδην ἐτίμησαν μὲ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνδρείας, τὸν δὲ Θεμιστοκλέα μὲ τὸ βραβεῖον τῆς φρονήσεως· ἀπέδωκαν δὲ εἰς τοῦτον καὶ ἄλλας τιμὰς ἀναχωροῦντα ἐκ τῆς Σπάρτης, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἄλλος ἀπήλαυσεν. Ὅτε δὲ κατὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπαρου-

σιάσθη εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀμέσως παρήτησαν ὅλοι αὐτοὺς, καὶ ἐτράπησαν εἰς τὸ νὰ θεωρῶσι καὶ νὰ θαυμάζωσιν αὐτὸν, καὶ νὰ τὸν ἐπιδεικνύωσιν εἰς τοὺς ξένους καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι ἦτο περικυκλωμένος ἀπὸ τὸν Περσικὸν, ὁ Ἀριστείδης ἐκπλέει διὰ νυκτὸς ἐπὶ λέμβου ἀπὸ τὴν Αἴγιναν, διέρχεται μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀναγγέλλει εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ ὑποβάλλεται εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ἀσπόνδου ὄντος ἐχθροῦ του, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ὁ Εὐρυβιάδης ὑψόνει τὴν βακτηρίαν διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα, καὶ οὗτος δεικνύων ἀπαραδειγμάτιστον πραότητα, τὸν προσκαλεῖ νὰ τὸν κτυπήσῃ μὲν, ἀλλὰ ν' ἀκούσῃ, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Κατ' ἐκείνας τὰς ἐποχὰς ἐθριάμβευεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγαθότης, διότι ὑπερίσχυον εἰς αὐτὰς οἱ συνετοὶ, οἱ φιλοπάτριδες καὶ οἱ ἐνάρετοι ἄνδρες· τότε ὁ δῆμος τῶν Ἀθηνῶν ἀπέρριψε παμψηφεὶ τὴν πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ πυρπολήσεως τοῦ στόλου τῶν συμμάχων τοῦ συνηθροισμένου εἰς τὸν λιμένα τῶν Παγασῶν· τότε ὁ Ἀριστείδης ἔταττε τοὺς φόρους ἐπὶ τῶν συμμάχων μὲ παραδειγματικὴν δικαιοσύνην, καὶ μετὰ μεγίστης φειδοῦς ᾠκονόμει τὰ δημόσια χρήματα. Ὁ δὲ δῆμος τοσοῦτον ἐξετίμα τὸ ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης αἴσθημα τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὥστε ὅτε ὁ Αἰσχύλος ὁμιλῶν εἰς τὸ θέατρον περὶ τοῦ Ἀμφιαράου εἶπεν, « Δὲν θέλει νὰ φαίνεται δίκαιος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἦναι πραγματικῶς τοιοῦτος, » ὅλοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἀριστείδην. Κατ' ἐκείνας τὰς ἐποχὰς ἡ δικαιοσύνη διενέμετο ἀδεκάστως, διότι τὰ δικαστήρια συνεκροτοῦντο ἀπὸ φωτισμένους καὶ ἀφιλοπροσώπους δικαστὰς, πρὸ πάντων δὲ διέπρεπε τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ ὁποίου ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ

ἀφιλοπροσωπία ἦτο παραδειγματικὴ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἐκείνας τὰς ἐποχὰς ἀπέῤῥιπτον μὲ περιφρόνησιν καὶ τὰς σωτηριωδεστάτας προτάσεις μόνον διότι ἐξῆλθον ἀπὸ κακούργων στόματα.

Ἐξετάζοντες δὲ τὰς αἰτίας τῆς ἄλλης καταστάσεως αὐτῶν, εὑρίσκομεν ἐξ ἑτέρου μέρους, ὅτι ἡ παρακμὴ καὶ ἡ πτῶσις αὐτῶν δὲν προῆλθεν ἄλλοθεν εἰμὴ ἐκ τοῦ ὅτι ἐξέλιπε πᾶσα πολιτικὴ ἀρετὴ ἀπὸ τὸν λαὸν, καὶ εἰσήχθη ἀντ' αὐτῆς ἡ διαφθορά· διότι τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα οἱ σύμμαχοι συνεισέφερον πρὸς περιστολὴν τῆς πειρατείας καὶ διατήρησιν τῆς κατὰ θάλασσαν ἀσφαλείας, κατηναλίσκοντο κατὰ μέγα μέρος διὰ νὰ διασκεδάζῃ ὁ λαὸς εἰς τὰ θέατρα, καὶ διὰ νὰ πληρόνωνται ἁδροὶ μισθοὶ εἰς τοὺς ὅσοι παρευρίσκοντο εἰς τὰς συνελεύσεις καὶ συνεδρίαζον ὡς δικασταὶ, καὶ οὕτως ὑπεθάλπετο ἡ ἀργία καὶ ἡ διαφθορὰ τοῦ λαοῦ· διότι αἱ συνελεύσεις συνεκροτοῦντο κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ ὄχλον, καὶ ὄχι ἀπὸ λαόν· διότι ὑπερίσχυον εἰς αὐτὰς οἱ ἀμαθεῖς, οἱ ἰδιοτελεῖς, οἱ ἐμπαθεῖς καὶ οἱ κόλακες τοῦ δήμου, ὀλέθριοι δημαγωγοὶ, ἤτοι οἱ Κλέωνες, οἱ Ὑπέρβολοι, οἱ Κλεοφῶντες, οἱ Δημάδαι, οἱ Ὑπερίδαι, τὰ μισθωτὰ ὄργανα τῆς Περσίας καὶ τῆς Μακεδονίας· διότι αἱ σημαντικαὶ στρατηγίαι καὶ τὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἀνικάνους καὶ διεφθαρμένους· διότι οἱ τίμιοι, οἱ ἱκανοὶ καὶ οἱ φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὄχι μόνον παρηγκωνίζοντο, ἀλλὰ καὶ κατεδιώκοντο καὶ ἐθανατόνοντο ἀδίκως· διότι δὲν ἤθελον πλέον νὰ στρατεύωνται οἱ πολῖται πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἐστέλλοντο μισθοφόροι εἰς τὴν σημαντικὴν ταύτην ὑπηρεσίαν· διότι αἱ διάφοροι πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος, διατελοῦσαι εἰς ἀέναον διχόνοιαν καὶ πόλεμον, προσέτρεχον εἰς τὴν Περσίαν ζητοῦσαι τὴν χρηματικὴν συνδρομήν της, καὶ ἑκάστη τούτων ἐφιλοτιμεῖτο ποία τῆς

ἄλλης νὰ φανῇ δουλοπρεπεστέρα, καὶ νὰ ἐξευτελισθῇ περισσότερον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της· διότι τὰ δικαστήρια, συγκροτούμενα ἀπὸ τὸν ἀργὸν καὶ διεφθαρμένον ὄχλον, κατεδίκαζον ἀνεξαιρέτως ὅλους τοὺς πλουσίους, τοὺς ὁποίους τὰ στίφη τῶν συκοφαντῶν ἐνεκάλουν εἰς αὐτὰ, διὰ νὰ εὐχαριστῶσι τὸν φθόνον καὶ τὴν ἰδιοτέλειάν των, καὶ ἕνεκα τούτου ἡ κατάστασις τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ κτηματίου ὄχι μόνον δὲν ἦτον ἐπίφθονος, ἀλλὰ καὶ ἐλογίζετο μέγα δυστύχημα· καὶ διότι πρὸ πάντων ἀφῃρέθη τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν σέβας, καὶ ἀσυστόλως ἐλῄστευον τά τε ἱερὰ καὶ ὅσια. Ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια ἐλαττώματα καὶ παρεκτροπαὶ ἐπέφεραν τὴν παρακμὴν, τὴν κακοδαιμονίαν, καὶ τέλος τὴν δουλείαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ τῶν ἄλλων αἰτιῶν τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ἀπόγονοι των δύνανται νὰ ὁδηγηθῶσιν ἄριστα εἰς τὴν πορείαν τῆς νέας πολιτικῆς των ὑπάρξεως, μιμούμενοι τὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων των, καὶ ἀποφεύγοντες μετὰ μεγίστης προσοχῆς τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς παρεκτροπὰς αὐτῶν.

ΣΠ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

Διὰ τοῦ παρόντος συγγράμματος προεθέμεθα μὲν ν' ἀναπληρώσωμεν τὴν χρείαν ἁρμοδίας εἰς τὰ σχολεῖα Ἑλληνικῆς ἱστορίας, νομίζομεν ὅμως, ὅτι τὸ κοινὸν δύναται εὐλόγως νὰ θεωρήσῃ αὐτὸ ὡς ἔχον ἀξίαν ὁπωσοῦν ἀνωτέραν ἁπλοῦ τινος σχολικοῦ βιβλίου. Διότι συντάττοντες τὴν ἐπιτομὴν ταύτην, ἐπροσπαθήσαμεν νὰ κατορθώσωμεν δι' αὐτῆς τὸν διπλοῦν σκοπόν, ἤτοι νὰ θεραπεύσωμεν τὰς χρείας τῶν νέων δι' εὐκρινοῦς, ζωηρᾶς καὶ τερπνῆς διηγήσεως, καὶ νὰ ἐπιφέρωμεν σκέψεις περὶ πολιτικῶν πράξεων καὶ χαρακτήρων τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ χρησιμεύουν καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν ἄνδρα.

Εἰς ἐπικράτειαν, ὡς ἡ Ἀγγλία, ὅπου ἕκαστος σχεδὸν κέκληται νὰ συμπράττῃ εἰς τὰ πολιτικά, παρ' ὅλας τὰς ἄλλας γνώσεις, ἡ ἱστορία εἶναι ἀναγκαιοτέρα. Ὁδηγούμενοι δὲ ἀπὸ τὸν ὑγειᾶ νοῦν, ἄνευ τοῦ ὁποίου αἱ γνώσεις ὀλίγον μᾶς ὠφελοῦν, δυνάμεθα διὰ τῶν γνώσεων τῆς ἱστορίας νὰ προφυλαττώμεθα ἀσφαλέστατα κατὰ τῶν ἀλλοκότων πολιτικῶν θεωριῶν, καὶ νὰ σκεπτώμεθα καὶ νὰ πράττωμεν μετὰ θάῤῥους καὶ ἀσφαλείας εἰς τὰς δημοσίους κρισίμους περιστάσεις. Ὀλίγοι λοιπὸν θέλουν ἀρνηθῆ, ὅτι δὲν εἶναι οὐσιωδέστατον νὰ ἐνστάζωμεν εἰς τὰ πνεύματα τῶν νέων ὀρθὰς ἰδέας περὶ τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι εἰς

τὰς ἱστορίας, τὰς προσδιωρισμένας εἰς χρῆσιν αὐτῶν, δὲν πρέπει νὰ περιάπτωμεν ἀξίαν μεγαλητέραν παρὰ τὴν τῶν ἁπλῶν ἐρανισμάτων. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τοὺς νέους, διότι ὑπάρχει πολυάριθμος κλάσις ἀνδρῶν, οἵτινες αἰσθάνονται μὲν τὴν ἔλλειψιν ὑγειῶν ἱστορικῶν γνώσεων, δὲν ἔχουν ὅμως τὸν καιρὸν ν' ἀναγινώσκωσιν ὀγκώδη συγγράμματα, καὶ περιφρονοῦν δικαίως τὰς κοινὰς σχολικὰς ἱστορίας. Διὰ τοῦτο ἐφροντίσαμεν νὰ καταστήσωμεν τὸ παρὸν σύγγραμμα χρήσιμον καὶ εἰς τοὺς τοιούτους. Ἐπορίσθημεν δ' αὐτὸ ἀμέσως ἀπὸ τοὺς δοκιμωτέρους ἀρχετύπους συγγραφεῖς, καὶ ἐπιμελῶς ἐσπουδάσαμεν καὶ μετεχειρίσθημεν τὰ συγγράμματα τῶν νεωτέρων συγγραφέων περὶ Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας. Ἀρκούμεθα δὲ νὰ μνημονεύσωμεν πρὸς τοῦτο τὰ ὀνόματα τοῦ Μύλλερ, τοῦ Ἡρένου, τοῦ Βοιχχίου, τοῦ Βαχσμοὺθ ἐκ τῶν Γερμανῶν, καὶ τοῦ Ἀρνόλδου καὶ Κλίντων, ἐκ τῶν Ἄγγλων. Ἀλλὰ τὰ ὅρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνομίσαμεν φρόνιμον νὰ περιορισθῶμεν, δὲν μᾶς ἐσυγχώρησαν νὰ παραπέμπωμεν εἰς αὐτούς· ὁσάκις ὅμως συμπίπτῃ νὰ συμφωνῶμεν μὲ τοὺς συγγραφεῖς τούτους κατὰ τὸ αἴσθημα ἢ κατὰ τὴν ἔκφρασιν, συμπεραίνεται ἀναμφιβόλως, ὅτι τὰ ἐδανείσθημεν ἀπὸ αὐτούς.

Δυσκόλως δὲ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ συγγράψῃ τις ἱςορίαν, ὡς τὴν Ἑλληνικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλα σχεδὸν τὰ εἴδη τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως ἀναπτύσσονται, χωρὶς νὰ φανερώσῃ τὴν πολιτικὴν κλίσιν του. Ἄλλως τε θεωρῶ δίκαιον νὰ γνωστοποιήσω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἰδικήν μου κλίσιν, καὶ διὰ

τοῦτο παῤῥησίᾳ ὁμολογῶ, ὅτι τὰ φυσικά μου αἰσθήματα εἶναι ἀριστοκρατικὰ, καὶ ὅτι αἱ ἱστορικαὶ σπουδαί μου ἐκραταίωσαν τὰ αἰσθήματα ταῦτα· νομίζω δὲ, ὅτι ἐκείνη ἡ ἐπικράτεια δύναται κατὰ πιθανώτατον λόγον ν' ἀπολαμβάνῃ πολιτικὴν εὐτυχίαν καὶ εὐημερίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ κύρια καθήκοντα τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς νομοθεσίας (ἐξαιρουμένων τῶν ἀνωτάτων καθηκόντων) εὑρίσκονται εἰς χεῖρας εἰλικρινοῦς, ἐκτεταμένης, καὶ καλῶς πεπαιδευμένης ἀριστοκρατίας, διατελούσης μὲν ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἐλευθέρας νὰ πράττῃ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς κρίσιν. Ἀριστοκρατίαν δ' ἐννοῶ τὴν ἐκ τοῦ γένους καὶ τοῦ κληρονομικοῦ πλούτου· ἀλλ' ἀπαρέσκομαι εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν μόνου τοῦ πλούτου· ἡ δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ ἱκανότητος, ἀπολαμβάνουσα τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν, τὴν ὁποίαν τινὲς φαντασιοκόποι ὀνειρεύονται, εὑρίσκεται, καθόσον ἐγὼ γνωρίζω, μόνον εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ εἰς παρομοίας ἰδανικὰς χώρας· διότι δὲν φαίνεται παντάπασιν εἰς τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν, καὶ ὅ,τι ἔγεινε, θέλει γίνεσθαι, φοβοῦμαι, μέχρι τέλους. Ἀλλὰ συγχρόνως δὲν ἀγνοῶ παντάπασιν, καὶ ἐλεεινολογῶ μάλιστα *τὴν ὑπεροψίαν καὶ ἀλαζονείαν, κοινὸν κακὸν εἰς τοὺς εὐγενεῖς*, τὸ ὁποῖον εἶναι τόσον ὑβριστικὸν, καὶ ἀπέναντι τοῦ ὀρθοῦ λόγου τόσον παράλογον· τὸ καλὸν ὅμως δὲν ἠμπορεῖ ποτὲ νὰ ἦναι ἄμικτον κακοῦ.

Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀπροσωποληψία πρέπει νὰ ἐμπνέῃ τὸν ἱστορικὸν, καὶ ὀφείλει νὰ θεωρῇ ἐξίσου τὰ πάντα. Κατὰ τοῦτο δὲ πιστεύω, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ κατηγορηθῶ. Ἐγὼ μὲν ἀπαρέσκομαι ἐξίσου εἰς τὸν

δεσποτισμὸν, τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ τὴν δημοκρατίαν· ἀλλ'εἶναι δύσκολον ν'ἀποδειχθῇ, ὅτι καὶ εἰς μίαν μόνην περίςασιν ἐδείχθην ἑκουσίως ἄδικος πρὸς τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τῶν κυβερνητικῶν τούτων μορφῶν. Ἐὰν δὲ διὰ τοῦ Κλέωνος ςιγματίζω τὸν ὑπερφίλαυτον καὶ αἰσχρὸν δημαγωγὸν, διακρίνω ὅμως καὶ θαυμάζω τὴν ἀληθῆ ἀξίαν καὶ τὰ γενναῖα αἰσθήματα τοῦ Δημοσθένους. Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρω ἀπὸ τὸν Μιτφόρδον, ὅςτις μετέφερεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν παρελθόντων χρόνων τὰς πολιτικὰς προλήψεις καὶ τὴν ἐμπάθειαν τῶν ἡμερῶν του.

Ἐνδέχεται δέ τινες, ἀναγινώσκοντες τὴν παροῦσαν ἱστορίαν, νὰ δυσαρεστηθῶσιν ὡς μὴ ἀπαντῶντες «τοὺς ἄνδρας τοῦ Πλουτάρχου,» ὡς ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν Δὲ Ῥέτζ. Ὁ δὲ λόγος εἶναι, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἱστορικὸς, καὶ ὄχι ἐγκωμιαςής· ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἡμίθεοι, ἀλλ' ἄνθρωποι, ὡς καὶ ἡμεῖς, μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδυναμίας μας· καὶ ὅτι ἡ ἱστορία, διὰ νὰ ἦναι ὠφέλιμος, πρέπει νὰ ἦναι ἀληθής.

Ἐνδέχεται δὲ νὰ ὑπάρχουν ἄλλοι φρονοῦντες, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, ὡς ἀρχαία εἶναι ὀλίγον ὠφέλιμος σήμερον. Ἀλλ' ἡ ἱστορία, ὡς ἐξαίρετα παρατηρεῖ ὁ δόκτωρ Ἀρνόλδος, δὲν γνωρίζει τὴν διάκρισιν ταύτην τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ὡς πρὸς τὴν ὠφέλειαν. Διότι ὁ ἄνθρωπος ὑπῆρξε πάντοτε ὁ αὐτὸς, καὶ οὐδὲν μέρος τῆς ἱστορίας του εἶναι παντάπασιν ἄμοιρον τοῦ χρησίμου καὶ περιέργου. Ἡ δ' Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία εἶναι πολὺ χρησιμώτεραι παρὰ τὰς πλείστας νεωτέρας ἱστορίας, διότι ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ῥώμη ἦσαν ἐλεύθεραι, καὶ αἱ ἱστορίαι των εἶναι ἱστο-

ρία τοῦ λαοῦ, καὶ ὄχι τῶν κυβερνώντων. Ἡ ἀναγκαιοτάτη δὲ καὶ διδακτικωτάτη ἱστορία τουλάχιστον ὡς πρὸς ἡμᾶς, εἶναι ἡ τῆς Ἀγγλίας· μετ' αὐτὴν δὲ ἡ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἔπειτα, νομίζω, ὄχι ἡ τῶν μεγάλων βασιλείων καὶ αὐτοκρατοριῶν, ἀλλὰ τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν τοῦ μεσαιῶνος. Διατί ἡ ἱστορία τῆς Ἀσίας ἐν γένει εἶναι τόσον στείρα διδασκαλίας; διότι εἶναι ἱστορία μόνον τῶν Καλιφῶν, Σαχῶν καὶ Σουλτάνων, καὶ ὄχι τοῦ λαοῦ.

Ἐν Λονδίνῳ Ἰαννουαρίου 15, 1836.

Ἡ ἱστορία αὕτη, μετὰ τὴν πρώτην δημοσίευσίν της, ἔλαβε πολλὰς προσθήκας καὶ βελτιώσεις. Διότι, ἐνῷ ἔγραφα ἑκάςην τῶν ἱςοριῶν μου, παρίςατο βελτίωσίς τις, τὴν ὁποίαν μετεβίβαζον ἔπειτα εἰς τὰς προλαβούσας ἐκδόσεις, ὅτε πάλιν τὰς ἐξέδιδον. Σημείωσιν δὲ τῶν πλείστων ἐκ τῶν βελτιώσεων τούτων εὑρίσκει τις εἰς τὸν πρόλογον τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τῆς περὶ Ῥώμης ἱςορίας μου. Ἐνταῦθα δὲ σημειῶ μίαν μόνην βελτίωσιν.

Εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν αἱ παραπομπαὶ εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἦσαν σπάνιαι, ὄχι διότι δὲν ἐγνώριζον ἐντελῶς τὴν μεγάλην αὐτῶν ὠφέλειαν, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ μὴ αὐξήσῃ τὸ βιβλίον διὰ νὰ δύναται νὰ πωλῆται εἰς μετρίαν τιμὴν, καὶ ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνοι, πρὸς χρῆσιν τῶν ὁποίων ἔγραφον, ἠδύναντο ν' ἀδιαφοροῦν περὶ τῶν συγγραφέων, μὲ παρεκίνησαν ν' ἀμελήσω τὰς παραπομπὰς, ἐκτὸς μόνον εἴς τινας σημαντικωτάτας περιςάσεις. Ταχέως ὅμως ἐπείσθην νὰ μεταβάλω τὸ σχέδιόν μου ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ μακαρίτου Δόκτορος Ἀρνόλδου ἐκ

Ῥούγβης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁμιλῶν περὶ τοῦ βιβλίου ἔλεγεν « Ἀμέσως διέταξα τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἱστορίας σας εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, ὅπου, στοχάζομαι, θέλει εἶσθαι καὶ τερπνὸν καὶ ὠφέλιμον. Εἰς ἄλλην δ' ἔκδοσιν ἐγὼ ἤθελον σημειώσει τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸ τέλος τῆς σελίδος. *Ἄνευ τῶν παραπομπῶν τὸ βιβλίον εἶναι χρήσιμον μόνον εἰς τὰ μειράκια· μετ' αὐτῶν δὲ εἶναι θαυμασία ἐπιτομὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, χρήσιμος εἰς πάντας.* Ἐγὼ συγγράφων ἱστορίαν συνειθίζω νὰ μεταχειρίζωμαι τὰς παραπομπὰς καὶ ὡς ἔλεγχον τῆς ἰδίας μου ἀκριβείας. Στοχάζομαι, ὅτι δύναται μέν τις νὰ γράψῃ ὀλίγον διαφόρως ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἁπλῆ γνώμη, εἰς τὴν ὁποίαν, τολμῶ νὰ εἴπω, θέλουν διαφωνεῖ πολλοί. Οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία, ὡς νομίζω, ὑπάρχει περὶ τῶν γενικῶν ἀρετῶν τοῦ βιβλίου σας. »

Πρὶν δὲ φανερώσω κατὰ ποῖον τρόπον ἠκολούθησα τὴν σοφὴν ταύτην συμβουλὴν, νομίζω ὅτι εἶμαι ὑπόχρεος, ἀποδίδων δικαιοσύνην εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρὸς, νὰ γνωστοποιήσω εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἐὰν ἀπήλαυσεν εἴτε ἡδονὴν, εἴτε ὠφέλειαν ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἀπὸ ὁποιανδήποτε ἄλλην τῶν ἱστοριῶν μου, κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ὑπόχρεος διὰ τοῦτο εἰς αὐτὸν, διότι ἄνευ τῆς διαβεβαιώσεως τῆς συνδρομῆς, τὴν ὁποίαν ἀπ' αὐτὸν ἔλαβον, δὲν ἤθελον ἴσως τολμήσει νὰ ἐπιχειρήσω τὴν σύνταξιν αὐτῶν. Εἰς ἐπιστολὴν δὲ χρονολογημένην τὴν 14 Φεβρουαρίου 1833 ἐξεφράζετο οὕτως· « Ἐὰν γράψετε κατάλληλον καὶ τερπνὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, θέλω εἶσθαι

τὰ μέγιστα ὑπόχρεος εἰς ὑμᾶς, καὶ θέλω εἰσαγάγει αὐτὴν ἀμέσως εἰς τὸ σχολεῖον. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἱςορίαν τῆς Ῥώμης, ἀπεφάσισα νὰ γράψω αὐτὴν ἐγὼ, καὶ ἤδη ἐνασχολοῦμαι συντέμνων ὅσα πρό τινων ἐτῶν ἔγραψα χάριν τῆς Μητροπολιτικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Ἀλλ' ἀρχίζω μόνον ἀπὸ τοὺς Καρχηδονικοὺς πολέμους, καὶ φοβοῦμαι μήπως τὸ σύγγραμμα ἐπὶ τέλους ἀποβῇ πολὺ ὀγκῶδες διὰ τὰ μειράκια. Ἀσμένως δ' ἤθελον στρέψει τὴν ἱστορίαν μου πρὸς ἄλλον σκοπὸν παρὰ τὸν σχολικὸν, ἐὰν ὑμεῖς συγγράψετε ζωηροτέραν τινὰ, καὶ συγχρόνως ἀκριβῆ καὶ ἀπηλλαγμένην ματαιολογίας. Φρονῶ, ὅτι διηγεῖσθε καλῶς καὶ μὲ πολλὴν ζωηρότητα· ἴσως δὲ, ἐὰν μοὶ ἦναι συγχωρημένον νὰ τὸ εἴπω, τὸ αἴσθημα τῆς εἰρωνείας τὸ τόσον ἀναγκαῖον ἐνῷ διηγούμεθα μύθους, ἀπαιτεῖται νὰ περιςέλλεται, μάλιςα δὲ ν' ἀντικαθίσταται ἀπὸ τελείαν ἀφοσίωσιν εἰς τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς ἀληθείας καὶ ἀγαθότητος, ὅταν ὁμιλῆτε περὶ ἀληθοῦς ἱςορίας » Νομίζω δ' ἀναγκαῖον νὰ δηλοποιήσω εἰς τὸν ἀναγνώςην, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπαινίττεται τὰς διηγήσεις περὶ τῶν συμβεβηκότων τῶν Θεῶν καὶ Δουάρφων καὶ Τρόλλων καὶ παρομοίων ἄλλων ὄντων, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται εἰς τὰ μυθολογικά μου συγγράμματα. Ἀλλ' ὁ δόκτωρ Ἀρνόλδος ἔλαβε μετὰ ταῦτα τὴν εὐχαρίστησιν νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἠδυνήθην νὰ προσαρμόσω τὸ ὕφος μου εἰς τὴν ὑπόθεσίν μου.

Ἐπειδὴ ἦτον ἀδύνατον νὰ σημειώσω τὰς παραπομπὰς εἰς τὸ τέλος ἑκάστης σελίδος, χωρὶς ν' αὐξήσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὸ μέγεθος καὶ ἑπομένως ἡ τιμὴ τῶν βι-

βλίων μου, παρεδέχθην τὸ ἀκόλουθον σχέδιον. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου κεφαλαίου μνημονεύω τοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰ μέρη τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἠρανίσθην τὰ περιεχόμενα, τάττων αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀξιολογότητά των. Ὁσάκις δὲ γεγονός τι ἢ παρατήρησις πηγάζῃ ἀπὸ διάφορόν τινα πηγήν, ἢ ἀπὸ ἄλλο τι μέρος μιᾶς τῶν γενικῶν πηγῶν, γίνεται ἰδία παραπομπὴ περὶ τούτου. Διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου, νομίζω, ἐπιτυγχάνεται πληρέστατα ὁ σκοπός· διότι, ἐπειδὴ αἱ γενικαὶ πηγαὶ εἶναι συνακόλουθοι καὶ προβαίνουν παραλλήλως μὲ τὴν διήγησίν μου, ἡ παραπομπὴ εἰς αὐτὰς εἶναι εὔκολος. Ἡ μόνη δ' ἀντίῤῥησις εἶναι, ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἐνδέχεται ἐνίοτε ὅτι ἔχει νὰ συμβουλευθῇ δευτέραν, ἢ καὶ τρίτην ἢ τετάρτην πηγήν. Ἡ ἀντίῤῥησις ὅμως αὕτη εἶναι ἀσήμαντος, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν εὐχαριστοῦνται ἐντελῶς, ὅταν δύνανται νὰ παραβάλλωσι συγγραφέα τινὰ μὲ τὰς πηγάς του, ὁσάκις θέλωσιν.

Ὀφείλω δ' ἐπὶ τέλους νὰ σημειώσω, ὅτι εἰς τὴν διήγησιν τῶν πηγῶν τῶν σημειωμένων εἰς τὰ Ἐπίμετρα τῶν ἱστοριῶν μου, τὰ ὀνόματα μὲ κυρτὰ γράμματα εἶναι τῶν συγγραφέων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα παρατίθενται, τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἀρχῶν, τῶν πολιτευμάτων κλπ. διακρίνονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὸν πίνακα. Ὅταν δ' ὁ ἀναγνώστης ἀπαντᾷ τινας ἐκ τῶν λέξεων τούτων εἰς τὸ κείμενον, προσφεύγων εἰς τὸν πίνακα θέλει ὁδηγεῖσθαι πρὸς τὸ μέρος, ὅπου αὕτη ἐξηγεῖται.

Ἐν Βινσιέλδη, Υόρκ, Μαρτίου 27, 1845.

ΘΩΜΑΣ ΚΕΙΤΛΗΣ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐχρονολόγουν κατὰ τετραετεῖς περιόδους, ὀνομασθείσας Ὀλυμπιάδας ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἐτελοῦντο εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστης περιόδου. Ὑπελογίζοντο δὲ ἀπὸ τὴν πρώτην νέαν σελήνην μετὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον· ἡ δὲ πρώτη Ὀλυμπιὰς ἤρχισε τὴν 21 πρὸς τὴν 22 Ἰουλίου, 776 πρὸ Χριστοῦ.

Αἱ χρονολογίαι τῶν Ὀλυμπιάδων ἐκφράζονται ὡς ἐφεξῆς, Ὀλυμπ. 42, 3· δηλ: τὸ τρίτον ἔτος τῆς 42 Ὀλυμπιάδος.

Διὰ ν' ἀναγάγῃς τὰς Ὀλυμπιάδας εἰς ἔτη Π. Χ., ἀφαίρεσον ἓν ἔτος ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα, καὶ ἓν ἀπὸ τὰ περιττεύοντα ἔτη, ἔπειτα πολλαπλασίασον τὰς Ὀλυμπιάδας μὲ 4, καὶ πρόσθεσον τὰ περιττεύοντα ἔτη· ἀφαίρεσον ἔπειτα τὸ γινόμενον ἀπὸ 776, καὶ τὸ ὑπόλοιπον θέλει εἶσθαι ὁ ζητούμενος ἀριθμός. Παράδειγμα· διὰ νὰ εὕρῃς τὸ ἔτος Π. Χ. τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα 72, 3. δηλ: τὸ ἔτος τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης, ἀφαίρεσον ἓν ἀπὸ τὰ 72 καὶ ἓν ἀπὸ τὰ 3=71, 2. πολλαπλασίασον δὲ τὸ 71 μὲ 4, καὶ πρόσθεσον 2=286· ἀφαίρεσον δὲ τὰ 286 ἀπὸ τὰ 776=490. Ὁ λόγος τοῦ κανόνος τούτου εἶναι ὁ ἐφεξῆς· τὸ ἔτος εἶναι τὸ τρίτον τῆς 72 Ὀλυμπιάδος, ἑπομένως παρῆλθον 71 Ὀλυμπιάδες καὶ δύο ἔτη· τὰ ἔτη λοιπόν, τὰ ὁποῖα αὗται ἀποτελοῦν, πρέπει ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὰ 776.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Γεωγραφικὴ περιγραφὴ τῆς Ἑλλάδος (1).

Η μεγάλη σειρὰ τῶν ὀρέων, ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τὰ Πυρηναῖα κατὰ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν, καὶ ἀποτερματιζομένη εἰς τὸν Αἷμον (Μπαλκάμια) κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, διαχωρίζει τὰς τρεῖς χερσονήσους, τὰς ἀποτελούσας τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὴν ἤπειρον τὴν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἐκτεινομένην. Ἡ δὲ σειρὰ αὕτη προβαίνουσα ἐκπέμπει κλάδους ἑκατέρωθεν, εἷς τῶν ὁποίων κατέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ἀνατολικώτατον μέρος τῶν χερσονήσων· ὁ δὲ κλάδος οὗτος προχωρῶν μεσημβρινῶς ἀπετέλει τὸ πάλαι τὸ ὅριον μεταξὺ τῶν Ἰλλυριῶν πρὸς δυσμὰς, καὶ τῶν Παιόνων καὶ Μακεδόνων πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τότε λαμβάνων τὸ ὄνομα Πίνδος, διεχώριζε τοὺς Ἕλληνας (2) τῆς Θεσσα-

(1) Ἡ Γεωγραφικὴ αὕτη περιγραφὴ τῆς Ἑλλάδος συμφωνεῖ μὲ τοὺς περὶ Δωριέων πίνακας τοῦ Μύλλερ, καὶ διὰ τοῦτο ἀντιστοιχεῖ κυρίως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

(2) Ἡ μὲν χώρα ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἑλλὰς, ὁ δὲ λαὸς Ἕλληνες οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον τὴν μὲν, Γραικίαν, τοὺς δὲ, Γραικούς·

Κατὰ τὰ Πάρια Μάρμαρα οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος πρὶν ὀνομασθῶσιν Ἕλληνες ὠνομάζοντο Γραικοὶ ἀπὸ τοῦ Γραικοῦ. Σ. Μ.

λίας ἀπὸ τοὺς ἡμιβαρβάρους συγγενεῖς των Ἠπειρώτας, τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὸ δυτικὸν μέρος. Ἡ σειρὰ δὲ αὕτη τῶν ὀρέων ἔχει ὡσαύτως τοὺς κλάδους της καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν συνέχειάν της μέχρις οὗ ἀποτερματίζεται εἰς τὴν θάλασσαν. Κλάδος δέ τις, ἐκτεινόμενος πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πίνδου, διαχωρίζει τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀποτελῶν τὸ ἀνατολικὸν ταύτης ὅριον· ὁ δὲ κλάδος οὗτος ὀνομάζεται Καμβούνια ὄρη (1)· ὠνομάζετο ὡσαύτως κατ' ἐπέκτασιν Ὄλυμπος, ἀπὸ τὸ ὁμώνυμον ὑψηλὸν καὶ χιονοσκέπαστον ὄρος, ὅπου ὑπετίθετό ποτε, ὅτι κατῴκουν οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κλάδου τούτου· στενή δέ τις κοιλὰς διαχωρίζει τὸν Ὄλυμπον ἀπὸ τὴν Ὄσσαν, ἥτις ὑψοῦται ἐν εἴδει ἀψῖδος, κατὰ μεσημβρίαν· ἡ δὲ Ὄσσα ἑνοῦται κατὰ μεσημβρίαν μὲ τὸ Πήλιον ὄρος, τὸ ὁποῖον συναντᾶται μὲ τὸ ὄρος Ὄθρυν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὸν Πίνδον πρὸς ἀνατολάς. Παραλλήλως δὲ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄθρυος κατὰ μεσημβρίαν, ἕτερος κλάδος, ὀνομαζόμενος Οἴτη, ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἄλυσιν τοῦ Πίνδου μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ἡ μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Οἴτης κειμένη χώρα ὀνομάζεται Θεσσαλία· διαχωρίζεται δὲ ἀπὸ τὸ ὄρος Ὄθρυν, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται παραλλήλως μὲ τὰς σειρὰς τῶν δύο τούτων ὀρέων. Τὸ βόρειον δὲ μέρος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῇ κοιλὰς τοῦ Πηνειοῦ, ἀπὸ τὸν κυριώτερον αὐτοῦ ποταμὸν, εἶναι πλουσία καὶ εὔφορος πεδιάς, περικλειομένη πανταχόθεν ἀπὸ ὄρη· στενὸς δὲ αὐλὼν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὄσσης, ἡ τερπνὴ κοιλὰς τὰ Τέμπη, χορηγεῖ διέξοδον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ διαυγοῦς ποταμοῦ Τιταρησίου καὶ τῶν ἄλλων ποταμῶν,

(1) Κατὰ μὲν τοὺς Ῥωμαίους ὀνομάζονται οὕτω, κατὰ δὲ τὸν Πτολεμαῖον Κανολούϊα ὄρη. Σ. Μ.

οἱ ὁποῖοι ποτίζουσι τὴν κοιλάδα. Ὁ δὲ Πηνειὸς δεχόμενος ἅπαντας τούτους ἐκβάλλει διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Πόλεις δὲ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ ἦσαν ἡ Τρίκκη, ἡ Λάρισσα, ἡ Σκοτοῦσσα, ὁ Κραννὼν, αἱ Φεραὶ, κατὰ τὴν Βοιβηΐδα λίμνην, ἡ Φάρσαλος, κλπ.

Ἡ κοιλὰς δὲ τοῦ Σπερχειοῦ, ὡς δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν (ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ κυριωτέρου αὐτῆς ποταμοῦ) τὴν μεταξὺ τῆς Ὄθρυος καὶ Οἴτης κειμένην χώραν, ἀνοίγεται πρὸς τὴν θάλασσαν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ὅπου ὁ Μαλιακὸς κόλπος εἰσδύει εἰς αὐτήν. Πόλεις δὲ τῆς κοιλάδος ταύτης ἦσαν ἡ Ὑπάτη καὶ Λαμία. Ἔξωθεν δὲ τῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων ἀπὸ τοῦ Πηλίου ὄρους μέχρι τῆς Ὄθρυος περὶ τὸν Παγασητικὸν κόλπον, κεῖται τρίτον μέρος τῆς Θεσσαλίας, φημιζόμενον κατὰ τοὺς μυθικοὺς αἰῶνας, ὡς κατοικία τῶν Λαπίθων καὶ Μινύων. Κυριώτεραι δὲ πόλεις του ἦσαν ἡ Κρεμαστὴ Λάρισσα, αἱ Θῆβαι, ἡ Ἴτων, ἡ Ἄλος, αἱ Παγασαὶ, καὶ ἡ Ἰωλκὸς, καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἡ Δημητριάς· οἱ Ἀργοναῦται ἐξέπλευσαν ἀπὸ τὸν Παγασητικὸν κόλπον.

Στενὴ δέ τις ταινία γῆς μεταξὺ Ὄσσης, Πηλίου, καὶ τῆς θαλάσσης, ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ στόμιον τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τοῦ στομίου τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου· αὕτη ὠνομάζετο Μαγνησία, καὶ ἐθεωρεῖτο μέρος τῆς Θεσσαλίας. Καθὼς δὲ τὰ Τέμπη εἶναι ἡ μόνη εἴσοδος εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος, τοιουτοτρόπως ἡ μόνη ἔξοδος ἀπὸ τὰ Τέμπη κατὰ τὸ μεσημβρινὸν, εἶναι τὸ στενὸν, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Πύλαι, ἢ Θερμοπύλαι ἀπὸ τὰς θερμὰς πηγάς του, καὶ τὸ ὁποῖον διέρχεται μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τέρματος τῆς Οἴτης καὶ τῆς θαλάσσης. Νοτιανατολικῶς δὲ ἀπὸ τῆς Οἴτης ὑψοῦνται ἀλληλοδιαδόχως τὰ ὄρη, τὰ ὀνομαζόμενα Κνημὶς, Ἀκόντιον, καὶ Πτῷον, τὰ ὁποῖα, ὁμοῦ μὲ τὴν μεταξὺ αὐτῶν, καὶ τῆς θαλάσσης χώραν σχηματίζουσι τὴν

Ἐπικνημιδίαν καὶ Ὀπουντίαν Λοκρίδα, ἥτις περιεῖχε πόλεις ἀξιολόγους μόνον τὴν Ὀποῦνταν, Σκάρφειαν, Νίκαιαν καὶ Θρόνιον.

Τὸ Μεσάπιον, ὁ Μυκαλησσὸς καὶ ἄλλα ὄρη ἐκτείνονται κατὰ τὸ παράλιον ἀπὸ τὸ Πτῷον, καὶ ἑνοῦνται μὲ τὸ ὄρος Πάρνηθα, τὸ ὁποῖον, ἐκτεινόμενον πρὸς δυσμὰς, συναντᾶται μὲ τὸ τραχὺ ὄρος Κιθαιρῶνα. Ὁ δὲ χλοερὸς Ἑλικὼν, ἡ κατοικία τῶν Μουσῶν, τρέπεται πρὸς βοῤῥᾶν ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα· μετὰ τὸν Ἑλικῶνα δὲ ἕπεται ἀμέσως τὸ ὄρος Ἡδύλειον, τὸ ὁποῖον ἑνοῦται μὲ τὸ Ἀκόντιον· ἡ οὕτω δὲ περικλειομένη χώρα, καὶ ὀνομαζομένη Βοιωτία, δὲν εἶναι πεδιὰς ὡς αἱ τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ μᾶλλον συνέχεια λόφων καὶ μικρῶν κοιλάδων καὶ πεδιάδων, βραχειῶν μὲν, εὐφορωτάτων ὅμως· διαχωρίζεται δὲ ἀπὸ σειρὰν πετρωδῶν λόφων, ἐκτεινομένων ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα μέχρι τοῦ ὄρους Πτῴου. Καὶ τὸ μὲν ἀρκτῷον μέρος περιεῖχε τὰς πόλεις Ὀρχομενὸν, Χαιρώνειαν, Λεβάδειαν, Κορώνειαν, Ἀσπληδόνα, Ἀλίαρτον, Ὀγχηστὸν, κλπ. Ὁ κυριώτερος δὲ ποταμός της εἶναι ὁ Κηφισσὸς, ὅστις συνάγων τὰ ὕδατα τῆς Φωκικῆς κοιλάδος πρὸς δυσμὰς, διαῤῥέει κατὰ τὸ στενὸν τῆς Ἐλατείας πρὸς ἄρκτον (τὸ στενὸν τοῦτο εἶναι ἡ μόνη εἴσοδος εἰς τὴν ἀρκτῷαν Βοιωτίαν) (1), καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην Κωπαΐδα, περίφημον διὰ τοὺς ἡδεῖς ἐγχέλεις αὐτῆς. Καταβόθραι δὲ, τριάκοντα σταδίων τὸ μῆκος, μεταβιβάζουσι τὰ περιττὰ ὕδατα τῆς λίμνης ταύτης εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Τὸ δὲ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Βοιωτίας περιεῖχε τὰς πόλεις Θήβας, Θεσπιὰς καὶ Πλαταιάς· ὁ κυριώτερος δὲ ποταμὸς αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἀσωπὸς, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα, ἐκβάλλει εἰς

---

(1) Ὅταν ὀνομάζωμεν τὰ Τέμπη, τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν παροῦσαν, μόνας εἰσόδους, δὲν ἐννοοῦμεν τὰς διὰ τῶν ὀρέων.

τὴν θάλασσαν πλησίον τῆς Τανάγρας. Ἡ δὲ παραλία ἀπὸ τῆς Λοκρίδος μέχρι τῆς Ἀττικῆς, περιλαμβάνουσα τὰς πόλεις Ἀνθηδόνα, Τανάγραν καὶ Ὠρωπὸν, ἀνῆκεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐπίσης καὶ ταινία τις τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἡ Βοιωτία δὲ, οὖσα ἡ κεντρικὴ χώρα τῆς Ἑλλάδος, καὶ περιέχουσα μικρᾶς ἐκτάσεως πεδιάδας, ὑπῆρξε σκηνὴ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν μεγάλων μαχῶν τῆς ξηρᾶς, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν (1).

Νοτιανατολικῶς δὲ τῆς Βοιωτίας ἐκτείνεται πρὸς τὴν θάλασσαν ἡ χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς, διαχωριζομένη ἀπὸ τῆς Βοιωτίας διὰ τῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων Πάρνηθος καὶ Κιθαιρῶνος· ὄρη δὲ ἄλλα μὲν πετρώδη, ἄλλα δὲ καλλιεργήσιμα, περικλείοντα κοιλάδας καὶ μικρὰς καρποφόρους πεδιάδας, κατέχουσι τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς ἐπιφανείας της. Καὶ τὰ μὲν κυριώτερα ὄρη εἶναι ὁ Ὑμηττὸς, τὸ Πεντελικὸν καὶ τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον, αἱ δὲ εὐρυχωρότεραι πεδιάδες εἶναι αἱ τῆς Ἐλευσῖνος, Ἀθηνῶν, Βραυρῶνος, καὶ Μαραθῶνος· αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ἐλευσὶς ἦσαν αἱ μόναι ἀξιόλογοι πόλεις, οἱ δὲ ποταμοὶ Ἰλισσὸς καὶ Κηφισσὸς ἐν Ἀθήναις ἔλαβον σημασίαν ὄχι ἀνάλογον τοῦ μεγέθους αὐτῶν.

Ἀπέναντι δὲ τοῦ παραλίου τῆς Λοκρίδος, Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, κεῖται ἡ νῆσος Εὔβοια, χωριζομένη ἀπὸ τοῦ παραλίου τούτου διὰ στενοῦ πορθμοῦ, τοῦ Εὐρίπου. ἐκτείνεται δὲ κατὰ μῆκος 1200 σταδίων ἀπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ παραλλήλου τοῦ Βραυρῶνος ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἡ Εὔβοια περιεῖχε τὰς πόλεις Ὠρεὸν, Χαλκίδα, Ἐρέτριαν, Κάρυστον, κλπ. Πρὸς δυσμὰς δὲ τῆς Ἀττικῆς, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κιθαιρῶνος, κεῖται ἡ Μεγαρὶς, συγκειμένη ἀπὸ ἀφόρους λό-

(1) Ὁ Ἐπαμινώνδας ὠνόμαζε τὴν Βοιωτίαν· Ὀρχήστραν Ἄρεως, (χορευτήριον τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου).

φους καὶ ἀπὸ μίαν μόνην πεδιάδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτον ἡ πόλις Μέγαρα, ἔχουσα λιμένα κατὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον. Ἡ Μεγαρὶς δὲ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Μεταξὺ δὲ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ, εἰς κοιλάδα ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τῆς Ἐπικνημιδίας Λοκρίδος, κεῖται ἡ Φωκίς. Πόλεις δὲ αὐτῆς ἦσαν οἱ Δελφοὶ, περίφημοι διὰ τὸ μαντεῖόν των, ἡ Στίρις, ὁ Πανοπεὺς, ἡ Ὑάμπολις, ἡ Ἐλάτεια, κλπ.

Ὁ Παρνασσὸς, ὁ Πίνδος καὶ ἡ Οἴτη περικλείουσι τὴν Δρυοπίδα καὶ Δωρίδα πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς Φωκίδος· ἡ δὲ δυτικὴ, ἡ Ὀζολὶς Λοκρὶς, ἔχουσα πόλεις τὴν Ἄμφισσαν καὶ τὴν Ναύπακτον, κεῖται πρὸς δυσμὰς τῆς Φωκίδος, κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Πρὸς δυσμὰς δὲ τῆς Λοκρίδος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ κεῖται ἡ ὀρεινὴ μὲν, ἀλλ' ὄχι ἄκαρπος Αἰτωλία, ἐκτεινομένη κατ' ἄρκτον πρὸς τὸν Πίνδον καὶ Ἀμβρακικὸν κόλπον· εἶχε δὲ πόλεις τὸ Θέρμον, τὴν Πλευρῶνα, τὴν Καλυδῶνα, τὴν Χαλκίδα κλπ. Καὶ ὁ μὲν ποταμὸς Εὔηνος, πηγάζων ἀπὸ τὸ ὄρος Οἴτην, διέρχεται δι' αὐτῆς ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν· ὁ δὲ Ἀχελῷος ῥέων ἀπὸ τὸν Πίνδον, ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν αὐτῆς ὅριον.

Πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ Ἀχελῴου κεῖται ἡ Ἀκαρνανία, ἥτις περιορίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου, καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Πόλεις δὲ αὐτῆς ἦσαν ἡ Στράτος, ἡ Ἀλυζία, κλπ.

Ἡ Πελοπόννησος κεῖται πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ὁποίαν συνάπτεται διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ἐλάχιστον πλάτος εἶναι 32 μόνον σταδίων. Τὰ Ὄνεια ὄρη, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται πρὸς μεσημβρίαν ἀπὸ τοῦ Κιθαιρῶνος, ἀποτερματίζονται εἰς τὸν Ἰσθμὸν, καὶ σχηματίζουσι πεδιάδα ἐκτεινομένην πρὸς τὴν Πελοπόννησον.

Τετράγωνον δέ τι ὀρέων, περικλεῖον χώραν διαιρουμένην εἰς

ἴδια μέρη ὑπὸ χαμηλοτέρων σειρῶν ὀρέων, ἐκπέμπον δὲ βραχίονας πανταχόθεν, κατέχει τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου· Καὶ τὰ μὲν ὄρη Ἐρύμανθος, Λάμπεια, Ἀροάνια, καὶ Κυλλήνη ἀποτελοῦσι τὴν ἀρκτῴαν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου· ἡ δὲ ἀνατολικὴ πλευρά του ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ὄρη Ἀρτεμίσιον, Παρθένιον, καὶ Πάρνωνα· τὸ Βόρειον, ὁ Ταΰγετος καὶ τὸ Λύκαιον, ἀποτελοῦσι τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ πλευράν· ἡ δὲ Φολόη ὁμοῦ μὲ τὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα τὴν ἑνόνουν μὲ τὸ Λύκαιον, κλείουσι τὸ τετράγωνον τοῦτο κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος· Ἡ περικλειομένη οὕτω χώρα ὀνομάζεται Ἀρκαδία· σύγκειται δὲ ἀπὸ σειρὰς ὀρέων, ὑψηλὰς πεδιάδας, βαθείας κοιλάδας, φάραγγας, χειμάῤῥους, λίμνας καὶ δάση. Ἡ μόνη δὲ ἔξοδος αὐτῆς εἶναι πρὸς δυσμὰς, ὅπου ἔχει τὰς πηγάς του ὁ Ἀλφειὸς ποταμὸς, δεχόμενος τὰ ὕδατα τοῦ Λάδωνος καὶ ἄλλων ποταμῶν. Ποταμοὶ δέ τινες ἐγκαταλείπουσιν αὐτὸν πρὸς ἀνατολὰς διὰ ὑπογείων διόδων. Πόλεις δὲ τῆς Ἀρκαδίας, ἦσαν ἡ Τεγέα, Μαντίνεια (καὶ αἱ δύω πόλεις ἔκειντο εἰς πεδιάδα, ἥτις ὑπῆρξε σκηνὴ πολλῶν αἱματηρῶν μαχῶν), ὁ Ὀρχομενὸς, ἡ Κλείτωρ, ἡ Στύμφαλος, ἡ Μεγαλόπολις, κλπ.

Κατ' ἄρκτον δὲ τῆς Ἀρκαδίας, τὰ ὄρη βαθμηδὸν βυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ δὲ στενὴ ταινία, ἥτις ἐκτείνεται κατὰ τὴν παραλίαν, τὴν ἀπέναντι τῆς Αἰτωλίας καὶ Λοκρίδος, ὠνομάζετο Ἀχαΐα, περιέχουσα δώδεκα πόλεις, τὴν Δύμην, τὰς Πάτρας, τὸ Αἴγιον, τὴν Πελλήνην, κλπ.

Ἀνατολικῶς δὲ τῆς Ἀχαΐας κατὰ τὴν παραλίαν ἔκειτο ἡ μικρὰ πολιτεία Σικυών. Μὲ αὐτὴν δὲ, μὲ τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Ἀρκαδίαν ἐσυνορεύοντο αἱ ἐπίσης μακραὶ πολιτεῖαι Φλιοῦς καὶ Κλεωναί.

Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῆς Σικυῶνος, εἰς πεδιάδα διερχομένην διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ παρατεινομένην, καὶ κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου κεῖται ἡ Κορινθία. Ἡ πλουσία δὲ καὶ

πολυτελὴς (ἀφνειὸς) πόλις Κόρινθος ἔκειτο κατὰ τοὺς πρόποδας ὑψηλοῦ βράχου, ὀνομαζομένου Ἀκροκορίνθου, ὅςτις ὑψοῦται ἀπὸ τὴν πεδιάδα εἰς ὕψος ἑκατοντάδων τινῶν ποδῶν. Ἡ πόλις δὲ εἶχε δύω λιμένας, τὰς Κεγχραιὰς κατὰ τὸν Σαρωνικὸν, καὶ τὸ Λέχαιον, κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Χερσόννησος δέ τις ὀνομαζομένη Ἀργολὶς ἀπὸ τὴν κυριωτέραν πόλιν αὐτῆς, ἐκτείνεται ἐντεῦθεν νοτιανατολικῶς, καὶ τὸ μὲν βόρειον μέρος αὐτῆς, ὀνομαζόμενον Ἀκτὴ, περιεῖχε τὰς πόλεις Ἐπίδαυρον καὶ Τροιζῆνα· τὸ δὲ μεσημβρινὸν περιεῖχε τὸ Ἄργος, τὰς Μυκήνας, τὴν Ἑρμιόνην, κλπ. Σύγκειται δὲ κυρίως ἀπὸ σειρὰς ὀρέων καὶ πεδιάδας κατὰ τὸ παράλιον, ὡς καὶ ἡ ἀπέναντι Ἀττική. Ὁ Ἴναχος καὶ ὁ Ἐρασῖνος, ἔχοντες τὰς πηγάς των εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἶναι αἱ ἀξιολογώτατοι ποταμοί της.

Νοτιανατολικῶς δὲ τῆς Ἀργολίδος, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἀρκαδίας, ἐκτείνονται δύω σειραὶ ὀρέων ἀποτερματιζόμεναι εἰς τὰ ἀκρωτήρια Μαλέαν καὶ Ταίναρον· αὗται δ' ἐγκλείουσι καρποφόρον κοιλάδα, ποτιζομένην ἀπὸ τὸν διαυγῆ Εὐρώταν, καὶ εἰσδέχονται τὸν Λακωνικὸν κόλπον. Ἡ χώρα αὕτη ὠνομάζετο Λακωνία. Πόλεις δὲ αὐτῆς ἦσαν ἡ Σπάρτη, ἡ Λακεδαίμων, αἱ Ἀμύκλαι, τὸ Γύθειον κατὰ τὸν κόλπον, Ἐπίδαυρος ἡ Λιμηρὰ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν παράλιον, κλπ.

Δυτικῶς δὲ τοῦ ὀρεινοῦ ὁρίου τῆς Λακωνίας, ὀνομαζομένου Ταϋγέτου, πρὸς τὴν θάλασσαν, κεῖται ἡ Μεσσήνη (1) ἥτις εἶναι ἐκ τῶν εὐφορωτάτων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος· ἀμέσως δὲ μετὰ τὸν Ταΰγετον, κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, εἶναι ἡ εὔφορος πεδιὰς ὀνομαζομένη Μακαρία (εὐτυχὴς)

(1) Οὕτως ὀνομάζεται ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τοῦ Πολυβίου, καὶ ἀπὸ τὸν Λύβιον, τὸν Διόδωρον καὶ πολλοὺς μεταγενεστέρους τοῦ Πολυβίου. Ἡ Μεσσηνία δὲ τοῦ Πολυβίου εἶναι ἐπίθετον, ὡς Ἀττικὴ, Κελτικὴ κλπ. (Γῆ, ἢ χώρα ἐννοουμένη), καὶ ποτὲ δὲν ἀπαντᾶται χωρὶς ἄρθρον.

ποτιζομένη ἀπὸ τὸν Πάμισον ποταμὸν, ὅςτις, ἂν καὶ βραχὺς, καὶ μὴ ἐξυμνούμενος ἀπὸ τοὺς ποιητὰς, εἶναι εἷς τῶν βαθυτάτων καὶ ὡραιοτάτων ποταμῶν τῆς Πελοποννήσου. Κατ' ἄρκτον δὲ τῆς Μακαρίας ἐκτείνεται ἡ πεδιὰς Στενύκληρος, ἥτις περικυκλοῦται ἀπὸ ὄρη, ἓν τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ ἀξιομνημόνευτος Ἰθώμη. Πρὸς δυσμὰς δὲ ἀποβαίνει ἀνωμαλωτέρα καὶ ὀρεινοτέρα.

Δυτικῶς δὲ τῆς Ἀρκαδίας, κατὰ τὴν παραλίαν, τὴν ἀπὸ Μεσσήνης μέχρις Ἀχαΐας, κεῖται ἡ Ἤλις, περίφημος διὰ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας· ἐσύγκειτο δὲ ἀπὸ τρία μέρη, τὴν Τριφυλίαν, τὴν Πισσάτιδα καὶ τὴν Ἤλιδα. Ἡ πεδιὰς, ἡ ὀνομαζομένη κοίλη Ἤλις, κειμένη μεταξὺ τῶν βραχιόνων τῶν ὀρέων Φολόης καὶ Σκόλλεως, εἶναι ἡ μεγίστη τῆς Πελοποννήσου· Κυριώτεραι δὲ πόλεις της ἦσαν ἡ Ἤλις καὶ ἡ Πίσσα, κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλφειοῦ, πλησίον τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ Ὀλυμπία, ὅπου οἱ ἀγῶνες, οἱ ὀνομασθέντες ἀπ' αὐτῆς, ἐτελοῦντο.

Ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς περικυκλοῦται ἀπὸ θάλασσαν, καὶ τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη ὀνομάζονται μὲ ἴδια ὀνόματα. Τὸ Ἰόνιον πέλαγος βρέχει αὐτὴν πρὸς δυσμὰς, εἰσρέον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, διὰ νὰ χωρίσῃ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Παρακολουθεῖ δὲ ἡ Κρητικὴ θάλασσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸ Μυρτῷον πέλαγος ἐκτείνεται πρὸς τὸ ἀνατολικὸν παράλιον τῆς Πελοποννήσου, εἰσρέον εἰς τὸν Ἀργολικὸν καὶ Σαρωνικὸν κόλπον· ὃν δὲ λόγον ἔχει ὁ Κορινθιακὸς κόλπος πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, τὸν αὐτὸν ἔχει καὶ ὁ Σαρωνικὸς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν, καὶ περιέχει τὰς νήσους Αἴγιναν, Καλαύρειαν καὶ Σαλαμῖνα. Τὸ δὲ Αἰγαῖον πέλαγος ἐξαπλοῦται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὴν Ἀσίαν.

Πολυάριθμοι δὲ νῆσοι καλλωπίζουσι τὰς θαλάσσας ταύτας. Εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἀπέναντι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ

Ἤλιδος, κεῖται ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ἰθάκη καὶ ἡ Ζάκυνθος. Πλησίον δὲ του ἀκρωτηρίου Μαλέα, ἐν τῇ Κρητικῇ θαλάσσῃ, εὑρίσκεται ἡ νῆσος Κύθηρα, νοτιανατολικῶς τῆς ὁποίας ἡ Κρήτη ἐκτείνεται 1,300 περίπου στάδια ἀπὸ δυσμὰς πρὸς ἀνατολάς· τὰ λευκὰ ὄρη, ἡ Ἴδη, και ἡ Δίκτη ἐκτείνονται καθ' ὅλον τὸ μῆκός της· τὸ βόρειον δὲ μέρος της εἶναι τὸ εὐφορώτερον· αἱ κυριώτεραι δὲ πόλεις της ἦσαν ἡ Κυδωνία, ἡ Λύκτος, ἡ Γόρτυνα, καὶ ἡ Κνωσσός.

Αἱ νῆσοι αἱ ὀνομαζόμεναι Σποράδες κεῖνται κατ' ἄρκτον τῆς Κρήτης. Βορειοδυτικῶς δὲ τούτων, ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει, εὑρίσκονται αἱ Κυκλάδες, ὀνομασθεῖσαι οὕτω ἀπὸ τὸν κυκλικὸν τρόπον, καθ' ὃν εἶναι τεταγμέναι. Αἱ κυριώτεραι δὲ τούτων εἶναι, ἡ Ἄνδρος, Τῆνος, Δῆλος, Νάξος, Πάρος, Μῆλος, Κύθνος καὶ Κέως. Ὑπεράνω δὲ τῆς Εὐβοίας κεῖνται, ἡ Σκύρος, Σκίαθος, Πεπάρηθος καὶ ἄλλαι· ἡ Λῆμνος, Θάσος, Σαμοθράκη καὶ Ἴμβρος κεῖνται πλησίον τοῦ παραλίου τῆς Θρᾴκης. Ἡ δὲ Λέσβος, Χίος, Σάμος, Κῶς, Ῥόδος καὶ ἄλλαι ὀλιγώτερον ἀξιόλογοι κεῖνται κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν. Ἑκάστη δὲ νῆσος εἶχε πόλιν ὁμώνυμον, ἀλλ' ἡ Λέσβος καὶ ἡ Ῥόδος εἶχον ἑκάστη πλειοτέρας πόλεις.

Ἡ Ἑλλὰς παριστᾷ τοιουτοτρόπως χώραν, χωριζομένην δι' ὀρέων, κυματιζομένην ἀπὸ λόφους, καὶ ποτὲ μὲν ἐκτεινομένην εἰς εὐφόρους πεδιάδας, ποτὲ δὲ συστελλομένην εἰς βαθείας κοιλάδας, καὶ ποτιζομένην ὑπὸ ποταμῶν, οὐδεὶς τῶν ὁποίων εἶναι πλώϊμος, ἀλλὰ πολλοὶ ξηραίνονται κατὰ τὸ θέρος. Συστάδες δὲ νήσων ὑψόνουν τὰς χλοερὰς κεφαλάς των ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, φαινόμενα λείψανα καταποντισθείσης ἠπείρου· ὁλόκληρος δὲ ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος, τόσον ἐνδόξου εἰς τὴν Ἱστορίαν, εἶναι (ἐμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν νήσων) μικροτέρα κατὰ τὸ τρίτον ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μικροῦ βασιλείου τῆς Πορτουγαλλίας, ἀλλ' ἡ ἔκτα-

σις τῶν παραλίων της ὑπερβαίνει τὴν ἔκτασιν τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ πέμπτον, καὶ εἶναι πλέον ἢ διπλασία τῆς ἐκτάσεως τῶν παραλίων τῆς Γαλλίας.

Δάση καὶ διαφόρων εἰδῶν καρποφόρα δένδρα ἐφύοντο ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ τῶν πεδιάδων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀττικὴ ἐσεμνύνετο διὰ τὰς ἀξιολόγους ἐλαίας της· ἀμπελῶνες καὶ συκαῖ εὑρίσκοντο πανταχοῦ· σῖτος, κριθὴ καὶ ἄλλα εἴδη γεννημάτων παρήγοντο καθ' ὅλα τὰ μέρη· ἵπποι, ὄνοι, ἡμίονοι, πρόβατα, αἶγες, βόες καὶ χοῖροι ἐτρέφοντο εἰς τὰ ὄρη, κοιλάδας, καὶ πεδιάδας της. Τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη ἐχρησίμευον ὡς ἄσυλον τῶν λαγωῶν, δορκάδων, κάπρων καὶ ἄλλων θηρίων· οἱ δὲ λύκοι καὶ αἱ ἄρκτοι προσείλκυον τὸν τολμηρὸν κυνηγόν. Οἱ δὲ ἰχθῦς ἦσαν ἄφθονοι εἰς τὰς θαλάσσας καὶ λίμνας της. Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχουσι κορυφαὶ ὀρέων ἐκ γρανίτου λίθου· τὰ ὄρη καὶ οἱ λόφοι της σύγκεινται ἀπὸ τιτανοῦχον καὶ ἀμμώδη λίθον, σχηματίζουν ἐκτεταμένα σπήλαια καὶ παρέχουν θέσεις κατὰ τὰς πεδιάδας εἰς ἀνέγερσιν ὀχυρωμάτων. Τὰ λατομία τοῦ Πεντελικοῦ, τῆς Καρύστου καὶ τῆς Πάρου παρεῖχον ἄφθονα μάρμαρα εἰς τὸν ἀνδριαντοποιὸν καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα· καὶ τὰ μὲν μεταλλεῖα τῆς Εὐβοίας ἐχορήγουν χαλκόν, τὰ δὲ τῆς Βοιωτίας καὶ Λακωνίας, σίδηρον. Ὁ δὲ ἄργυρος ἐξωρύσσετο ἀπὸ τὸ Λαύριον τῆς Ἀττικῆς, καὶ πάλαι ποτὲ, ἀπὸ τὴν νῆσον Σίφνον, ἥτις παρεῖχεν ὡσαύτως μικρὰς ποσότητας χρυσίου.

Τοιαύτη ἦτον ἡ Ἑλλὰς, τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν μέλλομεν νὰ διαγράψωμεν, χώρα δηλ. ἥτις παρήγαγεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ πολλὰς τρυφὰς τῆς ζωῆς, ἔχουσα ποικίλην ἐπιφάνειαν καὶ εὔκρατον κλίμα, ἀπέχουσα μετρίως ἀφ' ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον πολιτισμένας πολιτείας, καὶ κατοικουμένη ἀπὸ μίαν τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν, αἵτινες εἶναι προικισμέναι ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ τὰ ἐξοχώτατα προτερήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β. (1)

Ἀρχέγονος κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Πελασγοί· — ἀποικίαι ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας — ὁ Ἡρωϊκὸς Αἰών.

Ἡ Ἑλλάς, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ Εὐρώπη, ᾠκίσθη ἀπὸ ἐκείνην τὴν μερίδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἥτις ὠνομάσθη Ἰαφεθία, Καυκασία ἢ Ἰνδογερμανικὴ φυλή, ἀλλ᾽ οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν πότε συνέβη τὸ γεγονὸς ταῦτο, ἢ ὁποία ἦτον ἡ κατάστασις τῶν πρώτων κατοίκων της. Ὅτι δὲ δὲν ἦσαν νομάδες οἱ Ἕλληνες, ὡς οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἄραβες, τοῦτο εἶναι βέβαιον, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει ἐκτεταμένας πεδιάδας διὰ νὰ περιέρχεται αὐτὰς ὁ ποιμὴν μὲ τὸ ποίμνιόν του. Ἡ δὲ θεωρία τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων τῆς Ἑλλάδος, ὅτι δῆθεν οἱ προπάτορές των ὑπῆρξαν γυμνοὶ ἄγριοι, βαλανοφάγοι, δὲν πρέπει νὰ γίνεται παραδεκτὴ εἰμὴ μετὰ μεγάλης προσοχῆς, διότι δὲν στηρίζεται εἰς καμμίαν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν, καὶ εἶναι ἀναντιῤῥήτως συνέπεια τῆς αὐτοχθονικῆς θεωρίας, ἤτοι ἐκείνης, ἥτις ὑποθέτει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀνεβλάστησαν ἀπὸ τὴν γῆν, ὡς τὰ φυτά, ἀγροῖκοι, ἀμαθεῖς καὶ κτηνώδεις· τοιαύτη θεωρία ἀντίκειται ὅλως διόλου εἰς τὴν πεῖραν.

Ὑπάρχουσιν ἔθνη, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν πρέπει νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὴν φιλολογίαν πολιτισμένου τινὸς λαοῦ, ὅστις εἶχεν εἰρηνικὰς ἢ πολεμικὰς σχέσεις μὲ αὐτά· οὕτω πορίζόμεθα τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς πρώτης καταστάσεως τῶν κατοίκων τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Βρετανίας ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους συγγραφεῖς. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ

(1) Ἡ ὕλη τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἐλήφθη σχεδὸν μόνον ἀπὸ τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα· ὁ θέλων δὲ νὰ γνωρίσῃ ἐν γένει τὰς πηγὰς ἀπὸ τὰς ὁποίας ἠρανίσθημεν τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἂς ἴδῃ τὸ Ἐπίμετρον Α.

ἕτερά τινα ἔθνη, τῶν ὁποίων τὴν ἱστορίαν δὲν πρέπει νὰ ἀρυσθῶμεν εἰμὴ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια ἔθνη· εἰς ταύτην δὲ τὴν περίστασιν ἡ ἱστορία εἶναι πάντοτε μυθώδης εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀποβαίνει δὲ μόνον ἀληθὴς, κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὅταν ἦναι σύγχρονος μὲ τὰ συμβάντα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει. Τὸ μυθῶδες μέρος ὅμως δὲν εἶναι παντάπασιν ἄμοιρον ἀληθείας· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἀνευρίσκεται εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πολιτεύματα συχνότερον παρ' εἰς τὰ συμβεβηκότα. Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος εἶναι τοῦ τελευταίου τούτου εἴδους· διότι μόνον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας αὐτούς δυνάμεθα νὰ μάθωμεν τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἱστορίαν.

Ὅταν, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῶν παραδόσεων, ἐπιχειρῶμεν νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὸ σκότος τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ἑλλάδος, εὑρίσκομεν αὐτὴν κατοικουμένην ἀπὸ γενεὰν ἀνθρώπων διηρημένων εἰς φυλάς. Τὸ δὲ συνήθως διδόμενον εἰς τὴν γενεὰν ταύτην ὄνομα, (ἀλλὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ποτὲ κοινὸν εἰς ὁλόκληρον αὐτὴν) εἶναι τὸ Πελασγικόν· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη ὑπῆρξε πολυπληθὴς, κατοικοῦσα ὄχι μόνον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, καὶ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, μέχρι τῆς Μυκάλης, διότι ἡ θρησκεία, τὰ ἤθη καὶ ἡ γλῶσσα καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἦσαν ὅμοια καθ' ὅλας ταύτας τὰς χώρας.

Οἱ Πελασγοὶ, ὡς ἔχομεν λόγον νὰ ὑποθέσωμεν, ἀπεῖχον πολὺ τῆς ἀγρίας καταστάσεως. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ζωῆς αὐτῶν πιθανῶς διέφερε κατὰ τὴν φύσιν τῆς χώρας. Καὶ εἰς μὲν τὰς ὀρεινὰς ἐπαρχίας ἦσαν ποιμένες καὶ κυνηγοί· εἰς δὲ τὰς εὐφόρους πεδιάδας, γεωργοί· εἰς δὲ τὰ παράλια ἁλιεῖς, καὶ ἴσως ἔμποροι, διότι δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον, ὅτι ἀντήλλασσον μετ' αὐτῶν οἱ Φοίνικες, ὡς καὶ μετὰ τῶν διαδόχων τῶν Ἑλλήνων, τὰ πολυτελῆ προϊόντα τῆς Ἀσίας, ἀντὶ τῶν

προϊόντων τῆς χώρας των. Ἀλλ' ἡ γεωργία ἦτον ἡ πρώτη τῶν Πελασγῶν ἐνασχόλησις, καὶ τὸ ὄνομά των ἠμπορεῖ ὄχι βεβιασμένως νὰ παραχθῇ ἀπὸ τὴν λέξιν γεωργίαν (1). Αἱ προσφιλεῖς δὲ κατοικίαι των ἦσαν, ὡς φαίνεται, αἱ πεδιάδες, αἱ λιπαινόμεναι ὑπὸ ποταμῶν, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον *ἀργούς*· ἐπὶ τῶν πεδιάδων δὲ τούτων ἀνήγειραν ὀχυρὰς Λαρίσσας, ἢ ὀχυρώματα, διὰ ν' ἀσφαλίζωνται ἐναντίον τῶν ληστῶν. Αἱ οἰκοδομαὶ δὲ αὗται ἐσύγκειντο ἀπὸ ὑπερμεγέθεις ἀκατεργάστους λίθους, ἐπισωρευμένους ἄνευ ἀμμοκονίας. Αὗται ὠνομάζοντο εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους Κυκλώπεια, ὡς ἐὰν ἦσαν κτισμέναι ἀπὸ τοὺς φαντασιώδεις γίγαντας, τοὺς ὀνομαζομένους Κύκλωπας, καὶ φαίνονται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν Ἀργολίδα, Ἀρκαδίαν, Βοιωτίαν, καὶ Ἤπειρον, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, (κυρίως δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἑρνίκων Αἰσκίων καὶ Βόλσκων) καὶ εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ ἀλλαχοῦ (2).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ γεωργικὸς λαὸς κυβερνᾶται συνήθως μὲ μοναρχικὴν, ἢ μικτὴν μοναρχικὴν καὶ ἀριστοκρατικὴν κυβέρνησιν, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πολίτευμα τῶν Πελασγικῶν κρατῶν. Οἱ Πελασγοὶ, πρεσβεύοντες θρησκείαν, γεωργικὸν χαρακτῆρα ἔχουσαν, ἐλάτρευον θεότητας, αἵτινες προέδρευον εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς φύσεως, θεωροῦντες αὐτὰς ὡς δοτείρας τῶν προϊόντων, καὶ σωτείρας παντὸς γεννητοῦ ὄντος, χωρὶς νὰ δίδωσιν εἰς αὐτὰς ἰδιαίτερα ὀνόματα. Αἱ γινόμεναι δὲ εἰς τοὺς θεοὺς προσφοραὶ ἦσαν πιθανώτατα ἀναίμακτοι, καὶ δὲν ἔχομεν ἀποχρῶντας λόγους νὰ

---

(1) Διότι ἄλλος πιθανῶς ἀρχαιότερος τύπος τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἦτο, Πελαργὸς, τὸ ὁποῖον παράγεται ἀπὸ τοῦ π έ λ ω, ε ἰ μ ὶ ἢ καταγίνομαι, καὶ ἀργὸς ἢ ἀγρὸς, τὸ ὁποῖον σημαίνει χωράφιον, γῆν.

(2) Ὁ Στράβων (Βιβλ. 9 Σελ. 440) ἀπαριθμεῖ 13 τόπους εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον Λαρίσσας.

ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπεκράτουν αἱ βδελυραὶ ἀνθρώπιναι θυσίαι μεταξὺ τῶν θείων ἢ εὐγενῶν (δίων) (1) Πελασγῶν. Ὁ λαὸς δὲ τοῦ Λατίου εἰς τὸν Ἰταλίαν, φαίνεται ὅτι διετήρησε τὴν Πελασγικὴν θρησκείαν, καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν καθαρότητα.

Παρεκτὸς δὲ τῶν Πελασγῶν, αἱ παραδόσεις διέσωσαν τὰ ὀνόματα καὶ ἄλλων φυλῶν, αἵτινες κατῴκουν τὴν Ἑλλάδα κατὰ ταύτην τὴν ἐποχήν· διότι οἱ Καύκονες ἐλέγετο ὅτι κατῴκουν εἰς τὸ δυτικὸν παράλιον τῆς Πελοποννήσου· οἱ Κούρητες, εἰς τὴν Αἰτωλίαν, οἱ Κᾶρες κατεῖχον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου· οἱ Λέλεγες κατῴκουν τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λοκρίδα, Μεγαρίδα, Εὔβοιαν, Λακωνίαν, καὶ Μεσσήνην. Τίποτε ὅμως βέβαιον δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν περὶ τῶν φυλῶν τούτων, ἢ περὶ τῶν ἠθῶν καὶ πολιτευμάτων αὐτῶν.

Κατὰ τὰς παραδόσεις ὡσαύτως, ἢ κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν μεταγενεστέρων, εἰς τὴν περίοδον ταύτην, ἔφθασαν ἀποικίαι ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας. Καὶ ὁ μὲν Κέκροψ καταγόμενος ἐκ Σαΐος, κειμένης εἰς τὸ Αἰγυπτιακὸν Δέλτα, λέγεται ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν 1550 Π. Χ., ὅπου ἐδίδαξε τοὺς ἀγρίους, τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, πῶς νὰ καλλιεργῶσι τὸν σῖτον, καὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς τινὰς κοινωνικοὺς θεσμούς. Ὁ δὲ Δαναός, καταγόμενος ἐκ τῆς Χέμμιος τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἦλθεν εἰς Ἄργος, καὶ παρέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας ἀπὸ τὸν Πελασγὸν ἡγεμόνα, ὅςτις τὴν ἐκυβέρνα· ὁ δὲ Κάδμος, ἀρχηγὸς Φοινικικῆς ἀποικίας, ἀπέβη εἰς τὸ παράλιον τῆς Βοιωτίας, καὶ προχωρῶν πρὸς τὸ ἐνδότερον, ἔκτισε τὰς Θήβας εἰς κοιλάδα εὔφορον, ἀπέχουσαν 140 στάδια ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Τέλος ὁ Πέλοψ, ἡγεμὼν τῆς Λυδίας, ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ

(1) Οὕτως ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν Ὅμηρον, Ἰλιάδ. 429 Ὀδυσ. ΙΗ. 177.

πατρίδα, ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ μεγάλους θησαυρούς, καὶ δι' αὐτῶν ἐσύστησε τὴν ἐξουσίαν τοῦ γένους του καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Χερσόνησον. Ὁ δὲ Λέλεξ, ἐξ οὗ οἱ Λέλεγες ἔλαβον τὸ ὄνομά των, λέγεται ὡςαύτως ὅτι ἦτον Αἰγύπτιος.

Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀρχηγῶν τούτων τῶν ἀποικιῶν ἀναφέρεται εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν ἀσφαλὴς ὁδηγός μας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καὶ οὐδὲν ἴχνος Αἰγυπτιακῆς καὶ Ἀσιατικῆς ἐπιῤῥοῆς διακρίνεται εἰς τὰ ἤθη, τὰ ὁποῖα περιγράφονται ὑπὸ τῶν ποιημάτων αὐτῶν. Ἰδίως δὲ τὸ περιστατικὸν τῆς ἀφίξεως τοῦ Κέκροπος καθίςαται ὕποπτον, καθόσον οὐδεμία ὁποιαδήποτε μνεία τῆς Αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς του ἀπαντᾶται εἰς διάστημα 1300 ἐτῶν μετὰ τὴν ὁριζομένην χρονολογίαν τῆς εἰς Ἀττικὴν ἀφίξεώς του. Ἡ δὲ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ Ἀττικὸς λαὸς ἦτο ἐξ ἀρχῆς διῃρημένος εἰς ἔθνη, ὅμοια μὲ τὰ τῆς Αἰγύπτου, εἶναι πολὺ ἀβεβαία. ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς ἂν ἦτο, τοιαύτη διαίρεσις ἠδύνατο νὰ συμβῇ, ἄνευ τῆς ἐπενεργείας Αἰγυπτιακῆς ἀποικίας. Ὅτι δὲ οἱ Φοίνικες ἔφεραν τὰ γράμματα εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς καὶ τῳόντι συνέβη, τοῦτο δὲν εἶναι ἀναντίῤῥητος ἀπόδειξις, ὅτι ἀπῴκησαν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ περιεργότερον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ Ὅμηρος, ὅςτις διὰ τῶν ποιημάτων του ἐξυμνεῖ κυρίως τὸν δόξαν τοῦ γένους τοῦ Πέλοπος, εἰς τὸν καιρὸν τῶν ἐγγόνων του, δὲν ἀναφέρει τίποτε περὶ τῆς Ἀσιατικῆς καταγωγῆς του.

Ὅλα ταῦτα ὅμως εἶναι δευτερεύοντα ζητήματα εἰς τὴν ἱςορίαν τῆς Ἑλλάδος, διότι ὡς παρετηρήσαμεν, ἡ ἐπενέργεια τῶν ἀποικιῶν τούτων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, καὶ τῶν πολιτευμάτων τῶν Ἑλλήνων, δὲν εἶναι καταφανής, ἐν ᾧ εἰς κανὲν μέρος ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ δὲν διακρίνεται προδηλότερον καὶ καθαρώτερον παρ' εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Πελασγοὶ ὅσον καὶ ἂν ὑπῆρξαν εἰρηνικὸς καὶ φιλόπονος λαὸς, ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγωσιν ὁλοτελῶς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Ἔριδες ἀνεφύησαν βεβαίως κατὰ καιροὺς μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινοτήτων, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν διῃρημένοι· καὶ, ὡς τὸ ὀχυρὸν τῶν Κυκλωπείων Λαρισσῶν ἀποδεικνύει, οὗτοι ἦσαν βεβαίως ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς αἰφνηδίους ἐπιδρομὰς τῶν λῃστῶν ἔκ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἀλλ' αἱ παραδόσεις οὐδὲν τῶν συμβεβηκότων τούτων διετήρησαν, ἡ δὲ ἀκόλουθος περίοδος, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα μυθώδης, ἡρωϊκὴ, Ἀχαϊκὴ, ἢ Ἑλληνικὴ περίοδος, παρίσταται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας ὑπὸ χαρακτῆρα ὅλως διάφορον· διότι ἡ ποίησις καὶ αἱ παραδόσεις τῆς περιόδου ταύτης μᾶς παριστῶσι πολέμους καὶ μάχας, πόλεις πολιορκουμένας, κυριευομένας, καὶ λεηλατουμένας, ναυτικὰς ἐκστρατείας εἰς μεμακρυσμένους τόπους, πολυάριθμα κατορθώματα μεμονωμένων ἡρώων, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλὰς φαίνεται, ὅτι προβαίνει εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, καὶ ὅτι συναισθανομένη τὴν φυσικήν της ἰσχὺν, δοκιμάζει αὐτὴν εἰς διάφορα μέρη.

Ἐκ τίνος δὲ ἀφορμῆς ἔγεινεν ἡ μεταβολὴ αὕτη, (ἐὰν ἦτον τῳόντι μεταβολὴ), εἶναι δύσκολον νὰ τὸ εἴπωμεν· ἴδιαι δέ τινες περιστάσεις ἐνδέχεται ὅτι ἐνεποίησαν πολεμικὴν ἐνέργειαν εἰς τὸν μέχρι τοῦδε εἰρηνικὸν χαρακτῆρα τῶν γεωργικῶν Πελασγῶν· ἢ, ὡς αἱ παραδόσεις ἀναφέρουσι, φυλή τις ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Θεσσαλίας, χαρακτῆρος γενναίου καὶ πολεμικὴ καθ' ἕξιν, ἐνδέχεται, ὅτι διὰ τῆς κατακτήσεως ἢ τῶν συνθηκῶν καθυπέταξε τοὺς εἰρηνικοὺς κατοίκους τῶν μεσημβρινῶν κοιλάδων καὶ πεδιάδων.

Κατὰ τοὺς μυθολόγους, εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα συνέβη ποτὲ κατακλυσμὸς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον διεσώθησαν μόνον ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ γυνή του Πύῤῥα· μετὰ δὲ τὸν κατα-

κλυσμόν, οὗτοι ἀπέκτησαν υἱὸν ὀνομασθέντα Ἕλληνα, ὅστις ἦτο πατὴρ τοῦ Δώρου, Αἰόλου καὶ Ξούθου· οὗτος δὲ ἦτον ὁ πατὴρ τοῦ Ἴωνος, καὶ Ἀχαιοῦ· ἡ γενεαλογία δὲ αὕτη δὲν πρέπει βέβαια νὰ ἐκληφθῇ κατὰ γράμμα, καὶ ὅ,τι δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐξ αὐτῆς, εἶναι, ὅτι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπλάσθη, ὅλος ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ὠνομάζοντο Ἕλληνες, ἀλλ' ἦσαν διῃρημένοι εἰς χωριστὰς φυλὰς Δωριέων, Αἰολέων, Ἀχαιῶν καὶ Ἰώνων. Μεταξὺ δὲ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἰώνων ἐπεκράτει στενωτέρα σχέσις, ὡς τέκνων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, καὶ διακρινομένων ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἴσως ὡς δευτερότοκος κλάδος τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

Ὅσοι δὲ διϊσχυρίζονται, ὅτι ὁ Δευκαλίων, ὁ Ἕλλην καὶ οἱ υἱοί του εἶναι ἱστορικὰ πρόσωπα, λέγουν, ὅτι ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς κατῴκησαν, ἦτον ἡ Φθιῶτις ἐν τῇ μεσημβρινῇ Θεσσαλίᾳ, ὅπου εἰς πλουσίαν καὶ εὔφορον γῆν, ἐπολλαπλασιάζετο ταχέως ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηκόων των, οἱ δὲ ἄνακτες οἱ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἕλληνος, γινόμενοι, ὡς ἦτον ἑπόμενον, ἀφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἰσχυρότεροι, ἐξουσίασαν μέρος μὲν διὰ τῆς κατακτήσεως, μέρος δὲ διὰ τῶν συνοικεσίων, καὶ μέρος διὰ τῆς προσκλήσεως τῶν ἰδίων κατοίκων, τὰς περισσοτέρας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ὁποίων (κατὰ τὸ πλεῖστον Πελασγοὺς) μετέδωκαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὰ πολιτεύματα. Ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἶναι, βεβαίως, τὸ ὅτι Ἑλλὰς μὲν ὠνομάζετο κατ' ἀρχὰς ἐπαρχία τις τῆς Φθιώτιδος, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὄνομα τοῦτο ἔγεινε κοινὸν καὶ εἰς ὅλην τὴν χώραν (1), ἐναντίον δὲ αὐτῆς εἶναι τὸ ὅτι τὸ ὄνομα Ἕλληνες, εἰς τὴν

(1) Τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται, ὅτι ἔχει πολλὴν βαρύτητα, διότι Ἰταλία μὲν ὠνομάζετο κατ' ἀρχὰς μόνον τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς χερσονήσου. Λιβύη δὲ, ἐπαρχία τις, κειμένη κατὰ τὸ δυτικὸν τῆς Αἰγύπτου· Ἀσία δὲ, πεδιάς τις, κατὰ τὸ Καΰστρ· καὶ Εὐρώπη, τὸ Ἠπειρωτικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος.

εὐρύχωρον αὐτοῦ ἔννοιαν, ἦτον ἄγνωστον εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅστις ὀνομάζει τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος μόνον Ἀργείους, Ἀχαιοὺς καὶ Δαναούς.

Παραλείποντες λοιπὸν ὅλας τὰς εἰκασίας ἐπὶ τοῦ ἀσαφοῦς τούτου ἀντικειμένου, θέλομεν ἱστορήσει τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τῆς Ἑλλάδος, ὡς παρίσταται εἰς τὸ κάτοπτρον τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ πιθανῶς δὲν ἔλαβον τὴν μορφὴν, μὲ τὴν ὁποίαν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς, εἰμὴ πολὺν χρόνον μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος, συνετάχθησαν ὅμως χωρὶς ἀμφιβολίαν ἀπὸ ποιήματα καὶ παραδόσεις, πηγαζούσας ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου.

Οἱ Ἀχαιοὶ ἢ οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἐκείνων τῶν χρόνων, παρίστανται εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα, ὡς λαὸς μερικῶς πολιτισμένος, ἐξησκημένος εἰς τὴν γεωργίαν καθ' ὅλους τοὺς διαφόρους κλάδους της, ὡς καλλιεργῶν τὰς ἐλαίας, τὰς ἀμπέλους, καὶ τὰ διάφορα εἴδη τῶν γεννημάτων, καὶ τρέφων καὶ μεγάλα καὶ μικρὰ ποίμνια· ἐγνώριζον ἀναμφιβόλως καὶ ὅλας τὰς ἀναγκαίας τέχνας, διότι τὰ ποιήματα ταῦτα ὁμιλοῦσι περὶ σιδηρουργῶν, ξυλουργῶν καὶ χρυσοχόων ἀκόμη· εἶχον ἁμάξας, καὶ ἑπομένως δρόμους· δὲν ἠγνόουν ὅλως δι' ὅλου τὴν ναυτιλίαν, καὶ ἂν καὶ τὰ πλοῖά των ἦσαν ἄφρακτα, διέπλεον ὅμως ὅλα τὰ μέρη τοῦ Αἰγαίου μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, καὶ ἐπροχώρουν μέχρι τῆς Σιδῶνος καὶ Αἰγύπτου. Πρὸς δυσμὸς δὲ, ἔπλεον πιθανῶς μέχρι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ δὲ Φοίνικες ἔμποροι κατέπλεον εἰς τοὺς λιμένας των, ὅπου ἀντήλλασσον τὰ χειροτεχνήματα καὶ τὰ προϊόντα τῆς Ἀσίας. Ὄντος δὲ ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ πολεμικοῦ, συνέβαινον συχνάκις μικροὶ πόλεμοι· ποίμνια καὶ ἀγέλαι ἡρπάζοντο, πόλεις ἐλεηλατοῦντο καὶ ἐκαίοντο, γυναῖκες καὶ παιδία ἐξηνδραποδίζοντο. Ἐν καιρῷ δὲ εἰρήνης ἢ ἀνακωχῆς τοῦ πολέμου, ἡ μουσικὴ, ἡ ποίησις καὶ ἡ ὄρχη-

2*

σις καθίστων ζωηροτέρας τὰς ἑορτὰς τῶν εὐγενῶν Ἀχαιῶν, καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ποιητοῦ (ἀοιδοῦ) ἐτιμᾶτο μεγάλως.

Οἱ Ἀχαιοὶ, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος λαὸς τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἦσαν διῃρημένοι εἰς δύο κλάσεις ἢ τάξεις, δηλαδὴ εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἁπλοῦς πολίτας· ἡ δὲ διάκρισις μεταξὺ τῶν τάξεων ἦτον φανερὰ, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ παραγνωρισθῇ· ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ προςδιορίσωμεν πόθεν ἐγεννήθη αὕτη. Ἐπειδὴ δ' ἀπαντᾶται εἰς χώρας, ὅπου οὐδὲν ἴχνος κατακτήσεως ὑπάρχει (1), καὶ ἐπειδὴ ἡ κατωτέρα τάξις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν ἐμφαίνει τὴν ἐλαχίστην ὁμοιότητα μὲ τοὺς δουλοπαροίκους, δὲν δικαιούμεθα παραδεχόμενοι τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες ὑποθέτουν, ὅτι οἱ συγκροτοῦντες τὴν τάξιν ταύτην ἦσαν οἱ Πελασγοὶ, κατασταθέντες δουλοπάροικοι ἀπὸ τοὺς νικητὰς Ἕλληνας.

Οἱ εὐγενεῖς δὲ ἦσαν οἱ κύριοι τῶν κτημάτων, καὶ παρεχώρουν πιθανῶς τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐλευθέρους πολίτας ἐπὶ ὡρισμένῳ μεριδίῳ τῶν προϊόντων. Οἱ τελευταῖοι δ' οὗτοι κατῴκουν εἰς τοὺς ἀγροὺς, καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ὠνομάσθησαν Δημόται (2). Οἱ δὲ εὐγενεῖς κατῴκουν συνήθως εἰς ὀχύρωμα κτισμένον ἐπὶ ὑψώματος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρῶν των·

(1) Εἰς τὴν ἐθνικὴν Σκανδιναβίαν, Π. Χ. ἥτις ὁμοιάζει εἰς πολλὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους της· εἰς κανὲν ἄλλο μέρος ἡ διάκρισις μεταξὺ εὐγενῶν καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ δὲν εἶναι καταφανεστέρα, παρὰ εἰς τὰς νήσους τὰς ὀνομαζομένας, Πολυνησίαν· καὶ ὅμως δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὰς κανὲν ὁποιονδήποτε ἴχνος κατακτήσεως.

(2) Ἡ λέξις δῆμος παράγεται ἀπὸ τὸ δέμω, γεωργῶ· ἢ πιθανώτερον ἀπὸ τὸ δῆ (Δωρικῶς δᾶ), τὸ ὁποῖον σημαίνει γῆν.

Τὸ δέμω δὲν σημαίνει ποτὲ καλλιεργῶ, ἀλλὰ κτίζω, ὡς πόλιν χωρίον κλπ. καὶ ὁ δῆμος παράγεται πιθανώτερον ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου, καθ' ἣν ἔχει ἀληθῆ ἔννοιαν, διότι δῆμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ βέβαια χωρὶς νὰ κτισθῇ προηγουμένως χωρίον. Σ. Μ.

Μέρος δέ τι τῶν δημοτῶν κατῴκουν πιθανῶς εἰς καλύβας κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὀχυρώματος. Τὸ ὀχύρωμα δὲ τοῦτο καὶ τὸ ὑποκείμενον χωρίον, ἐχρησίμευον ὡς ἀρχὴ μελλούσης πόλεως· Ἡ δὲ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν ὁμοιάζει πολὺ καὶ εἰς τοῦτο, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα πράγματα, τὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἀλλ' ἡ κατάστασις τοῦ ἐλευθέρου Ἀχαιοῦ, ἦτο πολὺ προτιμοτέρα ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ τιμαριωτικοῦ δουλοπαροίκου ἢ χωρικοῦ.

Οἱ εὐγενεῖς ἀπετέλουν ἀριστοκρατίαν, ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας, εἰς πᾶσαν πολιτείαν τῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρχε διαδοχικὸς βασιλεὺς, περιωρισμένην ἔχων ἐξουσίαν. Κύριον δὲ προσὸν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν ἦτον ἡ εὐγένεια ἢ ἡ καταγωγὴ ἀπὸ εὐγενεῖς προπάτορας. Ἡ γενεαλογία μάλιστα τοῦ βασιλέως ἀνεφέρετο ἐν γένει εἰς ἕνα τῶν θεῶν, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐλάτρευεν. Ἀλλ' ἡ καταγωγὴ μόνη δὲν ἤρκει διὰ νὰ καταστήσῃ σεβαστὸν τὸ πρόσωπον· διότι ὁ ἡγεμὼν, ἢ ὁ εὐγενὴς, ὅστις ἤθελε νὰ ἦναι ἀρχηγὸς, ἀπητεῖτο προσέτι νὰ ἔχῃ ῥώμην σωματικὴν καὶ διανοητικὴν, δικαιοσύνην καὶ γενναιότητα.

Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον οὐδὲν μὲν ἴχνος φορολογίας ἀπαντᾶται· ὀλίγα δὲ μόνον ἴχνη ἡγεμονικῶν τελῶν. Οἱ μὲν εὐγενεῖς ἔζων ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τῶν γαιῶν των, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τῶν ἰδίων αὐτοῦ γαιῶν, καὶ τῶν ὑποστατικῶν τοῦ στέμματος (1). Ἐλάμβανε δὲ μερίδιον ἀπὸ τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ οὗτος ἦτο πάντοτε στρατηγὸς τοῦ λαοῦ του εἰς τὸν πόλεμον· ἐνίοτε δὲ προσέφερον καὶ δῶρα εἰς αὐτὸν οἱ ὑπήκοοί του. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἦσαν οἱ διανομεῖς τῆς δικαιοσύνης, (Δικασπόλοι), τὴν ὁποίαν διένε-

(1) Ὑπῆρχον τότε ὑποστατικὰ τοῦ στέμματος; Σ. Μ.

μον δημοσίως ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ· ἐβουλεύοντο ὡσαύτως ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ περὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων. Ἂν καὶ ὁ λαὸς δὲν εἶχε ψῆφον εἰς τὰς ὑποθέσεις ταύτας, κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἡ ἐπιδοκιμασία ὅμως ἢ ἀποδοκιμασία αὐτοῦ εἶχε βεβαίως τὸ κῦρος δημοσίας γνώμης, μέχρι τινός. Τέλος ὁ βασιλεὺς ἐλειτούργει ὡς ἱερεὺς εἰς τὰς δημοσίας θυσίας καὶ εἰς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἀχαιῶν συνίστατο κυρίως εἰς τὴν λατρείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, τῶν ὁποίων κατοικία ὑπετίθετο ὅτι εἶναι ἡ κορυφὴ τοῦ Ὀλύμπου, ὅθεν ἐξέτεινον τὴν δύναμιν καὶ ἐφορείαν των καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἢ καὶ καθ' ὅλην ἴσως τὴν γῆν. Ἐλάτρευον δὲ αὐτοὺς διὰ προσευχῶν καὶ θυσιῶν, διὰ καθιδρύσεως ναῶν, καὶ δι' ἀφιερώσεως γαιῶν. Τὰ ἐν Δωδώνῃ καὶ Δελφοῖς μαντεῖα ὑπετίθετο, ὅτι ἀνήγγελλον τὴν θέλησιν τῶν θεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ μάντεις ὡσαύτως διέκρινον τὴν θέλησιν τῶν θεῶν ἀπὸ τὴν πτῆσιν τῶν πτηνῶν, ἀπὸ τὸν ψόφον τῆς βροντῆς, ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῶν ζώων, καὶ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα. Τὸ θρησκευτικὸν δὲ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν φαίνεται, ὅτι ὁμοῦ μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ, ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν σύστημα τῶν Πελασγῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε μᾶλλον ἀγροτικὸν χαρακτῆρα. Οἱ δὲ θεοὶ τῶν Ἀχαιῶν εἶχον ὅλα τὰ πάθη καὶ τὰς ὀρέξεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ζωὴ τὴν ὁποίαν διῆγον εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Διός, τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν, ὡμοίαζεν ἀπαραλλάκτως, ὅσα ἐφαίνοντο εἰς τὸ ὀχύρωμα τοῦ ἡγεμόνος Ἀχαιοῦ.

Οἱ Ἀχαιοὶ μαχηταὶ ὡδηγοῦντο εἰς τὴν μάχην ὑπὸ τοῦ βασιλέως των· καὶ ὁ μὲν κοινὸς λαὸς ἠκολούθει τοὺς ἀρχηγούς του πεζός, ὡπλισμένος μὲ τόξα καὶ ἄλλα ὅπλα· οἱ δὲ εὐγενεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμάχοντο ἀπὸ τὰς πολεμικὰς ἁμάξας των, ὡς οἱ πολεμισταὶ τῆς Ἀσίας, Αἰγύπτου καὶ Βρεταννίας. Αἱ ἅμαξαι δ' αὗται ἦσαν δίτροχοι, καὶ ἐσύροντο ἀπὸ

δύω ἢ τρεῖς ἵππους· ἔφερον δὲ δύω πολεμιστὰς, ἀμφοτέρους εὐγενεῖς, τὸν μὲν διὰ νὰ πολεμῇ, τὸν δὲ διὰ νὰ ἐλαύνῃ τοὺς ἵππους. Οἱ εὐγενεῖς ἐμάχοντο μὲ λόγχας, ξίφη, καὶ τόξα· μετεχειρίζοντο δὲ εἰς ἄμυναν ἀσπίδας, περικεφαλαίας, θώρακας, ζωστῆρας καὶ περισκελίδας. Ὁ χαλκὸς δὲ ἦτο τὸ μέταλλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον συνήθως κατεσκευάζοντο τὰ ὅπλα καὶ ἡ πανοπλία των. Ὅσοι δὲ ἠχμαλωτίζοντο εἰς τὴν μάχην, ἐξηνδραποδίζοντο· ἐπωλοῦντο δὲ εἰς τοὺς ξένους, ἢ ἐκρατοῦντο ὡς δοῦλοι εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ αἰχμαλωτίσαντος· Ὅτε ἐκυρίευον πόλιν τινὰ ἐξ ἐφόδου, τοὺς μὲν ἄνδρας ἐθανάτονον, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παιδία ἐξηνδραπόδιζον. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον, ἂν καὶ δὲν ἔχωμεν ἄμεσον περὶ τούτου ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ πώλησις τῶν δούλων ἀπετέλει μέρος τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον μετήρχοντο μὲ τοὺς Φοίνικας.

Ἡ δαψιλὴς μυθολογία τῆς Ἑλλάδος, ἥτις περιορίζεται σχεδὸν εἰς ταύτην τὴν περίοδον, διηγεῖται πολυάριθμα συμβεβηκότα μεμονωμένων ἡρώων, ὡς τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως. Τὰ μεγάλα δὲ δημόσια συμβάντα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, εἶναι ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν, ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀργοῦς, κατὰ τῆς Κολχίδος, εἰς τὰ ἄκρα τοῦ Εὐξείνου Πόντου κειμένης, πρὸς ζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος· οἱ πόλεμοι τῶν Θηβῶν, εἰς τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων, ἕνεκα τῆς ὑπὲρ τοῦ θρόνου ἔριδος τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, τῶν υἱῶν τοῦ δυστυχοῦς Οἰδίποδος, εἰσέβαλε δὶς εἰς τὴν Βοιωτίαν Πελοποννησιακὸν στράτευμα, καὶ τέλος ἐκυρίευσε τὰς Θήβας· ὁ πόλεμος τῆς Τρῳάδος, τοῦ ὁποίου πρωταίτιος ὑπῆρξεν εἷς τῶν υἱῶν τοῦ μονάρχου τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Τρῳάδος, ὡς ἁρπάσας τὴν Ἑλένην, σύζυγον τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης. Ἡ ἁρπαγὴ δ' αὕτη εἶναι τὸ θέμα τῆς ἀθανάτου Ὁμηρικῆς ποιήσεως· ἀλλὰ τὰ καθέκαστα τῶν συμβάντων τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν μυθολογίαν μᾶλλον, παρὰ εἰς τὴν

ἱστορίαν, καὶ διὰ τοῦτο κατατάσσονται ἁρμοδιώτερον εἰς τὰ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συγγράμματα (1).

Ἐπὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ δὲ αἰῶνος, Μίνως, ὁ νομοθέτης καὶ βασιλεὺς τῆς Κρήτης, ἐσύστησεν, ὡς λέγεται, ἰσχυρὰν θαλάσσιον δύναμιν, καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ μέχρι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Ἡ περὶ τῆς ἐξουσίας δὲ ταύτης τοῦ Κρητὸς μονάρχου ἀλήθεια στηρίζεται εἰς τὴν αὐτὴν βάσιν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ συμβεβηκότα τοῦ μυθώδους τούτου αἰῶνος, καὶ συνυποστηρίζεται, ἢ συγκαταπίπτει ὁμοῦ μὲ αὐτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ Δωρικὴ ἐποίκησις ἢ κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν.

Ἡ δύναμις τῶν Ἀχαιῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς φθάσασα εἰς τὸν κολοφῶνά της, καθ' ὃν καιρὸν αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις αὐτῶν, (ἐὰν οἱ ποιηταὶ μᾶς λέγωσι τὴν ἀλήθειαν) κατέλυσαν τὸ βασίλειον τῆς Τρῳάδος· ἀλλ' ἡ ἀπουσία τῶν ἀρχηγῶν ἀπὸ τὰς πατρίδας των ἐπὶ δεκαετίαν ἐξησθένησε βέβαια τὴν ἐξουσίαν των εἰς αὐτάς, καὶ διὰ τοῦτο τὰ Ὁμηρικὰ καὶ Κυκλικὰ (2) ποιήματα, μᾶς παριστάνουν σκηνὰς φόνων, ἐξώσεων καὶ ταραχῶν εἰς τὰς διαφόρους βασιλικὰς οἰκίας.

Ἀλλὰ τὰ δεινὰ ταῦτα φαίνεται, ὅτι ἦσαν προσωρινά, καὶ ὅτι ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας ἔμεινε σχεδὸν ἡ αὐτὴ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον. Ἡ Τρωάς, ὡς λέγεται, ἐκυριεύθη 1884 Π. Χ. Πεντήκοντα δὲ ἔτη μετὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, μέρος Θε-

(1) Ὅλα τὰ καθέκαστα εὑρίσκονται εἰς τὴν μυθολογίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας.

(1) Ἴδε κάτωθι κεφάλαιον ΙΔ'.

σπρωτῶν ἐξ Ἠπείρου, διέβησαν, ὡς λέγεται, τὰ διαχωρίζοντα τὴν πατρίδα των καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὄρη, καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ· εἰς παραμοίας περιστάσεις, ἐὰν ὁ λαὸς τῆς χώρας, ὅπου ἐγίνετο ἡ εἰσβολή, ἐνικᾶτο εἰς τὴν μάχην, ἐστερεῖτο τῶν γαιῶν του, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ ἓν ἐκ τῶν δύω· ἢ νὰ μείνῃ καὶ καλλιεργῇ αὐτὰς ὡς ἀγρομισθωτὴς τῶν νέων κυρίων, ἢ νὰ μετοικήσῃ καὶ ἀποκατασταθῇ εἰς ἄλλο μέρος· οὕτως οἱ νικηθέντες καὶ στερηθέντες τῶν γαιῶν των εἰς ἓν μέρος, φαίνονται νικηταὶ εἰς ἄλλο. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν· διότι μέρος μὲν τῶν Ἀχαιῶν ἔμεινεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὡς ἀγρομισθωταὶ τῶν Θεσπρωτῶν, οἱ δὲ τολμηρότεροι ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των, καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἀπεδίωξαν μέρος τῶν κατοίκων της καὶ ἐκυρίευσαν τὰς γαίας των.

Αἱ ἐπιδρομαὶ δ' αὗται δὲν φαίνεται μὲν ὅτι ἐπέφεραν σημαντικὰς συνεπείας, μετὰ τριάκοντα ὅμως ἔτη, ἤτοι ὀγδοήκοντα μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, σῶμα πολεμιστῶν ἐξεστράτευσεν ἐκ τῶν πλησιοχώρων τῆς Βοιωτίας, τῶν ὁποίων αἱ νίκαι μετήλλαξαν τὴν φάσιν καὶ κατάστασιν μεγάλου τινὸς μέρους τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη δὲ ἦτον ἡ περίφημος Δωρικὴ ἐποίκησις, ἢ κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν. Θέλομεν δ' ἀναφέρει αὐτήν, κατὰ τὴν μυθώδη μορφήν, καθ' ἣν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, καὶ ἔπειτα θέλομεν προσπαθήσει νὰ δείξωμεν, ὁποία ἐνδέχεται, ὅτι ἦτο ἡ ἀληθὴς ἔννοια καὶ ἡ πορεία της (1).

Κατὰ τοὺς ποιητάς, ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τοῦ Ἄργους, οἱ Περσεῖδαι, κατήγετο καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν Περσέα, υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δανάης, καταγομένης ἀπὸ τὸν Αἰγύπτιον Δαναόν. Ἡ δὲ Ἀλκμήνη, ἔγγονος τοῦ Περσέως, καὶ σύζυγος τοῦ ἐξαδέλφου της Ἀμφιτρύωνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλκαίου, μεγα-

(1) Ἀπολλόδωρος β'. 8.

λητέρου υἱοῦ τοῦ Περσέως, ἐγέννησε μὲ τὸν αὐτὸν θεὸν υἱὸν ὀνομαζόμενον Ἡρακλέα, ὅστις κατὰ τὸ λέγειν τῶν ποιητῶν, ἐστερήθη διὰ στρατηγήματός τινος τῆς βασιλίδος τῶν οὐρανῶν, τοῦ δικαιώματος τῆς πρωτοτοκίας, καὶ ἔγεινεν ὑπήκοος τοῦ ἐξαδέλφου του Εὐρυσθέως, ἐγγόνου τοῦ Περσέως. Τὸ δικαίωμα λοιπὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἡρακλέα, καὶ ἑπομένως μετέβη εἰς τὰ τέκνα του. Μετὰ τὴν ἀποθέωσιν δὲ τοῦ ἥρωος τούτου, ὁ Εὐρυσθεὺς, ὅστις κατέτρεχεν αὐτὸν ζῶντα, ἐξηκολούθει νὰ κατατρέχῃ τὰ τέκνα του, τὰ ὁποῖα ἠνάγκασε νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον· κατέφυγον δὲ ὁμοῦ μὲ τὸν Κήϋκα, βασιλέα τῆς Τραχῖνος, εἰς τὸ ὄρος Οἴτην· ἀλλὰ μετά τινα καιρὸν, ἐπειδὴ ὁ Εὐρυσθεὺς ἠπείλησεν τὸν ἡγεμόνα τοῦτον, οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡρακλέους ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Τραχῖνα, καὶ ἐλθόντες ὡς ἱκέται εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐζήτουν ὑπεράσπισιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐθεώρουν ὡς ἱερὰ τὰ δίκαια τῆς φιλοξενίας, ἠρνήθησαν νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς τὸν Εὐρυσθέα, οὗτος ἔφερε στράτευμα εἰς τὴν Ἀττικήν· ἀλλὰ τὰ στρατεύματά του ἡττήθησαν, οἱ υἱοί του ἐφονεύθησαν, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἐνῷ ἔφευγεν ἐπὶ τῆς πολεμικῆς ἁμάξης του, διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Σκειρωνίδων Πετρῶν, ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ὕλλον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἡρακλέους. Οἱ Ἡρακλεῖδαι ἔπειτα εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν χώραν. Ἀλλὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος συνέβη λοιμὸς, καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἐρωτηθὲν, ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν εἰς τοὺς Ἡρακλείδας, οἵτινες εἶχον ἐπιστρέψει πρὸ τοῦ ὡρισμένου χρόνου· οὗτοι λοιπὸν ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καὶ μεταβάντες κατῴκησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς.

Μετά τινα δὲ καιρὸν ὁ Ὕλλος, συμβουλευθεὶς τὸν χρησμὸν, ἔλαβεν ἀπάντησιν, ὅτι πρέπει νὰ περιμένῃ τὸν τρίτον καρπὸν, καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τοῦ στενοῦ. Ὑποθέτων δὲ αὐτὸν ὡς τὸ τρίτον ἔτος, καὶ ὅτι στενὸν ἐννοεῖτο ὁ

Ισθμός, ἀφ' οὗ ἔφθασεν ὁ ὡρισμένος χρόνος ἐπεχείρησε νὰ διαβῇ τὸν Ἰσθμὸν, ἀλλ' ἡττήθη καὶ ἐθανατώθη ἀπὸ τοὺς Πελοπίδας, οἵτινες κατεῖχον τότε τὸν θρόνον. Ἄλλαι ἐπιχειρήσεις ἀνεδείχθησαν ἐπίσης ἀνωφελεῖς.

Τέλος πάντων μετὰ πολλὰ ἔτη, οἱ ἔγγονοι τοῦ Ὕλλου, Τήμενος, Ἀριστόδημος καὶ Κρεσφόντης, συμβουλευθέντες τὸν χρησμὸν, ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Τήμενος ἀντέταξεν, ὅτι, ὅτε ἠκολούθησαν τὸν χρησμὸν, ἐνικήθησαν, ὁ θεὸς ἀντεῖπεν, ὅτι ἐννόει τὸν τρίτον καρπὸν (γενεὰν) τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὄχι τῆς γῆς· καὶ ὅτι ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον διάβασις ἔπρεπε νὰ γένῃ διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Τότε λοιπὸν συνήθροισαν στράτευμα, καὶ ναυπηγήσαντες πλοῖα εἰς τόπον ἐντεῦθεν ὀνομασθέντα Ναύπακτον (ναυπηγεῖον), ἡτοιμάζοντο νὰ διαβῶσιν. Ἐνῷ δὲ ἦσαν ἐκεῖ, ὁ Ἀριστόδημος πληγεὶς ὑπὸ κεραυνοῦ ἀπέθανεν (1), ἀφήσας δύω υἱοὺς τὸν Εὐρυσθένη καὶ Προκλέα. Ἐπειδὴ δὲ μάντις τις ἐφονεύθη ἀπὸ ἕνα τῶν Ἡρακλειδῶν, οἱ θεοὶ ὀργισθέντες διὰ τοῦτο, ἔστειλαν τρικυμίαν, ἥτις κατέστρεψε τὰ πλοῖά των, καὶ πεῖναν, ἥτις ἠνάγκασε τὸ στράτευμά των νὰ διασκορπισθῇ.

Ὁ δὲ χρησμὸς, ἐρωτηθεὶς, διέταξεν ὁ μὲν φονεὺς νὰ ἐξορισθῇ ἐπὶ δεκαετίαν, οἱ δὲ Ἡρακλεῖδαι νὰ λάβωσιν ὡς ἀρχηγόν των τὸν τριόφθαλμον. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἀπαντήσεως ἦτον εὔκολον νὰ ὑπακούσωσιν· ἀλλὰ τὸ τελευταῖον εἶχεν ἀμφίβολον ἔννοιαν. Ἐκίνησαν λοιπὸν ζητοῦντες τριόφθαλμον ἄνθρωπον, καὶ τέλος ἀπαντήσαντες Αἰτωλόν τινα, ὀνομαζόμενον Ὄξυλον, ὅστις ἦτο μονόφθαλμος, καὶ ἀναβάτης ἐπὶ ἵππου, ἔκριναν, ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐννόει ὁ χρη-

---

(1) Κατὰ τὴν Σπαρτιατικὴν παράδοσιν, (Ἡρόδ. Βιβλ. ϛ' § 52) ὁ Ἀριστόδημος ἔζησε καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κατάκτησιν

σμὸς, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐκήρυξαν ἀρχηγόν των. Ὅτε δὲ ἔκαμαν ἀπόβασιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, Τισαμενὸς ὁ υἱὸς τοῦ Ὀρέστου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος, συνεκρότησε μάχην μὲ αὐτοὺς, εἰς τὴν ὁποίαν νικηθεὶς ἐφονεύθη· ἐκ μέρους δὲ τῶν εἰσβαλόντων, ἐφονεύθη ὁ Πάμφυλος καὶ ὁ Δύμας, υἱοὶ τοῦ βασιλέως τῆς Δωρίδος Αἰγιμίου. Οἱ νικηταὶ ἡτοιμάσθησαν ἤδη νὰ διαμοιράσωσι τὸ βασίλειον τοῦ νικηθέντος ἡγεμόνος. Δοθείσης δὲ τῆς Ἤλιδος, κατὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν, εἰς τὸν Ὄξυλον, οἱ Ἡρακλεῖδαι ἀνήγειραν τρεῖς βωμοὺς εἰς τὸν Δία, καὶ προσενεγκόντες θυσίαν ἐπ' αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ διανεμηθῶσι τὰ λοιπὰ τῆς Πελοποννήσου μέρη διὰ κλήρων. Καὶ τὸ μὲν Ἄργος ἦτον ὁ πρῶτος κλῆρος, ἡ δὲ Λακεδαίμων, ὁ δεύτερος, καὶ ἡ Μεσσήνη, ὁ τρίτος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν συμφωνηθέντα τρόπον, ἕκαστος ἔπρεπε νὰ ῥίψῃ ψῆφον εἰς ὑδρίαν ὕδατος, ὁ Κρεσφόντης, ὅστις ἐπεθύμει νὰ λάβῃ τὴν Μεσσήνην ἔῤῥιψε βῶλον χώματος, ὁ δὲ Τήμενος καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου, ἔῤῥιψαν λίθον· καὶ ἐπειδὴ τὸ χῶμα διελύθη, οἱ ἄλλοι δύο κλῆροι ἐξήχθησαν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, πρῶτοι, καὶ τοιουτοτρόπως, ὁ Κρεσφόντης ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του (1). Ἐῤῥέθη προσέτι, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἄργους εὑρέθη φρῦνος, ἐπι τοῦ τῆς Λακεδαίμονος, ὄφις, καὶ ἐπὶ τοῦ τῆς Μεσσήνης, ἀλώπηξ, σημεῖα τῶν μελλόντων χαρακτήρων τῶν λαῶν τούτων.

Τοιαύτη εἶναι ἡ μορφὴ, καθ' ἣν τὸ σημαντικὸν συμβεβηκὸς τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου, περιῆλθεν εἰς γνῶσιν ἡμῶν, καὶ δὲν δύναται ἀναμφιβόλως νὰ ὀνομασθῇ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὡς καὶ τὰ συμβεβηκότα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἡ ἀκόλουθος δὲ διήγησις ἠμπορεῖ ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς πλησιεστέρα εἰς τὴν ἀλήθειαν.

(1) Τὸ διήγημα, ὡς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Παυσανίαν, (Βιβλ. δ' ἀρ. 3. 5.) διαφέρει ὀλίγον ἀπὸ τὸ προκείμενον.

Νικηταὶ τῆς Πελοποννήσου ἦσαν ἀναντιῤῥήτως οἱ Δωριεῖς, διότι νέα διάλεκτος, νέα ἤθη, καὶ πολιτεύματα εἰσήχθησαν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ ἀπόγονοι των ὠνομάζοντο πάντοτε Δωριεῖς· οὗτοι δὲ ἦσαν φυλή τις, τῆς ὁποίας πρώτη κατοικία φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν τὰ περίχωρα τοῦ Ὀλύμπου, ὅθεν μετῴκησαν πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ἀπεκατεστάθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, τὴν ὀνομασθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν Δωρίδα, μεταξὺ τῶν ὀρέων Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ. Δὲν εἶναι βέβαια ἀπίθανον, ὅτι κλάδος τις τοῦ βασιλικοῦ γένους τοῦ Ἄργους, διωχθεὶς ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἐνδέχεται ὅτι ἐζήτησε νὰ ἑλκύσῃ ὀρεινήν τινα φυλὴν, διὰ να τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρίδος του, ὑποσχόμενος νὰ τὴν ἀνταμείψῃ μὲ πλουσίας, εὐφόρους καὶ καλλιεργημένας γαίας· ἀλλ' ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν πάντη μυθικὸν χαρακτῆρα τοῦ Περσέως καὶ Ἡρακλέους, τοὺς ὑποτιθεμένους προπάτοράς των, καὶ τὰς πολλὰς ἀπιθανότητας, αἱ ὁποῖαι παρακολουθοῦσι τὴν διήγησιν ταύτην, κλίνομεν νὰ θεωρήσωμεν τὴν ὑποτιθεμένην ταύτην καταγωγὴν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ νικήσαντος ἔθνους, ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τοῦ Ἄργους, ὡς μεταγενέστερον πλάσμα, ἐπινοηθὲν διὰ νὰ νομιμοποιήσῃ τὸ βασίλειόν των. Φαίνεται λοιπὸν πιθανώτερον, ὅτι οἱ Δωριεῖς, φυλὴ ὀρεινὴ, πολλαπλασιασθέντες ὑπὲρ τὸ δέον, καὶ στερούμενοι τόπου, ἢ παρακινούμενοι μόνον ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μετοικεσίας, ἢ ἀναγκαζόμενοι εἰς τοῦτο, ἕνεκα τῆς μετοικεσίας τῶν Θεσπρωτῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἢ μιμούμενοι τὸ παράδειγμά των, ἀπεφάσισαν, ὡς οἱ Ἐλβετοὶ ἐπὶ τοῦ Καίσαρος, νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ ὄρη των καὶ νὰ ζητήσωσι τύχην εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰσθμὸς ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ φυλάττηται, συνωμολόγησαν συνθήκην συμμαχίας, καὶ διανομῆς τῶν κατακτήσεων μὲ μέρος τι τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες κατῴκουν πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν· καὶ

ἀφοῦ πολυειδῆ πλοῖα κατεσκευάσθησαν, ἢ συνήθροίσθησαν εἰς τὸ στενώτατον μέρος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, οἱ σύμμαχοι διέβησαν δι᾿ αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον· ὅτι δὲ δὲν εἰσῆλθον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, τοῦτο εἶναι ἀναντίῤῥητον, διότι καθ᾿ ὅλας τὰς μαρτυρίας, ἡ Κόρινθος κατεκτήθη τελευταία.

Οἱ Δωριεῖς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν των παρηκολουθοῦντο ἀπὸ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των· ὑπολογίζεται δὲ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν συνεποσοῦτο ὡς ἔγγιστα εἰς εἴκοσι χιλιάδας, ἤτοι εἰς τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν, τὸν ὁποῖον ὁ Δοὺξ τῆς Νορμανδίας ὑποτίθεται ἀπό τινας ἱστορικοὺς, ὅτι ἔφερε πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας (1)· ὑπάρχουσι δὲ ἀρκεταὶ ἀποδείξεις, ὅτι ἡ Πελοπόννησος δὲν κατεκτήθη διὰ μιᾶς μόνης μάχης, ἀλλὰ βαθμηδὸν, καὶ κατά τινας περιστάσεις, βραδέως. Οἱ Αἰτωλοὶ φαίνεται, ὅτι ἀπέκτησαν δι᾿ εἰρηνικῆς συνθήκης τὰ πρωτεῖα καὶ μέρος τῆς γῆς, ἀπὸ τὸν συγγενῆ μὲ αὐτοὺς λαὸν τῆς Ἤλιδος. Οἱ Ἀρκάδες φαίνεται ὡσαύτως, ὅτι διέκειντο φιλικῶς πρὸς τοὺς Δωριεῖς, ἐπειδὴ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέραν διάβασιν διὰ τῆς χώρας των. καὶ εἴς τινας τόπους, ἡ προδοσία, ἢ ἡ συμφωνία μὲ μέρος τῶν Ἀχαιῶν, διευκόλυνον τὰς Δωρικὰς κατακτήσεις.

Οἱ ἀπόγονοι δὲ τῶν Δωριέων εἶχον πάντοτε συνήθειαν, τὴν ὁποίαν, φαίνεται, παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προπάτοράς των, νὰ μάχωνται πεζοὶ, μὲ πανοπλίαν, καὶ εἰς πεπυκνωμένα τάγματα· ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐσυνείθιζον νὰ μάχωνται κατὰ τὸν περιγραφέντα ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου τρόπον, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ πεισθῶμεν πόσον κατώτεροι ἦσαν βεβαίως εἰς τὴν μάχην ἀπὸ τοὺς εἰσβαλόντας. Ἀλλ᾿ ἡμ-

(1) Ἱστορία τῶν Γάλλων ὑπὸ Σισμόνδου Βιβλ. δ', 353. Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας, ὑπὸ Μακιντοχίου Βιβλ. ά. 97. Ἴδε ἐν τοσούτῳ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, τόμος ά, Ἐπίμετρον (Ζ) ἔκδοσις ὀγδόη.

πορεῖ τις ν' ἀντιτάξῃ, ὅτι αἱ πόλεις των, ὡς ἡ Τίρυνς καὶ αἱ Μυκῆναι ἦσαν ὀχυραὶ, προφυλαττόμεναι ἀπὸ τὰ ὑπερμεγέθη Κυκλώπεια τείχη των, καὶ οἱ Δωριεῖς δὲν ἐγνώριζον τὸν τρόπον τῆς πολιορκίας· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα αἱ παραδόσεις μᾶς χειραγωγοῦσι· διότι ἐδεικνύοντο οἱ τόποι ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ Δωριεῖς, ἐλέγετο, ὅτι ἔστησαν τὰ διαρκῆ στρατόπεδά των, πλησίον τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου, ὅθεν κατεπολέμουν τὸν λαὸν τῶν δύω τούτων πόλεων, μ εχρισοῦ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τὸ πάλαι αἱ διάφοροι φυλαὶ διεκρίνοντο ἐκ τῆς προτιμήσεως, τὴν ὁποίαν ἐδείκνυον εἰς διαφόρους πολιτικοὺς ἀριθμούς· ὁ Δωρικὸς ἀριθμὸς ἦτον ὁ τρία, καὶ ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι ὁ τρία ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν κατακτησεών των εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἤτοι τὸ Ἄργος, ἡ Λακωνία, καὶ ἡ Μεσσήνη. Οἱ ἐν Ἄργει δὲ Δωριεῖς ἐξέτεινον τὴν ἐξουσίαν των πρὸς ἄρκτον, καὶ ἡ Φλιοῦς, Σικυὼν, Κόρινθος, Ἐπίδαυρος, καὶ Τροιζὴν, καὶ τέλος ἡ νῆσος Αἴγινα, κατέστησαν Δωρικαί. Ὅτε δὲ ἡ Κόρινθος ἀπέβη ἰσχυρὰ, ἐπεχείρησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ Δωρικὸν ὄνομα πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ κατέκτησε τὴν Μεγαρίδα. Ἀλλ' οἱ κατὰ τῆς Ἀττικῆς ἀγῶνές της, ὡς θέλομεν ἴδει, ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι.

Οἱ Δωριεῖς ὡσαύτως, (εἶναι δὲ ἀβέβαιον πότε) διέβησαν εἰς τὴν Κρήτην, καὶ λαβόντες τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου ταύτης, ὡς καὶ τῆς Πελοποννήσου, μετέδωκαν τὸν Δωρικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ πολίτευμά της.

Μετὰ τὴν Δωρικὴν ἐποίκησιν οὐδεμία μετανάστευσις συνέβη μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάρχωσιν ὡς εἷς λαὸς, διῃρημένοι εἰς χωριστὰς κοινότητας, θεωροῦντες ἑαυτοὺς ὡς κοινὴν καταγωγὴν ἔχοντας, καὶ διακρινόμενοι ὁλοτελῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς,

τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον *Βαρβάρους* (1). Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐθνισμοῦ των, ἦσαν ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία, καὶ τὰ κοινὰ πολιτεύματα.

Οἱ Ἕλληνες, ὡς καὶ οἱ νεώτεροι Ἰταλοί, ὡμίλουν διαφόρους διαλέκτους μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης· ἡ διαφορὰ ὅμως δὲν ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ παρέχῃ μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὴν συνεννόησιν· καὶ ὁ Δωριεὺς καὶ ὁ Ἴων ἠδύναντο ἴσως νὰ συνδιαλέγωνται μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν ἢ ὁ Ἐνετὸς καὶ ὁ Νεαπολίτης· Καὶ ἡ μὲν ἐπικὴ ποίησις τῶν Ἰώνων ἐψάλλετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα· οἱ δὲ λυρικοὶ Αἰολεῖς ἠκούοντο μετὰ χαρᾶς, καὶ ἀκροαταὶ διαφόρων διαλέκτων ἠδύναντο νὰ ἀντιλαμβάνωνται τοῦ μεγαλοπρεποῦς δράματος τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Ἕλληνες ὅλοι ἐπίστευον καὶ ἐλάτρευον τὰς αὐτὰς θεότητας, ἂν καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐλατρεύοντο περισσότερον εἰς μίαν, τινὲς δὲ εἰς ἄλλην πολιτείαν· εἰς τὰ ἐν Δελφοῖς δὲ, Δήλῳ καὶ Ὀλυμπίᾳ ἱερὰ, προσήρχοντο πανταχόθεν, καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐζήτει χρησμοὺς ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν, τοὺς Δελφοὺς, καὶ τὸ παλαιὸν χρηστήριον τῆς ἐν Ἠπείρῳ Δωδώνης. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν δὲ, τοὺς Δελφοὺς, τὸν Ἰσθμὸν, καὶ τὴν Νέμεαν, ἐτελοῦντο κατὰ περιόδους ἀγῶνες εἰς τιμὴν τῶν θεῶν· εἰς γυμνικὰς δὲ καὶ ἄλλας τινὰς ἀσκήσεις κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους, δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀγωνίζωνται, εἰ μὴ μόνον οἱ γνησίας Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ὁ δὲ λαὸς ἔτρεχεν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ γείνῃ θεατὴς τῶν ἀγώνων τούτων, οἵτινες τοιουτοτρόπως συνετέλουν τελεσφόρως εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἑνότητος τοῦ Ἔθνους.

Σύλλογοι δὲ, ὀνομαζόμενοι Ἀμφικτυονικοὶ, φαίνεται ὡσαύ-

(1) Ἡ λέξις αὕτη κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινεν ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα δὲν ἦτον Ἑλληνική.

τως, ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους καιροὺς, διετήρουν τὴν ἕνωσιν μεταξὺ τῶν διαφόρων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος· λέγεται δὲ ὅτι ἐσυστήθησαν ἀπὸ τὸν Ἀμφυκτίονα, τὸν υἱὸν τοῦ Δευκαλίωνος· ἀλλ' εἶναι πιθανώτερον, ὡς καὶ ἡ λέξις σημαίνει, ὅτι ὠνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ ὅτι συνίσταντο ἀπὸ φυλὰς, αἱ ὁποῖαι κατῴκουν πέριξ ναοῦ τινος, καὶ τὸν ὁποῖον διετήρουν κοινῶς, λατρεύοντες καὶ τὴν ἐν αὐτῷ θεότητα (1). Ἀμφικτύονες μὲν ὑπῆρχον διάφοροι, οἱ περιφημότεροι ὅμως εἶναι ὅσοι εἶχον τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, τῶν ὁποίων μέλη ἦσαν αἱ πλεῖσται τῶν ἐπικρατεστέρων πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ συνέδριον δὲ τοῦτο συνήρχετο δὶς τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ φθινόπωρον, εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ ἐσύγκειτο ἀπὸ ἀπεσταλμένους (Πυλαγόρας) τῶν διαφόρων πολιτειῶν, αἵτινες ἦσαν μέλη αὐτῆς· ἐκανόνιζεν ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπεφάσιζε περί τινων πολιτικῶν ἀντικειμένων, ἀφορώντων τὸ κοινὸν συμφέρον· οἱ λαοὶ δ' ὅσοι συνεκρότουν τὴν ἀμφικτυονίαν ταύτην, ἦσαν δώδεκα, ἤτοι οἱ Θεσσαλοὶ, Βοιωτοὶ, Δωριεῖς, Ἴωνες, Περῥαιβοὶ, Μάγνητες, Λοκροὶ, Οἰταῖοι, Φθιῶται οἱ Ἀχαιοὶ, Μηλιεῖς, Φωκεῖς, καὶ Δελφοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Αἱ ἀποικίαι.

Ἡ Δωρικὴ ἐποίκησις ἔγεινε παραίτιος νὰ διασπαρῶσιν Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ τέλος ἐπὶ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

(1) Ἔχομεν πάντα λόγον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ κυρία ὀρθογραφία εἶναι ἀμφικτίων (ἀπὸ τὸ ἀμφὶ, πέριξ, καὶ κτίω, τὸ κατοικῶ) καὶ ὄχι Ἀμφικτύων (ἀπὸ φανταστικὸν πρόσωπον).

Ἐπειδὴ δ' αὗται ἤρχισαν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐποικήσεως, τὸ παρὸν κεφάλαιον εἶναι ἴσως ὁ ἁρμοδιώτερος τόπος διὰ νὰ ἐξιστορήσωμεν τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι ἔγειναν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

Διάφοροι περιστάσεις νικῶσιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φυσικὴν πρὸς τὴν πατρίδα του ἀγάπην· διότι οἱ ὑπερήφανοι καὶ γενναῖοι ἄνδρες, ὅσοι ἐνικήθησαν καὶ ἐστερήθησαν τῶν γαιῶν των ἀπὸ τοὺς νικητὰς, ὡς εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, προτιμοῦν, παρὰ νὰ γένωσιν ὑπήκοοι τῶν κατακτητῶν, νὰ ζητήσωσι τύχην εἰς μεμακρυσμένους τόπους, ὅπου διὰ τῆς σπάθης των δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι κτήματα, ἴσα μὲ τὰ ἀπολεσθέντα· ἄλλαι δὲ ἀποικίαι ἔχουν τὴν ἀρχήν των εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς διχονοίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ νικηθεῖσα ἢ δυσαρεστηθεῖσα φατρία, ἀποφασίζει ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα της μᾶλλον, παρὰ νὰ μένῃ μάρτυς τοῦ θριάμβου καὶ τῆς αὐθαδείας τῶν ἐναντίων της· καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τινῶν ἐκ τῶν μεταγενεστέρων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καί τινων Ἀγγλικῶν εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Καθ' ὅλους δὲ τοὺς καιροὺς, τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα συνετέλεσαν εἰς τὴν σύστασιν πολυαρίθμων ἀποικιῶν, καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, αἱ τῶν Φοινίκων καὶ ἄλλαι τινὲς εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους· Ἄλλη αἰτία ἀποικισμοῦ εἶναι καὶ ἡ διατήρησις τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν κατακτωμένων τόπων. Παραδείγματα δ' εἶναι αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι, ὡς καὶ αἱ Λατινικαὶ εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, καὶ κατά τινα τρόπον αἱ τῶν Ἱσπανῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη αἰτία συνδέεται συνήθως μὲ ἐμπορικοὺς σκοπούς.

Ἡ κυρία ὅμως αἰτία, ἥτις παρακινεῖ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐγκαταλείπωσι τὴν πατρίδα των, εἶναι ἡ δυσκολία τοῦ πορι-

σμοῦ τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῶν περὶ τὸν βίον ἀπολαύσεων ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι, προερχομένη ἀπὸ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται καθ' ἡμέραν τὸ βάρος τῆς ἐνδείας, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐλπὶς ἐξεικονίζει μὲ ἀπατηλὰ χρώματα τοὺς μεμακρυσμένους τόπους, οἵτινες τοὺς προσκαλοῦν, δὲν φροντίζουν περὶ τῶν κόπων καὶ τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους μέλλουν νὰ ὑποφέρωσιν. Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν κατ' ἔτος στέλλονται χιλιάδες ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ πάραλιά μας διὰ νὰ καλλιεργῶσι τὰς ἐρήμους τοῦ Καναδᾶ, ἢ τῆς Αὐστραλίας· διότι, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι εἶχον εὐπορίαν καὶ ἀπολαύσεις εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα, ποτὲ δὲν ἤθελον περιπλανᾶσθαι ἐπιζητοῦντες ταῦτα εἰς μεμακρυσμένους τόπους.

Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς περίοδον χρόνου μεταγενεστέραν ἐκείνης, περὶ ἧς ἤδη πραγματευόμεθα. Ἀφοῦ δὲ κατὰ μέγα μέρος ἔπαυσαν οἱ ἀποικισμοί, ὁ πλεονασμὸς τοῦ πληθυσμοῦ ἀνεφάνη ἐκ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων τῶν μισθοφόρων Ἑλλήνων, καὶ ἐκ τῆς βαρβάρου συνηθείας τοῦ ἐκθέτειν τὰ νεογέννητα βρέφη (1).

Ἤδη δὲ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὰ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, τῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀποικιῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας αὗται ἀπέστειλαν.

Οἱ Ἀχαιοί, νικηθέντες ὑπὸ τῶν Δωριέων, ὑπετάχθησαν ἐν μέρει εἰς τοὺς νικητάς· μέρος δέ τι τῶν Ἀχαιῶν ἐφώρμησεν εἰς τὴν Αἰγιάλειαν, ἢ τὸ μεσημβρινὸν παράλιον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τὴν κατεχομένην, ὡς φαίνεται, ἀπὸ συγγενι-

(1) Περὶ τῆς συνηθείας ταύτης οὐδεὶς γίνεται λόγος εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα· ὅσα δὲ ἀναφέρονται περὶ τούτου εἰς τὰς μυθικὰς διηγήσεις, δὲν ἀποδίδονται εἰς τὴν πτωχείαν τῶν γονέων. Ἡ Κίνα, ἥτις εἶναι συνῳκισμένη περισσότερον τῶν ἄλλων ἐπικρατειῶν, εἶναι ὁ μόνος τόπος, κατὰ τὴν γνώμην μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπικρατεῖ σήμερον ἡ συνήθεια αὕτη.

κὴν φυλὴν, τοὺς Ἴωνας. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης, οἱ Ἴωνες ἡττήθησαν, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς τότε νόμους τοῦ πολέμου, ἐστερήθησαν ἐκ τούτου τῶν κτημάτων αὐτῶν, ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των, καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν ὁμόφυλοι. Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ ἔμειναν κύριοι τῆς χώρας, ἥτις ὠνομάσθη ἀπὸ αὐτοὺς Ἀχαΐα· πολὺς δὲ χρόνος θέλει παρέλθει, πρὶν ἴδωμεν αὐτοὺς ἐμφανιζομένους εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ὡς ἀξιόλογα πρόσωπα.

Ἄλλη δὲ μερὶς ἐκ τῶν ἡττημένων Ἀχαιῶν περιεπλανήθη μακρύτερα, ζητοῦσα τόπον ἀποικισμοῦ· λέγεται δὲ, ὅτι ἐξώρμησε, στρατηγουμένη ὑπὸ τοῦ Πενθίλου, τοῦ νεωτέρου υἱοῦ τοῦ Ὀρέστου, καὶ ὅτι κατὰ πρῶτον ἐστάθη εἰς τὴν Εὔβοιαν. Προχωροῦσα δ' ἐντεῦθεν πρὸς ἄρκτον, ἀπεπειράθη ν' ἀποικήσῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης· τέλος δὲ διαπλεύσασα τὸν Ἑλλήσποντον, κατέλαβε τὰ παράλια τῆς Ἐλλάσσονος Ἀσίας, ἀπὸ τῆς νήσου Κυζίκου, κατὰ τὴν Προποντίδα (1), μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἕρμου, ἤτοι τὸ πρώην βασίλειον τῶν μοναρχῶν τῆς Τρωάδος, τῶν ὁποίων τὴν ἐξουσίαν οἱ Ἕλληνες εἶχον καταλύσει· κατέλαβον ὡσαύτως τὰς νήσους Τένεδον καὶ Λέσβον. Αἱ δὲ ἐπὶ τῆς ἠπείρου πόλεις αὐτῶν ἦσαν δώδεκα, ἐξ ὧν αἱ ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη. Οἱ ἄποικοι δ' οὗτοι ὠνομάσθησαν Αἰολεῖς, διότι ὡμίλουν τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (2)· λέγεται δὲ, ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον, ὅτι αἱ δώδεκα Αἰολικαὶ πόλεις ἐτέλουν πρὸς στερέωσιν τῆς ἑνώσεώς των, κοινὴν ἑορ-

(1) Σήμερον ἡ Κύζικος εἶναι ἡνωμένη μετὰ τῆς ξηρᾶς. Σ. Μ.

(2) Οἱ περισσότεροι λοιπὸν ἐξ αὐτῶν ἦσαν βεβαίως Βοιωτοὶ, ἐπειδὴ οὗτοι ὡμίλουν τὴν διάλεκτον ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Βοιωτοὶ, ὡς λέγουσιν, ἡνώθησαν μὲ τοὺς Ἀχαιούς· ἀλλ' εἶναι ἁπλούστερον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ Αἰολὶς ἀπῳκίσθη ἐκ μόνων Βοιωτῶν.

τὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα κατὰ τὸ Γρύνειον ἄλσος, τὸ πλησίον τῆς Μυρίνης.

Οἱ Ἴωνες, οἱ καταφυγόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν, βλέποντες εἰς τὸ διάστημα ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, ὅτι ἐστεροῦντο τόπου καὶ ἔργου εἰς τὴν λεπτώγειον ταύτην χώραν, ἀπεφάσισαν νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τῶν Αἰολέων, διαβαίνοντες εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἑνωθέντες ἑπομένως μὲ Βοιωτοὺς καὶ ἄλλους προθύμους εἰς μετοικεσίαν, διέπλευσαν τὴν θάλασσαν, καὶ προσβαλόντες τοὺς Λέλεγας καὶ Κᾶρας, τοὺς κατοικοῦντας μεσημβρινῶς τοῦ Ἕρμου, ἐκυρίευσαν τὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ ποταμοῦ τούτου, μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ποσειδίου· διῃρέθησαν δὲ, ὡς καὶ εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα των, εἰς δώδεκα πόλεις, ἤτοι τὴν Φώκαιαν, Κλαζομενὰς, Ἐρυθρὰς, Τέων, Κολοφῶνα, Ἔφεσον, Πριήνην, Μυοῦντα, Λέβεδον, Μίλητον, καὶ τέλος, Χίον καὶ Σάμον, κατὰ τὰς ὁμωνύμους νήσους. Ἀρχηγοὶ δὲ τῶν ἀποίκων λέγεται, ὅτι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος Νηλεῖδαι, ἡ ἄνακτες ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Πύλου, οἵτινες εἶχον καταφύγει ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸ τῶν Δωριέων. Ἴχνη δὲ βασιλικῆς ἀρχῆς ἔμενον ἐπὶ πολὺν χρόνον μεταξὺ τῶν Ἰώνων. Αἱ Ἰωνικαὶ δὲ πόλεις ἐτέλουν κοινὴν ἑορτὴν, ὀνομαζομένην Πανιωνίαν, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς δεσμὸς ἑνώσεως πρὸς ἀλλήλους· ἐτελεῖτο δ' εἰς τιμὴν τοῦ Ἑλικωνείου Ποσειδῶνος (1), εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Πανιώνιον, κατὰ τὸ δασῶδες ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης, ἀντικρὺ τῆς νήσου Σάμου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ Ἴωνες διέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν, οἱ ἐν Ἄργει, Ἐπιδαύρῳ καὶ Τροιζῆνι Δωριεῖς, ἕνεκα διχονοίας ἢ ἐλλείψεως τόπου, ἢ παρακινούμενοι ἀπὸ τὸ τυχοδιωκτικὸν πνεῦμά των, διέπλευσαν καὶ οὗτοι τὴν θά-

(1) Ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τὴν κατὰ τὴν Ἀχαΐαν Ἑλίκην.

λασσαν, ἐκυρίευσαν τὰς νήσους, Ῥόδον καὶ Κῶν, ἔκτισαν ἐπὶ τῆς ἠπείρου τὴν Κνίδον, καὶ τὴν Ἁλικαρνασσόν. Αἱ τρεῖς δὲ πόλεις τῆς Ῥόδου, Λίνδος, Ἰάλυσος καὶ Κάμειρος, ὁμοῦ μὲ τὴν Κῶν, Κνίδον καὶ Ἁλικαρνασσὸν, ἀπετέλουν τὴν Δωρικὴν Ἑξάπολιν, καὶ ἐτέλουν κοινὴν ἑορτὴν εἰς τὸν ἐπιχώριον θεὸν αὐτῶν Ἀπόλλωνα, κατὰ τὸ Τριόπιον ἀκρωτήριον. Οἱ Δωριεῖς ἀπῴκησαν ὡσαύτως εἴς τινας τῶν Σποράδων, καὶ εἰς τὰς μεταξὺ Κρήτης καὶ Ῥόδου νήσους.

Τοιουτοτρόπως, ἐντὸς 120 ἐτῶν μετὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἐποχὴν τῆς ἁλώσεως τῆς Τρῳάδος, αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατεῖχον ἤδη τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας, ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῶν ὀρέων τῆς Λυκίας, ἐπὶ μῆκος 300 σχεδὸν Ἀγγλικῶν μιλίων. Εἶναι δὲ περίεργον νὰ ἐξετάσωμεν πῶς ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσι τοσαύτην ἔκτασιν χώρας.

Δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ κατάλυσις τῆς Τρωϊκῆς ἐξουσίας ἀφῆκε τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Αἰολεῖς ἦλθον, εἰς πολλὰ ἀδύνατον κατάστασιν, καὶ ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι οἱ κάτοικοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιφέρωσι καμμίαν τελεσφόρον ἀντίστασιν εἰς τὸν ἀποικισμὸν τῶν πολεμικῶν ἀποίκων, ὅτε ἀπέβησαν. Οὐδαμῶς δὲ γνωρίζομεν τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον κατέλαβον τὴν χώραν· ἀλλ' εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τὴν κατέλαβον διὰ συνθήκης. Οἱ Ἴωνες δὲ φαίνεται, ὅτι διὰ τῆς σπάθης ἔλαβον ἀπὸ τοὺς Κᾶρας καὶ Λέλεγας τὸν τόπον τοῦ ἀποικισμοῦ των, διότι λέγεται (1), ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν γυναῖκας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν, ἔλαβον ὡς γυναῖκας τὰς

(1) Ἡρόδ. Βιβλ. ά, 146. ὁ ἱστορικὸς λέγει, ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην αἱ γυναῖκες τῶν Ἰώνων δὲν συνέτρωγον ποτὲ μὲ τοὺς ἄνδρας των, οὔτε ὠνόμαζον αὐτοὺς μὲ τὰ ὀνόματα των, διότι αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες τῶν φονευθέντων Καρῶν, ὑπεχρεώθησαν δι' ὅρκου εἰς τοῦτο, καὶ μετέδωκαν τὴν ὑποχρέωσιν εἰς τὰς θυγατέρας των· ἡ διήγησις ἐφευρέθη ἴσως πρὸς δικαιολόγησιν τοῦ ἐθίμου.

Καρίας, τῶν ὁποίων οἱ πατέρες καὶ οἱ ἄνδρες εἶχον φονευθῆ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Κᾶρες οὗτοι καὶ οἱ Λέλεγες, φαίνεται ὅτι ἀπετέλουν ἰδίας αὐτονόμους κοινότητας, χωρὶς ἰσχυρόν τινα δεσμὸν ἑνώσεως πρὸς ἀλλήλους, οἱ Ἴωνες ἠδυνήθησαν εὐκόλως, προσβάλλοντες αὐτοὺς χωριστὰ, νὰ τοὺς ὑποτάξωσιν ἀλληλοδιαδόχως, διότι εἰς το αὐτην κοινωνικὴν κατάστασιν, οἱ ἄνθρωποι ἀμελοῦν ἰδίως περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, καὶ ἵστανται ἥσυχοι θεαταὶ, καὶ ἴσως χαίρουν εἰς τὰς δυστυχίας τῶν γειτόνων των, μὴ ἐννοοῦντες ὅτι καὶ αὐτοὶ θέλουν πάθει πιθανῶς τὰ αὐτὰ ὅσον οὔπω. Εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τῆς χώρας δὲν φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχε τότε ἐπικράτειά τις σημαντικὴ, καὶ αἱ διάφοροι φυλαὶ, αἱ ὁποῖαι κατῴκουν ἐκεῖ, ἐνδέχεται, ὅτι ἔμειναν ἀδιάφοροι ὡς πρὸς ἐκείνους, οἵτινες κατέλαβον τὸ παράλιον, ἢ μᾶλλον εὐχαριστήθησαν διὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ξένων, οἵτινες, ἀγνοοῦμεν διατί, φαίνεται ὅτι ἦσαν μᾶλλον ἀφωσιωμένοι εἰς τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης, παρ' εἰς τὰς τοῦ πολέμου.

Ἐπὶ πολλὰ δ' ἔτη, αἱ αἰτίαι τοῦ ἀποικισμοῦ ἐξηκολούθουν νὰ ἐνεργῶσι, διότι τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ τὸ Αἰγαῖον, κατελήφθησαν ἀπὸ Ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Οἱ ἐν Μιλήτῳ δ' Ἴωνες ἔστειλαν ἀποίκους εἰς τὴν Προποντίδα, ἔπειτα εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, καὶ ἐσύστησαν ἀποικίας, χάριν ἐμπορίου, κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, τὴν Κολχίδα καὶ Σκυθίαν· πρὸς δυσμὰς δὲ, ἡ Σικελία καὶ τὸ μεσημβρινὸν παράλιον τῆς Ἰταλίας, ἐπληρώθησαν ἀπὸ ἀποικίας Ἑλληνικὰς, πρὸ πάντων δὲ Δωρικάς· πρὸς μεσημβρίαν δὲ, ἡ Κύπρος ἔγεινεν Ἑλληνική. Οἱ ζηλότυποι Αἰγύπτιοι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ν' ἀποικήσωσιν εἰς τὴν χώραν των· εἰς δὲ τὴν Κυρήνην, κειμένην κατὰ τὸ παράλιον τῆς Λυβίας, ἐσυστήθη λαμπρὰ Ἑλληνικὴ πολιτεία. Τέλος οἱ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ Φωκαεῖς, ὡς θέλομεν ἀκολούθως παρατηρήσει,

ἐσύστησαν ἀποικίαν εἰς τὸ μεσημβρινὸν παράλιον τῆς Γαλλίας, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς νεωτέρας πόλεως Μασσαλίας.

Η σχέσις δὲ μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας Ἑλληνικῆς, κατεστημένης χάριν ἐμπορίου, ἢ πρὸς ἀνακούφισιν τῆς μητροπόλεως, φαίνεται ὅτι ἦτο πολὺ φιλική· οἱ ἄποικοι ἐλάμβανον μεθ' αὑτῶν μέρος τοῦ ἱεροῦ πυρὸς, τὸ ὁποῖον ἔκαιεν εἰς τὸ Πρυτανεῖον ἢ Βουλευτήριον τῆς γενεθλίου πόλεώς των· ἐπεκαλοῦντο τὰς πολιούχους θεότητας τῆς πατρίδος των νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὸν νέον τόπον, ὅπου μετέβαινον· καὶ ἐκεῖ ἀνήγειρον εἰς αὐτὰς ναοὺς καὶ βωμοὺς, ὡς τοὺς τῆς πατρίδος των· ἀπεςαλμένοι δὲ μετέβαινον τακτικῶς ἀπὸ τὰς ἀποικίας εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἑορτὰς τῆς μητροπόλεώς των μὲ προσφοράς· οἱ δὲ πολῖταί της, ὅτε ἐνεφανίζοντο εἰς τοὺς τῶν ἀποικιῶν, ἐδεξιοῦντο μὲ τὸ μεγαλήτερον σέβας καὶ ὑπόληψιν. Τέλος, ἐὰν ἡ νέα πολιτεία ἔςελλε καὶ αὕτη ἀποικίας, ἐζήτει πάντοτε τὸν ἀρχηγέτην τῆς ἀποικίας ἀπὸ τὴν μητρόπολιν· ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἢ δυστυχίας, ἡ μητρόπολις καὶ αἱ ἀποικίαι ἐβοηθοῦντο ἀμοιβαίως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τὸ Σπαρτιατικὸν Πολίτευμα. — Ὁ Λυκοῦργος.

Η ἀβεβαιότης τῶν παραδόσεων, καὶ ἡ ἔλλειψις συγχρόνου γραπτῆς ἱστορίας, καθιςοῦν πᾶσαν ἐξέτασιν περὶ τῶν ἀρχαίων τούτων χρόνων τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὑπερβολὴν ἀμφίβολον καὶ ἀβεβαίαν· διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν θετικῶς, πῶς καὶ πότε ἡ Δωρικὴ ἐξουσία ἐσυστήθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὁποία ἦτον ἡ φύσις της· Η ἀναλογία δὲ καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ὑπαρχόντων εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους θεσμῶν,

εἶναι ἴσως ὁδηγοὶ ἀσφαλέστεροι παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν (1).

Ἡ Δωρικὴ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὁμοιάζει ἀπαραλλάκτως μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν (2). Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς μυθικῆς διηγήσεως τῆς πρώτης κατακτήσεως, οἱ εἰσβαλόντες ὡδηγοῦντο ἀπὸ ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι ἐνόμιζον, ὅτι εἶχον νόμιμα δικαιώματα ἐπὶ τῆς χώρας, ὅπου εἰσέβαλον· ἡ εἰσβολὴ εἰς ἑκατέραν τῶν περίστασεων ἐγένετο διὰ θαλάσσης· μία μεγάλη μάχη ὑπῆρξεν ἀποφασιστική· ἀλλ' ἡ κατάκτησις ἐγένετο βαθμηδὸν, καὶ μέρος ἐκ τοῦ νικηθέντος λαοῦ ἐμετανάστευσεν (3). Οἱ Νορμανδοὶ, κατακτήσαντες τὴν Ἀγγλίαν, προσεφέροντο κατ' ἀρχὰς μὲ ἠπιότητα πρὸς τοὺς πρώτους κατοίκους· ἀλλὰ, καθόσον ἡ δύναμις τῶν νικητῶν ἐστερεοῦτο, ἡ χρῆσις τῶν δικαιωμάτων τῆς κατακτήσεως, ὡς ὀνομάζονται, ἐγίνετο καταθλιπτικωτέρα καὶ ἀδικωτέρα. Τὸ αὐτὸ πιθανῶς συνέβη καὶ εἰς τὴν Λακωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιοριζόμεθα ἤδη.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἔφορον (4), οἱ Δωριεῖς κατέκτησαν διὰ μιᾶς ὅλην τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν διῄρεσαν εἰς ἓξ ἐπαρχίας, ἐκ τῶν ὁποίων οὗτοι μὲν ἔλαβον τὴν Σπάρτην, τὰς δὲ

---

(1) Εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐξιστόρησιν τῶν Σπαρτιατικῶν θεσμῶν ἐλάβομεν τὸ σύγγραμμα τοῦ Μύλλερ περὶ Δωριέων ὡς κύριον ὁδηγόν μας· σκέψεις, διαφέρουσαι ἐπί τινων ἀντικειμένων, εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Θιρλουαλίου.

(2) Τοῦτο νομίζομεν παρετηρήθη κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸν δόκτορα Ἀρνόλδον. Ἴδε τὸν Θουκυδίδην του βιβλ. ά. 530, δευτέραν ἔκδοσιν.

(3) Ἡ ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν κατάκτησις τῆς Ἀγγλίας ἔγεινε βαθμηδὸν, ὡς ὁ κύριος Ἰάκωβος Μακινστόχης παρατηρεῖ. ἐτελέσθη ὅμως εἰς τέσσαρα ἔτη. Ἴδε τὴν Ἀγγλικὴν ἱστορίαν μας, βιβλ. ά. σελ. 68, ἔκδοσιν δωδεκάτην. Ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατάκτησις τῆς Ἰρλανδίας, (ἴδε τὴν αὐτὴν ἱστορίαν σελ. 117) ὁμοιάζει ὡσαύτως εἰς πολλὰ μὲ τὴν κατάκτησιν τῶν Δωριέων.

(4) Παρὰ Στράβ. βίβλ. ή ἀριθ. 364.

Ἀμύκλας ἔδωκαν εἰς τὸν Ἀχαιὸν Φιλόνομον, ὅστις εἶχε προδώσει τὴν χώραν εἰς αὐτούς· ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ τεσσάρων κατέστησαν ἀντιβασιλεῖς· ἀλλὰ τοῦτο ἀναφέρεται ἀπὸ ἱστορικὸν, ὄχι τόσον ἔξοχον διὰ τὴν κρίσιν καὶ ἀκρίβειάν του. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ὑπάρχει πολλὰ πιθανὴ μαρτυρία, ὅτι αἱ Ἀμύκλαι, πόλις ὀχυρὰ, καὶ ἀπέχουσα τριάκοντα μόνον στάδια ἀπὸ τὴν Σπάρτην, διετήρησαν ὁπωσοῦν τὴν αὐτονομίαν των μέχρι τῆς ἐποχῆς σχεδὸν τοῦ Λυκούργου, καὶ ὅτι διὰ τῶν διηγήσεων τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν αἱ βαθμιαῖαι κατακτήσεις παρίστανται συχνάκις ὡς γενόμεναι διὰ μιᾶς ἀποφασιστικῆς νίκης.

Ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ὀλιγάριθμον τῶν εἰσβαλόντων Δωριέων, φαίνεται πιθανωτάτη ἡ ὑπόθεσις, ὅτι εἰς τὴν Λακωνίαν, τὸ Ἄργος καὶ τὴν Μεσσήνην, οἱ Δωριεῖς ἠρκέσθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς μικρὰν μερίδα γῆς, τὴν ἰδιοκτησίαν ἴσως ἐκείνων τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες εἶχον ἀποχωρήσει εἰς τὴν Αἰγιάλειαν καὶ ἀλλαχοῦ. Οὕτως εὑρίσκομεν τοὺς ἐν Ἄργει Δωριεῖς εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν ταύτην πεδιάδα, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέβαλον βεβαίως κατὰ πρῶτον, ὅτε ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν· τοὺς ἐν Μεσσήνῃ Δωριεῖς, εἰς τὴν Στενυκλήριον πεδιάδα, πλησίον ὡσαύτως τῆς Ἀρκαδίας· τοὺς δὲ ἐν Λακωνίᾳ, εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὰ πλησιέστατα τῆς Ἀρκαδίας μέρη· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καθόσον ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ δύναμίς των ηὔξανε, κατὰ τοσοῦτον ἐξέτεινον τὴν ἐξουσίαν των.

Οἱ ἐν Λακωνίᾳ Ἀχαιοὶ ὠνομάσθησαν Λακεδαιμόνιοι (1), (καθόσον διεκρίνοντο ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, οἵτινες ὠνομάσθησαν Σπαρτιᾶται) καὶ Περίοικοι· (κατοικοῦντες πέριξ), (ἐπειδὴ θεωρουμένης τῆς Σπάρτης ὡς κέντρου, αἱ πόλεις των ἔκειντο εἰς

---

(1) Οἱ ἱστορικοὶ ὅμως ὀνομάζουσι μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς Λακωνίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν.

τὴν περιφέρειαν τῆς χώρας. Ἐπλήρονον δὲ εἰς τὴν πολιτείαν φόρον (βεβαίως πολλὰ μικρὸν) διὰ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας κατεῖχον· οὗτοι μετήρχοντο ὅλας τὰς τέχνας εἰς Λακωνίαν· εἰργάζοντο εἰς τὰ σιδηροῦχα μεταλλεῖα τοῦ Ταϋγέτου· τὰ Λακωνικὰ δὲ ἐμπορεύματα, τοσοῦτον περίφημα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, οἷον τὰ ἐκπώματα, αἱ τράπεζαι, τὰ καθίσματα, αἱ ἅμαξαι, τὰ ὑποδήματα, οἱ μανδύαι, αἱ σπάθαι, αἱ περικεφαλαῖαι, καὶ ἐν γένει τὰ ἐκ σιδήρου χειροτεχνήματα κατεσκευάζοντο ἀπὸ αὐτούς. Ἐπειδὴ δὲ κατῴκουν εἰς τοὺς λιμένας, ὅλον τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν των· ἂν καὶ ἦσαν φυλὴ διακεκριμένη ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, μετὰ τῶν ὁποίων δὲν εἶχον κανὲν δικαίωμα ἐπιγαμίας, καὶ δὲν ἐλάμβανον κανὲν μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἢ εἰς τὰς νομοθετικὰς συνελεύσεις, ἀπελάμβανον ὅμως ὑπόληψιν παρ' αὐτοῖς, καὶ οἱ ὁπλῖταί των, ἢ βαρέως ὡπλισμένοι στρατιῶται, ἀπετέλουν πάντοτε μέρος τῶν Λακεδαιμονίων τάξεων εἰς τὰς μάχας· δὲν εἶχον δὲ τὸ δικαίωμα νὰ στρατηγῶσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἀλλ', ὅτε ἡ Σπάρτη ἤρξατο νὰ γίνεται θαλασσία δύναμις, ἠδύναντο νὰ γίνωνται ἀρχηγοὶ εἰς τὸ ναυτικόν (1). Διῆγον λοιπὸν πάντοτε ἐν ὁμονοίᾳ μὲ τοὺς κυριάρχους Δωριεῖς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμία γενικὴ ἐπανάστασις τῶν Περιοίκων Λακώνων ἀναφέρεται ὑπό τινος.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη κλάσις τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ, τῆς ὁποίας ἡ τύχη ἦτο πολὺ σκληροτέρα· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ οἱ Εἵλωτες, ἢ δουλοπάροικοι. Κατὰ τὰ κοινῶς δὲ λεγόμενα, ὁ λαὸς τῆς παραλίου πόλεως Ἕλους, ἐπαναστατήσας κατὰ τῶν κυριάρχων Δωριέων, καὶ καταδικασθεὶς ἔγεινε δουλοπάροικος, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξετάθη εἰς ὅλους, ὅσοι μετὰ ταῦτα ὑπήχθησαν εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Ταῦτα ὅμως εἶναι ἁπλῶς

(1) Θουκυδ. Βίβλ. ή, 22.

ἐσφαλμένη ἐτυμολογία (1)· εἶναι δὲ πιθανώτερον, ὅτι οἱ Εἵλωτες ἦσαν μέρος τι τῶν Ἀχαιῶν, τὸ ὁποῖον ἀντὶ νὰ συνθηκολογήσῃ, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι, πολεμῆσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του, ἀπώλεσεν αὐτήν· ἢ ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ εἶχον κατακτήσει κατ' ἀρχὰς τὴν χώραν, ὡς καὶ οἱ Δωριεῖς, οἱ Εἵλωτες ἐνδέχεται, ὅτι ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν πρώτων κατοίκων, τοὺς ὁποίους ὑπεδούλωσαν, καὶ οἱ ὁποῖοι ἤδη ἤλλαξαν μόνον κυρίους.

Ἡ κατάστασις τῶν Εἱλώτων δὲν ὡμοίαζε διόλου τὴν κατάςασιν τῶν δούλων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, ἢ τῶν εἰς Ἀμερικὴν Εὐρωπαϊκῶν ἀποικιῶν. Οἱ Εἵλωτες ἀντιστοιχοῦν πολὺ περισσότερον σχεδὸν εἰς τοὺς χωρικοὺς τοῦ μεσαιῶνος, ἤτοι τοὺς δούλους τῶν ἀγρῶν, καὶ εἰς τοὺς σημερινοὺς χωρικοὺς τῆς Ῥωσσίας· ἀνῆκον δὲ εἰς τὴν ἐπικράτειαν, καὶ ὄχι εἰς τοὺς κατὰ μέρος πολίτας (διαφέροντες κατὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς μνημονευθέντας), καὶ ὅσοι μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ὡς δούλους, δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς πωλήσωσιν, οὔτε νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν. Οἱ Εἵλωτες δὲ κατῴκουν ἐντὸς καλυβῶν ἐπὶ τῶν κλήρων ἢ μεριδίων γῆς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ δι' ἕκαστον κλῆρον ἔδιδον εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος ὀγδοήκοντα δύο μεδίμνους κριθῆς, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον ἀναλόγως· τὸ λοιπὸν δὲ εἰσόδημα ἦτον ἰδικόν των, καὶ δι' αὐτοῦ πολλάκις ἐγίνοντο πλούσιοι· ὑπολογίζεται δὲ, ὅτι εἰς ἕκαστον κλῆρον ἐνδέχεται, ὅτι ἦσαν ἓξ ἢ ἑπτὰ οἰκογένειαι Εἱλώτων. Καὶ οἱ δημόσιοι δὲ καὶ οἱ ἰδιαίτεροι δοῦλοι ἦσαν Εἵ-

(1) Ἡ παραγωγὴ τοῦ Εἵλως ἀπὸ τὸ Ἕλος, λέγει ὁ Μύλλερ, παραβιάζει ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἡ ῥίζα πιθανώτατα εἶναι τὸ ἕλω (λαμβάνω), τοῦ ὁποίου ἡ λέξις Εἵλως εἶναι μετοχὴ ἀρχαίου παρακειμένου, παθητικῶς ἐκλαμβανομένη. Τοιουτοτρόπως αὕτη ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ δμῶς, τὸ ὁποῖον παράγεται ἀπὸ τὸ δαμάω· ἐκτὸς δὲ τούτου πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ περίοικοι τοῦ Ἄργους ὠνομάσθησαν Ὀρνεᾶται ἀπὸ τόπον τινὰ Ὀρνεάς.

λωτες, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατετάσσοντο εἰς τὰ Σπαρτιατικὰ στρατεύματα ὡς ψιλοὶ στρατιῶται, ὑπηρετοῦντες ὡσαύτως καὶ εἰς τὰ πλοῖα· καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν παιδαγωγοὶ τῶν Σπαρτιατικῶν παιδίων, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἐχρησίμευον ὡς τροφοὶ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν· ἠδύναντο δὲ ν'ἀποκτήσωσι καὶ αὐτοὶ δικαίωμα τοῦ πολίτου πλῆρες. Ὅσοι δὲ διέπρεπον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτείας, καὶ ἰδίως ἐν καιρῷ πολέμου, ἐγίνοντο ἐλεύθεροι, ὀνομαζόμενοι Νεοδαμώδεις, (νέοι πολῖται), λαμβάνοντες καὶ μερίδιον γῆς ὡς ἰδιοκτησίαν των· ὁ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν ταχέως ἐξισώθη μὲ τὸν τῶν Σπαρτιατῶν (1)· ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη κλάσις ἐλευθέρων Εἱλώτων, ὀνομαζομένων Μοθώνων (2), ἢ Μοθάκων, οἵτινες ἔλαβον τὴν ἐλευθερίαν των, διότι συνανετράφησαν μὲ νέους Σπαρτιάτας· οἱ ἀπόγονοι δὲ αὐτῶν ἀπέκτησαν πλῆρες τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, διότι τινὲς ἐκ τῶν ἐξοχοτέρων Σπαρτιατικῶν ἀρχηγῶν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ὡς ὁ Λύσανδρος, Καλλικρατίδας καὶ Γύλλιππος, ἦσαν τοιοῦτοι (3).

Ἡ τύχη τῶν Εἱλώτων δὲν ἦτον ἀναμφιβόλως ἐπίφθονος, καὶ ἴσως ὑπέφερον μερικὰς σκληρότητας καὶ ἀδικίας, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ἡμετέρας ἀποικίας τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν· ἀλλὰ δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις ἐνηργοῦντο γενικῶς. Μεταγενέστεροι δὲ συγγραφεῖς, τὸ μὲν διακείμενοι δυσμενῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, τὸ δ' ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπιδειχθῶσι, περιγράφουσι τὴν κατά-

(1) Ὁ Ἄρνολδος εἰς τὸν Θουκυδ. (ἑ 34) ὁρίζει μεταγενεστέραν ἐποχὴν τῆς συστάσεως τῆς κλάσεως τῶν Νεοδαμωδῶν παρὰ τὴν ὁποίαν ὁρίζει ὁ Μύλλερ.

(2) Μόθων, οἰκιακὸς δοῦλος. τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ Μόθωνες δὲν ἦσαν Περίοικοι, ὡς ἐσφαλμένως ὑπετέθη.

(3) Αἰλιανοῦ Ποικιλ. ἱστορία ιϐ' 43.

ςασίν των μὲ γελοιώδη συμπάθειαν· οὕτω συγγραφεύς τις (1) ἀναφέρει, ὅτι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ φορῶσι καλύμματα τῆς κεφαλῆς ἀπὸ δέρμα κυνὸς (κυνέην), καὶ ἐπανωφόρια (διφθέραν) ἀπὸ δέρμα προβάτου· (σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι αὕτη ἦτον ἡ συνήθης ἐνδυμασία τῶν χωρικῶν τῆς Ἑλλάδος) καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰ ἀτιμότερα ἔργα· ὅτι συχνάκις, διὰ νὰ μὴ λησμονήσωσιν, ὅτι ἦσαν δοῦλοι, ἐμαστιγοῦντο, καὶ ὅτι ἐθανατόνοντο ὅσοι ὑπερεῖχον τοὺς ἄλλους κατὰ τὸ ἀνάςημα καὶ τὴν ὡραιότητα· μάλιστα δὲ οἱ κύριοι αὐτῶν ἐτιμωροῦντο, ἐὰν δὲν τοὺς ἐθανάτονον. Ἄλλος δὲ μεταγενέςερος συγγραφεὺς προσθέτει (2), ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται, διὰ νὰ ἀποτρέπωσι τὰ παιδιά των ἀπὸ τὴν μέθην καὶ ἀπὸ ἄλλας ἀπρεπεῖς πράξεις, ἠνάγκαζον τοὺς Εἵλωτας νὰ μεθύωσι καὶ νὰ χορεύωσιν ἀσέμνους χορούς, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν παίδων. Τὸ νὰ λέγῃ δέ τις ὅλα ταῦτα, εἶναι μεγάλη ὑπερβολή· διότι δὲν ἔχομεν ἀναμφιβόλως λόγον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ὅμως ἡ ἱστορία δὲν ἀναφέρει, ὅτι τοιαῦται κατηγορίαι ἔγειναν κατ' αὐτῶν ὡς καθ' ὁλοκλήρου τῆς τάξεως αὐτῶν.

Ὑπάρχει δὲ δυσκολία τις ὡς πρὸς τὴν πολυθρύλλητον Κρυπτείαν· ὁ Πλούταρχος στηριζόμενος εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους (3) ἀναφέρει, ὅτι οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης, ἀναλαμβάνοντες τὰ καθήκοντά των, ἐκήρυττον πάντοτε πόλεμον ἐναντίον τῶν Εἱλώτων, διὰ νὰ δύναται ἕκαςος νὰ τοὺς φονεύῃ νομίμως· καὶ ὅτι ἐκ διαλειμμάτων οἱ ἐμφρονέςεροι τῶν νέων τῆς Σπάρτης ἐστέλλοντο καθ' ὅλα τὰ μέρη, ὡπλισμένοι μὲ ξίφη, καὶ, ἐνεδρεύοντες, ἐπέπιπτον καὶ ἐφόνευον ἡμέραν καὶ νύκτα ὅσους

(1) Μύρων ὁ μυθικὸς ἱστοριογράφος τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων. Ἀθήναιος ΙΔ' ἀρ. 657.

(2) Πλούταρχ., εἰς Λυκοῦργ., 28.

(3) Ὁ αὐτὸς εἰς τὸν αὐτὸν παράγρ.

τῶν Εἱλώτων ἀπήντων. Ὁ Πλάτων ὅμως (1) ἀποδίδει σκοπὸν διάφορον εἰς τὴν σύστασιν τῆς Κρυπτείας, λέγων, ὅτι ἦτον κατάστημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδιδάσκοντο οἱ νέοι Σπαρτιᾶται νὰ ὑποφέρωσι τὰς ταλαιπωρίας, καὶ τὸ ὁποῖον ἐφώρευεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Καὶ εἶναι μὲν ἐνδεχόμενον, ὅτι μερικαὶ πράξεις σκληρότητος ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ξένους νὰ ἀποδώσουν στυγερὸν σκοπὸν εἰς τὴν Κρυπτείαν, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς τόσον πολυάριθμον σῶμα, ὡς τὸ τῶν Εἱλώτων, δὲν ἐλάμβανε πρόνοιαν περὶ ὑπερασπίσεως, ἀλλὰ παρέβλεπεν ἑαυτὸ κατασφαζόμενον τοιουτοτρόπως περιοδικῶς. Ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο δὲν εἶναι ἀπηλαγμένον δυσκολίας, καὶ καθόσον προβαίνομεν, θέλομεν ἀπαντᾷ τρομερὰς ἀποδείξεις τῶν ἀπανθρώπων μέσων, εἰς τὰ ὁποῖα προσέφευγον οἱ Σπαρτιᾶται, διὰ ν' ἀπαλλάττωνται ἀπὸ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον οἱ Εἵλωτες ἐνέπνεον εἰς αὐτούς (2).

Ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὴν κυριαρχικὴν κλάσιν τῆς Λακωνίας, τοὺς ἀπογόνους τῶν κατακτητῶν, ἤτοι τοὺς Σπαρτιάτας, ὡς ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῆς Σπάρτης, πόλεως εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι κατῴκουν, καὶ ἥτις ἠδύνατο ἴσως νὰ ὀνομασθῇ στρατόπεδον, διότι οἱ Δωριεῖς ἐξωμοιώθησαν ὀρθῶς μὲ στράτευμα ἐφεδρεῦον εἰς κατακτημένον τόπον (3).

Οἱ Δωριεῖς ἦσαν κλάσις στρατιωτικῶν εὐγενῶν, γαιοκτήμονες, κωλυόμενοι νὰ μετέρχωνται ὁποιονδήποτε ἐμπόριον ἢ τέχνην, καὶ ὑποχρεούμενοι νὰ ἐνασχολῶνται ἀδιακόπως εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Εἰς ἐποχήν δέ τινα, τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὁρίσωμεν, ἡ Λακωνικὴ πολιτεία διῃρέθη εἰς ἐννέα χιλιάδας μεγάλους, καὶ τριάκοντα χιλιάδας

(1) Πλατων περὶ Νόμ. ά, σελ. 633. ς' σελ. 663. ἔκδοσις Σχέφερ.
(2) Ἴδε Μύλλερ περὶ Δωρ. 6'. 40 καὶ ἀκολούθως. Θιρλουάλιον ά. 211.
(3) Ἀρνόλδος εἰς Θουκυδ. ά. 525, δευτέραν ἔκδοσιν.

μικροτέρους κλήρους· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, οἵτινες ἦσαν σχεδὸν τὰ δύω τρίτα τῆς ὅλης χώρας, ἦσαν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ὡς εἴδομεν ἤδη, ἐκαλλιεργοῦντο ἀπὸ τοὺς Εἵλωτας· οἱ δὲ τελευταῖοι εἶχον δοθῇ εἰς τοὺς Περιοίκους. Τοιουτοτρόπως οἱ Δωριεῖς, ἀπηλλαγμένοι τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ νὰ ἐπιστατῶσιν ἀκόμη εἰς τὰ ὑποστατικά των, εἶχον πᾶσαν ἄνεσιν δια νὰ καταγίνωνται εἰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις, καὶ ν' ἀποκτῶσιν οὕτω τὰ ὑψηλὰ στρατιωτικὰ προτερήματα, διὰ τῶν ὁποίων διέπρεπον πάντοτε.

Ἡ Δωρικὴ φυλὴ διεκρίνετο τῶν ἄλλων διὰ τῆς σταθερότητος καὶ ἀφοσιώσεώς της εἰς τὰ παλαιὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. ἐντεῦθεν τὰ ἤθη τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων, τὰ ὁποῖα ἐξεικονίζει ὁ Ὅμηρος, ἠμποροῦν συχνάκις νὰ διακρίνωνται μεταξὺ τῶν τῶν Δωριέων· οἱ ἀκόλουθοι δὲ θεσμοὶ (ῥῆτραι) εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Σπάρτης.

Ὅλοι οἱ Σπαρτιᾶται συνέτρωγον εἰς κοινὰς τραπέζας, μηδὲ τῶν βασιλέων ἐξαιρουμένων. Αἱ τράπεζαι δὲ, ὀνομαζόμεναι συνήθως συσσίτια (1), ἦσαν λιταὶ καὶ ἁπλαῖ· ἕκαστος δὲ ὁμοτράπεζος συνεισέφερε κατὰ μῆνα ὡρισμένην ποσότητα κριθίνου ἀλεύρου, οἴνου, τυροῦ, σύκων, καί τινα μικρὰν ποσότητα χρημάτων πρὸς ἀγορὰν ὄψου (2) Δεκαπέντε δὲ ἄνθρωποι συνήθως ἦσαν εἰς ἕκαστον συσσίτιον. Οἱ ὁμοτράπεζοι δὲ εἰσήγοντο διὰ κλήρου κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· ὁ ὑποψήφιος φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἀγγεῖον, περιήρχετο, καὶ ἕκαστος ὁμοτράπεζος τοῦ συσσιτίου ἔῤῥιπτεν εἰς αὐτὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον ἔθλιβε μὲ τοὺς δακτύλους του, ἐὰν ἐπεθύμει νὰ ψηφίσῃ ἐναντίον τοῦ ὑποψηφίου· ἐὰν δ' εὑρί-

(1) Ἡ Σπαρτιατικὴ λέξις ἦτο φιδίτια, ἢ φιλίτια.

(2) Πᾶν ἐδώδιμον, ἐξαιρουμένων τῶν ἀπὸ σῖτον κατασκευαζομένων, ἐμπεριλαμβάνετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ὄνομα ὄψον. Βοίκχιος περὶ δημοσίας οἰκονομίας Ἀθηνῶν, σ. 133.

σκετο εἰς τὸ ἀγγεῖον καὶ ἓν μόνον τοιοῦτον τεμάχιον, ὁ ὑποψήφιος δὲν ἐγίνετο δεκτός. Τὰ μὲν μικρὰ παιδία ἐκάθηντο παρὰ τοὺς πόδας τοῦ πατρός των, καὶ ἐλάμβανον τὴν προσδιωρισμένην τροφήν των, τὰ δὲ μεγαλήτερα συνέτρωγον ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἄνδρες.

Τὸ κυριώτερον δὲ ὄψον ἦτον ὁ περίφημος μέλας ζωμὸς, ὅστις καθ' ὅλας τὰς διηγήσεις ἦτο πολὺ ἀηδὲς φαγητόν. Δυνάμεθα δὲ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ μαγείρου εἰς τὴν Σπάρτην ἦτον κληρονομικὸν εἴς τινας οἰκογενείας· καὶ ἐπειδὴ ἕνεκα τούτου δὲν ὑπῆρχε διαγωνισμὸς, δὲν ἐγίνετο καὶ καμμία πρόοδος εἰς τὴν μαγειρικήν.

Οἱ Δωριεῖς περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των· ἅμα γεννώμενον τὸ παιδίον, ἐφέρετο εἰς τοὺς γέροντας τοῦ γένους, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν ὁ πατήρ του, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐξετάζετο, καὶ ἐὰν μὲν εὑρίσκετο ἀρτιμελὲς καὶ ὑγιὲς, παρηγγέλετο ν' ἀνατραφῇ· ἐὰν δὲ ἀδύνατον, ἢ δύσμορφον, ἀπεπέμπετο καὶ ἐῤῥίπτετο εἰς τὰ βάραθρα τοῦ ὄρους Ταϋγέτου — συνήθεια βέβαια βάρβαρος —, ἀλλ' ὠφέλιμος εἰς στρατιωτικὴν πολιτείαν. Τὰ παιδία μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 7 ἐτῶν ἐσυνδιαιτῶντο μὲ τοὺς γονεῖς των, ἀκολούθως δὲ, μηδὲ τῶν βασιλοπαίδων ἐξαιρουμένων, παρεδίδοντο εἰς δημοσίους διδασκάλους, καὶ διήρχοντο τὰς διαφόρους τάξεις ἕως ὅτου ηὔξανον ἀρκετὰ, ὥςε νὰ γείνωσι δεκτὰ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν. Αἱ κυριώτεραι δὲ ἐνασχολήσεις των ἦσαν γυμναστικαὶ, καὶ ἄλλαι τινὲς ἀναφερόμεναι εἰς τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν πᾶς Σπαρτιάτης ἦτο προωρισμένος.

Οἱ Σπαρτιᾶται φρονοῦντες, ὅτι μόνον αἱ ὑγιεῖς γυναῖκες ἠδύναντο νὰ γεννῶσι ὑγιῆ τέκνα, ἐφρόντιζον ἐπίσης διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παρθένων· καὶ αἱ παρθένοι ἐγυμνάζοντο, ὡς καὶ τὰ ἄῤῥενα, ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν (1)· αἱ Σπαρτιάτιδες ἦσαν

(1) Ἡ ἀνδρικὴ δ' αὕτη ἀνατροφὴ καθίστα τὰς Σπαρτιάτιδας ἀνδρείας, ὀλι-

περίφημοι καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ ἀρετήν των· ὁ ἔρως ἦτον ἰσχυρότερος καὶ καθαρώτερος εἰς τὴν Σπάρτην, παρ' εἰς πᾶν ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ παραβίασις τῆς τιμῆς ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος· ἡ ἔγγαμος γυνὴ ἐτιμᾶτο μεγάλως ἀπὸ τὸν σύζυγόν της, καὶ ὠνομάζετο μὲ τὸ σεβαστὸν ὄνομα, δέσποινα.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Σπάρτης, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ σύστημα τοῦτο ὡς ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικὸν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν μόνον τοὺς Δωριεῖς, καὶ ὄχι τοὺς Περιοίκους· ὡμοίαζε δὲ πολὺ τὴν βασιλευομένην Ῥώμην μεταξὺ τῶν παλαιῶν, καὶ τὴν Βενετίαν μεταξὺ τῶν νεωτέρων πολιτειῶν (1), ἀλλ' οἱ ἀρχηγοί της ἦσαν διαδοχικοὶ, καὶ ὄχι αἱρετοί.

Ἀρχηγοὶ δὲ τῆς Σπάρτης ἦσαν δύο βασιλεῖς, καταγόμενοι ὡς ἐνόμιζον, ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους, διὰ τοῦ Προκλέους καὶ Εὐρυσθένους, τῶν υἱῶν τοῦ Ἀριστοδήμου (2). Ἡ τάξις λοιπὸν καὶ ἡ ἐξουσία των ἐθεμελιοῦντο εἰς τὴν θρησκείαν, διότι ἐγενεαλογοῦντο ἐκ θεοῦ· μόνοι δ' οὗτοι ἠδύναντο νὰ προσφέρωσι τινὰς θυσίας· διώριζον τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐστέλ-

---

γαρκεῖς, φιλοπάτριδας καὶ πλήρεις φιλοτιμίας καὶ φιλοδοξίας. Αἱ Λάκαιναι ἐκαυχῶντο, ὅτι «μόναι αὗται, ἔτικτον ἄνδρας·» Ἡ Σπαρτιᾶτις, δίδουσα τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱόν της, ἔλεγεν ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν, δηλ. ἢ νὰ φέρῃς αὐτὴν ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἢ νὰ σὲ φέρουν ἐπ' αὐτῆς. Σπαρτιᾶτις δέ τις, ἀκούουσα τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της εἰς τὴν μάχην, χωρὶς νὰ ταραχθῇ ἀπεκρίθη· διὰ τοῦτο τὸν ἐγέννησα εἰς τὸν κόσμον. Σ. Μ.

(1) Διότι ὀλιγαρχία μὲν ἦτον ὡς πρὸς τοὺς Περιοίκους, δημοκρατία δὲ μεταξὺ τῶν Δωριέων αὐτῶν, οἵτινες ὡμοίαζον τοὺς πατρικίους τῆς Ῥώμης καὶ τοὺς εὐγενεῖς τῆς Βενετίας.

(2) Αἱ δύο βασιλικαὶ οἰκογένειαι ὠνομάσθησαν ἡ μὲν Ἀγίδαι, ἀπὸ τον Αγιν, υἱὸν τοῦ Εὐρυσθένους· ἡ δὲ Προκλεῖδαι, ἀπὸ τὸν Προκλέα, ἢ Εὐρυπωντίδαι ἀπὸ τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Εὐρυπῶντα· οἱ Ἀγίδαι δὲ ἐθεωροῦντο ὡς ἀνωτέρα οἰκόγενεια· Ἡρόδ. 6. 51.

λοντο νὰ συμβουλευθῶσι τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος· ὅτε ἀπέθνησκον, ὅλος ὁ λαὸς, Σπαρτιᾶται, Περίοικοι καὶ Εἵλωτες συνέτρεχον εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ πενθήσωσι τὸν μονάρχην, ὅστις ἐνταφιάζετο μεγαλοπρεπῶς. Ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης, οἱ βασιλεῖς προέδρευον εἰς τὴν Γερουσίαν· ἐν καιρῷ δὲ πολέμου, ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν στρατευμάτων, καὶ ἡ ἐξουσία των πέραν τῶν ὁρίων τῆς Λακωνίας ἦτον ἀπεριόριστος. Ἡ Δωρικὴ δὲ βασιλεία ἦτον ἐναργῶς συνέχεια τῆς βασιλείας τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων· ἡ Γερουσία δὲ, ἢ συμβούλιον τῶν γερόντων, συνίστατο ἀπὸ 28 ἄνδρας, ἑξήκοντα ἢ ἐπέκεινα ἐτῶν, ἐκλεγομένους ἀπὸ τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀρχὴ δὲ αὐτῶν ἦτον ἰσόβιος. Οἱ Γερουσιασταὶ συνεδριάζοντες μὲ τοὺς βασιλεῖς, ἐβουλεύοντο περὶ ὅλων τῶν δημοσίων πραγμάτων, καὶ προητοίμαζον ὅσα ζητήματα ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν λαόν. Καὶ ὡς δικασταὶ μὲν ἀπεφάσιζον περὶ ὅλων τῶν ἐγκληματικῶν ὑποθέσεων, καὶ ἠδύναντο νὰ τιμωρῶσι μὲ ἀτιμίαν καὶ θάνατον· ὡς σωφρονισταὶ δὲ, ἐφώρευον ἐπὶ τῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν ἐν γένει.

Ὁ λαὸς, δηλαδὴ οἱ Σπαρτιᾶται, ἢ Δωριεῖς, εἶχε τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Ὡς παρετηρήσαμεν δὲ ἤδη, τὸ πάλαι αἱ διάφοροι φυλαὶ εἶχον προσφιλεῖς πολιτικοὺς ἀριθμούς· ὁ Δωρικὸς ἀριθμὸς ἦτο ὁ 3, καὶ ἑπομένως οἱ Σπαρτιᾶται διῃροῦντο εἰς τρεῖς φυλάς· τοὺς Ὑλλεῖς, τοὺς Δυμάνας καὶ τοὺς Παμφύλους (1)· ἑκάστη δὲ τούτων ὑποδιῃρεῖτο εἰς δέκα ὠβὰς, ἢ φατρίας, ἑκάστη ὠβὴ περιελάμβανεν ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν γενεῶν· ἑκάστη δὲ γενεὰ ἐσύγκειτο ἀπὸ ὡρισμένον ἀριθμὸν οἰκογενειῶν.

Ὅλοι οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ἔχοντες τριακονταετῆ ἡλικίαν, καὶ

(1) Ἰδὲ τὰς προσωποποιήσεις τῶν φυλῶν τούτων ἀνωτέρω, σελ. 27, 28.

μὴ στερηθέντες νομίμως τὰ δικαιώματά των, ἠδύναντο νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ (Ἀλίαν), ἥτις συνεκροτεῖτο ἐν ὑπαίθρῳ κατὰ πᾶσαν πανσέληνον, εἰς τόπον δυτικῶς τῆς πόλεως κείμενον, μεταξὺ τοῦ ποταμίου Κνακίωνος καὶ τῆς γεφύρας Βαβύκας. Αὕτη δὲ ἀπεφάσιζε περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, καὶ περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, περὶ νόμων, περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου, περὶ μεταῤῥυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος, περὶ ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων κλπ. ἐξασκοῦσα πραγματικῶς τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν καὶ νομοθετικὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ βουλεύεται, εἰμὴ περὶ ὅσων ἡ κυβέρνησις ὑπέβαλλεν εἰς αὐτήν. Μόνοι δὲ οἱ ἄρχοντες ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἀγορεύωσιν· ἠδύνατο δὲ νὰ παραδέχεται ἢ ἀποῤῥίπτῃ τὰ προτεινόμενα, ἀλλὰ οὐδεμίαν τροποποίησιν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ εἰς αὐτά.

Ἡ ἐπισημοτέρα ἀρχὴ τῆς Σπάρτης ἦτον ἡ τῶν Ἐφόρων, ἡ σύστασις τῆς ὁποίας κατά τινας μὲν, ἀποδίδεται εἰς τὸν Λυκοῦργον, κατ' ἄλλους δὲ, εἰς τὸν βασιλέα Θεόπομπον, ἀλλ' ἡ ὁποία φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξε σύγχρονος μὲ τὸ πολίτευμα (1), ἂν καὶ εἶχε διαφόρους δυνάμεις κατὰ διαφόρους καιρούς. Οἱ πέντε ἔφοροι φαίνεται, ὅτι ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἄρχοντες τῶν πέντε κωμῶν, τῶν συγκροτουσῶν τὴν πόλιν Σπάρτην, καὶ ἦσαν διωρισμένοι νὰ ἀποφασίζωσι πολιτικὰς διενέξεις μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν των· Εἰς τὴν εὐρύχωρον δὲ ἐνέργειαν τῆς ἀρχῆς των, ἦσαν δημοτικοὶ ἄρχοντες, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἄνευ τινὸς προσόντος πλούτου ἢ ἡλικίας· ὡμοίαζον δὲ ὁπωσοῦν τοὺς δημάρχους τῆς Ῥώμης, καὶ τελευταῖον ἔγειναν δυνατοὶ, ὡς τὸ τρομερὸν συμβούλιον τῶν δέκα εἰς Βενετίαν.

(1) Διότι ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν ἦτον μόνον εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' εὑρίσκετο εἰς διαφόρους ἄλλας Δωρικὰς πολιτείας. Μύλλερ. περὶ Δωρ. 6' 115.

Οἱ ἔφοροι συνεδρίαζον καθ' ἡμέραν εἰς τὸ ἀρχεῖόν των, κείμενον εἰς τὴν ἀγοράν, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Φόβου· ἦσαν δὲ σωφρονισταὶ τῶν νέων, καὶ ἐφώρευον ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς· εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ζητῶσι λόγον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς βασιλεῖς, ἐξαιρουμένων τῶν Γερουσιαστῶν, περὶ τῆς δημοσίας διαγωγῆς των, καὶ ἠδύναντο μάλιστα νὰ καταδιώκωσιν αὐτοὺς ἐπ' ἐγκλήματι· διεύθυνον τὴν ἀστυνομίαν, καὶ διεχειρίζοντο τὰ δημόσια χρήματα· ἦσαν οἱ κύριοι διευθυνταὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς πολιτείας, καί τινες ἐξ αὐτῶν συνώδευον συνήθως τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐστέλλοντο ἐκτὸς τῆς Σπάρτης· τελευταῖον, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα Βουλὴ τῶν κοινοτήτων, εἶχον πραγματικῶς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τῆς πολιτείας.

Οἱ πολιτικοὶ ὀργανισμοί, ὡς καὶ οἱ φυσικοί, ἀναπτύσσονται συνήθως βαθμηδόν· ἀλλ' ὅτε εἰς χώραν τινὰ ὑπῆρξεν, ἢ ὑποτεθῇ, ὅτι ὑπῆρξεν ἔξοχός τις νομοθέτης, αἱ παραδόσεις προθύμως ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν μόνον τὴν νομοθεσίαν, ἔργον πολλῶν ἀνθρώπων καὶ διαφόρων ἐποχῶν· οὕτως ἡ Ῥώμη λέγεται, ὅτι ἔλαβε τὰς θεσμοθεσίας της ἀπὸ τὸν Νουμᾶν καὶ Σέρβιον· καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀπεδώκαμεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλφρέδου τὰς πολυτιμοτέρας θεσμοθεσίας τῶν προπατόρων μας Σαξώνων· ὁ Σέρβιος δὲ ἢ Ἀλφρέδος τῆς Σπάρτης, ἦτον ὁ Λυκοῦργος.

Ὅταν ἀναλογιζώμεθα, ὅτι παρῆλθε πολὺς χρόνος, πρὶν οἱ Ἕλληνες ἀρχήσωσι νὰ γράφωσι, καίτοι γνωρίζοντες γράμματα, καὶ ὅτι ὁ Λυκοῦργος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν παραδόσεων, ἔζη τρεῖς ἑκατονταετηρίδας καὶ ἐπέκεινα πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἀμέσως, ὅτι ἡ ἱστορία του πρέπει νὰ ἦναι ἁπλῆ παράδοσις, καὶ τρόπον τινὰ μυθώδης· διότι γνωρίζομεν πόσον αἱ παραδόσεις ῥέπουν εἰς τὸ νὰ μεγαλύνουν τοὺς ἥρωάς των, καὶ νὰ ἐφευρίσκωσι συμβεβηκότα

διὰ νὰ καθιστῶσι περίεργον τὴν ἱστορίαν των. Ἐκθέσαντες λοιπὸν προηγουμένως τὰς προφυλάξεις ταύτας, προβαίνομεν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ νομοθέτου τῆς Σπάρτης (1).

Ὁ Λυκοῦργος ἦτον ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ βασιλέως Εὐνόμου ἢ τοῦ Πρυτάνιδος. Ἀποθανόντος δὲ ἀτέκνου τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του, Πολυδέκτου, ὁ Λυκοῦργος διεδέχθη αὐτόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφαίνετο, ὅτι ἡ χήρα αὐτοῦ ἦτον ἔγκυος, ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἀνῆκεν εἰς τὸ παιδίον, ἐὰν ἐγεννᾶτο ἄῤῥεν, καὶ ὅτι ἤθελε βασιλεύει μόνον ὡς ἐπίτροπος. Ἡ δὲ βασίλισσα ἔστειλε κρυφίως εἰς αὐτὸν προτείνουσα νὰ θανατώσῃ τὸ ἔμβρυον, ἐὰν ἤθελε νὰ τὴν νυμφευθῇ· ὁ Λυκοῦργος ἐπροσποιήθη μὲν ὅτι συναινεῖ, καὶ παρεκάλεσεν αὐτὴν νὰ περιμείνῃ νὰ γεννηθῇ τὸ παιδίον, καὶ τότε αὐτὸς ἤθελε φροντίσει περὶ τοῦ φόνου αὐτοῦ, ὅτε δ' ἐπλησίαζε νὰ γεννήσῃ, διώρισε πιστοὺς ἀνθρώπους παρ' αὐτῇ, παραγγείλας εἰς αὐτοὺς, ἐὰν τὸ παιδίον ἐγγεννᾶτο ἄῤῥεν, νὰ τὸ φέρωσιν εἰς αὐτὸν, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκετο· ἐκάθητο δὲ δειπνῶν μὲ τοὺς ἄρχοντας, ὅτε ἔφεραν εἰς αὐτὸν τὸ νεογεννηθὲν βρέφος, τὸ ὁποῖον λαβὼν εἰς χεῖρας εἶπε «Σπαρτιᾶται, ἐγεννήθη ὑμῖν βασιλεύς;» ἐκάθισε δὲ αὐτὸ εἰς τὸ θρόνον, καὶ τὸ ὠνόμασε Χαρίλαον (χαρὰν λαοῦ), πρὸς μνήμην τῆς χαρᾶς, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἔδειξε διὰ τὴν μετριότητα καὶ δικαιοσύνην τοῦ Λυκούργου.

Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον, ὁ Λυκοῦργος βλέπων, ὅτι ἡ οἰκογένεια τῆς βασιλίσσης, καὶ ἄλλοι τινὲς ἡνώθησαν ἐναντίον του, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Σπάρτην, καὶ νὰ περιηγηθῇ εἰς ξένους τόπους. Μεταβὰς δὲ κατὰ πρῶτον εἰς Κρήτην, ἐσπούδασεν ἐκεῖ τὸ Δωρικὸν πολίτευμα καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀγνό-

(1) Ἡροδοτ. Βιβλ. ά. 65. Πλούταρχος, εἰς Λυκοῦργον.

τητα· ἔστειλε δὲ εἰς τὴν Σπάρτην τὸν λυρικὸν ποιητὴν Θαλῆν, τὸν ὁποῖον ἐκεῖ ἀπήντησε, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ προετοιμάσῃ διὰ τῶν ᾀσμάτων του τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὴν νομοθεσίαν, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα. Ἀπὸ Κρήτης δὲ μετέβη εἰς Ἰωνίαν, διὰ νὰ σπουδάσῃ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἄλλα ἤθη· ἐκεῖ δὲ ἐγνώρισε τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἔλαβε· λέγεται δὲ, ὅτι ἐξέτεινε τὰς περιηγήσεις του μέχρι τῆς Αἰγύπτου· μάλιστα δὲ συγγραφεύς τις Σπαρτιάτης λέγει, ὅτι περιῆλθεν εἰς τὴν Λυβίαν, Ἰβηρίαν καὶ Ἰνδίαν.

Ἐν τούτοις ὁ Λυκοῦργος ἐπυθεῖτο μεγάλως εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἐπανειλημμέναι πρεσβεῖαι ἐστέλλοντο, παρακαλοῦσαι αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ, διότι τὰ πάντα εἶχον καταντήσει εἰς σύγχυσιν, καὶ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὑπῆρχε μόνον κατ' ὄνομα. Ἔφθασε δὲ εἰς τὴν Σπάρτην, σκοπὸν ἔχων νὰ μεταβάλῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ πολίτευμα. Ἡ πρώτη δὲ αὐτοῦ φροντὶς ἦτο νὰ μεταβῇ εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ νὰ συμβουλευθῇ τὸν χρησμὸν, ὅπου ἡ Πυθία, ἡ ἐμπνευσμένη ἱέρεια, βλέπουσα αὐτὸν, τὸν ἐκήρυξε *θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον*, καὶ ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ θεὸς ἐνέκρινε τὰς μελετωμένας παρ' αὐτοῦ μεταῤῥυθμίσεις· ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν πατρίδα του, ἀνεκοίνωσε τὰ σχέδιά του εἰς τοὺς προεστῶτας τοῦ λαοῦ, καὶ κατόρθωσε να λάβῃ τὴν συνδρομήν των· ἀκολούθως δὲ διέταξε τριάκοντα ἐξ αὐτῶν νὰ καταβῶσι μίαν πρωΐαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἔνοπλοι, διὰ νὰ προλάβωσι πᾶσαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν του· μικρὰ δὲ ταραχὴ συνέβη, καὶ ὁ βασιλεὺς Χαρίλαος, ἔντρομος, κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς (1) διὰ νὰ σωθῇ· κατεπείσθη ὅμως εὐκόλως νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς μεταῤῥυθμίσεις.

---

(1) Οὕτως ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὅτι οἱ τοῖχοι αὐτοῦ ἦσαν περιβεβλημένοι μὲ χάλκινα ἐλάσματα, ὡς τὰ παλαιὰ θησαυροφυλάκια τῶν Μηκυνῶν καὶ ἄλλων μερῶν.

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Λυκούργου ἦτον ἡ σύστασις τῆς Γερουσίας· ἀκολούθως δὲ, παρατηρήσας τὴν ὑπάρχουσαν δυσαναλογίαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν κτημάτων, καὶ τὰ προκύπτοντα εἰς τὴν πολιτείαν δεινὰ ἐκ τῶν ἄκρων τοῦ πλούτου καὶ τῆς πτωχείας, κατέπεισε τοὺς πλουσίους νὰ παραχωρήσωσι τὰ κτήματά των, ἐξ ὧν 30,000 μὲν κλήρους ἔδωκεν εἰς τοὺς Περιοίκους, 9,000 δὲ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Μετὰ τοῦτο δὲ ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων, καὶ εἰσήγαγε βαρὺ σιδηροῦν νόμισμα, βαμμένον εἰς τὸ ὀξύδιον, διὰ νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ἀξίαν· διὰ τούτου δ' ἐπροτίθετο νὰ ἐξορίσῃ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, καὶ ὅλα τὰ μέσα καὶ ἀφορμὰς τῆς πολυτελείας. Προβαίνων δὲ περαιτέρω, ἐσύστησε τὰ συσσίτια, καὶ ἀκολούθως εἰσήγαγε διατάξεις ἀφορώσας τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων, καὶ τὴν πειθαρχίαν τῶν νέων. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται καὶ ἡ σύστασις τῆς Κρυπτείας.

Ἀφοῦ ἐσυμπλήρωσε τὸ πολίτευμα, καὶ εἶδεν αὐτὸ ἐπί τινα χρόνον εἰς ἐνέργειαν, διενοήθη νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλητέραν διάρκειαν· συνεκάλεσε λοιπὸν τοὺς βασιλεῖς, τὴν γερουσίαν καὶ τὸν λαὸν, καὶ εἰπὼν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἐναπελείπετο νὰ προνοήσῃ περὶ ἀντικειμένου ἔτι σπουδαιοτέρου, ἀλλ' ὅτι ὤφειλε νὰ συμβουλευθῇ προηγουμένως τὸν χρησμὸν, ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ὁρκισθῶσιν, ὅτι οὐδεμίαν ἤθελον ἐπιφέρει μεταβολὴν εἰς τοὺς νόμους του πρὶν ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Οὗτοι ὡρκίσθησαν προθύμως· ἀκολούθως δ' ὁ Λυκοῦργος μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς· καὶ ἀφοῦ ἐπρόσφερε θυσίαν, ἐσυμβουλεύθη τὸν χρησμὸν, ὅστις ἀπεκρίθη, ὅτι οἱ νόμοι του ἦσαν ἐξαίρετοι, καὶ ἡ Σπάρτη ἤθελε διατελεῖ ἐνδοξοτάτη, ἐνόσω ὑπετάσσετο εἰς αὐτούς. Τὴν ἀπόκρισιν δὲ ταύτην ἔστειλεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀποφασίσας νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ ποτὲ, καὶ νὰ μὴν ἀπολύσῃ τοὺς

Σπαρτιάτας ἀπὸ τὸν ὅρκον των· ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν Κρήτην, ἢ τὴν Ἤλιδα, ἢ τὴν Κίῤῥαν· εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα δὲ χρόνους, οἱ Σπαρτιᾶται ἀνήγειραν εἰς αὐτὸν ναὸν ὡς εἰς θεόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'.

Οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.

Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῶν ἐν Μεσσήνῃ Δωριέων εἶναι ἐπίσης σκοτεινή, ὡς καὶ ἡ τῶν ἐν Λακωνίᾳ ἀδελφῶν των, καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἤτοι διὰ τὴν ἔλλειψιν γραμμάτων· φαίνεται δέ, ὅτι οὗτοι συνῳκειώθησαν περισσότερον μὲ τὸν λαὸν τῆς χώρας, καὶ ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων των, τὰ ὁποῖα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς, ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν ἦτο ἡμερώτερος καὶ ἀγροτικώτερος, παρὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν συγχρόνων βασιλέων τῆς Σπάρτης (1).

Οἱ Δωριεῖς κατῴκησαν κυρίως εἰς τὴν Στενυκλάριον πεδιάδα, συνορεύουσαν μὲ τὴν Ἀρκαδίαν· ὁ δὲ Κρεσφόντης ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα ἑνὸς τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀρκαδίας, ὀνομαζομένου Κυψέλου· ἐπειδὴ δὲ ὁ Κρεσφόντης ἐδείκνυεν, ὡς λέγεται, διάθεσιν εὐνοϊκὴν πρὸς τὸν λαὸν (δηλαδὴ τοὺς Ἀχαιούς), ἐθανατώθη καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοί του ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του Δωριεῖς· ἀλλ' ὁ Αἴπυτος, ὁ νεώτερος υἱός του, τυχὼν μὲ τὸν πάππον του εἰς Ἀρκαδίαν, ἐσώθη, καὶ ἀφ' οὗ ἠλικιώθη, ἐπανῆλθεν εἰς Μεσσήνην συνωδευμένος ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς ἐν Λακωνίᾳ καὶ Ἄργει Δωριεῖς, καὶ ἀνακτήσας τὸν θρόνον, ἐτιμώρησε τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός του. Ὁ Αἴπυτος κατέστη τόσον περίφημος, ὥστε ὁ βασιλικὸς οἶκος

(1) Παυσαν. δ'. 3. 4.

ὠνομάσθη ἀπὸ αὐτὸν Αἰπυτίδαι. Τρεῖς περίπου ἑκατονταετηρίδες καὶ ἡμίσεια εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς Δωρικῆς κατακτήσεως, ὅτε ἐξεῤῥάγη μῖσος καὶ ἔχθρα μεταξὺ τῶν ἐν Λακωνίᾳ καὶ Μεσσήνῃ Δωριέων. Ἡ πιθανωτέρα δ' αἰτία εἶναι, ὅτι, ἀφοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατέβαλον ἐντελῶς τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς Λακωνίας, ἤρχισαν νὰ ἐπιθυμῶσι τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς Μεσσήνης· αἱ πρῶται δ' ἀφορμαὶ τῆς ἔχθρας ἀναφέρονται ὡς ἀκολούθως (1).

Κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσήνης ἔκειτο ναὸς τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος, κοινὸς τῶν δύο ἐθνῶν. Μεταβᾶσαι δὲ εἰς αὐτόν ποτε αἱ παρθένοι τῶν Σπαρτιατῶν διὰ νὰ ἑορτάσωσι, ἐβιάσθησαν ἀπὸ νέους τινὰς Μεσσηνίους· ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Τήλεκλος, προσπαθῶν νὰ τὰς ὑπερασπισθῇ, ἐφονεύθη. Αἱ δὲ παρθένοι, μὴ δυνάμεναι νὰ ὑποφέρωσι τὴν καταισχύνην, αὐτοχειριάσθησαν· καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται οὕτως ἔλεγον. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἔλεγον, ὅτι, ὅτε τινὲς ἀπὸ τοὺς προεστῶτάς των ἦλθον εἰς τὸν ναὸν, ὁ Τήλεκλος ἔστειλε κατ' αὐτῶν νέους τινὰς ἀγενείους, μετημφιεσμένους ὡς παρθένους καὶ ὡπλισμένους μὲ ξίφη, ἐλπίζων ὅτι φονεύων αὐτοὺς ἤθελε δυνηθῆ νὰ κυριεύσῃ εὐκολώτερα τὴν χώραν. Οἱ Μεσσήνιοι δὲ, ἀνακαλύψαντες τὸ σχέδιόν του, ἐφόνευσαν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς νέους, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τόσον συνῃσθάνοντο τὴν ὁποίαν ἔπραξαν ἀδικίαν, ὥστε καμμίαν ἱκανοποίησιν δὲν ἐζήτησαν διὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως των.

Καὶ τότε μὲν τίποτε περισσότερον δὲν συνέβη. Κατὰ τὴν ἀκόλουθον δὲ γενεὰν, ἐγεννήθη νέα αἰτία ἔχθρας. Πλούσιός τις Μεσσήνιος, ὀνομαζόμενος Πολυχάρης, ἔστειλέ τινας βόας του διὰ νὰ βοσκήσωσιν εἰς τὰς γαίας Σπαρτιάτου τινὸς ὀνομαζομένου Εὐαίφνου· ὁ Σπαρτιάτης ἔπρεπε νὰ λάβῃ

(1) Παυσαν. δ'. 4 — 24.

μερίδιον ἀπὸ τὸ προϊὸν τῶν βοῶν (ἀγελάδων), ἀλλὰ μὴ εὐχαριστούμενος μὲ τοῦτο, τὰς ἐπώλησε κρυφίως εἴς τινας ξένους ἐμπόρους, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθὼν εἰς τὸν Πολυχάρην, ἀνήγγειλεν, ὅτι οἱ πειραταὶ, ἀποβάντες ἥρπασαν καὶ τὰς ἀγέλας καὶ τοὺς βουκόλους. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, εἷς τῶν δούλων τοῦ Πολυχάρους, τὸν ὁποῖον ὁ Εὔαιφνος εἶχε πωλήσει μὲ τὴν ἀγέλην, διέφυγε, καὶ ἐλθὼν ἀνέφερε τὴν ἀλήθειαν· ὁ δὲ Εὔαιφνος, ἐξελεγχθεὶς οὕτως, ἐζήτησε συγχώρησιν, καὶ ἐπρότεινε νὰ πληρώσῃ πλήρη τὴν τιμὴν τῆς ἀγέλης, ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ Πολυχάρους συνώδευεν αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα του· καὶ ὁ μὲν νέος ἐκίνησε μετ' αὐτοῦ· ἅμα ὅμως ἐπάτησαν τὴν Λακωνικὴν γῆν, ὁ ἄπιστος Σπαρτιάτης, ἐφορμήσας, ἐφόνευσεν αὐτόν· ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἠρνήθησαν νὰ ἀποδώσωσι δικαιοσύνην εἰς τὸν Πολυχάρην, οὗτος, ἀπελπισθεὶς, ἐφόνευε πάντα Σπαρτιάτην, τὸν ὁποῖον συνελάμβανεν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ἤδη πρεσβείαν ζητοῦντες τὴν παράδοσιν τοῦ Πολυχάρους· οἱ δύω δὲ βασιλεῖς τῆς Μεσσήνης Ἀνδροκλῆς καὶ Ἀντίοχος διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους, διότι ὁ μὲν πρῶτος ἤθελε νὰ δεχθῇ, ὁ δὲ τελευταῖος, ν' ἀποῤῥίψῃ τὴν αἴτησιν τῶν Σπαρτιατῶν· ἐκ τῆς διαφωνίας δὲ ταύτης προέβησαν εἰς τὰ ὅπλα, καὶ ὁ Ἀνδροκλῆς καὶ οἱ ἐπισημότεροι φίλοι του ἐφονεύθησαν εἰς τὴν ἐμφύλιον μάχην· ἀκολούθως ὁ Ἀντίοχος ἔστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην προτείνων νὰ ὑποβάλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀργείων, κοινῶν συγγενῶν των, ἢ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου. ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἔδωκαν τότε καμμίαν ἀπάντησιν. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀντιόχου, διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱός του Εὐφαής· τότε δ' οἱ Σπαρτιᾶται, χωρὶς νὰ κηρύξωσι πόλεμον, ὀμόσαντες κρυφίως νὰ μὴν ἡσυχάσωσιν ἑωσοῦ γείνωσι κύριοι τῆς Μεσσήνης, εἰσέβαλον τὴν νύκτα εἰς αὐτὴν καὶ ἐκυρίευσαν αἰφνιδίως τὴν πόλιν Ἄμφειαν, κειμένην ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου,

ἐγγὺς τῶν μεθορίων· ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι κατεσφάγησαν, καὶ μόνον ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Ὁ βασιλεὺς Εὐφαής, συγκαλέσας συνέλευσιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Στενύκληρον, τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ λυπῆται, καὶ προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ἐνασχοληθῇ ἐπιμελῶς εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν ὅπλων, καὶ, ἔχων τὴν πεποίθησίν του εἰς τοὺς θεοὺς καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἀγῶνός του, νὰ προπαρασκευασθῇ εἰς πόλεμον· τρεῖς χρόνοι παρῆλθον εἰς τὴν προετοιμασίαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων, οἱ Σπαρτιᾶται ἐλεηλάτουν μέν, δὲν ἔφθειρον ὅμως τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν ἤλπιζον νὰ κυριεύσωσι· οἱ δὲ Μεσσήνιοι, ἐφορμῶντες εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας, διέφθειρον τοὺς σιτοφόρους ἀγροὺς τοῦ ὄρους Ταϋγέτου. Τέλος, ἀφοῦ ὁ Εὐφαὴς ἐστοχάσθη, ὅτι ὁ λαός του ἦτον ἀποχρώντως προητοιμασμένος, ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, καὶ τὸν ὡδήγησεν ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, παρακολουθούμενος ἀπὸ πολλοὺς δούλους, φέροντας ξύλα καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς κατασκευὴν περιχαρακώματος. Τὰ στρατεύματα συνηντήθησαν εἰς πεδιάδα τινά, ὅπου ὑπῆρχε βαθεῖα χάραδρα· καὶ τὰ μὲν βαρέως ὡπλισμένα στρατεύματα ἐμποδίσθησαν ἐξ αὐτῆς νὰ ἔλθωσιν εἰς μάχην· τὸ δὲ ἱππικὸν καὶ τὰ ἐλαφρὰ στρατεύματα συνεπλάκησαν ὑπεράνω αὐτῆς. Ἐν τούτοις οἱ δοῦλοι περιεχαράκωσαν τὰ ὄπισθεν καὶ τὰ πλευρὰ τῶν Μεσσηνίων, καὶ εἰς τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς ἐπεραίωσαν τὸ ἔργον καὶ κατὰ τὸ ἔμπροσθεν μέρος. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, βλέποντες, ὅτι οἱ ἐχθροί των ἦσαν τοιουτρόπως ἠσφαλισμένοι, δὲν ἐνόμισαν φρόνιμον νὰ μένωσιν, ἀλλ' ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Τὸ ἀκόλουθον δ' ἔτος οἱ Σπαρτιᾶται, αἰσχυνόμενοι ἀπὸ τὰς ἐπιπλήξεις τῶν γερόντων αὐτῶν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσήνην καὶ συνεκρότησαν μάχην, τὴν ὁποίαν διέλυσεν ἡ νύξ· ἡ δὲ νίκη ἔμεινεν ἀμφίῤῥοπος. Οἱ Μεσσήνιοι ὅμως εἶδον τα-

χέως, ὅτι εἶχον ζημιωθῆ τὰ πάντα· ἐπειδὴ εἶχον δαπανήσει ὅλα τὰ χρήματά των· πολυάριθμοι δοῦλοί των εἶχον αὐτομολήσει εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ λοιμὸς εἶχεν ἐνσκήψει εἰς τὴν χώραν· διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς ἐν τῇ πεδιάδι πόλεις των, καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ ἀπόρθητον σχεδὸν ὄρος τῆς Ἰθώμης, τὸ ὁποῖον κεῖται ἀποσπασμένον κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Στενυκλαρίας πεδιάδος, καὶ ἐκεῖ νὰ ὀχυρωθῶσιν· ἀφοῦ ἔγεινε τοῦτο, ἔστειλαν νὰ συμβουλευθῶσι τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα.

Ὁ εἰς τοὺς Δελφοὺς ἀπεσταλμένος (θεωρὸς) Μεσσήνιος, ὅστις ὠνομάζετο Τίσις, ἐνεδρεύετο εἰς τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ τὰς ἐκ τῆς φρουρᾶς τῆς Ἀμφείας Σπαρτιάτας· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ παραδοθῇ, ἐπλήγωσαν αὐτὸν, καὶ ἤθελον νὰ τὸν φονεύσωσιν, ὅτε ἐξῆλθε φωνή τις, ἀγνοεῖται πόθεν, λέγουσα «ἀφήσατε τὸν χρησμοφόρον!» καὶ ὁ μὲν Τίσις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰθώμην, καὶ ἀνακοινώσας τὸν χρησμὸν εἰς τὸν βασιλέα, ἀπέθανεν ἐκ τῶν πληγῶν του· ὁ δὲ Εὐφαὴς ἀνέγνωσεν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ χρησμοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ θεὸς διέτταττε νὰ θυσιασθῇ τὴν νύκτα εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς παρθένος ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Αἰπυτιδῶν· καὶ ἂν ἡ τυχοῦσα τοῦ κλήρου ἤθελε δραπετεύσει, πᾶς ἄλλος Αἰπυτίδης ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ἑκουσίως τὴν θυγατέρα του· καὶ ὁ μὲν κλῆρος ἔπεσεν εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Λυκίσκου· ὁ δὲ μάντις Ἐπήβολος, χαριζόμενος εἰς τὸν πατέρα της, ἐκήρυξεν ὅτι ἦτον ὑποβολιμαία, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ προσενεχθῇ ὡς θυσία· Ὁ Λυκίσκος ἐδραπέτευσεν ἔπειτα ὁμοῦ μὲ τὴν θυγατέρα του, καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην· καὶ ὁ μὲν λαὸς, μαθὼν τοῦτο, ἐλυπεῖτο μεγάλως, ὁ δὲ Ἀριστόδημος, Αἰπυτίδης καὶ οὗτος, παρελθὼν εἰς τὸ μέσον, ἐπρότεινε νὰ θυσιάσῃ τὴν παρθένον κόρην του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του· ὁ ἐραστὴς δ' αὐτῆς (διότι ἦτο μνηστευμένη), εὑρισκόμενος εἰς ἀγωνίαν,

διϊσχυρίσθη, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς δὲν ἦτο πλέον κύριος τῆς κόρης του· ἀλλ' ἀποτυχὼν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου, διϊσχυρίσθη ἀναισχύντως, ὅτι εἶχε συνευρεθῆ μετ' αὐτῆς, ὅτι δὲν ἦτο πλέος παρθένος, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἤθελε γείνει μήτηρ· ὁ δ' Ἀριστόδημος, γενόμενος μανιώδης διὰ τὴν προσβολὴν ταύτην τῆς τιμῆς τῆς οἰκογενείας του, ἐφόνευσεν ἰδίαις χερσὶ τὴν δυστυχῆ κόρην του, καὶ ἀνοίξας τὴν κοιλίαν αὐτῆς ἀπέδειξε ψευδῆ τὸν διϊσχυρισμὸν τοῦ ἐραστοῦ της. Ὁ Ἐπήβολος δ' ἐπροσκάλεσεν ἄλλον Αἰπυτίδην νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα του, διότι ὁ Ἀριστόδημος εἶχε φονεύσει τὴν ἰδικήν του, καὶ δὲν τὴν ἐθυσίασεν εἰς τοὺς θεούς, ὡς διετάχθη τοῦτο· ὁ λαὸς τότε ὥρμησε νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τοῦ ἐραστοῦ. Ἀλλ' ὁ Εὐφαής, ὢν φίλος αὐτοῦ, ἐκήρυξε τὸν χρησμὸν ἐκπληρωμένον· οἱ Αἰπυτίδαι ὅλοι συνήνεσαν ἀσμένως, καὶ τῆς συνελεύσεως διαλυθείσης, ἐπρόσφεραν θυσίαν καὶ ἐτέλεσαν ἑορτὴν εἰς τοὺς θεούς· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, μαθόντες τὰ γενόμενα εἰς Ἰθώμην, ἐλυπήθησαν.

Ἓξ δ' ἔτη μετὰ ταῦτα, ἤτοι κατὰ τὸ 13ον ἔτος τοῦ πολέμου, οἱ Σπαρτιᾶται εἰσέβαλον πάλιν εἰς Μεσσήνην, καὶ μάχης συγκροτηθείσης, ὁ βασιλεὺς Εὐφαής, μαχόμενος μὲ τὸν μεγαλήτερον ἡρωϊσμόν, ἔλαβε θανατηφόρον πληγήν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀφῆκε τέκνα, οἱ Μεσσήνιοι προέβησαν εἰς τὸ νὰ ἐκλέξωσι βασιλέα· ὑποψήφιοι δὲ ἦσαν ὁ Ἀριστόδημος, ὁ Κλέοννις καὶ ὁ Δᾶμις. Οἱ μάντεις δὲ Ἐπήβολος καὶ Ὀφιονεύς, ἐκήρυξαν ὁμοφώνως, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἀρχὴ τῶν Αἰπυτιδῶν δὲν ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς ἄνδρα, μεμολυσμένον μὲ τὸ αἷμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ θυγατρός· ἐπειδὴ ὅμως ὁ λαὸς ἤθελεν αὐτόν, ἐξελέχθη βασιλεύς. Βασιλεύσας δὲ ὁ Ἀριστόδημος, ὑπῆρξε δίκαιος καὶ γενναῖος, καὶ ἐτίμα ἰδιαιτέρως τοὺς ἀντιζήλους τοῦ θρόνου.

Ἐπὶ τετραετίαν δὲ τὰ μέρη περιωρίζοντο εἰς λῃστείας καὶ ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς χώρας ἀλλήλων· τὸ πέμπτον

δ' ἔτος οἱ σύμμαχοι καὶ τῶν δύο μερῶν ἔφθασαν· καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες καί τινες ἐπίλεκτοι τῶν Ἀργείων καὶ Σικυωνίων, ἐβοήθουν τοὺς Μεσσηνίους· οἱ δὲ Κορίνθιοι μόνοι, τοὺς Σπαρτιάτας· ὁ Ἀριστόδημος παρέταξε τὸ στράτευμά του εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἰθώμης, δώσας τὰς πρώτας ἀρχηγίας εἰς τὸν Κλέοννιν καὶ Δᾶμιν. Αἱ στρατιωτικαὶ δὲ διατάξεις ἦσαν ἄρισται, καὶ σημαντικὴ νίκη ἐδόξασε τὰ Μεσσηνιακὰ ὅπλα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ἤδη καὶ αὐτοὶ νὰ συμβουλευθῶσι τὸν χρησμὸν, καὶ ὁ θεὸς διέταξεν αὐτοὺς νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν τέχνην ὡς καὶ τὴν δύναμιν, διότι ἡ Μεσσήνη εἶχεν ἀποκτηθῆ κατ' ἀρχὰς, καὶ ἔπρεπε νὰ ἀποκτηθῇ πάλιν διὰ στρατηγήματος. Ἐδοκίμασαν λοιπὸν τὸ στρατήγημα, ἀλλ' εἰς μάτην· ἐπίσης μάταιαι ἀπέβησαν αἱ προσπάθειαι τοῦ ν' ἀποσπάσωσι τοὺς συμμάχους τῶν Μεσσηνίων.

Κατὰ τὸ εἰκοστὸν δ' ἔτος τοῦ πολέμου, οἱ Μεσσήνιοι ἔστειλαν νὰ συμβουλευθῶσι τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, ὅστις ἀπεκρίθη, ὅτι ἐκεῖνοι ἤθελον νικήσει, οἵτινες πρῶτοι ἤθελον θέσει ἑκατὸν τρίποδας περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Ἰθωμάτου Διός· ἐπειδὴ δ' ὁ βωμὸς οὗτος ἦτον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἰθώμης, οἱ Μεσσήνιοι ἦσαν βέβαιοι περὶ τῆς νίκης· μὴ ἔχοντες δὲ χαλκὸν, ἀπεφάσισαν νὰ κατασκευάσωσι τοὺς τρίποδας ἀπὸ ξύλον· ἀλλὰ κάτοικός τις τῶν Δελφων ἀνήγγειλε τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὴν Σπάρτην· καὶ τὸ μὲν συμβούλιον αὐτῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφασίσῃ τίποτε· ἄνθρωπός τις ὅμως ἀσήμαντος, ὀνομαζόμενος Οἴβαλος, κατεσκεύασεν ἑκατὸν τρίποδας ἀπὸ πηλὸν, καὶ κρύψας αὐτοὺς εἰς σάκκον, λαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ κυνηγετικὸν δίκτυον, εἰσῆλθε τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν Ἰθώμην ὁμοῦ μὲ τοὺς χωρικούς· θέσας δὲ τὴν νύκτα τοὺς τρίποδας περὶ τὸν βωμὸν, ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀναγγείλῃ τὰ πεπραγμένα· οἱ Μεσσήνιοι ἰδόντες τοὺς τρίποδας, κατενόη-

σαν, ὅτι τοῦτο ἦτον ἐπινόημα τοῦ ἐχθροῦ· ἐνθαῤῥυνθέντες ὅμως ἀπὸ τὸν Ἀριστόδημον, ἔθεσαν τοὺς ἑκατὸν ξυλίνους τρίποδας περὶ τὸν βωμόν.

Ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς Μεσσήνης ἤγγιζεν ἤδη, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἀνήγγελλον αὐτό· διότι ἡ ἀσπὶς ἔπεσεν ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ ἐνόπλου ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ οἱ κριοί, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀριστόδημος ἔμελλε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Ἰθωμάτην Δία, κρούοντες τὰς κεφαλάς των εἰς τὸν βωμόν, ἀπέθανον· οἱ ἐν τῇ πόλει κύνες, συνερχόμενοι εἰς τὸ αὐτὸ κατὰ πᾶσαν νύκτα, ὠρύοντο, καὶ ἀκολούθως ἀνεχώρησαν συσωματωμένοι εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σπαρτιατῶν. Τρομερὸν ὄνειρον ὡσαύτως κατετάραξε τὸ ἀτρόμητον πνεῦμα τοῦ Ἀριστοδήμου· ὠνειρεύθη, ὅτι ἦτον ὡπλισμένος καὶ ἐξήρχετο εἰς μάχην, καὶ ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ζώων ἔκειντο ἐπὶ τραπέζης ἐνώπιόν του· αἰφνιδίως δὲ ἡ σφαγιασθεῖσα θυγάτηρ του ἐνεφανίσθη μελανοφοροῦσα, καί, δεικνύουσα τὸ ἀνατετμημένον στῆθος καὶ τὴν γαστέρα της, ἔῤῥιψε τὰ σπλάγχνα κατὰ γῆς, ἀφήρεσε τὰ ὅπλα ἀπὸ αὐτόν, ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του χρυσοῦν στέφανον, καὶ ἐνέδυσεν αὐτὸν μὲ λευκὸν φόρεμα. Ὁ Ἀριστόδημος περιπατῶν ἔκρινεν, ὅτι ἤγγιζεν ὁ θάνατός του, διότι τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔνδυμα μὲ τὸ ὁποῖον οἱ Μεσσήνιοι ἔφερον εἰς τὸν τάφον τὰ σημαντικὰ ὑποκείμενα· μετ' ὀλίγον δέ, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχων περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του, καὶ πεποιθὼς ὅτι ἀσκόπως εἶχε φονεύσει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα, αὐτοχειριάσθη ἐπὶ τοῦ τάφου της. Οἱ Μεσσήνιοι δ' ἐκπλαγέντες διὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, διενοοῦντο νὰ παραδοθῶσιν, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν ἀπὸ εὐγενέστερα αἰσθήματα. Ἐκλέξαντες δὲ ὡς ἀρχηγόν των τὸν Δᾶμιν, ἐξῆλθον εἰς μάχην· ἀλλ' ἡ τύχη ἦτον ἀκόμη ἐναντία· οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὅλοι οἱ σημαντικοὶ ἄνδρες ἐφονεύθησαν· καὶ ἀφοῦ ὑπέφεραν τὴν πεῖναν καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπὶ πέντε μῆνας ἔτι, ἐγκατέλιπον τὴν

Ἰθώμην καὶ τὴν πατρίδα των. Οὕτως ἐτελείωσεν ὁ πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (Ὀλυμπ. 14).

Ὅσοι ἐκ τῶν Μεσσηνίων εἶχον προξενίας (1) εἰς τὸ Ἄργος, τὴν Σικυῶνα καὶ Ἀρκαδίαν, κατέφυγον εἰς τὰς χώρας ταύτας· ὅσοι δ' ἔμειναν, ὑπεδλήθησαν εἰς τὴν τυραννικωτέραν κατάστασιν τοῦ Εἱλωτισμοῦ, ὑποχρεωμένοι ὄντες νὰ παραχωρῶσιν εἰς τοὺς κυρίους των Σπαρτιάτας τὸ ἥμισυ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος τῶν γαιῶν των, καὶ νὰ πενθῶσι τοὺς βασιλεῖς των, ὡς οἱ Εἵλωτες τῆς Λακωνίας.

Οἱ Μεσσήνιοι δ' ἔμενον εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν τῆς δουλείας τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη. Ἡ δὲ νέα γενεά, μὴ γνωρίζουσα τὰ δεινὰ τοῦ πρώτου πολέμου, ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς πατρίδος της. Ἐπὶ τούτῳ συνεμάχησε κρυφίως μὲ τοὺς Ἀργείους καὶ Ἀρκάδας, καὶ ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως (Ὀλυμπ. 23, 4)· ὁ προκινδυνεύων δ' εἰς τὸ κίνημα τοῦτο, ἦτον ὁ λαὸς τῆς Ἀνδανίας, ἐπαρχίας βορειοανατολικῶς τῆς Στενυκλήρου, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀριστομένους, νέου ἀνδρείου, ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν Αἰπυτιδῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ δημώδης παράδοσις ἀπέδιδε θείαν καταγωγήν, διότι θεός τις, ὡς ἐλέγετο, ἐπεσκέφθη τὸν θάλαμον τῆς μητρός του Νικοτελείας.

Εἰς τὰς Δέρας δέ, τόπον κείμενον ἐπὶ τῆς χώρας των, οἱ Μεσσήνιοι προσέβαλον κατὰ πρῶτον τοὺς τυράννους των ἐνόπλως· καὶ ἡ μὲν μάχη ὑπῆρξεν ἀόριστος. μετ' αὐτὴν δὲ οἱ Μεσσήνιοι ἐξελέξαντο τὸν Ἀριστομένην βασιλέα των, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὴν βασιλείαν, εὐχαριστούμενος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου· μετ' ὀλίγον δὲ εἰσῆλθε κρυφίως εἰς τὴν Σπάρτην ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν οἱ ὑπερήφανοι Δωριεῖς εἶδον εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς

(1) Ἡ προξενία σημαίνει ὑποχρέωσιν ἀμοιβαίας φιλοξενίας.

ἀσπίδα φέρουσαν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν «ὁ Ἀριστομένης ἀφιεροῖ αὐτὴν εἰς τὴν θεὰν ἀπὸ τὰ λάφυρα τῶν Σπαρτιατῶν.»

Οἱ Σπαρτιᾶται, κατὰ τὴν συνήθειάν των, ἔστειλαν νὰ συμβουλευθῶσι τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, ὅστις τοὺς διέταξε νὰ ζητήσωσι σύμβουλον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας· οἱ Ἀθηναῖοι δὲ, τὸ μὲν, φοβούμενοι νὰ ἀπειθήσωσιν εἰς τὸν θεὸν, τὸ δὲ, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσι τὴν δύναμιν τῶν Σπαρτιατῶν αὐξάνουσαν, ἔστειλαν χωλόν τινα ποιητὴν, ὄχι ἔξοχον τὴν φρόνησιν, ὀνομαζόμενον Τυρταῖον· τὰ συμβεβηκότα ὅμως ἀπέδειξαν ματαίαν τὴν ὁποίαν εἶχον ἐλπίδα, ὅτι ὁ Τυρταῖος δὲν ἤθελε γείνει διόλου χρήσιμος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Τὸ ἀκόλουθον δ' ἔτος ἦλθον οἱ σύμμαχοι ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες, οἱ Ἠλεῖοι, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Σικυώνιοι ἐβοήθουν τοὺς Μεσσηνίους· οἱ δὲ Κορίνθιοι, τοὺς Σπαρτιάτας· τὰ στρατεύματα συνεπλάκησαν εἰς τὴν Στενυκλάριον πεδιάδα, εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Κάπρου Σῆμα· οἱ μάντεις καὶ τῶν δύο μερῶν παρεκίνουν εἰς μάχην, καὶ ὁ μὲν Τυρταῖος προέτρεπε τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ ἱερεῖς τῶν μεγάλων θεῶν (Δήμητρος καὶ Κόρης) τὴν τῶν Μεσσηνίων, εἰς τὸ νὰ φανῶσιν ἄνδρες γενναῖοι. Ὁ Ἀριστομένης, ἀρχηγὸς ὀγδοήκοντα ἐπιλέκτων ἀνδρῶν ὁμηλίκων του, ἐφώρμησε κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν Ἀναξάνδρου· ἡ μάχη ὑπῆρξε μακρὰ καὶ αἱματηρά· καὶ τέλος ἔφυγον οἱ Σπαρτιᾶται. Τὸ δὲ Μεσσηνιακὸν στράτευμα προσέβαλλε καὶ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τὸν ἐχθρὸν, ὅπου καὶ ἂν ἀνθίστατο. Ὁ δὲ μάντις Θέοκλος εἶχε συμβουλεύσει τὸν Ἀριστομένην νὰ μὴ προβῇ πέραν ἀχλάδος τινὸς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκάθηντο οἱ Διόσκουροι (1), ἀόρατοι θεαταὶ τῆς μάχης· ἀλλ' ὑποχωρῶν εἰς τὴν ὁρμήν του, ἠμέλησε τὴν συμβουλὴν, καὶ διὰ τοῦτο, φθά-

(1) Διόσκουροι (υἱοὶ τοῦ Διὸς) οἱ δίδυμοι θεοὶ Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης.

σας εἰς τὸ δένδρον, ἀπώλεσε τὴν ἀσπίδα του, τὴν ὁποίαν οἱ Διόσκουροι ἀνήρπασαν ἀφανεῖς, καὶ ἐνῷ κατεγίνετο ζητῶν αὐτήν, τὰ λείψανα τῶν ἐχθρῶν διεσώθησαν. Ὁ ἥρως ἐπέστρεψε νικητὴς εἰς τὴν Ἀνδανίαν, καὶ αἱ γυναῖκες ἔστρωνον ταινίας καὶ ἄνθη ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἔψαλλον στίχους ἐξυμνοῦσαι τὰ ἔνδοξα κατορθώματά του.

Ὁ Ἀριστομένης, προθυμούμενος ν' ἀνεύρῃ τὴν ἀσπίδα του, μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς, καὶ ἀκολουθῶν τὰς παραγγελίας τῆς Πυθίας, κατέβη εἰς τὸ ἐν Λεβαδείᾳ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου· ἐνταῦθα εὗρε τὴν ἀσπίδα του, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν τοῦ ἐκλεκτοῦ σώματός του· εἰς μίαν δ' ἑσπέραν ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν Φαρὰς εἰς Λακωνίαν· μετ' ὀλίγον δ' ἐπροχώρησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν Σπάρτην αὐτήν, ἀλλ' ὠπισθοδρόμησεν ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως τῆς Ἑλένης καὶ τῶν Διοσκούρων. Ἀκολούθως δέ, στήσας ἐνέδραν κατὰ τῶν Σπαρτιατίδων, αἵτινες ἐχόρευον εἰς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ τὰς Καρύας, ἥρπασε τὰς ἐπισημοτέρας αὐτῶν· τὸ ἑσπέρας δ' ἐστάθμευσεν εἰς χωρίον τι τῆς Μεσσήνης· καὶ ἐκεῖ, μεθύσαντές τινες τῶν συστρατιωτῶν του, ἐπεχείρησαν νὰ βιάσωσι τὰς ἁρπαγείσας γυναῖκας· ἐπειδὴ δ' αἱ προτροπαὶ δὲν ἴσχυσαν, ὁ ἥρως ἐφόνευσεν ἰδίαις χερσὶ τοὺς βιαιοτέρους τούτων, καὶ ἀπέδωκε τὰς παρθένους ἀβλαβεῖς εἰς τοὺς γονεῖς των, λαβὼν τὰ συνήθη λύτρα.

Ὁ Ἀριστομένης ἀκολούθως ἐφώρμησε κατὰ τῆς πόλεως Αἰγίλης, ὅπου αἱ γυναῖκες ἑώρταζον τὴν ἑορτὴν τῆς Δήμητρος· ἀλλ' αὗται ὑπερασπίσθησαν τόσον γενναίως μὲ μαχαίρας καὶ ὀβελούς, ὥστε ἀπέκρουσαν τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἠχμαλώτισαν καὶ τὸν Ἀριστομένην αὐτόν· ἀλλ' ἡ ἱέρεια τῆς θεᾶς, ἥτις τὸν ἠγάπα, ἠλευθέρωσεν αὐτὸν τὴν νύκτα, προφασισθεῖσα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι εἶχε κατορθώσει νὰ καύσῃ τὰ δεσμά του.

Τὸ δὲ τρίτον ἔτος οἱ Μεσσήνιοι, βοηθούμενοι γενναίως ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδας, ἀπήντησαν τοὺς τυράννους των, εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Μεγάλην Τάφρον. Οἱ Σπαρτιᾶται δ' ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς νίκης, προσέτρεξαν εἰς τὴν διαφθορὰν, διότι ἐδωροδόκησαν τὸν Ἀριστοκράτην, ἀρχηγὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅστις κατέπεισε τὰ στρατεύματα του νὰ φύγωσι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης. Οἱ Σπαρτιᾶται τότε περιεκύκλωσαν εὐκόλως τοὺς Μεσσηνίους, καὶ ἂν καὶ ὁ Ἀριστομένης καὶ τὸ ἀφωσιωμένον στράτευμά του ἔδειξαν γενναίαν ἀντίστασιν, ἐνικήθησαν ὅμως κατὰ κράτος οἱ γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες.

Ὁ Μεσσήνιος ἥρως, συναθροίσας τοὺς διασωθέντας κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην ἡμέραν, τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Ἀνδανίαν, καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὴν Εἶραν, ὄρος βορειοδυτικῶς τῆς Στενυκλήρου, κατὰ τὸν ποταμὸν Νέδαν, ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης, ὅθεν ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται τροφάς· ἀπεχώρησαν λοιπὸν ἐκεῖ, παρακολουθούμενοι ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθρούς των. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι, βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Πυλίους καὶ Μοθωναίους, ἔφθειρον διὰ θαλάσσης καὶ τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν πατρίδα των, καὶ τὴν Λακωνίαν. Ὁ δ' Ἀριστομένης, αὐξήσας τὸ ἐκλεκτὸν στράτευμά του εἰς 300, ἐπέφερε τοιαύτην βλάβην διὰ λῃστρικῶν ἐπιδρομῶν, ὥστε οἱ Σπαρτιᾶται ἐψήφισαν ν' ἀφήσωσιν ἀσπάρτους ὅλας τὰς γαίας, τὰς ὁποίας ἐδύνατο νὰ λεηλατῇ· ἐκ τούτου συνέβη πεῖνα εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἀκολούθως ἐξεῤῥάγη στάσις, ἥτις κατεπαύθη διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Τυρταίου.

Ὁ Ἀριστομένης ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμά του περὶ βαθεῖάν τινα ἑσπέραν, καὶ πρὶν ξημερώσῃ, ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Ἀμύκλας, πλησίον τῆς Σπάρτης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησεν· ἀνεχώρησε δὲ πρὶν φθάσῃ βοήθεια ἀπὸ τὴν Σπάρτην· ἀλλ' ἐξακολουθῶν νὰ διατρέχῃ τὴν χώραν, συνε-

πλάκη μὲ πολυάριθμον στράτευμα Σπαρτιατῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε σταλῆ πρὸς καταδίωξίν του. Οἱ ἀνδρεῖοι δὲ Μεσσήνιοι κατηγωνίσθησαν ἀπὸ τὰ πλήθη τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πεντήκοντα ἓξ αὐτῶν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὅςτις, κτυπηθεὶς μὲ λίθον κατὰ τὴν κεφαλὴν, εἶχε πέσει χαμαὶ, ᾐχμαλωτίσθησαν· ἀπαχθέντες δ' εἰς τὴν Σπάρτην ἐῤῥίφθησαν εἰς τὸ βάραθρον, τὸ ὀνομαζόμενον Καιάδαν· ὅλοι δ' ἐφονεύθησαν πίπτοντες, ἐκτὸς τοῦ Ἀριστομένους, τὸν ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ μῦθος, ἀετός τις φέρων ἐπὶ τῶν πτερύγων του, κατεβίβασεν ἀσφαλῶς εἰς τὸν πυθμένα τοῦ βαράθρου (1). Περιμένων δὲ ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης, ἔκειτο καρτερικῶς, τυλιγμένος μὲ τὴν χλαμύδα του· τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν ἀκούσας κρότον, ἀπεκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, καὶ εἶδεν ἀλώπεκα τρώγουσαν πτώματα· ὅτε δ' ἔφθασε πλησίον του, ἐκράτησε τὸ ζῶον ἀπὸ τὴν οὐρὰν, καὶ ἔτρεχεν ὁμοῦ μὲ αὐτὸ, ἑωσοῦ εἶδε τὸ φῶς ἀπὸ τὴν ὀπὴν, δι' ἧς τοῦτο ἐσυνείθιζε νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ βάραθρον (2). Διὰ τῆς ὀπῆς δὲ ταύτης, πλατυνθείσης ἀποχρώντως, ἐξῆλθεν ὁ Ἀριστομένης, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔμαθον ταχέως μὲ ἔκπληξίν των, ὅτι ἦτον πάλιν εἰς τὴν Εἶραν.

Στράτευμα δὲ Κορινθίων ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν ἔμπροσθεν τῆς Εἴρας· ὁ δ' Ἀριςομένης ἐπιπεσὼν τὴν νύκτα κατ' αὐτοῦ τὸ κατέσφαξε, καὶ δευτέραν ἤδη φορὰν ἔθυσεν ἑκατομφόνια (3) εἰς τὸν Ἰθωμάτην Δία. Ἐπειδὴ δὲ τὰ

(1) Εἶναι γελοῖον τὸ νὰ βλέπῃ τις μὲ ποῖον τρόπον ὁ ἱστορικὸς Γίλλης προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸν προφανῆ τοῦτον μῦθον· λέγει, ὅτι ἡ ἀσπὶς τοῦ Ἀριστομένους, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτον ἐγκεχαραγμένη ἡ εἰκὼν ἀετοῦ, τὸν ἐπροφύλαξε πίπτοντα κλπ., μὴ ἀναλογιζόμενος τὸ ἀπίθανον τοιαύτης περιστάσεως.

(2) Ἡ ἀλώπηξ ἦτο τὸ ἔμβλημα τῆς Μεσσήνης (ἴδε ἀνωτέρω σελ 28), καὶ ἐντεῦθεν ἐπήγασεν ὁ μῦθος.

(3) Θυσίαν τὴν ὁποίαν ἐπρόσφερον, ὅσοι ἐφόνευον ἑκατὸν ἐχθρούς.

Υακίνθια, ἐθνικὴ ἑορτὴ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπλησίαζον, οἱ Σπαρτιᾶται, συνομολογήσαντες ἀνακωχὴν τεσσαρακονθήμερον, διὰ νὰ πανηγυρίσωσι τὴν ἑορτὴν, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια· Ὁ δὲ Ἀριστομένης, πιστεύων εἰς τὴν ἀνακωχὴν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν Εἶραν· ἀλλ' ἐνεδρευόμενος, ἐζωγρήθη ὑπὸ ἑπτὰ τοξοτῶν Κρητῶν, μισθωτῶν τῶν Σπαρτιατῶν· ἔδεσαν δὲ αὐτὸν μὲ τὰς χορδὰς τῶν τόξων των. Καὶ οἱ μὲν δύο ἔτρεξαν φέροντες τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν εἰς τὴν Σπάρτην· οἱ δὲ λοιποὶ, ἑσπέρας οὔσης, κατέλυσαν μετ' αὐτοῦ εἴς τινα καλύβην, ὅπου κατῴκει μόνον χήρα τις μὲ τὴν κόρην της· ἡ παρθένος δ' αὕτη τὴν παρελθοῦσαν νύκτα εἶχεν ἴδει ὄνειρον, ὅτι λύκοι ἔφεραν εἰς αὐτὴν λέοντα δεμένον χωρὶς ὄνυχας, ὅτι ἔλυσε τὸν λέοντα καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὄνυχας, καὶ ὅτι οἱ λύκοι κατεσπαράχθησαν ὑπὸ τοῦ λέοντος. Ἐκ τοῦ περιστατικοῦ δὲ τούτου εἰκάσασα τὸ σημαινόμενον τοῦ ὀνείρου, ἐμέθυσε τοὺς Κρῆτας, ἔκοψε τὰ δεσμὰ τοῦ Ἀριστομένους μὲ ἓν τῶν ἐγχειριδίων αὐτῶν, καὶ δι' αὐτοῦ ἐφόνευσεν οὗτος ὅλους τοὺς Κρῆτας. Χάριν δ' εὐγνωμοσύνης, ὁ Ἀριστομένης ἐνύμφευσε τὴν παρθένον ταύτην μετὰ τοῦ υἱοῦ του Γόργου.

Τὸ ἑνδέκατον δ' ἔτος τῆς πολιορκίας εἶχεν ἤδη φθάσει. Ὁ Ἀριστομένης δὲ καὶ ὁ μάντις Θέοκλος μετὰ τὴν ἧτταν, κατὰ τὴν Μεγάλην Τάφρον, εἶχον μεταβῆ εἰς τοὺς Δελφοὺς, ὅπου ἡ Πυθία εἶπεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ Μεσσήνη ἤθελεν ἀπολεσθῆ, ὅταν ὁ τράγος πίῃ νερὸν ἀπὸ τὴν Νέδαν· καὶ οὗτοι μὲν ἐστοχάσθησαν, ὅτι ὁ θεὸς ἐννόει τὸ ζῶον· ἀλλ' ἡ ἔννοιά του ἦτο διάφορος, διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Θέοκλος περιπατῶν κατὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, εἶδεν ἀγριοσυκῆν, τὴν ὁποίαν οἱ Μεσσήνιοι ὠνόμαζον τράγον, βλαστάνουσαν οὕτως, ὥστε τὰ φύλλα της νὰ βρέχωνται εἰς τὸ νερόν· ἔφερε λοιπὸν κρυφίως τὸν φίλον του εἰς τὸν τόπον, καὶ κατέδειξε τὸ δένδρον. Ὁ Ἀριστομένης κατενόησεν, ὅτι τὸ τέλος τῆς Μεσσή-

νης ἤγγιζε· διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἐλπίδες τῆς σωτηρίας της ἐστηρίζοντο, καὶ ὅτε ἔφθασεν ἡ νὺξ, ἐξεκίνησε καὶ ἔθαψεν αὐτὴν εἰς τὸ πλέον ἔρημον μέρος τῆς Ἰθώμης (1).

Λειποτάκτης δέ τις δοῦλος ἐπισήμου τινὸς Σπαρτιάτου, ὅτις ἠρᾶτο γυναικός τινος Μεσσηνίας, ἐσυνείθιζε νὰ τὴν ἐπισκέπτεται, ὅτε ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἦτον φύλαξ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Εἴρας. Μίαν δὲ τῶν νυκτῶν ἔπιπτε τρομερὰ βροχὴ, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀριστομένης, πληγωμένος ὤν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς φυλακὰς, ὡς ἐσυνείθιζε, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ὑποψία, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἤθελον ἐπιχειρήσει τι εἰς τοιοῦτον καιρὸν, οἱ φύλακες ἀπεφάσισαν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἐκτὸς τοῦ φρουρίου κειμένας οἰκίας των· ἡ δὲ μοιχαλὶς ἔχουσα εἰς τὴν οἰκίαν της τὸν ἐραστήν της, ὅτε ὁ ἀνήρ της ἦλθεν, ἔκρυψεν αὐτόν. οὗτος δ' ἤκουσε τὸν Μεσσήνιον διηγούμενον εἰς αὐτὴν τίνι τρόπῳ εἶχον ἀφήσει τὴν ἀκρόπολιν ἀφύλακτον· ἔφυγεν δ' ἀμέσως κρυφίως καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ ςρατόπεδον τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπου ὁ κύριός του ἔτυχε νὰ ἔχῃ τὴν ἀρχηγίαν· οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἔσπευσαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, καὶ οὐδόλως φροντίζοντες περὶ τοῦ χειμῶνος, ἐκίνησαν καὶ κατέλαβον ἔρημον τὴν ἀκρόπολιν· οἱ δὲ Μεσσήνιοι μαθόντες ἀπὸ τὸν τρομερὸν ὀρυγμὸν τῶν κυνῶν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶχον κυριεύσει τὴν ἀκρόπολιν, προσέτρεξαν εἰς τὰ ὅπλα. Ἀλλὰ τὴν νύκτα δὲν ἠδύνατο οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο μέρος νὰ πράξῃ τίποτε· ἅμα δ' ἐξημέρωσεν, ὁ Ἀριστομένης καὶ ὁ Θέοκλος, ἂν καὶ ἐγνώριζον, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐλπὶς σωτηρίας,

(1) Ὁ Παυσανίας εἰς τὸ τέλος τοῦ 26 κεφαλαίου τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἐξηγεῖ τί ἦτον ἡ παρακαταθήκη αὕτη· ἦτον δὲ χάλκινον σταμνίον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε κασσίτερος σφυρηλατημένος, καὶ τυλιγμένος ὡς βιβλίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτον ἐγγεγραμμένη ἡ τελετὴ τῶν Μεγάλων Θεῶν. Σ. Μ.

προτρέποντες τοὺς Μεσσηνίους νὰ δείξωσι γενναιότητα, ὡδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὴν μάχην· καὶ αἱ γυναῖκες, ὁπλοφοροῦσαι, ἀπεφάσισαν ν' ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν. Ἂν καὶ ἡ βροχὴ ἐξηκολούθει ῥαγδαία, καὶ ἐβρόντα καὶ ἤστραπτεν, οἱ Μεσσήνιοι ἐμάχοντο ἀτρόμητοι ἀδιακόπως ἡμέραν καὶ νύκτα· τὴν τρίτην δ' ἡμέραν ὁ Θέοκλος ἐπροσκάλεσε τὸν Ἀριστομένην νὰ παύσῃ τοῦ νὰ μάχηται ἐπὶ ματαίῳ, φροντίζων μόνον νὰ σώσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς Μεσσηνίους· ἀκολούθως δὲ, ἐφορμήσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν, ἐφώναξεν ὅτι ἡ Μεσσήνη δὲν ἤθελε μένει πάντοτε ἰδική των, καὶ ἔπεσε καταπληγωμένος· ὁ Ἀριστομένης λοιπὸν ἀνεκάλεσε τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν μάχην, καὶ τὰ διέταξε νὰ παραταχθῶσιν εἰς ἓν σῶμα, τάττοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία εἰς τὸ κέντρον. Ἡγούμενος δὲ αὐτῶν, ἐπροχώρει ὑπεμφαίνων, ὅτι ἐζήτει διάβασιν· οἱ Σπαρτιᾶται, μὴ θεωροῦντες φρόνιμον νὰ τοὺς ὠθήσωσιν εἰς τὴν ἀπελπισίαν, ὑπεχώρησαν, καὶ οἱ τελευταῖοι ἥρωες τῆς ἀνεξαρτησίας ἐκγατέλιπον τὴν Εἶραν (Ὀλυμπ. 28, 1).

Οἱ φυγάδες διευθύνθησαν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Κατὰ τὸ ὄρος δὲ Λύκαιον εὗρον ἀφθόνους τροφὰς καὶ φορέματα, τὰ ὁποῖα εἶχον προμηθεύσει χάριν αὐτῶν οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες ἐμποδίσθησαν τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν των μόνον ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ Ἀριστοκράτους, καὶ ἐπρότειναν ἤδη νὰ διανείμωσι τὰς γαίας καὶ τὰς οἰκίας των κοινῶς μετ' αὐτῶν· μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Ἀριστομένης ἐξελέξατο 500 ἐκλεκτοὺς Μεσσηνίους, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Ἀρκάδων νὰ ἐπιπέσῃ μετ' αὐτῶν κατὰ τῆς πόλεως Σπάρτης, οὔσης ἤδη ἀφυλάκτου· καὶ ἂν μὲν ἐπετύγχανεν, ἠδύνατο ν' ἀνακτήσῃ τὴν πατρίδα του ἀνταλλάσσων αὐτὴν μὲ τὴν Σπάρτην· ἐὰν δ' ἀπετύγχανεν, ἤθελεν ἀποθάνει ἡρωϊκὸν θάνατον. Ἡ συνέλευσις, ἐπιδοκιμάσασα τὴν πρότασιν, ἐπρόσφερε τριακοσίους Ἀρκάδας διὰ νὰ

τὸν βοηθήσῃ· ἀλλ' ὁ προδότης Ἀριστοκράτης ἀνήγγειλε ταῦτα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης· τινὲς δὲ τῶν Ἀρκάδων, οἵτινες τὸν ὑπώπτευον, ἐνέδρευσαν τὸν ἀπεσταλμένον του ἐπιστρέφοντα, καὶ εὗρον ἐπ' αὐτοῦ ἐπιστολὴν, εὐχαριστοῦσαν τὸν Ἀριστοκράτην διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του· ὁ προδότης ἐλιθοβολήθη, καὶ τὸ σῶμά του μετακομισθὲν ἐκτὸς τῶν ὁρίων, ἔμεινεν ἄταφον (1).

Οἱ Πύλιοι καὶ οἱ Μοθωναῖοι ἐγκατέλιπον ὡσαύτως τὴν πατρίδα των, καὶ ἐμβάντες εἰς πλοῖα, ἦλθον εἰς τὸν λιμένα τῆς Κυλλήνης κατὰ τὴν Ἤλιδα, ὅθεν ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τοὺς φυγάδας Μεσσηνίους, προσκαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν καὶ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτῶν, διὰ νὰ συναποτελέσωσιν ἀποικίαν· τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέχθησαν προθύμως· ἀλλὰ τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν εἶχον γνώμην νὰ κυριεύσωσι τὴν νῆσον Ζάκυνθον, καὶ ἐντεῦθεν νὰ καταπολεμῶσι τοὺς Σπαρτιάτας· ἄλλοι δὲ, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Σαρδώ· ἐν τούτοις ἔφθασαν ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸν Ἀναξίλαν, ἡγεμόνα τῆς κατὰ τὸ Ῥήγιον Δωρικῆς ἀποικίας τῆς Ἰταλίας, προσκαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἔλθωσι νὰ τὸν βοηθήσωσιν ἐναντίον τῶν Ζαγκλαίων τῆς Σικελίας. Ἀπελθόντες δὲ, ἐνίκησαν τοὺς Ζαγκλαίους, καὶ ἀκολούθως συνῳκίσθησαν μετ' αὐτῶν, καὶ ὠνόμασαν τὴν πόλιν ἀντὶ Ζάγκλης, Μεσσήνην· ὄνομα, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον ὀλίγον παρεφθαρμένον (2).

Ὁ Ἀριστομένης, ἐλπίζων, ὅτι ἀκόμη θέλει δυνηθῇ νὰ βλάψῃ τοὺς Σπαρτιάτας, δὲν ἠθέλησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἀποικίαν· μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Δαμάγητος, βασιλεὺς τῆς ἐν Ῥόδῳ Ἰαλυσοῦ, συμβουλευθεὶς τὸν χρησμὸν, διετάχθη νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀνδρειοτέρου τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς

(1) Ἴδε Πολύβιον δ' 33.

(2) Σήμερον οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν ὀνομάζουν Μισσίναν. Σ. Μ.

ἠδύνατο νὰ διαμφισβητήσῃ τὰ πρωτεῖα τῆς ἀνδρείας μὲ τὸν ἥρωα τῆς Μεσσήνης, ὁ ἡγεμὼν τῆς Ῥόδου ἔγεινε γαμβρός του, καὶ ὁ ἔνδοξος πολεμιστὴς ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του ἡσύχως ἐν Ῥόδῳ.

Οἱ ἔμπειροι τῶν μυθικῶν διηγήσεων δύνανται νὰ διακρίνωσιν ἀμέσως τὸν ἡμιμυθικὸν χαρακτῆρα τῶν Μεσσηνιακῶν τούτων πολέμων, οἵτινες εἶναι μόνον ὀλιγώτερον τεράστιοι παρὰ τοὺς πολέμους τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τρῳάδος, καθότι οἱ θεοὶ δὲν παρουσιάζονται εἰς αὐτοὺς προσωπικῶς καὶ ὁρατῶς (1). Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει ἐμπεριστατωμένως περὶ αὐτῶν· τὰ καθέκαστα δ' εὑρίσκονται μόνον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Παυσανίου, μεταγενεστέρου συγγραφέως, ὅστις τὰ ἐδανείσθη ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Ῥιανοῦ καὶ τὴν μυθιστορίαν Μύρωνος τοῦ Πριηνέως, οἵτινες ἀμφότεροι ἔγραψαν πολὺν χρόνον, ἀφοῦ ἡ Μεσσήνιοι εἶχον ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν πατρίδα των (2) (Ὀλυμπ. 102, 3), καὶ ἀπὸ τὰς διαφόρους παραδόσεις, αἵτινες ἔμενον περὶ τῶν ἀρχαίων ἡρώων καὶ περὶ τῶν ἀρχαίων δυστυχημάτων τῆς Μεσσήνης· διὰ τοῦτο τὰ κύρια συμβεβηκότα μόνον ἠμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀληθῆ, τὰ δὲ καθέκαστα πρέπει κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μῦθοι.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσήνης, ἡ δύναμις τῶν Σπαρτιατῶν ἦτον ἡ ἐπικρατεστέρα τῆς Πελοποννήσου· δὲν ἦσαν ὅμως εἰσέτι ἀρκετὰ ἰσχυροὶ ὥστε νὰ κυριεύσωσι τὴν Ἀρκαδίαν· μακρὰ δέ τις συνέχεια πολέμων κατὰ τῶν Τεγεατῶν, ἐχόντων ἴσους σχεδὸν ὁπλίτας μὲ τοὺς ἰδικούς των, ἔπαυσεν, ἀφοῦ οἱ Τεγεᾶται ἀνεγνώρισαν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σπαρτια-

(1) Ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν λείπει ὁλοτελῶς. Ἴδε σελ. 65.

(2) Ὁ Ῥιανὸς ἤκμαζε τὴν 140ην Ὀλυμπιάδα· ἡ ἐποχὴ δὲ τοῦ Μύρωνος εἶναι ἄγνωστος.

τῶν εἰς τὰς στρατιωτικὰς συμμαχίας, λαβόντες καὶ αὐτοὶ τὸ δικαίωμα νὰ κατέχωσι τὴν δευτέραν θέσιν εἰς τὰ συσωματωμένα στρατεύματα (1).

Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ὡσαύτως συχνοὺς πολέμους κατὰ τῶν γειτόνων των Ἀργείων. Οἱ δ' ἐν Ἄργει Δωριεῖς, οἵτινες φαίνεται ὅτι κατῴκησαν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ἐξέτεινον τὰς κατακτήσεις των πρὸς μεσημβρίαν κατὰ τὴν παραλίαν, καὶ ἡ περὶ τὴν Κυνουρίαν χώρα, ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα, ἀνεγνώριζε τὴν ἐξουσίαν των· Ὅτε δ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔγειναν ἀρκετὰ ἰσχυροὶ, ἐπεθύμησαν τὴν χώραν ταύτην, καὶ βαθμηδὸν κατώρθωσαν νὰ τὴν λάβωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἀρχαία κατάστασις τῆς Ἀττικῆς. — Κρισσαῖος πόλεμος. — Νομοθεσία Σόλωνος.

Εἴδομεν, ὅτι οἱ Ἴωνες ἐγκαταλείψαντες τὴν Πελοπόννησον, κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικήν· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἡ βασιλικὴ γενεὰ τῶν Νηλείδων, τῶν ἀπογόνων τοῦ Νηλέως, πατρὸς τοῦ Νέστωρος, καὶ ἡγεμόνος τῆς Μεσσηνιακῆς Πύλου, ὅτε ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἐζήτησε καταφύγιον εἰς ταύτην τὴν φιλόξενον γῆν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶχον, ὡς λέγεται, πόλεμον κατὰ τῶν Βοιωτῶν, καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Βοιωτίας ἐπρότεινε νὰ διαλυθῇ ἡ διένεξις διὰ μονομαχίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ μονάρχου τῶν Ἀθηνῶν· καὶ ὁ μὲν Θυμοίτας, Θησείδης, ὅςτις τότε ἐκυβέρνα τὰς Ἀθήνας, δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν μονομαχίαν·

(1) Ἡρόδοτ. Α', 66 — 68.

ὁ δὲ Μέλανθος, φυγὰς Νηλείδης, ἐπρότεινε νὰ μονομαχήσῃ ἀντ' αὐτοῦ· ἡ πρότασίς του ἐγένετο δεκτὴ, ὁ ἡγεμὼν τῆς Βοιωτίας ἐφονεύθη, ὁ ἄνανδρος ἀπόγονος τοῦ Θησέως καθῃρέθη, καὶ ἡ βασιλική του ἀρχὴ ἐδόθη εἰς τὸν ἀνδρεῖον ξένον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐβασίλευεν ὁ Κόδρος (1), ὁ υἱὸς τοῦ Μελάνθου, ὅτε οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Δωριεῖς, προσπαθοῦντες νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν των πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τοῦ Ἰλισσοῦ, πλησίον τῶν Ἀθηνῶν· ὁ δὲ χρησμὸς καθίστα ἀμφίβολον τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης, διότι εἶχεν ὑποσχεθῆ νίκην μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ παραβιασθῇ τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Κόδρος, μαθὼν τοῦτο, ἐνεδύθη ὡς χωρικὸς, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Δωρικὸν στρατόπεδον. ἐνταῦθα προκαλέσας ἔριδα μετά τινος στρατιώτου, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν κήρυξ τῶν Ἀθηνῶν ἐπαρουσιάσθη μετ' οὐ πολὺ ζητῶν τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως των· οἱ δὲ Δωριεῖς, ἀπελπισθέντες ἤδη τοῦ νὰ νικήσωσιν, ἀνεχώρησαν, περιορίσαντες τὰς κατακτήσεις των εἰς τὴν Μεγαρίδα· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, θέλοντες νὰ τιμήσωσιν τὴν αὐταπάρνησιν τοῦ Κόδρου, κατήργησαν τὴν βασιλείαν εἰς τὴν Ἀττικήν· διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱός του Μέδων, ὀνομασθεὶς ἄρχων· ἡ ἀρχή του ὅμως ἦτον ἰσόβιος· ἄλλοι δὲ υἱοὶ τοῦ Κόδρου ἔγειναν ἀρχηγοὶ τῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον διέβαινον εἰς τὴν Ἀσίαν.

Δὲν εἶναι ἴσως ἀναγκαῖον νὰ καταδείξωμεν τὸ μυθῶδες τῶν διηγήσεων τούτων (2). Ἡ χρονολογία των μόνη, πολὺ

(1) Ἡ λέξις Κόδρος σημαίνει ἔνδοξος, ἐπειδὴ πιθανολογεῖται, ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ κυδρὸς, σημαῖνον ἔνδοξος.

(2) Αἱ διηγήσεις δὲν εὑρίσκονται εἰς τὸν Ἡρόδοτον, ἀλλ' ἀναφέρονται, μετὰ τὸν Ἔφορον κυρίως, ὑπὸ τοῦ Παυσανίου, Ἰουστίνου καὶ ἄλλων μεταγενεστέρων συγγραφέων.

προγενεστέρα τοῦ χρόνου, καθ'ὃν ἐγράφη κατὰ πρῶτον ἱστορία εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ αὐτὰς ἀμφιβόλους· ἡ ἀλήθεια δὲ, τὴν ὁποίαν περιέχουσι, φαίνεται ὅτι εἶναι μόνον ἡ ἑξῆς: οἱ Νηλεῖδαι ἦλθον μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ δὲν ἕπεται ἐκ τούτου, ὅτι ἔλαβον τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν, ἡ δὲ μοναρχία κατηργήθη εἰς ἀρχαίαν τινὰ περίοδον χρόνου.

Ὡς καὶ ὅλη ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς, ἡ Ἀττικὴ φαίνεται ὅτι συνίςατο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ πολυαρίθμους μικρὰς κοινότητας, ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶχε τὸν ἡγεμόνα της, καὶ σῶμα εὐγενῶν ἢ γαιοκτημόνων. Κατὰ τὰς παραδόσεις δὲ ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς διηρέθη εἰς 4 τάξεις, εἰς Γελέοντας ἢ Τελέοντας, Ὁπλίτας, Αἰγικορεῖς, καὶ Ἀργαδεῖς ἢ Ἐργαδεῖς, τὰς ὁποίας τινὲς μὲν ὑποθέτουν ὁμοίας μὲ τὰ ἔθνη τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἰνδίας, καὶ ὡς εἰσαχθείσας ἀπὸ τὸν Αἰγύπτιον Κέκροπα· ἄλλοι δὲ θεωροῦσιν αὐτὰς ὡς τοπικὰς φυλὰς μόνον· καὶ οἱ μὲν Ἐργαδεῖς ἦσαν οἱ γεωργοὶ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν μεσογείων κοιλάδων· οἱ δὲ Αἰγικορεῖς, οἱ αἰγιδοβοσκοὶ τῶν ὀρέων, οἱ δὲ Ὁπλῖται, οἱ στρατιωτικοὶ, ἴσως Ἴωνες (1), κάτοχοι τῆς πεδιάδος τῆς Ἀττικῆς· καὶ οἱ Τελέοντες, οἱ ἱερατικοὶ ἰδιοκτῆται τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς (2).

Ἀναφέρεται ὡσαύτως, ὅτι αἱ φυλαὶ αὗται διῃρέθησαν εἰς τὰς τάξεις τῶν Εὐπατριδῶν (εὐγενῶν), Γεωμόρων ἢ Θητῶν (γεωργῶν) (3) καὶ Δημιουργῶν (τεχνητῶν). Ἡ διαίρεσις δ'αὕτη συμφωνεῖ μὲ τὰς διαιρέσεις τῆς κοινωνίας τὰς παριστανομένας ὑπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, ἐπειδὴ οἱ μὲν Εὐπατρῖδαι ἦσαν οἱ κύριοι τῶν κτημάτων, οἱ δὲ Γεώμοροι, οἱ ἀγρο-

---

(1) Κατὰ παράδοσίν τινα Ἴων, ὁ υἱὸς τοῦ Ξούθου, (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 18.) ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰσήγαγε τὴν διαίρεσιν ταύτην τοῦ λαοῦ.

(2) Τὴν ἐν τῷ κειμένῳ θεωρίαν ἐλάβομεν ἀπὸ τὴν τοῦ Οὐάχ-Σμοὺθ, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν συμφωνεῖ κατά τινα ἡ θεωρία τοῦ Ἐπισκόπου Θιρλουαλίου.

(3) Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχε πιθανῶς ἀρκετὸς ἀριθμὸς μικρῶν ἰδιοκτητῶν·

μισθωταὶ, καὶ οἱ Δημιουργοὶ, ἡ τάξις τῶν τεχνητῶν. Αἱ φυλαὶ διῃρ.οῦντο ὡςαύτως εἰς φρατρίας καὶ γενεάς· ἑκάστη δὲ φυλὴ περιεῖχε τρεῖς φρατρίας· ἑκάστη φρατρία, τριάκοντα γενεὰς, καὶ ἑκάστη γενεὰ τριάκοντα οἰκογενείας.

Η ἕνωσις τῶν φυλῶν εἰς μίαν πολιτείαν, ἀποδίδεται εἰς ἡγεμόνα τινὰ ὀνομαζόμενον Θησέα, Ιωνικῆς καταγωγῆς, ἐκ τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Αργολικῆς Ακτῆς. Εὰν δὲ ὁ Θησεὺς ὑπῆρξε πραγματικὸς ἡγεμὼν, ἤ, ὡς τὸ ὄνομά του φαίνεται, ὅτι σημαίνει (1), καθαρῶς μυθικὸν πρόσωπον, τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον· τὸ ὄνομά του σημαίνει τάξιν πραγμάτων, τὴν ἕνωσιν τῆς Αττικῆς ὑπὸ ἕνα ἀρχηγὸν, ἐχούσης ὡς πρωτεύουσαν τὰς Αθήνας. Εἰς τὸ ἑξῆς δὲ θέλομεν θεωρεῖ τοὺς μὲν Εὐπατρίδας τῶν τεσσάρων φυλῶν, ὡς ἀποτελοῦντας σῶμά τι ἔχον κοινὸν συμφέρον, τὰς δὲ κατωτέρας κλάσεις (διότι ἡ μέση τάξις τῶν πολιτῶν ἦτον εἰσέτι ἀσήμαντος), ὑποτασσομένας ἑκουσίως εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς φυσικῶς ἀνωτέρους των· ὁ πόλεμος ἦτο μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ ὡς παρετηρήσαμεν, τὸ πρῶτον πλεονέκτημα, τὸ ὁποῖον ἀπήλαυσαν, ἦτο τὸ νὰ μεταβάλωσιν αὐτὸν εἰς ὑπεύθυνον ἄρχοντα, (ὡς τὸν Δόγαν τῆς Βενετίας·) ἡ ἀρχὴ ὅμως ἦτον ἰσόβιος, καὶ περιωρίζετο εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κοδριδῶν καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν Αλκμαιωνιδῶν.

Οἱ χρονολόγοι ὑποθέτουσιν, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Κόδρου καὶ ἡ μεταῤῥύθμισις αὕτη συνέβησαν κατὰ τὸ 1068 Π.Χ. καὶ μετὰ 316 ἔτη (ὀλυμπ. 7, 1), τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος περιωρίσθη μὲν εἰς δέκα ἔτη, ἐξηκολούθει ὅμως νὰ δίδεται εἰς τοὺς Κοδρίδας καὶ Ἀλκμαιωνίδας. Επειδὴ δ' ὁ Ιππομένης, ὁ τέταρτος τῶν ἀρχόντων τούτων, ἐθανάτωσεν, ὡς λέγεται, ἀπηνῶς τὴν θυγατέρα του, ὡς παραβιάσασαν τὴν σωφροσύνην της, οἱ Εὐ-

(1) Θησεὺς, ἀπὸ τὸ θέω, τίθημι, βάλλω, διατάττω, κανονίζω.

πατρίδαι, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὸ μῖσος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσεν ἕνεκα τῆς πράξεως ταύτης, ἐδράξαντο τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν των· καὶ ὡς φαίνεται, κατέστησαν προσιτὴν τὴν ἀρχοντίαν καὶ εἰς ἄλλας οἰκογενείας, παρεκτὸς τῶν δύο πρώτων· τέλος, (ὀλυμπ. 24, 2), προέβησαν ἔτι περαιτέρω· διότι περιώρισαν τὴν ἀρχοντίαν εἰς ἕνα μόνον ἐνιαυτὸν, καὶ ἀντὶ ἑνὸς ἄρχοντος, ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἐννέα ὑπὸ τῶν Εὐπατριδῶν ἐκ τοῦ σώματος αὐτῶν· ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος ὠνομάζετο ἄρχων ἐπώνυμος, ἐπειδὴ ὁ ἐνιαυτὸς ὠνομάζετο ἀπ' αὐτοῦ· ὁ δὲ δεύτερος βασιλεὺς, τοῦ ὁποίου ἔργον ἦτον νὰ τελῇ τὰς θυσίας, ὅσαι ἐτελοῦντο πρότερον ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς· ὁ δὲ τρίτος πολέμαρχος, ἢ στρατηγός· οἱ δὲ λοιποὶ ἕξ, ὠνομάζοντο Θεσμοθέται ἢ δικασταὶ, οἵτινες προέδρευον εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἔφεσις.

Οἱ Εὐπατρῖδαι, κατορθώσαντες οὕτω νὰ καταλύσωσι τὴν μοναρχίαν, καὶ λαβόντες αὐτοὶ ὅλην τὴν ἐξουσίαν, μετέβαλον τὸ πολίτευμα εἰς ἀριστοκρατίαν, κλίνουσαν εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν. Πρὸς τὰς κατωτέρας δὲ κλάσεις προσεφέροντο ἀπηνῶς καὶ τυραννικῶς, ὡς συμβαίνει πάντοτε σχεδὸν εἰς τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων. Μὴ ἔχοντες δὲ τὰς ἀναγκαίας ἀποδείξεις, δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν, ὁποία ἦτον ἡ κατάστασις τῶν κατωτέρων τάξεων κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἀλλ' εἶναι πιθανὸν, ὅτι ἕνεκα τῶν σχέσεων τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὰς λαμπρὰς ἀποικίας τῆς Ἰωνίας, αὗται αἱ Ἀθῆναι ἤρχησαν ἤδη νὰ ἐνεργῶσι σημαντικὸν ἐμπόριον· δι' αὐτὸ, καὶ δι' ἄλλους ἀκόμη σκοποὺς, αἱ κατώτεραι κλάσεις ἐδανείζοντο χρήματα ἀπὸ τοὺς Εὐπατρίδας. Οἱ Γεώμοροι ὅμως τῆς χώρας, ἐνδέχεται ὅτι ὑπέπεσαν εἰς χρέη καὶ ἀπὸ ἄλλας διαφόρους αἰτίας· ὁ περὶ χρεῶν νόμος ἦτον σκληρὸς, διότι ὁ ἀναξιόχρεος ὀφειλέτης καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἠδύναντο νὰ

ἐξανδραποδισθῶσι, καὶ μάλιστα νὰ πωληθῶσιν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς· καὶ ἐπειδὴ τὰ δικαστήρια ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν εὐπατριδῶν, δὲν ἀπεδίδετο πάντοτε δικαιοσύνη· ἡ δὲ κατάστασις τῶν πραγμάτων ὡμοίαζε παρὰ πολὺ τὴν κατάστασιν τῆς Ῥώμης, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας.

Τὸ πρῶτον δ' ἔτος τῆς τριακοστῆς ἐννάτης ὀλυμπιάδος ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσι τὰ δεινὰ τῆς ἐλλείψεως σταθερῶν νόμων, καὶ ὁ Δράκων, ἄρχων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἰσήγαγε νόμους πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐπεχείρησε νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἐλαττώματα τοῦ πολιτεύματος, καὶ οἱ νόμοι του ἦσαν τόσον αὐστηροὶ (1), ὥστε διὰ τῆς αὐστηρότητός των ἐματαιοῦτο ὁ σκοπὸς αὐτῶν, τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχεν ὅλως διόλου.

Κατ' εὐτυχίαν δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἱ διατελοῦντες εἰς τὴν ἐξουσίαν, δὲν ἔχουν πάντοτε καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ νὰ διατηροῦν αὐτὴν ὁμονοοῦντες πρὸς ἀλλήλους. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἀττικῆς, ὡς καὶ τῶν Ἰταλικῶν πόλεων κατὰ τὸν μεσαιῶνα, εἶχον τὰς ἔριδας καὶ τὰ πάθη των· ὁ Κύλων, ἐξ εὐγενῶν καὶ οὗτος, εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Θεαγένους, τυράννου ἢ ἡγεμόνος τῶν Μεγάρων. Στηριζόμενος δ' εἰς τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν τῆς ἰδίας αὐτοῦ φατρίας ἐν Ἀθήναις, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ λάβῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας. Αἰφνιδίως λοιπὸν κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (Ὀλυμπ. 42, 1), ἀλλ' οἱ ἄλλοι Εὐπατρίδαι δὲν ἠθέλησαν ἀνάνδρως νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο ἔσπευσαν πανταχόθεν μετὰ τῶν

---

(1) Διὰ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι ὄχι διὰ μελάνης, ἀλλὰ δι' αἵματος. Ἐρωτηθεὶς δ' ὁ Δράκων διατὶ προσδιώρισε ποινὴν δι' ὅλα σχεδὸν τὰ ἀδικήματα, τὸν θάνατον; ἀπεκρίθη· « τὰ μὲν μικρὰ ἀδικήματα ἐνόμιζεν » ἄξια θανάτου, διὰ δὲ τὰ μεγαλήτερα δὲν εἶχε ποινὴν βαρυτέραν τοῦ θα- » νάτου. » Πλουτ. εἰς Σόλ. ΙΖʹ. Σ. Μ.

γεωργῶν αὐτῶν, καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. φαίνεται δὲ, ὅτι εἶχε κατορθώσει ν' ἀποθέσῃ εἰς αὐτὴν ἱκανὰς ζωοτροφίας, διότι ἀπαυδήσαντες ἀπὸ τὸ μάκρος τῆς πολιορκίας, οἱ πλειότεροι ἐξ αὐτῶν ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσαντες τοὺς ἄρχοντας νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν πολιορκίαν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων καὶ ὁ ἀδελφός του κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσωσιν, οἱ δὲ λοιποὶ, ἀφοῦ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον τῆς πείνης, ἐκάθισαν ἱκέται εἰς τὸν βωμὸν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς. Μεγακλῆς δ' ὁ Ἀλκμαιωνίδης, εἷς τῶν ἀρχόντων, κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ παραιτήσουν τὸν βωμὸν, ὑποσχόμενος δικαιοσύνην εἰς αὐτούς. Οὗτοι δὲ δέσαντες κλωστὴν ἀπὸ τὸν βωμὸν, κατέβαινον κρατοῦντες αὐτὴν μὲ τὰς χεῖράς των· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τύχην ἐκόπη ἡ κλωστὴ, ὡς ἔφθασαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Εὐμενίδων, οἱ ἄρχοντες κραυγάζοντες, ὅτι ἡ θεὰ παρέδωκεν αὐτοὺς, ἐπιπεσόντες τοὺς κατέσφαξαν. Ἡ μεταξὺ δὲ τῶν δύο μερῶν διχόνοια εἶχεν ἤδη κορυφωθῆ· ἀλλὰ τέλος, διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ φρονιμωτέρου καὶ προνοητικωτέρου λαοῦ, οἱ Ἀλκμαιωνίδαι ἐπείσθησαν νὰ ὑποβάλουν τὴν δίκην των εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τριάκοντα ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν εἰς ἐξορίαν· τὰ δὲ ὀστᾶ τῶν ἀποθανόντων ἀνεσκάφησαν καὶ ἐῤῥίφθησαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων διὰ νὰ καθαρθῇ ἡ χώρα ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου.

Εἰς τὸ διάστημα δὲ τῶν ταραχῶν τούτων, οἱ Μεγαρεῖς οἵτινες εἶχον βοηθήσει τὴν φατρίαν τοῦ Κύλωνος, ἀνέκτησαν τὸν λιμένα των Νίσαιαν καὶ τὴν νῆσον Σαλαμῖνα, τὰ ὁποῖα εἶχον εἰς τὴν ἐξουσίαν των οἱ Ἀθηναῖοι. Φόβος δὲ κατεῖχε τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ ἐφαίνοντο παρωργισμένοι κατὰ τοῦ ἀκουσίου ἐγκλήματος αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἐπροσκάλεσαν ἀπὸ τὴν Κρήτην τὸν Ἐπιμενίδην, σοφόν τινα καὶ μάντιν, διὰ νὰ καθαρίσῃ τὴν πόλιν. Ὁ Ἐπιμενίδης, ὢν φίλος τοῦ Σόλωνος, καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐμελέτων νὰ θεραπεύσωσι τὰ

ἀληθῆ δεινὰ τῆς χώρας, τὰ ὁποῖα ἦσαν πολιτικὰ, ἐζήτησε νὰ καταπαύσῃ τοὺς τρόμους τῆς δεισιδαιμονίας, καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν μελετωμένην νομοθεσίαν τοῦ φίλου του, ἐμπνέων τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τάξεως καὶ δικαιοσύνης (1).

Ὁ Σόλων, ὁ συντάξας τὴν νέαν νομοθεσίαν, ἦτο Κοδρίδης τὴν καταγωγήν· ὁ δὲ χαρακτὴρ αὐτοῦ, ὅςτις προφανῶς ἦτο μέτριος καὶ φιλοδίκαιος, καθίστα αὐτὸν ἁρμοδιώτερον εἰς τὸ ἔργον τοῦ νομοθέτου παρὰ πάντα ἄλλον σύγχρονον αὐτοῦ (2). Ἐνταῦθα δὲ πρέπει ν' ἀναφέρωμεν τὰ συμβεβηκότα, εἰς τὰ ὁποῖα προηγουμένως συνεμέθεξε.

Λέγεται, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νήσου Σαλαμῖνος, εἶχον ἀπαυδήσει τόσον, ὥστε τελευταῖον ἔθεσαν νόμον ἐπιβάλλοντα ποινὴν θανάτου κατ' ἐκείνου, ὅςτις ἤθελε συμβουλεύσει τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου τούτου· ὁ Σόλων ἐδυσανασχέτει διὰ τὴν ἀδοξίαν τῆς πατρίδος του, καὶ διὰ νὰ ὑπεκφύγῃ τὸν νόμον, διέδωκεν, ὅτι ἦτον ἔξω φρενῶν. Ἐντούτοις ἔμενε κλεισμένος εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐνασχολούμενος εἰς τὴν σύνταξιν ποιήματός τινος περὶ Σαλαμῖνος· ἀφοῦ δ' ἐτελείωσεν αὐτὸ, ἐξῆλθεν αἴφνης εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ ἀναβὰς εἰς τὸν λίθον τοῦ κήρυκος, ἤρχισε νὰ τὸ ψάλλῃ· ὁ λαὸς συνηθροίσθη περὶ αὐτὸν, οἱ φίλοι του, ὄντες ἀναμφιβόλως συνενοημένοι, ἐπευφήμησαν αὐτὸν ἐνθουσιωδῶς· ὁ ἐνθουσιασμὸς διεδόθη, ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη, καὶ διὰ στρατηγήματός τινος τοῦ Σόλωνος ἡ νῆσος ἐκυριεύθη. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μεγαρεῖς δὲν ἔπαυον ἐνεργοῦντες καὶ

(1) Πλούταρχ. εἰς Σόλ. Ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου βίος τοῦ νομοθέτου εἶναι ἡ κυρία μαρτυρία περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος.

(2) Τὸ γνωμικὸν μηδὲν ἄγαν ἀποδίδεται ὑπό τινων εἰς τὸν Σόλωνα, ἀλλ' οἱ περισσότεροι τὸ ἀποδίδουν εἰς Χείλωνα τὸν Λακεδαιμόνιον.

πάσχοντες πολλὰ κακὰ, ἡ ὑπόθεσις ὑπεβλήθη εἰς πέντε διαιτητὰς Σπαρτιάτας, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ παραχωρηθῇ ἡ νῆσος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Οἱ Κρισσαῖοι, οἵτινες κατῴκουν τὴν εὔφορον πεδιάδα τῆς Φωκίδος, ἐκτεινομένην ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς μέχρι τῆς θαλάσσης, ἀπελάμβανον, ὡς ἦτον ἑπόμενον, μεγάλην ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν συῤῥοὴν τῶν προσκυνητῶν, οἵτινες ἀπέβαινον εἰς τοὺς λιμένας των διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν ναόν· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐμπόριον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, συνεδέετο μὲ τὴν θρησκείαν, οἱ ἔμποροι ἐσυνείθιζον νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τοὺς Δελφοὺς μὲ τὰ ἐμπορεύματά των, καὶ οἱ Κρισσαῖοι δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπιβάλωσι τελώνιον εἰς τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα. Τὰ τελώνια δὲ ταῦτα ηὔξανον οὕτοι βαθμηδὸν, καὶ ἀκολούθως προέβησαν νὰ εἰσπράττωσι φόρον καὶ ἀπὸ τοὺς προσκυνητάς. Οἱ Δελφοὶ βλέποντες, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν προσκυνητῶν ἠλαττοῦτο, παρεπονέθησαν διὰ τὴν παράβασιν ταύτην τοῦ ψηφίσματος τῶν Ἀμφικτυώνων, οἵτινες εἶχον κηρύξει, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσπράττωσι χρήματα ἀπὸ τοὺς προσερχομένους εἰς τὸν ναόν. Οἱ δὲ Κρισσαῖοι εἰσέβαλον ἔνοπλοι εἰς τὴν χώραν τῶν Δελφῶν καὶ διέφθειραν αὐτήν· μὴ ἀρκούμενοι δὲ εἰς τὴν ἀδικίαν ταύτην, ἐσύλησαν τὸν ναὸν, καὶ κατέσφαξαν τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν. Οἱ Ἀμφικτύονες προσεκλήθησαν τότε νὰ μεσολαβήσωσιν· ἀλλ' οἱ Κρισσαῖοι, φαίνεται, εἶχον φίλους εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο, καὶ μετὰ δυσκολίας ὁ Σόλων, εἷς τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Ἀθηναίων, κατέπεισεν αὐτὸ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον· ὁ πόλεμος ὅμως ἐνηργεῖτο ἀσθενῶς· οἱ δὲ Κρισσαῖοι ὄντες ἤδη πλούσιοι, μετ' εὐκολίας ἐμίσθωσαν στρατιώτας, καὶ ἀπέκτησαν φίλους, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κρισσαῖος πόλεμος, ὡς καὶ ὁ Τρωϊκὸς, διήρκεσε δέκα ἔτη· προσέτι ἐτελείωσεν, ὡς καὶ οὗτος, μὲ τὴν σφαγὴν ἢ ἐξανδραποδισμὸν τῶν νικηθέντων, καὶ

ὁλόκληρος ἡ χώρα τῶν Κρισσαίων, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τὴν ὁποίαν ὁ Σόλων ἔδωκεν εἰς τὴν ἀπόκρισιν τοῦ χρησμοῦ, ἀφιερώθη εἰς τὸν θεὸν, γενομένης καὶ κατάρας κατ' ἐκείνου, ὅςτις ἤθελε τολμήσει νὰ τὴν καλλιεργήσῃ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ Κρισσαίου πολέμου προσεκλήθη ὁ Σόλων νὰ νομοθετήσῃ εἰς τὴν πατρίδα του· ἡ ἔλλειψις συγχρόνου ἱστορίας μᾶς ἐμποδίζει νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἀττικῆς κατὰ ταύτην τὴν ἐποχήν· ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν (1) καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, ἦτο μέγας, καὶ ὅτι ἡ στενοχωρία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασαν ἕνεκα τῶν χρεῶν αὐτῶν εἰς τοὺς εὐγενεῖς, εἶχε φέρει αὐτοὺς εἰς ἀπελπισίαν. Οἱ δ' εὐγενεῖς ἐξησθένουν ἕνεκα τῶν διχονοιῶν των, ἀλλ' ὁδηγούμενοι πιθανῶς ἀπὸ τὴν φρόνησιν, ἐννόησαν, ὅτι ἦτο συμφερώτερον νὰ ἐνδώσουν εἰς τὴν περίστασιν, καὶ νὰ παραχωρήσουν μέρος τῶν προνομίων των, παρὰ νὰ στερηθῶσι τὰ πάντα διὰ τῆς συστάσεως τυραννίας τινός.

Ὁ Σόλων, γενόμενος ἄρχων (Ὀλυμπ. 46, 3) (2), καὶ περιβληθεὶς μὲ τὴν ἀναγκαίαν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, μετεῤῥύθμισε τὸ πολίτευμα μὲ τὴν συναίνεσιν ὅλων τῶν μερῶν· διετήρησε δ' ὅσον τὸ δυνατὸν τοὺς ὑπάρχοντας τύπους τοῦ πολιτεύματος, μεταῤῥυθμίζων καὶ ὄχι ἀνατρέπων, βελτιόνων τὸ καλὸν, καὶ ἀποκόπτων τὸ κακόν.

(1) Πιθανολογεῖται, ὅτι τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν ἦτο πολλὰ ἐκτεταμένον κατὰ ταύτην τὴν ἐποχήν· διότι ἀπὸ μὲν τὸν Εὔξεινον Πόντον εἰσῆγον σῖτον, ἀπὸ δὲ τὴν Μακεδονίαν ναυπηγήσιμον ξυλείαν· εἰς δὲ τὴν Χερσόνησον ἐστέλλοντο ἀποικίαι· ὁ ἐμπορικὸς λοιπὸν λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἦτο βεβαίως πολυάριθμος.

(2) Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐβασίλευεν ὁ Ταρκύνιος Πρίσκος εἰς τὴν Ῥώμην.

Κατ' ἀρχὰς δ' ἐνησχολήθη εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν ὀφειλετῶν, ἥτις ἐτελέσθη διὰ τῆς σεισαχθείας του, ἢ τοῦ περὶ ἀνακουφίσεως τοῦ βάρους νόμου, τοῦ ὁποίου αἱ διατάξεις, κατά τινας μὲν συγγραφεῖς, ἦσαν ἡ ἐλάττωσις τοῦ ποσοῦ τοῦ τόκου καὶ ἡ αὔξησις τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος (προσδιορίζουσα τὴν τιμὴν τῆς μνᾶς εἰς ἑκατὸν δραχμὰς, ἀντὶ τῶν ἑβδομήκοντα τριῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἐξισοῦτο πρότερον)· κατ' ἄλλους δὲ, ἡ σεισάχθεια ἦτον ἀληθὴς κατάργησις ὅλων τῶν ὑπαρχόντων χρεῶν καὶ ἐγγυήσεων· ἀναγκαία δὲ συνέπεια τοῦ νόμου τούτου ἦτο τὸ ν' ἀποδοθῶσιν ἐλεύθεραι παντὸς βάρους εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας των αἱ γαῖαι τῶν μικρῶν κτηματιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὑποθηκευθῆ. Ἡ συνήθεια δὲ τοῦ νὰ ἐξανδραποδίζωνται οἱ ὀφειλέται κατηργήθη, καὶ ὅσοι μὲν ἦσαν εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν ἠλευθερώθησαν, οἱ δὲ πωληθέντες ἐκτὸς τῆς χώρας ἐξηγοράσθησαν καὶ ἀπελευθερώθησαν.

Ὁ Σόλων ἀποκατέστησεν ἀκολούθως εἰς τὰ πολιτικά των δικαιώματα ὅλους τοὺς πολίτας, ὅσοι εἶχον ὑποπέσει εἰς ἀτιμίαν (1), ἐξαιρουμένων μόνον ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν ἔνοχοι προδοσίας κατὰ τῆς πατρίδος· Πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος, ὅστις δὲν ὑπέπιπτεν ἐκ νέου εἰς ἀτιμίαν, ἠδύνατο ἤδη νὰ ἐμφανίζεται καὶ νὰ ἀγορεύῃ εἰς τὴν δημοσίαν συνέλευσιν καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἔνορκος εἰς τὰ δικαστήρια· αἱ διάφοροι δ' ἡλικίαι τῶν δυναμένων νὰ ἐξασκῶσι τὰ δικαιώματα ταῦτα ὡρίσθησαν διὰ νόμου.

(1) Ἀτιμία σημαίνει ἀνικανότητα εἰς ἀπόκτησιν τιμῆς ἢ ἀρχῆς· Τὰ κύρια δ' αἴτια τῆς ἀτιμίας ἦσαν τὸ χρέος πρὸς τὴν ἐπικράτειαν, ἡ ἀμέλεια πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ ἀσωτεία, ὁ φαῦλος βίος, ἡ δειλία, ἡ ψευδομαρτυρία κ. λ. π.! Ὁ ἄτιμος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὴν συνέλευσιν, νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἔνορκος ἢ νὰ παρευρίσκεται εἰς τὰς δημοσίους θυσίας. Εἰς τὴν προκειμένην δὲ περίστασιν οἱ πλειότεροι ἄτιμοι ἦσαν ἕνεκα χρέους.

Ὁ Σόλων καταργήσας τὰ ἀποκλειστικὰ προνόμια τῶν Εὐπατριδῶν, διήρεσε τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας κλάσεις κατὰ λόγον τῆς ἰδιοκτησίας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη κλάσις περιεῖχεν ὅλους ἐκείνους, τῶν ὁποίων αἱ γαῖαι παρῆγον κατ' ἔτος εἰσόδημα πεντακοσίους μεδίμνους (1) καὶ ἐπέκεινα στερεῶν ἢ ὑγρῶν προϊόντων, καὶ ἐντεῦθεν ὠνομάσθησαν πεντακοσιομέδιμνοι. Ἡ δὲ ἀρχοντία καὶ αἱ ἄλλαι μεγάλαι ἀρχαὶ τῆς πολιτείας καὶ αἱ στρατηγίαι, ἐδίδοντο εἰς αὐτούς. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν τάξιν κατετάσσοντο ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα ἀνέβαινεν εἰς τριακοσίους μεδίμνους καὶ ἐπέκεινα, καὶ οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ τρέφωσι πολεμικὸν ἵππον· οὗτοι δ' ὠνομάσθησαν ἱππεῖς. Ἡ δὲ τρίτη κλάσις συνίστατο ἐξ ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα συνεποσοῦτο εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα μέτρα καὶ ἐπέκεινα· οὗτοι δ' ὠνομάσθησαν ζευγῖται, ὡς τρέφοντες ζεῦγος γεωργικῶν βοῶν. Αἱ δύο δ' αὗται τελευταῖαι κλάσεις ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατεύματος, καὶ ἐξελέγοντο ὡς μέλη τῆς βουλῆς τῶν τετρακοσίων. Ἡ δὲ τετάρτη κλάσις, ἡ ὀνομασθεῖσα Θῆτες, τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα ἦτον ὀλιγώτερον τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα μεδίμνων, δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὸν στρατὸν, ἀλλ' οὐδὲ ἠδύναντο νὰ διορίζωνται εἰς ὑπουργήματα· τὰ μόνα δὲ προνόμιά των ἦσαν τὸ νὰ δικάζωσιν ὡς ἔνορκοι, καὶ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς συνελεύσεις.

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ὁ Σόλων μετέβαλε τὴν κατὰ γέννησιν ἀριστοκρατίαν, εἰς πλουτοκρατίαν (τιμοκρατίαν). Αἱ δὲ τέσσαρες φυλαὶ καὶ αἱ ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν ἔμειναν ἀνέπαφοι· οἱ δ' Εὐπατρίδαι, ὡς οἱ πλουσιώτατοι ἐν γένει, εὑρισκόμενοι εἰς τὰς ἀνωτέρας κλάσεις, ἐξηκολούθουν νὰ ἔχωσιν

(1) Ὁ Ἀττικὸς μέδιμνος περιελάμβανε 36 σχεδὸν ὀκάδας· ὁ δὲ μετρητὴς, μέτρον τῶν ὑγρῶν, ἦτο τὰ 3/4 τοῦ μεδίμνου.

εἰς τὰς χεῖράς των ὅλας τὰς κυρίας ἀρχάς· αὐτοὶ οὗτοι εἶχον καὶ τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐξηκολούθουν νὰ τὸ ἔχωσιν. Ἀλλ' ἡ εὐγένεια δὲν ἀπῃτεῖτο ἀναγκαίως, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ θὴς ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῶν προσπαθειῶν του ἐπισημότητά τινα εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἡ πολιτικὴ φρόνησις τοῦ Σόλωνος γίνεται πρὸ πάντων καταφανὴς ἐκ τῆς προνοίας, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τοῦ νὰ περιστείλῃ τὴν ταχυβουλίαν, τὸ μεγαλήτερον ἐλάττωμα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ χαρακτῆρος (1). Ἦτον ἀναγκαῖον, φαίνεται, νὰ δοθῇ εἰς τὸν λαὸν ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, καὶ ὁ νομοθέτης ἐνόμισε σκόπιμον νὰ κανονίσῃ αὐτήν· ἐπὶ τούτῳ δ' ἐσύστησε διάφορα συμβούλια.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν συμβουλίων τούτων ἦτον ἡ βουλή, ἢ συμβούλιον τῶν τετρακοσίων· ἐσύγκειτο δὲ ἀπὸ τετρακόσια μέλη ἐκ τῶν πρώτων τεσσάρων κλάσεων, ἤτοι ἑκατὸν ἀφ' ἑκάστης φυλῆς. Ἐξελέγοντο δὲ κατ' ἔτος διὰ κλήρου, ὄντες τριακονταετεῖς τὴν ἡλικίαν, καὶ ὑποβαλλόμενοι προηγουμένως εἰς τὴν κατὰ νόμον ἐξέτασιν. Τὸ κύριον δ' ἔργον τῆς βουλῆς ταύτης ἦτο νὰ ἐξετάζῃ καὶ νὰ προτείνῃ τὰς ὑποθέσεις, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ ἔτους τὰ μέλη αὐτῆς ὤφειλον νὰ δώσουν λόγον τῆς δημοσίου διαγωγῆς των.

Ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ (ἐκκλησία) συνήρχετο τακτικῶς εἰς ὡρισμένας ἡμέρας ἑκάστου μηνός. Πᾶς δὲ πολίτης ὑπεχρεοῦτο νὰ παρευρίσκεται, καὶ καθεὶς ἠδύνατο νὰ ἀγορεύῃ περὶ τῶν ὑποθέσεων, αἵτινες παρεπέμποντο εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς βουλῆς· ἡ ἀπόφασις δ' ἐγίνετο συνήθως διὰ χειροτονίας,

(1) Ἰδ. Σόλ. Ἐλεγ. ιέ. Ἀριστοφ. εἰς Ἀχαρνεῖς ἀριθ. 630 καὶ Νεφ. 569 μὲ σχόλια.

ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ ψηφοφορίας. Αἱ παραπεμπόμεναι δ' εἰς τὴν συνέλευσιν ὑποθέσεις ἦσαν αἱ περὶ εἰρήνης, πολέμου, συμμαχίας, πρεσβειῶν, νόμων, ἐκλογῶν ἀρχόντων, φόρων καὶ λοιπῶν.

Ἀλλὰ διὰ νὰ κυρωθῇ ψήφισμά τι, δὲν ἤρκει νὰ ἐγκριθῇ μόνον ἀπὸ τὴν βουλὴν καὶ τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ· ὁ φρόνιμος νομοθέτης ἐπρονόησε καὶ περὶ ἄλλου τινὸς περιορισμοῦ. Κατ' ἔτος ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, ἓξ χιλιάδες ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον φθάσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των, ὡρκίζοντο ὡς μέλη τῆς Ἡλιαίας (1). διὰ νὰ δικάζωσιν ὡς δικασταὶ, ἢ ἔνορκοι εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἡλιαία διῃρεῖτο· αἱ πλεῖσται δὲ τῶν ὑποθέσεων, ἀφοῦ ἐδικάζοντο ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἔπρεπε νὰ δικασθῶσι καὶ ἀπὸ δικαστήριόν τι τῆς Ἡλιαίας. Οἱ ἄρχοντες δ' ὑπέβαλλον αὐτὰς εἰς τὰ δικαστήρια τῆς Ἡλιαίας, ἀφοῦ προηγουμένως τὰς ἐξέταζον. Οἱ Ἡλιασταὶ δ' ἐξηκολούθουν νὰ ἦναι μέλη τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο, ὡς οἱ βουλευταὶ, νὰ δίδωσι λόγον τῆς δημοσίας διαγωγῆς των.

Τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου (λόφος τοῦ Ἄρεως), ἂν καὶ μὴ συστημένον ἀπὸ τὸν Σόλωνα, περιεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ μὲ μεγαλητέραν δύναμιν, παρὰ τὴν ὁποίαν εἶχε πρότερον. Μέλη δ' αὐτοῦ ἐγίνοντο, ὅσοι εἶχον ὑπηρετήσει ἐντίμως ὡς ἄρχοντες· ἐξέταζε δὲ τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν δημοσίαν λατρείαν ὑποθέσεις, καὶ ἐδίκαζε περὶ φόνου, περὶ ψευδομαρτυρίας, δωροδοκίας καὶ λοιπῶν. Ὁ Σόλων προέθετο ἀναμφιβόλως νὰ καταστήσῃ τὸν Ἄρειον Πάγον μέγαν ἠθικὸν ἔφορον τῆς πολιτείας, διὰ ν' ἀναχαιτίζῃ τὸν ῥοῦν τῆς διαφθορᾶς, τὴν ὁποίαν οὗτος πιθανῶς προέβλεπεν.

(1) Ἡ λέξις αὕτη ἔχει κοινὴν καταγωγὴν μὲ τὴν Σπαρτιατικὴν Ἀλίαν. καὶ αἱ δύο δὲ παράγονται ἐκ τοῦ ἀλέω ἀλίζω = συνέρχομαι.

Ὁ Σόλων, διὰ νὰ ἔχῃ ἡ πολιτεία καλοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, διέταξεν ἕκαςος βουλευτὴς καὶ ἄρχων, πρὶν ἀναλάβῃ τὸ καθῆκόν του, νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ τὴν βουλὴν καὶ ἀπὸ δικαστήριόν τι τῆς Ἡλιαίας, ἐὰν ἦτο γνήσιος πολίτης, ἐὰν εἶχεν ἱκανὴν ἰδιοκτησίαν, ἐὰν ἦτο τέλειος κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, ἐὰν ἐξεπλήρωσε τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς του χρέη, ἐπλήρωσε τοὺς φόρους του καὶ ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στρατόν. Αὕτη δ' ὠνομάζετο δοκιμασία ἡ ἐξέτασις. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ, καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς ὑπηρεσίας του, ὑπέκειτο εἰς ἄλλην δοκιμασίαν, τὴν εὐθύνην, ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐνήργησεν αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἐποχὴ τῶν τυράννων. — Ὁ Πεισίστρατος καὶ οἱ υἱοί του. — Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων· — Τέλος τῆς τυραννίας. — Νομοθεσία Κλεισθένους. — Πόλεμος τῆς Σπάρτης καὶ Ἄργους.

Ὁ Σόλων χορηγήσας οὕτως εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὄχι τὸ κάλλιστον τῶν πολιτευμάτων, ἀλλ', ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, τὸ καταλληλότατον εἰς τὰς περιστάσεις των, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του ἐπί τινα χρόνον. Καὶ αὐτὸς, ὡς καὶ ὁ Λυκοῦργος, ὥρκισε τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον νὰ μὴ ἐπιφέρωσι καμμίαν ἀλλοίωσιν εἰς τοὺς νόμους ἐπὶ δέκα ἔτη, ἐλπίζων, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἤθελον συνοικειωθῆ ἐντελῶς μὲ τὸ νέον πολίτευμα, καὶ ἤθελον ἀποβάλει πᾶσαν ἐπιθυμίαν μεταῤῥυθμίσεως. Ἀκολούθως δ' ἀνεχώρησε καὶ περιηγήθη εἰς τὴν Κύπρον καὶ Αἴγυπτον· ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Ἰωνίαν, καὶ τέλος λέγεται, ὅτι ἀπῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κροίσου, βασιλέως τῆς Λυδίας, ἥτις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο

τὸ καταφύγιον τῶν περιέργων καὶ μεγαλοφυῶν Ἑλλήνων (1).

Τοῦ Σόλωνος ὅμως οἱ νόμοι (κύρβεις) ὄντες ὑπὲρ τὸ δέον δίκαιοι καὶ ἐπιεικεῖς, δὲν ἠδύναντο νὰ εὐχαριστήσουν ὅλας τὰς φατρίας· διότι αἱ μὲν κατώτεραι τάξεις ἤθελον τὴν παντελῆ κατάργησιν τῶν χρεῶν, καὶ νέαν διαίρεσιν τῶν γαιῶν, ἐξ ὧν νὰ λάβῃ ἕκαστος μερίδιον· οἱ δ' Εὐπατρίδαι δὲν ἐθεώρουν τὰ δοθέντα εἰς αὐτοὺς πλεονεκτήματα ὡς ἱκανὴν ἀμοιβὴν ἀντὶ τῆς παραχωρήσεως τῶν παλαιῶν προνομίων των, καὶ τόσου μεγάλου μέρους τῆς ἰδιοκτησίας των. Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν δυσαρεσκειῶν τούτων ἦτον ἡ σύστασις τυραννίας (Ὀλυμπ. 55.).

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σταθῶμεν, καὶ νὰ ὀπισθοδρομήσωμεν ὀλίγον, διὰ νὰ δείξωμεν τὴν γένεσιν καὶ ἀληθῆ φύσιν τῶν τυραννιῶν τῶν ἀρχαίων τούτων χρόνων.

Ἡ λέξις τύραννος ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς ἁπλῶς κυβερνήτην (2), καὶ δὲν ἐξελαμβάνετο ἐπὶ κακοῦ· τύραννος ἐν γένει ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῆς δημοτικῆς φατρίας, πολεμούσης κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, εἰς τὸν ὁποῖον παρεχωρεῖτο μόνον ἡ ἐξουσία, ἀφοῦ κατωρθοῦτο ἡ νίκη. Ἂν καὶ ἦσαν τύραννοι εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν, κατὰ τὴν περίοδον (Ὀλυμπ. 26 — 50), τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Ἐποχὴν τῶν Τυράννων, οἱ τύραννοι κυριολεκτικῶς εὑρίσκοντο εἰς τὰς Δωρικὰς πολιτείας, διότι ἐνταῦθα ἡ κυβέρνησις τῶν εὐγενῶν στηριζομένη εἰς τὴν κατάκτησιν, ἦτον ἐπαχθεστάτη καὶ τυραννικωτάτη.

Πρῶτος τύραννος, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ἦτον Ὀρθαγόρας

---

(1) Ἡρόδ. ά. 29 — 33.

(2) Παράγεται ἴσως ἀπὸ τὸ τύρσος — φρούριον, ἢ ἐνδέχεται νὰ ἦναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ κοίρανος, κύριος, ἀπὸ τὸ κάρα κεφαλή. Εἰς τὸ Ἑβραϊκὸν ὁ κύριος ὀνομάζεται σαράν.

ὁ Σικυώνιος (1) (Ὀλυμπ. 26). Ἡ οἰκογένεια δὲ αὐτοῦ διετήρησε τὴν τυραννίαν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη· διότι ἐσέβετο τοὺς νόμους, καὶ ἐκυβέρνα μὲ πρᾳότητα καὶ ἐπιείκειαν. Ὁ Ὀρθαγόρας, τὸν ὁποῖον οἱ Δωριεῖς ἀριστοκράται ὠνόμαζον μάγειρον, ἦτον ἐκ τῆς Αἰγιαλείας, Ἀχαϊκῆς φυλῆς, ἥτις ἀπελάμβανεν ἴσα δικαιώματα μὲ τὰς τρεῖς Δωρικὰς φυλὰς τῆς Σικυῶνος. Ὁ δὲ υἱὸς ἢ ἔγγονος αὐτοῦ Μύρων ἔλαβε τὸ βραβεῖον εἰς τὴν ἁρματοδρομίαν τῶν Ὀλυμπίων (Ὀλυμπ. 33), ὅπου ἔκτισε θησαυρὸν, ἐστρωμένον μὲ Ταρτήσιον χαλκὸν, καὶ τὸν ἐκαλλώπισε μὲ Ἰωνικοὺς καὶ Δωρικοὺς κίονας. Κλεισθένης δ᾽ ὁ ἔσχατος τῆς οἰκογενείας, ἦτον ἔξοχος πολεμικός. Μετὰ τοῦ Εὐρυλόχου δὲ, Θεσσαλοῦ Ἀλευάδα, ἐστρατήγει τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀμφικτυόνων εἰς τὸν Κρισσαῖον πόλεμον, καὶ εἶχεν ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ἀργείων, τῶν Δωριέων γειτόνων του. Εἰς τὸ πεῖσμα δὲ αὐτῶν κατήργησεν εἰς τὴν Σικυῶνα τὴν λατρείαν τοῦ ἥρωος Ἀδράστου, βασιλέως τῶν Ἀργείων, καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ῥαψῳδοὺς ν᾽ ἀπαγγέλλωσι τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα, διότι περιεῖχον ἐπαίνους τοῦ Ἄργους ἢ μᾶλλον τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν (2). Ἐπεχείρησε δὲ νὰ καταστρέψῃ ἐντελῶς τὸ Δωρικὸν φρόνημα, ὑποχρεῶν τὰς Δωρικὰς φυλὰς νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ λαοί. Ὁ Κλεισθένης δὲ, ὡς καὶ ὁ Μύρων, ἐγένετο νικητὴς εἰς τοὺς δημοσίους ἀγῶνας, καὶ ἔζη μεγαλοπρεπῶς.

Ὁ δ᾽ ἡγεμὼν οὗτος εἶχε μόνον θυγατέρα, ὀνομαζομένην Ἀγαρίστην, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει νὰ νυμφεύσῃ μὲ τὸν κάλλιστον τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ βρα-

(1) Ἀριστοτελ. Πολιτ. Βιβλ. έ. Κεφ. θ'. ἔκδοσις Γκοίτλιγγος. Λέγεται δ᾽ ὅτι ἡ Σικυὼν ἦτον ἡ ἀρχαιοτάτη μοναρχία τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο δὲ οὐδόλως ἀποδεικνύεται· ἐξάγεται ἴσως ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ κείμενον, ἤτοι ὅτι ὁ πρῶτος τύραννος ἦτον ὁ Ὀρθαγόρας.

(2) Ἡροδοτ. Βιβλ. έ. 67.

δεῖον εἰς τὰ Ὀλύμπια (Ὀλυμπ. 49, 1) ἐπροκήρυξε, προσκαλῶν τοὺς ὅσοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀξίους νὰ νυμφευθῶσι τὴν θυγατέρα του, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Σικυῶνα ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν. Οἱ εὐγενέστατοι λοιπὸν νέοι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἀποικιῶν ἔφθασαν εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας του· ἀφοῦ δὲ τοὺς ἐκράτησεν ἓν ἔτος, δοκιμάζων αὐτοὺς κατὰ διαφόρους τρόπους, ἔδωκε τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν Μεγακλέα, τὸν υἱὸν Ἀλκμαίωνος, τοῦ Ἀθηναίου (1). Ὁ Κλεισθένης φαίνεται, ὅτι δὲν ἐγέννησεν υἱὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ τυραννία συνεξέπνευσε μὲ αὐτόν.

Ἡ ἐκ τοῦ Ἡρακλέους καταγομένη οἰκογένεια τῶν Βακχιαδῶν εἶχε μεταβάλει τὴν κυβέρνησιν τῆς Κορίνθου εἰς ὀλιγαρχίαν, σφετερισθεῖσα ὅλα τὰ δημόσια ἀξιώματα· δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν οἱ Βακχιάδαι ἐμισοῦντο· καὶ ὁ Κύψελος, μὴ καταγόμενος μὲν ἐκ Δωριέων, συγγενὴς ὅμως ἐκ μητρὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης, κατώρθωσε, γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν κατωτέρων τάξεων, νὰ τὴν ἀποβάλῃ ἀπὸ τὴν Κόρινθον (2)· οὕτως ἐγένετο τύραννος (Ὀλυμπ. 30). Ἡ δὲ κυβέρνησίς του, ὡς καὶ ἡ τῶν τυράννων τῆς Σικυῶνος, ἦτον ἥμερος καὶ δικαία· οὗτος δὲν εἶχε φύλακας, προσεφέρετο εἰς τὸν λαὸν μὲ μεγάλην εὐμένειαν, ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν μὲ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς, καὶ ἔστειλεν ἀποικίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μετὰ εἰρηνικὴν δὲ βασιλείαν τριάκοντα ἐτῶν παρεχώρησε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὸν υἱόν του Περίανδρον.

Ὁ Περίανδρος ἐκυβέρνα κατ' ἀρχὰς μὲ μεγαλητέραν ἔτι πρᾳότητα ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἡ κυβέρνησίς του ὅμως ἀπέβαινε βαθμηδὸν αὐστηροτέρα· περιεκυκλώθη ἀπὸ φύλακας, ἀπηγόρευσε τὴν συνήθειαν τῶν δημοσίων συμποσίων, καὶ ἐζήτησε

---

(1) Ἡρόδοτ. ς' 126—130.

2) Ὁ αὐτὸς ἑ. 92.

πανταχόθεν νὰ ἐκριζώσῃ τὸ Δωρικὸν φρόνημα. Ἦτον αὐστηρὸς φύλαξ τῶν δημοσίων ἠθῶν, καὶ εἰς μὲν τὸν πόλεμον ἦτον ἀνδρεῖος, εἰς δὲ τὰ συμβούλια συνετός· ἠγάπα προσέτι ἐκ κλίσεως τὴν κομψότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν· διετήρει σχέσιν μὲ τοὺς μονάρχας τῆς Λυδίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ ἔστειλε καὶ αὐτὸς, ὡς καὶ ὁ πατήρ του, ἀποικίας κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας. Τὸν δὲ Περίανδρον διεδέχθη ὁ υἱός του Ψαμμίτιχος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεξέλιπε καὶ ἡ τυραννία (Ὀλυμπ. 49, 3) ἀφοῦ διήρκεσεν ἑβδομήκοντα τέσσαρα ἔτη (1).

Προκλῆς δ' ὁ τύραννος τῆς Ἐπιδαύρου καὶ Αἰγίνης, ἦτο πενθερὸς τοῦ Περιάνδρου. Τὰ Μέγαρα δ' ἐκυβερνῶντο κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἀπὸ τὸν Θεαγένην, τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ ἐνυμφεύθη τὸν Ἀθηναῖον Κύλωνα. Ὁ Θεαγένης ἔφθασεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ὁδηγῶν τὸν λαὸν κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ εὐηρέστει, ὡς καὶ οὗτοι, εἰς τὸν λαὸν ἀνεγείρων ἔργα εἰς ὠφέλειαν καὶ εἰς καλλωπισμὸν ἀποβλέποντα. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἀθήναις ἀποτυχίαν τοῦ Κύλωνος, ὁ Θεαγένης ἐδιώχθη ἀπὸ τὰ Μέγαρα, καὶ ἄκρατος δημοκρατία ἐσυστήθη ἀντὶ τῆς βασιλείας (2).

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ἐκ τῶν Δωρικῶν πολιτειῶν μόνον τὸ Ἄργος καὶ ἡ Σπάρτη δὲν ὑπέκυψαν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν τυράννων. Ἡ ἐν τῇ Ἑλλάδι δὲ τυραννία ἦτον ὄντως πόλεμος κατὰ τῆς αὐστηρᾶς Δωρικῆς ἀρχῆς. Ἡ ἐποχὴ δὲ, καθ' ἣν οἱ τύραννοι ἐκυβέρνων, ἦτον ἐποχὴ ταχείας προόδου εἰς τὸ στάδιον τῶν βελτιώσεων· διότι οὗτοι ὅλοι ἦσαν φίλοι τῶν τεχνῶν καὶ διετήρουν σχέσεις μὲ μεμακρυσμένας καὶ πλέον πεπολιτευμένας χώρας· καὶ ἐντεῦθεν ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ πρὸς τὴν

(1) Ἡρόδοτ. ὡς ἀνωτέρω. Ἀριστοτ. ὡς ἀνωτέρω·

(2) Ἀριστοτέλ. Πολιτ. ἑ. 4. Ῥητορ. 1. 2. — Πλούταρχ. εἰς Ἑλληνικὰ ζητήματα 18.

κομψότητα κλίσις διεχύθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐκυβερνῶντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπὸ τυράννους, καὶ ὅτι οὗτοι συνεδέοντο στενῶς καὶ συνεκοινώνουν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐξετάσωμεν, ὡς μέλλομεν, τὰς σχέσεις τῶν Ἰώνων μὲ τὴν Ἀνατολήν, τότε δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ νὰ σημειώσωμεν τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιῤῥοήν του.

Οἱ ἀριστοκράται Σπαρτιᾶται ἦσαν ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τῶν τυράννων, καὶ λέγεται μάλιστα, ὅτι ἐξεθρόνισαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Ὁ δὲ λαός, τυραννούμενος εἰς τὰς πλείστας χώρας ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ διδασκόμενος ἀπὸ τὴν ποίησιν τὴν ἡμερότητα τῆς βασιλικῆς κυβερνήσεως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἐπεθύμει τὴν σύστασιν τυραννίας εἰς τὰς πόλεις του.

Ἤδη δὲ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σύστασιν τῆς τυραννίας εἰς τὴν Ἀττικήν (1).

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες ἦσαν διῃρημένοι εἰς φατρίας, ὅτε ὁ Σόλων ἐπεχείρησε τὴν μεταῤῥύθμισιν τῆς πολιτείας, ὠνομάζοντο Πεδιαῖοι, Πάραλοι καὶ Ὑπεράκριοι. Ἐκ τούτων οἱ μὲν πρῶτοι, ἤτοι ὁ λαὸς τῶν μεσογείων ἢ πεδιάδων, ἠγάπα τὸ παλαιὸν ἀριστοκρατικὸν σύστημα. Οἱ δὲ Πάραλοι, ἢ ὁ λαὸς τῆς παραλίας περὶ τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον (2) ἤθελον τὴν συγκερασμένην κυβέρνησιν· οἱ δ' Ὑπεράκριοι, ἢ ὁ λαὸς τοῦ Πάρνηθος καὶ τῶν πρὸς ἄρκτον ὀρέων, ἤθελον τὴν δημοκρατίαν (3).

(1) Ἡρόδοτ. ά. 59 — 64.

(2) Θουκυδ. β'. 55.

(3) Πλουτ. εἰς Σόλ. 13. Ἐπειδὴ ἡ κυριωτέρα σκηνὴ τῆς μεταξὺ τῶν φατριῶν ἔριδος ἦταν αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς Ὑπερακρίου φατρίας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἦτον ἐκεῖ, αἱ φατρίαι αὗται πρέπει νὰ ἐκληφθοῦν ὡς ἁπλαῖ

Οἱ μὲν Πεδιαῖοι εἶχον ἀρχηγόν των εὐγενῆ τινα ὀνομαζόμενον Λυκοῦργον· οἱ δὲ Πάραλοι τὸν Μεγακλέα, τὸν γαμβρὸν τοῦ Κλεισθένους· ὁ δὲ Πεισίτρατος, καταγόμενος ἀπὸ τοὺς Κοδρίδας, καὶ συγγενὴς τοῦ Σόλωνος, ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῶν Ὑπερακρίων, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ἦσαν Θῆτες· ἐβάδισε δὲ τὴν συνήθη ὁδὸν, δι' ἧς ὁ δημαγωγὸς ὑψοῦται εἰς τὴν ἐξουσίαν, μεγαλύνων τὰ κακὰ εἰς τὰ ὁποῖα ὑπόκειται ὁ λαὸς, καὶ παριστῶν ἑαυτὸν ὡς προθυμότερον παρὰ πάντα ἄλλον εἰς τὸ ν' ἀνακουφίσῃ τὰ δεινὰ αὐτοῦ. Ἡ εὐγένεια δύναται πάντοτε πολὺ παρὰ τῷ λαῷ. Ὁ δὲ Πεισίστρατος, παρεκτὸς τῆς εὐγενείας, εἶχε διαπρέψει εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον, καὶ κυριεύσει τὸν λιμένα των Νίσαιαν· μὴ ἀρκούμενος δ' εἰς τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα, προσέτρεξεν εἰς αἰσχρόν τι στρατήγημα. Μίαν ἡμέραν ἐπλήγωσεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἡμιόνους του, καὶ εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν πορευθεὶς εἰς τὴν ἀγορὰν, εἶπεν εἰς τὸν λαὸν, ὅτι μόλις ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ λαοῦ, οἵτινες ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ, ἐνῷ μετέβαινεν εἰς τοὺς ἀγρούς του. Ὁ δὲ λαὸς θέλων νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν εὐεργέτην του, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν φυλακὴν διὰ νὰ τὸν συνοδεύῃ πανταχοῦ· διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου ἔγεινε ταχέως κύριος τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἀπόλυτος ἀρχηγὸς τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐκυβέρνα μὲ δικαιοσύνην, καὶ δὲν διέσεισε τοὺς καθεστῶτας νόμους.

Αἱ δὲ ἀντίζηλοι φατρίαι, συμφρονήσασαι μετ' οὐ πολὺ, ἀπέβαλον αὐτὸν ἀπὸ τὴν πόλιν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Μεγακλῆς, ἡττηθεὶς ἀπὸ τὸν ἀντίζηλόν του, ἔστειλεν εἰς τὸν Πεισίστρατον, προτείνων νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν τυραννίαν, ἐὰν ὑπέσχετο ὅτι θέλει νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα του·

φατριαστικαὶ ἐπωνυμίαι, γεννηθεῖσαι ἐκ τῶν τόπων, ὡς οἱ Γυβελῖνοι, οἱ Γιρουνδῖνοι καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι.

Ὁ Πεισίστρατος, δεχθεὶς προθύμως τὴν πρότασιν ταύτην, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν περίστασιν δὲ ταύτην λέγεται, ὅτι τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν πόλιν προηγεῖτο μεγαλόσωμός τις γυνὴ, ἐνδεδυμένη ὡς ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ, μὲ πανοπλίαν, καὶ ἐφ' ἁμάξης καθημένη· οἱ κήρυκες προπορευόμενοι ἐπροσκάλουν τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσι τὸν Πεισίστρατον, τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἡ θεὰ ὡδήγει εἰς τὴν ἀκρόπολίν της (1).

Ὁ Μεγακλῆς βλέπων, ὅτι ὁ Πεισίστρατος δὲν προσεφέρετο προσηκόντως πρὸς τὴν θυγατέρα του, ἀπεδίωξεν αὐτὸν πάλιν· οὗτος δὲ κατέφυγεν εἰς τὴν ἐν τῇ Εὐβοίᾳ Ἐρέτριαν, ὅπου διέμεινε δέκα ἔτη προπαρασκευάζων τὰ μέσα τοῦ ν' ἀνακτήσῃ τὴν τυραννίαν. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι καὶ ἄλλοι ἔστειλαν εἰς αὐτὸν χρήματα· ὁ δὲ Λύγδαμις, ὅστις ἐπεθύμει νὰ γείνῃ τύραννος εἰς τὴν πατρίδα του Νάξον, ἔφερεν ἀνθρώπους καὶ χρήματα. Μισθωτὰ δὲ στρατεύματα ἔφθασαν ἀπὸ τὸ Ἄργος, καὶ κατὰ τὸ ἑνδέκατον ἔτος μετέβη καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸν Μαραθῶνα· οἱ φίλοι του ἔτρεξαν ἀθρόοι εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὰ χωρία. Οἱ δ' ἐχθροί του ἐξῆλθον νὰ τὸν προσβάλωσιν· ἀλλ' ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν αἰφνιδίως, τοὺς ἐνίκησε, καὶ εἰσῆλθε καὶ τρίτην φορὰν εἰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, καὶ ἄλλαι τινὲς οἰκογένειαι, ἔφυγον ἀπὸ τὴν χώραν. ὑπεχρέωσε δὲ τοὺς μείναντας νὰ δώσωσι τὰ παιδία των ὡς ὁμήρους, τὰ ὁποῖα ἔστειλεν εἰς τὴν Νάξον, ὑποβληθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ φίλου του Λυγδάμιδος. Διὰ τοῦ πλούτου δὲ, τὸν ὁποῖον ἐλάμβανεν ἀπὸ τὰ ἐν Εὐβοίᾳ ὑποστατικά

(1) Ὁ Ἡρόδοτος ἀπορεῖ διὰ τὴν ματαιότητα ταύτην· ὑποθέτει δ' ὅτι ὁ λαὸς ὑπέλαβε τὴν γυναῖκα ταύτην ὡς αὐτὴν τὴν θεάν, ἀλλ' εἰ ἐπινοήσαντες τοῦτο δὲν ἐσκόπευον πιθανῶς οὔτε ἐννόουν νὰ πράξουν ἄλλο, εἰμὴ συμβολικήν τινα πρᾶξιν· ἐνδέχεται ὅμως νὰ ἤλπιζον, ὅτι ἡ φήμη, κατὰ τὸ σύνηθες, ἤθελε μεγαλύνει τὸ περιστατικὸν εἰς τὰ ὦτα τῶν χωρικῶν. Ἐπειδὴ δ' ἡ γυνὴ ὠνομάζετο Φύη (ἀνάστημα), πιθανὸν τὸ ὅλον νὰ ἦναι πλάσμα.

του, καὶ ἀπὸ τὰ κατὰ τὸν Στρυμόνα τῆς Θράκης μεταλλεῖά του, ἠδύνατο νὰ εὐαρεστῇ τὸν λαὸν, διδων εἰς αὐτὸν δῶρα, καὶ νὰ καλλωπίζῃ τὴν πόλιν. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τῆς δεκαετίας, καθ' ὃ ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας, ἡ κυβέρνησίς του ἦτον ἥμερος· ἐγκατέλιπε δὲ τὴν τυραννίαν του εἰς τοὺς υἱούς του Ἱππίαν, Ἵππαρχον, καὶ Θεσσαλὸν (Ὀλυμπ. 63, 1).

Οἱ ἡγεμόνες δ' οὗτοι ἐκυβέρνων μὲ μεγαλητέραν ἔτι ἐπιείκειαν ἢ ὁ πατὴρ αὐτῶν· διότι ἠλάττωσαν τὸν ὑπὸ τοῦ πατρός των ταχθέντα ἔγγειον φόρον, ἀπὸ τὸ ἓν δέκατον εἰς τὸ ἓν εἰκοστόν. Ἦσαν δ' εὐπρόσιτοι πρὸς ὅλους, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ διαδώσουν τὴν παιδείαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ· ἀλλ' ἀτομική τις πρᾶξις ἐκδικήσεως μετέβαλεν ὁλόκληρον τὴν φάσιν τῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηνῶν (1).

Ὑπῆρχε δ' Ἀθηναῖός τις μετρίας καταστάσεως, ὀνομαζόμενος Ἀριστογείτων, ὅστις, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν συνήθειαν, εἶχεν ἐκλέξει ὡς ἐρωμένον του ὡραῖόν τινα νέον, ὀνομαζόμενον Ἁρμόδιον τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ὁ Ἵππαρχος ἐρωτεύθη τὸν Ἁρμόδιον, ἀλλ' ὁ νέος δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὸν ἔρωτά του. Ὁ Ἀριστογείτων ὅμως ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἵππαρχος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ὑβρίσῃ τὸν Ἁρμόδιον, ἐμποδίσας τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ τοῦ νὰ συμμεθέξῃ εἰς θρησκευτικήν τινα πομπὴν, ὁ νέος οὗτος προθύμως συνεφώνησε μὲ τὸ σχέδιον τοῦ φίλου του. Καὶ ἄλλοι δὲ κινούμενοι ἀπὸ διαφόρους αἰτίας, ἐγένοντο μέτοχοι τῆς συνωμοσίας, καὶ συνεφώνησαν νὰ ἐπιπέσουν καὶ νὰ θανατώσουν τοὺς τυράννους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, ὅτε οἱ ἄγοντες τὴν πομπὴν, ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν των, ἠδύναντο εὐκολώτερον νὰ ἐκτελέσουν τὸν σκοπόν των.

Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς ἑορτῆς ὁ Ἱππίας διέταττε τὰ τῆς

(1) Θουκυδ. ς'. 54 — 59.

πομπῆς εἰς τὸν ἔξω τῆς πόλεως Κεραμικόν. Ὁ δ' Ἁρμόδιος καὶ οἱ φίλοι του ἦσαν ἕτοιμοι μὲ τὰ ξίφη των, ἀλλ' ἰδόντες ἕνα τῶν συνωμοτῶν συνομιλοῦντα μετ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρως, ὑπώπτευσαν μήπως ἐπροδόθησαν, καὶ ἀποφασίσαντες νὰ μὴ ἀφήσουν τὸν Ἵππαρχον νὰ τοὺς διαφύγῃ, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσαντες αὐτὸν εἰς τὸ Λεωκόριον, ἐφώρμησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐφόνευσαν· Οἱ δὲ σωματοφύλακές του ἐφόνευσαν ἀμέσως τὸν Ἁρμόδιον· ὁ δ' Ἀριστογείτων διεσώθη στιγμιαίως, ἀλλ' ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς μετά τινα γενναίαν ἀντίστασιν. Ὁ δὲ Ἱππίας, μαθὼν τὰ γενόμενα, διέταξε τοὺς μέλλοντας ν' ἀποτελέσουν τὴν πομπὴν ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς θέσιν τινὰ ἄοπλοι· τότε δὲ τοὺς ἐξέτασε, καὶ ἐπειδὴ ὤφειλον νὰ φέρωσιν εἰς τὴν πομπὴν μόνον λόγχην καὶ ἀσπίδα, ἐγνώρισεν, ὅτι ὅσοι εἶχον ξίφη ἦσαν συνωμόται, καὶ μετεχειρίσθη αὐτοὺς ὡς τοιούτους. (Ὀλυμ. 66, 3).

Ὁ δ' Ἱππίας μετέβαλεν ἤδη διαγωγὴν, καὶ γενόμενος ὕποπτος καὶ σκληρὸς, ἐθανάτωσε διαφόρους πολίτας, καὶ διὰ νὰ κραταιωθῇ μὲ ἐξωτερικὰς σχέσεις, ἐνύμφευσε τὴν θυγατέρα του μὲ τὸν υἱὸν τοῦ τυράννου τῆς Λαμψάκου, ὅστις ἔχαιρε μεγάλην εὔνοιαν παρὰ τῇ αὐλῇ τῆς Περσίας.

Ἐν τούτοις οἱ αὐστηροὶ τρόποι τοῦ Ἱππίου ηὔξησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐναντίων του, καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς οἰκογενείας του Ἀλκμαιωνίδαι ἐκαιροφυλάκτουν πάντοτε νὰ καταλύσουν τὴν ἐξουσίαν του. Ἡ οἰκογένεια δ' αὕτη, ἥτις ἦτον ἡ πλουσιωτάτη τῆς Ἑλλάδος, εἶχε καταλάβει ὀχυράν τινα θέσιν, εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Λειψύδριον, κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Πάρνηθος, ἀλλὰ δὲν ἦτον ἀποχρώντως ἰσχυρὰ, ὥστε νὰ προσβάλῃ τὸν τύραννον. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον οἱ Ἀμφικτύονες ἀπεφάσισαν

ν' ἀνοικοδομήσωσι τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν· οἱ Ἀλκμαιωνίδαι λοιπὸν ἀνεδέχθησαν διὰ συμφωνητικοῦ τὸ ἔργον τῆς ἀνοικοδομήσεως, καὶ ἐνῷ ἦσαν μόνον ὑποχρεωμένοι νὰ κτίσουν αὐτὸν μὲ πώρινον λίθον, οὗτοι μὲ ζημίαν των ἔκτισαν τὸ ἔμπροσθεν μέρος αὐτοῦ μὲ Πάρειον μάρμαρον. Λέγεται προσέτι, ὅτι ἐδελέασαν διὰ δώρων τὴν Πυθίαν, καὶ ὁσάκις οἱ Σπαρτιᾶται ἤρχοντο νὰ συμβουλευθῶσι τὸν χρησμὸν, ἡ Πυθία τοὺς διέταττε νὰ ἐλευθερώσουν τὰς Ἀθήνας. Οὗτοι δὲ κινούμενοι ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας διαταγὰς τοῦ Θεοῦ, συνέλεξαν στράτευμα, κυρίως ἐκ μισθωτῶν, καὶ διορίσαντες στρατηγὸν τὸν Σπαρτιάτην Ἀγχιμόλιον, ἀπέστειλαν αὐτὸν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἀπέβη εἰς τὸ Φάληρον, πλησίον τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Ἱππίας εἶχε ζητήσει τὴν βοήθειαν τῶν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ συμμάχων του, καὶ σῶμα χιλίων Θεσσαλῶν ἱππέων εἶχεν ἤδη φθάσει. Οὗτοι δ' ἐπιπεσόντες ἐνίκησαν τοὺς Σπαρτιάτας, φονεύσαντες καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν (1).

Οἱ Σπαρτιᾶται συνήθροισαν καὶ ἄλλο μεγαλήτερον στράτευμα, καὶ στρατηγοῦντος τοῦ Κλεομένους, ἑνὸς τῶν βασιλέων αὐτῶν, ἔστειλαν αὐτὸ διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Ἀττικήν. Καὶ οἱ μὲν Θεσσαλοὶ ἱππεῖς, οἵτινες προέβησαν νὰ τὸ ἀντικρούσωσιν, ἐνικήθησαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ὁ δὲ Κλεομένης ἐπορεύθη εἰς Ἀθήνας, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τοὺς ἐναντίους τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἐπολιόρκει αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ Πελασγικοῦ τείχους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον περιεκυκλοῦτο ἡ Ἀκρόπολις· Ἐπειδὴ δ' οὗτοι μὲν εἶχον ἀφθονίαν τροφῶν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐγνώριζον ὀλίγον τὸν τρόπον τῶν πολιορκιῶν, ὁ Κλεομένης ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ μὲ τὸ στράτευμά του, ὅτε, κατ' εὐτυχῆ τινα σύμπτωσιν, ἔλαβεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὰ παιδία τῶν Πεισιστρατιδῶν, τὰ ὁποῖα ἐστέλ-

(1) Ἡρόδοτος έ, 62, 63.

λοντο ἐκτὸς τῆς χώρας. Ὁ δ' Ἱππίας, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὰ παιδία του, συνεφώνησε νὰ ἐκκενώσῃ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν τὴν Ἀττικήν. Κατέφυγε δ' εἰς τὸ Σίγειον τῆς Τρωάδος κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας, καὶ οὕτως ἡ τυραννία κατελύθη, ἀφοῦ διήρκεσε τριάκοντα καὶ ἓξ ἔτη (1) (Ὀλυμ. 67, 3).

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι οἱ Ἀλκμαιωνίδαι καὶ ὁ Κλεομένης ἠλευθέρωσαν ἀληθῶς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὄχι ὁ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, κατὰ τὴν περὶ τούτου διαδοθεῖσαν ὅλως ἀδέσποτον φήμην· ἀλλ' ὁ χρόνος ἀποδίδει πάντοτε δικαιοσύνην εἰς ὅλους.

Ἡ τυραννία ἐτελείωσεν ἤδη, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἀκόμη πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἀρχῶν. Καὶ οἱ μὲν ὀπαδοὶ τῶν πρώτων εἶχον ὡς ἀρχηγὸν εὐγενῆ τινα ὀνομαζόμενον Ἰσαγόραν, φίλον τοῦ Κλεομένους· Κλεισθένης δ' ὁ υἱὸς τοῦ Μεγακλέους τοῦ Ἀλκμαιωνίδου, ὁ ἀντίζηλος τῆς ἐξουσίας του, εἴτε ἀπὸ ἐκδίκησιν (2), εἴτε ἀπὸ αἴσθημα δικαιοσύνης, εἴτε ἀπὸ οἰκογενειακήν τινα αἰτίαν (διότι ἦτον ἔγγονος τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος), ἐνηγκαλίσθη τὸν λαόν, καὶ γενόμενος

(1) Ἡρόδοτος έ. 64—65.

(2) Ἀπὸ τὴν αἰτίαν ταύτην παρεκινήθη, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Νιεβούρ. Ὁ Κλεισθένης, εἷς τῶν εὐγενῶν, λέγει ὁ Νιεβούρ, ἀπὸ ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ τάξεως, μετασχηματίσας τὰς φυλὰς κατέστρεψε τὰς διακρίσεις τῶν εὐγενῶν, καὶ εἰσήγαγεν ἰσότητα, ἥτις ὤθησεν εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν, διότι ἀνεξηγήτως πως αἱ Ἀθῆναι ἐπροφυλάχθησαν ὑπὸ τῆς τύχης τοῦ νὰ ὑποπέσουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν τυράννων. » Ἱστορ. τῆς Ῥώμης ά 437. Πιστεύομεν δ' ὅτι ἡ τύχη πάσης ἐλευθέρας πολιτείας μεταβαινούσης εἰς δημοκρατίαν, εἶναι τὸ νὰ ἔχῃ τοὺς Κλεισθένας της, ὄντας μέλη τῆς ἀριστοκρατίας, οἵτινες διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὰ πάθη των, τὴν ὑπερηφανίαν, τὴν ματαιότητα καὶ πλεονεξίαν, ἢ ἄλλα ποταπὰ πάθη των, γίνονται πρόθυμα καὶ δραστήρια ὄργανα πρὸς καταστροφὴν τῆς ἐπιῤῥοῆς καὶ δυνάμεως τῆς τάξεως αὐτῶν εἰς τὴν πολιτείαν.

ἄρχων, ἐπέφερε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὸ πολίτευμα. Ὁ δ' Ἰσαγόρας ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὸν Κλεομένην, καὶ ἑπομένως ἦλθε κῆρυξ ἀπὸ τὴν Σπάρτην ζητῶν τὴν ἔξωσιν τῶν ἐναγῶν, δηλαδὴ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐπεβάρυνε τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου τῶν Κυλωνείων· καὶ ὁ μὲν Κλεισθένης, ὡς Ἀλκμαιωνίδης, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ· ὁ δὲ Κλεομένης, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, ἀπεδίωξεν ἑπτακοσίους ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ὁ Ἰσαγόρας ἐφανέρωσεν ὡς φίλους τοῦ νέου πολιτεύματος, διέλυσε τὴν βουλὴν, καὶ παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν εἰς χεῖρας τριακοσίων ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰσαγόρου. Ὁ λαὸς ὅμως ἐπαναστάτησεν· ὁ δὲ Κλεομένης, ὁ Ἰσαγόρας καὶ οἱ φίλοι των κατέφυγον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅθεν μετὰ πολιορκίαν δύω ἡμερῶν, ὁ μὲν Ἰσαγόρας καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπετράπη ν' ἀναχωρήσωσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐθανατώθησαν· Ἀμέσως δ' ἀνεκλήθησαν ὁ Κλεισθένης καὶ οἱ ἑπτακόσιοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο πόλεμον παρὰ τῆς Σπάρτης, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὸν Πέρσην διοικητὴν τῆς Λυδίας, ζητοῦντες βοήθειαν. Καὶ οὗτος μὲν ὑπεσχέθη βοήθειαν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ δώσουν οἱ Ἀθηναῖοι γῆν καὶ ὕδωρ, δηλαδὴ νὰ γείνωσιν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· οἱ δὲ πρέσβεις συγκατετέθησαν εἰς τὰς ἀτίμους ταύτας συνθήκας, ἀλλ' ὅτε ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των, κατεκρίθησαν αὐστηρῶς (1) (Ὀλυμ. 98 1) (2).

Ἐν τούτοις ὁ Κλεομένης, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ, ἀπεφάσισε νὰ καταστήσῃ τύραννον τὸν Ἰσαγόραν, καὶ συλλέξας στράτευμα συμμάχων Πελοποννησίων, ὡδήγησεν αὐτὸ εἰς τὴν Ἀττικήν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας, συνεννοημένοι μετ' αὐτοῦ, εἰσέβαλον εἰς τὰ πλησιέστατα αὐτῶν μέρη τῆς Ἀττικῆς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐπροχώρησαν

(1) Ἡρόδ. ε. 66, 70—73.

(2) Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν κατηργήθη ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ῥώμην.

διὰ ν'ἀντικρούσωσι τοὺς Πελοποννησίους, οἵτινες ἦσαν μὲν ἤδη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσῖνος, εἶχεν ὅμως ἐγερθῆ διχόνοια μεταξὺ αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι κατανοήσαντες τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τοῦ Κλεομένους, ἀνεχώρησαν· ὁ δὲ συμβασιλεὺς αὐτοῦ Δημάρατος ἀντέτεινεν εἰς τὸν σκοπόν του, καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι διαλυθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐλευθερωθέντες οὕτως ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους, ἔστρεψαν τὰ ὅπλα των κατὰ τῶν Χαλκιδέων, καὶ ἐνίκησαν τοὺς Θηβαίους κατὰ τὸν Εὔριπον, ἐρχομένους εἰς βοήθειαν τῶν Χαλκιδέων. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν διέβησαν εἰς Εὔβοιαν, ἐνίκησαν τοὺς Χαλκιδεῖς, καὶ ἔλαβον ἀπὸ τοὺς πλουσίους των (ἱπποβότας) 4,000 κλήρους γῆς, χάριν ἀποικισμοῦ. Οἱ Θηβαῖοι ὑπακούοντες ἤδη εἰς τὸν χρησμὸν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Αἰγινητῶν, οἵτινες ἔχοντες παλαιὰν ἔχθραν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀπέβαινον καὶ ἔφθειρον τὸ παράλιον τῆς Ἀττικῆς (1).

Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ἡ Αἴγινα, κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἦτο πολιτεία ἐπισημοτάτη τῆς Ἑλλάδος. Ἕνεκα δὲ τῆς προσφόρου θέσεώς της κατὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, ὁ λαὸς αὐτῆς ἐδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὡς οἱ Φοίνικες τῶν παλαιῶν χρόνων, καὶ οἱ Ὑδραῖοι τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Λέγεται δὲ, ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα, πρὶν ἀρχίσουν αἱ Ὀλυμπιάδες, οἱ ἔμποροι τῆς Αἰγίνης, ἐπειδὴ οἱ γείτονές των, ζηλοτυπίας ἕνεκα, τοὺς ἐμπόδιζον νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀρκαδίας τὰ πλησιέστατα αὐτῶν, ἐσυνείθιζον νὰ περιπλέωσι τὴν κατὰ τὴν Ἤλιδα Κυλλήνην, καὶ νὰ μεταφέρωσι τὰ ἐμπορεύματά των ἐπὶ φορτηγῶν ἁμαξῶν εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀρκαδίας (2). Ὁ δὲ πληθυσμὸς ὁ συνηθροισμένος ἐπὶ τοῦ

(1) Ἡρόδοτος έ. 74—80.

(2) Παυσανίας ή. ἀριθ. 5, 8.

νησίου αὐτῶν, ἔχοντος περιφέρειαν διακοσίων μόνον σταδίων, λέγεται, ὅτι ἦτον ὑπερμεγέθης, διότι οἱ δοῦλοι μόνοι ὑπελογίζοντο εἰς τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ μυριάδας(1). Τὸ δ' ἐμπόριόν της κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ὅλων τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου· ἀλλ' ἡ δύναμίς της, ὡς καὶ ἡ δύναμις ὅλων τῶν πολιτειῶν τῶν στερουμένων γεωργίας, ἦτο μόνον προσωρινή.

Οἱ Σπαρτιᾶται, βλέποντες τὰς νίκας τῶν Ἀθηναίων, ἤρχισαν νὰ φοβῶνται μήπως ἡ δύναμίς των αὐξηθῇ πρόωρα, καὶ μήπως, προϊόντος τοῦ χρόνου, γείνωσιν ἀντίζηλοι αὐτῶν· ᾐσθάνθησαν δ' ὅτι εἶχον σφάλει ἀποδιώξαντες τὸν Ἱππίαν. Μετεκάλεσαν λοιπὸν αὐτὸν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὸν ἀποκαταστήσουν εἰς τὸν θρόνον του. Συγκαλέσαντες δὲ τοὺς πρέσβεις τῶν συμμάχων, ἐκήρυξαν, ὅτι ἀπατηθέντες ἀπὸ ψευδεῖς χρησμοὺς ἐξετράπησαν εἰς σφάλματα καὶ εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν φίλων των, ἀλλ' ἤδη ἐπεθύμουν νὰ διορθώσουν τὸ σφάλμα των. Τότε, Σωσικλῆς ὁ Κορίνθιος πρέσβυς, ἀναστὰς καὶ εἰκονίσας μὲ ζωηρὰ χρώματα τὰς ἐπιβλαβεῖς πράξεις τῶν Κυψελιδῶν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐκήρυξεν, ὅτι οἱ Κορίνθιοι δὲν ἤθελον συμπράξει εἰς τὴν ἀνάστασιν τυραννίας τινός· καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐφώναξαν τὰ αὐτά· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ὑπεχρεώθησαν νὰ παραιτήσωσι τὸ σχέδιόν των καὶ ν' ἀποβάλωσι τὸν Ἱππίαν, ὅστις ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀναθέτων ὅλας τὰς ἐλπίδας του εἰς τὴν Περσικὴν ἐξουσίαν (2).

Πρὶν ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας θέλομεν ἐξετάσει

(1) Ἀθήναιος ς. Ἀριθ. 20, ἐκ τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτ. περὶ Αἰγινητῶν. Ἡ μυριὰς εἶναι 10,000. ὁ ἀριθμὸς λοιπὸν φαίνεται, ὅτι εἶναι πολὺ ὑπερβολικός. Ὁ Βοίκχιος ὅμως (δημοσ. οἰκονομ. ά. ἀριθ. 38) δὲν θεωρεῖ ἀπίστευτον τὸν ἀριθμὸν τοῦτον.

(2) Ἡροδ. έ. 90—94.

ἐν συντόμῳ τὰς μεταῤῥυθμίσεις, τὰς ὁποίας ὁ Κλεισθένης ἐπήνεγκεν εἰς τὸ πολίτευμα.

Τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος ἦτον, ὡς εἴδομεν, κατ' οὐσίαν ἀριστοκρατικὸν, τὸ δὲ νέον πολίτευμα ἔκλινε μᾶλλον εἰς τὴν δημοκρατίαν. Διὰ νὰ τελεσθῇ δ' ἡ μεταῤῥύθμισις ἦτον ἀναγκαῖον νὰ διαλυθῶσιν αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὴν πολιτείαν ἑταιρεῖαι καὶ σχέσεις. Ὁ Κλεισθένης ἑπομένως διήρεσε τὸν λαὸν εἰς δέκα φυλὰς ἀντὶ τεσσάρων· αἱ φρατρίαι δὲ καὶ αἱ γενεαὶ ἔμειναν ὡς εἶχον· ἀλλ' ὁ σύνδεσμος αὐτῶν μὲ τὰς φυλὰς διεκόπη. Αἱ φυλαὶ δὲ διηρέθησαν εἰς δήμους· ἐφ' ἑκάστης δὲ φυλῆς ἦτον εἷς φύλαρχος· ἐφ' ἑκάστου δὲ δήμου εἷς δήμαρχος. Ἡ δὲ βουλὴ ηὐξήθη εἰς πεντακόσια μέλη, πεντήκοντα ἀφ' ἑκάστης φυλῆς. Ἐν γένει δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ἀρχόντων ηὐξήθη· ὁ δέκα ἀριθμὸς, ὅστις ἦτο ὁ τῶν φυλῶν, ἐπεκράτει. Τὸ δὲ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος περιωρίζετο μὲν ἀκόμη εἰς τοὺς Πεντακοσιομεδίμνους, οἱ ἄρχοντες ὅμως, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρχαὶ, διωρίζοντο διὰ κλήρου.

Ὁ ὀστρακισμὸς (1) ἀποδίδεται εἰς τὸν Κλεισθένη. Ἐπενοήθη δὲ ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς τυραννίας φάρμακον, ἀλλ' ἀπέβη ἁπλῶς τὸ ὄργανον τοῦ φθόνου τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ φατριαστικοῦ πνεύματος. Πᾶς πολίτης, τοῦ ὁποίου ἡ διαμονὴ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐκηρύττετο ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν δι' ἓξ χιλιάδων ψήφων, ἐξωστρακίζετο καὶ ὑπεχρεοῦτο ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του ἐπὶ δεκαετίαν.

Ἤδη δὲ πρέπει νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πρὸς καιρὸν, ἀλλὰ πρὶν τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν τὴν πρόοδον τῶν μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἄργους ἐχθροπραξιῶν.

Οἱ Σπαρτιᾶται βαθμηδὸν εἶχον ἀποστερήσει τοὺς Ἀρ-

(1) Οὕτως ὀνομαζόμενος ἀπὸ τὸ ὄστρακον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐψηφοφόρουν.

γείους ἀπὸ ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Μυρτῴου πελάγους. Ἐπειδὴ δ' ἡ χώρα Θυρέα, κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Λακωνίας, διεφθείρετο ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας (Ὀλυμπ. 59, 3), οἱ Ἀργεῖοι ἦλθον ἔνοπλοι διὰ νὰ τοὺς ἀποδιώξωσι. Διαφιλονεικουμένου δ' ὄντος τοῦ δικαιώματος τῆς κατοχῆς τῆς Θυρέας μεταξὺ τῶν δύω ἐθνῶν, συνεφωνήθη ἤδη νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐξ ἑκατέρου μέρους τριακόσιοι πολεμισταὶ διὰ νὰ πολεμήσωσιν ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος των, τὴν δὲ διαφιλονεικουμένην χώραν νὰ λάβωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ πολεμισταὶ ἤθελον ἀναδειχθῆ νικηταί. Τὰ στρατεύματα ἑπομένως ἀνεχώρησαν· οἱ δ' ἑξακόσιοι πολεμισταὶ ἐμάχοντο, ἕως οὗ ἐφονεύθησαν ὅλοι, ἐκτὸς τριῶν, δύο Ἀργείων καὶ ἑνὸς Σπαρτιάτου. Ἦτον δὲ ἤδη νὺξ, καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἔδραμον εἰς τὴν πατρίδα των φέροντες τὰ εὐαγγέλια τῆς νίκης των, ἀλλ' ὁ Σπαρτιάτης, ὅστις ὠνομάζετο Ὀθρυάδης, ἐγύμνωσε τοὺς νεκροὺς τῶν Ἀργείων, καὶ μετακομίσας τὰ ὅπλα των εἰς τὸ στρατόπεδόν του, ἔμενεν ἐκεῖ. Τὴν ἀκόλουθον δὲ πρωΐαν τὰ δύο στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἀντεποιοῦντο τὴν νίκην, διότι ἐκ τῶν πολεμιστῶν αὐτῶν εἶχον ἐπιζήσει περισσότεροι, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, διότι ὁ πολεμιστής των ἔμεινεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἀπὸ τοὺς λόγους προέβησαν εἰς τὰ ὅπλα, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεδείχθησαν νικηταί. Ὁ Ὀθρυάδης δ' αἰσχυνόμενος, διότι ἐπέζησε τῶν συστρατιωτῶν του, αὐτοχειριάσθη μετὰ τὴν μάχην (1).

Μετά τινα δ' ἔτη (Ὀλυμ. 64, 1.) ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης, διαταχθεὶς ἀπὸ τὸν χρησμὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἄργος, ἔφερε στράτευμα εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἐρασίνου· Ἐπειδὴ δ' αἱ θυσίαι δὲν ἐφάνησαν αἴσιαι, πρὶν διαβῇ

(1) Ἡρόδοτος ά. 82.

τὸν ποταμὸν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θυρέαν, καὶ διὰ θαλάσσης μετέβη εἰς τὴν Ναυπλίαν καὶ Τύρινθα. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι ἐλθόντες ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν Τύρινθα ἀπέναντι αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ὁ χρησμὸς προεῖπε κατ' αὐτῶν ἧτταν διὰ στρατηγήματος, ἐθεώρησαν ὡς κατάλληλον μέσον τοῦ ν' ἀποφύγουν τὸ στρατήγημα, πράττοντες πάνθ' ὅσα ἤκουον τὸν κήρυκα διατάττοντα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ὁ δὲ Κλεομένης ἀνακαλύψας τοῦτο, διέταξε τοὺς στρατιώτας του, ὅταν προσκληθῶσιν ἀπὸ τὸν κήρυκα νὰ προγευθῶσι, νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των καὶ νὰ ὁρμήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσβληθέντες οἱ Ἀργεῖοι, ἐνῷ ἐπρογεύοντο, ἐνικήθησαν μὲ μεγάλην φθορὰν, οἱ δ' ἐπιζήσαντες κατέφυγον εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ ἥρωος Ἄργου. Ὁ δὲ Κλεομένης, μαθὼν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπὸ τοὺς αὐτομολήσαντας εἰς τὸ στρατόπεδόν του Ἀργείους, ἔστειλε κήρυκα προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι, λέγων ὅτι εἶχε λάβει τὰ συνήθη λύτρα τῶν δύο μνῶν δι' ἕκαστον. Πεντήκοντα δὲ περίπου εἶχον ἐξέλθει, ὡς ἐπροσκλήθησαν κατ' ὄνομα, καὶ εἶχον θανατωθῆ, ὅτε εἷς ἐκ τῶν ἐν τῷ ἄλσει ἀναβὰς ἐπί τινος δένδρου ἔγεινεν αὐτόπτης τοῦ θανάτου των. Ἐπειδὴ δ' οἱ λοιποὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐξέλθωσιν, οἱ Εἵλωτες, κατὰ διαταγὴν τοῦ Κλεομένους, ἐπεσώρευσαν ξύλα περὶ τὸ ἄλσος, καὶ βαλόντες πῦρ εἰς αὐτὰ, ἔκαυσαν τὸ ἄλσος καὶ ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ Ἀργείους. Ἐνῷ δ' ἐκαίετο, ὁ Κλεομένης ἠρώτησεν ἕνα τῶν αὐτομολησάντων τίνος θεοῦ ἦτον τὸ ἄλσος, καὶ μαθὼν ὅτι ἦτον τοῦ Ἄργου, ἐφώναξεν ὅτι ὁ θεὸς τὸν ἠπάτησε, καὶ χωρὶς νὰ προσβάλῃ τὴν πόλιν, οὖσαν ἤδη ἀφύλακτον, ἐπέστρεψε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Σπάρτην (1).

Ἓξ δὲ περίπου χιλιάδες Δωριεῖς Ἀργεῖοι ἐφονεύθησαν,

(1) Ἡρόδοτος ς' 76—80.

ὡς λέγεται, εἰς ταύτην τὴν περίστασιν, οἱ δὲ Δωριεῖς ἐξησθένησαν ἐκ τούτου τόσον, ὥστε οἱ Γυμνήσιοι, ὡς ὠνομάζοντο οἱ ἐν Ἄργει δουλοπάροικοι, ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν των τὴν κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν διετήρησαν ἕως οὗ οἱ υἱοὶ τῶν φονευθέντων Δωριέων ἐνηλικιώθησαν, ὅτε τοὺς ἐδίωξαν εἰς τὴν Τύρινθα, καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην κατώρθωσαν νὰ τοὺς καθυποτάξωσιν ἢ νὰ τοὺς ἀποβάλωσι (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' (2).

Βασίλειον τῆς Λυδίας — Περσία — Εἰσβολὴ τοῦ Δαρείου εἰς Σκυθίαν — Ἀποστασία τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων.

Ὀλυμπ. 55, 1—72, 1. *π. χ.* 560—462.

Ἡ ἀποδίωξις τῶν Πεισιστρατιδῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν μέλλουσαν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐπλούτησαν ἔκπαλαι διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν χειροτεχνημάτων. Ἂν δὲ καὶ δὲν ἔχωμεν τὰ μέσα τοῦ νὰ ἰχνογράψωμεν τὸ ἐμπόριόν των, γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ἦτο σημαντικὸν τὸ μὲ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν, μὲ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τέλος μὲ τὴν Ἱσπανίαν, μὲ τὴν Φοινίκην, καὶ μὲ τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὅθεν τὰ προϊόντα τῆς Ἰνδίας μετεφέροντο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δὲ Μηλίσιοι, οἱ ὁποῖοι κατεσκεύαζον ἐξαίρετα μάλλινα χειροτεχνήματα, ἐξέτειναν τὸ ἐμ-

(1) Ὁ αὐτὸς ς' 82. ζ' 148. Ἀριστοτ. Πολιτ. ί. 2.
(2) Ἡρόδ. ά—ς'.

πόριόν των μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀνήγειραν καταστήματα καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ, ἀντήλλασσον τὰ χειροτεχνήματά των καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα μὲ τοὺς Σκύθας καὶ τοὺς πλησιοχώρους λαοὺς, λαμβάνοντες δούλους, μαλλίον, ἀκατέργαστα δέρματα, κηρίον, λινάριον, κανάβιον, πίσσαν καὶ λοιπά· ἔχομεν μάλιστα λόγον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι διὰ μέσου τῶν ἐμπορικῶν συνοδιῶν οἱ ἔμποροί των ἀντήλλασσον τὰ ἐμπορεύματά των προβαίνοντες ὄχι μακρὰν τῶν ὁρίων τῆς Κίνας (1).

Ἡ εὐκολία δὲ μὲ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐσύστησαν τὰς πρώτας ἀποικίας των εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας, ὑπεμφαίνει, ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε ἐκεῖ πλησίον ἐκτεταμένη τις μοναρχία, ἀλλ' ἐνῷ προώδευον εἰς τὸν πλοῦτον καὶ εἰς τὴν εὐτυχίαν, ἰσχυρά τις μοναρχία ἐσυστήθη εἰς τὴν Λυδίαν, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦσαν αἱ Σάρδεις, πόλις εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Τμώλου, τετρακόσια περίπου στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης κειμένη. Οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουν τρεῖς δυναστείας τῶν βασιλέων τῆς Λυδίας, τοὺς Ἀτυάδας, ὀνομασθέντας ἀπὸ τὸν θεὸν αὐτοῦ Ἄτυν, τοὺς Ἡρακλείδας ἢ μᾶλλον Σανδωνίδας, ἀπὸ θεὸν ἢ ἥρωά τινα Σάνδωνα, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον μὲ τὸν Ἡρακλέα των, τοὺς Μερμνάδας, ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος τῶν ὁποίων εἶναι ἀμφίβολος (2). Ἐκ τούτων αἱ μὲν πρῶται δύο εἶναι μυθικαὶ καὶ ἡμιμυθικαὶ, ἡ δὲ τρίτη ἀνήκει εἰς τὴν Ἱστορίαν.

Γύγης, ὁ πρῶτος τῆς δυναστείας ταύτης (Ὀλυμπ. 16) ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας Ἰωνικῶν πόλεων· εἰς τὸ διάστημα δὲ μιᾶς καὶ ἡμισείας ἑκατονταε-

(1) Ὁ Βόλκερ (περὶ Μυθολ. Γεωγρ. τῆς Ἑλλάδ. καὶ Ῥώμης. Κεφαλ. ή.) διαγράφει τὴν πορείαν ἕως εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἀλταΐων ὀρέων.

(1) Ἡρόδ. ά. 7.

τηρίδος οἱ ἀγῶνες τῶν μοναρχῶν τῆς Λυδίας εἰς τὸ νὰ καθυποτάξουν τὰς πολιτείας ταύτας ἀνεδείχθησαν ἀτελεσφόρητοι. Τέλος (Ὀλυμπ. 55) ὁ περίφημος Κροῖσος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Λυδίας, καὶ ὑπέταξεν ὅλην τὴν Ἀσίαν τὴν ἐδῶθεν τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος (ἐξαιρουμένης τῆς Λυκίας καὶ Κιλικίας) (1). Ὅλαι δὲ αἱ Αἰολικαὶ, Ἰωνικαὶ καὶ Δωρικαὶ πόλεις τῆς παραλίας ἐπλήρονον εἰς αὐτὸν φόρον, ἀλλὰ κατὰ τὸν συνήθη νόμον τῶν Ἀσιανῶν κατακτητῶν, ὁ Κροῖσος δὲν ἀνεσμίγετο εἰς τὰς πολιτικὰς θεσμοθεσίας των, καὶ ἠδύναντο νὰ λογίζωνται εὐτυχεῖς, ὄντες ἀπηλλαγμένοι τοῦ πολέμου διὰ τῆς πληρωμῆς ἐτησίου φόρου. Ὁ Κροῖσος προσέτι ἐπεριποιεῖτο τὴν φιλίαν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην Ἑλλήνων, καί οἱ μονάρχαι τῆς Λυδίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γύγου εἶχον ἀρχίσει νὰ εὐεργετῶσι τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν, ἀλλὰ τὰ ἀφιερώματα τοῦ Κροίσου ὑπερέβαινον πολὺ καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τὰ τῶν προκατόχων του. Ἡ δὲ λαμπρὰ αὐλὴ τῶν Σάρδεων ἦτον τὸ καταφύγιον τῶν σοφῶν καὶ εὐγενῶν τῆς Ἑλλάδος· ἡ δ' εὐτυχία τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας ἐφαίνετο εἰς τὸν κολοφῶνά της, ὅτε ἐξεῤῥάγη ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν τρικυμία εἰς τὸ βασίλειόν του, καὶ κατέστρεψεν ὅλην τὴν δόξαν του (2).

Εἰς τὴν χώραν δὲ τὴν κειμένην ἀνατολικομεσημβρινῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης ὑπῆρχε πρὸ καιροῦ ἰσχυρόν τι καὶ πεπολισμένον βασίλειον. Οἱ δὲ Μῆδοι ἐπί τινα χρόνον ἦσαν ἀρχηγοὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Κροίσου, βασιλέως τῆς Λυδίας, οἱ ὑπήκοοι τῶν Μήδων Πέρσαι, οἵτινες κατῴκουν ἐν μέρει μὲν σταθερῶς, ἐν μέρει δὲ νομάδες εἰς τὰ ὄρη τὰ

---

(1) Ὁ Ῥωμαῖος βασιλεὺς Σέρβιος Τούλιος ἦτον σύγχρονος τοῦ Κροίσου.

(2) Ἡρόδοτ. ά. 26—29. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ά. βιβλ. τοῦ συγγραφέως τούτου περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τοῦ Κροίσου καὶ Κύρου.

συνορεύοντα μὲ τὸν Περσικὸν κόλπον, ἔλαβον τὰ ὅπλα στρατηγοῦντος τοῦ ἡγεμόνος των Κύρου, καὶ ἀπέσπασαν τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Μήδων. Ἡ ἐπανάστασις δ' αὕτη δὲν ἐπέφερεν ἄλλο σχεδὸν, εἰμὴ τὴν μεταβολὴν τῆς δυναστείας (1)· ἀλλ' ὡς συνήθως συμβαίνει, ἔγεινε παραίτιος μεγαλητέρας πολεμικῆς ἐνεργείας. Ὁ ποταμὸς Ἅλυς ἦτο τὸ ὅριον μεταξὺ τῆς Μηδικῆς καὶ Λυδικῆς δεσποτείας. Προσέτι ὑπῆρχε συγγένεια μεταξὺ τῶν μοναρχῶν τῆς Λυδίας καὶ Μηδείας· ἠκολούθησε λοιπὸν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, πόλεμος μεταξὺ τοῦ Κύρου καὶ Κροίσου.

Ὁ μὲν Κροῖσος συλλέξας στράτευμα διέβη τὸν Ἅλυν καὶ διέφθειρε τὴν πέραν αὐτοῦ χώραν· ὁ δὲ Κῦρος ἔσπευσε νὰ τὸν προσβάλῃ. Τὰ στρατεύματα συνεπλάκησαν εἰς τὴν Πτηρίαν πεδιάδα (2), μεσημβρινῶς τῆς Σινώπης, ἡ δὲ νίκη ἔμεινεν ἀμφιῤῥεπής. Ὁ δὲ Κροῖσος βλέπων, ὅτι τὰ στρατεύματά του ἦσαν ὀλιγώτερα παρὰ τὰ τοῦ Πέρσου μονάρχου, ἐπέστρεψε μ' αὐτὰ εἰς τὰς Σάρδεις. Ἀπέλυσε δὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἄλλους ξένους, οἵτινες ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, καὶ ἔγραψε κατεπειγούσας ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Βαβυλῶνος καὶ Αἰγύπτου, καὶ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, μὲ τοὺς ὁποίους ὅλους εἶχε συμμαχίαν, παρορμῶν αὐτοὺς νὰ στείλωσι στρατεύματα τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν, ὅτε ἐσκόπευε πάλιν νὰ ἐκστρατεύσῃ·

(1) Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου δίδεται ἴσως μεγαλητέρα τοῦ δέοντος ἐπισημότης εἰς τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο. Εἶναι δὲ πιθανὸν, ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἦτο πραγματικῶς πολὺ μεγαλητέρα παρὰ τὴν συμβᾶσαν σχεδὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὴν Περσίαν. Οἱ Καγιέροι, οἵτινες κυβερνοῦν ἤδη ἐκεῖ, εἶναι Τουρκικὴ φυλὴ, ἥτις κατέκτησε τὸν θρόνον ἀπὸ τοὺς Ζένδας, ἐντόπιον Περσικὴν φυλήν.

(2) Εἰς τὴν πεδιάδα ταύτην ὁ Πομπήϊος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην, ὁ Τιμοὺρ τὸν Μπαγιαζήτην, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης Σταυροφορίας οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν ἐπ' αὐτῆς στράτευμά τι Σταυροφόρων.

ἀλλ' ὁ Κῦρος μαθὼν, ὅτι ὁ Κροῖσος ἀπέλυσε τὸ στράτευμά του, ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ εἰς τὰς Σάρδεις καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸν ἀνέτοιμον. Ταχέως λοιπὸν ἔφθασεν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Κροῖσος, ἐξελθὼν μὲ τοὺς ἀνδρείους Λυδούς του, παρετάχθη κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα τῶν Λυδῶν ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἱππεῖς, ὁ Κῦρος προσέφυγεν εἰς τὸ στρατήγημα τοῦ νὰ παρατάξῃ εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ στρατεύματός του τὰς καμήλους, τῶν ὁποίων τὴν θέαν καὶ ὀσμὴν δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσιν οἱ ἵπποι τῶν Λυδῶν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἵπποι ἀπέβησαν ἀμεταχείριστοι, οἱ ἱππεῖς πεζεύοντες ἐμάχοντο γενναίως, ἀλλ' ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ πλῆθος. Ὁ Κροῖσος ἐπομένως ἐπολιορκήθη εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, καὶ ἐβιάσθη νὰ παραδοθῇ, τὸ δὲ βασίλειον τῆς Λυδίας συνεχωνεύθη εἰς τὸ τῆς Περσίας (Ὀλυμπ. 58, 3).

Εἰς τὸ διάστημα δὲ τοῦ πολέμου ὁ Κῦρος εἶχε προσπαθήσει εἰς μάτην ν' ἀποσπάσῃ τοὺς Ἴωνας ἀπὸ τὸν Κροῖσον. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ Αἰολεῖς ἔστειλαν ἤδη πρέσβεις παρακαλοῦντες τὸν Κῦρον νὰ δεχθῇ τὴν ὑποταγήν των ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις, δι' ὧν ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς τὸν Μονάρχην τῆς Λυδίας. Ἀλλ' οἱ Μιλήσιοι μόνοι εὗρον χάριν, οἱ δὲ λοιποὶ ὤφειλον νὰ ἑτοιμασθῶσι πρὸς πόλεμον. Ἐπεσκεύασαν ἐπομένως τὰ τείχη τῶν πόλεών των, καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην ζητοῦντες βοήθειαν, τὴν ὁποίαν ὅμως οἱ Σπαρτιᾶται ἠρνήθησαν· ἀλλ' ὁ Κῦρος ἐνασχολούμενος εἰς τὸν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος πόλεμον, ἠμέλησεν αὐτοὺς πρὸς καιρόν. Τρία δ' ἔτη μετὰ ταῦτα (Ὀλυμπ. 59, 2) ὁ Ἅρπαγος, ὅστις εἶχε σώσει τὸν Κῦρον, νήπιον ὄντα, ἀπὸ τὸν πάππον του Ἀστυάγην, ἦλθεν ὡς διοικητὴς τῆς Λυδίας. Ἀμέσως δ' ἡτοιμάσθη νὰ καθυποτάξῃ τὰς πόλεις τῆς παραλίας, καὶ καθυπέταξεν αὐτὰς ὅλας ἀλληλοδια-

δόχως· καὶ οἱ μὲν Τήϊοι ἐγκατέλιπον τὰς πόλεις των καὶ μετέβησαν εἰς τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης· οἱ δὲ Φωκαεῖς ἐμβάντες εἰς πλοῖα, καὶ ὁρκισθέντες νὰ μὴ ἐπιστρέψωσι ποτὲ, ἐξέπλευσαν εἰς τὴν Κύρνον, καὶ καταπολεμούμενοι ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους καὶ Τυῤῥηνούς, μετέβησαν εἰς τὸ Ῥήγιον τῆς Ἰταλίας, καὶ τέλος ἔκτισαν τὴν Μασσαλίαν τῆς Γαλλίας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν μέρος τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Ἐν τούτοις ὁ Κῦρος ἐκυρίευσε τὴν Βαβυλῶνα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς Μασσαγέτας, Τουρκικήν τινα φυλὴν, κατοικοῦντας βορείως τῆς Περσίας. Ὁ υἱὸς δὲ αὐτοῦ καὶ διάδοχος Καμβύσης, εἰσβαλὼν κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἥρπασε τὸν θρόνον Μάγος τις, ἢ ἱερεὺς τῆς πυρολατρείας τῶν Περσῶν, ὅστις παρεστάθη ὡς ὁ ἀποθανὼν ἀδελφὸς τοῦ μονάρχου· ἀλλὰ διὰ συνωμοσίας ἐφονεύθη, καὶ ὁ θρόνος μετέβη (Ὀλυμπ. 64, 4) εἰς τὸν Δαρεῖον, τὸν υἱὸν τοῦ Ὑστάσπους, εὐγενοῦς τινὸς Πέρσου. Ἡ ἐπικράτεια δὲ τοῦ Δαρείου ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἰνδὸν μέχρι τῆς Μεσογείου, καὶ ἀπὸ τὰ μεθόρια τῆς Σκυθίας μέχρι τῶν τῆς Αἰθιοπίας (1).

Δραστήριος δὲ βασιλεὺς, ὡς ὁ Δαρεῖος, ἀρχηγὸς κραταιοῦ βασιλείου, ἦτον ἑπόμενον νὰ μὴ μένῃ ἥσυχος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν δὲν εἶχε πλέον ἐχθροὺς, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Σκυθίας, καὶ νὰ διδάξῃ τοὺς νομάδας, τοὺς περιπλανωμένους εἰς τὰς πεδιάδας της, νὰ σέβωνται τὴν δύναμιν τοῦ κυριάρχου τῆς Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ὁδηγούμενοι ἀπὸ Σάμιόν τινα ὀνομαζόμενον Μανδροκλέα, κατεσκεύασαν γέφυραν ἐκ πλοίων εἰς τὸν

(1) Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου (Ὀλυμπ. 68, 1) οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεδίωξαν τοὺς Ταρκυνίους καὶ κατήργησαν τὴν βασιλείαν.

Βόσπορον, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Δαρεῖος διέβη μὲ στράτευμα ἑπτακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ Ἕλληνες ἀκολούθως ἐξέπλευσαν πρὸς τὸν Ἴστρον, πλησίον τοῦ στομίου τοῦ ὁποίου κατεσκεύασαν ἄλλην γέφυραν· τὸ δὲ Περσικὸν στράτευμα ἐπορεύθη διὰ τῆς Θράκης, διέβη τὸν Αἶμον, καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τούτου· Ὁ δὲ Δαρεῖος ἀναθέσας εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν φύλαξιν τῆς γεφύρας, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκυθίαν, (μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν)· ἀλλ' οἱ μὲν Σκύθαι ἀπέφυγον τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς μάχην, ὁ δὲ Δαρεῖος δι' ἔλλειψιν τροφῶν ἠναγκάσθη τέλος ν' ἀναχωρήσῃ δρομαίως πρὸς τὸν Ἴστρον. Ἐν τούτοις οἱ Σκύθαι εἶχον παρακινήσει τοὺς Ἕλληνας νὰ δράξωσι τῆς παρούσης ἤδη εὐκαιρίας διὰ ν' ἀνακτήσουν τὴν αὐτονομίαν των, διαλύοντες τὴν γέφυραν, καὶ παραδίδοντες οὕτω τὸ Περσικὸν στράτευμα εἰς ἀπώλειαν. Εἰς τὸ συμβούλιον λοιπὸν, τὸ ὁποῖον συνεκρότησαν ἐπὶ τούτῳ οἱ ἀρχηγοὶ, ἤτοι οἱ τύραννοι τῶν ὑποτελῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, Μιλτιάδης ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις ἦτο τύραννος τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, παρεκίνησεν αὐτοὺς ἐπιμόνως νὰ ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν Σκυθῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ Ἱστιαῖος ὁ Μιλήσιος ὑπέμνησεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἐὰν ἤθελον ἀποτινάξει τὸν Περσικὸν ζυγὸν, καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν ἤθελον ἀποτινάξει ταχέως τὸν ἰδικόν των, εἰσάγοντες δημοκρατίας, ἀπεφάσισαν νὰ μένωσι πιστοὶ εἰς τὸν βασιλέα. Διὰ ν' ἀπατήσουν ὅμως τοὺς Σκύθας ἤρχισαν νὰ διαλύωσι τὴν γέφυραν πρὸς τὴν Σκυθίαν·

Τὸ δὲ Περσικὸν στράτευμα ἔφθασεν εἰς τὸν Ἴστρον, ἐν καιρῷ νυκτὸς, καὶ ἐξεπλάγη βλέπον, ὅτι ἡ γέφυρα ἦτον ἐν μέρει διαλελυμένη. Αἰγύπτιος δέ τις, ὅστις εἶχε δυνατὴν φωνὴν, ἐστάθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐφώναξεν τὸν Μιλήσιον Ἱστιαῖον· φθάσαντος λοιπὸν μετ' οὐ πολὺ τοῦ Ἱστιαίου, ἡ γέφυρα ἐζεύχθη ταχέως, καὶ οἱ Πέρσαι διέβησαν ἀσφαλῶς. Ὁ δὲ Δαρεῖος ἐπορεύθη ἀκολούθως μὲ τὸ στρά-

τευμά του εἰς τὴν Σηςὸν, κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ὅθεν μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφήσας εἰς τὴν Θράκην μέρος τῶν στρατευμάτων του μεθ' ἑνὸς τῶν στρατηγῶν του ὀνομαζομένου Μεγαβάζου διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὸ ὑπόλοιπον τῆς χώρας ταύτης. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου διέμεινεν ὀλίγον χρόνον.

Ὁ Μεγάβαζος ὑπέταξε ταχέως ὅλην τὴν Θράκην μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Μακεδονίας, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς ἐγένετο ὡσαύτως ὑποτελὴς τῆς Περσίας· ἀκολούθως μετέβη εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου ἀπεύθυνε παρατηρήσεις εἰς τὸν Δαρεῖον περὶ τῆς ἀντιπολιτικῆς διαγωγῆς του, δώσαντος εἰς τὸν Ἱστιαῖον, ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν των, ἄδειαν τοῦ νὰ κτίσῃ πόλιν ἐπὶ τοῦ ἐν Θράκῃ Στρυμόνος ποταμοῦ (1), ὅπου ὑπῆρχον χρύσεια μεταλλεῖα καὶ ἄφθονος ναυπηγήσιμος ξυλεία· ὥστε γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας ταύτης, ἠδύνατο νὰ διεγείρῃ ἐπανάστασιν, ὅτε ἤθελε. Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν κατενόησε τὴν δύναμιν τῶν λόγων τοῦ Μεγαβάζου, καὶ κατὰ συμβουλὴν αὐτοῦ μετεκάλεσε τὸν Ἱστιαῖον, καὶ προφασιζόμενος, ὅτι αἱ συμβουλαὶ καὶ ἡ παρουσία του ἦσαν ἀναπόφευκτοι εἰς αὐτὸν, τὸν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐνῷ ἐπέστρεφεν εἰς τὰ Σοῦσα, μίαν τῶν μητροπόλεων τῆς Περσίας.

Ὁ Ἱστιαῖος ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Μιλήτου εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἀρισταγόραν. Μετά τινα δὲ χρόνον (Ὀλυμπ. 69, 4), ἕνεκα τῆς μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν φατριῶν τῆς Νάξου ἔριδος, ἥτις ἐπεκράτει τότε καὶ ἐκεῖ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τινὲς ἐκ τῶν εὐγενῶν ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Ὄντες δὲ φίλοι τοῦ Ἱστιαίου, ἦλθον εἰς τὴν Μίλητον ζητοῦντες συνδρομήν· ἀλλ' ὁ Ἀριςαγόρας εἶπεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάλογον δύναμιν διὰ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν πατρίδα των, ἀνεδέχθη ὅμως νὰ παρακαλέσῃ ὑπὲρ αὐτῶν

(1) Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀνηγέρθη ἀκολούθως ἡ Ἀμφίπολις. Θουκ. δ' 102.

τὸν Ἀρταφέρνην, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Δαρείου, ὅστις ἦτον εἰς τὰς Σάρδεις. Παρέστησε λοιπὸν εἰς τὸν Πέρσην, ὅτι εὐκόλως ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν Νάξον, καὶ ἀκολούθως καὶ τὰς λοιπὰς Κυκλάδας, καὶ τέλος καὶ τὴν πλουσίαν νῆσον Εὔβοιαν, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐξορίστων τούτων. Ὁ δὲ Ἀρταφέρνης ἐνέκρινε τὴν πρότασιν, καὶ ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ λάβῃ καὶ τὴν συναίνεσιν τοῦ βασιλέως, στόλος ἐκ διακοσίων τριηρῶν μετὰ στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς, ἐξέπλευσεν ἀρχηγοῦντος Πέρσου τινὸς ὀνομαζομένου Μεγαβάτου· Ὁ δὲ ςόλος ἐφάνη πλέων πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἐλλιμενίσθη εἰς Χίον, σκοπεύων νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὴν Νάξον μὲ τὸν βόρειον ἄνεμον. Ἐνῷ δὲ ἦτον εἰς Χίον, ὁ Μεγαβάτης ἐτιμώρησεν ἕνα τῶν πλοιάρχων, δι' ἀμέλειαν τοῦ καθήκοντός του, ὅστις ἦτον φίλος τοῦ Ἀρισταγόρου· οὗτος δ' ὁ Ἀρισταγόρας ἐξύβρισε διὰ τοῦτο τὸν Μεγαβάτην, ὅστις πρὸς ἐκδίκησιν, ἔστειλε κρυφίως γνωστοποιῶν εἰς τοὺς Ναξίους τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Ἅμα δὲ οἱ Νάξιοι ἔμαθον, ὅτι ἡ νῆσός των ἔμελλε νὰ προσβληθῇ, μετέφεραν ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν των ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς εἰς τὴν πόλιν. Τὸ δὲ Περσικὸν στράτευμα, ἀφοῦ ἐπολιόρκησεν αὐτοὺς ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ δι' ἔλλειψιν τροφῶν.

Ὁ δὲ Ἀρισταγόρας φοβούμενος τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀποτυχίας ταύτης ὡς πρὸς αὐτὸν, ἤρχισεν ἤδη νὰ σκέπτεται περὶ ἐπαναστάσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔφθασε καὶ πρεσβεία ἀπὸ τὸν Ἱστιαῖον, συνιστῶσα εἰς αὐτὸν τὴν ἐπανάστασιν, διότι βεβαρυμένος διὰ τὴν εἰς Σοῦσα διαμονήν του, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου ἐστοχάσθη, ὅτι ἡ μόνη ἐλπὶς τῆς σωτηρίας του ἦτον νὰ διεγείρῃ ἐπανάστασιν εἰς τὰ παράλια, νομίζων ὅτι ἠδύνατο νὰ σταλῇ διὰ νὰ τὴν καταπαύσῃ. Φοβούμενος ὅμως νὰ γράψῃ, προσεκάλεσε πιστόν τινα δοῦλόν του, καὶ ἀφοῦ ἐξύρισε τὴν κεφαλήν του, ἐνεχάραξεν εἰς τὸ δέρμα δι' ἐγκαύματος ὅ,τι

ἤθελε νὰ εἴπῃ· Κρατήσας δ' αὐτὸν μέχρις οὗ ηὔξησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Μίλητον διατάττων νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Ἀρισταγόραν νὰ τὸν ξυρίσῃ, καὶ νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὸ δέρμα. Ἀποφασίσας λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας τὴν ἐπανάστασιν, συνεκρότησε συμβούλιον ἐκ τῶν προκρίτων Μιλησίων, καὶ ὅλοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ ἱστορικοῦ Ἑκαταίου, ὅστις ἐγνώριζε καλήτερα παρ' αὐτοὺς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Βλέπων ὅμως αὐτοὺς κλίνοντας εἰς τὴν ἐπανάστασιν, τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ λάβουν τοὐλάχιστον τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους ὁ Κροῖσος εἶχεν ἀφιερώσει εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Βραγχιδῶν, καὶ νὰ προσπαθήσουν δι' αὐτῶν νὰ γείνουν κύριοι τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ἀπέῤῥιψαν καὶ τὴν συμβουλὴν ταύτην. Ἐν τούτοις ὁ Ἀρισαγόρας προσείλκυσε τοὺς πλειοτέρους ἀρχηγοὺς τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα εἶχον σταλῆ εἰς Νάξον. Διὰ νὰ προελκύσῃ δὲ καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ, παρητήθη τῆς τυραννίας, καὶ συλλαβὼν τοὺς ἄλλους τυράννους, οἵτινες ἦσαν εἰς τὰ πλοῖα, τοὺς ἔστειλεν αἰχμαλώτους εἰς τὰς πόλεις των, τοὺς ὁποίους ὅλους, ἐκτὸς ἑνὸς, ὁ λαὸς ἄφησεν ἀβλαβεῖς καὶ ἐλευθέρους ν' ἀναχωρήσωσιν· ἀπόδειξις ὅτι ἡ κυβέρνησίς των δὲν ἦτον πολὺ τυραννική.

Ὁ δ' Ἀρισταγόρας συναισθανόμενος τὴν ἀνάγκην ἰσχυρῶν συμμάχων, ἔδραμεν αὐτὸς εἰς τὴν Λακεδαίμονα (Ὀλυμπ. 70, 1), ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ χρήματα καὶ τὴν χαλκίνην πλάκα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτον ἐγκεχαραγμένος πίναξ τοῦ κόσμου, ἔργον ἴσως τοῦ Ἑκαταίου. Ἀπετάθη δὲ πρὸς τὸν βασιλέα Κλεομένην, δεικνύων εἰς αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πίνακος τὰ διάφορα ἔθνη τῆς Ἀσίας, μεγαλύνων τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ βεβαιῶν, ὅτι εὐκόλως ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τὰ Σοῦσα καὶ νὰ κυριεύσῃ τὸ Περσικὸν βασίλειον. Ὁ δὲ Κλεομένης ὑπεσχέθη ν' ἀπαντήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν τρίτην ἡμέραν. Ὅτε δ' ἔφθασεν ἡ

ἡμέρα αὕτη, ἠρώτησεν αὐτὸν πόσων ἡμερῶν δρόμος εἶναι ἀπὸ τὸ παράλιον ἕως εἰς τὰ Σοῦσα. Ὁ μὲν Μιλήσιος ἀπροφυλάκτως ἀπεκρίθη τρεῖς μῆνας· ὁ δὲ Κλεομένης ἐκπλαγεὶς διὰ τὸ ἀπόστημα, διέταξεν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Σπάρτην πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν οἰκίαν του· Ἀλλ' ὁ Ἀρισταγόρας, λαβὼν κλάδον ἐλαίας εἰς τὴν χεῖρα, ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν του ὡς ἱκέτης· εὑρὼν δ' αὐτὸν μόνον μὲ τὸ θυγάτριόν του Γοργὼ, ὀκταετὲς ἢ ἐννεαετὲς τὴν ἡλικίαν, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ στείλῃ ἔξω τὸ παιδίον· ἀλλ' ὁ Κλεομένης τὸν προσεκάλεσε νὰ εἴπῃ ὅ,τι ἤθελε, χωρὶς νὰ φροντίζῃ περὶ τοῦ παιδίου. Ὁ Ἀρισταγόρας τότε προσέφερεν εἰς αὐτὸν δέκα τάλαντα, ἐὰν ἐδέχετο τὰς προτάσεις του· βαθμηδὸν δ' ἀνέβη ἕως εἰς τὰ πεντήκοντα, ὅτε τὸ παιδίον ἐφώναξε, « Πάτερ θέλει σὲ διαφθείρει ὁ ξένος, ἐὰν δὲν ἀναχωρήσῃς! » ὁ Κλεομένης λοιπὸν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν θάλαμον, καὶ ὁ ἀποτυχὼν Μιλήσιος ὤφειλε νὰ ἐξέλθῃ ἄνευ ἀναβολῆς ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Ἐκ δὲ τῆς Σπάρτης ὁ Ἀρισταγόρας μετέβη εἰς Ἀθήνας, εντρυφώσας ἤδη τὴν ἀνακτηθεῖσαν ἐλευθερίαν των, καὶ ἐκεῖ ἐξεικόνισεν εἰς τὸν δῆμον τὴν Ἀσιατικὴν ἐπικράτειαν μὲ τὰ αὐτὰ λαμπρὰ χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα τὴν εἶχεν ἐξεικονίσει εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης, ἀναμιμνήσκων εἰς αὐτὸν συγχρόνως, ὅτι οἱ Μιλήσιοι ἦσαν ἄποικοί του. Οἱ λόγοι του εὗρον πρόθυμον ὑποδοχὴν, καὶ ἑπομένως ἐψηφίσθη νὰ σταλῶσιν εἴκοσι πλοῖα εἰς βοήθειαν τῶν Ἰώνων. Ὁ δ' Ἀρισταγόρας ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, ἔστειλεν εἰς τοὺς Παίονας, τοὺς ὁποίους ὁ Μεγάβαζος εἶχε μετοικίσει ἀπὸ τὴν πατρίδα των εἰς τὴν Φρυγίαν, προτείνων νὰ τοὺς ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν Εὐρώπην. Οὗτοι δὲ κινούμενοι ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα των ἀγάπην, κατέβησαν μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων των εἰς τὸ παράλιον, καὶ μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Χίον, ἐκεῖθεν δὲ

εἰς τὴν Λέσβον, καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν Δορίσκον τῆς Θράκης, ὅθεν μετέβησαν διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν πατρίδα των.

Ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων μετὰ πέντε τριηρῶν ἐξ Ἐρετρίας, ἔφθασε μετ' ὀλίγον εἰς Μίλητον (Ὀλυμπ. 70, 2), καὶ ἑνωθεὶς μὲ τοὺς Μιλησίους ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἔφεσον. Ἐντεῦθεν ἀπέβησαν τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἔχοντα ὁδηγοὺς τοὺς Ἐφεσίους, διέβησαν τὸ ὄρος Τμῶλον, καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Σάρδεις ἄνευ ἀντιστάσεως, διότι ὁ Ἀρταφέρνης καὶ τὰ ὀλίγα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν μετ' αὐτοῦ, προσέφυγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Αἱ δ' οἰκίαι τῶν Σάρδεων κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν καλάμιναι, καὶ ὅσαι ἐξ αὐτῶν ἦσαν πλίνθιναι εἶχον ὡσαύτως τὰς στέγας των ἀπὸ καλάμια. Ἐπειδὴ δὲ στρατιώτης τις ἔβαλε κατὰ τύχην πῦρ εἰς μίαν τῶν οἰκιῶν τούτων, αἱ φλόγες μετεδόθησαν τάχεως ἀπὸ οἰκίαν εἰς οἰκίαν, οἱ δὲ κάτοικοι πρόσεφυγον εἰς τὴν ἀγορὰν, δι' ἧς ῥέει ὁ Πακτωλὸς ποταμὸς, καὶ ἐκεῖ ἐστάθησαν διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσιν. Οἱ μὲν Ἴωνες βλέποντες τὰ πλήθη αὐτῶν, ἀπεχώρησαν εἰς τὸ ὄρος Τμῶλον, καὶ τὴν νύκτα ἀνεχώρησαν εἰς τὸ παράλιον· οἱ δὲ Πέρσαι, ὅσοι ἦσαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ, ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν Σάρδεων, καὶ καταδιώκοντες τοὺς Ἕλληνας συνεπλάκησαν μὲ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐνίκησαν εἰς τὴν Ἔφεσον. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια, μὴ θέλοντες νὰ βοηθήσουν πλέον τοὺς Ἴωνας, οἱ δὲ Ἴωνες προχωρήσαντες πολὺ εἰς τὸ ἔργον, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, διὰ τοῦτο ἔπλευσαν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὑπέταξαν τὸ Βυζάντιον καί τινας ἄλλας πόλεις, ἀκολούθως δ' ἐπιστρέφοντες ἔλαβον εἰς τὴν συμμαχίαν των ὅλην τὴν Καρίαν, καὶ τέλος κατέπεισαν τοὺς Κυπρίους νὰ συναποστατήσωσι καὶ αὐτοί.

Ὁ δὲ Δαρεῖος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰώνων, ἔφερεν ἐνώπιόν του τὸν Ἱστιαῖον, καὶ ἐφανέρωσε τὴν ὑποψίαν του, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο συνένοχος. Ὁ δ' Ἱστιαῖος εὐκόλως ἔπεισε

τὸν βασιλέα, ὅτι ἦτον ἀθῶος, καὶ βεβαιῶν αὐτὸν, ὅτι ἡ ἀπουσία του ὑπῆρξεν ἡ ἀληθὴς αἰτία, ἔλαβε τὴν συγκατάθεσίν του νὰ καταβῇ εἰς τὸ παράλιον, ὑποσχόμενος ὅτι θέλει ἐπιστρέψει εἰς τὰ Σοῦσα, ἅμα κατευνάσῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀρτύβιος, Πέρσης τις στρατηγὸς, συλλέξας στράτευμα εἰς τὴν Κιλικίαν, καὶ ἐμβὰς εἰς τὸν Φοινικικὸν στόλον, διέβη εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν ὁποίαν μόνος ὁ λαὸς τῆς Ἀμαθοῦντος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν βασιλέα. Ὀνήσιλος δ' ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀποστατησάντων, ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἴωνας ζητῶν ἐπικουρίαν. Ὁ στόλος λοιπὸν τούτων φθάσας μετ' οὐ πολὺ καὶ συνάψας ναυμαχίαν, ἐνίκησε τὸν στόλον τῶν Φοινίκων· ἀλλ' οἱ Κύπριοι, ἂν καὶ ὁ Ἀρτύβιος ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ὀνήσιλον, ἡττήθησαν εἰς τὴν διὰ ξηρᾶς μάχην, καὶ ὁλόκληρος ἡ νῆσος ὑπετάγη πάλιν εἰς τὸν Περσικὸν ζυγὸν (1). Ταυτοχρόνως δὲ οἱ ἄλλοι Πέρσαι στρατηγοὶ ὑπέταξαν τὰς κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις καὶ ἐνίκησαν τοὺς Κᾶρας καὶ Μιλησίους εἰς τὰ Λάβρανδα. Ο δὲ Ἀρισταγόρας μὴ ἔχων ἐλπίδας σωτηρίας, προσέφυγεν εἰς τὴν Μύρκινον τῆς Θράκης, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη μαχόμενος κατὰ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας ταύτης· (Ὀλυμπ. 78, 4).

Ὁλόκληρος δὲ ἡ δύναμις τῶν Περσῶν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐστράφη κατὰ τῆς Μιλήτου. Στόλος δ' ἑξακοσίων τριηρῶν ἔφθασεν ἀπὸ τὴν Φοινίκην, Κύπρον, Κιλικίαν καὶ Αἴγυπτον, καὶ πολυάριθμον στράτευμα ἐκίνησε κατ' αὐτῆς διὰ ξηρᾶς. Οἱ δὲ Μιλήσιοι ἀπεφάσισαν νὰ περιορισθῶσι μόνον εἰς τὴν

---

(1) Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι τὴν ἧτταν ταύτην ἐπέφερε κατὰ πολὺ ἡ ὀπισθοδρόμησις τῶν Σαλαμινίων ἁρμαμαξῶν. Αὕτη δ' εἶναι ἡ τελευταία φορὰ καθ' ἣν ἀκούομεν περὶ τῶν ἁμαξῶν τούτων εἰς Ἑλληνικὰς μάχας· Αὗται ὅμως ἐνδέχεται, ὅτι ἀνῆκον μᾶλλον εἰς τοὺς Ἀσιατικοὺς παρὰ εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς πολέμους. Ἴδε μυθολογ. τῆς Ἑλλ. καὶ Ἰταλ. σελ. 498 ἔκδοσιν δευτέραν.

ὑπεράσπισιν τῶν τειχῶν των, καὶ νὰ δοκιμάσουν τὴν τύχην των διὰ θαλάσσης. Ἡ Μίλητος λοιπὸν Μυοῦς, Ἐρυθραί, Πριήνη, Τέως καὶ Φώκαια, συνεισέφερον ἑκατὸν εἰκοσιτρία πλοῖα, ἐξ ὧν ἡ Μίλητος ἐχορήγησεν ὀγδοήκοντα, ἡ Χίος ἔστειλεν ἑκατόν, ἡ Λέσβος ἑβδομήκοντα καὶ ἡ Σάμος ἑξήκοντα· τὸ ὅλον δὲ τῶν τριηρῶν, αἵτινες συνηθροίσθησαν εἰς τὴν νῆσον Λάδην, ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Μιλήτου, συνεποσοῦτο εἰς τριακοσίας πεντήκοντα. Οἱ δὲ Πέρσαι ἀρχηγοί, φοβούμενοι τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, συνεκάλεσαν τοὺς ἀποδιωχθέντας τυράννους τῶν πόλεων, τοὺς ὄντας εἰς τὸ στρατόπεδόν των, καὶ παρεκίνησαν αὐτοὺς νὰ προσπαθήσουν ν' ἀποσπάσουν τοὺς πρώην ὑπηκόους των ἀπὸ τὴν συμμαχίαν. Ἔστειλαν λοιπὸν κρυφίως πρεσβείαν περιγράφοντες μὲ τρομερὰ χρώματα τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα τοὺς περιέμενον, ἐὰν ἤθελον νικηθῇ, ἀλλ' αἱ προσπάθειαί των ἀπέτυχον· διότι οἱ Ἴωνες δὲν ἤθελον νὰ παραιτήσουν τὴν ἐλευθερίαν χωρὶς τοὐλάχιστον νὰ πολεμήσωσιν.

Ὁ δὲ Διονύσιος, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς μιᾶς τῶν τριῶν τριηρῶν, τὰς ὁποίας εἶχε στείλει ἡ Φώκαια, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἴωνας, ἐὰν ἠκολούθουν τὰς ὁδηγίας του, νὰ τοὺς καταστήσῃ ἀνωτέρους τοῦ ἐχθροῦ. Οὗτοι μὲν συγκατετέθησαν, καὶ καθ' ἡμέραν ἐπιβιβάζων αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα τοὺς ἀνῆγεν εἰς τὸ πέλαγος καὶ τοὺς ἐγύμναζε. Τὸν δὲ κόπον τοῦτον ὑπέφεραν ἑπτὰ ἡμέρας, ἀλλὰ τέλος κηρύττοντες, ὅτι ἡ δουλεία εἰς τοὺς Πέρσας ἦτον ἀνεκτωτέρα παρὰ τοιαύτην ταλαιπωρίαν, ἠρνήθησαν ῥητῶς νὰ ἐμβῶσι πλέον εἰς τὰ πλοῖα, καὶ στήσαντες τὰς σκηνάς των εἰς τὴν νῆσον, ἔμενον ἐκεῖ ἡσυχάζοντες.

Λέγεται δέ, ὅτι οἱ Σάμιοι ἀρχηγοί, βλέποντες τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Ἰώνων, ἔδωκαν ἀκρόασιν εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Αἰάκους, τοῦ πρώην τυράννου των, καὶ συνεφώνησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς Ἴωνας. Εἰς τὴν συμβᾶσαν λοιπὸν ναυμαχίαν

ὅλα τὰ Σάμια πλοῖα, ἐκτὸς ἕνδεκα, παλινδρομήσαντα ἔφυγον· οἱ δὲ Λέσβιοι, οἵτινες ἦσαν πλησίον των, ἐμιμήθησαν τότε τὸ παράδειγμά των, ὡς καί τινα ἐκ τῶν Ἰωνικῶν πλοίων. Οἱ Χῖοι ὅμως ἐπολέμησαν γενναίως, καὶ ἀπώλεσαν τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων των, τὰ δὲ λοιπὰ ἔῤῥιψαν ἔξω εἰς τὴν Μυκάλην· ἀλλ' ἐνῷ ἐπορεύοντο διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν πατρίδα των, ἔφθασαν τὴν νύκτα πλησίον τῆς Ἐφέσου, ὅπου αἱ γυναῖκες ἐπανηγύριζον τὴν ἑορτὴν τῶν Θεσμοφορίων. Οἱ δ' Ἐφέσιοι ἐκλαβόντες αὐτοὺς ὡς λῃστάς, ἐλθόντας ν' ἁρπάξωσι τὰς γυναῖκας, ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν τῶν γενναίων πολεμιστῶν, καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους. Ὁ δὲ Διονύσιος γνωρίζων, ὅτι ἡ πατρίς του ἤθελεν ὑποδουλωθῆ, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτήν, ἀλλ' ἔπλευσεν εἰς τὴν Φοινίκην, ὅπου συνέλαβε διάφορα ἐμπορικὰ πλοῖα· ἀκολούθως δὲ καταπλεύσας εἰς τὴν Σικελίαν μετήρχετο τὴν πειρατείαν ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ τῶν Τυῤῥηνῶν, φειδόμενος ὅμως πάντοτε τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων.

Ἡ Μίλητος δὲ καταπολεμουμένη καὶ διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς, ἐκυριεύθη (Ὀλυμπ. 71, 3), ἓξ ἔτη μετὰ τὴν ἐπανάστασίν της, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς μετῳκίσθησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Δαρεῖον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Τίγρεως Ἄμπην, κατὰ τὸν μυχὸν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἢ Ἀραβικοῦ κόλπου. Ὅσοι δὲ τῶν Μιλησίων ἔφυγον, ἡνώθησαν μὲ τοὺς Σαμίους, τοὺς μὴ ἀνεχθέντας νὰ ζήσουν ὑπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Αἰάκους, καὶ μεταβάντες εἰς τὴν Σικελίαν, ἐκυρίευσαν τὴν Ζάγκλην. Ὅλαι δὲ αἱ ἐπαναστατήσασαι πόλεις ὑπετάχθησαν ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τοὺς Πέρσας, καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγὼν τοιοῦτον ἔλαβε πέρας.

Ἤδη δὲ πρέπει νὰ διηγηθῶμεν τὴν τύχην τοῦ Ἱστιαίου, τοῦ αὐτουργοῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος φθάσας εἰς Σάρδεις, καὶ βλέπων ἑαυτὸν ὕποπτον εἰς τὴν Ἀρταφέρνην, ἔφυγε τὴν νύκτα καὶ διέβη εἰς τὴν Χίον. Ἀκολούθως δὲ ἀπεπειράθη ν' ἀνα-

κτήση τὴν προτέραν ἐξουσίαν του εἰς τὴν Μίλητον, ἀλλ' ὁ λαὸς γευθεὶς τὴν γλυκύτητα τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν δεχθῇ. Ἐφορμήσας λοιπὸν κατὰ τῆς πόλεως ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπληγώθη κατὰ τὸν μηρόν. Ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς Λέσβον, ὅπου ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὀκτὼ τριήρεις, μὲ τὰς ὁποίας πλεύσας εἰς τὸ Βυζάντιον, συνελάμβανε τὰ Ἰωνικὰ πλοῖα, τὰ ἀπὸ τοῦ Πόντου ἐκπλέοντα. Μαθὼν δὲ τὴν ἧτταν τῶν Ἰώνων, ἔπλευσεν εἰς Χίον, καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Λεσβίους ὑπέταξε τὴν νῆσον ταύτην. Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα προσέβαλε τὴν νῆσον Θάσον, ἀλλ' ἀκούσας, ὅτι ὁ Φοινικικὸς στόλος ὑπέταττε τὸ παράλιον τῆς Ἰωνίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χίον καὶ Λέσβον διὰ νὰ τὰς ὑπερασπισθῇ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατεύματά του ἐστεροῦντο τροφῶν, ὡδήγησεν αὐτὰ εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν διὰ ν' ἁρπάσωσι σῖτον ἀπὸ τὰς πεδιάδας τῆς Μυσίας· ἀλλ' Ἅρπαγος, ὁ Πέρσης στρατηγὸς, ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν τοὺς κατέσφαξεν, αἰχμαλωτίσας καὶ τὸν Ἱστιαῖον αὐτόν. Οὗτος δὲ μετεφέρθη εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου ἀμέσως ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ἀρταφέρνην, ἡ δὲ κεφαλή του ἐστάλη εἰς τὰ Σοῦσα. Ὁ δὲ Δαρεῖος, ἐνθυμούμενος τὰς προτέρας ὑπηρεσίας του, ἐκήδευσεν αὐτὴν ἐντίμως, καὶ αὐστηρῶς ἐπέπληξε τοὺς θανατώσαντας αὐτόν.

Ο Ἀρταφέρνης ἐτακτοποίησε μὲν ἤδη (Ὀλυμπ. 71, 4) τοὺς φόρους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων (1), ἀλλὰ δὲν τοὺς ηὔξησεν. Ἀπηγόρευσε προσέτι εἰς αὐτὰς τοῦ νὰ πολεμῶνται καὶ λεηλατῶνται συναλλήλως, ὡς ἐσυνείθιζον πρότερον.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 72 1) (2) Μαρδόνιος, ὁ υἱὸς τοῦ Γωβρύου, καὶ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως Δαρείου, τοῦ

(1) τοὺς ὁποίους, λέγει ὁ Ἡροδ. (ς' 42), πληρώνουν ἀκόμη, δηλ. πρὸς τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

(2) Τὸ ἔτος τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ῥωμαίων δημοτῶν εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος.

ὁποίου εἶχε νυμφευθῆ νεωστὶ μίαν θυγατέρα, κατέβη εἰς τὸ παράλιον μὲ πολυάριθμον στράτευμα. Κατὰ δὲ τὴν Κιλικίαν εἰσέβη εἰς τὸν στόλον, διατάξας τὸ στράτευμά του νὰ πορευθῇ διὰ ξηρᾶς. Ἐνῷ δὲ διέπλεε τὸ παράλιον τῆς Ἰωνίας, ἀποκαθίσα τὰς δημοκρατίας εἰς τὰς πόλεις, μὲ τὸν σκοπὸν ἴσως τοῦ νὰ προσελκύσῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν Περσικὴν μοναρχίαν. Μεταβιβάσας δὲ τὸ στράτευμα διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπροχώρει κηρύττων, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπέταξε δὲ τὴν νῆσον Θάσον καὶ τὴν Μακεδονίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στόλος του κατεσυντρίφθη, ἐνῷ περιέπλεε τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθωνος, καὶ τὸ στράτευμά του ἔπαθε, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπληγώθη προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν Θρακῶν Βρύγων, ἐν καιρῷ νυκτὸς, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφοῦ ὑπέταξεν αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' (1).

Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Μάχη ἐν Μαραθῶνι. — Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Ὀλυμπ. 72, 2 — 72, 4. *Π. Χ.* 491—489.

Ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο ἤδη ὁ προσφιλὴς σκοπὸς τῆς φιλοδοξίας τοῦ μονάρχου τῶν Περσῶν. Εἶχε πληροφορηθῆ, φαίνεται, καλῶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν αὐτῇ φατριῶν, καὶ ἤλπιζεν ὅτι τινὲς πολιτεῖαι ἤθελον πεισθῆ νὰ ὑποταχθῶσιν ἑκουσίως εἰς αὐτόν. Ἔστειλεν ἑπομένως, κατὰ τὴν Περσικὴν συνήθειαν, (Ὀλυμπ. 71, 2) κήρυκας διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν ἀπό τινας ἠπειρω-

(1) Ἡρόδ. ς'. 49 —, 136

τικὰς πολιτείας, καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς νήσους, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἀπὸ τὴν Αἴγιναν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἵτινες ὑπώπτευσαν ἀμέσως, ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν Αἰγινητῶν ἦτο νὰ τοὺς καταβάλωσι διὰ τῆς Περσικῆς συνδρομῆς, ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην παραπονούμενοι κατὰ τῶν Αἰγινητῶν, ὡς προδοσάντων τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Κλεομένης διέβη ἀμέσως εἰς τὴν Αἴγιναν διὰ νὰ συλλάβῃ τοὺς ἐνόχους, ὁ δὲ συμβασιλεὺς αὐτοῦ Δημάρατος ὡδήγησε τοὺς Αἰγινήτας νὰ μὴν ἐκτελέσωσι τὰς αἰτήσεις του, προτείνοντες προφάσεις, καὶ ἐκ τούτου ὁ Κλεομένης ἀνεχώρησεν ἄπρακτος, πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Δημαράτου, τὴν ὁποίαν ἐξετέλεσε κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Ἀρίστων, ὁ πατὴρ τοῦ Δημαράτου, διὰ στρατηγήματος εἶχε λάβει εἰς γυναῖκα τὴν ὡραίαν σύζυγον τοῦ φίλου του Ἀγήτου. Ἅμα δ' αὕτη ἐγέννησε τὸ πρῶτόν της παιδίον, ὑπηρέτης τις ἔτρεξεν ἀναγγέλλων τοῦτο εἰς αὐτὸν, ἐνῷ ἐσυνεδρίαζε μὲ τοὺς ἐφόρους. Ὑπολογισάμενος δὲ καὶ εὑρὼν, ὅτι δὲν εἶχον εἰσέτι συμπληρωθῆ δέκα μῆνες, ἀπερισκέπτως ἐφώναξε ἀλοιπὸν δὲν εἶναι ἰδικόν μου». Καὶ τότε μὲν οἱ ἔφοροι δὲν ἐθεώρησαν σπουδαῖον τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ Δημάρατος διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον· ἤδη ὅμως ὁ Κλεομένης διήγειρε τὸν Λεωτυχίδην, ὄντα τοῦ αὐτοῦ γένους μὲ τὸν Δημάρατον, νὰ διαφιλονεικήσῃ τὴν νομιμότητά του. Ἡ ὑπόθεσις ἀνεφέρθη κατὰ τὴν συνήθειαν εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν, καὶ ὁ Κλεομένης κατέπεισέ τινα τῶν προκρίτων Δελφῶν, ἐπηρεάζων τὴν ἱέρειαν νὰ κατορθώσῃ νὰ δοθῇ χρησμὸς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του. Ὁ Δημάρατος λοιπὸν ἐκηρύχθη, ὅτι δὲν εἶναι ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν, καθῃρέθη καὶ ἀντεκαταστάθη ἀπὸ τὸν Λεωτυχίδην. Ὁ Δημάρατος ἀκολούθως, γενόμενος ἁπλοῦς πολίτης, καὶ ἀγανακτῶν διὰ τὴν γενομένην πρὸς αὐτὸν ὕβριν ὑπὸ τοῦ διαδόχου του, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Λακεδαίμονα, καὶ βλέπων ὅτι ἐξηκολούθει νὰ καταδιώκεται ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας,

μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος τὸν ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, καὶ, κατὰ τὴν Περσικὴν συνήθειαν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν γαίας καὶ πόλεις πρὸς διατροφήν του.

Οἱ δύο βασιλεῖς μετέβησαν ἤδη εἰς τὴν Αἴγιναν, καὶ κατώρθωσαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτοὺς δέκα ἐκ τῶν προκρίτων· τούτους δὲ παρέδωκαν εἰς τοὺς ἐχθρούς των Ἀθηναίους, διὰ νὰ τοὺς φυλάττωσιν ἀσφαλῶς. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Κλεομένους, οἱ Αἰγινῆται ἐκατηγόρησαν τὸν Λεωτυχίδην ἐνώπιον τῶν Σπαρτιατῶν, ὅστις ὑπεχρεώθη νὰ ἐνεργήσῃ τὴν παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπόλυσιν τῶν κρατουμένων.

Ἡ δὲ παράνομος συνωμοσία κατὰ τοῦ Δημαράτου ἀνακαλυφθεῖσα δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητος· διότι ὁ μὲν πρόκριτος Δελφὸς ἐξωρίσθη, ἡ δ' ἱέρεια ἐστερήθη τῆς λειτουργείας της, ὁ δὲ Κλεομένης ἔφυγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου ἐζήτησε νὰ διεγείρῃ πόλεμον ἐναντίον τῆς πατρίδος του. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀνεκάλεσαν μὲν αὐτὸν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγεινε παράφρων, καὶ εὑρὼν μαχαιρίδιον, ἐνῷ ἦτο περιωρισμένος, κατέκοψε τὰς σάρκας του καὶ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Λεωτυχίδης, σταλεὶς μὲ στράτευμα εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐναντίον τῶν Ἀλευάδων, ἐλήφθη ἐπ' αὐτοφόρῳ δωροδοκούμενος, καὶ κατηγορηθεὶς περὶ τούτου εἰς τὴν Σπάρτην, φοβούμενος δὲ μὴ καταδικασθῇ, ἔφυγεν εἰς τὴν Τεγέαν, ὅπου διήγαγε τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του.

Ὁ μονάρχης τῆς Περσίας συνεπλήρωσεν ἤδη τὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος προετοιμασίας. Καὶ πολυάριθμον μὲν στράτευμα, στρατηγούμενον ὑπὸ τοῦ Μήδου Δάτιδος, καὶ τοῦ Πέρσου Ἀρταφέρνους, υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, συνηθροίσθη εἰς τὴν Κιλικίαν (Ὀλυμπ. 72, 3). Στόλος δ' ἑξακοσίων τριηρῶν καὶ πολλὰ ἱππαγωγὰ πλοῖα χορηγηθέντα ὑπὸ τῶν ὑποτελῶν ναυτικῶν πολιτειῶν, παρέλαβον ἐκεῖθεν τὰ στρατεύματα. Παρέπλεον δὲ τὴν παραλίαν βορείως πρὸς τὴν

νῆσον Σάμον· ἀκολούθως διαπλεύσαντα τὸ Ἰκάριον πέλαγος, κατέπλευσαν εἰς τὴν νῆσον Νάξον, ὅπου ἔκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς, καὶ ἐξηνδραπόδισαν ὅσους ἐκ τῶν κατοίκων εὗρον, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Ἀφοῦ δὲ ὁ Δάτις ἔφθασεν εἰς τὴν Δῆλον, καὶ εὗρεν, ὅτι οἱ κάτοικοι εἶχον φύγει εἰς τὴν Τῆνον, ἔστειλε γνωστοποιῶν εἰς αὐτοὺς, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φοβῶνται, διότι καὶ ἡ διαταγὴ τοῦ βασιλέως καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ αἰσθήματα, ἀπηγόρευον αὐτὸν τοῦ νὰ βλάψῃ τὸν τόπον, «ὅπου ἐγεννήθησαν οἱ δύο θεοὶ» (1). Ἐκεῖ δ' ἔκαυσε τριακοσίων ταλάντων θυμίαμα εἰς τὸν βωμόν. Ἀφοῦ δὲ οἱ Πέρσαι στρατηγοὶ ἐδέχθησαν τὴν ὑποταγὴν καὶ ὁμήρους παρὰ τῶν Κυκλάδων, ἔπλευσαν εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὅπου ἀπέβησαν, καὶ ἐβίασαν τὴν πόλιν Κάρυστον νὰ ὑποταχθῇ. Ἀκολούθως ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν, τῆς ὁποίας ὁ λαὸς, ἀκούσας τὴν προσέλευσίν των, ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ζητῶν βοήθειαν. Οἱ τέσσαρες χιλιάδες λοιπὸν ἄποικοι τῆς Χαλκίδος (2) διετάχθησαν νὰ σπεύσουν πρὸς βοήθειάν των, ἀλλ' ἐνῷ ἤρχοντο, ἔμαθον ἀπὸ τοὺς προεστῶτας τῆς πόλεως, ὅτι πολλοὶ Ἐρετριεῖς ἡτοιμάζοντο νὰ παραδοθῶσι, καὶ τοὺς συνεβούλευσαν ν' ἀναχωρήσωσι διὰ νὰ μὴν ἀπολεσθῶσι καὶ οὗτοι. Ἀναχωρήσαντες λοιπὸν μετέβησαν εἰς τὸν Ὠρωπόν.

Μετὰ πολιορκίαν ἑπταήμερον, ἡ μὲν Ἐρέτρια ἐπροδόθη εἰς τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ ναοί της ἐλεηλατήθησαν, καὶ ἐπυρπολήθησαν, οἱ δὲ κάτοικοί της ἐξηνδραποδίσθησαν (3). Κατὰ συμβου-

---

(1) Ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις, τοὺς ὁποίους ὁ Δαρεῖος ἐθεώρει ὡς θεοὺς, ἥλιον καὶ Σελήνην·

(2) Ἴδε σελ. 102.

(3) Ὁ Πλάτων (Περὶ νόμων γ' § 14, περὶ Μενεξένου § 10. ἔκδοσις Μπέκερ) λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσαγήνευσαν τὴν νῆσον. Περὶ τούτου ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει τίποτε, καὶ δὲν εἶναι πιθανόν. Ὁ Ἡρόδοτος (ς' 31) περιγράφει ὡς

λὴν δὲ τοῦ Ἱππίου, ὅςτις ἦτον μετ' αὐτῶν, οἱ Πέρσαι μετέβησαν ἀκολούθως εἰς τὸν Μαραθῶνα κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς, ὅπου πεδιάς τις ὁπωσοῦν ἐκτεταμένη ἐπέτρεπεν εἰς τὸ ἱππικὸν αὐτῶν νὰ κινῆται εὐστόχως.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἕτοιμοι εἰς γενναίαν ἀντίστασιν. Ἡ δὲ στρατηγία ἀνετέθη εἰς δέκα στρατηγοὺς (ἕνα ἐξ ἑκάστης φυλῆς) καὶ εἰς τὸν Πολέμαρχον. Ἔστειλαν δὲ εἰς τὴν Σπάρτην πεζοδρόμον ταχύπουν, ὀνομαζόμενον Φειδιππίδην, ζητοῦντες βοήθειαν· καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἔφθασεν ὁ πεζοδρόμος εἰς τὴν Σπάρτην, ἂν καὶ αὕτη ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἐννεακόσια στάδια. Οἱ Σπαρτιᾶται ὑπεσχέθησαν μὲν προθύμως τήν βοήθειάν των, ἀλλ' ἦτον τότε ἡ ἐννάτη τοῦ μηνὸς, καὶ ποτὲ δὲν ἐξεστράτευον ἀπὸ τὴν πατρίδα των εἰμὴ μετὰ τὴν πανσέληνον. Διὰ τοῦτο μὲ δυσαρέσκειάν των ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναβάλουν τὴν ἀναχώρησίν των ἐπὶ πέντε ἡμέρας.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον προχωρήσει εἰς τὸν Μαραθῶνα διακόσια περίπου στάδια μακρὰν τῆς πόλεώς των. Ἐτάχθησαν δὲ εἰς τὸ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους, ὅπου ἡνώθησαν μὲ αὐτοὺς ὅλοι οἱ μάχιμοι Πλαταιεῖς, οἱ πιστοὶ σύμμαχοί των· διότι ὁ λαὸς οὗτος κατοικῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κιθαιρῶνος, ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, καὶ στενοχωρούμενος ἀπὸ τοὺς φιλοδόξους γείτονάς των Θηβαίους, ἐπρότειναν (Ὀλυμπ. 65, 2) εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένην καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισίν των· ἀλλ' οὗτοι ἀντέταξαν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως, δὲν ἠδύναντο πάντοτε νὰ

ἐφεξῆς τὸν τρόπον τῆς σαγηνεύσεως· οἱ στρατιῶται λαμβάνοντες ὁ εἷς τοῦ ἄλλου τὰς χεῖρας ἐξετείνοντο κατὰ σειρὰν ἀπὸ τὴν βόρειον πρὸς τὴν νότιον θάλασσαν, καὶ διήρχοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν ἕως εἰς τὴν ἄλλην τὴν νῆσον, ὥστε τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς διαφύγῃ, καὶ οἱ κάτοικοι ἐζωγροῦντο ὡς τὰ θηρία.

ἔρχωνται ἐγκαίρως εἰς βοήθειάν των, καὶ συνεβούλευσαν αὐτοὺς ν' ἀφιερωθῶσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους· τοῦτο δὲ τὸ ἐσυμβούλευσαν, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὄχι ἀπὸ εὔνοιαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ διὰ νὰ προξενήσωσιν ἔχθραν μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Θηβαίων. Οἱ μὲν Πλαταιεῖς ἔπραξαν ὡς διετάχθησαν, ἡ δὲ φιλία καὶ πίστις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν προστατῶν των ὑπῆρξε σταθερωτάτη καὶ ἐντιμοτάτη εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη.

Μεταξὺ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν ἦτο καὶ ὁ Μιλτιάδης, ὅστις ὑπῆρξε τύραννος τῆς κατὰ τὴν Χερσόνησον ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων, καὶ, ὡς εἴδομεν, συνεβούλευσε τοὺς Ἴωνας νὰ διαλύσωσι τὴν ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γέφυραν. Διὰ ν' ἀποφύγῃ δὲ τὴν ἐκδίκησιν τῶν Περσῶν, κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ οἰκογένειά του ἦτο ἐπίσημος, καὶ ἀνέλαβε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Οἱ μὲν ἐχθροί του ἐκατηγόρησαν αὐτὸν ὅτι ὑπῆρξε τύραννος, ἀλλ' ὁ λαὸς τὸν ἀθώωσε, καὶ ἤδη ἐξελέξατο αὐτὸν ἕνα τῶν δέκα στρατηγῶν. Ἡ γνῶσις δὲ τὴν ὁποίαν εἶχεν περὶ τῶν Περσῶν, περὶ τῆς τακτικῆς των καὶ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ μάχεσθαι ἐπενήργησεν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, εἰς τὴν ἐκλογήν του.

Εἰς τὸ πολεμικὸν δὲ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον συνεκροτήθη, αἱ γνῶμαι ἦσαν διῃρημέναι ἐξίσου, διότι ὁ μὲν Μιλτιάδης καὶ τέσσαρες ἄλλοι στρατηγοὶ εἶχον γνώμην ν' ἀρχίσουν ἀμέσως τὴν μάχην, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ τὴν ἀναβάλωσιν. Ἡ ἰσχύουσα λοιπὸν ψῆφος ἐναπέκειτο εἰς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον. Ὁ δὲ Μιλτιάδης παρέστησεν εἰς αὐτὸν τὸν κίνδυνον τῆς ἀναβολῆς, ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην περίστασιν ἠδύνατο ἀναμφιβόλως νὰ ἐκραγῇ διχόνοια μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, καί τινες ἐξ αὐτῶν νὰ μηδίσωσι (1) καὶ τότε ἡ ὑποδούλωσίς των ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ

(1) Μηδίζω· μεταχειριζόμεθα τοῦτο τὸ ῥῆμα καὶ τὸ οὐσιαστικὸν μηδισμὸς διὰ νὰ φανερώσωμεν τὴν πρᾶξιν τοῦ λαμβάνειν τὸ μέρος τῶν Περσῶν. Οἱ Μῆδοι φαίνεται ἦσαν τότε γνωστότεροι ἢ οἱ Πέρσαι.

Ἱππίου ἤθελεν εἶσθαι ἀναπόφευκτος. Ὁ Καλλίμαχος λοιπὸν πεισθεὶς ἔδωκε τὴν ψῆφόν του πρὸς ἄμεσον ἔναρξιν τῆς μάχης. Ὁ δὲ Ἀριστείδης καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, οἵτινες εἶχον ψηφίσει συμφώνως μὲ τὸν Μιλτιάδην, ὅτε ἡ ἡμέρα τῆς ἀρχηγίας των ἤρχετο (διότι ἐλάμβανον αὐτὴν κατὰ σειράν), τὴν παρεχώρουν εἰς τὸν Μιλτιάδην, ὅστις ὅμως δὲν ἠθέλησε ν' ἀρχίσῃ τὴν μάχην ἕως ὅτου ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς στρατηγίας του.

Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Μιλτιάδης παρέταξε τὰ στρατεύματά του εἰς μάχην. Ὁ μὲν πολέμαρχος δυνάμει τοῦ νόμου εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δεξιοῦ κέρατος· εἰς δὲ τὸ κέντρον κατετάχθησαν κατὰ σειρὰν αἱ φυλαὶ τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ Πλαταιεῖς ἀπετέλουν τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ὁ Μιλτιάδης, διὰ νὰ δώσῃ μεγαλητέραν ἔκτασιν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ στρατεύματος, ἠλάττωσε μὲν τὸν ἀριθμὸν τῶν τάξεων τοῦ κέντρου, ηὔξησε δὲ τὰς τάξεις τῶν κεράτων. Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ὡσαύτως παραταχθῆ ἤδη εἰς μάχην, οἱ δὲ Πέρσαι καὶ Σάκαι ἀπετέλουν τὸ κέντρον. Ἡ ἀπόστασις δὲ μεταξὺ τῶν δύο στρατευμάτων ἦτον ὀκτὼ σταδίων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ θυσίαι ἐφάνησαν αἴσιαι, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπροχώρησαν τρέχοντες, ἴσως διὰ νὰ καταστήσουν ἐντονωτέραν τὴν ἐπίθεσίν των, ἢ διὰ ν' ἀποφύγωσι τὰ βέλη τῶν Περσῶν, οἱ δὲ Πέρσαι νομίζοντες αὐτοὺς ὡς παράφρονας, ἐδέχθησαν τὴν προσβολήν των, καὶ διαῤῥήξαντες τὸ κέντρον κατεδίωκον τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὸ Ἕλληνας· ἀλλ' οἱ κατὰ τὰ κέρατα τεταγμένοι Ἕλληνες ἐνίκων, καὶ ἀντὶ νὰ καταδιώκωσιν, ἐστράφησαν, καὶ συνελθόντες ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας, ὅσοι εἶχον διαῤῥήξει τὸ κέντρον αὐτῶν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἔφευγον πρὸς τὰ πλοῖά των, ἐγκαταλείποντες τὸ στρατόπεδόν των, τὸ ὁποῖον ἔγεινε λεία τῶν νικητῶν, καταλαβόντων καὶ ἑπτὰ πλοῖα (1). Καὶ

(1) Ἐνταῦθα ἔχομεν παράδειγμά τι τῶν παραλόγων ὑπερβολῶν, εἰς τάς

ἐκ μὲν τῶν Περσῶν ἐφονεύθησαν 6400 ἄνδρες, ἐκ δὲ τῶν Ἀθηναίων λέγεται, ὅτι ἔπεσον 192, ἐξ ὧν ἦτο καὶ ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος. Οἱ δὲ Πέρσαι εἰσβιβάσαντες εἰς τὰ πλοῖα τοὺς αἰχμαλώτους των Ἐρετριεῖς, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀφήσει εἴς τινα μικρὰν νῆσον, περιέπλευσαν τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐπιπέσουν αἰφνιδίως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ὅτε ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα Φάληρον, πλησίον τῆς πόλεως, εἶδον, ὅτι τὰ στρατεύματα ἦσαν ἕτοιμα νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι, διότι οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ὑποπτεύοντες τὸν σκοπόν των, ἐπανήγαγον ὅλας τὰς φυλὰς, ἐκτὸς μιᾶς, ἥτις ἔμεινε μετὰ τοῦ Ἀριστείδου διὰ νὰ φυλάττῃ τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους (1)· καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἀποτυχόντες οὕτως, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀσίαν, οἱ δ' Ἐρετριεῖς ἐστάλησαν εἰς τὸν Δαρεῖον, ὅστις κατῴκισεν αὐτοὺς εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Ἀρδέρικκα, εἰς τὴν χώραν τῶν Κισσίων.

Μετὰ δὲ τὴν πανσέληνον δισχίλιοι Λακεδαιμόνιοι ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας, διανύσαντες ἐννεακόσια στάδια εἰς τρεῖς ἡμέρας. Εὑρόντες δὲ τὴν μάχην τετελεσμένην, μετέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα διὰ νὰ θεωρήσωσι τὰ πτώματα τῶν Βαρβάρων (2), καὶ ἀκολούθως ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια ἐγκωμιάζοντες τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἀθηναίων.

ὁποίας οἱ μεταγενέστεροι ἐξετράπησαν. Ὁ Ἡρόδοτος (ς'. 114) ἀναφέρει, ὅτι
Ἀθηναῖός τις ὀνομαζόμενος Κυναίγειρος, κρατήσας ἓν τῶν Περσικῶν πλοίων
ἀπὸ τὴν πρῷραν, ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ἀφοῦ τοῦ ἀπέκοψαν τὴν χεῖ-
ρα μὲ πέλεκυν· ὁ δ' Ἔφορος ἢ ἄλλος τις συγγραφεὺς, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰου-
στῖνος ἠκολούθησε (Βιβ. β'. 9), διὰ νὰ μεγαλύνῃ τὸ θαῦμα, ἐπρόσθεσεν,
ὅτι ἀφοῦ ἀπεκόπη ἡ δεξιά του χεὶρ, ἐκράτησε τὸ πλοῖον μὲ τὴν ἀριστε-
ρὰν, καὶ ὅτι ἀποκοπείσης καὶ ταύτης, ἐκράτησε τὸ πλοῖον μὲ τοὺς ὀδόν-
τας του."

(1) Πλούταρχος εἰς Ἀριστ. 5.

(2) Οὕτως ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς. οἱ Ῥωμαῖοι δὲ, ὡς καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἦσαν βάρβαροι κατ' αὐτούς.

Παρὰ τὴν συνήθειαν δὲ τῶν Ἀθηναίων, οἱ πεσόντες εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐτάφησαν εἰς ἕνα τάφον κατὰ τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ στῆλαι ἐστήθησαν, εἰς τὰς ὁποίας ἐνεγράφησαν τὰ ὀνόματα καὶ αἱ φυλαὶ τῶν ἀποθανόντων. Εἰς ἄλλον δὲ τάφον ἐνετάφησαν τὰ σώματα τῶν Πλαταιέων καὶ τῶν δούλων αὐτῶν (1). Οὔτε τάφος ὅμως, οὔτε στήλη τις ἐδείκνυε τὸν τόπον τῆς ταφῆς τῶν Περσῶν. Εἰς δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους οἱ Μαραθώνιοι ἐλάτρευον τοὺς φονευθέντας ὡς ἥρωας, καὶ μετ' αὐτῶν ἡρωά τινα ὀνομαζόμενον Ἐχετλαῖον, διότι ἐλέγετο, ὅτι ἐν καιρῷ τῆς μάχης, ἐνεφανίσθη ἀνήρ τις ἔχων ἀγροτικὸν σχῆμα, ὡπλισμένος μὲ ἄροτρον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς βαρβάρους. Μετὰ δὲ τὴν μάχην δὲν ἐφάνη πλέον, καὶ ὁ χρησμὸς ἐρωτηθεὶς, διέταξε νὰ προσφέρωσι τιμὰς εἰς τὸν ἥρωα Ἐχετλαῖον (2). Ἐπιστεύετο ὡσαύτως εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ὅτι ἐν καιρῷ νυκτὸς οἱ διαβαίνοντες τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, ἠδύναντο νὰ ἀκούσωσι τὸν χρεμετισμὸν τῶν Περσικῶν ἵππων, καὶ τὸν κρότον καὶ τὴν κλαγγὴν τῶν ὅπλων τῶν μαχομένων πολεμιστῶν, ἀλλὰ τὸ ὄμμα τοῦ ἐκπεπληγμένου ἀκροατοῦ οὐδὲν ὁρατὸν πρᾶγμα ἐθεώρει (3).

Τὰ καθέκαστα τῆς ἀξιομνημονεύτου ταύτης μάχης ἐνδέχεται μὲν ὅτι δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ

(1) Παυσαν. βιβ. ά. 32, 3. Οἱ δοῦλοι, ἐὰν παρευρίσκοντο, ἀπετέλουν ἴσως μέρος τῶν δυνάμεων τῶν Πλαταιέων.

(2) Ἐκ τοῦ Ἐχέτλη μέρος τοῦ ἀρότρου· Σ. Μ.

(3) Παυσαν. ὡς ἀνωτέρω. Τὸ αὐτὸ λέγεται καὶ περὶ τῆς πεδιάδος τῆς Μούνδας ἐν Ἱσπανίᾳ, ὅπου ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐνίκησε τὸν νεώτερον Πομπήϊον. Ἴδε Μεντόζαν περὶ πολέμου τῆς Γρενάδας Σελ. 320. Καὶ σήμερον ἀκόμη αἱ φωναὶ καὶ τὰ κτυπήματα τῶν πολεμιστῶν τοῦ Μαραθῶνος ἀντηχοῦν τόσον δυνατὰ εἰς τὸ ὠτίον τῆς φαντασίας, ὥστε οἱ ποιμένες ἐγκαταλείπουν τὰ ποίμνιά των καὶ ζητοῦν καταφύγιον. Ἴδε περιήγησιν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τοῦ Τουρνέρου. ά. Σελ. 349.

ἀναγνώστου, ἀλλὰ τὸ ἀξιόλογον αὐτῆς πρέπει νὰ σταθμίσωμεν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματά της· αὕτη ἐδίδαξε τοὺς Ἕλληνας τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν των ἐπὶ τῶν Ἀσιανῶν, καὶ ὡδήγησεν εἰς ἐκείνας τὰς νίκας, αἵτινες ἀνεχαίτισαν τὴν πρὸς τὴν Δύσιν πρόοδον τῶν Περσικῶν ὅπλων. Ὁ μὲν εἰλικρινέστατος ἱστορικὸς, τὸν ὁποῖον ἠκολουθήσαμεν, δὲν ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων ἑκάστου μέρους· ὁ δὲ Λατῖνος βιογράφος Κορνήλιος Νέπως, καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν, ὅτι Ἀθηναῖοι μὲν ἦσαν ἐννέα χιλιάδες, Πλαταιεῖς δὲ χίλιοι, καὶ οὗτος φαίνεται ὁ ἀληθὴς ἀριθμός. Ὅλοι δ' οὗτοι ἦσαν ὁπλῖται, διότι ὁ Ἡρόδοτος βεβαιοῖ, ὅτι οὔτε ἱππικὸν οὔτε ἐλαφροὺς στρατιώτας εἶχον. Ὁ εἰρημένος βιογράφος ἀναφέρει λεπτομερέστερα περὶ τῆς μάχης, μὴ συμφωνῶν μὲ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου. Μᾶς λέγει, ὅτι ὁ Μιλτιάδης παρέταξε τὸ στράτευμά του εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους, ἔχων προφυλαγμένα τὰ πλευρὰ τοῦ στρατεύματος, καὶ τὸ μέτωπον ἴσως διὰ σειρᾶς κεκομμένων δένδρων, καὶ οὕτως ἐδέχθη τὴν ἔφοδον τῶν Περσῶν. Ὅτι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφώρμησαν πρῶτοι κατὰ τῶν Περσῶν, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφιβολία, καὶ δὲν ἔχομεν βεβαιότητα, ὅτι δένδρα κατάλληλα πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐφύοντο εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς, ἥτις εἶναι γνωστὴ διὰ τὴν σπάνιν τῶν δένδρων. Συμβουλεύομεν δὲ τὸν ἀναγνώστην νὰ παραδέχηται πάντοτε μὲ μεγάλην προσοχὴν τὰ καθέκαστα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς.

Διὰ τῆς ἐπισήμου δὲ ταύτης νίκης, τῆς ἐν Μαραθῶνι, ὁ Μιλτιάδης ἀπέκτησε δικαίως μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐν Ἀθήναις, καὶ ὅτε (Ὀλυμπ. 72, 4) ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν λαὸν ἑβδομήκοντα τριήρεις μὲ τοὺς ἀναγκαίους ναύτας, καὶ χρήματα διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν τινὰ, ἥτις ἤθελεν ἀ-

ποδῇ τὰ μέγιστα ὠφέλιμος εἰς τὴν πολιτείαν, ὁ λαὸς παρεχώρησεν αὐτὰ ἀμέσως. Διὰ μὲν τῆς ἐκστρατείας ταύτης προέθετο πιθανῶς νὰ ὑποχρεώσῃ τὰς νήσους νὰ πληρώσουν χρήματα, ὡς πρόστιμον τῆς εἰς τοὺς Μήδους ὑποταγῆς των· λέγεται ὅμως, ὅτι ἀτομικὴ ἐκδίκησις παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ πλεύσῃ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Πάρον, ὅπου ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν, ζητῶν ἑκατὸν τάλαντα ὡς ἀντίλυτρον. Ἀφοῦ δ' ἔφθειρε τὴν χώραν καὶ ἐπολιόρκησεν ἀνωφελῶς τὴν πόλιν ἐπὶ εἰκοσιέξ ἡμέρας, ἀνεχώρησε, καὶ ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας, εὗρε τὸν λαὸν παρωργισμένον ἐναντίον του, καὶ Ξάνθιππος ὁ τοῦ Ἀρίφρονος, καὶ ἄλλοι ἐκατηγόρησαν αὐτὸν ἐπὶ προδοσίᾳ κατὰ τῆς πατρίδος διὰ τὴν πρὸς τὸν λαὸν ἀπάτην του. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ δυστυχίαν ὁ μηρὸς αὐτοῦ ἐθραύσθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πάρου, δὲν ἠδύνατο ν' ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ μετεφέρθη ἐπὶ τῆς κλίνης του εἰς τὴν συνέλευσιν, καὶ οἱ φίλοι του ἀναμιμνήσκοντες εἰς τὸν λαὸν τὰς ἐξόχους πρὸς τὴν πολιτείαν εὐεργεσίας του, κατώρθωσαν νὰ ἀπολυθῇ μὲν τῆς ἐπὶ προδοσίᾳ κατηγορίας, κατεδικάσθη ὅμως νὰ πληρώσῃ τὴν συνήθη χρηματικὴν ζημίαν τῶν πεντήκοντα ταλάντων· ἀλλ' ἀπέθανε μετ' ὀλίγον, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων ἐπλήρωσε τὴν ζημίαν ταύτην (1).

Ἡ μὲν διαγωγὴ αὕτη τῶν Ἀθηναίων θεωρεῖται συνήθως

(1) Ὁ Πλούτ. (εἰς Κίμων. 4) καὶ ὁ Νέπως (εἰς Μιλτιάδ. 7) λέγουν, ὅτι ἐῤῥίφθη εἰς τὴν φυλακήν, ὅπου ἀπέθανε, Ὁ δὲ Πλάτ. (εἰς Γοργ. §. 153, ἔκδοσις Βεκκέρου) λέγει, ὅτι ὁ λαὸς ἀπεφάσισε νὰ τὸν ῥίψῃ εἰς τὸ χάσμα, τὸ ὀνομαζόμενον βάραθρον, καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασις ἤθελεν ἐκτελεσθῇ, ἐὰν δὲν ἐμποδίζετο ἡ ἐκτέλεσίς της ἀπὸ τοὺς Πρυτάνεις ἢ Προέδρους τῆς συνελεύσεως. Ἡ τελευταία αὕτη διήγησις δὲν εἶναι πολλὰ πιθανή, καὶ ἀμφιβάλλομεν ἐὰν ἡ μαρτυρία τῶν δύο τούτων ὄχι προσεκτικῶν βιογράφων, ἦναι ἱκανὴ νὰ μᾶς δικαιώσῃ ἀποδίδοντας εἰς τοὺς Ἀθηναίους (οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν σκληρὸς λαὸς) τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ νὰ ῥίψουν εἰς τὴν φυλακὴν ἄνθρωπον ἔχοντα γαγγραινωμένον τὸν μηρόν.

ὡς δεῖγμα μεγίςης ἀχαριστίας· ἀλλὰ πρὶν καταδικάσωμεν, πρέπει νὰ ἤμεθα βέβαιοι, ὅτι γνωρίζομεν ὅλας τὰς περιστάσεις τοῦ συμβεβηκότος τούτου. Οἱ δημόσιοι ἄνδρες σπανίως κινοῦνται ἀπὸ καθαρὰν καὶ ἀφιλοκερδῆ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα των, καὶ ἐὰν εἴς τινα περίστασιν ἐπιδιώκοντες τὴν ἰδίαν αὐτῶν δόξαν, συνέπεσε νὰ προσφέρωσι λαμπράν τινα εὐεργεσίαν εἰς αὐτὴν, δὲν εἶναι βέβαια εὔλογον νὰ πρεσβεύωμεν, ὅτι διὰ τῆς εὐεργεσίας ταύτης πρέπει νὰ καλύπτωνται τὰ μέλλοντα σφάλματά των· διότι καὶ ὁ δημόσιος βίος, ὡς καὶ ὁ ἰδιωτικὸς, πρέπει νὰ ἦναι καθαρὸς καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν διάρκειαν, ἄλλως ἀντὶ ἐπαίνου καὶ ἀμοιβῆς ὁ παρεκτρεπόμενος πρέπει νὰ λαμβάνῃ ψόγον καὶ τιμωρίαν.

Ὡς πρὸς τὸν Μιλτιάδην δὲ, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οὗτος ἐκινδύνευεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς τὸν Μαραθῶνα, διότι οἱ Πέρσαι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἀποστάτην καὶ προδότην, καὶ ἤθελον ἐπομένως τὸν τιμωρήσει ὡς τοιοῦτον. Ἔδειξε μὲν μεγαλητέραν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν παρά τινας τῶν συστρατήγων του, κατὰ τὴν ἀγνὴν ὅμως φιλοπατρίαν τὸν ὑπερέβη ἴσως ὁ Πολέμαρχος. Ἡ καταδίωξις δ' αὐτοῦ, ἥτις διευθύνετο ἀπὸ ἕνα τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν, δὲν φαίνεται, ὅτι ἐπήγασεν ἀπὸ ἰσχυρὸν φατριαστικὸν μῖσος· διότι προσεφέρθησαν πρὸς αὐτὸν, ὅπως ἤθελον προσφερθῆ καὶ πρὸς πάντα ἄλλον πολίτην (1).

Δύο δὲ ἀντίζηλοι πολιτικοὶ ἄνδρες παρουσιάζονται ἤδη εἰς τὴν σκηνὴν τῶν Ἀθηνῶν, Ἀριστείδης, ὁ υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, καὶ Θεμιστοκλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους. Ὁ πρῶτος, ὢν εὐγενὴς, καὶ φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Κλεισθένους,

(1) Ἡ αὐτὴ πολιτικὴ ἀντιζηλία ὅμως ἐπεκράτει πιθανῶς μεταξὺ τοῦ Μιλτιάδου καὶ Ξανθίππου, ὡς καὶ μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτῶν Κίμωνος καὶ Περικλέους.

μέτριος δὲ καὶ ἀφιλοκερδής, ἔκλινεν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν, ὁ δὲ ἀντίζηλός του, ὢν κατώτερος τὸ γένος, (διότι ἡ μήτηρ του ἦτον ξένη), ἐθεράπευε περισσότερον τὸν λαόν· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τοῦ χαρακτῆρος ἦτο κατώτερος τοῦ ἀντιζήλου του, ὡς καὶ κατὰ τὸ γένος, ἀλλὰ διὰ τῶν λαμπρῶν προτερημάτων του ἀπήλαυσε τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ μὲν Ἀριστείδης, ὅστις ἐπωνομάσθη Δίκαιος, ἀπέτεινε κυρίως τὴν προσοχήν του εἰς τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων χρημάτων, καὶ ἐξελέχθη πολλάκις ἄρχων· ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐπροτίμησε τὸ ἐπιδεικτικώτερον ἀξίωμα τῆς στρατιωτικῆς ἀρχηγίας. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ ναύαρχος στόλου τινός, καὶ δι' αὐτοῦ ὑπέταξε τὰς Κυκλάδας νήσους. Ἐνῷ δὲ ἄλλοι τινὲς ἐνόμιζον ἀπρονοήτως, ὅτι ἡ ἐν Μαραθῶνι νίκη ἐπεραίωσε τὰ σχέδια τῶν Μήδων κατὰ τῆς Ἑλλάδος, οὗτος, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀναμφιβόλως, προεῖδεν, ὅτι ἡ νίκη αὕτη ἦτο μόνον πρόδρομος μεγαλητέρων ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ Ἀθῆναι ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῶσι (1). Πεποιθὼς δ' ὅτι ἡ πόλις, ἕνεκα τῆς θέσεώς της καὶ τοῦ χαρακτῆρός της, δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἠπειρωτικὴ δύναμις, ἐπροσπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ναυτικοῦ. Ἐγνώριζε δὲ, ὅτι ἦτον μάταιον τὸ νὰ ὁμιλῇ περὶ τῶν μεμακρυσμένων κινδύνων παρὰ τῆς Περσίας. ἀλλὰ κατενόησεν, ὅτι ἡ κατὰ τῆς Αἰγίνης

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς Θεμιστοκλέα § 3 ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος παραιτήσας τὰ συνήθη συμπόσια, ἐφαίνετο σύννους καὶ ἠγρύπνει τὰς νύκτας· εἰς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας καὶ θαυμάζοντας τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ βίου του, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίνετο «δὲν μ' ἀφίνει νὰ κοιμηθῶ τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου»· (ὡς καθεύδειν αὐτὸν οὐκ ἐῴη τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον). Σ. Μ.

ἔχθρα ἠδύνατο νὰ στραφῇ πρὸς ὄφελος τῆς πολιτείας. Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ ὁ μὲν Μιλτιάδης ἐκίνησε κατὰ τῆς Πάρου, ὁ δὲ Ἀριστείδης ἦτον ἄρχων, κατέπεισε τὸν λαὸν νὰ συγκατατεθῇ, τὸ προϊὸν τῶν ἀργυρείων μεταλλείων τοῦ Λαυρίου, τὸ ὁποῖον διενέμετο εἰς αὐτὸν, ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὴν κατασκευὴν πολεμικῶν πλοίων, καὶ οὕτως αἱ Ἀθῆναι ἀπέκτησαν ταχέως στόλον ἐκ διακοσίων τριηρῶν. Ἡ δ' ἐπιῤῥοὴ τοῦ Θεμιστοκλέους κατέστη μετ' ὀλίγον τόσον μεγάλη, ὥστε ἠδυνήθη νὰ στρέψῃ τὸ ὅπλον τοῦ ὀστρακισμοῦ ἐναντίον τοῦ ἀντιζήλου του, καὶ ὁ Ἀριστείδης ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς ἔντιμον ἐξορίαν (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ' (2).

Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου. — Προετοιμασίαι τῶν Ἑλλήνων. — Μάχη ἐν Θερμοπύλαις. — Μάχη ἐν Ἀρτεμισίῳ. — Ἀπόπειρα τοῦ Ξέρξου κατὰ τῶν Δελφῶν.

Ὀλυμπ. 73, 4—75, 1. *Π. Χ.* 485—480.

Ὅ,τι ὁ Θεμιστοκλῆς προεῖδε, τοῦτο καὶ συνέβη. Τοῦ χαρακτῆρος τῶν δεσποτικῶν ἡγεμόνων δὲν εἶναι ἴδιον τὸ νὰ ὑποχωροῦν εἰς ἀγῶνά τινα, διότι τὰ ὅπλα των ἅπαξ ἐνικήθησαν. Ὁ Δαρεῖος ἔκλινεν ἤδη περισσότερον παρ' ἄλ-

(1) Πλούτ. εἰς Θεμιστ. 4.

Ὁ Πλούτ. εἰς Ἀριστείδην § 7 ἀναφέρει, ὅτι ἐνῷ ἐνηργεῖτο ὁ ὀστρακισμὸς τοῦ Ἀριστείδου, χωρικός τις ἀγράμματος, δώσας τὸ ὄστρακον εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν παρεκάλεσε νὰ γράψῃ εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα Ἀριστείδην. Ὁ δ' Ἀριστείδης, θαυμάσας, τὸν ἠρώτησεν ἂν ποτὲ ἐβλάφθη ἀπὸ αὐτόν· ὄχι ἀπεκρίθη ὁ χωρικὸς, οὐδὲ γνωρίζω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δὲν ὑποφέρω νὰ ἀκούω αὐτὸν καλούμενον πανταχοῦ δίκαιον. Ἀναχωρῶν δ' ὁ Ἀριστείδης εἰς τὴν ἐξορίαν παρεκάλεσε τοὺς θεοὺς νὰ μὴν ἔλθῃ καιρὸς, καθ' ὃν ὁ δῆμος ἤθελεν ἀναγκασθῆ νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Ἀριστείδην. Σ. Μ.

(2) Ἡρόδ. ζ'—ή. 39. Διόδ. ιά. 1—14. Πλούτ. εἰς Θεμιστ.

λοτε εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τριετίαν ἡτοιμάζοντο στρατεύματα καὶ πλοῖα, πολεμοφόδια καὶ τροφαὶ πρὸς ἐπιχείρησιν ἄλλης καὶ μεγαλητέρας ἐκστρατείας κατὰ τῆς χώρας ταύτης. Ὅτε δὲ τὰ πάντα σχεδὸν ἦσαν ἕτοιμα, ἐξεῤῥάγη ἐπανάστασις εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἀκολούθως ἡ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἔρις μεταξὺ τῶν υἱῶν του (1) ἀπέσπασε τοὺς στοχασμούς του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κανονίσας δὲ τὰ περὶ τῆς διαδοχῆς, ἡτοιμάζετο εἰς τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον, ὅτε ὁ θάνατος ἁφήρπασεν αὐτὸν εἰς τὸ τριακοστὸν ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας του (Ὀλυμπ. 73, 4).

Ξέρξης δὲ, ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς Ἀτόσσης θυγατρὸς τοῦ Κύρου, διεδέχθη τὸν θρόνον τῆς Περσίας. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ὀλίγην μόνον προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος, ὁ φιλοξενούμενος παρ' αὐτοῦ, καὶ φιλόδοξος ἐξάδελφός του, παρεκίνει αὐτὸν μετ' ἐπιμονῆς εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Εὐρώπης. Οἱ Πεισιστρατίδαι ἦσαν ὡσαύτως εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σούσων, καὶ ἐδείκνυον χρησμοὺς προσημαίνοντας κατακτήσεις εἰς τὰ ὅπλα τῆς Περσίας· ἦσαν προσέτι καὶ πρέσβεις ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Θεσσαλίας Ἀλευάδας, οἵτινες ἐφοβοῦντο διὰ τὴν ἰδίαν των ἐξουσίαν, ἕνεκα τῆς προόδου τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρακαλοῦντες αὐτὸν, μεταβὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ δεχθῇ τὴν ὑποταγήν των. Ὁ δὲ νέος μονάρχης προσεῖχεν εἰς τοὺς ἑλκυστικοὺς τούτους λόγους, καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας του, ἀφοῦ οἱ Αἰγύπτιοι ὑπε-

(1) Οἱ Ἡγεμόνες τῶν Περσῶν ἐσυνείθιζον, πρὶν ἐξέλθωσι τῆς ἐπικρατείας των, νὰ κανονίζωσι τὰ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, διότι δὲν ὑπῆρχε καθιερωμένη ἡ τάξις τοῦ νὰ διαδέχηται τὸν βασιλέα ὁ πρωτότοκος τῶν υἱῶν του. Σ. Μ.

τάγησαν, συνεκάλεσε συμβούλιον διὰ νὰ συσκεφθῇ περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσβολῆς του (Ὀλυμπ. 74, 1).

Ὁ μὲν Βασιλεὺς ὡμίλησεν ἀπαριθμῶν τὰς ὕβρεις, τὰς ὁποίας τὸ βασίλειόν του ὑπέστη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, καὶ παριστῶν μὲ τρόπον ἑλκυστικὸν τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν ἡ κατάκτησις τοῦ λαοῦ τούτου, ὄντος μόνου ἐμποδίου εἰς τὴν τῆς Εὐρώπης, ἤθελε δώσει εἰς τὸ βασίλειόν του· ἀκολούθως δ' ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Μαρδόνιος, ὁμιλῶν περιφρονητικῶς περὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐνδιατρίβων εἰς τὴν εὐκολίαν τῆς ἐπιχειρήσεως· ἀλλ' ἀναστὰς ὁ Ἀρτάβανος, ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου καὶ θεῖος τοῦ βασιλέως, καὶ ἀντιταττόμενος κατέδειξε τὸν κίνδυνον, τὴν δυσκολίαν καὶ τὸ μάταιον τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Ξέρξης ἐξήφθη μὲν ἀπὸ ὀργήν, ἀπέσχεν ὅμως τοῦ νὰ τὸν βλάψῃ, σεβόμενος αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν τοῦ πατρός του. Καὶ τὸ μὲν συμβούλιον διελύθη· τὴν δὲ νύκτα ὁ Ξέρξης καὶ ὁ Ἀρτάβανος εἶδον ὄνειρα· ὁ δὲ τελευταῖος, πεισθεὶς ὅτι οἱ Θεοὶ ἤθελον τὸν πόλεμον, ἔπαυσε τοῦ νὰ ἐναντιώνηται εἰς τοῦτο (1).

Αἱ προετοιμασίαι δὲ πρὸς κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης ἐξηκολούθουν. Παντοδαπαὶ τροφαὶ μετεκομίζοντο ἀπὸ τοὺς ναυτικοὺς ὑπηκόους εἰς τὸ παράλιον τῆς Θράκης, καὶ ἐναπετίθεντο εἰς τὰς ἐκεῖ πόλεις. Διώρυξ δ' ἔχουσα ἱκανὸν πλάτος, ὥστε νὰ πλέωσι δύο τριήρεις κωπηλατοῦσαι, ἐσκάφη διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, δώδεκα σταδίων πλάτος ἔχοντος, ὅστις συνάπτει τὸ ὄρος Ἄθω μὲ τὴν ξηράν· σχοινία δὲ καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς κατασκευὴν γεφυρῶν ἐκ πλοίων μετεφέρθησαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Φοινίκην.

---

(1) Ὅλη ἡ ἐξιστόρησις τῶν συμβουλίων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς Περσίας, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἔχει Ἀσιατικὸν ὕφος, καὶ ὁμοιάζει τόσον μὲ τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν Σαχ-Ναμὲχ, ὥστε βεβαίως ἠφανίσθη αὐτὴν ἀπὸ Πέρσας συγγραφεῖς.

Τέλος δὲ (Ὀλυμπ. 74,4) τὸ ἄπειρον στράτευμα τοῦ κυριάρχου τῆς Ἀσίας συνηθροίσθη εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ δὲ μονάρχης ἐκίνησεν ἀπὸ τὰ Σοῦσα, καὶ ἡγούμενος αὐτοῦ, διέβη τὸν Ἅλυν ποταμὸν, διῆλθε διὰ τῆς Φρυγίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς ἐν Λυδίᾳ Κελαινὰς, ὅπου αὐτὸς καὶ τὸ στράτευμά του ὁλόκληρον ἐφιλοξενήθη ἀπὸ Λυδόν τινα εὐγενῆ, ὀνομαζόμενον Πύθιον, ὅστις ἐπρόσφερεν ὁλόκληρον τὸν ὑπέρμετρον πλοῦτόν του, χάριν τοῦ πολέμου· ἀλλ' ὁ Ξέρξης ἀντὶ νὰ δεχθῇ τὸν προσφερθέντα πλοῦτον, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλον. Ἐκεῖθεν δὲ τὸ στράτευμα ἐκίνησεν εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου ὁ βασιλεὺς διεχείμασεν. Διατρίβων δ' ἐκεῖ ἔστειλε κήρυκας εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Λακεδαίμονος, διὰ νὰ ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ, καὶ προσέταττε νὰ ἑτοιμάζωσι γεῦμα τοῦ βασιλέως.

Ἐν τούτοις οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Φοίνικες κατεσκεύαζον γέφυραν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, κατὰ τὴν Ἄβυδον, ὅπου τὸ πλάτος εἶναι ἑπτὰ σταδίων· ἀλλ' ἐπελθούσης τρικυμίας, τὸ ἔργον κατεστράφη. Τότε, λέγουν οἱ Ἕλληνες, ὁ Ξέρξης ἐξαφθεὶς ἀπὸ θυμὸν, διέταξε ν' ἀποκεφαλισθῶσιν οἱ ἐπιστατήσαντες εἰς τὸ ἔργον, καὶ ἔστειλεν ἀνθρώπους διὰ νὰ δώσουν τριακοσίας μαστιγώσεις εἰς τὸν ταραχώδη Ἑλλήσποντον, νὰ ῥίψωσιν εἰς αὐτὸν ζεῦγος χρυσῶν δεσμῶν, νὰ τὸν ἐπιπλήξωσι διὰ τὴν αὐθάδειάν του, καὶ νὰ εἴπωσιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς θέλει τὸν διαβῇ ἑκόντα ἢ ἄκοντα. Ἡ γέφυρα ἀνανεώθη ἀκολούθως καὶ ἀπεπερατώθη. Ἐζεύχθη δὲ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Πρὸς τὴν Προποντίδα (ὅθεν ἔρχεται τὸ ῥεῦμα) ἐτάχθησαν κατὰ σειρὰν τριακόσιαι ἑξήκοντα τριήρεις καὶ πεντηκόντοροι, ἔχουσαι τὰς πρώρας των πρὸς τὸν Πόντον, καὶ διακόσιαι δεκατέσσαρες πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, ἔχουσαι τὰς πρώρας των πρὸς τὸ

Αἰγαῖον πέλαγος· ὅλαι δ' αὗται ἠσφαλίσθησαν δι' ἀγκυρῶν, καὶ σχοινία ἐξετείνοντο ἐπ' αὐτῶν· τρεῖς δὲ στενοὶ πόροι ἀφέθησαν πρὸς διάβασιν μικρῶν πλοίων· τὰ πάντα δὲ συνεδέθησαν διὰ παχέων σχοινίων ἀφ' ἑκατέρου μέρους τῆς ξηρᾶς· κορμοὶ δὲ ξύλων πριονισμένων ἐτέθησαν ἐπὶ τῶν σχοινίων, ἐπὶ δὲ τούτων ἐστρώθησαν κλάδοι δένδρων καὶ θάμνοι, τοὺς ὁποίους ἐσκέπασαν μὲ χῶμα· ὑψώθησαν δὲ καὶ φραγμοὶ ἀπὸ τὰ δύω πλάγια διὰ νὰ μὴ τρομάζῃ τοὺς ἵππους καὶ τὰ φορτηγὰ ἡ θέα τῆς θαλάσσης (1).

Τὴν ἀκόλουθον δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 75, 1) (2) ὁ Ξέρξης ἐκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις ἡγούμενος τοῦ στρατεύματός του. Ἐνῷ δ' ἐκίνει, ἔγεινεν ἔκλειψις Ἡλίου, ἥτις κατὰ τοὺς λόγους τῶν Μάγων προεσήμαινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἔκλειψιν τῶν πόλεών της ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ἡ ἐξήγησις δ' αὕτη ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν μονάρχην. Πρὶν δ' ἀναχωρήσῃ, ἐπαρουσιάσθη εἰς αὐτὸν ὁ Πύθιος καὶ τὸν παρεκάλεσεν, ἕνεκα τῆς προβεβηκείας ἡλικίας του νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν μεγαλήτερον τῶν υἱῶν του νὰ μείνῃ πάρ' αὐτῷ. Ὁ δὲ δεσπότης ἐξήφθη ἀπὸ θυμὸν, καὶ εἰπὼν εἰς τὸν Πύθιον, ὅτι μόνη ἡ φιλοξενία του ἔσωσε τοὺς ἄλλους υἱούς του, διέταξεν ἀμέσως νὰ συλληφθῇ ὁ μεγαλήτερος τῶν υἱῶν του καὶ νὰ διχοτομηθῇ, τὸ δὲ στράτευμα νὰ διέλθῃ μεταξὺ τῶν δύω μερῶν τοῦ πτώματός του, τεταγμένων ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ (3).

(1) Δυσκολία τις ὑπάρχει εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς γεφύρας ταύτης. Φαίνεται δ' ὅτι ὑπῆρχον δύο ὁδοὶ, εἰς ἐφ' ἑκάστης σειρᾶς πλοίων. Ἴδε κατωτέρω τὴν ἐξιστόρησιν τῆς διαβάσεως.

(2) Κυρίως τὸ τέταρτον ἔτος τῆς 74 Ὀλυμπ. ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτον 490 πρὸ Χρ., σημειοῦμεν τὸ Ὀλυμπιακὸν ἔτος, τὸ ὁποῖον ἤρχιζε τὸ ἀκόλουθον θερινὸν ἡλιοστάσιον. Ἐπειδὴ θέλομεν ἐξακολουθεῖ τὴν μέθοδον ταύτην, παρακαλοῦμεν τὸν ἀναγνώστην νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ταύτην τὴν ἀρχήν.

(3) Ἐπειδὴ ὁ Ἡρόδοτος λέγει βιβλ. δ'. 84, τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Δα-

Η δὲ τάξις τῆς πορείας τοῦ στρατεύματος εἶχεν ὡς ἀκολούθως. Τὰ φορτηγὰ κτήνη, καὶ οἱ σκευοφόροι ἐπροπορεύοντο· ἔπειτα δὲ στρατεύματα διαφόρων ἐθνῶν ἀνάμικτα, ἄνευ οὐδεμιᾶς τάξεως· ἠκολούθουν δὲ χίλιοι ἐπίλεκτοι ἱππεῖς Πέρσαι· μετ' αὐτοὺς ἤρχοντο χίλιοι ἐπίλεκτοι αἰχμοφόροι, φέροντες τὰς λόγχας των ἐστραμμένας πρὸς τὴν γῆν· κατόπιν ἠλαύνοντο δέκα μεγαλοπρεπεῖς Νισαῖοι ἵπποι (1), πλουσίως στολισμένοι, ἡ δὲ ἅμαξα τοῦ Διὸς (Ορμούσδη) (2) συρομένη ἀπὸ δέκα λευκοὺς ἵππους ἠκολούθει· ὁ δὲ ἡνίοχος, πεζὸς, ἐκράτει τὰς ἡνίας εἰς τὰς χεῖράς του· κατόπιν δὲ τῆς ἁμάξης ταύτης ἤρχετο ὁ μονάρχης αὐτὸς ἐφ' ἁμάξης συρομένης ἀπὸ Νισαίους ἵππους. χίλιοι δὲ Πέρσαι αἰχμοφόροι, ἐκ τῶν εὐγενετάτων, ἠκολούθουν τὸν βασιλέα· τούτους δὲ διεδέχοντο χίλιοι ἐκλεκτοὶ ἱππεῖς· ἀκολούθως ἤρχοντο δέκα χιλιάδες πεζοὶ Πέρσαι, ὀνομαζόμενοι Ἀθάνατοι, οἱ μὲν χίλιοι μὲ χρυσᾶ, οἱ δὲ λοιποὶ μὲ ἀργυρᾶ ῥῴδια ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν αἰχμῶν των ἀντὶ σαυρωτήρων· δέκα δὲ χιλιάδες ἱππεῖς Πέρσαι ἠκολούθουν, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ στρατεύματος ἤρχετο κατόπιν εἰς ἀπόστασιν δύο σταδίων.

Κατ' αὐτὴν τὴν τάξιν τὸ στράτευμα ἐπορεύθη διὰ τῆς Λυδίας καὶ Μυσίας, καὶ ἀφῆσαν πρὸς ἀριστερὰ τὸ ὄρος Ἴδην, ἔφθασεν εἰς τὴν Τρῳάδα, ὅπου ὁ περίφημος Σκάμανδρος ποταμὸς ἐστείρωσε μὴ ἐπαρκέσας κἂν εἰς τὸ νὰ πίουν ὕδωρ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα. Ὁ δὲ Ξέρξης ἀνέβη εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ἡ Τρωὰς, καὶ ἐπρόσφερε θυσίαν.

ρείου, ὅστις ἦτον πρᾶος καὶ φιλάνθρωπος ἡγεμὼν, πιθανὸν νὰ μὴν ἦναι ἀληθῆ ὅσα ἀναφέρει καὶ περὶ τοῦ Ξέρξου ὡς πρὸς τὴν σκληρότητα ταύτην.

(1) Ἵπποι εὐγενεστέρας γενεᾶς ἀπὸ τὴν Νίσαν τῆς Μηδίας.

(2) Κατὰ τὸ θρησκευτικὸν σύστημα τῆς Περσίας ὁ Ὁρμούσδης ἦτον ἡ ἀγαθοποιὸς ἀρχὴ, ὁ κύριος τοῦ φωτὸς καὶ τῆς εὐτυχίας, ὁ δ' ἐναντίος του ἦτον ὁ Ἀριμάνης, ὁ ἡγεμὼν τοῦ σκότους.

Μετ' ὀλίγον δὲ τὸ στράτευμα ἐξηπλώθη εἰς τὰ στενὰ τῆς Ἕλλης. Μαρμάρινος δὲ θρόνος ἀνηγέρθη ἐπὶ λόφου τινὸς πλησίον τῆς Ἀβύδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς καθήμενος ἐθεώρει τὰς σκηνὰς καὶ τὰς σημαίας τῶν μυριάδων, αἵτινες ἐπορεύοντο στρατηγοῦντος αὐτοῦ· ἀναρίθμητοι δ' ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἐκάλυπτον τὴν πεδιάδα, ἡ δὲ γέφυρα, ἥτις συνῆπτε τὰς δύο ἠπείρους, ἐξετείνετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του· τὸ δὲ πολυάριθμον ναυτικόν του, συνάψαν πλαστὴν ναυμαχίαν, εὐηρέστησεν εἰς τὸν κυριάρχην τῆς Ἀσίας διὰ τῶν ἐπιτηδείων διέκπλων του. Ἐνῷ δ' ἐθεώρει, ἡ καρδία του ἐπληροῦτο ἀπὸ ὑπερηφανίαν, καὶ ἐσεμνύνετο εἰς τὴν δύναμίν του· ἀλλὰ ταχέως ἐφάνησαν δάκρυα ῥέοντα ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του. Ὁ δ' Ἀρτάβανος πλησιάσας εἰς αὐτὸν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν· « Κλαίω, εἶπεν ὁ μονάρχης, στοχαζόμενος, ὅτι εἰς ἑκατὸν ἔτη οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων τούτων θέλει εἶσθαι ζωντανός ».

Τὴν ἀκόλουθον δ' ἡμέραν, ἐνῷ ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος, ὁ Ξέρξης ἔχυσε ἀπὸ χρυσῆς φιάλης σπονδὴν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ παρεκάλεσε τὸν κυρίαρχον τῆς ἡμέρας, τὸν ἔνδοξον Μίθραν (1), νὰ φυλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ πάντα κίνδυνον εἰς τὴν ἐκστρατείαν του· ἀκολούθως δ' ἔῤῥιψεν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν φιάλην, χρυσοῦν τινα κρατῆρα, ὀνομαζόμενον ἀκινάκην, καὶ Περσικὸν ξίφος· θυμίαμα δ' ἐκάπνιζε καθ' ὅλην τὴν γέφυραν, ἥτις ἦτον ἐστρωμένη μὲ κλάδους μυρσινῶν. Τότε δ' ἤρχισεν ἡ διάβασις κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· διὰ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς γεφύρας διέβαινον τὰ φορτηγὰ ζῶα καὶ οἱ δοῦλοι· διὰ δὲ τοῦ δεξιοῦ τὰ στρατεύματα ἱππικόν τε καὶ πεζικόν· οἱ Ἀθάνατοι, ἐστεφανωμένοι ὅλοι, ἐπροπορεύοντο· τὸ ἀνάμικτον δὲ στράτευμα ἠκολούθει. Τὴν ἀκόλουθον δ' ἡμέραν τὸ Περ-

(1) Οὕτως ὠνόμαζον οἱ Πέρσαι τὸν ἥλιον.

σικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ αἰχμοφόροι, ἐπίσης στεφανωμένοι, διέβησαν πρῶτοι· μετ' αὐτοὺς δὲ οἱ ἱεροὶ ἵπποι καὶ ἡ ἅμαξα, ὁ βασιλεὺς αὐτός, οἱ αἰχμοφόροι, καὶ οἱ χίλιοι ἐκλεκτοὶ ἱππεῖς· ἑπτὰ δ' ἡμέρας καὶ νύκτας διήρκεσεν ἡ διάβασις αὕτη ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην· οἱ δὲ βραδυποροῦντες κατηναγκάζοντο διὰ ῥαβδισμοῦ.

Ἀφοῦ δ' ὅλον τὸ στράτευμα διέβη, ἐπανέλαβε τὴν πορείαν του, παραπλέοντος τοῦ στόλου. Τὰ νερὰ δὲ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ ἐξηράνθησαν, ὡς καὶ τὰ τοῦ Σκαμάνδρου. Τὸ δὲ στράτευμα διαβὰν τὸν Ἕβρον ἔφθασεν εἰς τὸν Δορίσκον, καὶ ἐκεῖ, ὅπου εὐρύχωρος πεδιὰς ἐξετείνετο, καὶ μακρὸν παράλιον, ὁ μονάρχης ἀπεφάσισε ν' ἀπαριθμήσῃ καὶ νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ στρατεύματα καὶ τὸ ναυτικόν του. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον εἱλκύσθησαν ὅλα τὰ πλοῖα εἰς τὸν αἰγιαλὸν κατὰ τὴν ἐκτεταμένην παραλίαν. Πρὸς ἀπαρίθμησιν δὲ τῶν στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς ἐπενοήθη ὁ ἀκόλουθος τρόπος. Δέκα χιλιάδες ἀνδρῶν ἐτάχθησαν εἴς τι μέρος, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον συμπεπυκνωμένοι, καὶ περὶ αὐτοὺς ἐχαράχθη κύκλος· ἀκολούθως δ' ἀπολύσαντες αὐτούς, ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ κύκλου τεῖχος ἐκ σκληρᾶς πέτρας, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος ἔφθανεν ἕως εἰς τὸν ὀμφαλὸν τοῦ ἀνθρώπου· ὅλον δὲ τὸ στράτευμα εἰσῆλθεν εἰς τὸ περίφραγμα κατὰ δέκα χιλιάδας, καὶ εὑρέθη, ὅτι συνεποσοῦτο εἰς ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἑπτακοσίας χιλιάδας.

Οἱ Πέρσαι δέ, οἱ Μῆδοι, οἱ Κίσσιοι, οἱ Βάκτριοι, οἱ Ὑρκάνιοι, οἱ Σάκαι, οἱ Ἄριοι, οἱ Πάρθοι, Χωράσμιοι, Σογδοί (1), καὶ ἄλλοι πλησιόχωροι λαοὶ ἦσαν ὡπλισμένοι καὶ ἐνδεδυμένοι σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐφόρουν δὲ

(1) Ὅλα ταῦτα τὰ τελευταίως ὀνομασθέντα ἔθνη κατῴκουν πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν τῆς Κασπίας θαλάσσης.

πίλους, ὄχι στερεούς, λεγομένους τιάρας, χιτῶνας χειροδωτούς, κεκαλυμμένους μὲ σίδηρᾶ πέταλα, καὶ ἀναξυρίδας· ἔφερον δὲ τετραγώνους ἀσπίδας κεκαλυμμένας μὲ ἀκατέργαστον δέρμα (γέῤῥα), μικρὰς λόγχας, φαρέτρας, τόξα, καὶ βέλη καλάμινα, καὶ προσέτι ἐγχειρίδια, τὰ ὁποῖα ἐκρέμοντο ἀπὸ τὸν δεξιὸν μηρόν. Οἱ δ᾿Ἀσσύριοι ἐφόρουν χαλκίνας περικεφαλαίας, παραδόξου τινὸς κατασκευῆς· αἱ ἀσπίδες, αἱ λόγχαι, καὶ αἱ σπάθαι των ἦσαν ὡς καὶ αἱ τῶν Αἰγυπτίων, οἱ δὲ θώρακές των ἦσαν λινοί, καὶ ἔφερον ξύλινα ῥόπαλα μὲ ῥόζους σιδηροῦς. Οἱ δὲ Ἰνδοὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι φορέματα βαμβάκινα, ἔχοντες τόξα καὶ βέλη καλάμινα. Οἱ δ᾿Ἀράβιοι ἐφόρουν ζειρὰς ἢ ἐπανωφόρια κατερχόμενα μέχρι τῶν ποδῶν, καὶ ἔφεραν μακρὰ τόξα. Οἱ Αἰθίοπες ἐφόρουν δέρματα λεόντων καὶ λεοπαρδάλεων· ὅτε δ᾿ ἐπορεύοντο εἰς τὴν μάχην, ἔβαφον τὸ σῶμά των, κατὰ μὲν τὸ ἥμισυ ἐρυθρόν, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ λευκόν· τὰ τόξα των, ἓξ ποδῶν τὸ μῆκος, ἦσαν ἀπὸ κλάδους φοινίκων· δι᾿ αὐτῶν δ᾿ ἔῤῥιπτον μικρὰ καλάμινα βέλη, ἔχοντα εἰς τὴν ἄκραν ὀξεῖαν πέτραν· αἱ δὲ μικραὶ ἀχμαί των εἶχον εἰς τὴν ἄκραν κέρατα δορκάδος, τέλος δ᾿ἔφερον ῥόπαλα μὲ ῥόζους. Οἱ δὲ Λύβιες ἐφόρουν δέρματα, καὶ μετεχειρίζοντο ἀκόντια ξύλινα ἐπίκαυτα. Οἱ δὲ Παφλαγόνες, Λύγιες, Μαριανδινοί, Φρῦγες καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας ἐφόρουν περικεφαλαίας καὶ εἶχον μικρὰς ἀσπίδας καὶ αἰχμάς, καὶ προσέτι ἀκόντια καὶ ἐγχειρίδια, καὶ ὑποδήματα φθάνοντα ἕως εἰς τὸ ἥμισυ τῆς κνήμης. Οἱ δὲ Λυδοὶ ἦσαν ὡπλισμένοι ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ Βυθινοὶ εἶχον εἰς τὰς κεφαλὰς των ἀλωπεκᾶς καὶ ὑποδήματα ἀπὸ δέρμα δορκάδος· ἐφόρουν δὲ χιτῶνας καὶ ἐπ᾿ αὐτῶν ζειρὰς ποικίλων χρωμάτων· εἶχον δὲ ἀκόντια, τετραγώνους ἀσπίδας καὶ μικρὰ ἐγχειρίδια. Οἱ Μόσχαι,

Τιβαρινοί, Μάκρονες, καὶ Μοσύνοικοι (1) εἶχον περικεφαλαίας ξυλίνας, μικρὰς ἀσπίδας, καὶ μικρὰ ἀκόντια μὲ μακρὰς λόγχας. Οἱ Κόλχοι καὶ οἱ Μᾶρες εἶχον ἀσπίδας δερματίνας, ξυλίνας περικεφαλαίας, καὶ μικρὰ ἀκόντια. Οἱ Κόλχοι προσέτι ἔφερον βαρείας μαχαίρας. Οἱ δ' ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν νησιῶται ἦσαν ἐνδεδυμένοι καὶ ὡπλισμένοι ὡς οἱ Μῆδοι. Οἱ ἀπαριθμηθέντες ἀπετέλουν τὸ πεζικὸν, συμποσούμενον εἰς ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἑπτακοσίας χιλιάδας. Τὸ δ' ἄνθος τοῦ στρατεύματος ἦσαν οἱ δέκα χιλιάδες Πέρσαι, οἱ ὀνομαζόμενοι Ἀθάνατοι, διότι ὁ ἀριθμός των διετηρεῖτο πάντοτε πλήρης. Οὗτοι δ' εἶχον ἰδιαίτερα προνόμια, ἦσαν πλουσίως ἐνδεδυμένοι, καὶ ἦσαν ἀληθῶς οἱ φύλακες τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος· ἀρχηγὸς δ' αὐτῶν ἦτον ὁ Ὑδάρνης.

Οἱ Πέρσαι, Μῆδοι, Κίσσιοι, Βάκτριοι καὶ Κάσπιοι ἐχορήγησαν ἱππικὸν ὡπλισμένον καὶ ἐνδεδυμένον ὡς τὸ πεζικόν. Ἐκ τούτων δ' οἱ ἀξιολογώτατοι ἦσαν, οἱ Σαγάρτιοι, Περσική τις φυλὴ, ἥτις ἐχορήγησεν ὀκτὼ χιλιάδας ἱππικόν· δὲν μετεχειρίζοντο δὲ ἄλλα ὅπλα εἰμὴ ἐγχειρίδια· ἀλλ' ἔφερον μακρὸν πλεκτὸν σχοινίον ἀπὸ λωρίον ἔχον βρόχον εἰς τὴν ἄκραν (2), τὸν ὁποῖον ῥίπτοντες ἐζώγρουν ἀνθρώπους ἢ ἵππους, τοὺς ὁποίους ἐφόνευον. Οἱ Ἰνδοὶ ἔστειλαν μόνον ἱππεῖς καὶ ἁμάξας συρομένας ἀπὸ ἵππους καὶ ἀγρίους ὄνους. Οἱ Λίβυες ὡσαύτως ἤλαυνον ἁρμαμάξας. Οἱ δ' Ἀράβιοι ἐπωχοῦντο εἰς καμήλους τρεχούσας ὡς οἱ ἵπποι· ὅλος δ' ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἱππικοῦ συνεποσοῦτο εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας, ἐξαιρουμένων τῶν ἁμαξῶν καὶ τῶν καμήλων.

(1) Τα ἔθνη ταῦτα κατῴκουν μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας.

(2) Αὕτη εἶναι ἡ καμοῦνδα, ἢ βρόχος, τὸν ὁποῖον ἔφερον οἱ ἥρωες τοῦ Περσικοῦ ἡρωικοῦ ποιήματος, Σὰχ-Ναμὲχ τῆς Φερδούσης. Ἴδε τὸ διήγημα τοῦ Ῥουστὲμ καὶ Σουχρὰμπ εἰς τὰ διηγήματα καὶ τοὺς δημώδεις μύθους τοῦ συγγραφέως, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴν σημείωσιν εἰς τὴν σελ. 152.

Οἱ δ' Αἰγύπτιοι ἔστειλαν διακοσίας τριήρεις· οἱ λαοὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ Φοινίκης τριακοσίας, οἱ Κύπριοι ἑκατὸν πεντήκοντα, οἱ Κίλικες ἑκατὸν, οἱ Πάμφυλοι τριάκοντα, οἱ Λύκιοι πεντήκοντα, οἱ Δωριεῖς οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας τριάκοντα, οἱ Κᾶρες ἑβδομήκοντα, οἱ Ἴωνες ἑκατὸν, οἱ νησιῶται καὶ οἱ Αἰολεῖς ἑξήκοντα, οἱ Ἑλλησπόντιοι ἑκατόν. Τὸ ὅλον δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριηρῶν ἦτο χίλιαι διακόσιαι ἐννέα· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν φορτηγῶν συνεποσοῦτο εἰς τρεῖς χιλιάδας. Οἱ Πέρσαι, Μῆδοι καὶ Σάκαι ἦσαν εἰς τὰς τριήρεις ὡς ἐπιβάται ἤτοι ναυτικοὶ στρατιῶται. Τὰ δὲ Σιδώνια πλοῖα ἦσαν τὰ κάλλιστα· μετ' αὐτὰ δὲ αἱ πέντε τριήρεις, τῶν ὁποίων ἡ ἀνδρεία βασίλισσα τῆς Ἁλικαρνασσοῦ ἐναυάρχει αὐτή.

Ἀφοῦ δ' ὁ Ξέρξης περιῆλθεν ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ ἔθνος εἰς ἔθνος, καὶ ἐπεθεώρησεν ὁλόκληρον τὸ στράτευμά του, ἐμβῆκεν εἰς Σιδώνιον πλοῖον, ὅπου ἐκάθησεν ὑπὸ χρυσῆν σκηνὴν, καὶ ἐπεθεώρησε καὶ τὸ ναυτικὸν, παραπλέων ἔμπροσθεν τῶν πρωρῶν τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν παρατεταγμένα ἐπίτηδες τέσσαρα πλέθρα (τετρακοσίους πόδας) μακρὰν τῆς ξηρᾶς, ἔχοντα τὰς πρώρας των ἐστραμμένας πρὸς τὸν αἰγιαλόν.

Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ ἐπιθεώρησις, ἐδόθη διαταγὴ νὰ κινήσωσι. Τὸ μὲν στράτευμα ἐπορεύετο εἰς τρεῖς παραλλήλους μοίρας· αἱ δὲ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν αὐτοῦ πόλεις ἠφανίσθησαν ἕνεκα τῆς μεγάλης ποσότητος τῶν ζωοτροφιῶν, τὰς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ χορηγήσωσιν. Ὁ Λίσσος, ὁ Ἐχέδωρος καὶ ἄλλοι ποταμοὶ ἐξηράνθησαν. Ὅλαι δ' αἱ φυλαὶ τῆς Θρᾴκης ἠναγκασμέναι ἠκολούθουν κατόπιν τοῦ μεγάλου βασιλέως, αὐξάνουσαι τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατεύματός του. Τέλος τὸ στράτευμα ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου κατὰ τὴν Μακεδονίαν. Ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς ἀπήντησε τοὺς κήρυκας, τοὺς ὁποίους εἶχε στείλει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἔφεραν δὲ εἰς αὐτὸν τὴν ὑποταγὴν τῶν Θεσσαλῶν, Δολόπων, Αἰνιάνων, Περραι-

δῶν, Μαγνήτων, Μηλιέων, Ἀχαιῶν τῶν Φθιωτῶν, Λοκρῶν, Θηβαίων καὶ ὅλων τῶν ἄλλων Βοιωτῶν, ἐξαιρουμένων τῶν Θεσπιέων καὶ Πλαταιέων.

Εἶναι ἤδη καιρὸς νὰ στρέψωμεν τὰ βλέμματά μας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Λακεδαίμονα, τῶν ὁποίων τὴν καταστροφὴν ἠπείλει τὸ τρομερὸν τοῦτο στράτευμα. Ἅμα ἐβεβαιώθησαν, ὅτι ὁ Ξέρξης ἡτοιμάζετο νὰ κινήσῃ μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀσίας πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν ὁποίων ἡ διαγωγὴ κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον ὑπερβαίνει πάντα ἔπαινον, ἔστειλαν πρέσβεις διὰ νὰ συμβουλευθῶσι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ὁ δὲ χρησμὸς μὲ σκοτεινὰς καὶ ἀμφιβόλους λέξεις προεμήνυε τὴν καταστροφὴν πόλεων καὶ τὴν πυρπόλησιν ναῶν. Ἔντρομοι δὲ γενόμενοι οἱ πρέσβεις ἐπεκαλέσθησαν εὐμενέστερον χρησμὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των. Ὁ δὲ θεὸς ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ Ζεὺς, ἐνδίδων εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς Παλλάδος, θέλει σώσει μόνον τὰ ξύλινα τείχη, καὶ προήγγειλεν, ὅτι « ἡ θεία Σαλαμὶς θέλει ἀπολέσει παιδία γυναικῶν ». Ἡ δ' ἀπόκρισις αὕτη κομισθεῖσα εἰς Ἀθήνας ἐγέννησε μεγάλας ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἔννοιάν της. Καί τινες μὲν τῶν προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν, ἀναπολοῦντες εἰς τὴν μνήμην, ὅτι ἡ Ἀκρόπολις τὸ πάλαι περιεκυκλοῦτο ἀπὸ ἀκάνθινον φραγμὸν, ἐστοχάζοντο, ὅτι αὕτη ἦτον ὁ τόπος τῆς ὑποδεικνυομένης σωτηρίας· ἄλλοι δ' ἔλεγον, ὅτι ὁ θεὸς ἐννόει τὸν στόλον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφαίνετο, ὅτι ἐπαπειλεῖτο καταστροφὴ τῆς Σαλαμῖνος, ἐσυμβούλευον νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ νὰ φύγωσιν εἰς μεμακρυσμένην τινὰ χώραν. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς εἶπεν, ὅτι ἐὰν ὁ θεὸς ἐννόει κακὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤθελεν εἴπει « ἀθλία » καὶ ὄχι « θεία » Σαλαμὶς, καὶ ὅτι ὁ χρησμὸς ἦτον ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ γνώμη του λοιπὸν ὑπερίσχυσε, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πληρώσωσι τὰ πλοῖα μὲ ναύτας καὶ νὰ ναυμαχήσωσιν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας των.

Ἐψηφίσθη δὲ νὰ κατασκευάσουν ἀμέσως περισσότερα πλοῖα.

Οἱ δὲ φίλοι τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος συνεκρότησαν συμβούλιον εἰς τὸν Ἰσθμὸν, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ προσκαλέσουν τοὺς Ἀργείους, τοὺς Κρῆτας, τοὺς Κερκυραίους, καὶ Γέλωνα τὸν τύραννον τῶν ἐν Σικελίᾳ Συρακουσῶν, διὰ νὰ συναγωνισθῶσι τὸν κοινὸν ἀγῶνα. Ἔστειλαν ὡσαύτως κατασκόπους εἰς τὰς Σάρδεις διὰ νὰ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀληθοῦς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ δὲ κατάσκοποι οὗτοι συνελήφθησαν ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς Πέρσας, οἵτινες ἔμελλον νὰ τοὺς θανατώσωσιν, ἀλλ' ὁ Ξέρξης ὑπερηφάνως διέταξε νὰ τοὺς περιφέρωσι καὶ νὰ τοὺς δείξωσιν ὅλον τὸ στράτευμα, καὶ τότε νὰ τοὺς ἀφήσουν ἐλευθέρους, διὰ ν' ἀναγγείλουν τὴν δύναμιν τοῦ κυριάρχου τῆς Ἀσίας.

Οἱ Ἀργεῖοι, κατὰ τὸ λέγειν αὐτῶν τῶν ἰδίων, ἔστειλαν διὰ νὰ συμβουλευθῶσι τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν, ὅστις τοὺς διέταξε νὰ φυλάττωσι τὴν κεφαλήν των, καὶ θέλουν εἶσθαι ἀσφαλεῖς. Ἐπρότειναν ὅμως νὰ συνδράμωσιν, ἐὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι συνωμολόγουν μετ' αὐτῶν τριακονταετῆ ἀνακωχὴν, καὶ ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἡμίσεως συμμαχικοῦ στρατεύματος. Τὴν δὲ ἀνακωχὴν ταύτην ἐζήτουν, φοβούμενοι μήπως, ἐὰν συνέβαινε δυστύχημά τι εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν πόλεμον, οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς προσβάλωσι καὶ τοὺς κατακτήσωσι πρὶν οἱ υἱοί των ἡλικιωθῶσιν. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται πρέσβεις ἀπεκρίθησαν, ὅτι τὴν μὲν περὶ ἀνακωχῆς πρότασιν ἤθελον ὑποβάλει εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς Σπάρτης, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἡγεμονίαν, ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον δύο βασιλεῖς, καὶ οἱ Ἀργεῖοι μόνον ἕνα, ἠδύναντο νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ τρίτου μέρους τοῦ στρατεύματος. Ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι ἀμέσως τοὺς διέταξαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν πόλιν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου· διότι ἐθεώρουν, ὡς ἔλεγον, καλήτερον, νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς Βαρβάρους, παρὰ νὰ ὑπο-

ταχθῶσιν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Κατ' ἄλλην δέ τινα διήγησιν, οἱ Ἀργεῖοι εἶχον ἤδη συμφρονήσει μετὰ τοῦ Ξέρξου.

Οἱ Κρῆτες ἔστειλαν ὡσαύτως εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ ὁ θεὸς τοὺς συνεβούλευσεν, ὡς οὗτοι ἡρμήνευσαν τὸν χρησμὸν, νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὸν πόλεμον. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι προθύμως ὑπεσχέθησαν συνδρομὴν, καὶ ἡτοίμασαν ἑξήκοντα τριήρεις, ἀλλὰ κατέτριβον τὸν καιρὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσσήνης, ἕως οὗ κροτηθῇ ἡ μεγάλη ναυμαχία, διὰ νὰ καυχηθῶσι διὰ τοῦτο εἰς τοὺς Πέρσας, ἐὰν οὗτοι ἐνίκων, καὶ διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ εἴπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν ἐνίκων οὗτοι, ὅτι μόνον ἐνάντιοι ἄνεμοι ἐμπόδισαν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ περιπλεύσωσι τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν καὶ νὰ συμμεθέξωσι τοῦ ἀγῶνος.

Γέλων δ' ὁ ἰσχυρὸς τύραννος τῶν Συρακουσῶν, ὑπέμνησεν εἰς τοὺς πρέσβεις, ὅτι εἶχε ζητήσει ἐπὶ ματαίῳ τὴν βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος, ὅτε ἦτον ἐν ἀμηχανίᾳ εἰς τὸν κατὰ τῶν Καρχηδονίων πόλεμον· ὑπεσχέθη ὅμως ὅτι θέλει συνδράμει μὲ διακοσίας τριήρεις, δέκα χιλιάδας ὁπλίτας, δύο χιλιάδας ἱππεῖς καὶ ἓξ χιλιάδας τοξότας, σφενδονήτας καὶ ἐλαφροὺς ἱππεῖς, καὶ νὰ προμηθεύῃ σῖτον εἰς ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἐὰν ἤθελον νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιστρατηγίαν· ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέῤῥιψαν ὑπερηφάνως τὰς προτάσεις του. Ὁ Γέλων ἀκολούθως ἐπρότεινεν, ὅτι ἠρκεῖτο εἰς τὴν ἀρχηγίαν εἴτε τῆς θαλάσσης εἴτε τῆς ξηρᾶς· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐκήρυξαν, ὅτι δὲν ἤθελον παραχωρήσει τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ δὲ Σικελιώτης πειραχθεὶς διὰ τὴν ἀλαζονίαν των, διέταξε νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ νὰ εἴπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἀφήρεσαν τὴν ἄνοιξιν ἀπὸ τὸν ἐνιαυτὸν, ἐννοῶν τὰ στρατεύματά του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα ὅ,τι ἡ ἄνοιξις εἰς τὸν ἐνιαυτόν. Οἱ Σικελιῶται ὅμως λέγουν, ὅτι οὗτος ἤθελε στείλει βοήθειαν, ἐὰν

δὲν ἐνησχολεῖτο εἰς τὸν κατὰ τῶν Καρχηδονίων πόλεμον.

Οἱ Θεσσαλοὶ κατ' ἀρχὰς ὄντες πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔστειλαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν ζητοῦντες ταχέως στρατεύματα διὰ νὰ φυλάξωσι τὰ Τέμπη, καὶ προτείνοντες νὰ συντρέξωσι μὲ τὸ ἱππικόν των· Τῆς δὲ προτάσεως ταύτης γενομένης προθύμως δεκτῆς, δέκα χιλιάδες ὁπλῖται, ϛρατηγούμενοι ἀπὸ τὸν πολέμαρχον τῆς Σπάρτης Εὐαίνετον καὶ ἀπὸ Θεμιϛοκλέα τὸν Ἀθηναῖον, ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἀποβάντες εἰς τὰ παράλια τῆς Φθιώτιδος Ἀχαΐας, ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὰ Τέμπη, ἀλλ' ἀφοῦ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν τοὺς ἐμήνυσεν, ὅτι ἦτο παραφροσύνη νὰ μένωσιν ἐκεῖ, καὶ ἔμαθον ὡσαύτως, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη εἴσοδος ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν διὰ τῆς Περῥαιβίας, κατὰ τὴν Γόννον, οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ ἐπιβιβάσαντες πάλιν τὰ στρατεύματά των εἰς τὰ πλοῖα, ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐγκαταλειφθέντες οὕτως οἱ Θεσσάλοὶ, ἐζήτησαν νὰ σωθῶσι μηδίζοντες. Τὸ κατὰ τὸν Ἰσθμὸν λοιπὸν συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ φυλαχθῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ στόλος νὰ περιπλέῃ τὸ Ἀρτεμίσιον (1) ἢ παράλιον τῆς Εὐβοίας ἀντικρὺ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ Περσικοῦ στόλου. Ἐν τούτοις ὁ στόλος οὗτος ἀνασπάσας τὰς ἀγκύρας, κατέπλεεν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Οἱ μὲν Ἕλληνες μαθόντες τὸ πολυάριθμον αὐτοῦ, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ φόβον, καὶ ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον προσέφυγον εἰς τὸν Εὔριπον, στενὸν μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας· οἱ δὲ Πέρσαι ἔπλευσαν ἐν ἀνέσει μεταξὺ τῆς Σκιάθου καὶ τῆς ἠπείρου, καὶ ἠγκυροβόλησαν εἰς τὰς Σηπιάδας καὶ κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Μαγνησίας. Ὁ δὲ Ξέρξης ὁδηγῶν τὰ στρατεύματά του διὰ τῆς Ἄνω Μακεδονίας, εἰσῆλθεν εἰς

(1) Ὠνομάσθη Ἀρτεμίσιον ἐκ τοῦ ὅτι ἦτον ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἄρτεμιν, ἥτις εἶχε ναὸν ἐκεῖ, Ἡροδ. ζ'. 176.

τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὴν Γόννον, διῆλθε δι' αὐτῆς ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ τέλος ἔστησε τὰς σκηνάς του καὶ τὰς σημαίας του εἰς τὴν Μηλίδα, πρὸ τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν.

Ὁ ἱστορικὸς, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ὡς ὁδηγὸν ἐπιθεωρῶν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεις τοῦ Περσικοῦ μονάρχου, ἐνῷ ἦσαν ἀκόμη πλήρεις καὶ ἀπαραμείωτοι, ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ὡς ἀκολούθως. Ὑπολογιζομένων 200 ἀνδρῶν εἰς ἑκάστην τῶν 1209 τριηρῶν, τὰ πληρώματά των συνεποσοῦντο εἰς 241,400 ἄνδρας. Ἦσαν δὲ καὶ τριάκοντα στρατιῶται εἰς ἑκάστην, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν ἀριθμὸν 36,210. Τρισχίλια δὲ μικρὰ πλοῖα, ὑπολογιζομένων πρὸς ὀγδοήκοντα ἀνδρῶν εἰς ἕκαστον, ἔφερον 240,000· τὸ ὅλον 518,610 ἄνδρες. Συνεστράτευον δὲ 1,700,000 πεζῶν καὶ 80,000 ἱππέων, καὶ 20,000 Λίβυες καὶ Ἀράβιοι μὲ ἁμάξας καὶ καμήλους. Οἱ δὲ κατὰ τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Θράκης Ἕλληνες, ἐχορήγησαν 120 πλοῖα φέροντα 24,000 ἄνδρας· οἱ δὲ Θρᾷκες, Μακεδόνες καὶ ἄλλοι ὑποτελεῖς λαοὶ, ἐχορήγησαν τριακοσίας χιλιάδας ἄνδρας. Τὸ ὅλον λοιπὸν τοῦ στρατεύματος τοῦ Ξέρξου συνεποσοῦτο εἰς 2,641,610 ἄνδρας· τὸ δὲ πλῆθος τῶν παρακολουθούντων τὸ στρατόπεδον ὀψοπωλῶν καὶ λοιπῶν, μὴ ἐμπεριλαμβανομένων τῶν γυναικῶν καὶ εὐνούχων, ὑπολογίζεται ὁ Ἡρόδοτος εἰς ἴσον ἀριθμόν· ὥστε τὸ ὅλον συνεποσοῦτο εἰς 5,283,220! τερατωδεστάτη ὑπερβολὴ τῆς Περσικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ματαιότητος, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν περιεῖχε καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ περιέχῃ πληθυσμὸν ἴσον μὲ τὸν συναθροισθέντα, κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ (1).

Τὴν δὲ νύκτα, καθ' ἣν ὁ Περσικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ παράλιον τῆς Μαγνησίας, κατῆλθε μανιώδης τρικυ-

(1) Ἰδε Ἐπίμετρον Β'.

μία ἐξ ἀνατολῶν, διαρκέσασα τρεῖς ἡμέρας, ἥτις κατέστρεψε 400 περίπου τριήρεις, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν μικροτέρων πλοίων. Οἱ δ' Ἕλληνες μαθόντες τὴν φθορὰν ταύτην, ἐνεθαῤῥύνθησαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀλλ' οἱ Βάρβαροι, ἅμα ὁ ἄνεμος ἐκόπασε, περιέπλευσαν τὸν Παγασητικὸν κόλπον, καὶ ἠγκυροβόλησαν εἰς τοὺς Ἀφέτας. Δεκαπέντε δὲ πλοῖα αὐτῶν καθυστερήσαντα, καὶ ἐκλαβόντα τὸν κατὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλληνικὸν στόλον ὡς ἰδικόν των, ἐζωγρήθησαν.

Στενὴ δέ τις διάβασις φέρει ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸ μὲν μῆκος αὐτῆς εἶναι περίπου πέντε Ἀγγλικῶν μιλλίων· τὸ δὲ στενώτατον πλάτος του δὲν ὑπερβαίνει τὰ ἑξήκοντα βήματα. Τὸ μὲν δυτικὸν μέρος τῆς διαβάσεως ταύτης σχηματίζεται ἀπὸ τὴν ἀπότομον πλευρὰν τοῦ ὄρους Οἴτης· ἕλη δὲ καὶ θάλασσα περιορίζουν αὐτὴν πρὸς ἀνατολάς. Περὶ δὲ τὸ μέσον αὐτῆς εἶναι αἱ θερμαὶ πηγαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὠνομάσθη Θερμοπύλαι, καὶ προσέτι μικρά τις πεδιάς, εἰς ἑκατέραν ἄκραν τῆς ὁποίας συστέλλεται πάλιν ἡ διάβασις. Πρὸς δὲ τὴν ἀρκτῴαν ἄκραν αὐτῆς ἦτο τεῖχος σχεδὸν κατερειπωμένον, τὸ ὁποῖον ἀνηγέρθη πρότερον ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς, θέλοντας νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν χώραν των κατὰ τῶν Θεσσαλῶν.

Ἀφ' οὗ δ' ὁ Ξέρξης ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας εὗρεν ὀλιγάριθμον στράτευμα, ἕτοιμον νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν διάβασιν. Τὸ δὲ στράτευμα τοῦτο συνίστατο ἀπὸ τριακοσίους Σπαρτιάτας ὁπλίτας, χιλίους ἐκ τῆς Τεγέας καὶ Μαντινείας, χιλίους ἑκατὸν εἴκοσιν ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας, τετρακοσίους ἐκ τῆς Κορίνθου, διακοσίους ἐκ τῆς Φλιοῦντος καὶ ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν Μυκηνῶν· τὸ ὅλον 3,100 Πελοποννησίους, στρατηγουμένους ἀπὸ τὸν Λεωνίδαν, ἕνα τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης. Μετ' αὐτῶν δ' ἡνώθησαν ἑπτακόσιοι Θεσπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι ἐκ τῆς Βοιωτίας· Φωκεῖς δ' ἔφθασαν χίλιοι, καὶ ὅλοι οἱ μάχιμοι τῶν Ὀπουντίων Λοκρῶν. Δὲν ἠλπίζετο δέ, ὅτι

ἡ μικρὰ αὕτη δύναμις ἤθελεν ἀποκρούσει ἐπιτυχῶς τοὺς Πέρσας· ἀλλ᾽ οἱ Σπαρτιᾶται ἐσκόπευον, ἅμα ἐτελείονεν ἡ ἑορτὴ τῶν Καρνείων, τὴν ὁποίαν τότε ἐπανηγύριζον, νὰ κινήσωσιν ἐκεῖσε μ᾽ ὅλας των τὰς δυνάμεις. Δὲν ἐγνώριζον ὅμως ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἄλλη δίοδος διὰ τοῦ ὄρους εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐστοχάζοντο, ὅτι ἡ δύναμις αὕτη ἠδύνατο ν᾽ ἀνθέξῃ ἐφ᾽ ἱκανὸν χρόνον.

Ἅμα δ᾽ ἐπλησίασαν οἱ Πέρσαι, οἱ Πελοποννήσιοι, οἵτινες ἔμαθον περὶ τῆς στενῆς διαβάσεως διὰ τοῦ ὄρους, καὶ ἐφοβοῦντο ὡσαύτως τὰ ἄπειρα πλήθη αὐτῶν, εἶχον γνώμην νὰ ἀναχωρήσωσι καὶ νὰ ὑπερασπίσωσι τὸν Ἰσθμόν· ἀλλὰ κατὰ παράκλησιν τῶν Φωκέων καὶ τῶν Λοκρῶν, ὁ Λεωνίδας τοὺς ἐκράτησεν. Ὁ δὲ Ξέρξης ἔστειλεν ἱππέα τινὰ διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον συνέβη, οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἦναι τεταγμένοι ἐκτὸς τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐπισκευάσει, ὁ Πέρσης μὲ ἔκπληξίν του εἶδεν αὐτοὺς ἐνασχολουμένους εἰς γυμνικοὺς ἀγῶνας, καὶ ἐπιμελῶς κτενίζοντας τὰς μακρὰς κόμας των. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐρωτήσας τὸν Δημάρατον, ὅστις τὸν συνώδευε, περὶ τοῦ σημαινομένου τῆς συνηθείας ταύτης, ἐβεβαιώθη, ὅτι δι᾽ αὐτῆς ἐσήμαινον τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ πολεμήσωσι μέχρι θανάτου. Ὁ Ξέρξης ὅμως δὲν ἐπρόσεξεν εἰς αὐτὸν, καὶ ἀφοῦ παρῆλθον τέσσαρες ἡμέραι περιμένων νὰ φύγωσι, (1), ἔστειλε σῶμά τι Μήδων καὶ Κισσίων διατάξας αὐτοὺς νὰ τοὺς συλλάβωσι καὶ νὰ τοὺς φέρωσιν ἐνώπιόν του· ἀλλ᾽ ἀφοῦ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον καθ᾽ ὅλην τὴν ἡμέραν, ἠναγκάσθησαν ν᾽ ἀναχωρήσωσι μὲ ζημίαν των. Ἀκολούθως δ᾽ ἐστάλησαν οἱ Ἀθάνατοι· οἱ δ᾽ Ἕλληνες διὰ προσποιητῆς τινος φυγῆς εἵλκυσαν αὐτοὺς εἰς τὸ στενὸν,

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς ἀποφθέγματα Λακωνικὰ λέγει, ὅτι ὁ Ξέρξης ἔγραψεν εἰς τὸν Λεωνίδαν νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν τὰ ὅπλα· ὁ δὲ Λεωνίδας ἀπεκρίθη «ἐλθὲ νὰ τὰ λάβῃς» «Μολὼν λάβε.» Σ. Μ.

ὅπου τὰ πλήθη των δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς ὠφελήσωσι, καὶ τότε στραφέντες ἐπέφεραν μεγάλην φθορὰν εἰς αὐτούς· ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ὄχι ὀλίγην ζημίαν. Ὁ δὲ Ξέρξης, ὡς λέγεται, ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὸν θρόνον του ἔντρομος, ὅτε εἶδε τοὺς φύλακας του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡττημένους. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπανέλαβον τὴν ἔφοδον, ἐπειδὴ ἐστοχάζοντο, ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων κατεστάθησαν ἀνίκανοι ἕνεκα τῶν πληγῶν των· ἀλλ' ἡ ἀντίστασις καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν ἦτον ἐπίσης γενναία. Ἡ δ' ἐπιμονὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων ἔφερεν εἰς ἀμηχανίαν τὸν μονάρχην τῆς Περσίας, ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι τὸ στράτευμά του κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπον ἠδύνατο βαθμηδὸν νὰ καταστραφῇ. Ἡ προδοσία ὅμως ἀπήλλαξεν αὐτὸνμετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τοὺς φόβους του· διότι Μηλιεύς τις, ὀνομαζόμενος Ἐφιάλτης, ἐλθὼν ἐγνωστοποίησεν εἰς αὐτὸν, ὅτι ὑπῆρχε μονοπάτιον ἐπὶ τοῦ ὄρους, δι' οὗ ἐπρότεινε νὰ ὁδηγήσῃ τινὰ Περσικὰ στρατεύματα. Ὁ μὲν Ξέρξης ἀπεδέχθη μετὰ χαρᾶς τὴν πρότασιν, οἱ δ' Ἀθάνατοι ἐξελέχθησαν διὰ τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ περὶ λύχνων ἀφὰς ἐκίνησαν, ὁδηγοῦντος τοῦ Ἐφιάλτου.

Τὸ μονοπάτιον τοῦτο ἀρχίζον κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸ μικρὸν ῥεῖθρον τοῦ Ἀσωποῦ, ἐξετείνετο εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐτελείονεν εἰς τὴν πόλιν Ἀλπηνὸν πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν τῆς διαβάσεως. Ὁ δὲ Λεωνίδας ἀφοῦ ἔμαθε περὶ τοῦ μονοπατίου τούτου, ἀνέθεσε τὴν φροντίδα τῆς φυλάξεώς του εἰς τοὺς Φωκεῖς, οἵτινες ἦσαν τεταγμένοι ἐπὶ τῆς κορυφῆς.

Ἅμα δ' ἤρχισε νὰ χαράζῃ, οἱ Πέρσαι ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν ἀνεπαισθήτως. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὄρος ἦτο σύδενδρον, καὶ ὁ θερινὸς ἀὴρ ἐν ἄκρᾳ νηνεμίᾳ, οἱ Φωκεῖς ἤκουσαν ἤδη τὸν κρότον τοῦ πατήματός των ἐπὶ τῶν φύλλων, τὰ ὁποῖα ἔκειντο χαμαὶ, καὶ ἀμέσως ἔτρεξαν εἰς τὰ ὅπλα· οἱ δὲ Πέρσαι, οἵτινες δὲν ἤλπιζον ν' ἀπαντήσουν ἀντίστασίν τινα, ἐτρό-

μαξαν κατ' ἀρχὰς, ἀλλὰ διὰ τῆς πληθύος τῶν βελῶν των ἀπεδίωξαν ταχέως τοὺς Φωκεῖς, οἵτινες προσέφυγον εἰς τὴν ὑψηλοτάτην κορυφὴν τοῦ ὄρους. Οἱ Πέρσαι τότε κατέβαινον μετὰ πάσης ταχύτητος διὰ νὰ καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐντοσούτῳ εἶχον μάθει τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ὁ μάντις Μεγιστίας ἰδὼν τὰ θύματα, εἶπεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἔμελλον ν' ἀποθάνωσι τὴν πρωΐαν. Αὐτόμολοι δέ τινες ἔφθασαν τὴν νύκτα ἀναγγέλλοντες τὴν προδοσίαν· περὶ δὲ τὰ ἐξημερώματα κατέβησαν καὶ αἱ νυκτοφυλακαὶ ἀπὸ τὸ ὄρος, διὰ νὰ ἀναγγείλωσι τὴν προσέλευσιν τῶν ἐχθρῶν. Ὁ δὲ Λεωνίδας εἶδεν, ὅτι τετέλεσται, καὶ ἐνόμισεν ἀνωφελῆ τὴν ἐπὶ ματαίῳ χύσιν τοῦ αἵματος· αὐτὸς ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔπρεπε νὰ μείνωσι καὶ νὰ ἀποθάνωσι, διότι οἱ νόμοι των τοὺς ἀπηγόρευον νὰ φύγωσι, καὶ τοὺς μὲν Θηβαίους, ἐπειδὴ ἡ πολιτεία των εἶχε μηδίσει, ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ διὰ νὰ συμμεθέξωσι τῆς τύχης του· τοὺς δὲ λοιποὺς παρεκάλεσε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των· ὅλοι δ' ὑπήκουσαν, ἐκτὸς τῶν ἀνδρείων Θεσπιέων, οἵτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς Σπαρτιάτας. Οἱ μὲν Θηβαῖοι ἔμειναν παρὰ τὴν θέλησίν των. Ὁ δὲ μάντις, ὢν Ἀκαρνὰν, ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ, ἀλλ' ἔστειλε τὸν μονογενῆ υἱόν του εἰς τὴν πατρίδα του.

Τὴν δὲ πρωΐαν ὁ Ξέρξης ἔστειλε στρατεύματα διὰ νὰ ἐπιπέσουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἔχοντες ἤδη ἀπόφασιν ν' ἀποθάνωσιν, ἐξῆλθον γενναίως ἀπὸ τὸ στενὸν διὰ νὰ τὰ ἀπαντήσωσιν. Ἡ μάχη ἦτο πεισματώδης· καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἀξιωματικοὶ ἐβίαζον διὰ μαστιγώσεων τοὺς στρατιώτας των νὰ πολεμῶσιν· οἱ δ' Ἕλληνες ἐμάχοντο ἀπηλπισμένοι. Πολλοὶ μὲν ἐκ τῶν Βαρβάρων ἐφονεύθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν δύο θεῖοι καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων εἶχον ἤδη συντρίψει τὰς αἰχμάς των, καὶ ἐμάχοντο μὲ

τὰς σπάθας των· ὁ δὲ Λεωνίδας ἔπεσε, καὶ μέγας ἀγὼν ἔγεινε περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον τέλος ἔλαβον οἱ Ἕλληνες. Ἀφοῦ ἡ ἀγγελία ἔφθασεν, ὅτι οἱ Πέρσαι καταβάντες κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, οὗτοι προσέφυγον εἰς τὸ στενὸν, καὶ ἐτάχθησαν ἐπὶ μικροῦ τινος λόφου, καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἐμάχοντο ἕως οὗ ἐφονεύθησαν ὅλοι, οἱ δὲ Θηβαῖοι, ἅμα ἐπέτυχον εὐκαιρίας, ἐπροχώρησαν πρὸς τοὺς Βαρβάρους ἔχοντες τὰς χεῖρας τεταμένας, ζητοῦντες ἔλεος, καὶ ἐπειδὴ οἱ Θεσσαλοὶ ἐπεβεβαίωσαν τὸν μηδισμόν των, οἱ Βάρβαροι ἐφείσθησαν αὐτῶν.

Ἡ μὲν κεφαλὴ τοῦ Λεωνίδα ἀπεκόπη, ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ ἀνεσταυρώθη, ἐκδικουμένου ἀγενῶς τοῦ Περσικοῦ μονάρχου. Ἀλλ' ἀφοῦ οἱ Βάρβαροι ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἀμφικτύονες ἔστησαν ἐπὶ λόφου τινὸς μαρμάρινον λέοντα εἰς μνημόσυνον τοῦ Λεωνίδου, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου τῶν πεσόντων ἀνηγέρθησαν στῆλαι μὲ ἐπιγραφάς (1). Ἀμοιβὴ δὲ χρηματικὴ προσδιωρίσθη κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ προδότου Ἐφιάλτου, καὶ, ὅτε μετ' ὀλίγα ἔτη ἐφονεύθη ἀπό τινα Τραχίνιον, ἂν καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀντήμειψαν τὸν φονέα του.

Ἄλλοι δ' ἐξιστοροῦν τὴν μάχην ταύτην, ἀλλὰ μὲ πολὺ ὀλιγωτέραν πιθανότητα, λέγοντες, ὅτι ὁ Λεωνίδας, ἐνῷ εἰσέτι ἦτο νὺξ, ἐξῆλθε μὲ τὰ στρατεύματά του καὶ ἐπέπεσε κατὰ του Περσικοῦ στρατοπέδου, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐφόνευσεν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ· ὁ δὲ Ξέρξης, κατ' εὐτυχίαν του, εἶχεν ἐξέλθει, ὅτε ἤκουσε τὸν θόρυβον, ἄλλως ὁ πόλεμος ἠδύνατο νὰ τελειώσῃ ἐκείνην τὴν νύκτα (2).

(1) Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δὲ τούτων ἦτο καὶ ἡ ἑξῆς « ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίους, ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι» ὦ ξένε ἀνάγγειλον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι πειθόμενοι εἰς τοὺς νόμους αὐτῶν, εἴμεθα ἐδῶ ἐνταφιασμένοι. Σ. Μ.

(2) Διοδ. βιβλ. ια'. 10. Πλουτ. περὶ κακοηθείας Ἡροδ. 32. Ἰουστῖνος β'. 11.

Λέγεται δὲ, ὅτι ἐκ τῶν 300 Σπαρτιατῶν, εἷς μόνος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του· δύο δὲ ἐξ αὐτῶν ὁ Εὔρυτος καὶ ὁ Ἀριστόδημος ἦσαν εἰς τὴν Ἀλπηνὸν, διότι ἔπασχον κατὰ τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ ὁ μὲν Εὔρυτος ἀκούσας την διάβασιν τῶν Περσῶν, ἐζήτησε τὰ ὅπλα του, καὶ ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν εἵλωτά του ἔφθασεν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ τῶν λοιπῶν· ὁ δ' Ἀριστόδημος, ἐπειδὴ δὲν ἐμιμήθη τὸ παράδειγμά του, ἐκηρύχθη ἄτιμος κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του· οὐδεὶς ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ μὲ αὐτὸν ἢ νὰ τῷ δώσῃ πῦρ, καὶ ἀπὸ ὅλους ὠνομάζετο δειλός· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀνέκτησεν ἐντίμως τὴν ὑπόληψίν του (1).

Εἷς ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων Σπαρτιατῶν τῶν πεσόντων εἰς τὴν μάχην ταύτην ἦτον ὁ Διηνέκης, τοῦ ὁποίου πολλὰ ἀγχίνοα ῥητὰ ἐμνημονεύοντο· τὸ δ' ἀκόλουθον εἶναι τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ Τραχήνιός τις εἶπεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες δὲν εἶχον ἰδεῖ εἰσέτι τοὺς Μήδους, ὅτι τὸ πλῆθός των ἦτο τοσοῦτον, ὥστε ὁ ἥλιος ἐκρύπτετο ἀπὸ τὴν πληθὺν τῶν βελῶν των, « καλὰ μᾶς ἀναγγέλλει ὁ ξένος Τραχήνιος, εἶπεν ὁ Διηνέκης, διότι ἐὰν οἱ Μῆδοι κρύπτουν τὸν ἥλιον, θέλομεν μάχεσθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν καὶ ὄχι ὑπὸ τὸν ἥλιον. »

Ἐνῷ δὲ τοιουτοτρόπως αἱ κατὰ ξηρὰν δυνάμεις ἠγωνίζοντο περὶ τῆς διαβάσεως τῶν Θερμοπυλῶν, οἱ στόλοι δὲν ἔμενον ἄεργοι. Ὁ κατὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλληνικὸς στόλος, ἀφοῦ εἶδε τὸν μέγαν ἀριθμὸν τοῦ Περσικοῦ, διενοεῖτο νὰ διασκορπισθῇ καὶ νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύσῃ εἰς ναυμαχίαν· ἀλλ' οἱ Εὐβοεῖς παρεκάλεσαν τὸν Σπαρτιάτην Εὐρυβιάδην, ἀρχιναύαρχον

(1) Ἄλλοι ἱστορικοὶ εἶπον, ὅτι οὗτος καὶ ἄλλος τις εἶχον σταλῆ δι' ὑπηρεσίαν ἔξω τοῦ στρατοπέδου, καὶ ὅτι ὁ μὲν συστρατιώτης του ἐπέστρεψεν, αὐτὸς ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ συνεπιστρέψῃ.

όντα, νὰ μένῃ μέχρις οὗ μεταφέρωσι τὰ παιδία καὶ τοὺς δούλους των εἰς τὴν μεγάλην ξηράν, εἰς μάτην ὅμως. Ἔπειτα δ' ἐλθόντες εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τριάκοντα τάλαντα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ κατορθώσῃ νὰ μείνῃ ὁ στόλος καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκεῖ, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς πέντε μὲν ἐξ αὐτῶν ἔστειλεν ὡς ἐξ ἰδίων του, εἰς τὸν Εὐρυβιάδην, διὰ τριῶν δὲ ἄλλων ἐδελέασε τὸν Κορίνθιον Ἀδείμαντον, τὸν θερμότερον συνήγορον τῆς φυγῆς· τὰ δὲ λοιπὰ ἐκράτησεν ὁ ἴδιος· ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ μείνωσι καὶ νὰ πολεμήσωσιν.

Οἱ Πέρσαι γνωρίζοντες τὸ ὀλιγάριθμον τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἐφοβοῦντο μόνον μήπως τραπῶσιν εἰς φυγήν. Ἔστειλαν λοιπὸν 200 πλοῖα διὰ νὰ περιπλεύσωσιν τὴν Εὔβοιαν, καὶ νὰ καταλάβωσι τὸν Εὔριπον, ὄπισθεν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, καὶ ἐν τούτοις ἡτοιμάζοντο εἰς ναυμαχίαν. Ἀλλὰ περίφημός τις δύτης, Σκυλλίας τ' ὄνομα, ὅστις ἦτον μὲ τοὺς Πέρσας, ηὐτομόλησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας φέρων τὴν ἀγγελίαν. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι κατὰ πρῶτον τὰ 200 πλοῖα. Ἐπειδὴ ὅμως ταῦτα δὲν ἐνεφανίζοντο, ἐξέπλευσαν θαρραλέως εἰς Ἀφέτας παρατεταγμένοι εἰς μάχην· οἱ δὲ Βάρβαροι προχωρήσαντες προσέβαλον αὐτά, καὶ ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν· οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν 30 πλοῖα, καὶ Λήμνιόν τι πλοῖον ηὐτομόλησεν εἰς αὐτούς.

Τὴν νύκτα δὲ συνέβη τρομερὰ τρικυμία, βρονταί, ἀστραπαί, ἄνεμος καὶ βροχή, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν μεγάλην ζημίαν εἰς τὸν Περσικὸν στόλον. Τὰ δὲ 200 πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὸ πέλαγος, ἔπαθον ἀκόμη περισσότερον, καὶ τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν συνετρίβησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Εὐβοίας. «Ὁ θεὸς δ' ἐποίησεν ὅλα ταῦτα, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, διὰ νὰ ἐξισωθῇ ἡ Περσικὴ δύναμις μὲ τὴν Ἑλληνικήν.» Τὴν δευτέραν δ' ἡμέραν ἔφθασεν ἐπικουρία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐκ 53 τριη-

ρῶν Ἀθηναϊκῶν· τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ὁ Περσικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον εἰς σχῆμα ἡμισελήνου, καὶ ἔκλεισε τοὺς Ἕλληνας. Ἡ δὲ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη ὑπέστησαν μεγάλην ζημίαν ἀνθρώπων καὶ πλοίων, διότι τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν Ἀθηναϊκῶν τριηρῶν κατέστη ἀνίκανον εἰς μάχην· Ἤδη δ' ἐβουλεύοντο ν' ἀναχωρήσωσι, καὶ ἀφ' οὗ ἡ ἡ φυλακή των ἦλθεν ἀπὸ τὴν Τραχῖνα καὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ στρατιῶταί του εἶχον ἤδη πέσει εἰς τὴν μάχην, απεφάσισαν ἀμέσως ν' ἀναχωρήσωσι. Καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐπροπορεύοντο, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τινὰ ἐκ τῶν ταχυτάτων πλοίων, πρὶν ἀναχωρήσῃ, ἐπορεύθη εἰς διαφόρους τόπους τοῦ Ἀρτεμισίου, ὅπου ἦσαν πότιμα ὕδατα, καὶ ἐχάραξεν ἐπὶ τῶν βράχων γράμματα πρὸς τοὺς Ἴωνας, ἐνθυμίζων εἰς αὐτοὺς τὴν ὁποίαν ἔπραττον ἀδικίαν, συντρέχοντες εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῶν πατέρων των, καὶ προσκαλῶν αὐτοὺς ν' αὐτομολήσωσιν εἰ δυνατὸν, ἄλλως δὲ νὰ μὴ λάβωσι μέρος εἰς τὴν μάχην. Ἔπραττε δὲ τοῦτο ἐλπίζων, ὅτι ἐὰν δὲν ηὐτομόλουν, ἤθελον τοὐλάχιστον κατασταθῇ ὕποπτοι παρὰ τῷ Ξέρξῃ.

Οὔσης δ' ἤδη ἐλευθέρας τῆς διαβάσεως, τὸ Περσικὸν στράτευμα ἔχον ὁδηγοὺς τοὺς Θεσσαλοὺς, ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Λοκρίδα καὶ Δωρίδα, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Φωκίδα, ὅπου ἀκολουθοῦν τὸ ῥεῦμα τοῦ Κηφισσοῦ ἔκαυσεν ὅλας τὰς πόλεις· διότι οἱ Φωκεῖς εἶχον φύγει εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ ἢ εἰς τὴν Ἄμφισσαν, τὴν πατρίδα τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν. Φθάσας δ' ὁ Ξέρξης εἰς τὸν Πανοπέα, διῄρεσε τὸ στράτευμά του, ὁδηγῶν αὐτὸς εἰς τὴν Βοιωτίαν τὸ πλεῖστον καὶ δυνατώτατον μέρος αὐτοῦ, καὶ ἀποστείλας πολυάριθμόν τι ἀπόσπασμα διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ λεηλατήσῃ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν. Οἱ δὲ Δελφοὶ, μαθόντες τὴν πλησίασιν τῶν Βαρβάρων,

ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τρόμον, καὶ ἠρώτησαν τὸν θεὸν ἂν ἔπρεπε νὰ θάψωσι τοὺς ἱεροὺς θησαυροὺς ἢ νὰ τοὺς μεταφέρωσιν εἰς ἄλλην χώραν· ὁ δὲ θεὸς ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς ἦτον ἱκανὸς νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πραγμάτων. Ἔστειλαν λοιπὸν τὰς γυναῖκας καὶ παιδία των εἰς τὴν Ἀχαΐαν· οὗτοι δὲ κατέφυγον εἰς τὸ μέγα Κωρύκιον ἄντρον τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ ἀλλαχόσε, ἀφήσαντες μόνον 60 ἄνδρας καὶ τὸν προφήτην εἰς τὴν πόλιν.

Οἱ δὲ Βάρβαροι προχωροῦντες ἔβλεπον ἤδη τὸ ἱερὸν, ὅτε ὁ προφήτης μὲ θαυμασμὸν εἶδεν, ὅτι τὰ ἱερὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα οὐδεμία χεὶρ ἠδύνατο νὰ ἐγγίσῃ, ἔκειντο κατὰ γῆς ἐνώπιον τοῦ ναοῦ. Τὰ δὲ Περσικὰ στρατεύματα εἶχον φθάσει εἰς τὸν ναὸν τῆς Προναίας (πρὸ τοῦ ναοῦ) Ἀθηνᾶς, ὅτε ἐξαίφνης ἐκ μὲν τοῦ οὐρανοῦ ἔπιπτον κεραυνοὶ καὶ βροχὴ, ἐκ δὲ τοῦ Παρνασσοῦ ἐκυλίοντο ὑπερμεγέθεις βράχοι κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐξήρχοντο φωναὶ καὶ ἀλαλαγμοί. Καί τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἐκατασυντρίφθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἔφυγον ἔντρομοι, καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Δελφούς· καὶ ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον εἶπον, ὅτι δύο πολεμισταὶ, ὑπερανθρωπίνου ἀναστήματος, ἐβοήθουν εἰς τὴν καταδίωξιν καὶ σφαγήν. Οἱ δὲ δύο οὗτοι πολεμισταὶ, κατὰ τὸ λέγειν τῶν Δελφῶν, ἦσαν οἱ ἐγχώριοι αὐτῶν ἥρωες, Φύλακος καὶ Αὐτόνοος, τῶν ὁποίων τὰ τεμένη ἔκειντο ἐκεῖ πλησίον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ' (1).

Εμπρησμὸς τῶν Ἀθηνῶν. — Μάχη ἐν Σαλαμῖνι. — Φυγὴ τοῦ Ξέρξου.—Μάχη ἐν Πλαταιαῖς.—Μάχη ἐν Μυκάλῃ. Ὀλυμπ. 75, 1—75, 2. Π. Χ. 480—479.

Ἐν τούτοις ὁ Ξέρξης ὡδήγει τὸ στράτευμά του διὰ τῆς Βοιωτίας, ἥτις ὅλη, ὡς εἴδομεν, εἶχε μηδίσει, ἐξαιρουμένων

(1) Ἡροδ. η'. 40. Διοδ ια'. 15—19. 27—37. Πλουτ. εἰς Θεμιστοκλέα καὶ Ἀριστείδην.

ρουμένων τῶν Θεσπιῶν καὶ Πλαταιῶν, τὰς πόλεις δὲ ταύτας ἐγκαταλειφθείσας ὑπὸ τῶν κατοίκων των ἐπυρπόλησεν· ἀκολούθως δ' εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καθ' ὃν καιρὸν εἶχον συμπληρωθῆ τρεῖς μῆνες, ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Φθάσας δ' εἰς τὰς Ἀθήνας εὗρε τὴν πόλιν ἔρημον, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἔμενον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν εἶχον ὀχυρώσει μὲ ξύλα, εἴτε διότι ἐπίστευον, ὅτι αὐτη ἦτον ἡ ἔννοια τοῦ χρησμοῦ, εἴτε διότι ἐμποδίζοντο ἀπὸ τὴν πτωχείαν ν' ἀναχωρήσουν μετὰ τῶν λοιπῶν πολιτῶν.

Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ὠφελούμενος ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως τῶν Ἀθηναίων, εἶχε πείσει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν εἰς τὴν τύχην της. Ἐκοινολογήθη δὲ, ὅτι ὁ ἱερὸς ὄφις ἔγεινεν ἄφαντος ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, σημεῖον, ὡς ἔλεγεν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θεὰ εἶχεν ἐγκαταλείψει αὐτήν. Ἔγεινε λοιπὸν ψήφισμα, κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ, ἡ μὲν πόλις ν' ἀνατεθῇ εἰς τὴν φροντίδα τῆς πολιούχου θεᾶς, οἱ δ' ἄνδρες ὅλοι νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ καθεὶς νὰ φροντίσῃ, ὅσον ἠδύνατο, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς γυναικὸς, τῶν παιδίων καὶ δούλων του. Κίμων δ' ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου ἔδειξε τὸ πρῶτον παράδειγμα· διότι παρακολουθούμενος ἀπὸ πολλοὺς νέους ὁμήλικας, καὶ ὁμοταγεῖς του, καὶ φέρων χαλινὸν εἰς τὴν χεῖρα, ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ κρεμάσας μὲν τὸν χαλινὸν, ὡς ἄχρηστον ἤδη, λαβὼν δὲ μίαν τῶν ἀσπίδων, τῶν εἰς τὸν ναὸν κρεμαμένων, καὶ προσευχηθεὶς εἰς τὴν θεὰν, κατέβη εἰς τὸ παράλιον καὶ ἐπέβη εἰς τὸ πλοῖον (1). Οἱ περισσότεροι δὲ κατέφυγον εἰς τὴν νῆσον Σαλαμῖνα, οὖσαν τὸ καταφύγιον τῶν Ἀθηναίων καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς

(1) Πλούταρχος εἰς Κίμωνα 5.

ἱστορίας των· ἄλλοι δὲ μετέφερον τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν Αἴγιναν, καὶ εἰς τὴν Τροιζῆνα, κατὰ τὴν ἀπέναντι παραλίαν. Λέγεται δὲ, ὅτι οἱ Τροιζήνιοι προσεφέρθησαν μὲ μεγίστην γενναιότητα πρὸς αὐτοὺς, διότι ἐχορήγουν δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν εἰς ἕκαστον πρὸς διατροφήν των, ἐπέτρεπον εἰς τὰ παιδία νὰ συλλέγωσι τὰς ὀπώρας, ὅθεν ἤθελον, καὶ ἐπλήρονον διδασκάλους διὰ νὰ τὰ διδάσκωσιν (1).

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν εἶναι βράχος ὑψούμενος καθέτως ἀπὸ τὴν πεδιάδα εἰς ὕψος 240 ποδῶν· δὲν δύναται δέ τις ν' ἀναβῇ εἰς αὐτὴν, εἰμὴ δι' ἑνὸς μέρους μόνον· ὀλίγοι λοιπὸν ἠδύναντο εὐκόλως νὰ τὴν φυλάξωσιν. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐτάχθησαν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἀπέναντι τῆς ἀνόδου, καὶ ἐκεῖθεν τυλίσσοντες στυπεῖον εἰς τὰ βέλη καὶ ἀνάπτοντες αὐτὸ, τὰ ἐτόξευον κατὰ τῶν ξυλίνων τειχῶν, τὰ ὁποῖα τοιουτοτρόπως ἐπυρπολήθησαν. Οἱ Πεισιστρατίδαι τότε ἐπροσπάθησαν, ἀλλ' εἰς μάτην, νὰ πείσωσι τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει νὰ παραδοθῶσιν. Ὅτε δ' οἱ Βάρβαροι ἐπεχείρησαν ν' ἀναβῶσιν ἕρποντες, οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐκύλιον ὑπερμεγέθεις πέτρας καὶ κατεσύντριβον αὐτούς· ἀλλὰ τέλος, τινὲς τῶν Περσῶν ἀνεκάλυψαν ἀφύλακτόν τινα θέσιν πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγλαύρου Ἀθηνᾶς, ὅπου μετὰ δυσκολίας ἀνέβησαν, καὶ ἔπειτα ἐφορμήσαντες εἰς τὰς πύλας ἤνοιξαν αὐτάς. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων δὲ, ἄλλοι μὲν ἐῤῥίφθησαν κάτω τοῦ τείχους καὶ ἐφονεύθησαν· ἄλλοι δὲ κατέφυγον εἰς τὸν ναὸν, ὅπου καταδιωκόμενοι κατεσφάγησαν ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους. Ὁ δὲ ναὸς ἐλεηλατήθη, καὶ ὅλαι αἱ οἰκοδομαὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπυρπολήθησαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε καὶ ἡ πόλις, ἐξαιρουμένων ἐκείνων τῶν οἰκιῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἀξιωματικοὶ Πέρσαι εἶχον ὡς καταλύματα.

(1) Πλούταρ. εἰς Θεμιστ. ί. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν λέγει τίποτε περὶ τούτου.

Τὴν δὲ καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐθεώρει ὁ ἡνωμένος στόλος τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἦτον ἤδη εἰς τὴν νῆσον Σαλαμῖνα· διότι, ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον, ἦλθεν ἐκεῖ, κατ' αἴτησιν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες βλέποντες, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι δὲν εἶχον πορευθῆ, ὡς ἤλπιζον, μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των εἰς τὴν Βοιωτίαν διὰ ν' ἀποκρούσωσι τοὺς Πέρσας, ἀλλὰ φροντίζοντες μόνον ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἠσφάλιζον τὸν Ἰσθμὸν, εἶχον παρακαλέσει αὐτοὺς νὰ μένωσιν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἕως οὗ μεταφέρωσι τὰς οἰκογενείας των, καὶ προσέτι διὰ νὰ συμβουλευθῶσι περὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν μέσων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸ μέλλον. Ἀφοῦ δ' αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία τῶν Ἀθηναίων ἠσφαλίσθησαν, συνεκροτήθη συμβούλιον διὰ νὰ ἀποφασίσῃ εἰς ποῖον τόπον ἔπρεπε νὰ σταθῶσι καὶ νὰ πολεμήσωσιν. Οἱ μὲν Πελοποννήσιοι εἶχον γνώμην νὰ παρατάξωσι τὸν στόλον ἔμπροσθεν τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐπειδὴ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν, ἐὰν ἐνικῶντο, ἤθελον ἔχει πρόχειρον τὴν ξηρὰν διὰ νὰ σωθῶσιν, ἐνῷ ἂν ἐνικῶντο εἰς τὴν Σαλαμῖνα, δὲν ὑπῆρχε καταφύγιον, καὶ ἤθελον κατασφαγῆ εἰς τὴν νῆσον· δὲν εἶχον δ' ἀποφασίσει τι ἀκόμη, ὅτε ἔμαθον, ὅτι ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους. Καὶ ἄλλοι μὲν ἔντρομοι γενόμενοι ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα διὰ νὰ φύγωσιν ἀμέσως· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς, ὅλοι ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἐκπλεύσουν τὴν πρωΐαν ἀπὸ τὴν Σαλαμῖνα.

Ἀφοῦ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πλοῖόν του, εἷς τῶν φίλων του, ὀνομαζόμενος Μνησίφιλος, τὸν ἠρώτησε τί ἀπεφασίσθη. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐγνωστοποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀπόφασιν· « Τὰ πάντα λοιπὸν ἀπόλλυνται, ἀπεκρίθη ὁ Μνησίφιλος, διότι θέλουν διασκορπισθῆ, καὶ ὁ Εὐρυβιάδης

δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ τοὺς κρατήσῃ. Πορεύθητι καὶ πεῖσον αὐτὸν, ἐὰν δυνηθῇς, νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ ἐδῶ ». Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς χωρὶς ν' ἀποκριθῇ, ἔσπευσεν εἰς τὸν Εὐρυβιάδην καὶ εἰπὼν εἰς αὐτὸν, ὅτι εἶχε σπουδαῖόν τι νὰ κοινοποιήσῃ εἰς αὐτὸν, προσεκλήθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ πλοῖόν του. Ὡμίλησε λοιπὸν τοσοῦτον πειστικῶς, ὥστε ὁ Σπαρτιάτης συνεφώνησε νὰ συγκαλεσθῇ συμβούλιον διὰ νὰ βουλευθῇ ἐκ νέου περὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἀφοῦ δὲ συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ, ὁ Θεμιστοκλῆς, χωρὶς νὰ περιμένῃ τὸν Εὐρυβιάδην νὰ προτείνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς συσκέψεως, κατὰ τὴν συνήθειαν, μετεχειρίζετο τὴν εὐγλωττίαν του διὰ νὰ πείσῃ τοὺς στρατηγοὺς εἰς τὴν γνώμην του· « Θεμιστόκλεις, εἶπε τότε ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος, οἱ προεξανιστάμενοι εἰς τοὺς ἀγῶνας ῥαπίζονται »· « ναὶ ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλ' οἱ μένοντες ὀπίσω δὲν στεφανοῦνται ». Τότε δὲ στρέψας πρὸς τὸν Εὐρυβιάδην ἀπέδειξεν εἰς αὐτὸν, ὅτι ἐὰν ἀνεχώρουν εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ἤθελον ἀπολέσει τὰ Μέγαρα, τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν Αἴγιναν, καὶ ἤθελον φέρει τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Πελοπόννησον· προσέτι ὅτι, ἀντὶ νὰ πολεμήσωσιν εἰς τὸ στενὸν, ἤθελον ἔχει τότε νὰ πολεμήσουν εἰς τὸ πέλαγος, ὅπου τὰ πλοῖά των, ὄντα βαρύτερα καὶ ὀλιγαριθμότερα, δὲν ἤθελον εἶσθαι ἱκανὰ νὰ μάχωνται μὲ τὰ πλοῖα τῶν Βαρβάρων· ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι ὤφειλον νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου ὑπῆρχον τόσαι οἰκογένειαι Ἀθηναίων. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ Ἀδείμαντος παρεκάλεσε τὸν Εὐρυβιάδην νὰ μὴ δίδῃ προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους ἀνθρώπου, μὴ ἔχοντος πατρίδα. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς, ἐξαφθεὶς ἀπὸ θυμὸν, εἶπεν εἰς αὐτὸν, ὅτι οἱ πληρώσαντες διακοσίας τριήρεις εἶχον γῆν καὶ πατρίδα μᾶλλον ἢ οἱ Κορίνθιοι, διότι κανεὶς λαὸς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιπαρα-

ταχθῇ εἰς τὴν προσβολὴν αὐτῶν (1). Ἔπειτα δὲ στραφεὶς πρὸς τὸν Εὐρυβιάδην εἶπεν, ὅτι ἐὰν δὲν ἔμενε καὶ δὲν ἐπολέμει ἐκεῖ, ὅπου εὑρίσκετο, οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ἐμβάσει τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἤθελον ἐκπλεύσει καὶ ἀποικίσει εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ Σίριν, ἀφίνοντες αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην των. Ἡ ἀπειλὴ δ' αὕτη ἀπέβη τελεσφόρος (2), καὶ ἑπομένως ἀπεφασίσθη νὰ πολεμήσωσι κατὰ τὴν Σαλαμῖνα.

Ἐπειδὴ δ' ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ ξηρὰ ἐσείσθη ὑπὸ σεισμοῦ, ἀπεφασίσθη νὰ ζητήσουν διὰ προσευχῶν τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων· ἀμέσως λοιπὸν ἐπεκαλέσθησαν τοὺς Αἰακίδας, Τελαμῶνα καὶ Αἴαντα, τοὺς πολιούχους ἥρωας τῆς Σαλαμῖνος, καὶ ἔστειλαν πλοῖον εἰς τὴν Αἴγιναν διὰ νὰ ἱκετεύσουν τὸν Αἰακὸν, καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐῤῥέθη, ὅτι αἱ θεαὶ τῆς Ἐλευσῖνος Δημήτηρ καὶ Κόρη προαπήγγειλαν ἧτταν εἰς τοὺς Βαρβάρους, διότι ἐνῷ οἱ Πέρσαι ἔφθειρον τὴν Ἀττικὴν, Ἀθηναῖός τις ἐξόριστος καὶ ὁ Σπαρτιάτης Δημάρατος, ὄντες εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, εἶδον κονιορτὸν, ὡς ἐὰν ἤρχοντο 30,000 ἄνδρες ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα, καὶ ἤκουσαν φωνὴν ἐρχομένην ἐκεῖθεν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀθηναῖος ἐπαρομοίασε μὲ τὸν μυστικὸν Ἴακχον. Εἶπε δ' εἰς τὸν ἄπειρον τῶν τοιούτων συνεταῖρον του, ὅτι ἐὰν ὁ κονιορτὸς ἐστρέφετο πρὸς τὴν Πελοπόννησον, τοῦτο προεσήμαινε τὴν

---

(1) « Ἡμεῖς τοι, εἶπεν, ὦ μοχθηρὲ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τείχη καταλελοίπαμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχων ἕνεκα δουλεύειν· πόλις δ' ἡμῖν ἐστι μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσιαι τριήρεις, αἳ νῦν ἡμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σώζεσθαι δι' αὐτῶν βουλομένοις ». Πλούτ. εἰς Θεμιστ. 11. Σ. Μ.

(2) Ὁ Πλούταρ. εἰς Θεμιστ. §. 11 ἀναφέρει, ὅτι ἐν καιρῷ τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης ὁ Εὐρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν βακτηρίαν διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀταράχως εἶπε, κτύπησον μὲν, ἄκουσον δὲ (πάταξον μὲν ἄκουσον δέ). Ὁ δ' Εὐρυβιάδης, θαυμάσας τὴν πρᾳότητα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐπείσθη εἰς τοὺς λόγους του. Σ. Μ.

καταστροφὴν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν στρατευμάτων του· ἐὰν δὲ πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου. Ἐθεώρουν δὲ μετὰ προσοχῆς, καὶ τὸ σύννεφον τοῦ κονιορτοῦ ἀνυψωθὲν εἰς τὸν ἀέρα ἐστράφη πρὸς τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν κατενόησαν, ὅτι ἐπαπειλεῖτο καταστροφὴ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἡσύχαζον φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως.

Ὁ δὲ Περσικὸς στόλος, καταπλεύσας διὰ τοῦ Εὐρίπου, ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα Φάληρον, ἀπαραμείωτος κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, διότι αἱ ζημίαι του ἀνεπληρώθησαν ἀπὸ τὴν προσθήκην τῶν πλοίων τῶν Νησιωτῶν (1)· συνεποσοῦτο λοιπὸν εἰς 1200 πολεμικὰ πλοῖα· ὁ δ' Ἑλληνικὸς στόλος ἔμενεν εἰς Σαλαμῖνα συγκροτούμενος ἀπὸ τὰ ἑξῆς πλοῖα· 16 Λακεδαιμονίας τριήρεις, 40 Κορινθίας, 15 Σικυωνίας, 10 Ἐπιδαυρίας, 5 Τροιζηνίας, 3 Ἑρμιονίας, 180 Ἀθηναϊκὰς καὶ 20 Μεγαρικάς. Ἡ δ' Αἴγινα ἐχορήγησε 30, ἡ Χαλκὶς 20, ἡ Ἐρέτρια 7, ἡ Κέως 7, ἡ Νάξος 4, Τὰ Στύρα 2, ἡ Κύθνος μίαν· ἡ δ' ἐν Ἰταλίᾳ Κρότων ἔστειλε μίαν τριήρη, τὴν μόνην συνδρομὴν, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἔλαβεν εἰς τὸν ἔνδοξον ἀγῶνά της! Ὁλόκληρος δ' ὁ στόλος, μὴ ἐμπεριλαμβανομένων ὀλίγων τινῶν πεντηκοντόρων συνεποσοῦτο εἰς 378 πλοῖα, ὑπερβαίνων τὸν κατὰ τὸ Ἀρτεμίσιον στόλον κατὰ 107 πλοῖα.

Ὁ Ξέρξης ἐξέδωκεν ἀμέσως διαταγὰς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ναυτικοῦ νὰ συνέλθωσιν εἰς συμβούλιον· ἀφοῦ δὲ συνῆλθον, ὁ Μαρδόνιος περιήρχετο συνάγων τὰς γνώμας των, ἐὰν πρέπει νὰ ναυμαχήσωσιν ἢ ὄχι. Ὅλοι δ' ἐκτὸς τῆς Ἀρτεμισίας, ἐψήφισαν ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ μάχη.

(1) Ἡρόδοτ. η΄. 66. ἀλλ' ὁποίαν προσθήκην δυνάμεως ἠδύναντο νὰ συνεισφέρωσιν αἱ Κυκλάδες;

Ἡ φρόνιμος δ' ἐκείνη καὶ ἡρωϊκὴ βασίλισσα ὑπέμνησεν εἰς τὸν Μαρδόνιον πόσον οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Ἀσιανῶν κατὰ τὴν ἀνδρείαν. Ζητήσασα δὲ νὰ μάθῃ πρὸς τί νὰ τρέξουν τὸν κίνδυνον τῆς ἥττης, ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ἔλλειψις τῶν τροφῶν ἤθελεν ἀναγκάσει ταχέως τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Σαλαμῖνα, καὶ νὰ διασκορπισθῶσι, καὶ ἐσυμβούλευεν ὡς συντελεστικώτερον τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ τὸ στράτευμα διὰ ξηρᾶς κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὅλοι δ' οἱ φίλοι της ἔτρεμον περὶ τῆς ἡρωΐδος, τῆς ὁμιλησάσης τοσοῦτον ἐλευθέρως· ἀλλ' ὁ Ξέρξης μαθὼν ταῦτα ὑπερεπήνεσε μὲν αὐτὴν, ἀπεφάσισεν ὅμως ν' ἀκολουθήσῃ τὴν γνώμην τῆς πλειονοψηφίας. Ὁ στόλος λοιπὸν ἐκίνησε πρὸς τὴν Σαλαμῖνα παρατεταγμένος εἰς μάχην· ἀλλ' ἡ νὺξ ἐπελθοῦσα ἐμπόδισε τὴν συμπλοκήν.

Ἐν τούτοις μέρος τι τῶν στρατευμάτων ἐπροχώρει πρὸς τὸν Ἰσθμὸν, ὅπου εἶχε συναθροισθῆ ἰσχυρὸν στράτευμα Πελοποννησίων, στρατηγοῦντος τοῦ Κλεομβρότου, βασιλέως τῆς Σπάρτης. Εἶχον δὲ κλείσει διὰ μεγάλων πετρῶν τὴν στενὴν Σκειρωνίαν ὁδὸν, ἥτις ἐπικρέμαται τῆς θαλάσσης, καὶ ἔκτισαν τεῖχος ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὴν ἄλλην. Οἱ μὲν κατὰ τὴν Σαλαμῖνα Πελοποννήσιοι ἀκούσαντες τὸ κίνημα τοῦτο τῶν Περσῶν κατεθορυβήθησαν πάλιν, καὶ ἐφαίνοντο ἀποφασισμένοι νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς κατενόησεν, ὅτι ἐὰν ἐχορηγεῖτο εἰς αὐτοὺς πλειότερος καιρὸς, τὰ πάντα ἤθελον ἀπωλεσθῆ. Τὴν νύκτα λοιπὸν ἔστειλε πιστὸν οἰκέτην, ὀνομαζόμενον Σίκινον, καὶ παιδαγωγὸν τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἐπὶ ἀκατίου, εἰς τὸ Περσικὸν στράτευμα, παραγγείλας εἰς αὐτὸν νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς Πέρσας, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ἦτον ἀπόρρητος φίλος των, τὸν ἔστειλεν διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς αὐτοὺς,

ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδιχονόουν πρὸς ἀλλήλους, καὶ διενοοῦντο νὰ φύγωσι, καὶ ὅτι ἐὰν τοὺς προσέβαλλον ἀμέσως, ἤθελον ἐπιτύχει εὐκόλως τὴν νίκην. Οἱ δὲ Πέρσαι ἑτοίμως ἐνέπεσον εἰς τὴν παγίδα, καὶ τὴν ἰδίαν νύκτα ἡτοιμάσθησαν εἰς προσβολήν. Τὰ δ' Αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἐστάλησαν περὶ τὴν Σαλαμῖνα διὰ νὰ καταλάβωσι τὸ στενὸν ὄπισθεν τῶν Ἑλλήνων, καὶ στράτευμα ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ νησίδιον Ψυττάλειαν, κείμενον ἔμπροσθεν τοῦ στενοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπετίθετο, ὅτι τὰ ναυάγια ἤθελον ἐκριφθῆ, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἤθελον ζητήσει καταφύγιον.

Οἱ δ' Ἕλληνες ἀγνοοῦντες ταῦτα πάντα ἐξηκολούθουν λογομαχοῦντες, ὅτε ὁ Ἀριστείδης ἰδὼν τὰ κινήματα τοῦ Περσικοῦ στόλου, ἦλθεν ἐπὶ ἀκατίου ἐξ Αἰγίνης καὶ καλέσας ἔξω τὸν Θεμιστοκλέα (1) ἐγνωστοποίησεν εἰς αὐτὸν τὰ διατρέχοντα, καὶ παρέστησεν, ὅτι ἡ ἀποχώρησις ἦτο πλέον ἀδύνατος. Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν εἶπεν εἰς αὐτὸν ἀπορρήτως, ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν ἴδια αὐτοῦ ἔργα, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ γνωστοποιήσῃ ταῦτα εἰς τοὺς ἀρχηγούς, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ἠδύναντο νὰ μὴ δώσωσι πίστιν· Καὶ ὁ μὲν Ἀριστείδης ἔπραξε κατὰ τὴν παράκλησιν τοῦ Θεμιστοκλέους, τινὲς ὅμως δὲν ἤθελον ἀκόμη νὰ πιστεύσωσιν. Ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔφθασε Τηνία τριήρης αὐτόμολος, φέρουσα τὴν αὐτὴν ἀγγελίαν, ὥστε ἡ ἀλήθεια τῆς ἀγγελίας κατέστη ἀδιαφιλονείκητος. Ἤρχισεν ἐν τοσούτῳ νὰ ὑποφαίνηται καὶ ἡ αὐγή, ὅτε συνεκαλέσθησαν εἰς ἓν ὅλοι οἱ πολεμισταί, καὶ ἀφοῦ ὁ Θεμιστο-

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς Ἀριστείδην §. 8. ἀναφέρει ὡς ἐφεξῆς τὴν ὁμιλίαν τοῦ Ἀριστείδου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, «Ἐὰν ἤμεθα φρόνιμοι, ὦ Θεμιστόκλεις, εἶπεν, παραιτήσαντες ἤδη τας ματαίας καὶ παιδαριώδεις ἔριδας, ἂς ἀρχίσωμεν σωτήριον καὶ ὠφέλιμον φιλονεικίαν, καὶ μίαν μόνην ἅμιλλαν ἂς ἔχωμεν, πῶς νὰ σώσωμεν τὴν Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ' ὑπακούων καὶ συμβουλεύων». Σ. Μ.

κλῆς τοὺς ὡμίλησεν ἐνθαῤῥυντικοὺς λόγους, ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα. Ἡ δὲ σταλεῖσα εἰς τὴν Αἴγιναν τριήρης διὰ νὰ ἐπικαλεσθῇ τοὺς Αἰακίδας ἐπέστρεψε κατ᾽ ἐκείνην τὴν στιγμήν, καὶ κατετάχθη μετὰ τῶν λοιπῶν.

Ὁ δὲ μονάρχης τῶν Περσῶν ἐκάθησεν εἰς τὸν θρόνον του ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος, διὰ νὰ θεωρῇ τὴν ἐπίσημον ταύτην μάχην. Γραμματεῖς δ᾽ ἵσταντο περὶ αὐτὸν διὰ νὰ σημειώνουν ἕκαστον περιστατικὸν τῆς μάχης. Ὁ δὲ στόλος του ἐπροχώρει παρατεταγμένος εἰς μάχην· καὶ οἱ μὲν Φοίνικες ἀπετέλουν τὸ δεξιόν, οἱ δ᾽ Ἴωνες τὸ ἀριστερὸν κέρας· καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀντεπαρετάχθησαν εἰς ἐκείνους, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι εἰς τούτους. Ἐπί τινα δὲ χρόνον οἱ ναῦται Ἕλληνες ἐπαλινδρόμουν διστάζοντες ν᾽ ἀρχίσωσι (1). Τέλος δ᾽ Ἀθηναϊκή τις τριήρης ἐφορμήσασα προσέβαλε μίαν τῶν ἐχθρικῶν. Τότε ἦλθον ἄλλαι εἰς βοήθειάν της, καὶ ἡ μάχη κατέστη μετ᾽ οὐ πολὺ γενικὴ καθ᾽ ὅλην τὴν γραμμήν. Καὶ ταῦτα μὲν ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι· οἱ δ᾽ Αἰγινῆται διϊσχυρίζοντο, ὅτι ἡ τριήρης αὐτῶν, ἥτις εἶχε σταλῆ νὰ ἐπικαλεσθῇ τοὺς Αἰακίδας, ἤρχισε τὴν μάχην. Ἐῤῥέθη ὡσαύτως, ὅτι φάντασμα γυναικὸς ἐνεφανίσθη καὶ ἐφώναξε τόσον δυνατά, ὥστε ἠκούσθη καθ᾽ ὅλον τὸν στόλον· « ὦ ἄνθρωποι! ἕως πότε παλινδρομεῖτε μὲ τὴν πρύμνην (2).

Ἀφοῦ δὲ οἱ Πέρσαι ἐμβῆκαν εἰς τὸ στενόν, δὲν ἠδύναντο, ἕνεκα τῆς πληθύος αὐτῶν, νὰ τηρήσωσι τὴν τάξιν των, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀρκετὴν εὐρυ-

(1) Ὁ Πλουταρ. (εἰς Θεμιστ. 14) λέγει, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνέβαλε ν᾽ ἀρχίσῃ τὴν μάχην ἕως οὗ ἔφθασεν ἡ ὥρα, καθ᾽ ἣν σφοδρὸς ζέφυρος ἔπνεε καθ᾽ ἡμέραν εἰς τὸν κόλπον· προχωροῦντες δὲ θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι Ἀθηναῖός τις ναύαρχος ὠφελήθη ἀπὸ τὸν ζέφυρον τοῦτον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

(2) Ὦ δαιμόνιοι μέχρι πόσου ἔτι πρύμνην ἀνακρούεσθε; Σ. Μ.

χωρίαν. Ὑπέπεσαν λοιπὸν ταχέως εἰς σύγχυσιν, καὶ ἂν καὶ ἕκαστος ἐκ τῶν πληρωμάτων ἐμάχετο μὲ μέγιστον ἡρωϊσμὸν, διάφορα πλοῖα συνελήφθησαν ταχέως, καὶ ἔτι περισσότερα κατέστησαν ἀνίκανα. Ἡ δ' Ἀρτεμισία καταδιωκομένη ἐκ τοῦ πλησίον ἀπὸ Ἀθηναϊκήν τινα τριήρη, καὶ κινδυνεύουσα νὰ συλληφθῇ ἐφώρμησε κατὰ Καλυνδίου τινὸς τριήρους, καὶ τὴν ἐβύθισεν. Ὁ μὲν Ἀθηναῖος τριήραρχος, κρίνων ἐκ τοῦ συμβεβηκότος τούτου, ὅτι αὕτη ἦτο βεβαίως φιλικὴ, ἔπαυσε τὴν καταδίωξιν· ὁ δὲ Ξέρξης βλέπων τὸ κατόρθωμα, καὶ νομίζων, ὅτι τὸ βυθισθὲν πλοῖον ἦτον ἐχθρικὸν, εἶπεν, « οἱ μὲν ἄνδρες ἔγειναν σήμερον γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες ». Κατὰ πᾶσαν δὲ στιγμὴν ηὔξανεν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ φθορὰ τοῦ Περσικοῦ στόλου, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη φεύγων πρὸς τὸ Φάληρον. Ἐνῷ δ' αἱ Ἀθηναϊκαὶ τριήρεις περιέπλεον πανταχόθεν, φέρουσαι τὴν καταστροφὴν εἰς τὸν ἐχθρὸν, οἱ Αἰγινῆται ἀναχθέντες εἰς τὸ πέλαγος, ἐφώρμων καὶ κατέστρεφον τὰς ἐχθρικὰς τριήρεις, αἵτινες ἐσώζοντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστείδης, συλλέξας ἰσχυρὸν στράτευμα ὁπλιτῶν, οἵτινες ἦσαν εἰς τὸ παράλιον τῆς Σαλαμῖνος, μετέβη μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Ψυττάλειαν, καὶ κατέσφαξεν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ Βαρβάρους. Ἡ δ' ἑσπέρα διέλυσε τὴν ναυμαχίαν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν 40 τριήρεις, οἱ δὲ Βάρβαροι 200, ἐκτὸς τῶν συλληφθεισῶν· Μεταξὺ δὲ τῶν φονευθέντων ἦσαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου, Ἀριαβίγνης ναύαρχος, καὶ πολλοὶ Μῆδοι καὶ Πέρσαι τῆς ἀνωτάτης τάξεως.

Οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπιστρέψαντες εἰς Σαλαμῖνα ἐσύναξαν τὰ ναυάγια καὶ ἔβαλον τὰ πλοῖά των εἰς τάξιν, ἐπειδὴ ἐπερίμενον καὶ ἄλλην προσβολὴν τὴν πρωΐαν, ἀλλ' ὁ Ξέρξης τότε, εἴτε σπουδάζων, ἢ διὰ νὰ ἀποκρύψῃ τοὺς σκο-

πούς τῆς φυγῆς του, ἤρχισε νὰ προετοιμάζηται εἰς κατασκευὴν γεφύρας ἀπὸ τῆς ἠπείρου μέχρι τῆς νήσου, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὰ στρατεύματα τῆς ξηρᾶς κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνῷ δ' ἐνησχολεῖτο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὁ Μαρδόνιος ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ εἰσβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Πελοπόννησον ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του, ἀφίνων εἰς αὐτὸν 300,000 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, μὲ τοὺς ὁποίους ὑπέσχετο, ὅτι θέλει ὑποδουλώσει τὴν Ἑλλάδα. Ἡ τελευταία δ' αὕτη πρότασις εὐηρέστησε πολὺ εἰς τὸν βασιλέα, ἀπαυδήσαντα πλέον ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ἡ δ' Ἀρτεμισία ἐρωτηθεῖσα ἐνέκρινε τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ τέλος ἀπόῤῥητός τις πρεσβεία παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους κατέπεισεν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὴν Ἀσίαν. Διότι ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν νίκην ἐπρότεινε νὰ ἐκπλεύσουν οἱ στόλοι εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν γέφυραν, ὥστε νὰ ἐμποδισθῇ ἡ φυγὴ τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Εὐρυβιάδης παρέστησε τὸν κίνδυνον καὶ τὸ ἀντιπολιτικὸν τῆς τοιαύτης προτάσεως, δὲν ἐξετέλεσαν αὐτήν· ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν ἀποφασίσας φρονίμως νὰ ἐγκαυχηθῇ εἰς τὸν Πέρσην διὰ πρᾶξιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ, ἔστειλε πάλιν τὸν Σίκινον κρυφίως εἰς τὸν Ξέρξην διὰ ν' ἀναγγείλῃ εἰς αὐτόν, ὅτι οἱ Ἕλληνες διενοοῦντο νὰ λύσωσι τὴν γέφυραν, ἀλλ' οὗτος ὡς φίλος τοῦ βασιλέως τοὺς ἐμπόδισεν.

Ἀφοῦ δ' ὁ Ξέρξης ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ, ἔστειλε τὸν στόλον του μετὰ πάσης σπουδῆς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν γέφυραν. Οἱ δ' Ἕλληνες κατεδίωκον αὐτὸν μέχρι τῆς Ἄνδρου, καὶ ἐκεῖ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπρότεινε τὴν μνημονευθεῖσαν πρότασιν. Μὴ γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεως, ἀπεφασίσθη νὰ τιμωρήσουν τὰς νήσους διὰ τὸν μηδισμόν των. Καὶ ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς εἶπεν εἰς τοὺς Ἀν-

δρίους, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν δύο μεγάλας θεὰς τὴν Πειθὼ καὶ τὴν Ἀνάγκην, καὶ ὅτι πρέπει διὰ τοῦτο νὰ τοὺς δώσωσι χρήματα· οἱ δ' Ἄνδριοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἶχον δύο ἀχρήστους θεὰς τὴν Πτωχείαν καὶ τὴν Ἀμηχανίαν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤθελον ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν νῆσόν των, καὶ αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐμπόδιζον ἀπὸ τοῦ νὰ πληρώσουν χρήματα. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν των. Ὁ δὲ λαὸς τῆς Πάρου καί τινων ἄλλων πόλεων, μαθόντες ταῦτα, ἔστειλαν κρυφίως χρήματα εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, καὶ τοιουτοτρόπως ἐσώθησαν. Οἱ δ' Ἕλληνες, ἀφοῦ κατέτριψαν ὀλίγον χρόνον ἐπὶ ματαίῳ πολιορκοῦντες τὴν Ἄνδρον, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, φθείραντες τὰς γαίας τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Καρύστου κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των.

Οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ διενεμήθησαν τὰ λάφυρα, μετέβησαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν διὰ ν' ἀποφασίσωσιν εἰς ποῖον ἔπρεπε νὰ δοθῇ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνδρείας καὶ φρονήσεως. Οἱ δ' Αἰγινῆται ἐκήρυξαν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἦσαν ἄξιοι τῆς τιμῆς ταύτης περισσότερον παρὰ πάντα ἄλλον λαόν, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς περισσότερον ἀπὸ πάντα ἄλλον ἀρχηγόν, διότι ἕκαστος ἀρχηγὸς προσκληθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ νὰ φανερώσῃ ποῖος ἦτον ἄξιος τῶν πρωτείων καὶ ποῖος τῶν δευτερείων, ἕκαστος ἔδωκε τὰ μὲν πρωτεῖα εἰς ἑαυτόν, τὰ δὲ δευτερεῖα εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, ὅστις διὰ τοῦτο ἦτον ἀναμφιβόλως ἄξιος τῶν πρωτείων, ἂν καὶ ὁ φθόνος τοὺς ἐμπόδιζε νὰ κηρύξωσι τοῦτο. Ἀφοῦ δὲ μετ' ὀλίγον μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ Σπαρτιᾶται ἔδωσαν εἰς αὐτὸν στέφανον ἐλαίας ὡς βραβεῖον φρονήσεως, εἰς δὲ τὸν Εὐρυβιάδην εἶχον δώσει ἕτερον στέφανον ὡς βραβεῖον τῆς ἀνδρείας. Ἐδώρησαν προσέτι εἰς αὐτὸν τὸ ὡραιότατον ὄχημα, καὶ

ὅτε ἀνεχώρει, τριακόσιοι ἐπίσημοι Σπαρτιᾶται συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῶν μεθορίων· τοιαύτας δὲ τιμὰς δὲν εἶχον προσφέρει εἰς κανένα ἄλλον πρὸ αὐτοῦ (1).

Ἐν τούτοις τὸ Περσικὸν στράτευμα εἶχεν ἤδη ἀποχωρήσει ὁλοτελῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν ὁ βασιλεὺς ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὸν Μαρδόνιον, ὅστις ἐξελέξατο τοὺς Ἀθανάτους, τοὺς Πέρσας, τοὺς Μήδους, τοὺς Σάκας, Βακτρίους καὶ Ἰνδοὺς, καὶ ὅσους ἄλλους ἐνόμιζεν ἀνδρειοτέρους ἐκ τῶν λοιπῶν στρατευμάτων, τὸ ὅλον 300,000 ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ἀποφασίσας νὰ διαχειμάσῃ ἐκεῖ καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τὴν ἄνοιξιν. Ἐντὸς δὲ 45 ἡμερῶν ἔφθασεν ὁ Ξέρξης εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ εὗρε τὴν γέφυραν διαλελυμένην ἀπὸ τοὺς ἀνέμους καὶ τὸ ῥεῦμα. Μόλις δ' εἶχεν ὀλίγα στρατεύματα μεθ' ἑαυτοῦ, διότι ἡ πεῖνα καὶ ἡ δυσεντερία ἐπέφεραν τρομερὰς φθορὰς εἰς τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτόν· οὗτοι ἠναγκάζοντο νὰ τρέφωνται μὲ χόρτα καὶ φύλλα τῶν δένδρων, καὶ αἱ πεδιάδες τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἐκαλύφθησαν ἀπὸ τὰ πτώματα μυριάδων. Ὁ μὲν Ξέρξης ὡδήγησε τὰ ἀδύνατα λείψανα τοῦ στρατεύματός του εἰς τὰς Σάρδεις, καὶ ἐκεῖθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Περσίαν· ὁ δὲ στόλος, ἀφοῦ διεβίβασε τὸν βασιλέα καὶ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Ἀσίαν, διεχείμασεν εἰς τὴν Κύμην, καὶ κατὰ τὴν ἄνοιξιν ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Ἰωνίαν τοῦ νὰ ἐπαναστατήσῃ.

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς Θεμιστοκλέα 12 λέγει, ὅτι, ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοὺς μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην τελουμένους, οἱ παρευρισκόμενοι εἰς αὐτοὺς, παραιτήσαντες τοὺς ἀγωνιστὰς, ἐθεώρουν ἐκεῖνον ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ θαυμάζοντες καὶ χειροκροτοῦντες, ἐπεδείκνυον αὐτὸν εἰς τοὺς ξένους· ὥστε ὁ Θεμιστοκλῆς κυριευθεὶς ἀπὸ χαρὰν, ὡμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔδρεψε τοὺς καρποὺς τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κόπων του. Σ.Μ.

Κατὰ τὴν ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 75, 2) ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ναυαρχούμενος ἀπὸ τὸν Σπαρτιάτην Λεωτυχίδην, συνηθροίσθη εἰς Αἴγιναν συμποσούμενος εἰς 110 πλοῖα· τῶν Ἀθηναίων δὲ ναύαρχος ἦτον Ξάνθιππος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρίφρονος. Ἐνταῦθα ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν παρακαλοῦντες τοὺς Ἕλληνας, πλεύσαντες νὰ ἐλευθερώσουν τὴν χώραν των. οὗτοι δ' ἔπλευσαν μέχρι τῆς Δήλου, ἀλλ' ἐφοβήθησαν νὰ προβῶσι περαιτέρω. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμων νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Σάμον, καὶ τὰ δύο μέρη ἔμενον ἐν ἀπραξίᾳ.

Ὁ Μαρδόνιος, πρὶν ἀρχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν, ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἤδη ἐπιστρέψει εἰς τὴν πόλιν των. Πρὸς τοῦτον λοιπὸν τὸν σκοπὸν ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἐκ φιλοξενίας φίλον των Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα, ὑποσχόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως, ὅτι θέλει ἀσφαλίσει τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν χώραν των, ὅτι θέλει δώσει εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλην χώραν, ὁποίαν ἤθελον ἐκλέξει, καὶ ὅτι θέλει ἀνοικοδομήσει τοὺς πυρποληθέντας ναούς. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ὡς φίλος των, παρεκίνει αὐτοὺς νὰ δεχθῶσι τὰς συνθήκας ταύτας· ἀλλ' οἱ πρέσβεις, οἵτινες εἶχον δράμει ἀπὸ τὴν Σπάρτην, παρεκάλουν αὐτοὺς νὰ μὴ ἐγκαταλείψουν τὸν κοινὸν ἀγῶνα, ὑποσχόμενοι, ὅτι θέλουν τρέφει τὰς οἰκογενείας των, καὶ θέλουν πράξει τὸ δυνατὸν διὰ νὰ τοὺς βοηθήσωσι. Καὶ εἰς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐνόσῳ ὁ ἥλιος ἐξακολουθεῖ τὴν πορείαν του, ποτὲ δὲν ἤθελον φιλιωθῆ μὲ ἐκεῖνον, ὅστις ἐπυρπόλησε τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ναούς των, εἰς δὲ τοὺς Σπαρτιάτας εἶπον, ὅτι μόνη ἡ ἄγνοια τοῦ Ἀθηναϊκοῦ χαρακτῆρος, (διὰ τὴν ὁποίαν ὅμως τοὺς ἐσυγχώρουν), ἠδύνατο νὰ τοὺς πείσῃ, ὅτι οὗτοι ἤθελον ἐγκαταλείψει τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος. Εὐγνωμο-

νοῦντες δὲ δὲν ἠθέλησαν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν πρότασιν τῶν Σπαρτιατῶν περὶ διατροφῆς τῶν οἰκογενειῶν των, ἀλλὰ παρεκάλεσαν αὐτοὺς νὰ στείλουν ἄνευ ἀναβολῆς στράτευμα πρὸς βοήθειάν των, ἐπειδὴ τὰ Βαρβαρικὰ στρατεύματα ἤθελον κινηθῆ ταχέως ἐναντίον των.

Ὁ Μαρδόνιος εἰσβαλὼν ἤδη εἰς τὴν Βοιωτίαν ἔφθασεν εἰς Θήβας, ὅπου οἱ ὀλιγαρχικοὶ συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ, διότι ἡ χώρα ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἱππικόν· ἀλλ' οὗτος ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ τὸν δέκατον μῆνα ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, εἰσέβαλε πάλιν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ τὰς εὗρεν ἐρήμους, διότι ὁ λαὸς εἶχε μεταβῆ κατὰ τὸ σύνηθες εἰς Σαλαμῖνα. Ὁ Μαρδόνιος ἐδοκίμασε πάλιν νὰ διαπραγματευθῇ, στείλας Ἑλλησπόντιόν τινα Ἕλληνα, ὀνομαζόμενον Μουνυχίδην, διὰ νὰ προτείνῃ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ὡς καὶ πρότερον. Καὶ ὁ μὲν Λυκίδας, εἷς τῶν βουλευτῶν, ἔδωκε γνώμην ν' ἀρχίσῃ ἡ διαπραγμάτευσις, οἱ δὲ βουλευταὶ καὶ ὁ λαὸς τὸν ἐλιθοβόλησαν, αἱ δὲ γυναῖκες ἐτιμώρησαν μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του· ὁ δ' ἀπεσταλμένος ἀπεπέμφθη ἀβλαβής. Ὁ Μαρδόνιος διέφθειρεν ἤδη τὴν χώραν, τῆς ὁποίας μέχρι τοῦδε εἶχε φεισθῆ, καὶ ἐπυρπόλησε τὰ λείψανα τῶν οἰκιῶν καὶ ναῶν.

Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν προσέλευσιν τοῦ Μαρδονίου, ἔστειλαν πρέσβεις διὰ νὰ μεμφθῶσι τοὺς Σπαρτιάτας, ὡς μὴ ἐλθόντας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς, καὶ διὰ ν' ἀπειλήσουν, ὅτι ἤθελον ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, ἐὰν ἠμέλουν περισσότερον αὐτούς· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἑώρταζον τότε τὰ Ὑακίνθια, ἀνέβαλλον ἀφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ τοὺς ἀπαντήσωσι, μέχρις οὗ παρῆλθον δέκα ἡμέραι, εἰς τὸ διάστημα τῶν ὁποίων τὸ τεῖχος τοῦ

ἰσθμοῦ ἀπεπερατώθη σχεδόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ Χίλεος ὁ Τεγεάτης, ὑπέμνησεν εἰς τοὺς Ἐφόρους, ὅτι ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχουν μὲ τοὺς βαρβάρους, τὸ τεῖχος ἤθελεν εἶσθαι ἀνωφελὲς, ἐννόησαν, ὅτι ἡ πολιτική των ἦτο καὶ μωρὰ καὶ χαμερπὴς, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὴν μεταβάλωσιν· διὰ τοῦτο τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα ἀπέστειλαν 5,000 Σπαρτιάτας, ἐξ ὧν ἕκαστος παρηκολουθεῖτο ἀπὸ ἑπτὰ Εἵλωτας, στρατηγοῦντος Παυσανίου τοῦ ἐξαδέλφου καὶ ἐπιτρόπου τοῦ νέου βασιλέως Πλειστάρχου. Τὴν δὲ πρωΐαν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἐλθόντες ἐγνωστοποίησαν εἰς τοὺς Ἐφόρους, ὅτι ἐὰν δὲν τοὺς ἐβοήθουν ἀμέσως, ἤθελον ἀναχωρήσει, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ἑνωθῆ μὲ τὸν βασιλέα, οἱ δ' Ἔφοροι τοὺς διεβεβαίουν ἐνόρκως, ὅτι ἀπέστειλαν στράτευμα, καὶ ἔφθασεν ἴσως ἤδη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Οἱ πρέσβεις κατ' ἀρχὰς ἐδυσκολεύοντο νὰ τοὺς πιστεύσωσιν, ἀλλ' ὅτε ἐβεβαιώθησαν τὴν ἀλήθειαν, ἀνεχώρησαν μετὰ χαρᾶς, συνοδευόμενοι ἀπὸ πρόσθετον δύναμιν 5,000 Λακεδαιμονίων Περιοίκων.

Οἱ δ' Ἀργεῖοι, οἵτινες ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν Μαρδόνιον, ὅτι ἤθελον ἐμποδίσει τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τὴν πορείαν των, ἔστειλαν ἤδη ταχυδρόμον διὰ νὰ γνωστοποιήσωσιν εἰς αὐτὸν, ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν. Ἐπειδὴ δ' ἡ Ἀττικὴ δὲν ἦτον ἱππάσιμος, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν· ὡδήγησε ἐντοσούτῳ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Μεγαρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς διεδόθη, εἶχεν εἰσβάλει στράτευμα Λακεδαιμονίων, ἀλλ' εὑρὼν τὴν φήμην ψευδῆ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου τὸν ἀπήντησαν τινὲς ἐκ τῶν πλησιοχώρων κατοίκων τοῦ Ἀσωποῦ, σταλέντες ἀπὸ τοὺς Βοιωτάρχας διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσωσιν ὁδηγοί. Ὡδήγησαν λοιπὸν αὐτὸν διὰ τῆς Δεκελείας καὶ Σφενδαλῶν εἰς τὴν Τανάγραν, καὶ διανυκτερεύσας ἐκεῖ, ἦλθε τὴν

ἀκόλουθον ἡμέραν εἰς τὸν Σκῶλον ἐν τῇ Θηβαϊκῇ χώρᾳ· ἐξέτεινε δὲ τὸ στρατόπεδόν του ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς σχεδὸν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, καὶ ἀνήγειρε περιχαράκωμα ξύλινον πρὸς ὑπεράσπισίν του.

Εἰς δὲ τὸν Ἰσθμὸν ἠνώθησαν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι, οἱ ὀρθῶς φρονοῦντες, καὶ ἐπειδὴ αἱ θυσίαι ἐφάνησαν αἴσιαι, διέβησαν τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ὅπου οἱ ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος Ἀθηναῖοι ἠνώθησαν μὲ αὐτούς. Ἐπειδὴ καὶ πάλιν αἱ θυσίαι ἐφάνησαν αἴσιαι, εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τοῦ Κιθαιρῶνος, καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς Ἐρυθρὰς, ὅπου εὑρόντες τοὺς Βαρβάρους στρατοπεδευμένους κατὰ τὸν Ἀσωπὸν, ἐτάχθησαν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος (1).

Ὁ δὲ Μαρδόνιος βλέπων, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελον νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν πεδιάδα, ἔστειλε τὸ ἱππικόν του, στρατηγούμενον ὑπὸ τοῦ Μακιστίου, διὰ νὰ τοὺς προσβάλῃ. Συνέπεσε δ' οἱ Μεγαρεῖς νὰ κατέχουν τὴν πλέον εὐκολοπολέμητον θέσιν· οἱ δὲ Βάρβαροι προσβαλόντες αὐτοὺς κατὰ τάγματα, τοὺς ἔφεραν εἰς ἀμηχανίαν. Οὗτοι λοιπὸν ἐμήνυσαν εἰς τοὺς στρατηγοὺς, ὅτι ἐὰν δὲν τοὺς ἐβοήθουν, ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν θέσιν των.

(1) Ὁ ὅρκος, τὸν ὁποῖον τὸ στράτευμα ὤμοσε κατὰ τὴν σοβαρὰν ταύτην περίστασιν, δεικνύει τὸ μέγα φρόνημα ἀπὸ τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες τότε ἐνεπνέοντο. Εἶναι δ' ὁ ἀκόλουθος. Δὲν θέλω προτιμήσει τὴν ζωὴν ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας, οὐδὲ θέλω ἐγκαταλείψει τοὺς ἀρχηγούς μου ζῶντας οὔτε ἀποθανόντας, ἀλλὰ θέλω θάψει ὅλους τοὺς συμμάχους, ὅσοι ἤθελον ἀποθάνει εἰς τὴν μάχην, καὶ ἀφοῦ νικήσω τοὺς Βαρβάρους διὰ τῶν ὅπλων, δὲν θέλω καταστρέψει καμμίαν τῶν πολεων, ὅσαι ἐπολέμησαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ θέλω ἀποδεκατίσει ὅλας ἐκείνας, αἵτινες ἐπροτίμησαν νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν Βαρβάρων· δὲν θέλω ἀνοικοδομήσει παντάπασι κανένα τῶν ἐμπρησθέντων καὶ κατεδαφισθέντων ὑπὸ τῶν Βαρβάρων ναῶν, ἀλλὰ θέλω ἀφήσει τὰ ἐρείπια αὐτῶν διὰ νὰ χρησιμεύουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὡς μνημεῖον τῆς μανιώδους ἀσεβείας τῶν Βαρβάρων. Σ. Μ.

Οὐδεὶς ὅμως ἠθέλησε νὰ κινηθῇ ἀπὸ τὴν θέσιν του, πλὴν τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ὧν τριακόσιοι ἐπίλεκτοι μέ τινας τοξότας ἔδραμον εἰς βοήθειάν των. Εἴς τινα δὲ τῶν ἐφόδων, ὁ ἵππος τοῦ Μακιστίου πληγωθεὶς ἀπὸ τόξον, ἐσηκώθη ὄρθιος καὶ ἔῤῥιψε τὸν κύριόν του. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ὥρμησαν νὰ τὸν φονεύσωσιν, ὁ χρυσολεπιδωτὸς ὅμως θώραξ αὐτοῦ ἀνθίστατο εἰς ὅλας τὰς προσπαθείας των, ἕως ὅτου τις διατρυπήσας τὸν ὀφθαλμόν του, τὸν ἐφόνευσεν. Ὁλόκληρον δὲ τὸ Περσικὸν ἱππικὸν ἐφώρμησε τότε διὰ νὰ λάβῃ τὸ πτῶμά του· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἦλθον εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ τέλος οἱ Βάρβαροι ἀπεκρούσθησαν, ἀφήσαντες τὸ πτῶμα τοῦ πεσόντος ἀρχηγοῦ των εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες θέσαντες αὐτὸ ἐφ' ἁμάξης, ἔφερον καὶ ἐπεδείκνυον αὐτὸ εἰς ὅλον τὸ στράτευμα. Οἱ δὲ Πέρσαι, ἐπειδὴ ὁ Μακίστιος ἦτον ἀνὴρ ἐπίσημος, ἐθρήνησαν αὐτὸν μεγάλως, κόψαντες, κατὰ τὴν συνήθειάν των, τὰς κόμας των, καὶ κουρεύσαντες τοὺς ἵππους των.

Οἱ δ' Ἕλληνες βλέποντες, ὅτι ἡ θέσις, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι, δὲν ἦτο κατάλληλος, ἀπεφάσισαν νὰ πλησιάσωσι περισσότερον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὅπου ὑπῆρχεν ἀφθονία ὕδατος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐστεροῦντο· πορευόμενοι δὲ διὰ τῆς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος πλησίον τῶν Ὑσιῶν, ἦλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τῆς κρήνης Γαργαφίας καὶ τοῦ τεμένους τοῦ ἥρωος Ἀνδροκράτους ἐπί τινων χαμηλῶν λόφων καὶ ἀνωμάλου γῆς. Ἐνταῦθα ἐγεννήθη ἔρις μεταξὺ Τεγεατῶν καὶ Ἀθηναίων περὶ τοῦ ποῖος ἐκ τῶν δύο ἔπρεπε νὰ καθέξῃ τὸ ἀριστερὸν κέρας (ἐπειδὴ τὸ δικαίωμα τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ νὰ κατέχωσι τὸ δεξιὸν κέρας, ἦτον ἀδιαφιλονείκητον)· ἕκαστον δὲ μέρος ἀνέφερε τὰ στρατιωτικὰ κατορθώματά του κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ νεωτέρους χρόνους, ἀλλ' ἡ ἀνάμνησις τοῦ Μα-

ραθῶνος ἔπεισε τοὺς Λακεδαιμονίους ν' ἀποφασίσωσιν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ στράτευμα λοιπὸν παρετάχθη ὡς ἀκολούθως (1). 1) Εἰς τὸ δεξιὸν κέρας κατετάχθησαν 10,000 Λακεδαιμόνιοι ὁπλῖται καὶ 35,000 Εἵλωτες· ἀκολούθως οἱ Τεγεᾶται 1,500 2). Οἱ Κορίνθιοι 5,000· οἱ ἐκ τῆς Πελλήνης ἄποικοι αὐτῶν Ποτιδαιᾶται 300· οἱ ἐξ Ἀρκαδίας Ὀρχομένιοι 600· οἱ Σικυώνιοι 3,000· 3). Οἱ Ἐπιδαύριοι 800, οἱ Τροιζήνιοι 1,000, οἱ ἐκ τῆς Ἤλιδος Λεπρεᾶται 200· οἱ Μυκήνιοι καὶ οἱ Τυρίνθιοι 400, οἱ Φλιάσιοι 1,000· 4). Οἱ Ἑρμιονεῖς 300, οἱ ἐκ τῆς Εὐβοίας Ἐρετριεῖς καὶ Στυρεῖς 600, οἱ ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου Χαλκιδεῖς 400· 5). Οἱ Ἀμβρακιῶται 500, οἱ Λευκάδιοι καὶ οἱ Ἀνακτόριοι 800, οἱ ἐκ Κεφαλληνίας Παλλεῖς 200, οἱ Αἰγινῆται 500· 6). Οἱ Μεγαρεῖς 3,000, οἱ Πλαταιεῖς 600, οἱ Ἀθηναῖοι 8,000, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου. Τὸ ὅλον λοιπὸν τῶν ὁπλιτῶν ἦτο 38,700· οἱ δὲ ψιλοὶ στρατιῶται, ἐμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Εἱλώτων, συνεποσοῦντο εἰς 69,500· ἐπειδὴ δὲ ἦλθον εἰς ἐπικουρίαν 1,800 Θεσπιεῖς, ἂν καὶ δὲν εἶχον ὁπλιτικὰ ὅπλα, τὸ ὅλον τοῦ στρατεύματος συνεποσοῦτο εἰς 110,000 πολεμιστάς (2).

Ὁ δὲ Πέρσης στρατηγὸς παρέταξε τὰ στρατεύματά του κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν Θηβαίων, ὡς ἀκολούθως·

1) Τοὺς Πέρσας εἰς διαφόρους τάξεις, ἐξ ὧν οἱ ἀσθενέστεροι ἀντεπαρατάχθησαν εἰς τοὺς Τεγεάτας· 2) τοὺς Μήδους· 3) τοὺς Βακτρίους· 4) τοὺς Ἰνδούς· 5) τοὺς Σά-

(1) Οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3 κτλ. τόσον εἰς τὸν παρόντα, ὡς καὶ εἰς τὸν ἀκόλουθον παράγραφον, δεικνύουν τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἀντεπαρετάχθησαν πρὸς ἄλληλα.

(2) Εἶναι λυπηρὸν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ δὲν παρευρέθησαν εἰς τὴν ἔνδοξον ταύτην πρᾶξιν. Αὕτη δ' εἶναι ἡ μόνη κηλὶς εἰς τὴν λαμπρὰν φήμην τοῦ ἀξιοτιμοτάτου τούτου λαοῦ.

κας· 6) τοὺς Βοιωτούς, Λοκρούς, Μηλιεῖς, Θεσσαλούς, Μακεδόνας καὶ χιλίους Φωκεῖς, οἵτινες ἀκουσίως ἠνώθησαν μὲ τοὺς Πέρσας, διότι οἱ λοιποὶ ἔφυγον εἰς τὸν Παρνασσόν, ὅθεν καταβαίνοντες, κατεπολέμουν τοὺς Βαρβάρους. Ὁ Ἡρόδοτος ὑπολογίζεται τοὺς μὲν Βαρβάρους εἰς 300,000, τοὺς δὲ συμμάχους των Ἕλληνας εἰς 50,000.

Ἐπειδὴ δ' οἱ μάντεις καὶ τῶν δύο μερῶν (διότι ὁ Μαρδόνιος παρεδέχθη τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων) ἐκήρυξαν, ὅτι αἱ θυσίαι προεσήμαινον ἧτταν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον ἀρχίσει πρῶτοι τὴν μάχην, ἀμφότερα τὰ στρατεύματα ἔμενον ἐν ἀπραξίᾳ ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἀδιακόπως ἐλάμβανον στρατιώτας καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Θηβαῖος Τημαγενίδας συνεβούλευσε τὸν Μαρδόνιον νὰ στείλῃ ἱππικὸν διὰ νὰ καταλάβῃ κατὰ τὰ νῶτα αὐτῶν τὸ στενὸν τοῦ Κιθαιρῶνος ὀνομαζόμενον *Τρεῖς κεφαλὰς* ἢ *Δρυὸς κεφαλάς*. Τὴν συμβουλὴν δὲ ταύτην ἠκολούθησεν ὁ Μαρδόνιος, καὶ τὴν ἰδίαν νύκτα τὸ Περσικὸν ἱππικὸν συνέλαβεν εἰς τὸ στενὸν 500 ζῶα φέροντα τροφὰς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα. Κατ' εἰσήγησιν δὲ τῶν Θηβαίων, τὸ Περσικὸν ἱππικὸν κατεπολέμει ἐπὶ δύο ἡμέρας ἔτι τοὺς Ἕλληνας. Τέλος ὁ Μαρδόνιος ἀπεφάσισε νὰ μὴ δίδῃ πλέον προσοχὴν εἰς τοὺς μάντεις, καὶ νὰ συγκροτήσῃ συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἀρτάβαζος, εἷς τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, καὶ οἱ Θηβαῖοι συνεβούλευσαν τὸν Μαρδόνιον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Θήβας, καὶ ἐκεῖθεν νὰ στείλῃ μεγάλας ποσότητας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰς τοὺς προεστῶτας τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, οἵτινες εὐκόλως ἤθελον πεισθῆ ν' ἀνταλλάξουν τὴν ἐθνικὴν αὐτονομίαν των μὲ τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄφελος. Ὁ Μαρδόνιος ὅμως, πιστεύων εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στρατεύματός του, ἀπεφάσισε νὰ συγκροτήσῃ ἀμέσως μάχην, καὶ

καλέσας ἐνώπιόν του τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς, διέταξεν αὐτοὺς νὰ ἑτοιμασθῶσι τὴν πρωΐαν εἰς μάχην.

Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἦλθε κρυφίως ἔφιππος πλησίον τῶν Ἀθηναϊκῶν φυλακῶν, καὶ καλέσας τοὺς στρατηγοὺς ἐγνωστοποίησεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μαρδονίου. Οὗτοι δ' ἔστειλαν διὰ νὰ γνωστοποιήσουν τοῦτο εἰς τὸν Παυσανίαν, ὅστις ἐπρότεινεν, οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐγνώριζον τὸν Περσικὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι, νὰ καταλάβωσι τὸ δεξιὸν κέρας. Ἡ μεταβολὴ λοιπὸν ἔγεινεν, ἀλλὰ τὴν πρωΐαν οἱ Θηβαῖοι παρετήρησαν αὐτὴν, καὶ ὁ Μαρδόνιος μαθὼν τοῦτο, διέταξε τοὺς Πέρσας νὰ ἐπιφέρουν τὴν αὐτὴν μεταβολήν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι τότε ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν των θέσιν, καὶ τὰ πάντα ἔμειναν ὅπως ἦσαν πρότερον. Μετ' ὀλίγον δ' ὁ Μαρδόνιος ἔστειλε κήρυκα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐλέγχων αὐτοὺς διὰ τὴν δειλίαν των, καὶ προτείνων νὰ ἀποφασισθῇ ὅλος ὁ ἀγὼν διὰ μιᾶς μόνης μάχης μεταξὺ ἰσαρίθμων Σπαρτιατῶν καὶ Περσῶν. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται δὲν ἔδωκαν καμμίαν ἀπόκρισιν· ὁ δὲ Μαρδόνιος πεποιθὼς εἰς τὴν νίκην, διέταξε τὸ ἱππικόν του νὰ προχωρήσῃ. Οἱ δ' Ἕλληνες ἔπασχον μεγάλως ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν βελῶν τοῦ ἱππικοῦ· ἐκτὸς δὲ τούτου, οἱ Πέρσαι κατέλαβον καὶ ἐγέμισαν μὲ χῶμα τὴν κρήνην Γαργαφίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόνην ἐλάμβανον ὕδωρ οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἐμποδίζοντο νὰ ὑδρεύωνται ἀπὸ τὸν Ἀσωπόν. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀρχηγῶν μετέβησαν τότε εἰς τὸ δεξιὸν κέρας διὰ νὰ συμβουλευθῶσι μὲ τὸν Παυσανίαν· ἀπεφασίσθη λοιπὸν, ἐπειδὴ δὲν εἶχον πλέον νερὸν, καὶ ὅλαι αἱ τροφαί των ἐμποδίζοντο εἰς τὸν Κιθαιρῶνα διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐχθροῦ, νὰ μεταβῶσι τὴν νύκτα εἰς τὴν νῆσον, Ὠερόην (οὕτως ὠνομάζετο τόπος τις ἀνατολικῶς τῶν Πλαταιῶν,

δέκα στάδια μακρὰν τῆς θέσεώς των, ἐπειδὴ ἐγένετο νησίον ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ὠερόην, ὅστις ῥέων ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα διασχίζεται εἰς τρία ῥεύματα, ἀπέχοντα ἀπ᾽ ἀλλήλων ἕως τρία στάδια, καὶ ἔπειτα πάλιν ἑνοῦνται) καὶ νὰ στείλωσι τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος διὰ νὰ παραλάβωσι τοὺς δούλους καὶ τὰς τροφὰς τοῦ στρατοπέδου.

Ὅτε δ᾽ ἡ ὡρισμένη ὥρα τῆς νυκτὸς ἔφθασεν, οἱ περισσότεροι τῶν Ἑλλήνων ἐκίνησαν ἐσπευσμένως καὶ ἐτάχθησαν εἰς τὸ Ἡραῖον ἢ ναὸν τῆς Ἥρας ἔμπροσθεν τῶν Πλαταιῶν. Ὁ Παυσανίας τότε διέταξε τοὺς Λακεδαιμονίους ν᾽ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλ᾽ Ἀμομφάρετος, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λόχου τῶν Πιτανατῶν, δὲν ἠθέλησε νὰ φύγῃ, ὡς ἔλεγεν, ἀπὸ τοὺς ξένους (Βαρβάρους). Ὁ δὲ Παυσανίας κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ τὸν καταπείσῃ, ἀλλ᾽ εἰς μάτην. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι γνωρίζοντες, ὡς λέγει ὁ ἱστορικὸς, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται συνήθως ἄλλα ἔλεγον καὶ ἄλλα ἐφρόνουν, ἔστειλαν ἱππέα διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἐὰν τῳόντι ἐκίνησαν. Ὁ δ᾽ ἀπεσταλμένος παρασταθεὶς ἤκουσε τὴν σφοδρὰν φιλονεικίαν, καὶ ὁ Παυσανίας παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐλθόντες νὰ ταχθῶσι πλησίον αὐτῶν, διότι ἔμενον ἤδη μόνοι. Ἐπειδὴ δ᾽ ἡ αὐγὴ εὗρεν αὐτοὺς φιλονεικοῦντας ἀκόμη, ὁ Παυσανίας δὲν ἠθέλησε νὰ διαμείνῃ πλέον, ἀλλ᾽ ἐκίνησεν ἡγούμενος τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν, πορευόμενος διὰ τῶν λόφων ἀπὸ φόβον τοῦ Περσικοῦ ἱππικοῦ· ταυτοχρόνως δ᾽ ἐκίνησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς πεδιάδος. Ὁ Παυσανίας ὅμως ἐστάθη δέκα περίπου στάδια μακρὰν κατὰ τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος ἐπὶ τοῦ Μολόεντος ποταμοῦ, διὰ νὰ δυνηθῇ ἐκ τοῦ προχείρου νὰ βοηθήσῃ τὸν ἰσχυρογνώμονα Ἀμομφάρετον, χρείας τυχούσης. Ὁ Ἀξιωματικὸς οὗτος ὅμως ἰδὼν, ὅτι

έμενε τωόντι μόνος, έσπευσε ν' ακολουθήση, και ήνώθη ταχέως με το λοιπόν στράτευμα.

Τὸ μὲν Περσικὸν ἱππικὸν, εὑρὸν τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες, ἔρημον, ἐκινήθη πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν· ὁ δὲ Μαρδόνιος ἀναβὰς ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς λευκοῦ ἵππου, καὶ περικυκλωμένος ἀπὸ 1,000 ἐπιλέκτους πολεμιστὰς, ὡδήγει τὸ στράτευμα αὐτός. Οἱ δὲ λοιποὶ Βάρβαροι ἰδόντες, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐκινήθησαν, ὕψωσαν τὰς σημαίας των, καὶ ἠκολούθουν ἄνευ οὐδεμιᾶς τάξεως. Ἐπειδὴ δ' οἱ λόφοι ἔκρυπτον τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν θέαν τῶν Περσῶν, οὗτοι ἐπέπεσον μόνον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν. Ὁ Παυσανίας λοιπὸν ἔστειλε παρακαλῶν τοὺς Ἀθηναίους νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειάν των, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλον νὰ κινήσωσι, προσεβλήθησαν ἀπὸ τοὺς μηδίζοντας Ἕλληνας, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Τεγεᾶται ἠναγκάσθησαν ν' ἀντιπαραταχθῶσι μόνοι. Τὰ δὲ πλήθη τῶν βελῶν ἔφερον αὐτοὺς εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν. Αἱ δὲ θυσίαι, τὰς ὁποίας ἐξηκολούθουν νὰ προσφέρωσι, δὲν ὑπέσχοντο αἴσιόν τι, ὅτε ὁ Παυσανίας ἀναβλέψας εἰς τὸ Ἡραῖον, ἐπεκαλέσθη τὴν θεὰν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ ματαιωθοῦν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων. Ἀμέσως λοιπὸν ἡ θυσία ἐφάνη αἰσία. Καὶ οἱ μὲν Τεγεᾶται ἐπροχώρουν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἠκολούθουν· γενομένης δὲ μανιώδους συμπλοκῆς κατὰ τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος, ὁ Μαρδόνιος ἐφονεύθη ἀπό τινα Σπαρτιάτην, οἱ περὶ αὐτὸν τεταγμένοι ἔπεσον μετ' αὐτοῦ, καὶ οἱ λοιποὶ παλινδρομήσαντες ἔφευγον ἀτάκτως εἰς τὸ στρατόπεδόν των. Ὅτε δ' ὁ Ἀρτάβαζος εἶδεν αὐτοὺς φεύγοντας, δὲν ἐστάθη πλέον, ἀλλ' ὁδηγῶν τὸ ἐκ 40,000 στράτευμά του, ἔσπευδε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον μὲ μεγίστην ταχύτητα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν ἐπίσης τοὺς ἀντιπαραταχθέντας

εἰς αὐτοὺς Ἕλληνας. Ὅτε δὲ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἤκουσαν τὰ περὶ τῆς μάχης, ἔσπευσαν νὰ συμμεθέξωσιν αὐτῆς, καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ ἄλλοι ἐπορεύοντο διὰ τῆς ὑπωρείας, οἱ δὲ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φλιάσιοι διὰ τῆς πεδιάδος. Κατὰ τῶν τελευταίων δὲ τούτων ἐφορμήσαν τὸ ἱππικὸν τῶν Θηβαίων, ἐφόνευσε 600 ἐξ αὐτῶν.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διώκοντες τοὺς φεύγοντας, ἔφθασαν εἰς τὸ ξύλινον περιχαράκωμά των, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσιν, ἕως οὗ ἔφθασαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἦσαν ἐξησκημένοι εἰς τοιαύτας τειχομαχίας· τὸ στρατόπεδον λοιπὸν ἐκυριεύθη διὰ τῆς βίας, καὶ οἱ Βάρβαροι κατεσφάγησαν ἀνιλεῶς. Ὁ ἱστορικὸς λέγει, ὅτι ἐκ τοῦ ὅλου στρατεύματος μόνον 3,000 ἄνδρες ἐσώθησαν. Ἡ δὲ ποσότης τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου, τὰ πλούσια ὅπλα, τὰ σκεύη καὶ φορέματα, τὰ εὑρεθέντα εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐθάμβωσαν τοὺς Ἕλληνας, ἀσυνειθίστους ὄντας εἰς τὴν πολυτέλειαν. Κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Παυσανίου οἱ Εἵλωτες ἐσύναξαν ὅλα ταῦτα, ἐξ ὧν τὸ μὲν δέκατον ἐστάλη εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν, τὰ δὲ λοιπὰ διενεμήθησαν. Οἱ Εἵλωτες ὅμως κατώρθωσαν νὰ κρύψωσι πολλὰ πολύτιμα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐπώλησαν εἰς εὐτελεῖς τιμὰς πρὸς τοὺς Αἰγινήτας, οἵτινες κατεστάθησαν ἐντεῦθεν μεγαλόπλουτοι.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ἔφθασαν οἱ Μαντινεῖς, καὶ λυπούμενοι διότι δὲν συνεμέθεξαν τῆς νίκης, ἠκολούθουν τοὺς φεύγοντας Βαρβάρους τοῦ Ἀρταβάζου μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἔφθασαν παρακαίρως. Οἱ δ' ἀρχηγοὶ ἀμφοτέρων τούτων τῶν σωμάτων ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς πατρίδας των, ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν καθυστέρησίν των.

Ἡ δὲ πρώτη φροντὶς τῶν Ἑλλήνων ἦτο τὸ νὰ θάψωσι τοὺς νεκρούς των. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀνήγειραν

τρεῖς σωρούς· καὶ εἰς τὸν μὲν ἔθαψαν τοὺς Εἰρένας (ἀξιωματικούς), εἰς τὸν δὲ τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ εἰς τὸν τρίτον τοὺς Εἵλωτας. Οἱ δὲ Τεγεᾶται ἐτάφησαν εἰς ἕνα τάφον· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φλιάσιοι ἐτάφησαν ὁμοῦ εἰς τὴν πεδιάδα. Ἡ αἰσχύνη δὲ καὶ ἡ ματαιότης παρεκίνησε τοὺς μὴ λαβόντας μέρος εἰς τὴν μάχην νὰ ἀνεγείρουν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα κενοτάφια. Κατὰ δὲ τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην τὰ στρατεύματα ἔφθασαν ἔμπροσθεν τῶν Θηβῶν, καὶ ἐζήτησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὰ ὁ Τιμαγενίδας, ὁ Ἀτταγῖνος καὶ ὅλοι, ὅσοι εἶχον μηδίσει. Ἐπειδὴ δ' οἱ Θηβαῖοι δὲν ἤθελον νὰ τοὺς παραδώσωσι, διέφθειραν τὴν χώραν καὶ προσέβαλλον τὴν πόλιν. Οἱ Θηβαῖοι τότε συνεφώνησαν νὰ παραδώσωσι τοὺς ἐνόχους, ἀλλ' ὁ Ἀτταγῖνος ἔφυγεν, ἀφήσας τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ Παυσανίας δὲν ἔκρινε δίκαιον νὰ τιμωρήσῃ διὰ τὸ ἔγκλημα τοῦ ἀρχηγοῦ της, τοὺς δ' ἄλλους παραλαβὼν ἔφερεν εἰς Κόρινθον καὶ τοὺς ἐθανάτωσε.

Τὴν ἰδίαν δ' ἡμέραν, καθ' ἣν ἐνίκησαν εἰς τὰς Πλαταιάς, οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ ἄλλην ἐπίσης σχεδὸν λαμπρὰν νίκην. Ἐπειδὴ ἦλθον Σάμιοι πρέσβεις εἰς τὸν κατὰ τὴν Δῆλον στόλον ζητοῦντες συνδρομὴν διὰ ν' ἀποτινάξωσι τὸν Περσικὸν ζυγόν, ὁ Λεωτυχίδης, συγκινηθεὶς ἀπὸ τοὺς λόγους των καὶ ἀπὸ τὸ αἴσιον ὄνομα ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τοῦ Ἡγησιστράτου (ἀρχηγοῦ στρατεύματος), συγκατετέθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Σάμον· οἱ δὲ Πέρσαι, μαθόντες τὴν προσέγγισιν τῶν Ἑλλήνων, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο στρατοπεδευμένον στράτευμα 60,000, στρατηγοῦντος τοῦ Τιγράνους. Ἑλκύσαντες δὲ τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηράν, καὶ ἀνεγείραντες περιχαράκωμα ἐκ

πετρῶν καὶ ξύλων πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ὑπεράσπισιν, περιέμενον ἐκεῖ τὴν προσβολήν. Οἱ δ' Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίστασαν νὰ καταδιώξωσι τὸν Περσικὸν στόλον, τέλος ὅμως ἔπλευσαν, ἕτοιμοι εἰς μάχην, καὶ ἐξεπλάγησαν μεγάλως, ὅτε εἶδον τὰ πλοῖα ὅλα εἰλκυσμένα εἰς τὴν ξηράν, τὸ δὲ παράλιον πλῆρες στρατευμάτων. Ὁ Λεωτυχίδης ἔπλευσε τότε, ὅσον τὸ δυνατὸν, πλησιέστερα εἰς τὸν αἰγιαλὸν, προσκαλῶν τοὺς Ἴωνας νὰ βοηθήσωσι τοὺς συγγενεῖς των εἰς τὴν μάχην, μιμούμενος κατὰ τοῦτο τὸν Θεμιστοκλέα εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν προτιθέμενος. Οἱ Πέρσαι ὅμως, τοὺς μὲν ἐν τῷ στρατοπέδῳ Σαμίους ἀφώπλισαν, τοὺς δὲ Μιλησίους ἔστειλαν διὰ νὰ φυλάττωσι τὰς διόδους τῶν ὀρέων.

Οἱ δ' Ἕλληνες ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν ἐπορεύοντο εἰς δύο μοίρας κατὰ τοῦ στρατοπέδου, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Σικυώνιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι ἐπορεύοντο διὰ τῆς παραλίας· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι,ὡς πλέον μεσόγειοι,διὰ τραχέων καὶ ἀνωμάλων μερῶν. Οἱ δὲ πρῶτοι προφθάσαντες προσέβαλον καὶ ἐκυρίευσαν τὸ στρατόπεδον· οἱ δὲ Σάμιοι καὶ ἄλλοι Ἴωνες, οἵτινες ἔτυχον εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ὅλην τὴν δυνατὴν βοήθειαν· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Βάρβαροι τρέψαντες ταχέως τὰ νῶτα ἔφυγον, οἱ δὲ Πέρσαι ἀνθίσταντο γενναίως, ἕως ὅτου ἔφθασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἡ φυγὴ ἔγεινε τότε γενικὴ, καὶ ὅλον τὸ Βαρβαρικὸν στράτευμα κατεσφάγη· διότι οἱ Μιλήσιοι, οἵτινες ἐφύλαττον τὴν μόνην δίοδον πρὸς τὴν χερσόννησον, εἴτε ἐδείκνυον εἰς τοὺς Βαρβάρους ἄλλας ὁδοὺς, αἵτινες ἔφερον αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐχθρούς των, εἴτε τοὺς ἐφόνευον αὐτοί· μόνον δ' ὀλίγοι ἔφθασαν εἰς Σάρδεις, ὅπου διέτριβεν εἰσέτι ὁ Ξέρξης. Οἱ δ' Ἕλληνες λεηλατήσαντες καὶ πυρπολήσαντες τὸ τεῖχος καὶ τὰ πλοῖα, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σάμον.

Ἐῤῥέθη δ', ὅτι ἐνῷ ἐπροχώρουν εἰς τὴν προσβολὴν, διεδόθη λόγος μεταξὺ αὐτῶν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ὅτι ἐφάνη εἰς τὸν αἰγιαλὸν κηρύκειον. Παρετηρήθη προσέτι, ὅτι, καθὼς οἱ Πέρσαι ἐνικήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος, οὕτω καὶ εἰς τὴν Μυκάλην ὑπῆρχε ναὸς τῆς αὐτῆς θεᾶς.

Ἐπαναστησάσης ἤδη τῆς Ἰωνίας καὶ δευτέραν φορὰν, οἱ Σπαρτιᾶται ἐπρότειναν, ἐπειδὴ ἦτο δύσκολον νὰ τοὺς ὑπερασπίζωνται, ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως, νὰ μετοικίσουν τοὺς Ἴωνας εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ δώσουν εἰς αὐτοὺς τοὺς λιμένας τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶχον μηδίσει. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως δὲν ἠθέλησαν νὰ συγκατατεθῶσιν εἰς τοῦτο. Οἱ Σάμιοι λοιπὸν, Χῖοι, Λέσβιοι, καὶ ἄλλοι νησιῶται ὡρκίσθησαν νὰ ἦναι πιστοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν, ὁ δὲ στόλος ἔπλευσε διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν γέφυραν τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐπειδὴ δ' αὕτη εὑρέθη ἤδη κατεστραμμένη, καὶ ὁ χειμὼν ἤγγιζεν, οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ παραμείνωσι καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀνάκτησιν τῆς χερσοννήσου. Ἐπολιόρκησαν ἑπομένως τὴν Σηστὸν, τὴν ὁποίαν Περσική τις φρουρὰ ὑπεράσπιζε γενναίως, ἕως οὗ ἀναγκασθεῖσα ἀπὸ τὴν πεῖναν, ἐκένωσεν αὐτὴν ἐν καιρῷ νυκτὸς, καὶ τότε ὅλη ἡ χώρα ὑπετάχθη (1).

(1) Ὁ Ἡρόδοτος τελειόνει ἕως ἐδῶ τὴν ἱστορίαν του, ἴδε Ἐπίμετρον Γ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ' (1).

Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν. — Προδοσία καὶ θάνατος τοῦ Παυσανίου. — Φυγὴ τοῦ Θεμιστοκλέους. — Φορολογία ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου. Ὁ θάνατός του. — Νίκη τοῦ Κίμωνος κατὰ τὸν Εὐρυμέδοντα. — Κιμώνειος εἰρήνη.

Ὀλυμπ. 75, 3—82, 4. *Π. Χ.* 478—449.

Ἅμα ἡ Ἑλλὰς ἠλευθερώθη ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους, ὁ λαὸς τῶν διαφόρων πολιτειῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν ἀμέσως (Ὀλυμπ. 75, 3) νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν των, ἡ ὁποία ἦτο τότε μόνον σωρὸς ἐρειπίων. Ὅτε δ' ἤρχισαν τὰ τείχη, οἱ Αἰγινῆται ἐγνωστοποίησαν τὰ περὶ τούτου εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες ἔστειλαν ἀμέσως πρεσβείαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους διὰ νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτοὺς πόσον ἀντιπολιτικὸν ἦτον τὸ νὰ ἀνεγείρωσιν ὀχυρώματα ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ, διότι ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν εἰς τοὺς Βαρβάρους κατὰ τὴν ἐπομένην εἰσβολήν των, ὅπως αἱ Θῆβαι ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν Μαρδόνιον. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς κατενόησεν, ὅτι ἡ ἀληθὴς αἰτία τῆς ἀνησυχίας ταύτης τῶν Σπαρτιατῶν, ἦτον ἡ ζηλοτυπία καὶ ὁ φόβος τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ δύναμις τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἀρκετὰ ἰσχυρά, ὥστε δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν οἱ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρησε συμφερώτερον νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν πανουργίαν. Κατὰ συμβουλήν του λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπήντησαν, ὅτι ἤθελον στείλει πρεσβείαν εἰς τὴν Σπάρτην περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Οἱ ψηφισθέντες δὲ πρέσβεις ἦσαν αὐτός, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Α-

(1) Θουκυδ. ά. 89—117. Διόδ. ιά 38—47,50, 54—62. Πλούτ. εἰς Θεμιστ. Ἀριστ. καὶ Κίμωνα.

βρώνυχος. Ἀφοῦ δ' οἱ Σπαρτιᾶται ἀνεχώρησαν, τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, παραγγείλας αὐστηρῶς εἰς τὸν λαὸν νὰ ἐργάζηται ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, καὶ νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὑλικὸν τάς τε ἱερὰς καὶ ἀνιέρους οἰκοδομὰς, ἐκίνησε μόνος εἰς τὴν Σπάρτην.

Φθάσας δ' ἐκεῖ δὲν ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς ἄρχοντας· εἰς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας τὴν αἰτίαν, ἀπεκρίνετο, ὅτι περιέμενε τοὺς ἄλλους πρέσβεις, καὶ ἠπόρει πολὺ διὰ τὴν ἀργοπορίαν των. Ἐν τούτοις ἔφθασεν ἀγγελία, ὅτι ἡ ἀνέγερσις τῶν τειχῶν ἐπροχώρει πολύ· τὴν ἀγγελίαν ὅμως ταύτην ἔψευσεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰπὼν νὰ μὴ πιστεύουν εἰς φήμας, ἀλλὰ νὰ στείλουν πρέσβεις διὰ νὰ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀληθείας. Ταυτοχρόνως δ' ἔστειλεν ἀπόῤῥητον πρεσβείαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους παραγγέλλων εἰς αὐτοὺς νὰ κρατήσουν τοὺς πρέσβεις ὡς ὁμήρους διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμπρέσβεών του (οἵτινες εἶχον ἤδη φθάσει), διότι ἐφοβεῖτο μήπως οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς κρατήσωσιν. Ἅμα δ' ἔμαθεν, ὅτι τὰ τείχη εἶχον προχωρήσει ἀρκούντως, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ ἀνυποστόλως εἶπεν εἰς αὐτὰς, ὅτι αἱ Ἀθῆναι περιετειχίσθησαν ἤδη, καὶ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἐπίσης ἁρμόδιοι κριταὶ, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος λαὸς, περί τε τοῦ ἰδίου καὶ περὶ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἀπέκρυψαν τὴν ὀργήν των, ἐπειδὴ ἦτον πλέον ἀνωφελὲς νὰ τὴν δείξωσι, καὶ οἱ πρέσβεις ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀπελύθησαν.

Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀσφαλίσας οὕτω μετὰ τοσαύτης ἐπιτηδειότητος τὴν αὐτονομίαν τῶν Ἀθηνῶν, προέβη καὶ εἰς ἄλλην πολιτικὴν πρᾶξιν, ἥτις ἔμελλε ν' ἀνυψώσῃ αὐτὰς εἰς τὴν ἡγεμονίαν. Ἕνεκα τοῦ Θεμιστοκλέους, κατὰ μέγα μέρος, αἱ Ἀθῆναι εἶχον κατασταθῆ ἡ πρώτη ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὲν ἀπελείπετο πρὸς διατήρησιν τῆς

ὑπεροχῆς της (1), εἰ μὴ ὀχυρός τις λιμήν. Ὁ τοῦ Φαλήρου, πλησιέστατος ὢν τῆς πόλεως, ἦτον ὑπὲρ τὸ δέον μικρὸς, καὶ ὅτε ἦτον ἄρχων (ἓν ἔτος πρὶν εἰσβάλῃ ὁ Ξέρξης εἰς τὴν Ἑλλάδα), ἤρχισε νὰ ὀχυρόνῃ τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς (2), ὅστις, ἂν καὶ ἀπεῖχε περισσότερον, ἦτον ὅμως πολὺ χωρητικώτερος. Τὰς ὀχυρώσεις δὲ ταύτας κατέπεισεν ἤδη τὸν λαὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ, καὶ ἡ Λακεδαίμων οὐδαμῶς ἀντεστάθη, ὡς φαίνεται, εἰς τοῦτο. Τὸ τεῖχος ὅμως ὑψώθη μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὕψους, τὸ ὁποῖον εἶχε προσδιορίσει, ἀλλ' ἐξήρκει εἰς πᾶσαν ὑπεράσπισιν, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἠδύναντο ἤδη νὰ ἀντιπαραταχθοῦν ἐπιτυχῶς εἰς πᾶσαν ἄλλην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐζήτησαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐπιῤῥοήν των κατ' ἄλλον τρόπον· διότι ἐπρότειναν, κατὰ τὸ φαινόμενον πολλὰ δικαίως, ὅτι ὅσαι πολιτεῖαι ἐμήδισαν, ν' ἀποκλεισθῶσιν ἀπὸ τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Ὁ δ' ἀληθὴς σκοπός των ἦτον, ἀποκλείοντες τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Ἀργείους νὰ ἐπικρατήσουν αὐτοὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν κατενόησε

(1) Πλούταρχ. εἰς Θεμιστοκλ. Κ. λέγει, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς θέλων νὰ παράσχῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ δημηγορῶν εἰς τὴν συνέλευσιν εἶπεν, ὅτι ἔχει νὰ προτείνῃ ὠφέλιμον καὶ σωτήριον εἰς τοὺς Ἀθηναίους πρᾶξιν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς πολλούς· ἡ δὲ συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἀνακοινώσῃ εἰς μόνον τὸν Ἀριστείδην, καὶ ἂν ἐκεῖνος τὴν ἐγκρίνῃ, νὰ τὴν περαιώσῃ. Καὶ ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς εἶπεν εἰς τὸν Ἀριστείδην, ὅτι διενοεῖτο νὰ καύσῃ τὸν στόλον τῶν Ἑλλήνων, ὅστις διεχείμαζεν εἰς τὸν λιμένα Παγασὰς, ὁ δ' Ἀριστείδης παρελθὼν εἰς τὸ μέσον εἶπεν, ὅτι ἡ πρᾶξις τὴν ὁποίαν διενοεῖτο ὁ Θεμιστοκλῆς, ἦτο μὲν ὠφελιμωτάτη, ἀλλὰ καὶ ἀδικωτάτη ἐνταυτῷ. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν διέταξαν τὸν Θεμιστοκλῆ νὰ παραιτηθῇ τῆς πράξεως ταύτης. Σ. Μ.

(2) Πειραιεὺς εἶναι ἡ λέξις, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς, Ἕλληνάς τε καὶ Λατίνους. Ἀμφιβάλλομεν δὲ, ἐὰν ἡ λέξις Πειρεὺς, τὴν ὁποίαν συνήθως μεταχειρίζονται, εὑρίσκεται εἴς τινα πεζὸν συγγραφέα ἀρχαιότερον τοῦ Βυζαντίου Στεφάνου. Ἴδε Κικέρ. παρ' Ἀττ. ζ'. 3.

τὸν σκοπόν των, καὶ πιθανὸν ὅτι τὸν ἀνεκοίνωσεν ἰδιαιτέρως· δημοσίως δὲ διϊσχυρίσθη, ὅτι ἦτον ἄδικον νὰ καταδικάσουν αἰωνίως πολιτεῖαν τινὰ διὰ τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα ἡ κυβέρνησίς της εἰς ἰδιαιτέραν τινὰ περίστασιν ἔπραξεν. Ἡ πρότασίς των λοιπὸν ἀπεῤῥίφθη· ἐξεδικήθησαν ὅμως ταχέως κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Αἱ Ἀθῆναι, ὡς καὶ πᾶσα σχεδὸν ἄλλη Ἑλληνικὴ πολιτεία, ἐστασίαζον πάντοτε. Ἡ μὲν ἀριστοκρατικὴ φατρία ἦτον ἀκόμη ἰσχυρὰ, καὶ ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τὴν Σπάρτην· ὁ δὲ λαὸς, κατὰ τὴν συνήθη αὐτοῦ ἀστασίαν, ἐδυσαρεστεῖτο ἀκούων συχνάκις τὸν Θεμιστοκλέα ἀναφέροντα τὰ κατορθώματά του, καὶ δὲν ἦτον πολὺ εὐδιάθετος νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ ἐναντίον τῶν ἀντιζήλων του, οἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Ἀλκμαίων, ὁ Κίμων καὶ ὁ Ξάνθιππος. Μετεχειρίσθησαν λοιπὸν τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Σπάρτης διὰ νὰ τὸν καταστρέψουν εἰ δυνατόν· καὶ τελευταῖον, ὁ νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος, ὁ σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος, ἐξωστρακίσθη! (Ὀλυμπ: 77, 2).

Ἤδη πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις. Ἓν ἔτος μετὰ τὰς ἐν Πλαταιαῖς καὶ Μυκάλῃ μάχας, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ναυαρχούμενος (ὁ Ἀθηναϊκὸς ἐναυαρχεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου καὶ Κίμωνος), ἔπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον, καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν νῆσον ταύτην. Ἀκολούθως δ' ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Προποντίδα, καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον παρεδόθη, καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι Πέρσαι ἦσαν μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων.

Ὁ δὲ Παυσανίας δὲν εἶχεν ἀρκετὴν σύνεσιν, ὥστε νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑψηλὴν θέσιν του. Ἐφέρετο ὑπεροπτικῶς καὶ τυραννικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους, καὶ ἤρχισε νὰ μιμῆται τὴν πομπὴν καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν Ἀσιανῶν. Διὰ τοῦ

Δορίσκου μάλιστα τοῦ Ἐρετριέως, ἀποκατεστημένου εἰς τὴν Ἀσίαν, ἤρχισεν ἐπίβουλόν τινα ἀλληλογραφίαν μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Περσίας, προτείνων, ἐὰν ὁ Ξέρξης ὑπέσχετο ὅτι θέλει τῷ δώσει εἰς γάμον μίαν τῶν θυγατέρων του, νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Διώρισε δὲ ἄρχοντα τοῦ Βυζαντίου τὸν Δορίσκον, καὶ οὕτως οἱ συλληφθέντες εὐγενεῖς Πέρσαι ἀλληλοδιαδόχως ἐφυγαδεύθησαν. Ἐν τούτοις οἱ Ἴωνες καὶ ἄλλοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ὑπεροψίαν του, προσεφέρθησαν εἰς τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀθηναίου ναυάρχου. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, μαθόντες τὴν διαγωγὴν τοῦ Παυσανίου, ἀνεκάλεσαν αὐτὸν διὰ νὰ τὸν ἐξετάσωσιν. Καὶ εὑρέθη μὲν ἔνοχος ἰδιωτικῶν τινων ἐγκλημάτων, δὲν ὑπῆρχον δ' ἀρκεταὶ μαρτυρίαι διὰ νὰ τὸν ἐξελέγξωσιν ἔνοχον προδοσίας κατὰ τῆς πατρίδος. Ἀπεφασίσθη ὅμως νὰ μὴ ἐμπιστευθῶσι πλέον εἰς αὐτὸν ἀρχηγίαν. Ὁ Δόρκις ἐπομένως καί τινες ἄλλοι Σπαρτιᾶται ἐστάλησαν μετὰ μικροῦ τινος στόλου, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς αὐτούς. Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησίς των ἀπεφάσισε νὰ μὴ στέλλῃ πλέον στρατηγοὺς διὰ νὰ μὴ διαφθείρωνται, ὡς ἔλεγον, τὰ ἤθη των, ἡ ναυτικὴ ἡγεμονία παρεδόθη σιωπηλῶς εἰς τοὺς Ἀθηναίους (Ὀλυμπ. 75, 4) (1).

Ὁ Παυσανίας δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ εὐχαριστημένος ἄνευ ἐξουσίας, διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον ναυλώσας τριήρη τινὰ εἰς Ἑρμιόνην ἔπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου ἀνενέωσε τὰς διαπραγματεύσεις του μὲ τὸν Πέρσην σατράπην Ἀρτάβαζον. Οἱ Σπαρτιᾶται ὅμως ἀπέστειλαν μετ' οὐ πολὺ κήρυκα μὲ σκυτάλην (2) προστάζοντες τὸν Παυ-

(1) Ἡ περίοδος τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν ὑπολογίζεται πάντοτε ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης. Κλίντων Ἑλλην. Χρονικὰ ά 477. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι Φάβιοι ἀπεκατεστάθησαν εἰς τὴν Κρεμέραν.

(2) Ὅτε Σπαρτιάτης τις ἀρχηγὸς ἐστέλλετο ἔξω, κατεσκευάζοντο δύο

σανίαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σπάρτην. Οὗτος ὑπήκουσε πιστεύων εἰς τὸν πλοῦτόν του, καὶ διὰ τῆς δωροδοκίας ἀπέφυγε τὴν δίκην. Ἤδη δ' ἐπροσπάθει νὰ διεγείρῃ τοὺς Εἵλωτας, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς πλῆρες τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἐὰν συνέτρεχον αὐτὸν εἰς τὰ σχέδιά του. Καὶ οὗτοι μὲν ἀνήγγειλαν ταῦτα εἰς τοὺς ἐφόρους, ἡ κυβέρνησις ὅμως ἐδίςαζεν ἀκόμη. Τέλος δὲ νεανίας τις, ὀνομαζόμενος Ἀργίλιος, τὸν ὁποῖον ἔςελλε μὲ ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἀρτάβαζον, παρατηρήσας, ὅτι κανεὶς τῶν μέχρι τοῦδε σταλέντων δὲν εἶχεν ἐπιστρέψει, ἀπεσφράγισε τὴν ἐπιστολὴν, καὶ εὑρὼν εἰς αὐτὴν παραγγελίαν τοῦ νὰ θανατωθῇ ὁ κομιστὴς, ἐπαρουσίασεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἐφόρους. Καὶ εἶχον μὲν ἤδη ἀποχρῶσαν ἀπόδειξιν, ἤθελον ὅμως ν' ἀκούσουν τὸν Παυσανίαν ἐξομολογούμενον τὸ ἔγκλημά του. Κατὰ διαταγὴν λοιπὸν αὐτῶν, ὁ Ἀργίλιος κατέφυγεν εἰς τὸν κατὰ τὸ Ταίναρον ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἀνήγειρεν ἐκεῖ διπλῆν καλύβην πρὸς χρῆσίν του. Ὁ δὲ Παυσανίας μαθὼν, ὅτι ἦτον ἐκεῖ, ἔσπευσε πρὸς ἐντάμωσίν του, καὶ ὁ μὲν δοῦλος ὡμολόγησεν ὅ,τι εἶχε πράξει· ὁ δὲ Παυσανίας ἐζήτησε συγγνώμην διὰ τὸ σφάλμα του. Οἱ δ' Ἔφοροι, οἵτινες ἦσαν κεκρυμμένοι εἰς τὴν καλύβην, ἀκούσαντες τὰ πάντα, ἀνεχώρησαν, σκοπὸν ἔχοντες νὰ τὸν συλλάβωσιν εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἐπειδὴ εἷς τούτων ἔκαμεν εἰς αὐτὸν νεῦμα, δραμὼν κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, καὶ κατέλυσεν εἰς ἓν οἴκημα τοῦ ναοῦ τούτου. Οἱ δ' Ἔφοροι ἀφαιρέσαν-

---

κυλινδροειδῆ ξύλα ἴσου μεγέθους, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐλάμβανεν αὐτὸς, τὸ δ' ἄλλο ἐφυλάττετο εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐὰν δ' οἱ Ἔφοροι εἶχον νὰ στείλωσι διαταγὰς εἰς αὐτὸν, ἐτύλισσον στενὴν ταινίαν χάρτου περὶ τὸ ξύλον των, καὶ ἔγραφον τὰς διαταγὰς εἰς αὐτόν. Ἡ ταινία τότε ἐστέλλετο, καὶ ὁ ςρατηγὸς τυλίσσων αὐτὴν εἰς τὸ ξύλον του ἀνεγίνωσκε τὸ περιεχόμενον. Πλουταρχ. εἰς Λύσανδρον 19. Δὲν φαίνεται δὲ διὰ ποῖον λόγον ἐστάλη ἡ σκυτάλη εἰς τὸν Παυσανίαν, ὅστις οὐδεμίαν εἶχε τότε ἐξουσίαν.

τες τὴν στέγην καὶ τὰς θύρας τοῦ οἰκήματος ἔκτισαν αὐτὸν, καὶ διώρισαν φύλακα διὰ νὰ τὸν φυλάττῃ. Ἀλλ' ὅτε εἶδον αὐτὸν πλησιάζοντα ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης, τὸν ἐξέβαλον ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ μὴ μιανθῶσιν ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἤθελον νὰ ῥίψωσι τὸ πτῶμά του εἰς τὸν Καιάδαν (1), ἀλλὰ μεταμεληθέντες ἔθαψαν αὐτὸν εὐσχημόνως (2) (Ὀλυμπ. 78, 2).

Ὁ δ' ἥρως τῆς Σαλαμῖνος περιεπλέχθη εἰς τὴν τύχην τοῦ Παυσανίου. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εὗρον, ἢ ἔλεγον, ὅτι εὗρον ἀποδείξεις, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἐγνώριζε τὰ σχέδιά του, καὶ ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ τὸν κατηγορήσωσιν. Ἡ δ' ἄρχουσα φατρία προθύμως ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὴν κατηγορίαν, καὶ ἔστειλεν ἀνθρώπους εἰς Ἄργος, ὅπου διέτριβε τοτε, διὰ νὰ τὸν συλλάβωσι. Μαθὼν δ' ἐγκαίρως τὰ περὶ τούτου, ἔφυγεν εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸν λαὸν τῆς ὁποίας εἶχεν εὐεργετήσει. Ἀλλ' οἱ Κερκυραῖοι, φοβούμενοι τοὺς ἐχθρούς του, τὸν διεβίβασαν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Ἠπείρου. Οὗτος δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀδμήτου, βασιλέως τῶν Μολοσσῶν, ἂν καὶ ἐγνώριζεν, ὅτι ἦτον ἐχθρός του. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἄδμητος ἀπεδήμει, ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφθασεν, ἐπεκαλέσθη τὸ ἔλεος τῆς βασιλίσσης, καὶ ὅτε ὁ ἀνήρ της ἐπέστρεψεν, ἔδωκε τὸ νήπιον τέκνον της εἰς τὸν ξένον, καὶ εἶπε κρατῶν αὐτὸ νὰ καθήσῃ ὡς ἱκέτης εἰς τὴν ἑστίαν, ἐπειδὴ τοιοῦτος ἦτον ὁ σεμνότατος τρόπος τῆς ἱκεσίας μεταξὺ τοῦ λαοῦ τούτου. Ὁ μὲν Ἄδμητος κινηθεὶς ἀπὸ συμπάθειαν, παρητήθη τῆς ἔχθρας του· ταχέως ὅμως ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ζητοῦντες αὐτὸν, ὁ δὲ βασιλεὺς, ἂν καὶ ἀρκούντως γενναῖος, ὥστε νὰ μὴ

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 69.

(2) Θουκυδ. ά, 129—184.

τὸν προδώσῃ, ἀλλ' ἀδύνατος νὰ τὸν ὑπερασπισθῇ, συνέτρεξεν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ καὶ νὰ σωθῇ ἀπὸ τοὺς ἀσπόνδους ἐχθρούς του (Ὀλυμπ. 78, 3).

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατενόησεν ἤδη, ὅτι μόνος ὁ μονάρχης τῶν Περσῶν ἠδύνατο νὰ τὸν ὑπερασπισθῇ· διὰ τοῦτο διέβη τὰ ὄρη τῆς Μακεδονίας, καὶ φθάσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύδνης, καὶ εὑρὼν ἐκεῖ ἐμπορικὸν πλοῖον ἕτοιμον νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐμβῆκεν εἰς αὐτό. Ἕνεκα δὲ τῆς συμβάσης τρικυμίας, τὸ πλοῖον ἠναγκάσθη νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὴν Νάξον, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκει Ἀθηναϊκὸς στόλος, ναυαρχοῦντος τοῦ Κίμωνος. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε εἶπεν εἰς τὸν πλοίαρχον ποῖος ἦτο, καὶ ἠπείλησεν, ὅτι ἐὰν τὸν ἐφανέρονεν, ἤθελεν εἴπει, ὅτι ὁ πλοίαρχος ἔλαβε χρήματα παρ' αὐτοῦ διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἰωνίαν· τὸν διεβεβαίωσεν ὅμως, ὅτι ἐὰν τὸν ἔσωζεν, ἤθελεν εὕρει αὐτὸν εὐγνώμονα. Ἔπειτα δὲ παρεκάλεσε νὰ μὴ ἐπιτραπῇ εἰς κανένα νὰ ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου, καὶ εἰς τοῦτο ὁ πλοίαρχος συγκατετέθη. Τὸ δὲ πλοῖον, ἀφοῦ ἔμεινε μίαν ἡμέραν καὶ μίαν νύκτα πλησίον τῆς νήσου, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Ἔφεσον, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀνταμείψας τὸν πλοίαρχον, ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Ἄργει φίλους του τὴν φυγήν του, οἵτινες ἔστειλαν εἰς αὐτὸν ὅσην ἐκ τῆς περιουσίας του ἠδυνήθησαν νὰ διασώσουν, ἡ δὲ λοιπή, ἐκτιμωμένη εἰς ἑκατὸν ἢ ὀγδοήκοντα τάλαντα, ἐδημεύθη. Λέγεται δέ, ὅτι δὲν εἶχε πλειότερα τῶν τριῶν ταλάντων, ὅτε κατὰ πρῶτον ἤρχισε τὸ πολιτικόν του στάδιον, καὶ εἴδομεν ἤδη παραδείγματά τινα τοῦ τρόπου δι' οὗ ἀπέκτησε τὸν πλοῦτον τοῦτον.

Γνωρίζων δ' ὁποίας εὐμενοῦς ὑποδεξιώσεως ἐτύγχανον εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σούσων οἱ φυγάδες Ἕλληνες, ἀπεφάσισε (ἂν καὶ λέγεται, ὅτι ὁ Ξέρξης εἶχεν ἐπικηρύξει 200 τάλαντα κατὰ τῆς κεφαλῆς του) νὰ μεταβῇ ἐκεῖ μὴ ἀμφιβάλλων, ὅτι ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ νέου Ἀρτα-

ξέρξου, ὅςτις εἶχεν ἤδη ἀναβῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου (Ὀλυμπ. 78, 4). Λέγουν δὲ, ὅτι μετεφέρθη κρυφίως ἐπὶ σκεπαστῆς ἁμάξης, ὡς ἐὰν ἦτον Ἑλληνίς τις ἀγορασθεῖσα χάριν τινὸς εὐγενοῦς Πέρσου. Ἡ δ' ὑποδεξίωσίς του εἰς τὴν αὐλὴν ὑπῆρξε ὁποία τὴν προεῖδεν. Ὑπεσχέθη δ' εἰς τὸν βασιλέα μεγάλα, ἀλλ' ἐζήτησε προθεσμίαν ἑνὸς ἔτους διὰ νὰ μάθῃ τὴν Περσικὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς προθεσμίας ὡμίλει τὴν γλῶσσαν μ' εὐκολίαν, καὶ εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον Ἕλληνα.· Ὁ δ' Ἀρταξέρξης θεωρῶν συμφερώτερον νὰ διαμένῃ ὁ Θεμιστοκλῆς πλησίον τῆς θαλάσσης, ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἰωνίαν, προσδιορίζων, κατὰ τὴν Περσικὴν συνήθειαν, τὰ εἰσοδήματα τῆς Μαγνησίας (ἀναβαίνοντα εἰς πεντήκοντα τάλαντα κατ' ἔτος) διὰ τὸν ἄρτον του· τὰ τῆς Λαμψάκου διὰ τὸν οἶνόν του, καὶ τὰ τῆς Μυοῦντος διὰ τὸ ὄψον του. Ἐῤῥέθη δὲ, ὅτι ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει ὑποτάξει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν Περσικὸν ζυγὸν, καὶ ὅτι εὑρίσκων τοῦτο ἀδύνατον, ἢ μὴ θέλων νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσιν του, ἔθεσεν ἑκουσίως πέρας εἰς τὴν ζωήν του (1). Ἄλλοι δ' εἶπον, ὅτι ἀπέθανεν φυσικὸν θάνατον. Μνημεῖον δ' ἀνηγέρθη εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν ἀγορὰν τῆς Μαγνησίας. Λέγεται προσέτι, ὅτι κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, τὰ ὀστᾶ του μετεφέρθησαν κρυφίως εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὸν χρόνον τοῦ θανάτου του (2).

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ Θεμιστοκλέους, ἑνὸς τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ χαρακτήρ του, ὡς εἴδομεν, δὲν ἦτον μὲν ἄμεμπτος, τίποτε ὅμως δὲν θέλει ἐξαλείψει τὸ

(1) Πιὼν αἷμα ταύρου, ὡς κοινῶς ἐπιστεύετο εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἑπομένην ἡμιεκατονταετηρίδα (ἴδε 'Αριστοφ. εἰς ἱππεῖς 83, 84).

(2) Θουκυδ. ά· 135—158. ὁ Πλούταρχος κατὰ τὴν συνήθειάν του ἀναφέρει διαφόρους μυθιστορικὰς περιστάσεις.

στίγμα τῆς ἀχαριστίας ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγήν των· διότι ἀναντιῤῥήτως, καθόσον τοιοῦτον ἀποτέλεσμα ἠδύνατο ν' ἀποδοθῇ εἰς ἄνθρωπον, οὗτος ἀνύψωσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν περιωπὴν, ὅπου ἤδη εὑρίσκοντο. Ὁ χαρακτήρ του περιγράφεται οὕτως ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην· « Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔδειξε βεβαιότατα εἰς πόσον ὑψηλὸν βαθμὸν πνεύματος δύναται ἡ φύσις νὰ ὑψώσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι ἄξιος νὰ θαυμάζεται περισσότερον παρὰ πάντα ἄλλον, διότι διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγχινοίας, χωρὶς νὰ ἐκπαιδευθῇ πρότερον ἢ μετὰ ταῦτα, ἠδύνατο μὲ τὴν παραμικρὰν σκέψιν νὰ κρίνῃ ἄριστα περὶ τῶν παρόντων πραγμάτων, καὶ νὰ εἰκάζῃ ἐπιτυχέστατα τὴν ἔκβασιν τῶν μελλόντων. Καὶ εἰς ὅσα μὲν πράγματα ἐνησχολεῖτο, ἠδύνατο καὶ νὰ τὰ ἐκτελῇ· καὶ ὅσων πάλιν δὲν εἶχε πεῖραν, ἦτον ἱκανὸς νὰ τὰ κρίνῃ ἀκριβῶς· προέβλεπε δ' ἐξαίρετα τὸ ὠφέλιμον ἢ ἐπιβλαβὲς, ἐνῷ ἦτον ἀκόμη κεκρυμμένον εἰς τὸ βάθος τοῦ μέλλοντος. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἐλαχίστης σκέψεως ἠδύνατο καλήτερα παρὰ πάντα ἄλλον νὰ πράττῃ ἀμέσως ὅ,τι αἱ περιστάσεις ἀπήτουν.» (1).

Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων ἐνησχολοῦντο δραστηρίως εἰς τὸ νὰ καταβάλωσι τὰ θεμέλια τῆς μελλούσης δυνάμεως καὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν Ἀθηναίων. Ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες

(1) Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ, ὅτι σπανίως ἀναφέρομεν ἀνέκδοτα ἀπὸ τὸν Πλούταρχον· ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ὀλίγην πίστιν δίδομεν εἰς αὐτά. Οὗτος λέγει, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Θεμιστοκλέους θέλων ν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τὰ πολιτικὰ, τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸ παράλιον, καὶ δεικνύων τὰς παλαιὰς τριήρεις, αἵτινες ἔκειντο ἐκεῖ σεσαθρωμέναι, εἶπεν εἰς αὐτὸν, ὅτι τοιουτοτρόπως ὁ λαὸς μετεχειρίζετο τοὺς δημαγωγούς του. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο συνέβη βεβαίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν, αἱ Ἀθῆναι δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ ἔχουν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δημαγωγούς. διότι ὁ Θεμιστοκλῆς αὐτὸς ἦτον ὁ πρῶτος ὁ ὄχι γνήσιος Εὐπατρίδης, ὅστις κατέστη ἐπίσημος εἰς τὴν πολιτείαν.

τῶν νήσων καὶ τοῦ παραλίου τῆς Ἀσίας συνεφώνησαν νὰ προσφερθῶσιν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον, ἦτον ἀνάγκη ν' ἀποφασισθῇ ὁποῖον βάρος ἤθελε φέρει ἕκαστος. Τὸ δ' ἔργον τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ βάρους τούτου ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀριστείδην, ὅστις ἀπεφάσισε, τινὲς μὲν τῶν συμμάχων, οἷον, οἱ Χῖοι, νὰ διατηροῦν ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν πλοίων εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δ' ἄλλοι νὰ συνεισφέρωσι ἐτησίαν ποσότητα χρημάτων. Ἡ δὲ ποσότης αὕτη, τὴν ὁποίαν προσδιώρισε τοσοῦτον δικαίως, ὥστε ἔγεινεν ἡ ὑπόθεσις ἐγκωμίων εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἀνέβαινεν εἰς 460 τάλαντα. Τὸ ταμεῖον δὲ τῶν φόρων τούτων ἦτον εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον Δῆλον, ὅπου ἀπεσταλμένοι τῶν συμμάχων συνήρχοντο διὰ νὰ συμβουλεύωνται. Οἱ ταμίαι, ὀνομαζόμενοι Ἑλληνοταμίαι, ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ δὲ ταμεῖον τοῦτο ἦτο τὸ θεμέλιον τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηναίων. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ προσέξωμεν διὰ νὰ μὴν ἀπατηθῶμεν ὑποθέτοντες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει, διότι ἡ Σπάρτη εἶχε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, ὡς καὶ πρότερον, ἡ δὲ λοιπὴ Ἑλλὰς ἦτον ἀνεξάρτητος καὶ ἀπὸ τὰς δύω. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συμμάχων των, ἦσαν Ἴωνες, οἱ δ' ἀντίζηλοί των Σπαρτιᾶται Δωριεῖς, οἱ ἱστορικοὶ ὑπέπεσον ὡσαύτως εἰς τὸ λάθος τοῦ νὰ θεωρῶσιν ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀφοσιωμένους εἰς τὴν Δωρικὴν ἢ τὴν Ἰωνικὴν ἀρχὴν καὶ φατρίαν.

Μετά τινα δ' ἔτη (Ὀλυμπ. 78, 1) (1) ὁ Ἀριστείδης ἀπέθανε τόσον πτωχὸς, ὥστε ἐτάφη μὲ δημόσια ἔξοδα, καὶ ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν ὑπὲρ τῶν τέκνων του πρόνοιαν. Ἐὰν πιστεύσωμεν ἀνέκδοτόν τι τοῦ Πλουτάρχου, ἡ ἀντιποίησίς του περὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Δικαίου ἐμπορεῖ νὰ διαμφισβητηθῇ,

(1) Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωκράτους.

διότι λέγει, ὅτι εἰς περίστασίν τινα οἱ μὲν σύμμαχοι ὅλοι ὡρκίσθησαν ἐπί τινος ὑποθέσεως μὲ τὸν σεμνότατον τρόπον, ὁ δ' Ἀριστείδης ὡρκίσθη ἐν ὀνόματι τῶν Ἀθηναίων. Μετά τινα δὲ χρόνον φαίνεται, ὅτι δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τηρηθῇ ὁ ὅρκος, καὶ ὁ Ἀριστείδης τοὺς εἶπε νὰ πράξουν κατὰ τὸ συμφέρον των, αὐτὸς δ' ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιορκίας. Λέγεται προσέτι, ὅτι, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι συνδιελέγοντο περὶ μεταθέσεως τοῦ θησαυροφυλακίου ἀπὸ τὴν Δῆλον εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ οἱ Σάμιοι ἠναντιοῦντο, ὁ Ἀριστείδης εἶπεν, ὅτι δὲν ἦτο βέβαια δίκαιον, ἀλλ' ἦτο συμφέρον. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, ὁ Θεόφραστος λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἰς μὲν τὰς μερικὰς καὶ οἰκιακὰς ὑποθέσεις του ἦτο δικαιότατος, εἰς δὲ τὰ δημόσια πράγματα, ἔπραττε κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του, τὸ ὁποῖον πολλάκις δὲν συνεφώνει μὲ τὴν δικαιοσύνην.

Ὁ Ἀριστείδης ἐχρησίμευσεν ὄργανον διὰ νὰ δοθῇ μεγαλητέρα δύναμις εἰς τὴν δημοκρατίαν. Ἕνεκα δὲ τῆς καταστροφῆς τῶν ἰδιοκτησιῶν ἐπὶ τῆς Περσικῆς εἰσβολῆς, ἡ βαρύτης καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἠλαττώθη μεγάλως, αἱ δὲ κατώτεραι τάξεις ὑπηρέτησαν τὴν πατρίδα των ἐπὶ τοῦ πολέμου μὲ τόσον ζῆλον, καὶ ἑπομένως ἀπέκτησαν τοιαύτην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν πολιτείαν, ὥστε δὲν ἦτον δυνατὸν, χωρὶς κίνδυνον, νὰ μὴ παρέχωνται αἱ ἀνώταται τιμαὶ εἰς αὐτούς (1). Ὁ Ἀριστείδης λοιπὸν εἰσήγαγε ψήφισμα, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος, (λαμπρὸν μόνον ὄνομα καταντῆσαν ἤδη) ἠδύνατο νὰ περιέρχηται εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ὑποκειμένους ὅμως πάντοτε εἰς τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν εὐθύνην.

Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθει. Ὁ δὲ Κίμων (Ὀλυμπ. 76, 1) ἔπλευσε

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. 6'. 8.

μετὰ στόλου τινὸς εἰς τὸ παράλιον τῆς Θρᾴκης, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἠϊόνα κατὰ τὸν Στρυμόνα ποταμόν. Ἀλλ' ἡ Περσικὴ φρουρὰ ἀντεστάθη γενναίως· τέλος δὲ Βόγης, ὁ διοικητής, ἐπροτίμησε νὰ ρίψῃ ὅλον τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριόν του εἰς τὸν ποταμόν, παρὰ νὰ παραδοθῇ· κατασκευάσας δὲ μεγάλην πυράν, ἔσφαξε τὰς γυναῖκας, τὰ παιδία καὶ τοὺς δούλους του, καὶ ἔρριψε τὰ πτώματά των ἐπ' αὐτῆς· ἔπειτα δὲ βαλὼν πῦρ εἰς αὐτήν, ἐρρίφθη καὶ αὐτὸς εἰς τὰς φλόγας, ἡ δὲ φρουρὰ παρεδόθη ἄνευ συνθηκῶν (1). Ὅλαι δ' αἱ ἄλλαι Περσικαὶ φρουραὶ κατὰ τὴν Εὐρώπην ὑπετάγησαν, ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς τῆς Δορίσκου, ἥτις ἐματαίωσε τὰς κατ' αὐτῆς προσβολάς. Ὁ δὲ Κίμων, ὡς ἐκτελεστὴς Ἀμφικτυονικοῦ τινος ψηφίσματος, ἔστρεψεν ἔπειτα τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Σκύρῳ πειρατῶν Δολόπων, τοὺς ὁποίους ἀπεδίωξε, καὶ κατῴκισε τὴν νῆσον ἐξ Ἀθηναίων ἀποίκων. Κατὰ δὲ τὴν περίστασιν ταύτην ζητήσας εὗρεν (ὡς ὑπετίθετο) τὰ ὀστᾶ τοῦ ἥρωος Θησέως, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει εἰς τὴν νῆσον ταύτην πρὸ 800 ἐτῶν, καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ τριήρεως μετεκόμισεν αὐτὰ εἰς Ἀθήνας. Ἡ δὲ πρᾶξις αὕτη ηὔξησε μεγάλως τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν τοῦ δήμου (2).

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τινὲς τῶν συμμάχων βαρυνθέντες τὸν πόλεμον, ἤρχισαν νὰ γογγύζουν διὰ τοὺς κόπους καὶ τὰ ἔξοδα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐντεῦθεν ὑπεβάλλοντο. Ὁ δὲ λαὸς τῆς Νάξου πρῶτος ἠρνήθη ῥητῶς τοῦ νὰ συνεισφέρῃ πλέον.

(1) Ἡρόδοτ. γ'. 107.

(2) Πλούταρ. εἰς Θησέα. 36. εἰς Κίμωνα 8. Τὸ ἔργον τοῦτο ἦτον ἴσως πολιτικὴ ἐπινόησις τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας διὰ νὰ διεγείρῃ εἰς τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ σέβας πρὸς τὰς παλαιὰς θεσμοθεσίας τῆς πολιτείας. Τὰ λείψανα ἐναπετέθησαν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ἀνηγέρθη εἰς τὸν ἥρωα ναός, ὅστις ἐχρησίμευεν ἄσυλον τῶν δούλων καὶ ὅλων τῶν ἄλλων θυμάτων τῆς τυραννίας.

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον γευθῆ τὴν γλυκύτητα τῆς ἡγεμονίας, δὲν ἤθελον ἤδη νὰ συγχωρήσουν εἰς τοὺς συμμάχους των νὰ ἔχωσι θέλησιν ἐλευθέραν. Διὰ τοῦτο ὁ Κίμων ἐπαρουσιάσθη (Ὀλυμπ. 78, 3) μετὰ πολυαρίθμου στόλου ἔμπροσθεν τῆς Νάξου. Οἱ μὲν Νάξιοι ὑπερασπίσθησαν γενναίως, ἠναγκάσθησαν ὅμως τέλος νὰ ὑποταχθῶσιν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτόλμησαν νὰ τοὺς καταστήσουν ὑπηκόους των! παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Διότι οἱ πλεῖστοι τῶν συμμάχων, οἵτινες ἐχρεώστουν νὰ ὑπηρετῶσι προσωπικῶς, ἐσυμφώνησαν, διὰ νὰ μένουν ἥσυχοι εἰς τὰς πατρίδας των, νὰ δίδωσι χρήματα καὶ κενὰ πλοῖα, ἀντὶ προσωπικῆς ὑπηρεσίας. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τοιουτοτρόπως τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων ηὐξήθη μεγάλως, ἀκαταδάμαστος δύναμις ἠδύνατο ἀμέσως νὰ κινηθῇ ἐναντίον πάσης πολιτείας, ἥτις ἐδίσταζε νὰ ὑπακούσῃ ἢ δὲν ἐπλήρονε τὸν φόρον της.

Ὁ δὲ Κίμων ὑποτάξας τὴν Νάξον, ἔπλευσε πρὸς τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας, καὶ μαθὼν, ὅτι οἱ Πέρσαι στρατηγοὶ εἶχον συναθροίσει πολυάριθμον στόλον καὶ στράτευμα εἰς τὴν Παμφυλίαν, συνήγαγε διακοσίας τριήρεις εἰς τὴν Κνίδον, μετὰ τῶν ὁποίων ἔπλευσεν εἰς τὸ παράλιον τῆς Παμφυλίας, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Φασηλίδα, ἥτις, ἂν καὶ Ἑλληνική, ὑπέκειτο εἰς τὸν μονάρχην τῆς Περσίας. Ὑποτάξας δ' αὐτὴν, ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ προσβάλῃ τὸν Περσικὸν στόλον καὶ τὸ στράτευμα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔμαθεν, ἦσαν κατὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. Ἅμα δ' ἔφθασεν ὁ Περσικὸς στόλος, ὅστις συνέκειτο ἀπὸ 350 τριήρεις, φοβούμενος κατὰ πρῶτον νὰ πολεμήσῃ πρὶν φθάσωσιν 80 Φοινικικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα περιεμένοντο, ἔμενεν εἰς τὸν ποταμόν· ἀλλὰ βλέπων, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν προσβάλωσι, ἐξῆλθεν εἰς τὸ πέλαγος καὶ συνεπλάκη μὲ αὐτούς. Ἡ μὲν μάχη δὲν διηρκε-

σεν ἐπὶ πολὺ, διότι οἱ Βάρβαροι ἔφυγον εἰς τὴν ξηράν· διακόσια δὲ ἀπὸ τὰ πλοῖά των συνελήφθησαν ἢ κατεστράφησαν. Ἀμέσως δ' ὁ Κίμων ἀποβιβάσας τὰ πληρώματά του ὡδήγησεν αὐτὰ κατὰ τῶν στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον οἱ Πέρσαι ἀνθίσταντο ἰσχυρογνωμόνως, τέλος δὲ στρέψαντες τὰ νῶτα ἔφυγον, ἀφήσαντες τὸ στρατόπεδόν λείαν εἰς τοὺς νικητάς· ὁ δὲ Κίμων ἔλαβεν οὕτω τὴν σπανίαν δόξαν τοῦ νὰ νικήσῃ δύο ἐπισήμους νίκας κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ἀκούσας ἀκολούθως, ὅτι τὰ 80 Φοινικικὰ πλοῖα ἦσαν εἰς τὸν ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ Ὕδρον, ἔπλευσεν ἀμέσως ἐκεῖ, καὶ ἐκυρίευσεν ἢ κατέστρεψεν ἅπαντα.

Ἡ κατὰ τὸν Εὐρυμέδοντα νίκη ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας. Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 78, 4) ὁ Ξέρξης ἐδολοφονήθη, καὶ ἡ συνήθης σύγχυσις ἠκολούθησεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σούσων. Ἐῤῥέθη δὲ (1), ὅτι μετά τινα ἔτη (Ὀλυμπ. 82, 4) ἔγεινε συνθήκη, ὀνομασθεῖσα Κιμώνειος εἰρήνη, μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι ἦσαν οἱ ἀκόλουθοι. « Αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδες πόλεις νὰ ἦναι αὐτόνομοι· κανὲν Περσικὸν πολεμικὸν πλοῖον νὰ μὴ πλέῃ εἰς τὰς θαλάσσας ἀπὸ τὰς Κυανέας νήσους κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῶν Χελιδονίων νήσων, πλησίον τοῦ παραλίου τῆς Παμφυλίας· κανεὶς δὲ Πέρσης στρατηγὸς νὰ μὴ φέρῃ στράτευμα ἐντὸς τοῦ διαστήματος τούτου εἰς τὸ παράλιον ἐγγύτερον, ἢ ὅσον ἵππος δύναται ἐντὸς ἡμέρας νὰ διανύσῃ δρόμον (δηλ. 300 στάδια) (2)· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι νὰ μὴ βλάπτωσι τὴν χώραν τοῦ βασιλέως » (3).

(1) Διοδ. ιβ'. 4. Πλουτ. εἰς Κίμωνα. 13.

(2) Ὁ Πλούταρχος εἰς Κίμωνα λέγει τετρακόσια στάδια. Σ. Μ.

(3) Ἴδε Ἐπίμετρον Δ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Πολιτεύματα τῆς Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. — Στρατιωτικὰ καὶ ναυτικά. — Φιλολογία.

Εἰς τὸ ἔνδοξον τέλος τοῦ Περσικοῦ πολέμου τελειόνομεν τὴν πρώτην περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ ἔρως τῆς αὐτονομίας, ὅπλα καὶ ἱματισμὸς μεγαλήτερα καὶ δυνατώτερα, ἀνωτέρα εὐταξία, καὶ ἴσως ὑψηλότερα πνευματικὰ προτερήματα καὶ μεγαλητέρα φυσικὴ δύναμις, κατέστησαν τοὺς Ἕλληνας ἱκανοὺς νὰ δείξουν τὴν ὑπεροχὴν, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν πάντοτε εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἀσιανῶν πολέμους των. Ἐντεῦθεν ἡ αὐλὴ τῆς Περσίας παρήτησε πάντα στοχασμὸν τοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Εὐρώπης.

Ὠνομάσαμεν δὲ αὐτὴν ἀριστοκρατικὴν περίοδον, διότι μέχρι τέλους αὐτῆς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία καθ' ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, ἦτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐγενῶν ἢ τῶν κατεχόντων πλοῦτον καὶ ὑπόληψιν κληρονομικῶς. Ὁ λαὸς τέλος πάντων εἴς τινας πολιτείας, ἕνεκα κυρίως τοῦ ἐμπορίου, ἀνυψώθη εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ κατέστη ἐπίσημος. Ἡ δ' ἀριστοκρατία, κατὰ τὸ φυσικὸν αὐτῆς ἰδίωμα, μετεβλήθη εἰς ὀλιγαρχίαν, ἥτις ἀπώλεσε τὰ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατίας, καὶ ἐδείχθη σκληρὰ καὶ τυραννικὴ ὅπου εἶχε τὴν ἐξουσίαν· ὁ δὲ λαὸς ἀπέβη αὐθάδης, τυραννικὸς καὶ ἄδικος. Ἡ ἑπομένη λοιπὸν περίοδος τῆς ἱστορίας μᾶς παριστᾷ τὸν ἀκατάπαυστον πόλεμον τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων καὶ ἐχθρικῶν ἀρχῶν. Ἡ μὲν Σπάρτη, ἡ Τεγέα, ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Θεσσαλία, εἶναι αἱ πρῶται καθέδραι τῆς ὀλιγαρχίας· αἱ δ' Ἀθῆναι, τὸ Ἄργος, ἡ Μαντίνεια, τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Ἦλις, αἱ τῆς δημοκρατίας.

Τὰ πολιτεύματα τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα

προεξάρχουν τῶν ἀρχῶν τούτων, ἀνεπτύξαμεν ἤδη. Διὰ δὲ τοῦ παρόντος κεφαλαίου θέλομεν ἐκθέσει ἐν συντόμῳ τὰ πολιτεύματα τῶν δευτερευουσῶν κατὰ τὴν ἐπισημότητα πολιτειῶν, καὶ θέλομεν τελειώσει σχεδιογραφοῦντες τὰ στρατιωτικὰ καὶ ναυτικὰ καὶ τὴν φιλολογίαν τῆς περιόδου ταυτης.

Οἱ Θεσπρωτοὶ, γενόμενοι κύριοι τῆς Θεσσαλίας, ὑπέταξαν μέρος τῶν πρώτων κατοίκων της εἰς δουλείαν ὁμοίαν μὲ τὸν Εἱλωτισμόν. Οἱ δὲ Θεσσαλοὶ δουλοπάροικοι ὠνομάσθησαν Πενέσται (1)· οὗτοι ἐγεώργουν τὰς γαίας ἐπὶ ὅροις ὁμοίοις μὲ τοὺς τῶν Εἱλώτων· προσέτι ὑπηρέτουν καὶ οὗτοι ὡς ψιλοὶ στρατιῶται εἰς τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἡ κυρία δύναμις τῆς Θεσσαλίας ἦτο τὸ ἱππικὸν, συγκροτούμενον ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἐπαρουσιάζοντο μὲ πανοπλίαν ἐπὶ δυνατῶν πολεμικῶν ἵππων. Δυνάμεθα δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος ὡμοίαζε τοσοῦτον τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὅσον ἡ Θεσσαλία. Ἐκ δὲ τῶν εὐγενῶν Θεσσαλῶν τινες οἰκογένειαι ἐξήσκουν ἀνωτέραν ἐπιῤῥοήν· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἐν Λαρίσσῃ Ἀλευᾶδαι, καὶ οἱ ἐν Κραννῶνι Σκοπᾶδαι, οἵτινες ἦσαν δυνάσται (2) ἢ ἡγεμόνες τῆς χώρας. Καθὼς δὲ αἱ πόλεις τοῦ Λατίου ἐξέλεγον Δικτάτορα, διὰ νὰ στρατηγῇ τῶν συσωματωμένων δυνάμεων ἐν καιρῷ πολέμου, οὕτως οἱ εὐγενεῖς Θεσσαλοὶ διώριζον ἕνα ἐξ αὐτῶν πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν, ὀνομαζόμενον Ταγὸν ἢ κυβερνήτην. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν ὑπῆρχε δῆμός τις, ὡς φαίνεται, ὅμοιος μὲ τοὺς Περιοίκους τῆς Λακωνίας, ἀλλὰ τιμώμενος ὀλιγώτερον, καὶ διὰ τοῦτο εὐδιάθετος πάντοτε εἰς ἐπανάστασιν.

Αἱ πρῶται πόλεις τῆς Βοιωτίας εἶχον στρατιωτικὴν ὁμο-

---

(1) Ἐκ τοῦ πένομαι — γίνομαι πτωχός.

(2) Ἡ λέξις αὕτη ἐκλαμβάνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ κακοῦ. Ἀριστοτ. Πολιτ. ς'. 5.

σπονδίαν, ἀρχηγοὶ τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ Βοιωτάρχαι. Αἱ δὲ Θῆβαι εἶχον τὴν ἡγεμονίαν· καὶ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων, καὶ ἰδίως ὁ Ὀρχομενὸς καὶ αἱ Θῆβαι, ἦσαν ὀλιγαρχικαί. Ἡ δὲ κυβέρνησις τῶν Θεσπιῶν, ἐχθρῶν τῶν Θηβαίων, ἦτον εἰς χεῖρας τῶν ἀρχαίων εὐγενῶν ἐκ τοῦ γένους τῶν Θεσπιαδῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις ἦτον πραεῖα καὶ πατρική. Αἱ δὲ Πλαταιαί, διὰ ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Θηβαίων, ἀφωσιώθησαν, ὡς εἴδομεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Τὸ Ἄργος εἶχεν ἐκτείνει ποτε τὴν ἡγεμονίαν του ἐφ' ὅλης τῆς Ἀργολίδος, Σικυῶνος καὶ Φλιοῦντος· ἀλλὰ διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς Σπάρτης, ὅλαι αἱ πόλεις εἶχον ἀποσείσει αὐτήν. Μετὰ δὲ τὴν μεγάλην ἧτταν, τὴν ὁποίαν τὸ Ἄργος ὑπέστη παρὰ τοῦ Κλεομένους, πολλαὶ τῶν Περιοίκων πόλεων, ὡς αἱ Κλεωναί, ἡ Μίδεια καὶ αἱ Μυκῆναι, ἐπροσπάθησαν νὰ καταςαθῶσιν αὐτόνομοι. Ὁσάκις δ' οἱ Ἀργεῖοι ἐπετύγχανον εἰς τὸ νὰ ὑποτάξουν τινὰς τῶν πόλεων τούτων, μετῴκιζον τοὺς κατοίκους των εἰς τὸ Ἄργος, δίδοντες εἰς αὐτοὺς τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου. Ἡ δὲ συνήθεια αὕτη, τὸ κατὰ τῆς Σπάρτης μῖσος, καὶ ἡ σφιγκτὴ ἕνωσις μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπετάχυνον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοκρατικῆς ἀρχῆς εἰς Ἄργος.

Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ἤλιδος μετεβλήθη εἰς τυραννικὴν ὀλιγαρχίαν, ἐτελέσθη συνοικισμὸς (Ὀλυμπ. 77 2) ἡ ἕνωσις διαφόρων μικρῶν πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθη ἡ πόλις Ἦλις (1). Ἡ δημοκρατία ἐπομένως προήχθη ταχέως· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἠλεῖοι ἦσαν ἀφοσιωμένοι περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ἀγροτικὸν βίον, καὶ ἐσυνείθιζον νὰ στέλλουν δικαστὰς εἰς τοὺς δήμους, τὸ ὁποῖον ἐμπόδιζε τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ νὰ συχνάζῃ εἰς τὴν πόλιν, ἀπέφυγον ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν μάστιγα τῆς ὀχλοκρατίας.

(1) Διοδ. ιά. 54. Στραβ. ή. 336.

Ἡ Τεγέα καὶ ἡ Μαντίνεια, κείμεναι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑψηλῆς πεδιάδος, ἦσαν, ἡ μὲν ὀλιγαρχικὴ καὶ σύμμαχος μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ δὲ δημοκρατικὴ καὶ συνδεδεμένη μὲ τὸ Ἄργος, διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ ὁποίου ἐτέλεσεν αὕτη συνοικισμὸν τῶν τεσσάρων ἀγροτικῶν δήμων της μὲ τὴν πρωτεύουσαν πόλιν (1)· ὁ δὲ συνοικισμὸς οὗτος ἐνίσχυσεν ἀναγκαίως τὴν δημοκρατικὴν ἀρχήν.

Τὰ Μέγαρα, καὶ πρὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου, ἔδειξαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀγρίας ὀχλοκρατίας, τὴν ὁποίαν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, διεδέχθη ὀλιγαρχία, ὅτε οἱ πλούσιοι καὶ οἱ εὐγενεῖς ἡνώθησαν κατὰ τοῦ ὄχλου (2).

Ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχεν ὡς ἀκολούθως.

Οἱ ὁπλῖται, ἢ βαρέως ὡπλισμένοι ϛρατιῶται, ἦσαν ἡ κυρία δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Οὗτοι δ' ἦσαν ἡ πολιτοφυλακὴ τῶν διαφόρων πόλεων, συγκειμένη καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἰδιοκτησίαν νὰ ὑπερασπισθῶσι, καὶ οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτουν ἄνευ μισθοῦ, προμηθευόμενοι ἐξ ἰδίων τὰ ὅπλα των, τὴν σκευὴν καὶ τὰς τροφάς των. Αἱ πλεῖσται δὲ τῶν πόλεων εἶχον κατάλογον τῶν πολιτῶν (ληξιαρχικὸν γραμματεῖον) ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 18—60 ἐτῶν, οἵτινες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετῶσιν ὡς ὁπλῖται, καὶ ἐπροσκαλοῦντο, ὁσάκις ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπῄτει, κατὰ τὴν εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον τάξιν αὐτῶν (3). Τὰ δ' ὅπλα τῶν ὁπλιτῶν ἦσαν τὰ αὐτά, ὡς καὶ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς αἰῶνας. Οἱ κατώ-

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. έ. 2, 7. Στράβ. ὡς ἀνωτέρω.

(2) Ἀριστοτ. Πολιτ. δ' 12. έ. 2, 4. ἴδε ἀνωτέρω Σελ. 93.

(3) Ὅτε ἐνεγράφοντο οἱ νέοι τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ὡς πολῖται καὶ ὡς στρατιῶται τῆς πατρίδος, ὤμνυον τὸν ἀκόλουθον ὅρκον, ὅστις εἶναι ἄξιος νὰ γείνῃ γνωστὸς εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας. «Δὲν θέλω καταισχύνει ὅπλα τὰ ἱερά, οὐδὲ θέλω ἐγκαταλείψει τὸν στρατιώτην,

τεροι δὲ πολῖται καὶ οἱ δουλοπάροικοι, (εἰς τὰς πολιτείας ὅπου ὑπῆρχον) ὑπηρέτουν ὡς ψιλοί, δηλ. ὡς τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταί. Μόνοι δὲ οἱ Θεσσαλοὶ, Βοιωτοὶ, Φωκεῖς, καὶ Λοκροὶ εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἱππικὸν μεταξὺ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν.

Ἡ δὲ συνήθης παράταξις τῶν στρατευμάτων ἦτον κατὰ φάλαγγα, ἥτις ἦτο πυκνὸν σῶμα, τὸ βάθος καὶ πλάτος τοῦ ὁποίου διέφερε κατὰ τὴν συνήθειαν ἢ τὰς περιστάσεις. Εἰς συμμαχικὸν δὲ στράτευμα, ὡς τὸ κατὰ τὰς Πλαταιὰς, τὰ στρατεύματα ἑκάστης πολιτείας κατεῖχον ἰδίας θέσεις. Τὰ δὲ στρατεύματα τῆς αὐτῆς πολιτείας ἐτάττοντο, ὡς εἰς τὸν Μαραθῶνα, κατὰ φυλὰς, ἢ κατὰ παρομοίας πολιτικὰς διαιρέσεις. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται διῃροῦντο εἰς 6 μόρας ἢ τάγματα, τὰ ὁποῖα διέφερον κατὰ τὴν δύναμιν ἀπὸ 400—900 ἄνδρας (1), ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσκαλουμένων ἀνδρῶν. Ἑκάστη δὲ μόρα διῃρεῖτο εἰς 4 λόχους, καὶ ἡ μόρα ἐστρατηγεῖτο ἀπὸ πολέμαρχον. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι Περίοικοι, καὶ οἱ Νεοδαμώδεις ἐτάττοντο πιθανῶς κατὰ παρόμοιόν τινα τρόπον.

Οἱ Ἕλληνες πρὶν ἀρχίσουν τὴν μάχην προσέφερον πάντοτε θυσίας, καὶ δὲν συνεκρότουν μάχην πρὶν ἢ δηλώσῃ ὁ μάντις, ὅτι οἱ οἰωνοὶ τῶν σπλάγχνων τοῦ ζώου ἦσαν αἴσιοι.

πλησίον τοῦ ὁποίου ἤθελον ταχθῇ· θέλω δ' ὑπερασπισθῇ καὶ τὰ ἱερὰ καὶ ὅσια, καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν· Δὲν θέλω δὲ παραδώσει τὴν πατρίδα μου μικροτέραν, ἀλλὰ μάλιστα μεγαλητέραν καὶ ἐνδοξοτέραν παρ' ὅσον τὴν παρέλαβον· καὶ θέλω ὑπακούει μετὰ προθυμίας εἰς τοὺς κρίνοντας πάντοτε ἐμφρόνως, καὶ θέλω πείθεσθαι εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους, καὶ εἰς ὅσους ἄλλους ὁ δῆμος ἤθελε ψηφίσει ὁμοφώνως. Καὶ ἐάν τις θελήσῃ ν' ἀνατρέψῃ τοὺς νόμους, ἢ δὲν πείθεται εἰς αὐτοὺς, δὲν θέλω τὸ ἐπιτρέψει, ἀλλὰ θέλω ὑπερασπισθῇ τοὺς νόμους καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων, καὶ θέλω τιμήσει ἱερὰ τὰ πάτρια Μάρτυρες τούτων οἱ καρδιογνῶσται θεοί! Σ. Μ.

(1) Πλούταρ. εἰς Πελοπ. 17.

Παρόμοιαι δὲ θυσίαι ἐγίνοντο ἰδίως ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας πρὶν διαβῶσι τὰ ὅριά των ἐκστρατεύοντες εἰς ἄλλην ἐπικράτειαν. Εἶναι δ' εὔλογον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ στρατηγὸς συνεννοεῖτο μὲ τὸν μάντιν, καὶ ὅτι οἱ οἰωνοὶ ἐκηρύττοντο αἴσιοι ἢ μή, κατὰ τὰ σχέδια καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν στρατηγῶν. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ἤγειρον τρόπαιον ξύλινον κοσμούμενον μὲ ὅπλα· οἱ δὲ νεκροὶ τῶν ἐχθρῶν ἀπεδίδοντο, ἅμα ἐστέλλετο κήρυξ ζητῶν αὐτούς. Ἐπὶ ναυτικῆς δέ τινος νίκης τὰ ναυάγια τῶν ἐχθρικῶν πλοίων διηρπάζοντο.

Τὰ δὲ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἦσαν ἄνευ καταστρωμάτων, καὶ ἐχρησίμευον μόνον ὡς πορθμεῖα. Οἱ μὲν Φωκεῖς, ὡς λέγεται, πρῶτοι κατεσκεύασαν *μακρὰς νῆας*, ὡς ὠνομάσθησαν· αὗται δ' ἦσαν αἱ πεντηκόντοροι ἢ πλοῖα ἔχοντα πεντήκοντα κωπία, καὶ εἴκοσι πέντε κωπηλάτας εἰς ἑκατέραν τῶν πλευρῶν· οἱ δ' Ἐρυθραῖοι πρῶτοι κατεσκεύασαν πλοῖα μὲ δύω τάξεις κωπίων διήρεις, καὶ τέλος (Ὀλυμπ. 19, 1) ὁ Κορίνθιος Ἀμεινοκλῆς κατεσκεύασεν εἰς τοὺς Σαμίους τριήρεις (1) ἢ πολεμικὰ πλοῖα. Ταῦτα δ' εἶχον καταστρώματα, καὶ τὰ πληρώματα αὐτῶν, συγκείμενα ἀπὸ κωπηλάτας, ναύτας καὶ ἐπιβάτας, ἀνέβαινον συνήθως εἰς διακοσίους ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἐπιβάται ἦσαν οἱ ὀλιγώτεροι (2). Ἡ δὲ τριήρης εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της δυνατὸν μετάλλινον ῥύγχος (ἔμβολον), καὶ ἓν ἀπὸ τὰ πρῶτα στρατηγήματα τῆς θαλασσομαχίας ἦτο τὸ νὰ προσβάλλουν τὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν πλευρὰν διὰ τοῦ ἐμβόλου τούτου, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ τὰ βυθίζουν. Ἡ ἀρχαιοτάτη ναυμαχία ἐξ ὅσων γνωρίζομεν

(1) Ὁ ἀρχηγὸς τριήρεως ὠνομάσθη τριήραρχος.

(2) Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς Ἀθηναϊκὴν τριήρη σπανίως ὑπερέβαινε τοὺς δέκα. Ἴδε Ἀρνόρδ. εἰς Θουκυδ. γ'. 95.

εἶναι ἡ μεταξὺ Κορινθίων καὶ τῶν ἀποίκων αὐτῶν Κερκυραίων (Ὀλυμπ. 27 2) (1).

Προεξάρχουν δὲ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας τὰ θαυμάσια Ὁμηρικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν τὰ ἤθη καὶ τὰς ἰδέας τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἡ πολυτιμοτάτη κληρονομία των, καὶ τὰ ἀξιολογώτατα χρονικά των. Ἐὰν δὲ τὰ ποιήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν εἰς Ἰωνικὴν διάλεκτον, καὶ συνετάχθησαν ἀναμφιβόλως εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, ἦναι γέννημα ἑνὸς ἢ πολλῶν ἀνδρῶν· ἐὰν ἐξ ἀρχῆς ἐγράφησαν ἢ μετεδόθησαν προφορικῶς ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας, κατὰ πόσον ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς περιέχοντα ἱστορικὴν ἀλήθειαν· ὅλα ταῦτα εἶναι ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐνασχολοῦν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἴσως θέλουν ἐνασχολεῖ τὴν προσοχὴν τῶν λογίων. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὰ ποιήματα ταῦτα παριστῶσι πιστὴν εἰκόνα τῶν ἠθῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ παρέχουσι πηγὴν τῆς ἀνωτάτης ἡδύτητος, τὴν ὁποίαν τὸ ἀνθρώπινον γένος δύναται νὰ γευθῇ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, οἱ Ἕλληνες τοῦ αἰῶνος τούτου εἶχον τὰ ποιήματα τῶν καλουμένων Κυκλικῶν ποιητῶν (2). Ἐκ δὲ τῶν ποιητῶν τούτων, τῶν ὁποίων τὰ ποιήματα ἀπωλέσθησαν ἅπαντα, οἱ ἀκόλουθοι ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι. Στασῖνος ὁ Κύπριος, ὅστις διὰ ποιήματός τινος ἐκ βιβλίων ἕνδεκα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Κύπρια, ἔψαλε τὰ συμβεβηκότα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου τὰ πρὸ τῆς Ἰλιάδος· Ἀρκτῖνος ὁ Μιλήσιος, ποιητὴς τῆς Αἰ-

(1) Θουκυδ. ά. 13.

(2) Ὠνομάσθησαν οὕτω διότι τὰ ποιήματά των μετὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας ἐσχημάτιζον κύκλον ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς κοσμογονίας μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ὀδυσσέως (Ἴδε μυθολογ. τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας Σελ. 28. Ἐκδ. δευτ.)

θιοπίδος, δι' ἧς ἐξιστόρησεν εἰς πέντε βιβλία τὴν ἐκρςατείαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μέμνωνος κατὰ τὴν Τρωάδα· ἐποίησεν ὡσαύτως τὴν Καταστροφὴν τῆς Τρωάδος δι' ἑτέρου ποιήματος ἐκ δύω βιβλίων· Λέσχης ὁ Μιτυληναῖος, ὅστις διὰ τῆς Μικρᾶς Ἰλιάδος του ἔψαλεν εἰς τέσσαρα βιβλία τὰ συμβεβηκότα ἀπὸ τῆς ἔριδος τοῦ Ὀδυσσέως καὶ Αἴαντος μέχρι τῆς κατασκευῆς τοῦ Δουρείου ἵππου· Ἀγίας, ὅστις εἰς πέντε βιβλία ἐξιςόρησε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀρχηγῶν ἐκ τῆς Τρωάδος· καὶ ὁ Εὐγάμμων, ὅστις διὰ τῆς Τηλεγονίας, εἰς δύο βιβλία, ἔψαλε τὰ συμβεβηκότα τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του. Ὑπῆρξαν ὡσαύτως ἔπη περὶ τῶν συμβεβηκότων τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Θησέως καὶ ἄλλων ἡρώων.

Ἡσίοδος δ' ὁ ἐκ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Ἄσκρης, ἔδειξε τὸ ἀρχαιότατον παράδειγμα τῆς διδακτικῆς ποιήσεως διὰ τοῦ ποιήματός του, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἔργα καὶ Ἡμέραι· ἔψαλεν ὡσαύτως τὴν Θεογονίαν, ἢ γένεσιν τῶν θεῶν καὶ τοῦ κόσμου· οἱ δ' ἥρωες καὶ αἱ ἡρωΐδες τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐξυμνήθησαν διὰ τῶν ποιημάτων του, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο εἰς τὰ συμπόσια, ὡς τὰ τοῦ Ὁμήρου.

Ὁ μὲν Τυρταῖος ἐνεθάῤῥυνε τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους διὰ τῶν ἐνθουσιωδῶν ποιημάτων του· ὁ δὲ Θέογνις, ὁ Σόλων, ὁ Μίμνερμος καὶ ὁ Σιμωνίδης ἄφησαν μαθήματα ἠθικῆς φρονήσεως εἰς τὰ Ἐλεγεῖά των. Ἡ δὲ Λυρικὴ μοῦσα ἐνέπνευσε τὸν Ἀλκμᾶνα, τὸν Τέρπανδρον, Ἀλκαῖον, Στησίχορον, Ἴβυκον, Ἀνακρέοντα καὶ ἄλλους, καὶ τὰς ποιητρίας Σαπφώ, Ἤρινναν καὶ Κορίνναν· τέλος δὲ διὰ τοῦ Πινδάρου ἀνέδειξε τὴν μεγαλητέραν αὐτῆς δύναμιν. Τὸ δρᾶμα, ἐν χρήσει πρὸ ἀμνημονεύτων ἴσως χρόνων εἰς τὴν Ἀττικὴν (1), κατέστη

(1) Τοῦτο βεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Συγγραφέως τοῦ Σωκρατικοῦ διαλόγου, τοῦ ὀνομαζομένου Μίνωος. §. 16.

ἀξιοπρεπὲς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Περσικῶν πολέμων· τοσοῦτον δὲ τὸ ἐτελειοποίησεν ὁ Θέσπις, ὥστε οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ εὑρετὴς αὐτοῦ. Ὁ Φρύνιχος, περίφημος διὰ τὰ φυσικὰ θέλγητρα καὶ τὰς ἡδύτητας τῶν λυρικῶν χορῶν του, ὕψωσεν αὐτὸ εἰς ἔτι ἀνώτερον βαθμὸν ἐντελείας· ἀκολουθῶν δ' ἴσως τὴν παλαιὰν χρῆσιν τοῦ δράματος, παρέστησεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου (Ὀλυμπ. 71, 3), καὶ ἡ φατρία, ἥτις ἐμπόδισε τὸν λαὸν τοῦ νὰ δώσῃ πλέον τελεσφόρον συνδρομὴν, ἐνήργησε νὰ καταδικασθῇ εἰς πρόστιμον 1,000 δραχμῶν, τοῦ δὲ ποιήματός του ἡ παράστασις ν' ἀπαγορευθῇ (1). Ὁ δ' Αἰσχύλος, ὅστις ἦτο προωρισμένος νὰ ὑψώσῃ τὸ δρᾶμα εἰς τὸν ἀκρότατον βαθμὸν τῆς ἐντελείας, εἶχεν ἤδη παραστήσει (Ὀλυμπ. 70, 2) τὸ πρῶτον ποίημά του. Ὁ δὲ πολεμικὸς οὗτος ποιητὴς ἐπολέμησε κατὰ τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰς Πλαταιὰς, καὶ μετέφερεν (Ὀλυμπ. 77 1) εἰς τὴν σκηνὴν ἐνώπιον τῶν τροπαιούχων Ἀθηναίων τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ἧτταν Κατὰ τὴν ἰσχὺν δὲ, τὸ ὕψος καὶ ὅλα τὰ ὑψηλότερα τῆς ποιήσεως προτερήματα, οὐδεὶς ὑπερέβη, οὐδὲ θέλει ὑπερβῇ τὰ δράματα τοῦ Αἰσχύλου, καὶ σπανίως θέλει προσεγγίσει εἰς αὐτά.

Οἱ δὲ Ποιηταὶ οὗτοι, ὀλίγων τινῶν ἐξαιρουμένων, ἐμφαίνουν τὴν συμπεριφορὰν καὶ τὸ φρόνημα ἁγνῆς καὶ γενναίας ἀριστοκρατίας. Διδάσκουν εὐλάβειαν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς, καὶ ἐμπνέουν σέβας πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς ἀρχαίας θεσμοθεσίας. Ἡ ἀρετὴ, ἥ τε δημοσία καὶ ἡ ἰδιωτικὴ, εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῶν ἐγκωμίων των· ἡ εὐγένεια, συνωδευμένη μὲ λαμπρὰς πράξεις ἐκθειάζεται· ἡ δὲ πομπὴ καὶ ἡ λαμπρότης τῶν αὐλῶν, καὶ ἡ γενναία φιλοξενία τῶν ἡγεμόνων καὶ εὐγενῶν, ἐγκωμιάζον-

(1) Ἡρόδοτ. ϛ'. 21.

ται πρεπόντως. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς λυρικοὺς ποιητὰς διδάσκουν γνώμας φιλοσοφίας τινὸς μὴ ἀπαδούσης μ' ἐκείνην, ἥτις μετὰ ταῦτα ἐδιδάσκετο εἰς τοὺς κήπους τοῦ Ἐπικούρου.

Ἡ δὲ φιλοσοφία πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ὑψώθη κατὰ τὴν Ἰωνίαν ὑπεράνω τῆς ἁπλῆς ἠθικῆς σοφίας, καὶ ἐπροσωποποίησε κοσμογονίας τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Ὁ Θαλῆς, ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Ξενοφάνης καὶ πρὸ πάντων ὁ Πυθαγόρας ἐδίδασκον τὴν σοφίαν, τὴν ὁποίαν ὑποτίθεται, ὅτι ἔμαθον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὰ δόγματά των ὅμως δὲν εἶναι ἔργον τῆς ἱστορίας. Ἐπειδὴ δ' ὁ πάπυρος τῆς Αἰγύπτου ἐχορήγει ἤδη ἀφθονωτέραν παρὰ πρότερον ὕλην εἰς τὴν γραφήν, ἤρχισαν νὰ συντάσσωνται ἱστορίαι εἰς τὸ πεζόν, διότι οἱ στίχοι ἦσαν τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου διετηρήθη μέχρι τοῦδε ἡ μνήμη τῶν συμβεβηκότων. Τὰ ὀνόματα Ἑκαταίου τοῦ Μιλησίου, Χάρωνος τοῦ Λαμψακηνοῦ καὶ ἄλλων, καὶ ὀλίγα τινὰ σύντομα τεμάχια τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, περιῆλθον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καμμία σύγχρονος διήγησις τῶν συμβεβηκότων τῆς περιόδου ταύτης δὲν σώζεται, καὶ ὁ κυριώτερος ἢ ὁ μόνος συγγραφεύς μας, εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις ἐγεννήθη μόλις τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰλικρινεστάτη διήγησίς του ἐλήφθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τ' ᾀδόμενα καὶ τὴν φήμην, καὶ ὁ ἀναγνώστης παρετήρησεν ἤδη βεβαίως τὸ μυθικὸν χρῶμα τῆς διηγήσεώς του (1).

(1) Ἔχομεν ὡσαύτως, ὡς εἴδομεν, τὸν Διόδωρον, τὸν Ἰουστῖνον τοὺς Βίους τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὸν Κορνήλιον Νέπωτα, ἀλλ' οὗτοι ἠρανίσθησαν τὰς διηγήσεις των ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον ἢ ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς μεταγενεστέρους τούτου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

Ὀλυμπιὰς 78, 4—103, 4. Π. Χ. 465—361.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α′ (1).

Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. — Ἐπανάστασις τῶν Μεσσηνίων. — Πόλεμος τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Κορίνθου. — Μάχαι ἐν Τανάγρᾳ καὶ Οἰνοφύτοις. — Ἐκστρατεία Ἀθηναίων εἰς Αἴγυπτον. — Ἡ ἐν Κορωνείᾳ μάχη. — Κατάκτησις τῆς Σάμου. — Δύναμις τῶν Ἀθηναίων. — Ἐπιῤῥοὴ τοῦ Περικλέους.

Ὀλυμπ. 78, 4—85, 1. *Π. Χ.* 465—440.

Η περίοδος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμβαίνομεν ἤδη, διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν προηγουμένην. Αὕτη παριστᾷ τὴν Ἑλλάδα στασιάζουσαν ἐσωτερικῶς, καὶ στρέφουσαν τὰς δυνάμεις της καθ᾽ ἑαυτῆς· τὰ δὲ συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα οἱ σύγχρονοι ἐγγράφως μᾶς μετέδωκαν, ἐμφαίνουν τὰ ἐντελῆ γνωρίσματα τῆς ἀληθείας (2). Ὄχι μόνον ἡ Ἑλλὰς ἐν γένει, ἀλλὰ καὶ ἑκάστη πολιτεία καὶ πόλις ἰδιαιτέρως (ἐξαιρουμένης τῆς Σπάρτης), εἶναι

---

(1) Θουκυδ. ά. 100—117. Διόδωρ. ιά 63—65, 70, 74—88. ιϐ′. 1—7, 27. 28. Πλούταρχ. εἰς Κίμων. καὶ Περικλ.

(2) Πόσον ὀλίγα ἐκ τῶν συμβεβηκότων καὶ αὐτῶν τῶν Περσικῶν πολέμων ἠμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν ἀκριβῶς ἀληθῆ!

διῃρημένη εἰς δύο ἀντιθέτους καὶ ἐχθρικὰς φατρίας (1), τὴν ἀριστοκρατικὴν ἤ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀλιγαρχικὴν, καὶ τὴν δημοκρατικήν. Κατὰ δὲ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιόδου ταύτης κατέχει τὴν πρώτην θέσιν τοῦ δράματος ἡ λαμπρὰ δημοκρατία τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν διαδέχεται μετά τινα χρόνον ἡ δημοκρατία τῶν Θηβῶν. Ἐκ τούτου λοιπὸν ὀνομάζομεν αὐτὴν δημοκρατικὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι πολιτεῖαι, ἦσαν διῃρημέναι εἰς δύο φατρίας. Καὶ τῆς μὲν ἀριστοκρατίας ἀρχηγὸς ἦτο Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ κατὰ τὸν Μαραθῶνα νικητοῦ· τῆς δὲ δημοκρατίας ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Περικλῆς ὁ υἱὸς τοῦ καταδιώκτου τοῦ Μιλτιάδου, καὶ νικητοῦ ἐν Μυκάλῃ. Ὁ δὲ Κίμων, ὅστις εἶχεν ἀνακτήσει τὰ εἰς τὴν Χερσόνησον ὑποστατικά του, καὶ εἶχε λάβει μέγα μέρος ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου, ἦτον ὑπέρπλουτος. Μετεχειρίζετο δὲ τὸν πλοῦτόν του πρὸς διατήρησιν καὶ αὔξησιν τῆς ἐπιῤῥοῆς του εἰς τὴν πολιτείαν. Διότι ἀνήγειρεν ἐξ ἰδίων του τὸ μεσημβρινὸν τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ἤρχισε τὰ τείχη, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ συνάπτωσι τὴν πόλιν μὲ τοὺς λιμένας της· ἐσχεδίασε καὶ ἐφύτευσε τὸν κῆπον, τὸν ὀνομαζόμενον Ἀκαδημίαν, καὶ ἐφύτευσεν εἰς τὴν ἀγορὰν πλατάνους. Ὅλοι δ' οἱ πολῖται ἠδύναντο νὰ περιπατῶσι καὶ νὰ συλλέγωσι καρποὺς ἀπὸ τοὺς κήπους καὶ τοὺς ἀγρούς του, τοὺς πλησιοχώρους εἰς τὴν πόλιν. Ἐνῷ δὲ περιεπάτει, ἠκολουθεῖτο ἀπὸ καλῶς ἐνδεδυμένους δούλους, καὶ ἂν ἀπήντα γέροντά τινα πολίτην, πενιχρῶς ἐνδεδυμένον, ἤλλασσε τὰ φορέματά

(1) Ὅταν γείνῃ πολιτική τις μεταβολὴ εἰς πολιτείαν ἢ πόλιν τινὰ, πρέπει ἀμέσως νὰ συμπεράνωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τῆς κυβερνώσης ἤδη φατρίας ὑπερίσχυσαν. Παρακαλοῦμεν δὲ τὸν ἀναγνώστην νὰ ἔχῃ πάντοτε τοῦτο κατὰ νοῦν.

του μὲ τὰ τῶν δούλων του, καὶ ἐδάνειζεν ἢ ἐδώρει χρήματα εἰς πάντα ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἔχοντα ἀνάγκην. Ὁ δ' ἀντίζηλός του, κατώτερος κατὰ τὸν πλοῦτον, ἐβάδιζε διάφορον ὁδὸν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ (1).

Ὁ δὲ Κίμων καὶ ἡ φατρία του ἐπροθυμοῦντο νὰ διατηρῶσι τὴν φιλικὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς Σπάρτης, τὴν ἔκπαλαι ὑφισταμένην· ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ἤδη μεταβληθῆ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ἁρμονία αὕτη δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διατηρηθῇ, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπαρουσιάσθη καὶ ἀφορμὴ ἔχθρας.

Ὁ λαὸς τῆς Θάσου ἀντεποιεῖτο τοὺς λιμένας καὶ τὰ χρύσεια μεταλλεῖα τὰ κατὰ τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Θρᾴκης, τὰ ὁποῖα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον λάβει εἰς τὴν κατοχήν των, ὡς ἀνήκοντα δῆθεν εἰς αὐτοὺς ἐξ ἀρχῆς. Εἰς ταύτην δὲ τὴν περίστασιν, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην, οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὴν δύναμιν ὡς δικαίωμα, καὶ ἐπομένως ὁ Κίμων ἐπαρουσιάσθη (Ὀλυμπ. 78 4) (2) μετὰ στόλου τινὸς διὰ νὰ περαιώσῃ τὰ παράπονα τῶν Θασίων καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ νὰ πληρώσουν τὸν φόρον των. Νικήσας δ' αὐτοὺς διὰ θαλάσσης, ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, καὶ διαφθείρας τὴν νῆσον, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Οἱ δὲ Θάσιοι, ἀφοῦ ἀντεστάθησαν τρία ἔτη, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσι, νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖά των, νὰ πληρώσωσι μεγάλην ποσότητα χρημάτων καὶ νὰ παραιτήσωσι πᾶσαν ἀντιποίησιν τῶν λιμένων καὶ μεταλλείων τῆς Θρᾴκης. Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Θάσου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 10,000 ἀποίκους ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν πολιτῶν καὶ

(1) Θεόπομπ. παρ' Ἀθηναίῳ ιβ'. 533. Πλούταρ. εἰς Κίμωνα 10.

(2) Ἐν ἔτος μετὰ τὴν κατὰ τὸν Εὐρυμέδοντα νίκην του.

ἐκ τῶν συμμάχων πολιτειῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, καὶ ἀπῴκισαν αὐτοὺς εἰς τόπον, ὅστις τότε μὲν ὠνομάσθη *Ἐννέα Ὁδοί*, μετὰ δὲ ταῦτα Ἀμφίπολις. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, οἱ ἄποικοι οὗτοι τολμήσαντες νὰ προχωρήσωσιν ὑπὲρ τὸ δέον πρὸς τὴν μεσόγειον, κατεσφάγησαν σχεδὸν ὅλοι ἀπὸ Θρακικὰς φυλάς (1).

Οἱ δὲ Θάσιοι ἀμηχανοῦντες εἶχον παρακαλέσει τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς βοηθήσωσιν εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Ἀττικήν· οὗτοι δ' ἦσαν ἕτοιμοι νὰ στείλωσι κρυφίως στράτευμα ἐκεῖσε, ὅτε συνέβη τρομερὸς σεισμὸς, ὅστις κατέστρεψεν ὁλόκληρον τὴν πόλιν Σπάρτην, ἐξαιρουμένων πέντε οἰκιῶν, καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων της. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι, οἵτινες εἶχον ὑποβληθῇ εἰς τὸν Εἱλωτισμὸν, ἐδράξαντο τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐπαναστατοῦντες· ἡνώθησαν δὲ μὲ αὐτοὺς καὶ ἄλλοι Εἵλωτες, καὶ ἐκ τῶν Περιοίκων οἱ Θουριᾶται καὶ Αἰθαεῖς· ἡ δ' Ἰθώμη ἔγεινε καὶ πάλιν καταφύγιον αὐτῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται λοιπὸν ἔχοντες ἀνάγκην, ἐπεκαλέσθησαν τῶν συμμάχων αὐτῶν Πελοποννησίων τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἑτοίμως ἐχορήγησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις των δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἰθώμην, ἐζήτησαν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἐμπείρων εἰς τὰς πολιορκίας. Οἱ δ' ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιλακωνικῆς φατρίας ἐν Ἀθήναις, ἀντέτεινεν εἰς τὸ νὰ δοθῇ βοήθεια· ἀλλ' ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ Κίμωνος ὑπερίσχυσε, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁδηγῶν Ἀθηναϊκήν τινα δύναμιν ἔφθασεν εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰθώμης. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἔφοδος, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν, ἀπέβη ἀτελεσφόρητος, προσέφυγον εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀποκλεισμοῦ· ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ζηλοτυποῦντες ἢ ὑποπτεύοντες τοὺς συμμάχους των Ἀθηναίους, ἐπὶ τῇ προ-

(1) Θουκυδ. δ'. 102.

φάσει, ὅτι αὐτοὶ καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι των ἦσαν ἱκανοὶ πρὸς τὸν ἀποκλεισμὸν, εἶπον, ὅτι δὲν εἶχον χρείαν τῆς περαιτέρω βοηθείας των (Ὀλυμπ. 79, 4). Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἀνεχώρησαν παρωργισμένοι, οἱ δ' ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος μετ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ τὸν ἐξοστρακίσωσιν· καὶ ἂν καὶ οἱ Ἀργεῖοι εἶχον μηδίσει, οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν μετ' αὐτῶν ὡς ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης, καὶ προσέτι μετὰ τῶν Θεσσαλῶν. Μετ' ὀλίγον δ' οἱ Μεγαρεῖς, δυσαρεστηθέντες κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διότι ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Κορινθίους νὰ τοὺς καταπολεμῶσιν, ἡνώθησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ παρέδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸν λιμένα των Νίσαιαν(τὸν ὁποῖον διὰ μακρῶν τειχῶν οἱ Ἀθηναῖοι συνῆψαν μὲ τὴν πόλιν Μέγαρα), καὶ τὸν λιμένα Πηγὰς κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ἡ δὲ μετὰ τῶν Μεγάρων συμμαχία ἐπέφερε πόλεμον μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν συμμάχων τῶν τελευταίων (Ὀλυμπ. 803) Τινὰ δὲ στρατεύματα Ἀθηναϊκὰ, τὰ ὁποῖα ἀπέβησαν εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀκτὴν Ἀλιὰς, ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Κορινθίων καὶ Ἐπιδαμνίων· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν ναυτικὴν νίκην πλησίον τῆς Κεκρυφαλείας κατὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον· ἔπειτα δ' ἐκροτήθη ναυμαχία μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Αἰγινητῶν καὶ τῶν συμμάχων ἀμφοτέρων, καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι ἐνικήθησαν ἀπωλέσαντες 70 τριήρεις. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀποβάντες εἰς Αἴγιναν ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. Τριακόσιοι δ' ὁπλῖται διέβησαν ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ Ἐπίδαυρον εἰς βοήθειαν τῆς Αἰγίνης, οἱ δὲ Κορίνθιοι καὶ οἱ σύμμαχοί των εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεγαρίδα στοχαζόμενοι, ὅτι, ἐπειδὴ τινὲς Ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις ἦσαν εἰς τὴν Αἴγιναν, ἄλλαι δὲ εἰς ἔτι μεμακρυσμένην χώραν (1), οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν τὴν

(1) Εἰς τὴν Αἴγυπτον Σ. Μ.

Μεγαρίδα, ἢ ἐὰν ἐπεχείρουν νὰ τὴν βοηθήσουν, ἤθελον ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Αἴγιναν. Ἀλλ' ὁ ἡρωϊσμὸς, ὅστις ἐνεψύχονεν ἤδη τοὺς Ἀθηναίους,ἐξετείνετο εἰς ὅλους μικροὺς τε καὶ μεγάλους. Ὁ Μυρωνίδης λοιπὸν, ἔμπειρος ὢν ϛρατηγὸς, ἐκίνησεν εἰς τὰ Μέγαρα, ἄγων στράτευμα συγκείμενον ἀπὸ γέροντας καὶ παιδία, καὶ συνεκρότησε μάχην, ἥτις ἔμεινεν ἀμφιῤῥεπής· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Κορίνθιοι ἀνεχώρησαν μετ' αὐτὴν, οἱ Ἀθηναῖοι ἔϛησαν τρόπαιον. Καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐλεγχόμενοι ἐν τῇ πατρίδι τωνδιὰ τὴν δειλίαν των, ἐπέστρεψαν μετὰ δώδεκα ἡμέρας, καὶ ἤρχισαν ν'ἀνεγείρωσι τρόπαιον· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐξελθόντες ἀπὸ τὰ Μέγαρα ἐφόνευσαν τοὺς ἐνασχολουμένους εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τροπαίου,καὶ ἐνίκησαν τοὺς ἐλθόντας εἰς βοήθειάν των. Ἐνῷ δ'ἔφευγον οἱ Κορίνθιοι, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπερισκέπτως ἐνέπεσον εἴς τινα ἀγρὸν περικλεισμένον μὲ βαθεῖαν τάφρον, καὶ ἔχοντα μίαν μόνην εἴσοδον. Οἱ δ'Ἀθηναῖοι φθάσαντες ἔταξαν τοὺς ὁπλίτας των κατὰ τὴν εἴσοδον ταύτην, καὶ ἔπειτα περικυκλώσαντες τὸν τόπον μὲ σφενδονήτας, ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς ἐν τῷ ἀγρῷ λιθοβολοῦντες αὐτούς.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Μεσσηνίων φαίνεται, ὅτι ἐμπόδισε τοὺς Λακεδαιμονίους τοῦ νὰ συμμεθέξωσι τοῦ παρόντος πολέμου· ἀλλ' ὅτε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην(Ὀλυμπ. 80, 4) οἱ Φωκεῖς προσέβαλλον τὴν μικρὰν μητρόπολίν των Δωρίδα, τὸ υἱϊκὸν σέβας παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ τὴν βοηθήσωσιν. Ἔχοντες λοιπὸν 600 ὁπλίτας ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ 10,000 ἐκ τῶν συμμάχων των, ἔφθασαν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ ὑπέταξαν τὸν λαὸν αὐτῆς. Ἡ δὲ παρουσία τοῦ στρατεύματος τούτου εἰς Βοιωτίαν ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν ἰδέαν τοῦ ν' ἀνακτήσουν τὴν ἡγεμονίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπολέσει. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, θέλοντες νὰ ἀναστήσουν ἀντίπαλον πόλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, συνεμάχη-

σαν μετ' αὐτῶν· προσέτι οἱ ἐν Ἀθήναις ὀλιγαρχικοὶ ἔστειλαν κρυφίως διὰ νὰ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατεύματος· ἀλλ' ἡ δημοκρατικὴ φατρία, ἥτις ἐκυβέρνα τότε, ἦτον ἐπίσης ἄγρυπνος καὶ ἑτοίμη. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι δὲν ἠδύναντο ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐφύλαττον τὸ ὄρος Γεράνειαν κατὰ τὸν Ἰσθμὸν, καὶ ὁ κατὰ τὰς Πηγὰς στόλος των ἐθαλασσοκράτει τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Οἱ σύμμαχοι ὡσαύτως συνέλεξαν ςράτευμα διὰ νὰ προσβάλωσι, καὶ, εἰ δυνατὸν, νὰ καταστρέψωσι τοὺς Πελοποννησίους. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐχορήγησαν ἐπὶ τούτῳ ὅλας τὰς διαθεσίμους δυνάμεις των, καὶ, μετὰ τῶν συμμάχων των καὶ χιλίων Ἀργείων, τὸ στράτευμα αὐτῶν συνεποσώθη εἰς 14,000 ὁπλιτῶν, ἐκτὸς τοῦ ἱππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε φθάσει ἤδη. Συνεκροτήθη λοιπὸν μάχη εἰς τὴν Τανάγραν, καθ' ἣν, ἕνεκα κυρίως τῆς λειποταξίας τῶν Θεσσαλῶν, ἐνίκησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ἐμβάντες εἰς τὴν Μεγαρικὴν κατέκοψαν, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν τοῦ πολέμου, ὅλα τὰ καρποφόρα δένδρα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅστις ἦτον ἤδη ἀφύλακτος.

Ἡ ἐν Τανάγρᾳ μάχη ἐκροτήθη τὸν Νοέμβριον μῆνα, καὶ μετὰ 62 ἡμέρας Μυρωνίδης ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς, προσέβαλε τοὺς Βοιωτοὺς εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Οἰνόφυτα, κατὰ τὴν πεδιάδα τῆς Τανάγρας, καὶ τοὺς ἐνίκησε κατὰ κράτος. Τὰ δὲ τείχη τῆς Τανάγρας ἐκρημνίσθησαν, ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν Ἀθηναίων ἐξετάθη καθ' ὅλην τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἡ δύναμις τῶν Θηβῶν ἐταπεινώθη (1). Τὸ

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. έ, 2) λέγει, ὅτι μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ δημοκρατία τῶν Θηβῶν κατελύθη (ἀπὸ τοὺς ἀριστοκράτας) ἕνεκα τῆς κακῆς διευθύνσεώς της. Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἔγεινε

αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ εἰς τὴν Φωκίδα, καὶ οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δώσωσιν 100 ἀπὸ τοὺς προκρίτους των ὡς ὁμήρους εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οὕτως ἡ λαμπρὰ αὕτη ἐκστρατεία τοῦ Μυρωνίδου κατέστησε τὴν Ἀθηναϊκὴν δύναμιν κυρίαρχον ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (Ὀλυμπ. 81, 1) οἱ Αἰγινῆται συνεφώνησαν νὰ κρημνίσουν τὰ τείχη των, νὰ παραδώσουν τὰ πλοῖά των, καὶ νὰ πληρόνωσι φόρον. Διὰ ν' ἀσφαλισθῇ δ' ἔτι μᾶλλον ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων, τὰ Μακρὰ Τείχη των, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Πειραιῶς, τὸ δὲ μέχρι τοῦ Φαλήρου, ἀπεπερατώθησαν, καὶ οὕτως αἱ Ἀθῆναι ὀλίγον εἶχον πλέον νὰ φοβῶνται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς των. Ὁ δὲ Τολμίδης, εἷς τῶν ἐνιαυσίων στρατηγῶν αὐτῶν, ἄγων στόλον καὶ στρατεύματα, περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον (Ὀλυμπ. 81, 2), ἐπυρπόλησε τὸ Γύθειον, τὸ ἐπίνειον τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκυρίευσε τὴν κατὰ τὴν Αἰτωλίαν Κορινθιακὴν πόλιν Χαλκίδα, καὶ ἀποβιβάσας στράτευμα εἰς τὴν Σικυῶνα ἐνίκησε τοὺς ἐλθόντας νὰ τὸν ἀντικρούσωσι.

Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ Τολμίδου γενομένων κατακτήσεων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἦτο καὶ ἡ τῆς Ναυπάκτου κατὰ τὸν Κρισσαῖον κόλπον, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ὀζόλας Λοκρούς. Ἐπειδὴ δ' οἱ Μεσσήνιοι, ἀφοῦ γενναίως ἀντέσχον εἰς δεκαετῆ ἀποκλεισμόν, ἦλθον τέλος εἰς συνδιαλλαγὴν μὲ τοὺς πολιορκητάς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὤφειλον ν' ἀναχωρήσουν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, οἱ Ἀθηναῖοι παρεχώρησαν εἰς αὐτοὺς τὴν νεωστὶ κατακτηθεῖσαν Ναύπακτον διὰ νὰ κατοικήσωσιν, ὅπου αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοί των ἐξηκολούθουν κατοικοῦντες, ἕως οὗ ἔτυχον εὐμενεστέρων περιστάσεων.

μᾶλλον μετὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ μάχην, καὶ ὅτι ἡ δημοκρατία ἐσυστήθη μετὰ τὴν ἐν Οἰνοφύτοις μάχην.

Ἐνῷ τοιουτοτρόπως ἡ νίκη ἐλάμπρυνε τὰ ὅπλα τῶν Ἀθηναίων, ὁ Περικλῆς ἐπρονόει ὑπὲρ τῶν ἐνδεῶν πολιτῶν ἀποστέλλων πολυαρίθμους ἀποικίας· διότι 5,000 κληρούχους ἢ ἀποίκους ἀπέστειλεν εἰς Νάξον, 250 εἰς Ἄνδρον, 1,000 εἰς τὴν Χερσόνησον, ἄλλους τόσους εἰς τὴν χώραν τῶν ἐν Θράκῃ Βισαλτῶν, καὶ ἄλλους πολυαρίθμους εἰς Εὔβοιαν (1). Οἱ δ' ἄποικοι οὗτοι ὡμοίαζον μᾶλλον τοὺς ἀποίκους τῆς Ῥώμης (2) παρὰ τοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· οὗτοι ὑπηρέτουν ὡς φρουραὶ εἰς τοὺς τόπους ὅπου ἀπῳκίζοντο. Διετήρουν δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου Ἀθηναίου, καὶ ἠδύναντο μάλιστα νὰ κατοικῶσιν εἰς Ἀθήνας, ἐκμισθοῦντες τὰς γαίας εἰς τοὺς πρώτους ἰδιοκτήτας (3). Ὅτι δ' αἱ ἀποικίαι ἐχρησίμευον μεγάλως πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ὑπάρχει κατὰ τοῦτο καμμία ἀμφιβολία. Εἶναι ἐξίσου δῆλον, ὅτι, ὡς τὰ παραδείγματα τῆς Νάξου καὶ Ἄνδρου δεικνύουν, ὀλίγον ἐφυλάττοντο οἱ νόμοι τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν απόκτησιν γαιῶν πρὸς κατοίκισιν τῶν ἀποίκων.

Ἀνεφέραμεν ἤδη ἐν παρόδῳ, ὅτι τινὲς Ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις ἀπεδήμουν καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον. Ἦσαν τῷ ὄντι εἰς Αἴγυπτον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Λυβίης Ἴναρος εἶχε κυριεύσει μέρος τῆς Κάτω Αἰγύπτου (Ὀλυμπ. 80, 1), ὅπου ὁ Περσικὸς ζυγὸς ἦτον ἐπαχθής. Διὰ νὰ κραταιωθῇ δὲ, προσεκάλεσε τοὺς ἐν Κύπρῳ Ἀθηναίους ἔχοντας 200 τριήρεις ἰδίας τε καὶ συμμαχικὰς νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν του. Οὗτοι λοιπὸν ἀπεδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἀναπλεύσαντες τὸν Νεῖλον ἐκυρίευσαν τὰ δύο τρίτα τῆς πόλεως Μέμφιδος· τὸ δὲ

(1) Πλούταρχ. εἰς Περικλ. 11. Διόδ. ιά. 88.

(2) Ἱστορ. τῆς Ῥώμης. Σελ. 63.

(3) Εἰς τοῦτο κεῖται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀποικίας καὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς κληρουχίας.

ἄλλο τρίτον κατεῖχον ἀκόμη οἱ Πέρσαι καὶ οἱ φίλοι των Αἰγύπτιοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης, μαθὼν τὸ κίνημα τοῦτο τῶν Ἀθηναίων, ἔστειλε χρήματα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους διὰ νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν περιστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας εὑρίσκοντο οὗτοι, δὲν ἠδύναντο νὰ κινήσωσιν ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Ὁ Ἀρταξέρξης λοιπὸν ἔστειλε στράτευμα εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὸ ὁποῖον ἐνίκησε τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς συμμάχους των Ἕλληνας. Οἱ δὲ τελευταῖοι οὗτοι ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Μέμφιν, καὶ ἀποχωρήσαντες εἰς νῆσόν τινα τοῦ Νείλου, ἀντέσχον ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος, ἕως οὗ οἱ Πέρσαι τρέψαντες τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ, διέβησαν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν· καὶ ὀλίγοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν πορευθέντες εἰς τὴν Κυρήνην, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν. Ὁ δ' Ἴναρος ζωγρηθεὶς ἀνεσταυρώθη. Πεντήκοντα δὲ τριήρεις, αἵτινες ἤρχοντο πρὸς βοήθειαν, εἰσπλεύσασαι εἰς τὸ Μενδήσιον στόμα τοῦ Νείλου, καὶ προσβληθεῖσαι κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, κατεστράφησαν σχεδὸν ὅλαι (Ὀλυμπ. 81, 2)· καὶ οὕτως ἐτελείωσεν ἡ δυστυχὴς αὕτη ἐκστρατεία.

Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξησθένησαν ὁπωσοῦν ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀγώνων, τοὺς ὁποίους εἶχον καταβάλει, συνησθάνθησαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναπαύσεως. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴν ἐν Τανάγρᾳ ἧτταν, ὁ λαὸς, ὡς λέγεται (1), φοβούμενος εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀπεφάσισε ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Κίμωνα, καὶ ὁ Περικλῆς αὐτὸς ἐπρότεινε τὸ ψήφισμα τῆς ἀνακλήσεως. Ἐπέστρεψε δ' εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα του, καὶ δι' αὐτοῦ ἔγεινε μετ' ὀλίγον πενταετὴς ἀνακωχὴ μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους (Ὀλυμπ. 82, 3) (2).

(1) Πλούταρχ. εἰς Κίμ. 17—

(2) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐσυστήθη ἡ δεκανδρία εἰς τὴν Ῥώμην. Οἱ

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἔγεινε τριακονταετὴς εἰρήνη μεταξὺ Λακεδαίμονος καὶ Ἄργους.

Ἐν τούτοις ὁ πόλεμος ἐξηκολούθει κατὰ τῶν Βαρβάρων, καὶ στόλος 200 Ἀθηναϊκῶν τριηρῶν ἐκίνησε, ναυαρχοῦντος τοῦ Κίμωνος, ὅστις ἔπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Κίττιον· ταυτοχρόνως δ' ἀπέστειλεν οὗτος 60 τριήρεις εἰς Αἴγυπτον πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀμυρταίου, ὅστις ἀντεῖχεν ἐναντίον τῶν Περσῶν κατὰ τὰ ἕλη τοῦ Δέλτα. Ἀλλ' ὁ Κίμων ἀπέθανε (Ὀλυμπ. 84, 4) πολιορκῶν τὸ Κίτιον. Καὶ ἐπειδὴ συνέβη ἔλλειψις τροφῶν, ὁ στόλος παρήτησε τὴν πολιορκίαν, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τὰς ἐξ Αἰγύπτου τριήρεις ἔπλεεν εἰς τὰ ἴδια. Ἐνῷ δ' οἱ Ἀθηναῖοι διέβαινον πλησίον τῆς Σαλαμῖνος κατὰ τὸ παράλιον τῆς Κύπρου, ἀπήντησαν στόλον Φοινικικῶν καὶ Κιλικικῶν πλοίων, τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν προσβαλόντες αὐτὸν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (1).

Κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος ὡσαύτως, ἕνεκα ἔριδός τινος μεταξὺ Δελφῶν καὶ Φωκέων ὡς πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν στράτευμα, καὶ ἔδωκαν τὴν ἐπιτροπείαν εἰς τοὺς πρώτους· ἀλλ' ἅμ' ἀνεχώρησε τὸ στράτευμα, ὁ μὲν Περικλῆς ἔφθασεν ἐκεῖ ὁδηγῶν Ἀθηναϊκὸν στράτευμα καὶ κατέστησεν ἐπιτρόπους τοὺς Φωκεῖς· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἔδωκαν εἰς τοῦτο καμμίαν προσοχήν. Τὸ δὲ δικαίωμα τῆς Προμαντείας, ἢ τὸ νὰ συμβουλεύηταί τις πρῶτος τὸν χρησμὸν, τὸ ὁποῖον εἶχε δοθῆ εἰς τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοὺς

τρεῖς Ῥωμαῖοι Γερουσιασταὶ εἶχον σταλῆ εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα 82, 1, διὰ νὰ συλλέξωσι τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, οἵτινες ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν νομοθεσίαν τῆς Ῥώμης.

(1) Ἡ περίφημος Κιμώνειος Εἰρήνη, ὡς ὀνομάζεται, ἔγεινεν, ὡς λέγεται, κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον. Διόδ. ιβ'. 4.

Δελφούς, ἐδόθη ἤδη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς, καὶ ἡ τιμὴ αὕτη, ἥτις εἶχε πολιτικὴν βαρύτητα, ἦτον ἴσως ἡ κυρία αἰτία τῆς ἐπεμβάσεως ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν.

Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ δημοκρατικὴ φατρία ἐν Βοιωτίᾳ, πολλοὶ ἐκ τῆς ἐναντίας φατρίας ἦσαν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, ἐξόριστοι. Οὗτοι δ' ἐκυρίευσαν τὸν Ὀρχομενὸν, τὴν Χαιρώνειαν καί τινας ἄλλας χώρας· καὶ ἂν δὲν ἀνεχαιτίζοντο ἐγκαίρως, ἠδύνατο νὰ διακινδυνεύσῃ μεγάλως ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Τολμίδης λοιπὸν ἄγων ςράτευμα ἐκυρίευσε καὶ ἔθεσε φρουρὰν εἰς τὴν Χαιρώνειαν (Ὀλυμ. 83, 2). Ἀλλ' ἐνῷ ἐπέστρεφε, προσεβλήθη κατὰ τὴν Κορώνειαν ἀπὸ τοὺς ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐξορίστους, ἡνωμένους ὄντας μὲ τοὺς ἐκ τῆς Εὐβοίας ἐξορίστους καὶ ἄλλους φίλους των. Καὶ ὁ μὲν Τολμίδης ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην, τὰ δὲ στρατεύματά του ὅλα ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι φοβούμενοι γενικὸν πόλεμον συνωμολόγησαν συνθήκην, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐκένωσαν τὴν Βοιωτίαν, ἀφοῦ αὐτοὶ ἔλαβον τοὺς αἰχμαλώτους των. Οἱ ἐξόριστοι λοιπὸν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις των, καὶ τὰ πράγματα ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν των κατάστασιν. Τόσον προσωρινὸν εἶναι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἡγεμονίας!

Μετ' ὀλίγον δὲ (Ὀλυμπ. 83, 4) ἡ Εὔβοια ἐπανέστη· καὶ ἐνῷ ὁ Περικλῆς ἐνησχολεῖτο μετὰ στρατοῦ τινος εἰς τὸ νὰ τὴν ὑποτάξῃ, ἡ ἐν Μεγάροις ἐναντία τῶν Ἀθηνῶν φατρία λαβοῦσα τὰ ὅπλα κατέσφαξεν ὅλας τὰς Ἀθηναϊκὰς φρουρὰς, ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς τῆς Νισαίας. Καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι, Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι ἦλθον εἰς βοήθειαν τῶν Μεγαρέων, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Πλειστοάνακτα τὸν υἱὸν τοῦ Παυσανίου, ἕνα τῶν βασιλέων

τῆς Σπάρτης, εἰσέβαλον καὶ διέφθειραν τὴν πεδιάδα μέχρι τῆς Ἐλευσῖνος. Ὁ δὲ Περικλῆς ἐπανῆλθε μὲ τὸ στράτευμά του ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν· εὑρὼν δ' εὐκόλως τὰ μέσα τοῦ νὰ πείσῃ τὸν ἐχθρὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἀμαχητὶ (1), ἐπέστρεψε καὶ ὑπέταξε τὴν νῆσον ταύτην, ὅπου ἀπεδίωξε τὸν λαὸν τῶν Ἑστιαίων, καὶ παρεχώρησε τὰς γαίας των εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀποίκους. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως μὴ θέλοντες νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσι κατὰ τῆς Δωρικῆς συμμαχίας, εὐχαρίστως συνωμολόγησαν τριακονταετῆ ἀνακωχὴν, παραδώσαντες τὴν Νίσαιαν καὶ τὰς Πηγὰς, ἀνακαλέσαντες τὴν φρουρὰν, τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς Τροιζῆνα, καὶ παύσαντες τοῦ νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀχαΐας. Οὕτω γίνεται καταφανὴς ἡ ἀδυναμία τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἠπειρωτικῆς δυνάμεως. Αὗται ἐζήτουν νὰ λάβουν ἡγεμονίαν ὑπὲρ τὴν δύναμίν των, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν διατηρήσωσι.

Πέντε ἔτη περίπου μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ταύτην (Ὀλυμ. 85, 1), οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ Σάμιοι ἤρχισαν πόλεμον χάριν τῆς κατοχῆς τῆς Πριήνης, καὶ οἱ πρῶτοι νικηθέντες ἐπεκαλέσθησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Περικλῆς ἔπλευσε μὲ 40 Ἀθηναϊκὰς τριήρεις εἰς Σάμον, ὅπου ἐσυστήθη δημοκρατία, καὶ πεντήκοντα ἄνδρες καὶ ἰσάριθμοι νέοι ἐκ τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας ἐλήφθησαν ὡς ὅμηροι καὶ ἐτέθησαν εἰς τὴν Λῆμνον, ἡ δὲ Σάμος κατελήφθη ὑπὸ φρουρᾶς. Ἀλλ' οἱ φυγάδες Σάμιοι συνενοηθέντες μὲ τοὺς εἰς τὴν νῆσον φίλους των, καὶ λαβόντες βοήθειαν ἀπὸ τὸν

(1) Δηλ: δωροδοκῶν τὸν Κλεανδρίδαν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἔφοροι εἶχον στείλει μετὰ τοῦ νέου βασιλέως ὡς ἐπίτροπον καὶ σύμβουλόν του. Ἐπειδὴ δ' ἡ δωροδοκία ἀνεκαλύφθη, ὁ μὲν Κλεανδρίδας καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Πλειστοάναξ κατεδικάσθη εἰς τόσον βαρεῖαν χρηματικὴν ζημίαν, ὥστε ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Πλούταρχ. εἰς Περικλ. 22.

Πισούθνην ὕπαρχον τῶν Σάρδεων, ἐπέρασαν εἰς τὴν Σάμον ἐν καιρῷ νυκτός· καταβαλόντες δὲ τὴν δημοτικὴν φατρίαν, καὶ κατορθώσαντες νὰ κλέψωσι τοὺς ὁμήρους ἀπὸ τὴν Λῆμνον, παρέδωσαν τὴν Ἀθηναϊκὴν φρουρὰν εἰς τὸν Πισούθνην καὶ ἐπαναστάτησαν. Οἱ δὲ Βυζάντιοι συναποστατήσαντες ἡτοιμάζοντο νὰ προσβάλωσι τοὺς Μιλησίους.

Ἅμα δ' ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ ἀγγελία αὕτη, ἐξέπλευσαν 60 τριήρεις, ἐξ ὧν 16 ἐπορεύθησαν, ἄλλαι μὲν εἰς τὴν Καρίαν, διὰ ν' ἀντικρούσωσι τοὺς Φοίνικας, ἄλλαι δὲ διὰ νὰ ζητήσουν συνδρομὴν ἀπὸ τὴν Χίον καὶ Λέσβον. Ὁ δὲ Περικλῆς (1) ἔπλευσεν εἰς Σάμον μὲ τὰς λοιπὰς 44 τριήρεις, καὶ προσβαλὼν Σάμιόν τινα στόλον ἐξ 70 τριηρῶν τὸν ἐνίκησε. Λαβὼν δ' ἐπικουρίαν 40 πλοίων ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ 25 ἐκ Χίου καὶ Λέσβου, ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Σάμον καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Μετ' ὀλίγον δὲ μαθών, ὅτι ὁ Φοινικικὸς στόλος ἐπλησίαζέν, ἐξέπλευσε μετὰ 60 τριηρῶν πρὸς τὸ παράλιον τῆς Καρίας. Οἱ δὲ Σάμιοι ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν του, ἐξῆλθον καὶ νικήσαντες τὸν μείναντα στόλον, ἔγειναν κύριοι τῆς θαλάσσης ἐπὶ δεκατέσσαρας ἡμέρας, καὶ εἰσήγαγον ὅσας ζωοτροφίας ἐχρειάζοντο· ἀλλ' ὁ Περικλῆς ἐπέστρεψεν. Ἦλθον προσέτι καὶ 60 τριήρεις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ 30 ἀπὸ τὴν Χίον καὶ Λέσβον. Οἱ δὲ Σάμιοι, ἀποτολμήσαντες μικρὰν ναυμαχίαν, ἐπολιορκήθησαν ἐκ νέου, καὶ μετὰ ὀκτάμηνον ἀποκλεισμὸν ὑπεχώρησαν εἰς τὰς συνήθεις συνθήκας τοῦ νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ

(1) Ὁ ποιητὴς Σοφοκλῆς ἦτο συνάρχων τοῦ Περικλέους εἰς ταύτην τὴν περίστασιν. Στραβ. δ'. σελ. 638. Τὴν τιμὴν δὲ ταύτην χρεωστεῖ εἰς τὴν Ἀντιγόνην, τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ.

παραδώσωσι τὰ πλοῖά των καὶ νὰ πληρώσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου. Καὶ οἱ Βυζάντιοι συνωμολόγησαν προσέτι νὰ ἦναι ὑπήκοοι τῶν Ἀθηνῶν ὡς καὶ πρότερον.

Ἂς σταθῶμεν ἐνταῦθα, καὶ ἂς ἐπιθεωρήσωμεν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν ἐξωτερικῶς, καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῶν ἐσωτερικῶς κατὰ ταύτην τὴν περίοδον.

Ὁ κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης (1) ὁρίζει εἰς χιλίας τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποτελῶν εἰς τὰς Ἀθήνας πόλεων. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι μὲν ὑπερβολικός, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀποδεικνύει, ὅτι αἱ ὑποτελεῖς πόλεις ἦσαν πολυάριθμοι. Αἱ Ἀθῆναι ἐξουσίαζον τὴν Αἴγιναν, τὴν Εὔβοιαν, ὅλας τὰς Κυκλάδας καὶ Σποράδας, ἐξαιρουμένης τῆς Μήλου καὶ Θήρας, τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις τοῦ παραλίου τῆς Θράκης καὶ τὰς κατὰ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Βόσπορον, τὴν Σινώπην καί τινας ἄλλας πόλεις κατὰ τὸν Πόντον, ὅπου διεδέχθησαν τὴν ἐξουσίαν τῶν Μιλησίων, ὅλας σχεδὸν τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους τοῦ δυτικοῦ παραλίου τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, καί τινας πόλεις τῆς Λυκίας. Εἶχον τὴν Ναύπακτον κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, καὶ τὰς νήσους Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον, κατὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ ἐσχάτως εἶχον ἀποστείλει ἀποικίαν τινὰ εἰς τὸ Θούριον ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς παραλίας (2). Εἰς ἑκάστην δὲ πολιτείαν τῆς Ἑλλάδος ἡ δημοκρατικὴ φατρία ἐθεώρει τὰς Ἀθήνας ὡς προστάτιν της.

Ἡ κατάστασις τῶν ὑποτελῶν τούτων πολιτειῶν ἦτο διάφορος· διότι ἡ Χίος, καὶ ἡ Λέσβος, αἵτινες οὐδέποτε συνεφώνησαν νὰ συνεισφέρωσι χρήματα ἀντὶ ναυτῶν, ἦσαν αὐτόνομοι καὶ ἐθεωροῦντο ὡς σύμμαχοι. Ἡ δὲ κα-

(1) Εἰς Σφῆκας 707 καὶ ἐφεξῆς.
(2) Ὀλυμπ. 84, 2. Ὁ Ἱστορικὸς Ἡρόδοτος ἦτον εἷς τῶν ἀποίκων.

τάστασις τῆς Νάξου καὶ τῆς Εὐβοίας ἦτον ἡ χειρίστη, διότι αἱ γαῖαι αὐτῶν ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων ἀποίκων, καὶ ὁ λαὸς δὲν διέφερε σχεδὸν ἀπὸ τοὺς Περιοίκους. Αἱ δ' ἄλλαι πόλεις καὶ νῆσοι ἐπλήρονον ἐτησίως τὸ ἐπιβάλλον μέρος τοῦ φόρου των, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη ἀναβιβάσει αὐθαιρέτως εἰς 600 τάλαντα(1), καὶ μεταθέσει καὶ τὸ θησαυροφυλάκιον εἰς Ἀθήνας. Ἑξήκοντα δ' Ἀθηναϊκαὶ τριήρεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ πολῖται ὑπηρέτουν κατὰ σειρὰν, ἦσαν πάντοτε εἰς ἐνέργειαν, ἕτοιμαι νὰ ἐπιπέσουν κατὰ πάσης πόλεως, ἥτις ἤθελε δείξει καὶ τὸ παραμικρὸν σημεῖον ἀπειθείας. Ἡ δ' ἀντίστασις οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας παρεῖχε· διότι ἡ Ἀθηναϊκὴ ἐξουσία ἦτον, ὡς ὀρθῶς τὴν ὁρίζει ὁ Θουκυδίδης, τυραννία ἐνεργουμένη ἀνιλεῶς. Ὁ δὲ λαὸς τῶν ὑποτελῶν τούτων πόλεων ἦτον ὑποχρεωμένος νὰ φέρῃ εἰς τὰ Ἀθηναϊκὰ Δικαστήρια ὄχι μόνον τὰς δημοσίας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδιωτικὰς δίκας, διὰ νὰ δικάζωνται ἐκεῖ, ἐπειδὴ τοῦτο εἰσῆγε χρήματα εἰς τὰ βαλάντια τοῦ κυριάρχου λαοῦ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐλάμβανον τὰ ἐνοίκια τῶν οἰκιῶν των, τὸν μισθὸν

(1) Ἐὰν ὁ κατὰ τῆς Περσίας πόλεμος ἐτελείωσεν, ὡς ἀληθῶς συνέβη, τὸ τέταρτον ἔτος τῆς 82 Ὀλυμπιάδος (ἀδιάφορον δ' ἐὰν διὰ τῆς Κιμωνείου εἰρήνης ἢ μή), ποῖον δικαίωμα εἶχον πλέον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ εἰσπράττωσι φόρους, καὶ μάλιστα ν' αὐξήσωσι τὴν ποσότητα αὐτῶν; Ἡ ἀδικία καὶ τυραννία των κατὰ τοῦτο δὲν παραλληλίζεται, εἰ μὴ μόνον μὲ τὴν ἀναίδειαν τοῦ Περικλέους, ὅστις ἔλεγεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι δὲν ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς συμμάχους λόγον περὶ τῆς διαχειρήσεως τῶν χρημάτων, διότι τοὺς ὑπερασπίζοντο ἐναντίον τῶν Βαρβάρων, καὶ δὲν ἀνῆκεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξετάζωσιν ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ προτίμησιν ἐξώδευον τὰ χρήματα καλλωπίζοντες τὴν πόλιν των. Πλούταρχ. εἰς Περικλ. 12. Οὐδὲν ὅμως τάλαντον ἐξωδεύθη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βαρβάρων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος. Οἱ δὲ σύμμαχοι εἶχον ὡς μόνην ἀνταμοιβὴν ἀντὶ τῶν χρημάτων των τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, χάριν τοῦ ἰδίου αὐτῶν συμφέροντος, περιέστελλον τὴν πειρατείαν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου τῆς ἀσφαλείας συμμετεῖχον καὶ οἱ σύμμαχοι.

τῶν δούλων των, καὶ ἐπληρόνοντο ὡς δικασταὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀπόφασις τῶν δικῶν ἀνεβάλλετο, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξήσκουν τὴν πλέον ἄδικον καὶ τυραννικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν συμμάχων των. Ἀλλ' ἡ ἱστορία βεβαιοῖ, ὅτι ὁ μέγιστος καὶ ἰδιότροπώτατος τύραννος εἶναι ἡ κυρίαρχος δημοκρατία, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡ ἀχαλίνωτος αὕτη ἐξουσία, εἶναι τυραννία.

Τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, καὶ ἀφοῦ μετεβλήθη ἀπὸ τὸν Κλεισθένη, ἦτον, ὡς καὶ ὠνομάζετο, κατ' οὐσίαν ἀριστοκρατικόν· ὁ Ἀριστείδης κατέστησε μὲν αὐτὸ ὁπωσοῦν δημοκρατικώτερον· ἀλλ'αἱ μεγάλαι μεταβολαὶ ἔγειναν ἤδη ἀπὸ τὸν Περικλέα, ὅστις διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ἰδίαν του φιλοδοξίαν, εἰσήγαγε τὴν ἀγρίαν καὶ ἀχαλίνωτον ἐκείνην δημοκρατίαν, ἥτις τέλος ἐπέφερε τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτείας.

Ὁ μὲν παράδοξος οὗτος, καὶ μέγας ἀνὴρ, ἦτον υἱὸς τοῦ Ξανθίππου νικητοῦ ἐν Μυκάλῃ· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Ἀγαρίστη ἦτον θυγάτηρ τοῦ Κλεισθένους. Διὰ τῶν διδασκαλιῶν δὲ τῶν φιλοσόφων Δάμωνος, Ζήνωνος καὶ Ἀναξαγόρου ἀπηλλάχθη τὸ πνεῦμά του ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, ἀπέκτησε τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην, καὶ ἐδιδάχθη τὴν τέχνην τοῦ νὰ ἐφαρμόζῃ αὐτὴν ὠφελίμως. Ὅτε δ' ἤρχισε τὸ πολιτικόν του στάδιον, ἡ ἐπιῤῥοὴ τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας, ὁδηγουμένης ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, ἦτον ἰσχυρά. Ἐντεῦθεν δὲ κατενόησεν, ὅτι ἡ μόνη ἐλπὶς τοῦ νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας ἦτο τὸ ν' αὐξήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ δήμου, τὸν ὁποῖον ἦτον πεπεισμένος, ὅτι ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ κατὰ τὴν θέλησίν του. Ἐζήτησε λοιπὸν κατὰ πρῶτον νὰ περιστείλῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις συγκροτούμενος ἀπὸ τοὺς διατελέσαντας ἐντίμως ἄρχοντας, παρεῖχε μεγάλην ἠθικὴν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν

αριστοκρατίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον τὰ μέλη του (1). Τοῦτο δὲ κατώρθωσε διὰ τοῦ φίλου του Ἐφιάλτου, διότι ἐσυνείθιζε νὰ φαίνεται ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον εἰς τὰς τοιαύτας ὑποθέσεις (2).

Ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε νὰ ἐξοστρακισθῇ ὁ Κίμων, ἐξηκολούθει τὰ σχέδιά του, ἂν καὶ φανερῶς καὶ κρυφίως ἀντεπολιτεύετο αὐτὸν ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία, κατ' εἰσήγησιν τῆς ὁποίας φαίνεται, ἐφονεύθη καὶ ὁ Ἐφιάλτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπό τινα Ταναγραῖον (3). Ἡ δ' ἐν Τανάγρᾳ ἧττα ὠφέλησε τὴν φατρίαν ταύτην, ἐπειδὴ αὕτη ὑπεχρέωσε τὸν Περικλέα νὰ προτείνῃ αὐτὸς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Κίμωνος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος, ὁ συγγενής του Θουκυδίδης ὁ υἱὸς τοῦ Μηλησίου, ἔγεινεν ἀρχηγὸς αὐτῆς, ἀλλ' ἦτον πολὺ κατώτερος τοῦ Περικλέους κατὰ τὴν ἱκανότητα, καὶ ὅτε ἐπεχείρησε νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸν Περικλέα, οὗτος κατώρθωσε νὰ ἐξοστρακισθῇ ὁ ἀντίπαλος του (Ὀλυμπ. 84, 1). Ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία λοιπὸν ἐνικήθη κατὰ κράτος, καὶ ὁ Περικλῆς ἔμεινε μο-

(1) Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ ποιητὴς Αἰσχύλος παρέστησε τὴν μεγαλοπρεπῆ Τριλογίαν του Ὀρέστειαν, ἥτις εὐτυχῶς διεσώθη εἰς ἡμᾶς. Ὁ δὲ σκοπός του ἦτον νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου, περιβάλλων διὰ τῶν Εὐμενίδων αὐτοῦ τὴν μυθικὴν γέννησιν ἐκείνου μὲ τὰς σεμνὰς ἐπινοήσεις τῆς ἀνδρώδους μεγαλοφυΐας του. Ἐστοχάσθησαν δὲ ὡς πιθανώτατον, ὅτι ἡ καταδίωξις, τὴν ὁποίαν ἕνεκα τούτου ὑπέστη ἀπὸ τὴν φατρίαν τοῦ Περικλέους, ὑπῆρξεν αἰτία τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἴδε Βέλκερ. εἰς Αἰσχύλ. Τριλογ. Σελ. 521.

(2) Πλούταρχ. εἰς Περικλ. 9.—Ἀριστοτ. Πολιτικὰ β'. 8. Ὁ Ἐφιάλτης θεωρεῖται πάντοτε ἀπὸ τοὺς ῥήτορας, ὡς καὶ ὁ Ἀριστείδης, ὑπογραμμὸς τῆς πολιτικῆς εὐθύτητος. Ἀλλ' ἡ κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου πρᾶξίς του, τὰ μέγιστα ἐπιβλαβὴς, παρέχει ἀπόδειξιν μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὅτι σπανίως εὑρίσκεται συνδεδεμένη ἡ ἀγαθότης μετὰ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, καὶ μᾶς διδάσκει νὰ μὴ θεωρῶμεν πρότασίν τινα ὡς ὀρθὴν, διότι μόνον ὑποστηρίζεται ἀπὸ ἀγαθόν τινα ἄνδρα.

(3) Ἀριστοτελ. παρὰ Πλουτάρχ. εἰς βίον Περικλ. 10.

νάρχης τῶν Ἀθηνῶν καθ' ὅλον τὸν λοιπὸν αὐτοῦ βίον (1).

Ὁ Περικλῆς, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν του, ἐθεώρει ἀναγκαῖον, ὁ δῆμος δι' οὗ, καὶ ἐφ' οὗ ἐκυβέρνα, νὰ εὑρίσκεται εἰς ἀδιάκοπον ἐνασχόλησιν, εὐπορίαν καὶ εὐθυμίαν. Διὰ τοῦτο ἀπεστέλλοντο ἀποικίαι, αἵτινες ἀφῄρουν τὰ περιττὰ μέλη τοῦ δήμου, καὶ ἐχρησίμευον ὡς φρουραὶ εἰς μεμακρυσμένας χώρας. Ἡ δὲ διηνεκὴς ὑπηρεσία ἐπὶ τοῦ στόλου ἐνησχόλει καὶ ἐμισθοδότει πολλοὺς πολίτας. Οἱ δὲ φόροι τῶν συμμάχων, διευθύνοντος τοῦ μεγάλου Φειδίου, ἐξωδεύοντο εἰς μεγαλοπρεπεῖς ναούς, καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐντεῦθεν εὑρίσκοντο εἰς κίνησιν παντὸς εἴδους ἔμποροι, μηχανικοὶ καὶ ἐργάται. Χρήματα (τὰ θεωρικὰ) διενέμοντο εἰς τὸν λαὸν διὰ νὰ πληρόνῃ τὰς θέσεις του εἰς τὰ θέατρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐν καιρῷ ἐπισήμων ἑορτῶν, παρίσταντο τὰ δράματα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἄλλων ποιητῶν· ἐμισθοδοτοῦντο δὲ καὶ ὅσοι ἐδίκαζον ὡς δικασταὶ εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια (2). Τὸ κακὸν δὲ τοῦτο παράδειγμα ἐπέφερεν ἀκολούθως καὶ ἄλλο κακόν, διότι, κατὰ πρότασιν τοῦ Καλλιστράτου, ἐπληρόνοντο καὶ ὅσοι παρευρίσκοντο εἰς τὴν συνέλευσιν (3).

(1) Ὁ Θουκυδίδης βιβλ. β'. 65 περιγράφει τὸ Ἀθηναϊκὸν πολίτευμα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ὡς ἀκολούθως. Ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή (δηλ: κατὰ θεωρίαν μὲν ἦτο δημοκρατία, κατὰ πρᾶξιν δὲ μοναρχία, διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός).

(2) Πλούταρχ. εἰς Περικλ. 9. — Ἀριστοτέλ. Πολιτ. β'. 8. Ἡ μισθοδοσία κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτον εἷς ὀβολός, μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Κλέων ηὔξησεν αὐτὴν εἰς τρεῖς ὀβολούς.

(3) Ἡ πληρωμὴ ἦτον ὡσαύτως εἷς ὀβολός. Εἶναι μὲν ἀβέβαιον πότε ἤκμασεν ὁ Καλλίστρατος, φαίνεται ὅμως, ὅτι κατὰ ταύτην σχεδὸν τὴν ἐποχήν. Ὁ Βοίκχιος (βιβλ. ά, 303) λέγει, ὅτι ὁ νεωτερισμὸς οὗτος εἰσήχθη πολὺν χρόνον πρὸ τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, αἵτινες παρεστάθησαν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς 96 Ὀλυμπιάδος. Φρονεῖ δέ, ὅτι ἡ παράστασις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Περικλέους.

Ἐπὶ τοῦ Περικλέους, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἦσαν ὁ μᾶλλον ἰσχυρὸς, ἐξευγενισμένος καὶ πεπολιτευμένος λαὸς τῆς Ἑλλάδος· αἱ δ' Ἀθῆναι, ἡ λαμπροτάτη πόλις καὶ τὸ καταγώγιον ὅλων, ὅσοι ἐθαύμαζον ἢ ἐκαλλιέργουν τὰς ὡραίας τέχνας. Καὶ ὁ Περικλῆς αὐτὸς ὑπερεῖχεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του· αὐτὸς πρῶτος κατέδειξε τὴν δύναμιν τῆς εὐγλωττίας. Εἶχε δὲ τὰς χεῖράς του ἁγνάς. Δημαγωγὸς (1), κατὰ τὴν εὐγενεστέραν σημασίαν τῆς λέξεως, ὡδήγει τὸν δῆμον, τοῦ ὁποίου τὸ σέβας ἀπελάμβανε, καὶ τὸν ὁποῖον ποτὲ δὲν ἐκολάκευσε πρὸς βλάβην του (2), ὡς οἱ ἀνάξιοι διάδοχοί του· στρατηγὸς δ' ἐνταυτῷ καὶ πολιτικὸς, ἦτον ἀνδρεῖος, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος· ἀλλ' ἡ ἀνδρεία του ὡδηγεῖτο πάντοτε ἀπὸ τὴν σύνεσιν.

Τὸ νὰ μὴ θαυμάζωμεν τοιοῦτον ἄνδρα εἶναι ἀδύνατον· ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς δὲν πρέπει νὰ μᾶς τυφλώττῃ εἰς τὰ σφάλματά του. Ἡ φιλοδοξία, ἀλλ' εὐγενὴς φιλοδοξία, ἦτον τὸ ἐλάττωμά του. Ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας πρώτην πολιτείαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ αὐτὸς νὰ ἦναι κυρίαρχος αὐτῆς. Διὰ νὰ κατορθώσῃ δὲ τοῦτο, ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῆς βλάβης, τὴν ὁποίαν ἐπέφερε· διότι δὲν

(1) Καθὼς ὁ παιδαγωγὸς ἦτο διδάσκαλος ἢ ὁδηγὸς τῶν παίδων, οὕτω καὶ ὁ δημαγωγὸς ἦτο διδάσκαλος ἢ ὁδηγὸς τοῦ δήμου.

(2) Ἡ δύναμις τῆς εὐγλωττίας τοῦ Περικλέους περιγράφεται θαυμασίως ἀπὸ τὸν κωμικὸν ποιητὴν Εὔπολιν (Παρὰ Διοδώρῳ ιβ'. 40)·

Περικλέης Οὐλύμπιος
ἤστραπτεν, ἐβρόντα, συνεκύκα τὴν Ἑλλάδα·
Πειθώ τις ἐπεκάθισεν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν·
οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Περικλῆς, ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ἤστραπτεν, ἐβρόντα, συνετάραττε τὴν Ἑλλάδα· ἐπὶ τῶν χειλέων του ἐκάθητο ἡ πειθώ· οὕτω διὰ τῆς ῥητορείας του κατεγοήτευε, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων ἄφινε τὸ κέντρον τῶν λόγων του εἰς τοὺς ἀκροατάς του.

παρετήρησεν ἆρά γε τὰ κακὰ τῆς ὀχλοκρατίας τῶν Μεγάρων; ἀνὴρ δὲ τόσον νοήμων, ὅσον αὐτὸς, δὲν ἐννόει ἆρά γε, ὅτι ἀφοῦ ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ γένους ἐμηδενίσθησαν εἰς τὸ πολίτευμα, ἀφοῦ διὰ τῆς μισθοδοσίας τῶν δικαστῶν, αἱ δικαστικαὶ καθέδραι κατελαμβάνοντο σχεδὸν μόνον ἀπὸ τοὺς πτωχοτέρους πολίτας, θεωροῦντας αὐτὰς ὡς πορισμὸν, καὶ ἀφοῦ ἐπροβλήθησαν θέλγητρα διὰ νὰ ἑλκύεται ὁ λαὸς εἰς τὴν συνέλευσιν, ἡ δύναμις τῆς πολιτείας ἤθελε περιέλθει τέλος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀμαθοῦς, τοῦ αἰσχροκερδοῦς, τοῦ μικρόνοος, τοῦ τυραννικοῦ καὶ δισειδαίμονος ὄχλου (1); δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἴδῃ, ὅτι, ἂν καὶ αὐτὸς (ὄχι ὅμως πάντοτε χωρὶς δυσκολίαν) ἠδύνατο νὰ χαλινόνῃ τὸ πολυκέφαλον τέρας, καὶ νὰ τ' ὁδηγῇ εἰς τὸ καλὸν, οἱ διάδοχοί του ἐνδέχετο νὰ μὴ ἔχωσι τὴν διάθεσιν, ἢ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ νὰ πράττωσι τ' αὐτά; Διὰ ταῦτα ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ θεωρῶμεν τὸν Περικλέα ὡς ἀδιαφιλονεικήτως ἁγνὸν φιλόπατριν· τὰ λαμπρὰ ὅμως προτερήματά του ἑλκύουν βεβαίως πάντοτε τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμόν μας.

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Β'. (2).

Πόλεμος μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων.— Πολιορκία τῆς Ποτιδαίας. — Ἀφορμὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ὀλυμπ. 86, 2—87, 2. *Π. Χ.* 435—431.

Ἀφοῦ εἴδομεν τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς των, μένει ἤδη νὰ θεωρήσωμεν τοὺς γενναίους ἀγῶ-

(1) Ἴδε Ἀριστοτέλ. Πολιτ. δ'. 5.—Κικέρ. εἰς Φλάκον 7.

(2) Θουκυδ. ά. 24—88, 139 μέχρι τέλους. Πλούτ. εἰς Περικλ. 7. Διόδ. ιβ',30—41. ὁ ἐρανιστὴς οὗτος ἠκολούθησε τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Ἔφορον.

νάς των εἰς τὸ νὰ διατηρήσωσι καὶ ἐπεκτείνωσιν αὐτήν.

Ἡ νῆσος Κέρκυρα ἦτον ἀποικία τῶν Κορινθίων. Ἕνεκα δὲ τῆς προσφυοῦς θέσεώς της εἰς τὴν ναυτιλίαν, οἱ Κερκυραῖοι, φιλοτιμούμενοι νὰ φανῶσιν ἄξιοι, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ναυτικῆς φήμης τῶν Φαιάκων τοῦ Ὁμήρου, τῶν ὁποίων πατρὶς ὑπετίθετο ἡ Κέρκυρα, κατεστάθησαν πλούσιοι καὶ ἰσχυροὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Οὗτοι ἐσύστησαν ἀποικίαν τὴν Ἐπίδαμνον κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἰλλυρίας, ἥτις, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔγεινε μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἀπέφυγε τὴν κατάραν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἐσωτερικὴν διχόνοιαν· διότι ὁ δῆμος ἐξώρισε τοὺς δυνατοὺς, οἵτινες ἑνωθέντες μὲ τοὺς γειτονεύοντας Βαρβάρους, ἠνώχλουν καὶ ἐλεηλάτουν αὐτοὺς διά τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἔστειλε λοιπὸν ὁ δῆμος παρακαλῶν τὴν μητρόπολιν νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐξορίστων· ἀλλ' οἱ Κερκυραῖοι ἠρνήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν συνήθειαν, ὁ ἀρχηγέτης τῆς ἀποικίας εἶχε ληφθῇ ἀπὸ τὴν Κόρινθον, καὶ πολλοὶ Κορίνθιοι εὑρίσκοντο μεταξὺ τῶν πρώτων ἀποίκων, ὁ δῆμος πέμψας ἀπεσταλμένους εἰς τοὺς Δελφοὺς ἠρώτησε τὸν θεὸν, ἐὰν ἔπρεπε νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τοὺς Κορινθίους ὡς οἰκιστὰς αὐτῆς, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειάν των. Ἐπειδὴ δ' ὁ θεὸς διέταξε νὰ πράξωσιν οὕτω, οἱ ἀπεσταλμένοι μετέβησαν εἰς τὴν Κόρινθον. Καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι, οἵτινες ἐμίσουν τοὺς Κερκυραίους διότι ἦσαν αὐθάδεις, καὶ ἠρνοῦντο νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτοὺς τὸ σύνηθες υἱϊκὸν σέβας τῶν ἀποίκων (1), ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν, καὶ ἔστειλαν ἀποίκους καὶ φρουρὰν εἰς τὴν Ἐπίδαμνον· οἱ δὲ Κερκυραῖοι ὠργίσθησαν διὰ τοῦτο, καὶ κατ' αἴτησιν τῶν ἐξορίστων, διέταξαν τοὺς Ἐπιδαμνίους νὰ δεχθῶσι τοὺς ἐξορίστους αὐτῶν, καὶ ν' ἀποβάλωσι τὴν

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 40.

Κορινθιακὴν φρουρὰν καὶ τοὺς ἀποίκους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἔστειλαν 40 πλοῖα πρὸς βοήθειαν τῶν ἐξορίστων καὶ τῶν Βαρβάρων, καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν.

Ὅτε ἔμαθον οἱ Κορίνθιοι, ὅτι ἡ Ἐπίδαμνος ἐπολιορκεῖτο, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς συμμάχους των, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι, συνήθροισαν στόλον 75 τριηρῶν καὶ τρεῖς χιλιάδας ὁπλίτας. Οἱ μὲν Κερκυραῖοι, ἀκούοντες τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας των, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Κόρινθον προτείνοντες ν' ἀναθέσουν τὴν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς ἀποικίας διένεξιν εἰς τὴν ἀπόφασιν ὁποιασδήποτε Πελοποννησιακῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν τὰ μέρη ἤθελον ἐκλέξει, ἢ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ· οἱ δὲ Κορίνθιοι τοὺς εἶπον νὰ διαλύσουν πρῶτον τὴν πολιορκίαν τῆς Ἐπιδάμνου, καὶ τότε ἤθελον ἔλθει εἰς διαπραγματεύσεις· ἀλλ' οἱ Κερκυραῖοι δὲν συγκατετέθησαν, καὶ ὁ Κορινθιακὸς στόλος ἐξέπλευσε, φέρων 2,000 ὁπλίτας. Κατὰ δὲ τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου συνῆψε ναυμαχίαν μὲ Κερκυραϊκὸν στόλον 80 πλοίων, καὶ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐνικήθησαν οἱ Κορίνθιοι, ἀπολέσαντες 15 τριήρεις. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν παρεδόθη ἡ Ἐπίδαμνος, καὶ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, οἱ μὲν ξένοι ἄποικοι ἔπρεπε νὰ πωληθῶσιν, οἱ δὲ Κορίνθιοι νὰ κρατηθῶσιν ὡς αἰχμάλωτοι (Ὀλυμπ. 88, 2).

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐνησχολοῦντο δραστηρίως εἰς πολεμικὰς προετοιμασίας, κατασκευάζοντες πλοῖα καὶ συναθροίζοντες ναύτας· οἱ δὲ Κερκυραῖοι τρομάξαντες διὰ τοῦτο, ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσωσι νὰ συμμαχήσωσι μὲ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἔστειλαν ἐκεῖσε πρεσβείαν (Ὀλυμπ. 86, 4)· οἱ δὲ Κορίνθιοι μαθόντες τοῦτο, ἔστειλαν καὶ αὐτοὶ ἑτέραν πρεσβείαν, καὶ ἀμφότεραι παρουσιασθεῖσαι ὡμίλησαν εἰς

τὴν συνέλευσιν. Μετά τινα δὲ δισταγμὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ συνομολογήσουν ἐπιμαχίαν (1) μὲ τοὺς Κερκυραίους, διότι τὸ ὄφελος τοῦ νὰ συνομολογήσουν ἐπιμαχίαν μὲ λαὸν δευτερεύοντα κατὰ τὸ ναυτικὸν, ἐθεωρήθη ἀντάξιον τοῦ κινδύνου τοῦ κατὰ τῶν Πελοποννησίων πολέμου. Ἔστειλαν λοιπὸν δέκα πλοῖα εἰς τὴν Κέρκυραν.

Μετ' ὀλίγον δὲ (Ὀλυμπ. 87, 1), οἱ Κορίνθιοι ἔστειλαν στόλον 150 πλοίων κατὰ τῆς Κερκύρας, ὅστις προσωρμίσθη εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Θεσπρωτίας. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι ἐξῆλθον εἰς τὸ πέλαγος μὲ 100 πλοῖα ἰδικά των, καὶ τὰ 10 τῶν Ἀθηναίων. Ἅμα δ' ἔγεινεν ἡμέρα, ἡ μάχη (ἡ μεγαλητέρα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε κροτηθεισῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων) ἤρχισεν· καὶ οἱ μὲν Κερκυραῖοι ἀνεδείχθησαν νικηταὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν, οἱ δὲ Κορίνθιοι κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας· οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συμμετέσχον μὲν τῆς ναυμαχίας, ἔπλεον ὅμως τῇδε κἀκεῖσε διὰ νὰ φοβίζουν τοὺς ἐχθροὺς διὰ τῆς παρουσίας των. Ἡ φυγὴ ἐντοσούτῳ τῶν Κερκυραίων κατέστη ταχέως γενικὴ, καὶ οἱ Κορίνθιοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδείκνυον τὴν ἐλαχίστην συμπάθειαν, φονεύοντες κατὰ λάθος καί τινας ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν φίλων. Τέλος πάντων συνέλεξαν τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, καὶ μετακομίσαντες ταῦτα εἰς τὸ παράλιον τὰ παρέδωκαν εἰς τοὺς βαρβάρους συμμάχους των διὰ νὰ τὰ φυλάττωσι, καὶ ἀνήχθησαν πάλιν εἰς τὸ πέλαγος. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι συναθροίσαντες ὅσα ἐκ τῶν πλοίων των ἦσαν ἱκανὰ εἰς ναυμαχίαν, ὥρμησαν διὰ νὰ τοὺς προσβάλωσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὡσαύτως, ἐπειδὴ εἶχον λάβει μικρὸν μέρος εἰς τὴν

(1) Συμμαχία μὲν λέγεται ὅταν ἑκάτερος τῶν συμμάχων ἔχῃ τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ πολεμίους· ἐπιμαχία δὲ, ὅταν ἑκάτερα τὰ μέρη ὑπερασπίζωνται ἄλληλα κατὰ τῶν πολεμίων, ἐφορμώντων καθ' ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἢ κατὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Σ. Μ.

προλαβοῦσαν ναυμαχίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἡττηθέντων, δὲν εἶχον λόγον νὰ μένωσι πλέον ἄεργοι, καὶ διὰ τοῦτο συμπαρετάχθησαν καὶ αὐτοὶ μὲ τὰ Κερκυραϊκὰ πλοῖα. Ὁ δ' ἐμβατήριος Παιὰν εἶχε ψαλῆ, ὅτε, πρὸς ἔκπληξιν τῶν ἐχθρῶν των, τὰ Κορινθιακὰ πλοῖα ἐφάνησαν παλινδρομοῦντα. Ἀλλ' οἱ Κορίνθιοι εἶχον ἰδεῖ μακρόθεν εἴκοσι Ἀθηναϊκὰς τριήρεις προσερχομένας, τὰς ὁποίας οἱ Κερκυραῖοι, ἕνεκα τῆς θέσεώς των, δὲν ἠδύναντο νὰ ἴδωσιν· ἐπειδὴ δὲ οἱ Κορίνθιοι ἐξέλαβον, ὅτι ἀπετέλουν μέρος μεγαλητέρου στόλου, καὶ ἡ νὺξ ἐπλησίαζεν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσωσιν.

Τὴν δ' ἐπομένην πρωΐαν ὁ στόλος συσσωματωμένος εἰσέπλεεν εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἦσαν οἱ Κορίνθιοι, οἵτινες ἐξέπλευσαν ἀμέσως μὲ τὰ πλοῖά των καὶ ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀκμαῖοι, οἱ Κορίνθιοι δὲν ἐπεθύμουν νὰ ναυμαχήσωσι, καὶ ἔστειλαν ἀπεσταλμένους ἐπί τινος πλοιαρίου διὰ νὰ τοὺς ἐλέγξωσιν, ὡς παραβιάζοντας τὰς συνθήκας, καὶ διὰ νὰ μάθωσι τοὺς σκοπούς των. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι δὲν παρεβίαζον τὰς συνθήκας, καὶ ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἠδύναντο νὰ πλεύσουν ὅπου θέλουσιν, ἐκτὸς μόνον κατὰ τῶν ἀποικιῶν τῶν Κερκυραίων. Οἱ Κορίνθιοι λοιπὸν στήσαντες τρόπαιον ἔπλεον εἰς τὰ ἴδια, ἀλλὰ καὶ οἱ Κερκυραῖοι ἀντιποιούμενοι τὴν νίκην, διότι οἱ Κορίνθιοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρόκλησίν των, ἔστησαν καὶ αὐτοὶ τρόπαιον. Καὶ οἱ μὲν Κερκυραῖοι ἀπώλεσαν 70 τριήρεις, καὶ 1,000 ἄνδρας, οἱ δὲ Κορίνθιοι 30 περίπου τριήρεις. Οὗτοι δ' ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια ἐκυρίευσαν δι' ἀπάτης τὸ Ἀνακτόριον, κοινὸν κτῆμα αὐτῶν τε καὶ τῶν Κερκυραίων. Ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπανῆλθεν ὡσαύτως εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ Κορίνθιοι, φύσει φιλέκδικοι, ἐπροσπάθουν ἤδη νὰ

διεγείρωσιν ἐχθροὺς κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐπροσπάθουν νὰ ματαιώσουν τοὺς σκοποὺς των. Ἡ Ποτίδαια, πόλις κατὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Χερσονήσου Παλλήνης, ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων, ὑποτελὴς ὅμως εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ σχέσεις μὲ τὴν μητρόπολίν της ἦσαν ἀκόμη πολὺ στεναί, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ὑπώπτευον τὴν πίστιν της, καὶ διὰ τοῦτο διέταξαν τὸν λαὸν νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη της πρὸς τὴν Παλλήνην, νὰ δώσῃ ὁμήρους, καὶ ν' ἀποπέμψῃ τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐστέλλοντο ἐτησίως ἀπὸ τὴν Κόρινθον· οἱ δὲ Κορίνθιοι καὶ ὁ Περδίκκας βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ὅστις διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἐβοήθησαν τὸν ἀδελφόν του ἐναντίον του, παρεκίνουν τοὺς Ποτιδαιάτας νὰ ἐπαναστατήσωσιν. Ὁ Περδίκκας ἐπροσπάθησεν ὡσαύτως νὰ πείσῃ τοὺς Χαλκιδεῖς καὶ τοὺς Βοττιαίους τοὺς κατὰ τὸ παράλιον τῆς Θράκης ν' ἀποστατήσωσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν μαθόντες τὰ γινόμενα, ἔσπευσαν νὰ στείλωσι 30 τριήρεις καὶ 1,000 ὁπλίτας εἰς τὸ παράλιον τῆς Μακεδονίας.

Ἐν τούτοις οἱ Ποτιδαιᾶται ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἄλλους κρυφίως εἰς τὴν Σπάρτην· καὶ ἀπὸ μὲν τοὺς Ἀθηναίους οὐδεμίαν χάριν ἠδυνήθησαν ν' ἀπολαύσωσιν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὑπεσχέθησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον προσβάλει τοὺς Ποτιδαιάτας. Συγχρόνως λοιπὸν οἱ Ποτιδαιᾶται, Χαλκιδεῖς καὶ Βοττιαῖοι ἀπετίναξαν τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ οἱ Χαλκιδεῖς ἐγκαταλιπόντες ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις των, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περδίκκου, ἀπεχώρησαν καὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὴν Ὄλυνθον. Ἔλαβον δ' ἀπ' αὐτὸν γαίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, περὶ τὴν λίμνην Βόλβην ἐν τῇ Μυγδονίᾳ.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Θέρ-

μην καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Πύδναν ἐν Μακεδονίᾳ. Ὅτε δ' ἀνηγγέλθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι ἐπανεστάτησεν ἡ Ποτίδαια, καὶ ὅτι 1,600 ὁπλῖται καὶ 400 ψιλοὶ ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν Κόρινθον εἰς βοήθειάν της, ἀμέσως ἐπέμφθη ἐπικουρία 40 πλοίων καὶ 2,000 ὁπλιτῶν εἰς τὴν πολιορκοῦσαν τὴν Πύδναν δύναμιν. Καὶ ἡ μὲν πόλις αὕτη παρεδόθη ταχέως, ὁ δὲ Περδίκκας ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Αἱ δὲ Ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις, συγκείμεναι ἀπὸ 70 τριήρεις καὶ 3,000 ὁπλίτας μεθ' ἱκανοῦ ἀριθμοῦ συμμάχων καὶ 600 ἱππέων Μακεδόνων, ἐκίνησαν τότε κατὰ τῶν Ποτιδαιατῶν, οἵτινες ἦσαν στρατοπεδευμένοι εἰς τὴν Ὄλυνθον μετὰ τῶν συμμάχων των. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν αὐτῶν ἐστρατηγεῖτο ἀπὸ τὸν Κορίνθιον Ἀριστέα, τὸ δὲ ἱππικὸν ἀπὸ τὸν Περδίκκαν, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Τὰ δύο στρατεύματα συνεπλάκησαν κατὰ τὸν Ἰσθμόν· καὶ ὁ μὲν Ἀριστεὺς ἐνίκησε κατὰ τὸ κέρας, ὅπου ἦτο τεταγμένος, οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ ἄλλο κέρας, καὶ ὅτε οὗτος ἐπανῆλθεν ἀπὸ τὴν καταδίωξιν, εὗρε τὸ ἄλλο στράτευμα νικημένον, καὶ συλλέξας τοὺς στρατιώτας του, ἐκίνησε μ' ὅλην τὴν ταχύτητα εἰς τὴν Ποτίδαιαν. Τὸ δ' ἱππικὸν δὲν ἦλθεν εἰς συμπλοκήν, οὔτε ἀπὸ τὸ ἕν, οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Καὶ ἐκ μὲν τῶν νικητῶν ἀπέθανον 150 ἄνδρες, καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Καλλίας, ἐκ δὲ τῶν νικημένων ἔπεσον διπλάσιοι περίπου τὸν ἀριθμόν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤδη περιετείχισαν τὴν Ποτίδαιαν πρὸς τὴν Χαλκιδικήν· καὶ μετ' ὀλίγον, φθάσαντος τοῦ διαδόχου τοῦ Καλλίου Φορμίωνος μετὰ δυνάμεως 1,600 ὁπλιτῶν, ἀνήγειραν τεῖχος πρὸς τὴν Παλλήνην, καὶ ἡ πόλις ἀπεκλείσθη τότε διὰ ξηρᾶς, ὁ δὲ στόλος ἐπολιόρκει αὐτὴν διὰ θαλάσσης.

Ἀφοῦ δ' οἱ Κορίνθιοι ἔλαβον παρὰ τοῦ Ἀριστέως τὴν περὶ

τῆς ἥττης ἀγγελίαν, ἐκατηγόρουν σφοδρότερον παρά ποτε τοὺς Ἀθηναίους, ὡς παραβιάσαντας τὴν συνθήκην. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν συνεκαλέσθη συνέλευσις εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἐξ ἀπεσταλμένων τῆς Δωρικῆς Συμμαχίας, ὅπου προσεκλήθησαν ὡσαύτως ὅλοι, ὅσοι εἶχον νὰ παραπονεθῶσι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Αἰγινῆται λοιπὸν, μὴ τολμῶντες νὰ τοὺς κατηγορήσωσι φανερὰ, ἔστειλαν κρυφίως παραπονούμενοι, ὅτι ἐστερήθησαν τῆς αὐτονομίας των κατὰ παραβίασιν τῆς συνθήκης τοῦ Παυσανίου (1). Οἱ δὲ Μεγαρεῖς παρεπονέθησαν φανερὰ, ὅτι, κατὰ παραβίασιν τῆς αὐτῆς συνθήκης, ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναϊκοὺς λιμένας καὶ ἀγορὰς (2). Οἱ Κορίνθιοι τέλος ἐξέθεσαν ἐν ἐκτάσει τὴν ἀνήσυχον καὶ ἄδικον φιλοδοξίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ καταστείλωσιν αὐτὴν ἐγκαίρως.

Συνέβη δὲ κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον καιρὸν νὰ παρευρεθῶσιν Ἀθηναῖοι πρέσβεις εἰς Σπάρτην, σταλέντες δι' ἄλλας ὑποθέσεις. Οἱ δὲ πρέσβεις οὗτοι ἀκούσαντες τὰς γενομένας κατηγορίας κατὰ τῆς πατρίδος των, ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν νὰ

(1) Αὕτη ἦτο συνθήκη ἢ συμφωνία ἀμοιβαίας εἰρήνης καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὴν αὐτονομίαν μιᾶς ἑκάστης πολιτείας, συνομολογηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ ἦναι ἡ κατὰ τὸ 3 ἔτος τῆς 83 Ὀλυμπιάδος εἰρήνη, ἐπειδὴ ἡ Αἴγινα εἶχε καταχτηθῆ κατὰ τὸ 4 ἔτος τῆς 80 Ὀλυμπιάδος.

(2) Πλούταρχ. εἰς Περικλ. 29. Ἐπειδὴ οἱ Μεγαρεῖς ἐκατηγοροῦντο, ὅτι ἐθανάτωσαν Ἀθηναῖόν τινα κήρυκα, ὁ Χαρῖνος ἐπρότεινε ψήφισμα πολέμου κατ' αὐτῶν, ἀσπόνδου καὶ ἀκηρύκτου, κατὰ τὸ ὁποῖον πᾶς Μεγαρεὺς, ὅστις εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, καὶ οἱ στρατηγοὶ, ὅταν ὀμνύωσι τὸν πάτριον ὅρκον, νὰ ὀμνύωσι προσέτι, ὅτι θέλουν εἰσβάλλει δὶς τοῦ ἔτους εἰς τὴν Μεγαρικήν. Κατὰ δὲ τὸν κωμικὸν Ἀριστοφάνην (Ἀχαρνεῖς 524), νέοι τινὲς Ἀθηναῖοι εἶχον ἁρπάσει πόρνην τινὰ ἀπὸ τὰ Μέγαρα, οἱ δὲ Μεγαρεῖς πρὸς ἐκδίκησιν ἥρπασαν δύο πόρνας ἐκ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς ἑταίρας τοῦ Περικλέους Ἀσπασίας, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Περικλῆς ἐνήργησε νὰ κυρωθῇ τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα.

ὁμιλήσωσι. Τούτου δὲ γενομένου, ἐξέθεσαν τὰ μεγάλα κατορθώματα τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατέδειξαν τὸν ἔντιμον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχον ἀποκτήσει τὴν παροῦσαν ἡγεμονίαν. Δὲν ἠρνήθησαν μὲν, ὅτι ἡ πατρίς των μετεχειρίσθη αὐτὴν μετ' αὐστηρότητος, διϊσχυρίσθησαν ὅμως, ὅτι ἔπραξαν συμφώνως μὲ τὰς συνήθεις ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ὅτι πᾶς ἄλλος ἀντ' αὐτῶν ἤθελεν ἐνεργήσει ἴσως αὐστηρότερα. Καὶ ἐσυμβούλευσαν μὲν αὐτοὺς νὰ εἰρηνεύωσιν, ἀλλ' ἐπρόσθεσαν συγχρόνως, ὅτι αἱ Ἀθῆναι οὐδόλως ἐφοβοῦντο τὸν πόλεμον. Ἀπεχώρησαν λοιπὸν ὅλοι, καὶ ἔμειναν μόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ νὰ σκεφθῶσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος, ἀνὴρ προβεβηκὼς καὶ πολύπειρος, ἀφοῦ κατέδειξε τὰ πλεονεκτήματα τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων, ἐσυμβούλευσε νὰ εἰρηνεύωσι τοὐλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ προετοιμάζωνται ὅμως εἰς πόλεμον, συνάζοντες χρήματα, καὶ συνδέοντες συμμαχίας· ἐν τούτοις ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ διαλύσουν τὴν διαφοράν των κατὰ τὸν νόμον, νὰ στείλουν πρεσβείαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Ἔφορος Σθενελαΐδας διὰ τραχείας Λακωνικῆς ὁμιλίας ἐκραύγασεν ὑπὲρ τοῦ πολέμου ὅσον τάχος· καὶ ἐπειδὴ ἡ πλειοψηφία τῆς συνελεύσεως συνεφώνησε μὲ αὐτὸν, ἡ ἀπόφασις ἐκοινοποιήθη εἰς τοὺς συμμάχους, οἵτινες προσεκλήθησαν νὰ συνέλθουν πάλιν εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου· Κατὰ δὲ τὴν καθιερωμένην συνήθειαν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν διὰ νὰ συμβουλευθῶσι τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν, ὅστις, ὡς λέγεται, τοὺς ἐβεβαίωσε περὶ τῆς νίκης, ἐὰν ἐνήργουν μετὰ προθυμίας, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἤθελε τοὺς βοηθήσει παρακεκλημένος ἢ ἀπαράκλητος.

Ἀφοῦ δὲ ἡ συνέλευσις συνῆλθεν ἐκ νέου εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν ἀπεσταλμένων ὡμίλησαν μετὰ πολλοῦ πά-

θους κατὰ τῶν Ἀθηναίων· οἱ δὲ Κορίνθιοι, οἵτινες εἰς τὸ μεταξὺ διάστημα δὲν ἔπαυον ἐρεθίζοντες αὐτοὺς, ἤδη ὡμίλησαν κατὰ τὴν συνήθειάν των τελευταῖοι. Ὑπέμνησαν εἰς τὸν λαὸν τῶν μεσογείων, ὅτι ἐὰν ἀνείχοντο νὰ κατακτηθῶσιν αἱ παράλιαι πολιτεῖαι, ἤθελον ἀπολέσει τὴν ἀγορὰν τῶν προϊόντων των, καὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ προμηθεύωνται ξένα ἐμπορεύματα· ἐνδιέτριψαν δὲ πάλιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ καταστείλουν τὴν φιλοδοξίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἔδωκαν σχέδιον νὰ δανεισθῶσι χρήματα ἀπὸ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ ἱερὰ θησαυροφυλάκια (1), μὲ τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ μισθώσουν τοὺς μισθωτοὺς ναύτας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ναυτικοῦ.

Οὕτως ὁ πόλεμος ἀπεφασίσθη παμψηφεί. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ σύμμαχοι δὲν ἦσαν διόλου εἰς κατάστασιν νὰ τὸν ἀρχήσωσι, κατέφυγον εἰς διαπραγματεύσεις διὰ νὰ κερδήσωσι καιρὸν, διὰ νἀποδώσουν, εἰ δυνατὸν, τὸ μῖσος τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ νὰ προξενήσουν διχόνοιαν μεταξὺ αὐτῶν. Ἐστάλη λοιπὸν εἰς Ἀθήνας πρεσβεία ζητοῦσα τὴν ἔξωσιν τῶν κληρονομικῶς μεμιασμένων ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κύλωνος (τῶν ἐναγῶν) (2). Ἡ δὲ πρότασις αὕτη ἀπέβλεπε τὸν Περικλέα, τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ἦτον Ἀλκμαιωνίς. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπαντῶντες ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἐξαλείψουν τὴν ἀνομίαν τοῦ Ταινάρου καὶ τῆς Χαλκιοίκου (3). Ἀποτυχόντες λοιπὸν τοῦ σχεδίου

---

(1) Παραδείγματα τῆς συνηθείας ταύτης εὑρίσκονται εἰς τὸν Βοίκχιον περὶ Πολ. Οἰκονομ. β'. 17.

(2) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 81.

(3) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 138. Πρό τινος χρόνου (Ὀλυμπ. 78, 3) τινὲς τῶν Εἱλώτων, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς τὸ κατὰ τὸ Ταίναρον ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἀποσπασθέντες ἀπ' αὐτὸ κατεσφάγησαν. Ἡ δ' ἀσέβεια αὕτη ἐθεωρήθη ὡς αἰτία τοῦ σεισμοῦ, ὅστις ἐρήμωσε τὴν Σπάρτην τὸ ἀκόλουθον ἔτος. Παυσανίας ζ'. 25, 5.

τούτου, ἐςάλη ἀπὸ τὴν Σπάρτην δευτέρα πρεσβεία, ἀπαιτοῦσα ν' ἀναχωρήσουν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴν Ποτίδαιαν, ν' ἀφήσουν τὴν Αἴγιναν αὐτόνομον, καὶ ν' ἀκυρώσουν τὸ κατὰ τῶν Μεγαρέων ψήφισμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ προτάσεις αὗται ἀπεῤῥίφθησαν, ἐστάλησαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας τρίτην ἤδη καὶ τελευταίαν φορὰν λέγοντες, ὅτι ἐδέχοντο τὴν ἐξακολούθησιν τῆς εἰρήνης ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλλήνων. Συγκροτηθείσης ἑπομένως συνελεύσεως, τινὲς μὲν ὡμίλησαν ὑπὲρ, τινὲς δὲ κατὰ τοῦ πολέμου. Τέλος ὁ Περικλῆς, ἀναστὰς ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου (τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ἀναπόφευκτον), δεικνύων τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἡ ναυτικὴ δύναμις καὶ ἐμπειρία των, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πλούτου των, καὶ ἡ θέσις τῆς χώρας των ἤθελον παρέχει εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν πόλεμον· ἐπρότεινεν ὅμως ν' ἀποφασισθῇ τὸ νὰ διαλύσουν ὅλας τὰς διαφοράς των δικαστικῶς κατὰ τὰς συνθήκας. Ἑπομένως ἔγεινε ψήφισμα περὶ τούτου· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ οὕτως ἐνεπλέχθησαν ἀπερισκέπτως (Ὀλυμπ. 87, 2) εἰς πόλεμον, ὅστις ἔμελλε ν' ἀποβῇ πρὸς ὄλεθρον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ ἀρχὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν ἔγεινεν ὡς ἀκολούθως.

Εἴς τινα σκοτεινὴν νύκτα τῆς ἀνοίξεως, τινὲς τῶν Θηβαίων ἦλθον κρυφίως εἰς τὰς Πλαταιὰς, ἀπεχούσας 70 στάδια ἀπὸ τὰς Θήβας, ὅπου εἰσήχθησαν ἀπὸ τὴν ὀλιγαρχικὴν φατρίαν, ἀλλ' ὁ λαὸς λαβὼν τὰ ὅπλα ἐφόνευσεν ἢ ἠχμαλώτισεν αὐτούς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πολὺ στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ἀπὸ τὰς Θήβας πρὸς βοήθειάν των, ἐμποδίσθη ἕνεκα τῆς πλημμύρας τοῦ Ἀσωποῦ, ἡ ἐπίβουλος ἐπιχείρησις ἀπέτυχε. Πάραυτα δ' οἱ Πλαταιεῖς ἀνήγγειλαν τὰ περὶ τούτου εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἔστειλαν κήρυκα παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ μὴ πράξουν τίποτε κατὰ τῶν αἰχμαλώτων των, ἕως οὗ φθάσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι· ἀλλ' εἶχεν ἤδη συμβῆ ὅ,τι οἱ Ἀθηναῖοι

ἐφοβοῦντο· διότι οἱ Πλαταιεῖς μὲ ἀταραξίαν ψυχῆς ἐφόνευσαν τοὺς αἰχμαλώτους των, συμποσουμένους εἰς 180 ἄνδρας. Ἡ τριακονταετὴς λοιπὸν ἀνακωχὴ παρεβιάσθη φανερά· καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη ἡτοιμάζοντο εἰς πόλεμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' (1).

Ἀρχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. — Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀττικήν. — Λοιμὸς ἐν Ἀθήναις — Πολιορκία τῶν Πλαταιῶν. — Ναυμαχία κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. — Θάνατος τοῦ Περικλέους. — Ἐπανάστασις τῆς Μυτιλήνης. — Φυγὴ τῶν Πλαταιέων.

Ὀλυμπ. 87, 2 — 88, 1. *Π. Χ.* 431 — 428.

Ἡ Ἑλλὰς ἔγεμεν ἤδη νέων θερμουργῶν, προθύμων εἰς τὸν πόλεμον, ὡς ἀπείρων τῶν ἐξ αὐτοῦ δεινῶν. Καὶ ἡ μὲν κοινὴ γνώμη ἦτον ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ὑπέρμαχοι τῆς αὐτονομίας· τὴν δὲ τυραννίαν τῶν Ἀθηναίων ἐμίσουν ὅλοι ὅσοι ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς αὐτούς, ὅσοι δ' ἦσαν ἀκόμη ἐλεύθεροι, ἐφοβοῦντο μήπως ὑποταχθῶσιν ἀναγκαστικῶς εἰς αὐτούς. Ἕκαστος δ' ἦτον ἀνήσυχος, χρησμοὶ καὶ προφητεῖαι ἐκοινολογοῦντο πανταχοῦ, ἡ δ' ἱερὰ νῆσος τῆς Δήλου ἐσείσθη κατὰ πρώτην ἤδη φορὰν (2), εἰς σημεῖον τῆς προσεγγιζούσης ταραχῆς, ὡς ἐστοχάζοντο.

Καὶ σύμμαχοι μὲν τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι, ἐξαιρουμένων τῶν Ἀργείων καὶ Ἀχαιῶν, οἵτινες

---

(1) Θουκιδ. β' — γ'. 24. Διόδ. ιβ'. 42 — 56. Πλουταρχ. εἰς Περικλ.

(2) Θουκυδ. β'. 8. Ὁ Ἡρόδοτος ς' (98) λέγει, ὅτι ἡ Δῆλος ἐσείσθη πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης κατὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φοράν, καθόσον ἐνθυμεῖτο· ἔζη δὲ εἰς τὴν 92 Ὀλυμπιάδα· ἐνδέχεται δέ, ὅτι καὶ οἱ δύω ἱστορικοὶ ἀναφέρουν τὸ αὐτὸ συμβεβηκός. Ἴδε Ἄρνολδον ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

ἦσαν οὐδέτεροι, οἱ Μεγαρεῖς, Βοιωτοὶ, Λοκροὶ, Φωκεῖς καὶ Ἀμβρακιῶται, οἱ Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι ἐξ Ἀκαρνανίας. Καὶ αἱ μὲν παράλιαι πολιτεῖαι ἐχορήγουν ναυτικὸν, οἱ δὲ Βοιωτοὶ, Φωκεῖς καὶ Λοκροὶ ἱππικόν· πλοῖα δὲ καὶ χρήματα ἐπεριμένοντο ὡσαύτως ἀπὸ τὰς Δωρικὰς πολιτείας τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, καὶ πρέσβεις ἐστέλλοντο, ἢ ἡτοιμάζοντο νὰ σταλῶσιν, εἰς τὸν Μέγαν Βασιλέα (1) καὶ εἰς ἄλλας ξένας δυνάμεις.

Σύμμαχοι δὲ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν οἱ Χῖοι, Λέσβιοι, Πλαταιεῖς, Μεσσήνιοι οἱ ἐν Ναυπάκτῳ, Ἀκαρνᾶνες, Κερκυραῖοι, Ζακύνθιοι, αἱ πόλεις τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας καὶ Θρᾴκης, καὶ ὅλαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἐκτὸς τῆς Μήλου καὶ Θήρας. Οἱ δὲ Χῖοι, Λέσβιοι καὶ Κερκυραῖοι ἐχορήγουν πλοῖα. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς συνεποσοῦτο εἰς 29,000 ὁπλίτας, 1,200 ἱππεῖς, καὶ 1,600 τοξότας· ὁ δὲ στόλος των εἰς 300 τριήρεις, μὴ ἐμπεριλαμβανομένων τῶν συμμαχικῶν πλοίων. Ἡ δὲ ἐτησία πρόσοδος ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν συμμάχων ἦτον 600 ταλάντων· προσέτι τὰ εἰς Ἀκρόπολιν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα ἀνέβαινον εἰς 6,000 τάλαντα· τὰ δ' ἱερὰ σκεύη, τὰ ἀναθήματα καὶ τὰ Μηδικὰ λάφυρα εἶχον ἀξίαν 500 ταλάντων, ὁ δὲ χρυσὸς ὁ εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, περιαιρετὸς ὢν, ἠδύνατο ν' ἀφαιρεθῇ καὶ ν' ἀποδοθῇ πάλιν ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἐζύγιζε δὲ 40 τάλαντα, καὶ ἑπομένως ἰσοδυνάμει μὲ 400 τάλαντα ἀργυρίου.

Ὁ δὲ πόλεμος ἦτον πόλεμος ἀντιθέτων ἀρχῶν, αἰσθημάτων, καὶ συμφερόντων. Οἱ Δωριεῖς ἀντετάσσοντο εἰς τοὺς Ἴωνας,

(1) Οἱ Ἕλληνες συνήθως ὠνόμαζον τὸν μονάρχην τῆς Περσίας Βασιλέα ἢ Μέγαν Βασιλέα, ἐπειδὴ ἦτον ὁ μόνος ἐπίσημος βασιλεὺς, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον· οὕτως οἱ Ἰταλοὶ τοῦ μεσαιῶνος ὠνόμαζον τὴν Νεάπολιν ἁπλῶς βασίλειον, ἐπειδὴ ἦτο τὸ μόνον βασίλειον εἰς τὴν Ἰταλίαν.

ἡ δύναμις τῆς ξηρᾶς εἰς τὴν δύναμιν τῆς θαλάσσης, ἡ ἑκουσία συμμαχία, εἰς τὴν ἀναγκαστικὴν ὑπηρεσίαν· οἱ ἄνδρες εἰς τὰ χρήματα· ἡ ἀριστοκρατία εἰς τὴν δημοκρατίαν. τέλος ἡ πρὸς τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς ἀφωσίωσις ἀντετάσσετο εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νεωτερισμοῦ, καὶ ἡ βραδύτης καὶ ἡ ἀτολμία εἰς τὴν ταχύτητα καὶ τὴν τόλμην. Τὸ ἀνήσυχον δὲ καὶ τυραννικὸν πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων, ὑποθαλπόμενον ὑπὸ τοῦ Περικλέους, ἔγεινε παραίτιον τοῦ πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι βεβαιότατα ἠδίκουν· διότι κατ' οὐδένα λόγον δὲν εἶχον δίκαιον νὰ μεσολαβήσουν εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς ἀποικίας των διένεξιν, ἡ δὲ διαγωγή των πρὸς τὴν Ποτίδαιαν παρεβίαζεν ὅλας τὰς ἀρχὰς τῶν ἀποικιακῶν σχέσεων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν μὲν ἀξιοκατάκριτοι (ὡς μετὰ ταῦτα τ' ὡμολόγησαν) διότι δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ ν' ἀποφασισθῇ ἡ διένεξις κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον· θέλομεν ὅμως ἰδεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦντας τὴν εἰρήνην, ἂν καὶ ἴσως τὴν ἐπεθύμουν μᾶλλον, ἕνεκα τῶν δυστυχημάτων τοῦ πολέμου, τὰ ὁποῖα ἔπασχον, παρ' ἀπὸ σέβας πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν ἡσυχίαν.

Τὸ δὲ σχέδιον τοῦ Περικλέους περὶ διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, ἦτο τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀττικὴν εἰς τοὺς Πελοποννησίους, νὰ φέρῃ ὅλον τὸν λαὸν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ν' ἀποστέλλῃ στόλους διὰ νὰ διαφθείρῃ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἅμα δ' ἔμαθεν, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, δὲν ἔπαυε παρακινῶν τὸν λαὸν ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν πόλιν, καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν χώραν ἐγκαταλελειμένην (1). Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐν τοσούτῳ ἦτον ἀπε-

(1) Ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς ἦτον φίλος (ξένος) τοῦ Ἀρχιδάμου, καὶ ἐφοβεῖτο μήπως ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἀπὸ φιλίαν ἢ δυνάμει τῶν ὁδηγιῶν τῆς Σπαρτια-

χθεστάτη εἰς τὰ αἰσθήματα τῶν Ἀθηναίων, διότι οὗτοι ἠγάπων περισσότερον, παρὰ πάντα ἄλλον Ἑλληνικὸν λαόν, τὸν ἀγροτικὸν βίον. Μόλις δ' εἶχον ἐπανορθώσει τὰς ἐκ τοῦ Περσικοῦ πολέμου ζημίας, ὅτε προσεκλήθησαν νὰ παραιτήσουν πάλιν τὰς οἰκίας, τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν, καὶ ν' ἀφήσουν ταῦτα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν των· καὶ ὅμως τοσαύτη ἦτον ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ Περικλέους, ὥστε συγκατετέθησαν εἰς τοῦτο. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔστειλαν τὰ ποίμνιά των εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, τότε κρημνίζοντες τὰς οἰκίας των, μετέφερον τὴν ξυλείαν εἰς Ἀθήνας. Καὶ ἄλλοι μὲν συνεκατῴκησαν ἐκεῖ μὲ τοὺς φίλους καὶ σχετικούς των, ἄλλοι δὲ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἡρῷα, ἄλλοι εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν πύργους, οἱ δὲ λοιποὶ κατεσκεύασαν καλύβας εἰς τὸ μεταξὺ τῶν Μακρῶν Τειχῶν διάστημα καὶ εἰς τοὺς κενοὺς τόπους τῆς πόλεως καὶ τοῦ Πειραιῶς. Ἐν τούτοις κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν νὰ ἑτοιμάσουν στόλον ἑκατὸν πλοίων διὰ νὰ φθείρουν τὴν Πελοπόννησον.

Αἱ Ἀθῆναι ἀπεῖχον ὀλίγον τῆς θαλάσσης, κείμεναι κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ τιτανούχου βράχου, τοῦ σχηματίζοντος τὴν Ἀκρόπολιν. Περιεκυκλοῦντο δ' ὑπὸ δυνατοῦ τείχους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξετείνοντο δύο ἄλλα *Μακρὰ Τείχη* καλούμενα, τὸ μὲν **50** σταδίων τὸ μῆκος μέχρι τοῦ λιμένος Πειραιῶς, τὸ δὲ **35** μέχρι τοῦ Φαλήρου. Ἡ δὲ μικρὰ χερσόνησος τῆς Μουνυχίας ἦτον ὡσαύτως περιτειχισμένη πρὸς τὴν θάλασσαν (1). Οὕτως ἅπαντα τὰ ὀχυρώματα τῶν Ἀθηνῶν, ἐσχημάτιζον περιφέρειαν **188** σταδίων, καὶ ἠδύναντο ὀχυρὰ ὄντα, ν' ἀντι-

---

τικῆς κυβερνήσεως, ἤθελε φεισθῆ τῶν ἀγρῶν του εἰσβάλλων εἰς τὴν Ἀττικήν, εἶπεν εἰς τὸν λαόν, ὅτι εἰς τοιαύτην περίστασιν ἤθελε δωρήσει αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτείαν.

(1) Περὶ τῶν τειχῶν τούτων ἴδε Ἀρνόλδον εἰς Θουκυδ. β'. 13.

σταθῶσιν εἰς πάντα ἐχθρόν· φόβος δὲ περὶ πείνης δὲν ὑπῆρχεν, ἐνόσῳ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν κύριαι τῆς θαλάσσης.

Τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, στρατηγούμενα ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδάμου (1), διέβησαν τὸν Ἰσθμὸν, καὶ ἀφοῦ ἔστειλαν ἐπὶ ματαίῳ πρεσβείαν μὲ προτάσεις εἰρήνης εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐπροχώρησαν εἰς τὰς Πλαταιάς. Διαφθείραντες δὲ τὰς γαίας αὐτῶν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ μεθόριον φρούριον Οἰνόην. Ἐνῷ δ' ἐπολιόρκουν αὐτὸ, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἔλαβον καιρὸν νὰ μετακομίσωσι τὰ πράγματά των ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς, ὁ δ' Ἀρχίδαμος κατεκρίθη πολὺ διὰ τὴν βραδύτητα ταύτην. Οὗτος τῳόντι ἦτον ἐξ ἀρχῆς ἐναντίος εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἤλπιζεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ἐνδώσει εἰς τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις, ἐνόσῳ αἱ γαῖαί των ἔμενον ἀβλαβεῖς. Ἀποτυχὼν ὅμως τῶν ἐλπίδων του, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ κυριεύσῃ τὴν Οἰνόην, ἔφθειρε τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσῖνος. Ἐπειδὴ δ' οὐδεὶς ἐξήρχετο νὰ τὸν ἀντικρούσῃ, ἐπροχώρησεν εἰς τὰς Ἀχαρνὰς, 60 στάδια βορείως τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ δ' Ἀχαρναὶ ἦσαν εἷς τῶν πρώτων δήμων τῆς Ἀττικῆς, ἐπειδὴ μόνος ἐχορήγει 3,000 ὁπλίτας, καὶ ὁ Ἀρχίδαμος ἤλπιζεν, ὅτι οἱ Ἀχαρνεῖς δὲν ἤθελον ἀνέχεσθαι νὰ βλέπωσι τὰς γαίας των διαφθειρομένας. Ὑπῆρχεν ἐπομένως μεγάλη διχόνοια ἐν Ἀθήναις, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἀχαρνεῖς καὶ οἱ νέοι ἐν γένει ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐξέλθωσι καὶ νὰ πολε-

(1) Κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἑκάστη πολιτεία ὤφειλε νὰ στέλλῃ τὰ δύο τρίτα τῶν μαχίμων αὐτῆς ἀνδρῶν, ἐφοδιασμένων μὲ τροφὰς 40 ἡμερῶν, ὡς φαίνεται· τοσοῦτος ἦτο καὶ ὁ χρόνος τῆς ὑπηρεσίας τῶν Τιμαριωτικῶν ἀγρομισθωτῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα· Ἴδ. Ἀρνόλδ. εἰς Θουκυδ. β'. 10. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ὑπολογίζεται κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον (εἰς Περικλ. 33), εἰς 60,000 ὁπλίτας, πλὴν τῶν ψιλῶν, κατὰ δὲ τὸν Ἀνδροτίωνα (Σχόλια Σοφοκλέους εἰς Οἰδίποδα ἐν Κολωνῷ 697) εἰς 100,000 ἄνδρας ἅπαντας.

μήσωσιν, ὁ δὲ Περικλῆς ἐξηκολούθει νὰ τοὺς ἀποτρέπῃ, καὶ δὲν ἤθελε νὰ συγκαλέσῃ συνέλευσιν διὰ νὰ μὴ προβῇ αὕτη εἰς ἀπερίσκεπτόν τινα ἀπόφασιν. Ἐξῆλθεν ὅμως τὸ ἱππικὸν τῶν Θεσσαλῶν καὶ στράτευμα Ἀθηναίων, τὰ ὁποῖα συνῆψαν μικρὰν μάχην μετὰ τῶν Βοιωτῶν. Τέλος οἱ Πελοποννήσιοι, δυσφοροῦντες διὰ τὴν ἀναβολήν, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὰς Ἀχαρνάς, καὶ διαφθείροντες τοὺς καθ' ὁδὸν αὐτῶν δήμους, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Βοιωτίαν διὰ τοῦ Ὠρωποῦ, καὶ ἔπειτα διαλυθέντες ἐπανῆλθον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τούτοις Ἀθηναϊκὸς στόλος 100 τριηρῶν μὲ 1000 ὁπλίτας καὶ 403 τοξότας, ἑνωθεὶς μὲ 50 τριήρεις Κερκυραϊκάς, περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀπεβίβασε στρατεύματα εἰς τὸ παράλιον τῆς Μεσσήνης, ὅπου προσέβαλλον τὴν πόλιν Μεθώνην· ἀλλὰ νέος τις Σπαρτιάτης, ὀνομαζόμενος Βρασίδας, ἦλθεν εἰς βοήθειάν της μὲ ἑκατὸν ὁπλίτας, καὶ διαπεράσας διὰ τῶν Ἀθηναϊκῶν στρατευμάτων, ἔσωσε τὴν πόλιν. Τὸ δὲ κατόρθωμα τοῦτο ἐδόξασε μεγάλως τὸν Βρασίδαν τότε. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπειτα ἀνεχώρησαν, καὶ διέφθειραν τὸ παράλιον τῆς Ἤλιδος. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἕτερος στόλος τριάκοντα τριηρῶν ἔφθειρε τὸ παράλιον τῆς Λοκρίδος τὸ ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας.

Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τοὺς Αἰγινήτας ὡς πρωταιτίους τοῦ πολέμου, ἀπεφάσισαν ἤδη μετ' ἀπηνείας νὰ τοὺς ἀποδιώξωσιν ἀπὸ τὴν νῆσόν των, καὶ νὰ τὴν κατοικίσουν ἀπὸ Ἀθηναίους ἀποίκους, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας ἤθελεν εἶσθαι ἀσφαλεστέρα. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐνθυμούμενοι τὰς ὁποίας ἔλαβον ἀπὸ αὐτοὺς εὐεργεσίας κατὰ τὸν Εἱλωτικὸν πόλεμον, καὶ κατ' ἄλλας περιστάσεις, ἔδωκαν εἰς τοὺς ἐξορίστους τὰς γαίας τῆς Θυρέας, κατὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνίας καὶ Ἄργους, διὰ νὰ τὰς καλλιεργῶσιν.

Κατὰ δὲ τὸ θέρος τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν μὲ τὸν

Σιτάλκην, βασιλέα τῆς Θρᾴκης, τὸν Περδίκαν, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ μὲ τὸν λαὸν τῆς νήσου Κεφαλληνίας. Ἐψηφίσθη δὲ ν' ἀποταμιευθῶσι 1000 τάλαντα ἐκ τῶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν χρημάτων διὰ νὰ χρησιμεύσουν μόνον εἰς περίστασιν καθ' ἣν ἤθελε ἐμφανισθῆ ἐχθρικὸς στόλος ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ κατ' ἔτος νὰ τίθενται χωριστὰ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν 100 ἐκ τῶν καλλίστων τριηρῶν.

Κατὰ δὲ τὸ φθινώπορον οἱ Ἀθηναῖοι, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Περικλέους, εἰσέβαλον καὶ διέφθειραν τὴν Μεγαρίδα. Ὁ δὲ στόλος τῶν ἐν Αἰγίνῃ ἑκατὸν πλοίων, διαπλεύσας ἡνώθη μὲ τὸ στράτευμα, καὶ ἤδη ὑπῆρχον εἰς τὴν Μεγαρίδα 10,000 Ἀθηναῖοι, καὶ 3,000 Μέτοικοι (1) ὁπλῖται, παρεκτὸς πολυαρίθμων ψιλῶν. Ἅπαντες οὗτοι ἀπετέλουν τὸ μέγιστον στράτευμα, τὸ ὁποῖον αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠδυνήθησαν νὰ στείλωσιν εἰς τὴν μάχην. Τὸν δὲ χειμῶνα οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸ σύνηθες καὶ σεμνὸν ἔθιμον αὐτῶν, ἔθαψαν δημοσίως εἰς τὸν Κεραμεικὸν τὰ ὀστᾶ τῶν πεσόντων εἰς τὴν μάχην. Ὁ δὲ Περικλῆς ἐξελέχθη διὰ νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν συνήθη ἐπιτάφιον λόγον. Ὁ δὲ λόγος του, ὡς ἐκτίθεται ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην, εἶναι πρωτότυπον ὑψηλῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς ῥητορείας.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔαρ (Ὀλυμπ. 87, 3) (2) ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ τὰ δύο τρίτα τῶν Πελοποννησίων, ὡς καὶ πρότερον· ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ τὴν εἰσβολήν των ἐνέσκηψεν ὁ λοιμὸς εἰς Ἀθήνας. Οὗτοι δὲ διερχόμενοι τὴν Πάραλον καλουμένην γῆν, ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν

(1) Μέτοικοι ἢ παροικοῦντες ξένοι ἦσαν ὅσοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χάριν ἐμπορίου, κατῴκουν εἰς πόλιν, ὅπου δὲν ἦσαν γεννημένοι. Ἐπλήρονον δὲ χάριν προστασίας φόρον 12 δραχ. κατ' ἔτος, ὀνομαζόμενον Μετοίκιον.

(2) Ἂν καὶ σημειοῦμεν τὰς χρονολογίας εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστης ἐκστρατείας, ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ ἐνθυμῆται, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔτος ἤρχιζε κατὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον. Ἴδ. ἀνωτέρω σελ. 140.

ἀργυρῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου, καὶ διέφθειρον ὅλον τὸ παράλιον τὸ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ πρὸς τὴν Εὔβοιαν. Ἐν τούτοις ὁ Περικλῆς ἔχων στόλον 100 Ἀθηναϊκῶν πλοίων, καὶ 50 ἐκ Χίου καὶ Λέσβου διέπλευσε καὶ διέφθειρε τὰ παράλια τῆς Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος καὶ Ἑρμιόνης, καὶ κυριεύσας κατέστρεψε τὴν πόλιν Πρασιὰς κατὰ τὸ παράλιον τῆς Λακωνίας. Ἐπιστρέφων δ' εὗρεν τοὺς Πελοποννησίους ἀναχωρήσαντας, διότι φοβούμενοι τὸν λοιμὸν ἔμειναν 40 μόνον ἡμέρας εἰς τὴν Ἀττικήν.

Ὁ περίφημος οὗτος λοιμὸς ὁ κατὰ πρώτην ἤδη φορὰν ἐνσκήψας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλέγετο, ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον διὰ τῆς Ἀσίας. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἀνεφάνη εἰς Πειραιᾶ, ἔπειτα δὲ διεδόθη καὶ εἰς τὴν πόλιν. Ἕνεκα δὲ τῆς συναγωγῆς τοῦ πλήθους καὶ τοῦ θερινοῦ καύσωνος ἐπροξένησε τρομερὰς καταστροφάς. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχε πάθει ἀπὸ τὴν αὐτὴν νόσον, περιέγραψεν αὐτὴν λεπτομερέστατα (1), δεικνύων τά τε φυσικὰ καὶ ἠθικὰ ἀποτελέσματά του· μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων σημειόνει, ὅ,τι πάντοτε παρατηρεῖται εἰς τοιαύτας συμφοράς, τὴν τρομερὰν παραλυσίαν τῶν ἠθῶν, καὶ τὴν παντελῆ καταφρόνησιν παντὸς χαλινοῦ θρησκείας καὶ νόμου. διότι φαίνεται, ὅτι μέγα μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κρατεῖται εἰς τὴν ὑπακοὴν μόνον διὰ τοῦ φόβου, καὶ ὅταν οὗτος, ὡς εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, ἐκλείψῃ, τίποτε δὲν ἀπολείπεται πλέον πρὸς χαλίνωσιν τῶν παθῶν καὶ τῶν ὀρέξεων.

Εἶναι δ' ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὁ λοιμὸς δὲν φαίνεται ἐν-

(1) Εἶναι περίεργον, ὅτι τινὲς ἀπὸ τὰς ἀκριβεστάτας καὶ πιστοτάτας περιγραφὰς τῶν λοιμῶν εὑρίσκονται εἰς μυθιστορίας. ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ἡ περιγραφὴ τοῦ Βοκακίου περὶ τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ λοιμοῦ, τοῦ Δεφφόέου περὶ τοῦ ἐν Λονδίνῳ, καὶ τοῦ Μαγτζονίου περὶ τοῦ ἐν Μεδιολάνοις.

σκήψας εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὅπου ὑπῆρχεν Ἀθηναϊκὸν στράτευμα μετεδίδετο εἰς αὐτὸ ὑπὸ τῶν ἐρχομένων ἐξ Ἀθηνῶν. Δύναται δέ τις νὰ λάβῃ ἰδέαν περὶ τῆς δηλητηρίου αὐτοῦ δυνάμεως, μανθάνων, ὅτι ὅτε ὁ Ἅγνων ἐξέπλευσε κατὰ τῆς Ποτιδαίας μὲ τὸν στόλον, τὸν ὁποῖον ὁ Περικλῆς εἶχε περιπλέων τὴν Πελοπόννησον, ἀπέθανον, μεταξὺ σχεδὸν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀπὸ τὴν νόσον 1,500 ἐκ τῶν 4,000 ὁπλιτῶν, οἵτινες ἦσαν εἰς τὸν στόλον, καὶ ἡ νόσος μετεδόθη εἰς τὰ μετὰ τοῦ Φορμίωνος στρατεύματα.

Ὑπῆρχε πάντοτε ἐν Ἀθήναις φατρία ἐναντία τοῦ πολέμου, καὶ ἤδη βλέπουσα τὸν λαὸν παρωργισμένον κατὰ τοῦ Περικλέους, ἕνεκα τῶν συμφορῶν καὶ τῆς νόσου, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ προσπαθήσῃ νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν Πελοποννησίων· ἀλλ' ἡ σταλεῖσα πρεσβεία ἀπέβη ἀτελεσφόρητος. Ὁ Περικλῆς λοιπὸν συνεκάλεσε συνέλευσιν, καὶ ὡμίλησε μὲ τὴν συνήθη δεινότητά του ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, καὶ προσείλκυσε τὸν λαὸν εἰς τὴν θέλησίν του, ὡς συνήθως συνέβαινε. Καὶ ἀπεφασίσθη μὲν νὰ ἐγκαρτερήσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ καταπραΰνῃ τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ σημαντικὴν χρηματικὴν ζημίαν καὶ νὰ παύσῃ τοῦ ἀξιώματός του. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐχειροτόνησαν αὐτὸν πάλιν στρατηγὸν μὲ πληρεξουσιότητα, ὅπως εἶχε προΐδει κάλλιστα ὁ Περικλῆς.

Κατὰ δὲ τὸ θέρος, Ἀριστεὺς ὁ Κορίνθιος, καί τινες Λακεδαιμόνιοι καὶ ἄλλοι, ἀπέστειλαν πρεσβείαν εἰς τὸν Βασιλέα, διὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ συνδέσῃ συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ δὲ τὴν ὁδοιπορίαν των οἱ πρέσβεις ἦλθον εἰς τὸν Σιτάλκην, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ τὸν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχίαν του, ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Σάδοκος, συνέλαβεν αὐτοὺς πορευομένους πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες

τοὺς ἐθανάτωσαν πρὸς ἐκδίκησιν, διότι ἡ Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐθανάτονον ὅλους τοὺς ἐμπόρους, εἴτε Ἀθηναίους εἴτε μή, ὅσους εὕρισκον περιπλέοντας τὴν Πελοπόννησον. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο βεβαίως βάρβαρος καὶ ὅλως ἀδικαιολόγητος.

Ὁ Φορμίων ἔπλευσεν ἤδη μετὰ 30 πλοίων διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀμφιλόχους καὶ Ἀκαρνᾶνας ἐναντίον τῶν Ἀμβρακιωτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα προσωρμίσθη μετὰ 20 πλοίων εἰς Ναύπακτον, διὰ νὰ θαλασσοκρατῇ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Πρὸς τὸν χειμῶνα δὲ οἱ Ποτιδαιᾶται καταβληθέντες ὑπὸ τῆς πείνης παρεδόθησαν. Συνεχωρήθη δ' εἰς αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσιν, ἀφοῦ ἕκαστος μὲν ἀνὴρ ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἓν ἱμάτιον, ἑκάστη δὲ γυνὴ δύο, καὶ ὀλίγα τινὰ χρήματα. Ἀλλὰ καὶ αὗται αἱ συνθῆκαι ἐφάνησαν πολλὰ ἐπιεικεῖς εἰς τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ στρατηγοὶ κατεκρίθησαν ὡς συγκαταβατικοί. Οἱ μὲν Ποτιδαιᾶται μετέβησαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ δὲ Ποτίδαια κατῳκίσθη μετ' ὀλίγον ἀπὸ Ἀθηναίους ἀποίκους.

Τὸ δὲ προσεχὲς ἔαρ (Ὀλυμπ. 87, 4) ὁ Ἀρχίδαμος ὡδήγησε τοὺς συμμάχους εἰς τὴν χώραν τῶν Πλαταιῶν, τὴν ὁποίαν ἡτοιμάζετο νὰ διαφθείρῃ. Ἀπαντῶν δὲ εἰς τοὺς περὶ τούτου ἐλέγχους τῶν Πλαταιέων, εἶπεν, ὅτι ἤθελε ἀφήσει τοὺς ἀγρούς των ἀβλαβεῖς, ἐὰν ἔμενον οὐδέτεροι. Οὗτοι δ' ἀπήντησαν, ὅτι δὲν ἠδύναντο ν' ἀποφασίσωσι τίποτε χωρὶς νὰ συμβουλευθῶσι τοὺς Ἀθηναίους, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των. Σταλείσης δὲ πρεσβείας εἰς Ἀθήνας, οἱ Ἀθηναῖοι παρεκάλεσαν τοὺς Πλαταιεῖς ν' ἀνθέξουν, ὅσον ἠδύναντο, βεβαιοῦντες αὐτοὺς περὶ ἀποστολῆς βοηθείας. Οἱ Πλαταιεῖς λοιπὸν ἐφώναξαν ἀπὸ τὰ τείχη, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν, ὅσα ἀπῄτουν ἀπ' αὐτοὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι· διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίδαμος, ἀφοῦ ἐπεκαλέσθη τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωας

τῆς χώρας, ὡς μάρτυρας τῆς δικαιοσύνης τοῦ ἀγῶνός του, ἤρχισε τὰς ἐχθροπραξίας. Κόψας δ' ὅλα τὰ δένδρα, περιέφραξε τὴν πόλιν διὰ πασσάλων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν τῶν πολιορκουμένων, ἔπειτα δ' ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ χῶμα, ἐναντίον μέρους τινὸς τῶν τειχῶν. Αἱ δὲ πλευραὶ τοῦ χώματος τούτου κατεσκευάσθησαν ἀπὸ ξυλείαν ἐκ τοῦ ὄρους Κιθαιρῶνος, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα ἐγεμίσθη ἀπὸ ξύλα, πηλὸν καὶ πέτρας· ἑβδομήκοντα δ' ἡμέρας τὰ στρατεύματα εἰργάζοντο εἰς τὸ χῶμα ἡμέραν καὶ νύκτα· καὶ ἐνῷ τὸ ἓν μέρος τοῦ στρατεύματος ἡσύχαζε, τὸ ἄλλο εἰργάζετο.

Οἱ δὲ Πλαταιεῖς ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀπέναντι τοῦ τοῦ χώματος, ἐπιτείχισμα ξύλινον, περικαλύψαντες αὐτὸ μὲ δέρματα καὶ διφθέρας, διὰ νὰ προφυλάττουν καὶ αὐτὸ καὶ τοὺς ἐργάτας, ἀπὸ πυρσοφόρα βέλη· τὸ δ' ἐσωτερικὸν τοῦ ἐπιτειχίσματος ἐγέμισαν ἀπὸ πλίνθους, τοὺς ὁποίους ἔλαβον ἀπὸ τὰς γειτονευούσας οἰκίας. Βλέποντες δὲ, ὅτι τὸ χῶμα ὑψοῦτο ἐξίσου μὲ τὸ ἐπιτείχισμα, τὸ ὁποῖον ἀνήγειραν, ἐπενόησαν ἄλλο σχέδιον, ἤτοι διορύξαντες τὸ τεῖχος τῆς πόλεως εἰς τὸ μέρος, ὅπου τὸ χῶμα συνέπιπτε μ' αὐτὸ, ἔκλεπτον τὸ χῶμα. Οἱ μὲν πολιορκηταὶ, ἐννοήσαντες τοῦτο, κατεσκεύασαν καλάθια καλάμινα, τὰ ὁποῖα ἐγέμιζον ἀπὸ πηλὸν, καὶ τὰ ἔρριπτον εἰς τὸ τεῖχος, ὥστε δὲν ἠμπόρουν πλέον νὰ κλέπτωσι χῶμα. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι βλέποντες, ὅτι τοιουτοτρόπως ἀπέτυχε τὸ σχέδιόν των, ἔσκαψαν ὑπόνομον μέχρι τοῦ χώματος, καὶ ἐξηκολούθουν ἀφαιροῦντες τὸ χῶμα ὑποκάτω. Φοβούμενοι ὅμως μήπως, ὀλιγάριθμοι ὄντες, δὲν δυνηθῶσι νὰ ἐπαρκέσωσι, παρητήθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ ὑψόνωσι τὸ ἐπιτείχισμα ἀπέναντι τοῦ χώματος, ἀλλ' ἐντὸς τῆς πόλεως κατεσκεύασαν τεῖχος τοξοειδὲς, τοῦ ὁποίου τὰ πέρατα ἐστηρίζοντο εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἑκατέρωθεν μακρὰν τοῦ χώματος, ὥστε, ἐὰν οἱ πολιορκηταὶ ἐκυρίευον τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος, ἤθελον

εἶσθαι ἔτι ἠναγκασμένοι νὰ ὑψώσουν καὶ ἄλλο χῶμα μὲ μεγαλητέραν ταλαιπωρίαν καὶ κίνδυνον πρὸς τὸ νέον τοῦτο τεῖχος.

Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι στήσαντες μεγάλην μηχανὴν ἐπὶ τοῦ χώματος, προσέβαλλον μὲ αὐτὴν καὶ ἔσειον τὸ ὀχύρωμα τῶν Πλαταιῶν οὕτως, ὥστε ἐπροξένουν μέγαν τρόμον εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Ἔστησαν δὲ καὶ ἄλλας μηχανὰς ἐναντίον ἄλλου μέρους τῶν τειχῶν, ἀλλ' οἱ Πλαταεῖς ἁρπάζοντες αὐτὰς διὰ βρόχων, καὶ ἀνέλκοντες ἀνέτρεπον αὐτὰς καὶ τὰς καθίστων ἀβλαβεῖς, ἢ ἔχοντες δοκοὺς ἀνηρτημένας διὰ ἀλύσεων ἀπὸ τοὺς στροφεῖς δύο κεραιῶν, στημένων ἐπὶ τοῦ τείχους, ἄφινον τὰς ἀλύσεις, αἱ δὲ δοκοὶ πίπτουσαι κατὰ τῶν μηχανῶν, κατεσύντριβον τὸ ἔμπροσθεν μέρος αὐτῶν. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι βλέποντες ματαιουμένας τοιουτοτρόπως ὅλας τὰς προσπαθείας των, ἀπεφάσισαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν· ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἤθελεν εἶσθαι καὶ πολυχρόνιος καὶ δαπανηρὸς, ἀπεφάσισαν πρῶτον νὰ προσπαθήσουν νὰ καύσουν τὴν πόλιν. Ἔφερον λοιπὸν δέματα ξύλων καὶ ἐγέμισαν ἀπ' αὐτὰ τὸ μεταξὺ τοῦ χώματος καὶ τοῦ τείχους διάστημα, καὶ ἔπειτα ἐπεσώρευσαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς πόλεως ξύλα, ῥίπτοντες αὐτὰ ἐκ τοῦ ὑψώματος, ὅσον μακρύτερα ἠδύναντο· ἔπειτα δὲ ῥίπτοντες πίσσαν καὶ θεῖον εἰς τὰ ξύλα ἔβαλον πῦρ εἰς αὐτὰ, καὶ ἀμέσως ὑψώθησαν τρομεραὶ φλόγες. Ἡ πόλις ἤθελεν ἀφεύκτως καταφλεχθῇ, ἐὰν ὁ ἄνεμος ἔπνεε πρὸς αὐτήν· ἀλλὰ κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν συνέβη ῥαγδαία βροχὴ μετὰ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, ἥτις ἔσβεσε τὰς φλόγας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν πολιορκητῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔμενε ἄλλο μέσον εἰμὴ ὁ ἀποκλεισμὸς, ἔσκαψαν διπλῆν τάφρον περὶ τὴν πόλιν, καὶ ἀφοῦ ἔκτισαν δυνατὸν πλίνθινον τεῖχος (1) μεταξὺ τῶν

---

(1) Αἱ πλίνθοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ τὸν πηλὸν, τὸν ὁποῖον ἐξώρυττον ἀπὸ τοὺς τάφρους, καὶ ἦσαν ὠμαί.

τάφρων, ἄφησαν μέρος στρατιωτῶν ἀφ' ἑκάστης πολιτείας διὰ νὰ φυλάττωσι τὸ ἥμισυ· οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἀνεδέχθησαν νὰ φυλάττωσι τὸ ὑπόλοιπον. Ἐπειδὴ δ' εἶχε προχωρήσει ὁ μὴν Σεπτέμβριος, τὸ στράτευμα διελύθη κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ ἐπανῆλθεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Ἡ δὲ φρουρὰ τῶν Πλαταιῶν συνέκειτο ἀπὸ 400 Πλαταιεῖς καὶ 80 Ἀθηναίους· ἦσαν δὲ καὶ ἑκατὸν δέκα γυναῖκες ἐνασχολούμεναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πολιορκουμένων.

Ἐπὶ δὲ τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 2,000 ὁπλίτας καὶ 200 ἱππεῖς ἐναντίον τῶν ἐν Θρᾴκῃ Χαλκιδέων· ἀλλ' ἐνικήθησαν, φονευθέντων τῶν στρατηγῶν αὐτῶν, καὶ 430 ςρατιωτῶν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡσαύτως ἔςειλαν, κατα τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἀμβρακιωτῶν, τὸν ναύαρχον Κνῆμον μὲ 1000 ὁπλίτας εἰς τὴν Λευκάδα, ὅπου ἑνωθεὶς μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐξ Ἠπείρου βαρβάρων συμμάχων των, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἡτοιμάζετο στόλος εἰς τὴν Κόρινθον, Σικυῶνα καὶ τὰς παρακειμένας πόλεις. Οἱ δὲ σύμμαχοι, διῃρημένοι εἰς τρία τάγματα, ἐπροχώρουν κατὰ τῆς ἐν Ἀκαρνανίᾳ πόλεως Στράτου. Καὶ οἱ μὲν Χάονες καὶ οἱ ἄλλοι βάρβαροι κατεῖχον τὸ κέντρον, οἱ δὲ Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι τὸ δεξιὸν, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι καὶ Ἀμβρακιῶται τὸ ἀριστερὸν κέρας· τό μεταξὺ δ' αὐτῶν διάστημα ἦτον μέγα. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπορεύοντο μὲ τάξιν καὶ προφύλαξιν· οἱ δὲ Χάονες, ὄντες κενόδοξοι καὶ τολμηροὶ, ἐπροχώρουν ἀπερισκέπτως, ἐλπίζοντες, ὅτι ἤθελον μόνοι κυριεύσει τὴν πόλιν· ἀλλ' οἱ Στράτιοι, στήσαντες ἐνέδρας, ἐξώρμησαν, ἅμα εἶδον τοὺς Χάονας πλησιάζοντας, καὶ προσβαλόντες ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν· οἱ δ' Ἕλληνες, μαθόντες τὴν ἧττάν των, ἀνεχώρησαν πρὸς τὸν ποταμὸν Ἄναπον, καὶ ἀφοῦ ἔλαβον τοὺς νεκροὺς τῶν φονευθέντων διελύθησαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν τῆς ἥττης τῶν Χαόνων, συνεκροτήθη μάχη κατὰ τὸν κόλπον μεταξὺ τοῦ Φορμίωνος καὶ τοῦ στόλου, ὅστις ἔπλεε διὰ νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Κνῆμον. Ὁ δὲ στόλος οὗτος ἀπὸ τεσσαράκοντα ἑπτὰ πλοῖα συγκείμενος, παρέπλεε τὸ παράλιον μέχρι τῶν Πατρῶν· ἔπειτα δὲ διέπλεε τὸν κόλπον πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅτε ὁ Φορμίων, ὅστις ἐπηγρύπνει τὰ διαβήματά του, εἶδεν αὐτὸν μὲ τὰ εἴκοσιν Ἀθηναϊκὰ πλοῖά του ἐκ τοῦ στομίου τοῦ Εὐήνου. Ἐπειδὴ δ' οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἀναχωρήσει ἀπὸ τὰς Πάτρας τὴν νύκτα, ἦσαν ἤδη περὶ τὸ μέσον τοῦ πορθμοῦ, καὶ δὲν ἐδύναντο ν' ἀποφύγωσι τὴν μάχην. Γνωρίζοντες καλῶς τὴν ὑπερέχουσαν τῶν Ἀθηναίων ἐμπειρίαν, ἔταξαν τὰ πλοῖα εἰς κύκλον, διὰ νὰ μὴ ἠμπορέσῃ ὁ ἐχθρὸς νὰ διαῤῥήξῃ τὴν γραμμήν των· τὰ δὲ μικρότερα πλοῖα ἔταξαν ἐντὸς τοῦ κύκλου, καὶ πέντε ἐκ τῶν ταχυτέρων τριηρῶν ἔμενον ὡσαύτως ἐντὸς τοῦ κύκλου, διὰ νὰ δίδωσι βοήθειαν, ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπήτει. Ὁ δὲ Φορμίων παρατάξας τὰ πλοῖά του κατὰ μίαν ναῦν, ἔπλεε πέριξ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, περιμένων τὸν ζέφυρον νὰ πνεύσῃ, ὅστις κατὰ πᾶσαν πρωΐαν πνέει εἰς τὸν κόλπον, γνωρίζων, ὅτι ἠδύνατο τότε νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν ἐπιτυχέστατα (1). Κατὰ τὴν προσδοκίαν λοιπὸν τοῦ Φορμίωνος, ἀφοῦ ὁ ἄνεμος ἤρχισε νὰ πνέῃ, τὰ πλοῖα ὠθοῦντο κατ' ἀλλήλων, καὶ τὰ πληρώματα ὑπέπεσον εἰς μεγίστην ἀταξίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐφορμήσαντες κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐβύθισαν μίαν τῶν ναυαρχίδων καί τινα ἄλλα πλοῖα· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἔφυγον εἰς τὰς Πάτρας καὶ Δύμην, χωρὶς σχεδὸν νὰ ἐπιχειρήσουν ἀντίστασιν. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κυριεύσαντες 12 πλοῖα ἀνήγειραν τρόπαιον ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ῥίου, καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν

(1) Ἴδε ἀνωτέρω τὴν σημείωσιν εἰς τὴν σελίδα 169.

Ναύπακτον· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἔπλευσαν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στόλου των εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἤλιδα Κυλλήνην, ὅπου ἡνώθησαν μὲ τὸν Κνῆμον καὶ τὰ ἐξ Ἀκαρνανίας πλοῖα.

Οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι, ὄντες ἀσυνείθιστοι εἰς τὴν θάλασσαν, δὲν ἠμπόρουν νὰ ἐννοήσουν ἄλλην αἰτίαν τῆς ἥττης μεγάλου στόλου ὑπὸ μικροῦ, εἰ μὴ τὴν δειλίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλαν τὸν Βρασίδαν μὲ δύο ἄλλους ἀξιωματικοὺς διὰ νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὸν Κνῆμον, διατάττοντες, ὁ στόλος, ὅστις συνέκειτο ἤδη ἀπὸ 77 πλοῖα, νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς ναυμαχίαν· ὁ δὲ Φορμίων, μαθὼν τοὺς σκοποὺς των, ἔστειλεν εἰς Ἀθήνας ζητῶν ἐπικουρίαν· ὅθεν ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸν τριάκοντα πλοῖα· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχον διαταχθῆ νὰ κυριεύσουν τὴν Κρήτην κατὰ τὸν διάπλουν των, δὲν ἔφθασαν ἐγκαίρως.

Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἔπλευσαν ἀπὸ τὴν Κυλλήνην περὶ τὸν Ἀχαϊκὸν Πάνορμον, ὅπου ἦτο στρατοπεδευμένον στράτευμά τι. Ἐπειδὴ δ' ὁ Φορμίων προσωρμίσθη μὲ τὰ πλοῖά του ἐκτὸς τοῦ Κρισσαίου κόλπου κατὰ τὸ Ἀντίῤῥιον, ὁ ἐχθρὸς ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ῥίον καὶ προσωρμίσθη ἐκεῖ· τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀκρωτηρίων εἶναι μόνον ἑπτὰ στάδια. Οἱ δὲ δύο στόλοι ἔμενον ἓξ ἢ ἑπτὰ ἡμέρας ἀπέναντι ἀλλήλων. Τέλος πάντων οἱ Πελοποννήσιοι, διὰ νὰ ἑλκύσουν τοὺς Ἀθηναίους ἐντὸς τοῦ κόλπου, παρέπλεον τὸ παράλιον, ἔχοντες τὰς ναῦς τεταγμένας κατὰ τέσσαρας, εἴκοσι δ' ἐκ τῶν ταχυτέρων προηγοῦντο. Ὁ δὲ Φορμίων, φοβούμενος περὶ τῆς Ναυπάκτου, ἐπειδὴ οἱ νέοι της ἦσαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀντιῤῥίου, ἔπλευσεν ὡσαύτως ἐντὸς τοῦ κόλπου ἔχων τὰς ναῦς παρατεταγμένας μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Ἅμα δ' οἱ Πελοποννήσιοι εἶδον αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ κόλπου, στρέψαντες τὰς ναῦς, ἐφώρμησαν μὲ μεγίστην ταχύτητα κατ' αὐτῶν. Καὶ τὰ μὲν ἕνδεκα ἐκ

τῶν προηγουμένων πλοίων τῶν Ἀθηναίων ἐσώθησαν πρὸς τὸ ἀνοικτὸν μέρος τοῦ κόλπου, κωπηλατοῦντα μὲ μεγαλητέραν ταχύτητα· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων, ἓν μὲν ἐζωγρήθη μὲ τὸ πλήρωμά του, τὰ δὲ λοιπὰ ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν ξηράν. Ἐκ δὲ τῶν πληρωμάτων, ὅσοι δὲν διεσώθησαν κολυμβῶντες, ἐσφάγησαν, καὶ τὰ πλοῖα ἐῤῥυμουλκοῦντο ἤδη ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους, ὅτε οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσήνιοι προφθάσαντες ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἀποδιώξαντες τοὺς νικητάς, διέσωσαν αὐτά. Ἐν τούτοις τὰ 20 Πελοποννησιακὰ πλοῖα ἐδίωκον τὰ ἕνδεκα Ἀθηναϊκὰ μέχρι τῆς Ναυπάκτου. Ἐπειδὴ δ' ἓν τῶν Ἀθηναϊκῶν πλοίων κατεδιώκετο ἀπὸ Λευκάδιον, ὁ πλοίαρχος τοῦ πρώτου, βλέπων ἐμπορικὸν πλοῖον ἠγκυροβολημένον, ἐφέρετο πρὸς αὐτό, καὶ περιπλεύσας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λευκαδίου πλοίου καὶ προσέβαλεν αὐτὸ μὲ τοσαύτην δύναμιν κατὰ τὴν πλευράν, ὥστε τὸ ἐβύθισε. Βλέποντες δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦτο οἱ Πελοποννήσιοι, οἵτινες ἔψαλλον ἤδη τὸν νικητήριον παιᾶνα, • ἔπαυσαν ἀμέσως, καὶ ὑπέπεσον εἰς ἀταξίαν. Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἰδόντες τὰ γενόμενα ἐκινήθησαν κατ' αὐτῶν· οὗτοι δ' ἔφυγον εἰς τὸν Πάνορμον, ἀφήσαντες ἓξ πλοῖα εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι δικαίως ἀνήγειραν τρόπαιον εἰς τὸ Ἀντίῤῥιον· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ὡς νικήσαντες καὶ αὐτοὶ πρότερον, καὶ κυριεύσαντες ἓν πλοῖον, ἐνόμισαν, ὅτι ἐδικαιοῦντο ν' ἀνεγείρωσι τρόπαιον εἰς τὴν ἀπέναντι ἄκραν. Ὁ δὲ Φορμίων ἐδοξάσθη μεγάλως διὰ τὴν διαγωγήν του κατὰ τὰς δύο ταύτας μάχας.

Οἱ Πελοποννήσιοι, πρὶν ἀποχωρισθῶσιν ἕνεκα τοῦ χειμῶνος, ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι τὸν Πειραιᾶ, ὅστις ἔμενεν ἀφύλακτος, ὡς εἶχον μάθει ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς. Ἕκαστος λοιπὸν ναύτης ἔλαβε τὸ κωπίον του, τὸ κάθισμά του

(ἑδώλιον) καὶ τὸν τροπωτῆρά του, καὶ ἀφοῦ ἔφθασαν τὴν νύκτα εἰς Μέγαρα, ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν 40 τριήρεις, ἔπλευσαν κατὰ τοῦ Πειραιῶς· ἀλλ', εἴτε ἀπὸ ἀτολμίαν, εἴτε ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ τὸν ἄνεμον, ἀπέβησαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, καὶ ἤρχισαν νὰ τὴν λεηλατῶσι. Πυρσοὶ δ' ὑψώθησαν ἀμέσως διὰ νὰ διαδώσουν τὸν πανικὸν φόβον εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ μὲν τρόμος ἦτο κατ' ἀρχὰς μέγας, μετ' ὀλίγον ὅμως κατέπαυσε, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐμβάντες εἰς τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὸν Πειραιᾶ πλοῖα, διέβησαν εἰς Σαλαμῖνα, ὅθεν ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει. Μετὰ δὲ τὸν πανικὸν τοῦτον φόβον, ὁ Πειραιεὺς ἐφυλάττετο προσεκτικώτερον.

Τὸ φθινόπορον τοῦ ἔτους τούτου ἀπέθανεν ὁ μέγας Περικλῆς. Αἱ δὲ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς ζωῆς του ἐπικράνθησαν ἀπὸ τὴν συμφοράν, διότι ὁ λοιμὸς ἀφήρπασεν ὅλα τὰ γνήσια τέκνα του καὶ τοὺς πλείστους τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν του. Ὧν δ' εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του ὀλίγα ἔτη πρότερον, ἐπροκάλεσε νόμον περιορίζοντα τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου εἰς τοὺς ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι καὶ πατρόθεν καὶ μητρόθεν. Ἀλλ' ἤδη ἠναγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν λαὸν νὰ τὸν ἐξαιρέσῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν νόμον, καὶ νὰ κατατάξῃ μεταξὺ τῶν πολιτῶν τὸν ὁμώνυμον υἱόν του, τὸν ὁποῖον εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὴν περίφημον Ἀσπασίαν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του τὰ συμβεβηκότα ἔδειξαν μετ' οὐ πολὺ πόσον ὀλίγον εἶχε προσέξει εἰς τὰς συνεπείας, ὅτε ἐνησχολεῖτο εἰς τὸ νὰ στερεώσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐξουσίαν, διότι τὴν θέσιν του εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ κατέλαβεν ἀμέσως ὁ Κλέων, ἀνὴρ διαβόητος ὡς χρηματίσας τέλειον πρωτότυπον τοῦ ἰδιοτελοῦς, αἰσχροκερδοῦς, αὐθάδους καὶ τυραννικοῦ δημαγωγοῦ (1).

(1) «Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους», λέγει ὁ Κ. Μύλλερ «ἐτελείωσεν

Πρὸς τὸν χειμῶνα δὲ, Σιτάλκης ὁ βασιλεὺς τῆς Θράκης, ὡς σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Μετὰ τῶν ὑπηκόων του δὲ Ὀδρυσῶν, τῶν κατοικούντων εἰς τὴν πεδιάδα, μεταξὺ Ῥοδόπης, Αἵμου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἥνωσε τοὺς Γέτας, τοὺς κατοικοῦντας ἀπὸ τοῦ Αἵμου μέχρι τοῦ Ἴστρου, καὶ συλλέξας, ἐνῷ ἐπροχώρει, τὰς περὶ τὴν Ῥοδόπην καὶ τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Στρυμόνος χώραν φυλὰς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Παιονίαν, καὶ μετὰ 150,000 ἀνδρῶν, ὡς ἐλέγετο, ἐξ ὧν τὸ ἓν τρίτον ἱππικὸν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος. Καὶ οἱ μὲν Μακεδόνες καὶ Χαλκιδεῖς, μὴ τολμῶντες νὰ ἔλθουν εἰς χεῖρας μὲ τόσον πολυάριθμον στράτευμα, ἐκλείσθησαν εἰς τὰς πόλεις των· ὁ δὲ Σιτάλκης, ἀφοῦ ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας ἔφθειρε τὴν χώραν, κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἀνεψιοῦ του Σεύθου, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια μὲ τὸ στράτευμά του, ἐπειδὴ αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσι, καὶ ὁ χειμὼν ἀπέβαινεν αὐστηρότερος. Ὁ δὲ Σεύθης παρεκινήθη εἰς τὸ νὰ δώσῃ τὴν συμβουλὴν ταύτην ἀπὸ τὸν Περδίκκαν, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐδελέασεν αὐτὸν, ὑποσχεθεὶς νὰ τῷ δώσῃ τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον καὶ μεγάλην προῖκα.

Τὸ δ᾽ ἀκόλουθον ἔαρ (Ὀλυμπ. 88,1) ὁ μὲν Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατὰ τὸ σύνηθες, οἱ δὲ σύμμαχοι ἀνεχώρησαν καὶ διεσκορπίσθησαν, ἀφοῦ αἱ τροφαί των ἐξέλιπον.

ἡ δημοκρατία, καὶ ἤρχισεν ἡ ὀχλοκρατία. » Ὁ δὲ Φιλόσοφος Πλάτων ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους.

Ὁ Πλούταρχος εἰς βίον Περικλέους ἀναφέρει, ὅτι, ἐνῷ ὁ Περικλῆς ἔπασχε δεινῶς ἀπὸ τὴν νόσον, οἱ φίλοι του περικαθήμενοι, καὶ νομίζοντες αὐτὸν ἀναίσθητον, ἀνέφερον τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ κατορθώματά του· ὁ δὲ Περικλῆς ἤκουε μετὰ προσοχῆς ταῦτα, καὶ ἀνακράξας ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν του, ὅτι δὲν ἀναφέρουσι τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον τῶν κατορθωμάτων του, διότι, εἶπεν, οὐδεὶς τῶν Ἀθηναίων ἐμαυροφόρεσεν ἐξ αἰτίας του. Σ. Μ.

Ὁ λαὸς τῆς Λέσβου, ἐξαιρουμένων τῶν Μηθυμναίων, εἶχεν ἀποφασίσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων ἡ συμμαχία ἦτο πρὸς αὐτοὺς ἀνυπόφορος ζυγός (1). Οἱ δὲ Μυτιληναῖοι, σκοπεύοντες νὰ δράξουν τὴν πρώτην ἁρμοδίαν εὐκαιρίαν, κατεσκεύαζον πλοῖα, ὠχύρονον τὰ τείχη των, ἠσφάλιζον τοὺς λιμένας των, ἠγόραζον σῖτον, καὶ ἐμίσθονον τοξότας εἰς τὰς κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον χώρας. Ἀλλ' οἱ Τενέδιοι, Μηθυμναῖοι, καὶ μέρος τῶν Μυτιληναίων αὐτῶν, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ γινόμενα.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἤθελον νὰ πιστεύσωσιν, ὅ,τι δὲν ἐπεθύμουν ν' ἀληθεύσῃ· ἀλλ' ἀφοῦ οἱ Μυτιληναῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας ἀπέστειλαν εἰς τὴν Λέσβον οἱ Ἀθηναῖοι, οὗτοι ἐστοχάσθησαν ἀναγκαῖον νὰ προστρέξουν εἰς ἐντονωτέρας πράξεις. Διέταξαν λοιπὸν στόλον 40 πλοίων, ὅστις ἦτον ἕτοιμος νὰ σταλῇ περὶ τὴν Πελοπόννησον, νὰ πλεύσῃ κρυφίως εἰς Μυτιλήνην, καὶ ἐπιπεσὼν νὰ συλλάβῃ τοὺς κατοίκους, ἐνῷ ἐτέλουν, κατὰ τὴν συνήθειαν, τὴν ἑορτὴν τοῦ Μαλλόεντος Ἀπόλλωνος, ἔξω τῆς πόλεως. Ἐὰν δὲ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἀπετύγχανεν, ὁ ναύαρχος ὤφειλε ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖά των, καὶ νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, καὶ ἐὰν ἠναντιόνοντο, νὰ κηρύξῃ κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον. Διὰ νὰ μὴ δυνηθοῦν δ' οἱ Μυτιληναῖοι νὰ μάθουν τὸ κίνημα τοῦτο, οἱ Ἀθηναῖοι ἐκράτησαν τὰ δέκα πλοῖα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν μεταξὺ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, καὶ ἐφυλάκισαν τὰ πληρώματά των· ἀλλὰ φίλος τις τῶν Μυτιληναίων διέβη εἰς Εὔ-

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. έ, 3) λέγει, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς Μυτιλήνης ἐπήγασεν ἀπὸ ἔριδά τινα περὶ ἐπικλήρου τινὸς γυναικός.

βοιαν, καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον, τὸ ὁποῖον κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐξέπλεεν, ἔφθασεν εἰς τὴν Μυτιλήνην τὴν τρίτην ἡμέραν φέρων τὴν ἀγγελίαν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς δὲν ἐξῆλθε, κατὰ τὸ σύνηθες, διὰ νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἑορτήν.

Ἀφοῦ δ' ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἔφθασεν, οἱ Μυτιληναῖοι ἐξέπλευσαν μὲ τὰ πλοῖά των διὰ νὰ ναυμαχήσωσι δῆθεν, ἀλλὰ ταχέως ἐπρότειναν ἀνακωχὴν, διὰ νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς δικαιολόγησιν αὐτῶν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ, μὴ πιστεύοντες εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν, ἐδέχθησαν τὴν ἀνακωχὴν, οἱ δὲ πρέσβεις ἀνεχώρησαν· κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξέπλευσε κρυφίως τριήρης φέρουσα πρεσβείαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δ', ὡς ἦτον ἑπόμενον, ἡ πρὸς τὰς Ἀθήνας πρεσβεία ἀπέτυχεν, οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἔφθασαν εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐν καιρῷ τῶν ἀγώνων, καὶ ἀφοῦ ἐξέθεσαν τὰ δικαιολογήματά των, ἔγειναν δεκτοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν. Διὰ νὰ ἐπιφέρουν δ' ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ αὐτῶν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλουν καὶ δευτέραν φορὰν τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Διατάξαντες λοιπὸν τοὺς συμμάχους νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν Ἰσθμὸν, κατὰ τὸ σύνηθες, μετέβησαν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ, καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ἑλκύσουν πλοῖα δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο θέρος, οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἤρχοντο πολλὰ βραδέως, οἱ δ' Ἀθηναῖοι πληρώσαντες ἑκατὸν τριήρεις ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν διὰ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν δύναμίν των· ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὀλίγον ἐλπίζοντες νὰ βιάσουν αὐτοὺς ν' ἀνακαλέσουν τὸν στόλον των ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ παράλιά των, τὰ ὁποῖα ἄλλος Ἀθηναϊκὸς στόλος διέφθειρεν.

Ἐν τούτοις οἱ Μυτιληναῖοι εἶχον πολεμήσει ἐπιτυχῶς

κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ βιάσει αὐτοὺς ν' ἀποχωρήσωσιν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κραταιωθέντες ἀπὸ τοὺς συμμάχους των, προσώρμισαν τὸν στόλον των ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, καὶ ἐσύστησαν ναυτικὸν στρατόπεδον ἑκατέρωθεν, ὥστε νὰ ἐξουσιάζωσιν αὐτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ξηρὰ ἦτον ἀκόμη ἐλευθέρα εἰς αὐτοὺς, οἱ Μυτιληναῖοι κινήσαντες συσσωματωμένοι προσέβαλον τὴν Μήθυμναν, καὶ κραταιώσαντες τὰς συμμάχους πόλεις των, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Μετ' ὀλίγον δ' ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μὲ 1,000 ὁπλίτας ὁ Πάχης, εἷς τῶν ἐνιαυσίων στρατηγῶν, καὶ ἅμα ἔφθασεν, ἀνήγειρε περὶ τὴν Μυτιλήνην πρὸς τὴν ξηρὰν τεῖχος μὲ φρούρια ἐπὶ τῶν λόφων, ὥστε ἀπέκλεισεν αὐτὴν πληρέστατα. Ἕνεκα δὲ τῶν ἐξόδων τῆς πολιορκίας ἐτάχθη κατὰ πρώτην ἤδη φορὰν ἔγγειος φόρος εἰς Ἀθήνας (1), ἀπὸ τὸν ὁποῖον συνήχθησαν 200 τάλαντα.

Κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα ἡ φρουρὰ τῶν Πλαταιῶν, ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἐλπίδα βοηθείας εἶχεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ αἱ τροφαί της ἐξέλιπον, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ὑπερπήδησιν τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον οἱ πολιορκηταὶ εἶχον ἀνεγείρει. Ὑπολογισάμενοι δὲ ἐπιμελῶς τοὺς ἐν τῷ τείχει στίχους τῶν πλίνθων, κατεσκεύασαν κλίμακας, ἀναλόγου ὕψους, καὶ περιέμενον κατάλληλον νύκτα διὰ νὰ ἐκτελέσωσι τὸν σκοπόν των.

Εἶναι δ' ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ πολιορκηταὶ εἶχον κατασκευάσει δύο τείχη, 16 πόδας ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ δ' ἐσωτερικὸν διάστημα, ἐπεστεγασμένον ὂν, ἐχρησίμευεν εἰς κατοικίαν τῶν στρατιωτῶν· τὰ τείχη εἶχον ἐπάλξεις· κατὰ δώδεκα δ' ἐπάλξεις ἦτον εἷς πύρ-

(1) Θουκυδ. γ'. 19. Ὁ πρῶτος ἔκτακτος φόρος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Τιτμάνου καὶ Θιρλουαλίου· ὁ πρῶτος δ' ἀπολύτως, κατὰ τὸν Βοίκχιον, Γοελέρον καὶ Πῶπον.

γος ἰσοπλατὴς μὲ τὸ τεῖχος· πᾶς τις ἠδύνατο νὰ διέλθῃ διὰ τῶν πυλίδων τῶν πύργων τούτων, οἵτινες ἐχρησίμευον εἰς καταφύγιον τῶν φυλάκων ἐν καιρῷ χειμῶνος. Τάφροι δ' ἦσαν ἐσκαμμέναι περὶ τὰ τείχη καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη.

Η φρουρὰ ἐξελέξατο διὰ τὴν ἐπιχείρησιν σκοτεινήν τινα, ἀνεμώδη καὶ βροχερὰν νύκτα. Δὲν ἐξῆλθον ὅμως ἀπὸ τὴν πόλιν εἰμὴ 220, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεδειλίασαν. Ἐπορεύοντο δὲ ἀπέχοντες ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων, διὰ νὰ μὴ προξενοῦν κρότον τὰ ὅπλα των, συγκρουόμενα πρὸς ἄλληλα, καὶ εἶχον τὸν δεξιὸν πόδα ἀνυπόδητον διὰ νὰ μὴ ὀλισθαίνωσιν εἰς τὸν πηλόν. Ὁ δὲ θόρυβος τῆς ἀνεμοταραχῆς τοὺς ἐβοήθει, καὶ τὸ βίαιον αὐτῆς ἠνάγκασε τοὺς φύλακας νὰ καταφύγωσιν εἰς τοὺς πύργους. Δώδεκα δ' ἄνδρες ὡπλισμένοι μόνον μὲ ξίφος καὶ μὲ θώρακα, στήσαντες τὰς κλίμακάς των εἰς τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ δύο ἐκ τῶν πύργων, ἀνέβησαν, καὶ ἓξ ἐπορεύθησαν εἰς ἕκαστον πύργον· παρηκολούθουν δὲ αὐτοὺς ἄλλοι ὡπλισμένοι μὲ δόρατα· κατόπιν δ' αὐτῶν ἤρχοντο ἕτεροι φέροντες τὰς ἀσπίδας των διὰ νὰ τὰς δώσουν εἰς αὐτούς, ὅταν ἤθελον ἔλθει εἰς συμπλοκήν. Πολλοὶ δ' εἶχον ἤδη ἀναβῆ, ὅτε εἷς ἐξ αὐτῶν ἔῤῥιψε κατὰ τύχην κάτω κεραμίδα ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ὁ κρότος τῆς ὁποίας κατεθορύβησε τὰς φυλακάς. Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τὴν πόλιν, κατὰ προηγουμένην συμφωνίαν, προσέβαλλον τὸ ἄλλο μέρος τοῦ τείχους, διὰ ν' ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες διὰ τοῦτο ἔμενον ἄεργοι, ἐνῷ τινὲς ἐκ τῶν 300 ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν διωρισμένοι νὰ περιέρχωνται καὶ νὰ δίδουν βοήθειαν, ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπήτει, ἐπορεύοντο ἔξω τοῦ τείχους πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἠκούσθη ὁ κρότος. Καὶ πυρσοὶ μὲν ὑψώθησαν πρὸς τὰς Θήβας, ἀλλὰ

καὶ εἰς τὴν πόλιν ὑψώθησαν σημεῖα, διὰ νὰ ματαιώσουν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πυρσῶν.

Οἱ Πλαταιεῖς, κυριεύσαντες ἤδη τοὺς δύω πύργους, ἔστησαν κλίμακας. τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν πύργων, ὅθεν ἐμπόδιζον τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὰ τοξεύματά των. Ἐν τούτοις οἱ συστρατιῶταί των κατεκρήμνιζον τὰς ἐπάλξεις, ἀνέβαινον καὶ διέβαινον τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος, ὅσον ἠδύναντο ταχύτερον, καὶ ἔπειτα ἱστάμενοι εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς τάφρου, ἐκτύπουν μὲ ἀκόντια καὶ τόξα, ὅσους ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐνεφανίζοντο. Οἱ δὲ κατέχοντες τοὺς πύργους κατέβαινον τότε, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν οἱ τελευταῖοι ἐξ αὐτῶν ἡτοιμάζοντο νὰ διαβῶσι τὴν τάφρον, ἔφθασαν οἱ τριακόσιοι ἄνδρες μὲ λαμπάδας ἀναμμένας εἰς τὰς χεῖρας. Οἱ δὲ πέραν τῆς τάφρου Πλαταιεῖς, ὄντες εἰς τὸ σκότος, ἐτόξευον αὐτοὺς μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν· οἱ δὲ συστρατιῶταί των ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διέβησαν ἀσφαλῶς, ἂν καὶ ἡ κατάστασις τῆς τάφρου, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα εἶχον παγώσει ὀλίγον, καθίστα τὴν διάβασιν πολλὰ δύσκολον.

Οἱ Πλαταιεῖς, διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς ἐχθρούς των, ἐπορεύοντο ἓξ ἢ ἑπτὰ στάδια πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Θηβῶν, καί, κατὰ τὰς προσδοκίας των, εἶδον αὐτοὺς πορευομένους μὲ ἀναμμένας λαμπάδας πρὸς τὴν ἄγουσαν εἰς τὸν Κιθαιρῶνα ὁδόν· τότε δ' ἐστράφησαν εἰς τὰ ὄρη πρὸς δεξιάν, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πρὸς τὰς Ἀθήνας ὁδόν. Ἐκ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ἀπωλέσθη εἷς μόνος τοξότης, ζωγρηθεὶς κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τάφρον· ἑπτὰ δὲ ἄλλοι ἀποδειλιάσαντες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν. Τὴν δ' ἀκόλουθον πρωΐαν οἱ μείναντες εἰς Πλαταιὰς ἔστειλαν κήρυκα ζητοῦντες τὰ σώματα τῶν συστρατιωτῶν των, στοχαζόμενοι, ὅτι ἐθανατώθησαν ἴσως ὅλοι, καὶ μὲ μεγάλην χαράν των ἔμαθον, ὅτι διεσώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' (1).

Παράδοσις τῆς Μυτιλήνης καὶ τῶν Πλαταιῶν.—Σφαγὴ ἐν Κερκύρᾳ.—Πολεμικαὶ πράξεις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. — Κατάληψις τῆς Πύλου.—Ζώγρησις τῶν Σπαρτιατῶν.

Ὀλυμπ. 88, 2—88, 4. *Π. Χ.* 427—425.

Τὸ δὲ προσεχὲς θέρος (Ὀλυμπ. 88, 2) οἱ Πελοποννήσιοι, ἀφοῦ ἔστειλαν εἰς Λέσβον τὸν ναύαρχον αὐτῶν Ἀλκίδαν μετὰ τεσσαράκοντα δύο πλοίων, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου διέμειναν πολὺν χρόνον καὶ ἐπροξένησαν μεγάλην βλάβην. Ἀλλ' ὁ Ἀλκίδας ἐβράδυνε τόσον, ὥστε αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν ἐν Μυτιλήνῃ. Ὁ δὲ Σάλαιθος, ἀπεσταλμένος ἐκεῖ παρὰ τῆς Σπάρτης, κατώρθωσε μὲν ἡ κυβέρνησις νὰ ὁπλίσῃ τὸν δῆμον διὰ νὰ ἐξορμήσῃ κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ ὅμως ὡπλίσθη, δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἠπείλει, ὅτι ἐὰν οἱ πλούσιοι δὲν ἔφερον εἰς τὸ μέσον τὸν σῖτόν των, καὶ δὲν διένεμον αὐτόν, ἤθελε παραδώσει τὴν πόλιν. Αἱ δ' ἀνώτεραι τάξεις, ἐκλέγουσαι τὸ μικρότερον τῶν δύο κακῶν, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσιν ἄνευ συνθηκῶν εἰς τὸν Πάχητα, συμφωνήσαντες μόνον νὰ τοὺς δοθῇ ἡ ἄδεια νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ νὰ μὴ βλαφθῇ κανείς, ἕως οὗ φθάσῃ ἡ ἀπόφασις τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ δὲ βραδυκίνητος ναύαρχος τῆς Σπάρτης, φθάσας εἰς Μύκονον, ἔμαθε τὴν παράδοσιν τῆς Μυτιλήνης. Ἐκεῖθεν δ' ἔπλευσεν εἰς τὰς ἐν Ἰωνίᾳ Ἐρυθράς, καὶ ἐν ᾧ διέμενεν ἐκεῖ, τὸν παρεκάλουν θερμῶς νὰ ἐπιχειρήσῃ αἰφνιδίαν ἔφοδον κατὰ τῆς Μυτιλήνης, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον

(1) Θουκυδ. γ', 25.—δ', 41. Διόδ. ιβ'. 57—63.—Πλούτ. εἰς Νικίαν.

ἐὰν ὄχι ἄλλο τι, νὰ ὠθοῦν διὰ τοιούτων μέσων τοὺς συμμάχους των εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Γενομένης δὲ ψηφοφορίας, εὑρέθη μικρὰ πλειοψηφία ὑπὲρ τῆς ἐπιεικείας. Εἰς τὴν στιγμὴν λοιπὸν ἔστειλαν ἄλλην τριήρη πρὸς τὸν Πάχητα μ' ἐναντίας διαταγάς. Οἱ δὲ Μυτιληναῖοι πρέσβεις ἐφωδίασαν τὴν τριήρη μὲ ἄρτον καὶ οἶνον, καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς τὸ πλήρωμα μεγάλην ἀμοιβὴν, ἐὰν ἤθελε προφθάσει ἐγκαίρως. Ὅθεν ἐκωπηλάτουν ἡμέραν καὶ νύκτα, τρώγοντες ἄρτον βρεγμένον εἰς τὸν οἶνον καὶ ἔλαιον, καὶ κοιμώμενοι ἐναλλάξ· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀπήντησαν ἐναντίους ἀνέμους, καὶ τὸ πλήρωμα τῆς ἄλλης τριήρεως δὲν ἔσπευδε μὲ τὰς λυπηρὰς διαταγὰς, ἔφθασαν καθ' ὃν καιρὸν ὁ Πάχης εἶχεν ἀναγνώσει, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ψήφισμα. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἦτο φειδωλὸς κατὰ τὴν ἐπιείκειαν! Οἱ παρὰ τοῦ Πάχητος σταλέντες αἰχμάλωτοι, χίλιοι σχεδὸν τὸν ἀριθμὸν, κατὰ πρότασιν τοῦ Κλέωνος, ἐθανατώθησαν ὅλοι· τὰ τείχη τῆς Μυτιλήνης ἐκρημνίσθησαν, τὰ δὲ πλοῖα παρελήφθησαν. Ὅλη δ' ἡ Λέσβος, ἐξαιρουμένης τῆς Μηθύμνης, διῃρέθη εἰς 3,000 κλήρους, ἐξ ὧν τριακόσιοι μὲν καθιερώθησαν εἰς τοὺς θεοὺς, οἱ δὲ λοιποὶ διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Λέσβιοι, οἱ καλλιεργοῦντες τοὺς διανεμηθέντας ἀγροὺς, ἐπλήρονον ἐτήσιον εἰσόδημα δύο μνᾶς κατὰ κλῆρον (1).

Τοιαύτη ἦτον ἡ ἐπιείκεια τῶν Ἀθηναίων! Ἄς ἴδωμεν ἤδη

(1) Ἐπιστρέψας δ' ὁ Πάχης ἐκατηγορήθη δι' ἔγκλημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄγνωστον, καὶ μὴ ἔχων καμμίαν ἐλπίδα ν' ἀθωωθῇ, αὐτοχειριάσθη διὰ ξίφους ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του (Πλούταρχ. εἰς Ἀριστείδην 26). Μεταγενέστερος δέ τις συγγραφεὺς Ἕλλην (ὁ Ἀγαθίας Ἐπίγραμμα 57) λέγει, ὅτι ὁ Πάχης ἐκατηγορήθη, διότι ἐβίασεν ἐντίμους τινὰς γυναῖκας εἰς Μυτιλήνην.

πῶς μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τὸ θεῖον τοῦτο προτέρημα. Οἱ Πλαταιεῖς μὴ ἔχοντες ἐλπίδα βοηθείας, καὶ στερούμενοι τροφῶν, παρεδόθησαν ἤδη. Οἱ πολιορκηταὶ ἠδύναντο μὲν νὰ κυριεύσωσι τὰς Πλαταιὰς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστοχάζοντο, ὅτι, γενομένης εἰρήνης, ἀμφότερα τὰ μέρη ἤθελον ἀποδώσει τὰ κατακτηθέντα, καὶ ἐπεθύμουν νὰ κρατήσουν τὰς Πλαταιὰς, τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν, ἐὰν οἱ Πλαταιεῖς παρεδίδοντο ἑκουσίως, ἐπρότειναν εἰς αὐτοὺς νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν των, καὶ νὰ δικασθῶσιν, βεβαιοῦντες αὐτοὺς, ὅτι δὲν θέλουν τιμωρηθῆ εἰμὴ μόνον οἱ ἔνοχοι. Γενομένων δεκτῶν τῶν συνθηκῶν, ἦλθον πέντε δικασταὶ ἀπὸ τὴν Σπάρτην· οὐδεμία δὲ κατηγορία ἐγένετο κατὰ τῶν Πλαταιέων, ἀλλ' ἠρωτήθησαν μόνον ποῖον ἀγαθὸν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους των κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον. Ἐντεῦθεν ἐννόησαν ἀμέσως, ὅτι ἔμελλον νὰ θυσιασθῶσι πρὸς χάριν τῶν Θηβαίων· διὰ τοῦτο μόνον ἐξέθεσαν τὰς προτέρας εὐεργεσίας των πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸν μηδισμὸν τῶν Θηβαίων, ὑπέμνησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι κατὰ συμβουλὴν αὐτῶν ἀφωσιώθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐτελείωσαν ζητοῦντες ἔλεος. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀπεκρίθησαν, προσπαθοῦντες νὰ δικαιολογηθῶσι καὶ νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς δικαστὰς ἐναντίον τῶν Πλαταιέων· ἐπειδὴ δ' ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ ὠφέλιμοι σύμμαχοι κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, τὰ ἐπιχειρήματά των ὑπερίσχυσαν. Ἡ πρώτη λοιπὸν ἐρώτησις ἔγεινε πάλιν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, καὶ ἕκαστος, ἅμα ἀπεκρίνετο ἀποφατικῶς, ἐθανατόνετο. Τοιουτοτρόπως κατεσφάγησαν ἀνιλεῶς 200 Πλαταιεῖς, καὶ μετ' αὐτῶν 25 Ἀθηναῖοι. Αἱ γυναῖκες ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλαι, καὶ ἡ πόλις καὶ αἱ γαῖαι ἐδόθησαν εἰς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδωκαν τὴν πόλιν εἴς τι-

νας φυγάδας Μεγαρεῖς, καὶ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς των Πλαταιεῖς διὰ νὰ ζῶσιν ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος τὴν κατηδάφισαν, οἰκοδομοῦντες ἐκ τοῦ ὑλικοῦ μέγα ξενοδοχεῖον κατὰ τὸ Ἡραῖον ἢ ναὸν τῆς Ἥρας· Αἱ δὲ γαῖαι δημευθεῖσαι ἐξεμισθώθησαν ἐπὶ δέκα ἔτη εἰς πολίτας Θηβαίους. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῶν Πλαταιῶν κατὰ τὸ 23 ἔτος ἀπὸ τῆς συμμαχίας των μετὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ μία ἀπανθρωπία διαδέχεται τὴν ἄλλην κατὰ τὸν δυστυχῆ τοῦτον πόλεμον. Ἤδη δὲ πρέπει νὰ στρέψωμεν τὰ ὄμματά μας εἰς τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κορίνθιοι εἶχον ἐλευθερώσει τοὺς Κερκυραίους τοὺς ζωγρηθέντας κατὰ τὴν Ἐπίδαμνον, λόγῳ μὲν, ὅτι ἐγγυήθησαν νὰ πληρώσουν 80 τάλαντα· ἔργῳ δὲ συνενοήθησαν διὰ νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπαναφέρουν τοὺς Κερκυραίους εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Κορινθίων. Καὶ οὗτοι μὲν ἐνησχολοῦντο εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχέσεών των, ἀντενήργει ὅμως ὁ Πειθίας, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ δήμου, καὶ φίλος τῶν Ἀθηναίων, τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ἐκατηγόρησαν εἰς τὸν λαὸν, ὡς μελετῶντα νὰ ὑποτάξῃ τὴν νῆσον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οὗτος δ' ἀμοιβαίως ἐκατηγόρησε πέντε ἐκ τῶν πλουσιωτάτων ἐξ αὐτῶν, ὅτι ἔκοψαν πασσάλους ἀπὸ τ' ἄλση τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀλκινόου, καὶ ἐπειδὴ ἡ ποινὴ ἦτον εἷς στατὴρ δι' ἕκαστον πάσσαλον, καὶ ἐντεῦθεν προέκυπτε μεγάλη ποσότης (1), οὗτοι καταφυγόντες ἐκάθησαν ἱκέται εἰς τοὺς ναούς. Μαθόντες δὲ, ὅτι ὁ Πειθίας, ὅστις ἦτο βουλευτὴς, ἐπροσπάθει νὰ πείσῃ τὸν λαὸν νὰ συνδέσῃ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν

(1) Ἐὰν, ὡς εἶναι πιθανὸν, οὗτος ἦτον ἀργυροῦς στατὴρ, ἰσοδυνάμει μὲ 4 δραχμάς. Ὁ Δόκτωρ Ἀρνόλδος (εἰς Θουκυδίδην γ', 70) στοχάζεται, ὅτι οἱ εὐγενεῖς ἦσαν μισθωταὶ τοῦ ἱεροῦ ἄλσους, ὅτε εἶχον αὐτὸ πολλὰ ἔτη, καὶ ἐσυνείθιζον νὰ κόπτουν τὰ δένδρα, ὅτε τὰ ἐχρειάζοντο, καὶ τούτου δοθέντος, ὁ ἀριθμὸς τῶν κοπέντων ἦτο βέβαια μέγας.

μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἠγέρθησαν, καὶ λαβόντες ἐγχειρίδια ἐφώρμησαν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ ἐφόνευσαν αὐτὸν μετὰ ἑξήκοντα ἄλλων. Ἔπειτα δὲ συνεκάλεσαν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, καὶ προκαλέσαντες ψήφισμα νὰ μὴ δέχωνται εἰς τὸν λιμένα των ἑκάστοτε εἰ μὴ ἓν μόνον πλοῖον ἀφ' ἑκάστου τῶν ἐμπολέμων μερῶν, ἔστειλαν πρεσβείαν διὰ ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἰς τὰς Ἀθήνας.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι συνέλαβον τοὺς πρέσβεις καὶ ἐφυλάκισαν αὐτοὺς εἰς τὴν Αἴγιναν. Ἐν τούτοις, ἐνθαῤῥυνόμενοι ἀπὸ τὴν παρουσίαν Κορινθιακῆς τινος τριήρους καί τινων Λακεδαιμονίων πρέσβεων, οἱ ὀλιγαρχικοὶ, οἵτινες εἶχον ἤδη τὴν ἐξουσίαν εἰς Κέρκυραν, ἐφώρμησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν δῆμον. Ἐν καιρῷ δὲ νυκτὸς ὁ δῆμος ἔτρεξεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς πόλεως, καὶ κατέλαβεν αὐτὰ καὶ τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα· οἱ δ' ἄλλοι κατεῖχον τὴν ἀγορὰν, ὅπου οἱ πλεῖστοι αὐτῶν κατῴκουν, καὶ τὸν πλησίον αὐτῆς λιμένα.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ἀμφότερα τὰ μέρη ἔστειλαν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ προσπαθήσουν νὰ προσελκύσουν τοὺς δούλους, ὑποσχόμενοι εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ δὲ πλεῖστοι τούτων ἡνώθησαν μὲ τὸν δῆμον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἦλθεν ἐξ Ἠπείρου ἐπικουρία 800 ἀνδρῶν. Μετὰ μίαν δ' ἡμέραν τὰ μέρη ἦλθον πάλιν εἰς συμπλοκήν· καὶ ὁ μὲν δῆμος ἐνίκησεν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, φοβούμενοι μήπως καταλάβῃ τὰ νεώρια, ἔβαλον πῦρ καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς περὶ τὴν ἀγορὰν οἰκίας ἄνευ διακρίσεως. Τὴν δὲ νύκτα τὸ Κορινθιακὸν πλοῖον ἀπέπλευσε, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἠπειρωτῶν συμμάχων ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Νικόστρατος ἔφθασε μὲ 12 πλοῖα καὶ 500 Μεσσηνίους ὁπλίτας ἐκ Ναυπάκτου. Ἐπροσπάθησε δὲ νὰ συν-

διαλλάξῃ ἀμφότερα τὰ μέρη καὶ νὰ πείσῃ αὐτὰ νὰ συνδέσουν στενὴν συμμαχίαν μὲ τὰς Ἀθήνας· καὶ ἐπιτυχὼν τοῦ σκοποῦ του, ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ, ὅτε οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ δήμου κατέπεισαν αὐτὸν νὰ τοὺς ἀφήσῃ πέντε ἀπὸ τὰ πλοῖά του, διὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν εἰς ἐνδεχομένην τινὰ ναυμαχίαν, καὶ νὰ λάβῃ ἀντ' αὐτῶν πέντε ἀπὸ τὰ ἴδικά των. Ἔπειτα δ' ἐξελέξαντο τοὺς ἐχθρούς των διὰ νὰ πληρώσουν τὰ πλοῖα ταῦτα, οἵτινες φοβούμενοι μήπως σταλῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐκάθισαν ἱκέται εἰς τὸν ναὸν τῶν Διοσκούρων. Ὁ δὲ Νικόστρατος ἐπροσπάθει νὰ τοὺς ἐνθαῤῥύνῃ, ἀλλ' εἰς μάτην· ὁ δὲ δῆμος ἔπειτα, προφασιζόμενος, ὅτι οὗτοι εἶχον κακοὺς σκοπούς, ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἤθελε τοὺς φονεύσει, ἐὰν δὲν τὸν ἐμπόδιζεν ὁ Νικόστρατος. Οἱ δὲ λοιποὶ ἀριστοκράται, 400 τὸν ἀριθμὸν, προσέφυγον εἰς τὸ Ἡραῖον, ἀλλ' ὁ λαὸς κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ ἀπέναντι νησίδιον Πτυχίαν, ὅπου ἔστελλον εἰς αὐτοὺς τροφάς.

Μετὰ 4 δὲ ἢ 5 ἡμέρας,ἔφθασαν πεντήκοντα τρία πλοῖα Πελοποννησιακὰ μετὰ τοῦ Ἀλκίδου καὶ Βρασίδου. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι μετὰ πάσης ταχύτητος ἡτοίμασαν 60 πλοῖα, τὰ ὁποῖα ὁδηγούμενα ἀπὸ τὰς 12 Ἀθηναϊκὰς τριήρεις, ἐξέπλευσαν κατ' αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν μάχη διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀπέβη δ' ὑπὲρ τῶν Πελοποννησίων. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ Βρασίδας ἐπρότεινε νὰ προσβάλωσι τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ ἀναποφάσιστος Ἀλκίδας δὲν συγκατετέθη. Ἔπειτα δ' ἀπέβησαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς νήσου, καὶ ἐλεηλάτησαν τοὺς ἀγρούς. Τὴν δὲ νύκτα, μαθόντες ἀπὸ σημεῖα πυρὸς, ὅτι ἑξήκοντα Ἀθηναϊκὰ πλοῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Λευκάδα, ἀπέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, ἑλκύσαντες τὰ πλοῖά των διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Λευκάδος, διὰ ν' ἀποφύγουν τοῦ νὰ ναυμαχήσωσι κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ δὲ δῆμος τῆς Κερκύρας, φοβούμενος μήπως οἱ αἰχμάλωτοί του ἐπιχειρήσουν τι κατ' αὐτοῦ, ἐπανήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸ Ἡραῖον· καὶ, ἤδη ἐνθαῤῥυνόμενος ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἀπεφάσισε νὰ κορεσθῇ ἐκδικούμενος κατ' αὐτῶν. Περιπλέοντες λοιπὸν μὲ τὰ πλοῖά των τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα, ἐφόνευσαν ὅσους ἐκ τῆς ἐναντίας φατρίας περιείχοντο εἰς αὐτά· ἔπειτα δὲ μεταβάντες εἰς τὸ Ἡραῖον, κατέπεισαν 50 ἐκ τῶν ἱκετῶν νὰ ἐξέλθωσι καὶ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς δίκην. Καὶ ὅλοι μὲν οἱ ἐξελθόντες ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ, μὴ ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας κατέστρεψαν τὸν βίον, ἄλλοι μὲν ἀπαγχονιζόμενοι ἀπὸ τὰ ἱερὰ δένδρα, ἄλλοι δὲ κατ' ἄλλον τρόπον φονευόμενοι. Εἰς ἑπτὰ δ' ἡμέρας ὁ δῆμος ἐφόνευσε τοὺς ὑποτιθεμένους ἐχθρούς του ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἦσαν ἐχθροὶ τῆς δημοκρατίας. Πολλοὶ δ' ἐκινοῦντο εἰς τοὺς φόνους ἀπὸ ἰδίαν ἔχθραν ἢ ἀπὸ ἰδιοτέλειαν· οἱ ὀφειλέται π. χ. ἔσβενον τὰ χρέη των μὲ τὸ αἷμα τῶν δανειστῶν των. Ἐπράχθησαν δὲ σκληρότητες ἀσυνείθιστοι εἰς τοιαύτας περιστάσεις· διότι οἱ πατέρες ἐφόνευον τοὺς υἱούς των, ἱκέται ἀπεσπῶντο ἀπὸ τοὺς ναοὺς καὶ κατεσφάζοντο πλησίον αὐτῶν· τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν περιεκτίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διονύσου, ὅπου ἀπέθανον τῆς πείνης. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔμενον ψυχροὶ θεαταὶ, ἐὰν ὄχι ἐπιδοκιμασταὶ, τῶν σκληροτήτων τούτων. Πεντακόσιοι δὲ περίπου διασωθέντες, διέβησαν εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅθεν μετά τινα καιρὸν ἐπέστρεψαν, καὶ ὀχυρώσαντες θέσιν τινὰ ἐπὶ τοῦ λόφου Ἰστώνης, ἔβλαπτον τοὺς ἐχθρούς των ὅσον ἠδύναντο.

Τὸν δὲ χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου ἐνέσκηψε πάλιν ὁ λοιμὸς εἰς Ἀθήνας, καὶ διήρκεσεν ἕν ἔτος. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἱππέων ἀπέθανον ἐκ τῆς νόσου 300, ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν 4,400, καὶ ἄπειρος ἀριθμὸς ἐκ τοῦ κατωτέρου λαοῦ.

Τὸ δ' ἀκόλουθον θέρος (Ὀλυμπ. 88, 3) οἱ Πελοποννήσιοι ἔφθασαν ἔνοπλοι, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰς τὸν Ἰσθμὸν, στρατηγοῦντος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἄγιδος, τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀρχιδάμου· ἀλλὰ δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐμποδισθέντες ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦσαν τόσον συχνοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ πάσχοντες ἀπὸ τὸν λοιμὸν, ἔστειλαν καὶ αὐτοὶ δύο στόλους, ἕνα μὲν ἐκ 30 πλοίων μετὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ Προκλέους διὰ νὰ πλέωσι περὶ τὴν Πελοπόννησον, ἕτερον δ' ἀπὸ 60 πλοῖα καὶ 2,000 ὁπλίτας μετὰ τοῦ Νικίου, ἐναντίον τῆς Μήλου, ἥτις ἐπέμενεν ἀρνουμένη νὰ γείνῃ ὑπήκοος τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ὁ μὲν Νικίας ἀποβὰς ἔφθειρε τὴν νῆσον, οἱ Μήλιοι ὅμως δὲν ἤθελον νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἔπειτα δ' ἀπέπλευσεν εἰς τὸν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ Ὠρωπὸν, καὶ παραλαβὼν τὴν σταλεῖσαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας δύναμιν, στρατηγουμένην ὑπὸ τοῦ Ἱππονίκου τοῦ υἱοῦ τοῦ Καλλίου, εἰσέβαλε καὶ ἐλεηλάτησε τὰς γαίας τῆς Τανάγρας. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ταναγραῖοι, προσλαβόντες καί τινας Θηβαίους, ἐξῆλθον κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐνικήθησαν. Ἀφοῦ δ' ἔστησαν τρόπαιον, τὰ μὲν στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας, ὁ δὲ Νικίας ἐλεηλάτησε τὸ παράλιον τῆς Λοκρίδος.

Ὁ Δημοσθένης ἐν τούτοις ἦτον εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν πολεμῶν κατὰ τῶν Λευκαδίων. Ἐνῷ δ' ἦτον ἐκεῖ, οἱ Μεσσήνιοι παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς Ναύπακτον καὶ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖθεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν των Αἰτωλῶν, λέγοντες εἰς αὐτὸν, ὅτι ἂν καὶ ἦτο πολυάριθμος καὶ πολεμικὸς λαὸς, ἐπειδὴ ὅμως κατῴκει διεσπαρμένος εἰς χωρία, καὶ μετεχειρίζετο μόνον ἐλαφρὰ ὅπλα, δὲν ἦτο διόλου δύσκολον νὰ τὸν κατακτήσῃ. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἐστοχάσθη, ὅτι ἐὰν ὑπέταττε τοὺς Αἰτωλοὺς, ἠδύνατο μετ'

αὐτῶν καὶ μέρους τῶν Ἠπειρωτῶν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ὄπισθεν τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ εἰς τὴν Φωκίδα, ὅπου παραλαμβάνων καὶ τοὺς Φωκεῖς, νὰ εἰσβάλῃ αἰφνιδίως διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἐλατείας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀποφασίσας λοιπὸν ν' ἀκολουθήσῃ τὴν συμβουλὴν τῶν Μεσσηνίων, ἔπλευσεν εἰς τὸ Σόλλιον· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀκαρνᾶνες δὲν ἠθέλησαν νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτοῦ, ἐπροχώρησε μετὰ τῶν Ζακυνθίων καί τινων ἐκ τῶν ἄλλων συμμάχων εἰς τὴν Λοκρίδα, καὶ χωρὶς νὰ περιμένῃ τοὺς Λοκρούς, οἵτινες ἔμελλον νὰ συνεκστρατεύσωσιν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐλεηλάτησε τρεῖς ἐκ τῶν ἀτειχίστων κωμῶν τῆς χώρας ταύτης. Ἀλλ' ἐπιχειρῶν καὶ κατὰ τετάρτης τινὸς, ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς, οἵτινες εἶχον ἤδη συναθροισθῆ, καὶ ἐντεῦθεν ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Ναύπακτον. Προκλῆς δ' ὁ ἕτερος στρατηγὸς μετὰ 230 Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ πολλῶν ἐκ τῶν συμμάχων, ἐφονεύθη· ὁ δὲ Δημοσθένης ἔστειλε μὲν τὰ πλοῖα εἰς Ἀθήνας, φοβούμενος δὲ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ἔμεινεν αὐτὸς περὶ τὴν Ναύπακτον.

Οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἔστειλαν ἤδη εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ζητοῦντες βοήθειαν διὰ νὰ προσβάλουν τὴν Ναύπακτον· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀπέστειλαν 3,000 ὁπλίτας ἐκ τῶν συμμάχων διὰ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτῶν, καὶ ἐπιτυχόντες ἐλευθέραν διάβασιν διὰ τῆς Λοκρίδος, ἦλθον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ συλλέξας μετὰ δυσκολίας 1,000 ὁπλίτας, ἔφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ναύπακτον, ἥτις, ἔχουσα δυνατὰ τείχη, ἠδύνατο εὐκόλως ν' ἀντισταθῇ. Οἱ πολιορκηταὶ λοιπὸν βλέποντες, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν κυριεύσωσιν, ἀνεχώρησαν καὶ διεσκορπίσθησαν.

Τὸ δὲ θέρος τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Τραχινίων καὶ Δωριέων, ἐσύστησαν ἀποικίαν, ὀνομασθεῖσαν Ἡράκλειαν, ἐντὸς 40 περίπου σταδίων ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ 20 ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἤλπιζον δὲ, ὅτι δι' αὐτῆς ἤθελον διατηρεῖ συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Θρᾴκης, καὶ ὑπελογίζοντο, ὅτι ἔχοντες στόλον ἐκεῖ, ἠδύναντο εἰς πάντα καιρὸν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Εὔβοιαν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφοβήθησαν, ἀλλ' οἱ φόβοι των ἀπεδείχθησαν μάταιοι, ἐπειδὴ ἡ ἀποικία δὲν προώδευσε προσηκόντως· διότι οἱ Θεσσαλοὶ μὴ εὐχαριστούμενοι νὰ ἔχωσι τὴν ἀποικίαν ταύτην τῶν ξένων γείτονα, ἠνώχλουν τοὺς ἀποίκους, τοὺς ὁποίους καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι κυβερνῆται, ἐνεργοῦντες μὲ τὴν συνήθη των τραχύτητα, δυσηρέστησαν καὶ ἀπηλλοτρίωσαν.

Ἀφοῦ οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Ναύπακτον, οἱ Ἀμβρακιῶται ἔπεισαν τὸν ςρατηγὸν αὐτῶν Εὐρύλοχον νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς διὰ νὰ προσβάλωσι τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος. Κατὰ τὴν ἀρχὴν λοιπὸν τοῦ χειμῶνος, τρεῖς χιλιάδες Ἀμβρακιῶται ὁπλῖται εἰσβαλόντες εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀργείων, ἐκυρίευσαν τὴν Ὄλπην, ὀχυρὸν φρούριον κείμενον πρὸς τὸ παράλιον 25 στάδια μακρὰν ἀπὸ τὸ Ἄργος. Μέρος δὲ τῶν Ἀκαρνάνων ἔφθασαν, οἱ μὲν διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸ Ἄργος, οἱ δ' ἐτάχθησαν εἰς θέσιν τινὰ ὀνομαζομένην Κρήνας διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν Εὐρύλοχον, ὅστις ἐπροχώρει ἀπὸ τὴν Καλυδῶνα· ἔστειλαν δὲ προσκαλοῦντες καὶ τὸν Δημοσθένην ὅπως ἐλθὼν ἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν. Ὁ δ' Εὐρύλοχος, διαβὰς τὸν Ἀχελῶον, διήρχετο τὴν Ἀκαρνανίαν ἀνεμποδίστως, καὶ ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν νύκτα, διῆλθε μεταξὺ Ἄργους καὶ Κρηνῶν, καὶ ἔφθασεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ὄλπην.

Ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἤδη φθάσει, καὶ ἐνταῦθα εὗρε καὶ

στόλον εἴκοσιν Ἀθηναϊκῶν πλοίων κατὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Μάχη ἑπομένως ἐκροτήθη, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἕνεκα τῶν ἐμφρόνων διατάξεων τοῦ Δημοσθένους, οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐνίκησαν τελείαν νίκην. Ἐπειδὴ δ' ὁ Εὐρύλοχος καὶ ἕτερος Σπαρτιάτης ἀρχηγὸς ἔπεσον εἰς τὴν μάχην, Μενεδαῖος ὁ τρίτος στρατηγὸς, ἔστειλε προτείνων νὰ παραδώσῃ τὴν Ὄλπην ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ τοῦ δοθῇ ἐλευθέρα διάβασις. Τὴν δὲ πρότασιν ταύτην, δημοσίως μὲν ἀπέῤῥιψαν, κρυφίως δ' εἶπον, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἠδύναντο ν' ἀναχωρήσουν ἀσφαλῶς. Ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν Ἀκαρνάνων ἀρχηγῶν ἦτο νὰ καταστήσουν τοὺς Λακεδαιμονίους μισητοὺς κατὰ τὴν χώραν ταύτην, ὡς ἐπιβούλους καὶ ἰδιοτελεῖς, καὶ νὰ λάβουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των τοὺς Ἀμβρακιώτας καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους των. Τὴν πρότασιν ὅμως ταύτην ἐδέχθησαν οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ συλλέξουν χόρτα καὶ ξύλα, ἐξῆλθον ἅπαντες. Εἶχον δ' ἀπομακρυνθῇ ὀλίγον, ὅτε οἱ Ἀμβρακιῶται εἶδον τὴν ἀναχώρησίν των, καὶ μὴ γνωρίζοντες τὴν ἰδιαιτέραν συμφωνίαν, ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν. Οἱ δὲ Ἀκαρνᾶνες κατ' ἀρχὰς μὲν προσέβαλλον ἅπαντας, ἀλλ'ἀφοῦ ἔμαθον ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των τὴν μετὰ τῶν Πελοποννησίων συνθήκην, ἐφείδοντο αὐτῶν, καθόσον ἠδύναντο νὰ τοὺς διακρίνωσι. Καὶ διακόσιοι μὲν ἐκ τῶν Ἀμβρακιωτῶν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς τὴν προσκειμένην χώραν Ἀγραΐδα.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν τῇ πατρίδι των Ἀμβρακιῶται, ἀφοῦ ἔμαθον τὴν πρώτην ἅλωσιν τῆς Ὄλπης, ἔσπευσαν ἐκεῖσε μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των. Εἶχον ἤδη ἔμβῃ εἰς Ἀμφιλοχίαν, ἀγνοοῦντες τὰ συμβεβηκότα, ὅτε ὁ Δημοσθένης, μαθὼν αὐτοὺς προσερχομένους, ἔστειλεν ἰσχυρὸν στράτευμα διὰ νὰ στήσῃ ἐνέδραν κατ' αὐτῶν. Ὑπῆρχον δὲ δύο λό-

φοι όχι μακρὰν τῆς Ὄλπης ὀνομαζόμενοι Ἰδομένη, ἐξ ὧν τὸν χαμηλότερον εἶχον προκαταλάβει οἱ Ἀμβρακιῶται, τὰ δὲ σταλέντα ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους στρατεύματα φθάσαντα περὶ λύχνων ἁφὰς, κατέλαβον τὸν ἄλλον. Τὴν δ' ἑσπέραν ὁ Δημοσθένης ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμά του, διῃρημένον εἰς δύο μοίρας, καὶ ἡ μὲν μετ' αὐτοῦ ἐπορεύετο διὰ τῆς πεδιάδος, ἡ δὲ διὰ τῶν λόφων. Ἔφθασε δ' εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἐστρατοπέδευε, νυκτὸς οὔσης ἔτι· καὶ ἐπειδὴ εἶχεν ἀποστείλει πρώτους τοὺς Μεσσηνίους, οἵτινες ὡμίλουν τὴν Δωρικὴν διάλεκτον, καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦτο ὑπετίθεντο, ὅτι ἦταν φίλοι των ἐξ Ὄλπης, τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε θαυμασίως. Ἡ μὲν σφαγὴ ἔγεινε μεγάλη· οἱ δὲ φεύγοντες ἐθανατόνοντο ἀπὸ τὴν μοῖραν τὴν ἐρχομένην διὰ τῶν λόφων, ἢ ἀπὸ τοὺς ἐνεδρεύοντας εἰς τὴν Ἰδομένην· τινὲς δὲ κολυμβῶντες ἔδραμον εἰς τὰς Ἀθηναϊκὰς τριήρεις, ὅπου φαίνεται δὲν εὗρον ἔλεος, διότι, ὡς λέγουν, πολλὰ ὀλίγοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των ζῶντες.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθε κήρυξ ἀπὸ τὴν Ἀγραΐδα ζητῶν τοὺς νεκροὺς τῶν φονευθέντων εἰς τὴν πρώτην μάχην. Ὅτε δ' οὗτος εἶδε τὰ ὅπλα τῶν φονευθέντων, ἐξεπλάγη διὰ τὴν πληθὺν αὐτῶν· καὶ ἀφοῦ ἔμαθε τὴν γενομένην τελευταῖον σφαγὴν κατελήφθη ἀπὸ τοσαύτην λύπην, ὥστε ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ ζητήσῃ οὐδένα τῶν νεκρῶν. Ὁ ἱστορικὸς δὲν ἀναφέρει μὲν τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων, διότι, λέγει, ἦτον ἀπίστευτος· προσθέτει ὅμως, ὅτι ἦτον ἡ μεγίστη κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καταστροφὴ, τὴν ὁποίαν πόλις τις ἐδοκίμασεν εἰς τὸ αὐτὸ διάστημα τοῦ χρόνου. Ἐπειδὴ δ' οἱ σύμμαχοι δὲν συγκατετέθησαν νὰ προσβάλωσι τὴν Ἀμβρακίαν, τὴν ὁποίαν εὐκόλως ἠδύναντο νὰ κυριεύσουν, ὁ Δημοσθένης, μὴ ἔχων ἤδη τίποτε νὰ φοβῆται εἰς τὴν πατρίδα του, ἔπλευσεν εἰς τὰς Ἀθή-

νας, οἱ δὲ σύμμαχοι συνωμολόγησαν εἰρήνην μὲ τοὺς Ἀμβρακιώτας ἐπὶ τῇ βάσει συνθηκῶν, αἵτινες τιμοῦν τὴν μετριοφροσύνην των.

Τὸ δ' ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (Ὀλυμπ. 88,4)ἤρχισε, γενομένης, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σῖτος δὲν εἶχεν ὡριμάσει ἀκόμη, καὶ συνέβη ἡ κατάληψις τῆς Πύλου, ἥτις προσεκάλει τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὴν πατρίδα των, ἔμειναν μόνον 15 ἡμέρας εἰς τὴν Ἀττικήν.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς Σικελίας, ἔστελλον ἤδη ἐκεῖσε στόλον 40 πλοίων. Οἱ μὲν στρατηγοὶ τοῦ στόλου Εὐρυμέδων καὶ Σοφοκλῆς διετάχθησαν νὰ διαβῶσι διὰ τῆς Κερκύρας καὶ νὰ βοηθήσουν τὸν δῆμον ἐναντίον τῶν φυγάδων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων εἶχον σταλῆ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον 60 πλοῖα· ὁ δὲ Δημοσθένης ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ πλεύσῃ μετ' αὐτῶν, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὸν στόλον πρὸς πᾶν ἄλλο ἐπιχείρημα, τὸ ὁποῖον ἤθελε νομίσει κατορθωτὸν κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐνῷ δὲ παρέπλεον τὸ παράλιον τῆς Μεσσήνης, ὁ μὲν Δημοσθένης ἐπρότεινε ν' ἀποβῶσι καὶ νὰ ὀχυρώσωσι τὸ ἀκρωτήριον τῆς Πύλου, ὅπου ὑπῆρχεν ἀξιόλογος λιμήν, προσθέτων, ὅτι ἐὰν Μεσσηνιακή τις φρουρὰ καθίστατο ἐκεῖ, ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλην βλάβην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπειδὴ ὡμίλει τὴν αὐτὴν διάλεκτον μὲ αὐτούς, καὶ ἦτο συγγενὴς μὲ τὸν περιοικοῦντα λαόν· οἱ δὲ στρατηγοί, μὴ συγκατατεθέντες, ἔπλεον πρὸς τὴν Κέρκυραν, ὅτε ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τρικυμίας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Ἐνταῦθα οἱ στρατιῶται, τῶν ὁποίων τὴν συνδρομὴν εἶχεν ὡσαύτως ζητήσει ἐπὶ ματαίῳ ὁ Δημοσθένης, ἤρχισαν ἀφ' ἑαυτῶν, χάριν διασκεδάσεως, νὰ

κτίζωσι τὸ τεῖχος. Μὴ ἔχοντες δ' ἐργαλεῖα, συνήρμοζον τὰς πέτρας, ὅσον ἠδύναντο καλήτερα, καὶ μετεκόμιζον τὸν πηλὸν ἐπὶ τῶν νώτων αὐτῶν, ἔχοντες τὰς χεῖράς των συμπλεγμένας εἰς τὰ ὀπίσω διὰ νὰ μὴ πίπτῃ κάτω. Ἐπειδὴ δ' ἡ θέσις ἦτο φυσικῶς ὀχυρὰ, ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον τὴν ἀσφαλίσει, πρὶν φθάσῃ βοήθεια ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἥτις ἀπεῖχε 400 στάδια. Εἰς ἓξ δ' ἡμέρας τὸ τεῖχος ἐτελείωσε πρὸς τὴν ξηράν. Ἔπειτα δ' ἀπέπλευσαν, ἀφήσαντες τὸν Δημοσθένην μὲ 5 πλοῖα διὰ νὰ τὸ φυλάττῃ.

Οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐπανηγύριζον μίαν τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, περιεφρόνησαν τὸ πρᾶγμα. Τὸ ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅμως στράτευμα, ἅμα ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται μὲ τοὺς πλησιεστάτους Περιοίκους ἐκίνησαν ἀμέσως εἰς τὴν Πύλον· ἀνεκάλεσαν ὡσαύτως τὸν στόλον ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, καὶ τὰ πλοῖα εἱλκύσθησαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Λευκάδος, ὡς καὶ πρότερον, καὶ οὕτω λανθάνοντα τοὺς Ἀθηναίους, ἦλθον εἰς Πύλον, ἥτις ἐπολιορκεῖτο ἤδη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Πρὶν φθάσουν ὅμως, ὁ Δημοσθένης εἶχε στείλει δύο τῶν πλοίων του προσκαλῶν εἰς βοήθειάν του τὸν ἐν Ζακύνθῳ Ἀθηναϊκὸν στόλον.

Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῆς Πύλου (1) κεῖται τὸ νησίδιον Σφακτηρία. Τὸ δὲ διάστημα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Πύλου εἶναι τόσον στενὸν, ὥστε δύο μόνον τριήρεις δύνανται νὰ διαπλέωσιν. Ἡ δ' εἴσοδος ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι πλατυτέρα, καὶ δύνανται νὰ διαπλέωσιν ὀκτὼ ἢ ἐννέα πλοῖα. Τὸ νησίδιον δ' ἦτον δασῶδες καὶ ἔρημον, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐστοχάσθησαν, ὅτι ἐὰν ἀπεβίβαζον εἰς αὐτὸ στρατιώτας, καὶ προσώρμιζον τριήρεις εἰς τὰς

(1) Οὗτος εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου, ὁ τόσον περίφημος εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους, ἕνεκα τῆς συμβάσης ναυμαχίας κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

δύο εἰσόδους τοῦ λιμένος, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ βοηθῶσι τοὺς πολιορκημένους, οἵτινες, ἐπειδὴ τὸ ἀκρωτήριον ἄνευ τοῦ λιμένος δὲν παρεῖχε τόπον ἀποβάσεως, ἠδύναντο εὐκόλως νὰ παραδοθῶσιν, ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν πεῖναν. Ἀπεβίβασαν λοιπὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸ νησίδιον 420 Σπαρτιάτας, μετὰ τῶν συνήθων Εἱλώτων αὐτῶν.

Ὁ δὲ Δημοσθένης ἀνελκύσας τὰς τρεῖς αὐτοῦ τριήρεις εἰς τὴν ξηράν, ὑποκάτω τοῦ τείχους, περιεχαράκωσεν αὐτὰς διὰ πασσάλων. Ὥπλισε δὲ τοὺς ναύτας, ὅπως ἠδύνατο καλήτερα, ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν εἶχον ἀσπίδας μόνον ἀπὸ ἰτέαν, καὶ ταύτας μάλιστα ἔλαβεν ἀπὸ δύο Μεσσήνια πειρατικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα κατὰ τύχην εἶχον προσορμισθῆ εἰς τὸν λιμένα. Εἰς δὲ τὰ πλοῖα ταῦτα ἦσαν 40 ὁπλῖται, διὰ τῶν ὁποίων ηὐξήθη ὑλικῶς ἡ δύναμίς του. Ἐκλέξας δὲ 60 ὁπλίτας καί τινας τοξότας, καὶ ἀφήσας τοὺς λοιποὺς νὰ φυλάττωσι τὸ τεῖχος, ἐτάχθη μετ' αὐτῶν πλησίον τῆς θαλάσσης κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου τὰ τείχη ἦσαν ἀσθενέστερα. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διὰ μὲν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεών των προσέβαλλον τὸ τεῖχος, διὰ δὲ τῶν πλοίων των, ὥρμησαν πρὸς τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλ' ἐφόρμων μὲ ὀλίγα πλοῖα διὰ τὸ στενόχωρον τοῦ τόπου. Οἱ δὲ τριήραρχοι, φοβούμενοι μήπως βλαφθῶσι τὰ πλοῖά των, δὲν ἐτόλμων νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἕως οὗ ὁ Βρασίδας, τριηράρχης ὤν, ἐφώναξεν εἰς αὐτούς, λέγων, ὅτι δὲν εἶναι πρέπον, διὰ νὰ φεισθῶσι τὰ ξύλα, νὰ παραβλέψωσι νὰ στερεωθῇ ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν χώραν των, ἀλλὰ νὰ ὠθήσουν θαῤῥαλέως αὐτὰ πρὸς τὴν ξηράν. Ἔπειτα δὲ διέταξε τὸν πηδαλιοῦχόν του νὰ διευθύνῃ τὸ πλοῖον, ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερα, εἰς τὴν ξηράν· ἦτο δ' ἤδη ἐπὶ τῆς κλίμακος δίδων διαταγὰς εἰς τοὺς στρατιώ-

τας του, ὅτε λαβὼν διαφόρους πληγὰς, ἔῤῥιψε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὴν θάλασσαν, αὐτὸς δὲ λειποθυμήσας ἔπεσε πρὸς τὴν πρύμνην τοῦ πλοίου. Ἡ δὲ προσβολὴ ἐξηκολούθησε τὴν ἡμέραν ταύτην, καὶ μέρος τι τῆς ἀκολούθου. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν οἱ μὲν πολιορκηταὶ ἔστειλάν τινα τῶν πλοίων των εἰς τὴν Ἀσίνην διὰ νὰ κόψουν ξυλείαν πρὸς κατασκευὴν μηχανῶν, ὁ δὲ Δημοσθένης ἔστησε τρόπαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκρέμασε τὴν ἀσπίδα τοῦ Βρασίδου.

Ὁ Εὐρυμέδων ἔφθασε μὲν ταχέως μετὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, βλέπων ὅμως τὸ παράλιον καὶ τὴν νῆσον πλήρη στρατευμάτων, καὶ τὰ πλοῖα ἐλλιμενισμένα, ἀνεχώρησε τὴν νύκτα εἰς τὴν παρακειμένην νῆσον Πρώτην. Τὴν δ' ἀκόλουθον πρωΐαν ἔπλευσε πρὸς τὸν λιμένα, καὶ ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν εἶχον καταλάβει, ὡς ἐσκόπευον, τὰς εἰσόδους, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπλευσαν καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη τοῦ νησιδίου, καὶ προσβαλόντες ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ὅσα πλοῖα ἦλθον κατ' αὐτῶν, κυριεύσαντες καὶ πέντε ἐκ τούτων. Ἔπειτα δ' ἐπέπεσον κατὰ τῶν ἄλλων πλοίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἤρχιζον ἤδη μόνον νὰ ἐμβαίνωσιν οἱ ναῦται· εἵλκυον δέ τινα ἐκ τῶν κενῶν, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐκράτησαν αὐτά. Μετὰ πολὺν δὲ θόρυβον, καὶ ἀφοῦ ἐπληγώθησαν καὶ ἐφονεύθησαν πολλοὶ ἀμφοτέρωθεν, ἔπαυσεν ἡ μάχη· οἱ δ' Ἀθηναῖοι διεφύλαξαν μόνον τὰ πέντε πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον κυριεύσει. Ἔπειτα δ' ἔστησαν τρόπαιον, καὶ ἐφύλαττον μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν νῆσον.

Ἀφοῦ ἔφθασεν ἡ ἀγγελία εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ πρῶτοι ἄρχοντες κατέβησαν εἰς τὴν Πύλον διὰ νὰ ἴδωσι τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ παρατηρήσαντες, ὅτι οὐδεμία ἐλπὶς ὑπῆρχεν νὰ διασώσωσι τοὺς ἀνθρώπους των ἀπὸ τὴν νῆσον, ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς

ἀνακωχὴν, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ στείλωσι πρεσβείαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ δ' ἀνακωχὴ συνεφωνήθη ἐπὶ τοῖς ἀκολούθοις ὅροις: Ὅλα τὰ κατὰ τὴν Λακωνίαν πλοῖα νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους· νὰ μὴ γείνῃ κατὰ τοῦ τείχους προσβολὴ εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης· τροφαὶ νὰ στέλλωνται καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν Ἀθηναίων, καὶ κανὲν πλοῖον νὰ μὴ στέλλεται εἰς αὐτὴν κρυφίως· καμμίαν προσβολὴν νὰ μὴν ἐπιφέρωσιν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τῶν Πελοποννησίων· Ἀθηναϊκὴ τριήρης νὰ μεταφέρῃ τοὺς πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ ἐκεῖθεν· ἅμα δ' ἐπιστρέψουν, νὰ παύσῃ ἡ ἀνακωχὴ, καὶ τὰ πλοῖα ν' ἀποδοθῶσι, συμποσούμενα εἰς ἑξήκοντα τὸν ἀριθμόν.

Οἱ δὲ πρέσβεις φθάσαντες εἰς Ἀθήνας ἐπρότειναν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν μεταξὺ τῶν δύο πολιτειῶν. Ὑπῆρχε δὲ φατρία τις συγκειμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ γαιοκτήμονας, ἥτις ἦτο πάντοτε ἐναντία εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εὐχαρίστως ἀπεδέχετο τόσον ἔντιμον εἰρήνην· ἀλλ' ἐφήμερος δημαγωγὸς, ὡς παρετηρήσαμεν ἤδη, ἦτον ὁ Κλέων, ἀνὴρ ἀγροῖκος, ἀμαθὴς καὶ κτηνώδης, μετερχόμενός ποτε τὴν τέχνην τοῦ βυρσοδέψου, καὶ ἐξασκῶν ἤδη μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τοῦ ὄχλου τῆς πόλεως, ὅστις ἕνεκα τῆς πληθύος αὐτοῦ καὶ τῶν ὀλεθρίων διατάξεων τοῦ Περικλέους, ἦτον ἤδη παντοδύναμος εἰς τὴν συνέλευσιν. Κατέπεισε λοιπὸν αὐτὸν ν' ἀποκριθῇ, ὅτι οἱ ἐν τῇ νήσῳ πρέπει πρῶτον νὰ παραδοθῶσι καὶ νὰ μετακομισθῶσιν εἰς Ἀθήνας, ὅτι αἱ Πηγαὶ, ἡ Νίσαια, ἡ Τροιζὴν καὶ ἡ Ἀχαΐα, τῶν ὁποίων οἱ Ἀθηναῖοι ἐστερήθησαν ἐν καιρῷ τῶν δυστυχιῶν των, νὰ ἀποδοθῶσιν, καὶ τότε νὰ συνομολογηθῇ ἡ συνθήκη.

Ἐπειδὴ δ' ἡ ὑπόθεσις ἀπέβλεπε καὶ τοὺς συμμάχους, οἱ πρέσβεις δὲν ἐπεθύμουν νὰ ὁμιλήσουν περὶ αὐτῆς· δημο-

σίως. Επρότειναν λοιπὸν νὰ ἐκλεχθῶσι τινὲς διὰ νὰ συνομιλήσωσι μετ' αὐτῶν. Ὁ μὲν Κλέων τότε ἤρχισε νὰ κραυγάζῃ ἐναντίον των, λέγων, ὅτι ἐγνώριζεν, ὅτι αὐτοὶ οὐδέποτε ἦσαν εἰλικρινεῖς. Οἱ δὲ πρέσβεις βλέποντες, ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ εἰς πόλιν, ὅπου αὐτὸς εἶχε τὴν ἐπιῤῥοὴν, ἀνεχώρησαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πρέσβεων, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἐζήτησαν τὰ πλοῖά των, οἱ δ' Ἀθηναῖοι, προφασιζόμενοι παραλόγως, ὅτι ἔγειναν προσβολαί τινες κατὰ τοῦ τείχους, δὲν ἠθέλησαν νὰ τ' ἀποδώσουν. Αἱ ἐχθροπραξίαι λοιπὸν ἐπανελήφθησαν· καθ' ὅλην δὲ τὴν ἡμέραν δύο τριήρεις ἔπλεον κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις περὶ τὴν νῆσον· τὴν δὲ νύκτα ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἤδη αὐξηθῆ εἰς ἑβδομήκοντα, ἠγκυροβόλουν περὶ τὴν νῆσον, πλὴν τῆς πρὸς τὸ πέλαγος ἀκτῆς αὐτῆς, ὅτε ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται προσέφερον χρηματικὰς ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Εἵλωτας, ὅσοι ἤθελον μεταφέρει ἄλευρον, τυρὸν, οἶνον, κτλ., εἰς τὴν νῆσον, πλοῖα ἀδιακόπως ἐξέπλεον ἀπὸ τὸ παράλιον, ὅτε ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ εἰσῆγον τροφὰς εἰς τὴν νῆσον. Κολυμβηταὶ ὡσαύτως, γεμίζοντες ἀσκοὺς ἀπὸ σπόρον μήκωνος (παπαρούνας) μεμιγμένον μὲ μέλι, καὶ ἀπὸ ἀλεσμένον λινόσπορον, μετεβίβαζον αὐτὰ χωρὶς νἀνακαλυφθῶσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐντοσούτῳ ἐταλαιπωροῦντο μεγάλως στερούμενοι σίτου, ποτίμου ὕδατος καὶ εὐρυχωρίας εἰς τὸ νὰ στρατοπεδεύσωσι. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν ἀναγγέλλοντες εἰς τὸν δῆμον τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

Ὁ μὲν δῆμος τῶν Ἀθηνῶν, βλέπων ὅτι ἡ νῆσος ἀντεῖχεν εἰσέτι, ἤρχισε νὰ μετανοῇ, διότι εἶχεν ἀποῤῥίψει τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν· ὁ δὲ Κλέων ἐβεβαίονεν, ὅτι ὅλαι

αἱ ἀγγελίαι, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον, ἦσαν ψευδεῖς. Οἱ ἀπεσταλμένοι τότε ἐπρότειναν νὰ σταλοῦν κατάσκοποι διὰ νὰ βεβαιωθοῦν τὴν ἀλήθειαν. Ἐψηφίσθησαν δὲ πρὸς τοῦτο ὁ Κλέων καὶ ὁ Θεαγένης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ Κλέωνος, οὗτος ἐφώναξε, βλέπων πρὸς τὸν Νικίαν, ἕνα τῶν ἐνιαυσίων στρατηγῶν, ὅτι ἐὰν οἱ στρατηγοὶ ἦσαν ἄνθρωποι, ἡ νῆσος ἤθελε κυριευθῆ ταχέως, καὶ, ὅτι ἐὰν οὗτος ἐχειροτονεῖτο στρατηγὸς, ἤθελε τὴν κυριεύσει. Καὶ ὁ μὲν Νικίας ἐπρότεινε νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ὅσα στρατεύματα ἤθελεν· ὁ δὲ Κλέων, νομίζων ὅτι ἀστειεύετο, ἐδέχθη τὴν πρότασιν· ἀλλὰ βλέπων, ὅτι σπουδάζων εἶχε προτείνει τοῦτο, ἀνεχώρει, λέγων, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο στρατηγός. Ὁ δὲ Νικίας ἐβίαζεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν, ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τοῦ δήμου, ὅστις, χαιρέκακος ὡς πάντοτε, ὅσον ὁ Κλέων ἀπέφευγε, τόσον παρεκίνει τὸν Νικίαν νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὴν στρατηγίαν· βλέπων δὲ, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ τ' ἀποφύγῃ, ἀνέλαβε τὸν βίαιον τρόπον του, καὶ λέγων, ὅτι ἐχρειάζετο μόνον τοὺς Λημνίους, καὶ Ἰμβρίους, καὶ τοὺς ἐξ Αἴνου πελταστὰς (1), οἵτινες παρευρίσκοντο τότε εἰς Ἀθήνας, καὶ 400 τοξότας, ἐκήρυξεν, ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ ἤθελε φονεύσει τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ ἤθελε τοὺς φέρει ὅλους δεσμίους εἰς Ἀθήνας. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐγέλασεν εἰς τοῦτο, οἱ δὲ φρονιμώτεροι εὐχαριστήθησαν, ἐλπίζοντες, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἓν ἐκ τῶν δύο καλῶν, ἢ ὅτι ἤθελεν ὑποτάξει τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀκόμη καλήτερον, ἤθελον ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὴν Κλέωνα.

(1) Πελτασταὶ, ὀνομαζόμενοι οὕτως ἀπὸ τὴν πέλτην, τὴν ὁποίαν ἔφερον, ἦσαν εἶδος ἐλαφρῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς, φαίνεται, ἦσαν εἰς χρῆσιν μεταξὺ τῶν Θρακῶν, ἀλλὰ βαθμηδὸν εἰσήχθη ἡ χρῆσίς των καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ Κλέων ἐξέπλευσεν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐνήργησε φρονίμως νὰ ψηφισθῇ ὁ Δημοσθένης συστράτηγος αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἄφιξίν του, ἀφοῦ πᾶσα διαπραγμάτευσις ἀπέβη ἀνωφελής, ὅλα τὰ διαθέσιμα στρατεύματα ἀπέβησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν Σφακτηρίαν, καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 128 Λακεδαιμόνιοι, οἱ λοιποὶ ἐζήτησαν ἄδειαν νὰ στείλουν διὰ νὰ συμβουλευθῶσι τοὺς εἰς τὸ παράλιον φίλους των. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι δὲν συγκατετέθησαν μὲν εἰς τοῦτο, ἔστειλαν ὅμως αὐτοὶ κήρυκα, καὶ ἑπομένως ἔφθασε καὶ Λακεδαιμόνιος κήρυξ, λέγων εἰς αὐτοὺς νὰ συμβουλευθῶσι μόνοι των, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ πράξουν ἄτιμόν τι ἔργον. Οἱ δ' ἀκούσαντες ταῦτα, παρεδόθησαν, ὄντες 292 τὸν ἀριθμόν, καὶ ὁ Κλέων τῷόντι εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ μετ' αὐτῶν ἐντὸς τῶν 20 ἡμερῶν. Οἱ δ' αἰχμάλωτοι ἐτέθησαν εἰς φυλακήν, καὶ ἐπισήμως ἐδήλωσαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἤθελον τοὺς θανατώσει, ἐάν ποτε οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν.

Τὸ δὲ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐξέπληξε μεγάλως τὴν Ἑλλάδα· διότι ἐπεκράτει γενικὴ γνώμη, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἐπροτίμων μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι, παρὰ νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα των. Εἰς δὲ τὴν Σπάρτην ἡ ἀνησυχία ἦτο μεγάλη, διότι μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν ἄνδρες ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν, καὶ οἱ Μεσσήνιοι, οἵτινες εἶχον κατασταθῆ ἤδη εἰς Πύλον, ἐλεηλάτουν τὴν χώραν καὶ παρεῖχον καταφύγιον εἰς τοὺς φυγάδας Εἵλωτας. Διὰ τοῦτο ἐπεθύμουν ἔτι μᾶλλον τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐφρονηματίσθη ἐντεῦθεν τόσον, ὥστε ἀπέβαλλε πᾶσαν περὶ τούτου πρότασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε' (1).

Δευτέρα σφαγὴ ἐν Κερκύρᾳ. — Ἔφοδος κατὰ τῶν Μεγάρων. — Μάχη ἐν Δηλίῳ. — Βρασίδας ἐν Θράκῃ. — Μάχη ἐν Ἀμφιπόλει, καὶ θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος. — Νικίειος εἰρήνη.

Ὀλυμπ. 88, 4 — 89, 4. *Π. Χ.* 425 — 421.

Ὁ Εὐρυμέδων καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐξέπλευσαν ἤδη ἀπὸ τὴν Πύλον εἰς Κέρκυραν, καὶ ἀποβιβάσαντες τὰ στρατεύματά των, συνεξεστράτευσαν μετὰ τῶν Κερκυραίων κατὰ τῶν φυγάδων, οἵτινες κατεῖχον τὸ ἐπὶ τῆς Ἰστώνης φρούριον. Γενομένης δ' ἐφόδου κατὰ τοῦ φρουρίου τούτου, οἱ φυγάδες ἀπεχώρησαν εἰς ἀνωτέραν τινὰ θέσιν, ὅπου συνωμολόγησαν συνθήκην, δι' ἧς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς συμμάχους αὐτῶν εἰς τὴν τύχην των. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἔστειλαν αὐτοὺς εἰς τὴν νῆσον Πτυχίαν, ἕως οὗ δυνηθῶσι νὰ μεταφέρωσιν αὐτοὺς εἰς Ἀθήνας, κηρύττοντες, ὅτι ἐάν τις ἐξ αὐτῶν δοκιμάσῃ νὰ φύγῃ, ὅλοι ἤθελον θεωρηθῇ ὡς ἔνοχοι παραβάσεως τῆς συνθήκης.

Οἱ ὁδηγοὶ τοῦ δήμου, φοβούμενοι μήπως οἱ ἐχθροί των διαφύγουν τὴν ἐκδίκησίν των, ἐπενόησαν καταχθόνιον σχέδιον διὰ νὰ τοὺς παγιδεύσωσιν. Ἔστειλαν ἑπομένως νομιζομένους τινὰς φίλους των εἰς τὴν νῆσον, διὰ νὰ εἴπωσιν εἴς τινας ἐξ αὐτῶν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἐσκόπευον νὰ τοὺς παραδόσωσιν εἰς τὸν δῆμον, καὶ νὰ συμβουλεύσωσιν αὐτοὺς νὰ φύγωσιν ἐπὶ πλοίου ἑτοιμασθέντος ἐπὶ τούτῳ. Οἱ δὲ φυγάδες ἔπεσον εἰς τὴς παγίδα, ἐλήφθησαν ἐπ' αὐτοφόρῳ φεύγοντες, καὶ ὅλοι τότε παρεδόθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸν δῆμον. Ἐκλείσθησαν δ' εἰς μεγάλην τινὰ οἰκίαν, καὶ ἐξήγοντο ἀνὰ εἴκοσι δεμένοι ὁμοῦ. Οὗτοι δὲ διέβαινον μεταξὺ δύο σοί-

(1) Θουκυδ. δ', 46.—ί. Διοδ. ιγ', 65—74. Πλουτ. εἰς Νικίαν.

χων ἐνόπλων, ἕκαστος τῶν ὁποίων, ἅμα ἀνεγνώριζε τὸν ἐχθρόν του ἔτυπτε καὶ ἐπλήγονεν αὐτόν. Οὕτως εἶχον θανατωθῆ ἑξήκοντα, πρὶν μάθωσιν οἱ λοιποὶ τὴν τύχην, ἥτις τοὺς περιέμενεν. Ὅτε δ' ἔμαθον τοῦτο, παρεκάλεσαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ τοὺς θανατώσωσιν αὐτοί, κηρύττοντες, ὅτι δὲν ἤθελον ἐξέλθει, οὐδ' ἤθελον ἀφήσει τινὰ νὰ εἰσέλθῃ. Ὁ δὲ λαὸς δὲν ἐπεχείρησε μὲν νὰ θραύσῃ τὰς θύρας, ἀνασπάσας ὅμως τὴν στέγην, ἔῤῥιπτε τόξα καὶ κεραμίδια κατ' αὐτῶν. Οἱ δ' εὑρισκόμενοι ἐντός, μὴ βλέποντες μέσον σωτηρίας ἢ ὑπερασπίσεως, ἔσπευσαν νὰ καταστρέψουν τὸν βίον, τινὲς μὲν διὰ τῶν ῥιπτομένων κατ' αὐτῶν τόξων, ἄλλοι δὲ διὰ τῶν σχοινίων τῶν κλινῶν, ἢ διὰ τῶν φορεμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον σχίσει. ἐπὶ τούτῳ. Ἡ νὺξ ἐπῆλθεν ἤδη· τὴν δ' ἀκόλουθον πρωΐαν, ὅλοι ἦσαν νεκροί, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπεσωρεύθησαν ἐπὶ ἁμαξῶν, καὶ ἐξήχθησαν ἔξω τῆς πόλεως. Ὅλαι δ' αἱ γυναῖκες αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς τὸ φρούριον ἐξηνδραποδίσθησαν. Μὲ τὴν αἱματώδη δὲ ταύτην σφαγὴν ἔλαβε τέλος ἡ στάσις τῆς Κερκύρας, διοτι ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία ἀπεσβέσθη ἤδη. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοί, ἀφοῦ ἀταράχως ἔγειναν μάρτυρες τῆς τελευταίας ταύτης πράξεως τῆς τραγῳδίας, ἐξέπλευσαν εἰς τὴν Σικελίαν.

Κατὰ δὲ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους (Ὀλυμπ. 89, 1) ὁ Νικίας ἔχων στόλον καὶ στράτευμα ὑπέταξε τὴν νῆσον Κύθηρα, ἀπέναντι τοῦ παραλίου τῆς Λακωνίας. Ἀφοῦ δὲ ἐνήργησε λῃστρικάς τινας ἀποβάσεις εἰς τὸ παράλιον, ἔπλευσεν εἰς τὴν Θυρέαν, ὅπου κατῴκουν τὰ λείψανα τῶν δυστυχῶν Αἰγινητῶν· προσβαλὼν δ' ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, καὶ ἔφερε τοὺς κατοίκους αἰχμαλώτους εἰς Ἀθήνας, ὅπου δυνάμει ψηφίσματος τοῦ δήμου ἐθανατώθησαν ἅπαντες.

Πρὸ δύω δ' ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριεύσει τὴν νῆσον Μινώαν, πλησίον τοῦ λιμένος τῶν Μεγάρων, καὶ δὶς τοῦ ἔτους

ἀπέστελλον δύναμιν διὰ νὰ λεηλατῇ τὴν χώραν (1). Αἱ δὲ πραττόμεναι φθοραὶ ἀπὸ τοὺς φυγάδας Μεγαρεῖς, τοὺς κατέχοντας τὰς Πηγὰς, ἦσαν ἔτι ὀχληρότεραι, καὶ ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ συνδιαλέγηται περὶ συμβιβασμοῦ μετ' αὐτῶν. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι οἱ φυγάδες οὗτοι ἦσαν ἀριστοκράται, καὶ τὰ Μέγαρα ἀπετέλουν τὴν πολὺ παράδοξον ἐξαίρεσιν δημοκρατίας, πολεμίας εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον μῖσος καὶ ἡ Δωρικὴ καταγωγὴ ἦσαν ἴσως ἰσχυρότερα παρὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν πολιτευμάτων. Οἱ δ' ἀρχηγοὶ τοῦ δήμου, φοβούμενοι ἤδη μήπως, ἐπανερχομένων τῶν φυγάδων, ἐξορισθῶσιν αὐτοὶ, ἐὰν δὲν ἤθελον πάθει χειρότερα, συνενοήθησαν κρυφίως διὰ νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπειδὴ δ' εἰς τὰ Μέγαρα ἦτο Πελοποννησιακὴ φρουρὰ, καὶ ἑτέρα εἰς τὸν λιμένα Νίσαιαν, ὅστις ἀπεῖχεν ἑπτὰ στάδια, συνεφωνήθη νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὰ μακρὰ τείχη, τὰ ὁποῖα συνῆπτον τὰ Μέγαρα μὲ τὴν Νίσαιαν. Νέα λοιπὸν στρατεύματα ἦλθον κρυφίως ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ἐπειδὴ τὰ τείχη ἐκυριεύθησαν, καὶ ἡ κοινωνία διεκόπη μεταξὺ τῆς Νισαίας καὶ τῆς πόλεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ φρουρὰ ἐλάμβανε τὰς τροφὰς, ἡ Νίσαια παρεδόθη· ἀλλὰ τὸ σχέδιον περὶ τῆς κυριεύσεως τῆς πόλεως ἀπέτυχεν.

Ὁ Βρασίδας, ὅστις ἦτον ἤδη εἰς Κόρινθον, ὁδεύων πρὸς τὴν Θρᾴκην, ἅμα ἔμαθεν, ὅτι ἐκυριεύθησαν τὰ τείχη τῶν Μεγάρων, ἔστειλε πρόσκλησιν εἰς τοὺς Βοιωτοὺς νὰ τὸν ἀπαντήσωσι μὲ τὰ στρατεύματά των εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Γερανείας, καὶ ἔπειτα ἐκίνησε πρὸς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατευμάτων, καὶ 3,700 ὁπλιτῶν ἀπὸ Κόρινθον, Σικυῶνα καὶ Φλιοῦντα. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ, μὴ θεωροῦντες φρόνιμον ν' ἀπαντολμήσωσι μάχην κατ' ἀνωτέρας δυνάμεως,

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 240 εἰς τὴν σημείωσιν.

ἀνεχώρησαν, ἀφήσαντες φρουρὰν εἰς τὴν Νίσαιαν. Ὁ Βρασίδας ἑπομένως εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία εἶχεν ἤδη ὑπερισχύσει. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησίν του, οἱ μὲν πρώτιστοι φίλοι τῶν Ἀθηναίων, πεποιθότες, ὅτι ἦσαν γνωστοί, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν πόλιν· οἱ δὲ κατὰ τὰς Πηγὰς φυγάδες ἀνεκλήθησαν, ἀφοῦ ὡρκίσθησαν πανδήμως, ὅτι δὲν θέλουν μνησικακεῖ. Ὄντες δὲ ἐκ τῶν πρώτων ἀνδρῶν τῆς πολιτείας, ἔλαβον ταχέως τὰς ἀνωτάτας ἀρχὰς, καὶ διατάξαντες γενικὴν ὁπλασκίαν τοῦ λαοῦ, ἐξελέξαντο ἑκατὸν περίπου ἐκ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ βιάσαντες τὸν λαὸν νὰ τοὺς καταδικάσῃ ὡς προδότας, τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους. Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν ἔγεινε τὰ μάλιστα ὀλιγαρχική.

Εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπαρουσιάσθη ἤδη εὐκαιρία διὰ ν' ἀποκτήσουν ἐπιῤῥοὴν καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν·. διότι οἱ φυγάδες δημοκράται καὶ οἱ εἰς τὰς πολεις ὀπαδοί των συνώμοσαν νὰ ἐπαναστατήσωσι, καὶ ἐπρότειναν νὰ παραδώσωσι τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὴν πόλιν Σίφας, τὴν κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἔπρεπε νὰ εἰσβάλωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Ταναγραϊκὴν χώραν, καὶ ν' ἀνεγείρωσι φρούριον κατὰ τὸν ναὸν τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος. Αἱ δὲ δύο ἐκστρατεῖαι ἔπρεπε νὰ γείνωσι συγχρόνως, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν μετὰ 40 τριηρῶν ἔπλευσεν εἰς Ναύπακτον, ὁ δ' Ἱπποκράτης, ὅστις ἔμελλε νὰ διευθύνῃ τὴν ἄλλην ἐκστρατείαν, ἔμενεν εἰς Ἀθήνας.

Τὸ σχέδιον ὅμως ἀπέτυχεν ἐξ ὁλοκλήρου· διότι αἱ Βοιωτικαὶ κυβερνήσεις ἔμαθον ταῦτα, καὶ ὅτε κατὰ τὸ φθινόπωρον ὁ Δημοσθένης ἔφθασεν εἰς Σίφας, εὗρεν αὐτὰς τόσον καλῶς φρουρουμένας, ὥστε ἐφοβήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατ' αὐτῶν. Ὁ δ' Ἱπποκράτης, ὅστις ἔπρεπε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Τανάγραν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ διαιρέσῃ τὴν δύνα-

μιν τῶν Βοιωτῶν, δὲν εἶχεν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, εἰμὴ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Φθάσας δ' εἰς Δήλιον, ἔσκαψεν ἐσπευσμένως τάφρον καὶ ἀνήγειρε τεῖχος περὶ τὸν ναὸν, τὸ ὁποῖον ἠσφάλισε μὲ ξυλίνους πύργους. Τὸ δ' ἔργον ἤρξατο τὴν τρίτην, καὶ ἐτελείωσε τὴν πέμπτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐξ Ἀθηνῶν. Ἔπειτα δ' ἡτοιμάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἀφήσας φρουρὰν εἰς τὸ τεῖχος. Ἐν τούτοις, ἀφ' οὗ οἱ Βοιωτοὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Τανάγραν ἀπὸ τὰς Σίφας, οἱ Βοιωτάρχαι συνεκρότησαν συμβούλιον. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἤδη δέκα στάδια μακρὰν τοῦ Δηλίου, καὶ ἑπομένως ἔξω τῆς Βοιωτικῆς χώρας, οἱ μὲν ἄλλοι Βοιωτάρχαι δὲν ἤθελον νὰ τοὺς προσβάλωσι, ὁ Παγώνδας ὅμως, εἷς τῶν δύο Βοιωταρχῶν τῶν Θηβαίων, διὰ προτρεπτικῶν λόγων πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ ἐφορμήσουν καὶ νὰ προσβάλουν τὸν ἀναχωροῦντα ἐχθρόν. Ἤγγιζεν ἤδη ἡ ἑσπέρα· ὁ δ' Ἱπποκράτης, ὅςτις ἦτον ἤδη εἰς τὸ Δήλιον, παρήγγειλεν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς μάχην, καὶ ταχέως ἡνώθη καὶ οὗτος μετ' αὐτῶν. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἐτάχθησαν εἰς θέσιν τινὰ, ὅθεν, λόφου ὄντος μεταξὺ, δὲν ἔβλεπον τοὺς Ἀθηναίους. Εἶχον δὲ 7,000 ὁπλίτας, ὑπὲρ τοὺς 10,000 ψιλοὺς, 1000 ἱππεῖς καὶ 500 πελταστάς. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ὁπλῖται παρετάχθησαν εἰς 25 κατὰ βάθος, οἱ δ' ἄλλοι ὡς ἔτυχεν· Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὡσαύτως 7,000 ὁπλίτας, τοὺς ὁποίους παρέταξαν εἰς ὀκτὼ κατὰ βάθος· οἱ δὲ ψιλοὶ στρατιῶταί των ἦσαν πολυαριθμότεροι παρὰ τοὺς τῶν Βοιωτῶν, ἀλλὰ κατώτερα ὡπλισμένοι, διότι, ἐπειδὴ ἡ διὰ τὴν ἐκστρατείαν στρατολογία ἔγεινεν ἐκ τοῦ προχείρου, παντοδαποὶ πολῖται, μέτοικοι καὶ ξένοι εὑρίσκοντο εἰς αὐτήν.

Καὶ οἱ μὲν Βοιωτοὶ κατέβαινον ἀπὸ τὸν λόφον δρομαίως· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐπροχώρουν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα διὰ νὰ τοὺς ἀπαντήσωσι. Τὰ δύω στρατεύματα λοιπὸν συνεπλάκησαν

πεισματωδῶς καὶ ἐκ τοῦ συστάδην. Οἱ Βοιωτοὶ τέλος πάντων ἐνικήθησαν κατὰ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἀλλ' ἐνίκησαν κατὰ τὴν δεξιὰν, ὅπου εἶχον ταχθῆ οἱ Θηβαῖοι. Ὁ μὲν Παγώνδας λοιπὸν ἔστειλε μέρος ἱππέων περὶ τὸν λόφον διὰ νὰ ἐπιπέσουν κατὰ τῆς νικησάσης πτέρυγος τῶν Ἀθηναίων, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐκλαβόντες αὐτοὺς ὡς νέον στράτευμα, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν δειλιάσαντες. Ἡ φυγὴ τότε ἔγεινε γενική· καί τινες μὲν ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὸ Δήλιον, ἄλλοι δ' εἰς τὸν Ὠρωπὸν, καὶ ἄλλοι εἰς τὸ ὄρος Πάρνηθα. Τὸ δ' ἱππικὸν τῶν Βοιωτῶν, καὶ οἱ Λοκροὶ, οἵτινες ἔφθασαν τὴν στιγμὴν τῆς φυγῆς, κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας· ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς, τὸ μεγαλήτερον μέρος διεσώθη εὐκόλως. Εἰς δὲ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, 1000 ὁπλῖται, καὶ μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ψιλῶν στρατιωτῶν (1).

Οἱ μὲν Βοιωτοὶ στήσαντες τρόπαιον, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Τανάγραν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔστειλαν νὰ ζητήσωσι τοὺς νεκροὺς, ἀλλ' οἱ Βοιωτοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἀποδόσωσιν, ἕνεκα τῆς βεβηλώσεως τοῦ ναοῦ, ὡς ἔλεγον. Λαβόντες δ' ἐπικουρίαν ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Μέγαρα, προσέβαλλον τὸ κατὰ τὸ Δήλιον ὀχύρωμα, ἐναντίον τοῦ ὁποίου μετεχειρίσθησαν νέον τι εἶδος μηχανῆς· διότι ἔσχισαν διὰ τοῦ πρίονος μεγάλην τινὰ δοκὸν κατὰ μῆκος, καὶ κοιλάναντες ἕκαστον μέρος, τὰ συνήρμοσαν πάλιν, ὥστε ἀπετέλουν εἶδος αὐλοῦ. Καὶ εἰς μὲν τὴν μίαν ἄκραν ἐκρέμασαν λέβητα, εἰς τὸν ὁποῖον ἔκλινε σιδηροῦς σωλὴν ἀπὸ τὸν ξύλινον αὐλόν. Ἡ δὲ μηχανὴ αὕτη μετεκομίσθη ἐπὶ ἁμαξῶν εἰς τὸ μέρος τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον κυρίως ἦτο κατεσκευασμένον διὰ ξύλων καὶ κλημάτων. Ἔπειτα

(1) Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ φιλόσοφος Σωκράτης ἐσώθη ἀπὸ τὸν μαθητήν του Ἀλκιβιάδην, τὸν ὁποῖον εἶχε σώσει ἐπίσης πρό τινων ἐτῶν, ὅτε καὶ οἱ δύο ἐπολέμουν εἰς τὴν Ποτίδαιαν, στρατηγοῦντος τοῦ Φορμίωνος (ἀνωτέρω σελ. 239). Ἴδε συμπόσιον Πλάτ. § 43. Πλούταρχ. εἰς Ἀλκιβιάδην 7.

δὲ προσαρμόσαντες εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ αὐλοῦ μεγάλας φύσας, ἐφύσων εἰς τὸν λέβητα γέμοντα ἀπὸ θεῖον, πίσσαν καὶ ἀναμμένα κάρβουνα. Ὑψωθείσης οὕτω τῆς φλογός, ἄναψε τὸ τεῖχος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν οἱ φυλάττοντες αὐτό. Οὕτω λοιπὸν ἐκυριεύθη τὸ φρούριον. οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀφήσαντες 200 αἰχμαλώτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν, ἔφυγον εἰς τὰ πλοῖά των. Ὅτε δ' ὁ κήρυξ τῶν Ἀθηναίων ἦλθε πάλιν ζητῶν τοὺς νεκρούς, ἔλαβεν αὐτοὺς ἄνευ τινὸς δυσκολίας.

Ὁ μὲν Βρασίδας ἦτον ἤδη εἰς Θράκην. Ὁ δὲ Περδίκκας καὶ οἱ Χαλκιδεῖς βλέποντες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πανταχοῦ νικηταί, καὶ φοβούμενοι περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, ἔστειλαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ζητοῦντες βοήθειαν. Ἡ δὲ κυβέρνησις τῆς Σπάρτης βλέπουσα, ὅτι ἦτον ὠφέλιμον ν' ἀπασχολῇ τοὺς Ἀθηναίους, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἀμέσως τὸν μόνον τολμηρὸν αὐτῆς ἄνδρα εἰς τὴν Θράκην. Ἐθεώρησεν ὡσαύτως κατάλληλον τὴν περίστασιν διὰ νὰ στείλῃ τινὰς τῶν Εἱλώτων ἔξω τῆς πατρίδος των, τοὺς ὁποίους ἐφοβεῖτο τόσον, ὥστε προσέτρεξεν εἰς ἀπανθρωπότατόν τι μέσον διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ αὐτούς (1)· διότι, γνωρίζουσα, ὅτι οἱ ἀνδρειότατοι καὶ τολμηρότατοι ἐξ αὐτῶν, ἦτο πιθανότατον ν' ἀποστατήσωσιν, ἐπροκήρυξαν, ὅτι ὅσοι τῶν Εἱλώτων ἐστοχάζοντο, ὅτι διεκρίθησαν εἰς τὰς μάχας, νὰ παρουσιασθῶσι καὶ νὰ λάβωσι τὴν ἐλευθερίαν των ὡς ἀνταμοιβήν. Ἐκ δὲ τῶν παρουσιασθέντων ἐξελέχθησαν δύω περίπου χιλιάδες, οἵτινες, ὡς ἐλευθερωθέντες δῆθεν, περιήρχοντο τοὺς ναοὺς ἐστεφανωμένοι. Μετ' ὀλίγον δ' ὅλοι ἔγειναν ἄφαντοι, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις πῶς. Κατὰ δὲ τὴν προκειμένην περίστασιν, ἀπέστειλαν 700 ὁπλίτας Εἵλωτας μετὰ τοῦ Βρασίδου, καὶ ἄλλους 1000 ὁπλίτας, τοὺς

(1) Ἴδε Θιρλουάλλιον 266.

ὁποίους ἐμίσθωσαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ἐλευθερώσας δὲ τὰ Μέγαρα, ἐπροχώρειοῦτος διὰ τῆς Βοιωτίας. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν ἀπήντησεν ἀντίστασίν τινα, τὴν ὁποίαν ἐπιδεξίως νικήσας, ἔφθασεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπροχώρει εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, καὶ μεγαλαυχῶν διὰ τὴν δύναμίν του καὶ διαβεβαιῶν περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν σκοπῶν τῶν Λακεδαιμονίων, κατέπεισε τὸν λαὸν τῆς Ἀκάνθου καὶ Σταγείρου ν' ἀποστατήσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Τὸν δὲ χειμῶνα κινήσας μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ καί τινων συμμάχων, ἦλθεν εἰς τὴν κατὰ τὸν Στρυμόνα Ἀμφίπολιν, ἥτις κατεπείσθη νὰ παραδοθῇ. Ἔπειτα δ' ἔσπευσε νὰ καταβῇ δρομαίως τὸν ποταμὸν διὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κυριεύσῃ τὸν λιμένα τῆς Ἠϊόνος, κείμενον κατὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ν' ἀποκλείσῃ τὴν πόλιν. Ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς στόλου τινὸς κατὰ τὰς θαλάσσας ταύτας, κατώρθωσε νὰ τὴν ἀσφαλίσῃ. Ὁ δὲ δραστήριος Βρασίδας ἔσπευσεν ἔπειτα εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθωνος, καὶ προσείλκυσε τὰς πλείστας τῶν πόλεών της. Ἀναχωρήσας δ' ἐκεῖθεν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν παρακειμένην χερσόνησον Σιθωνίαν, καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Τορώνην διὰ τῆς συνδρομῆς φατρίας τινὸς, ἥτις ἦτον ἐντὸς τῶν τειχῶν της. Τὸ δ' ὑπόλοιπον τοῦ χειμῶνος κατέτριψεν ἀσφαλίζων τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει καὶ ἐπινοῶν μέσα ν' ἀποκτήσῃ πλειοτέρας.

Κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐννάτου ἔτους τοῦ πολέμου (Ὀλυμπ. 89, 2) συνωμολογήθη ἐνιαύσιος ἀνακωχὴ, διότι ἡ ὑπερηφανία τῶν Ἀθηναίων εἶχε ταπεινωθῆ ὁπωσοῦν ἕνεκα τῶν δυστυχημάτων, τὰ ὁποῖα ἔπαθον εἰς τὸν πόλεμον, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐπεθύμουν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν σωτηρίαν τῶν φίλων καὶ συγγενῶν αὐτῶν. Συνεφωνήθη δὲ νὰ μένωσι τὰ μέρη εἰς ἣν εὑρίσκοντο κατάστασιν, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι νὰ

μὴ δύνανται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς νὰ κινήσωσι πολεμικὰ ἢ ἄλλα ὁποιαδήποτε μεγάλα πλοῖα.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις Σκιώνη, κειμένη κατὰ τὴν τρίτην χερσόνησον Παλλήνην, ἐπανεστάτησεν· ὁ δὲ Βρασίδας ἐνησχολεῖτο νὰ κυριεύσῃ ὡσαύτως τὴν Μένδην καὶ Ποτίδαιαν, ὅτε ἔφθασαν οἱ ἀπεσταλμένοι διὰ ν' ἀναγγείλουν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνακωχήν. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι βεβαιοῦντες, ὡς ἦτο καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἀποστασία ἔγεινε μετὰ τὸ τέλος τῆς περὶ ἀνακωχῆς συνθήκης, ἐπέμενον εἰς τὸ νὰ μὴ συμπεριληφθῇ ἡ Σκιώνη εἰς αὐτήν· ὁ δὲ Βρασίδας δὲν συγκατετίθετο νὰ τὴν παραχωρήσῃ. Ὁ μὲν δῆμος τῶν Ἀθηναίων μαθὼν τοῦτο, ἠγανάκτει, διατὶ καὶ αὐτοὶ οἱ νησιῶται ὑπήκοοί του, ὡς ἐθεώρει αὐτοὺς, νὰ ἐπαναστατῶσιν οὕτω, πιστεύοντες εἰς τὴν κατὰ ξηρὰν δύναμιν τῆς Λακεδαίμονος· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἰς μάτην ἀντέλεγον· διότι κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κλέωνος, ἐξεδόθη ψήφισμα διὰ νὰ κυριευθῇ ἡ πόλις καὶ νὰ σφαγῇ ὁ λαὸς τῆς Σκιώνης.

Ἡ Μένδη ἀπεστάτησεν ἤδη, καὶ ὁ Βρασίδας δὲν ἐδίστασε νὰ τὴν δεχθῇ ὡς σύμμαχον· γνωρίζων δ', ὅτι Ἀθηναϊκὸν στρατεῦμα ἤρχετο, κατέπεισε τοὺς Μενδαίους καὶ Σκιωναίους νὰ στείλουν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των εἰς τὴν Ὄλυνθον. Ἔστειλε δὲ συγχρόνως εἰς αὐτοὺς 500 ὁπλίτας ἰδικούς του, καὶ 300 Χαλκιδεῖς πελταστὰς διὰ νὰ τοὺς συνδράμωσι κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἔπειτα ἐκίνησε μὲ τὰς λοιπὰς δυνάμεις του διὰ νὰ συνεκστρατεύσῃ μὲ τὸν Περδίκκαν κατὰ τοῦ Ἀῤῥιβαίου, ἡγεμόνος τῆς Λιγκηστίδος. Ἐνῷ δ' ἦτο καθ' ὁδὸν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ποτίδαιαν Ἀθηναϊκὸς στόλος 50 τριηρῶν, στρατηγούντων τοῦ Νικίου καὶ Νικοστράτου, φέρων 1000 ὁπλίτας, 600 τοξότας, 1000 Θρᾷκας μισθωτοὺς καὶ ἰσχυρόν τι σῶμα πελταστῶν ἐκ τῶν συμμάχων. Ἐντεῦθεν δ' ἔπλευσαν εἰς τὴν Μένδην, καὶ ἐπιχειρήσαντες εἰς μάτην

ν' ἀποδιώξωσι τὸν Λακεδαιμόνιον ἀρχηγὸν ἀπὸ τὴν θέσιν του, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Σκιώνην, ὅπου κατέλαβον τὰ προάστεια εἰς τὴν πρώτην ἔφοδον. Ἔπειτα δὲ διῄρεσαν τὰ στρατεύματά των, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ μέρος ὡδήγησεν ὁ Νικόστρατος κατὰ τῆς Μένδης.

Εἶναι σχεδὸν ἀνωφελὲς νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅ,τι ὁ ἀναγνώστης γνωρίζει ἤδη βέβαια καλῶς, ὅτι εἰς πᾶσαν πόλιν ὑπῆρχεν Ἀθηναϊκὴ φατρία καὶ ἄλλη ἀντίθετος αὐτῆς, δηλ. δημοκρατικὴ καὶ ἀριστοκρατική. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Μένδην. Καὶ ἐπειδὴ Πολυδαμίδας, ὁ Σπαρτιάτης ἀρχηγὸς, δυσηρέστησεν ἕνα ἐκ τῆς πρώτης φατρίας, συνέβη ταραχὴ, καθ' ἣν αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἠνοίχθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅθεν οἱ Λακεδαιμόνιοι μετέβησαν εἰς τὴν Σκιώνην διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Εἰς δὲ τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι προσεφέρθησαν μετριώτερα παρὰ τὸ σύνηθες, διότι δὲν κατεδίωξαν τοὺς ἐνόχους τῆς ἀποστασίας, καὶ μόνον ἀποκατέστησαν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς κατάστασιν.

Ὁ δὲ Περδίκκας, δυσαρεστημένος ὢν κατὰ τοῦ Βρασίδου, εἶχεν ἀρχίσει κρυφίαν διαπραγμάτευσιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς, καὶ ἤδη ἀνενέωσε τὴν συμμαχίαν του μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ παρακίνησιν δ' αὐτοῦ, οἱ Θεσσαλοὶ δὲν ἐσυγχώρησαν τὴν διάβασιν εἰς στρατιωτικόν τι σῶμα, τὸ ὁποῖον ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Βρασίδου.

Ἀφοῦ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ἀνακωχῆς (Ὀλυμπ. 89, 3), ὁ Κλέων, ἐπηρμένος διὰ τὴν εἰς Πύλον ἐπιτυχίαν του, κατώρθωσε νὰ χειροτονηθῇ εἷς τῶν ἐνιαυσίων στρατηγῶν. Ἀποφασίσας δὲ ν' ἀνταγωνισθῇ μὲ τὸν ὀνομαστὸν Βρασίδαν, ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ἐκστρατείας τινος εἰς Θρᾴκην. Ἔπλευσεν

ἑπομένως μὲ στόλον 30 τριηρῶν, φέροντα 1,200 ὁπλίτας (1), 300 ἱππεῖς, καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν συμμάχων. Φθάσας δ' εἰς Σκιώνην παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τινας ἐκ τῶν ὁπλιτῶν, οἵτινες ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἐντεῦθεν ἔπλευσεν εἰς λιμένα τινὰ πλησίον τῆς Τορώνης, ὅπου μαθὼν, ὅτι ὁ Βρασίδας δὲν ἦτον ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἡ φρουρὰ ἦτον ἀδύνατος, προσέβαλεν αὐτὴν αἰφνιδίως διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς. Ἐκυρίευσε δὲ τὴν πόλιν, ἐπώλησε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ὡς δούλους, καὶ ἔστειλε τοὺς ἄνδρας, 700 τὸν ἀριθμὸν, δεσμίους εἰς Ἀθήνας, ὅπου παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ὄχι μόνον οἱ Πελοποννήσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τορωναῖοι ἔμειναν ἀβλαβεῖς, καὶ οἱ τελευταῖοι ἀντηλλάχθησαν μὲ Ὀλυνθίους.

Ὁ Κλέων ἔπλευσεν ἀμέσως πρὸς τὸν Στρυμόνα, καὶ ἀφοῦ ἔστειλε προσκαλῶν τὸν Περδίκκαν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του, καὶ τὸν Πόλλην, βασιλέα Θρακικῆς τινος φυλῆς τῶν Ὀδομάντων, νὰ φέρῃ ὅσους Θρᾶκας μισθωτοὺς δυνηθῇ, ἡσύχαζε περιμένων ἐν τῇ Ἠϊόνι. Ὁ δὲ Βρασίδας, ὅστις εἶχε σπεύσει εἰς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Κερδύλιον, λόφον κατὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὀλίγον ἀπέχοντα ἀπὸ τὴν πόλιν ταύτην. Ὅλη δ' ἡ δύναμις αὐτοῦ συνίστατο ἀπὸ 2,000 ὁπλίτας, 300 ἱππεῖς, 1,000 Μυρκινίους καὶ Χαλκιδεῖς πελταστὰς, 1,500 Θρᾶκας μισθωτοὺς καὶ τοὺς Ἠδῶνας. Ἀφήσας δὲ τὸ μεγαλήτερον μέρος νὰ φυλάττῃ τὴν πόλιν, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ Κερδύλιον, 1,500 περίπου.

Οἱ δὲ στρατιῶται τοῦ Κλέωνος, οἵτινες περιεφρόνουν τὸν ἀρχηγόν των, καὶ συνεστράτευον ἀκουσίως μετ' αὐτοῦ, ἤρχισαν μετ' ὀλίγον νὰ θορυβῶσι διὰ τὴν ἀδράνειάν του. Διὰ νὰ τοὺς καταπραΰνῃ δ' ὡδήγησεν αὐτοὺς πρὸς τὴν πόλιν, χω-

(1) Μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ φιλόσοφος Σωκράτης. Ἴδε Πλάτ. εἰς ἀπολογ. §. 17.

ρις ὅμως νὰ ἔχῃ ὁποιονδήποτε σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ, καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ ὀχυροῦ τινος ὑψώματος ἀπέναντι αὐτῆς. Ὁ δὲ Βρασίδας βλέπων ταῦτα, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Κερδύλιον, καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατεύματά του, ἂν καὶ ἰσάριθμα, ἦσαν ἄλλως κατώτερα ἀπὸ τὰ τοῦ Κλέωνος, δὲν ἤθελε νὰ συνάψῃ γενικὴν μάχην, ἐλπίζων, ὅτι θέλει καταβάλει διὰ στρατηγήματος τὸν μάταιον καὶ ἄπειρον ἀντίπαλόν του. Παρατηρῶν δὲ τὴν ἀμέλειαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐξελέξατο 150 στρατιώτας, μετὰ τῶν ὁποίων ἀπεφάσισε νὰ ἐξορμήσῃ ἀπὸ μίαν τῶν πυλῶν καὶ νὰ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτοῦ· ὁ δὲ Σπαρτιάτης στρατηγὸς Κλεαρίδας ἔμελλε νὰ ἐξαγάγῃ τὸ στράτευμά του ἀπὸ τὴν ἄλλην πύλην διὰ νὰ τὸν συνδράμῃ.

Ὁ δὲ Κλέων πλησιάσας διὰ νὰ θεωρήσῃ τὴν πόλιν, εἶδε σαφῶς τὸν Βρασίδαν θύοντα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ οἱ πόδες ἀνδρῶν καὶ ἵππων, ἑτοίμων νὰ ἐξέλθωσιν, ἐφαίνοντο ὑπὸ τὰς πύλας. Φοβούμενος δὲ νὰ συγκροτήσῃ μάχην πρὶν φθάσουν οἱ σύμμαχοί του, ἔστειλε διαταγὰς εἰς τὸ στράτευμά του νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν Ἠϊόνα, προπορευομένης τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος. Ἔπειτα δ' ἐπέστρεψε τὴν δεξιάν του πτέρυγα, ἀλλὰ τόσον ἀνεπιτηδείως, ὥστε ἐξέθεσε τὰ νῶτα τῶν στρατιωτῶν του εἰς τὸν ἐχθρόν. Ὁ Βρασίδας τότε, βλέπων ἁρμόδιον τὸν καιρὸν, ἐξώρμησε τῆς πόλεως καὶ ἐπέπεσεν εἰς τὸ κέντρον τῶν πεφοβισμένων Ἀθηναίων. Τὴν αὐτὴν δὲ στιγμὴν ἐξῆλθεν ὁ Κλεαρίδας ἀπὸ τὴν ἄλλην πύλην. Καὶ ἡ μὲν ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Ἀθηναίων τραπεῖσα ἔφευγεν εἰς τὴν Ἠϊόνα, ὁ δὲ Βρασίδας ἐφώρμησε κατὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος· ἀλλ' ἐνταῦθα ἔλαβε θανατηφόρον πληγὴν ἀπὸ ἄγνωστον χεῖρα, καὶ μετεκομίσθη ἀπὸ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, ἀγνοούντων παντάπασιν τῶν Ἀθηναίων τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο. Ὁ δὲ Κλέων, ὅστις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μὴ πολεμήσῃ, ἔφευγεν, ἀλλὰ προκαταληφθεὶς

ἀπὸ Μυρκύνιον πελταστήν, ἐθανατώθη. Ἡ δὲ δεξιὰ πτέρυξ τῶν Ἀθηναίων, καταλαβοῦσα ὕψωμά τι, ἐμάχετο γενναίως κατὰ τῶν ὁπλιτῶν· ἀλλ' ὅτε οἱ ἱππεῖς καὶ οἱ πελτασταὶ ἔφθασαν, καὶ περικυκλώσαντες ἔῤῥιπτον κατ' αὐτῆς ἀκόντια, τότε στρέψασα τὰ νῶτα, ἔφυγε δρομαίως πρὸς τὴν Ἠϊόνα. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν 700 περίπου ἄνδρας, οἱ δὲ νικηταὶ μόνον ἑπτά.

Ὁ Βρασίδας ἐτάφη διὰ δημοσίων ἐξόδων ἔμπροσθεν τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀμφιπόλεως. Ὅλοι δ' οἱ σύμμαχοι ἠκολούθησαν τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ ἔνοπλοι. Τὸ μνῆμά του περιεφράχθη ὡς ἡρῷον, καὶ ἐτήσιοι ἀγῶνες καὶ θυσίαι προσδιωρίσθησαν εἰς τιμήν του. Ὅλα δὲ τὰ μνημεῖα τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἄγνωνα, τὸν πρῶτον οἰκιστὴν Ἀθηναῖον, κατεδαφίσθησαν. καὶ ὁ Βρασίδας, ὁ ἐλευθερώσας αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν τυραννίαν, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀληθὴς οἰκιστὴς τῆς Ἀμφιπόλεως.

Διὰ δὲ τῆς μάχης ταύτης ἀφῃρέθησαν τὰ δύο μεγάλα ἐμπόδια τῆς εἰρήνης, ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδας, διότι ἐκεῖνος μὲν ἐγνώριζεν, ὅτι ἐν καιρῷ εἰρήνης αἱ κακουργίαι του ἤθελον εἶσθαι καταφανέστεραι, καὶ αἱ κατὰ τῶν ἄλλων κατηγορίαι του ἤθελον ἐξετάζεσθαι ἀκριβέστερον, οὗτος δ' ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ἡ δόξα του ἐξήρτητο ἀπὸ τὸν πόλεμον, καὶ ὅτι ἐν καιρῷ εἰρήνης ἤθελεν εἶσθαι μόνον εἷς τῶν κοινῶν Σπαρτιατῶν. Προσέτι ὁ Νικίας, ὅστις ὑπερίσχυεν ἤδη ἐν Ἀθήναις, ἦτο πλούσιος καὶ φίλος τῆς εἰρήνης· ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Πλειστοάναξ, ὅστις μετὰ δεκαεννέα ἐτῶν ἐξορίαν (1) εἶχεν ἀνακληθῆ κατὰ παραγγελίαν τοῦ χρησμοῦ, εἶχεν ὡσαύτως λόγους νὰ ἐπιθυμῇ τὴν εἰρήνην. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀθηναῖοι τεταπεινωμένοι ἀπὸ τὰς τελευταίας συμφορὰς των, ἐφοβοῦντο μήπως ἀποστατήσωσι περισσότεροι ἐκ τῶν ὑπηκόων των· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔβλε-

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελίδ. 225 εἰς τὴν σημείωσιν.

πον, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν δὲν ἐτελεσφόρησε, καὶ δὲν ἠδυνήθησαν, ὡς ἤλπιζον, νὰ γείνωσι φοβεροὶ κατὰ θάλασσαν· ὁ δ' ἐχθρὸς εἶχε καταλάβει καὶ θέσιν ἐντὸς τῆς πατρίδος των, καὶ κατὰ τὸ παράλιόν των, ὅθεν ἔφθειρε τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ ὅπου κατέφευγον οἱ φυγάδες Εἵλωτες· ἐφοβοῦντο δὲ κατὰ πᾶσαν ὥραν μήπως ἀποστατήσουν καὶ οἱ λοιποὶ Εἵλωτες· προσέτι ἡ ἀνακωχὴ τῶν 30 ἐτῶν, ἡ συνομολογηθεῖσα μετὰ τοῦ Ἄργους, ἤγγιζε νὰ ἐκπνεύσῃ (1), καὶ οἱ Ἀργεῖοι δὲν ἤθελον νὰ τὴν ἀνανεώσωσιν, ἐὰν δὲν τοὺς ἀπέδιδον τὴν Κυνουρίαν· ἐγνώριζον δ' ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνθέξωσιν ἐνταυτῷ κατὰ τῶν Ἀργείων καὶ κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι πολλαὶ ἀπὸ τὰς πολιτείας τῆς Πελοποννήσου ἤθελον ἑνωθῇ μὲ τοὺς Ἀργείους· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπεθύμουν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες εὑρίσκοντο αἰχμάλωτοι εἰς Ἀθήνας.

Οὕτω διακειμένων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἦτον εὔκολον νὰ γείνῃ εἰρήνη. Εἰς τὴν ἀρχὴν λοιπὸν τῆς ἀκολούθου ἀνοίξεως (Ὀλυμπ. 89, 4), διαφωνούντων μόνον τῶν Θηβαίων, Κορινθίων, Μεγαρέων καὶ Ἠλείων, συνωμολογήθη πεντηκονταετὴς ἀνακωχὴ ὡς ἐφεξῆς: Ἀμφότερα τὰ μέρη ν' ἀποδώσουν ὅλας τὰς κατακτήσεις των, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι νὰ κρατήσουν τὴν Νίσαιαν, διότι οἱ Θηβαῖοι δὲν ἤθελον ν' ἀποδώσουν τὰς Πλαταιάς· ἡ Ἀμφίπολις, οὖσα ἀποικία Ἀθηναίων, ν' ἀποδοθῇ· αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις, αἵτινες εἶχον ἀποστατήσει, νὰ ἦναι αὐτόνομοι, πληρώνουσαι εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου ταχθέντα φόρον· καὶ ἡ μὲν Σκιώνη ἀφέθη εἰς τὴν τύχην της, συνεφωνήθη ὅμως νὰ μὴ βλαφθῇ εἰς τὸ παραμικρὸν ἡ Πελοποννησιακὴ φρουρά· οἱ δ' αἰχμάλωτοι ἀμφοτέρων τῶν μερῶν νὰ ἐλευθερωθῶσιν.

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 223.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐφρόντισαν μόνον περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν συμφερόντων, καὶ οἱ σύμμαχοί των δικαίως δυσηρεστήθησαν. Ὅθεν οἱ Λακεδαιμόνιοι φοβούμενοι μήπως ἑνωθῶσι μὲ τοὺς Ἀργείους οἱ σύμμαχοί των, ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὄχι μόνον ἀνακωχὴν, ἀλλὰ καὶ συμμαχίαν πεντηκονταετῆ, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεδέχθησαν. Ἡ δ' εἰρήνη καὶ συμμαχία αὕτη ὀνομασθεῖσα Νικίειος εἰρήνη, ἐπεραίωσε τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Μετ' ὀλίγον δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Σκιώνην, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐθανάτωσαν ὅλους, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἐξηνδραπόδισαν, καὶ τὰς οἰκίας καὶ γαίας των ἔδωκαν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'. (1).

Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. — Πόλεμος ἐν Πελοποννήσῳ. — Μάχη ἐν Μαντινείᾳ. — Μεταπολίτευσις ἐν Ἄργει. — Βαρβαρότης τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῆς Μήλου.

Ὀλυμπ. 89, 4—91, 1. *Π. Χ.* 421 —419.

Ἀφοῦ ἐγένετο ἡ συμμαχία μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, οἱ μὲν ἀπεσταλμένοι τῶν ἄλλων Πελοποννησίων (οἵτινες εἶχον συγκαλεσθῆ εἰς τὴν Σπάρτην) ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ τῶν Κορινθίων κατευθύνθησαν εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐπρότειναν εἰς τοὺς ἐν τέλει ὄντας Ἀργείους νὰ συνάψουν ἐναντίον τῆς Λακεδαίμονος νέαν Πελοποννησιακὴν

(1) Θουκυδ. έ. 25, μέχρι τέλους. Διοδ. ιβ'. 75—80 Πλουταρ. εἰς Νικίαν καὶ Ἀλκιβιάδην.

συμμαχίαν, ἔχουσαν ἀρχηγὸν τὸ Ἄργος. Τῆς προτάσεως δὲ ταύτης γενομένης προθύμως δεκτῆς, ἐλήφθη ἑπομένως ἡ ἀναγκαία περὶ τούτου πρόνοια, καὶ μετ' ὀλίγον ἡνώθησαν μὲ τὴν συμμαχίαν ταύτην οἱ Μαντινεῖς, οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ Θρᾶκες Χαλκιδεῖς. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἔκλιναν ὡσαύτως μᾶλλον πρὸς αὐτήν.

Οἱ Βοιωτοὶ ἐκράτουν ἀκόμη τοὺς Ἀθηναίους αἰχμαλώτους καὶ τὸ φρούριον Πάνακτον ἐπὶ τοῦ ὄρους Κιθαιρῶνος κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Ἀττικῆς, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ παραδώσουν τὴν Πύλον πρὶν λάβωσι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸ φρούριον. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὅμως τῶν Σπαρτιατῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀπομακρύνει ἐκεῖθεν τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Εἵλωτας, καὶ ἐφρούρουν αὐτὴν μὲ ἴδιά των στρατεύματα. Οἱ μὲν Βοιωτοὶ ἐδέχοντο νὰ παραδώσουν τοὺς αἰχμαλώτους μόνον ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ συνομολογήσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι συμμαχίαν μὲ αὐτούς, ὁμοίαν κατὰ πάντα μὲ τὴν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι συγκατετέθησαν, ἂν καὶ τοῦτο ἦτον ἐναντίον εἰς ἄρθρόν τι τῆς τελευταίας συνθήκης. Οἱ αἰχμάλωτοι λοιπὸν ἀπελύθησαν καὶ μετεκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Βοιωτοὶ εἶχον κατεδαφίσει τὸ φρούριον Πάνακτον, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον εἰσέτι ν' ἀποδώσουν τὴν Πύλον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχε φατρία τις ὑπὲρ τοῦ πολέμου, ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας ἦτον Ἀλκιβιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κλεινίου, νέος ἔχων μεγάλην ὡραιότητα καὶ προτερήματα, ἄπειρον πλοῦτον, εὐγένειαν, ἀναφέρων τὴν ἐκ πατρὸς καταγωγήν του μέχρις Αἴαντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τελαμῶνος, καὶ ὢν Ἀλκμαιωνίδης ἀπὸ τὴν μητέρα του, θυγατέρα οὖσαν τοῦ Μεγακλέους. Καὶ ὁ μὲν Περικλῆς ἦτο συγγενής καὶ ἐπίτροπός του· ὁ δὲ φιλόσοφος Σωκράτης, φίλος καὶ διδάσκαλός του. Ἀλλ' ἦτο διεφθαρμένος τὸ ἦθος, καὶ ἄσωτος κατὰ τὴν διαγωγήν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτον δυσαρεστημένος κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, διότι εἶχον διαπραγματευθῆ τὴν εἰρήνην μετὰ τοῦ Νικίου καὶ Λάχητος, ἀμελήσαντες αὐτὸν ἕνεκα τῆς νεανικῆς ἡλικίας του. Εἶχεν ὡσαύτως παλαιὸν πάθος κατ' αὐτῶν ἐξ ἰδιαιτέρας τινος αἰτίας, διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι ὁ οἶκος τοῦ Ἀλκιβιάδου ἦτον ἐξ ἀρχῆς πρόξενος τῆς πολιτείας αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ πάππος, φίλος ὢν τοῦ Κλεισθένους, εἶχεν ἀποβάλει τὴν προξενίαν ταύτην δημοσίως. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐπιθυμῶν νὰ τὴν ἀνανεώσῃ εἶχε περιποιηθῆ τοὺς αἰχμαλώτους τῆς Σφακτηρίας· ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τὰ πρὸς διαλλαγὴν κινήματά του, καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ἁρμοδίαν τὴν περίστασιν διὰ νὰ καταστήσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπαισθητὴν τὴν ὀργήν του.

Ὅτε δ' οἱ Ἀργεῖοι ἔμαθον τὴν συμμαχίαν μεταξὺ Λακεδαίμονος καὶ Βοιωτίας, καὶ τὴν κατεδάφισιν τοῦ Πανάκτου, στοχαζόμενοι, ὅτι ταῦτα ἐγίνοντο συναινέσει τῶν Ἀθηναίων, καὶ φοβούμενοι μήπως ὅλη ἡ συμμαχία ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῶν, συνεφώνησαν ἐσπευμένως πεντηκονταετῆ ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ὁ Ἀλκιβιάδης τότε παρασταθεὶς εἰς τὴν συνέλευσιν διεβεβαίωσεν, ὅτι ὁ πρόδηλος σκοπὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο νὰ στερήσουν τους Ἀθηναίους ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους των, καὶ νὰ ἐπιπέσουν κατ' αὐτῶν μεμονωμένων τοιουτοτρόπως. Ταυτοχρόνως δ' ἔστειλε κρυφίως εἰς Ἄργος παρακινῶν αὐτὸ νὰ πέμψῃ πρεσβείαν, μετὰ Ἠλείων καὶ Μαντινέων διὰ νὰ παρακαλέσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν συμμαχίαν των. Οἱ Ἀργεῖοι λοιπὸν βλέποντες, ὅτι δὲν ἦτον εὔλογος ἡ ὑποψία των, ὅτι δῆθεν οἱ Ἀθηναῖοι ἡνώθησαν μὲ τὴν Βοιωτικὴν συμμαχίαν, καὶ προτιμῶντες συμμαχίαν μὲ ναυτικὴν δύναμιν, ἥτις εἶχε τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως, ἀδιαφόρησαν ὅλως διόλου περὶ τῆς μετὰ τῆς

Σπάρτης ἀνακωχῆς, καὶ ἔστειλε ταχέως πρεσβείαν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται τρομάξαντες, ἔστειλαν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις, οἵτινες, ὅτε ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὴν βουλὴν ἐκήρυξαν, ὅτι ἦλθον μετὰ πληρεξουσιότητος. Ὁ δ᾽ Ἀλκιβιάδης, φοβούμενος μήπως ματαιωθοῦν τὰ σχέδιά του, ἐὰν ἔλεγον τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἐλθὼν πρὸς αὐτοὺς ἐγγυήθη, ὅτι θέλει κατορθώσει τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πύλου, καὶ ὅτι θέλει διαθέσει τὰ πάντα κατὰ τὴν εὐχαρίστησίν των, ἐὰν ἔλεγον, ὅτι δὲν εἶχον πληρεξουσιότητα. Συγκατατεθέντες λοιπὸν εἰς τοῦτο, καὶ ἐρωτηθέντες ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως, εἶπον, ὅτι δὲν εἶχον πληρεξουσιότητα νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ὁ δ᾽ Ἀλκιβιάδης τότε ἤγειρε βιαιοτάτας φωνὰς ἐναντίον τῆς κακῆς πίστεως τῆς Σπάρτης, καὶ ὁ λαὸς ἡτοιμάζετο νὰ ψηφίσῃ συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀργείων, ὅτε ὁ κλονισμὸς σεισμοῦ τινος διέλυσε τὴν συνέλευσιν.

Τὴν δ᾽ ἀκόλουθον ἡμέραν, ὁ Νικίας ἀνακαλύψας τὴν ἀπάτην τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐπρότεινε νὰ σταλῶσι πρέσβεις μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Πανάκτου καὶ τὴν παραίτησιν αὐτῆς ἐκ τῆς Βοιωτικῆς συμμαχίας. Ἡ πρεσβεία ἐστάλη ἑπομένως, ἀλλ᾽ ἀνωφελῶς, καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς, ὁ Ἀλκιβιάδης συνωμολόγησε συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν ἑκατονταετῆ μὲ τοὺς Ἀργείους, Μαντινεῖς, Ἠλείους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν (Ὀλυμπ. 90, 1).

Οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἂν καὶ σύμμαχοι τοῦ Ἄργους, δὲν ἠθέλησαν νὰ συμμαχήσωσι καὶ μὲ τοὺς κληρονομικοὺς ἐχθρούς των Ἀθηναίους, διότι ἡ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἔχθρα των εἶχεν ἀρχίσει ὡσαύτως νὰ ἐλαττοῦται, καὶ πολλὰ ταχέως συνεμάχησαν πάλιν μετ᾽ αὐτῶν. Τίποτε ὅμως ἀξιόλογον δὲν συνέβη, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος (Ὀ-

λυμπ. 90, 2) ὁ Ἀλκιβιάδης χειροτονηθεὶς εἷς τῶν ἐνιαυσίων στρατηγῶν, μετέβη εἰς τὸ Ἄργος μετ' ὀλίγων ὁπλιτῶν καὶ τοξοτῶν, καὶ περιῆλθε τὰς πολιτείας τῆς συμμαχίας, διατάττων ὅλας τὰς ὑποθέσεις των. Καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ Πατρεῖς, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἀνήγειραν μακρὰ τείχη ἀπὸ τὴν πόλιν των μέχρι τῆς θαλάσσης, οὗτος δ' ἡτοιμάζετο ν' ἀνεγείρῃ φρούριον ἐπὶ τοῦ Ἀχαϊκοῦ Ῥίου, ὅτε οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι ἐλθόντες ἔνοπλοι τὸν ἐμπόδισαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ μικρὰ πολιτεία Ἐπίδαυρος ἔκειτο προσφυῶς πρὸς ταχυτέραν συγκοινωνίαν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ἄργους, ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀπεφάσισαν νὰ τὴν κατακτήσωσιν. Οἱ Ἀργεῖοι λοιπὸν προφασιζόμενοι, ὅτι οἱ Ἐπιδαύριοι δὲν ἔστειλαν τὸ θῦμα, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ὑποχρέωσιν, εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἐν Ἀργολίδι Πυθίου Ἀπόλλωνος, εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸν χειμῶνα ἔστειλαν οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ θαλάσσης 300 στρατιώτας πρὸς βοήθειάν των, καὶ τὸ ἀκόλουθον θέρος (Ὀλυμπ. 90, 3), στενοχωρουμένων τῶν Ἐπιδαυρίων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐνεργήσουν τι τελεσφόρον πρὸς βοήθειάν των· ὅθεν οἱ σύμμαχοι διετάχθησαν νὰ στείλουν τὰ στρατεύματά των εἰς Φλιοῦντα. Ἔφθασαν ἐπομένως ἐκεῖ ἀπὸ μὲν τὴν Βοιωτίαν 5,000 ὁπλῖται, ἰσάριθμοι ψιλοί, 500 ἱππεῖς, καὶ 500 πεζοὶ καὶ ἱππεῖς μεμιγμένοι (1). Ἡ δὲ Κόρινθος ἔστειλε δύο χιλιάδας ὁπλίτας, καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τὴν δύναμίν των ἕκαστος· οἱ Φλιάσιοι ἔφθασαν ὅλοι ἔνοπλοι. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ τῶν Εἱλώτων των, στρατηγούμενοι ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἄγιν, εἰσῆλθον εἰς τὴν κοίλην πεδιάδα τῆς Μαντινείας καὶ Τεγέας, ὅπου

(1) Ἅμιπποι. Οὗτοι ἦσαν ψιλοὶ στρατιῶται μεμιγμένοι μὲ τὸ ἱππικόν.

ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν οἱ Τεγεᾶται καὶ οἱ ἄλλοι Ἀρκάδες σύμμαχοι.

Οἱ δ' Ἀργεῖοι, ἔχοντες τοὺς Μαντινεῖς καὶ 3,000 ὁπλίτας Ἠλείους, ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὸ Μεθύδριον, ἀντικρὺ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐν καιρῷ δὲ νυκτὸς ὁ μὲν Ἄγις σιωπηλῶς ἀποςρατοπεδεύσας ὡδήγησε τὸν στρατόν του εἰς τὴν Φλιοῦντα, οἱ δ' Ἀργεῖοι βλέποντες, ὅτι ἀνεχώρησεν, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἔπειτα ἐτάχθησαν εἰς τὴν πρὸς τὴν Νεμέαν ἄγουσαν ὁδὸν ἀπὸ Φλιοῦντος ἕως Ἄργους. Ἀλλ' ὁ Ἄγις διῄρεσε τὰ στρατεύματά του, καὶ διατάξας τοὺς Βοιωτοὺς, Μεγαρεῖς καὶ Σικυωνίους νὰ πορευθῶσι διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του δι' ἀνωμάλου καὶ ὀρεινῆς ὁδοῦ εἰς τὴν πεδιάδα· διὰ παρομοίας δ' ὀρεινῆς ὁδοῦ κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους καὶ οἱ Κορίνθιοι, οἱ Φλιάσιοι καὶ οἱ Πελληνεῖς.

Διὰ δὲ τῆς ἐπιτηδείας ταύτης κινήσεως, τὸ στράτευμα τῶν Ἀργείων περιεκυκλώθη, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι τὸν ἀριθμὸν, ἦτο πολὺ πιθανὸν νὰ νικηθῶσι. Τὸν κίνδυνον τοῦτον προβλέπων ἴσως ὁ Θράσυλλος, εἷς τῶν στρατηγῶν, καὶ ὁ Ἀλκίφρων, φίλος (ξένος) τῶν Σπαρτιατῶν, ἦλθον εἰς τὸν Ἄγιν, ἐνῷ τὰ στρατεύματα ἡτοιμάζοντο εἰς μάχην, καὶ εἶπον εἰς αὐτὸν, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι ἤθελον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν εἰρήνην· ἐντεῦθεν ὁ Ἄγις, ἐνεργῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, παρεχώρησε τετράμηνον ἀνακωχὴν καὶ ἀπῆλθε μὲ τὰ στρατεύματά του. Οἱ δὲ σύμμαχοι ἠκολούθησαν μὲν κατὰ τὸ χρέος των, ἐγόγγυζον ὅμως, διότι ἀπέβαλον τοιουτοτρόπως βεβαίαν νίκην, καὶ διότι ὑπεχρεώθη νὰ διαλυθῇ ἀμαχητὶ τὸ κάλλιστον στράτευμα, τὸ ὁποῖον συνηθροίσθη ποτὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δ' Ἀργεῖοι ἐμαίνοντο κατ' ἐκείνων, οἵτινες τοὺς ἐμπόδισαν, ὡς ἐστοχάζοντο, νὰ κα-

ταστρέψουν τοὺς Λακεδαιμονίους, καταληφθέντας, κατὰ τὴν φαντασίαν των, μεταξὺ τοῦ στρατεύματός των καὶ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Θράσυλλος ἠδυνήθη μὲν νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του μετὰ δυσκολίας, ἡ περιουσία του ὅμως ἐδημεύθη.

Στρατὸς δ' Ἀθηναίων 1,000 ὁπλιτῶν καὶ 300 ἱππέων, στρατηγούμενος ὑπὸ τοῦ Λάχητος καὶ Νικοστράτου, ἔφθασε μετ' ὀλίγον. Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι εἶχον γνώμην ν' ἀποπέμψωσι τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ σύμμαχοί των τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ δώσουν εἰς αὐτοὺς ἀκρόασιν· ὁ Ἀλκιβιάδης λοιπὸν, ὅςτις ἦτο μετ' αὐτῶν ὡς πρέσβυς, διϊσχυριζόμενος, ὅτι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ συνομολογήσουν ἀνακωχὴν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἄλλων συμμάχων, καὶ δεικνύων, ὅτι ἦτον ἤδη καιρὸς νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον, ἠρέθιζεν αὐτοὺς νὰ ἐκςρατεύσωσιν ἀμέσως ἐναντίον τοῦ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομενοῦ, ὅπου οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἀποθέσει τοὺς ὁμήρους, τοὺς ὁποίους εἶχον λάβει ἀπὸ τὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις. Ἐπειδὴ δ' οἱ λόγοι του ὑπερίσχυσαν, τὸ στράτευμα ἐξεστράτευσε, καὶ ὁ Ὀρχομενὸς παρεδόθη. Ἔπειτα δ' ἐβουλεύοντο τί ἔπρεπε νὰ πράξωσι. Καὶ οἱ μὲν Ἠλεῖοι ἐπεθύμουν νὰ κινηθῶσι κατὰ τοῦ Λεπρέου, τὸ ὁποῖον οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἶχον ἀφαιρέσει ἐσχάτως, ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἄλλοι σύμμαχοι δὲν συγκατετέθησαν, ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ἀπεφασίσθη δ' ἔπειτα νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Τεγέαν, ὅπου εἶχον φιλικήν τινα φατρίαν.

Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ὡσαύτως παροργισθῆ κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ βασιλέως Ἄγιδος, καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν τιμωρήσωσιν, ὅτε διὰ παρακλήσεων κατώρθωσε τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποφάσεως, ἑωσοῦ προσπαθήσῃ ν' ἀνακτήσῃ τὴν ὑπόληψίν του. Ἐκίνησεν ἑπομένως μ' ὅλα τὰ στρατεύματα

τῆς πολιτείας, καὶ, προσκαλέσας τοὺς Ἀρκάδας συμμάχους νὰ ἑνωθῶσιν ἀμέσως μετ' αὐτοῦ, ἔστειλε προσκαλῶν πρὸς τοῦτο τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς ἀπωτέρους ἄλλους συμμάχους. Ἀκολούθως δ' εἰσβαλὼν εἰς Μαντίνειαν ἤρχισε νὰ φθείρῃ τὰς γαίας αὐτῆς· ἀλλὰ τὸ στράτευμα τῶν Ἀργείων, ἐλθὸν κατέλαβεν ὀχυρὰν θέσιν ἀπέναντι αὐτοῦ. Ἐπροχώρει δ' ἤδη κατὰ τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀργείων, καὶ ἦτον ἐντὸς βολῆς λίθου, ὅτε γέρων τις Σπαρτιάτης ἐφώναξεν εἰς αὐτὸν, ὅτι μὲ τὸ κίνημά του τοῦτο ἤθελεν ἀμαυρώσει ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόληψίν του· οὗτος δ' ἐννοήσας τὸ σφάλμα του, ἀπεχώρησεν. Ἔπειτα δ' ἐνησχολεῖτο εἰς τὸ νὰ στρέψῃ τὸ ῥεῦμα ποταμοῦ τινος διὰ νὰ βλάπτῃ τὰς γαίας τῶν Μαντινέων, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελε βιάσει τοιουτοτρόπως τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ὀχυρὰν θέσιν του. Οἱ δ' Ἀργεῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Λακεδαιμονίων· ἀλλ' ὅτε εἶδον αὐτοὺς ἀναχωροῦντας, ἤρχισαν, ὡς καὶ πρότερον, νὰ κατηγορῶσι τοὺς ἀρχηγούς των, ὡς μὴ καταδιώκοντας αὐτούς. Διὰ νὰ τοὺς καταπραΰνουν δ' οἱ στρατηγοὶ, τοὺς ὡδήγησαν κάτω εἰς τὴν πεδιάδα διὰ νὰ καταδιώξωσι τὸν ἐχθρόν. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν, ἐνῷ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπέστρεφον εἰς τὴν προτέραν θέσιν των, εἶδον τὸ στράτευμα τῶν Ἀργείων κατὰ τὴν πεδιάδα παρατεταγμένον εἰς μάχην. Καὶ ἐξεπλάγησαν μὲν ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε, ἕνεκα ὅμως τῆς ἐξαιρέτου τάξεώς των παρετάχθησαν μετὰ σπουδῆς εἰς τὰς τάξεις των χωρὶς νὰ συμβῇ σύγχυσις. Καὶ τὴν μὲν ἀριστερὰν πτέρυγα κατεῖχον οἱ Σκιρῖται (1)· πλησίον δ' αὐτῶν ἐτάχθησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Βρασίδου (2) καὶ οἱ

(1) Λαὸς τῆς Σκιρίτιδος κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀρκαδίας.

(2) Ταῦτα ἀπετελοῦντο ἀπὸ τοὺς Εἵλωτας, τοὺς ὁποίους ὁ Βρασίδας εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Θρᾴκην (ἴδε ἀνωτ. σελ. 294), καὶ οἱ ὁποῖοι

Νεοδαμώδεις· ἔπειτα δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ λόχους, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας Ἡραιεῖς καὶ οἱ Μενάλιοι· εἰς δὲ τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἦσαν οἱ Τεγεᾶται καὶ ὀλίγοι Λακεδαιμόνιοι· τὸ δ' ἱππικὸν ἐτάχθη εἰς ἑκατέραν ἄκραν, καὶ τὰ στρατεύματα ἐκινοῦντο βραδέως, ἠχούντων πολυαρίθμων αὐλῶν. Οἱ δὲ Μαντινεῖς, ἐπειδὴ ἦσαν εἰς τὴν χώραν των, κατεῖχον τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀργείων, πλησίον δ' αὐτῶν ἦσαν οἱ σύμμαχοι Ἀρκάδες καὶ 1,000 ἐπίλεκτοι Ἀργεῖοι, γυμνασμένοι πρὸ πολλοῦ διὰ δημοσίων ἐξόδων τῆς πόλεως· ἔπειτα δ' ἤρχοντο οἱ λοιποὶ Ἀργεῖοι· τὴν δ' ἀριστερὰν πτέρυγα ἀπετέλουν οἱ Ἀθηναῖοι, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τοὺς οἰκείους ἱππεῖς.

Ἐνῷ δ' ἡ μάχη ἤρχιζεν, ὁ Ἆγις βλέπων, ὅτι οἱ Μαντινεῖς ἐξετείνοντο πέραν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγός του, διέταξε τοὺς Σκιρίτας καὶ Βρασιδίτας νὰ προχωρήσουν τοιουτοτρόπως, ὥστε ν' ἀντικρύσουν τὸ ἄκρον αὐτῶν· διέταξε δὲ καὶ δύο λόχους ἀπὸ τὴν δεξιὰν πτέρυγα νὰ καταλάβωσι τὸ κενόν· ἀλλ' οἱ λόχοι οὗτοι δὲν ἐξετέλεσαν τὴν διαταγήν· ὅθεν οἱ Μαντινεῖς καὶ Ἀργεῖοι ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν στρατευμάτων τοιουτοτρόπως μεμονωμένων, τὰ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, καὶ κατεδίωκον αὐτὰ μέχρι τῶν ἁμαξῶν αὐτῶν. Ἀλλ' εἰς τὸ κέντρον, ὅπου ἐστρατήγει ὁ Ἆγις, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνίκησαν τελείαν νίκην. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα περιεκυκλώθησαν ἤδη, καὶ ἂν τὸ ἱππικόν των δὲν τοὺς ἐβοήθει, καὶ ὁ Ἆγις δὲν διέταττεν ὁλόκληρον τὸ στράτευμά του νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς νικημένης ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἤθελον κατασφαγῇ ὅλοι. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἀπεχώρησαν, καὶ οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ ἐπίλεκτοι Ἀργεῖοι, βλέποντες ὁλόκληρον

ἐλευθερωθέντες εἶχον ἀποικήσει εἰς Λέπρεον κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Λακωνίας καὶ Ἤλιδος. Θουκυδ. έ. 34.

τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ ἐπερχομένην ἐναντίον των, στρέψαντες τὰ νῶτα, ἔφυγον. Ἡ φθορὰ ὅμως δὲν ἔγεινε πολὺ μεγάλη· διότι οἱ Σπαρτιᾶται ἐμποδίζοντο ἀπὸ τοὺς νόμους νὰ κυνηγῶσι τοὺς ἐχθροὺς φεύγοντας. Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἄφησαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης 700, οἱ δὲ Μαντινεῖς 200, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίσης 200, καὶ τοὺς δύο αὐτῶν στρατηγούς. Ἐκ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐφονεύθησαν 300 περίπου, οἱ δὲ σύμμαχοί των ἔπαθον πολλὰ ὀλίγον. Διὰ τῆς μάχης λοιπὸν ταύτης, ἥτις ἔγεινεν ἡ μεγίστη τῶν μέχρι τοῦδε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κροτηθεισῶν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνέκτησαν ἐντελῶς τὴν φήμην των, τὴν ὁποίαν ἡ ἐν Σφακτηρίᾳ συμφορὰ καὶ ἡ συνήθης αὐτῶν ἀδράνεια εἶχον ὁπωσοῦν ἀμαυρώσει.

Ἀξιολογώτερον δέ τι συμβεβηκὸς ἐματαίωσεν ἐντελῶς τὸ μέγα σχέδιον τοῦ Ἀλκιβιάδου τοῦ νὰ συνάψῃ συμμαχίαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία εἶχεν ἤδη ὑπερισχύσει εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ὅτε εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ὁ Ἆγις συνεννοημένος μετ' αὐτῆς ἔφερε τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Τεγέαν, καὶ ἐκεῖθεν ἔστειλε προτάσεις συμβιβασμοῦ εἰς τὸ Ἄργος, ἂν καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο παρὼν, καὶ μετεχειρίσθη ὅλην του τὴν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς ἐναντίας φατρίας, αἱ προτάσεις ἔγειναν δεκταὶ, καὶ συμμαχία καὶ ἐπιμαχία συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν δύο πολιτειῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι φρούριόν τι, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀνεγείρει εἰς Ἐπίδαυρον· οἱ δὲ Μαντινεῖς συνωμολόγησαν εἰρήνην ὅσον ἠδυνήθησαν συμφερωτέραν· συσσωματωμένη δέ τις δύναμις Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν τῆς Σικυῶνος, καὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν τὰ πράγματα διετάχθησαν σύμφωνα μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται συνωμολόγησαν ὡσαύτως ἀπόῤῥητον συμμαχίαν μὲ τὸν Περδίκκαν καὶ τοὺς Θρᾷκας Χαλκιδεῖς.

Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν διήρκεσε, διότι, ἂν καὶ ἡ δημοκρατία κατελύθη ἐν Ἄργει, ἡ δημοκρατικὴ φατρία ἦτον ἰσχυρά, καὶ ἀναλαβοῦσα θάῤῥος (Ὀλυμπ. 90, 4) ὠφελήθη ἀπὸ τοὺς τελουμένους ἀγῶνας τῶν παίδων ἐν Σπάρτῃ, καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην ἐνίκησε καὶ ἐδίωξε τοὺς ὀλιγαρχικούς. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες εἶχον ἀναβάλει τοὺς ἀγῶνας διὰ νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν φίλων των, ἀπήντησαν τοὺς φυγάδας κατὰ τὴν Τεγέαν, οἱ ὁποῖοι παρεκάλεσαν αὐτοὺς νὰ προχωρήσωσι, διαβεβαιοῦντες, ὅτι ἤθελον ἀναδειχθῆ νικηταί· ἀλλ' οὗτοι ἐπροτίμησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰ ἴδια διὰ ν' ἀποτελέσωσι τοὺς ἀγῶνας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθον ἔπειτα πρέσβεις ἐξ Ἄργους, ἡ ὑπόθεσις ἀνεφέρθη εἰς τοὺς συμμάχους, οἵτινες ἦσαν παρόντες, καὶ ἐκδοθείσης ἀποφάσεως κατὰ τοῦ λαοῦ, διετάχθη στράτευμα νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἄργος διὰ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ. Οἱ Ἀργεῖοι λοιπὸν προσέτρεξαν εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις παλαιοὺς φίλους των, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ σταλῶσι τεχνῖται ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ἑπομένως ἤρχισαν ν' ἀνεγείρωνται ἀπὸ τῆς πόλεως μέχρι τῆς θαλάσσης τὰ τείχη, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς προμαχῶνες τῆς δημοκρατίας. Ἄνδρες δὲ, γυναῖκες καὶ δοῦλοι εἰργάζοντο εἰς τὰ τείχη· ἀλλὰ πρὶν τελειώσωσιν, ὁ Ἄγις ἐλθὼν μὲ στράτευμα ἐκρήμνισεν αὐτά, ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψε τὸ χωρίον Ὑσιάς, καὶ ἔπειτα ἀνεχώρησεν. Οἱ δ' Ἀργεῖοι εἰσέβαλον καὶ αὐτοί, καὶ διέφθειραν τὰς γαίας τῶν Φλιασίων, οἵτινες εἶχον δώσει καταφύγιον εἰς τοὺς ἐξορίστους.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 91, 1) ἔφθασεν εἰς Ἄργος ὁ Ἀλκιβιάδης μετὰ εἴκοσι πλοίων, καὶ λαβὼν 300 ἄνδρας ὑπόπτους, ὡς φρονοῦντας τὰ τῶν Σπαρτιατῶν, τοὺς ἔστειλεν εἰς τὰς νήσους τὰς ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Ἀθηνῶν διὰ νὰ κατοικήσωσιν ἐκεῖ.

Ἡ κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν, κατ' εἰσήγησιν ἴσως τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἔστειλεν ἀκολούθως στόλον καὶ στράτευμα ἐναντίον τῆς Μήλου, τῆς ὁποίας ὁ λαὸς, ἄποικος ὢν τῶν Λακεδαιμονίων, ἐθεωρεῖτο ἔνοχος ἐγκλήματος, διότι ἐπεθύμει εἰρήνην καὶ αὐτονομίαν. Εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Μήλιοι ἔμενον οὐδέτεροι· κατὰ δὲ τὸ ἕκτον ἔτος αὐτοῦ, δυσχεραίνοντες διὰ τὴν ἄδικον εἰσβολὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν νῆσόν των (1), εἶχον ἐπιχειρήσει ἐχθροπραξίας ἐναντίον αὐτῶν, ἀλλ' εἶχον βεβαίως συμπεριληφθῆ εἰς τὴν εἰρήνην, καὶ δὲν κατηγοροῦνται, ὅτι ἔδωκαν ἀφορμὴν δυσαρεσκείας εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, πρὶν ἐπιχειρήσουν ἐχθροπραξίας, ἦλθον εἰς συνδιάλεξιν μετὰ τῶν πρώτων ἀνδρῶν τῆς Μήλου, εἰς τὴν ὁποίαν μὴ προτείνοντες ἄλλο δίκαιον, εἰ μὴ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, ἐζήτουν νὰ γείνωσιν ὑπήκοοί των. Οἱ δὲ Μήλιοι, πιστεύοντες εἰς τὴν Λακεδαίμονα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἡ πόλις των λοιπὸν ἀπεκλείσθη διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς, καὶ ἀφοῦ ἀντεστάθησαν ὀλίγους μῆνας, ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδοθῶσιν ἄνευ συνθηκῶν. Καὶ ὅλοι μὲν οἱ ἔφηβοι νέοι ἐθανατώθησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἐξηνδραποδίσθησαν· αἱ δὲ γαῖαι διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων ἀποίκων.

Ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν βιαιοτάτων καὶ μᾶλλον ἀδικαιολογήτων βαρβαρικῶν πράξεων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· καθίσταται δ' ἔτι μᾶλλον ἀπεχθὴς, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ὑπερίσχυε πλέον ὁ κτηνώδης Κλέων, διὰ νὰ ὠθῇ τὸν δῆμον εἰς τοιαύτας αἱμοβόρους πράξεις, ἀλλ' ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν Ἀθηναϊκῶν συμβουλίων ἦτον ὁ ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τοῦ Περικλέους, ὁ

(1) Ἴδε ἀνωτέρ. σελίδα 273.

μαθητής τοῦ Σωκράτους! Ἠμποροῦμεν ὅμως νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην (Παναθην: 245), ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη κατεδικάσθη ἐν γένει, καὶ ὅτι οἱ εὐθύτεροι τῶν Ἀθηναίων ἠσχύνοντο τοὐλάχιστον δι' αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ. (1).

Σικελικά.—Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν.— Καταδίωξις τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπὶ ἀσεβείᾳ. — Περιγραφὴ τῶν Συρακουσῶν.—Μάχη ἐν Συρακούσαις.— Προετοιμασίαι τοῦ πολέμου. — Πολιορκία τῶν Συρακουσῶν.

Ὀλυμπ. 91, 1.—91—4. *Π. Χ.* 416—413.

Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον συλλάβει σκοποὺς κατὰ τῆς Σικελίας, διότι εἰς ἐκ τῶν πειστικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους οἱ Κερκυραῖοι μετεχειρίσθησαν, ὅτε ἦλθον νὰ ζητήσωσι συμμαχίαν, ἦτο τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἡ νῆσός των παρεῖχε διὰ τὴν διάβασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν (2). Ἐπειδὴ δ' ἡ νῆσος αὕτη ἦτον εὐφορωτάτη, ἀπέστελλε μεγάλην ποσότητα σίτου εἰς τὴν Πελοπόννησον· ὅθεν ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ στερήσουν τοὺς ἐχθρούς των ἀπὸ τὸν σῖτον τοῦτον καὶ νὰ τὸν φέρουν εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν λιμένας ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἡ συνήθης ἀπληστία τῆς ἐξουσίας, παρεκίνησαν ἴσως κατὰ πρῶτον τοὺς Ἀθηναίους νὰ μελετήσουν τοσοῦτον ἀπομεμακρυσμένην κατάκτησιν.

---

(1) Θουκυδίδ. ς'—ζ'. 23. Διοδ. ιβ'. 82—84. ιγ'. 1—9. Πλουταρχ. εἰς Νικίαν καὶ Ἀλκιβιάδην.

(2) Θουκυδ. α', 36.

Η μὲν Σικελία φαίνεται, ὅτι κατῳκίσθη κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς, ὀνομαζόμενοι Σικανοὶ καὶ Σικελοί, κατῴκουν τὴν μεσόγειον, ἀλλ' ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἶχον οἰκήσει εἰς τὰ παράλια. Διότι ἡ Νάξος ῳκίσθη (Ὀλυμπ. 11, 1) ἀπὸ τοὺς ἐκ τῆς Εὐβοίας Χαλκιδεῖς, καὶ αἱ Συρακοῦσαι, ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα, ἀπὸ τοὺς Κορινθίους. Οἱ δὲ Νάξιοι κατῴκισαν μετὰ ταῦτα τοὺς Λεοντίνους καὶ τὴν Κατάνην. Αἱ μὲν Ἄκραι, Κάσμεναι καὶ Καμαρίνα ἦσαν ἀποικίαι τῶν Συρακουσῶν, οἱ δὲ Μεγαρεῖς κατῴκισαν τὰ Ὕβλαῖα Μέγαρα καὶ τὴν Σελινοῦντα· οἱ δὲ Ῥόδιοι καὶ οἱ Κρῆτες τὴν Γέλαν, τῆς ὁποίας ἀποικία ἦτον ὁ Ἀκράγας, ὀνομαζόμενος ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους Ἀγριγέντον. Οὕτω λοιπὸν βλέπομεν, ὅτι καὶ εἰς τὴν Σικελίαν ὑπῆρχε Δωρικὴ καὶ Ἰωνικὴ φατρία, καὶ ὅτι ἡ πρώτη ἦτο πολὺ ἰσχυροτέρα (1).

Τὸ δὲ πέμπτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Ὀλυμπ. 88, 2) οἱ Λεοντῖνοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Συρακουσίους, ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας ἐπικαλούμενοι βοήθειαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συγγενείας των. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν στόλον 20 πλοίων, στρατηγούντων τοῦ Λάχητος καὶ Χαροιάδου, ὅστις ἐβοήθει τοὺς Λεοντίνους. Φονευθέντος δὲ τοῦ Χαροιάδου, ὁ Λάχης ἐξηκολούθει ἐπιδεξίως τὸν πόλεμον. Οἱ Συρακούσιοι τότε ηὔξησαν τὴν ναυτικὴν δύναμίν των, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἡτοιμάζοντο νὰ στείλωσι μεγαλήτερον στόλον. Ἔστειλαν δ' ἐκ τοῦ προχείρου τὸν Πυθόδωρον μετ' ὀλίγων τριηρῶν, ὅστις ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 88, 4) ἐξέπλευσαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μὲ στόλον ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐρυμέδων· ἀλλ' ἐνῷ ἐμποδίζοντο κατὰ τὸν διάπλουν των εἰς τὰ παράλια τῆς Πε-

(1) Οἱ Εὐβοεῖς ἐθεωροῦντο ὡς Ἴωνες.

λοποννήσου, ὡς ἀνωτέρω ἐῤῥέθη, ὁ Πυθόδωρος ἐνίκησε κατὰ τὸ στενὸν τῆς Μεσσήνης. Οἱ δὲ σκοποὶ τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἤδη γείνει καταφανεῖς, καὶ ὁ Συρακούσιος Ἑρμοκράτης διὰ τῆς ὀρθῆς κρίσεως καὶ ἀληθοῦς φιλοπατρίας του κατέπεισεν ὅλας τὰς στασιαζούσας πολιτείας νὰ συνομολογήσωσι γενικὴν εἰρήνην. Ὁ στόλος λοιπὸν τῶν Ἀθηναίων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, καὶ ὁ κυρίαρχος λαὸς τοσοῦτον ὠργίσθη, βλέπων τοὺς σκοποὺς τῆς κατακτήσεως οὕτω ματαιωμένους, ὥστε τὸν μὲν Εὐρυμέδοντα ἐζημίωσε χρηματικῶς, τοὺς δὲ συστρατήγους αὐτοῦ ἐξώρισεν (Ὀλυμ. 89, 1).

Ἡ δ' ἡσυχία δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν Σικελίαν, διότι, παρεκτὸς ἄλλων συμβεβηκότων, ἀνεφύη ἔρις μεταξὺ τῶν πόλεων Σελινοῦντος καὶ Ἐγέστης (1). Καὶ οἱ μὲν Σελινούντιοι καλέσαντες εἰς βοήθειάν των τοὺς Συρακουσίους ἐνίκησαν· οἱ δ' Ἐγεσταῖοι, ἀπελπισθέντες ἴσως τοῦ νὰ τύχωσι βοηθείας εἰς τὴν Σικελίαν, ἀπεφάσισαν, ἂν καὶ ἐναντίον τῶν ὅρων τῆς γενικῆς εἰρήνης, νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ πρέσβεις λοιπὸν αὐτῶν ἔφθασαν (Ὀλυμπ. 91, 1) ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς μετὰ τοῦ Ἄργους συμμαχίας. Παρέστησαν δὲ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Συρακουσίων, καὶ ἐξέθεσαν ὡς πιθανὸν, ὅτι οὗτοι ἤθελον ὑποτάξει ὅλην τὴν νῆσον, ἐὰν δὲν ἐμποδίζοντο, καὶ τότε, ὡς Δωριεῖς, ἤθελον προσθέσει τὸ βάρος των εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς Δωρικῆς συμμαχίας κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ δ' Ἐγεσταῖοι εἶχον, ὡς ἔλεγον, ἀρκετὰ χρήματα διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου. Ἠκροάσθησαν δ' αὐ-

(1) Ὀνομαζομένης Σεγέστης ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ Ἐγεσταῖοι ἐλογίζοντο συγγενεῖς, ἐπειδὴ ἔλεγον, ὅτι κατήγοντο καὶ αὐτοὶ ὡς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπὸ τοὺς Τρῳαδίτας. Ὁ δὲ Βιργίλιος ἐκφράζει τὴν συγγένειαν ταύτην λέγων, ὅτι ὁ Ἀκέστης (δι' οὗ ἐπροσωποποιεῖτο ἡ Ἔγεστα) ἦτον ἄναξ τῆς Τρῳάδος.

τοὺς εὐμενῶς οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Ἔγεσταν διὰ νὰ βεβαιωθῶσιν, ἐὰν εἶχον, ὅσα ἔλεγον χρήματα, καὶ νὰ ἐξετάσουν τὴν κατάστασιν τοῦ πολέμου.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 91, 2) οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀθηνῶν ἐπέστρεψαν, καὶ πρέσβεις τῶν Ἐγεσταίων ἦλθον μετὰ ἑξήκοντα ταλάντων, διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μισθὸς 60 τριηρῶν δι' ἕνα μῆνα. Οἱ δ' ἀπεσταλμένοι ἐπεκύρωσαν πάνθ' ὅσα εἶπον οἱ Ἐγεσταῖοι, διαβεβαιοῦντες, ὅτι ὑπῆρχεν ἀφθονία πλούτου εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν θησαυροφυλάκιον. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἀμέσως ν' ἀποσταλῇ στόλος 60 τριηρῶν, στρατηγούμενος ἀπὸ τὸν Νικίαν, Ἀλκιβιάδην καὶ Λάμαχον, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἐγεσταίους, ν' ἀποκαταστήσῃ τοὺς Λεοντίνους, τοὺς ὁποίους οἱ Συρακούσιοι εἶχον διώξει ἀπὸ τὴν πόλιν των, καὶ οἱ ὁποῖοι ὡσαύτως εἶχον στείλει πρέσβεις ζητοῦντες βοήθειαν, καὶ νὰ πράξουν πᾶν ὅ,τι ἄλλο οἱ στρατηγοὶ ἤθελον θεωρήσει συμφέρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Μετὰ πέντε δ' ἡμέρας συνεκροτήθη ἑτέρα συνέλευσις, καὶ τότε ὁ Νικίας παρελθὼν εἰς τὸ μέσον ἐπροσπάθει ν' ἀποτρέψῃ τὸν δῆμον ἀπὸ τὴν ἀνόητον ταύτην ἐπιχείρησιν· κατέδειξε τὴν ἀβέβαιον κατάστασιν τῶν σχέσεών των εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀπέδειξεν, ὅτι, καὶ ἂν οἱ Συρακούσιοι ἐγίνοντο κύριοι τῆς Σικελίας, οὗτοι ἤθελον κλίνει πρὸς τὰς Ἀθήνας μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν Σπάρτην, ἕνεκα τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεώς των, καὶ παρήνειρεν, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφαίνετο τόσον πρόθυμος ὑπὲρ τοῦ πολέμου τούτου, διότι ἤλπιζεν, ὅτι δι' αὐτοῦ ἤθελε βελτιώσει τὴν κατασπαταλωθεῖσαν περιουσίαν του.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις τῳόντι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας καὶ τῆς Καρχηδόνος αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν μεγάλου πλούτου πρὸς ἴδιον ὄφελος, ἀνέ-

στη διὰ ν' ἀπαντήσῃ. Ἐκαυχήθη ὅτι αἱ σπατάλαι του ἔτεινον εἰς τὸ νὰ δοξάσουν τὴν πόλιν· ὡμολόγησε τὴν φιλοδοξίαν του, τὴν ὁποίαν ἐπροσπάθει νὰ εὐχαριστήσῃ, ὠφελῶν τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀνεγνώρισε τὰ προτερήματα τοῦ ἀντιζήλου του, τοῦ ὁποίου τὴν φρόνησιν ἐθεώρει ἀναγκαίαν, διὰ ν' ἀναχαιτίζῃ τὰς ὁρμάς του. Ὅσα μὲν ἐῤῥέθησαν περὶ τῆς δυνάμεως τῶν Σικελῶν, εἶπεν, ἦσαν μεγάλη ὑπερβολή· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν εἰμὴ ὅσα ἔπραττον συχνάκις πρότερον δηλ: νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἔπειτα ν' ἀναχωροῦν. Τέλος δ' ἐπρόσθεσεν, ὅτι τὰ πάντα ὑπέσχοντο ἐπιτυχίαν, καὶ μικρὸς φόβος ὑπῆρχε περὶ ἀποτυχίας.

Ἡ μὲν συνέλευσις ἤκουσεν αὐτὸν μετ' εὐφημίας· οἱ δ' Ἐγεσταῖοι καὶ Λεοντῖνοι παρελθόντες εἰς τὸ μέσον παρεκάλεσαν τὸν δῆμον νὰ ἐνθυμηθῇ τοὺς ὅρκους του καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ Ὁ δὲ Νικίας κατενόησεν ἤδη, ὅτι ἡ μόνη ἐλπὶς αὐτοῦ τοῦ ν' ἀποτρέψῃ τὸν δῆμον, ἦτο νὰ ζητήσῃ μεγάλας ἑτοιμασίας· ἀλλ' ἡ συνέλευσις, μὴ θορυβουμένη ἀπὸ τὰς αἰτήσεις του, ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν νὰ φανερώσῃ πόσας δυνάμεις ἐθεώρει ἀναγκαίας. Ὁ Νικίας εἶπε τότε, ὅτι ἀπῄτει 100 τριήρεις, πέντε τοὐλάχιστον χιλιάδας ὁπλίτας ἐξ Ἀθηναίων καὶ ἐκ τῶν συμμάχων αὐτῶν, καὶ ψιλοὺς στρατιώτας ἀναλόγως. Ἀπεφασίσθη δ' ἀμέσως, οἱ στρατηγοὶ νὰ ἔχουν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων καὶ ὡς πρὸς ὅλα, ὅσα ἀπέβλεπον τὴν ἐκστρατείαν. Ἀκολούθως δὲ συνετάχθησαν κατάλογοι τῶν δυναμένων νὰ στρατεύσωσι, καὶ διαταγαὶ καὶ προσκλήσεις ἐστάλησαν πρὸς τοὺς συμμάχους.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀναλάβει ἐντελῶς ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ λοιμοῦ καὶ τοῦ πολέμου· εἶχον δὲ πολλὰ χρήματα καὶ λαὸν πρόθυμον καὶ γενναῖον· καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι κα-

τὰ τὴν ἡλικίαν ἐπίστευον, ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἤθελεν ἐπιτύχει, ἢ εἰς ἐναντίαν περίστασιν, ἡ ζημία δὲν ἤθελεν εἶσθαι μεγάλη· οἱ δ' ἀνδρικὴν ἡλικίαν ἔχοντες ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσί νέας χώρας, καὶ ἦσαν εὐέλπιδες περὶ τῆς ἐπιτυχίας· αἱ δὲ κατώτεραι τάξεις ὑπελογίζοντο, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ἤθελον μισθοῦσθαι ὡς στρατιῶται καὶ ναῦται, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐξουσίας τῶν Ἀθηνῶν, ἤθελον ἔχει εἰς τὸ μέλλον πηγὴν εἰσοδημάτων διὰ νὰ λαμβάνουν μισθὸν εἰς τὴν συνέλευσιν, εἰς τὰ δικαστήρια καὶ ἀλλαχοῦ. Ἅπαντες μὲν ἦσαν πλήρεις ἐλπίδος, οἱ δὲ προβλέποντες ἀποτυχίαν ἐσιώπων, φοβούμενοι μήπως θεωρηθῶσιν ὡς κακοὶ πολῖται.

Αἱ ἑτοιμασίαι ἦσαν σχεδὸν ἀποπερατωμέναι, ὅτε ἀνεκαλύφθη πρωΐαν τινά, ὅτι τὰ πρόσωπα ὅλων τῶν Ἑρμῶν (1) καθ' ὅλην τὴν πόλιν εἶχον περικοπῆ τὴν προλαβοῦσαν νύκτα. Ὁ δὲ δεισιδαίμων λαὸς ἐθεώρησε τὴν πρᾶξιν ταύτην, ὡς κακὸν οἰωνόν, καὶ ὡς τεκμήριον συνωμοσίας πρὸς κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Ὑπεσχέθησαν λοιπὸν μεγάλας ἀμοιβὰς εἰς τὸν ὅστις ἤθελε φανερώσει ὅ,τι γνωρίζει περὶ αὐτῆς ἢ περὶ πάσης ἄλλης ἀσεβείας, πραχθείσης πρότερον. Τίποτε ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μάθωσι περὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἀλλὰ μάρτυρές τινες κατέθεσαν, ὅτι προλαβόντως νέοι τινὲς μεθύοντες εἶχον περικόψει τὰ πρόσωπα ἄλλων ἀγαλμάτων, καὶ μάλιστα εἶχον πανηγυρίσει βεβήλως τὰ μυστήρια εἰς ἰδιαιτέρας οἰκίας. Εἶπον δὲ, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτον εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οἱ ἐχθροί του μεγαλύνοντες τὰ πράγματα ἐκήρυττον, ὅτι τὰ πάντα ἐβεβαίονον τὸν θετικὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπέκρουσε μὲν γενναίως τὰς

(1) Τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ἑρμοῦ.

κατηγορίας, καὶ ἐζήτησεν ἀμέσως νὰ δικασθῇ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν του, οἵτινες ἐφοβοῦντο μήπως τὸ στράτευμα δειχθῇ εὐμενὲς πρὸς αὐτὸν, καὶ μήπως κλίνῃ καὶ ὁ δῆμος ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπειδὴ εἶχε πείσει τοὺς Ἀργείους καὶ Μαντινεῖς νὰ συμμεθέξωσι τῆς ἐκστρατείας. Ἐπέμενον λοιπὸν νὰ μὴν ἀναβληθῇ ὁ ἔκπλους τοῦ στόλου, λέγοντες, ὅτι ἀκολούθως ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ νὰ δικασθῇ.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα. Καὶ ἡ μὲν Κέρκυρα προσδιωρίσθη ὡς τόπος συναθροίσεως ὅλων τῶν συμμάχων· Κατὰ δὲ τὴν προδιωρισμένην ἡμέραν, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅσοι ἐκ τῶν συμμάχων εὑρίσκοντο ἐν Ἀθήναις, κατέβησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ περὶ τὴν αὐγὴν εἰσέβησαν εἰς τὰ πλοῖα. Ὅλος δ' ὁ λαὸς, πολῖται καὶ ξένοι κατέβησαν ἀθρόοι εἰς τὸν λιμένα διὰ νὰ τοὺς ἴδωσιν ἐκπλέοντας. Οἱ δὲ φίλοι καὶ συγγενεῖς των ἔχυνον δάκρυα, ἀναλογιζόμενοι τὰ μεμακρυσμένα μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα μετέβαινον, καὶ τοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔμελλον νὰ ἐκτεθῶσιν· ἀλλ' ἀνεθάρσουν θεωροῦντες τὴν παρασκευὴν καὶ δύναμιν τοῦ στόλου, διότι οὗτος ἦτον ὁ μεγαλοπρέστατος καὶ πολυτελέστατα ὡπλισμένος στόλος, ὅστις ποτὲ ἐξέπλευσεν ἀπὸ Ἑλληνικὸν λιμένα. Καὶ ἡ πολιτεία καὶ οἱ ἰδιῶται δὲν ἐφείσθησαν ἐξόδων. Οἱ μὲν τριήραρχοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ νὰ ὁπλίσουν καλῶς τὰ πλοῖά των, οἱ δὲ ὁπλῖται εἰς τὸ νὰ ἔχωσι καλλίστας πανοπλίας καὶ ὅπλα· ὅλοι δ' ἐπροθυμοῦντο νὰ ἐπιδείξουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ φρονιμώτεροι ὅμως, ὡς ὁ Σωκράτης, δὲν ἦσαν εὐέλπιδες περὶ τῆς ἐπιτυχίας, καὶ παρὰ τὸν φόβον τῶν δεισιδαιμόνων, ὁ θρῆνος τῶν γυναικῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδώνιδος (ἦτο δ' ἡ ἐποχὴ τῶν Ἀδωνίων), καὶ αἱ ἐπικήδειοι τελεταὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης ἐπε-

σκίαζον θλιβερῶς πως ὅλην τὴν λαμπρότητα τῆς σκηνῆς (1).

Ἀφοῦ δὲ τὰ πάντα εἰσεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ διετάχθη σιωπὴ διὰ τῶν σαλπίγγων, προσηυχήθησαν ὅλοι ἐν γένει, οἱ δ' ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἔχυσαν σπονδὰς οἴνου ἀπὸ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ποτήρια, καὶ τὸ εἰς τὸ παράλιον πλῆθος προσηυχήθη καὶ αὐτὸ συγχρόνως εἰς τοὺς θεούς. Ὁ στόλος ἔπειτα ἀπάρας τὰς ἀγκύρας διέπλευσεν εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅθεν ἐξέπλευσεν εἰς Κέρκυραν.

Ὅτε δ' ἡ ἀγγελία ἔφθασεν εἰς Συρακούσας, ἐδυσκολεύοντο νὰ τὴν πιστεύσωσι. Συγκροτηθείσης δὲ συνελεύσεως, ὁ Ἑρμοκράτης ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ βεβαιώσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, καὶ συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ συνάψωσι συμμαχίαν μὲ τοὺς βαρβάρους, ἢ ἀρχαίους κατοίκους τῆς μεσογείου, νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῆς Λακεδαίμονος, τῆς Κορίνθου, καὶ τῆς Καρχηδόνος αὐτῆς, νὰ συλλέξουν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλήτερον στόλον, καὶ σταθμεύοντες μ' αὐτὸν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, νὰ ἐφορμήσουν κατὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, καθ' ὃν καιρὸν οἱ ναῦται εἶναι ἀποκαμωμένοι κωπηλατοῦντες διὰ τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Καὶ τὸ μὲν μεγαλήτερον μέρος τῆς συνελεύσεως ἔτρεψε τὸ πρᾶγμα εἰς γέλωτα, Ἀθηναγόρας δ' ὁ πρῶτος δημαγωγὸς παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον, καὶ μὲ τὴν ἀμάθειαν, τὴν περιφρόνησιν τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν συνήθη εἰς τοιούτους ἄνδρας ἀλαζονείαν, παρέστησε τὰ πάντα ὡς πλάσμα τῶν ὀλιγαρχικῶν, προθυμουμένων νὰ λάβωσι στρατιωτικὴν ἐξουσίαν διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς δημοκρατίας. Οἱ Ἀθηναῖοι, εἶπεν, εἶχον πολλὰς ἐνασχολήσεις εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα, καὶ ἦσαν ἀρκούντως φρόνιμοι, ὥστε νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύσουν εἰς χώραν, ὅπου ἦσαν βέβαιοι

(1) Πλούταρ. εἰς Νικ. Β.

ὅτι ἤθελον καταστραφῆ. Η συνέλευσις λοιπὸν διελύθη χωρὶς ν' ἀποφασίσῃ τίποτε.

Ἐντούτοις ὅλος ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἔφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Συνίστατο δὲ ἀπὸ 134 τριήρεις, ἐξ ὧν αἱ 100 ἦσαν τῶν Ἀθηναίων· ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἦσαν 5,100 ὁπλῖται, 480 τοξόται, ἐξ ὧν οἱ 80 ἦσαν Κρῆτες, 700 Ῥόδιοι σφενδονῆται, 120 ψιλοὶ Μεγαρεῖς φυγάδες, καὶ 30 ἱππεῖς, ὄντες εἰς ἓν φορτηγὸν μὲ τοὺς ἵππους των. Παρηκολούθουν δὲ 30 φορτηγὰ πλοῖα φέροντα τροφὰς, ἀρτοποιοὺς, ξυλουργοὺς καὶ ἄλλους μηχανικοὺς καὶ τεχνίτας· ἠκολούθουν δ' ἑκατὸν πλοῖα συνοδεύοντα ἐξ ἀνάγκης τὰ φορτηγὰ, καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἑκουσίως χάριν ἐμπορίου. Ὁλόκληρος δ' ὁ στόλος, διὰ τὴν εὐκολίαν, διηρέθη εἰς τρεῖς μοίρας· τρεῖς δὲ τριήρεις εἶχον σταλῆ πρότερον διὰ νὰ γνωρίσουν τὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ τῶν παραλίων πόλεων τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Ὁ στόλος ἔφθασεν εἰς ἀκρωτήριον Ἰαπυγίαν, καὶ ἐκεῖθεν παρέπλευσε τὴν Ἰταλίαν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ῥηγίου. Ἐνταῦθα τὰ πλοῖα εἱλκύσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ τὸ στράτευμα ἐστρατοπεύδευσεν ἐκτὸς τῆς πόλεως. Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐπροσπάθησαν νὰ πείσουν τοὺς Ῥηγίους, Χαλκιδεῖς ὄντας, νὰ βοηθήσωσι καὶ αὐτοὶ τοὺς Λεοντίνους· ἀλλ' οὗτοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἤθελον πράξει, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἰταλιῶται (1). Οἱ δὲ Συρακούσιοι μαθόντες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχοντο τῳόντι, ἔσπευσαν νὰ ἑτοιμασθῶσι διὰ ν' ἀντισταθῶσιν εἰς αὐτούς.

Ἐνῷ δ' ὁ στόλος ἦτον εἰς τὸ Ῥήγιον, αἱ τρεῖς τριήρεις ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Ἔγεσταν. Φαίνεται δὲ, ὅτι οἱ Ἐγεσταῖοι εἶχον καυχηθῆ ψευδῶς περὶ τοῦ πλούτου των, καὶ εἶχον

(1) Ἰταλιῶται μὲν ἦσαν οἱ ἐν Ἰταλίᾳ Ἕλληνες, Σικελιῶται δ' οἱ ἐν Σικελίᾳ

ἀπατήσει τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Ἀθηνῶν, φέροντες αὐτοὺς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἔρυκος, καὶ δεικνύοντες εἰς αὐτοὺς τὰ ἐκεῖ ἀφιερώματα, καὶ δανειζόμενοι ἀπὸ τὰς παρακειμένας πόλεις χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο κατὰ τὰ συμπόσια, εἰς τὰ ὁποῖα τοὺς ἐκάλουν. Ἡ ἀληθὴς δὲ ποσότης τοῦ πλούτου των δὲν ὑπερέβαινε τὰ 30 τάλαντα. Καὶ ὁ μὲν Νικίας δὲν ἠπόρησεν εἰς τοῦτο, διότι τοσαύτην ποσότητα ἐπίστευεν ὅτι εἶχον· οἱ δὲ συνάρχοντές του ἠπόρησαν μεγάλως καὶ ἐλυπήθησαν. Εἰς δὲ τὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τούτῳ συνῆλθεν, ὁ Νικίας ἐξέφρασε γνώμην νὰ πλεύσωσιν εἰς τὴν Σελινοῦντα, και ἂν οἱ Ἐγεσταῖοι ἠδύναντο νὰ πληρώσωσιν ὁλόκληρον τὸ στράτευμα, νὰ πράξουν ὅπως ἤθελε κριθῆ συμφερώτερον· ἐὰν δ' ὄχι, νὰ ζητήσουν ἀπ' αὐτοὺς τροφὰς διὰ τὰς 60 τριήρεις, τὰς ὁποίας εἶχον ζητήσει, καὶ διὰ συνδιαλλακτικῶν μέσων ἢ διὰ τῆς βίας νὰ φιλιώσουν αὐτοὺς μὲ τοὺς Σελινουντίους· νὰ παραπλεύσουν δ' ἐκεῖθεν τὴν νῆσον, ἐπιδεικνύοντες τὴν Ἀθηναϊκὴν δύναμιν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐστοχάσθη, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι αἰσχρὸν νὰ μὴ κατορθώσωσί τι ἔχοντες τοιοῦτον στόλον. Διὰ τοῦτο ἐπρότεινε νὰ στείλωσι πρέσβεις εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐκτὸς τῶν Συρακουσῶν καὶ Σελινοῦντος, καὶ πρὸς τοὺς Σικελοὺς αὐτούς, καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ συνομολογήσουν συνθήκας μετ' αὐτῶν. Ὁ δὲ Λάμαχος ἔδωκε γνώμην, καὶ ἡ γνώμη του ἦτον ἴσως τὸ καταλληλότατον σχέδιον, νὰ προσβάλλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῷ ἦσαν ἐκπεπληγμέναι καὶ ἀνέτοιμοι. Ἀλλὰ βλέπων, ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν συνεφώνουν μὲ τὸ τόσον τολμηρὸν σχέδιόν του, ἐδέχθη τὴν γνώμην τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Ὁ Ἀλκιβιάδης λοιπὸν αὐτὸς μετέβη εἰς τὴν Μεσσήνην, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη δι' ὅλων τῶν λόγων του νὰ κατορθώσῃ ἄλλο

εἰμὴ νὰ λάβῃ ὑπόσχεσιν περὶ συστάσεως ἀγορᾶς ἐκτὸς τῆς πόλεως. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Ῥήγιον, οὗτος καί τις τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἔπλευσε μετὰ ἑξήκοντα τριηρῶν εἰς Νάξον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κατάνην. Ἔπειτα δ' ἔπλευσαν εἰς τὰς Συρακούσας, καὶ ἔστειλαν δέκα πλοῖα εἰς τὸν Μέγαν Λιμένα διὰ νὰ ἴδωσιν, ἐὰν ὑπῆρχεν ἐκεῖ στόλος, νὰ κηρύξωσιν, ὅτι ἦλθον διὰ νὰ ἀποκαταστήσουν τοὺς Λεοντίνους εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ νὰ προσκαλέσουν τοὺς ὅσοι ἐξ αὐτῶν εὑρίσκοντο ἐν Συρακούσαις διὰ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτῶν. Ἀφοῦ δ' ἐνήργησαν ὅλα ὅσα ἐσκόπευον, ἐπέστρεψαν εἰς Κατάνην, καὶ συνομολογήσαντες συμμαχίαν μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, ἐπανῆλθον εἰς τὸ Ῥήγιον, ὅπου ἦτον ὁ λοιπὸς στόλος. Μαθόντες δὲ, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Καμαρίνης διέκειτο φιλικῶς πρὸς αὐτοὺς, ἔπλευσαν ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσουν τίποτε, καὶ ἀφοῦ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Κατάνην, εὗρον τὴν Σαλαμινίαν τριήρη (1) ἐλθοῦσαν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καί τινας ἄλλους διὰ νὰ δικασθῶσι περὶ τῶν Ἑρμῶν.

Διότι μετὰ τὴν ἔκπλευσιν τοῦ στόλου, ἡ ἐξέτασις ἐξηκολούθει μετὰ σπουδῆς. Ὁ δὲ λαὸς ἦτο συγχρόνως καὶ ὑπὲρ τὸ δέον δεισιδαίμων καὶ παραλόγως ζηλωτὴς τῆς ἐλευθερίας του. Διὰ τοῦτο μετὰ πάσης εὐπιστίας ἠκροάζετο τὰς πλέον ἀλλοκότους καὶ ἀπιθάνους διηγήσεις. Ἄνθρωπός τις π. χ. ἐβεβαίονεν, ὅτι εἶχεν ἰδεῖ καὶ ἀναγνωρίσει τοὺς ἀκρωτηριάσαντας τὰς Ἑρμᾶς διὰ τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης, ἐνῷ ἕκαστος ἐγνώριζεν, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἦτο νέα σελήνη. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐῤῥίφθησαν εἰς τὰς φυλακὰς, τινὲς δ' ἐθα-

(1) Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δύω τριήρεις πρὸς δημοσίας ἀποστολὰς τὴν Σαλαμινίαν καὶ τὴν Πάραλον.

νατώθησαν, ἄλλοι δ' ἔφυγον, καὶ τρόμος ἐκυρίευσε τοὺς πάντας μεγάλους καὶ μικρούς. Ὅλη ἡ πόλις ἦτον εἰς τὰ ὅπλα, καὶ ἡ βουλὴ αὐτὴ ἐκοιμήθη νύκτα τινὰ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ συνέβη κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν νὰ στείλωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι μικρὰν δύναμιν εἰς τὸν Ἰσθμόν, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Βοιωτίαν, ἐπίστευσαν ἀμέσως, ὅτι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς ἦτο νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Οἱ δ' ἐν Ἄργει φίλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου κατέστησαν ὡσαύτως ὕποπτοι, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι παρέδωκαν τοὺς εἰς τὰς χεῖράς των ὁμήρους εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀργείων διὰ νὰ τοὺς θανατώσωσι.

Μεταξὺ δὲ τῶν φυλακισθέντων ἦτον ὁ Ἀνδοκίδης, εἷς ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους τῶν Κηρύκων τῶν Μυστηρίων. Κατ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ ὑποψία, καὶ εἷς τῶν φυλακισμένων μετ' αὐτοῦ τὸν προέτρεψεν, ἐὰν ἐγνώριζε τοὺς ἐνόχους, νὰ τοὺς εἴπῃ, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ σώσῃ τοὺς ἀθώους· Ὁ Ἀνδοκίδης λοιπὸν ἐφανέρωσεν, ὅτι αἱ καταγγελίαι, αἱ γενόμεναι ὑπὸ τοῦ μετοίκου Τεύκρου, ἦσαν ἀληθεῖς, καὶ ἐπρόσθεσε τέσσαρα ὀνόματα εἰς τὸν κατάλογόν του· ὁ Ἀνδοκίδης καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἀφέθησαν τότε ἐλεύθεροι. Ὅσοι δ' ἐκ τῶν κατηγορηθέντων εὑρέθησαν εἰς τὴν πόλιν, ἐφονεύθησαν, καὶ ἀμοιβαὶ ἐκηρύχθησαν εἰς τὸν ὅστις ἤθελε φονεύσει τινὰ τῶν δραπετευσάντων· καὶ ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀνεφέρετο ἀπὸ πάντα καταμηνυτήν, ἡ ἐκδίκησις τοῦ λαοῦ ἐφέρετο κυρίως κατ' αὐτοῦ.

Ὅλη δ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη περιπλεχθεῖσα κατέστη ἀδιέξοδος (1). Εἶναι δ' ἀμφίβολον ἐὰν ἡ ὁμολογία τοῦ Ἀνδοκίδου ἦτον ἀληθὴς ἢ ψευδής. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως ἦτο χαρακτη-

(1) Ἴδε Ἀνδοκίδου λόγον περὶ Μυστηρίων.

ρος τοιούτου, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἐμπαίξῃ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια εἴς τινα τῶν κραιπαλῶν αὐτοῦ. Παρόμοιαι δ' ἀσεβεῖς πράξεις συνέβησαν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ σκοπὸς κατὰ τῆς πολιτείας· ὁ δ' ἀκρωτηριασμὸς τῶν Ἑρμῶν ὁμοιάζει τρόπον τινὰ μὲ τὴν ἀνατροπὴν τῶν λυχνιῶν εἰς πόλεις, τὴν ὁποίαν νέοι εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι πράττουσιν ἐν εἴδει νεανικῆς ἀκολασίας (1).

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπροσποιήθη πρόθυμον ὑπακοὴν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ δήμου, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συγκατηγορούμενοι μετ' αὐτοῦ, ὄντες εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τριήρη, συνώδευσαν τὴν Σαλαμινίαν τριήρη, μέχρι τῶν Θουρίων, κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἐνταῦθα ἔφυγον. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς Σαλαμινίας τριήρους, ἀπόφασις θανάτου κατεγνώσθη κατ' αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον δ' ὁ Ἀλκιβιάδης μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου οἱ στρατηγοὶ ἔπλευσαν εἰς τὴν Ἔγεσταν καὶ Σελινοῦντα. Κατὰ δὲ τὸν παράπλουν αὐτῶν ἐκυρίευσαν τὰ Ὕκκαρα, πόλιν Σικελικὴν, τῆς ὁποίας τοὺς κατοίκους ἐπώλησαν 120 τάλαντα (1). Τὸ δὲ στράτευμα ἐπανῆλθεν ἔπειτα διὰ τῆς μεσογείου εἰς τὴν Κατάνην, καὶ ὁ Νικίας, ἀφοῦ ἔλαβε τὰ 30 τάλαντα ἀπὸ τοὺς Ἐγεσταίους, ἐπανήγαγε τὸν στόλον εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.

Οἱ Συρακούσιοι, ἀφοῦ εἶδον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ πολιορκήσουν τὴν πόλιν των, καὶ ἀπέτυχον μάλιστα εἰς προσβολήν τινα κατὰ τῆς πόλεως Ὕβλης, ἔγει-

---

(1) Ὁ Σιεβέρσιος (Σχόλια εἰς τὰ Ἑλλην. τοῦ Ξενοφ, βιβλ. ά, σελ. 16) νομίζει, καὶ ὄχι ἀπιθάνως, ὅτι ὁ ἀκρωτηριασμὸς τῶν Ἑρμῶν ἦτον ἔκχυσις τῆς χαρᾶς τῶν φίλων τοῦ Ἀλκιβιάδου, διότι ἀπεφασίσθη ἡ κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατεία.

(1) Μεταξὺ δὲ τῶν συλληφθέντων καὶ πωληθέντων εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἦτον ἡ περίφημος Λαΐς, τότε μικρὸν κοράσιον (Ἀθήναιος γ', 588).

ναν, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ὄχλου, θρασύτεροι, καὶ ἠνάγκαζον τοὺς στρατηγούς των νὰ τοὺς ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν Κατάνην. Οἱ ἱππεῖς των μάλιστα προέβησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἠρώτησαν μὲ περιφρονητικὸν ὕφος, ἐὰν ἦλθον ν' ἀποικήσωσιν ἐκεῖ, καὶ ὄχι ν' ἀποκαταστήσουν τοὺς Λεοντίνους εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ βλέποντες, ὅτι εἶχον λάβει τοιοῦτον θάῤῥος, ἐμηχανεύθησαν νὰ ἑλκύσουν εἰς ἑαυτοὺς ὅλην τὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς Συρακούσας, αὐτοὶ δὲ νὰ καταλάβωσιν ἀσφαλῶς ἐπίκαιρόν τινα θέσιν πλησίον τῆς πόλεως ταύτης. Πρὸς κατάληψιν δὲ τῶν ἀκολούθων κινημάτων, εἶναι ἀνάγκη νὰ περιγράψωμεν τὰς Συρακούσας.

Τὸ νησίδιον Ὀρτυγία, προσκείμενον εἰς χερσόνησόν τινα κατὰ τὸ ἀρκτικὸν παράλιον τῆς Σικελίας, ἦτον ἡ πρώτη ἕδρα τῆς Κορινθιακῆς ἀποικίας. Ἀφοῦ δ' ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ηὔξησε, κατῴκησαν ὡσαύτως τὴν χερσόνησον, τὴν ὁποίαν ἥνωσαν μὲ τὴν Ὀρτυγίαν διὰ προκυμαίας. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἡ πόλις συνίστατο ἀπὸ δύο μέρη τὴν Νῆσον καὶ τὴν Ἀχραδίναν, ὡς ὠνομάζετο τὸ πλησιέστατον τῆς χερσονήσου μέρος· πέραν δὲ τῆς Ἀχραδίνης ἦσαν δύο προάστεια ὀνομαζόμενα Τύχα καὶ Τεμενίτης παραλλήλως κείμενα· Ἐντεῦθεν δ' ὑψοῦτο βαθμηδὸν ἡ χώρα καὶ ὠνομάζετο Ἐπιπολαί· αἱ δὲ Λατομίαι ἦσαν ἐν αὐταῖς, πλησίον τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ὕψωμά τι ὀνομαζόμενον Λάβδαλον· περαιτέρω δὲ κατὰ δυσμὰς ὑπῆρχε καὶ ἄλλο ὀνομαζόμενον Εὐρύηλον. Βορείως δὲ τῆς Ἀχραδίνης ἦτον ὁ λιμὴν Τρώγιλος· πρὸς μεσημβρίαν δ' ὁ Μέγας Λιμήν· μεταξὺ δὲ τῆς Ἀχραδίνης καὶ τῆς Νήσου πρὸς τὸ βόρειον μέρος, ὁ Μικρότερος Λιμήν. Ὁ δὲ Μέγας Λιμὴν ἔχων περιφέρειαν 80 σταδίων ἐπερατοῦτο κατὰ τὸ Πλημμύριον πρὸς μεσημβρίαν, ἡ δ' εἴσοδος μεταξὺ τοῦ Πλημμυρίου καὶ Ὀρτυγίας ἦτο 8 σταδίων τὸ πλάτος. Ἐντὸς

δὲ τοῦ Μεγάλου Λιμένος μεσημβρινοδυτικῶς ὑπῆρχε κολπίσκος τις ὀνομαζόμενος Δάσκων. Ὁ δ' Ἄναπος ποταμὸς εἰσέρρεεν εἰς τὸν λιμένα ἀπὸ δυσμῶν· δέκα δὲ περίπου στάδια ἀπὸ τοῦ στομίου του ἦτο γέφυρα, καὶ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Τεμενίτου ἦτον ἡ Λυσιμηλία Λίμνη ἢ Ἕλος. Πρὸς δὲ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ Ἀνάπου ἦτο λόφος τις, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο πολίχνιον, καὶ πλησίον αὐτοῦ ὁ ναὸς τοῦ Διός, ἐξ οὗ ὁ λόφος ἔλαβε τ' ὄνομά του Ὀλυμπίειον.

Ἐπειδὴ τὸ Ἀθηναϊκὸν στράτευμα ἐστερεῖτο ἱππικοῦ, τινὲς τῶν φυγάδων Συρακουσίων, οἵτινες ἦσαν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπρότειναν νὰ μετατεθῇ τὸ στράτευμα καὶ νὰ στρατοπεδεύσῃ κατὰ τὸν Ὀλυμπίειον λόφον. Διὰ νὰ κατορθώσουν δὲ τοῦτο ἀσφαλῶς, ἦτον ἀναγκαῖον νὰ ἑλκύσουν ὁλόκληρον τὴν δύναμιν τῶν Συρακουσίων ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἔστειλαν λοιπὸν πιστόν τινα Καταναῖον πρὸς τοὺς Συρακουσίους στρατηγοὺς ὡς παρὰ τῶν ἐν Κατάνῃ δῆθεν φίλων των, διὰ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτούς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐσυνείθιζον νὰ ἐγκαταλείπουν τὸ στρατόπεδόν των, καὶ νὰ κοιμῶνται εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτι ἐὰν εἰς ὡρισμένην τινὰ ἡμέραν προσέβαλλον τὸ στρατόπεδον μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς δυνάμεως, οἱ ἐν τῇ πόλει φίλοι των ἤθελον ἐπαναστατήσει, καὶ καύσει τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον, ὥστε τοιουτοτρόπως ἠδύναντο νὰ καταστραφῶσιν ὅλοι οἱ εἰσβαλόντες.

Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἔπεσον ἑτοίμως εἰς τὴν παγίδα, διότι οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ σύμμαχοί των ἐξῆλθον μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των καὶ ἐστρατοπέδευσαν τὴν νύκτα πρὸ τῆς προσδιωρισμένης ἡμέρας κατὰ τὸν ποταμὸν Σύμαιθον. Ὅτε δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθον, ὅτι ἦσαν ἐκεῖ, εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ἔπλευσαν εἰς τὰς Συρακούσας. Τὴν δ' αὐγὴν ἀπέβησαν ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ὑπὸ τὸν Ὀλυμπίειον λόφον, προφυλαττόμενοι ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους ἀπὸ δένδρα, τείχη, οἰκίας καὶ λίμνην τινά, ἐξ ἄλλου δὲ ἀπὸ ἀποτόμους κρη-

μνούς. Κόψαντες δὲ δένδρα περιέφραξαν διὰ πασσάλων τὰ πλοῖά των, καὶ ἤγειραν περιχαράκωμα πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἦτο πιθανώτερον νὰ προσβληθῶσιν· ἐκρήμνισαν ὡσαύτως τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀνάπου γέφυραν.

Ἀφοῦ δ' οἱ Συρακούσιοι εἶδον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια μετὰ πάσης σπουδῆς. Κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν διενυκτέρευσαν εἰς τὴν Ἑλωρινὴν ὁδόν. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἐξήγαγον τοὺς στρατιώτας των εἰς τὴν μάχην· οἱ δὲ Συρακούσιοι οὐδόλως ἐλλειπόμενοι κατὰ τὴν φιλοπατρίαν ἢ τὸ θάῤῥος, ὄντες ὅμως κατώτεροι κατὰ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν τάξιν, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν. Ἀμφότερα δὲ τὰ μέρη ἐμάχοντο ἐπί τινα χρόνον γενναίως· ἀλλὰ συνέβησαν ἀςραπαὶ καὶ βρονταί, αἵτινες κατεφόβησαν τοὺς ἀπειροτέρους Συρακουσίους. Ἡ μὲν ἀριςερὰ αὐτῶν πτέρυξ, ἀποχωρήσασα ἔφυγεν, ἡ δὲ φυγὴ κατέστη μετ' ὀλίγον γενική· ἀλλ' οἱ ἱππεῖς αὐτῶν, 1200 τὸν ἀριθμόν, ἐμπόδισαν τὴν καταδίωξιν, καὶ ἐντεῦθεν δὲν ἐφονεύθησαν πλειότεροι τῶν 260. ἐκ δὲ τῶν νικητῶν ἀπέθανον μόνον πεντήκοντα. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν, οἱ Ἀθηναῖοι καύσαντες τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, καὶ ἀποδώσαντες τοὺς τοῦ ἐχθροῦ, εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ἐπέστρεψαν εἰς Κατάνην, διότι ἦτον ἤδη χειμών, καὶ διὰ τοῦτο ὁ καιρὸς δὲν ἦτο κατάλληλος πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου· ἔβλεπον δ' ὡσαύτως, ὅτι μέχρις οὗ ἀποκτήσουν ἱππικὸν δὲν ἠδύναντο νὰ πολεμῶσιν ἐπιτυχῶς. Εἶχον προσέτι ζητήσει χρήματα ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα μέρη, καὶ ἤλπιζον, ὅτι διὰ τῆς νίκης ταύτης ἤθελον λάβει ὑπόληψιν ἀπὸ τοὺς Σικελούς, καὶ ὅτι τοιουτοτρόπως ἤθελον δυνηθῆ νὰ προσελκύσουν εἰς τὴν συμμαχίαν των πόλεις τινάς. Τὰ δὲ στρατεύματα κατέλυσαν εἰς Κατάνην καὶ εἰς Νάξον, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ πολιορκήσωσι τὰς Συρακούσας κατὰ τὴν ἄνοιξιν.

Εἰς δὲ τὴν συνέλευσιν, τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν μάχην συνεκρότησαν οἱ Συρακούσιοι, ὁ Ἑρμοκράτης παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ μὴ ἀθυμῶσιν, ἐπειδὴ εἶχον πολεμήσει πολὺ καλήτερα παρ' ὅσον ἠλπίζετο εἰς τοιαύτας περιστάσεις· ἐστεροῦντο δὲ μόνον πείρας καὶ τάξεως. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν 15 στρατηγῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον, ἦτο κατὰ τὴν γνώμην του, παραίτιος ἀταξίας, συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ τὸν ἐλαττώσωσι, καὶ νὰ δώσουν ἀπεριόριστον δύναμιν εἰς τοὺς χειροτονηθησομένους· ἐπειδὴ ἄλλως τὰ σχέδιά των δὲν ἠδύναντο ποτὲ νὰ μένωσιν ἀπόῤῥητα εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀποδεχθέντες δὲ μετὰ προθυμίας ὅλας τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἑρμοκράτους, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς δύο ἄλλους τὴν ἀνωτάτην στρατηγίαν ἀπεριόριστον. Ἔστειλαν δὲ καὶ πρέσβεις εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην· ᾠκοδόμησαν τεῖχος περιλαμβάνον καὶ τὸν Τεμενίτην, ὥστε ἂν οἱ Συρακούσιοι ἐνικῶντο, ὁ ἐχθρὸς νὰ ἦναι ὑπόχρεως νὰ περιτειχίσῃ μεγαλήτερον διάστημα· ἀνήγειραν φρούριον εἰς τὰ Μέγαρα, καὶ ἄλλο ἐπὶ τοῦ Ὀλυμπιείου λόφου· προσέτι περιέφραξαν διὰ πασσάλων ὅλας τὰς ἀποβάθρας. Μαθόντες δ' ἔπειτα, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ὅλοι εἰς Νάξον, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Κατάνης, ὅπου ἔφθειραν τὰς γαίας καὶ ἔκαυσαν τὸ στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐγκαταλείψει.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι, συνεννοημένοι ὄντες μὲ πολλοὺς φίλους των ἐν Μεσσήνῃ διὰ νὰ προδώσωσι τὴν πόλιν, ἐπεχείρησαν νὰ τὴν κυριεύσωσιν, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐχθρὸς ἤδη ὢν τῆς πατρίδος του, εἶχεν ἀνακοινώσει τὰ περὶ τούτου εἰς τὴν ἐν Μεσσήνῃ φατρίαν τῶν Συρακουσίων. Διατρίψαντες λοιπὸν 13 ἡμέρας ἔμπροσθεν αὐτῆς, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Νάξον, καὶ ἐκεῖ ἠσφάλισαν τὸ στρατόπεδόν των διὰ νὰ διαχειμάσωσιν.

Ἡ δὲ πρεσβεία τῶν Συρακουσίων ἔλαβεν εὐμενεστάτην ὑπο-

δοχὴν εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ Κορίνθιοι πρέσβεις συνώδευσαν αὐτὴν ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Σπάρτης, ἡ κυβέρνησις τῆς ὁποίας ἤθελε μὲν νὰ στείλῃ πρέσβεις, συνιστῶσα εἰς τοὺς Συρακουσίους νὰ μὴ συνομολογήσουν ὁποιασδήποτε συνθήκας, ἐδίσταζεν ὅμως νὰ δώσῃ ὁποιανδήποτε τελεσφόρον βοήθειαν. Πρὸς δυστυχίαν δὲ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτον εἰς Σπάρτην· διότι ἀπὸ τοὺς Θουρίους εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Ἤλιδα ἐπὶ ἐμπορικοῦ τινος πλοίου, καὶ ἀκολούθως προσκληθεὶς μετέβη εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Ἐλθὼν δ' εἰς τὸ μέσον ἐξεικόνισε μὲ τρομακτικὰ χρώματα τὰ πλεονεκτικὰ σχέδια τῶν Ἀθηναίων· εἶπεν, ὅτι ἐσκόπευον νὰ ὑποτάξουν τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν, ἔπειτα νὰ στρέψουν τὰ ὅπλα των κατὰ τῆς Καρχηδόνος, καὶ ἀφοῦ συλλέξουν μεγάλα σώματα μισθωτῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, νὰ προσβάλουν τὴν Πελοπόννησον διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς. Τὸ σχέδιον τοῦτο, εἶπεν, δὲν εἶναι φανταστικὸν, ὡς ἠδύνατό τις νὰ τὸ ἐκλάβῃ· διότι, ἐὰν ὑπέτασσον τὰς Συρακούσας, ὅλη ἡ Σικελία, καὶ αὐτὴ ἡ Ἰταλία ἤθελον ὑποταχθῆ ὡσαύτως. Ἦτο λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ βοηθήσουν τοὺς Συρακουσίους στέλλοντες εἰς αὐτοὺς στρατεύματα, καὶ πρὸ πάντων ἔμπειρον στρατηγόν. Τέλος δὲ συνεβούλευσε νὰ προσβάλλουν τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι καταλαμβάνοντες φρούριόν τι ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἐπειδὴ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἤθελον ἐμποδίζεσθαι τοῦ νὰ λαμβάνουν τροφὰς ἀπὸ τοὺς ἀγρούς των, καὶ οἱ σύμμαχοί των ἤθελον ἐνθαῤῥυνθῆ ν' ἀποστατήσωσι, βλέποντες τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τῆς ἀδυναμίας των. Ἀποδεχθέντες δὲ τὴν γνώμην τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τοὺς Συρακουσίους. Διώρισαν ἐπομένως στρατηγὸν τὸν Γύλιππον, τὸν υἱὸν τοῦ Κλεανδρίδου (1), καὶ προσεκάλεσαν τοὺς Κορινθίους νὰ ἑτοιμάσωσιν ὅσα στρατεύματα ἠδύναντο.

---

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 225 εἰς τὴν σημείωσιν.

Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος, οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ προσείλκυσαν τὸ πλεῖστον τῶν μεσογείων Σικελῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον σῖτον, καὶ ἐνίοτε χρήματα. Ἔστειλαν ὡσαύτως εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ Τυῤῥηνίαν, προσπαθοῦντες νὰ συνάψωσι συμμαχίαν. Ἐσύναξαν δ' ὅσους ἵππους ἠδυνήθησαν, καὶ ἐπρομηθεύθησαν πλίνθους καὶ σίδηρον ἀναγκαιοῦντα εἰς περιτειχισμόν.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 91,3) ἐξεςράτευσαν κατὰ τῶν Μεγάρων, ὅπου ἐνίκησαν μικράν τινα νίκην κατὰ τῶν Συρακουσίων· καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψαν εἰς Κατάνην. Ἐπιστρέψαντες δ' ἐκεῖσε ἀπὸ ἄλλην ἐκστρατείαν κατά τινων Σικελικῶν πόλεων, εὗρον 250 ἱππεῖς καὶ 30 ἱπποτοξότας ἐλθόντας ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μεθ' ὅλης των τῆς συσκευῆς, ἀλλ' ἄνευ ἵππων, καὶ 30 τάλαντα ἀργυρίου. Οἱ δὲ Συρακούσιοι μαθόντες τὴν ἄφιξιν τῶν ἱππέων τούτων, ἐνόμισαν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον κινήσει ἀμέσως κατὰ τῶν Συρακουσῶν· γνωρίζοντες δ' ὅτι, ἐὰν αἱ Ἐπιπολαὶ προκατελαμβάνοντο, ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον εἰς αὐτοὺς νὰ περιτειχίσωσι τὴν πόλιν, ἀπεφάσισαν νὰ καταστήσουν ἐκεῖ φρουράν τινα. Πρωΐαν λοιπόν τινα περὶ τὰ ἐξημερώματα ὅλη ἡ δύναμις τῶν Συρακουσῶν ἔφθασεν εἰς τὸν παρὰ τὸν Ἄναπον ποταμὸν λειμῶνα, καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐκλέξαντες ἑπτακοσίους ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ἔστειλαν αὐτοὺς διὰ νὰ καταλάβουν θέσιν τινὰ ἐπὶ τῶν Ἐπιπολῶν. Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν ἐκείνην ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πλεύσει, ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν, ἀπὸ τὴν Κατάνην, καὶ ἀφοῦ ὁ στόλος ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα εἰς θέσιν, ὀνομαζομένην Λέοντα, ἓξ ἢ ἑπτὰ στάδια μακρὰν τῶν Ἐπιπολῶν, ἔπλευσε καὶ ἐξησφαλίσθη εἰς τὴν χαμηλὴν χερσόνησον Θάψον· τὰ δὲ στρατεύματα ταῦτα ἀνέβησαν ἐσπευσμένως τὸν Εὐρύηλον πρὶν ἴδῃ αὐτὰ τὸ κατὰ τὸν λειμῶνα στράτευμα, ὅστις ἀπεῖχε εἰκοσιπέντε στάδια. Οἱ δὲ Συρακούσιοι ἐπροχώρουν ἐν ἀταξίᾳ διὰ νὰ τὰ προσβά-

λωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, ἀπωλέσαντες 300 ἄνδρας. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι καταβάντες τοὺς ἐπροκάλεσαν εἰς μάχην, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Συρακούσιοι δὲν ἤθελησαν ν' ἀντεξέλθωσιν, ἀνεχώρησαν καὶ ἐνησχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ὀχυρώσωσι τὸ Λάβδαλον ὡς ἀποθήκην ὅπλων.

Ἀφοῦ δ' ἐπρομήθευσαν ἵππους εἰς τοὺς ἱππεῖς των, καὶ προσέλαβον 300 μὲν ἱππεῖς ἀπὸ τὴν Ἔγεσταν, 100 δὲ Σικελοὺς καὶ Ναξίους, οἱ Ἀθηναῖοι συνεκρότησαν σῶμα 650 ἱππέων. Ἐπροχώρησαν λοιπὸν πρὸς τὴν Τύκαν, καὶ ἤρχισαν τὰς ὀχυρωματικὰς ἐργασίας των, σκοπεύοντες νὰ ὑψώσουν περιτείχισμα ἀπὸ τὸν Τρώγιλον μέχρι τοῦ Μεγάλου Λιμένος. Οἱ δὲ Συρακούσιοι βλέποντες τὴν ταχύτητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροχώρει τὸ τεῖχος, ἐτρόμαξαν καὶ ἐξήγαγον τὰς δυνάμεις των, ἀλλὰ φοβούμενοι νὰ ἔλθωσιν εἰς μάχην, ἔστειλαν μόνον τοὺς ἱππεῖς των διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἀθηναίους ἐργάτας· ἀλλὰ κατεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν Ἀθηναίων καί τινας ὁπλίτας, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ ἔργον προώδευε πρὸς τὸν Τρώγιλον μὲ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ πρότερον ταχύτητα. Οἱ Συρακούσιοι ἐπεχείρησαν ὡσαύτως ν' ἀνεγείρωσι πλάγιον τεῖχος ἀπὸ τὴν πόλιν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Μεγάλου Λιμένος, μεταχειριζόμενοι τὰ ἐλαιόδενδρα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ξυλίνων πύργων. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι, φοβούμενοι νὰ διαιρέσουν τὰς δυνάμεις των, δὲν κατεπολέμουν τοὺς Συρακουσίους, οὗτοι ἐξέτεινον τὸ τεῖχος καθόσον τὸ ἐστοχάζοντο ἀναγκαῖον, καὶ ἔπειτα ἀφήσαντες μέρος στρατεύματος διὰ νὰ τὸ φυλάττῃ, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ Συρακούσιοι ἐφύλαττον αὐτὸ ἀμελῶς ἐν καιρῷ τῆς μεσημβρίας, διέταξαν 700 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας καί τινας ψιλοὺς νὰ ἐπιπέσουν αἰφνιδίως εἰς τὸ περίφραγμα τὸ πρὸ τοῦ τείχους· τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα διηρέθη εἰς δύω, τὸ μὲν διὰ ν' ἀπαντήσῃ τὰ ἐν τῇ

πόλει στρατεύματα, ἂν ἤθελον ἐξέλθει, τὸ δ' ἄλλο νὰ προχωρήσῃ κατὰ τοῦ περιφράγματος τοῦ παρὰ τῇ πυλίδι τοῦ Τεμενίτου. Ἐπιτυχούσης δὲ πληρέστατα τῆς προσβολῆς, οἱ φύλακες ἔφυγον· οὗτοι δὲ καὶ οἱ καταδιώκοντες αὐτούς, εἰσῆλθον ἀνάμικτοι εἰς τὸν Τεμενίτην, ὅπου τινὲς ἐκ τῶν τελευταίων ἐφονεύθησαν· οἱ Ἀθηναῖοι ἔπειτα ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος, ἀφήρπασαν τοὺς πασσάλους καὶ ἔστησαν τρόπαιον.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ κτίζωσιν ἀπὸ τὰς Ἐπιπολὰς πρὸς τὸ Ἕλος· οἱ δὲ Συρακούσιοι ἐνησχολοῦντο κατασκευάζοντες περίφραγμα καὶ τάφρον ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως διὰ μέσου τοῦ Ἕλους διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταβιβάσωσι τὸ τεῖχος μέχρι τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων διετάχθη τότε νὰ περιπλεύσῃ ἀπὸ τὴν Θάψον πρὸς τὸν Μέγαν Λιμένα, καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα κατέβησαν στρατεύματα ἀπὸ τὰς Ἐπιπολὰς, καὶ στρώσαντα θύρας καὶ πλατείας σανίδας ἐπὶ τοῦ πηλώδους μέρους, προσέβαλον καὶ ἐκυρίευσαν ὅλα σχεδὸν τὰ νέα ὀχυρώματα. Οἱ δὲ Συρακούσιοι, οἵτινες ἐξῆλθον διὰ νὰ τὰ ὑπερασπίσωσιν, ἀπεκρούσθησαν, καὶ ἡ μὲν δεξιὰ αὐτῶν πτέρυξ ἔφυγεν εἰς τὴν πόλιν, ἡ δ' ἀριστερὰ πρὸς τὸν ποταμόν. Οἱ μὲν τριακόσιοι ἐπίλεκτοι ἐπορεύθησαν εἰς τὴν γέφυραν διὰ νὰ ἐμποδίσουν αὐτούς, ἀλλ' οἱ Συρακούσιοι, ἐξ ὧν πολλοὶ ἦσαν ἱππεῖς, ἐπιπεσόντες διεσκόρπισαν αὐτούς, καὶ ἔπειτα ἐφώρμησαν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα. Ὁ δὲ Λάμαχος, ὅστις ἐστρατήγει, ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα μετὰ τῶν Ἀργείων καί τινων τοξοτῶν, ἀλλ' ἐνῷ διέβαινεν ἀπροσέκτως τάφρον τινὰ, ἐφονεύθη αὐτὸς καὶ 4 ἢ 5 ἀπὸ τοὺς περὶ αὐτόν.

Ἐν τούτοις οἱ φυγόντες εἰς τὴν πόλιν ἐπέστρεψαν, καὶ ἐνῷ τινες ἐξ αὐτῶν ἐμάχοντο κατὰ τῶν στρατευμάτων τῶν ἀντιπαρατεταγμένων εἰς αὐτούς, ἄλλοι ἐπροχώρησαν διὰ νὰ κρημνίσωσι τὸ ὀχύρωμα τὸ εἰς τὸ μέτωπον τοῦ τείχους τῶν Ἐπιπο-

λῶν. Κυριεύσαντες δ' ἐκρήμνισαν αὐτὸ, καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ προσβάλωσι καὶ τὸ τεῖχος, ὅτε ὁ Νικίας, ὅστις ἔκειτο ἀσθενὴς, ἐξέδωκε διαταγὰς εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ καύσωσι τὴν ξυλικὴν καὶ τὰς μηχανὰς, τὰ ὁποῖα ἦσαν τεθειμένα ἔμπροσθεν τοῦ τείχους. Καὶ αἱ μὲν φλόγες ἐμπόδισαν τοὺς εἰσβαλόντας, τὰ δὲ στρατεύματα ἦλθον πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τείχους· ὁ στόλος ἐφάνη εἰσπλέων εἰς τὸν Μέγαν Λιμένα, καὶ οἱ Συρακούσιοι ἀνεχώρησαν εἰς τὴν πόλιν, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχοντες τοῦ νὰ δυνηθοῦν νὰ ἐμποδίσουν τὸν τειχισμόν. Ἤρχισαν λοιπὸν νὰ διαπραγματεύωνται μετὰ τοῦ Νικίου περὶ εἰρήνης, καὶ, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀπέδιδον ὅλην τὴν αἰτίαν τῆς τελευταίας ἥττης των εἰς τοὺς στρατηγούς των, τοὺς ὁποίους ἐστέρησαν τῆς στρατηγίας.

Ὁ δὲ Γύλιππος, ὅστις ἦτον ἤδη εἰς τὴν Λευκάδα, κρίνων ἀφ' ὅσα ἤκουεν, ὅτι ἡ Σικελία ἦτον ἤδη σχεδὸν ὅλη ὑποτεταγμένη, ἀπεφάσισεν, εἰ δυνατὸν, νὰ σώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας χάριν τοῦ Δωρικοῦ ἀγῶνος. Ἐπέρασε λοιπὸν μετὰ τῶν τεσσάρων τριηρῶν, τὰς ὁποίας εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, εἰς τὰ Τάραντα, καὶ ἐκεῖθεν περιηγήθη εἰς τὰς ἄλλας παραλίους πόλεις· Μαθὼν δὲ τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῶν Συρακουσῶν, ἦλθε διὰ τοῦ στενοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀφύλακτον, εἰς τὴν Ἱμέραν, καὶ πείσας τοὺς Ἱμεραίους, τοὺς Γελώους, τοὺς Σελινουντίους καί τινας ἀπὸ τὰς Σικελικὰς φυλὰς νὰ τὸν βοηθήσωσι μὲ στρατιώτας καὶ ὅπλα, ἐκίνησεν εἰς τὰς Συρακούσας μετὰ 5,000 περίπου παντοδαπῶν στρατιωτῶν. Ἀνέβη δ' εἰς τὰς Ἐπιπολὰς διὰ τοῦ Εὐρυήλου. Οἱ δὲ Συρακούσιοι ἐξῆλθον μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των διὰ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Ἀθηναίων παρατεταγμένοι εἰς μάχην· ἀλλ' ὁ Γύλιππος εἶδεν, ὅτι ἐταράσσοντο καὶ δὲν ἠδύναντο εὐκόλως νὰ παραταχθῶσιν ἐν τάξει εἰς μάχην· ὅθεν πέμψας κήρυκα ἐπρότεινεν ἀνακωχὴν εἰς

τοὺς Ἀθηναίους, ἐὰν ὑπέσχοντο ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Σικελίαν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν (ἡ δὲ πρότασις αὕτη περιεφρονήθη, ὡς ἦτον ἑπόμενον)· ἀκολούθως δ' ἀπαγαγὼν τὰ στρατεύματα διενυκτέρευσεν εἰς τὸν Τεμενίτην.

Μόνον δὲ κατὰ τύχην ὁ Γύλιππος δὲν εὗρε τὰς Συρακούσας συμμαχούσας ἤδη μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. διότι ἡ συνέλευσις ἐνησχολεῖτο ἤδη περὶ τῆς συμμαχίας, ὅτε ὁ Γόγγυλος, ἀρχηγὸς μιᾶς τῶν Κορινθιακῶν τριηρῶν, τὰς ὁποίας ὁ Γύλιππος εἶχε παρακαλέσει νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἀπὸ τὴν Λευκάδα, μείνας ὀπίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον στόλον, καὶ πλεύσας κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Σικελίαν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν λαὸν, ὅτι ὁ Γύλιππος μετὰ στόλου ἤρχετο εἰς βοήθειάν των. Παρήτησαν λοιπὸν πᾶσαν σκέψιν περὶ συμβιβασμοῦ, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξέλθωσι πρὸς ἀπάντησιν αὐτοῦ.

Τὴν δὲ δευτέραν ἡμέραν ὁ Γύλιππος παρέταξε τὰ στρατεύματά του ἐναντίον τοῦ τείχους τῶν Ἀθηναίων διὰ ν' ἀπασχολῇ τὰ στρατεύματα αὐτῶν. Ἔστειλε δὲ συγχρόνως ἀπόσπασμα εἰς τὰς Ἐπιπολὰς διὰ νὰ προσβάλῃ τὸ φρούριον Λάβδαλον· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπωσι τὸ φρούριον τοῦτο διὰ νὰ τὸ βοηθήσωσιν, ἐκυρίευσεν αὐτὸ ὁ Γύλιππος ἐν εὐκολίᾳ. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν Ἀθηναϊκή τις τριήρης ἐσυλλήφθη εἰς τὸν Μέγαν Λιμένα.

Τὰ δ' ὀχυρώματα τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἤδη ἐκταθῆ σχεδὸν ἕως εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τὸ μεσημβρινὸν μέρος· τὰ πρὸς ἄρκτον εἶχον ὡσαύτως ἀνεγερθῆ κατὰ μέρος· ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὰς Ἐπιπολὰς μέρος ἦτον εἰσέτι ἀδύνατον, καὶ ὁ Γύλιππος παρετήρησεν, ὅτι ἐκτείνων πλάγιον τεῖχος ἐκεῖσε ἀπὸ τῆς πόλεως ἠδύνατο νὰ διακόψῃ τὴν κοινωνίαν μεταξὺ τῶν δύο μερῶν τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἤρχισε λοιπὸν ἀμέσως νὰ ἐγείρῃ τὸ τεῖχος. Ἐν τούτοις ἐπεχείρησε νυκτερινὴν προσβολὴν κατὰ τοῦ μεσημβρινοῦ Ἀθηναϊκοῦ τείχους· ἀλλὰ

βλέπων,ὅτι τὰ στρατεύματα ἐφύλαττον αὐτὸ, ἀνεχώρησεν.

Ὁ Νικίας εἶδεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διατηρήσῃ τὴν κατὰ ξηρὰν ὑπεροχήν του, καὶ ὅτι ἔπρεπε κυρίως νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν του εἰς τὴν θάλασσαν· ἀπεφάσισε λοιπὸν ν' ἀσφαλίσῃ τὸ Πλημμύριον ἀκρωτήριον ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ κόλπου, καὶ διαβὰς μετὰ τοῦ στόλου του καί τινων στρατευμάτων, ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ τρία φρούρια διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἀποθῆκαι. Ἐκεῖ προσώρμισεν ὡσαύτως τὸν στόλον του· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ναῦται εἶχον νὰ διατρέχωσι διάστημά τι διὰ νὰ προμηθεύωνται ξύλα καὶ νερὸν, ἐφονεύοντο ἀδιακόπως ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν Συρακουσίων, τὸ ὁποῖον ἦτον εἰς τὴν Πολίχνην, ἤ χωρίον ἐπὶ τοῦ Ὀλυμπιείου.

Ὁ Γύλιππος μετ' ὀλίγον ἐξαγαγὼν τὰ στρατεύματά του, συνεκρότησε μάχην κατὰ τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸ τεῖχος αὐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μάχη ἐγίνετο μεταξὺ τῶν τειχισμάτων, τὸ ἱππικὸν τῶν Συρακουσίων κατέστη ἐκ τῆς στενοχωρίας τοῦ τόπου ἄχρηστον, καὶ ὁ Γύλιππος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ,ἀφοῦ ὑπέστη ζημίαν τινά. Συγκαλέσας δὲ τὸν λαὸν, παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ μὴ ἀθυμῇ,διότι τὸ σφάλμα ἦτον ἰδικόν του καὶ ὄχι ἰδικόν των· εἶπε δὲ, ὅτι ἦτον εὔελπις, ὅτι οὗτοι, ὡς Δωριεῖς, ἤθελον δείξει ταχέως τὴν ὑπεροχήν των ἐπὶ τῶν Ἰώνων καὶ νησιωτῶν. Μετ' ὀλίγον δ' ἐξήγαγε πάλιν τὰ στρατεύματά του, καὶ ἐκλέξας θέσιν,ὅπου τὸ ἱππικὸν ἠδύνατο νὰ ἦναι χρήσιμον, ἔτρεψε τοὺς Ἀθηναίους εἰς φυγὴν, καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ καταφύγωσιν ὀπίσω τῶν τειχισμάτων αὐτῶν. Τὴν δ' ἀκόλουθον νύκτα τὸ πλάγιον τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη προχωρήσει ἀρκούντως, ἐξετάθη πέραν τοῦ τείχους τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο πλέον, καὶ ἐὰν ἐνίκων, νὰ κατορθώσουν νὰ περιτειχίσωσι τὴν πόλιν.

Ὁ Νικίας εἶχε στείλει 20 τριήρεις διὰ νὰ ἐμποδίζωσι πᾶν πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν Συρακουσῶν· ἀλλὰ δώδεκα τριήρεις Κορίνθιαι, Λευκάδιαι καὶ Ἀμβρακιώτιδες, ὑπεκφυγοῦσαι αὐτὰς, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα. Καὶ τὰ μὲν νεωστὶ ἐλθόντα στρατεύματα ἐβοήθουν τοὺς Συρακουσίους εἰς τὸ νὰ κτίσωσι τὸ τεῖχός των, ὁ δὲ Γύλιππος μετέβη αὐτὸς διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὰς ἄλλας Σικελικὰς πόλεις· ἐπέμφθησαν δὲ καὶ πρέσβεις εἰς Σπάρτην καὶ Κόρινθον ζητοῦντες ν' ἀποσταλῶσι περισσότερα στρατεύματα· πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν ἕτοιμα, καὶ τὰ πάντα παρεσκευάζοντο διὰ νὰ γείνῃ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ δὲ Νικίας ὢν προβλεπτικὸς, καὶ δειλὸς κατὰ τὸν χαρακτῆρα, καὶ γνωρίζων τοὺς ἰδιοτρόπους κυρίους, τοὺς ὁποίους ὑπηρέτει, ἀπεφάσισεν ἤδη, παρὰ τὴν συνήθειαν, νὰ γράψῃ ἐπιστολὴν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν, ἀντὶ νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν μνήμην, κρίσιν, καὶ εἰλικρίνειαν τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ (1). Ἔγραψε λοιπὸν ἀκριβῆ ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καὶ ἐξέφρασε γνώμην ν' ἀνακληθῇ τὸ στράτευμα, ἢ νὰ σταλῇ ἄλλη μεγάλη δύναμις πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ παρεκάλει ν' ἀνακληθῇ, ἐπειδὴ ἔπασχε δεινῶς ἀπὸ νεφρῖτιν.

Ὁ δὲ δῆμος, ἀκούσας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὰς παρουσιαζομένας δυσκολίας, δὲν ἠθέλησε νὰ παραιτήσῃ τὰ περὶ κατακτήσεως ὀνειροπολήματά του· ἐξ ἐναντίας δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον μετὰ δραστηριότητος. Γνωρίζων δὲ τὰ προτερήματα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Νικίου, δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν παραίτησίν του, ἀλλὰ διώρισε τὸν Μένανδρον καὶ τὸν Εὐθύδημον, δύο ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀξιωματικῶν, ὡς προσω-

(1) Ἰδ. Θιρλουάλλιον βιβλ. γ'. 419 εἰς τὴν σημείωσιν.

ρινοὺς συστρατήγους του. Ἐψήφισε δὲ καὶ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν χειροτονήσας στρατηγοὺς τὸν Δημοσθένη καὶ Εὐρυμέδοντα· καὶ ἂν καὶ ἦτον ἀκμὴ τοῦ χειμῶνος, ἀπέστειλε τὸν τελευταῖον ἀμέσως μετὰ 10 τριηρῶν καὶ 120 ταλάντων ἀργυρῶν.

Κατὰ δὲ τὴν ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 91, 4) ὁ Δημοσθένης ἐξέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μετὰ ἑξήκοντα Ἀθηναϊκῶν καὶ πέντε Χίων τριηρῶν, κομιζουσῶν 1200 Ἀθηναίους ὁπλίτας, καὶ πολυάριθμα στρατεύματα τῶν συμμάχων καὶ ὑπηκόων πόλεων. Προσέλαβε δὲ καὶ τὸν Χαρικλέα, ὅστις ἦτον εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου μετὰ τριάκοντα τριηρῶν, καὶ ἀκολουθῶν τὰς ὁδηγίας του, ἀπέβη καὶ ἔφθειρε τὰς γαίας τῆς Ἐπιδαύρου, κατὰ τὸ παράλιον τῆς Λακωνίας Ἔπειτα δ᾽ἀποβὰς εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς νήσου Κυθήρων Λακωνικὸν παράλιον, ἐλεηλάτησεν αὐτό. Ἀφήσας δὲ τὸν Χαρικλέα διὰ νὰ ὀχυρώσῃ μικράν τινα χερσόνησον ἐκεῖ, ὅπως χρησιμεύῃ εἰς καταφύγιον τῶν φυγάδων Εἱλώτων, ἔπλευσε πρὸς τὴν Κέρκυραν.

Ἐνῷ δ᾽ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστελλον τὸν στόλον τοῦτον, ἔφθασεν ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέδιδον ὅλας τὰς συμφορὰς, τὰς ὁποίας ἔπαθον κατὰ τὸν προλαβόντα πόλεμον, εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ νὰ ὑποβάλουν τὰς μετὰ τῶν Ἀθηναίων διαφοράς των εἰς διαιτητάς· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἤδη εἰς παρομοίαν θέσιν, μὴ θελήσαντες, ἂν καὶ προσκληθέντες, νὰ δικασθῶσι διὰ τὰς ἀδικίας, περὶ ὧν ἐκατηγοροῦντο, ἀπεφασίσθη νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ αὖθις, καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐσυμβούλευσεν ὁ Ἀλκιβιάδης. Κατὰ τὴν διάρκειαν λοιπὸν τοῦ χειμῶνος ἐσύναξαν σιδηρικὰ καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα πρὸς ἐπιτειχισμὸν ἐργαλεῖα, καὶ τὴν ἄνοιξιν ὁ βασιλεὺς Ἆγις ὡδήγησε τὰ

συμμαχικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου, ἀφοῦ διέφθειραν τὰ πεδινὰ μέρη, ἐνησχολήθησαν νὰ ὀχυρώσωσι τὴν Δεκέλειαν, φρούριον 120 περίπου στάδια μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, αἱ ὁποῖαι ἐφαίνοντο ἐκεῖθεν. Τὸ αὐτὸ δὲ διάστημα ἀπεῖχε καὶ ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, καὶ ὑπερέκειτο ὅλων τῶν περιχώρων. Συγχρόνως δ᾽ ἐστέλλοντο εἰς τὴν Σικελίαν ἀπὸ μὲν τὴν Λακεδαίμονα 600 Νεοδαμώδεις καὶ ἐπίλεκτοι Εἵλωτες, ἀπὸ δὲ τὴν Βοιωτίαν 300, ἀπὸ τὴν Κόρινθον 500, ἀπὸ τὴν Σικυῶνα 200· τὸ ὅλον 1600 ὁπλῖται. Ἐπεβιβάσθησαν δὲ εἰς φορτηγὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα συνωδεύθησαν διὰ τοῦ κόλπου ἀπὸ 25 Κορινθιακὰς τριήρεις, διὰ νὰ προφυλαχθῶσι ἀπὸ τὸν κατὰ τὴν Ναύπακτον Ἀθηναϊκὸν στόλον, τὸν στρατηγούμενον ὑπὸ τοῦ Κόνωνος.

Ἀφοῦ δ᾽ ὁ Γύλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Συρακούσας, οὗτος καὶ ὁ Ἑρμοκράτης παρεκίνησαν τὸν λαὸν νὰ τολμήσῃ ναυμαχίαν τινὰ, διότι ἐσκόπευε συγχρόνως νὰ δοκιμάσῃ νὰ κυριεύσῃ δι᾽ αἰφνιδίου ἐπιδρομῆς τὰ κατὰ τὸ Πλημμύριον φρούρια. Ἡτοιμάσθησαν ἑπομένως εἰς μὲν τὸν Μέγαν Λιμένα 35 τριήρεις, τεσσαράκοντα δὲ πέντε εἰς τὸν Μικρότερον, ὅπου ὑπῆρχον τὰ νεώρια· περὶ δὲ λύχνων ἀφὰς ὁ Γύλιππος ὡδήγησεν ὅλα τὰ στρατεύματά του πρὸς τὸ Πλημμύριον. Ἅμα δ᾽ ἐδόθη τὸ σημεῖον, αἱ δύο μοῖραι ἐξέπλευσαν, καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπροχώρει πρὸς τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον, ἡ δὲ τελευταία περιέπλεε τὸ στόμιον τοῦ Μεγάλου Λιμένος διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν κατὰ τοῦ Πλημμυρίου προσβολήν. Οἱ δ᾽ Ἀθηναῖοι ἡτοίμασαν ἐσπευσμένως 60 τριήρεις, ἐξ ὧν τὰς μὲν 25 ἀντέταξαν εἰς τὰς 35, τὰς δὲ 35 εἰς τὰς 45 ἐχθρικάς. Ἐν τούτοις ὁ Γύλιππος εἶχε φθάσει εἰς τὸ Πλημμύριον· ἐπειδὴ δ᾽ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων στρατιωτῶν κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν

διὰ νὰ θεωρήσουν τὴν ναυμαχίαν, ἐκυρίευσε μετ' εὐκολίας τὰ τρία φρούρια, εἰς τὰ ὁποῖα εὗρε πολλὰ χρήματα καὶ τροφάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἐνίκησαν διὰ θαλάσσης, διότι ὁ τῶν Συρακουσίων στόλος ἀπὸ τὸν Μικρότερον λιμένα, ἂν καὶ διῆλθε τὸ στενὸν τοῦ Μεγάλου Λιμένος, ἐκβιάσας τὰς Ἀθηναϊκὰς τριήρεις, εἰσέπλεεν ὅμως ἐν ἀταξίᾳ, καὶ ἐνικήθη, βυθισθεισῶν 11 τριηρῶν. Αἱ δὲ λοιπαὶ τριήρεις ἀνεχώρησαν εἰς τὸ Πλημμύριον· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλάμβανον τὰς τροφάς των ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, ἐστενοχωροῦντο ἤδη μεγάλως· διότι, ἐπειδὴ ὁ στόλος καὶ τὸ στράτευμά των ἦσαν εἰς τὸ ἔνδον τοῦ λιμένος, πᾶν πλοῖον ἦτον ἠναγκασμένον νὰ εἰσπλέῃ διὰ μάχης.

Τὰ δὲ παλαιὰ νεώρια τῶν Συρακουσῶν ἦσαν εἰς τὸν Μέγαν Λιμένα, πλησίον τῆς πόλεως καὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοπέδου. Οἱ μὲν Συρακούσιοι διὰ ν' ἀσφαλίσουν τὰς τριήρεις των, ἐπεχείρησαν νὰ κατασκευάσωσι περίφραγμα πηγνύοντες πασσάλους εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κατασκευὴν τοῦ περιφράγματος τούτου, ἔφεραν μέγα τι πλοῖον, ἔχον παραφράγματα καὶ ξυλίνους πύργους· ἄνθρωποι δὲ μέσα εἰς λέμβους ἔδενον μὲ σχοινία τοὺς πασσάλους, καὶ ἀνέσπων αὐτούς, καὶ κολυμβηταὶ ἔκοπτον αὐτοὺς διὰ τοῦ πρίονος· οἱ δ' ἐν τῷ μεγάλῳ πλοίῳ ἄνδρες ἐμάχοντο κατὰ τῶν ἐν τοῖς νεωρίοις στρατευμάτων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατεστράφησαν οἱ πλεῖστοι τῶν πασσάλων. Ἀλλ' οἱ Συρακούσιοι ἐπήγνυον ἄλλους πασσάλους ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπικίνδυνοι, ὡς ὕφαλοι, εἰς τὰ Ἀθηναϊκὰ πλοῖα· διὰ μεγάλης ὅμως ἀμοιβῆς οἱ κολυμβηταὶ καταδυόμενοι ἔκοπτον καὶ τούτους. Οἱ δὲ Συρακούσιοι ἐπήγνυον καὶ

ἄλλους πασσάλους, καὶ ἐπειδὴ τὰ δύο στρατόπεδα ἦσαν πλησίον ἀλλήλων, δὲν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς ἀκροβολισμόν τινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' (1).

Ἀμηχανία ἐν Ἀθήναις. — Ἀπόπλους τοῦ Δημοσθένους. — Ναυμαχία ἐν Μεγάλῳ Λιμένι. — Προσβολὴ κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν — Πρότασις περὶ ἀναχωρήσεως. — Ἧττα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου. — Φυγὴ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατεύματος. — Παράδοσις αὐτοῦ.

Ὀλυμπ. 91, 4. *Π. Χ.* 413.

Ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιόρκουν τοιουτοτρόπως τὰς Συρακούσας, ἡ πόλις των ἐπολιορκεῖτο σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἡ ἐν τῇ Δεκελείᾳ Πελοποννησιακὴ φρουρὰ ἔφθειρεν ὅλα τὰ περίχωρα, τὰ ποίμνια καὶ ὑποζύγια ἡρπάζοντο, καὶ πλειότεροι τῶν 20,000 δούλων, κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, εἶχον δραπετεύσει ἀπὸ τοὺς κυρίους των. Οἱ δ' ἵπποι ἐχώλαινον καὶ καθιστῶντο ἄχρηστοι ἕνεκα τῆς ἀδιακόπου ὁδοιπορίας ἐπὶ σκληροῦ ἐδάφους· καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπέκαμνον φυλάττοντες ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπὶ τῶν τειχῶν· διότι αἱ Ἀθῆναι κατέστησαν ἤδη, ὡς λέγει ὁ ἱστορικός, φρούριον ἀντὶ πόλεως. Αἱ δὲ τροφαί, τὰς ὁποίας συνήθως ἔφερον ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν κατὰ ξηρὰν διὰ μέσου τοῦ Ὠρωποῦ καὶ Δεκελείας, μετεκομίζοντο ἤδη περὶ τὸ Σούνιον διὰ θαλάσσης μὲ μεγάλα ἔξοδα. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ δ' ἡ πόλις εἰς τὰ μεγάλα ἔξοδά της ἔθεσε κατ'

(1) Θουκυδ. ζ'. 26 μέχρι τέλους. Διόδωρ. ιγ'. 10—35. Πλούταρχ. εἰς Νικίαν.

αὐτὸν τὸν χρόνον εἰς ἐνέργειαν σχέδιόν τι, ἤτοι νὰ λαμβάνῃ τὸ $\frac{1}{20}$ (1) ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα ἀφ' ὅλους τοὺς λιμένας τῶν συμμάχων καὶ ὑπηκόων, ἀντὶ τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἐπλήρονον. Ἠλπίζετο δὲ, ὅτι ἤθελον συνάξει τοιουτοτρόπως μεγαλητέρας προσόδους.

Ὁ δὲ Δημοσθένης, ἐλθὼν εἰς Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν, παρέλαβεν εἰς τὰ πλοῖα ὁπλίτας τινάς. Ἔπειτα δ' ἔπλευσεν εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπου ἡνώθη μετὰ τοῦ Εὐρυμέδοντος, ὅστις ἐγνωστοποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἅλωσιν τοῦ Πλημμυρίου· Καὶ ὁ μὲν Εὐρυμέδων ἔπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν δῆμον 25 πλοῖα καὶ ὁπλίτας ἀναλόγως· ὁ δὲ Δημοσθένης ἐν τῷ μεταξὺ συνέλεγε σφενδονήτας καὶ ἀκοντιστὰς εἰς Ἀκαρνανίαν. Ἀφοῦ δ' ἡτοιμάσθησαν τὰ πάντα, διέβησαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἰαπυγίαν, ὅπου ἐμίσθωσαν 150 Μεσσαπίους ἀκοντιστάς· εἰς δὲ τὸ Μεταπόντιον ἔλαβον τριακοσίους ἑτέρους καὶ δύο τριήρεις. Ἡ δ' Ἀθηναϊκὴ φατρία, ἥτις εἶχεν ἤδη ὑπερισχύσει εἰς τοὺς Θουρίους, ἔστειλε 700 ὁπλίτας καὶ 300 ἀκοντιστὰς πρὸς βοήθειαν τῶν συμμάχων.

Ὅλοι δ' οἱ Σικελιῶται, ἐξαιρουμένων τῶν Ἀκραγαντίνων, εἶχον ἤδη κηρυχθῆ ὑπὲρ τῶν Συρακουσίων. Καὶ ἡ μὲν Καμαρίνα ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς πεντακοσίους ὁπλίτας, τριακοσίους τοξότας, καὶ τριακοσίους ἀκοντιστάς· ἡ δὲ Γέλα διακοσίους ἱππεῖς, τετρακοσίους ἀκοντιστὰς καὶ πέντε πλοῖα. Τινὲς δὲ ἀπὸ τὰς ἀπωτέρας πόλεις, ἐπειδὴ οἱ Ἀκραγαντῖνοι δὲν ἐσυγχώρησαν νὰ διαβῶσι τὰ στρατεύματά των διὰ τῆς χώρας των, ἐτόλμησαν νὰ διαβῶσι διὰ τῆς Σικελικῆς χώρας· ἀλλὰ καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Νι-

(1) Ἀντ. 5 τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς τιμῆς.

κίου, οἱ Σικελοὶ στήσαντες ἔνεδραν, ἐφόνευσαν 800 ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ λοιποὶ, 1,500 τὸν ἀριθμὸν, ἔφθασαν εἰς Συρακούσας.

Οἱ δὲ Συρακούσιοι, μαθόντες, ὅτι ἐπλησίαζεν ὁ Δημοσθένης, ἀπεφάσισαν νὰ τολμήσωσι καὶ ἄλλην ναυμαχίαν. Μετέβαλον δὲ τὸ σχῆμα τῶν πλοίων των, κατασκευάζοντες αὐτὰ πλατέα καὶ ἰσχυρὰ κατὰ τὰς πρώρας· διότι, ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν στενὰ καὶ ἀδύνατα, καὶ δι' ἔλλειψιν εὐρυχωρίας εἰς τὸν λιμένα, δὲν ἤθελον δύνασθαι νὰ ἐκτελοῦν τοὺς συνήθεις διέκπλους καὶ περίπλους των, ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον νικήσει μαχόμενοι πρῶραν πρὸς πρῶραν. Ἀφοῦ δὲ τὰ πάντα ἡτοιμάσθησαν, ὁ μὲν Γύλιππος ἐξήγαγε τὸ ςράτευμά του, καὶ προσέβαλλε τὸ Ἀθηναϊκὸν τεῖχος τὸ πρὸς τὴν πόλιν, τὰ δὲ στρατεύματα ἀπὸ τὸ Ὀλυμπίειον ἐλθόντα προσέβαλλον τὸ αὐτὸ τεῖχος ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ μὲν Συρακούσιοι καὶ οἱ σύμμαχοί των πληρώσαντες 80 τριήρεις ἐξέπλευσαν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲν ἤλπιζον τοιαύτην προσβολὴν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἑλκύσαντες εἰς τὴν θάλασσαν 75 τριήρεις μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς σπουδῆς, εἰσέβησαν εἰς αὐτάς. Ἡ δ' ἡμέρα παρῆλθεν εἰς μικρούς τινας ἀκροβολισμοὺς, ἀπωλεσάντων τῶν Ἀθηναίων ἐν ἢ δύο πλοῖα, καὶ περὶ λύχνων ἀφὰς διεχωρίσθησαν ἀμφότερα τὰ μέρη. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ μὲν Συρακούσιοι ἡσύχαζον, ὁ δὲ Νικίας ἐνησχολεῖτο προσορμίζων ὁλκάδας ἔμπροσθεν τῆς σειρᾶς τῶν πασσάλων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀνορθώσει ἐν εἴδει κλειστοῦ λιμένος χάριν τῶν πλοίων του· αἱ δ' ὁλκάδες ἐτάχθησαν δύο πλέθρα (200 πόδας) ἡ μία μακρὰν τῆς ἄλλης. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπανελήφθη ἡ προσβολὴ καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Κορίνθιος δέ τις, ὀνομαζόμενος Ἀρίστων, συνεβούλευσε τοὺς Συρακουσίους στρατηγοὺς νὰ προσκα-

λέσουν τοὺς ἔχοντας τὴν ἐπιμέλειαν τῆς πόλεως νὰ διατάξουν ὅλους τοὺς πωλοῦντας τρόφιμα νὰ καταβῶσιν εἰς τὸ παράλιον καὶ νὰ στήσουν ἐκεῖ τὴν ἀγορὰν, καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς ἐν τοῖς πλοίοις ναύτας νὰ ἐξέλθουν εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ νὰ προγευθῶσι· μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα, νὰ ἀνανεώσουν τὴν μάχην. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν, καὶ ὁ μὲν στόλος τῶν Συρακουσίων ἐπομένως ἀνεχώρησε πρὸς τὴν πόλιν· οἱ δ' Ἀθηναῖοι στοχαζόμενοι, ὅτι δὲν ἤθελον πολεμήσει πλέον ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπανῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδόν των καὶ διεσκορπίσθησαν. Αἴφνης δ' ὁ στόλος τῶν Συρακουσίων ἐξέπλευσε πάλιν, διότι ἅμα ἐπρογεύθησαν οἱ ναῦται, εἰσέβησαν ἐκ νέου εἰς τὰ πλοῖα κατὰ διαταγὴν τῶν ἀξιωματικῶν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν νήστεις, εἰσέβησαν ἐσπευσμένως εἰς τὰ πλοῖα. Φοβούμενοι δὲ μήπως καταβληθῶσιν ὑπὸ μόνου τοῦ κόπου, ἐπεχείρησαν γενικὴν προσβολὴν, τὴν ὁποίαν ἀτρομήτως ἐδέχθησαν οἱ Συρακούσιοι· αἱ δ' ἰσχυραὶ πρῶραι τῶν Συρακουσίων πλοίων, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων ἀκοντισταὶ, ἐπροξένουν μεγάλην βλάβην εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐβλάπτοντο ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τὰ πολυάριθμα πλοιάρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ Συρακούσιοι περιπλέοντες τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, ἔῤῥιπτον ἀκόντια κατὰ τῶν ναυτῶν. Τέλος οἱ μὲν Συρακούσιοι ἐνίκησαν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπεχώρησαν καταφυγόντες ἔσωθεν τοῦ περιφράγματος τῶν ὁλκάδων, τὸ ὁποῖον ὁ Νικίας εἶχε κατασκευάσει. Ἐπειδὴ δὲ μολύβδινοι δελφῖνες ἐκρέμαντο ἀπὸ τὰς κεραίας τῶν ὁλκάδων τούτων, αἱ ὁποῖαι ἀφινόμεναι ἐβύθιζον πᾶν πλοῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔπιπτον, οἱ Συρακούσιοι ἐστάθησαν, ἀφοῦ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ περιφράγματος τούτου. Δύο δ' ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι, κατεστράφησαν.

Ἐκ τῶν Ἀθηναϊκῶν δὲ πλοίων ἑπτὰ ἐβυθίσθησαν, καὶ πολλὰ κατεστάθησαν ἄχρηστα· οἱ δὲ Συρακούσιοι ἔστησαν τρόπαια δι' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας, καὶ ἦσαν ἤδη ἐπηρμένοι κατὰ τὰς ἐλπίδας.

Ἀλλὰ μεγάλως ἐξεπλάγησαν, ὅτε μετ' ὀλίγον εἶδον τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Εὐρυμέδοντα εἰσπλέοντας εἰς τὸν λιμένα μετὰ ἑβδομήκοντα τριῶν τριηρῶν, κομιζουσῶν 5,000 ὁπλίτας, μετὰ ἀκοντιστῶν, σφενδονητῶν καὶ τοξοτῶν ἀναλόγως, καὶ ὅλας τὰς ἀναγκαίας τροφάς. Ὁ δὲ Δημοσθένης, ὅστις ἦτον ἔμπειρος στρατηγὸς, ἅμα εἶδε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐννόησεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ πλέον τὸν καιρόν. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι, καὶ ἂν ἀπετύγχανε, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ στράτευμα εἰς Ἀθήνας, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀναγκαῖον πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Παρετήρησε δὲ, ὅτι τὸ τεῖχος τῶν Συρακουσίων μέχρι τῶν Ἐπιπολῶν ἦτον ἁπλοῦν, καὶ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ τὸ κυριεύσῃ, ἐὰν κατελάμβανε προηγουμένως τὰς Ἐπιπολάς. Ἐσυμβούλευσε λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ κυριεύσουν τὸν τόπον τοῦτον. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔφθειρε τοὺς περὶ τὸν Ἄναπον ἀγροὺς, ἐπειδὴ δὲ οἱ Συρακούσιοι δὲν ἐξῆλθον, ἐπεχείρησε νὰ προσβάλῃ τὸ τεῖχος· ἀλλὰ τὰ στρατεύματά του ἀπεκρούσθησαν, καὶ αἱ μηχαναί του κατεκαύθησαν. Ἑλκύσας δὲ εἰς τὴν γνώμην του τὸν Νικίαν καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, ἡτοιμάσθη ἤδη νὰ προσβάλῃ τὰς Ἐπιπολάς. Παραγγείλας δὲ εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ προμηθευθῶσι 5 ἡμερῶν τροφὰς, καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τεχνίτας καὶ κτίστας, καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τειχισμὸν, ἀφήσας δὲ τὸν Νικίαν νὰ φυλάττῃ τὰ ὀχυρώματα, αὐτὸς καὶ ὁ Εὐρυμέδων καὶ ὁ Μένανδρος ἐξήγαγον τὸ στράτευμα κατὰ τὸν πρῶτον ὕπνον, καὶ ἤρχισαν ν' ἀναβαίνωσι διὰ τοῦ Εὐρυήλου. Ἐκυρίευσαν δὲ τείχισμά

τι ἐκεῖ, φονεύσαντες καί τινας τῶν φυλάκων· ἀλλ' οἱ ἐπίλοιποι διαφυγόντες ἀνήγγειλον τὴν ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὰς Ἐπιπολὰς ὑπῆρχον τρία στρατόπεδα ἤτοι τῶν Συρακουσίων, τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν, καὶ τῶν συμμάχων, καὶ ὅλα ἔδραμον εἰς βοήθειαν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ ἐπροχώρουν δρομαίως, τέλος ὅμως ἀπαντηθέντες ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν ἀντεκρούσθησθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε τρέψαντες τὰ νῶτα ἔφευγον ἐν ἀταξίᾳ. Καὶ ὑπῆρχε μὲν λαμπρὸν φῶς τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ηὔξανε τὴν δυσκολίαν, διότι, ἂν καὶ ἠδύναντο νὰ βλέπωσι φανερὰ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ διακρίνωσι τοὺς φίλους ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ παιανισμός, ἡ φωνὴ πολεμικὴ τῶν Ἀργείων καὶ Κερκυραίων, Δωριέων ὄντων, ἦτον ὅμοιος μὲ τὸν τῶν ἐχθρῶν, συνετέλει καὶ τοῦτο εἰς τὸ ν' αὐξάνῃ τὸν τρόμον των. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν πίπτοντες κάτω τῶν κρημνῶν ἐφονεύοντο· ἐξ ἐκείνων δέ, οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν εἰς τὴν πεδιάδα διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ τῶν Ἐπιπολῶν, ὅσοι ἀνῆκον εἰς τὸ στράτευμα τοῦ Νικίου, ὡς γνωρίζοντες τὸν τόπον, διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των· οἱ δὲ νεωστὶ ἐλθόντες περιπλανώμενοι, κατεσφάγησαν τὴν πρωΐαν ἀπὸ τὸ Σικελιωτικὸν ἱππικόν.

Ἀφοῦ δ' οἱ Ἀθηναῖοι λαβόντες ἔθαψαν τοὺς νεκρούς των, ὁ Δημοσθένης παρεκίνησεν αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσιν ἀμέσως, διότι ἦτον ἤδη ὁ νοσερὸς καιρός, καὶ οὗτοι ἦσαν ϛρατοπεδευμένοι πλησίον ἕλους τινός· τὰ δὲ ϛρατεύματα ἐγόγγυζον, καὶ οὐδεμία ἐλπὶς ἐπιτυχίας ἐφαίνετο· τέλος δὲ παρέϛησεν, ὅτι οὗτοι ἠδύναντο νὰ ὠφελήσουν τὴν πατρίδα των πολὺ καλήτερα, ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλ' ὁ Νικίας ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην. Ἐγνώριζεν, εἶπεν, ὅτι τὰ πράγματα τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν εἰς χειροτέραν κατάστα-

σιν παρὰ τὰ ἴδιά των· διότι ἐν Συρακούσαις ὑπῆρχε φατρία ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μὲ τὴν ὁποίαν συνεννοεῖτο· ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι ἐγνώριζε καλῶς τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ὅσοι ἐφώναζον ἤδη περισσότερον, καὶ ἐζήτουν ν' ἀναχωρήσουν, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἤθελον κατηγορήσει πρῶτοι αὐτοὶ τοὺς στρατηγοὺς, ὅτι δωροκηθέντες ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν ἀνεχώρησαν· αὐτὸς τοὐλάχιστον, εἶπεν, ἐπροτίμα ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος παρὰ δικασθεὶς νὰ θανατωθῇ ἀδίκως εἰς τὴν πατρίδα του. Ὁ Δημοσθένης εἶπε τότε, ὅτι ἐὰν ἔπρεπε νὰ μένωσι, ἦτο καλήτερον ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς τὴν Θάψον ἢ τὴν Κατάνην, ὅθεν ἠδύναντο νὰ φθείρωσι τὴν χώραν, καὶ ὅπου ὁ στόλος ἤθελεν ἔχει εὐρυχωρίαν διὰ νὰ δεικνύῃ τὴν ὑπεροχήν του κατὰ τοὺς διέκπλους, ἀντὶ νὰ μένῃ κλεισμένος εἰς τὸν λιμένα. Καὶ ὁ μὲν Εὐρυμέδων εἶχε τὴν αὐτὴν γνώμην, ἐπειδὴ ὅμως ὁ Νικίας ἐφαίνετο ἔχων σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ μείνῃ, ἐνέδωσαν εἰς αὐτόν.

Ὁ μὲν Γύλιππος, ὅστις εἶχε περιέλθει τὴν Σικελίαν συλλέγων στρατεύματα, ἐπέστρεψεν ἤδη εἰς τὰς Συρακούσας μετὰ στρατοῦ τινος· οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ, βλέποντες τοὺς Συρακουσίους τοιουτοτρόπως κραταιουμένους, τὸ δὲ στράτευμά των ἐλαττούμενον ἕνεκα τῆς ἀσθενείας, ἀπεφάσισαν, μὴ ἐναντιουμένου πλέον καὶ τοῦ Νικίου, ν' ἀναχωρήσωσι κρυφίως. Τὰ πάντα δ' ἦσαν ἕτοιμα, ὅτε κατὰ δυστυχίαν συνέβη ἔκλειψις σελήνης. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται τρομάξαντες διὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο, παρεκάλεσαν τοὺς στρατηγούς των ν' ἀναβάλωσι τὴν ἀναχώρησίν των, οἱ δὲ μάντεις ἐκήρυξαν, ὅτι πρέπει νὰ μείνωσιν 27 ἡμέρας, καὶ ὁ Νικίας, δεισιδαίμων ὡς ὁ κοινὸς λαὸς, ἐκηρύχθη κατὰ πάσης σκέψεως περὶ ἀναχωρήσεως, πρὶν παρέλθῃ ἡ περίοδος τῶν εἰκοσιεπτὰ ἡμερῶν.

Οἱ μὲν Συρακούσιοι ἀποφασίσαντες νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν, εἰ δυνατὸν, νὰ φύγωσιν, ἐπλήρωσαν 76 τριήρεις, καὶ ἐνῷ αὗται ἐξήρχοντο εἰς μάχην, τὰ στρατεύματα προσέβαλλον τὸ Ἀθηναϊκὸν τεῖχος· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντεξῆλθον μὲ 86 τριήρεις· ὁ Εὐρυμέδων, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς τοῦ δεξιοῦ κέρατος παρέπλεε πρὸς τὴν γῆν διὰ νὰ περικυκλώσῃ τὰ πλοῖα τῶν Συρακουσίων· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι ἐνίκων εἰς τὸ κέντρον, τὸν περιέκλεισαν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος, καὶ κατέστρεψαν αὐτόν τε καὶ ὅλα τὰ πλοῖά του, καὶ ἔπειτα στραφέντες κατεδίωκον τὸν λοιπὸν στόλον. Ὁ δὲ Γύλιππος, βλέπων τὴν ἧτταν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἔφερε μέρος τῶν δυνάμεών του κάτω εἰς τὸ παράλιον διὰ νὰ φονεύσῃ τοὺς σωζομένους εἰς τὴν ξηράν. Ἐπειδὴ δ' ἐπροχώρουν ὁπωσοῦν ἀτάκτως, οἱ Τυρσηνοὶ μισθωτοὶ, τεταγμένοι ὄντες ἐκεῖ, ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, καὶ τοὺς κατεδίωκον μέχρι τῆς Λυσιμηλίας Λίμνης. Ἔφθασαν δὲ καὶ ἄλλα στρατεύματα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα ἔφθασαν ἤδη ἀσφαλῶς εἰς τὴν ξηράν. Οἱ Συρακούσιοι ὅμως κατέστρεψαν 18 τριήρεις μὲ ὅλους τοὺς ἐν αὐταῖς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἤδη πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἦσαν τὰ Ἀθηναϊκὰ πλοῖα, οἱ Συρακούσιοι ἀπεφάσισαν νὰ τὰ καύσωσιν, γεμίζοντες παλαιόν τι φορτηγὸν πλοῖον μὲ εὐανάπτους ὕλας, βάλλοντες εἰς αὐτὰς πῦρ, καὶ ἀφίνοντες αὐτὸ νὰ κατενεχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κατὰ τῶν Ἀθηναϊκῶν πλοίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως κατώρθωσαν νὰ κρατήσωσιν αὐτὸ μακρὰν ἕως ὅτου ἐκαύθη.

Οἱ δὲ Συρακούσιοι, ἐπαρθέντες διὰ τὴν ναυτικὴν νίκην των, δὲν ἐμελέτων ἤδη εἰμὴ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου καὶ στρατεύματος. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κλείσουν τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, προσορμίζον-

τες τριήρεις πλαγίας καὶ ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ βλέποντες, ὅτι ἐστεροῦντο ἤδη τροφῶν (διότι εἶχον στείλει διαταγὰς εἰς Κατάνην νὰ παύσουν τὴν ἐκεῖθεν προμήθειαν, ὡς μέλλοντες τάχιστα νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ) συνεκρότησαν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον συνεκάλεσαν τοὺς πλείστους τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ· ἀπεφάσισαν δὲ νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἀνώτερα τείχη, καὶ νὰ τειχίσουν πλησίον τοῦ μέρους, ὅπου ἦτο τὸ ναυτικὸν, τόσον μόνον μέρος, ὅσον νὰ περιλαμβάνῃ τὰ σκεύη καὶ τοὺς ἀσθενεῖς, τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα νὰ ἔμβῃ εἰς ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ περάσῃ διὰ τῆς βίας εἰς τὴν Κατάνην· ἐὰν δὲ τοῦτο ἀπετύγχανε, νὰ καύσουν τὰ πλοῖα, καὶ νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς, εἰ δυνατόν. Ἡτοίμασαν ἐπομένως 110 πλοῖα· καὶ ἐπειδὴ οἱ ναῦται ἀπεδειλίων μὲν ἕνεκα τῆς τελευταίας ἥττης, ταυτοχρόνως ὅμως ἐπροθυμοῦντο νὰ ναυμαχήσωσι, διότι ἐστεροῦντο τροφῶν, ὁ Νικίας, τοῦ ὁποίου τὸ θάῤῥος καὶ ἡ γενναιότης ηὔξανον ἐν καιρῷ τῶν συμφορῶν, ὡμίλησεν εἰς αὐτοὺς δημοσίως, καὶ εἰς ἕκαστον τριήραρχον ἰδιαιτέρως, παρακινῶν αὐτοὺς νὰ φανῶσι γενναῖοι καὶ καρτερικοί. Εἰσέβησαν λοιπὸν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Δημοσθένη, Μένανδρον καὶ Εὐθύδημον ἐκωπηλάτουν πρὸς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος.

Οἱ δὲ Συρακούσιοι ἐξέπλευσαν καὶ αὐτοὶ μετὰ ἰσαρίθμων πλοίων, κατεχόντων τῶν Κορινθίων τὸ κέντρον. Καὶ μέρος μὲν τοῦ στόλου ἔπλευσε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς εἰσόδου, ὁ δὲ λοιπὸς ἦτο τεταγμένος περὶ τὸν λιμένα. Οἱ Ἀθηναῖοι νικήσαντες εἰς τὴν πρώτην προσβολὴν τὰ εἰς τὴν εἴσοδον πλοῖα, ἐνησχολοῦντο εἰς τὸ νὰ λύσουν τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔκλειον τὸ πέρασμα· ἐνῷ δὲ ἐνησχολοῦντο τοιουτοτρόπως, ἔφθασαν τὰ λοιπὰ πλοῖα τῶν ἐχ-

θρῶν, καὶ ἡ μάχη κατέστη γενική. Ὑπῆρξε δὲ ἡ πεισματωδεστάτη ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τρέχοντες τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον, ἐμάχοντο ἀπηλπισμένοι, οἱ δὲ Συρακούσιοι γνωρίζοντες, ὅτι ἐὰν ὁ στόλος κατεστρέφετο, οἱ ἐχθροί των ἤθελον πέσει εἰς τὴν ἐξουσίαν των, καὶ κινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δόξης καὶ ἐκδικήσεως, ἐμάχοντο μὲ ἀπαραμείωτον ζῆλον. Τὰ δὲ εἰς τὸ παράλιον στρατεύματα τῶν Ἀθηναίων ἐθεώρουν τὸν ἀγῶνα μετὰ μεγίστης ἀγωνίας καὶ προσοχῆς, καὶ ἐπειδὴ ἦσαν πολλὰ πλησίον, ὥστε δὲν ἠμπόρουν νὰ βλέπωσι τὰ πάντα διὰ μιᾶς, ὅσοι μὲν ἔβλεπον τὰ Ἀθηναϊκὰ πλοῖα νικῶντα, ἀπέπεμπον φωνὰς χαρᾶς καὶ ἐμψυχώσεως, ὅσοι δὲ τὰ ἔβλεπον νικώμενα, φωνὰς λύπης καὶ ἀθυμίας. Τέλος πάντων ὁλόκληρος ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐφάνη φεύγων πρὸς τὸν αἰγιαλὸν, ὁ δὲ ἐχθρικὸς καταδιώκων αὐτὸν ἐκ τοῦ πλησίον. Τότε δ' ὕψωσαν κραυγὰς θλίψεως εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ὥρμησαν ὅλοι εἰς τὸν αἰγιαλὸν διὰ νὰ βοηθήσουν σώζοντες τὰ πλοῖα. Καὶ οἱ μὲν Συρακούσιοι λαβόντες τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς τῶν Ἀθηναίων ἔστησαν τρόπαιον· οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἐλυπήθησαν διὰ τὴν ἧττάν των, ὥστε οὐδόλως ἔστειλαν, ὡς ἐσυνείθιζον πάντοτε, νὰ ζητήσουν τοὺς νεκροὺς διὰ νὰ τοὺς ἐνταφιάσωσιν.

Ἀπεφασίσθη δὲ ν' ἀναχωρήσουν τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα, καὶ ὁ Δημοσθένης ἐπρότεινεν, ἐπειδὴ ἔμενον 60 τριήρεις εἰς αὐτοὺς σῶαι, αἱ δὲ ἐχθρικαὶ εἶχον καταντήσει ὀλιγώτεραι τῶν 50, νὰ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ περάσωσι διὰ τῆς βίας τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Καὶ ὁ μὲν Νικίας ἐνέκρινεν ἀμέσως τὸ συνετὸν τοῦτο σχέδιον, οἱ δὲ ναῦται, πεφοβισμένοι ὄντες ἀπὸ τὴν προλαβοῦσαν ἧτταν, δὲν ἠθέλησαν κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα.

Δὲν ἔμενε λοιπὸν ἄλλο μέσον εἰμὴ ν' ἀποτολμήσωσι τὴν διὰ ξηρᾶς πορείαν, καὶ πρὸς τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἑτοιμάζωνται. Ὁ δὲ προβλεπτικὸς Ἑρμοκράτης, ὑποπτεύων μήπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειρήσουν τὴν ἀναχώρησίν των κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Συρακουσίων νὰ στείλῃ ὅλα τὰ στρατεύματα, διὰ νὰ φράξωσι τὰς ὁδοὺς, καὶ νὰ προκαταλάβωσι τὰς διόδους. Ἡ κυβέρνησις κατενόησε μὲν τὴν ἐμβρίθειαν καὶ ὀρθότητα τῆς προτάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτον ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ὁ λαὸς, ἐπηρμένος διὰ τὴν νίκην, ἔπινε καὶ ἔχαιρε, δὲν ἠθέλησε νὰ προτείνῃ εἰς αὐτὸν νὰ λάβῃ ἐκ νέου τὰ ὅπλα. Ὁ Ἑρμοκράτης λοιπὸν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν τῶν Ἀθηναίων, ἅμα ἐνύκτωσεν, ἔστειλέ τινας τῶν φίλων του εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, οἵτινες πλησιάσαντες τόσον, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀκουσθῶσιν, ἐφώναξαν νὰ εἴπωσιν εἰς τὸν Νικίαν νὰ μὴ ἀναχωρήσῃ ἐκείνην τὴν νύκτα, διότι αἱ ὁδοὶ εἶχον προκαταληφθῆ. Ἐπειδὴ δ' ὁ Νικίας εἶχε συνεννόησιν μὲ φατρίαν τινὰ ἐν τῇ πόλει, ὑπέθεσεν, ὅτι ἡ ἀγγελία προήρχετο ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε πληρέστατα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ μείνωσι καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, διὰ νὰ δυνηθῶσιν οἱ στρατιῶται νὰ προετοιμασθῶσι καλῶς.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ Γύλιππος κινήσας ἔφραξε τὰς ὁδοὺς καὶ ἐφύλαττε τὰς διόδους, ἀπὸ τὰς ὁποίας οἱ Ἀθηναῖοι ἔμελλον νὰ περάσωσιν. Οἱ Συρακούσιοι ὡσαύτως ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖά των ἦλθον καὶ ἐκυρίευσαν τινὰς τῶν Ἀθηναϊκῶν τριηρῶν, ἀφελκύσαντες αὐτὰς ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ, καὶ ἔκαυσαν καὶ ὀλίγας ἐξ αὐτῶν.

Ὅτε δὲ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἤρχισεν ἡ ἀναχώρησις, τὸ παριστανόμενον θέαμα ἦτο θλιβερώτατον. Οἱ νεκροὶ ἔμενον ἄταφοι· οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ πληγωμένοι ἐγκατελεί-

ποντο εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν δικαίως παρωργισμένων Συρακουσίων. Εἰς μάτην δὲ παρεκάλουν τοὺς φίλους, συγγενεῖς ἢ συστρατιώτας των νὰ τοὺς παραλάβωσι μεθ' ἑαυτῶν· ἠναγκασμένοι νὰ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν, ἐθρήνουν μόνον καὶ ἐδάκρυον ἀναχωροῦντες. Ἡ δὲ θέα τοῦ ἀναχωροῦντος στρατοῦ ἦτον, ὡς λέγει ὁ ἱστορικὸς, απαράλλακτος μὲ τὴν θέαν πλήθους φεύγοντος ἀπὸ πολιορκουμένην πόλιν· ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν φευγόντων συνεποσοῦτο εἰς 40,000. Οἱ δ' ἱππεῖς καὶ οἱ ὁπλῖται ὤφειλον, παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν συνήθειαν, νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς τροφάς των, διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα οἱ δοῦλοι ἐλειποτάκτουν,καὶ ἤδη ἡ λειποταξία συνέβαινε μεγαλητέρα παρά ποτε, ὥστε εἴτε δὲν εἶχον διόλου δούλους, ἢ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμπιστεύωνται εἰς αὐτούς. Ἡ ποσότης ὅμως τῶν τροφῶν, τὰς ὁποίας εἶχον, ἦτο μικρά.

Πρὶν ἀναχωρήσωσιν, ὁ Νικίας ὡμίλησεν ἐνθαρρυντικοὺς λόγους εἰς τὸ στράτευμα διὰ νὰ τὸ ἐμψυχώσῃ. Ἔπειτα ἐκίνησαν διαιρέσαντες τὸ στράτευμα εἰς δύο μοίρας, καὶ ὁ μὲν Νικίας ὡδήγει τὴν πρώτην, ὁ δὲ Δημοσθένης τὴν τελευταίαν, τὰ δὲ σκεύη καὶ οἱ δοῦλοι ἐτάχθησαν εἰς τὸ κέντρον ἑκάστης μοίρας. Τὸ δὲ σχέδιον αὐτῶν ἦτον, ἀντὶ νὰ πορευθῶσιν εἰς τὴν Κατάνην, νὰ λάβωσιν ἐναντίαν διεύθυνσιν, καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ φθάσουν εἰς τὴν χώραν τῶν φιλικῶς διακειμένων πρὸς αὐτοὺς Σικελῶν. Ἐβίασαν δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀνάπου ποταμοῦ, σκοπεύοντες νὰ πορεύωνται παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ. Ἀφοῦ διῆλθον 40 στάδια,καταπολεμούμενοι ἀδιακόπως ἀπὸ τὸ ἱππικὸν καὶ τοὺς ψιλοὺς τῶν Συρακουσίων, διενυκτέρευσαν ἐπὶ ὑψώματός τινος. Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς ἀκολούθου ἡμέρας κινήσαντες διήνυσαν 20 στάδια διά τινος πεδιάδος, ὅπου ἐσκόπευον νὰ λάβωσι τροφὰς ἀπὸ τὰς ἐν αὐτῇ οἰκίας καὶ

νὰ προμηθευθῶσιν ὕδωρ, ἐπειδὴ ἡ χώρα, τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ διέλθωσιν, ἦτον ἄνυδρος εἰς ἀρκετὸν διάστημα. Ἡ ὁδὸς ὡδήγει ἤδη διά τινος ὄρους, ἦτο δὲ στενὴ καὶ κρημνώδης ἑκατέρωθεν, καὶ οἱ Συρακούσιοι εἶχον προκαταλάβει καὶ τειχίσει αὐτήν. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι κατεπολεμοῦντο ἀπὸ τὸ ἱππικὸν καὶ τοὺς ψιλοὺς τόσον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ στρατόπεδόν των· Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπροχώρησαν καὶ ἐδοκίμασαν νὰ ἐκβιάσουν τὴν δίοδον, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαί, αἵτινες συνήθως συμβαίνουν εἰς τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους (ἦτο δὲ φθινόπορον), συνέβησαν, καὶ ἐντεῦθεν παρεδόθησαν οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν εἰς ἀθυμίαν καὶ θλίψιν· ἐνῷ δ' ἀνεπαύοντο, ὁ Γύλιππος ἔστειλε μέρος τῶν στρατευμάτων του διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ τειχίσῃ τὴν ὄπισθεν αὐτῶν ὁδόν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἔστειλαν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐμπόδισε, καὶ ἔπειτα τὸ στράτευμα κατέβη καὶ διενυκτέρευσεν εἰς τὴν πεδιάδα.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἔλαβον μὲν ἄλλην διεύθυνσιν, ἀλλ' ἐβλάπτοντο τόσον ἀπὸ τὸ ἱππικὸν καὶ τοὺς ψιλούς, ὥστε δὲν ἐπροχώρησαν εἰμὴ πέντε ἢ ἓξ στάδια. Τὴν δὲ νύκτα ἀνάψαντες μεγάλας πυρὰς διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τὸν ἐχθρόν, ἐστράφησαν ὀπίσω καὶ ἐφέροντο πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ὁ τρόμος καὶ ἡ ἀμηχανία ἐπροξένει πολλὴν σύγχυσιν, ἰδίως δ' εἰς τὴν μοῖραν τοῦ Δημοσθένους· ἀλλ' ἔφθασαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐμβάντες εἰς τὴν ὁδὸν τὴν καλουμένην Ἐλωρινήν, ἐπορεύοντο, σκοπεύοντες, ἀφοῦ φθάσουν εἰς τὸν ποταμὸν Κακύπαριν, ἀκολουθοῦντες τὰς ὄχθας αὐτοῦ, νὰ πορευθῶσι πρὸς τὴν μεσόγειον, ὅπου ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον ἔλθει εἰς ἀπάντησίν των καὶ οἱ Σικελοί. Ἐνταῦθα εὗρον μέρος τῶν Συρακουσίων φυλαττόντων τὴν διάβασιν, ἀλλὰ τοὺς

ἀπεδίωξαν, καὶ διαβάντες ἐφέροντο εἰς ἄλλον ποταμὸν ὀνομαζόμενον Ἐρινεόν.

Τὴν δὲ πρωΐαν, ἀφοῦ οἱ Συρακούσιοι εἶδον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν, ἐκατηγόρουν τὸν Γύλιππον ὡς προδότην. Ἔπειτα δ' ἐκινήθησαν καταδιώκοντες αὐτοὺς, καὶ περὶ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος προφθάνουσι τὴν μοῖραν τοῦ Δημοσθένους, τὴν ὁποίαν τὸ ἱππικόν των περιεκύκλωσεν.

Ὁ δὲ Δημοσθένης, καταπαύσας τὴν πορείαν, παρέταξεν εἰς μάχην τοὺς στρατιώτας του· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν εἰς τόπον περιτειχισμένον καὶ πλήρη ἀπὸ ἐλαιόδενδρα, καὶ ἔχοντα ὁδὸν ἐκτεινομένην ἑκατέρωθεν, οἱ Συρακούσιοι μένοντες ἐκτὸς, ἔῤῥιπτον ἀδιακόπως βέλη καὶ ἀκόντια. Ἀφοῦ δὲ τοὺς κατεπολέμησαν τοιουτοτρόπως ὅλην τὴν ἡμέραν, ὁ Γύλιππος ἔστειλε τὴν ἑσπέραν κήρυκα, προτείνων ἐλευθερίαν εἰς πάντα νησιώτην, ὅστις ἤθελεν αὐτομολήσει· πολλὰ ὀλίγοι ὅμως ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ τοῦτο πρὸς τιμὴν αὐτῶν. Ὅλη δ' ἡ μοῖρα, συγκειμένη ἀπὸ 6,000, παρεδόθη τέλος πάντων ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ μὴ φονευθῇ κανεὶς καθ' ὁποιονδήποτε τρόπον. Ἐπροσκλήθησαν δὲ νὰ καταθέσουν τὰ χρήματά των εἰς ἀσπίδας ὑπτίας, ἐξ ὧν τέσσαρες ἐγέμισαν· ἔπειτα δ' ἀπήχθησαν εἰς τὰς Συρακούσας.

Ὁ δὲ Νικίας, ὅστις ἕνεκα τῆς ταχύτητος τῆς πορείας του, εἶχε προπορευθῆ 50 στάδια (1) τοῦ Δημοσθένους, διέβη τὸν Ἐρινεὸν, καὶ κατέλαβε θέσιν ἐπὶ ὑψώματός τινος. Ὅτε δ' οἱ Συρακούσιοι ἐπρόφθασαν αὐτὸν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, ἀνήγγειλον τὴν τύχην τῆς ἄλλης μοίρας, καὶ ἐπροσκάλεσαν καὶ αὐτὸν νὰ παραδοθῇ. Ἀλλ' οὗτος ἐζήτησε νὰ τῷ δοθῇ ἡ ἄδεια νὰ στείλῃ ἱππέα διὰ νὰ βε-

(1) Τινὰ χειρόγραφα τοῦ Θουκυδίδου ἔχουν 150 στάδια.

ζαιωθῇ περὶ τῆς ἀληθείας. Δοθείσης δὲ τῆς ἀδείας, καὶ ἐπιστρέψαντος τοῦ ἀπεσταλμένου, βεβαιοῦντος τὴν παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους, ὁ Νικίας ἐπρότεινεν ἐν ὀνόματι τῶν Ἀθηναίων νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Συρακουσίους τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἀφίνων ἄνδρας Ἀθηναίους ὁμήρους αἕνα κατὰ τάλαντον». Ἀλλὰ τὰς συνθήκας ταύτας δὲν ἐδέχθησαν οἱ Συρακούσιοι, καὶ ἐξηκολούθουν ὅλην τὴν ἡμέραν καταπολεμοῦντες αὐτούς. Τὴν δὲ νύκτα ἐπεχείρησαν ν' ἀναχωρήσωσιν, ὡς καὶ πρότερον, ἀλλ' ἐννοήθησαν, καὶ ἡ ἀναχώρησίς των ἠγγέλθη διὰ τοῦ παιανισμοῦ· ἔμεναν λοιπὸν ἥσυχοι ὅλοι, ἐκτὸς 300, οἵτινες βιάσαντες τοὺς φύλακας διέφυγον προσωρινῶς.

Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς ἀκολούθου ἡμέρας ὁ Νικίας ἐκίνησε πάλιν. Τὸ δὲ στράτευμά του κατεπολεμεῖτο, ὡς καὶ πρότερον, ἀπὸ τὸ ἱππικὸν καὶ τοὺς ψιλούς· ἀλλ' ἤλπιζον, ὅτι ἐὰν ἠδύναντο νὰ φθάσωσι καὶ νὰ διαβῶσι τὸν ποταμὸν Ἀσσίναρον, ἤθελον εἶσθαι ἀσφαλέστεροι. Ὅτε δ' ἔφθασαν εἰς τὸν ποταμὸν, ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τὸν διαβῶσιν, ἐφώρμησαν εἰς αὐτὸν μὲ μεγάλην ἀταξίαν. Ἐπειδὴ δ' ἐπορεύοντο ἀθρόοι, τὰ ὅπλα τοῦ ἐχθροῦ ἐπροξένουν μεγάλην φθορὰν εἰς αὐτούς· διέβησαν δὲ καὶ οἱ Συρακούσιοι τὸν ποταμὸν καὶ κατέλαβον τὴν ἀντίθετον κρημνώδη ὄχθην αὐτοῦ, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι καταβαίνοντες ἐφόνευον πολλοὺς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ὁ μὲν ποταμὸς ἐθολώθη ἀπὸ τὸν βόρβορον καὶ τὸ αἷμα τῶν φονευομένων, καὶ ὅμως ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν δίψαν ἔπινον ἀπὸ αὐτόν. Ὁ Νικίας, μὴ βλέπων πλέον ἐλπίδα σωτηρίας, παρεδόθη ἄνευ συνθηκῶν εἰς τὸν Γύλιππον· διότι, ἐπειδὴ ἦτο πάντοτε φίλος τῆς Λακεδαίμονος, εἶχε δίκαιον νὰ ἐλπίζῃ περισσοτέραν εὔνοιαν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας παρὰ ἀπὸ τοὺς Συρακουσίους.

Ὁ Γύλιππος λοιπὸν διέταξε νὰ παύσῃ ἡ σφαγή, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι νὰ ἀπαχθῶσιν εἰς τὰς Συρακούσας. Οἱ δὲ 300, οἵτινες εἶχον φύγει, καταδιωχθέντες ἐζωγρήθησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ εἶχον φονευθῆ, καὶ πολλοὶ εἶχον κρυφθῆ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, διὰ νὰ πωληθῶσιν ὡς δοῦλοι, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαχθέντων εἰς Συρακούσας δὲν ἦτο μέγας.

Ὁ μὲν Γύλιππος ἐπεθύμει νὰ λάβῃ τὴν δόξαν τοῦ νὰ φέρῃ εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς δύο Ἀθηναίους στρατηγούς· ἀλλὰ φατρία τις τῶν Συρακουσίων, καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐκ τῶν συμμάχων, ἤθελον νὰ τοὺς θανατώσωσι. Λέγεται ὡσαύτως, ὅτι ὅσοι ἦσαν συνεννοημένοι μετὰ τοῦ Νικίου παρεκίνουν νὰ τὸν φονεύσωσι, φοβούμενοι μήπως τοὺς φανερώσῃ. Δημαγωγὸς δέ τις ὀνομαζόμενος Εὐρυκλῆς (1) ἐπρότεινε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ζωγρήσεως τοῦ Νικίου νὰ τελῆται ἑορτὴ ὀνομασθησομένη Ἀσσιναρία ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ· καὶ οἱ μὲν αἰχμάλωτοι ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σικελιωτῶν νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰ λατομεῖα τῶν Ἐπιπολῶν, οἱ δὲ λοιποί, νὰ πωληθῶσιν ὡς δοῦλοι, καὶ οἱ δύο στρατηγοὶ νὰ θανατωθῶσιν. Ὁ δ' Ἑρμοκράτης εἰς μάτην ἐσυμβούλευε μετριότητα, καὶ φιλανθρωπίαν, διότι ἡ ἀπόφασις ἐξεδόθη καὶ ἐξετελέσθη.

Ὅλοι δ' οἱ αἰχμάλωτοι, 7,000 τὸν ἀριθμόν, ἐκρατοῦντο 70 περίπου ἡμέρας εἰς τὰ λατομεῖα, ἐκτεθειμένοι, ὡς ἄστεγοι, εἰς τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὸ ψῦχος τῶν φθινοπωρινῶν νυκτῶν. Εἰς ἕκαστον δ' ἐδίδοντο καθ' ἡμέ-

(1) Ὁ Διόδωρος ὀνομάζει αὐτὸν Διοκλῆν. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀναφέρει ἐκτεταμένην ὁμιλίαν γέροντός τινος ὀνομαζομένου Νικολάου (τοῦ ὁποίου δύο υἱοὶ εἶχον φονευθῆ εἰς τὸν πόλεμον) ὑπὲρ τοῦ ἐλέους, καὶ ἑτέραν τοῦ Γυλίππου κατ' αὐτοῦ· φαίνεται δ' ὅτι ἠρύσθη αὐτὴν ἀπὸ τὸν Τίμαιον.

ραν δύο κοτύλαι(μία λίτρα περίπου) κριθίνου ἀλεύρου καὶ μία νεροῦ· ἡ δ' ἀνεπαρκὴς αὕτη δίαιτα (1), ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἡ ἀφόρητος δυσωδία εἰς τόσον περιωρισμένον τόπον, προερχομένη ἀπὸ τὰ πτώματα τῶν ἀποθνησκόντων καὶ ἀπὸ ἄλλας αἰτίας, καὶ προσέτι τὰ διάφορα ἄλλα δεινά, τὰ ὁποῖα ἔπασχον, ἐπέφεραν πολὺν θάνατον εἰς αὐτούς. Εἰς τὸ τέλος δὲ τῶν 70 ἡμερῶν ὅλοι, ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων, Σικελιωτῶν καὶ Ἰταλιωτῶν, παραληφθέντες ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων δὲ τούτων, καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀποκρυφθέντων καὶ πωληθέντων, καὶ προσέτι ἐκ τῶν ὅσοι εἶχον δραπετεύσει, αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων τῆς νήσου ἐγέμισαν ἀπὸ Ἕλληνας δούλους καὶ φυγάδας. Ὅσοι δ' ἐσώθησαν ἢ ἠλευθερώθησαν, εὗρον φιλικὴν ὑποδεξίωσιν εἰς Κατάνην.

Λέγεται δὲ (2), ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μετά τινα χρόνον ἦλθον εἰς τὸν τραγικὸν ποιητὴν Εὐριπίδην, καὶ διεβεβαίωσαν αὐτόν, ὅτι τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν διατελοῦντες δοῦλοι ἐλάμβανον πολλὰς περιποιήσεις, ἄλλοι δὲ περιπλανώμενοι κατὰ τὴν χώραν μετὰ τὴν μάχην ἐλάμβανον τροφάς, ψάλλοντες ὅσους τῶν στίχων αὐτοῦ ἐνθυμοῦντο. Ἐὰν τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἦναι ἀληθές, ὡς πιθανολογεῖται, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῶν στίχων αὐτοῦ ἐπροξένησε βέβαια ἀγνοτέραν ἡδονὴν εἰς τὸν ποιητὴν ἢ αἱ ἐνθουσιωδέσταται ἐπευφημίαι τοῦ πολυπληθοῦς θεάτρου.

(1) Ἡ καθημερινὴ τροφὴ ἑνὸς δούλου ἦτον εἷς χοῖνιξ δηλ: 4 κοτύλαι κριθίνου ἀλεύρου.

(2) Πλούταρχ. εἰς Νικ. 29.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' (1).

Ἀποστασία τῶν Συμμάχων.—Πόλεμος εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. — Ῥαδιουργίαι τοῦ Ἀλκιβιάδου.—Πολιτικὴ μεταβολὴ ἐν Ἀθήναις.

Ὀλυμπ. 92, 1—92, 2. *Π. Χ.* 412—411.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ ἀγγελία τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς, ὁ λαὸς κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἤθελε νὰ τὴν πιστεύσῃ, ἀλλ' ἀφοῦ τὸ πρᾶγμα κατέστη ἀναμφίβολον, λησμονῶν, ὅτι ἦτο συναίτιος, ὠργίζετο κατὰ τῶν ῥητόρων καὶ τῶν μάντεων, οἱ ὁποῖοι τὸν εἶχον ἀπατήσει μὲ ψευδεῖς ὑποσχέσεις καὶ ἐλπίδας. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισε νὰ σκέπτεται σπουδαίως περὶ τῆς καταστάσεώς του· διότι ἤδη ἔμενε σχεδὸν ἄνευ πλοίων, χρημάτων καὶ τροφῶν· τὸ ἄνθος τῶν νέων εἶχεν ἀπωλεσθῇ εἰς Σικελίαν· κατὰ πᾶσαν στιγμὴν περιέμενον νὰ ἴδωσιν τὸν στόλον τῶν Συρακουσίων ἔμπροσθεν τοῦ Πειραιῶς, τοὺς παλαιοὺς ἐχθροὺς των προσβάλλοντας αὐτοὺς πανταχόθεν, καὶ ὅλους τοὺς συμμάχους των ἀποστατοῦντας. Δὲν ἀπεδειλίασαν ὅμως· ἀλλ' ἐψήφισαν συμβούλιον πρεσβυτέρων διὰ νὰ σκέπτεται περὶ τῶν πρακτέων· κατ' ἀπόφασιν δὲ αὐτοῦ, ἐπρομηθεύθησαν ξυλείαν καὶ κατεσκεύασαν πλοῖα· ἤγειραν τεῖχος εἰς τὸ Σούνιον διὰ νὰ ὑπερασπίζεται τὰ σιταγωγὰ πλοῖα· ἀνεκάλεσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἀφεθεῖσαν ἐν Λακωνίᾳ φρουρὰν καί τινας ἄλλας, καὶ ἔπραξαν πάνθ' ὅσα ἠδύναντο διὰ νὰ κρατήσουν τοὺς συμμάχους εἰς ὑποταγήν. Καὶ ὅλοι μὲν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὐξάνουσαν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ἐνόμισαν, ὅτι ἤγγικεν ἤδη ὁ καιρὸς

(1) Θουκυδίδ. η', 1—98. Διόδ. ιγ', 36—38. Πλούταρχ. εἰς Ἀλκιβ.

νὰ τοὺς καταστρέψωσιν· ὅσοι δ' ἦσαν μέχρι τοῦδε οὐδέτεροι, ἐκηρύχθησαν ἤδη κατ' αὐτῶν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐφαντάσθησαν, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος ἦτον ἤδη εἰς χεῖράς των· ὅθεν ἔστειλαν παραγγελίας εἰς τοὺς συμμάχους των νὰ ναυπηγήσωσιν 75 πλοῖα ὑποσχόμενοι, ὅτι θέλουν χορηγήσει καὶ αὐτοὶ 25, καὶ ἐπροπαρασκευάζοντο κατὰ πάντα τρόπον διὰ νὰ ἐπιχειρήσουν ἰσχυρὰν ἐκστρατείαν κατὰ τὴν ἄνοιξιν (1).

Ἐν τούτοις (Ὀλυμπ. 92, 1), οἱ σύμμαχοι ἤρχισαν νὰ μελετῶσιν ἀποστασίαν, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον προΐδει, διότι οἱ μὲν Εὐβοεῖς καὶ οἱ Λέσβιοι ἔστειλαν πρέσβεις διὰ νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ Ἄγιδος ἐν Δεκελείᾳ, οἱ δὲ Χῖοι καὶ Ἐρυθραῖοι ἔστειλαν ὡσαύτως πρέσβεις κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Σπάρτην. Πρεσβεία δὲ παρὰ τοῦ Τισσαφέρνους, Πέρσου σατράπου (2) τῆς Λυδίας, συνώδευε τοὺς τελευταίους, ἐπιτετραμμένη νὰ προτείνῃ συμμαχίαν μετὰ τῆς Λακεδαίμονος ἐν ὀνόματι τοῦ Μεγάλου Βασιλέως. Ταυτοχρόνως δ' ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὸν Φαρνάβαζον, σατράπην τῆς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον χώρας, ζητοῦντες νὰ σταλῇ στόλος διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς εἰς τὴν σατραπείαν του ὑπηκόους τῶν Ἀθηναίων ν' ἀποστατήσωσιν ἀπὸ αὐτούς. Ἐπί τινα μὲν χρόνον ἐφιλονείκουν εἰς ποῖον μέρος ἔπρεπε ν' ἀποσταλῇ κατὰ πρῶτον ὁ στόλος· τέλος δ' ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπεισε τὸν Ἔνδιον, ἕνα τῶν Ἐφόρων, νὰ προτιμηθῶσιν οἱ Χῖοι καὶ Ἐρυθραῖοι· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον 60 πλοῖα ἰδικά των, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι 40 πλοῖα διὰ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων 10 ἔμελλον νὰ πλεύσωσιν ἀμέσως.

---

(1) Τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὀνομάζεται ὡσαύτως Δεκελεικὸς πόλεμος.

(2) Ὁ Πέρσης σατράπης ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν Πασᾶν τῆς Τουρκίας.

Ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται, κατὰ τὴν συνήθειάν των, ἐβράδυνον, οἱ Χῖοι φοβούμενοι μήπως οἱ σκοποί των γείνωσι γνωστοὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔστειλαν πάλιν παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ πέμψωσι βοήθειαν. Διέταξαν λοιπὸν νὰ ἑλκυσθῶσι τὰ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ πλοῖα διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα μετὰ τῶν συναθροισθέντων ὑπὸ τοῦ Ἄγιδος πρὸς βοήθειαν τῶν Λεσβίων, συνεποσοῦντο εἰς τριάκοντα ἐννέα, ἀπεφασίσθη, τὸ ἥμισυ ἐξ αὐτῶν νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμέσως εἰς τὴν Χίον. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνέπεσε τότε νὰ τελῶνται οἱ Ἰσθμιακοὶ ἀγῶνες, οἱ Κορίνθιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκπλεύσωσι πρὶν τελέσουν αὐτούς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐλθόντες εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἔλαβον ἀποδείξεις τῶν σκοπῶν τῶν Χίων, τοὺς ὁποίους εἶχον ἤδη ὑποπτεύσει.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῶν ἀγώνων, εἴκοσι καὶ ἓν πλοῖα ἐξέπλευσαν ἀπὸ τὸν λιμένα Κεγχρειάς· ἀλλ' ἐμφανισθέντος ἰσοδυνάμου στόλου Ἀθηναίων, τὰ πληρώματά των ἀπεδειλίασαν καὶ ἔφυγον εἰς λιμένα τινὰ ὀνομαζόμενον Πειραιὸν, κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Κορινθίας πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι προσέβαλον αὐτὰ, ἐφόνευσαν τὸν ἀρχηγόν των, καὶ ἔβλαψαν πολλὰ ἐκ τῶν πλοίων. Ἀφήσαντες δ' ἔπειτα ὀλίγα πλοῖα διὰ νὰ τὰ φυλάττωσιν, ἀπέπλευσαν, καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς πλησιόχωρον νησίδιον. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἦλθον εἰς βοήθειαν τοῦ στόλου, καὶ ἐπειδὴ τὰ περίχωρα ἦσαν ἔρημα, κατ' ἀρχὰς μὲν ἠθέλησαν νὰ καύσωσι τὰ πλοῖα, τέλος ὅμως ἑλκύσαντες αὐτὰ εἰς τὴν ξηρὰν τὰ ἐφύλαττον.

Πλοῖα δὲν εἶχον ἐκπλεύσει εἰσέτι ἀπὸ τὴν Λακωνίαν, καὶ ἂν ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἔπειθε τὸν Ἔνδιον, οὐδὲν ἤθελεν ἐκπλεύσει. Παρέστησε δ' εἰς αὐτὸν, ὅτι ἦτον ἀναγκαιότατον ν' ἀποστατήσωσιν οἱ Χῖοι καὶ ἄλλοι πρὶν μάθωσι τὴν

συμβᾶσαν ἤδη ἧτταν τοῦ στόλου, καὶ ἐπομένως ἐξέπλευσαν πέντε πλοῖα στρατηγούμενα ὑπὸ τοῦ Χαλκιδέως. Οὗτος δὲ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἀπέβη εἰς τὸν Κώρυκον, κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας, καὶ συμβουλευθεὶς μὲ τοὺς Χίους φίλους του, ἔπλευσεν ἀμέσως, κατὰ συμβουλὴν αὐτῶν, εἰς τὴν νῆσον, καὶ λέγων μεγάλους λόγους περὶ προσελεύσεως πολυαρίθμου στόλου, ἔπεισε τὸν λαὸν ν' ἀποστατήσῃ. Ὁ δὲ λαὸς τῶν Ἐρυθρῶν καὶ Κλαζομενῶν ἐμιμήθη τὸ παράδειγμά του.

Ὅτε δ' ἡ ἀγγελία ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας περὶ ἀποστασίας τῆς Χίου, ἐταράχθησαν ὑπερβαλλόντως· καὶ ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος ἐλογίζετο τόσον μέγας, ὡς ἐὰν ὁ ἐχθρὸς εὑρίσκετο ἔμπροσθεν τοῦ Πειραιῶς, ἐνόμισαν, ὅτι ἐδικαιολογοῦντο δαπανῶντες τὰ 1,000 τάλαντα, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου εἶχον ἀποθέσει χωριστά, διὰ νὰ χρησιμεύσουν εἰς τοιαύτην περίστασιν (1). Κατέβαλλον δὲ πᾶσαν προσπάθειαν εἰς τὸ νὰ συναθροίσουν ἰσχυρὸν στόλον διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν παντελῆ ἀποστασίαν τῶν συμμάχων. Ἔστειλαν ἐν τούτοις ἀμέσως τὸν Στρομβιχίδην μετὰ ὀκτὼ πλοίων εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας· ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σάμον, καταδιωκόμενος ἀπὸ ἀνωτέραν δύναμιν, στρατηγουμένην ὑπὸ τοῦ Χαλκιδέως. Οἱ μὲν Τήϊοι ἀπεστάτησαν ἤδη, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπεισε μετ' οὐ πολὺ τοὺς Μιλησίους νὰ πράξωσι τὸ αὐτό. Ἡ δὲ Λέσβος ἀπεστάτησεν ὡσαύτως κατὰ μίμησιν τῶν Χίων. Ὁ δὲ πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας λαμβάνει ἤδη νέαν φάσιν, διότι εἶναι ὅλως διόλου ναυτικός· ἡ δὲ σκηνὴ μετεφέρθη εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας, καὶ ἡ Περσικὴ κυβέρνησις δραστηρίως ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ.

---

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 250.

Κατ'αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ὁ Τισσαφέρνης συνῆψε συμμαχίαν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου του. Προσέτι ὁ δῆμος τῆς Σάμου ἀνακαλύψας, ὅτι αἱ ἀνώτεραι τάξεις τῆς νήσου ἐμελέτων μεταβολὴν, ἐπανέστη, ἐφόνευσε διακοσίους, καὶ ἐξώρισε 400 ἐξ αὐτῶν· κατέσχε δὲ καὶ διένειμε τὰς οἰκίας καὶ γαίας των, καὶ ἐξέδωκε μάλιστα ψήφισμα νὰ μὴ ἔχῃ ἐπιγαμίαν μετ' αὐτῶν (1). Τὸ δὲ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐπεβοήθει ἀναμφιβόλως τὴν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἐπιῤῥοὴν τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τούτοις ὁ ἐν τῷ Πειραιῷ τῆς Κορινθίας στόλος ἐξέπλευσεν,ἐνίκησε τὸν ἰσοδύναμον ςόλον τῶν Ἀθηναίων,ὅστις τὸν ἐφύλαττε, καὶ εἰσέπλευσεν εἰς τὰς Κεγχρειάς. Τοῦ δὲ Ἀστυόχου ἐλθόντος ἀπὸ τὴν Σπάρτην διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν, ἐξέπλευσαν ἐκεῖθεν τὰ πλοῖα,καὶ ἐκ διαλειμμάτων μετέβησαν εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας. Ὁ δὲ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο Ἀθηναϊκὸς στόλος ηὔξησεν ὡσαύτως βαθμηδὸν, καὶ μετ' ὀλίγον ἤρχισε ν' ἀναλαμβάνῃ τὴν συνήθη του ὑπεροχήν. Ἡ δὲ Λέσβος, ὅπου οἱ Χῖοι εἶχον πείσει τὴν Μήθυμναν, τὴν μόνην πιστὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους πόλιν, ν' ἀποστατήσῃ, ὑπετάχθη πάλιν, καὶ αἱ Κλαζομεναὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ἀθηναϊκὸς δὲ στόλος 20 πλοίων ἔμενεν εἰς τὴν νῆσον Λάδην, πολιορκῶν τὸν λιμένα τῆς Μιλήτου· ἐξ αὐτοῦ δ' ἀπεβιβάσθησαν στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐνίκησαν τὸν Χαλκιδέα, ὅστις ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην.

Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἤδη δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ ὑποτάξουν τὴν Χίον. Οἱ ναύαρχοι λοιπὸν Λέων καὶ Διομέδων κατέλαβον

(1) Τοῦτο ἔγινε πρὸς ἐκδίκησιν δι' ἄλλο παρόμοιον ψήφισμα ἐκδοθὲν παρὰ τῶν ἀριστοκρατῶν, ὅτε εἶχον τὴν ἐξουσίαν.

τὰς Οἰνούσας νήσους ἔμπροσθεν τῆς Χίου, καὶ ἐνήργουν ἀποβάσεις ἐκεῖθεν, ἐκ τῆς Λέσβου καὶ ἐκ τοῦ παραλίου τῶν Ἐρυθρῶν. Οἱ δὲ Χῖοι νικηθέντες πανταχοῦ, ὑπεχρεώθησαν νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὴν πόλιν των, ἀφίνοντες τὰς πλουσίας γαίας των εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν. Ἡ Χίος ἦτον ἡ πλουσιωτάτη καὶ εὐφορωτάτη ὅλων τῶν νήσων, διότι ἀπὸ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου δὲν εἶχεν ἰδεῖ ἐχθρὸν, καὶ διὰ τοῦτο παρεῖχεν ἤδη μέγιστα λάφυρα. Ἐπειδὴ δ', ὡς ἦτον ἑπόμενον, ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ Ἀθηναϊκὴ φατρία, ἥτις ἐμελέτα τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ὁ Ἀστύοχος, ὅστις ἦτον εἰς τὰς Ἐρυθρὰς, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν προκρίτων ἦλθε μετὰ 4 πλοίων εἰς βοήθειάν των.

Πρὸς τὸ τέλος δὲ τοῦ θέρους ἔφθασαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας 48 τριήρεις στρατηγούμεναι ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου, Ὀνομακλέους καὶ Σκιρωνίδου, φέρουσαι 1,000 Ἀθηναίους, 1,500 Ἀργείους καὶ 1,000 ἄλλους ὁπλίτας. Διαβᾶσαι δ' ἀπὸ τὴν Σάμον ἐπροχώρησαν, καὶ ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τῆς Μιλήτου. Ὀκτακόσιοι δὲ Μιλήσιοι, οἱ μετὰ τοῦ Χαλκιδέως Πελοποννήσιοι καί τινες μισθωτοὶ τοῦ Τισσαφέρνους, ἐφώρμησαν κατ' αὐτῶν, καὶ ὁ σατράπης αὐτὸς παρευρίσκετο εἰς τὴν μάχην μετὰ τοῦ ἱππικοῦ του. Εἰς δὲ τὴν μάχην ταύτην παρετηρήθη, ὅτι οἱ Ἴωνες ἐνίκησαν τοὺς Δωριεῖς, διότι οἱ Μιλήσιοι ἐνίκησαν τοὺς Ἀργείους, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν τοὺς Πελοποννησίους. Ἅμα δὲ μετὰ τὴν νίκην οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ τειχίζουν τὸν ἰσθμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔκειτο ἡ Μίλητος.

Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ἔφθασε πλησίον τῆς Μιλήτου στόλος 22 πλοίων Σικελικῶν, στρατηγοῦντος τοῦ Ἑρμοκράτους, καὶ 33 Πελοποννησιακῶν, στρατηγοῦντος τοῦ Θηραμένους. Προσωρμίσθησαν δὲ εἰς τὸν κόλπον πλησίον φρουρίου τινὸς, ὀνομαζομένου Τειχιούσης, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης,

ὅστις παρευρέθη εἰς τὴν μάχην, κατέβη ἐσπευσμένως καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ βοηθήσουν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν Μίλητον· ἄλλως κατεστρέφετο ἅπασα ἡ Ἰωνία. Ἡτοιμάσθησαν λοιπὸν νὰ ναυμαχήσωσι τὴν πρωΐαν, ἀλλ' ὁ Φρύνιχος, βλέπων τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεώς των, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς συνάρχοντάς του νὰ ναυμαχήσωσι, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν Σάμον. Οἱ δ' Ἀργεῖοι τοσοῦτον ἐλυπήθησαν διὰ τὴν ἧττάν των κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην, ὥστε ἀνεχώρησαν εἰς τὴν πατρίδα των.

Ἤθελεν εἶσθαι ὀχληρὸν ν' ἀπαριθμήσωμεν τὰς διαφόρους πολεμικὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν. Ἐπικουρίαι ἔφθασαν εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἰδίως ἔγειναν τόσον ἰσχυροί, ὥστε ἠδυνήθησαν νὰ διαιρέσωσι τὰς δυνάμεις των, στέλλοντες 30 τριήρεις μὲ στρατεύματα εἰς τὴν Χίον, καὶ κρατοῦντες 74 εἰς τὴν Σάμον διὰ νὰ ἐπιπλεύσουν κατὰ τῆς Μιλήτου.

Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία ἐν Λέσβῳ ἤρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ τοῦ Ἀστυόχου, οὗτος συνέλαβεν ἐλπίδας νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον ταύτην. Ἀλλ' οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἀντέτειναν εἰς ὁποιονδήποτε ἐπιχείρημα κατ' αὐτῆς, ἕνεκα τῆς προτέρας ἀποτυχίας. Ἐπρότεινε λοιπὸν εἰς τοὺς Χίους νὰ τὸν συντρέξωσι κατὰ τοῦτο· ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν, φοβούμενοι μήπως ἐλαττώσωσι τὰς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι δυνάμεις. Ὁ μὲν Πεδάριτος, ὁ Λακεδαιμόνιος στρατηγὸς εἰς Χίον, συνεφώνει κατὰ τοῦτο μετὰ τῶν Χίων· ὁ δ' Ἀστύοχος, ὀργισθεὶς μεγάλως, ἀπέπλευσεν εἰς Μίλητον ἀπειλήσας, ὅτι δὲν ἤθελε βοηθήσει αὐτοὺς ἐν καιρῷ ἀνάγκης. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐτείχιζον ἤδη τὸ Δελφίνιον, ὀχυρὰν παράλιον πόλιν ὄχι μακρὰν τῆς πόλεως Χίου. Οἱ δὲ δοῦλοι ἤρχισαν νὰ φεύ-

γωσι πολυάριθμοι, ὡς συνέβαινε πάντοτε, ὅτε ὁ ἐχθρὸς ἐστερεοῦτο τοιουτοτρόπως εἰς χώραν τινά. Οἱ Χῖοι, ὡς λέγεται, εἶχον περισσοτέρους δούλους παρὰ πάντα ἄλλον λαὸν, ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ διὰ τὴν πλῆθυν αὐτῶν τοὺς μετεχειρίζοντο μὲ μεγάλην αὐστηρότητα· κατέφευγον λοιπὸν ἀσμένως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ γνωρίζοντες καλῶς τὴν χώραν, ἦσαν ἱκανοὶ νὰ προξενῶσι μεγάλην βλάβην εἰς τοὺς προτέρους κυρίους των. Ὁ δὲ Πεδάριτος καὶ ἡ φατρία τῶν Λακεδαιμονίων ἐφοβοῦντο νὰ κινηθῶσι, διότι ἡ ἐναντία φατρία ἦτον ἰσχυρά. Ὅθεν ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀστύοχον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του, πρὶν ἀποπερατωθῇ ἡ τείχισις τοῦ Δελφινίου· καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀστύοχος ἠρνήθη, ἔστειλε παραπονούμενος κατ' αὐτοῦ εἰς Λακεδαίμονα. Ἕνεκα δὲ τοῦ παραπόνου τούτου, ἐπειδὴ στόλος 27 πλοίων παρασκευασθεὶς χάριν τοῦ Φαρναβάζου, ἡτοιμάζετο ἤδη νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ Ἀντισθένους, ἀπεστάλησαν δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀστύοχον ἕνδεκα σύμβουλοι, καὶ διετάχθησαν συγχρόνως νὰ ἐξετάσωσι τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, καὶ ἐὰν εὕρισκον λόγους ἰσχυροὺς, ν' ἀφαιρέσουν ἀπὸ αὐτὸν τὴν στρατηγίαν καὶ νὰ τὴν δώσωσιν εἰς τὸν Ἀντισθένην.

Ὁ δὲ στόλος οὗτος, πλεύσας μακρὸν πλοῦν, διὰ νὰ μὴ ἐμπέσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔφθασεν εἰς τὴν Καῦνον κατὰ τὸ παράλιον τῆς Καρίας. Προσεκάλεσε δὲ τότε τὸν ἐν Μιλήτῳ στόλον νὰ πλεύσῃ εἰς Καῦνον καὶ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ. Ὁ δ' Ἀστύοχος, ὁ ὁποῖος τέλος πάντων ἔπλεεν ἤδη εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἐθεώρησε πρῶτον χρέος του νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Καῦνον. Φθάσας δ' εἰς Κνίδον ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Χαρμῖνος περιέπλεε μετὰ εἴκοσι πλοίων, ζητῶν τὸν κατὰ τὴν Καῦνον στόλον. Ἐν καιρῷ νυκτὸς συνηντήθη μὲ τοὺς Ἀθηναίους πλησίον τῆς νή-

σου Σύμης. Τὴν δὲ πρωΐαν ὁ Χαρμῖνος, βλέπων μόνον τὸ ἀριστερὸν κέρας τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου, διεσπαρμένου ὄντος, καὶ ὑπολαβὼν, ὅτι εἶναι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐζήτει, προσέβαλεν αὐτὸν, ἐβύθισε τρία πλοῖα καὶ κατέστησεν ἄχρηστά τινα ἄλλα. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη ὁλόκληρος ὁ στόλος, καὶ ἤρχισε νὰ τὸν περικυκλόνῃ, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἁλικαρνασσὸν, ἀπωλέσας ἓξ πλοῖα. Καὶ οἱ μὲν Πελοποννησιακοὶ στόλοι ἑνωθέντες ἔπλευσαν εἰς τὴν Κνίδον, ἀφοῦ ἔστησαν τρόπαιον εἰς τὴν Σύμην· ὁ δ' Ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπὸ τῆς Σάμου πλεύσας εἰς Σύμην, ἐπροκάλει εἰς μάχην· ἀλλ' οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐξέλθωσιν.

Ἐνῷ δ' οἱ Πελοποννήσιοι ἦσαν εἰς Κνίδον, ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία ἐν τῇ Δωρικῇ νήσῳ Ῥόδῳ, ἔστειλε προσκαλοῦσα αὐτοὺς ἐκεῖσε· καὶ ἐπειδὴ ἤλπιζον, ὅτι ἐὰν ἐλάμβανον εἰς τὴν συμμαχίαν των τὴν πλουσίαν ταύτην νῆσον, ἤθελον κατασταθῇ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸν Τισσαφέρνην, μετὰ τοῦ ὁποίου δὲν διῆγον ἐν ὁμονοίᾳ, ἔπλευσαν ἐκεῖσε μετὰ 94 πλοίων, καὶ ἡ νῆσος ἀπεστάτησεν ἀμέσως. Ὁ δ' Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐξέπλευσε μὲν ἀπὸ τῆς Σάμου, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποστασίαν.

Οἱ μὲν Σπαρτιᾶται πρὸ πολλοῦ χρόνου ὑπώπτευον τὸν Ἀλκιβιάδην, καὶ εἶχον στείλει καὶ διαταγὰς εἰς τὸν Ἀστύοχον διὰ νὰ τὸν θανατώσῃ· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγις μάλιστα διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν, διότι, ὡς ἔλεγον, εἶχεν ἀθέμιτον σχέσιν μὲ τὴν βασίλισσάν του. Διὰ τοὺς λόγους τούτους κατέφυγεν εἰς τὸν Τισσαφέρνην, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἴσχυε μεγάλως, καὶ ἀμέσως ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ πρὸς βλάβην τῶν προτέρων φίλων του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶπεν εἰς αὐτὸν, ὅτι ὁ μισθὸς, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν συν-

θήκην ἐπλήρονεν εἰς τοὺς ναύτας, ἦτο πολὺ μεγάλος, διότι οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον ἄριστα τὰ ναυτικὰ πράγματα, δὲν ἔδιδον πλειότερον τοῦ ἡμίσεως τούτου, καὶ τοῦτο ὄχι ἀπὸ φιλαργυρίαν, ἀλλ' ἀπὸ φρόνησιν. Κατὰ συμβουλὴν λοιπὸν αὐτοῦ, ὁ σατράπης ἀπεφάσισε νὰ ἐλαττώσῃ τὸν μισθὸν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἡμίσειαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν, ἕως οὗ μάθῃ τὴν περὶ τούτου θέλησιν τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἑρμοκράτης ἀντέτεινεν ἐντόνως εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ὁ Τισσαφέρνης ἐπείσθη ν' αὐξήσῃ κατὰ μικρὸν τὸν μισθόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης προσέτι ἔλεγεν εἰς τὸν σατράπην, ὅτι δὲν ἦτο συμφέρον τοῦ βασιλέως νὰ τελειώσῃ ὁ πόλεμος, καὶ τὸ ἓν μέρος νὰ νικήσῃ ὁριστικῶς, ἀλλ' ἐσύμφερε νὰ ἔχωσι διῃρημένην τὴν ἀρχήν, καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι νὰ ὑπερέχωσι κατὰ ξηράν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μὴ φέρῃ τὸν Φοινικικὸν στόλον, ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθῇ ὑποσχόμενος, νὰ ἐμποδίζῃ τοὺς Πελοποννησίους ἀπὸ τὸ νὰ ναυμαχήσωσι καὶ νὰ χορηγῇ μετὰ δυσκολίας τὰς τροφάς. Ὁ δὲ Τισσαφέρνης ἔπραττε κατὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην, καὶ ἑπομένως οὐδὲν ἀξιόλογον κατωρθώθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου στόλου.

Ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ Ἀλκιβιάδου ἦτο τὸ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν πατρίδα του. Ἰσχύων δὲ παρὰ τῷ σατράπῃ, ἔστειλε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς πρώτους ἀξιωματικοὺς τοῦ κατὰ τὴν Σάμον στρατεύματος, καὶ ἐμήνυσεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἐὰν ἡ δημοκρατία κατελύετο εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἀντ' αὐτῆς καθίστατο ὀλιγαρχία, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιστρέψῃ ἀσφαλῶς, ἤθελε πείσει τὸν Τισσαφέρνην νὰ φιλιωθῇ μετ' αὐτῶν. Τὴν δὲ πρότασιν ταύτην ἤκουσαν προθύμως οἱ τριήραρχοι καὶ ἄλλοι πρωτεύοντες ἄν-

δρες, διότι ἐπεθύμουν νὰ καταλυθῇ ἡ δημοκρατία, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ὄχλος, ὁδηγούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ὀλεθρίους δημαγωγούς, ἐξήσκει πᾶσαν ἐξουσίαν, ἐνῷ ὅλα τὰ βάρη (τὰ ὁποῖα ἦσαν πολὺ ἐπαχθῆ) ἔπιπτον εἰς τοὺς κτηματίας. Ἔστειλαν λοιπὸν ἀνθρώπους νὰ ὁμιλήσωσι μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ἐπειδὴ ἀνήγγειλον καλὰ περὶ αὐτοῦ, ἐλήφθη πρόνοια νὰ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον. Οἱ δὲ στρατιῶται καὶ ναῦται, ὅτε κατ' ἀρχὰς ἀνεκοινώθη τὸ πρᾶγμα εἰς αὐτούς, δὲν ἤθελον νὰ παραιτήσουν τὴν ἐξουσίαν των· ἀλλὰ μαθόντες, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἤθελε πληρόνει τοὺς μισθούς των, ἐδέχθησαν μετ' ὀλίγον τὴν προτεινομένην μεταβολήν. Ὁ Φρύνιχος ὅμως ἦτον ἐναντίος, θεωρῶν ἀνισχύρους τοὺς ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς λόγους· διότι ὁ Ἀλκιβιάδης, ὡς ἔλεγεν, (ὅπερ ἦτον καὶ ἡ ἀλήθεια) οὔτε περὶ ὀλιγαρχίας, οὔτε περὶ δημοκρατίας ἐφρόντιζεν, ἀλλ' ἐπεθύμει μόνον μεταβολήν τινα διὰ νὰ δυνηθῶσιν οἱ παλαιοὶ φίλοι του νὰ τὸν ἀνακαλέσωσιν εἰς τὴν πατρίδα του. Ἦτο δὲ μάταιον, ἐπρόσθεσε, νὰ ὑποθέτωσιν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἤθελε προτιμήσει τὴν φιλίαν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὴν τῶν Πελοποννησίων, καὶ ἠπατῶντο πολύ, ἐὰν ἐστοχάζοντο, ὅτι ἡ ὀλιγαρχία ἤθελεν ἑλκύσει περισσότερον τὰς συμμάχους πολιτείας, διότι αὗται ἐπεθύμουν μόνον νὰ ἦναι αὐτόνομοι, καὶ ἐγνώριζον καλῶς, ὅτι οἱ καλοὶ κἀγαθοί, ὡς ὀνομάζοντο, ἦσαν ἐπίσης καταθλιπτικοὶ καὶ τυραννικοί, ὡς καὶ ὁ δῆμος, ὅστις ὅμως ἐχρησίμευεν ὡς καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων, καὶ ἐμετρίαζε τὴν αὐστηρότητα τῶν μεγάλων. Ἐκήρυξε λοιπόν, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ καμμίαν σχέσιν μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οὐδόλως ὅμως ἐπρόσεξαν εἰς τὴν ἐναντίωσίν του, καὶ ἑπομένως ὁ Πείσανδρος καί τινες ἄλλοι ἐστάλησαν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ προσπαθήσουν νὰ κατορθώσωσι τὰς προτεινομένας μεταρρυθμίσεις.

Παρατηρητέον δέ, ὅτι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξαν πραγματι-

καὶ, ἂν ὄχι ῥητῶς, τρεῖς φατρίαι εἰς Ἀθήνας, ἡ ἀριστοκρατική, ἡ δημοκρατικὴ καὶ ἡ ὀλιγαρχική. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἀξιοσέβαστος πάντοτε εἰς πᾶσαν ἐλευθέραν πολιτείαν, ἐσύγκειτο ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τῶν παλαιῶν Εὐπατριδῶν ἢ εὐγενῶν, ἀνδρῶν, οἵτινες ἀληθῶς ἠγάπων τὴν πατρίδα των, καὶ ὑπηρέτουν αὐτὴν πιστῶς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῆς δημοκρατίας ἦσαν πάντοτε σχεδὸν ἐκ τῆς φατρίας ταύτης (1). Ἡ βάσις τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἦτο τὸ νὰ διάγῃ φιλικῶς μὲ τὴν Λακεδαίμονα, καὶ εἰρηνικῶς ἐν γένει. Καὶ ὁ μὲν Κίμων, καὶ ἐσχάτως ὁ Νικίας, ὑπῆρξαν ἀρχηγοὶ αὐτῆς. Τῆς δὲ δημοκρατικῆς φατρίας ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Κλέων, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Ὑπέρβολος· ἀλλ' οὗτος ἐξωστρακίσθη (2), καὶ οὐδεὶς εἶχε καταλάβει εἰσέτι τὴν θέσιν του. Ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία, τῆς ὁποίας ἔξοχον μέλος ἦτον ὁ Ἀλκιβιάδης, συνέκειτο ἀπὸ ἄνδρας ἱκανοὺς καὶ φιλοδόξους, οἵτινες ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἀληθῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος των, ἐὰν μόνον ἠδύναντο ν' ἄρχωσιν αὐτοὶ καθ' ὁποιονδήποτε τρόπον. Πολλὰ δὲ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ἀνῆκον εἰς τὴν φατρίαν ταύτην, καί τινες δημοκράται, ὡς ὁ Πείσανδρος, εἶχον ὡσαύτως αὐτομολήσει εἰς αὐτήν. Εἶχε δ' ἤδη ἀδιαφιλονείκητον ὑπερο-

---

(1) Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνόσῳ εἶχον ἀριστοκρατίαν, ἐξέλεγον πάντοτε ἀπὸ αὐτὴν τοὺς πρώτους ἄρχοντας καὶ στρατηγούς των. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ εἰς τὰς Ἰταλικὰς δημοκρατίας τοῦ μεσαιῶνος.

(2) Ὁ μὲν Νικίας καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἡτοιμάζοντο νὰ δοκιμάσωσι τὴν δύναμίν των διὰ τοῦ ὀστρακισμοῦ· ὁ δ' Ὑπέρβολος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ ἐξορισθῇ ὁ ἕτερος αὐτῶν· ἀλλ' οὗτοι συνεννοηθέντες κρυφίως κατώρθωσαν νὰ ἐξοστρακισθῇ ὁ Ὑπέρβολος. Λέγεται δὲ (Πλούταρχ. εἰς Νικίαν 11.), ὅτι ὁ λαὸς τότον ἠγανάκτησε, διότι ἐξευτελίσθη τοιουτοτρόπως ὁ ὀστρακισμὸς, ὥστε κατήργησεν αὐτόν. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία τῆς καταργήσεως τοῦ ὀστρακισμοῦ ἦτο πιθανώτερον αἱ συμφοραὶ καὶ αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἡ παρακολουθήσασα ταύτας ἔκλειψις τῆς ἀριστοκρατίας.

χὴν τῶν ἄλλων φατριῶν κατά τε τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δραστηριότητα.

Ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Ὁ Φρύνιχος ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ θέσις του ἦτον ἐπικίνδυνος. Ἐλπίζων λοιπὸν νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, κατήγγειλεν εἰς τὸν Ἀστύοχον τὰ ἐνεργούμενα ὑπ' ἐκείνου. Ἀλλ' ὁ Ἀστύοχος ἐπορεύθη κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Μαγνησίαν, καὶ ἀνεκοίνωσε τὰ πάντα (μὲ σκοπὸν, ὡς ἐλέγετο, τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ ἰδιαίτερα συμφέροντα) εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ εἰς τὸν σατράπην. Καὶ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης ἔστειλεν ἀμέσως γνωστοποιῶν εἰς τοὺς ἐν Σάμῳ φίλους του τὰς πράξεις τοῦ Φρυνίχου, καὶ ἀπαιτῶν τὸν θάνατόν του· Ὁ δὲ Φρύνιχος, ἀπελπισθεὶς, ἔγραψε πάλιν εἰς τὸν Ἀστύοχον μεμφόμενος αὐτὸν, ὡς μὴ διατηρήσαντα τὸ ἀπόῤῥητον, καὶ προτείνων νὰ τὸν συντρέξῃ εἰς τὸ νὰ καταστρέψῃ ὁλόκληρον τὸν εἰς τὴν Σάμον Ἀθηναϊκὸν στόλον καὶ στρατόν. Ὁ δ' Ἀστύοχος ἀνεκοίνωσε καὶ ταῦτα εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην, καὶ ὁ Φρύνιχος μαθὼν τοῦτο, συνεκάλεσε τὸ στράτευμα πρὶν φθάσῃ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ἀνακοινώσας εἰς αὐτὸ, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐσκόπευε νὰ τὸ προσβάλῃ, ὡς εἶχε μάθει ἀπὸ ἀξιόπιστον πηγὴν, παρεκάλεσεν αὐτὸ νὰ ἐνασχοληθῇ μετὰ δραστηριότητος εἰς τὸ ν' ἀνεγείρῃ τείχη πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Μετ' ὀλίγον δ' ἔφθασε καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου· ἀλλὰ δὲν ἐπίστευσαν εἰς αὐτὴν, διότι ἐστοχάσθησαν, ὅτι ὁ μοναδικὸς σκοπός του ἦτο νὰ βλάψῃ τὸν Φρύνιχον.

Ἐν τούτοις ὁ Πείσανδρος ἔφθασεν ἤδη εἰς Ἀθήνας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπήντησε μεγάλην ἀντίστασιν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τοὺς φίλους τῆς δημοκρατίας· ἀλλ' ἀφοῦ ἠρώτησεν αὐτοὺς ἰδιαιτέρως ποῖον ἄλλο σχέδιον εἶχον διὰ νὰ σώσωσι τὴν πατρίδα, ἤδη ὅτε οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἰσάριθμον θαλασσίαν δύναμιν, περισσοτέρους συμμάχους, καὶ ἐλάμβανον χρήματα ἀπὸ τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Τισ-

σαφέρνην, ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι δὲν εἶχον κανὲν σχέδιον. Ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι μετὰ ταῦτα ἠδύναντο νὰ μεταῤῥυθμίσωσιν ὅ,τι δὲν τοὺς ἤρεσκεν ἀπὸ τὸ νέον πολίτευμα. Τέλος ἐξεδόθη ψήφισμα, δι' οὗ ὁ Πείσανδρος καὶ δέκα ἄλλοι ἔλαβον πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους καὶ Ἀλκιβιάδου, ὁ δὲ Διομέδων καὶ Λέων ἐστάλησαν διὰ νὰ λάβωσι τὴν στρατηγίαν ἀπὸ τὸν Φρύνιχον καὶ Σκιρωνίδην.

Ὁ Πείσανδρος λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις μετέβησαν ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης πεποιθὼς, ὅτι ἡ παρὰ τῷ Σατράπῃ ἰσχύς του δὲν ἦτο τόσον μεγάλη, ὅσον τὴν εἶχε παραστήσει, (διότι ὁ Τισσαφέρνης ἐφοβεῖτο τοὺς Πελοποννησίους, καὶ ἐπεθύμει νὰ ἐξασθενοῦν καὶ τὰ δύο μέρη), ἀπεφάσισεν, ἐν καιρῷ τῆς διαπραγματεύσεως, τὴν ὁποίαν διεξῆγεν ἐνώπιόν του, ν' ἀποδώσῃ, εἰ δυνατὸν, τὴν αἰτίαν τῆς διακοπῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ οὕτω νὰ σώσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπόληψιν. Ἐζήτησε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς, ἅπασα ἡ Ἰωνία καὶ αἱ παρακείμεναι νῆσοι νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς τὸν Βασιλέα. Ἀλλὰ, παρὰ τὴν προσδοκίαν του, οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις δὲν ἀντέτεινον εἰς τοῦτο. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην συνέντευξιν ἐζήτησεν, ὁ Βασιλεὺς νὰ δύναται νὰ κατασκευάζῃ πολεμικὰ πλοῖα καὶ νὰ πλέῃ μ' ὅσα ἐξ αὐτῶν ἤθελεν εἰς τὰ παράλιά του (1). Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ νομίσαντες, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης τοὺς ἐξηπάτησε, διέκοψαν τὴν συνδιάλεξιν παρωργισμένοι, καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σάμον.

Ὁ δὲ Τισσαφέρνης ἔπλευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Καῦνον, καὶ συνωμολόγησε νέαν συνθήκην μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐξακολουθῇ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ στόλου, διότι ἐφοβεῖτο μήπως ἤθελον νικηθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐὰν

(1) Ἰδε ἀνωτέρω σελ. 202.

τὴν ἔπαυεν, ἢ μήπως τὰ πληρώματα ἤθελον λειποτακτήσει, καὶ εἰς ἑκατέραν τῶν περιστάσεων οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ὑπερισχύσει ἄνευ τῆς συνδρομῆς του, ἢ μήπως ἤθελον ἀρχίσει οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ἡτοιμάζετο ὡσαύτως νὰ φέρῃ τὸν Φοινικικὸν στόλον κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του.

Εἰς δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπομένου ἔαρος (Ὀλυμπ. 92, 2), ὁ Σπαρτιάτης Δερκυλλίδας ἐστάλη διὰ ξηρᾶς μετὰ μικρᾶς δυνάμεως ἀπὸ τὴν Μίλητον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡ δ' Ἄβυδος ἀπεστάτησεν ἀμέσως, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἡ Λάμψακος ἐμιμήθη τὸ παράδειγμά της. Ἀλλ' ὁ Στρομβιχίδης ἐλθὼν ἀπὸ τὴν Χίον μετὰ 24 πλοίων, καὶ ἀποβὰς ἐνίκησε τοὺς Λαμψακηνούς, καὶ κυριεύσας ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν. Ἀφοῦ δέ, προσβαλὼν, δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἄβυδον, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σηστὸν καὶ ὠχύρωσεν αὐτήν. Κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον οἱ Χῖοι ἦσαν ἰσχυρότεροι παρὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Εἰς προσβολήν δέ τινα κατὰ τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηναίων, γενομένην κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος, ἐφονεύθη ὁ Πεδάριτος· ἀλλ' ὁ Λέων, γενναῖος ἀξιωματικὸς, ὅστις ἦτον στρατηγὸς 12 τριηρῶν εἰς Μίλητον, ἔπλευσεν εἰς Χίον, καὶ ἑνωθεὶς μὲ 24 πλοῖα ἐκ Χίου ἐναυμάχησε κατὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἀπὸ 32 πλοῖα συγκειμένου. Καὶ ἡ μὲν νὺξ διεχώρισε τὰ διαμαχόμενα μέρη· οἱ δὲ Χῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὸν λιμένα, χωρὶς νὰ νικηθῶσιν εἰς τὴν μάχην.

Ἡ δημοκρατία τῶν Ἀθηναίων εἶχεν ἤδη καταλυθῇ. Ὅτε δ' ὁ Πείσανδρος καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἦλθον εἰς Σάμον, εὗρον τὴν φατρίαν των ἰσχυρὰν εἰς τὸ στράτευμα. Τινὲς δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν Σαμίων ἐπεθύμουν ἤδη τὴν ὀλιγαρχίαν, καὶ προθύμως παρεδέχθησαν τοὺς λόγους τοῦ Πεισάνδρου, καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο τόσον συντελεστικὰ, ὥστε ἐστοχάζοντο, ὅτι ἠδύναντο ν' ἀποτολμήσουν τὴν ἐπιθυμητὴν μεταρρύθμισιν ἄνευ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἐπειδὴ δ' οὗτοι ἔμελλον νὰ λαμβά-

νουν ὅλας τὰς ὠφελείας, ἐσυμφώνησαν νὰ συνεισφέρωσι γενναίως ἐξ ἰδίων των δι' ὅλα τ' ἀναγκαῖα ἔξοδα. Ἀπεφασίσθη δὲ, ὅτι ὁ Πείσανδρος καὶ πέντε ἀπὸ τοὺς ἄλλους πρέσβεις νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, φροντίζοντες νὰ καθιστῶσιν ὀλιγαρχίας εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας διήρχοντο. Οἱ δ' ἄλλοι πέντε ἐστάλησαν εἰς διάφορα μέρη πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Εἷς δ' ἐξ αὐτῶν ὁ Διοτρέφης ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Θάσον, ἐνῷ ἐπορεύετο πρὸς τὴν Θρᾴκην, καὶ κατέλυσε τὴν ἐκεῖ δημοκρατίαν. Ἀφοῦ δ' ἀνεχώρησεν, οἱ Θάσιοι ἀνῳκοδόμησαν τὸ τεῖχος τῆς πόλεώς των, καὶ ὅσοι ἐκ τῶν πολιτῶν των εἶχον ἐξορισθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐφρόνουν τὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπέστρεψαν. ἐπρομηθεύθησαν δὲ καὶ πλοῖα, καὶ τότε ἡ νῆσος ἀπεστάτησε. Τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας χώρας· διότι ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία πανταχοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ ἀμφίβαλλε περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Ἀθήναις.

Ὅτε δὲ τὸ παρλθὸν ἔτος ὁ Πείσανδρος ἀνεχώρει ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀνέθεσεν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς συλλόγους (συνωμοσίας) (1), οἱ ὁποῖοι πρὸ καιροῦ ὑπῆρχον εἰς τὴν πόλιν, νὰ πράξουν πᾶνθ' ὅσα ἠδύναντο πρὸς κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Οὗτοι δ' ἐνήργουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετὰ δραστηριότητος, καὶ μάλιστα ἐδολοφόνησαν ἀρχιδημαγωγόν τινα ὀνομαζόμενον Ἀνδροκλῆν, καί τινας ἄλλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐφοβοῦντο

(1) Τὰ μέλη τῶν συλλόγων τούτων ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπερασπίζωνται καὶ νὰ ὑποστηρίζωνται ἀμοιβαίως καθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ ἀρχῶν καὶ δικῶν. Οὗτοι δ' οἱ σύλλογοι, ὡς καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι, ὀλίγον ἐφρόντιζον, ὡς εἴδομεν, περὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν των. Εἰς τὴν Ῥώμην ὑπῆρχον παρόμοιοι ἀριστοκρατικοὶ σύλλογοι (Διονυσ. Ἀλικαρν. ά, 30. ιά. 3. — Λίβιος θ' 26), καὶ δημοκρατικοὶ ὡσαύτως (Ἱστορ. τῆς Ῥώμης σελ. 395, 443). Ἡ Καρχηδὼν εἶχεν ὡσαύτως πολιτικοὺς συλλόγους.

ἀντίστασιν. Διὰ δὲ τοῦ τρόμου (διότι οὐδεὶς ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἢ ποῖοι ἦσαν) οὗτοι εἶχον ἐπικρατήσει εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὴν συνέλευσιν. Ὅλοι δ' οἱ ῥήτορες ἦσαν ἐκ τῆς φατρίας των. Περὶ παντὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον ἔμελλον νὰ συζητήσωσι, συνεννοοῦντο προηγουμένως συναλλήλως. Ἐὰν δὲ κανεὶς ἀνθίστατο, ἦτον ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος, ὅτι ἤθελεν ἀποθάνει ἀπὸ αἰφνίδιον θάνατον.

Ὅτε δ' ὁ Πείσανδρος ἔφθασε, συνεκροτήθη συνέλευσις, καὶ δέκα ἄνδρες ἐξελέχθησαν διὰ νὰ συντάξωσι πολίτευμα εἰς ὡρισμένην ἡμέραν. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν ταύτην συνεκροτήθη συνέλευσις εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Κολωνῷ, 10 περίπου στάδια μακρὰν τῆς πόλεως. Οἱ δὲ Δέκα ἄνδρες ἐπρότειναν ἁπλῶς, ὅτι πᾶς Ἀθηναῖος ἦτον ἐλεύθερος νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του περὶ τῆς προκειμένης μεταβολῆς. Γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεως ταύτης, καὶ ἀφαιρεθέντος τοιουτοτρόπως τοῦ φόβου, ὁ Πείσανδρος ἐπρότεινε ν' ἀναμορφωθῶσιν αἱ ἀρχαί, καὶ νὰ μὴ λαμβάνωσι πλέον μισθοδοσίαν εἰμὴ ὅσοι ἐστρατεύοντο· νὰ διορισθῶσι δὲ πέντε πρόεδροι, οἵτινες νὰ ἐκλέξωσιν 100 ἄνδρας, ἕκαστος τῶν ὁποίων νὰ ἐκλέξῃ τρεῖς, καὶ οὗτοι οἱ 400 νὰ συγκροτήσουν συμβούλιον μὲ ἀπεριόριστον δύναμιν· οἱ δὲ Τετρακόσιοι, καὶ μόνοι αὐτοί, νὰ συγκαλοῦν τὴν συνέλευσιν ὁσάκις ἔκρινον εὔλογον· ἡ δὲ συνέλευσις νὰ περιλαμβάνῃ μόνον 5,000 ἄνδρας, καὶ οὗτοι νὰ ἦναι ἐξ ἐκείνων, ὅσοι ἠδύναντο μάλιστα νὰ βοηθῶσι καὶ μὲ χρήματα καὶ μὲ τα ἴδια αὐτῶν σώματα τὴν πόλιν.

Ἂν δὲ καὶ ὁ Πείσανδρος ἐξέφρασε τὴν γνώμην ταύτην, οὗτος δὲν ἦτον ἀληθῶς εἰμὴ ἁπλοῦν ὄργανον· διότι ὁ παρασκευάσας ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπιμεληθεὶς τὰ πάντα ἦτον ὁ Ἀντιφῶν, ὅστις, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, ὑπερεῖχεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του κατὰ τὴν ἱκανότητα (1)· ἀλλὰ τὰ ἔξοχα προτερήματά του

(1) Οὗτος ἐπωνομάσθη ἀπὸ τον Οὐαχσμοὺθ ὁ Σιέβης τῶν Αθηνῶν.

κατέστησαν αὐτὸν ὕποπτον εἰς τὸν ἀπαίδευτον δῆμον καὶ εἰς τοὺς ἰδιοτελεῖς ἀρχηγούς του, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἦλθε ποτὲ εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐβοήθει μόνον μὲ τὰς συμβουλάς του τοὺς ἔχοντας δημοσίας ἢ ἰδιωτικὰς δίκας. Ἄλλο δὲ δραστήριον ὄργανον ἦτο Θηραμένης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἅγνωνος, ὅστις καὶ αὐτὸς ἦτον ἱκανὸς καὶ εὔγλωττος (1). Ὁ δὲ φόβος καὶ τὸ κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου μῖσος ἔπεισαν ἤδη τὸν Φρύνιχον νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ὀλιγαρχίας, φρονῶν ὅτι διὰ τῆς συστάσεως αὐτῆς ἤθελεν ἐμποδισθῇ ἡ κάθοδος ἐκείνου. Οὗτοι δὲ καὶ ἄλλοι ἱκανοὶ ἄνδρες κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν εἰς τὸ νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδα ἀπελάμβανεν ἤδη, ἀφοῦ μάλιστα ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τοῦ χρόνου τούτου εἶχε συνειθίσει ν' ἄρχῃ τοσούτων ἄλλων πολιτειῶν. Εἰς πᾶν δ' ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος τὴν μεταβολὴν ταύτην ἤθελον ἀκολουθήσει πιθανῶς σφαγαὶ καὶ αἱματοχυσίαι· ἀλλὰ πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηνῶν τὰ ῥεῖθρα τοῦ αἵματος τῶν πολιτῶν, τὰ ὁποῖα ἐχύνοντο εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, δὲν ἔῤῥευσαν ποτὲ εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν.

Ἀκολούθως δὲ προέβησαν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς τῶν Πεντακοσίων. Ἐπειδὴ δ' ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἤδη καθ' ἡμέραν εἰς τὰ ὅπλα ἕνεκα τοῦ ἐν Δεκελείᾳ ἐχθροῦ, κατὰ τὴν προσδιωρισμένην ἡμέραν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς μὴ ὄντας ἐκ τῆς ὀλιγαρχικῆς φατρίας ν' ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰς θέσεις των, κατὰ τὸ σύνηθες· οἱ δὲ λοιποὶ διετάχθησαν νὰ μένωσιν εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ νὰ μὴ κινηθῶσιν, ἐὰν δὲν ἔβλεπον ἐνεργουμένην ἀντίστασιν. Ἦτον ὡσαύτως εἰς τὰ ὅπλα σῶμά τι ὁπλιτῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Πείσανδρος εἶχε φέρει ἀπὸ τὰς νήσους. Οἱ δὲ Τετρακόσιοι τότε φέροντες ἕκαστος κεκρυμμέ-

(1) Ὁ Θηραμένης παρωνομάσθη Κόθορνος διὰ τὸ εὐμετάβολον τοῦ χαρακτῆρός του, ἐπειδὴ ὁ δραματικὸς κόθορνος ἠδύνατο νὰ χρησιμεύῃ εἰς ἑκάτερον τῶν ποδῶν.

νον ξιφίδιον, καὶ ἀκολουθούμενοι ἀπὸ ἑκατὸν εἴκοσι νέους, οἵτινες εἶχον πάντοτε ἑτοίμους τοὺς βραχίονάς των εἰς τὰς διαταγάς των, εἰσῆλθον εἰς τὴν βουλὴν (1). Ἐπρόσφεραν δ' εἰς τοὺς Πενταχοσίους τὴν χρεωστουμένην ἀντιμισθίαν των, καὶ ἐπροσκάλεσαν αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας των· Οὗτοι δὲ λαβόντες ἡσύχως τὰ χρήματα ὑπήκουσαν. Ἔπειτα δ' οἱ Τετρακόσιοι ἐξελέξαντο προέδρους (Πρυτάνεις), καὶ ἐπρόσφεραν τὰς συνήθεις προσευχὰς καὶ θυσίας εἰς τοὺς θεούς. Ἐκυβέρνων, ὡς ἦτον ἑπόμενον, μετ' αὐστηρότητος· ἐθανάτωσαν δ' ὀλίγους ἄνδρας, ἐξώρισάν τινας καὶ ἐφυλάκισαν ἄλλους. Ἕνεκα δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου δὲν ἠθέλησαν ν' ἀνακαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους, ὡς τοῦτο ἦτο σύνηθες εἰς παρομοίας περιστάσεις.

Ἡ δὲ νέα κυβέρνησις ἐπιθυμοῦσα, ὡς ἦτον ἑπόμενον, τὴν φιλίαν τῆς Λακεδαίμονος, ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν Ἆγιν· ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν οὗτος, νομίζων ἴσως, ὅτι ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, μετεκάλεσε στρατεύματα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἑνώσας αὐτὰ μὲ τὸν στρατόν του ἐπροχώρησεν ἕως εἰς αὐτὰ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Οὐδεμία ὅμως ταραχὴ συνέβη, καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ οἱ ψιλοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐνίκησαν μέρος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ. Ἔπειτα δ' ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Δεκέλειαν, καὶ βλέπων, ὅτι ἡ κυβέρνησις ἦτον ἰσχυροτέρα παρ' ὅσον ἤλπιζε, συγκατετέθη εἰς τὸ νὰ σταλῇ πρεσβεία εἰς Σπάρτην.

Οἱ δὲ συγκροτοῦντες τὴν κυβέρνησιν ἐθεώρησαν σπουδαιότερον νὰ προσελκύσουν εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐν Σάμῳ στρατόν. Ἔστειλαν λοιπὸν ἐκεῖσε 10 ἀπεσταλμένους μὲ τὴν παραγγελίαν τοῦ νὰ εἴπωσιν, ὅτι ἡ σύστασις τῆς ὀλιγαρχικῆς κυβερνήσεως

(1) Ἀπαράλλακτα ὡς ὁ Κρόμουελ διέλυσε τὸ Μακροχρόνιον Κοινοβούλιον.

ἐγένετο πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον, ὅτι ἡ διεύθυνσις τῶν πραγμάτων ἦτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Πέντε Χιλιάδων, καὶ ὄχι εἰς μόνας τὰς τῶν Τετρακοσίων, καὶ νὰ ὑπομνήσουν εἰς αὐτὸν, ὅτι ἕνεκα τοῦ πολέμου καὶ ἄλλων περιστάσεων, ποτὲ δὲν συνέπεσε νὰ βουλευθῶσι πέντε χιλιάδες πολῖται, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ἦτον ἡ ὑπόθεσις.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀπέβησαν ἄλλως εἰς Σάμον. Οἱ δημοκράται Σάμιοι, τοὺς ὁποίους ὁ Πείσανδρος εἶχε πείσει νὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ τῆς ὀλιγαρχίας, ἠριθμοῦντο εἰς τριακοσίους, καὶ συνυπεχρεώθησαν ἐνόρκως νὰ καταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν. Οὗτοι λοιπὸν συνεννοηθέντες μὲ τὸν Χαρμῖνον καί τινας ἐκ τῶν ὀλιγαρχικῶν Ἀθηναίων, ἐφόνευσαν τὸν πρώην δημαγωγὸν Ὑπέρβολον, καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ προσβάλωσι τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν, ἥτις μαθοῦσα ταῦτα, προσέφυγεν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Λέοντος καὶ Διομέδοντος, τοῦ τριηράρχου Θρασυβούλου καὶ τοῦ Θρασύλλου, ἄρχοντος τάξεώς τινος ὁπλιτῶν (ὅλων ἐναντίων εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν). Οὗτοι δ' ὡμίλησαν πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἰδίως δὲ πρὸς τοὺς Παράλους, ἢ τὸ πλήρωμα τῆς Παράλου τριήρους, οἵτινες ἦσαν ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ ὅτε οἱ τριακόσιοι προσέβαλλον τὸν λαὸν, οὗτος βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐνίκησεν αὐτοὺς φονεύσας καὶ τριάκοντα· καὶ τρεῖς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐξωρίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπετάγησαν ἡσύχως εἰς τὴν δημοκρατίαν. Τὸ μὲν ἐν Σάμῳ στράτευμα, ἀγνοοῦν τὴν γενομένην ἐν Ἀθήναις μεταβολὴν, ἔστειλεν ἐκεῖσε τὴν Πάραλον καὶ ἐπ' αὐτῆς τὸν Χαιρέαν διὰ ν' ἀναγγείλῃ τὰ γεγονότα. Οἱ δὲ Τετρακόσιοι ἔρριψαν δύο ἢ τρεῖς ἐκ τῶν Παράλων εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ μεταβιβάσαντες τοὺς λοιποὺς εἰς ἄλλο πλοῖον, ἔστειλαν αὐτοὺς νὰ φυλάττωσιν εἰς τὴν Εὔβοιαν. Ἀλλ' ὁ Χαιρέας διαφυγὼν, ἦλθεν εἰς Σάμον, καὶ ἀνέφερεν εἰς τὸ στράτευμα ψεύδη περὶ τῶν ἀπηνειῶν τῶν Τετρακοσίων, καὶ περὶ

τοῦ σκοποῦ αὐτῶν τοῦ νὰ συλλάβωσι καὶ θανατώσωσι τοὺς συγγενεῖς τῶν στρατιωτῶν, ὅσοι δὲν ἤθελον κηρυχθῇ ὑπὲρ αὐτῶν. Οἱ δὲ στρατιῶται, ἐρεθιζόμενοι ἀπὸ τὰς συκοφαντίας ταύτας, ἐπορεύοντο εἰς τὴν ἔξαψιν τοῦ θυμοῦ των διὰ νὰ ἐπιπέσουν ὅλοι κατὰ τῶν φίλων τῆς ὀλιγαρχίας· ἀλλ' οἱ μετριόφρονες ἐμπόδισαν αὐτοὺς, καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θρασυβούλου καὶ Θρασύλλου, ὅλον τὸ στράτευμα ὁμοῦ καὶ οἱ Σάμιοι ὡρκίσθησαν νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν δημοκρατίαν, νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Πελοποννησίων, νὰ ἦναι πολέμιοι τῶν Τετρακοσίων, καὶ νὰ μὴ συνδιαλλαγῶσι ποτὲ μετ' αὐτῶν. Ἀκολούθως συνεκροτήθη συνέλευσις, ἥτις καθήρεσεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοὺς στρατηγοὺς καὶ τριηράρχους, τοὺς ὁποίους ὑπώπτευε, καὶ ἐψήφισε νέους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Θράσυλλος κατέλαβον ἐξόχους θέσεις.

Οἱ στρατιῶται ἀποστατήσαντες, διὰ νὰ εἴπω οὕτως, ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος των, ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ τῆς καταστάσεώς των. Ἐσυλλογίζοντο, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἡ δύναμις τῆς πολιτείας· ὅτι, ἐπειδὴ εἶχον τὸν στόλον, ἠδύναντο νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς συμμάχους νὰ πληρόνωσι τοὺς φόρους εἰς αὐτούς. ὅτι, ἐὰν οἱ ἐν τῇ πόλει ὀλιγαρχικοὶ δὲν μετέβαλλον τὴν ὀλιγαρχίαν εἰς δημοκρατίαν, οἱ στρατιῶται ἠδύναντο καὶ ν' ἀποκλείσωσι τὸν Πειραιᾶ· ὅτι ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν Σάμον ὡς πατρίδα· ὅτι, ἐὰν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐλάμβανε τὴν ἄδειαν τῆς καθόδου μετ' ἀσφαλείας, προθύμως ἤθελε παρέξει εἰς αὐτοὺς τὴν συμμαχίαν τοῦ Βασιλέως· καὶ ὅτι, ἐὰν ἀπετύγχανον εἰς ὅλα ταῦτα, ἔχοντες τοιοῦτον στόλον ἤθελον εὕρει ταχέως πόλεις καὶ χώρας ἀλλαχοῦ διὰ νὰ μετοικήσωσι.

Τὸ στράτευμα ἀκολούθως ἐψήφισε τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ὁ Θρασύβουλος αὐτὸς σταλεὶς ἔφερεν αὐτὸν εἰς Σάμον. Συγκαλεσθείσης δὲ συνελεύσεως, ὁ Ἀλκιβιάδης ἐμεγάλυνεν ὑπερβαλόντως τὴν ἰσχύν του παρὰ τῷ σατράπῃ,

ὅςτις, ὡς ἔλεγεν, ἐδήλωσεν εἰς αὐτὸν, ὅτι ἤθελε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἂν ἔμελλε νὰ πωλήσῃ πρὸς τοῦτο καὶ αὐτήν του τὴν κλίνην, καὶ ὅτι ἤθελε φέρει τὸν Φοινικικὸν στόλον διὰ νὰ ἑνωθῇ μ' αὐτοὺς, καὶ ὄχι μὲ τοὺς Πελοποννησίους· δὲν ἤθελεν ὅμως πιστεύσει ἄλλως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐκτὸς ἐὰν ὁ Ἀλκιβιάδης κατελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἤθελε δώσει ὑπόσχεσιν πίστεως εἰς αὐτόν. Τὸ δὲ πλῆθος, πλῆρες χαρᾶς καὶ ἐλπίδος, ἐχειροτόνησεν αὐτὸν ἀμέσως στρατηγὸν, καὶ ἐπέμενε νὰ ἐκπλεύσῃ πάραυτα εἰς τὸν Πειραιᾶ, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῶν Τετρακοσίων· ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης τοὺς ἐμπόδισεν ἀπὸ τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο σχέδιον. Ἔπειτα δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Τισσαφέρνην διὰ νὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη δύναμιν, διότι ὁ σκοπὸς του ἦτο τὸν μὲν σατράπην νὰ φοβίζῃ διὰ τῶν Ἀθηναίων, τοὺς δ' Ἀθηναίους διὰ τοῦ σατράπου πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος.

Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἕνεκα τῆς αἰσχροκερδείας καὶ ἀδρανείας τοῦ Ἀστυόχου, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους διχονοίας, καὶ προσέτι τῆς διαγωγῆς τοῦ σατράπου, δὲν εἶχον λάβει τὴν ἐλαχίστην ὠφέλειαν ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλαν ἤδη νέον ναύαρχον τὸν Μίνδαρον, διὰ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀνάξιον Ἀστύοχον.

Ἡ δὲ παρὰ τῶν Τετρακοσίων πρεσβεία πρὸς τὴν Σπάρτην εἶχε σταλῆ διὰ θαλάσσης ἐπὶ τριήρους, τῆς ὁποίας τὸ πλήρωμα συνέκειτο ἀπὸ τοὺς Παράλους· ἀλλ' ἀντὶ νὰ πλεύσωσιν εἰς Λακωνίαν, ἔφεραν τὸ πλοῖον εἰς Ἄργος, καὶ παρέδωκαν τοὺς πρέσβεις αἰχμαλώτους εἰς τοὺς Ἀργείους. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀργεῖοι ἐφοβοῦντο πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν, ἡνώθησαν προθύμως μὲ τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν, καὶ ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Σάμον μὲ τοὺς Παράλους, οἵτινες ἔπλευσαν ἐκεῖσε. Ἔφθασαν δὲ συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν πρεσβείαν τῶν Τετρακοσίων, ἥτις

εἶχεν ἐμποδισθῇ εἰς Δῆλον· ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχεν ὡσαύτως ἐπιςρέψει εἰς Σάμον. Συγκροτηθείσης τότε συνελεύσεως, οἱ ςρατιῶται μετὰ δυσκολίας ἐπείσθησαν ν' ἀκούσωσι τὴν ἀπολογίαν τῶν Τετρακοσίων κατὰ τῶν συκοφαντιῶν τοῦ Χαιρέα· ἦσαν δὲ πρόθυμοι νὰ πλεύσωσιν ἀμέσως εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἂν ἔπραττον τοῦτο, οἱ Πελοποννήσιοι ἤθελον γείνει ἀπόλυτοι κύριοι τῆς Ἰωνίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅςτις μόνος εἶχε τὴν δύναμιν, τοὺς ἀνεχαίτισε πάλιν, παρέχων οὕτως οὐσιωδεστάτην ὠφέλειαν εἰς τὴν πατρίδα του. Εἰς δὲ τοὺς πρέσβεις ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν εἶχε καμμίαν ἀντίῤῥησιν ὡς πρὸς τὴν συνέλευσιν τῶν Πεντακισχιλίων· ἀλλ' ὅτι ἡ βουλὴ τῶν Τετρακοσίων ἔπρεπε νὰ διαλυθῇ, καὶ ν' ἀποκατασταθῇ ἡ βουλὴ τῶν Πεντακοσίων ὡς καὶ πρότερον. Ἐσύστησε δὲ τὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ δύνανται οἱ στρατιῶται νὰ ἔχουν ἀρκούντως τὴν τροφήν των, καὶ ἐσυμβούλευσε ν' ἀνθίστανται ἐντόνως κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Εὐχαριστήσας δὲ τοὺς Ἀργείους, τοὺς παρεκάλεσε νὰ ἦναι ἕτοιμοι διὰ νὰ βοηθήσωσι, χρείας καλούσης.

Οἱ μὲν πρέσβεις ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας· ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἔπλευσε μὲ δέκα τρία πλοῖα πρὸς τὴν Ἄσπενδον, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Φοινικικὸς στόλος, ἀπὸ 149 πλοῖα συγκείμενος, καὶ ὅπου εἶχε μεταβῇ ὁ Τισσαφέρνης συνωδευμένος ἀπό τινας Σπαρτιάτας. Ὑπεσχέθη δ' εἰς τὰ στρατεύματα, ὅτι διὰ τῆς παρὰ τῷ σατράπῃ ἰσχύος του ἤθελεν ἐνεργήσει οὕτως, ὥστε ἐὰν ὁ εἰρημένος στόλος δὲν ἡνώνετο μετ' αὐτῶν, νὰ μὴ ἑνωθῇ καὶ μετὰ τῶν Πελοποννησίων, διότι ἐγνώριζε κάλλιστα, ὅτι ὁ Τισσαφέρνης δὲν ἐσκόπευε νὰ βοηθήσῃ δι' αὐτοῦ οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο μέρος.

Ὅτε δ' οἱ πρέσβεις ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας, εὗρον τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς φατρίας των διχονοοῦντας πρὸς ἀλλήλους. Τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν, οἷον ὁ Θηραμένης καὶ ὁ Ἀριστοκράτης, τῶν

όποίων μοναδικὸς σκοπὸς ἦτο νὰ λάβουν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας, ἤρχισαν ἤδη νὰ στοχάζωνται, ὅτι ἡ δημοκρατία ἦτο συμφερωτέρα εἰς αὐτοὺς (1)· ὁ δὲ Ἀντιφῶν, Φρύνιχος, Πείσανδρος καὶ ἄλλοι ἔμενον σταθεροὶ εἰς τὰς ἀρχάς των. Οὗτοι δὲ βλέποντες, ὅτι δὲν ἦτο πλέον καιρὸς ἀναβολῆς, ἔστειλαν τὸν Ἀντιφῶντα, Φρύνιχον, καὶ δέκα ἄλλους εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ προσπαθήσουν νὰ συνομολογήσουν συμμαχίαν, καὶ ἔκτιζον προθυμότερον τὰ τείχη, τὰ ὁποῖα εἶχον ἤδη ἀρχίσει κατὰ τὴν Ἠετιώνειαν, ὡς ὠνομάζετο ἓν τῶν ἄκρων κατὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος Πειραιῶς, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἐξουσίαν τῆς εἰσόδου· Τὸ δὲ τεῖχος τοῦτο κατέστησαν γενικὴν σιταποθήκην, ὅπου μετεφέρθη ὅλος ὁ ἐν τῇ πόλει σῖτος, καὶ ὅπου ἀπεβιβάζετο ὅλος ὁ ἔξωθεν εἰσαγόμενος.

Ὁ δὲ Θηραμένης καὶ ἡ φατρία του διϊσχυρίζοντο, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ φρουρίου τούτου δὲν ἦτο τὸ νὰ ἐμποδίσωσι τὸ κατὰ τὴν Σάμον στράτευμα, ἂν ἐπέπλεε κατὰ τοῦ Πειραιῶς, ἀλλὰ τὸ νὰ δεχθῶσι τὸν ἐχθρὸν, καὶ διεβεβαίονον, ὅτι στόλος 42 πλοίων, ὅστις ἡτοιμάζετο νὰ πλεύσῃ ἀπὸ τὴν Λακωνίαν εἰς τὴν Εὔβοιαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ λαοῦ τῆς νήσου ταύτης, ἦτον ἀληθῶς προσδιωρισμένος διὰ τὴν Ἠετιώνειαν. Ὁ δὲ Θουκυδίδης φρονεῖ, ὅτι δὲν εἶχον πολὺ ἄδικον κατὰ τοῦτο, διότι ὁ Πείσανδρος καὶ οἱ φίλοι του ἔτρεμον τόσον τὴν δημοκρατίαν, ὥστε ἐπροτίμων νὰ ἴδωσι τὴν πόλιν ἄνευ τειχῶν ἢ πλοίων εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ, παρὰ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἐπανελθοῦσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ.

Τὰ πράγματα ἤγγιζον ἤδη εἰς κρίσιν μεταξὺ τῶν δύο φατριῶν. Ἐνῷ ὁ Φρύνιχος ἤρχετό ποτε ἀπὸ τὴν βουλὴν,

---

(1) Λυσίας κατὰ Ἐρατοσθένους 126, 10.

καθ' ὃν καιρὸν μάλιστα ἡ ἀγορὰ ἦτο πλήρης, ἐπληγώθη θανατηφόρως ἀπὸ ἄγνωστον χεῖρα (1). Καὶ ὁ μὲν δολοφόνος διέφυγε· Ἀργεῖος δέ τις, συνένοχος αὐτοῦ, συνελήφθη καὶ ἐβασανίσθη ἀπὸ τοὺς Τετρακοσίους, ἀλλὰ τίποτε θετικὸν δὲν ὡμολόγησεν. Ὁ δὲ Θηραμένης καὶ οἱ φίλοι του ἔγειναν τολμηρότεροι, καὶ ἐπειδὴ ὁ Πελοποννησιακὸς στόλος, ἀφοῦ ἔφθειρε τὴν Αἴγιναν ἦτο προσωρμισμένος εἰς Ἐπίδαυρον, ὁ Θηραμένης ἐκήρυξεν, ὅτι ὁ σκοπός του ἦτο καταφανής, καὶ ὅτι ἦτον ἤδη πλέον καιρὸς νὰ κινηθῶσιν. Ἀμέσως λοιπὸν οἱ ὁπλῖται, οἵτινες ὠχύρονον τὴν Ἠετιώνειαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ἀριστοκράτης ὡς ταξιάρχης αὐτῶν, συνέλαβον καὶ ἐφυλάκισαν τὸν στρατηγόν των Ἀλεξικλῆν. Οἱ μὲν Τετρακόσιοι, μαθόντες τοῦτο, ἠπείλησαν τὸν Θηραμένην καὶ τοὺς φίλους του· ὁ δὲ Θηραμένης δικαιολογούμενος εἶπεν, ὅτι εἶναι πρόθυμος ν' ἀπέλθῃ πρὸς ἐλευθέρωσιν τοῦ Ἀλεξικλέους· παραλαβὼν ἑπομένως ἕνα τῶν συμφατριαστῶν αὐτοῦ ἐκίνησε πρὸς τὸν Πειραιᾶ· ὁ δ' Ἀρίσταρχος ἐκ τῆς ἄλλης φατρίας, καὶ οἱ νεώτεροι ἱππεῖς ὥδευον τὴν αὐτὴν ὁδόν. Ἐγίνετο δὲ μέγας καὶ ἐκπληκτικὸς θόρυβος, διότι οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Πειραιεὺς ἐκυριεύθη, καὶ ὁ Ἀλεξικλῆς ἐφονεύθη, οἱ δ' ἐν Πειραιεῖ, ὅτι ὁλόκληρος ἡ δύναμις τῆς πόλεως κατήρχετο ἐναντίον αὐτῶν.

Ὁ μὲν Θηραμένης στρατηγὸς ὢν καὶ αὐτὸς, ὠργίζετο κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅτε ἔφθασεν εἰς Πειραιᾶ, οἱ ὁπλῖται ὅμως ἐξηκολούθουν εἰσέτι νὰ κρημνίζωσι τὸ φρούριον. Ἠρώτησαν δ' αὐτὸν ἐὰν ἐστοχάζετο, ὅτι τοῦτο τὸ φρούριον ἔγεινε μὲ καλὸν σκοπὸν, καὶ ἐὰν ἐσύμφερε μᾶλλον νὰ τὸ καταστρέ-

(1) Ὁ Θουκυδίδης λέγει (ή. 92), ὅτι ὁ δολοφόνος ἦτον εἷς ἐκ τῶν περιπόλων. Οὗτοι δ' ἦσαν νέοι Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἔχοντες ἡλικίαν μεταξὺ τῶν 17 καὶ 19 ἐτῶν, ἐξεπλήρουν χρέη φρουρᾶς κατὰ τὰ μεθόρια φρούρια.

ψωσιν· οὗτος δ' ἀπεκρίθη, ὅτι ἐὰν οὗτοι ἐνόμιζον καλὸν νὰ κατεδαφισθῇ, καὶ αὐτὸς ἐνέκρινε τὴν γνώμην των. Ἐξηκολούθουν λοιπὸν τὴν κατεδάφισιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἤδη καὶ ἄλλοι μέρος. Ἔγεινε δ' ἡ ἑξῆς πρόσκλησις εἰς τὸ πλῆθος, « Ὁ θέλων νὰ ἄρχωσιν οἱ Πεντακισχίλιοι, καὶ ὄχι οἱ Τετρακόσιοι, ἂς ἔλθῃ εἰς τὸ ἔργον. » Ἔλεγον δ' ἐκ προφυλάξεως τὸ ὄνομα τῶν Πεντακισχιλίων, καὶ ὄχι τοῦ δήμου, διότι ἄλλως ἠδύναντο νὰ κατηγορηθῶσιν ὡς προδόται. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν, ἀφοῦ τὸ φρούριον ἐκρημνίσθη, ἀπέλυσαν τὸν Ἀλεξικλῆν, καὶ μεταβάντες εἰς τὸ κατὰ τὴν Μουνυχίαν θέατρον τοῦ Βάκχου, συνεκρότησαν ἔνοπλον συνέλευσιν· ἐκεῖθεν δ' ἐκίνησαν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ἐτάχθησαν εἰς τὸ Ἀνάκειον (1). Ἐνταῦθα ἐλθόντες πρέσβεις παρὰ τῶν Τετρακοσίων, καὶ ὁμιλήσαντες εἰς αὐτοὺς κατ' ἰδίαν, τοὺς παρεκάλεσαν νὰ μὴ διαφθείρωσι τὴν πολιτείαν δι' ἐμφυλίου διαιρέσεως, βεβαιοῦντες αὐτούς, ὅτι κατὰ πρῶτον θέλουν ἀναδείξει τοὺς Πεντακισχιλίους, οἵτινες θέλουν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐκλέγωσιν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν μελῶν τοὺς Τετρακοσίους καθ' ὅποιον τρόπον ἤθελον. Τοῦτο δὲ κατεπράϋνεν αὐτοὺς μεγάλως, καὶ ὡρίσθη ἡμέρα, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ γείνῃ συνέλευσις εἰς τὸ Διονύσιον (2) διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πάντα.

Τὴν δὲ προσδιωρισμένην ἡμέραν ὁ λαὸς συνήρχετο εἰς τὸ Διονύσιον, ὅτε ἔφθασεν ἀγγελία, ὅτι ὁ ἐχθρὸς παρέπλεε τὴν Σαλαμῖνα. Ὅλοι δ' ἔσπευσαν εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἄλλοι μὲν εἷλκυον τριήρεις εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι δὲ εἰσέβαινον εἰς αὐτάς, καί τινες ἄλλοι ἔτρεχον πρὸς φυλακὴν τῶν τειχῶν καὶ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος. Οἱ Πελοποννήσιοι ὅμως περι-

(1) Ὁ ναὸς τῶν Ἀνάκων ἢ Βασιλέων, ὡς ὠνομάζετο ὁ ναὸς τῶν Διοσκούρων. Ἦτο δὲ πολλὰ πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως.

(2) Θέατρον τοῦ Βάκχου εἰς τὴν πόλιν.

πλεύσαντες τὸ Σούνιον, μετέβησαν εἰς τὸν Ὠρωπὸν, ὅπου ἀπέβησαν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, φοβούμενοι περὶ τῆς Εὐβοίας, ἥτις ἦτον ἤδη τὸ πᾶν ὡς πρὸς αὐτοὺς, ἐπλήρωσαν ὅσας τριήρεις εἶχον, καὶ ἀπέστειλαν αὐτὰς εἰς βοήθειάν της. Αὗται δὲ μετὰ τῶν σταθμευουσῶν εἰς Εὔβοιαν συνεποσοῦντο εἰς 36, ὁ δ' ἐχθρικὸς στόλος συνέκειτο ἀπὸ 42. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐστάθμευον εἰς Ἐρέτριαν, 60 στάδια μακρὰν τοῦ Ὠρωποῦ κειμένην. Ὁ δὲ Σπαρτιάτης στρατηγὸς, ἀφοῦ τὰ πληρώματά του ἐγεύθησαν, διέπλευσε τὸν πορθμὸν, ἅμα ἐδόθη τὸ σημεῖον ἀπὸ τοὺς ἐν Ἐρετρίᾳ φίλους του. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἦσαν διεσπαρμένοι ζητοῦντες τροφὰς, διότι οἱ Ἐρετριεῖς ἐφρόντισαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν αἱ τροφαὶ ἀπὸ τὴν ἀγοράν. Εἰσέβησαν ὅμως εἰς τὰ πλοῖα, ὅσον ἠδύναντο ταχύτερον, καὶ ἐναυμάχησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλὰ ταχέως ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ κατεδιώχθησαν εἰς τὴν ξηρὰν, ἀπωλέσαντες εἴκοσι δύο πλοῖα. Μετ' ὀλίγον δ' ὁλόκληρος ἡ νῆσος ἀπεστάτησεν, ἐκτὸς τῶν Ὠρεῶν.

Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγελία τῆς ἐν Σικελίᾳ συμφορᾶς δὲν εἶχε προξενήσει τοιαύτην γενικὴν ἀθυμίαν εἰς Ἀθήνας, ὁποίαν ἡ ἧττα αὕτη· ἐὰν δ' οἱ Πελοποννήσιοι ἔπλεον ἀμέσως εἰς Πειραιᾶ, ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσιν αὐτόν· τότε ὁ στόλος ἤθελεν ἐπιστρέψει βεβαίως ἀπὸ τὴν Σάμον, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἤθελον ἀπωλέσει ὁλόκληρον τὴν ἡγεμονίαν των. Ἀλλὰ καὶ εἰς ταύτην, ὡς καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, ὁ Θουκυδίδης παρατηρεῖ, ὅτι ὁ βραδυκίνητος καὶ ἄτολμος χαρακτὴρ τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτικῆς ὠφέλησε τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἤθελεν εἶσθαι ὅλως διάφορον, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πόλεμον μὲ λαὸν ὅμοιον μ' αὐτοὺς, ὁποῖος ἦτον ὁ τῶν Συρακουσίων.

Ἐπληρώθησαν ἐν τοσούτῳ εἴκοσι τριήρεις· συνέλευσις

συνεκαλέσθη εἰς τὴν Πνύκα, ὅπου τὸ πάλαι συνηθροίζετο ὁ λαός· οἱ Τετρακόσιοι καθηρέθησαν, ἄρξαντες τέσσαρας μόνον μῆνας· ἡ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς τοὺς Πεντακισχιλίους, τῶν ὁποίων μέλη ἠδύναντο νὰ γείνωσιν ὅλοι ὅσοι ἔφερον ὅπλα, καὶ οὐδεμία ἀρχὴ ἠδύνατο νὰ λαμβάνῃ εἰς τὸ ἑξῆς μισθόν (1). Πολλαὶ δ' ἄλλαι συνελεύσεις συνεκροτήθησαν, διάφοροι ἀποφάσεις ἔγειναν· καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι ἐξόριστοι ἀνεκλήθησαν. Ὁ Θουκυδίδης νομίζει, ὅτι ἡ γενομένη ἤδη σύγκρασις τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας ἦτο τὸ ἁρμοδιώτατον εἰς τοὺς Ἀθηναίους πολίτευμα· τοῦτο ὅμως ὑπεχώρησε μετ' ὀλίγον (πιθανῶς τὸ ἀκόλουθον ἔτος) εἰς τὴν ἀρχαίαν ὀχλοκρατίαν.

Ὁ μὲν Πείσανδρος, ὁ Ἀλεξικλῆς καὶ οἱ βιαιότεροι ὀλιγαρχικοὶ κατέφυγον εἰς τὴν Δεκέλειαν. Ὁ δ' Ἀρίσταρχος, στρατηγὸς ὤν, ἠδυνήθη ν' ἀπατήσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Οἰνόης, φρουρίου κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Βοιωτίας, καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς Βοιωτούς. Ὁ δ' Ἀντιφῶν καὶ Ἀρχιπτόλεμος ἐκατηγορήθησαν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν συνάρχοντα αὐτῶν Θηραμένην, καὶ ἐθανατώθησαν (2).

---

(1) Ἐπειδὴ δ' ἐσυμπεριλαμβάνετο ἀναμφιβόλως ἡ μισθοδοσία τῶν Ἐκκλησιαστῶν καὶ Ἡλιαστῶν, ἡ ἀπόφασις αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ καταστρέψῃ τὰς ὀλεθρίας περὶ μισθῶν διατάξεις τοῦ Περικλέους (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 231).

(2) Λυσίας κατὰ Ἐρατοσθέν: 126. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'. (1).

Τὰ κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας.—Κάθοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου. — Λύσανδρος. — Καλλικρατίδας.—Μάχη ἐν Ἀργινούσαις. — Καταδίκη τῶν Στρατηγῶν. —Μάχη ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς.—Παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν.—Θάνατος τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Ὀλυμπ. 92, 2.—94, 1. *Π. Χ.* 411—404.

Οἱ κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας Πελοποννήσιοι εἶχον ἤδη ἀπαυδήσει ὁλοτελῶς ἀπὸ τὴν ἐπίβουλον διαγωγὴν τοῦ Τισσαφέρνους, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Μίνδαρος ἀπεφάσισε, κατὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Φαρναβάζου, νὰ πλεύσῃ εἰς Ἑλλήσποντον· πρὸ ὀλίγου δ' εἶχε στείλει ἐκεῖσε 16 ἐκ τῶν πλοίων του, καὶ ἤδη ἐξέπλευσε κρυφίως μετὰ ἑβδομήκοντα τριῶν ἄλλων, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Χίου. Ὁ δὲ Θράσυλλος, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ τὴν Σάμον στόλου, μαθὼν τὴν ἔκπλευσίν του, ἔσπευσεν εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ μὲ πεντήκοντα πέντε πλοῖα. Προσωρμίσθη δ' εἰς Λέσβον, ὅπου εἶχεν ἀποστατήσει ἡ πόλις Ἐρεσσὸς, καὶ ἐκεῖ ἡνώθη μετὰ τοῦ Θρασυβούλου. Ὁλόκληρος δ' ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος συνέκειτο ἤδη ἀπὸ ἑξήκοντα ἑπτὰ τριήρεις,καὶ ἡ Ἐρεσσὸς ἐπολιορκεῖτο μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Ὁ δὲ Μίνδαρος, προθυμούμενος ν' ἀποφύγῃ τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον, ἀπέπλευσεν ἐσπευσμένως ἀπὸ τὴν Χίον· καὶ παραπλέων τὸ Ἀσιατικὸν παράλιον, καὶ ἐπιταχύνων τὸν διάπλουν του τὴν νύκτα, ὅτε ἦτον ἀντικρὺ τῆς Λέσβου, ἔφθασε περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὰ ἀκρωτήρια Ῥοί-

(1) Θουκυδίδ: η'. 99, μέχρι τέλους. Ξενοφῶν Ἑλληνικὰ ά. β'. 1—3. Διόδωρ: ιγ', 38—42. 45—53. 64—79. 97—107. Πλούταρχ. εἰς Ἀλκιβιάδην καὶ Λύσανδρον.

τειον καὶ Σίγειον, κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ δὲ κατὰ τὴν Σηστὸν Ἀθηναϊκὸς στόλος, ἀπὸ 18 πλοῖα συγκείμενος, μαθὼν διὰ πυρσῶν τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐξέπλευσεν ἀμέσως παραπλέων τὴν Χερσόνησον διὰ ν'ἀναχθῇ εἰς τὸ πέλαγος· καὶ ὑπεξέφυγε μὲν τὰ κατὰ τὴν Ἄβυδον προσωρμισμένα πλοῖα, ἀλλὰ τὴν πρωΐαν κατεδιώχθη ἀπὸ τὸν Μίνδαρον, ὅστις ἐκυρίευσε τέσσαρα Ἀθηναϊκὰ πλοῖα. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἄβυδον πλοῖα ἡνώθησαν τότε μὲ τὸν Μίνδαρον, καὶ ὁλόκληρος ὁ στόλος του συνεποσοῦτο εἰς 86 πλοῖα.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι μαθόντες, ὅτι ὁ Μίνδαρος ὑπεξέφυγεν αὐτοὺς, παρῄτησαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἐρεσσοῦ, καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον· παρέπλεον δὲ καὶ οὗτοι τὴν Χερσόνησον πρὸς τὴν Σηστὸν μὲ στόλον ἑβδομήκοντα ὀκτὼ πλοίων, παρατεταγμένον κατὰ μίαν ναῦν. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι παρέταξαν τὰ ὀγδοήκοντα ἓξ πλοῖά των, κατὰ τὴν ἀπέναντι παραλίαν ἀπὸ τῆς Ἀβύδου μέχρι τῆς Δαρδάνου, καὶ οἱ μὲν Συρακούσιοι κατεῖχον τὸ δεξιὸν, ὁ δὲ Μίνδαρος μὲ τὰ ταχύτατα πλοῖα τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ἔπειτα δ' ἐπροσπάθησαν μὲ τὸ ἀριστερὸν αὐτῶν κέρας νὰ ἐκταθῶσι πέραν τοῦ δεξιοῦ κέρατος τῶν Ἀθηναίων, καὶ, εἰ δυνατὸν, νὰ ἐξώσουν τὸ κέντρον αὐτῶν εἰς τὴν ξηράν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐματαίωσαν τὰς προσπαθείας των, κωπηλατοῦντες ταχύτερον. Τὸ δ' ἀριστερὸν κέρας τῶν Ἀθηναίων εἶχεν ἤδη προχωρήσει πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου Κυνὸς Σήματος, καὶ δὲν ἔβλεπε τὸ κέντρον, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀδύνατον καὶ διεσπαρμένον· οἱ Πελοποννήσιοι λοιπὸν κατώρθωσαν εὐκόλως νὰ ἐξώσωσι τὸ κέντρον εἰς τὴν ξηρὰν, διότι τὸ ἀριστερὸν κέρας δὲν ἔβλεπεν αὐτὸ, καὶ προσέτι ἐναυμάχει κατὰ τῶν Συρακουσίων, καὶ διότι τὸ δεξιὸν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὸν Μίνδαρον. Τέλος ὅμως τὸ δεξιὸν κέρας ἐπιπεσὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Πελοποννησίους, ἀκο-

λούθως δ' ἔφυγον καὶ οἱ Συρακούσιοι. Ἕνεκα δὲ τῆς στενότητος τοῦ Ἑλλησπόντου οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν μόνον 21 πλοῖα, ἀπωλέσαντες 15 ἐκ τῶν ἰδικῶν των. Ἐνίκησαν ὅμως νίκην ἐπικαιροτάτην, διότι ἔπαυσαν τοῦ νὰ φοβῶνται πλέον τοὺς Πελοποννησίους καὶ τοῦ νὰ θεωρῶσι τοὺς Δωριεῖς ἀξίους ἀνταγωνιστάς των κατὰ θάλασσαν. Ἔστειλαν δὲ τριήρη τινὰ εἰς τὴν πατρίδα των μὲ τὰς χαροποιὰς ἀγγελίας, αἵτινες ἐνεθάῤῥυνον μεγάλως τὸν λαὸν, ἀθυμοῦντα ἤδη ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῆς Εὐβοίας.

Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐπιστρέψας εἰς τὴν Σάμον, ἐβεβαίωσε τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ὁ Τισσαφέρνης ἦτον ἤδη φίλος αὐτῶν μᾶλλον ἢ πρότερον. Ἀλλ' ὁ μικρόνους καὶ ἐπίβουλος σατράπης, ὅστις ἦτον ἤδη ἀνήσυχος διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μινδάρου, ἔσπευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον διὰ νὰ συνδιαλεχθῇ μετ' αὐτοῦ. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως τὰ περαιτέρω κινήματα τοῦ σατράπου· διότι ἕνεκα τῆς αἰφνιδίου διακοπῆς τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου, ἡ συνέχεια τῶν συμβεβηκότων ἔμεινεν ἄγνωστος (1).

Ὀλίγας δ' ἑβδομάδας μετὰ τὴν κατὰ τὸ Κυνὸς Σῆμα μάχην, περὶ τὰ ἐξημερώματα μιᾶς ἡμέρας, ἡ Ἀθηναϊκὴ φυλακὴ ἀνεκάλυψε μοῖραν 14 πλοίων ἐρχομένην ἀπὸ τὴν Ῥόδον, ἐνῷ εἰσέπλεεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Καὶ εἴκοσι μὲν τριήρεις ἐξῆλθον ἀμέσως ἀπὸ τὴν Σηστὸν κατ' αὐτῆς. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἔφυγον εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τὸ Ῥοίτειον, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωκον αὐτούς· ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ πράξωσί τι κατ' αὐτῶν, ἀνεχώρησαν καὶ ἡνώθησαν μὲ

(1) Ἴδε Θιρλουάλλιον δ', 81. Ὡς πρὸς δὲ τὰ συμβάντα τῶν ἀκολούθων 48 ἐτῶν, λαμβάνομεν ὁδηγὸν τὸν Ξενοφῶντα πολὺ κατώτερον τοῦ Θουκυδίδου. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ἂν καὶ Ἀθηναῖος, ἦτον ὅλως ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Καὶ λέγει μὲν τὴν ἀλήθειαν, νομίζομεν, ἀλλ' ὄχι πάντοτε ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δ' ἕτερος ὁδηγὸς ἡμῶν Διόδωρος ἠρανίσθη τὴν ὕλην του ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, Ἔφορον καὶ Θεόπομπον.

τὸν λοιπὸν στόλον των. Ὁ δὲ Μίνδαρος, ὅστις ἔθυεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν κατὰ τὸ Ἴλιον, ἰδὼν τὰ γενόμενα, κατέβη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐξέπλευσε μὲ τὸν στόλον του διὰ νὰ σώσῃ τὴν μοῖραν ταύτην. Ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐξέπλευσεν ὡσαύτως, καὶ ἐκρότησαν ναυμαχίαν περὶ τὴν Ἄβυδον ἀπὸ πρωΐας μέχρι δείλης, ἀλλ' ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμφιῤῥεπής. Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἔφθασεν ὁ Ἀλκιβιάδης μετὰ 18 τριηρῶν, ἀλλ' οἱ Πελοποννήσιοι ἔφυγον τότε εἰς τὴν Ἄβυδον. Ὁ μὲν Φαρνάβαζος κατέβη, καὶ μάλιστα εἰσῆλθεν ἔφιππος εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν 30 κενὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον κυριεύσει. Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἀφήσαντες ἔπειτα 40 πλοῖα εἰς τὴν Σηστὸν, μετέβησαν εἰς τὸ παράλιον τῆς Θράκης διὰ νὰ συνάξωσι χρήματα, καὶ ὁ Θράσυλλος ἐστάλη εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ζητήσῃ ναύτας καὶ πλοῖα.

Ἀφοῦ δ' ὁ Τισσαφέρνης ἔφθασε μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ Ἀλκιβιάδης ἦλθεν εἰς αὐτὸν μὲ δῶρα κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν συνήθειαν· ἀλλ' ὁ ἄπιστος σατράπης συλλαβὼν αὐτὸν τὸν ἔστειλε δέσμιον εἰς Σάρδεις, λέγων, ὅτι ὁ Βασιλεὺς τὸν διέταξε νὰ πολεμῇ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐδραπέτευσεν ὅμως μετὰ ἕνα μῆνα εἰς τὰς Κλαζομενὰς, ὅθεν ἔπλευσε μετὰ ἓξ πλοίων καὶ ἡνώθη μὲ τὸν στόλον, ὅστις ἀπὸ τὴν Σηστὸν εἶχε καταφύγει εἰς Καρδίαν ἕνεκα τῶν ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ Μινδάρου (Ὀλυμπ. 92, 3). Μαθὼν δ' ἐκεῖ, ὅτι ὁ Μίνδαρος εἶχε πλεύσει εἰς Κύζικον, ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Σηστὸν, διατάξας καὶ τὸν στόλον νὰ πλεύσῃ ἐκεῖσε. Εἰς δὲ τὴν Σηστὸν ἡνώθη μὲ 40 τριήρεις, αἵτινες ἐσύναζον χρήματα, καὶ ὅλος ὁ στόλος συνεποσοῦτο ἤδη εἰς 86 πλοῖα. Εἰς δὲ τὴν Προκόννησον ἔμαθον, ὅτι ὁ Φαρνάβαζος καὶ τὰ

στρατεύματά του ἦσαν μετὰ τοῦ Μινδάρου εἰς Κύζικον. Ὁ Ἀλκιβιάδης λοιπὸν, ἀφοῦ κατεψήφισε κεφαλικὴν ποινὴν κατ' ἐκείνου, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ διαπλεύσῃ πέραν καὶ ἀναγγείλῃ τὸ σχέδιον εἰς τὸν ἐχθρὸν, συνεκάλεσε συνέλευσιν καὶ εἶπεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς πᾶν εἶδος μάχης, διότι χωρὶς νὰ νικήσωσι δὲν ἐδύναντο ν' ἀνθέξωσι κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐλάμβανον βοηθήματα ἀπὸ τὸν Βασιλέα. Ἔπειτα δ' ἔπλευσαν εἰς Κύζικον. Ἔβρεχε δ' ὑπερβολικὰ, ἀλλ' ἔπαυσεν ἡ βροχὴ, ἐνῷ ἐπλησίαζον εἰς Κύζικον, ὅπου εὗρον τὰς 60 τριήρεις τοῦ Μινδάρου ἔξω γυμναζόμενας μακρὰν τοῦ λιμένος. Ἅμα δ' εἶδον αὐτοὺς οἱ Πελοποννήσιοι ἔπλευσαν πρὸς τὴν ξηρὰν, καὶ ὠχυρώθησαν ἐκεῖ. Ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης πλεύσας μετὰ 20 πλοίων ἀπέβη εἰς τὴν γῆν· ὁ δὲ Μίνδαρος βλέπων τοῦτο ἀπέβη καὶ αὐτὸς μετά τινων στρατευμάτων εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Μίνδαρος ἔπεσεν, οἱ δὲ στρατιῶταί του ἔφυγον· οἱ δ' Ἀθηναῖοι μετέφεραν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Προκόννησον ὅλα τὰ πλοῖα ἐκτὸς τῶν πλοίων τῶν Συρακουσίων, τὰ ὁποῖα κατεκάησαν ἀπὸ τὰ πληρώματα αὐτῶν. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν παρεδόθη ἡ Κύζικος· ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπειτα λαβὼν χρήματα ἀπὸ τοὺς κατοίκους της, ἐξέπλευσε, καὶ ἔπραξε τὸ αὐτὸ εἰς τὴν Πέρινθον, καὶ Σηλυμβρίαν κατὰ τὸ Θρακικὸν παράλιον. Ἐντεῦθεν δὲ πλεύσας εἰς τὴν Χρυσόπολιν κατὰ τὸν Βόσπορον, ὠχύρωσεν αὐτὴν, καὶ ἐσύστησε τελωνεῖον διὰ νὰ εἰσπράττῃ τὸ $\frac{1}{10}$ ἀπὸ ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντον.

Ὁ δὲ γενναῖος Φαρνάβαζος ἐπροσπάθησε νὰ παρηγορήσῃ τοὺς συμμάχους του· ἔδωκεν εἰς τὰ πληρώματα φορέματα καὶ δύο μηνῶν τροφάς· ἐχορήγησεν ὡσαύτως εἰς αὐτὰ χρήματα καὶ ξυλείαν διὰ νὰ κατασκευάσωσι νέου

στόλον εἰς τὴν Ἄντανδρον. Ἐνῷ δ' ἐνησχολοῦντο τοιουτοτρόπως, οἱ Συρακούσιοι εὗρον καιρὸν νὰ συνδράμουν τοὺς Ἀντανδρίους εἰς τὸ ν' ἀνεγείρωσι τὰ τείχη των, καὶ διὰ τὴν συνδρομὴν ταύτην οἱ Ἀντάνδριοι ἐχάρισαν εἰς ὅλους τοὺς Συρακουσίους τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἰδιότροπος δῆμος τῶν Συρακουσῶν διὰ ψηφίσματος ἐξώρισε τοὺς στρατηγούς του· ὁ δ' Ἑρμοκράτης συνεκάλεσε τοὺς στρατιώτας, ἀνήγγειλεν εἰς αὐτοὺς τὰ ψηφισθέντα καὶ τοὺς παρεκάλεσε νὰ ἐκλέξουν προσωρινοὺς στρατηγοὺς ἀντ' αὐτοῦ καὶ τῶν συστρατήγων του. Ἀλλ' ἡ συνέλευσις ἠγανάκτησε μεγάλως, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ παραιτηθῶσι. Διετήρησαν λοιπὸν τὴν ἀρχηγίαν ἕως ὅτου ἔφθασαν οἱ διάδοχοί των. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν τριηράρχων συνεφώνησαν ἐνόρκως νὰ ἐνεργήσουν τὴν ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἀνάκλησίν των, ἅμα ἐπιστρέψουν εἰς Συρακούσας. Ὁ Ἑρμοκράτης ἐντοσούτῳ κατέφυγεν εἰς τὸν Φαρνάβαζον, ὅστις ἑκουσίως ἔδωκεν εἰς αὐτὸν χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπρομήθευσε πλοῖα καὶ ἀνθρώπους διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του (1).

Ἅμα δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμαθον τὴν ἧτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου (2), ἔστειλαν ἀμέσως προτάσεις εἰρήνης εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὁ λαὸς, ὅστις εἶχεν ἀνακτήσει πληρέστατα τὴν ἡγεμονίαν του, ἀπέῤῥιψεν αὐτὰς κατὰ παρα-

(1) Δύο ἔτη μετα ταῦτα (Ὀλυμπ. 93, 1) ὁ Ἑρμοκράτης ἐφονεύθη εἰς νυκτερινήν τινα ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως Συρακουσῶν. Διόδ: ιγ', 75. Ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Διονύσιος ἔγεινεν ὁ περίφημος ἐκεῖνος τύραννος τῆς πόλεως ταύτης (Ὀλυμπ. 93, 3).

(2) Οἱ Ἀθηναῖοι συνέλαβον τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἱπποκράτους, ἀντιναυάρχου τοῦ Μινδάρου, ἔχουσαν ὡς ἐφεξῆς· ἔῤῥει τὰ καλὰ, Μίνδαρος δ' ἀπέσσουα, πεινῶντι τὤνδρες· ἀπορεομες τί χρὴ δρᾶν· οἷον ἡ εὐτυχία μας ἐξέλιπεν· ὁ Μίνδαρος ἐφονεύθη, οἱ στρατιῶται ἀποθνήσκουν τῆς πείνης, ἀποροῦμεν τί πρέπει νὰ πράξωμεν. Ξενοφ. Ἑλλην. ά, 1. § 23.

κίνησιν τοῦ Κλεοφῶντος, ἀγενοῦς τινος ἀνδρὸς, καὶ ἀρχιδημαγωγοῦ τότε (1). Ἐνῷ ὁ Θράσυλλος ἦτον εἰς Ἀθήνας, ὁ βασιλεὺς Ἆγις ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του, ὡς καὶ πρότερον, μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀνεχώρησεν, ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξῆλθον καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην κατὰ τὸ Λύκειον. Ὁ δὲ λαὸς προθύμως ἐχορήγησεν εἰς τὸν Θράσυλλον 1,000 ὁπλίτας, 100 ἱππεῖς καὶ 50 τριήρεις. Ὁ δ' Ἆγις βλέπων, ὅτι ἄφθονος σῖτος ἤρχετο εἰς Ἀθήνας διὰ θαλάσσης ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντον, καὶ νομίζων ματαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ κατορθώσῃ τι, ἐὰν ὁ σῖτος δὲν ἐμποδίζετο, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ὅσα πλοῖα ἠδύνατο εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ στρατηγὸν τὸν Κλέαρχον, ὅστις ἦτον ἐκεῖ πρόξενος· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ εἰ μὴ μόνον 15. Ἀφοῦ δ' ὁ Κλέαρχος ἀπώλεσε τρία ἐξ αὐτῶν, ἔφθασεν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, καὶ ἔγεινεν ἁρμοστὴς αὐτῆς (2).

Εἰς δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπομένου ἔτους (Ὀλυμπ. 92, 4) ὁ Θράσυλλος πλεύσας εἰς Σάμον, ὥπλισε 5,000 ἐκ τῶν ναυτῶν του ὡς πελταστὰς, καὶ τοιουτοτρόπως ἠδύνατο νὰ βλάπτῃ τὰ διάφορα μέρη τοῦ παραλίου τῆς Ἀσίας. Ἡττηθεὶς δ' εἰς ἐπιχείρησίν τινα κατὰ τῆς Ἐφέσου, ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἠνώθη μὲ τὸν λοιπὸν στόλον κατὰ τὴν Σηστὸν, ὅθεν διέπλευσεν εἰς Λάμψακον. Ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ ὁ Ἀλκιβιάδης ἡτοιμάζετο νὰ συσσωματώσῃ τὰ

---

(1) Φιλόχορος παρὰ Σχολιαστ. Εὐριπίδου εἰς Ὀρέστ. 371, 772. Διοδ. ιγ', 52, 53. Φαίνεται δ' ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνην (εἰς Βατραχ. 679. 1580), ὅτι ὁ Κλεοφῶν, ὅστις μετήρχετο τὴν τέχνην τοῦ λυροποιοῦ, ἦτο μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ Ἀθηναῖος, διότι ἡ μήτηρ του ἦτον ἐκ τῆς Θρᾴκης.

(2) Ἁρμοστὴς, ἢ κυβερνήτης, ὠνομάζετο ὁ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῆς Σπάρτης εἰς τὰς συμμάχους πόλεις. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἔγεινε μετὰ ταῦτα ἀρχιστράτηγος τῶν 10,000 Ἑλλήνων τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Κύρου τοῦ νεωτέρου.

δύο στρατεύματά του εἰς ἕν, οἱ κατὰ τὴν Κύζικον νικηταὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς κατὰ τὴν Ἔφεσον νικηθέντας· ἀλλ' οἱ τελευταῖοι ἠνδραγάθησαν μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ Φαρναβάζου ἐλθόντος εἰς βοήθειαν τῆς Ἀβύδου, καὶ ἐντεῦθεν ἔπαυσε πᾶσα ἐναντίωσις εἰς τὴν συσσωμάτωσιν. Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ἔγειναν διάφοροι ἐκστρατεῖαι κατὰ τῆς χώρας τοῦ βασιλέως.

Κατὰ δὲ τὴν ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 93, 1) ὁλόκληρος ὁ στόλος ἔπλευσε πρὸς τὸν Βόσπορον διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον,καὶ οὕτω νὰ γείνῃ κύριος τῆς ναυτιλίας τοῦ στενοῦ. Ὁ Ἀλκιβιάδης λοιπὸν ἀπέβη πλησίον τῆς Χαλκηδόνος, καὶ ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι εἶχον ἐμπιστευθῇ τὸ πλεῖστον τῆς περιουσίας των εἰς τὴν φροντίδα τῶν Βιθυνῶν, οὗτος παραλαβὼν μέρος τῶν στρατευμάτων ἐκινήθη κατὰ τοῦ λαοῦ τούτου, τὸν ὁποῖον ὑπεχρέωσε νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν περιουσίαν ταύτην. Ἐπιστρέψας δ' ἀπέκλεισε τὴν Χαλκηδόνα διὰ τείχους ξυλίνου, ἐκτεινομένου ἀπὸ τὴν μίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν· Ἱπποκράτης δὲ, ὁ Σπαρτιάτης ἁρμοστὴς, ἐξαγαγὼν τὰ στρατεύματά του ἦλθεν εἰς συμπλοκὴν μετὰ τοῦ Θρασύλλου μεταξὺ τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως, ἐνῷ ὁ Φαρνάβαζος εἶχε φθάσει μὲ τὸ ἱππικόν του ἐκτὸς τοῦ τείχους. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης βιάσας τὸν σατράπην ν' ἀποχωρήσῃ, ἦλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Θρασύλλου· καὶ ὁ μὲν Ἱπποκράτης ἐφονεύθη, οἱ δὲ στρατιῶταί του κατεδιώχθησαν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπειτα μετέβη εἰς τὴν Χερσόνησον διὰ νὰ συνάξῃ χρήματα. Κατὰ δὲ τὴν ἀπουσίαν του οἱ συνάρχοντές του συνωμολόγησαν συνθήκην μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, ὅστις συνεφώνησε νὰ δώσῃ εἴκοσι τάλαντα εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ν' ἀποστείλῃ τοὺς πρέσβεις των εἰς τὰ Σοῦσα· μέχρι δὲ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πρέσβεων

ὑπεχρεοῦντο ν' ἀπέχωσιν ἀπὸ πᾶσαν ἐχθροπραξίαν κατὰ τῶν Χαλκηδονίων, οἵτινες ἐντοσούτῳ ὤφειλον νὰ πληρόνουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους φόρον, ὡς καὶ πρότερον, καὶ ν'ἀποδώσουν τὰ ὀφειλόμενα. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης, ὅστις εἶχεν ὑποτάξει τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἐνησχολεῖτο ἤδη νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὸ Βυζάντιον, διέβη εἰς τὴν Χρυσόπολιν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σατράπου, καὶ ὡρκίσθη ἐπὶ τῆς συνθήκης ταύτης· ἔπειτα δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ δὲ Κλέαρχος, ἀναθέσας τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Βοιωτικῶν καὶ Μεγαρικῶν στρατευμάτων τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων, μετέβη εἰς τὸν Φαρνάβαζον διὰ νὰ λάβῃ ἀπ' αὐτὸν χρήματα. Ἐπρότεινε λοιπὸν νὰ συλλέξῃ ὅσα πλοῖα ἠδύνατο, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐνεργήσῃ τοιοῦτον περισπασμὸν, ὥστε ν' ἀποσπάσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ πόλις εἶχεν ἤδη προδοθῆ, διότι μόλις εἶχεν ἀναχωρήσει, ὅτε ἡ Θρακικὴ πύλη ἠνεῴχθη μίαν νύκτα, καὶ εἰσήχθη δι' αὐτῆς ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ τὰ στρατεύματά του. Μετά τινα δὲ ματαίαν προσπάθειαν εἰς ἀντίστασιν, ἡ φρουρὰ ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα (1).

(1) Παραδείγματα γενναιότητος, καὶ μάλιστα δικαιοσύνης, εἶναι τόσον σπάνια εἰς τὴν Ἑλλην. ἱστορίαν, ὥστε δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσιωπήσωμεν τ' ἀκόλουθα. Ὁ Ἀναξίλαος, εἷς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐπρόδωκαν τὸ Βυζάντιον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐδικάσθη μετὰ ταῦτα διὰ τοῦτο εἰς Λακεδαίμονα. Οὗτος δὲ διϊσχυρίσθη, ὅτι δὲν ἐπρόδωκεν, ἀλλ' ἔσωσε τὴν πόλιν ταύτην· διότι ὢν Βυζάντιος, καὶ βλέπων, ὅτι αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἀπέθνησκον τῆς πείνης, ἐνῷ ὁ Κλέαρχος ἔδιδεν ὅλας τὰς τροφὰς εἰς τοὺς στρατιώτας του, εἰσήγαγε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ συμπάθειαν καὶ ὄχι ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν ἢ ἀπὸ μῖσος πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Θεωρηθείσης λοιπὸν ἰσχυρᾶς τῆς ἀπολογίας του, ἠθωώθη. Ξενοφ. Ἑλλην. ά, 3. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, Δωριεὺς ὁ Ῥόδιος, ὅστις ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐχθρικῆς διαγωγῆς του εἶχε καταδικασθῆ εἰς θάνατον καὶ εἰς τὴν ἰδιαι-

Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης, ἀφοῦ κατέστρεψε τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον, καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐστοχάσθη, ὅτι ἠδύνατο ἤδη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν ἰδεῖ πρὸ ἓξ ἐτῶν. Ἔπλευσε λοιπὸν εἰς Σάμον, καὶ ἐκεῖθεν μὲ εἴκοσι πλοῖα εἰς τὸ παράλιον τῆς Καρίας, ὅπου εἰσέπραξε 100 τάλαντα. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον μετέβη καὶ ὁ Θρασύβουλος μὲ 30 πλοῖα εἰς τὸ παράλιον τῆς Θράκης, καὶ ὑπέταξε τὴν Θάσον καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις, αἵτινες εἶχον ἀποστατήσει. Ὁ δὲ Θράσυλλος κατέπλευσε μὲ τὸν λοιπὸν στόλον εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Κόνων ἐξελέχθησαν ἐνιαύσιοι στρατηγοὶ (Ὀλυμπ. 93, 2).

Ἀπὸ δὲ τὴν Σάμον ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπλευσεν εἰς τὴν Πάρον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν Λακωνικὸν λιμένα τοῦ Γυθείου πρὸς ἀναζήτησιν τῶν 30 τριηρῶν, τὰς ὁποίας ἐλέγετο, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι παρεσκεύαζον ἐκεῖ. Ὁ κύριος λόγος ὅμως τῆς ἀναβολῆς φαίνεται, ὅτι ἦτον ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ μάθῃ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του· ἀφοῦ λοιπὸν ἔμαθεν, ὅτι ἐξελέχθη στρατηγὸς, καὶ οἱ φίλοι του ἔστειλαν ἐνθαῤῥύνοντες αὐτὸν, ἔπλευσεν ἀμέσως εἰς Πειραιᾶ. Συνέβη δὲ νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν Πλυντηρίων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐσυνείθιζον νὰ καλύπτωσι τὸ ἄγαλμα τῆς πολιούχου θεᾶς τῆς πόλεως, καὶ πολλοὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς κακὸν οἰωνὸν καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν πολιτείαν. Καὶ ὅλος μὲν ὁ λαὸς κατέβη ἀθρόος εἰς τὸν λιμένα διὰ νὰ ἴδῃ τὸν

τέραν αὐτοῦ πατρίδα καὶ εἰς Ἀθήνας, ἐκστρατεύων ἤδη μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, συνέβη νὰ συλληφθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ λαὸς ὅμως ἀντὶ νὰ τὸν θανατώσῃ τὸν ἄφησεν ἐλεύθερον, ἄνευ λύτρων. Ξενοφ. ὡς ἀνωτέρω.

Σημ. Ὁ Ξενοφῶν δὲν ἀναφέρει τίποτε περὶ τοῦ τελευταίου περιστατικοῦ εἰς τὸ 3 κεφ., ἀλλ' εἰς τὸ έ. Σ. Μ.

Ἀλκιβιάδην. Αἱ δὲ γνῶμαι ἦσαν διῃρημέναι ὡς πρὸς αὐτόν. Διότι τινὲς μὲν ἔλεγον, ὅτι οὗτος ἦτο πάντοτε ἐξαίρετος πολίτης, ὅτι ἐστερήθη τὴν πατρίδα του διὰ συνωμοσίας τῶν κακῶν, ὅτι αὐτὸς καὶ ὅσοι ἦσαν πάντοτε βέβαιοι νὰ προέχωσιν εἰς τὴν πολιτείαν, δὲν ἐπεθύμει μεταπολιτεύσεις, ἀλλ' οἱ ἐχθροί του, καὶ ὅσοι ἤλπιζον, ὅτι, καταστρεφομένων τῶν ἀξίων πολιτῶν, ὁ λαὸς ἤθελεν ἀγαπήσει αὐτοὺς δι' ἔλλειψιν καλητέρων. Ἄλλοι δὲ διϊσχυρίζοντο, ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ πρωταίτιος ὅλων τῶν συμφορῶν τῆς πόλεως, καὶ ὅτι ἤθελε προξενήσει ἔτι περισσοτέρας. Ἔμεινε δ' ὀλίγον εἰς τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου του, καὶ δὲν ἐτόλμα ν' ἀποβῇ, ἕως ὅτου εἶδε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του μεταξὺ τοῦ λαοῦ. Τότε δ' ἀποβὰς εἰς τὴν γῆν, ἀνέβη εἰς τὴν πόλιν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν. Ἐνώπιον δὲ δὲ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἀπελογήθη κατὰ τῆς ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίας· ἀλλ' οὐδεὶς ἀντεῖπε, διότι κανεὶς δὲν ἤθελε δώσει ἀκρόασιν κατ' αὐτοῦ. Ἀμέσως δ' ἐχειροτονήθη ἀρχιστράτηγος μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὡς ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ ἀνυψώσῃ τὴν πολιτείαν εἰς τὴν προτέραν της ὑπεροχήν. Διὰ νὰ δώσῃ δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα δημοσίαν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του, ἐπρότεινεν, ἡ πομπὴ τῶν Μυστηρίων, ἥτις ἀπὸ τῆς κατοχῆς τῆς Δεκελείας ὑπεχρεοῦτο νὰ μεταβαίνῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἐλευσῖνα διὰ θαλάσσης, νὰ γείνῃ ὡς καὶ πρότερον, διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ. Ἐξήγαγε λοιπὸν τὰ στρατεύματά του διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτήν, ἥτις μετέβη καὶ ἐπανῆλθεν ἀνενόχλητος.

Παραλαβὼν δὲ **100** πλοῖα, **1,500** ὁπλίτας καὶ **150** ἱππεῖς, ἔπλευσε πάλιν **3** μῆνας μετὰ τὴν κάθοδόν του εἰς Σάμον διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας μετεβλήθησαν πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τοῦ Ἀλκιβιάδου

Ἐνῷ δ' οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις οἱ σταλέντες ἀπὸ τὴν Χαλκηδόνα ἐπορεύοντο εἰς τὴν Περσίαν, ἀπήντησαν τοὺς Λακεδαιμονίους πρέσβεις ἐπιστρέφοντας ἤδη, οἵτινες εἶπον, ὅτι εἶχον κατορθώσει ὅλα ὅσα ἐπεθύμουν, καὶ ὅτι ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Δαρείου Κῦρος ἤρχετο ὡς κύριος ὅλης τῆς παραλίας. Ὁ δὲ Κῦρος ἔφθασε μετ' ὀλίγον, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἐζήτησαν τότε νὰ σταλῶσιν εἰς τὸν Βασιλέα ἢ νὰ μείνωσιν ἐλεύθεροι διὰ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Καὶ ὁ μὲν Κῦρος ἤθελε νὰ κρατήσῃ αὐτούς, ἀλλ' ὁ φιλοδίκαιος σατράπης ἀνέφερε τοὺς ὅρκους του, καὶ κατώρθωσε τὴν ἀπόλυσιν αὐτῶν, ἂν καὶ τοῦτο ἐγένετο μετὰ παρέλευσιν τριῶν σχεδὸν ἐτῶν.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέθεσαν ὡσαύτως τὴν ἐν Ἀσίᾳ στρατηγίαν ἀντὶ τοῦ Κρατησιππίδου, τοῦ διαδόχου τοῦ Μινδάρου, εἰς τὸν Λύσανδρον, ἄνδρα διαφόρου χαρακτῆρος ἀπὸ τοὺς στρατηγούς, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποστείλει μέχρι τοῦδε. Οὗτος δὲ φθάσας εἰς τὴν Ἀσίαν ἐσύναξε στόλον 70 πλοίων, μὲ τὰ ὁποῖα ἡσύχαζεν εἰς τὴν Ἔφεσον, ἕως ὅτου ὁ Κῦρος ἔφθασεν εἰς Σάρδεις, καὶ τότε ἀνέβη πρὸς αὐτόν. Καὶ οὗτος μὲν παρεπονέθη διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Τισσαφέρνους, ὁ δὲ Κῦρος εἶπεν, ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ πατρός του ἦτο νὰ βοηθήσῃ τελεσφόρως τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι εἶχε φέρει 500 τάλαντα, καὶ ἂν ταῦτα δὲν ἐξήρκουν, ἤθελε προσθέσει ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προσόδων, καὶ μάλιστα ἤθελε κόψει εἰς νομίσματα τὸν χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν θρόνον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο. Ὁ μὲν Λύσανδρος παρεκάλεσε ν' αὐξήσῃ τὸν μισθὸν τῶν ναυτῶν εἰς μίαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ναῦται ἤθελον λειποτακτήσει τότε, καὶ οὕτως ἤθελεν ἐξοδεύσει πραγματικῶς ὀλιγώτερα χρήματα. Ὁ δ' ἡγεμὼν δὲν συγκατετέθη, ἀναφέρων τὴν συνθήκην καὶ τὰς

διαταγὰς τοῦ πατρός του· ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ τὸ δεῖπνον ἔπιεν εἰς ὑγείαν τοῦ Λυσάνδρου, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν νὰ ζητήσῃ χάριν τινὰ, οὗτος παρεκάλεσε νὰ προσθέσῃ ἕνα ὀβολὸν εἰς τὸν μισθὸν τῶν ναυτῶν. Ὁ δὲ Κῦρος δὲν ἀντέτεινε πλέον, ἀλλ' ηὔξησε τὸν μισθὸν ἀπὸ τρεῖς εἰς τέσσαρας ὀβολούς. Ἐπλήρωσε δὲ καὶ τὰ ὀφειλόμενα, καὶ προκατέβαλε μισθὸν ἑνὸς μηνὸς εἰς τοὺς ναύτας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς μάτην ἐπροσπάθουν διὰ τοῦ Τισσαφέρνους νὰ προσελκύσουν τὴν εὔνοιαν τοῦ Κύρου· διότι ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶχε πιθανῶς, ὡς ἀκολούθως θέλει φανῆ, τοὺς λόγους του διὰ ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ σατράπου ἤτοι τὸ νὰ ἐξασθενίζῃ τοὺς Ἕλληνας ἀλληλομαχομένους.

Ὁ μὲν Λύσανδρος, ὅστις εἶχεν ἤδη στόλον 90 πλοίων, ἔμενεν εἰς Ἔφεσον· ὁ δ' Ἀλκιβιάδης μαθὼν, ὅτι ὁ Θρασύβουλος ἦτον εἰς Φώκαιαν, ἔπλευσεν ἐκεῖσε, ἀφήσας αὐστηρὰς διαταγὰς εἰς τὸν Ἀντίοχον, τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου του, νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τίποτε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος, θέλων νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν, εἰσέπλευσε μετά τινων πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου καὶ παρέπλεε παρ' αὐτὰς τὰς πρώρας τῶν πλοίων τοῦ Λυσάνδρου, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἑλκύσας ὀλίγα τινὰ πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν κατεδίωκεν αὐτόν· ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον εἰς βοήθειαν, ὁ Λύσανδρος εἵλκυσεν εἰς τὴν θάλασσαν ὁλόκληρον τὸν στόλον του· τότε δὲ καὶ τὰ ὑπόλοιπα Ἀθηναϊκὰ πλοῖα ἦλθον εἰς τὸν ἀγῶνα· ἐκ τούτου συνέβη γενικὴ μάχη κατὰ τὸ Νότιον ἀκρωτήριον, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν, ἀπωλέσαντες 15 πλοῖα. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐπιστρέψας ἐπροκάλεσε μάχην ἐπὶ ματαίῳ, διότι ὁ Λύσανδρος, κατώτερος κατὰ τὰς δυνάμεις, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ. Ὁ δὲ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, μαθὼν

τὴν ἧτταν ταύτην, ἀπέδωκεν ὅλον τὸ σφάλμα εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην (ὅστις βεβαίως δὲν ἦτον ἔνοχος), καὶ ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς στρατηγίας. Καὶ οὗτος μὲν ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἐν τῇ Χερσονήσῳ ὑποστατικά του, ὁ δὲ Κόνων, ὅστις ἐχειροτονήθη ἐκ νέου εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν, ἐλθὼν ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν εἰς Σάμον.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 93, 3) ὁ χρόνος τῆς στρατηγίας τοῦ Λυσάνδρου ἔληγεν, ὁ Καλλικρατίδας ἀπεστάλη διὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ (1). Ὁ δὲ νέος στρατηγὸς, Σπαρτιάτης γνήσιος, ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ ἀμέσως, καὶ μετακαλέσας τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν Ῥόδον καὶ Χίον, συνεκρότησε στόλον 140 πλοίων. Βλέπων δὲ, ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Λυσάνδρου ἐπροσπάθουν νὰ τὸν ἀποδείξουν ἄπειρον τῶν ναυτικῶν πραγμάτων, συνεκάλεσε τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ παραστήσας, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε ζητήσει τὴν στρατηγίαν, καὶ ὅτι ὁ σκοπός του ἦτο νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς διαταγὰς τῆς πατρίδος, τοὺς παρεκάλεσε νὰ ἐκφρασθῶσιν ἀμέσως ἐὰν ἔπρεπε νὰ μένῃ ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ν' ἀναφέρῃ τὴν κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς ἁπλῆς ταύτης ὁμιλίας ἀνεκάλεσε ταχέως αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν, μετέβη εἰς τὸν Κῦρον διὰ νὰ ζητήσῃ χρήματα, ἐπειδὴ ὁ Λύσανδρος, διὰ νὰ τὸν φέρῃ εἰς ἀμηχανίαν, εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ὅσα χρήματα ἦσαν εἰς χεῖράς του. Ἐπειδὴ δ' ἐπροσκλήθη νὰ περιμένῃ δύο ἡμέρας, ὁ ὑπερήφανος Σπαρτιάτης, παρο-

(1) Ὁ Λύσανδρος, παραδίδων τὸν στόλον εἰς αὐτὸν, εἶπεν, ὅτι ἦτο θαλασσοκράτωρ· ὁ δὲ Καλλικρατίδας παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τὸ ἀποδείξῃ πλέων μετὰ τοῦ στόλου ἀπὸ τὴν Ἔφεσον εἰς τὴν Μίλητον, ἀφίνων πρὸς ἀριστερὰν τὴν Σάμον, ὅπου εὑρίσκετο ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὁ Λύσανδρος ἀπέφυγε τὴν ἀπόδειξιν. Ξενοφ. Ἑλλην. ά, 6.

ξυνθεὶς μεγάλως ἀνεχώρησε, κηρύττων, ὅτι ὅταν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, θέλει καταβάλει πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ οὕτω νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὸ αἶσχος τοῦ νὰ κολακεύουν τοὺς Βαρβάρους χρημάτων ἕνεκα. Ἐντεῦθεν δὲ προέβη εἰς Μίλητον, καὶ λαβὼν χρήματα ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς πόλεως ταύτης, ἔπλευσεν εἰς Λέσβον, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μήθυμναν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἐφόδου ἐκυρίευσε. Παρακινούμενος δὲ νὰ πωλήσῃ τοὺς Μηθυμναίους μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, ἀπήντησεν, ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην θέλει γείνει δοῦλος, ἐνόσῳ αὐτὸς ἔχει τὴν στρατηγίαν, καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους. Ὁ δὲ Κόνων συμπληρώσας 70 τριήρεις μὲ ἐκλεκτὰ πληρώματα, ἀντὶ τῶν προτέρων 100 καὶ ἐπέκεινα, ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος πρωΐαν τινὰ περὶ τὰ ἐξημερώματα. Ὁ δὲ Καλλικρατίδας, ὅστις εἶχε 170 τριήρεις, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του, καὶ διέκοψε τὸν πρὸς τὴν Σάμον διάπλουν του. Καὶ ὁ μὲν Κόνων ἔφυγεν εἰς Μυτιλήνην, ὁ δ' ἐχθρὸς εἰσέπλευσε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα. Ὑποχρεωθεὶς δὲ νὰ ναυμαχήσῃ ἐκεῖ, ἀπώλεσε 30 ἐκ τῶν πλοίων του. Ὁ μὲν Καλλικρατίδας ἔπειτα προσεκάλεσε τοὺς Μηθυμναίους καὶ στρατεύματά τινα ἀπὸ τὴν Χίον, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωρῶνται ἀπὸ τὴν πεῖναν, καὶ δὲν εἶχον ἐλπίδας βοηθείας ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὡς μὴ οὔσης γνωστῆς ἐκεῖ τῆς στενοχωρίας των. Ὁ Κόνων λοιπὸν ἐπλήρωσε μὲ τοὺς ἀρίστους κωπηλάτας του δύο ἐκ τῶν ταχυτέρων πλοίων του, καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐνῷ ὁ ἐχθρὸς ὠλιγώρει ἢ ἦτον εἰς τὸ παράλιον ἑτοιμάζων τὸ γεῦμά του, ἐξέπλευσαν ἔξω τοῦ λιμένος, καὶ τὸ μὲν ὥρμησε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, τὸ δ' ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος. Ἀλλά τινα τῶν Πελοποννησιακῶν πλοίων, ἀποκόψαντα τὰς ἀγκύρας των,

καὶ καταδιώξαντα αὐτά, συνέλαβον τὸ τελευταῖον· τὸ πρῶτον ὅμως διαφυγὸν ἔφερε τὴν ἀγγελίαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀμέσως λοιπὸν ἐξεδόθη ψήφισμα διὰ νὰ ἑτοιμασθῶσιν 110 πλοῖα, καὶ ὅλοι οἱ ἐν ἡλικίᾳ, καὶ ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, νὰ ἐμβῶσιν εἰς αὐτά. Εἰς τριάκοντα δ' ἡμέρας ὁ στόλος οὗτος ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ὅπου ἡνώθη μὲ 10 Σαμίας τριήρεις, καὶ 30 ἐκ τῶν ἄλλων συμμάχων. Ἀφ' οὗ δ' ὁλόκληρος ὁ στόλος συνεπληρώθη τέλος εἰς 150 πλοῖα καὶ ἐπέκεινα, πλεύσας προσωρμίσθη εἰς τὰ νησίδια τὰ ὀνομαζόμενα Ἀργινούσας (λευκὰς νήσους) ἀντικρὺ τῆς Λέσβου. Ἅμα δ' ὁ Καλλικρατίδας ἤκουσεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εἰς Σάμον, ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος μὲ 120 πλοῖα, ἀφήσας 50 εἰς ἀποκλεισμὸν τῆς Μυτιλήνης· Ἀπεβίβασε δὲ τὰ πληρώματά του, κατὰ τὴν συνήθειαν, εἰς τὸ ἐν Λέσβῳ ἀκρωτήριον Μαλέαν διὰ νὰ δειπνήσωσι, τὴν ἰδίαν νύκτα, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εἰς Ἀργινούσας· καὶ μαθὼν ἀπὸ τοὺς πυρσούς των, ὅτι ἦσαν ἐκεῖ, ἀνήχθη πάλιν εἰς τὸ πέλαγος κατὰ τὸ μεσονύκτιον διὰ νὰ ἐπιπέσῃ ἐξαίφνης κατ' αὐτῶν, ὅτε βροχὴ καὶ βρονταὶ συμβᾶσαι τὸν ἐμπόδισαν. Περὶ δὲ τὰ ἐξημερώματα οὗτος μὲν ἔπλευσεν εἰς Ἀργινούσας, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐξῆλθον παρατεταγμένοι εἰς μάχην. Ὁ δὲ κυβερνήτης τοῦ πλοίου του, βλέπων, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὑπερεῖχον κατὰ τὸν ἀριθμόν, συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ φύγῃ· ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν ἤθελε κατοικηθῆ χειρότερα ἐὰν οὗτος ἀπέθνησκε, καὶ ὅτι ἦτον αἰσχρὸν νὰ φύγῃ.

Ἡ μὲν μάχη διήρκεσε πολὺν χρόνον· τέλος δὲ ὁ Καλλικρατίδας, ἐπειδὴ τὸ πλοῖόν του προσέβαλε μὲ τὸ ἔμβολον ἄλλο ἐχθρικόν, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγη. Ἐντεῦθεν οἱ Πελοποννήσιοι ἐνικήθησαν κατὰ τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἡ δ' ἧττα κατέστη μετ' οὐ πολὺ γενική, καὶ ἄλλοι μὲν ἔφυγον εἰς Χίον, ἄλλοι δὲ εἰς Φώκαιαν (1).

(1) Μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν ὡσαύτως προ-

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέστρεψαν εἰς Ἀργινούσας· καὶ ἐκ μὲν τῶν ἰδίων αὐτῶν πλοίων ἀπώλεσαν 25, ἐκ δὲ τῶν ἐχθρικῶν κατεστρέψαν ὑπὲρ τὰ 70. Ἀπεφασίσθη δὲ ν' ἀφήσωσι τὸν Θηραμένην καὶ τὸν Θρασύβουλον, τριηράρχους ὄντας, καί τινας ἄλλους ἀξιωματικοὺς μετὰ 40 πλοίων, διὰ νὰ σώσουν τὰ πληρώματα τῶν βυθισθέντων πλοίων, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν νὰ πλεύσουν εἰς τὴν Μυτιλήνην διὰ νὰ διαλύσουν τὴν πολιορκίαν. Συμβάσης ὅμως μεγάλης τρικυμίας, ἠναγκάσθησαν ὅλοι νὰ καταφύγουν εἰς Ἀργινούσας, ἀφήσαντες τὰ δυστυχῆ πληρώματα εἰς τὴν τύχην των.

Ἐν τούτοις πλοῖον προσδιωρισμένον ἐπίτηδες ἔφερε τὰς ἀγγελίας τῆς ἥττης εἰς τὸν Ἐτεόνικον, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην. Οὗτος δὲ διέταξεν ἀμέσως τὸ πλήρωμα νὰ ἐκπλεύσῃ πάλιν, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ἐστεφανωμένον, καὶ φωνάζον ὅτι ὁ Καλλικρατίδας κατέστρεψεν ὁλόκληρον τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων. Ἐπρόσφερε δὲ τὰς συνήθεις θυσίας, διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ δειπνήσωσι, καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς ἐμπόρους νὰ ἐπιβιβάσουν τὰ ἐμπορεύματά των καὶ ν' ἀποπλεύσουν μὲ τὰς τριήρεις εἰς Χίον. Ἔπειτα δ' ἐμπρήσας τὸ στρατόπεδόν του, ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Μήθυμναν. Ὁ δὲ Κόνων ἐκπλεύσας τότε ἡνώθη μὲ τοὺς νικητὰς ἐρχομένους ἀπὸ τὰς Ἀργινούσας, καὶ ὁλόκληρος ὁ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς Σάμον.

Ἐκ δὲ τῶν ὀκτὼ στρατηγῶν, οἵτινες ἐνίκησαν, δύο μὲν ὁ Πρωτόμαχος καὶ Ἀριστογένης ἔμειναν εἰς Σάμον· οἱ δ' ἄλλοι ἓξ (1) ἀπῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των μὲ τὸν στόλον. Μετὰ

τείνοντες εἰρήνην, ἀλλ' ὁ Κλεοφῶν ἀπέτρεψε τὸν δῆμον τοῦ νὰ συγκατατεθῇ εἰς αὐτὴν (Ἀριστοτ. παρὰ σχολιαστῇ Ἀριστοφ. εἰς Βατράχ. 153).

(1) Δηλ. ὁ Περικλῆς, Διομέδων, Λυσίας, Ἀριστοκράτης, Θράσυλλος καὶ Ἐρατινίδης.

τὴν ἄφιξιν αὐτῶν, δημαγωγός τις ὀνομαζόμενος Ἀρχέδημος κατηγόρησεν ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸν Ἐρασινίδην ὡς ὑπεξαιρέσαντα δημόσια χρήματα κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ καταδικασθεὶς ἐφυλακίσθη. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀνέφεραν εἰς τὴν βουλὴν περὶ τῆς μάχης καὶ τῆς τρικυμίας. Ὁ δὲ Τιμοκράτης ἐπρότεινε νὰ φυλακισθῶσι καὶ αὐτοί, καὶ ἡ βουλὴ συγκατετέθη. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν συγκροτηθείσης συνελεύσεως, ὁ Θηραμένης καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκατηγόρησαν τοὺς στρατηγούς, ὅτι δὲν διέσωσαν τὰ πληρώματα τῶν βυθισθέντων πλοίων. Ἀπελογήθη δ' ἕκαστος τῶν στρατηγῶν συντόμως λέγοντες, ὅτι τὸ καθῆκον τοῦτο εἶχον ἀναθέσει εἰς αὐτὸν τὸν Θηραμένην, τὸν Θρασύβουλον, καί τινας ἄλλους καταλλήλους ἄνδρας, καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ λόγος, ἀπὸ αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ τὸν ζητήσωσιν· ἀλλ' ἐπρόσθεσαν, ὅτι ἀληθῶς οὐδεὶς ἦτον ἀξιοκατηγόρητος, διότι εἶχε συμβῇ τρικυμία. Ἔφεραν δ' εἰς μαρτυρίαν τοὺς κυβερνήτας καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρευρεθέντας ἐκεῖ. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐπείσθη εἰς ταῦτα, καὶ πολλοὶ ἀναστάντες ἐπρότειναν νὰ τοὺς ἀπολύσωσιν ἐπὶ ἐγγυήσει· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε προχωρήσει ἡ ἑσπέρα, ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ διακρίνωσι τὴν χειροτονίαν, συνεφωνήθη ν' ἀναβάλουν τὴν συνέλευσιν, καὶ ἡ βουλὴ ν' ἀποφασίσῃ τὰ περὶ τῆς δίκης.

Τελουμένης δὲ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀπατουρίων, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ συγγενεῖς ἐσυνείθιζον νὰ συνέρχωνται, οἱ περὶ τὸν Θηραμένην ἡτοίμασαν ἄνδρας τινάς, οἵτινες μελανοφοροῦντες, καὶ μέχρι δέρματος ξυρισμένοι, προσῆλθον εἰς τὴν συνέλευσιν, ὡς πενθοφοροῦντες δῆθεν συγγενεῖς τῶν ἀποθανόντων εἰς Ἀργινούσας. Κατέπεισαν δὲ καὶ τὸν ῥήτορα Καλλίξενον νὰ κατηγορήσῃ τοὺς στρατηγοὺς εἰς τὴν βουλήν. Ἐπὶ τῇ προτάσει λοιπὸν αὐτοῦ, ἡ βουλὴ ἀπεφάσισεν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἤκουσεν ἤδη τὴν κατηγορίαν καὶ τὴν ἀπολογίαν, νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὸ νὰ ψηφοφορήσῃ κατὰ φυλάς, καὶ ἂν διὰ τῆς ψηφοφο-

ρίας οἱ στρατηγοὶ ἐκηρύττοντο ἔνοχοι, οὗτοι μὲν νὰ θανατωθῶσιν, ἡ δὲ περιουσία των νὰ δημευθῇ. Οἱ περὶ τὸν Θηραμένην ὡσαύτως, διὰ νὰ διεγείρουν τὰ πάθη τοῦ λαοῦ, παρεσκεύασαν ἄνθρωπόν τινα διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ νὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε σωθῇ ἐπί τινος κάδδου ἀλεύρου, καὶ ὅτι οἱ ἀποθνήσκοντες τὸν παρεκάλεσαν νὰ εἴπῃ εἰς τὸν λαὸν, ὅτι οἱ στρατηγοὶ δὲν ἐφρόντισαν νὰ τοὺς σώσωσιν. Ὁ Εὐρυπτόλεμος ὅμως καί τινες ἄλλοι φίλοι τῶν κατηγορουμένων ἠπείλησαν τὸν Καλλίξενον, ὅτι ἤθελον τὸν κατηγορήσει ὡς παραβιάζοντα τὸ πολίτευμα, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τὸν Θηραμένην διήγειρον τὸν λαὸν, ὅστις ἐφώναξε, κατὰ τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς ὀχλοκρατίας, ὅτι ἦτο δεινὸν νὰ μὴ ἀφίνουν τὸν λαὸν νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλῃ· ὁ δὲ Λυκίσκος ἐπρότεινε τότε, ἐὰν οἱ φίλοι τῶν κατηγορουμένων ἐπέμενον, νὰ δικάσουν καὶ τούτους μετὰ τῶν στρατηγῶν. Ἐπειδὴ δ' ὁ ὄχλος ἐταράχθη, ἐστοχάσθησαν φρονιμώτερον νὰ παραιτηθῶσι τῆς κατὰ τοῦ Καλλιξένου κατηγορίας. Οἱ Πρυτάνεις ὅμως δὲν ἤθελον νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τὸν δῆμον νὰ ψηφοφορήσῃ παρανόμως, ὁ δὲ Καλλίξενος ἀναστὰς ἐκατηγόρησεν αὐτοὺς, καὶ ὁ ὄχλος ἐθορύβει, ὡς καὶ πρότερον. Τέλος δ' ὅλοι οἱ Πρυτάνεις, ἐκτὸς τοῦ περιφήμου Σωκράτους, δειλιάσαντες ὑπεχώρησαν. Ὁ δ' Εὐρυπτόλεμος ἀνέστη τότε διὰ νὰ προτείνῃ ἔσχατόν τι ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῶν στρατηγῶν. Προσποιούμενος, ὅτι τρόπον τινὰ τοὺς ἐκατηγόρει, παρεκάλεσε νὰ δικασθῶσιν ἰδιαιτέρως, προσδιοριζομένης μιᾶς ὁλοκλήρου ἡμέρας διὰ τὴν δίκην ἑκάστου· ἔδραξε δὲ τὴν περίστασιν ταύτην διὰ νὰ ἐκθέσῃ πάλιν τὰς πραγματικὰς περιστάσεις τοῦ συμβεβηκότος, καὶ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδεὶς ἦτον ἀξιοκατηγόρητος. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς προτάσεώς του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐζητήθη ἀπὸ τὴν ἄλλην φατρίαν δευτέρα χειροτονία, αὕτη ἀπέβη ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεως τῆς

βουλῆς. Προβάντες λοιπὸν εἰς τὴν ψηφοφορίαν κατεδίκασαν τοὺς ὀκτὼ στρατηγοὺς, καὶ οἱ παρόντες ἐξ ἀμέσως ἐθανατώθησαν.

Παρανομωτέρα παρὰ ταύτην ἀπόφασις δὲν ἀπαντᾶται οὐδαμοῦ (1). Ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν δὲ καὶ τὴν τυφλὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ λαοῦ ὡς πρὸς τὴν ὁσιότητα τῆς κηδείας ὠφελήθησαν ὁ Θηραμένης καὶ ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία, οἵτινες ἐπεθύμουν νὰ στήσουν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πατρίδος των, καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτουν νὰ τὴν στερήσουν ἀπὸ τοὺς καλητέρους καὶ ἱκανωτέρους πολίτας της· διότι οἱ στρατηγοὶ ὅλοι ἦσαν ἢ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν, ἥτις ἦτο πάντοτε πιστὴ εἰς τὴν πατρίδα της, ἢ ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις ἦτον ἤδη εἰλικρινὴς φιλόπατρις (2). Τὸ ἔγκλημα τοῦ λαοῦ μετριάζεται ὁπωσοῦν ἐκ τοῦ ὅτι πολὺ ταχέως ἐγνώρισε τὴν ἀδικίαν καὶ ἐθρήνησε δι' αὐτὴν, καὶ ὅτι ἐξέδωκε ψήφισμα διατάττον τὴν καταδίωξιν τῶν ἀπατησάντων αὐτόν. Ὁ Καλλίξενος ἑπομένως καὶ τέσσαρες ἄλλοι ἐῤῥίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς· ἐσώθησαν ὅμως μετ' ὀλίγον κατά τινα συμβᾶσαν ταραχὴν, ἀλλ' ὁ Καλλίξενος ἀπέθανε μετὰ ταῦτα τῆς πείνης, μισούμενος ὑπὸ πάντων.

Ὁ οὐρανὸς, ὡς φαίνεται, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀνομίαν ταύτην, διότι ταχέως ἠκολούθησεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων συνελθόντες εἰς Ἔφεσον, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην

(1) Ἡ περίστασις αὕτη μᾶς ἀναμιμνήσκει τὸν ἡμέτερον Βύγγιον.

ΣΗΜ. Οὗτος ἦτο ναύαρχος τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐνῷ ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὴν πατρίδα του, ἐθανατώθη ἀδίκως. Σ. Μ.

(2) Ὁ Περικλῆς ἦτον υἱὸς τοῦ μεγάλου Περικλέους ἐκ τῆς Ἀσπασίας. Περὶ τοῦ Διομέδοντος καὶ τοῦ Θρασύλλου ἀνεφέραμεν ἤδη.

παρακαλοῦντες ν' ἀποσταλῇ ὁ Λύσανδρος διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν. Ὁ Κῦρος ἔστειλεν ὡσαύτως ἐκφράζων τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, διὰ νὰ μὴ παραβιάσουν τὸν νόμον τοῦ νὰ μὴ δίδουν ποτὲ τὴν ναυαρχίαν δὶς εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἐχειροτόνησαν αὐτὸν (Ὀλυμπ. 93, 4) ἀντιναύαρχον (ἐπιστολέα) παρὰ τῷ ναυάρχῳ Ἀράκῳ. Ὁ Λύσανδρος λοιπὸν ἔτρεξε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἐσύναξεν ὅσα πλοῖα ἠδυνήθη, καὶ κατεσκεύασε καὶ ἄλλα εἰς τὴν Ἄντανδρον. Λαβὼν δ' ἀρκετὰ χρήματα ἀπὸ τὸν Κῦρον ἐπλήρωσεν εἰς τοὺς ναύτας ὅλα τὰ ὀφειλόμενα, καὶ προητοίμασεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔπλευσεν εἰς τὴν Μίλητον, ὅπου ἡ παρουσία του ἐνεθάῤῥυνε τὴν ὀλιγαρχικὴν φατρίαν νὰ σφάξῃ τοὺς ἀντιπάλους της καὶ νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν· ἀκολούθως δ' ἔπλευσεν εἰς Ῥόδον, καὶ ἐκεῖθεν, ὡς λέγεται, εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, ὅπου ἀπέβη εἰς τὴν Αἴγιναν, Σαλαμῖνα, καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς. Ἔπειτα δὲ, διὰ νὰ ὑπεκφύγῃ τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον, ὅστις ἤρχετο εἰς καταδίωξίν του ἀπὸ τὴν Σάμον, ἔπλευσε μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου κυριεύσας ἐλεηλάτησε τὴν Λάμψακον. Ὁ δὲ Κόνων καὶ οἱ διορισθέντες ἀντὶ τῶν φονευθέντων στρατηγῶν (1), ἠκολούθησαν αὐτὸν ἀπὸ τὴν Σάμον, καὶ ἦλθον μετὰ 180 πλοίων εἰς τὸν ἐν Χερσονήσῳ Ἐλεοῦντα. Μαθόντες δὲ τὴν τύχην τῆς Λαμψάκου μετέβησαν εἰς τὴν Σηστὸν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς, ἀντικρὺ τῆς Λαμψάκου, ὄντος τοῦ μεταξὺ αὐτῶν διαστήματος 15 περίπου σταδίων. Τὴν δ' ἀκόλουθον πρωΐαν περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου διαπλεύσαντες ἐπροκά-

(1) Δηλ. ὁ Φιλοκλῆς, ὁ Ἀδείμαντος, ὁ Τυδεὺς, ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Κηφισόδοτος.

λεσαν μάχην, τὴν ὁποίαν ὁ Λύσανδρος δὲν ἐδέχθη, καὶ τὴν ἑσπέραν ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ποταμόν. Ὁ Λύσανδρος ἔπειτα ἔστειλέ τινα ἐκ τῶν ταχυτάτων πλοίων του κατόπιν αὐτῶν διὰ νὰ παρατηρῶσι καὶ γνωστοποιῶσιν εἰς αὐτὸν τὰ γινόμενα. Ἐκράτει δὲ τὰ πληρώματά του εἰς τὰ πλοῖα, ἕως ὅτου τὰ σταλέντα ἐπέστρεφον. Τὰ δὲ κινήματα ταῦτα ἐπανελήφθησαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας.

Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ὀχυρώματος αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὰ πάντα καὶ εἰς τὰ δύο μέρη τοῦ στενοῦ, παρετήρησεν, ὅτι, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἠναγκασμένοι ν' ἀφίνωσι τὰ πλοῖά των καὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Σηστὸν (15 στάδια) διὰ ν' ἀγοράζωσι τροφὰς, οἱ ἐχθροί των ἔμενον εἰς τὸν λιμένα πλησίον πόλεώς τινος, ὅθεν ἐλάμβανον τὰς τροφάς των. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς τοὺς στρατηγοὺς συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ μετατεθῶσιν εἰς τὴν Σηστόν· ἀλλ' οὗτοι ἀπέῤῥιψαν μὲ περιφρόνησιν τὴν συμβουλήν του, λέγοντες, ὅτι αὐτοὶ εἶχον τὴν στρατηγίαν καὶ ὄχι αὐτός· τοὺς ἐγκατέλειψε λοιπὸν εἰς τὴν τύχην των.

Τὴν δὲ πέμπτην ἡμέραν, ὁ Λύσανδρος εἶπεν εἰς τοὺς παρ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένους πρὸς κατασκόπευσιν τῶν Ἀθηναίων, ἐὰν ἴδωσιν αὐτοὺς διεσπαρμένους εἰς τὴν χώραν πρὸς ζήτησιν τροφῶν, νὰ ὑψώσουν ἀσπίδα ἐπιστρέφοντες. Ὑψωθείσης δὲ τῆς ἀσπίδος, ὁ Λύσανδρος ἐξέπλευσε μὲ ὅλον του τὸν στόλον. Ο δὲ Κόνων, βλέπων αὐτὸν πλησιάζοντα, ἔκαμε σημεῖον εἰς τοὺς Ἀθηναίους διὰ νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα· ἀλλ' ὄντες μακρὰν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προφθάσωσιν ἐγκαίρως. Κατανοήσας λοιπὸν, ὅτι τὰ πάντα ἀπωλέσθησαν, ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος μὲ τὸ ἰδικόν του καὶ ἄλλα ἑπτὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον τὰ πληρώματά των ἐντὸς αὐτῶν, καὶ μὲ τὴν Πάραλον. Διέβη δ' εἰς τὴν Ἀβαρνίδα, ὅπου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταδίωξιν, ἔλαβε τὰ μεγάλα ἱστία τοῦ στόλου τοῦ

Λυσάνδρου εὑρισκόμενα ἐκεῖ (1), καὶ ἔπειτα, ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς πατρίδος του, ἔπλευσεν εἰς Κύπρον μετὰ τῶν ὀκτὼ πλοίων του. Ἡ Πάραλος ἐντοσούτῳ ἔφερε τὴν ἀγγελίαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Λύσανδρος ἐκυρίευσεν ὁλόκληρον τὸν στόλον, καὶ μέρος μὲν ἐκ τῶν πληρωμάτων ἠχμαλώτισεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν εἰς τὰ πλησιόχωρα ὀχυρώματα. Μετέφερε δὲ τὰ πάντα εἰς τὴν Λάμψακον, καὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔστειλε Μιλήσιον πειρατικὸν πλοῖον φέρον τὴν ἀγγελίαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα· τοιαύτη δ' ἦτον ἡ ταχύτης τοῦ πλοίου τούτου, ὥστε τὴν τρίτην ἡμέραν ἔφθασεν εἰς τὴν Λακωνίαν. Ἀκολούθως δὲ συνεκροτήθη συμβούλιον τῶν συμμάχων περὶ τῶν αἰχμαλώτων. Οἱ δὲ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶχον γνώμην νὰ προσφερθῶσι πρὸς αὐτοὺς μετ' αὐστηρότητος, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι διὰ ψηφίσματος εἶχον διατάξει τοὺς στρατηγούς των, ἐὰν νικῶν, νὰ κόψωσι τὰς δεξιὰς χεῖρας τῶν αἰχμαλώτων, καὶ εἶχον ῥίψει εἰς τὴν θάλασσαν τὰ πληρώματα Ἀνδρίου τινὸς πλοίου καὶ ἑτέρου Κορινθίου, τὰ ὁποῖα εἶχον συλλάβει. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ θανατώσωσιν ὅλους, ἐκτὸς τοῦ Ἀδειμάντου, ὅστις εἶχε ψηφίσει κατὰ τῆς ἀκρωτηριάσεως τῶν αἰχμαλώτων (2). Ὁ δὲ Λύσανδρος ἤρχισε τὴν σφαγὴν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Φιλοκλέα, ὅστις εἶχε πνίξει τοὺς Ἀνδρίους καὶ Κορινθίους· οἱ δὲ λοιποί, 3,000 τὸν ἀριθμόν, ἐσφάγησαν ἔπειτα. Ἀπὸ δὲ τὴν Λάμψακον ἐξέπλευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ Χαλκηδόνα, τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν. Ὅλους δὲ τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους εὗρεν ἐκεῖ καὶ ἀλλαχοῦ, τοὺς ἀπέλυσε, διατάττων αὐτοὺς αὐστηρῶς νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀθήνας,

---

(1) Οἱ Ἕλληνες ἐξῆγον πάντοτε ἀπὸ τὰ πλοῖα των τὰ μεγάλα ἱστία, ὅτε ἡτοιμάζοντο εἰς μάχην.

(2) Ὁ Ἀδείμαντος ἐκατηγορήθη, ὅτι ἐπρόδωκε τὸν στόλον εἰς τὸν Λύσανδρον. Ξενοφ. Ἑλλην. Β'. 1, 32. Λυσίας κατὰ Ἀλκιβ. 143. 22. Ἡ αὐτὴ κατηγορία ἔγεινε κατὰ τοῦ Τυδέως. Παυσαν. δ'. 17. 3. ί. 9, 11.

καὶ ὄχι ἀλλαχοῦ, διότι ὁ σκοπός του ἦτο νὰ ἐπιφέρῃ ἔλλειψιν τροφῶν, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, γεμίζων τὴν πόλιν ἀπὸ ἀνθρώπους. Εἰς ἑκάστην δὲ πόλιν ἀφῆκε Λακεδαιμόνιον ἁρμοστὴν, καὶ διώρισε δέκα ἄρχοντας ἀπὸ τὰς φατρίας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὠργάνιζε πανταχοῦ χάριν τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπων (1).

Ὅτε δ' ἡ Πάραλος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἦτο νύξ· οἱ δὲ θρῆνοι καὶ ὀδυρμοὶ τῶν Ἀθηναίων διῆλθον μέχρι τῆς πόλεως. Κανεὶς δὲν ἐκοιμήθη ἐκείνην τὴν νύκτα, καὶ ὄχι μόνον ἐπένθουν τοὺς συγγενεῖς των, ἀλλὰ καὶ ἐλεεινολόγουν τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην νομίζοντες, ὅτι θέλουν πάθει καὶ αὐτοὶ τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα ἔπραξαν εἰς τοὺς Μηλίους, Αἰγινήτας, Σκιωναίους καὶ τόσους ἄλλους. Τὴν δὲ πρωΐαν συνεκροτήθη συνέλευσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη νὰ κλείσωσι διὰ χώματος ὅλους τοὺς λιμένας ἐκτὸς ἑνὸς, νὰ ἐπιδιορθώσωσι τὰ τείχη, καὶ νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς πολιορκίαν.

Ὁ Λύσανδρος ἤρχετο ἤδη ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον μὲ 200 πλοῖα· ὅλοι δ' οἱ ὑπήκοοι καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, ἐκτὸς τοῦ δήμου τῶν Σαμίων, ἀπεστάτησαν. Στρατεύματα ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, ἐκτὸς τοῦ Ἄργους, εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀττικὴν ὁδηγούμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Παυσανίου· ἠνώθησαν δὲ μετὰ τῶν ἐκ τῆς Δεκελείας, καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηνῶν. Συγχρόνως δ' ὁ Λύσανδρος ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ μὲ 150 πλοῖα. Διὰ νὰ ἐξυψώσῃ δὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς Σπάρτης, συνήγαγε κατὰ τὸν διάπλουν του ὅλους τοὺς Μηλίους, Αἰγινήτας καὶ ἄλλους φυγάδας, τοὺς ὁποίους ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ, καὶ ἀποκατέστησεν αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα των.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ πολιορκημένοι τοιουτρόπως καὶ διὰ

(1) Πλουτ. εἰς Λύσανδ. 13. Νέπως εἰς Λύσανδρον 1.

ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, δὲν ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσιν, εἰ μὴ ἀφοῦ αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσι, καὶ πολλοὶ πραγματικῶς ἀπέθανον τῆς πείνης. Τότε δ' ἔστειλαν εἰς τὸν βασιλέα Ἄγιν, προτείνοντες νὰ γείνωσι σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ μὴ κρημνισθῶσι τὰ τείχη των. Οὗτος δὲ τοὺς διέταξε νὰ στείλωσι τὰς προτάσεις των εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Κατὰ δὲ τὴν Σελλασίαν, μεθόριον τῆς Λακωνίας, οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἐφόρων ἀπήντησαν τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων, προστάζοντες αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἐὰν δὲν εἶχόν τι καλήτερον νὰ προτείνωσιν. Ἡ ἐπιστροφή των λοιπὸν ἐβύθισε τὸν λαὸν εἰς ἀπελπισίαν, ὅστις ἐνόμιζεν ἤδη, ὅτι θέλει ἐξανδραποδισθῇ ἀφεύκτως. Καὶ ἡ μὲν πεῖνα ηὔξανεν· οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ περὶ καθαιρέσεως τῶν τειχῶν, διότι, ὅτε ὁ βουλευτὴς Ἀρχέστρατος εἶπεν, ὅτι ἦτο καλήτερον νὰ δεχθῶσι τὴν αἴτησιν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ νὰ κρημνίσουν 10 στάδια τῶν τειχῶν, ὡς οὗτοι ἐζήτουν, ἐῤῥίφθη εἰς τὴν φυλακήν· ἐπὶ τῇ προτάσει δὲ τοῦ Κλεοφῶντος ἐξεδόθη ψήφισμα ἀπαγορεῦον νὰ γείνῃ πλέον λόγος περὶ τούτου (1). Ὁ Θηραμένης τότε παρελθὼν εἰς τὸ μέσον, ἐπρότεινε νὰ σταλῇ εἰς τὸν Λύσανδρον διὰ νὰ βεβαιωθῇ, ἐὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπέμενον νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη χάριν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας, ἢ διὰ νὰ ἐξανδραποδίσωσι τὸν λαόν. Πεμφθεὶς ἑπομένως διέτριψε τρεῖς μῆνας, περιμένων ἴσως ν' ἀναγκασθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν πεῖναν διὰ νὰ δεχθῇ ὁποιασδήποτε συνθήκας. Ὁ

---

(1) Φαίνεται πιθανὸν, ὅτι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Κλεοφῶν οὗτος, ὡς περιγράφεται ἀπὸ τὸν Αἰσχίνην (περὶ Παραπρεσβ. σελ. 114), ἠπείλησεν, ὅτι ἤθελεν ἀποκόψει τὸν τράχηλον παντὸς, ὅστις καὶ λόγον μόνον ἤθελεν ἀναφέρει περὶ εἰρήνης. Ὁ Κλεοφῶν ὑπῆρξεν ἴσως ἀνὴρ τίμιος καὶ εὖ φρονῶν. Ἀπέθανε δὲ πτωχὸς (ἴδε Λυσίαν περὶ χρημάτων Ἀριστοφάνους σελ. 181).

ΣΗΜ. Αἱ παραπομπαὶ ὡς πρὸς τοὺς ῥήτορας γίνονται εἰς τὰ στερεότυπα τοῦ Σχέφερ ὡς κοινότερα. Ὁ συγγραφεὺς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἄλλας ἐκδόσεις. Σ. Μ.

λαὸς ὅμως ἀντεῖχε, διότι τροφαὶ εἰσήρχοντο κρυφίως εἰς τὸν λιμένα καὶ διὰ μέσου τῶν τειχῶν, ἐπειδὴ ἡ πόλις δὲν ἦτο περικυκλωμένη. Ἐν τούτοις ἡ ὀλιγαρχικὴ φατρία δὲν ἔμενεν ἥσυχος. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Κλεοφῶντος, τὸν ὁποῖον ἐκατηγόρησεν ὡς ἐλλείψαντα τοῦ στρατιωτικοῦ χρέους του, καὶ πλαστογραφήσασα πραγματικῶς νόμον τινὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀπέδειξεν αὐτὸν ἔνοχον καὶ τὸν ἐθανάτωσε (1).

Τὸν δὲ τέταρτον μῆνα ἐπανελθὼν ὁ Θηραμένης εἶπεν, ὅτι, ἀφοῦ τὸν ἐκράτησε μέχρι τοῦδε ὁ Λύσανδρος, τὸν διέταξε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τοὺς Ἐφόρους (2). Ἐστάλη λοιπὸν αὐτὸς καὶ ἕτεροι ἐννέα εἰς Σπάρτην μὲ πληρεξουσιότητα. Μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν συνεκροτήθη συμβούλιον, καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι, Θηβαῖοι καὶ ἄλλοι ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, γενναιότεροι μᾶλλον ἢ πολιτικώτεροι, ἐκήρυξαν, ὅτι δὲν ἤθελον συγκατατεθῇ νὰ ἐξανδραποδισθῇ πόλις Ἑλληνὶς, ἥτις εἶχεν εὐεργετήσει τόσον τὴν Ἑλλάδα. Ἐπρότειναν λοιπὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ κρημνίσουν ὁλόκληρα τὰ Μακρὰ Τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσουν ὅλα τὰ πλοῖά των, ἐκτὸς δώδεκα· ν' ἀνακαλέσουν τοὺς ἐξορίστους καὶ νὰ συνομολο-

(1) Λυσίας κατὰ Ἀγοράτου 118, 119. Ἐπειδὴ ὁ Ξενοφῶν. (ά. 7, 39) λέγει, ὅτι ὁ Καλλίξενος ἐδραπέτευσεν ἀπὸ την φυλακὴν ἐν καιρῷ στάσεώς τινος, καθ' ἣν ὁ Κλεοφῶν ἐφονεύθη, πιθανὸν ὅτι ἠλευθερώθη ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικοὺς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην.

(2) Ὁ Λυσίας (ὡς ἀνωτέρω) δὲν λέγει, ὅτι ὁ Θηραμένης ἐστάλη εἰς τὸν Λύσανδρον καὶ ἔμεινε τόσον χρόνον παρ' αὐτῷ· ἡ δὲ περίστασις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι πολλὰ πιθανή. Κατ' αὐτὸν ὁ Θηραμένης ὑπεσχέθη εἰς τὸν λαὸν, ὅτι ἐὰν τὸν ἔστελλον εἰς Σπάρτην μὲ πληρεξουσιότητα, ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εἰρήνην ἄνευ τῆς κατεδαφίσεως τῶν τειχῶν των ἢ ἄλλης τινὸς ζημίας, καὶ ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην διέτριψε τὸν σημειούμενον χρόνον.

γήσουν συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ τὰς συνθήκας δὲ ταύτας ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας ὁ Θηραμένης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις. Ὁ δὲ πεινῶν λαὸς συνηθροίσθη περὶ αὐτοὺς, φοβούμενος μήπως ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ἀνήγγειλαν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης· καὶ ὁ μὲν Θηραμένης ἐσυμβούλευσε νὰ τοὺς δεχθῶσιν· ὀλίγοι δὲ μόνον ἐτόλμησαν νὰ ἐναντιωθῶσι. Γενομένης λοιπὸν τῆς εἰρήνης, ὁ Λύσανδρος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ οἱ ἐξόριστοι ἐπανῆλθον· ὅλαι δ' αἱ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐλητρίδες, συνελθοῦσαι ηὔλιζον, ἐνῷ τὰ τείχη ἐκρημνίζοντο, ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα αὕτη, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν (1), ἐνομίσθη ὡς ἀρχὴ τῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος (Ὀλυμπ. 94, 1).

Ὁ Λύσανδρος ἔπλευσεν ἀκολούθως εἰς Σάμον, ὅπου ὁ λαὸς παρεδόθη ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἕκαστον ν' ἀναχωρήσῃ ἔχων μόνον ἓν ἱμάτιον. Παρέδωκε δὲ τὴν πόλιν καὶ ὅλα τὰ ἐν αὐτῇ εἰς τοὺς ἀριστοκράτας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποδιωχθῆ, καὶ κατέστησε τοὺς δέκα ἄρχοντας του εἰς αὐτήν. Ἀπολύσας δὲ τὰ πλοῖα τῶν συμμαχων, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια ἔχων τὰ Λακωνικὰ πλοῖα καὶ τὰ ἐκ τοῦ Πειραιῶς. Ἔφερε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὰ ἔμβολα τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα εἶχε λάβει, τοὺς δοθέντας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν διαφόρων πόλεων στεφάνους, καὶ 490 τάλαντα ἀργυρίου.

Τοιουτοτρόπως μετὰ ἑβδομήκοντα τρία ἔτη ἐτελείωσεν ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες μετεχειρίσθησαν μὲν αὐτὴν τυραννικῶς, ἀλλὰ δι' αὐτῆς προήγαγον ὅλας τὰς ὡραίας τέχνας τὰς κοσμούσας τὸν βίον· καὶ ἐὰν δὲν ἦτον ἀδικαιολόγητος πᾶσα παρεκτροπὴ ἐκ τοῦ αὐστηροῦ κανόνος τοῦ δικαίου, ἠδυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τοὺς φρονοῦντας, ὅτι αἱ

(1) Ἡ ψυχρότης, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ἀφιλόπατρις οὗτος πολίτης ἀναφέρει τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του, εἶναι ἀνυπόφορος.

ὠφέλειαι, τὰς ὁποίας τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔλαβε διὰ τῆς ἡγεμονίας ταύτης, ἀντεσταθμίσθησαν. Κατακρίναντες δὲ τοὺς Ἀθηναίους, νομίζομεν ἔργον δικαιοσύνης νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτε εἶχον τὴν ἀρχὴν, ἦτο σχεδὸν ἐπίσης τυραννικὴ, καὶ ὅτι πᾶς ἄλλος λαὸς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον δὲν ἤθελε προσφερθῆ πολὺ καλήτερα παρὰ τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης, ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος του, δὲν ἐπέζησε πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ὑποδούλωσίν της· διότι οὗτος ἀπέθανε τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ αἱ Ἀθῆναι παρεδόθησαν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου του οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία· περὶ τῶν αἰτίων ὅμως ὑπάρχουν διάφοραι γνῶμαι. Φαίνεται δὲ, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐφοβεῖτο νὰ μένῃ εἰς τὴν Χερσόνησον, καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ σκοπὸν ν' ἀναβῇ εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐνῷ δ' ἦτον εἰς Φρυγίαν, λέγεται, ὅτι οἱ Τριάκοντα Τύραννοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐζήτησαν νὰ πείσωσι τὸν Λύσανδρον, ὅτι ἐνόσῳ ἔζῃ, ἡ Σπαρτιατικὴ ἀρχὴ οὐδέποτε ἤθελεν εἶσθαι ἀσφαλὴς, καὶ ὅτι προσέτι, κατὰ παρακίνησιν τοῦ βασιλέως Ἄγιδος, ἐπροσκλήθη ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῆς πατρίδος του νὰ φονεύσῃ, εἰ δυνατὸν, τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ Λύσανδρος λοιπὸν παρεκάλεσε τὸν Φαρνάβαζον νὰ ἐνεργήσῃ τὸν φόνον αὐτοῦ. ὁ δὲ σατράπης ἔστειλε τὸν θεῖόν του καὶ τὸν ἀδελφόν του μὲ ἐνόπλους εἰς τὸ χωρίον, ὅπου ὁ Ἀλκιβιάδης διέτριβε μετὰ τῆς ἑταίρας του Τιμάνδρας. Οἱ μὲν Πέρσαι, φοβούμενοι νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ, ἔβαλον πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν του· ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐξώρμησε διὰ τῶν φλογῶν, κρατῶν μὲ τὴν μίαν μὲν χεῖρα τὴν σπάθην του, μὲ τὴν ἄλλην δὲ τὸ ἐπανωφόριόν του· ἀλλ' ἔπεσε τρωθεὶς ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἀνάνδρων δολοφόνων του. Ἄλλοι δὲ λέγουν, ὅτι εἶχεν ἀποπλανήσει γυναῖκά τινα ἐντίμου οἰκογενείας, καὶ ὅτι οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς,

διὰ νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν κατὰ τῆς οἰκογενείας των ὕβριν, ἔβαλον εἰς τὴν οἰκίαν του πῦρ καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ὅταν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἔντιμον χαρακτῆρα τοῦ σατράπου καὶ τὰς ἀσώτους ἕξεις τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἡ τελευταία παράδοσις εἶναι ἴσως πιθανωτέρα (1).

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτον ἀνήρ, ὅστις ἤθελε διαπρέψει εἰς πᾶσαν ἐπικράτειαν διὰ τὰ λαμπρὰ καὶ πολυειδῆ προτερήματά του· Τὸ δὲ κυριεῦον πάθος τῆς ψυχῆς του ἦτον ἡ φιλοδοξία. Ὁ μὲν Περικλῆς ἐπεθύμει νὰ ἦναι μέγας μεγαλύνων τὰς Ἀθήνας· ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἤθελε νὰ ἦναι μέγας ἀδιαφορῶν περὶ τῶν μέσων. Ἔγεινε δ' αἴτιος μεγίστης βλάβης εἰς τὴν πατρίδα του· ἐζήτησεν ὅμως νὰ τὴν ἐπανορθώσῃ, καὶ ἤθελε τὸ κατορθώσει, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ φατρία, ἥτις καὶ δεύτερον ἐξώρισεν αὐτόν, καὶ ἔπειτα, ὡς βεβαιοῦται, ἐνήργησε τὴν δολοφονίαν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'. (1).

Οἱ Τριάκοντα Τύραννοι. — Θάνατος τοῦ Θηραμένους. — Κάθοδος τῶν φυγάδων. — Τέλος τῆς Τυραννίας.

Ὀλυμπ. 94. 1.—94, 2. *Π. Χ.* 404—403·

Δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι προηγήθη συνεννόησις μεταξὺ Θηραμένους καὶ Λυσάνδρου περὶ τῆς συστάσεως ὀλιγαρχίας ἐν Ἀθήναις. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν κατάπλευσιν τοῦ Λυσάνδρου εἰς Σάμον, οὗτος ἀνακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Θηραμένους εἰσέ-

---

(1) Παρομοίαν γνώμην ἐκφράζει ὁ Θιρλουάλιος εἰς τὴν ἱστορίαν του περὶ Ἑλλάδος δ'. 197.

(1) Ξενοφ. β'. 3, 4. Διόδωρ. ιδ'. 1 — 6, 32, 33.

πλευσεν αἰφνιδίως εἰς Πειραιᾶ. Συνεκροτήθη λοιπὸν συνέλευσις, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρίσκετο ὁ Λύσανδρος, διὰ ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῶν γενησομένων μεταῤῥυθμίσεων εἰς τὸ πολίτευμα. Ὁ δὲ Θηραμένης ἐπρότεινε νὰ ἐκλεχθῶσι τριάκοντα ἄνδρες μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν διὰ νὰ συντάξωσι τοὺς νόμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ πολιτεία ἔπρεπε νὰ κυβερνᾶται εἰς τὸ ἑξῆς (1). Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐγόγγυσε κατὰ τῆς προτάσεως, ὁ δὲ Θηραμένης εἶπεν, ὅτι δὲν ἐφρόντιζε περὶ τῶν γογγυσμῶν των, ἀφοῦ πολλοὶ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν αὐτὴν μ' αὐτὸν γνώμην, καὶ ὁ Λύσανδρος καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνέκρινον αὐτήν. Ὁ δὲ Λύσανδρος τοὺς εἶπεν, ὅτι, ἐπειδὴ εἶχον παραβιάσει τὴν εἰρήνην, μὴ κρημνίσαντες τὰ τείχη των, εἰμὴ μετὰ τὸν προσδιωρισμένον χρόνον, ἡ ζωή των καὶ ἡ ἐλευθερία των ἐκινδύνευον, ἐὰν δὲν ἔπραττον, ὡς ὁ Θηραμένης ἔλεγε. Τότε δ' ἄλλοι μὲν ἀνεχώρησαν, ἄλλοι δὲ δὲν ἠθέλησαν νὰ ψηφοφορήσουν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξελέξαντο δέκα ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ὁ Θηραμένης αὐτὸς προσδιώρισεν, δέκα δ' ἑτέρους, τοὺς ὁποίους προσδιώρισαν ὡσαύτως οἱ πρόεδροι τῶν ὀλιγαρχικῶν συλλόγων, καὶ δέκα ἐκ τῶν παρευρισκομένων. Συστηθείσης οὕτω τῆς κυβερνήσεως, οἱ Πελοποννήσιοι ἐκένωσαν τὴν Ἀττικήν (2).

Ὁ Κριτίας, καταγόμενος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Σόλωνος, ἦτον εἷς ἐκ τῶν Τριάκοντα. Ἐχρημάτισε δὲ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ ἐφρόντισεν ὡς καὶ οὗτος, νὰ διδαχθῇ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν πολιτικήν, ἀλλ' ὄχι τὴν σοφίαν. Εἶχε δὲ χαρακτῆρα σταθερὸν καὶ ἐνεργητικόν, καὶ μετεχειρίζετο πᾶν μέσον διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοπούς του·

(1) Ὡς οἱ Δέκαρχοι εἰς τὴν Ῥώμην.

(2) Λυσίας κατὰ Ἐρατοσθ. σελ. 109 — 110. Ὁ Διόδωρος παριστᾷ τὸν Θηραμένην ὡς φιλόπατριν ἥρωα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ὁ Λύσανδρος, λέγει, ἠπείλησε νὰ φονεύσῃ αὐτόν.

Εμίσει δὲ τὴν δημοκρατίαν, καὶ ἤθελε νὰ συστηθῇ σταθερὰ κυβέρνησις ὀλιγαρχικὴ ἢ μοναρχική. Ἦτο τρόπον τινὰ ὁ Σύλλας τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Χαρικλῆς, ἔχων ὅμοιον χαρακτῆρα, ἐβοήθει αὐτὸν εἰς ὅλα τὰ σχέδιά του, τοὺς δὲ λοιποὺς τυράννους τοὺς ὀλιγώτερον νοῦν ἔχοντας εἶχον τρόπον τινὰ ὑποτεταγμένους εἰς ἑαυτούς.

Οἱ Τριάκοντα, θέλοντες νὰ διατηρήσουν τύπους τινὰς τοῦ πολιτεύματος, διώρισαν βουλήν, τῆς ὁποίας τὰ πλεῖστα μέλη ἦσαν ἐκ τῶν Τετρακοσίων. Διώρισαν προσέτι δέκα ἄνδρας εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἕνδεκα εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ ἐκπληροῦν τὰ καθήκοντα τῶν προτέρων ἀστυνόμων. Ἔπειτα ἐκήρυξαν, ὅτι ἦτον ἀναγκαῖον νὰ καθαρίσουν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τοὺς κακούργους, καὶ νὰ προτρέψωσι τοὺς λοιποὺς πολίτας εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀρετήν· μὲ τὴν συναίνεσιν δὲ ὅλων, συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἐπισημοτέρους συκοφάντας, οἵτινες ἦσαν ἡ πανώλης τῆς πόλεως.

Οἱ δὲ Τριάκοντα ἐνθαῤῥυνθέντες ἤδη ἐκ τῆς εὐνοίας, τὴν ὁποίαν τοιουτοτρόπως ἀπέκτησαν, ἀπεφάσισαν νὰ κραταιώσουν καὶ διαιωνίσουν τὴν ἐξουσίαν των. Ἔστειλαν λοιπὸν εἰς τὸν Λύσανδρον, καὶ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς αὐτοῦ κατώρθωσαν νὰ πεμφθῇ Σπαρτιατικὴ φρουρὰ διὰ νὰ συνδράμῃ, ὡς ἔλεγον, εἰς τὴν καταστρόπωσιν τῶν κακοβούλων καὶ εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ πολιτεύματος. Ἤρχισαν δὲ νὰ διατρέφωσι τὰ στρατεύματα ταῦτα, καὶ ἐπεριποιοῦντο τὰ μάλιστα τὸν Καλλίβιον, ὅστις ἦλθεν ὡς ἁρμοστής. Ἔπειτα δὲ συλλαμβάνοντες ἐθανάτονον ὄχι τοὺς κακούς, ἀλλ' ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐφοβοῦντο περισσοτέραν ἀντίστασιν εἰς τὰ σχέδιά των. Οὗτοι δ' ἦσαν κυρίως τὰ μέλη τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατίας, οἷον Νικήρατος ὁ υἱὸς τοῦ Νικίου καὶ Εὐκράτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἀντιφῶν ὁ υἱὸς

τοῦ Λυσωνίδου, ὁ ἐκ Σαλαμῖνος Λέων, καὶ Λυκόφρων ὁ πατὴρ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου. Βεβαιοῦται δὲ, ὅτι ὅλος ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ὑπὸ τῶν Τριάκοντα κατὰ τὴν περίοδον τῆς τυραννίας των συνεποσοῦτο εἰς 1,500 (1). Διὰ νὰ καταστρέψουν δὲ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα, ἀπεφάσισαν νὰ θέσωσι πέρας εἰς τὰ μεγάλα ὑποστηρίγματα αὐτοῦ, τὸ ναυτικὸν καὶ τὴν ῥητορικήν. Ἐπώλησαν λοιπὸν τὰ νεώρια τρία τάλαντα, ἐνῷ ἡ πόλις εἶχεν ἀναλώσει περὶ αὐτῶν 1,100, διὰ νὰ δυνηθοῦν οὕτω νὰ τὰ καταστρέψωσι (2), καὶ ἀπηγόρευσαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ῥητορικῆς. Τὸ δ' ἐν Πνυκὶ βῆμα τῶν ῥητόρων, τὸ ὁποῖον ἔβλεπε πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔστρεψαν πρὸς τὴν ξηράν.

Ὁ Θηραμένης κατ' ἀρχὰς μὲν συνέπραττε μὲ τὸν Κριτίαν καὶ τοὺς φίλους του· ἀλλ' ὅτε εἶδεν αὐτοὺς, θανατόνοντας τοὺς χρηστοὺς πολίτας, μόνον διότι ἐτιμῶντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἤρχισε ν' ἀντιτείνῃ. Παρατηρῶν δὲ πάλιν, ὅτι ὁ λαὸς ἠπόρει, ὁποῖον ἤθελεν εἶσθαι ἐπὶ τέλους τὸ πολίτευμα, εἶπεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι, ἐὰν δὲν κατώρθονον νὰ προσλάβωσι πολλοὺς κοινωνοὺς τῶν πραγμάτων, οὐδέποτε ἤθελον δυνηθῆ νὰ διατηρήσωσι τὴν ὀλιγαρχίαν. Ἐξελέξαντο λοιπὸν Τρισχιλίους ἀντὶ τῶν προτέρων Πεντακισχιλίων. Ἀλλ' ὁ Θηραμένης ἀντέτεινεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον· διότι, ἔλεγεν, ἤθελον μὲν οἱ Τριάκοντα νὰ γείνωσι κοινωνοὶ τῶν πραγμάτων οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν· ἀλλ' ὑπέθετον, ὅτι οἱ Τρισχίλιοι μόνοι, καὶ ὅλοι αὐτοὶ, ἦσαν οἱ βέλτιστοι· ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι ἔπραττον καὶ τὸ σφάλμα τοῦ νὰ κατασκευάζουν μὲν βιαίαν κυβέρνησιν, ν' ἀφίνουν δὲ τὴν ὑπεροχὴν εἰς τοὺς ἀρχομένους. Διὰ νὰ ἐπανορθώσουν δὲ τὸ

(1) Αἰσχίνης περὶ παραπρεσβ. σελ. 114. Κατὰ Κτησιφ. 87, 20. Ἰσοκράτης εἰς Ἀρεοπαγιτικὸν 151 ἔκδοσις Κοραῆ.

(2) Ἰσοκράτης ὡς ἀνωτέρω.

σφάλμα τοῦτο, παρήγγειλαν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας νὰ παρουσιασθῶσιν ἔνοπλοι, οἱ μὲν Τρισχίλιοι εἰς τὴν ἀγορὰν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀλλαχοῦ. Ἔπειτα δὲ πέμψαντες τοὺς ὀπαδούς των καὶ τὴν Λακεδαιμονίαν φρουρὰν, ἀφήρεσαν τὰ ὅπλα ἀπὸ τοὺς τελευταίους, καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀπηλλαγμένοι ἤδη ἀπὸ τὸν φόβον, ὡς ἐνόμιζον, ἀφέθησαν εἰς τὰ ὀλέθρια πάθη των, καί τινας μὲν ἐφόνευσαν ἀπὸ ἰδιαιτέραν ἔχθραν, ἄλλους δ' ἕνεκα τοῦ πλούτου των. Διὰ ν' ἀπολαύσουν δὲ τὰ μέσα τοῦ νὰ ἐκπληροῦν τὰς πρὸς τὴν φρουρὰν ὑποσχέσεις των, ἥτις ἦτο τὸ κύριον ὑποστήριγμά των, οἱ Τριάκοντα συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος αὐτῶν νὰ λάβῃ ἕνα τῶν μετοίκων, ἐξ ὧν πολλοὶ εἶχον πλουτήσει διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, νὰ τὸν θανατώσῃ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν περιουσίαν του. Ἐπειδὴ δ' εἶπον καὶ εἰς τὸν Θηραμένην νὰ ἐκλέξῃ καὶ αὐτὸς τὸ θῦμά του, οὗτος ἀπεποιήθη. Ἐντεῦθεν ὁ Κριτίας καὶ ἡ φατρία του κατεννόησαν, ὅτι ἢ ὁ Θηραμένης πρέπει ν' ἀποθάνῃ ἢ αὐτοί· ἤρχισαν λοιπὸν νὰ διαβάλλωσιν αὐτὸν ἰδιαιτέρως εἰς ἕκαστον τῶν βουλευτῶν, καὶ ἔπειτα παραγγείλαντες εἴς τινας τολμηροὺς νεανίσκους, ὀπαδούς των, νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ βουλευτήριον ἔχοντες κεκρυμμένα ἐγχειρίδια ὑπὸ τὰς μασχάλας των, συνεκάλεσαν τὴν βουλήν. Ὁ μὲν Κριτίας ἀναστὰς τότε καὶ κατηγορήσας τὸν Θηραμένην ὡς προδότην καὶ ἐχθρὸν τῆς ὀλιγαρχίας, ἐζήτησε τὸν θάνατόν του· ὁ δὲ Θηραμένης ἀπελογήθη εὐφραδῶς καὶ ἀποχρώντως, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι ἐναντιούμενος εἰς τὴν βίαν καὶ ἀδικίαν τῶν συναρχόντων του ἦτον ἀληθὴς φίλος τοῦ νέου πολιτεύματος. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ ἦτον ἑτοίμη ν' ἀθωώσῃ αὐτὸν, ὁ δὲ Κριτίας, ἀφοῦ ὡμίλησεν ὀλίγους λόγους μετὰ τῶν Τριάκοντα, ἐξῆλθε καὶ διέταξε τοὺς ἔχοντας τὰ ἐγχειρίδια,

νὰ προχωρήσωσι καὶ νὰ παρασταθῶσιν εἰς τὰ δρύφρακτα τῆς βουλῆς. Τότε δ' εἰσελθὼν, εἶπεν εἰς αὐτὴν, ὅτι ἐνόμιζε χρέος του νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὴν νὰ ἐξαπατηθῇ· ὅτι ὅσοι ἐστέκοντο ἐκεῖ ἔξω, δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει νὰ σωθῇ ἄνθρωπος, ὅστις ἔβλαπτε φανερῶς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἔπειτα εἶπεν (διότι ὑπῆρχεν ἤδη νόμος, καθ' ὃν οὐδεὶς τῶν ἐγγεγραμμένων Τρισχιλίων εἰς τὸν κατάλογον ἠδύνατο νὰ θανατωθῇ ἄνευ ἀποφάσεως τῆς βουλῆς, οἱ τριάκοντα ὅμως ἠδύναντο νὰ καταδικάσουν τοὺς ἔξω τοῦ καταλόγου)· « ἐγὼ ἐξαλείφω μὲ τὴν συγκατάθεσίν σας τὸ ὄνομα τοῦ Θηραμένους, καὶ καταδικάζομεν αὐτὸν εἰς θάνατον»! Ὁ δὲ Θηραμένης ἀναπηδήσας εἰς τὸν βωμὸν, παρεκάλεσε τὴν βουλὴν νὰ μὴ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν Κριτίαν νὰ παραβιάσῃ τοιουτοτρόπως τὸν νόμον. Ἐγνώριζεν, εἶπεν, ὅτι ὁ βωμὸς δὲν ἤθελε προστατεύσει αὐτὸν, ἀλλ' ἤθελε ν' ἀποδείξῃ τοὺς ἐχθρούς του καὶ ἀσεβεῖς ὡς καὶ ἀδίκους. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κήρυξ τῶν Τριάκοντα προσεκάλεσε τοὺς ἕνδεκα νὰ προχωρήσουν καὶ συλλάβουν τὸν Θηραμένην. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ ὑπηρέται αὐτῶν τὸν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὸν βωμὸν, ἐπικαλούμενον εἰς μάτην θεούς τε καὶ ἀνθρώπους. Οἱ δὲ βουλευταὶ ἐκάθηντο σιωπηλοὶ μετὰ τρόμου, βλέποντες ἑαυτοὺς περικυκλωμένους ἀπὸ ἐνόπλους. Ὁ Θηραμένης ἔπειτα ἀπήχθη διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν φυλακὴν, φωνάζων μεγαλοφώνως κατὰ τῆς ἀνομίας τῶν Τριάκοντα. Ἐν δὲ τῇ φυλακῇ ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον (1), καὶ ἀφοῦ ἔπιεν αὐτὸ, ἔχυσεν ἔξω τὸ μεῖναν εἰς τὸ ποτήριον λέγων « τοῦτο εἰς τὸν καλὸν Κριτίαν (2) ».

(1) Τοῦτο συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναίων, ὡς παραδεχθέντων τὸν φιλάνθρωπον τοῦτον τρόπον τοῦ θανατόνειν.

(2) Τοῦτο ὑπαινίττετο τὸ παιγνίδιον κότταβον, τὸ ὁποῖον οἱ νέοι ἔπαιζον εἰς τὰ συμπόσιά των, ὅτε ἔχυνον εἴτε ἄφινον νὰ χυθῇ τὸ ἐν τῷ πο-

Ὁ δὲ Θηραμένης διὰ τῆς σταθερότητος ταύτης, καὶ τῆς ἀταραξίας τῆς ψυχῆς ἐν καιρῷ τοῦ θανάτου του, τὰ ὁποῖα μεγάλως ἐθαυμάσθησαν, εἵλκυσε τοὺς ἐπαίνους ἐξόχων τινῶν ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων· ὁ Κικέρων μάλιστα τὸν κατατάττει εἰς τὴν τάξιν τοῦ Σωκράτους (1). Καὶ ὅμως εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν κατὰ τί ἦτον ἀνώτερος τοῦ Κριτίου. Δυσκόλως δ' ἠμπορεῖ ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν φονέα τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ εἰς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις εἰς τὴν ἀποστολήν του ἐβράδυνεν ἐπίτηδες διὰ ν' ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῆς πείνης οἱ συμπολῖταί του νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς των· ἡ δὲ μετὰ ταῦτα ἀντιπολίτευσίς του ἠμπορεῖ δικαιότερον ἴσως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ζηλοτυπίαν κατὰ τοῦ Κριτίου, τὸν ὁποῖον ᾐσθάνετο ὡς ἀνώτερόν του, εἰς τὴν ἔλλειψιν ἰσχύος τοῦ χαρακτῆρος, ἢ καὶ εἰς τὴν φρόνησιν ἴσως, μᾶλλον παρ' εἰς ἄλλην ὁποιανδήποτε εὐγενεστέραν αἰτίαν.

Οἱ τριάκοντα ἐνόμιζον ἤδη, ὅτι ἠδύναντο νὰ μεταχειρίζωνται ἀφόβως τὴν τυραννίαν των. Ἐξέδωκαν ἑπομένως διαταγὰς ἀπαγορεύοντες νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν πόλιν οἱ μὴ ὄντες ἐγγεγραμμένοι εἰς τὸν κατάλογον, καὶ κατέσχον τὰς γαίας των διὰ νὰ χρησιμεύσουν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τοὺς φίλους των. Ἀφοῦ δὲ οὕτω πως ἐξορισθέντες κατέφυγον εἰς

τηρίῳ ὑπολειπόμενον εἰς χάλκινον ἀγγεῖον, ἀναφέροντες καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐρωμένου των· ἀπὸ δὲ τὸν γενόμενον ἦχον, οἱ ἐρώμενοι ἐσυμπέραινον ἂν οἱ ἐρασταὶ ἠρῶντο αὐτῶν ἢ ὄχι.

(1) Κικέρων εἰς Τουσκουλανικὰ ά. 40. Ὁ μὲν Διόδωρος παριστᾷ αὐτὸν μάρτυρα τῆς ἐλευθερίας· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (Πλούτ. εἰς Νικίαν 2), παραδόξως παριστᾷ αὐτὸν ὡς εἰλικρινῆ φιλόπατριν καὶ τὸν κατατάττει εἰς τὴν τάξιν τοῦ Νικίου καὶ Θουκυδίδου τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλησίου. Ἡμεῖς ἐλάβομεν πολλάκις ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωμεν, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶναι πάντοτε ἀξιοπιστότατος μάρτυς.

τὸν Πειραιᾶ, ἀπεδιώχθησαν καὶ ἐκεῖθεν. Καὶ τὸ μὲν Ἄργος, τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Θῆβαι (διακείμενα ἤδη εὐνοϊκῶς εἰς τὴν δημοκρατίαν), ἐγέμισαν ἀπὸ φυγάδας Ἀθηναίους· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐξέδωκαν βάρβαρον ψήφισμα διατάττοντες νὰ παραδοθῶσιν οὗτοι εἰς τοὺς Τριάκοντα· ἀλλ᾽ οὐδεὶς ὑπήκουσεν εἰς τοῦτο. Οἱ Θηβαῖοι μάλιστα ἐξέδωκαν ψήφισμα, δι᾽ οὗ διετάττετο πᾶσα οἰκία καὶ πόλις κατὰ τὴν Βοιωτίαν, νὰ ἦναι ἀνοικτὴ εἰς τοὺς φυγάδας, καὶ ἐπεβάλλετο πρόστιμον ταλάντου εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἔβλεπον μὲν φυγάδα ἀπαγόμενον, δὲν ἔτρεχον δ᾽ εἰς βοήθειάν του, καὶ παρηγγέλλετο, κανεὶς Θηβαῖος νὰ μὴ βλέπῃ ἢ ἀκούῃ (δηλ. ν᾽ ἀδιαφορῇ), ἐάν τις διήρχετο ἔνοπλος ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν εἰς τὴν Ἀττικήν.

Μεταξὺ δὲ τῶν καταφυγόντων εἰς Θήβας ἦτον ὁ Θρασύβουλος. Οὗτος ἀπό τινος καιροῦ ἐκαιροφυλάκτει διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας τῶν Τριάκοντα, καὶ ἤδη ἐκίνησε μ᾽ ὄχι περισσοτέρους τῶν 70 καὶ κατέλαβε τὴν Φυλὴν, ὀχυρὰν θέσιν κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Οἱ δὲ Τριάκοντα μετὰ τῶν Τρισχιλίων καὶ τῶν Ἱππέων ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὴν πόλιν ἦλθον νὰ προσβάλωσι τὴν Φυλήν. Ἀλλ᾽ ἀποκρουσθέντες ἡτοιμάζοντο νὰ τὴν περιτειχίσωσι, τὴν νύκτα ὅμως ἔπεσε πολλὴ χιὼν (ἦτο δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος), καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Φοβούμενοι δὲ μήπως οἱ ἐν τῇ Φυλῇ διαφθείρωσι τὴν χώραν, ἔστειλαν τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς φρουρᾶς καὶ δύο ἴλας ἱππικοῦ διὰ νὰ στρατοπεδεύσῃ 15 στάδια μακρὰν τῆς Φυλῆς. Ὁ δὲ Θρασύβουλος, ὅστις εἶχεν ἤδη μεθ᾽ ἑαυτοῦ 700, ἐκίνησε τὴν νύκτα καὶ ἔμεινε τρία ἢ τέσσαρα στάδια μακρὰν τοῦ στρατοπέδου των· καὶ ἀφοῦ ἤκουσεν αὐτοὺς ἀνιστάντας τὴν πρωΐαν, ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατ᾽ αὐτῶν, ἐφό-

νευσεν 120 ἄνδρας, καὶ τοὺς κατεδίωξεν 6 ἢ 7 στάδια.

Οἱ Τριάκοντα ἀνησύχουν ἤδη, καὶ ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ ἐξασφαλίσεως τόπου τινὸς, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ καταφύγωσι καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελον ἀποδιωχθῆ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δ' ἡ Ἐλευσὶς ἐφάνη καταλληλότατος πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν τόπος, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν οἰκειοποιηθῶσιν. Ἐκίνησαν λοιπὸν μὲ τοὺς Ἱππεῖς πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ εἰπόντες εἰς τὸν λαὸν, ὅτι ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσωσι τὸν ἀριθμόν των καὶ πόσην φρουρὰν ἠδύναντο νὰ στείλωσι, διέταξαν αὐτοὺς νὰ κατεγράψωσι τὰ ὀνόματά των. Ἀφοῦ δ' ἕκαστος κατέγραφε τὸ ὄνομά του, διετάττετο νὰ ἐξέλθῃ διὰ πυλίδος τινὸς ὁδηγούσης πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ δ' Ἱππεῖς ἦσαν τεταγμένοι εἰς τὸ παράλιον ἑκατέρωθεν τῆς πυλίδος, καὶ οἱ ὑπηρέται αὐτῶν συνελάμβανον καὶ ἔδενον ὅλους τοὺς ἐξερχομένους. Ἔπειτα διέπλευσαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου ἔπραξαν τ' αὐτὰ (1). Ὅλους δὲ τοὺς αἰχμαλώτους μετέφεραν εἰς Ἀθήνας, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ἱππεῖς καὶ οἱ Τρισχίλιοι συνῆλθον εἰς τὸ Ὠδεῖον ἢ Μουσικὸν θέατρον, τὸ ἥμισυ τοῦ ὁποίου κατείχετο ἀπὸ τὴν Λακωνικὴν φρουρὰν ὡπλισμένην. Ὁ Κριτίας τότε εἶπεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ παροῦσα κυβέρνησις ἐγένετο ἐπίσης πρὸς ὠφέλειαν αὐτῶν, ὡς καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῶν Τριάκοντα, πρέπει νὰ συμμετέχωσι τῶν κινδύνων, ὡς καὶ τῶν ὠφελειῶν, καὶ νὰ ψηφίσουν φανερὰ τὸν θάνατον τῶν αἰχμαλώτων. Ψηφοφορησάντων λοιπόν τινων μὲν κατὰ προαίρεσιν, ἄλλων δὲ ἀπὸ φόβον, οἱ αἰχμάλωτοι, 300 τὸν ἀριθμὸν, κατεδικάσθησαν καὶ ἐθανατώθησαν.

Ὁ Θρασύβουλος μετ' οὐ πολὺ προέβη εἰς τολμηροτέρας πράξεις, διότι ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ 1,000 ἄνδρας εἰς τὴν

(1) Λυσίας κατὰ Ἐρατοσθ. σελ. 105. Κατὰ Ἀγοράτου υ 23.

Φυλήν, καὶ κινήσας νύκτα τινὰ ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Οἱ μὲν Τριάκοντα συνήθροισαν ὅλα τὰ στρατεύματά των διὰ νὰ τοὺς ἀποδιώξωσιν ἐκεῖθεν, οἱ δ' ἐξόριστοι, μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τῆς ὀλιγότητος αὐτῶν νὰ ὑπερασπισθῶσι τόσον ἐκτεταμένην πόλιν, κατέφυγον εἰς τὴν Μουνυχίαν. Ἐνταῦθα δὲ συνεκρούσθησαν ἀμφότερα τὰ μέρη. Καὶ ὁ μὲν Κριτίας καὶ ὁ Ἱππόμαχος, εἷς τῶν συναρχόντων του, καὶ 70 περίπου ἐκ τῶν στρατιωτῶν των ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ στρέψαντες τὰ νῶτα ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν. Οἱ νικηταὶ ἔλαβον μὲν τὰ ὅπλα τῶν φονευθέντων, ἀλλὰ δὲν ἀφήρεσαν τὰ φορέματά των. Οἱ νεκροὶ ἀπεδόθησαν κατὰ τὸ σύνηθες· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς λόγους, Κλεόκριτος, ὁ κήρυξ τῶν Μυστηρίων, ἐδημηγόρησεν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Τριάκοντα, παρακαλῶν αὐτοὺς νὰ παραιτήσωσι πᾶσαν ἐχθροπραξίαν πρὸς τοὺς συμπολίτας των, καὶ νὰ παύσουν ὑπακούοντες εἰς ἐκείνους, οἵτινες εἰς ὀκτὼ μηνῶν διάστημα ἐθανάτωσαν περισσοτέρους Ἀθηναίους, παρ' ὅσοι ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν τοῦ πολέμου (1). Οἱ μὲν Τριάκοντα, φοβούμενοι τὸ ἀποτέλεσμα λόγων τοιούτων, ἐπανήγαγον τοὺς στρατιώτας των εἰς τὴν πόλιν· οἱ λόγοι ὅμως οὗτοι ἐτελεσφόρησαν, διότι στερηθέντες ἤδη τὸν ἄξιον καὶ τολμηρὸν Κριτίαν, καθηρέθησαν, ἄρξαντες τέσσαρας μόνον μῆνας μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ· Ἐπειδὴ δ' οὗτοι ἔφυγον εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, δέκα ἄνδρες (εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς) διωρίσθησαν ἀντ' αὐτῶν διὰ νὰ διαπραγματευθῶσι μὲ τοὺς ἐν Πειραιεῖ· ἀλλὰ καὶ οἱ Δέκα ἀπεφάσισαν, εἰ δυνατόν, νὰ κυβερνῶσιν αὐθαιρέτως καὶ

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. β' 4, 21. Ὁ Ἰσοκρ. (εἰς Πανηγυρ. σελ. 60, ἔκδοσ. Κοραῆ) λέγει, ὅτι ἐφονεύθησαν περισσότεροι εἰς 3 μῆνας παρ' ὅσους ἡ πολιτεία κατεδίκασε καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἡγεμονίας της.

ἐβοηθοῦντο εἰς τὰ σχέδιά των ἀπὸ τοὺς Ἱππεῖς, καὶ ἀπὸ μέρος τι τῶν Τρισχιλίων. Φύλακες δὲ τῆς πόλεως ἦσαν οἱ Ἱππεῖς, οἵτινες ἐκοιμῶντο εἰς τὸ Ὠδεῖον ἔχοντες τοὺς ἵππους των πάντοτε χαλινωμένους.

Ἐν τούτοις πολλοὶ ἡνώθησαν μὲ τοὺς ἐν Πειραιεῖ, διότι ἰσοτέλεια (1) ἐχαρίζετο εἰς ὅλους τοὺς ξένους, ὅσοι ἤθελον συμπολεμήσει. Ὡπλίσθησαν δὲ ὅσον τὸ δυνατὸν καλήτερα, καὶ ἄλλοι μὲν ἦσαν ὁπλῖται, ἄλλοι δὲ ψιλοὶ καὶ ἑβδομήκοντα περίπου ἱππεῖς· διάφοροι δ' ἀκροβολισμοὶ συνέβησαν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει.

Καὶ οἱ Τριάκοντα δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει ἔστειλαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἀναγγέλλοντες εἰς τὴν ἐκεῖ κυβέρνησιν τὴν ἀποστασίαν, ὡς ἔλεγον, τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ Λύσανδρος, φοβούμενος μήπως ἀνατραπῇ ὁλοτελῶς τὸ ἔργον του, κατέβαλλε πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ· ἐπρομήθευσε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς δάνειον 100 ταλάντων (2), καὶ κατώρθωσεν αὐτὸς μὲν νὰ διορισθῇ ἁρμοστὴς κατὰ ξηράν, στόλος δὲ νὰ σταλῇ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Λίβυος διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν Πειραιᾶ διὰ θαλάσσης. Τοιουτοτρόπως οἱ ἐν Πειραιεῖ ἤθελον φθάσει εἰς ἀμηχανίαν, ἐὰν ἔλειπον αἱ φατρίαι ἀπὸ τὴν Σπάρτην, τῶν ὁποίων εἶχον, φαίνεται, γνῶσιν· διότι ὁ βασιλεὺς Παυσανίας, φθονῶν τὸν Λύ-

(1) Δηλ. ἰσότης ἀστικῶν δικαιωμάτων, μέχρι τινός. Ὁ ἰσοτελὴς ἐπλήρονε τοὺς αὐτοὺς φόρους, ὡς καὶ ὁ Ἀθηναῖος πολίτης (ἐντεῦθεν δ' ἐπήγασε τ' ὄνομά του)· καὶ ἠδύνατο μὲν ν' ἀγοράσῃ γῆν, καὶ νὰ νυμφευθῇ Ἀθηναίαν, δὲν ἠμπόρει ὅμως νὰ λάβῃ ἀρχήν, νὰ ψηφίσῃ εἰς τὴν συνέλευσιν, ἢ νὰ δικάσῃ εἰς δικαστήριον· ἀντεστοίχει δὲ εἰς τὸν ἰσοπολίτην (**Municeps**) τῶν Ῥωμαίων. Λυσίας δ' ὁ ῥήτωρ, ὅστις ἦτο μέτοικος, διεκρίθη εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν δίδων 2,000 δραχμάς, 200 ἀσπίδας, καὶ χορηγῶν τὸν μισθὸν τριακοσίων μισθοφόρων.

(2) Τὸ δάνειον τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ἐντίμως καὶ ἐπληρώθη ἀπὸ τὸν δῆμον μετὰ τὴν ἀποδίωξιν τῶν Τριάκοντα.

σανδρον ἔπεισε τρεῖς τῶν Εφόρων καὶ οὕτω κατώρθωσε νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸς στράτευμα εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὅλοι δ' οἱ σύμμαχοι ἔστειλαν τὴν ζητηθεῖσαν δύναμιν, ἐξαιρουμένων τῶν Κορινθίων καὶ Θηβαίων, οἵτινες ἐννόησαν, ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο νὰ οἰκειοποιηθῶσι τὴν Ἀττικήν. Ὁ δὲ Παυσανίας, ἑνωθεὶς μὲ τὸν Λύσανδρον καὶ τοὺς μισθοφόρους αὐτοῦ, ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Πειραιῶς καὶ ἔστειλε διαταγὰς εἰς τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ν' ἀναχωρήσουν καὶ νὰ διασκορπισθῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπήκουσαν, προσέβαλλεν αὐτοὺς ἐλαφρῶς διὰ νὰ μὴ φανῇ, ὅτι εἶναι εὐμενὴς πρὸς αὐτούς. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν, ἐνῷ ἀπήρχετο μετά τινων στρατευμάτων, ἀφοῦ ἐξέτασε τὸν τόπον, παρήγγειλεν εἴς τινα ἐξ αὐτῶν νὰ ἐφορμήσουν κατ' ἐκείνων τῶν ἐν τῷ Πειραιεῖ, οἵτινες ἠκολούθουν καὶ ἠνώχλουν αὐτόν. Ἐκ τούτου συνέβη σφοδρὰ μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν. Ἔστησε δὲ τρόπαιον, καὶ ἔπειτα, χωρὶς νὰ ὀργισθῇ κατ' αὐτῶν, ἔστειλε κρυφίως συμβουλεύων αὐτοὺς νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ἐφόρους. Συγχρόνως δὲ παρήγγειλεν εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει φατρίαν του νὰ συναθροισθῇ καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴν περὶ συμβιβασμοῦ ἐπιθυμίαν της· καὶ ἀφοῦ ἀμφότερα τὰ μέρη ὑπήκουσαν, ἔστειλε τοὺς πρέσβεις των εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ὅπου ἔστειλαν ὡσαύτως πρέσβεις οἱ Δέκα καὶ οἱ φίλοι των· δεκαπέντε δ' ἄνδρες ἦλθον ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἐπιτετραμμένοι μετὰ τοῦ Παυσανίου νὰ συνδιαλλάξωσιν ὅλα τὰ μέρη. Ἔγεινε λοιπὸν εἰρήνη διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν, ἐξαιρεθέντων μόνον τῶν Τριάκοντα, τῶν Ἕνδεκα καὶ τῶν Δέκα τῶν ἀρξάντων ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι ὅμως ἐξ αὐτῶν ἤθελον νὰ ὑποκύψουν εἰς τὴν εὐθύνην, ἠδύναντο νὰ ζητήσουν ν' ἀποκατασταθοῦν εἰς τὰ δικαιώματά των· καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐφοβοῦντο

νὰ μένωσιν ἐκεῖ, ἠδύναντο νὰ μετοικήσωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ὁ μὲν Παυσανίας ἔπειτα ἀνεχώρησε μὲ τὰ στρατεύματά του· οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνέβησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ προσέφεραν θυσίαν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν. Συγκροτηθείσης δ' ἔπειτα συνελεύσεως, ὁ Θρασύβουλος ἐδημηγόρησεν εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει, ἀναμιμνήσκων εἰς αὐτοὺς τὴν πρὸς τὸν δῆμον ἀδικίαν των καὶ τὴν παροῦσαν ἀδυναμίαν των. Ἀφοῦ δ' ἐτελείωσε συνιστῶν τὴν καλὴν πίστιν καὶ τὴν μετριότητα εἰς τὴν φατρίαν του, διέλυσε τὴν συνέλευσιν. Μετά τινα χρόνον (Ὀλυμπ. 94,2) (1) ἀκούσαντες, ὅτι οἱ ἐν Ἐλευσῖνι συνήθροιζον μισθοφόρους, ἐξεστράτευσαν πανδημεὶ κατ' αὐτῶν, καὶ προσκαλέσαντες τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν εἰς συνδιάλεξιν, τοὺς ἐθανάτωσαν ἐπιβούλως. Ἔπειτα δὲ συνδιηλλάχθησαν μὲ τοὺς λοιποὺς, ὤμωσαν γενικὴν ἀμνηστείαν (εἶναι δ' ἡ πρώτη ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ἥτις φέρει τιμὴν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν χαρακτῆρα, καὶ ἥτις ἐτηρήθη πιστῶς), καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθουν, ὅσον ἦτο δυνατὸν, εἰς τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος. Ὁ Θρασύβουλος διὰ τῆς ἀκεραίας διαγωγῆς του κατέστη ἄξιος τῆς φήμης ἐξόχου καὶ φιλοπάτριδος πολίτου, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε, διότι ἀποκατέστησε τὴν ὁμόνοιαν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τὴν αὐτονομίαν, ὅσον ἠδύνατο· ἀλλ' ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν Μακρῶν Τειχῶν, τὰ ὁποῖα μόνον ἠδύναντο νὰ καταστήσουν ἀληθῶς τὰς Ἀθήνας αὐτονόμους, ἀπέκειτο εἰς ἄλλον ἀνδρεῖον καὶ ἀξιόλογον

(1) Τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιόρκησαν τοὺς Βηΐους. Τὸ ἔσχατον δὲ σύγχρονον συμβεβηκὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τῆς ἐπισημότητος αὐτοῦ καθίσταται ἀξιοσημείωτον, ἦτον ἡ σύστασις τῆς Δεκαρχίας ἐπὶ τοῦ Περικλέους (ἀνωτ. σελ. 222). Εἶναι δὲ περίεργον νὰ παρατηρήσωμεν, πόσον ὀλίγον τόπον κατέχουν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν τὰ συμβεβηκότα τὰ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς περιόδου, ἐνῷ ἡ περίοδος αὕτη περιλαμβάνει τὰ σημαντικώτερα ἴσως συμβεβηκότα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

πολίτην. Ὁ Θρασύβουλος ὅμως δὲν εἶναι δίκαιον νὰ λάβῃ ὅλην τὴν φήμην τῆς εὐγενοῦς ταύτης καὶ φιλοπάτριδος πράξεως, διότι τὰ πολιτικὰ προτερήματα τοῦ συνεργοῦ αὐτοῦ Ἀρχίνου, ὑπερέβαινον τὰ ἰδικά του· αἱ δὲ πλεῖσται τῶν εὐεργετικῶν ἀποφάσεων, τὰς ὁποίας παρεδέχθησαν, ἐπροτάθησαν ἀπὸ τὸν τελευταῖον· τὸ ὄνομα τοῦ Κεφάλου ὡσαύτως εἶναι ἄξιον τιμῆς (1).

Ἄρχων δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἦτον ὁ Εὐκλείδης, καὶ κατέστη γενικὴ συνήθεια νὰ χρησιμεύῃ τοῦτο ὡς ἐποχὴ χρονολογίας· τὸ δὲ προηγούμενον ἔτος ὠνομάσθη ἄναρχον (2). Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἐπὶ τοῦ Εὐκλείδου, μεταξὺ ἄλλων μεταῤῥυθμίσεων, παρεδέχθησαν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἀρχίνου, τὸ τῶν Ἰώνων ἀλφάβητον ὡς πληρέστερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ' (3).

Ἀναχώρησις τῶν Μυρίων. — Δερκυλλίδας ἐν τῇ Ἀσίᾳ. — Συνωμοσία τοῦ Κινάδωνος. — Ἀγησίλαος ἐν τῇ Ἀσίᾳ. — Κορινθιακὸς ἢ πρῶτος Βοιωτικὸς πόλεμος. — Νίκαι τοῦ Κόνωνος. — Κατόρθωμα τοῦ Ἰφικράτους. — Πρόοδος τοῦ πολέμου. — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ὀλυμπ. 93, 4—98, 2. *Π. Χ.* 405—387.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου βασιλέως τῆς Περσίας (Ὀλυμπ. 93, 4), ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κῦρος, βοηθούμενος ἀπὸ

(1) Ἴδε τὸν βίον τοῦ Λυσίου ὑπὸ Τεϋλὼρ, προτεταγμένον εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ ῥήτορος τούτου.

(2) Δηλ: ἔτος χωρὶς (νομίμους) ἄρχοντας.

(3) Ξενοφ. Ἑλλην. γ', δ', ε', 1. Διόδ. ιδ', 35—39, 79—86, 94, 97—99, 110. Πλούταρχ. εἰς Ἀγησίλ. καὶ Λύσανδρον.

τὴν μητέρα του Παρυσάτιδα, ἡτοιμάσθη νὰ διαμφισβητήσῃ τὸν θρόνον μὲ τὸν μεγαλήτερον ἀδελφόν του Ἀρταξέρξην. Λαβὼν δ' εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσῃ τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἀπεφάσισε νὰ μισθώσῃ ἐξ αὐτῶν πολυάριθμον σῶμα· ἡ ἐνεστῶσα μάλιστα εἰρήνη, ἥτις ἀφῆκε πολλοὺς στρατιώτας ἀργούς, συνέτρεχεν εἰς τοὺς σκοπούς του. Κλέαρχος δ' ὁ Λακεδαιμόνιος, καί τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἔλαβον ἀπὸ αὐτὸν χρήματα διὰ νὰ συλλέξωσι στρατεύματα, καὶ οὕτως ἠδυνήθη νὰ κατατάξῃ 13,000 περίπου Ἕλληνας εἰς τὸ στράτευμά του, τὸ ὁποῖον ὡδήγησεν ὁ ἴδιος (Ὀλυμπ. 94, 4) ἀπὸ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας διὰ τοῦ Εὐφράτου. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ βασιλικοῦ γένους ἐκροτήθη μάχη εἰς τὰ ἐν Βαβυλωνίᾳ Κούναξα. Καὶ ὁ μὲν Κῦρος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην, τὰ δὲ βάρβαρα στρατεύματά του ἔφυγον· ἀλλ' οἱ σύμμαχοί του Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἀντιταχθέντας εἰς αὐτούς. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετεχειρίσθη κατ' αὐτῶν ὅλας τὰς τέχνας τῆς ἐπιβουλῆς, ἐνεργῶν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Τισσαφέρνους. Ἀφοῦ δ' οἱ ἀρχηγοί των προσκληθέντες εἰς συνομιλίαν ἐπιβούλως ἐθανατώθησαν, τὰ στρατεύματα διώρισαν νέους ἀξιωματικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτον ὁ περίφημος Ξενοφῶν, ὁ Ἀθηναῖος. Ἐνῷ δ' εἶχον πολέμιον τὸ Περσικὸν βασίλειον καθ' ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν των, κατώρθωσαν τὴν ἀναχώρησίν των διὰ τῶν Καρδουχίων ὀρέων καὶ τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀφοῦ ὑπέστησαν ὀλίγας τινὰς ζημίας (Ὀλυμπ. 95, 1).

Ἡ περίφημος αὕτη ἀναχώρησις, ὀνομαζομένη ἡ Ἀναχώρησις τῶν Μυρίων, ἐξιστορήθη κομψῶς καὶ λεπτομερῶς ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς αὐτῆς (1).

(1) Ἴδε τὴν Στοιχειώδη Ἱστορίαν μας περὶ Ἑλλάδος σελ. 160.

Ἡ δὲ πραγματικὴ ἀδυναμία τοῦ Περσικοῦ βασιλείου ἥτις ἐντεῦθεν ἀπεδείχθη, ἔγεινεν αἰτία νὰ συμβῶσιν μετὰ ταῦτα σημαντικώτατα ἀποτελέσματα (1).

Ὁ δὲ Τισσαφέρνης διὰ τὰς πρὸς τὸν κύριον του ὑπηρεσίας του ἀντεμείφθη ἤδη μὲ τὴν κυβέρνησιν ὅλων τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνα ὁ Κῦρος. Ἀλλ' αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις, φοβούμεναι καὶ μισοῦσαι αὐτὸν, δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθῶσιν. Ὅθεν ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης, καὶ ὁ Θίμβρων ἀπεστάλη (Ὀλυμπ. 95, 2) ὡς ἁρμοστὴς μὲ στράτευμα 1,000 Νεοδαμωδῶν καὶ 4,000 Πελοποννησίων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, κατ' αἴτησιν αὐτοῦ, ἔστειλαν 300 ἱππεῖς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ὑποστηρίξει τοὺς Τριάκοντα, νομίζοντες, ὅτι ὁ λαὸς ἤθελεν ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν.

Διὰ τὴν μεγάλην δ' ὑπεροχὴν τῶν Περσῶν κατὰ τὸ ἱππικὸν, ὁ Θίμβρων δὲν ἐτόλμησε κατ' ἀρχὰς νὰ καταβῇ εἰς τὴν πεδιάδα, ἀλλ' ἑνωθεὶς μὲ τοὺς Κυρείους (2), κατέστη ἀρκετὰ δυνατὸς, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπιθετικὸν πόλεμον. Καί τινες μὲν πόλεις ἠνώθησαν μὲ αὐτὸν, ὀλίγαι δ' ἄλλαι ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου. Ἀποτυχὼν δ' εἰς ἐπιχείρησίν τινα κατά τινος πόλεως ὀνομαζομένης Αἰγυπτιακῆς Λαρίσσης, ἐπορεύετο,κατὰ διαταγὴν τῶν Ἐφόρων, εἰς τὴν Καρίαν, ὅτε ἀπήντησεν εἰς Ἔφεσον τὸν Δερκυλλίδαν, ἀποστελλόμενον διὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ. Ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν πατρίδα του ἐξωρίσθη, διότι οἱ σύμμαχοι ἐκατηγόρησαν αὐτὸν, ὅτι ἐπέτρεπεν εἰς τὸ στράτευμά του νὰ λεηλατῇ αὐτούς. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας, ὅστις διὰ τὴν πανουργίαν του, ὠνομάσθη Σίσυφος (3), ἐνῷ ἦτον εἰς τὴν

(1) Πολύβιος γ', 6.

(2) Δηλ: τὰ λείψανα τῶν Μυρίων ἢ Δέκα Χιλιάδων.

(3) Ἔφορος παρ' Ἀθηναίῳ ιά, 500.

Ἀσίαν μὲ τὸν Λύσανδρον, ἐγνώρισε τὴν ἔχθραν, ἥτις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο σατραπῶν. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ κατὰ τοῦ Φαρναβάζου παλαιὸν πάθος του, ἐπρότεινεν ἀνακωχὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Τισσαφέρνης ἐδέχθη προθύμως. Ἀκολούθως δ' ὡδήγησε τὸ στράτευμά του μὲ μεγίστην εὐταξίαν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὴν Αἰολίδα, τὴν ὁποίαν ὑπέταξε ταχέως, κυριεύσας ἐννέα πόλεις διὰ συνθηκῶν εἰς ὀκτὼ ἡμέρας. Ἐπειδὴ δ' ἤγγιζεν ὁ χειμὼν, καὶ ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τὰς φιλικὰς πολιτείας, ὡς ὁ Θίμβρων, συνωμολόγησεν εἰρήνην ὑπὲρ αὐτῶν μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, καὶ ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν ἐν Θρᾴκῃ Βιθυνίαν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ λεηλατῇ μὲ εὐχαρίστησιν τοῦ σατράπου.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 95, 3) ἦλθεν εἰς Λάμψακον, ὅπου τὸν ἀπήντησαν οἱ πρέσβεις, οἱ σταλέντες ἀπὸ τὴν πατρίδα των διὰ νὰ τὸν ἀναγγείλωσι τὴν εὐχαρίστησιν τῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν στρατευμάτων του, καὶ διὰ νὰ τὸν ἐπιτρέψωσι νὰ μένῃ εἰς τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ ἓν ἔτος ἀκόμη. Εἶπον ὡσαύτως εἰς αὐτὸν, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Χερσονήσου ἔστειλε ζητῶν ν' ἀνεγερθῇ τεῖχος ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ αὐτῶν διὰ νὰ προφυλάττῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Θρᾳκῶν. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας, χωρὶς νὰ τοὺς εἴπῃ τί ἐσκόπευε νὰ πράξῃ, ἀπέστειλεν αὐτοὺς διὰ τοῦ παραλίου, διὰ νὰ ἴδωσι τὴν εὐτυχῆ κατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἔπειτα δ' ἀνενέωσε τὴν ἀνακωχὴν μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, καὶ μεταβιβάσας τὰ στρατεύματά του διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔκτισεν εἰς τὸ διάστημα τοῦ θέρους τεῖχος 37 σταδίων κατὰ τὸ μῆκος ἀπὸ τὴν μίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν, ἀσφαλίζων τοιουτρόπως ἕνδεκα ἀκμαζούσας πόλεις καὶ εὐφορωτάτην χώραν. Ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν Ἀσίαν,

καὶ μαθὼν, ὅτι οἱ Χῖοι ἐξόριστοι ἦσαν ἀποκαταστημένοι εἰς τὸν Ἀταρνέα, ὅθεν ἐλεηλάτουν τὴν Ἰωνίαν, ἐπολιόρκησε τὸ ὀχυρὸν χωρίον των, τὸ ὁποῖον ὑπέταξε μετὰ πολιορκίαν 8 μηνῶν.

Οἱ δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην, λέγοντες, ὅτι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Τισσαφέρνους ἦτο ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν των, καὶ ἐκφράζοντες γνώμην, ὅτι εἰσβολή τις εἰς Καρίαν, ὅπου εἶχε τὰ κτήματά του, ἤθελε τὸν ἀναγκάσει εἰς τοῦτο. Διαταγαὶ λοιπὸν ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν Δερκυλλίδαν καὶ πρὸς τὸν ναύαρχον Φάρακα, διὰ νὰ προσβάλωσι τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Ἐνῷ δ' εἰσέβαλλον εἰς αὐτὴν (Ὀλυμπ. 95, 4) ὁ Τισσαφέρνης, ὅστις εἶχεν ἤδη ἑνωθῆ μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, ἐκίνησε πρὸς ὑπεράσπισίν της, καὶ καταστήσας ἱκανὰς φρουρὰς, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ἀφοῦ δ' ὁ Δερκυλλίδας ἔμαθεν, ὅτι διέβησαν ἐκ νέου τὸν Μαίανδρον, ἐκίνησε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἰωνίας. Εἶχε διαβῆ καὶ αὐτὸς τὸν ποταμὸν, ὅτε τινὲς τῶν Ἐφεσίων προπορευόμενοι εἶδον κατασκόπους ἱσταμένους ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν κειμένων παρὰ τὴν ὁδόν· ἀνέβησαν δὲ καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ παρακείμενα μνημεῖα καὶ πύργους, καὶ τότε εἶδον ὅλον τὸ Περσικὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον βαθύς τις σῖτος ἔκρυπτε μέχρι τοῦδε. Ὁ Δερκυλλίδας παρέταξεν ἀμέσως εἰς μάχην τὰ στρατεύματά του. Καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι, ὡς ἦτον ἑπόμενον, ἔμενον σταθεροὶ, οἱ δ' Ἀσιανοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ νησιῶται ἤρχισαν νὰ δραπετεύωσιν, ἀφίνοντες τὰ ὅπλα των εἰς τὸν σῖτον· ἦτο δὲ φανερὸν, ὅτι καὶ οἱ μένοντες ἤθελον μιμηθῆ μετ' ὀλίγον τὸ παράδειγμά των. Εἰς δὲ τὸ Περσικὸν στράτευμα, ὁ μὲν Φαρνάβαζος εἶχε γνώμην νὰ πολεμήσωσιν, ὁ δὲ Τισσαφέρνης, ὅστις εἶχε πεῖραν τῶν Κυρείων, καὶ ὅστις ἐστοχάζετο, ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι

ὅμοιοι, ἀπεφάσισε κατὰ πρῶτον νὰ δοκιμάσῃ τὸ μέσον τῆς διαπραγματεύσεως. Ὁ Δερκυλλίδας ὑπεδέχθη τὴν πρεσβείαν περικυκλωμένος ἀπὸ τοὺς ἐπιδεικτικωτάτους ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας του. Συνεφωνήθη λοιπὸν, οἱ μὲν Πέρσαι ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰς Τράλλεις, οἱ δ' Ἕλληνες εἰς τὴν Λεύκοφρυν τὴν νύκτα, τὴν δὲ πρωΐαν νὰ συνέλθωσιν εἰς προσδιωρισμένον τόπον. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ Δερκυλλίδας ἐπρότεινε ν' ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν Βασιλέα ἡ αὐτονομία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ οἱ σατράπαι συγκατετίθεντο ἐὰν ἀνεχώρει τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Βασιλέως, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεκάλουν τοὺς ἁρμοστὰς των ἀπὸ τὰς πόλεις. Δεκτῶν δὲ γενομένων τῶν ὅρων τούτων, συνεφωνήθη ἀνακωχὴ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πρέσβεων, οἵτινες ἔμελλον νὰ σταλῶσιν εἰς Σπάρτην καὶ εἰς Σοῦσα διὰ νὰ διαπράξουν τὴν ἐπικύρωσιν τῶν συνθηκῶν.

Ἐνῷ δ' ὁ Δερκυλλίδας διετήρει τοιουτοτρόπως τὴν δόξαν καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Λακεδαίμονος εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ βασιλεὺς Ἆγις ἐπολέμει (Ὀλυμπ. 94, 4 — 95, 2) τοὺς Ἠλείους, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασε ν' ἀποκαταστήσουν αὐτονόμους ὅλας τὰς Περιοίκους πόλεις των. Ἀποθανόντος δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ Ἄγιδος (Ὀλυμπ. 95, 2), διεφιλονείκουν τὸν θρόνον ὁ υἱός του Λεωτυχίδης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγησίλαος. Ἡ γνησιότης τοῦ πρώτου ἦτο πολὺ ἀμφίβολος, διότι ὑπῆρχον μεγάλαι ὑπόνοιαι, ὅτι ἡ μήτηρ του ἔλαβεν ἀθεμίτους σχέσεις μὲ τὸν Ἀλκιβιάδην, καὶ ὁ Ἆγις πολλάκις εἶπεν, ὅτι δὲν ἦτον υἱός του. Ὁ Ἀγησίλαος λοιπὸν, ἔχων τὴν ἰσχυρὰν συνδρομὴν τοῦ Λυσάνδρου, κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν πλειοψηφίαν τῆς συνελεύσεως, καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεύς.

Δὲν εἶχεν εἰσέτι παρέλθει ἔτος ἀπὸ τῆς ἀναβάσεώς τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὸν θρόνον, ὅτε ἀνεκαλύφθη συνωμοσία, πρώτην ἤδη φορὰν ἀναφανεῖσα εἰς τὴν Σπάρτην. Ἄνθρωπός τις ἦλθεν εἰς τοὺς Ἐφόρους, καὶ κατήγγειλεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι νέος τις ὀνομαζόμενος Κινάδων, ὅστις, ἂν καὶ πολίτης, δὲν ἦτον ἐκ τῶν Ὁμοίων (1), ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸ ἓν ἄκρον τῆς ἀγορᾶς, καὶ τὸν εἶπε ν' ἀριθμήσῃ πόσοι Σπαρτιᾶται ἦσαν ἐκεῖ. Ἀφοῦ δ' ἠρίθμησε τὸν βασιλέα, τοὺς Ἐφόρους, τοὺς Γέροντας καὶ ἄλλους περίπου 40 τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὸν ἠρώτησε τί ἐσήμαινε τοῦτο, ἤκουσε παρ' αὐτοῦ νὰ θεωρῇ τούτους ὡς ἐχθροὺς, καὶ ὅλους τοὺς λοιποὺς ὡς φίλους, καὶ ὅτι εἰς τὰ χωρία ἤθελεν εὕρει παρομοίως ἕνα ἐχθρὸν, τὸν κύριον, καὶ πολλοὺς φίλους. Ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι οἱ γνωρίζοντες τὸ σχέδιόν του ἦσαν μὲν ὀλίγοι, ἀλλ' αὐτοὶ ἤξευρον καλῶς, ὅτι οἱ Εἵλωτες, οἱ Νεοδαμώδεις, οἱ Ὑπομείονες, καὶ οἱ Περίοικοι, οἵτινες ὅλοι ἐμίσουν τοὺς Σπαρτιάτας, ἤθελον ἀσπασθῆ αὐτό· ἀκολούθως δὲ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν σιδηρικῶν, καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτὸν μεγάλην ποσότητα μαχαιρῶν, ξιφῶν, πελέκεων, ἀξινῶν, δρεπανῶν καὶ ἄλλων ἐργαλείων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐκεῖ εἰς πώλησιν, καὶ τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ὁπλισμὸν αὐτῶν. Οἱ δ' Ἔφοροι ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην, περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ὁποίας δὲν ἠδύναντο ν' ἀμφιβάλλωσι. Δὲν ἀπετόλμησαν δὲ νὰ συγκαλέσουν τὴν Μικρὰν Συνέλευσιν (2),

---

(1) Δηλ. δὲν ἦτον ἁγνῆς ἀρχαίας Δωρικῆς καταγωγῆς, κατὰ τὸν Μύλλερ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν τούτων ἦτον ἤδη πολλὰ μικρός. Ὁ Θιρλουάλλιος (ά, 373) ὁμιλεῖ διαφόρως πως περὶ αὐτῶν.

(2) Αὕτη ἐσύγκειτο ἀπὸ τοὺς ἐφόρους, τοὺς γερουσιαστὰς καὶ ἐκείνους ἐκ τῶν Ὁμοίων, οἵτινες ἐκαλοῦντο εἰς αὐτήν. Μύλλερ περὶ Δωριέων β', 83.

ἀλλ᾽ἀφοῦ ἐσυμβουλεύθησαν μὲ τοὺς γερουσιαστὰς ἰδιαιτέρως, ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσι τὸν Κινάδωνα εἰς τὸν Αὐλῶνα διὰ νὰ ζητήσῃ τινὰς ἀπὸ τοὺς Αὐλωνίτας καὶ Εἵλωτας· οἱ δὲ στρατιῶται, οἵτινες ἔμελλον νὰ τὸν συνοδεύσωσιν, εἶχον ἰδιαιτέρας διαταγὰς διὰ νὰ συλλάβωσιν αὐτόν. Ἐπειδὴ δ' ὁ Κινάδων εἶχε χρησιμεύσει πολλάκις εἰς παρομοίας ὑπηρεσίας, δὲν ὑπώπτευσε τίποτε. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε, καὶ ὁ Κινάδων, συλληφθείς, ὑπεχρεώθη νὰ φανερώσῃ τὰ ὀνόματα τῶν συνωμοτῶν· ὁ κατάλογος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ δ' ἐγγεγραμμένοι εἰς αὐτὸν συνελήφθησαν. Ὁ Κινάδων ἀκολούθως μετήχθη ἐκεῖσε καὶ ἐξετάσθη· ὅτε δ' ἠρωτήθη διατὶ συνώμοσεν, εἶπε, « διὰ νὰ μὴ ἦμαι κατώτερος ἀπὸ κανένα εἰς τὴν Σπάρτην ». Οὗτος δὲ καὶ οἱ συνωμόται του μαστιγούμενοι καὶ κεντούμενοι περιήγοντο εἰς τὴν πόλιν,καὶ ἔπειτα ἐθανατώθησαν.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον ἔφθασεν ἀγγελία εἰς τὴν Σπάρτην, ὅτι εἰς τὴν Φοινίκην εἶχον οἱ Πέρσαι πολυάριθμον στόλον ἕτοιμον νὰ ἐκπλεύσῃ· καί, ἐπειδὴ ἐπιθανολογεῖτο, ὅτι ἦτο προσδιωρισμένος κατὰ τῆς Ἑλλάδος, συνεκαλέσθη συνέλευσις τῶν συμμάχων διὰ νὰ σκεφθῇ περὶ τούτου. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ναυτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Μυρίων, παρεκίνει τὸν Ἀγησίλαον νὰ προτείνῃ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἀσίας, ἐὰν ἔδιδον εἰς αὐτὸν 30 Σπαρτιάτας ὡς συμβούλους καὶ βοηθούς του, 2,000 Νεοδαμώδεις, καὶ 6,000 ἐκ τῶν συμμάχων· ἐπρότεινεν ὡσαύτως νὰ τὸν συνοδεύσῃ καὶ αὐτός, καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ τὰς Δεκαρχίας, τὰς ὁποίας οἱ Ἔφοροι εἶχον καταργήσει. Τὸ δὲ σχέδιον τοῦτο τῆς ἐκστρατείας ἐγένετο δεκτόν, καὶ ὁ Λύσανδρος, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, διωρίσθη εἷς τῶν 30 συμβούλων (Ὀλυμπ. 96, 1).

Ὁ Ἀγησίλαος (1), ἐπιθυμῶν νὰ γείνῃ ἐφάμιλλος τοῦ ἀρχαίου Πελοποννησιακοῦ μονάρχου Ἀγαμέμνονος, ὅστις ἑτοιμαζόμενος νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀσίαν ἔθυσε κατὰ τὴν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ Αὐλίδα, μετέβη εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλ' ἐνῷ ἔθυεν, οἱ Βοιωτάρχαι, ἀγνοοῦμεν διὰ ποῖον λόγον, ἔστειλαν ἱππεῖς, οἵτινες ἔῤῥιψαν τὰ θύματα ἀπὸ τὸν βωμὸν καὶ ἐμπόδισαν αὐτὸν ἀπὸ τὴν θυσίαν. Ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἀφοῦ ἐπεκαλέσθη τοὺς θεοὺς ὡς μάρτυρας, ἐπιβὰς εἰς τὰ πλοῖα ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἔφεσον. Μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξίν του, ὁ Τισσαφέρνης ἐπρότεινεν ἀνακωχήν, ἕως ὅτου γνωρισθῇ ἡ θέλησις τοῦ Βασιλέως. Καὶ ἡ μὲν ἀνακωχὴ συνωμολογήθη ἐνόρκως, ἀλλ' ὁ ἄπιστος σατράπης, ἀντὶ νὰ τὴν τηρήσῃ, ἔστειλεν εἰς τὸν Βασιλέα ζητῶν πλειότερα στρατεύματα. Ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἂν καὶ ἐγνώριζε τὰς μηχανοῤῥαφίας τοῦ σατράπου, ἡσύχαζεν εἰς τὴν Ἔφεσον.

Ἐνῷ δ' ἔμενεν ἐκεῖ, οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες τοσαύτην περιποίησιν ἐδείκνυον εἰς τὸν Λύσανδρον, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐφαίνετο ἀσήμαντος ἐνώπιον αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ἐλύπει τὸν Ἀγησίλαον καὶ τοὺς ἄλλους Σπαρτιάτας· ἀλλὰ φοβούμενος, ἢ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ λυπήσῃ τὸν Λύσανδρον φανερά, ἐδείκνυε μόνον τὸ περὶ τούτου αἴσθημά του μὴ παραδεχόμενος τὰς αἰτήσεις ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὁ Λύσανδρος συνίστα. Ὁ μὲν Λύσανδρος ἐννοήσας ταχέως τὸν σκοπόν του, ἐζήτησε νὰ σταλῇ εἰς ἄλλο μέρος· ὁ δ' Ἀγησίλαος ἀσμένως ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εὑρὼν εὐγενῆ τινα Πέρσην, Σπιθριδάτην ὀνομαζόμενον, ἐχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὸν Φαρ-

---

(1) Ὅταν ἀναγινώσκωμεν τὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως τούτου καὶ τῶν Σπαρτιατῶν στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν γένει, πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι ὁ συγγραφεύς μας εἶναι ὁ ἐγκωμιαστής των.

νάβαζον, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ λειποτακτήσῃ, καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις ἔμαθεν ἀπὸ αὐτὸν πολλὰ χρήσιμα πράγματα.

Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, πιστεύων εἰς τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἤρχετο νὰ ἑνωθῇ μὲ αὐτὸν, ἐκήρυξεν ἤδη πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου, ἐὰν δὲν ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. « Τὸν εὐχαριστῶ, εἶπεν, ὁ Σπαρτιάτης, διότι διὰ τῆς ἐπιορκίας του αὐτὸς μὲν ἀπέκτησε τοὺς θεοὺς ἐχθρούς του, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας κατέστησε αὐτοὺς συμμάχους. » Διέταξε δὲ τὰ στρατεύματά του νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς ἐκστρατείαν, καὶ παρήγγειλεν εἰς μὲν τὰς κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς Καρίας πόλεις νὰ ἑτοιμάσωσι τροφὰς, εἰς δὲ τὰς πρὸς ἄρκτον νὰ στείλωσι τὰ προσδιορισθέντα στρατεύματα. Ὁ δὲ σατράπης, γνωρίζων, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν εἶχεν ἱππικὸν, καὶ ὅτι ἦτο προσωπικὸς ἐχθρός του, ἔκρινεν, ὅτι ἤθελε καταστήσει σκηνὴν τοῦ πολέμου τὴν Καρίαν, ὅπου ἔκειντο τὰ ὑποστατικά του, καὶ ἡ ὁποία ἦτον ἀνώμαλος χώρα. Ὅθεν ἔστειλε ὅλον τὸ πεζικόν του ἐκεῖσε, κρατῶν τὸ πολυάριθμον ἱππικόν του εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαιάνδρου. Ὁ Ἀγησίλαος ὅμως ἐστράφη αἰφνιδίως εἰς τὴν Φρυγίαν, καὶ ἐλεηλάτει αὐτήν· ἀλλὰ πλησίον τοῦ Δασκυλίου συνεπλάκη τὸ ἱππικόν του μὲ σῶμα ἱππέων Περσῶν ἰσοδύναμον, καὶ ἐνικήθη. Ἐπέστρεψε λοιπὸν εἰς τὴν Ἔφεσον, καὶ πεπεισμένος ἤδη, ὅτι ἄνευ ἱππικοῦ δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ κινῆται εἰς τὰς πεδιάδας, ἐπροκήρυξε καθ' ὅλας τὰς πόλεις, ὅτι πᾶς ὅστις ἤθελε χορηγήσει ἵππον καὶ ἱππέα, μένει ἀπηλλαγμένος τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου ἀπέκτησε ταχέως ἱππικὸν, διότι οἱ πλούσιοι καὶ τρυφηλοὶ Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς ἀπέφευγον ἀσμένως τοὺς κόπους καὶ κινδύνους τοῦ πολέμου.

Κατὰ δὲ τὴν ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 96, 2) συνήθροισεν ὅλα

τὰ στρατεύματά του εἰς Ἔφεσον, καὶ προτείνων ἀμοιβὰς εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον ὑπερβῆ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰς διαφόρους στρατιωτικὰς γυμνάσεις, ηὔξησε μεγάλως τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἀνύψωσε τὸ θάῤῥος τῶν στρατιωτῶν. Διὰ νὰ τοὺς συνειθίσῃ δὲ νὰ περιφρονοῦν τοὺς Βαρβάρους, ἐπώλει γυμνοὺς ὅσους ἐξ αὐτῶν συνελάμβανον τὰ πειρατικὰ πλοῖα, ὥστε οἱ στρατιῶται βλέποντες τὴν λευκότητα τοῦ δέρματός των, νὰ συμπεραίνωσιν ἐντεῦθεν τὸ θηλυπρεπὲς αὐτῶν.

Παρελθόντος ἤδη τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὁ Λύσανδρος καὶ οἱ συνάρχοντές του ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια· καὶ ἀφοῦ οἱ διάδοχοί των, ἐξ ὧν ὁ ἐπισημότερος ἦτον ὁ Σπαρτιάτης Ἡριππίδας, ἔφθασαν, ὁ Ἀγησίλαος διέταξε νὰ κινήσωσιν εἰς τὰς Σάρδεις. Ὁ δὲ Τισσαφέρνης νομίζων, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος ἤθελε καὶ πάλιν νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ, καὶ ὅτι ἀληθῶς ἐσκόπευε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Καρίαν, διέθεσε τὸ στράτευμά του ὡς καὶ πρότερον· ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἐφύλαξε τὸν λόγον του, καὶ τὴν τετάρτην ἡμέραν προσέβαλε, καὶ κατὰ κράτος ἐνίκησε τὸ Περσικὸν ἱππικὸν κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ. Τὸ δὲ στρατόπεδον αὐτοῦ μὲ ἀποσκευὴν πλέον τῶν ἑβδομήκοντα ταλάντων, ἐκυριεύθη. Τὰς δὲ καμήλους, τὰς ὁποίας εὗρον εἰς αὐτὸ, μετέφεραν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ζῶα περίεργα.

Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, ὅστις ἔμενεν εἰς Σάρδεις, ἐκατηγορήθη σφοδρῶς ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ὅτι τοὺς ἐπρόδωκε, καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθεν ὁ Τιθραύστης ἀπὸ τὰ Σοῦσα διατεταγμένος νὰ τὸν ἀποκεφαλίσῃ καὶ νὰ λάβῃ τὴν σατραπείαν του. Ἀρθέντος οὕτως ἐκ τοῦ μέσου τοῦ πανούργου καὶ ἐπιβούλου Τισσαφέρνους, ὁ διάδοχός του ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον προτείνων ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως ν' ἀφήσῃ τὰς πόλεις ἐλευθέρας ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ πληρόνουν τὸν ἀρχαῖον φό-

ρον. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ἀπεκρίθη, ὅτι ὀφείλει νὰ συμβουλευθῇ τὴν κυβέρνησίν του. Ὁ Τιθραύστης τότε παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μεταβῇ ἐντοσούτῳ εἰς τὴν χώραν τοῦ Φαρναβάζου Καὶ ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἐζήτησε τροφὰς, ὁ δὲ σατράπης ἔστειλεν εἰς αὐτὸν 30 τάλαντα, καὶ ἀμέσως εἰσέβαλεν εἰς τὴν ὑπὸ τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου Φρυγίαν. Εὑρισκόμενος δ' ἐκεῖ, ἔμαθεν, ὅτι ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ὑπερτάτη ἐν Ἀσίᾳ ἐξουσία κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Ἀμέσως λοιπὸν ἔστειλε διαταγὰς εἰς τὰς παραλίους πόλεις καὶ νήσους διὰ νὰ ἑτοιμάσουν 120 τριήρεις· κατέστησεν ὡσαύτως τὸν γυναικαδελφόν του Πείσανδρον (ἄνδρα γενναῖον μὲν, ἀλλ' ἄπειρον τῶν ναυτικῶν) ναύαρχον ἀντὶ τοῦ Φάρακος, ὅστις, φαίνεται, εἶχεν ἱκανὴν ἐμπειρίαν περὶ τὰ ναυτικά· ἀλλὰ τὸ οἰκογενειακὸν συμφέρον ὑπερισχύει καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Τιθραύστης, βλέπων, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν εἶχε σκοπὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, καὶ ὅτι μόνον δι' ἀντιπερισπασμοῦ ἠδύνατο νὰ τὸν ἀποδιώξῃ ἐκεῖθεν, δώσας εἰς Ῥόδιόν τινα, Τιμοκράτην καλούμενον, 50 τάλαντα ἀργυρίου, ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ὁδηγίας νὰ τὰ διανείμῃ μεταξὺ τῶν προεστώτων τῶν πόλεων, ὑποχρεῶν αὐτοὺς νὰ διεγείρωσι πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ Τιμοκράτης λοιπὸν διένειμε τὰ χρήματα εἰς τὰς Θήβας, Κόρινθον καὶ Ἄργος. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, καὶ ἄνευ χρημάτων, ἦσαν πρόθυμοι εἰς πόλεμον, ἅμα δοθείσης εὐκαιρίας.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι γνωρίζοντες, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἤθελον πρῶτοι ν' ἀρχίσωσιν ἐχθροπραξίας, παρεκίνησαν τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς νὰ λεηλατήσουν γῆν τινα διαφιλονεικουμένην μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Φωκέων. Τούτου δὲ γενομένου, οἱ Φωκεῖς εἰσέβαλον, ὡς ἦτον ἑπόμενον, εἰς

τὴν Λοκρίδα. Καὶ οἱ μὲν Λοκροὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων, οἵτινες εἰσῆλθον πάραυτα εἰς τὴν Φωκίδα· οἱ δὲ Φωκεῖς ἔστειλαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ζητοῦντες βοήθειαν, καὶ ἡ Σπαρτιατικὴ κυβέρνησις, δράξασα ἀσμένως εὐλογοφανῆ πρόφασιν διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὰς προτέρας ὕβρεις καὶ βλάβας τῶν Θηβαίων, καὶ ἐπηρμένη διὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔστειλε τὸν Λύσανδρον εἰς τὴν Φωκίδα παραγγέλλουσα εἰς αὐτὸν νὰ συναθροίσῃ στράτευμα Φωκέων, Οἰτέων, Μηλιέων καὶ ἄλλων εἰς Ἁλίαρτον, ὅπου ὁ βασιλεὺς Παυσανίας μὲ Πελοποννησιακὸν στράτευμα ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ εἰς ῥητὴν ἡμέραν. Ὁ Λύσανδρος λοιπὸν ἔπραξεν ὅπως διετάχθη· ἐκτὸς δὲ τούτου ἔπεισε τοὺς Ὀρχομενίους ν' ἀποστατήσωσιν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔστειλαν πάραυτα πρεσβείαν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπολογούμενοι διὰ τὴν προτέραν αὐτῶν διαγωγὴν πρὸς τὸν δῆμον, ἀλλ' ὑπομιμνήσκοντες εἰς αὐτὸν τὰς νεωτέρας ἐκδουλεύσεις των, καὶ παρενείροντες, ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἤδη εὐκαιρίαν ν' ἀναλάβωσι, καὶ μάλιστα νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἡγεμονίαν των, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἀποκτήσει πολλοὺς ἐχθρούς. Ὁ δὲ Θρασύβουλος καὶ οἱ φίλοι του ἐβοήθησαν αὐτοὺς διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς των, καὶ ἅπαντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐψήφισαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Θηβαίους, ἐὰν ἐγίνετο εἰσβολὴ εἰς τὴν Βοιωτίαν.

Ὁ δὲ Λύσανδρος κατὰ τὸν προσδιωρισμένον χρόνον, χωρὶς νὰ περιμένῃ τὸν Παυσανίαν, ἐπροχώρησεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Ἁλιάρτου καὶ ἐπειράθη νὰ πείσῃ τὸν λαὸν ν' ἀποστατήσῃ. Ἀποτυχὼν δὲ κατὰ τοῦτο, προσέβαλλε τὴν πόλιν· ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἦλθον μετὰ πάσης σπουδῆς, ἱππεῖς τε καὶ ὁπλῖται, εἰς βοήθειάν της. Καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, οἱ δὲ στρατιῶταί του ἔφυγον εἰς

λόφον τινά, κατὰ πόδας διωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Θηβαίους. Ἐνταῦθα δὲ στρέψαντες, καὶ ῥίπτοντες τόξα, καὶ κυλίοντες πέτρας, ἀπέκρουσαν αὐτούς, φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς διακοσίους στρατιώτας. Τὴν δὲ νύκτα διεσκορπίσθησαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πόλεις των. Ὅτε δὲ τὴν πρωΐαν οἱ Θηβαῖοι εἶδον, ὅτι εἶχον ἀναχωρήσει, ἐχάρησαν μεγάλως· ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ βασιλέως Παυσανίου μὲ τὸ στράτευμά του κατέβαλε τὴν χαρὰν αὐτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, φθάσαντες τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, ἡτοιμάσθησαν νὰ κροτήσωσι μάχην· ἀλλ' ὁ Παυσανίας, συγκροτήσας συμβούλιον μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του, ἐνόμισε φρονιμώτερον νὰ προσπαθήσῃ νὰ λάβῃ τοὺς νεκροὺς τοῦ τε Λυσάνδρου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων δι' ἀνακωχῆς. Οἱ δὲ Θηβαῖοι δὲν ἤθελον ν' ἀποδώσουν τοὺς νεκροὺς εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ ν' ἀναχωρήσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, οἵτινες ἀσμένως ἐδέχθησαν τὰς συνθήκας ταύτας. Ὁ δὲ Παυσανίας, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, ἐκατηγορήθη ἐπὶ προδοσίᾳ κατὰ τῆς πατρίδος, ἕνεκα τῆς προκειμένης διαγωγῆς του καὶ τῆς προτέρας ἐν Ἀθήναις. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐνεφανίσθη διὰ ν'ἀπολογηθῇ, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν, ὅπου ἀπέθανεν.

Ἡ δὲ κυβέρνησις τῆς Σπάρτης, βλέπουσα τὴν συστηθεῖσαν κατ' αὐτῆς συμμαχίαν, ἀπεφάσισε ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Ἀγησίλαον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος του. Ὁ δ' ἄξιος οὗτος ἡγεμὼν ἐνίκα πάντοτε εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁδηγούμενος δ' ἀπὸ τὸν Σπιθριδάτην ἔφθειρε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Φρυγίαν, καὶ εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Παφλαγονίαν, ὁ ἡγεμὼν τῆς ὁποίας, Κότυς, συνῆψε συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ, καὶ τῷ ἔδωκε 1,000 ἱππεῖς, καὶ 2,000 πελταστάς. Ὁ δ' Ἀγησίλαος διεπραγματεύθη συνοικέσιον μεταξὺ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κότυος καὶ θυγατρός τινος τοῦ Σπιθριδάτου, καὶ

Λακεδαιμονία τριήρης διετάχθη νὰ μεταφέρῃ τὴν παρθένον ἀπὸ τὴν Κύζικον, ὅπου διέμενε. Τελεσθέντος δὲ τοῦ γάμου, ὁ Ἀγησίλαος μετέβη τὸν χειμῶνα εἰς Δασκύλιον, κληρονομικὸν κτῆμα τοῦ Φαρναβάζου. Καὶ οἱ μὲν ὡραῖοι παράδεισοι τοῦ σατράπου ἦσαν κατεστραμμένοι, τὰ δένδρα κεκομμένα, καὶ τὰ χωρία λεηλατημένα ἀπὸ τοὺς στρατιώτας. Αὐτὸς δ' εἶχε καταντήσει εἰς τὴν κατάστασιν νομάδος, καὶ ὁ Ἡριππίδας, προσβαλὼν αἰφνιδίως πρωΐαν τινὰ ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδόν του καὶ τὴν πλείστην φορητὴν περιουσίαν του. Ἀλλ' ὁ Ἡριππίδας, ἐπιθυμῶν νὰ δείξῃ, ὅτι ἔλαβε πολλὰ λάφυρα, ἀφῄρεσεν ἀπὸ τὸν Σπιθριδάτην καὶ ἀπὸ τοὺς μετ' αὐτοῦ Παφλαγόνας τὰ λάφυρά των· τοῦτο δ' ἐθεωρήθη ἀπὸ αὐτοὺς τόσον μεγάλη ἀδικία, ὥστε τὴν νύκτα ἀνεχώρησαν εἰς Σάρδεις διὰ νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὸν Ἀριαῖον, ὅστις εἶχε χρηματίσει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κύρου, καὶ ἤδη ἦτο πάλιν ἀποστάτης. Τὸ δὲ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐλύπησεν ὑπερβαλλόντως τὸν Ἀγησίλαον, ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ διαταράξῃ τὰ σχέδιά του.

Τὸ σχέδιόν του βεβαίως ἦτο νὰ διαμελίσῃ τὸ Περσικὸν βασίλειον, πείθων τοὺς σατράπας καὶ τοὺς ὑποτελεῖς ἡγεμόνας νὰ κηρυχθῶσιν αὐτόνομοι. Διότι κατά τινα συνέντευξιν, τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον ἔλαβε μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, ἐζήτησε νὰ τὸν διεγείρῃ εἰς ἀποστασίαν· ὁ δὲ σατράπης, ὡς ἀνὴρ ἔντιμος, δὲν συγκατετέθη εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἐλευθέρως ὡμολόγησεν, ὅτι ἐὰν ὁ Βασιλεὺς διώριζεν ἐπ' αὐτοῦ ἄλλον σατράπην, ἤθελε θεωρήσει ἑαυτὸν δικαιωμένον νὰ συνομολογήσῃ συμμαχίαν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ δ' Ἀγησίλαος, εὐχαριστηθεὶς εἰς τοῦτο, ὑπεσχέθη ν' ἀναχωρήσῃ μὲ τὸ στράτευμά του, καὶ ν' ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν χώραν τοῦ Φαρναβάζου, ἐνόσῳ ὑπῆρχεν ἄλλη ὁποιαδήποτε

πρὸς λεηλασίαν. Ἀκολούθως δ' ἔστειλε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θήβης κατὰ τὸ παράλιον, καὶ ἤρχισεν, οὔσης ἤδη ἀνοίξεως (Ὀλυμπ. 96, 3), νὰ προετοιμάζηται διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, στοχαζόμενος, ὅτι ὅλα τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ ἔθνη ἤθελον ἀποστατήσει ἀπὸ τὸν Βασιλέα. Εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι συλλαμβάνων τὸ τολμηρὸν τοῦτο σχέδιον, ὡδηγήθη ἀπὸ τὸν φίλον καὶ ἐγκωμιαστήν του Ξενοφῶντα, ὅστις εἶχεν ὁδηγήσει τὴν ἀναχώρησιν τῶν Μυρίων (1).

Μὲ βαθεῖαν λοιπὸν θλῖψιν ὁ Ἀγησίλαος ἔλαβε τὴν πρόσκλησιν τοῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ λαμπρὰ σχέδιά του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας. Δὲν ἐδίστασεν ὅμως νὰ ὑπακούσῃ· ὅθεν συνεκάλεσε τοὺς συμμάχους, καὶ τοὺς παρέστησε τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο νὰ τοὺς ἐγκαταλείψῃ, ἀλλ' ὑπεσχέθη νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως. Ἡ δὲ συνέλευσις ἐδάκρυσε, καὶ ἐψήφισε στρατεύματα πρὸς βοήθειαν τῆς Λακεδαίμονος. Ὁ δ' Ἀγησίλαος δι' ἀμοιβῶν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐκλεκτὰ καὶ καλῶς ὡπλισμένα στρατεύματα, καὶ ἔπειτα ἀφήσας ἁρμοστὴν τὸν Εὔξενον μὲ 4,000 στρατιώτας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πόλεων, διέβη τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐπορεύετο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Ξέρξης εἶχεν ἀκολουθήσει πρότερον.

Ἡ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχία, παρασκευασθεῖσα ἀπὸ τὴν αὐθάδειαν καὶ τυραννίαν των, καὶ ἀπὸ τὸ Περσικὸν χρυσίον, εἶχε κατασταθῆ ἤδη ἐπίφοβος. Συνίστατο δὲ ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, τὰς Ἀθήνας, τὸ Ἄργος, τὴν Κόρινθον, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Θεσσαλίας,

---

(1) Ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀνάβασις έ, 3), ὅτι ἦτον εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ τὸν Ἀγησίλαον.

τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν. Ἀπὸ δὲ τὰς πλείστας τῶν πολιτειῶν τούτων συνῆλθον πρέσβεις εἰς Κόρινθον. Τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων συνηθροίσθησαν ὡσαύτως ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἐκρίθη συμφερώτερον νὰ καταστήσουν τὴν Λακωνίαν, ἢ τοὐλάχιστον τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς, ἕδραν τοῦ πολέμου· διότι, ὡς Τιμόλαος ὁ Κορίνθιος εἶπεν εἰς τὸ συμβούλιον, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν ὡς ποταμός, ὅστις εἰς μὲν τὴν πηγήν του εἶναι μικρὸς καὶ εὐδιάβατος, αὐξάνεται ὅμως ἀπὸ τοὺς ἄλλους καθόσον ῥέει· ἐπειδὴ ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι κινοῦν, εἶναι ὀλίγοι, ἀλλὰ γίνονται τρομεροὶ προσλαμβάνοντες συμμάχους. Ἐξωμοίου ὡσαύτως αὐτοὺς μὲ σφῆκας, οἵτινες βεβαιότατα καταστρέφονται, βαλλομένου πυρὸς εἰς τὴν φωλεάν των. Ἐν τούτοις οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπροχώρουν κατὰ τῶν συμμάχων. Εἶχον δὲ 6,000 ὁπλίτας ἰδικούς των καὶ 600 ἱππεῖς. Ἡ Ἦλις καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς 3,000 περίπου, ἡ Σικυὼν 1,500, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζὴν καὶ ἡ Ἑρμιόνη 3,000, ἡ Τεγέα καὶ ἡ Μαντίνεια ἔστειλαν ὡσαύτως στρατεύματα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἀναφέρεται. Εἶχον δὲ καὶ 300 Κρῆτας τοξότας, καὶ 400 περίπου σφενδονήτας.

Εἰς δὲ τὸ συμμαχικὸν στράτευμα ὑπῆρχον 6,000 Ἀθηναῖοι ὁπλῖται, 7,000 Ἀργεῖοι, 3,000 Κορίνθιοι, 5,000 Βοιωτοί, 3,000 Εὐβοεῖς· ἱππεῖς δὲ 800 Βοιωτοί, 600 Ἀθηναῖοι, 100 ἀπὸ τὴν ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδα, καὶ 50 ἀπὸ τὴν Ὀπουντίαν Λοκρίδα. Οἱ δὲ ψιλοὶ στρατιῶται ἦσαν πολυάριθμοι.

Τὸ στράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων συνηθροίσθη εἰς τὴν Σικυῶνα. Ἐπειδὴ δ' ἐπορεύοντο διὰ τῆς ὀρεινῆς χώρας, ἐβλάπτοντο ἀπὸ τοὺς ψιλοὺς στρατιώτας τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πε-

διάδα, ἔφθειραν τὴν χώραν κατὰ τὸ δοκοῦν. Οἱ δὲ σύμμαχοι ὥρμησαν κατ' αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν Βοιωτοὶ, οἵτινες ἦσαν εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, φοβούμενοι, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν, τοὺς Λακεδαιμονίους, παρατεταγμένους ὄντας κατ' αὐτῶν, ἐκήρυξαν, ὅτι αἱ θυσίαι ἦσαν ἀπαίσιαι· ἀλλ' ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἀντήλλαξαν θέσεις μ' αὐτοὺς, εὗρον τὰς θυσίας αἰσίας, καὶ ἔδωκαν τὸ σημεῖον τῆς μάχης. Εἰς δὲ τὴν μάχην ταύτην ὅλοι οἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς ἀντιτεταγμένους εἰς αὐτούς· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ οἱ Θηβαῖοι εἶχον ὑπερεκταθῆ πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ νὰ ὑπερβάλωσι τὸ κέρας τῶν πολεμίων, εἶδον, ὅτι μόνον αἱ ἓξ ἀπὸ τὰς φυλάς των ἦσαν ἀντιτεταγμέναι εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐπερικυκλώθησαν λοιπὸν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι τότε προσέβαλλον ἄλλα σώματα τῶν συμμάχων καὶ τὰ ἀπεδίωξαν. Στήσαντες δὲ τρόπαιον εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Σικυῶνα.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀγησίλαος ἐπροχώρει ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἀπήντησεν αὐτὸν εἰς Ἀμφίπολιν φέρων τὰ εὐαγγέλια τῆς τελευταίας νίκης· διαταχθεὶς δὲ παρὰ τοῦ Ἀγησιλάου ἔφερε τὰς ἀγγελίας ταύτας εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεις· ὁ Ἀγησίλαος ἐξηκολούθει ἔπειτα τὴν πορείαν του διὰ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐνῷ δ' ἐπροχώρει, ἠνωχλεῖτο ἀδιακόπως ἀπὸ τὰς ἀτάκτους προσβολὰς τοῦ ἱππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν, ἀλλὰ πλησίον τῶν ὁρίων τῆς Φθίας, τὸ ἱππικὸν, τὸ ὁποῖον εἶχε συναθροίσει καὶ μορφώσει αὐτὸς εἰς Ἀσίαν, ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸ περίφημον ἱππικὸν τῶν Θεσσαλῶν. Ἤδη δ' ἡ πρὸς τὴν Βοιωτίαν πορεία του ἐγίνετο διὰ φιλικῆς χώρας· ἀλλ' ἐνῷ εἰσήρχετο εἰς αὐτὴν, ἔμαθε τὴν ἧτταν τοῦ στόλου του καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πεισάνδρου. Διὰ νὰ ἐνθαῤῥύνῃ δὲ τοὺς

στρατιώτας διέδωκεν, ὅτι, ἂν καὶ ὁ Πείσανδρος ἐφονεύθη, ὁ στόλος ὅμως ἐνίκησε, καὶ ἔθυσεν ὡς ἐὰν ἦσαν εὐαγγέλια τῆς νίκης. Εἰς δὲ τὰ πλησιόχωρα τῆς Κορωνείας εὗρε στράτευμα Βοιωτῶν, Ἀργείων, Κορινθίων, Ἀθηναίων, Εὐβοέων, Αἰνιάνων, καὶ Λοκρῶν περιμένον αὐτόν. Μετ' αὐτοῦ δ' εἶχον ἑνωθῆ οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Ὀρχομένιοι, μία μόρα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡμισεία μόρα, ἥτις ἦτο φρουρὰ εἰς τὸν Ὀρχομενόν. Αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἦσαν σχεδὸν ἴσαι. Καὶ ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἐπροχώρει ἀπὸ τὸν Κηφισσὸν, οἱ δὲ σύμμαχοι ἀπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑλικῶνος. Ὅτε δ' ἦσαν ἐν περίπου στάδιον μακρὰν ἀλλήλων, οἱ σύμμαχοι ἀλαλάζοντες, ἐφώρμησαν κατ' αὐτῶν τρέχοντες. Ἔτρεξαν ὡσαύτως οἱ Κύρειοι, ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀσιανοὺς Ἕλληνας, καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀντιταχθέντας εἰς αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι δὲν ἀντεστάθησαν εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀγησιλάου, ἀλλ' ἔφυγον εἰς τὸν Ἑλικῶνα, οἱ Θηβαῖοι ὅμως νικήσαντες τοὺς Ὀρχομενίους ἐπροχώρησαν ἕως εἰς τὴν ἀποσκευὴν τοῦ στρατεύματος. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ὡδήγησε τότε τὴν φάλαγγά του κατ' αὐτῶν, καὶ οἱ Θηβαῖοι, βλέποντες τοὺς συμμάχους των ὅλους διεσκορπισμένους, συνεπυκνώθησαν διὰ νὰ διασπάσωσι τὴν φάλαγγα τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ὁ Ἀγησίλαος, ἀντὶ ν' ἀνοίξῃ δρόμον εἰς αὐτοὺς, ὡς ἡ φρόνησις ὑπηγόρευε, καὶ νὰ προσβάλῃ τὰς πλευρὰς καὶ τὰ ὄπισθεν αὐτῶν, ἀπήντησεν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον. Ὁ ἀγὼν ἐγίνετο πεισματώδης· τέλος τινὲς μὲν ἐκ τῶν Θηβαίων ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὸν Ἑλικῶνα διασχίσαντες τοὺς ἐχθρούς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ἀγησίλαος αὐτὸς ἐπληγώθη, Γῦλις ὁ πολέμαρχος παρέταξε κατὰ διαταγήν του τὰ στρατεύματα τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν, καὶ ἔστησε τρόπαιον, αὐλούντων τῶν αὐλητῶν, καὶ ἐστεφανωμένων ὅλων τῶν στρα-

τιωτῶν. Καὶ οἱ μὲν νεκροὶ ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς Θηβαίους· ὁ δ' Ἀγησίλαος μετέβη εἰς τοὺς Δελφοὺς διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν θεὸν τὸ $\frac{1}{10}$ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας λαφύρων του, συνιστάμενον εἰς ἑκατὸν τάλαντα. Ὁ δὲ Γῦλις ὡδήγησε τὸ στράτευμα διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὴν Ὀζολίδα Λοκρίδα, τὴν ὁποίαν ἐλεηλάτησαν. Οἱ μὲν Λοκροὶ ἠνώχλουν ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτούς, ὁ δὲ Γῦλις προσπαθῶν νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ ἐφονεύθη· ὁ Ἀγησίλαος ἔπειτα διέλυσε τὸ στράτευμά του, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια διὰ τοῦ κόλπου.

Ἐπειδὴ δ' ἡ Σικυὼν καὶ ἡ Κόρινθος ἦσαν τὰ ὁρμητήρια τῶν δύο ἀντιμαχομένων στρατευμάτων (Ὀλυμπ. 96, 4,) (1), ἡ Κορινθιακὴ χώρα ἐβλάπτετο πολύ, ὡς ἦτον ἑπόμενον. Οἱ δ' ἐκεῖ ἀριστοκράται, ὡς οἱ πλουσιώτατοι κτηματίαι, ἐζημιοῦντο ἀναμφιβόλως περισσότερον. Παρεκτὸς δὲ τούτου, οὗτοι ἔκλινον ὑπὲρ τῆς συμμαχίας τῶν Λακεδαιμονίων. Αἱ δὲ συνελεύσεις, τὰς ὁποίας συνεκρότουν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν, δὲν διέφευγον τὴν προσοχὴν τῶν δημοκρατικῶν ἀρχηγῶν, καὶ διὰ τοῦτο, συναινέσει καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσουν τοὺς ὅσοι ἐφοβοῦντο καὶ ὑπώπτευον περισσότερον. Ἀδιαφοροῦντες δὲ περὶ τῆς ἱερότητος τῆς θρησκευτικῆς ἑορτῆς, ἔστειλαν ἐνόπλους τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῶν Εὐκλείων εἰς τὴν ἀγοράν, οἵτινες ἐπιπεσόντες ἐφόνευον τοὺς ἀριστοκράτας. Εἰς μάτην δὲ κατέφυγον εἰς τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν· διότι ἀποσπασθέντες κατεσφάγησαν. Οἱ οὕτω δὲ φονευθέντες ἦσαν οἱ πλεῖστοι προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν, τοὺς δὲ νέους εἶχε συνηθροισμένους εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Κρανίον ὁ Πασίμηλος, εἷς τῶνἀρχηγῶν των, ὅστις ὑπώπτευε κίνδυνον. Ἀφοῦ δ' ἔμαθον τὰς ἐν τῇ ἀ-

(1) Τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Κάμηλος καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τοὺς Βηΐους.

γορᾷ σφαγὰς, ἔσπευδον πρὸς τὴν Ἀκροκόρινθον, καὶ ἀποκρούσαντες τοὺς Ἀργείους καὶ ἄλλους ἐπιχειρήσαντας νὰ τοὺς ἐμποδίσωσι,κατέλαβον αὐτήν. Ἐνταῦθα μὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερασπισθῶσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβη νὰ πέσῃ ἐπιστήλιον ἀπὸ κίονά τινα, χωρὶς αἰτίαν, οἱ μάντεις, ἐξετάσαντες τὰ σπλάγχνα τῶν ζώων, ἐσυμβούλευσαν αὐτοὺς νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τὸ φρούριον. Οὗτοι δ' ὑπακούσαντες ἡτοιμάζοντο ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν πατρίδα των· ἀλλ' οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς των τοὺς παρεκάλεσαν νὰ μείνωσι· καὶ ἐπειδὴ οἱ δημοκρατικοὶ ἀρχηγοὶ ὤμοσαν, ὅτι δὲν ἤθελον τοὺς βλάψει παντάπασι, μέρος ἐξ αὐτῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς οἰκίας των.

Μεταξὺ δὲ Ἄργους καὶ Κορίνθου ἐτελέσθη ἕνωσις τοιαύτη, ὁποίας παράδειγμα δὲν εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν· διότι τὰ μεταξὺ τῶν δύο πολιτειῶν ὅρια ἀφῃρέθησαν καὶ ἐξηλείφθησαν· τὸ δ' ὅλον ὠνομάσθη Ἄργος, καὶ τὸ αὐτὸ πολίτευμα ἐπεκράτει εἰς ἀμφοτέρας τὰς πολιτείας, ὄντος, ὡς φαίνεται, τοῦ Ἄργους καθέδρας τῆς κυβερνήσεως (1). Τὴν δὲ κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῆς Κορίνθου, οἵτινες ἔβλεπον, ὅτι ἂν καὶ ἀσφαλεῖς εἰς τὴν ζωήν των, εἶχον ὀλιγωτέραν δύναμιν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ παρ' αὐτοὺς τοὺς μετοίκους· ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ καταστήσουν τὴν Κόρινθον, ὅπως ἦτο πρότερον, ἢ ν' ἀποθάνωσι. Κατὰ πρῶτον δ' ἐστοχάσθησαν νὰ προστρέξωσιν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ζητοῦντες βοήθειαν· δύο ἐπομένως ἐξ αὐτῶν ὁ Πασίμηλος καὶ ὁ Ἀλκιμένης, διαφυγόντες διὰ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, ὅστις διήρ-

(1) Ἡ ἕνωσις αὕτη ὁμοιάζει μὲ τὴν προταθεῖσαν ἀπὸ τοὺς Λατίνους εἰς τοὺς Ῥωμαίους, 414 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης.

χετο διὰ τῶν τειχῶν, καὶ μεταβάντες εἰς τὴν Σικυῶνα, ἐπρότειναν εἰς τὸν Πραξίταν, τὸν Λακεδαιμόνιον πολέμαρχον, νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὰ μακρὰ τείχη, τὰ ὁποῖα συνῆπτον τὴν Κόρινθον μὲ τὸν λιμένα της Λέχαιον. Ο δὲ Πραξίτας, γνωρίζων, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτούς, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἐπέστρεψαν λοιπὸν εἰς τὰ ἴδια, καὶ εἰς ῥητὴν νύκτα ἤνοιξαν πύλην τινὰ τῶν τειχῶν, ἡ φύλαξις τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς αὐτούς, καὶ εἰσήγαγον τὸν Πραξίταν μὲ τὴν μόραν του καί τινας Σικυωνίους, καὶ 150 περίπου φυγάδας Κορινθίους· Ἐπειδὴ δὲ τὰ τείχη ἀπεῖχον ἀπ᾽ ἀλλήλων, καὶ οἱ περὶ τὸν Πραξίταν ἦσαν ὀλίγοι, οὗτοι κατεσκεύασαν τάφρον καὶ περίφραγμα, διὰ νὰ δυνηθῶσι ν᾽ ἀνθέξωσιν ἕως οὗ ἔλθῃ βοήθεια. Τίποτε περαιτέρω δὲν ἔγεινε μέχρι τῆς δευτέρας ἡμέρας, ὅτε οἱ Ἀργεῖοι, βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Κορινθίους καὶ ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀθηναίου Ἰφικράτους, ἐφώρμησαν κατ᾽ αὐτῶν, πεποιθότες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀριθμοῦ των. Οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ταχέως τοὺς Σικυωνίους, καὶ διασπάσαντες τὸ περίφραγμα κατεδίωξαν αὐτοὺς ἕως εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ δὲ Σπαρτιάτης ἀρχηγὸς τοῦ ὀλιγαρίθμου ἱππικοῦ διέταξε τοὺς ἱππεῖς νὰ πεζεύσωσι, καὶ δέσαντες τοὺς ἵππους εἰς τὰ δένδρα, ν᾽ ἀφαιρέσωσι τὰς μεγαλητέρας ἀσπίδας τῶν φονευθέντων ἢ λειποτακτῶν Σικυωνίων καὶ μ᾽ αὐτὰς νὰ ὁρμήσωσι κατὰ τῶν Ἀργείων. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τούτων ἦτο χαραγμένον σίγμα, οἱ Ἀργεῖοι κατεφρόνουν αὐτούς. «Μὰ τοὺς διδύμους θεούς, Ἀργεῖοι, εἶπεν ὁ Σπαρτιάτης, αὐτὰ τὰ σίγμα σᾶς ἀπατοῦν» καὶ ἐφώρμησε κατ᾽ αὐτῶν, ἀλλ᾽ οὗτος καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν του ἐφονεύθησαν.

Οἱ μὲν φυγάδες Κορίνθιοι ἀπέκρουσαν τοὺς ἀντιταχθέντας εἰς αὐτοὺς ἕως εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐκινήθησαν διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν

εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Σικυώνιοι· καὶ ἀφοῦ οἱ Ἀργεῖοι εἶδον, ὅτι εἶχον ὄπισθεν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς, ἔσπευσαν νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ περίφραγμα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δεξιὸν μέρος αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀπροφύλακτον ἀπὸ τὴν ἀσπίδα, ἔμενεν ἐκτεθειμένον, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, ἐνῷ ἐξήρχοντο τοῦ περιφράγματος, καὶ ἔπειτα συνεκρούσθησαν μὲ τοὺς φυγάδας Κορινθίους ἐπιστρέφοντας ἐκ τῆς καταδιώξεως. Ἐπεχείρησαν δὲ νὰ διαβῶσι τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκεῖ· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν πίπτοντες, ἄλλοι δὲ κατεσφάγησαν ἀπὸ τὸν ἐχθρόν· τοσοῦτοι δ' ἐφονεύθησαν, ὥστε κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἱστορικοῦ, ἔκειντο ὡς σωροὶ σίτου, πετρῶν ἢ ξυλείας. Ὁ Πραξίτας ἔπειτα προσέβαλλε τὸ Λέχαιον, καὶ κατέσφαξε τὴν ἐκεῖ Βοιωτικὴν φρουράν· ἀποδώσας δ' εἰς τὸν ἐχθρὸν τοὺς νεκροὺς κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων, ἤνοιξε δίοδον εἰς τὰ μακρὰ τείχη, δι' ὧν ἐδύνατο νὰ διέλθῃ στράτευμα. Ἀκολούθως δ' ἐκίνησεν εἰς τὰ Μέγαρα, καὶ κυριεύσας ἔθεσε φρουρὰν εἰς τὴν Σιδοῦντα καὶ εἰς τὸν Κρομμύωνα, πλησίον τῆς Κορίνθου, ὅπου ὠχύρωσε χωρίον τι ὀνομαζόμενον Ἐπιεικίαν. Τέλος ἀπολύσας τὰ στρατεύματά του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην.

Εἶναι ἤδη καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ναυτικὰ ἔργα τῆς περιόδου ταύτης, καὶ τὰ κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας συμβεβηκότα. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν πρέπει ν' ἀναδράμωμεν ὀλίγον εἰς τὴν διήγησιν μας.

Ἀφοῦ ὁ Κόνων ἔφυγε μὲ 8 πλοῖα ἀπὸ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς, ἔπλευσεν εἰς τὴν νῆσον Κύπρον. Ἐκ δὲ τῶν πρώτων πόλεων τῆς νήσου ταύτης ἦτον ἡ Σαλαμὶς, ἀποικία, ὡς ἐλέγετο, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ὁμωνύμου νήσου. Μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχε πολυχρόνιος φιλία, καὶ ὁ τότε τύραννος, ἢ κυβερνήτης αὐτῆς, Εὐαγόρας, ἀνὴρ ἔχων γενναῖον χαρακτῆρα καὶ προτερήματα, ἐγνωρίζετο καλῶς ὑπὸ τοῦ Κόνω-

νος. Ὁ δ' ἄξιος ἐκεῖνος Ἀθηναῖος ἔγεινεν ὁ πρῶτος σύμβουλος τοῦ Κυπρίου βασιλέως, καὶ δι' αὐτοῦ κατώρθωσε νὰ ἐφελκύσῃ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν φιλίαν τοῦ Φαρναβάζου. Ἐπειδὴ δ' ὁ σατράπης οὗτος ἦτον ἤδη δικαίως παρωργισμένος διὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχον προσενεχθῆ εἰς αὐτὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐδέχθη ἀσμένως τὴν συμβουλὴν τοῦ Κόνωνος διὰ νὰ συνενώσῃ Φοινικικόν τινα στόλον μὲ τὸν τοῦ Εὐαγόρου, καὶ μ' ὅσα Ἑλληνικὰ πλοῖα ὁ Κόνων αὐτὸς ἤθελε δυνηθῆ νὰ συναθροίσῃ, καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων· ἀπεφάσισε μάλιστα ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν αὐτός. Ὁ δὲ συνηνωμένος οὗτος στόλος, πολὺ ἀνώτερος τὸν ἀριθμόν, συνεπλάκη μὲ τὸν στόλον τοῦ Πεισάνδρου περὶ τὴν Κνίδον (Ὀλυμπ. 96, 3)· οἱ δὲ σύμμαχοι, οἵτινες ἦσαν εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἀφοῦ εἶδον, ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Κύπρια πλοῖα μόνον ὑπερέβαινον ὁλόκληρον τὸν στόλον των κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἔφυγον χωρὶς νὰ πολεμήσωσι. Τὸ δὲ πλοῖον τοῦ Πεισάνδρου ἐῤῥίφθη εἰς τὴν ξηράν, καὶ αὐτὸς μὴ θελήσας νὰ τὸ παραιτήσῃ, ἐφονεύθη. Ἀπώλεσε δέ, ὡς λέγεται, 50 πλοῖα.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην, ὁ Φαρνάβαζος καὶ ὁ Κόνων περιέπλευσαν τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίους πόλεις, ἀποδιώκοντες τοὺς ἁρμοστὰς καὶ ἀποκαθιστῶντες τὰς πόλεις αὐτονόμους· ὁ δὲ συνετὸς καὶ γενναῖος σατράπης ἔπραττε τὰ πάντα κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Κόνωνος. Ἐπειδὴ δ' ὁ παλαιός ἐχθρὸς του Δερκυλλίδας ἔμενεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἄβυδον, ὁ Φαρνάβαζος ἀπέβη εἰς τὴν Ἔφεσον διὰ νὰ συναθροίσῃ στράτευμα ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ τὸ ὁδηγήσῃ κατὰ τῆς Ἀβύδου· παρήγγειλε δὲ καὶ εἰς τὸν Κόνωνα νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε διὰ θαλάσσης. Ὁ Δερκυλλίδας ὅμως, ἔχων ἱκανὴν ἰσχὺν ἐπὶ τῶν Ἀβυδηνῶν, ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὴν ἀποστασίαν· ἔπεισεν ὡσαύτως τοὺς Σηστίους νὰ μένωσι σταθεροί· καὶ

οὕτως οἱ ἀγῶνες τοῦ σατράπου ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι. Ἐπειδὴ δ' ἤγγιζεν ὁ χειμὼν, ὁ Φαρνάβαζος παρήγγειλεν εἰς τὸν Κόνωνα νὰ μένῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ συναθροίζῃ πλοῖα, διότι εἶχεν ἀπόφασιν νὰ ἐκδικηθῇ, κατὰ τὴν ἄνοιξιν, τοὺς Λακεδαιμονίους εἰσβάλλων εἰς τὴν Λακωνίαν.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 96, 4) ὁ Φαρνάβαζος καὶ ὁ Κόνων ἔπλευσαν διὰ τῶν νήσων εἰς τὴν Μῆλον· ἔπειτα δ' ἔπλευσαν πρὸς τὸ παράλιον τῆς Λακωνίας, καὶ ἀποβάντες εἰς τὰς ἐν Μεσσήνῃ Φερὰς, ἔφθειραν τὴν πλουσίαν πεδιάδα τοῦ Παμίσου. Ἀπέβησαν δὲ καὶ εἰς διάφορα ἄλλα μέρη τοῦ παραλίου, καὶ πλεύσαντες εἰς τὴν νῆσον Κύθηρα, ἐκυρίευσαν τὸν Φοινικοῦντα, πρωτεύουσαν αὐτῆς, ὅπου κατέστησαν φρουρὰν, καὶ τὸν Ἀθηναῖον Νικόφημον ἁρμοστήν. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβησαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου· ὁ δὲ σατράπης, ἀφοῦ παρεκίνησε τοὺς συμμάχους νὰ ἐξακολουθήσουν δραστηρίως τὸν πόλεμον, καὶ νὰ φανῶσιν ἄνδρες πιστοὶ εἰς τὸν Βασιλέα, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὅσα εἶχε χρήματα, καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, ἐπηρμένος διὰ τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν.

Ὁ Κόνων παρέστησεν ἀκολούθως εἰς τὸν σατράπην, ὅτι οὗτος δὲν ἐδύνατο νὰ λυπήσῃ περισσότερον τοὺς Λακεδαιμονίους παρ' ἀνεγείρων τὰ Μακρὰ Τείχη τῶν Ἀθηνῶν, καὶ καταστρέφων οὕτως ἅπαντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Εἶπε δὲ, ὅτι, ἐὰν παρεχώρει εἰς αὐτὸν τὸν στόλον, ἤθελε τρέφει αὐτὸν ἀπὸ τὰς νήσους, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ἤθελεν ἀνεγείρει τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Φαρνάβαζος συγκατετέθη ἀσμένως εἰς τὴν αἴτησίν του, καὶ μάλιστα ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν χρηματικὴν βοήθειαν. Ὁ Κόνων λοιπὸν ἔπλευσεν εἰς τὴν πατρίδα του ἄνευ ἀναβολῆς· μετεχειρίσθη κτίστας καὶ ξυλουργοὺς, καὶ τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τειχῶν· ἦλθον ὡσαύτως οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀλλαχόθεν διὰ νὰ συντρέξωσιν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν προμαχώνων

τούτων τῆς δημοκρατίας· ὁ δὲ Κόνων ἔλαβεν οὕτω τὴν ἀνωτάτην εὐτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἀγαθὸς πολίτης ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ, ἤτοι τὸ ν' ἀσφαλίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς πατρίδος του. Ο δὲ λαὸς εὐγνωμονῶν ἀνήγειρε εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν Εὐαγόραν μαρμαρίνους ἀνδριάντας, πλησίον τοῦ ἀγάλματος Δίος τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ἤδη (Ὀλυμπ· 97, 1) διεύθυνε τὸν πόλεμον, ὡδήγησε τὰ στρατεύματα του διὰ νὰ προσβάλλωσι τὸ Πείραιον (1), ὅπου τὰ ποίμνια τῶν Κορινθίων εἶχον καταφύγει. Ἀφῆκε δὲ τοὺς Ἀμυκλαίους εἰς τὸ Λέχαιον, διότι, ὅπου καὶ ἂν ἦσαν, ἐσυνείθιζον νὰ ἐπιστρέφωσιν εἰς τὰ ἴδια, διὰ νὰ πανηγυρίζωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἑορτὴν Ὑακίνθια, ἥτις ἤγγιζεν ἤδη. Ὁ δὲ κατὰ τὸ Λέχαιον πολέμαρχος, ἀφήσας τοὺς συμμάχους να φυλάττωσι τὸν τόπον τοῦτον, συνώδευσε τοὺς Ἀμυκλαίους μὲ μίαν μόραν ἱππικοῦ καὶ ἑτέραν πεζικοῦ ἕως εἴκοσι ἢ τριάκοντα στάδια μακρὰν τῆς Σικυῶνος. Νομίζων δ' αὐτοὺς τότε ἀσφαλεῖς, τὸ μὲν ἱππικὸν ἀφῆκεν εἰς αὐτούς, αὐτός δ' ἐπέστρεψε μὲ τὸ πεζικόν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ Καλλίας καὶ Ἰφικράτης, παρατηρήσαντες, ὅτι ὁ πολέμαρχος ἐπέστρεφεν ἄνευ ἱππικοῦ ἢ ψιλῶν στρατιωτῶν, ἐστοχάσθησαν, ὅτι ἠδύναντο νὰ προσβάλλουν αὐτὸν μὲ τοὺς πελταστὰς τοῦ Ἰφικράτους. Καὶ ὁ μὲν Καλλίας, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς τῶν ὁπλιτῶν, ἐξήγαγεν αὐτούς, καὶ τοὺς παρέταξεν ὄχι μακρὰν τῆς πόλεως· ὁ δ' Ἰφικράτης μὲ τοὺς πελταστάς του, προχωρῶν προσέβαλλε τὴν μόραν, ῥίπτων ἀκόντια κατ' αὐτῆς, καὶ ἔπειτα ἀποχωρῶν. Ἀφοῦ δ' ἐπληγώθησαν ἢ ἐφονεύθησαν πολλοί, ὁ πολέμαρχος διέταξε τοὺς νεωτέρους νὰ ἐφορμήσουν καὶ νὰ τοὺς ἀποκρούσωσιν, ἀλλ' οὐ-

---

(1) Ὁ τόπος οὗτος ἔκειτο ἀνατολικῶς τοῦ Ἰσθμοῦ, ὑποκάτω τοῦ ὄρους Γερανείας κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

τοι μὲ τὴν βαρεῖαν πανοπλίαν των δὲν ἠμπόρουν νὰ τρέχωσιν ἐξίσου μὲ τοὺς ἐλαφροὺς πελταστὰς, καὶ ἐνῷ ἐπέστρεφον προσεβάλλοντο κατὰ πλευρὰν καὶ κατὰ τὰ ὄπισθεν ἀπὸ τοὺς εὐκινήτους ἐχθρούς των. Ὁ πολέμαρχος διέταξε τότε τοὺς πρεσβυτέρους νὰ ἐφορμήσωσιν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθον ἀκόμη περισσότερον παρὰ τοὺς ἄλλους. Ἐπιστρέψαν δ' ἤδη τὸ ἱππικὸν, καὶ ἔνωθεν μὲ μέρος τοῦ πεζικοῦ συνεφώρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν δὲν ἐτόλμα νὰ προχωρήσῃ πέραν τοῦ πεζικοῦ, ἀμφότερα ἔπασχον ἐξίσου. Ἀφοῦ δ' ἀπέκαμον καὶ ἐφονεύθησαν πολλοὶ, τὰ λείψανα τῆς μόρας συνῆλθον ἐπί τινος λόφου δύο στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης ἀπέχοντος καὶ 16 ἢ 17 ἀπὸ τὸ Λέχαιον. Οἱ μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ συστρατιῶταί των ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοιάρια διὰ νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειάν των, ἀλλ' ἀφοῦ εἶδον τοὺς Ἀθηναίους ὁπλίτας ὁρμῶντας ἐναντίον των, ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Τότε τινὲς μὲν ἐκ τῶν πεζῶν ἔτρεξαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς τὰ πλοιάρια, οἱ δ' ἱππεῖς καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν πεζῶν κατέφυγον εἰς τὸ Λέχαιον. Ὁ Λακωνίζων ἱστορικὸς λέγει, ὅτι ἐφονεύθησαν 250 στρατιῶται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναφέρει, ὅτι ἡ μόρα ἐσύγκειτο ἀπὸ 600, ἐφονεύθησαν βεβαίως πλειότεροι. Τὸ δὲ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ Ἰφικράτους καὶ τῶν πελταστῶν του, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὁπλίσει καὶ γυμνάσει κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα, ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐγκωμίων τῶν Ἀθηναίων.

Ἀφοῦ ὁ Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια μὲ τὰ στρατεύματά του, ὁ Ἰφικράτης προσβαλὼν ὑπέταξε τὴν Σιδοῦντα καὶ τὰς ἄλλας φρουρὰς τῶν Λακεδαιμονίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔμενεν ἤδη μόνον τὸ Λέχαιον.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 97, 2) ὁ Ἀγησίλαος ὡδήγησε στράτευμα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, διότι οἱ Ἀχαιοὶ, οἵτινες κατεῖχον ἤδη τὴν Καλυδῶνα, πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀκαρνᾶ-

νας, εἶχον στείλει εἰς τὴν Σπάρτην ἀπειλοῦντες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν συμμαχίαν αὐτῆς ἐὰν δὲν τοὺς ἐβοήθει. Ἐπροχώρει δ' εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν μὴ διανύων πλειότερα τῶν 10 ἢ 12 σταδίων τὴν ἡμέραν· οἱ δ' Ἀκαρνᾶνες, ἀπατώμενοι ἀπὸ τὴν βραδύτητα τῶν κινήσεών του, κατεβίβασαν τὰ ποίμνια καὶ τὰ ἀνδράποδά των ἀπὸ τὰ ὄρη, ὅπου τὰ εἶχον στείλει, καὶ ἤρχισαν νὰ γεωργοῦν τὰς γαίας των κατὰ τὸ σύνηθες. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος πορευθεὶς αἰφνιδίως 160 στάδια εἰς μίαν ἡμέραν, ἦλθεν εἰς τὴν λίμνην, πέριξ τῆς ὁποίας ἔβοσκον τὰ πλεῖστα τῶν ποιμνίων των, καὶ ἔλαβεν ὅλα ταῦτα. Ἔπειτα δ' ἀνεχώρησε διὰ τῆς Αἰτωλίας, καὶ ἐπιστρέψας τὴν ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 97, 3), ἠνάγκασε τοὺς Ἀκαρνᾶνας νὰ προτιμήσουν τὴν συμμαχίαν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀντὶ τῆς συμμαχίας τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, αἰσθανόμενοι τ' ἀποτελέσματα τῆς ἔχθρας τοῦ Φαρναβάζου, ἀπεφάσισαν νὰ προσπαθήσουν νὰ ἑλκύσουν εἰς ἑαυτοὺς τὸν νέον σατράπην τῆς Λυδίας Τιρίβαζον. Ἔστειλαν λοιπὸν τὸν Ἀνταλκίδαν, δεύτερον Λύσανδρον, πρέσβυν εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοί των ἔσπευσαν νὰ στείλωσι τὸν Κόνωνα καὶ ἄλλους διὰ νὰ φροντίσωσι περὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν. Ὁ δ' Ἀνταλκίδας ἐπρότεινεν ὡς βάσιν εἰρήνης, ὅλαι αἱ Ἑλληνίδες πόλεις καὶ νῆσοι νὰ ἦναι αὐτόνομοι. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐνόησαν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤθελον ἀπωλέσει τὴν Λῆμνον, Ἴμβρον καὶ Σκύρον· οἱ δὲ Θηβαῖοι δὲν ἤθελον νὰ παραιτήσουν τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων, καὶ τὸ Ἄργος δὲν ἐπεθύμει ὡσαύτως νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν Κόρινθον. Οὐδεὶς λοιπὸν συμβιβασμὸς ἠδύνατο νὰ γείνῃ. Καὶ ὁ μὲν σατράπης ἔκλινε πολὺ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ φοβούμενος νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς φανερά, ἔδωκε κρυφίως χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδαν διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ στόλον· τὸν δὲ

Κόνωνα ἐφυλάκισεν ὡς ἐχθρὸν τοῦ Βασιλέως· καὶ ἔπειτα ἐκίνησεν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ μάθῃ τὴν θέλησιν τοῦ μονάρχου.

Ἀφοῦ δ' ἔφθασεν εἰς τὴν αὐλὴν, εὐγενής τις ὀνομαζόμενος Στρούθας ἀπεστάλη διὰ νὰ λάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς σατραπείας του. Ὁ δὲ σατράπης οὗτος ἠκολούθησε διάφορον πολιτικὴν, διότι τόσον φανερὰ ὑπερασπίζετο τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν τὸν Θίμβρωνα διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν σατραπείαν του. Καὶ ὁ μὲν Θίμβρων εἰσβαλὼν ἐλεηλάτησε τὴν πεδιάδα τοῦ Μαιάνδρου· ἀλλὰ φερόμενος μὲ τὴν συνήθη ἀμέλειάν του, προσεβλήθη αἰφνιδίως καὶ ἐθανατώθη, τὰ δὲ στρατεύματά του ἐνικήθησαν. Διάδοχος δ' αὐτοῦ ἀπεστάλη ὁ Διφρίδας· καὶ ἐπειδὴ ἦτον ἀνὴρ ἱκανὸς καὶ εὔχαρις, ἐπέτυχε καλήτερον νὰ τηρήσῃ τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματος τῆς Λακεδαίμονος.

Ἐπειδὴ δ' ὁ λαὸς καὶ οἱ ἀριστοκράται τῆς Ῥόδου ἐστασίαζον τότε πρὸς ἀλλήλους, οἱ τελευταῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ζητοῦντες βοήθειαν. Καὶ ὁ μὲν Τελευτίας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγησιλάου, ἦλθε μὲ 27 πλοῖα διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ὀλιγαρχικὴν φατρίαν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν Θρασύβουλον μὲ 40 πλοῖα κατὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Λακεδαιμονίων. Γνωρίζων δ' ὁ Θρασύβουλος, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ῥόδου ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐνταῦθα ἐφιλίωσε καὶ προσείλκυσεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν δύω Θρᾶκας ἡγεμόνας, ὄντας ἐχθροὺς αὐτῶν. Ἐπανήγαγε τὰς κατ' ἀμφότερα τὰ παράλια πόλεις εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ πρότερον. Εἰς δὲ τὸ Βυζάντιον ἐπώλησε τὸν φόρον τῶν δέκα τοῖς ἑκατὸν τὸν ἐπιβληθέντα εἰς τὰ ἀπὸ τὸν Πόντον ἐρχόμενα πλοῖα, καὶ ἐσύστησε δημοκρατίαν. Ἔπλευσε εἰς Λέσβον, ὅπου οἱ Μυτιληναῖοι ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀπεβίβασε μέρος τῶν στρατευμάτων του, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τοὺς Μυτιλη-

ναίους καὶ τοὺς ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις ἐξορίστους, ὥρμησε κατὰ τῆς Μηθύμνης· Ο δὲ Σπαρτιάτης ἁρμοστὴς ἐξήγαγεν εἰς μάχην ὅσα στρατεύματα εἶχεν, ἀλλὰ, νικηθεὶς, ἐφονεύθη. Ἀφοῦ ὁ Θρασύβουλος ὑπέταξε τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς νήσου, ἔπλευσεν εἰς Ῥόδον. Εἰς δὲ τὸν διάπλουν του εἰσέπραττε χρήματα ἀπὸ τὰς πόλεις· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα, πλησίον τῆς Ἀσπένδου, πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν, οἱ Ἀσπένδιοι, παρωργισμένοι διὰ λεηλασίαν τινὰ, τὴν ὁποίαν ἔπραξαν οἱ στρατιῶταί του, ἐπέπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδόν του, καὶ ἐφόνευσαν αὐτὸν εἰς τὴν σκηνήν του.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἐξόχου τούτου πολίτου καὶ ἀληθῶς μεγάλου ἀνδρός. Εἶναι δὲ πιθανὸν, ὅτι καὶ ὁ Κόνων, ἕτερος ἀνορθωτὴς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπέθανε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον. Περὶ αὐτοῦ δὲν γνωρίζομεν τίποτε μετὰ τὴν φυλάκισίν του, ἀλλὰ φαίνεται πιθανὸν, ὅτι ὁ Στρούθας ἠλευθέρωσεν αὐτὸν, καὶ ὅτι ἀπέθανεν εἰς Κύπρον.

Τὸν Δερκυλλίδαν διεδέχθη ἤδη (Ὀλυμπ. 97, 4) εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἄβυδον στρατηγίαν του ὁ Ἀναξίβιος, ὅςτις ἴσχυε παρὰ τοῖς ἐφόροις πλειότερον παρ' αὐτὸν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ καταστρέψῃ τὴν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον δύναμιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν Ἰφικράτην μὲ τὸ σῶμα τῶν πελταστῶν του διὰ νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδιά του· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς ἔστησεν ἐνέδραν κατὰ τοῦ ἀγερώχου Σπαρτιάτου, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτός τε καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν του ἐφονεύθησαν.

Μέχρι τοῦδε ἡ φιλικὴ σχέσις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγίνης δὲν εἶχε διακοπῇ· ἀλλ' ἤδη ἡ μὲν κυβέρνησις τῆς Σπάρτης ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Αἰγινήτας νὰ πράττουν πειρατείας κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ἀττικῆς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔστειλαν δύναμιν, ἥτις ἐστρατοπέδευσεν εἰς Αἴγιναν, ἀλλ' ὑποχρεώθησαν νὰ τὴν

ἀνακαλέσουν μετὰ πέντε μῆνας. Ἐπειδὴ δ' οἱ Αἰγινῆται ἐξηκολούθουν νὰ βλάπτουν τὸ παράλιον τῆς Ἀττικῆς, ὁ Χαβρίας, ὅςτις ἔπλεε μὲ δύναμιν 800 πελταστῶν καὶ 10 τριηρῶν εἰς βοήθειαν τοῦ ἐκ Κύπρου Εὐαγόρου, διετάχθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς Αἰγίνης διαβαίνων ἐκεῖθεν. Ὁ μὲν ἄξιος οὗτος ἀξιωματικὸς, ἀποβὰς τὴν νύκτα, ἔστησεν ἔνεδραν μὲ τοὺς πελταστάς του· ὁ δὲ Σπαρτιάτης ἁρμοστὴς ἐξήγαγεν ὅσα στρατεύματα ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ, ἀφοῦ ἔμαθεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εἰς τὴν νῆσον. Ἀλλὰ περιπεσὼν εἰς τὴν ἔνεδραν, ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς καὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν του πολλοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπί τινα χρόνον διέπλεον ἀσφαλῶς τὸν κόλπον· διότι, ἐπειδὴ ὁ Ἐτεόνικος, ὅςτις ἦτον ναύαρχος τοῦ κατὰ τὴν Αἴγιναν στόλου, δὲν εἶχε χρήματα διὰ νὰ πληρόνῃ τοὺς ναύτας του, οὗτοι δὲν ἤθελον νὰ ἐμβαίνωσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἀφοῦ Τελευτίας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγησιλάου, ἐλθὼν ἔλαβε τὴν ναυαρχίαν, ἀπέκτησε τοσαύτην ἰσχὺν ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν, ὥστε οὗτοι ἐκήρυξαν ἀμέσως, ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ πράττωσι κατὰ τὰς ὁδηγίας του. Ὠφελούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὴν προθυμίαν των, ἐπλήρωσε τὴν ἑσπέραν 12 τριήρεις, καὶ διέπλεε τὴν νύκτα πρὸς τὸν Πειραιᾶ. Περὶ δὲ τὰ ἐξημερώματα εἰσέπλευσεν ἀτρομήτως εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἦσαν 20 τριήρεις. Ἐπειδὴ δ' οἱ πλοίαρχοι καὶ τὰ πληρώματα ἦσαν ὅλοι εἰς τὴν ξηρὰν, ὡς εἶχε προΐδει, ἐκυρίευσε διάφορα ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐῤῥυμούλκει. Ἐντεῦθεν δὲ πανικὸς φόβος διεδόθη εἰς τὴν πόλιν, τὸ δ' ἱππικὸν καὶ τὸ πεζικὸν κατέβαινον, ὡς ἐὰν εἶχε κυριευθῇ ὁ Πειραιεύς· ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀναχωρήσει· ὁ δὲ Τελευτίας ἔστειλε τὰς λείας του εἰς τὴν Αἴγιναν, καὶ ἔπειτα παρέπλεε τὸ παράλιον τοῦ Σουνίου, συλλαμβάνων τὰ ἁλιευτικὰ καὶ ἄλλα πλοῖα φέροντα ἐπιβάτας ἀπὸ τὰς νήσους. Περὶ δὲ τὸ Σούνιον ἐκυρίευσέ τινα πλοῖα, φορτωμένα μὲ σῖτον, καὶ ἄλλα ἐμπορεύ-

ματα, καὶ ἐπιστρέψας εἰς Αἴγιναν ἐπώλησε τὰ λάφυρά του, καὶ προκατέβαλεν ἑνὸς μηνὸς μισθὸν εἰς τοὺς στρατιώτας του. Οὕτως ἐξηκολούθει νὰ βλάπτῃ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπλήρονε καλῶς καὶ εὐχαρίστει τὰ πληρώματά του.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι (Ὀλυμπ· 98, 1) (1) εἶχον ἀποστείλει τὸν Ἀνταλκίδαν ναύαρχον εἰς τὸ παράλιον τῆς Ἀσίας. Φθάσας δ' εἰς Ἔφεσον, ἔστειλε τὸν ἀντιναύαρχόν του Νικόλοχον μὲ στόλον διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀβυδηνούς, αὐτὸς δ' ἔτρεξε πρὸς τὸν Τιρίβαζον, ὅστις εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν αὐλὴν εἰς τὰς Σάρδεις. Τὰ πράγματα συνεβιβάσθησαν ταχέως, διότι ἐπετράπη εἰς τὸν σατράπην νὰ βοηθήσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοί των δὲν ἐδέχοντο τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προταθέντων ὅρων. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἀνταλκίδας ἔφθασεν εἰς τὸ παράλιον, ἔμαθεν, ὅτι ὁ Νικόλοχος ἐπολιορκεῖτο εἰς τὴν Ἄβυδον ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς Ἰφικράτην καὶ Διότιμον. Ἐκίνησε λοιπὸν ἀμέσως διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν, ἐξέπλευσε τὴν νύκτα ἀπὸ τὸν λιμένα. Προσλαβὼν δὲ μετ' ὀλίγον 20 πλοῖα φθάσαντα ἐκ Σικελίας, ἄλλα δὲ ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν, καί τινα ἀπὸ τὴν Αἰολίδα, ὅπου ὁ Ἀριοβαρζάνης ἐκυβέρνα ἤδη ἀντὶ τοῦ Φαρναζου, μεταβάντος εἰς τὴν αὐλὴν διὰ νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ Βασιλέως, συνεκρότησε στόλον ἐπέκεινα τῶν 80 πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου κατέστη θαλασσοκράτωρ.

Ἐπειδὴ δ' ὅλα τὰ μέρη ἀπὸ αἰτίας διαφόρους κινούμενα ἐπεθύμουν τὴν εἰρήνην, ἔστειλαν (Ὀλυμπ. 98, 2) τοὺς πρέσβεις των εἰς τὸν σατράπην διὰ νὰ μάθουν τὴν θέλησιν τοῦ Βασιλέως· ἦτον δ' ἡ ἀκόλουθος «Ἀρταξέρξης ὁ Βασι-

(1) Τὸ ἔτος τοῦτο ἐκυριεύθη ἡ Ῥώμη ἀπὸ τοὺς Γάλλους.

τον (1), ἦτον ἐπίσης καλή, ἂν ὄχι καλητέρα, ὡς ἦτον ἢ ἠδύνατο νὰ ἦναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Λακεδαίμονος. Ἐστοχάσθησαν ὡσαύτως, ὅτι ἡ ἐθνικὴ τιμὴ προσεβάλλετο, ἀναγνωριζομένης οὕτω πῶς τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος· καὶ ὅμως ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ μεγάλας αἱματοχυσίας ἐὰν παρομοία κυριαρχία καθίστατο πραγματικῶς (2).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ' (3).

Ὑποταγὴ τῆς Μαντινείας· — Κατάληψις τῆς Καδμείας. — Ὀλυνθιακὸς πόλεμος. — Ὑποταγὴ τῆς Φλιοῦντος. — Ἐλευθέρωσις τῆς Καδμείας. — Δεύτερος Βοιωτικὸς πόλεμος. — Μάχη ἐν Λεύκτροις.

Ὀλυμπ. 98, 4—102, 2. *Π. Χ.* 375—371.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀναλαβόντες νὰ ἐκτελέσωσι τὴν συνθήκην ταύτην, ἔδειξαν τὴν συνήθη ὑπεροψίαν καὶ ἰδιοτέλειάν των. Καὶ κατὰ πρῶτον ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσιν ἐκείνους ἐκ τῶν συμμάχων των, ὅσοι ἔκλιναν περισσότερον πρὸς τοὺς ἐχθρούς των κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Ὅθεν, ἐπειδὴ οἱ Μαντινεῖς εἶχον στείλει σῖτον εἰς τοὺς Ἀργείους καὶ δυσαρεστήσει κατ' ἄλλον τρόπον τοὺς Λακεδαιμονίους, οὗτοι διέταξαν αὐτοὺς νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπήκου-

---

(1) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 122 εἰς τὴν σημείωσιν.

(2) Ὁ Ἰσοκράτης (Πανηγυρ. 73, Παναθηναϊκὸς 254, ἔκδοσ. Κοραῆ) ὁμιλεῖ περὶ ταύτης τῆς εἰρήνης ὡς τὰ μέγιστα ἐπονειδίστου εἰς τὴν Σπάρτην.

(3) Ξενοφ. ἑ. 2—ς'. 4. Διοδωρ. ιέ. 19 — 56. Πλουταρ. Εἰς Ἀγησιλ. καὶ Πελοπίδαν.

σαν, ὁ βασιλεὺς Αγησίπολις ἐξεστράτευσε (Ὀλυμπ. 97, 4) κατὰ τῆς χώρας των, καὶ διέφθειρεν αὐτήν· ἔπειτα δὲ κατεσκεύασε τάφρον καὶ περιετείχισε τὴν πόλιν· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδεν, ὅτι ἡ πόλις ἔχουσα πολὺν σῖτον, ἐπόμενον ἦτο ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἔφραξε διὰ χώματος ὑπὸ τὰ τείχη τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ὅστις διήρχετο διὰ τῆς πόλεως, καὶ οὕτω κατεκλύσθη ἡ πόλις. Ἐπειδὴ δ' αἱ ὠμαὶ πλίνθοι, μὲ τὰς ὁποίας αἱ οἰκίαι καὶ τὰ τείχη ἦσαν κτισμέναι, ἀνελύοντο, καὶ τὰ τείχη ἐκινδύνευον νὰ κρημνισθῶσιν, ἐπρότειναν νὰ παραδοθῶσιν. Ὅθεν ἠναγκάσθησαν νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, καὶ νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὰς τέσσαρας ἀτειχίστους κώμας, ἀπὸ τὰς ὁποίας συνίστατο τὸ πάλαι ἡ Μαντίνεια. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὡς λέγει ὁ ἱστορικὸς, οἱ κτηματίαι ἐλυποῦντο ὑποχρεωμένοι ὄντες νὰ κρημνίσωσι τὰς οἰκίας των καὶ νὰ κτίσωσι νέας, ἀλλ' ἀφοῦ ᾐσθάνθησαν τὰς ὠφελείας τοῦ κατοικεῖν πλησίον τοῦ ὑποστατικῶν των, καὶ εἶδον ἑαυτοὺς ἀπηλλαγμένους ἀπὸ τοὺς ὀλεθρίους δημαγωγοὺς, καὶ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας, εὐχαριστοῦντο μεγάλως. Ἀκολούθως δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠνάγκασαν τοὺς Φλιασίους νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας των, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὰς ἰδιοκτησίας των καὶ ἀποζημιόνοντες ἀπὸ τὸ δημόσιον ἐκείνους, οἵτινες τὰς εἶχον ἀγοράσει.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβεία ἀπὸ τὴν ἐν Χαλκιδικῇ Ἄκανθον καὶ Ἀπολλωνίαν, ζητοῦσα βοήθειαν κατὰ τῶν Ὀλυνθίων. διότι εἶπεν, ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι, κατασταθέντες πλούσιοι καὶ δυνατοὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου, εἶχον ἐπινοήσει σχέδιον συμμαχίας μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, μεταχειριζομένης τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ μίαν κυβέρνησιν· ὅτι ἄλλαι μὲν τῶν πόλεων ἐδέχθησαν ἑκουσίως, ἄλλαι δὲ κατ' ἀνάγκην τὴν συμμαχίαν ταύτην· ὅτι ἡ Πέλλα καί τινες ἄλλαι πόλεις

τῆς Μακεδονίας ἐπείσθησαν νὰ προστεθῶσιν εἰς αὐτήν· ὅτι εἰς τὴν Ὄλυνθον ἦσαν πρέσβεις ἀπὸ τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας· ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἤθελον λάβει μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐξουσίαν των τὰ χρύσεια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου· ὅτι εἶχον ἄφθονον ναυπηγήσιμον ξυλείαν· καὶ ὅτι τέλος ἠδύναντο νὰ μισθώσουν πολλοὺς ψιλοὺς στρατιώτας ἐκ τῶν Θρᾳκῶν· ἔργον λοιπὸν τῶν Λακεδαιμονίων ἦτον, ἐπρόσθεσεν ἡ πρεσβεία, νὰ περιστείλουν ἐγκαίρως τὴν συμμαχίαν ταύτην.

Τοιαύτην δ' ἐντύπωσιν ἐπροξένησαν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων των οἱ λόγοι οὗτοι, ὥστε ἀπεφάσισαν ἀμέσως νὰ στείλωσι στράτευμα 10,000 εἰς τὴν Ὄλυνθον. Ἑκάστη δὲ πολιτεία ἠδύνατο νὰ δίδῃ χρήματα ἀντὶ στρατιωτῶν, πληρόνουσα τρεῖς Αἰγινητικοὺς ὀβολοὺς (1) εἰς ἕκαστον πεζὸν τὴν ἡμέραν, τριπλασίαν δὲ ποσότητα εἰς ἕκαστον ἱππέα· ἐὰν δὲ πολιτεία τις δὲν ἔδιδε στρατιώτας ἢ χρήματα, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠδύναντο νὰ ζημιώσωσι τοὺς ἀρνουμένους μ' ἕνα στατῆρα (2) τὴν ἡμέραν δι' ἕκαστον στρατιώτην. Ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε παρέλθει ἱκανὸς χρόνος ἕως νὰ συναθροισθῇ τόσον μεγάλη δύναμις, οἱ πρέσβεις ἐσυμβούλευσαν ν' ἀποσταλῇ ἀμέσως στρατηγός τις Σπαρτιάτης μ' ὅσα στρατεύματα ἠδύνατο νὰ συνάξῃ ἐκ τοῦ προχείρου, διότι ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἤθελεν ἐμποδίσει τοὺς ἄλλους νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν συμμαχίαν, καὶ ἤθελε ψυχράνει τὸν ζῆλον τῶν σπευσάντων εἰς τὴν ἕνωσιν. Ἐπειδὴ ἡ γνώμη αὕτη ἐθεωρήθη συμφέρουσα, ἀπεστάλη ὁ Εὐδαμίδας μὲ 2,000 Νεοδαμώδεις, Σκιρίτας καὶ Περιοίκους (Ὀλυμπ. 99, 3). Ἀναχωρῶν δὲ παρεκάλεσε τοὺς Ἐφόρους νὰ στείλωσι τὰ λοιπὰ τῶν Λακεδαιμονίων στρατεύματα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του

(1) Ἴσους μὲ 5 Ἀττικοὺς ὀβολούς.
(2) 4 δραχμὰς δηλ.

Φοιβίδα· φθάσας δ' εἰς Θράκην, εἴς τινας μὲν τῶν πόλεων ἔπεμψε φρουράς, τὴν δὲ Ποτίδαιαν κατέστησεν ὁρμητήριον τοῦ πόλεμου.

Ὁ Φοιβίδας ἐξεστράτευσε μετ' ὀλίγον, καὶ ἐλθὼν εἰς Θήβας ἐστρατοπέδευσεν ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δ' οἱ δύο Θηβαῖοι πολέμαρχοι Ἰσμηνίας καὶ Λεοντιάδης ἦσαν ἀντιθέτων φατριῶν, ὁ πρῶτος, ὅστις ἦτο τῆς ἐναντίας εἰς τὴν Σπάρτην φατρίας, ἀδιαφόρει περὶ τοῦ Φοιβίδα. Ὁ δὲ Λεοντιάδης ἐξεναντίας ἐπεριποιεῖτο αὐτὸν μεγάλως, καὶ ἀφοῦ συνῳκειώθησαν, ἐπρότεινε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν Καδμείαν ἢ Ἀκρόπολιν, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ὑποβάλῃ τὰς Θήβας εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Σπάρτης. Ὁ δὲ Φοιβίδας, ἐπιθυμῶν νὰ κατορθώσῃ λαμπρόν τι κατόρθωμα, ἐδέχθη ἀσμένως τὴν πρότασίν· καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας, ἐνῷ ἡ μὲν βουλὴ συνεδρίαζε εἰς στοάν τινα ἐν τῇ ἀγορᾷ, διότι αἱ γυναῖκες ἑώρταζον τὰ Θεσμοφόρια εἰς τὴν Καδμείαν, αἱ δὲ ὁδοὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἔρημοι ἀνθρώπων, ὁ Λεοντιάδης τρέξας ἔφιππος, καὶ ὁδηγῶν τὸν Φοιβίδαν καὶ τὰ στρατεύματά του, τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν Καδμείαν καὶ τὴν παρέδωκεν εἰς αὐτούς. Ἔπειτα δ' ἐπορεύθη εἰς τὴν βουλὴν, καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὴν φατρίαν του, συνέλαβε τὸν Ἰσμηνίαν καὶ τὸν μετέφερεν εἰς τὴν Καδμείαν. Τετρακόσιοι δὲ περίπου ἐκ τῶν τοῦ Ἰσμηνίου φίλων ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ κατέφυγον εἰς Ἀθήνας. Νέος δὲ πολέμαρχος ἐξελέχθη ἀντ' αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐναντίας φατρίας. Ὁ Λεοντιάδης μετέβη ἔπειτα εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου εἶδε μεγάλην τινὰ πραγματικὴν ἢ προσποιητὴν ὀργὴν κατὰ τοῦ Φοιβίδα, διότι ἐνήργησεν ἄνευ διαταγῶν. Ὁ δ' Ἀγησίλαος εἶπεν, ὅτι ἐὰν τὰ πραχθέντα παρ' αὐτοῦ ἦσαν ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν Σπάρτην, ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ· ἐὰν δ' ἦσαν ὠφέλιμα, ὁ παλαιὸς νόμος ἐπέτρεπεν εἰς τὸν στρατηγὸν νὰ ἐνεργῇ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἔμενε λοιπὸν μόνον νὰ

ἐξετασθῇ, ἐὰν ἡ πρᾶξίς του ἦτον ἐπωφελὴς ἢ ἐπιβλαβής. Ὁ δὲ Λεοντιάδης εὐκόλως ἀπέδειξεν, ὅτι ἐσύμφερεν εἰς τὴν Σπάρτην νὰ κατέχῃ τὴν Καδμείαν. Διὰ νὰ καλύψουν ἐντοσούτῳ τὸ πρᾶγμα, ἐζημίωσαν τὸν Φοιβίδαν χρηματικῶς. Ἀπεσταλμένοι δὲ, τρεῖς μὲν ἐκ τῆς Σπάρτης, εἷς δ' ἀφ' ἑκάστης συμμάχου πολιτείας, ἐστάλησαν διὰ νὰ δικάσουν τὸν Ἰσμηνίαν, κατηγορούμενον, ὅτι ἔλαβε χρήματα ἀπὸ τὸν Βασιλέα καὶ ἔγεινε παραίτιος ταραχῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κηρυχθεὶς, ὡς ἦτον ἑπόμενον, ἔνοχος ἐθανατώθη, ἡ δὲ κυβέρνησις ἀνετέθη εἰς τὸν Λεοντιάδην καὶ εἰς τὴν φατρίαν του· καὶ ἁρμοστὴς Σπαρτιάτης ἐστάλη φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως.

Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς προδοσίας, ὁμοία τῆς ὁποίας δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνησχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ὑποτάξωσι τὴν Ὀλυνθιακὴν συμμαχίαν. Ἡ δὲ στρατηγία ἀνετέθη εἰς τὸν Τελευτίαν, ὅστις παραλαβὼν τὰ προσδιορισθέντα συμμαχικὰ στρατεύματα, ἐκίνησεν εἰς τὴν Θράκην. Ἔστειλε δὲ συμβουλεύων τὸν Ἀμύνταν βασιλέα τῆς Μακεδονίας νὰ μισθώσῃ στρατεύματα καὶ νὰ συνάψῃ συμμαχίας, ἐὰν ἤθελε ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐπικράτειάν του. Ἔστειλεν ὡσαύτως εἰς τὸν Δέρδαν, ἡγεμόνα τῆς Ἐλιμίας, ὑπομιμνήσκων εἰς αὐτὸν, ὅτι ἐὰν οἱ Ὀλύνθιοι δὲν περιεστέλλοντο ἐγκαίρως, ἤθελον κυριεύσει τὸ βασίλειόν του, ὡς ἐκυρίευσαν τὸ τῆς Μακεδονίας. Συναθροίσας δὲ τὰ στρατεύματά του εἰς Ποτίδαιαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ὀλυνθίων. Ὑπὸ τὰ τείχη δὲ τῆς Ὀλύνθου ἐκροτήθη ἀμφίῤῥοπος μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Δέρδα ἱππικὸν ἠνδραγάθησε μεγάλως. Ὁ δὲ Τελευτίας ἀνεχώρησεν ἔπειτα, καὶ ἀπέλυσε τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἐλιμίους συμμάχους διὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ολυμπ 99, 4) ὁ Τελευτίας ὥρμησε πάλιν κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Σφοδρός δέ τις ἀκροβολισμὸς μεταξὺ τῶν πελταστῶν του καὶ τῶν Ὀλυνθίων ἱππέων ἐπέφερε γενικὴν μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Τελευτίας αὐτὸς ἐφονεύθη καὶ τὸ στράτευμά του ἐνικήθη, φονευθέντων πολλῶν ςρατιωτῶν. Ἅμα δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμαθον τὴν ἧτταν ταύτην, ἔστειλαν τὸν βασιλέα Ἀγησίπολιν διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν. Συνωδεύετο δὲ ἀπὸ 30 Σπαρτιάτας ὡς συμβούλους, ὡς εἶχε συνοδευθῆ καὶ ὁ Ἀγησίλαος εἰς τὴν Ἀσίαν· πολλοὶ δὲ Περίοικοι καὶ ἄλλοι ἠκολούθησαν προθύμως αὐτὸν, καὶ ἐθελονταὶ ἐκ τῶν συμμάχων πολιτειῶν συνεξεστράτευσαν μετ' αὐτοῦ. Ἱππεῖς δὲ Θεσσαλοὶ, ἐπιθυμοῦντες νὰ γείνωσι γνωστοὶ εἰς αὐτὸν, ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν πορείαν του, καὶ ὁ Ἀμύντας καὶ ὁ Δέρδας ἐδείκνυον περισσότερον ζῆλον ἢ πρότερον.

Ὁ Ἀγησίπολις ἔφθασε ταχέως εἰς τὴν Ὄλυνθον (Ολυμπ. 100, 1), καὶ ἐπροκάλεσε μάχην, τὴν ὁποίαν οἱ Ὀλύνθιοι δὲν ἐδέχθησαν. Ἔπειτα δὲ κατέστρεψε τὸν ἐσπαρμένον σῖτον, καὶ πολιορκήσας ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Τορώνην. Ἀλλὰ, ἕνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος, ἐκυριεύθη ἀπὸ ὀξὺν πυρετόν· τὰ δὲ σκιερὰ σκηνώματα καὶ τὰ ψυχρὰ καὶ διαυγῆ ὕδατα, τὰ ὁποῖα πρό τινος χρόνου εἶχεν ἰδεῖ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου κατὰ τὴν Ἄφυτιν, ἐξῆπτον ἰσχυρῶς τὴν φαντασίαν του, καὶ ἐζήτησε νὰ μετακομισθῇ ἐκεῖσε. Ἡ ἐπιθυμία του λοιπὸν ἐξεπληρώθη, καὶ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τῆς ἀσθενείας του ἀπέθανεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν σκιερῶν τούτων σκηνωμάτων. Τὸ δὲ σῶμά του, κατὰ τὴν συνήθειαν, τεθὲν εἰς μέλι, μετεκομίσθη εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ ἐνταφιασθῇ εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων του. Ἀντ' αὐτοῦ ἐστάλη ἁρμοστὴς ὁ Πολυβιάδης. Ἐπολιόρκησε δὲ τόσον στενῶς τὴν Ὄλυνθον καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ὥστε ἠνάγκασε τὸν λα-

ὸν νὰ στείλῃ πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην περὶ εἰρήνης. Ἡ δ' εἰρήνη ἐγένετο ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ ἔχωσιν οἱ Ὀλύνθιοι συμμαχίαν καὶ ἐπιμάχιαν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ οὕτως ὁ Ὀλυνθιακὸς σύνδεσμος, ὅστις ὑπέσχετο μεγάλα καλὰ, διελύθη (Ὀλυμπ 100, 2).

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Ἀγησίλαος ἐπολιόρκει τὴν Φλιοῦντα· διότι οἱ ἐξόριστοι, βλέποντες ἢ προφασιζόμενοι, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι δικαιοσύνην παρὰ τῶν κατεχόντων τὰ κτήματα αὐτῶν, μετέβησαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα παραπονούμενοι. Οἱ δ' ἐν τῇ Φλιοῦντι φατριασταὶ, γνωρίζοντες, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει καὶ εἰς τοὺς δύο βασιλεῖς των νὰ ἐξέλθωσι ταυτοχρόνως ἀπὸ τὴν Σπάρτην, καὶ μὴ φοβούμενοι διὰ τοῦτο ἐχθροπραξίαν τινὰ, ἐξέδωκαν ψήφισμα ζημιοῦντες χρηματικῶς ὅλους ὅσοι μετέβησαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα χωρὶς νὰ σταλῶσιν ἀπὸ τὴν πόλιν Ἠπατήθησαν ὅμως, διότι οἱ Ἔφοροι ἔστειλαν τὸν Ἀγησίλαον μὲ στράτευμα κατὰ τῆς Φλιοῦντος. Ἀφοῦ δ' ἔφθασεν εἰς τὰ μεθόρια, οἱ Φλιάσιοι ἔστειλαν προτείνοντες νὰ δώσωσι χρήματα, καὶ ὑποσχόμενοι νὰ πράξουν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐὰν δὲν εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν των. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ἀπήτησεν ἀπ' αὐτοὺς νὰ παραδώσουν τὴν Ἀκρόπολίν των, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ πράξωσι τοῦτο, εἰσβαλὼν εἰς τὴν χώραν περιετείχισε τὴν πόλιν. Γνωρίζων δ' ἀκριβῶς τὴν ποσότητα τοῦ ἐν αὐτῇ σίτου, ὑπελογίσατο τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἠδύνατο νὰ τὴν ὑποτάξῃ διὰ τῆς πείνης· ἀλλὰ διπλάσιος σχεδὸν χρόνος εἶχε παρέλθει, καὶ κανὲν σύμπτωμα παραδόσεως δὲν ἐφαίνετο· διότι εἶχεν ἐκδοθῇ ψήφισμα διὰ νὰ δαπανᾶται καθ' ἡμέραν μόνον τὸ ἥμισυ τῆς συνήθους ποσότητος τῆς τροφῆς· προσέτι Δελφίων τις, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ δραστήριος, ἔχων περὶ ἑαυτὸν σῶμα τριακοσίων ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν.

Δὲν ἐπέτρεπε δ' εἰς κανένα οὐδὲ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ εἰρήνης, ἀλλ' ἠνάγκαζεν ὅλους νὰ φυλάττωσι τὰς θέσεις κατὰ σειρὰν, καὶ ἀδιακόπως ἐξώρμα κατὰ τῶν πολιορκητῶν. Τέλος δ' ἀνέφεραν εἰς τὸν Δελφίωνα, ὅτι δὲν εἶχον πλέον τροφάς. Ἔδωκε λοιπὸν τὴν ἄδειαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις, καὶ παρεκάλεσε τὸν Ἀγησίλαον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν νὰ στείλῃ πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην. Ἂν καὶ ὁ Ἀγησίλαος ὠργίσθη διὰ τὴν προσγινομένην εἰς αὐτὸν ἐντεῦθεν περιφρόνησιν, ἔδωκεν ὅμως τὴν ἄδειαν· ἀλλὰ παρήγγειλεν εἰς τοὺς ἐν Σπάρτῃ φίλους του νὰ ἀναθέσουν ὅλα τὰ περὶ Φλιοῦντος εἰς αὐτόν. Ἐφύλαττε δὲ τὴν πόλιν προσεκτικώτερα παρά ποτε, διὰ νὰ μὴ δραπετεύσῃ τις· ἀλλ' ὁ ἀνδρεῖος Δελφίων καὶ πιστός τις δοῦλός του κατόρθωσαν νὰ φύγωσι τὴν νύκτα. Δικαστήριον δ' ἐξ ἑκατὸν Φλιασίων, 50 ἀφ' ἑκάστης φατρίας, διωρίσθη διὰ ν' ἀποφασίσῃ ποῖοι ἔπρεπε νὰ θανατωθῶσι καὶ ποῖοι ὄχι· καὶ ἔπειτα νὰ θέσῃ τοὺς νόμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἤθελον πολιτεύεσθαι. Ἐν τούτοις κατεστάθη φρουρὰ εἰς τὴν πόλιν, ἥτις ἔμελλε νὰ τρέφεται καὶ νὰ πληρόνεται ἀπὸ τοὺς Φλιασίους. Ἡ δὲ πολιορκία διήρκεσεν ἓν ἔτος καὶ ὀκτὼ μῆνας.

Ἡ δύναμις τῶν Λακεδαιμονίων εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνά της, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο τόσον ἀσφαλὴς, ὥστε τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν διασείσῃ, ὅτε συνέβη μεταβολή τις, τὴν ὁποίαν ὁ Ξενοφῶν, ἂν καὶ φιλολάκων, ἀποδίδει εἰς τοὺς θεοὺς, θέλοντας νὰ τιμωρήσουν τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀδικίαν. Ἑπτὰ ἄνδρες, λέγει, ἠλευθέρωσαν τὰς Θήβας ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους. Διηγεῖται δὲ ὡς ἀκολούθως τὴν μεταβολήν.

Φυλλίδας ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀρχίου, ἑνὸς τῶν πολεμάρχων τῶν Θηβαίων, μεταβὰς εἰς Ἀθήνας, ἀπήντησεν ἐ-

καὶ τὸν Μέλλωνα, ἕνα τῶν ἐξορίστων, τοῦ ὁποίου ἦτο γνώριμος. Δὲν ἀπέκρυψε δὲ τὴν δυσαρέσκειάν του διὰ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του. Συνεφώνησαν λοιπὸν πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ ἐνεργηθῇ μεταβολή τις, καὶ μετά τινα χρόνον ὁ Μέλλων παραλαβὼν ἓξ ἀπὸ τοὺς ἐπιτηδειοτέρους ἐξορίστους, ὡπλισμένους μόνον μὲ ξίφη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Θηβῶν τὴν νύκτα. Διημέρευσαν δ' εἴς ἔρημόν τινα τόπον, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν εἰσῆλθον διὰ τῶν πυλῶν μετ' ἐκείνων, οἵτινες ἐπέστρεφον ἀπὸ τὰς καθημερινὰς γεωργικὰς ἐργασίας των. Τὴν δὲ νύκτα ἐκείνην καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν τινὸς ὀνομαζομένου Χάρωνος.

Οἱ μὲν δύο πολέμαρχοι Ἀρχίας καὶ Φίλιππος ἦσαν φιλήδονοι ἄνδρες. Ὁ δὲ Φυλλίδας ἔδραξε τὴν περίστασιν ταύτην διὰ νὰ συγκαλέσῃ αὐτοὺς εἰς συμπόσιον πρὶν τελειώσῃ ὁ χρόνος τῆς ἀρχοντίας των, καὶ ἐπειδὴ πρό τινος χρόνου εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ φέρῃ εἰς αὐτούς τινας ἐκ τῶν ὡραιοτάτων γυναικῶν Θηβαίων, ἐβεβαίονεν αὐτούς, ὅτι ἤθελεν ἐκτελέσει ἤδη τὴν ὑπόσχεσίν του. Ἀφοῦ δ' ἐδείπνησαν καὶ ἐμέθυσαν, ἐζήτησαν ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του. Ἐξελθὼν λοιπὸν οὗτος ἔφερε τὸν Μέλλωνα καὶ τοὺς συνεταίρους του ἐνδεδυμένους ὡς γυναῖκας, καὶ τὰς ὑπηρετρίας αὐτῶν, εἰς ἐνδότερόν τινα θάλαμον. Τότε δ' εἶπεν εἰς τὸν Ἀρχίαν, ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν ἤθελον νὰ εἰσέλθωσιν, ἐάν τις τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ἔμενεν ἔνδον. Διετάχθησαν λοιπὸν οὗτοι νὰ ἐξέλθωσιν· ὁ δὲ Φυλλίδας δώσας εἰς αὐτοὺς οἶνον τοὺς ἀπέπεμψεν. Ἔπειτα δ' εἰσήγαγε τὰς ὑποτιθεμένας γυναῖκας, καὶ ἐκάθισεν αὐτὰς ἀνὰ μίαν παρ' ἑκάστῳ αὐτῶν. Ἅμα δ' ἔγεινε τὸ σύνθημα (ἤτοι ν'ἀφαιρέσουν τοὺς πέπλους των) ἑλκύσαντες τὰ ξίφη των ἐφόνευσαν τοὺς δύο πολεμάρχους.

Παραλαβὼν δ' ἔπειτα τρεῖς ἐξ αὐτῶν, ὁ Φυλλίδας μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, ὅςις, ἂν καὶ δὲν ἦτο πολέμαρχος, ἦτον ὅμως ἐπικίνδυνος διὰ τὴν δραςηριότητα καὶ ἱκανότητά του· ἔκρουσε δὲ τὴν θύραν, καὶ λέγων, ὅτι ἦτον ἀπεσταλμένος ἀπὸ τοὺς πολεμάρχους, εἰσήχθη εἰς τὸν θάλαμον, ὅπου ὁ Λεοντιάδης ἐκάθητο μετὰ τὸ δεῖπνον, ἔχων πλησίον τὴν γυναῖκα αὐτοῦ νήθουσαν· ἐφόνευσαν λοιπὸν αὐτὸν, καὶ ἐπέβαλον σιωπὴν εἰς τὴν γυναῖκά του ἀπειλοῦντες εἰς αὐτὴν θάνατον· ἔπειτα δ' ἀνεχώρησαν διατάττοντες νὰ κλεισθῇ ἡ θύρα, καὶ ὀμνύοντες, ὅτι θέλουν ἐπιστρέψει καὶ θανατώσει ὅλους τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐὰν ἡ θύρα ἠνοίγετο. Ὁ Φυλλίδας ἀκολούθως μετέβη μὲ δύο ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν δεσμοφύλακα, ὅτι ἔφερον κατάδικόν τινα. Ἅμα δ' ἤνοιξε τὴν θύραν, ἐφόνευσαν αὐτὸν, καὶ ἠλευθέρωσαν τοὺς φυλακισμένους. Δώσαντες δ' ὅπλα εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν εἰς τὴν στοὰν, τοὺς ἔταξαν εἰς τὸ Ἄμφειον (1). Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἐπροσκάλεσαν διὰ προκηρύξεως τοὺς πολίτας, ἱππεῖς τε καὶ ὁπλίτας, νὰ ἐξέλθωσιν, ὡς φονευθέντων τῶν τυράννων. Οὐδεὶς ὅμως ἐτόλμησε νὰ ἐξέλθῃ τὴν νύκτα· ἀλλ' ἅμ' ἐξημέρωσεν, ἐνεφανίσθησαν ὅλοι ἔνοπλοι. Τότε δ' ἔστειλάν τινας τῶν ἱππέων εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς διὰ ν' ἀναγγείλωσι τὴν ἐπιτυχίαν των εἰς τοὺς ἐκεῖ φίλους των. Ὁ δ' ἐν τῇ Καδμείᾳ ἁρμοστὴς, ἀκούσας τὴν προκήρυξιν τὴν νύκτα, ἀπέστειλεν εἰς τὰς Πλαταιὰς (2) καὶ Θεσπιὰς ζητῶν βοήθειαν. Οἱ δὲ Πλαταιεῖς, ἐρχόμενοι, προσεβλήθησαν ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν Θηβαίων, καὶ ἐφονεύθησαν 20 ἐξ αὐτῶν· ἀφιχθέντων δ' ἤδη τῶν Ἀθη-

(1) Ναὸν τοῦ Ἀμφίωνος ἑνὸς τῶν μυθικῶν θεμελιωτῶν τῶν Θηβῶν.

(2) Οἱ Πλαταιεῖς εἶχον ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν πατρίδα των μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην.

ναίων, ἡ Καδμεία ἐπολιορκήθη. Ὁ δ' ἁρμοστής, βλέπων τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀπόφασίν των, καὶ μὴ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ εἰμὴ ὀλίγους ἄνδρας, ἐπρότεινε νὰ παραδοθῇ ἐὰν ἐπετρέπετο εἰς τὴν φρουρὰν ν' ἀναχωρήσῃ ἔνοπλος. Τῶν δὲ συνθηκῶν τούτων γενομένων δεκτῶν, ἀμφότερα τὰ μέρη ὡρκίσθησαν εἰς αὐτάς· ἀλλ' ὅσοι ἐκ τῶν Θηβαίων ἦσαν μεταξὺ αὐτῶν, συλληφθέντες ἐθανατώθησαν· τινὲς ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐκρύβησαν, καὶ ἐσώθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, πρὸς αἶσχος αὐτῶν, ἐφόνευσαν καὶ τὰ παιδία ἐκείνων, τοὺς ὁποίους τοιουτοτρόπως εἶχον θανατώσει (1).

Τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῶν Θηβῶν, ἥτις, ἂν καὶ δὲν ἐξισοῦτο κατὰ τὴν ἠθικὴν ἁγνότητα μὲ τὴν τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν παρεβάλλετο, ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἔνδοξος. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐπικαλεσθῶμεν μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος τοὺς θεοὺς διὰ νὰ μᾶς βοηθήσουν εἰς τὸ νὰ τὴν ἐξηγήσωμεν. Ἐκ τῆς προηγουμένης

(1) Ἡ διήγησις αὕτη ἐλήφθη ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, ὅστις ἦτο σύγχρονος. Ὁ φιλολακωνισμός του ὅμως ἐλαττόνει τὴν ἀξίαν τῆς μαρτυρίας του, καὶ οἱ συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ὁ Πλούταρχος ἠκολούθησεν, ἀναφέρουν τὸ πρᾶγμα διαφόρως ὁπωσοῦν. Κατ' αὐτούς, ὁ Πελοπίδας, καὶ ὄχι ὁ Μέλλων, ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν φυγάδων, οἵτινες ἦσαν 12 τὸν ἀριθμόν, καὶ ἀφοῦ ἡνώθησαν μὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει ὀπαδούς των, συνεπληρώθησαν εἰς 48 τὸν ἀριθμόν. Προσθέτουν δέ, ὅτι ὁ Ἀρχίας, ἐνῷ ἐδείπνει, ἔλαβεν ἐπιστολὴν ἀπὸ φίλον του ἐξ Ἀθηνῶν, διαλαμβάνουσαν λεπτομερῶς τὰ περὶ τῆς συνωμοσίας· ὁ δὲ κομιστὴς τῆς ἐπιστολῆς παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ, λέγων, ὅτι διελάμβανε περὶ σπουδαίων· ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη «ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα» (τὸ ὁποῖον ἔγεινε παροιμιῶδες), καὶ ἔθεσε τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του. Ὁ Πλούταρχος λέγει προσέτι, ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς Καδμείας συνίστατο ἀπὸ **1,500** στρατιώτας, ἔχουσα τρεῖς ἁρμοστάς, καὶ ὅτι δύο μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, ὁ δὲ τρίτος κατεδικάσθη εἰς βαρεῖαν χρηματικὴν ποινὴν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Σπάρτης. Ἀποσιωπᾷ δὲ τοὺς φόνους, τοὺς ὁποίους, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ξενοφῶντος, ἔπραξαν οἱ Θηβαῖοι (ἴδε Πλούταρχ. εἰς Πελοπίδ, καὶ περὶ Δαιμονίου τοῦ Σωκράτους).

διηγήσεως γίνεται καταφανὲς, ὅτι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἶχον πολλὰ ὀλίγους ὀπαδούς· ἀφοῦ λοιπὸν ἐφονεύθησαν, ἔμενε μόνον ἡ ξένη φρουρὰ εἰς τὴν Καδμείαν· καὶ κατ' εὐτυχίαν τῶν Θηβῶν, συνέκειτο ἀπὸ τοὺς συμμάχους, καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ ὁ ἁρμοστὴς δὲν ἦτο δραστήριος καὶ ἀποφασιστικὸς ἀνήρ. Ἐὰν δ' ἀντεῖχεν ὀλίγας ἡμέρας, τὰ πράγματα ἠδύναντο νὰ λάβωσι διάφορον ἔκβασιν.

Ὁ ἁρμοστὴς ἐπιστρέψας εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἐθανατώθη· καὶ, ἂν καὶ ἦτον ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος, ἀπεστάλη στράτευμα ἐναντίον τῶν Θηβῶν. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀγησίλαος, προφασιζόμενος τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν του, δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὴν στρατηγίαν, ἐδόθη αὕτη εἰς τὸν νέον βασιλέα Κλεόμβροτον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀγησιπόλιδος ἐκ τοῦ ἄλλου γένους (Ὀλυμπ. 100, 3). Ὁ δὲ Κλεόμβροτος, μαθὼν εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ὅτι ἡ διὰ τῶν Ἐλευθερῶν εὐκολωτέρα ὁδὸς ἐφυλάττετο ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Χαβρίαν, ἔχοντα σῶμά τι πελταστῶν, ἐπορεύθη διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν Πλαταιῶν. Οἱ δὲ πελτασταὶ τοῦ Κλεομβρότου ἀπήντησαν ἐπὶ τῶν λόφων τοὺς ἐκεῖ φυλάττοντας Θηβαίους, τοὺς ὁποίους ὁ Φυλλίδας εἶχεν ἀπολύσει τῆς φυλακῆς, 150 περίπου τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἐφόνευσαν αὐτοὺς ὅλους ἐκτὸς ὀλίγων· Ἀπὸ δὲ τὰς Πλαταιὰς ὁ Κλεόμβροτος μετέβη εἰς τὰς Θεσπιάς. Μείνας δὲ 16 ἡμέρας εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Κυνὸς Κεφαλὰς, ἐντὸς τῆς Θηβαϊκῆς χώρας, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Θεσπιὰς, καὶ ἀφήσας ἐκεῖ τὸν Σφοδρίαν ἁρμοστὴν μὲ τὸ τρίτον τῶν στρατευμάτων του, καὶ ὅλα τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ διατάξας αὐτὸν νὰ μισθώσῃ ξένα στρατεύματα, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια μὲ τὸ στράτευμά του.

Οἱ Ἀθηναῖοι προσδοκῶντες νέον πόλεμον, θέατρον τοῦ ὁποίου ἤθελεν εἶσθαι ὄχι ἡ Κόρινθος, ἀλλ' ἡ Βοιωτία,

ἐφοβήθησαν τόσον, ὥστε ἀπεφάσισαν, παρακινούμενοι πιθανῶς ἀπὸ τοὺς φίλους τῆς ὀλιγαρχίας, νὰ καταδικάσωσιν εἰς θάνατον τοὺς δύο στρατηγούς, οἵτινες εἶχον βοηθήσει τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῶν Θηβαίων. Καὶ ὁ μὲν εἷς ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθη, ὁ δ' ἄλλος, δραπετεύσας, κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν.

Οἱ Θηβαῖοι ὅμως ἀπεφάσισαν νὰ καταβάλουν πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ προσλάβωσιν, εἰ δυνατόν, τοὺς Ἀθηναίους ὡς κοινωνοὺς τοῦ πολέμου. Ἐδωροδόκησαν λοιπὸν (τοιαύτη τοὐλάχιστον ὑπόνοια ὑπῆρχε)τὸν Σφοδρίαν διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ αἰφνιδίως, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ, μὴ ἔχοντα εἰσέτι πύλας· ἴσως ὅμως παρεκινήθη εἰς τὸ κίνημα τοῦτο, νομίζων αὐτὸ εὐκατόρθωτον· ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, οὗτος ἐξεστράτευσεν ἀπὸ τὰς Θεσπιὰς πρωΐαν τινά, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελε φθάσει εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν πρὶν ἐξημερώσῃ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἡμέρα τὸν κατέλαβεν εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, πλησίον τῆς Ἐλευσῖνος, ὠπισθοδρόμησεν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κρύψῃ τοὺς σκοπούς του, ἐλεηλάτησε τὰς οἰκίας καὶ ἥρπασε τὰ ποίμνια. Ἅμα δ' ἔφθασαν αἱ ἀγγελίαι εἰς Ἀθήνας, ὅλοι ἔλαβον τὰ ὅπλα διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν πόλιν. Ἔτυχε δὲ νὰ παρευρεθῶσιν εἰς Ἀθήνας τρεῖς πρέσβεις ἐκ Λακεδαίμονος, οἵτινες συλληφθέντες ἐφυλάττοντο· ἀλλὰ δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ πείσωσι τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ γνωρίζουν τὸ σχέδιον τοῦ Σφοδρίου, ὅστις, ὡς ἐβεβαίονον, ἤθελε τιμωρηθῆ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπελύθησαν ἀμέσως. Ὁ μὲν Σφοδρίας ἐκατηγορήθη ὡς ἄξιος θανάτου· ἀλλὰ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Ἀγησιλάου, ἐπιρρεαζομένου ἀπὸ τὸν υἱόν του, φίλον ὄντα τοῦ υἱοῦ τοῦ Σφοδρίου, ἠθωώθη παραδόξως. Ἡ ἀντιπολιτικὴ ὅμως αὕτη ἀδυναμία καὶ ἀδικία ἐπι-

μωρήθη· διότι ἡ ἐν Ἀθήναις Βοιωτικὴ φατρία ἔπεισε τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ὄχι μόνον δὲν ἤθελον τιμωρήσει τὸν Σφοδρίαν, ἐὰν ἐκυρίευε τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ καὶ ἤθελον ἐπαινέσει αὐτὸν, ὡς καὶ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Πλοῖα ἑπομένως ἐναυπηγήθησαν, πύλαι ἐτέθησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ βοηθήσουν μὲ πᾶσαν προθυμίαν τοὺς Θηβαίους.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀγησίλαος κυρίως περιέπλεξε τὴν πατρίδα του εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἠδύνατο, χωρὶς βλάβην τῆς τιμῆς του, ν' ἀποστερήσῃ αὐτὴν τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν του· ἐδέχθη λοιπὸν τὴν στρατηγίαν τοῦ προσδιορισθέντος κατὰ τῆς Βοιωτίας στρατεύματος, καὶ γνωρίζων, ὅτι ἐὰν δὲν προκατελάμβανε τὸν Κιθαιρῶνα, ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον νὰ εἰσβάλῃ εἰς αὐτὴν, ἐζήτησε στρατεύματα κατάλληλα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς προκαταλήψεως. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον συνέπεσεν οἱ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομένιοι καὶ Κλειτόριοι νὰ ἐνασχολῶνται εἴς τινα ἐξ ἐκείνων τῶν μικρῶν πολέμων, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεσπαράσσοντο ἀεννάως αἱ πολυάριθμοι αὐτόνομοι πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ Κλειτόριοι νὰ ἔχωσι μισθωμένον ἕνεκα τούτου σῶμα μισθοφόρων. Συνεφώνησε λοιπὸν μὲ αὐτοὺς νὰ τῷ παραχωρήσουν τὰ στρατεύματα ταῦτα, καὶ, ἀφοῦ παρήγγειλεν εἰς τοὺς Ὀρχομενίους ν' ἀναβάλωσι πᾶσαν ἐχθροπραξίαν, ἀπέστειλε ταῦτα διὰ νὰ προκαταλάβωσι τὸν Κιθαιρῶνα. Οὕτως ἔφθασεν ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὰς Θεσπιὰς, ἀλλ' εὗρε τὴν πεδιάδα τῶν Θηβῶν καὶ τὰ πλουσιώτερα μέρη τῆς χώρας ἠσφαλισμένα διὰ κυκλοειδοῦς τάφρου καὶ περιχαρακώματος, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ διαπεράσῃ· ἐνῷ δ' ἐξῆγε τὰ στρατεύματά του κατὰ τῆς ἀφυλάκτου χώρας, τὸ ἱππικὸν τῶν Θηβαίων ἐξώρμα συνήθως καὶ ἐπέπιπτε κατ' αὐτῶν.

Παρατηρήσας δ' ὁ Ἀγησίλαος,ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐνεφανίζετο συνήθως εἰμὴ μετὰ τὸ πρόγευμα, ἐξήγαγε τὰ στρατεύματά του πρωΐαν τινὰ, ἅμα ἐξημέρωσε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ περιχαράκωμα δι' ἀφυλάκτου τινὸς μέρους. Ἡ πεδιὰς λοιπὸν ἔμεινε εἰς τὴν διάκρισίν του, καὶ ἔφθειρεν αὐτὴν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἔπειτα δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Θεσπιὰς, καὶ ἀφοῦ ὠχύρωσεν αὐτὰς, καὶ ἀφῆκε τὸν Φοιβίδαν ἁρμοστὴν, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν στρατευμάτων του.

Ὁ δὲ Φοιβίδας, ἀποστέλλων ἀδιακόπως λῃστρικὰ ἀποσπάσματα, ἠνώχλει τόσον τοὺς Θηβαίους, ὥστε τέλος πάντων ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Θεσπιῶν. Ἀλλ' ὁ Φοιβίδας κατεπολέμει αὐτοὺς μὲ τοὺς πελταστάς του πανταχοῦ, ὥστε δὲν ἠδύναντο ν' ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὴν φάλαγγά των. Καταπεπονημένοι δὲ καὶ βλαπτόμενοι, ἐπέστρεφον μὲ τοσαύτην σπουδὴν, ὥστε οἱ ἡμιονολάται των ἔῤῥιπτον τὸν σῖτον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἁρπάσει, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζωνται ἐκ τούτου τὰ κτήνη των. Ὁ δὲ Φοιβίδας ἐλπίζων, ὅτι θέλει τοὺς νικήσει,αὐτὸς μὲν ἐπροπορεύετο θαῤῥαλέως μὲ τοὺς πελταστάς του, τοὺς δ' ὁπλίτας Θεσπιεῖς διέταξε ν'ἀκολουθῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ συνέβη τὸ ἱππικὸν τῶν Θηβαίων, ἀποχωροῦν,νὰ φθάσῃ εἰς δασώδη τινὰ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀδιέξοδον κοιλάδα, ἐστάθη ἐνταῦθα καὶ μὴ βλέπον διέξοδον, ἐστράφη κατὰ τῶν ἐναντίων· καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ, οἵτινες εἶχον προπορευθῆ τῶν ἄλλων, ὀλίγοι ὄντες, ἔφευγον, τὸ δ' ἱππικὸν τῶν Θηβαίων ἐφώρμησε κατ' αὐτῶν· καὶ ἀφοῦ ὁ Φοιβίδας αὐτὸς καί τινες ἄλλοι ἐφονεύθησαν,ὅλοι οἱ πελτασταὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν· οἱ δὲ Θεσπιεῖς ὁπλῖται κυριευθέντες ἀπὸ πανικὸν φόβον ἔφευγον ὡσαύτως, καὶ δὲν ἐστάθησαν, παρ' ἀφοῦ ἔφθασαν ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῶν. Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν

ἠδύναντο ἤδη νὰ μεταβαίνωσιν ὅπου ἤθελον χωρὶς ν' ἀπαντῶσιν ἀντίστασιν· ὁ δὲ λαὸς εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἦτον ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ αἱ ἐν αὐταῖς κυβερνῶσαι φατρίαι (δυναστεῖαι) εἶχον μεγίστην ἀνάγκην βοηθείας. Ἦλθε λοιπὸν διὰ θαλάσσης εἰς πολέμαρχος Σπαρτιάτης, καὶ μία μόρα πρὸς φρούρησιν τῶν Θεσπιῶν.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 100, 4) ὁ Ἀγησίλαος ἡτοιμάσθη νὰ εἰσβάλῃ πάλιν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παρήγγειλε δὲ εἰς τὸν ἐν Θεσπιαῖς πολέμαρχον νὰ προκαταλάβῃ τὸν Κιθαιρῶνα, καὶ ἀφοῦ ἔφθασεν ἀσφαλῶς εἰς τὰς Πλαταιάς, ἐπροσποιήθη, ὅτι ἐπορεύετο εἰς τὰς Θεσπιάς, διατάξας νὰ ἑτοιμασθῇ ἀγορά, καὶ νὰ περιμένωσιν αὐτὸν ἐκεῖ αἱ διάφοροι πρεσβεῖαι. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι μ' ὅλας τὰς δυνάμεις των ἐκινήθησαν πρὸς ταύτην τὴν ὁδόν· ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἅμα ἐξημέρωσε, πορευόμενος τὴν πρὸς τὰς Ἐρυθρὰς ὁδὸν, καὶ διανύσας δύο ἡμερῶν δρόμον εἰς μίαν μόνην, ἔφθασεν εἰς τὰ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ὀχυρώματά των, καὶ ἔφθειρεν ὅλην τὴν χώραν ἀνατολικῶς τῶν Θηβῶν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Τανάγρας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔσπευσαν νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰς γαίας των. Ἐντεῦθεν συνέβη ἀκροβολισμὸς μεταξὺ τῶν ἱππέων καὶ τῶν ἐλαφρῶν στρατευμάτων, χωρὶς νὰ προκύψῃ σημαντικὸν ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἐπορεύθη εἰς τὰς Θεσπιάς, καὶ ἀφοῦ διέθεσε τὰ πράγματα τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ τὰ στρατεύματά του.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 101, 1), ἐπειδὴ διεῤῥάγη φλὲψ τις εἰς τὸ σκέλος τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἕνεκα τούτου ἔκειτο κλινήρης, ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατεύματος ἀνετέθη εἰς τὸν Κλεόμβροτον, ἀλλὰ, ἀνόμοιος τοῦ ἀξίου συμβασιλέως του, δὲν ἐφρόντισε νὰ προκαταλάβῃ τὸν Κιθαιρῶνα, παρ' ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὰς ὑπωρείας του.

Τότε δ' ἔστειλεν ἐπὶ τὰ πρόσω τοὺς πελταστάς του, ἀλλὰ παρακαίρως, διότι οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔχοντες προκατειλημμένον τὸ ὄρος τοῦτο, τοὺς ἐμπόδισαν καταδιώξαντες αὐτούς· ὁ δὲ Κλεόμβροτος, θεωρῶν ἤδη ἀδύνατον τὴν διάβασιν, ἀπεχώρησε, καὶ ἀπέλυσε τὸ ςράτευμά του.

Εἰς δὲ τὴν συνέλευσιν τῶν συμμάχων, ἥτις συνῆλθεν εἰς Λακεδαίμονα, ἔγειναν μεγάλα παράπονα κατὰ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον κατεσπαταλῶντο τὰ χρηματικά των μέσα. Ἔλεγον δὲ, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἑτοιμάσουν στόλον πολὺ ἀνώτερον τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, μὲ τὸν ὁποῖον ἠδύναντο νὰ πολιορκήσουν τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ μεταβιβάσουν στρατεύματα εἰς ὁποιονδήποτε μέρος τῆς Βοιωτίας ἤθελον. Ἀπέστειλαν ἑπομένως 60 τριήρεις μετὰ τοῦ ναυάρχου Πόλλιος, αἵτινες περιέπλεον τὴν Αἴγιναν, Κέαν καὶ Ἄνδρον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν Γεραιστῷ τῆς Εὐβοίας σιταγωγὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἐφοβοῦντο νὰ προχωρήσωσιν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι, βλέποντες, ὅτι ἢ ἔπρεπε νὰ πολεμήσωσιν ἢ νὰ στερῶνται τροφῶν, εἰσέβησαν εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Χαβρίαν, ἐνίκησαν τὸν Πόλλιν περὶ τὴν Νάξον, καὶ ἔφεραν τὸν σῖτον εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσβάλωσι πάλιν εἰς τὴν χώραν των, ἔστειλαν παρακαλοῦντες τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποστείλωσι στόλον περὶ τὴν Πελοπόννησον χάριν ἀντιπερισπασμοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν ἤδη τὰ μέγιστα παρωργισμένοι κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀπέστειλαν στόλον 60 πλοίων μετὰ τοῦ Τιμοθέου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κόνωνος· ὁ δὲ Τιμόθεος ἔπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν, τὴν ὁποίαν εἵλκυσεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων· ὁ δ' ἱστορικὸς σημειόνει ὡς πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον, ὅτι οὐδεὶς ἐξηνδραποδίσθη, οὐδεὶς ἐξωρίσθη καὶ οὐδεμία μεταβολὴ ἔγεινεν εἰς τοὺς νόμους κατὰ ταύτην τὴν περί-

στασιν. Μετ'ὀλίγον δ'ἐνίκησε Πελοποννησιακόν τινα στόλον, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆ κατ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις οἱ Θηβαῖοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τὸν ἀντιπερισπασμὸν διὰ νὰ ὑποτάξωσιν, ὡς καὶ πρότερον, ὅλας τὰς περιοικίδας Βοιωτικὰς πόλεις· καὶ ἀφοῦ κατώρθωσαν τοῦτο, ἔστρεψαν τὰ ὅπλα των κατὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν αὐτῶν Φωκέων. Οἱ δὲ Φωκεῖς, μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσι μόνοι, ἔστειλαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα περὶ βοηθείας, καὶ ὁ μὲν Κλεόμβροτος διέπλευσε τὸν κόλπον μὲ τέσσαρας μόρας καὶ μέρος τῶν συμμάχων διὰ νὰ τοὺς ὑπερασπισθῇ, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀπεχώρησαν, ἀφοῦ εἶδον τὴν αὔξησιν ταύτην τῆς δυνάμεως (Ὀλυμπ. 101, 2).

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι βλέποντες, ὅτι ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ πολέμου ἔστρεφον πρὸς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες οὐδὲ κἂν εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ ναυτικοῦ συνεισέφερον, ἐνῷ αἱ ζημίαι ἦσαν εἰς βάρος αὐτῶν, ἀπηύδησαν, καὶ στείλαντες πρεσβείαν εἰς τὴν Σπάρτην, συνεφώνησαν ἰδιαιτέραν εἰρήνην (Ὀλυμπ. 101, 3). Ἀκολούθως δ' ἀπέστειλαν δύο ἐκ τῶν πρέσβεων διὰ ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Τιμόθεον, ὅστις ὑπήκουσε μὲν εἰς τὴν πρόσκλησιν, ἐνῷ διέβαινεν ὅμως ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, ἀπεβίβασε τοὺς ἐξορίστους τῆς νήσου ταύτης. Ἀλλ' ἡ κυβερνῶσα φατρία ἔστειλεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα παραπονουμένη περὶ τούτου· ἡ δὲ κυβέρνησις αὐτῆς, μὴ ἀνεχομένη ὁποιανδήποτε ἐπέμβασιν εἰς τὰ πράγματα τῶν συμμάχων της, ἐκήρυξεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον παραβῆ τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης. Προσεκλήθησαν ἐπομένως οἱ σύμμαχοι νὰ στείλωσι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῶν στρατευμάτων των, καὶ στόλος 60 πλοίων, στρατηγούμενος ὑπὸ τοῦ Μνασίππου, ἔπλευσε κατὰ τῆς Κερκύρας. Ἡ δὲ νῆσος αὕτη μετὰ τοσούτων ἐτῶν ἡσυχίαν εὑρίσκετο ἤδη εἰς εὐτυχεστάτην κατάστασιν· ἐκαλλιεργεῖτο δ' ὡς

κῆπος καὶ ἔγεμεν ἀπὸ μεγάλας καὶ ὡραίας οἰκοδομὰς παντὸς εἴδους. Ὁ Μνάσιππος λοιπὸν ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του, καὶ ἔπραξε τὰς συνήθεις φθορὰς τοῦ πολέμου· ἔπειτα δ' ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ ὑψώματός τινος πέντε περίπου στάδια μακρὰν τῆς πόλεως, εἰς δὲ τὸ ἄλλο μέρος αὐτῆς ἔστησε τὸ ναυτικόν του στρατόπεδον, καὶ ὁσάκις ὁ καιρὸς ἐπέτρεπε, προσώρμιζε μέρος τοῦ στόλου του ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, ἀποκλείων οὕτω τὴν πόλιν πανταχόθεν.

Οἱ δὲ Κερκυραῖοι εὑρισκόμενοι εἰς μεγάλην ἀπορίαν, ἔστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας, παριστῶντες πόσον ἐπιβλαβὲς ἤθελεν εἶσθαι εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων, ἐὰν νῆσος τόσον πλουσία καὶ τόσον προσφυῶς κειμένη, ὑπέπιπτεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν. Ὁ δὲ λαὸς ἐννοήσας τὴν δύναμιν τῶν λόγων τούτων, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἀμέσως λοιπὸν ἐστάλη διὰ ξηρᾶς ἀξιωματικός τις ὀνομαζόμενος Στησικλῆς μὲ 600 πελταστὰς, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τὴν νύκτα· ἐψηφίσθη δὲ καὶ στόλος 60 τριηρῶν, καὶ ἡ ναυαρχία ἐδόθη εἰς τὸν Τιμόθεον· ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος, μὴ νομίζων ἀξίους τοὺς ναύτας, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ συλλέξῃ εἰς Ἀθήνας, περιέπλεε τὰς νήσους ἐκλέγων τοιούτους. Ὁ δὲ λαὸς νομίζων, ὅτι ὁ Τιμόθεος κατατρίβει εἰς μάτην τὸν καιρὸν, μετεβίβασε τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Ἰφικράτην· ὁ δὲ δραστήριος οὗτος στρατηγὸς, ἐπιτραπεὶς νὰ λαμβάνῃ διὰ τῆς βίας πᾶν πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εὕρει κατὰ τὴν Ἀττικὴν παραλίαν, ἐνήργησε τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε μετ' ὀλίγον ἠδυνήθη νὰ ἐκπλεύσῃ μὲ στόλον 70 πλοίων (Ὀλυμπ. 101, 4). Ἐν τούτοις οἱ Κερκυραῖοι ἔπασχον ἀπὸ τὴν πεῖναν. Τοσαύτη δὲ πληθὺς δούλων ηὐτομόλει εἰς τὸν ἐχθρὸν ἕνεκα τῆς πείνης, ὥστε ὁ Μνάσιππος ἐπροκήρυξεν,

ὅτι ἤθελε πωλεῖ τοὺς αὐτομολοῦντας· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ προκήρυξις αὕτη δὲν ἐτελεσφόρησε, συνάξας αὐτοὺς τοὺς ἀπέπεμψεν. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς δεχθῶσι πάλιν, καὶ ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπέθνησκον τῆς πείνης κάτω ἀπὸ τὰ τείχη των (1). Ὁ δὲ Μνάσιππος εἶχεν ἤδη τόσην πεποίθησιν, ὅτι θέλει ὑποτάξει τὴν πόλιν, ὥστε ἀπέλυσε μέρος τῶν μισθωτῶν στρατευμάτων του, καὶ καθυστέρει δίμηνον μισθὸν εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους διετήρει, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ τὸν σφετερισθῇ αὐτός. Οἱ στρατιῶται λοιπὸν ὠλιγώρουν, καὶ περιεπλανῶντο εἰς τὴν χώραν. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι, βλέποντες ἀπὸ τοὺς πύργους των ὅλα τὰ γινόμενα, ἐκδραμόντες ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δ᾽ ἠχμαλώτισαν. Ὁ δὲ Μνάσιππος βλέπων ταῦτα ἐξώπλισεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὁπλίτας του, καὶ διέταξε τοὺς ἀξιωματικούς του νὰ ὁδηγήσουν εἰς τὴν μάχην τοὺς μισθοφόρους. Καὶ τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν εἶπον, ὅτι δὲν ἦτον εὔκολον νὰ τοὺς πείσουν νὰ πολεμήσωσιν, ἐπειδὴ δὲν ἐλάμβανον τὸν μισθόν των, ὁ δὲ Μνάσιππος μὲ Σπαρτιατικὴν τωόντι προπέτειαν ἐκτύπησεν

(1) Ἀπὸ τὴν διήγησιν τοῦ Ξενοφῶντος γίνεται καταφανὲς, ὅτι οἱ αὐτομολοῦντες ἦσαν μόνον δοῦλοι. Ὁ Μιτφόρδος, ἂν καὶ ὁ Μνάσιππος δὲν ἦτο στρατηγὸς δημοκρατίας, ἐλέγχει δικαίως τὴν βάρβαρον ταύτην πρᾶξιν· ἠδύνατο ὅμως νὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι ὁ στρατάρχης Ῥόζεν, στρατηγὸς τοῦ Μονάρχου Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ΄., ἐνεργῶν ὑπὲρ ἄλλου μονάρχου Ἰακώβου τοῦ Β΄., κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Δέῤῥης ἐν τῇ Ἰρλανδίᾳ, συνήθροισε τοὺς εὐαγγελικοὺς ἀπὸ τὰς πλησιοχώρους κομητίας, καὶ ἔστειλεν αὐτοὺς ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Δέῤῥης διὰ ν᾽ ἀποθάνωσι τῆς πείνης. Ἡ πρᾶξις λοιπὸν τοῦ Μνασίππου δύναται νὰ παραβληθῇ μ᾽ αὐτήν; Ὡς ἐν παρόδῳ, ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία περιέχει τι δυνάμενον νὰ παραβληθῇ μὲ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ Παλατινάτου ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Μεγάλου Μονάρχου, ἢ περιέχει βαρβαρωτέραν καὶ ἐπιβουλοτέραν σφαγὴν παρὰ τὴν τοῦ Γλέγκου; ἡμεῖς βέβαια δὲν ὑπερασπιζόμεθα τὴν σκληρότητα, ἀλλ᾽ ἐπιθυμοῦμεν ν᾽ ἀποδίδωμεν δικαιοσύνην.

ἕνα μὲν μὲ τὴν ῥάβδον του, ἕτερον δὲ μὲ τὸ ῥώδιον τῆς λόγχης του. Τότε δ' ἐξήγαγον τοὺς στρατιώτας των· ἀλλ', ὡς ἦτον ἑπόμενον, εἶχον ὀλίγον ζῆλον. Οἱ Κερκυραῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν πυλῶν των, ἀλλά τινες ἐξ αὐτῶν ἐπέστρεψαν, καὶ ἀναβάντες εἰς τὰ μνημεῖα, ἔρριπτον τόξα καὶ πέτρας· ἕτεροι δ' εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐξελθόντες ἀπὸ τὰς ἄλλας πύλας, ἐπέπεσον κατὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ ἐχθροῦ· ἕτεροι τέλος πάντων, συμπυκνωθέντες εἰς φάλαγγα, ἀνθίσταντο κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἡ πλάστιγξ τῆς μάχης ἔκλινε βαθμηδόν· ὁ δὲ Μνάσιππος ἔβλεπεν, ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν ἠλαττοῦντο κατὰ πᾶσαν στιγμήν. Οἱ Κερκυραῖοι τέλος πάντων ἐφώρμησαν κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν ἐφονεύθη, οἱ δὲ στρατιῶταί του ὅλοι ἔφυγον. Τὸ δὲ στρατόπεδον ἤθελε διαρπασθῆ, ἐὰν οἱ νικηταὶ δὲν ἐτρέποντο πρὸς τὸ πλῆθος τῶν δούλων, τῶν ὑπηρετῶν καὶ τοῦ ἀγοραίου ὄχλου, ἐλπίζοντες, ὅτι ἤθελον ὠφεληθῆ ἀπὸ αὐτούς. Ἔστησαν δὲ τρόπαιον, καὶ ἀπέδωκαν τοὺς νεκρούς. Ὁ δ' Ὑπερμένης, δεύτερος εἰς τὴν στρατηγίαν μετὰ τὸν Μνάσιππον, (ἐπιστολιαφόρος), μαθών, ὅτι ὁ Ἰφικράτης ἐπεριμένετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, περιέπλευσε πρὸς τὸ χαράκωμα, καὶ ἀπέστελλε τὸν στόλον μὲ τοὺς δούλους καὶ λάφυρα, σκοπεύων νὰ μείνῃ ὀπίσω μὲ τοὺς στρατιώτας του· ἀλλ' οὗτοι δὲν ἠθέλησαν νὰ μείνωσιν ὀπίσω, καὶ εἰσβάντες ἅπαντες εἰς τὰ πλοῖα ἔπλευσαν πρὸς τὴν Λευκάδα. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι εὗρον εἰς τὸ ἐγκαταλειφθὲν στρατόπεδον ἄφθονον σῖτον καὶ οἶνον, μὲ πολυαρίθμους δούλους καὶ ἀρκετοὺς στρατιώτας ἀσθενεῖς.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰφικράτης παρέπλεε τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πληρώματά του δὲν ἦσαν ἐκλεκτά, ἀπεφάσισε νὰ τὰ γυμνάζῃ ἀδιακόπως κατὰ τὸν διάπλουν του. Παρήτησε λοιπὸν τὰ μεγάλα ἱστία, καὶ σπανίως μεταχειριζόμενος

τὰ ἄλλα, καὶ ὁσάκις ἀκόμη ὁ ἄνεμος ἦτον οὔριος, ἠνάγκαζε τοὺς ναύτας του νὰ κωπηλατῶσιν ὅλην τὴν ἡμέραν. Συχνάκις δὲ, ἀφοῦ ἤρχοντο εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἔμελλον νὰ γευματίσουν ἢ νὰ δειπνήσωσιν, ἀνῆγεν ὀλίγον πρὸς τὸ πέλαγος τὸν στόλον, ἔπειτα δ' ἔστρεφεν ἀντιπρώρους τὰς ναῦς εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ δοθέντος τινὸς σημείου, ἔτρεχον πρὸς αὐτήν· ὅσοι δ' ἤρχοντο πρῶτοι ἐλάμβανον τὸ νερὸν καὶ πᾶν ἄλλο, τοῦ ὁποίου εἶχον χρείαν, καὶ ἐν ἀνέσει μετεχειρίζοντο ταῦτα· οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἐρχόμενοι πολλάκις δὲν ἐτελείονον τὸ ἥμισυ γεῦμά των, ὅτε διὰ σημείου ἐπροσκαλοῦντο νὰ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα. Συχνάκις δ' οὔσης εὐδίας, ἀνήγετο πάλιν εἰς τὸ πέλαγος μετὰ τὸ δεῖπνον· ἐὰν δ' ἔπνεε ζέφυρος, τὰ ἱστία ὑψόνοντο, καὶ οἱ ναῦται ἀνεπαύοντο· ἐὰν ὅμως δὲν ἔπνεεν, ἐκωπηλάτουν καὶ ἀνεπαύοντο κατὰ σειράν. Ἐνίοτε δ' ἔπλεεν ἔχων παρατεταγμένα τὰ πλοῖα κατὰ κέρας, ἄλλοτε δὲ κατὰ φάλαγγα. Τέλος δ' ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν ἐχθρικὴν θάλασσαν, τὰ πλοῖα καὶ τὰ πληρώματα ἦσαν καλῶς προπαρεσκευασμένα εἰς μάχην. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐφονεύθη ὁ Μνάσιππος, ἦτο περὶ τὸ παράλιον τῆς Λακωνίας, ἡ δὲ τελευταία προσόρμισίς του εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦτο κατὰ τὴν Ἤλιδα, πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ· ἐκεῖθεν δὲ διέπλευσεν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν ὁποίαν ὑπέταξε· καὶ συλλαβὼν δέκα τριήρεις στελλομένας ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Συρακουσίου εἰς βοήθειαν τοῦ ἐχθροῦ, εἰσέπλευσε θριαμβευτικῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Κερκύρας. Ἀφήσας δὲ τοὺς ναύτας του διὰ νὰ τρέφωνται ἐργαζόμενοι παρὰ τῶν κατοίκων, οἵτινες εἶχον ἀπωλέσει τοὺς δούλους των, διέβη εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν μὲ τοὺς στρατιώτας του διὰ νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηναίων. Ἔπειτα δὲ παραλαβὼν τὰ Κερκυραϊκὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ στόλος συνεποσώθη εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 90 τριηρῶν, ἔπλευσεν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου εἰσέπραττε φόρους

καὶ ἡτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἐν καιρῷ εὐτυχίας ἡ αὐθάδεια ἦτο γενικὸν ἐλάττωμα τῶν Ἑλλήνων· οἱ δὲ Θηβαῖοι, φύσει ἀγροῖκοι καὶ κτηνώδεις, δὲν ἦσαν κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τοῦτο. Οἱ δὲ Θεσπιεῖς καὶ οἱ Πλαταιεῖς ἦσαν οἱ μόνοι λαοὶ τῆς Βοιωτίας, οἵτινες δὲν ἀνεγνώριζον τὴν ἡγεμονίαν των· καὶ ἤδη, ὅτε ἦσαν δυνατοὶ, ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσιν. Ἐκυρίευσαν λοιπὸν καὶ κατεδάφισαν τὰς πόλεις των, καὶ ἀπέβαλον τοὺς κατοίκους, οἵτινες ἦλθον ὡς ἱκέται εἰς Ἀθήνας. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, μὴ θεωροῦντες συμφέρουσαν τὴν μετὰ τῶν Θηβαίων συμμαχίαν, ἀπεφάσισαν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην, εἰ δυνατόν. Ἔστειλαν λοιπὸν προσκαλοῦντες τοὺς Θηβαίους νὰ πέμψωσι καὶ αὐτοὶ συγχρόνως πρεσβείαν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν εἰς Σπάρτην. Οἱ δὲ Θηβαῖοι στρατηγοὶ δὲν ἐστοχάσθησαν φρόνιμον ν' ἀποῤῥίψουν τὴν πρόσκλησιν· καὶ ἡ μὲν πρεσβεία ὡδηγεῖτο ἀπὸ τὸν Ἐπαμινώνδαν, ἕνα τῶν ἐξοχωτάτων αὐτῶν ἀνδρῶν, οἱ δὲ πρῶτοι ἄνδρες τῆς πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων ἦσαν Καλλίας, ὁ δᾳδοῦχος τῶν Μυστηρίων, καὶ Καλλίστρατος καὶ Αὐτοκλῆς, οἱ ἱκανώτεροι ῥήτορες τῆς ἐποχῆς (Ὀλυμπ. 102, 2).

Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπέδειξαν ἐναργῶς τὰ πλεονεκτήματα τῆς εἰρήνης· ὁ δ' Ἐπαμινώνδας ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν συμμάχων διὰ τῆς εἰκόνος, τὴν ὁποίαν διέγραψε περὶ τῆς τυραννίας καὶ καταδυναστείας τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐπαρουσιάσθησαν δὲ, ὡς λέγεται, πρέσβεις καὶ παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλέως, συνιστῶντες τὴν εἰρήνην. Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν συνεφώνησαν ν' ἀνακαλέσουν τοὺς ἁρμοστάς των, καὶ ν' ἀφήσουν ὅλας τὰς πολιτείας αὐτονόμους· τὰ στρατεύματα πανταχοῦ ἔπρεπε νὰ διαλυθῶσιν· εἰς δὲ τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης ὡρκίσθησαν ὅλοι, τῶν Λακεδαιμονίων ὁρκισθέντων ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων των. Ἐκ τούτου

ἴσως παρεκινήθησαν καὶ οἱ πρέσβεις τῶν Θηβαίων νὰ διϊσχυρισθῶσιν, ὅτι αἱ Θῆβαι εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξασκῶσι παρομοίαν ἡγεμονίαν κατὰ τὴν Βοιωτίαν, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐζήτησαν νὰ ὑπογραφῶσιν εἰς τὴν συνθήκην οἱ Θηβαῖοι ἀντὶ τῶν Βοιωτῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀγισίλαος ἀπήντησεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ, ἐὰν ὅμως ἤθελον, ἠδύναντο νὰ διαγράψωσι τὸ ὄνομά των. Οἱ μὲν Θηβαῖοι λοιπὸν, μὴ συγκατατεθέντες εἰς τὴν εἰρήνην ἐπὶ τοῖς ὅροις τούτοις, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια μεγάλως ἀθυμοῦντες. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐκπληροῦντες πιστῶς τὴν συνθήκην, ἐξήγαγον ἀπὸ τὰς πόλεις τοὺς ἁρμοστάς των, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκάλεσαν τὸν Ἰφικράτην.

Ὁ μὲν βασιλεὺς Κλεόμβροτος ἔστειλεν ἐκ τῆς Φωκίδος ἐρωτῶν τοὺς Ἐφόρους περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ δ' Ἔφοροι ἐπὶ ἀπαισίοις οἰωνοῖς διέταξαν αὐτὸν νὰ μὴ διαλύσῃ τὸ στράτευμά του, ἀλλὰ νὰ τὸ ὁδηγήσῃ ἐναντίον τῶν Θηβαίων, ἐὰν δὲν ἤθελον ν' ἀφήσωσι τὰς πόλεις αὐτονόμους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐδείκνυον διάθεσιν εἰς τοῦτο, καὶ δὲν ἤθελον νὰ διαλύσουν τὸ στράτευμά των, ὁ Κλεόμβροτος ἐκινήθη κατ' αὐτῶν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐλπίζοντες, ὅτι ἤθελεν εἰσβάλει εἰς τὴν Βοιωτίαν διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, ἐφύλαττον τὴν στενὴν διάβασιν· ἀλλ' οὗτος πορευθεὶς τὴν διὰ Θίσβης ὀρεινὴν ὁδὸν, ἦλθεν εἰς τὸν λιμένα Κρεῦσιν, ὅπου ἐζώγρησε 12 Θηβαϊκὰς τριήρεις, καὶ τότε στραφεὶς ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ Λεῦκτρα ἐντὸς τῆς χώρας τῶν Θεσπιῶν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐλθόντες ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι λόφου.

Τὸ μὲν ϛράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων συνίϛατο ἐκ 10,000 ὁπλιτῶν καὶ 1000 ἱππέων, τὸ δὲ τῶν Θηβαίων, ὡς λέγεται, ὑπελογίζετο εἰς 6,000 μόνον στρατιώτας, μὴ ἐμπεριλαμβανομένων ἴσως τῶν ἱππέων. Ἐστρατηγεῖτο δ' ἀπὸ τοὺς Βοιωτάρχας, ἀρχηγὸς τῶν ὁποίων ἦτον ὁ Ἐπιμινώνδας. Ὁ ἀνὴρ

οὗτος, εἷς τῶν ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἡ τόσον γόνιμος μεγάλων ἀνδρῶν Ἑλλὰς παρήγαγε, κατέτριψε τὸ πρῶτον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας· ἦτο δὲ πτωχότατος, ἀλλ' εἶχεν ἐπιστήθιον φίλον τὸν Πελοπίδαν, νέον πλούσιον καὶ ἀφωσιωμένον εἰς τὸν πόλεμον, εἰς τὸ κυνήγιον, καὶ εἰς τὴν παλαίστραν. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως τῆς Καδμειας, ὁ μὲν Πελοπίδας ἦτο μεταξὺ τῶν φυγάδων, ὁ δ' Ἐπαμινώνδας ἔμενεν ἀτάραχος ἐν Θήβαις· καὶ ἐκεῖνος μὲν, ὡς λέγεται, συνετέλεσε δραστηρίως εἰς τὴν μεταβολὴν, οὗτος δ' ἐχαιρέτησε μόνον τὴν ἐπιτυχίαν της. Ἀλλ' εἰς τὸ ἑξῆς καὶ οἱ δύο ἦσαν ἐπίσης πρόθυμοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος των, καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας ὡδήγει συνήθως τὸν ἱερὸν λόχον (1), τὸ ἄνθος τῶν Θηβαϊκῶν στρατευμάτων, ὁ δ' Ἐπαμινώνδας διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του ἦτον ἱκανὸς ὄχι μόνον νὰ σχεδιάζῃ ἐκστρατείας καὶ νὰ ὁδηγῇ στρατεύματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπινοῇ ἐκτεταμένα πολιτικὰ σχέδια (2).

Αἱ Θῆβαι τότε εἶχον πολλοὺς ἱκανοὺς ἄνδρας καὶ ἀληθῶς φιλοπάτριδας· παρεκτὸς τοῦ Μέλλωνος, τοῦ Χάρωνος καὶ τῶν φίλων των, ἠμποροῦμεν ν' ἀναφέρωμεν τὸν Παμμένην τὸν φίλον τοῦ Ἐπαμινώνδου, καὶ τὸν Γοργίδαν τὸν ὀργανιστὴν τοῦ ἱεροῦ λόχου.

Ὁ Κλεόμβροτος, ἀπὸ μὲν τοὺς ἐν τῷ στρατεύματι φίλους του παρακινούμενος, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθρούς του ἐμπαιζόμενος, ἡτοιμάζετο νὰ συγκροτήσῃ μάχην ὅσον τάχος. Οἱ δὲ Θηβαῖοι στρατηγοὶ, ἂν καὶ τὰ στρατεύματά των ἦσαν κατώτερα τὸν ἀριθμὸν, ἀπεφάσισαν ὡσαύτως νὰ πολεμή-

(1) Σῶμα 300 ἐκλεκτῶν νέων ἡνωμένων διὰ τῶν δεσμῶν ἀμοιβαίας ἀγάπης. Καὶ εἰς μὲν τὴν πόλιν ἐχρησίμευεν ὡς φρουρὰ τῆς Καδμείας, ὅπου ἐτρέφετο μὲ δημόσια ἔξοδα, εἰς δὲ τὴν μάχην ἵστατο πρῶτον εἰς τὴν φάλαγγα. Πλούταρχος εἰς Πελοπίδαν 18.

(2) Πλούταρχος εἰς Πελοπίδαν 3, 4.

σωσι, διότι ἤξευρον, ὅτι ἐὰν δὲν ἐπολέμουν, αἱ ὑπήκοοι πόλεις ἤθελον ἀποστατήσει, καὶ ἡ πόλις αὐτὴ ἤθελεν ἴσως πολιορκηθῇ· καὶ ὅτι ἐὰν ὁ λαὸς δὲν εἶχε τὰ ἀναγκαῖα, ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ φρόνημα, καὶ οὗτοι νὰ φυγαδευθῶσι πάλιν, ἐνῷ ἐπροτίμων ν' ἀποθάνωσιν εἰς τὴν μάχην, παρὰ νὰ πάθωσι τοῦτο. Καὶ ὁ μὲν ἱστορικὸς ἀποδίδει εἰς τὰς αἰτίας ταύτας τὴν ἀπόφασιν τῶν Θηβαίων· εἰς τοῦτο ὅμως ἐπενήργησαν ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλαι αἰτίαι, τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν. Καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐνεθάῤῥυνεν εἰς τοῦτο· διότι κατά τινα προφητείαν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤθελον νικηθῇ εἰς τὸν τάφον τῶν Παρθένων, αἵτινες αὐτοχειριάσθησαν, ὅτε ἐβιάσθησαν ἀπὸ τοὺς πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ δὲ τάφος οὗτος ἦτον ἐκεῖ, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐκόσμησαν αὐτὸν πρὸ τῆς μάχης. Ἔφθασαν ὡσαύτως ἀγγελίαι ἀπὸ τὰς Θήβας, ὅτι αἱ θύραι ὅλων τῶν ναῶν ἤνοιξαν αὐτομάτως, καὶ αἱ ἱέρειαι ἔλεγον, ὅτι τοῦτο προεμήνυε νίκην. Ἔλεγον προσέτι, ὅτι τὰ ἱερὰ ὅπλα ἔγειναν ἀφανῆ ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον, ὡς ἐξελθόντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλέους εἰς μάχην. Ἐξ ὅλων δὲ τούτων δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν τὰ τεχνάσματα τῶν ἐπιτηδείων ἀρχηγῶν.

Κατὰ τὸν συνήγορον δὲ αὐτῶν Ξενοφῶντα, τὰ πάντα ἦσαν ἐναντία εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Διότι τὸ συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη τέλος πάντων νὰ πολεμήσωσι, συνεκροτήθη μετὰ τὸ γεῦμα, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἀξιωματικοί του ἦσαν ἐξημμένοι ἀπὸ τὸν οἶνον· ἐνῷ δ' ὁ ἀγοραῖος λαός, οἱ σκευοφόροι, καὶ ὅσοι δὲν ἤθελον νὰ πολεμήσωσιν ἀνεχώρουν ἀπὸ τὸ Βοιωτικὸν στρατόπεδον πρὸ της μάχης, μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καὶ οἱ ψιλοὶ στρατιῶται τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐπανέλθωσιν, καὶ τοιουτοτρόπως ηὔξησαν κατὰ τὸ φαινόμενον αἱ δυνάμεις τῶν Θηβαίων· οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡσαύτως ἔταξαν πολὺ ἀπερισκέπτως τὸ ἱππικόν των εἰς τὴν πεδιάδα

πρὸ τῆς φάλαγγός των· διότι τὸ μὲν ἱππικὸν τῶν Θηβαίων εἶχεν ἐξαίρετον τάξιν καὶ πειθαρχίαν, τὸ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο τὸ χειρότερον μέρος τοῦ στρατεύματός των. Τέλος δ' ἡ φάλαγξ αὐτῶν παρετάχθη μόνον εἰς 12 κατὰ βάθος, ἡ δὲ τῶν Θηβαίων εἶχε παραταχθῆ εἰς 50 κατὰ βάθος, διότι ἔκριναν, ὅτι ἐὰν ἠδύναντο νὰ νικήσουν τὸ δεξιὸν κέρας τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως στρατηγούμενον, οὐδεμίαν δυσκολίαν ἤθελον ἀπαντήσει διὰ τὸ ὑπόλοιπον.

Ἡ δὲ φάλαγξ τῶν Λακεδαιμονίων μόλις εἶχεν ἀρχίσει νὰ κινῆται, ὅτε τὸ ἱππικὸν ἡττηθὲν ὠπισθοδρόμησε πρὸς αὐτήν. Τὸ δὲ πεζικὸν τῶν Θηβαίων κατεδίωκεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς αὐτό. Καὶ ὁ μὲν Κλεόμβροτος ἐπληγώθη θανατηφόρως· ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀπεκρούσθησαν, καὶ οὕτως ὁ βασιλεὺς μετεφέρθη ἔξω τῆς μάχης. Ἐπανελήφθη ὅμως ἡ προσβολή, καθ' ἣν Δείνων ὁ πολέμαρχος, ὁ Σφοδρίας καὶ ὁ υἱός του ἐφονεύθησαν, καὶ τὸ δεξιὸν κέρας ἐτράπη εἰς φυγήν. Ὅτε δὲ τὸ ἀριστερὸν κέρας, συγκείμενον ἀπὸ τοὺς συμμάχους, εἶδε τὸ δεξιὸν τοιουτοτρόπως νικημένον, ὠπισθοδρόμησεν ὡσαύτως, καὶ ἀφοῦ ἀπώλεσε πολλοὺς στρατιώτας, ἀπεχώρησε διὰ τάφρου τινός, ἥτις ἦτο πρὸ τοῦ στρατοπέδου. Ἡ δὲ φθορὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι 1000 Λακεδαιμόνιοι ἐφονεύθησαν, καὶ ἐκ τῶν 700 Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἦσαν μεταξὺ αὐτῶν, μόνον 300 ἐπέζησαν. Ἠπόρουν δὲ μεγάλως βλέποντες ἑαυτοὺς ἡττημένους, διότι τοιοῦτόν τι δὲν εἶχε συμβῆ πρότερον, καὶ μάλιστα ἀπὸ κατωτέραν δύναμιν. Τινὲς μὲν εἶχον γνώμην νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Θηβαίους τοῦ νὰ στήσουν τρόπαιον, καὶ ν' ἀναλάβωσι τοὺς νεκροὺς των διὰ τῶν ὅπλων· ἀλλ' οἱ πολέμαρχοι, ἀναλογιζόμενοι τὴν φθοράν, τὴν ὁποίαν εἶχον πάθει, καὶ βλέποντες τοὺς συμμάχους ἀθυμοῦντας ἢ καὶ χαίροντας διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης, ἐνόμισαν καλή-

τερον νὰ συγκροτήσουν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε νὰ στείλωσι κήρυκα ζητοῦντες τοὺς νεκρούς, καὶ ὁμολογοῦντες οὕτω τὴν ἧττάν των. Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν ἀποδώσαντες τοὺς νεκροὺς ἀνήγειραν τρόπαιον.

Τοιαύτη ἦτον ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη, ἡ σημαντικωτάτη τῶν Ἑλληνικῶν μαχῶν, ὄχι τόσον διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν φοφονευθέντων, ὅσον διὰ τὸ ἠθικόν της ἀποτέλεσμα. Διότι αὕτη κατέστρεψε τὴν γοητείαν, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατεῖχεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἦσαν ἀνίκητοι, ὡς ἀπερισκέπτως τὸ ἐφαντάζοντο· ἐταπείνωσε διὰ παντὸς τὴν δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἡ Λακεδαίμων παριστᾷ μόνον δευτερεῦον πρόσωπον εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ. (2).

Σπαρτιατικὴ εὐστάθεια. — Ἰάσων ὁ Φεραῖος. — Ἀρκαδικά. — Εἰσβολὴ εἰς Λακωνίαν. — Πελοποννησιακά. — Μάχη ἐν Μαντινείᾳ.

Ὀλυμπ. 102,2.—104,3. *Π. Χ.* 371—362.

Ἡ ἀγγελία τῆς μεγάλης ταύτης ἥττης ἔφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν, ἐνῷ ἐγίνετο ὁ χορὸς τῶν ἀνδρῶν· οἱ δ' Ἔφοροι δὲν ἔπαυσαν τοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' ἐκοινοποίησαν τὰ ὀνόματα τῶν φονευθέντων εἰς τοὺς συγγενεῖς των, καὶ παρήγγειλον εἰς τὰς γυναῖκας νὰ ὑποφέρουν ἐν σιωπῇ τὴν συμφοράν. τὴν δ' ἀκό-

(1) Πολυβ. δʹ. 81, 12.

(2) Ξενοφ. ςʹ. 4 — ζʹ. Διόδ. ιέ, 62 — 88. Πλούταρχ. εἰς Ἀγησίλαον καὶ Πελοπίδαν.

λουθον ἡμέραν οἱ μὲν συγγενεῖς τῶν φονευθέντων ἐφάνησαν φαιδροὶ καὶ μεγαλοφρονοῦντες, οἱ δὲ τῶν ἐπιζησάντων ἢ δὲν ἐφάνησαν διόλου, ἢ περιήρχοντο σκυθρωποί. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ σταλῇ στρατὸς διὰ νὰ διασώσῃ τὰ ἐν Λεύκτροις στρατεύματα· ἀπεστάλησαν λοιπὸν μετὰ τοῦ Ἀρχιδάμου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγησιλάου οἱ πρεσβύτεροι ἄνδρες τῶν τεσσάρων μορῶν (1), αἵτινες ἦσαν εἰς τὰ Λεύκτρα, καὶ αἱ δύο μόραι, αἵτινες ἦσαν εἰς τὴν Σπάρτην (2)· ἦλθον δὲ στρατεύματα καὶ ἀπὸ τὴν Τεγέαν καὶ Μαντίνειαν, ὅπου ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία ἦτον ἤδη ἰσχυρά· οἱ δὲ Κορίνθιοι, Φλιάσιοι, Σικυώνιοι καὶ Ἀχαιοὶ ἐβοήθουν προθύμως, καὶ ἄλλαι προσέτι πόλεις ἔστειλαν στρατεύματα. Ἡτοιμάσθη προσέτι καὶ στόλος ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Κορινθίους διὰ νὰ μεταβιβάσῃ τὸ στράτευμα, χρείας καλούσης.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀπέστειλαν ἀμέσως εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰς Ἰάσονα τὸν Φεραῖον (Ταγὸν τῆς Θεσσαλίας), γνωστοποιοῦντες εἰς αὐτοὺς τὴν μεγάλην ταύτην νίκην, καὶ παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ τοὺς βοηθήσωσιν ἤδη διὰ νὰ ταπεινώσωσι διὰ παντὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Καὶ εἰς μὲν τοὺς Ἀθηναίους δὲν εὐηρέστησε διόλου ἡ ἀγγελία, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔδωκαν καμμίαν ἀπάντησιν περὶ τῆς προτεινομένης συμμαχίας. Ὁ δ' Ἰάσων, ἐπιδεικνύων μέγαν ζῆλον, ἡτοίμασε στόλον· παραλαβὼν δὲ τοὺς μισθοφόρους αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἱππικὸν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα, κατὰ τῆς ὁποίας εἶχε πόλεμον, καὶ διῆλθεν ὅλην αὐτὴν μὲ τοιαύτην ταχύτητα, ὥστε δὲν ἔλαβον καιρὸν οἱ ἐχθροί του νὰ τὸν ἐμποδί-

(1) Εἰς τὰς μόρας, αἵτινες εἶχον σταλῆ πρότερον εἰς Φωκίδα, καὶ αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἤδη εἰς τὰ Λεύκτρα, εἶχον καταταχθῆ ἄνδρες μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 53 ἐτῶν. Ἤδη δ' ἀπεστάλησαν μετὰ τοῦ Ἀρχιδάμου ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς τὰς μόρας ταύτας, μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 58 ἐτῶν. Σ. Μ.

(2) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 207.

σωσι, καὶ φθάσας ἡνώθη μὲ τὰ Θηβαϊκὰ στρατεύματα. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ἐπρότειναν εἰς αὐτὸν νὰ συνεφορμήσουν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων· ἀλλὰ δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς περαιτέρω σκοπούς του νὰ γείνωσιν οἱ Θηβαῖοι πολλὰ ἰσχυροί, καὶ ἐπροτίμησε νὰ παρέμβῃ διὰ νὰ γείνῃ ἀνακωχή. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀνακωχὴν, ἀνεχώρησαν μετὰ τῶν στρατευμάτων των τὴν νύκτα, καὶ μετὰ ἐπίπονον πορείαν ἔφθασαν εἰς τὴν Μεγαρικὴν χώραν, ὅπου ἡνώθησαν μετὰ τοῦ Ἀρχιδάμου. Ὁλόκληρον δὲ τὸ στράτευμα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖ διαλυθὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια.

Ἰάσων δ' ὁ Φεραῖος, ὅστις πρώτην ἤδη φορὰν ἐμφανίζεται εἰς τὴν σκηνὴν, ἦτον εἷς τῶν παραδοξοτάτων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶχεν ἐπινοήσει τῷόντι ἐκεῖνα τὰ σχέδια τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας, τὰ ὁποῖα θέλομεν ἰδεῖ μετὰ ταῦτα ἐκτελούμενα ἀπὸ ἄλλους· Κατά τινα δὲ συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ Πολυδάμαντος, ἄρχοντος τῆς Φαρσάλου, ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν νὰ τὸν προσλάβῃ συνεργὸν εἰς τὰ σχέδιά του, ἀποκαλύψας τοὺς σκοπούς του κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Διὰ τῶν συνθηκῶν ἢ διὰ τῆς βίας, εἶπε, τινὰς μὲν τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων εἶχεν ὑπαγάγει εἰς τὴν κυριαρχίαν του, τὰς δὲ λοιπὰς προέθετο νὰ ὑπαγαγῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τούτου δὲ γενομένου, ἤθελε κατασταθῆ ἀρχηγὸς 6,000 ἱππέων καὶ 10,000 καὶ ἐπέκεινα ὁπλιτῶν, κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς του, παρεκτὸς 6,000 μισθοφόρων, ἱκανωτάτων καὶ γεγυμνασμένων εἰς τὸν πόλεμον· μέρος δὲ τῶν περικυκλούντων λαῶν, ὡς οἱ Μαρακοί, οἱ Δόλοπες, Ἀλκέτας ὁ ἡγεμὼν τῶν Μολοσσῶν, ἦσαν ἤδη ὑπήκοοι αὐτοῦ, καὶ ἦτον εὔκολον νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἄλλας χώρας, καὶ ἐξ ὅλων αὐτῶν, ἠδύνατο νὰ συλλέξῃ παμπληθεῖς ψιλοὺς στρατιώτας. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἦσαν σύμμαχοί του, καὶ οἱ Ἀθη-

ναῖοι εὐχαρίστως ἤθελον νὰ συμμαχήσωσι μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὗτος προέθετο νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης. διότι ἔχων τὴν Μακεδονίαν, ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι ἐλάμβανον τὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν, καὶ τόσους Πενέστας διὰ τὸ ναυτικὸν, καὶ τόσον εὔφορον εἰς παραγωγὴν σίτου χώραν, καὶ τοσούτους φόρους ἀπὸ τοὺς ἠπειρωτικοὺς λαοὺς, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ παρασκευάσῃ στόλους ἀνωτέρους τῶν στόλων τῶν Ἀθηναίων. Τέλος δ' ἡ ἀναχώρησις τῶν Κυρείων, καὶ αἱ νίκαι τοῦ Ἀγησιλάου, ἔδειξαν τὴν ἀληθῆ ἀδυναμίαν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ κατακτήσῃ εὐκόλως. Ὁ δὲ Πολυδάμας, προσδραμὼν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ λάβῃ βοήθειαν, ἐδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Ἰάσονος, ὅςτις ἦτον ἤδη Ταγὸς τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Ἰάσων τότε προσδιορίσας κατ' ἀναλογίαν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἱππικοῦ καὶ πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον ἑκάστη πόλις ὤφειλε νὰ συνεισφέρῃ, εὗρεν, ὅτι εἶχεν 8,000 ἱππικὸν, 20,000 ὁπλίτας καὶ πελταστὰς, ἱκανοὺς ν' ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς πάντας. Τὸν δὲ φόρον τῶν Περιοίκων προσδιώρισεν ἐπιεικῶς, ὅπως τὸν εἶχε προσδιορίσει πρότερον ὁ Σκόπας (1).

Ἀλλὰ δὲν ἀπέκειτο εἰς τὴν Θεσσαλίαν νὰ λάβῃ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀσίαν. Διότι ὁ Ἰάσων, ἂν καὶ μέγας ἀνὴρ, δὲν ἦτο διαδοχικὸς μονάρχης, καὶ εἶχεν ἀντιζήλους τοὺς ὑπερηφάνους καὶ ζηλοτύπους εὐγενεῖς, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ὅμοιον των. Τὰ δὲ πλεῖστα τῶν στρατευμάτων του ἦσαν μισθοφόρα, καὶ ἑπομένως ὀλίγην πεποίθησιν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τις εἰς αὐτά· ἡ δ' Ἑλλὰς εἶχεν εἰσέτι μεγάλους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο τὸ σχέδιόν του ἀπέτυχεν.

(1) Ξενοφ. ς'. 1. Ὑπῆρχον δὲ δύο Σκοπάδαι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ προσδιορισμὸς οὗτος τοῦ φόρου ἠδύνατο ν' ἀποδοθῇ· καὶ ὁ μὲν εἷς ἦτο σύγχρονος τοῦ Ξέρξου, ὁ δ' ἄλλος φίλος τοῦ νεωτέρου Κύρου· τὸν πρῶτον πιθανῶς ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεύς.

Ὁ Ἰάσων, ἀφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν (Ὀλυμπ. 102, 3), ἡτοιμάζετο νὰ προσφέρῃ μεγάλην τινὰ θυσίαν κατὰ τοὺς προσεγγίζοντας Πυθικοὺς ἀγῶνας (τινὲς ὑπώπτευον, ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ λάβῃ τοὺς ἐν Δελφοῖς θησαυρούς)· παρήγγειλε λοιπὸν εἰς τὰς πόλεις νὰ χορηγήσουν εἰς αὐτὸν βόας, πρόβατα, αἶγας καὶ χοίρους πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν· καὶ ἂν καὶ ἡ φορολογία ἦτο πολὺ μετρία, συνήχθησαν 1000 βόες, καὶ 10,000 ἐξ ἑκάστου εἴδους τῶν ἄλλων ζώων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐπεθεώρει τὸ Φεραϊκὸν ἱππικόν του, πρὶν ἀναχωρήσῃ, προσβληθεὶς ἐφονεύθη ἀπὸ ἑπτὰ νέους. Καὶ δύο μὲν ἐκ τῶν δολοφόνων κατεσφάγησαν ἀμέσως· οἱ δ' ἄλλοι ἀναβάντες εἰς τοὺς ἵππους των, οἵτινες ἦσαν ἕτοιμοι, ἔφυγον, καὶ εἰς τὰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μὲ μεγάλην τιμήν, ἀποδεικνύοντες οὕτω τὸν τρόμον, τὸν ὁποῖον ἐνέπνεεν ὁ Ἰάσων, ἢ τὸ κατὰ παράδοσιν ἴσως μίσος κατὰ τῶν τυράννων. Διεδέχθησαν δ' αὐτὸν οἱ ἀδελφοί του Πολύδωρος καὶ Πολύφρων, ἐξ ὧν ὁ μὲν Πολύφρων, ἐφόνευσεν, ὡς λέγεται, τὸν Πολύδωρον, καὶ μετὰ ἐνιαύσιον τυραννίαν, ἐδολοφονήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν υἱὸν τοῦ Πολυδώρου (1).

Ὀλίγους δὲ μῆνας μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην σφικτοτέρας πολιτικῆς ἑνώσεως, παρακινούμενοι ἀπὸ τὸν Λυκομήδην, ἄνδρα εὐγενῆ καὶ πλούσιον ἐκ Μαντινείας, καὶ ἀπὸ ἄλλους τινὰς φιλοπάτριδας ἄνδρας, ἔκτισαν κοινὴν πόλιν ὀνομασθεῖσαν Μεγαλόπολιν, πλησίον τῶν ὁρίων τῆς Λακωνίας, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν διαφόρων πόλεων καὶ χωρίων ἐπείσθησαν ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς αὐτήν. Τὸ δὲ γενικὸν συμβούλιον τῶν Ἀρκάδων, τὸ ὁποῖον συνεκροτήθη ἤδη, ὠνομάσθη Οἱ Μύριοι, ἢ Δέκα χιλιάδες, ἴσως ἀπὸ

(1) Ξενοφ. ς'. 4, 29 — 37.

τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχίμων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους περιεῖχεν ἡ συμμαχία. Σῶμα δέ τι ἐκ 5,000 ἀνδρῶν, ὀνομαζομένων Ἐπαρίτων, ἐπληρόνετο ἀπὸ τὴν συμμαχίαν διὰ νὰ πολεμῇ κατὰ τῶν ξένων ἢ κατὰ πάσης πολιτείας τῆς συμμαχίας αὐτῆς, ἥτις ἤθελεν ἀπειθήσει. Ὁ Ἀρκαδικὸς λοιπὸν λαὸς παρουσιάσιάζεται πρώτην ἤδη φορὰν ὡς πολιτικὸν σῶμα εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Μαντινεῖς ἐνησχολοῦντο ὡσαύτως εἰς τὸ ν' ἀνοικοδομήσουν καὶ περιτειχίσουν τὴν πόλιν των. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ἐλθὼν ἐνουθέτει μὲν αὐτοὺς νὰ παύσουν τὴν τείχισιν, ἀλλὰ δὲν ἐπέμενεν εἰς τοῦτο. Εἰς δὲ τὴν γειτνιάζουσαν πόλιν Τεγέαν ἐγεννήθη στάσις μεταξὺ τῆς δημοκρατικῆς καὶ ὀλιγαρχικῆς φατρίας, καὶ ἡ πρώτη νικηθεῖσα ἔστειλεν εἰς τὴν Μαντίνειαν περὶ βοηθείας· καὶ τὰς μὲν πύλας ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μαντινεῖς, τοὺς δὲ πρώτους ἀρχηγοὺς τῆς ἐναντίας φατρίας ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν ναὸν, ὅπου εἶχον καταφύγει, ἔδεσεν ἐπὶ φορτηγοῦ ἁμάξης, ἐπανέφερεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ δικάσασα ἐθανάτωσεν αὐτοὺς, λαβόντων μέρος εἰς τὴν δίκην καὶ τῶν Μαντινέων ὡς δικαστῶν. Ὀκτακόσιοι δὲ περίπου ἔφυγον εἰς τὴν Λακεδαίμονα· καὶ, ἐπειδὴ οἱ Μαντινεῖς εἶχον ἤδη παραβιάσει φανερὰ τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης, ὁ Ἀγησίλαος διετάχθη (Ὀλυμπ. 102, 3) νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτῶν. Οἱ δὲ Μαντινεῖς ἦσαν ἡνωμένοι μ' ὅλους τοὺς Ἀρκάδας, ἐξαιρουμένων τῶν Ὀρχομενίων, οἵτινες διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτούς· ἐβοηθοῦντο ὡσαύτως ἀπὸ τοὺς Ἀργείους καὶ Ἠλείους, καὶ ἤλπιζον, ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἤθελον στείλει στράτευμα εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἀρκάδες συνήθροισαν τὰς δυνάμεις των εἰς τὴν Ἀσέαν, οἱ δὲ Μαντινεῖς ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ. ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχον φθάσει ἐκεῖ μισθοφόροι ἐκ Κορίνθου, ἀπεκρούσθησαν καὶ ἀπεδιώχθησαν εἰς τὴν Μαντί-

νειαν. Ἐν τούτοις ὁ μὲν Ἀγησίλαος εἰσβαλὼν ἔφθειρε τὰς γαίας τῆς Μαντινείας, οἱ δ' Ἀρκάδες κινήσαντες πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Τεγέας καὶ Μαντινείας, εὑρίσκοντο ἤδη εἰς τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ· καί τινες μὲν εἶχον γνώμην νὰ τὸν προσβάλωσιν ἀμέσως, οἱ δὲ πλειότεροι ἐπροτίμησαν νὰ περιμένωσιν ἕως νὰ φθάσωσιν καὶ οἱ Μαντινεῖς· ὁ δ' Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐμποδίσῃ τὴν ἕνωσίν των, νομίζων καλήτερα νὰ ἔχῃ ὅλους τοὺς ἐχθρούς του ἐκ τοῦ φανεροῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ· τὴν δ' ἀκόλουθον πρωΐαν περὶ τὰ ἐξημερώματα ἔφθασαν εἰς βοήθειάν του οἱ μισθοφόροι ἀπὸ τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν Φλιασίων. Οἱ σύμμαχοι λοιπὸν δὲν ἐνόμισαν φρόνιμον νὰ τὸν προσβάλωσι, καὶ ἀφοῦ ἔμεινεν ἐκεῖ τέσσαρας ἡμέρας, ἀνεχώρησε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὰ ἴδια, ἐπειδὴ ἦτον ἤδη τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι φθάσαντες μετ' ὀλίγον, καὶ μὴ εὑρόντες ἐχθροὺς εἰς τὴν χώραν, ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰ ἴδια· ἀλλ' οἱ Ἀρκάδες, Ἠλεῖοι καὶ Ἀργεῖοι, βλέποντες τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ Θηβαϊκοῦ στρατεύματος, παρεκάλεσαν αὐτοὺς νὰ συνεκστρατεύσωσιν εἰς τὴν Λακωνίαν. Τὸ δὲ στράτευμα τοῦτο συνεκροτεῖτο ἀπὸ Βοιωτοὺς, μεγαλοφρονοῦντας διὰ τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην, ἀπὸ Φωκεῖς, Εὐβοεῖς, ἀμφοτέρους τοὺς Λοκροὺς, Ἀκαρνᾶνας, Ἡρακλειώτας καὶ Μηλιεῖς, ἀπὸ ἱππικὸν καὶ πελταστὰς Θεσσαλοὺς, καὶ ἐστρατηγεῖτο ἀπὸ τὸν Ἐπαμινώνδαν. Ἀλλ' ὁ Θηβαῖος ἀρχηγὸς ἀντέταξεν, ὅτι αἱ δίοδοι ἐφυλάττοντο ἀσφαλῶς, καὶ ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ἠδύναντο νὰ συναθροίσουν ταχέως τὰς δυνάμεις των, ἤθελον πολεμήσει ἀπηλπισμένως εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ ἐδίσταζε νὰ συγκατατεθῇ. Ἀφοῦ ὅμως ἔφθασάν τινες ἀπὸ τὰς ἐν Λακωνίᾳ Καρυὰς λέγοντες, ὅτι ἡ χώρα ἦτον ἀφύλακτος, καὶ προτείνοντες μάλιστα νὰ γείνωσιν ὁδηγοὶ, καὶ ἀφοῦ προσέτι τινὲς τῶν Περιοίκων ἔστειλαν

ὑποσχόμενοι ὅτι θέλουν ἑνωθῇ μετ' αὐτῶν, καὶ λέγοντες, ὅτι εἶχον ἤδη ἀρνηθῆ νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, μὴ ὑπακούσαντες εἰς τὴν περὶ τούτου πρόσκλησιν τῶν Σπαρτιατῶν, δὲν ἐδίσταζε πλέον.

Πρώτην ἤδη φορὰν ἀπὸ τῆς Δωρικῆς καταχτήσεως (1) ἔγεινεν εἰσβολὴ εἰς τὴν Λακωνίαν (Ὀλυμπ. 102, 4) (2). Οἱ σύμμαχοι εἰσέβαλον εἰς αὐτὴν διῃρημένοι εἰς 4 μοίρας, οἱ μὲν Θηβαῖοι διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν Καρυῶν, οἱ δ' Ἀρκάδες διὰ τῆς Σκιρίτιδος, οἱ Ἀργεῖοι διὰ τῆς Θυριάτιδος, καὶ οἱ Ἠλεῖοι διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα· ὅλοι δὲ συνηνώθησαν εἰς τὴν πόλιν Σελλασίαν, τὴν ὁποίαν λεηλατήσαντες ἔκαυσαν. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν πορευόμενοι διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα, ἦλθον ἀντικρὺ εἰς τὴν Σπάρτην, φθείροντες καὶ καίοντες τὴν χώραν καθόσον ἐπροχώρουν. Οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἦσαν ἔνοπλοι εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, οἱ δ' εἰσβαλόντες δὲν ἐτόλμων νὰ διαβῶσι τὸν ποταμόν. Καὶ αἱ μὲν γυναῖκες, αἵτινες οὐδέποτε εἶχον ἰδεῖ ἐχθρούς, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν θεὰν τοῦ καπνοῦ τοῦ ὑψουμένου ἀπὸ τὰς καιομένας οἰκίας· οἱ δ' ἄνδρες, αἰσθανόμενοι τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῶν, ἀμφέβαλλον ἐὰν ἠδύναντο νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ἀτείχιστον πόλιν των. Διὰ τοῦτο ὑπεσχέθησαν ἐλευθερίαν εἰς ὅσους τῶν Εἱλώτων ἤθελον ὁπλισθῆ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ δ' ἐπαρουσιάσθησαν ὄχι ὀλιγώτεροι τῶν 6,000, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐπροξένει νέον φόβον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἕως ὅτου ἔφθασαν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα

(1) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐψηφίσθη εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Λικίνιος ἀγροτικὸς νόμος.

(2) Ὁ Πλούταρχ. (εἰς Πελοπίδαν 24) ἀναφέρει, ὅτι τὸ εἰσβαλὸν στράτευμα συνεποσοῦτο εἰς 70,000 στρατιώτας· ὁ δὲ Διόδωρος (ιέ 62) λέγει, ὅτι ἦτον ἐπέκεινα τῶν 50,000.

ἀπὸ τὴν Φλιοῦντα, Κόρινθον, Ἐπίδαυρον, Πελλήνην καὶ ἄλλας πόλεις· τὰ δὲ στρατεύματα ταῦτα μετὰ τῶν ἐξ Ὀρχομενοῦ μισθοφόρων ἀπετέλουν ἀποχρῶσαν δύναμιν διὰ νὰ περιστείλῃ τοὺς Εἵλωτας.

Οἱ δ' εἰσβαλόντες διέβησαν τὸν Εὐρώταν ἀπέναντι τῶν Ἀμυκλῶν, καὶ ἐπροχώρουν διὰ τῆς δεξιᾶς ὄχθης εἰς τὴν Σπάρτην. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ἠσφάλιζον κατὰ πᾶσαν νύκτα τὸ στρατόπεδόν των, καταβάλλοντες δένδρα ἔμπροσθεν αὐτοῦ· οἱ δ' Ἀρκάδες δὲν εἶχον καμμίαν τάξιν, ἀλλ' ἔτρεχον πανταχοῦ πρὸς ζήτησιν λαφύρων· τὴν δὲ τρίτην ἢ τετάρτην ἡμέραν, τὸ ἱππικὸν ἔφθασεν εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, ὃν πολλὰ πλησίον τῆς Σπάρτης. Τὸ δ' ὀλίγον ἱππικὸν τῶν Λακεδαιμονίων ὥρμησε κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ 300 νέοι, οἵτινες εἶχον στήσει ἤδη ἐνέδραν εἰς τὸν ναὸν τῶν Τυνδαριδῶν, ἐξώρμησαν συγχρόνως, τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν δὲν ἐδέχθη τὴν προσβολήν· ἔφυγον δὲ καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ πεζικοῦ, ἀφοῦ εἶδον τὸ ἱππικὸν ὑποχωροῦν. Ἐπειδὴ δ' ἐθεωρήθη πολὺ τολμηρὸν τὸ νὰ προσβάλλουν τὴν πόλιν, τὸ στράτευμα ἀνεχώρησε, καὶ ἀκολουθοῦν τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὸ παράλιον, ἐκυρίευσε καὶ ἔκαυσε τὸ Ἕλος, καὶ τὰς ἀτειχίστους πόλεις. Τρεῖς δ' ἡμέρας κατέτριψαν προσβάλλοντες τὸ Γύθειον, ὅπου ἦτο τὸ νεώριον, καί τινες ἐκ τῶν Περιοίκων ἐλθόντες συνέδραμον εἰς τὴν προσβολήν.

Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἤδη ἄφευκτον ἀνάγκην νὰ λάβουν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων· ἔστειλαν ἑπομένως αὐτοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί των πρέσβεις πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν εἰς Ἀθήνας. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ συνεκάλεσεν ἀμέσως τὴν συνέλευσιν· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὡμίλησαν ὑπομιμνήσκοντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ἐν καιρῷ ἀνάγκης αἱ δύο πολιτεῖαι αὐτῶν ἐβοήθησαν πάντοτε ἀλλήλας, καὶ ὅτι ἐὰν ἠνώνοντο ἤδη, ἠδύναντο νὰ ταπεινώσωσι τοὺς Θηβαίους. Βοὴ δ' ἠκούσθη εἰς τὴν

συνέλευσιν « Τώρα μᾶς λέγουν ταῦτα, ἀλλ' ὅτε ἦσαν δυνατοί, μᾶς κατέθλιβον »! Ὁ δὲ πειστικώτερος λόγος αὐτῶν ἦτον, ὅτι ὅτε οἱ Θηβαῖοι ἤθελον νὰ καταστρέψωσι τὰς Ἀθήνας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐμπόδισαν τοῦτο· ἀλλ' ἦτον ἀκόμη ἀμφίβολον, ἐὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἢ οἱ Μαντινεῖς ἠδίκουν, καὶ ἐπομένως κατὰ πόσον οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο δικαίως νὰ μεσολαβήσωσιν. Ὁ δὲ Κορίνθιος Κλειτέλης εἶπεν, ὅτι, ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Κόρινθος ἐτήρησε τὴν εἰρήνην, καὶ ὅμως οἱ Θηβαῖοι, διαβαίνοντες διὰ τῆς χώρας των, ἐλήστευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν, ἔκοψαν τὰ δένδρα, καὶ ἔκαυσαν τὰς οἰκίας. Ὁ λόγος λοιπὸν οὗτος διέλυσε πᾶσαν ἀμφιβολίαν, καὶ ἀμέσως ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσι βοήθειαν, διορίσαντες στρατηγὸν τὸν Ἰφικράτην. Ἀμέσως δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπορεύθησαν εἰς Κόρινθον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, διατρίψαντες τρεῖς μῆνας εἰς Λακωνίαν, ἀπεχώρουν ἤδη, διότι οἱ σύμμαχοί των Ἀργεῖοι, Ἠλεῖοι καὶ Ἀρκάδες ἀνεχώρουν κατ' ὀλίγον, καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια διὰ ν' ἀσφαλίσωσι τὰ λάφυρά των, καὶ διότι αἱ τροφαὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἠλαττοῦντο· προσέτι, ἐπειδὴ ἦτο χειμών, ἐπροθυμοῦντο νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Ὁ δ' Ἰφικράτης καθ' ὅσον ἀπεχώρουν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος οἱ Θηβαῖοι, κατὰ τοσοῦτον ὠπισθοδρόμει εἰς τὸν Ἰσθμόν, οὐδόλως προσπαθῶν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποχώρησίν των, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ξενοφῶν κατακρίνει μεγάλως τὴν διαγωγήν του εἰς τὴν περίστασιν ταύτην.

Ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ὁ φίλος καὶ ἐγκωμιαστὴς τῶν Σπαρτιατῶν, ἂν καὶ οὐδέποτε ἴσως διέστρεψεν ἑκουσίως τὰ πράγματα, ἀποσιωπᾷ ὅμως εἰς πολλὰς περιστάσεις συμβεβηκότα, βλάπτοντα τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου, δὲν ἀναφέρει διόλου, ὅτι ἡ Μεσσήνη κατέστη

πάλιν αὐτόνομος πολιτεία. Ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς (1) ἱστοροῦν, ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας ὡδήγησε τὸ στράτευμά του εἰς Μεσσήνην, ἐπροσκάλεσε τοὺς ἀπογόνους τῶν Μεσσηνίων εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀνεκάλεσε τοὺς ὄντας εἰς τὴν Ἰταλίαν, Σικελίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ἔκτισεν εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰθώμης πόλιν ὀνομασθεῖσαν Μεσσήνην, καὶ ἀφῆκε Θηβαϊκὴν φρουρὰν διὰ νὰ τὴν φυλάττῃ. Οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐστερήθησαν διὰ παντὸς τὸ ἥμισυ τῆς ἐπικρατείας των, καὶ ἀντὶ δούλων ἀπέκτησαν ἀσπόνδους ἐχθρούς, δικαίως τιμωρηθέντες διὰ τὴν παραδειγματικὴν ἀδικίαν των!

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 103, 1) ἔφθασαν πάλιν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ συμμάχους αὐτῶν. Ἐπρότειναν δὲ συμμαχίαν ἐπὶ τοῖς δικαίοις καὶ φυσικοῖς ὅροις, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ν' ἄρχωσι διὰ θαλάσσης, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διὰ ξηρᾶς. Τὴν πρότασιν ταύτην κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδέχθησαν προθύμως· ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ Κηφισόδοτος παρέστησεν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἠδύναντο μόνον νὰ ἔχωσι τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ τῶν Εἱλώτων καὶ τῶν μισθοφόρων, διότι οὗτοι ἀπετέλουν κυρίως τὸ ναυτικὸν τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἤθελον ἔχει τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ τῶν ἱππέων καὶ ὁπλιτῶν τῶν Ἀθηναίων. Ἐπρότεινε λοιπὸν ν' ἄρχωσιν ὁμοῦ, καὶ ἀπεφασίσθη ἕκαστος νὰ ἔχῃ ἐναλλὰξ τὴν ἀρχηγίαν ἀνὰ πέντε ἡμέρας.

Μετ' ὀλίγον δ' ἐστάλη σύμμικτον στράτευμα 20,000, κατὰ τὸν Διόδωρον, διὰ νὰ φυλάττῃ τὸν Ἰσθμόν· ἀλλ' οἱ

---

(1) Πλούταρχ. εἰς Πελοπ. 24. Διόδωρ. ιε'. 66. Ὁ δὲ Παυσανίας (δ'. 26, 27.) ἀναφέρει τοῦτο μὲ τὴν συνήθη προσθήκην τῶν ὀνείρων καὶ θαυμάτων, οἷον τὴν εὕρεσιν τῆς παρακαταθήκης τῆς ταφείσης ὑπὸ τοῦ Ἀριστομένους (ἴδε ἀνωτέρ. Σελ. 71), ἥτις περιεῖχε τὰς τελετὰς τῶν Μεγάλων Θεῶν κλπ.

Θηβαῖοι, τῶν ὁποίων αἱ δυνάμεις δὲν ὑπερέβαινον τὸ τρίτον τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, προσβαλόντες πρωΐαν τινὰ, ἅμα ἐξημέρωσε, τὰς τάξεις τῶν Λακεδαιμονίων, διῆλθον δι' αὐτῶν, καὶ ἑνωθέντες ἔπειτα μὲ τοὺς συμμάχους των, προσέβαλον τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Πελλήνην. Ἔπειτα δ' ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ἔφθειραν τὴν χώραν· ἐνῷ δ' ἐπέστρεφον, ἐπέπεσον αἰφνιδίως εἰς τὴν πύλην τῆς Κορίνθου, τὴν πρὸς τὴν Φλιοῦντα· ἀλλά τινες ψιλοὶ στρατιῶται, στρατηγούμενοι ἀπὸ Χαβρίαν τὸν Ἀθηναῖον, ἐξῆλθον, καὶ ἀναβάντες εἰς τὰ μνήματα καὶ ἄλλα τινὰ ὑψώματα τοὺς ἀπέκρουσαν. Οἱ δὲ Κορίνθιοι εἵλκυσαν τοὺς νεκροὺς τῶν Θηβαίων ὑπὸ τὰ τείχη, καὶ ἤγειρον τρόπαιον, ὅτε οἱ Θηβαῖοι ἔστειλαν ζητοῦντες αὐτούς.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἔφθασε στόλος ἐπέκεινα τῶν 20 πλοίων, στελλόμενος ἀπὸ τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Διονύσιον εἰς βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Εἰς δὲ τὸν στόλον τοῦτον ἦσαν Κελτικὰ καὶ Ἰβηρικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἴσως τὰ πρῶτα ἐλθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν μεμακρυσμένων τούτων ἐθνῶν, καὶ 50 περίπου ἱππεῖς, πιθανῶς Ἴβηρες. Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοί των ἐξελθόντες εἰς μάχην, ἐκάλυψαν μέχρι τῆς θαλάσσης τὴν πεδιάδα, φθείροντες αὐτὴν ἁπανταχοῦ. Καὶ τὸ μὲν ἱππικὸν τῶν Κορινθίων καὶ Ἀθηναίων δὲν ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας μετ' αὐτῶν· ἀλλ' οἱ νεωστὶ ἐλθόντες προσέβαλλον αὐτοὺς θαῤῥαλέως, καὶ διὰ τοῦ ἀτάκτου τρόπου τοῦ μάχεσθαι ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς μεγάλην βλάβην. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας οἱ μὲν Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοί των διαλυθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια, τὰ δὲ στρατεύματα τοῦ Διονυσίου ἐφορμήσαντα εἰς τὴν Σικυῶνα καὶ νικήσαντα τοὺς Σικυωνίους, τοὺς ὁμόῤῥονας τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἐξῆλθον κατ' αὐτῶν,

ἀνεχώρησαν ὡσαύτως καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Συρακούσας.

Μέχρι τοῦδε ὑπετάσσοντο ἑκουσίως εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Θηβαίων οἱ σύμμαχοί των Πελοποννήσιοι· ἀλλ' οἱ Ἀρκάδες εἶχον ὑψηλοφρονήσει διὰ τὰς τελευταίας νίκας των, καὶ ὁ Λυκομίδης, παριστῶν εἰς αὐτοὺς, ὅτι μόνοι οὗτοι ἦσαν γνήσιοι Πελοποννήσιοι, καὶ ὅτι ὑπερεῖχον ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνας κατά τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σωματικὴν ἰσχὺν (διότι ἄνευ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν οὔτε οἱ Λακεδαιμόνιοι οὔτε οἱ Θηβαῖοι ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν ὅσα εἶχον κατορθώσει), εἶπον εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἐὰν ἦσαν φρόνιμοι, δὲν ἤθελον ἀκολουθήσει οὔτε τοὺς μὲν οὔτε τοὺς δὲ, ἀλλ' ἤθελον ἐπιμείνει νὰ ἡγεμονεύωσι καὶ οὗτοι ἐξίσου μὲ τοὺς Θηβαίους. Οἱ δ' Ἀρκάδες ἀκούοντες ταῦτα ἐκολακεύοντο· ἐθεώρουν τὸν Λυκομίδην ὡς τὸν μόνον ἄνδρα, καὶ ἠκολούθουν τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ καθ' ὅλα. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον, ἐπειδὴ οἱ Ἀργεῖοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, σῶμά τι Κορινθίων, Ἀθηναίων, καὶ οἱ μισθοφόροι τοῦ Χαβρίου ἐμπόδιζον τὴν ἀποχώρησιν αὐτῶν· οἱ δ' Ἀρκάδες δραμόντες εἰς βοήθειάν των τοὺς ἠλευθέρωσαν. Προσέβαλλον δὲ πάλιν τὴν ἐν Μεσσήνῃ Ἀσίνην, ἐνίκησαν τὴν φρουρὰν τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ἐφόνευσαν τὸν πολέμαρχον. Ἐπέτυχον δ' ἔτι μᾶλλον εἰς ἐπιχείρημά τι κατὰ τῆς ἐν Λακωνίᾳ Πελλήνης, ὅπου κατέσφαξαν τὴν φρουρὰν, καὶ ἐξηνδραπόδισαν τοὺς κατοίκους. Τέλος δὲ, λέγει ὁ Ξενοφῶν, οὔτε νὺξ, οὔτε χειμὼν, οὔτε μῆκος ὁδοῦ, οὔτε ὄρη ἐμπόδιζον αὐτοὺς, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐθεωροῦντο οἱ ἀνδρειότεροι στρατιῶται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. (1) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ ὑποπτεύωσι τοὺς Ἀρκάδας συμμάχους των, καὶ οἱ Ἠλεῖοι ὡσαύτως διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτούς·

(1) Εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἐννοεῖ τοὺς Ἐπαρίτους.

διότι ἀπαιτήσαντες ἀπὸ αὐτοὺς τὰς ἐν Τριφυλίᾳ πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφαιρέσει ἀπὸ αὐτοὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι, δὲν εἰσηκούσθησαν.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστρεφον πάντοτε τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Περσίαν ἐν καιρῷ ἀνάγκης, διότι εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος τὸ Περσικὸν χρυσίον ἠδύνατο ἐν γένει νὰ κλίνῃ τὴν πολιτικὴν πλάστιγγα. Κατὰ παρακίνησιν δ' αὐτῶν, Ἀβυδηνός τις, ὀνομαζόμενος Φιλίσκος, ἦλθεν ἀπὸ τὸν Ἀριοβαρζάνην, σατράπην τῆς Βιθυνίας, καὶ συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Δελφοὺς διὰ νὰ διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Θηβαῖοι ἐπέμενον εἰς τὸ νὰ κηρυχθῇ αὐτόνομος ἡ Μεσσήνη, ὁ Φιλίσκος δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ὅστις ἦτο τὸ νὰ μένῃ ἡ Μεσσήνη ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Διὰ τοῦτο μετεχειρίσθη τὰ χρήματα, τὰ δοθέντα εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν σατράπην, εἰς τὸ νὰ συναθροίσῃ πολυάριθμον σῶμα μισθοφόρων πρὸς βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐπειδὴ δ' ἔφθασε βοήθεια δευτέρα ἀπὸ τὸν Διονύσιον (Ὀλυμπ. 103, 2), ὁ Ἀρχίδαμος προσλαβὼν αὐτὴν καὶ τὰ στρατεύματα τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν ἀποστατήσασαν πόλιν Καρυάς, καὶ ἐθανάτωσεν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ· ἀκολούθως δ' ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ ἔφθειρε τὰς γαίας τῶν Παῤῥασίων. Ἀφοῦ δ' οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἔφθασαν, ἀναχωρήσας ἐστρατοπέδευσεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς Μιδείας γηλόφους. Ἐκεῖ ὅμως τὸν ἐγκατέλιπεν ὁ στρατηγὸς τῶν Σικελικῶν στρατευμάτων, λέγων, ὅτι ὁ χρόνος τῆς ὑπηρεσίας του ἔληγε, καὶ ἐπανῆλθε μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Σπάρτην· ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος, εὑρὼν στενόν τι εἰς τὸν δρόμον του προκατειλημμένον ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους, ἔστειλε προσκαλῶν τὸν Ἀρχίδαμον εἰς βοήθειάν του. Καὶ ὁ μὲν Ἀρχί-

δαμος ἔσπευσεν ἀμέσως· οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἔφυγον, ἀλλ' ἐνῷ ὥδευον τὴν πρὸς Λακωνίαν ὁδὸν, εἰς ἐκτροπήν τινα τῆς ὁδοῦ, εὗρον τοὺς Ἀργείους καὶ Ἀρκάδας προητοιμασμένους νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασίν των. Ἀφοῦ δ' ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἐνεθάῤῥυνε τοὺς στρατιώτας του, αἴσια δὲ σημεῖα ἐφάνησαν, ὡς λέγεται, εἰς τὸν οὐρανὸν, οἱ Λακεδαιμόνιοι προσέβαλλον μὲ μεγάλην ὁρμὴν τοὺς ἐχθρούς· ἡ δ' ἀντίστασις τούτων ἦτον ὀλιγοχρόνιος. Τὸ δ' ἱππικὸν καὶ οἱ Κέλται ἐπροξένησαν μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς φεύγοντας· οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς ν' ἀπωλέσουν οὐδένα στρατιώτην, ἐνίκησαν πληρεστάτην νίκην. Ἐντεῦθεν ἡ νίκη αὕτη ὠνομάσθη *ἄδακρυς μάχη*. Ὅτε δ' ἡ χαροποιὰ ἀγγελία ἔφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην, ὁ Ἀγησίλαος, οἱ Γερουσιασταὶ, οἱ Ἔφοροι καὶ ὅλος ὁ λαὸς ἤκουσαν αὐτὴν μὲ δάκρυα χαρᾶς· οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι δὲν ἐχάρησαν ὀλιγώτερον διὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην τῆς ὑπεροψίας τῶν Ἀρκάδων.

Οἱ μὲν Θηβαῖοι δὲν περιώριζον τοὺς σκοποὺς των εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ἤθελον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ φατρία ἐναντία εἰς τὸν Ταγὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Πελοπίδας λοιπὸν καὶ ὁ φίλος του Ἰσμηνίας εἶχον μεταβῆ ἐκεῖσε (Ὀλυμπ. 103, 1), ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀπρονοησίας τοῦ πρώτου ᾐχμαλωτίσθησαν καὶ οἱ δύο. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ἀπέστειλαν ἀμέσως εἰς Θεσσαλίαν 8,000 ὁπλίτας καὶ 600 ἱππεῖς· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἐβοηθεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ Θεσσαλοὶ δὲν συνέδραμον τὰ στρατεύματα ταῦτα, ὡς ἤλπιζον, καὶ αἱ τροφαὶ ἐγίνοντο σπανιώτεραι, οἱ Βοιωτάρχαι ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν. Ἀποχωροῦντες δ' ἔπασχον μεγάλως ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν Θεσσαλῶν, ἕως οὗ ὁ Ἐπαμινώνδας, ὅστις ὑπηρέτει ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης, παρακα-

λεσθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν, καὶ διευθύνων καταλλήλως τὸ ἱππικὸν καὶ τοὺς ψιλοὺς στρατιώτας, κατώρθωσε ν' ἀποχωρήσωσιν ἀσφαλῶς οἱ ὁπλῖται. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἠλευθερώθη μετὰ ταῦτα διὰ διαπραγματεύσεως, ἐνισχυθείσης ἀπὸ τὴν παρουσίαν Θηβαϊκοῦ στρατεύματος στρατηγουμένου ὑπὸ τοῦ Ἐπαμινώνδου.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι, γνωρίζοντες τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐλάμβανον ἀπὸ τὴν Περσίαν, ἀπεφάσισαν νὰ προσπαθήσουν, εἰ δυνατὸν, νὰ τρέψουν πρὸς ἑαυτοὺς τὸ χρυσοῦν ῥεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔῤῥεεν ἐκεῖθεν. Συνεκάλεσαν λοιπὸν τοὺς συμμάχους των, καὶ παραστήσαντες, ὅτι εἰς Σοῦσα ἦτο Λακεδαιμόνιος πρέσβυς, προέτρεψαν αὐτοὺς νὰ συναποστείλουν πρεσβείαν ἐκεῖσε. Ὁ Πελοπίδας ἐστάλη ἑπομένως παρὰ τῶν Θηβαίων· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ταῦτα, ἔστειλαν ὡσαύτως ἐκεῖσε δύο πρέσβεις τὸν Τιμαγόραν καὶ Λέοντα, διὰ νὰ φροντίσουν περὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν.

Ὁ μὲν Πελοπίδης διεξήγαγε μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος τὴν διαπραγμάτευσιν. Διότι ὑπέμνησεν εἰς τὸν Βασιλέα τὰς ὑπηρεσίας τῶν Θηβαίων ἐπὶ τοῦ Ξέρξου, ἐκαυχήθη, ὅτι ἐμπόδισαν τὸν Ἀγησίλαον τοῦ νὰ θυσιάσῃ κατὰ τὴν Αὐλίδα, καὶ ὡμίλησεν ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς φήμης, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν νικήσαντες τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Λακωνίαν. Τιμαγόρας δ' ὁ Ἀθηναῖος ἐβοήθει αὐτὸν καθ' ὅλα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἠρώτησε τὸν Πελοπίδαν τί ἐπεθύμει νὰ γραφῇ· οὗτος δ' ἀπεκρίθη, ἡ Μεσσήνη νὰ κηρυχθῇ αὐτόνομος, οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀνελκύσωσι τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἂν δὲν ἔπραττον τοῦτο, νὰ κηρυχθῇ πόλεμος κατ' αὐτῶν, καὶ ἂν πόλις τις ἠρνεῖτο τὴν συνδρομήν της, νὰ προσβάλλουν αὐτὴν πρώ-

την. Τὸ ἔγγραφον λοιπὸν ἔγεινε κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Ἐπανελθόντων δὲ τῶν πρέσβεων, οἱ Θηβαῖοι συνεκάλεσαν ἀπεσταλμένους ἀπὸ ὅλας τὰς πολιτείας διὰ νὰ τὸ ἀκούσουν ἀναγινωσκόμενον· ὁ μὲν Πέρσης, ὅστις τὸ ἔφερεν, ἔδειξε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπροσκάλεσαν ὅλους νὰ ὁρκισθῶσιν εἰς αὐτὸ, ἐὰν ἤθελον νὰ ἦναι φίλοι αὐτῶν καὶ τοῦ Βασιλέως· ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐστάλησαν διὰ ν' ἀκούσουν, καὶ ὄχι διὰ νὰ ὁρκισθῶσι. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ἀποτυχόντες τοιουτοτρόπως, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς πολιτείας κατὰ μέρος, ἀπειλοῦντες αὐτὰς, ὅτι θέλουν ἐπισπάσει τὴν ὀργὴν αὐτῶν καὶ τὴν τοῦ Βασιλέως, ἐὰν δὲν ὡρκίζοντο εἰς τὴν συνθήκην. Διάφοροι δὲ πολιτεῖαι, μιμούμεναι τὸ παράδειγμα τῶν Κορινθίων, ἠρνήθησαν νὰ ὁρκισθῶσι, καὶ τοιουτοτρόπως αἱ ἐλπίδες τῶν Θηβαίων τοῦ νὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν ἐματαιώθησαν· Τιμαγόρας δ' ὁ Ἀθηναῖος ἐπανελθὼν ἐξηλέγχθη ὑπὸ τοῦ συμπρέσβεώς του ὡς λαβὼν μεγάλα δῶρα, καὶ ἐθανατώθη δι' ἀποφάσεως τοῦ δήμου.

Ὁ Ἐπαμινώνδας, προθυμούμενος νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔστρεψεν ἤδη τὰ βλέμματά του εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἦσαν οὐδέτεροι. Ἐπροσκάλεσε λοιπὸν Πεισίαν (Ὀλυμπ. 103, 3), τὸν Ἀργεῖον στρατηγὸν, νὰ προκαταλάβῃ τὰ Ὄνεια ὄρη· καὶ ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα τῶν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἐφύλαττον αὐτὰ ἀμελῶς, ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἠδυνήθη νύκτα τινὰ νὰ καταλάβῃ τὸν ἐπὶ τῶν Κεγχρειῶν λόφον. Οἱ Θηβαῖοι τότε διέβησαν ἀσφαλῶς, καὶ ἑνωθέντες μὲ τοὺς συμμάχους των εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαΐαν. Τὸ δὲ πολίτευμα τῆς χώρας ταύτης ἦτο πάντοτε κατὰ μέγα μέρος ἀριστοκρατικόν· καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι ἐνόμισαν ἤδη φρονιμώτατον νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην καὶ

τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἐπαμινώνδου ὑπεράσπισιν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν ἀντιπάλων των. Αἱ ἐλπίδες των δὲν ἐψεύσθησαν, διότι ὁ ἔνδοξος Θηβαῖος, πιστεύων ἴσως, ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἤθελεν εἶσθαι εὐτυχέστερος διατελῶν ὑπὸ ἁγνὴν δημοκρατίαν, οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐπέφερεν εἰς τὸ πολίτευμα, καὶ εὐχαριστηθεὶς, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων, ἀνεχώρησε μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλ' οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοὶ δημοκράται ἐκατηγόρησαν τοσοῦτον τὴν διαγωγήν του, ὡς παραδώσαντος τρόπον τινὰ τὴν Ἀχαΐαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἔστειλαν ἁρμοστὰς εἰς τὰς Ἀχαϊκὰς πόλεις, ἀπεδίωξαν τοὺς ἀριστοκράτας, καὶ ἐσύστησαν ἁγνὰς δημοκρατίας. Οἱ φυγάδες ὅμως, ὄντες πολυάριθμοι, ἀνέκτησαν τὰς πόλεις ἀλληλοδιαδόχως, καὶ τότε συνεμάχησαν φανερῶς μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους· οἱ δ' Ἀρκάδες εἶχον τοιουτοτρόπως ἐχθροὺς καὶ ἀπ' ἄρκτου καὶ ἀπὸ μεσημβρίας.

Αἱ ἀεννάως μεταβαλλόμεναι πολιτικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος λαμβάνουν ἤδη νέαν μορφήν. Ἡ πόλις Ὠρωπὸς κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἥτις ἦτο πρὸ πολλοῦ ὑπήκοος τῶν Ἀθηναίων, κατελήφθη κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἀπό τινας φυγάδας λαβόντας τὴν συνδρομὴν Θεμίσωνος τοῦ τυράννου τῆς κατὰ τὴν Εὔβοιαν Ἐρετρίας. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀνεκάλεσαν ἀμέσως τὸν στρατηγόν των Χάρητα, ὄντα εἰς τὴν Φλιοῦντα, καὶ ἐξεστράτευσαν μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς. Ἐνῷ δὲ ἐπλησίαζον, ὁ Θεμίσων ἀνεχώρησε, παραδώσας τὴν πόλιν εἰς τοὺς Θηβαίους διὰ νὰ τὴν φυλάττωσιν ἕως οὗ ἀποφασισθῇ νομίμως ποῖος εἶχε δικαίωμα κατοχῆς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὠργίσθησαν διὰ τοῦτο κατὰ τῶν Θηβαίων, καὶ κατὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν, διότι δὲν ἦλθον εἰς βοήθειάν των. Ὁ

ἄξιος λοιπὸν Λυκομίδης, παρατηρήσας τὴν δυσαρέσκειάν των, παρέστησεν εἰς τοὺς Μυρίους, ὅτι δὲν ἦτον ἤδη δύσκολον εἰς τοὺς Ἀρκάδας νὰ συνομολογήσουν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων· μετέβη δ' αὐτὸς εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ὑποβάλῃ τὴν πρότασιν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη παράδοξον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὄντας ἤδη φίλους τῶν Λακεδαιμονίων, νὰ γείνωσι σύμμαχοι τῶν ἐχθρῶν των· βλέποντες ὅμως, ὅτι ἐσύμφερεν εἰς ἀμφοτέρους ν' ἀποσπάσουν τοὺς Ἀρκάδας ἀπὸ τοὺς Θηβαίους, ἀπεδέχθησαν τὴν προταθεῖσαν συμμαχίαν. Ὁ Λυκομίδης, ἐπιτυχὼν τοιουτοτρόπως τοὺς σκοποὺς του, εἰσέβη εἰς πλοῖον διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀποβὰς κατὰ τύχην εἰς τόπον, ὅπου διέτριβον οἱ πλεῖστοι τῶν ἐξορίστων Ἀρκάδων, προσεβλήθη ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἐφονεύθη, καὶ μετ' αὐτοῦ συνεξέπνευσεν ἡ περὶ ἡγεμονίας ἐλπὶς τῆς Ἀρκαδίας.

Μετ' ὀλίγον δ' ἡ Κόρινθος συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὰς Θήβας, συγκαταθέσει τῆς Λακεδαίμονος· παρομοίαν δ' εἰρήνην συνωμολόγησαν καὶ οἱ Φλιάσιοι.

Ἡ σκηνὴ τοῦ πολέμου μεταφέρεται ἤδη εἰς τὴν Ἤλιδα (Ὀλυμπ. 103, 4), εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέβαλον οἱ Ἀρκάδες. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι παρακαλεσθέντες ἀπὸ τοὺς Ἠλείους, ἔστειλαν τὸν Ἀρχίδαμον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν· ἀλλ' ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ.

Οἱ Ἀρκάδες ἦσαν κύριοι τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τοὺς προσεγγίζοντας ἀγῶνας (Ὀλυμπ. 104 1). καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ πανηγυρίσουν αὐτοὺς μὲ τὸν λαὸν τῆς Πίσης, ὅστις διϊσχυρίζετο, ὅτι ἔκπαλαι εἶχε τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἱεροῦ· ἀλλ' ἐνῷ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγώνων, οἱ Ἠλεῖοι ἦλθον ἔνοπλοι, βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς· ἐπολέμησαν λοιπὸν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους πλησίον

τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως. (1) Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν, εὑρόντες τὴν πόλιν ὠχυρωμένην, ἀνεχώρησαν, ἐκπλήξαντες διὰ τῆς ἀνδρείας των τοὺς συνηθροισμένους Ἕλληνας, οἵτινες μέχρι τοῦδε τοὺς κατεφρόνουν εἰς τὰ πολεμικά.

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν δὲ, ὡς καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς, ὑπῆρχον παρακατατεθειμένοι μεγάλοι θησαυροὶ, ἀναθήματα, καὶ περιουσίαι πόλεων καὶ πολιτῶν. Τοὺς θησαυροὺς δὲ τούτους, ὄντας ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀρκάδων, μετεχειρίσθησαν εἰς πληρωμὴν τῶν Ἐπαρίτων των, ἀλλ' οἱ Μαντινεῖς, εἴτε ἀπὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα κινούμενοι, εἴτε ἀπὸ τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας, ἐκήρυξαν, ὅτι δὲν ἤθελον νὰ συμμετέχωσι τῆς ἱεροσυλίας· καὶ καταβαλόντες διὰ συνεισφορᾶς τὸ ἐπιβάλλον εἰς αὐτοὺς μερίδιον τοῦ μισθοῦ τῶν Ἐπαρίτων, ἔστειλαν αὐτὸ εἰς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν. Τούτου ἕνεκα οἱ ἄρχοντές των προσεκλήθησαν νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐνώπιον τῶν Μυρίων, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐνεφανίσθησαν, κατεδικάσθησαν, καὶ μέρος τῶν Ἐπαρίτων ἐστάλη διὰ νὰ τοὺς συλλάβῃ. Ἀλλ' οἱ Μαντινεῖς κλείσαντες τὰς πύλας των, δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς δεχθῶσι. Πολλὰ δὲ μέλη τῶν Μυρίων ἀναθαῤῥήσαντα ὡμίλουν φανερὰ κατὰ τῆς ἱεροσυλίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αἴσθημα τοῦτο κατέστη γενικὸν, ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἐπαρίτους δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπηρετῶσιν ἀμισθὶ, ἀνεχώρησαν, καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἐσύγκειτο εἰς τὸ ἑξῆς μόνον ἀπὸ τοὺς μετρίως εὐκαταστάτους. Ὅσοι δ' ἔλαβον τοὺς ἱεροὺς θησαυροὺς, φοβούμενοι μήπως προσκληθῶσι διὰ νὰ δώσουν λόγον, ἔστειλαν εἰς τοὺς Θηβαίους δηλοῦντες, ὅτι ἐὰν δὲν ἀπεστέλλετο δύναμις εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅλος ὁ λαὸς αὐτῆς ἤθελε λακωνίσει. Ἔπειτα δὲ

(1) Ἱερὸν ἄλσος παρὰ τῇ πόλει Ὀλυμπίᾳ ἐν Ἤλιδι. Σ. Μ.

διὰ συνεργείας τῆς ἄλλης φατρίας ὁ Ἀρκαδικὸς λαὸς ἔστειλε πρεσβείαν εἰς τοὺς Θηβαίους, παρακαλῶν αὐτοὺς νὰ μὴ ἔλθουν ἔνοπλοι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, παρ' ὅταν ἤθελον προσκληθῇ. Συγχρόνως δὲ συνωμολόγησαν εἰρήνην μὲ τοὺς Ἠλείους.

Εἰς δὲ τὴν Τεγέαν ὡρκίσθησαν εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην ὅλοι οἱ Ἀρκάδες, καὶ ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς τῶν 300 Βοιωτῶν, οἵτινες ἦσαν εἰς ταύτην τὴν πόλιν. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν εὐωχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν δεδομένοι, ἕνεκα τῆς γενομένης εἰρήνης, οἱ Θηβαῖοι ἔκλεισαν τὰς πύλας, καὶ συλλαβόντες ἐφυλάκισαν τοὺς ὅσοι τῶν Ἐπαρίτων ἦσαν προσκολλημένοι εἰς ἐκείνους,οἵτινες ἐφοβοῦντο μήπως προσκληθῶσι νὰ δώσωσι λόγον, καὶ προσέτι τοὺς προεστῶτας τῶν πλείστων πόλεων. Τινὲς ὅμως ἔφυγον διὰ τῶν τειχῶν· καὶ οἱ Μαντινεῖς, τοὺς ὁποίους ἐπροθυμοῦντο περισσότερον νὰ συλλάβωσι, κατώρθωσαν ἤδη νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πόλιν των, πλησίον οὖσαν. Τὴν δὲ πρωΐαν οἱ Μαντινεῖς ἔστειλαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἀναγγέλλοντες τὰ συμβεβηκότα, καὶ προσκαλοῦντες αὐτὰς νὰ προφυλάττωνται. Ἔστειλαν δὲ καὶ εἰς τὴν Τεγέαν ζητοῦντες ν'ἀπολυθῶσιν οἱ κρατηθέντες. Ὁ δὲ Θηβαῖος στρατηγὸς τρομάξας, ἀπέλυσεν ὅλους αὐτούς, διαβεβαιῶν, ὅτι εἶχεν ἀπατηθῆ, μαθὼν ὅτι τινὲς προέθεντο νὰ προδώσουν τὴν Τεγέαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ δὲ Μαντινεῖς δὲν ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους του, ἀλλ' ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τὰς Θήβας κατηγοροῦντες αὐτόν. Ὁ δ' Ἐπαμινώνδας ἀπεκρίθη, ὡς λέγεται,ὅτι ἔπραξε πολὺ ὀρθότερον, ὅτε τοὺς συνέλαβε, παρ' ὅτε τοὺς ἀπέλυσε· τοὺς ἐβεβαίωσε δέ, ὅτι ταχέως ἤθελον ἰδεῖ Θηβαϊκὸν στράτευμα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

Ἡ δὲ διεύθυνσις τῶν Θηβαϊκῶν πραγμάτων εἶχεν ἤδη ἀνατεθῆ ὁλοτελῶς εἰς τὸν Ἐπαμινώνδαν, διότι ὁ Πελοπί-

δας δὲν ἦτο πλέον ἐν τοῖς ζῶσιν. Οἱ δὲ Θεσσαλοί, μὴ ὑποφέροντες τὴν καταδυναστείαν τοῦ Ταγοῦ, εἶχον στείλει τὸ ἔτος τοῦτο εἰς Θήβας ζητοῦντες βοήθειαν, καὶ ὁ Πελοπίδας ἔδραξεν ἀμέσως τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐκδικηθῇ κατ' αὐτοῦ. Εἰσῆλθεν ἑπομένως εἰς τὴν Θεσσαλίαν μὲ μικρὰν δύναμιν, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τοὺς Θεσσαλοὺς συμμάχους του, ἐκρότησε μάχην κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ταγοῦ, ὄντων πολὺ ἀνωτέρων τὸν ἀριθμόν, κατὰ τοὺς λόφους τοὺς ὀνομαζομένους Κυνὸς Κεφαλάς. Ὁ μὲν Πελοπίδας, παραφερόμενος ἀπὸ τὴν ἀκράτητον ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, ἐφονεύθη, τὰ στρατεύματά του ὅμως ἐνίκησαν, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρεώθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς εἰρήνην καὶ συμμαχίαν.

Ὁ δ' Ἐπαμινώνδας συνήθροισε (Ὀλυμπ. 104, 3) στράτευμα Βοιωτῶν, Εὐβοέων καὶ Θεσσαλῶν (τοὺς τελευταίους τούτους ἐχορήγησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς καὶ οἱ ἀντιπάλοι του), καὶ ἑτοιμάσθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τετάρτην ἤδη φοράν. Ἤλπιζε δὲ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτοῦ οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Μεσσήνιοι, οἱ ἐκ τῆς Ἀρκαδίας Τεγεᾶται, οἱ Μεγαλοπολῖται, οἱ Ἀσεᾶται καὶ οἱ Παλαντιεῖς. Οἱ δ' ἐναντίοι εἰς τὸν Ἐπαμινώνδαν Ἀρκάδες εἶχον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Ἠλείους καὶ Ἀχαιούς. Ἔστειλαν δ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους προσκαλοῦντες αὐτοὺς νὰ συντρέξουν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Θηβαίους· καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη ὑπεσχέθησαν προθύμως βοήθειαν.

Ἐπειδὴ ἡ Κόρινθος εἰρήνευε μετὰ τῶν Θηβαίων, ὁ Ἐπαμινώνδας ἔφθασεν εἰς τὴν Νέμεαν χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν. Ἐστάθη δ' ἐκεῖ, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελεν ἐμποδίσει τὴν διάβασιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ μαθών, ὅτι ἐπορεύοντο διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Λακωνίαν, ἐκίνησεν εἰς τὴν Τεγέαν, ὅπου ἐστρατοπέδευσε μὲ τὰ στρατεύματά του ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐπειδὴ διὰ τοῦ μέσου τούτου τὰ σχέδιά του ἤθελον

μένει πλειότερον απόῤῥητα από τον εχθρόν, ενώ ηδύνατο να παρατηρή όλα τα κινήματά του εν ανέσει.

Οι δε σύμμαχοι ήσαν εστρατοπεδευμένοι εις την Μαντίνειαν, περιμένοντες την άφιξιν του Αγησιλάου και των Λακεδαιμονίων, οίτινες ήσαν ήδη καθ' οδόν. Ο δ' Επαμινώνδας, βλέπων, ότι ουδεμία πόλις είχε κηρυχθή υπέρ αυτού, ενώ ο καιρός παρήρχετο, και η υπόληψίς του εκινδύνευεν, απεφάσισε να επιχειρήση τολμηρόν τι επιχείρημα. Ο Αγησίλαος και τα στρατεύματά του ήσαν ήδη εις την Πελλήνην, εκατόν περίπου στάδια μακράν της Σπάρτης, ήτις ήτο σχεδόν έρημος ανθρώπων. Η δε πόλις αύτη ηδύνατο να κυριευθή, ως εστοχάζετο, δι' αιφνιδίου προσβολής, και τοιούτόν τι κατόρθωμα ηδύνατο να επιφέρη σημαντικώτατα αποτελέσματα. Ο Θηβαίος στρατηγός λοιπόν μετά το δείπνον εκίνησε με τα στρατεύματά του πορευόμενος κατά της Σπάρτης. Η δε πόλις ήθελε κυριευθή, ως φωλεά πτηνού, κατά τους λόγους του ιστορικού, εάν Κρής τις λειποτάκτης (1) δεν ανήγγελλε τούτο εις τον Αγησίλαον, όστις έσπευσεν αμέσως εις την πατρίδα του μετά των οπλιτών αυτού, διότι το ιππικόν και οι μισθοφόροι ήσαν εν Μαντινεία. Φθάσας ο Επαμινώνδας εφοβήθη να εισέλθη εις την ατείχιστον πόλιν, όπου η πληθύς των στρατευμάτων του δεν ήθελον τον ωφελήσει, και οι στρατιώταί του ήτον δυνατόν να φονεύωνται από τας στέγας των οικιών. Εστρατοπέδευσε λοιπόν εις πλησιόχωρόν τινα λόφον. Ο δ' Αρχίδαμος, έχων 100 περίπου άνδρας, εξήλθεν αιφνιδίως από την πόλιν και επέπεσεν εναντίον μέρους τινός των Θηβαϊκών στρατευμάτων. Και οι μεν φοβεροί Θηβαίοι, φοβηθέντες την ορμήν του, υπεχώρησαν απω-

(1) Πολύβιος θ', 8, 6.

λέσαντες ἄνδρας τινάς· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, προχωρήσαντες εἰς τὴν καταδίωξιν ὑπὲρ τὸ δέον, ἀπώλεσαν ὀλίγους στρατιώτας ἐπιστρέφοντες· ἔστησαν ὅμως τρόπαιον καὶ ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς, κατὰ τὴν συνήθειαν (1). Ὁ Ἐπαμινώνδας λοιπὸν, ἀποτυχὼν τῆς ἐλπίδος τοῦ νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Σπάρτην, καὶ στοχαζόμενος, ὅτι οἱ Ἀρκάδες ἤθελον προφθάσει εἰς βοήθειαν τῶν συμμάχων των, καὶ τότε ἤθελεν ἔχει νὰ πολεμήσῃ κατ' αὐτῶν καὶ καθ' ὅλων τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπέστρεψε δρομαίως εἰς τὴν Τεγέαν, ὅπου ἐστρατοπέδευσε μὲ τοὺς ὁπλίτας του. Ἀπέστειλε δ' ἀμέσως εἰς τὴν Μαντίνειαν τὸ ἱππικὸν, ἐπειδὴ ὀρθῶς ἔκρινεν, ὅτι οἱ Μαντινεῖς ἤθελον ζητήσει νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν του διὰ νὰ εἰσάξουν τὸν σῖτον αὐτῶν, καὶ ὅτι τὰ ποίμνια καὶ οἱ δοῦλοί των ἤθελον εἶσθαι ἔξω εἰς τοὺς ἀγρούς. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς ἦσαν τῳόντι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θέρους, σῶμά τι ὅμως Ἀθηναϊκοῦ ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον δρομαίως διῆλθε τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὰς Κλεωνὰς, εἶχε φθάσει ἤδη. Οἱ Μαντινεῖς λοιπὸν παρεκάλεσαν αὐτὸ νὰ τοὺς βοηθήσῃ ὑπερασπιζόμενον τὰ κτήματά των, οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ ἀπὸ διεξοδικὴν πορείαν φθάσαντες, καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἵπποι των ἦσαν νήστεις, ἐξῆλθον γενναίως κατὰ τῶν Θηβαίων καὶ Θεσσαλῶν, οἵτινες ἐλογίζοντο οἱ πρῶτοι ἱππεῖς τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι κατὰ τὸν ἀριθμόν. Ἡ μὲν

---

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς βίον Ἀγησιλ. § 34 ἀναφέρει, ὅτι νεανίας τις Σπαρτιάτης, Ἰσάδας ὀνομαζόμενος, μαθὼν τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐχθροῦ, ἔλαβε διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς λόγχην, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ξίφος, καὶ ἐξελθὼν τῆς οἰκίας, ὡς ἔτυχε γυμνὸς, ἐφώρμησεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, κτυπῶν καὶ φονεύων τὸν προστυχόντα. Λέγεται δὲ, ὅτι οἱ Ἔφοροι ἐστεφάνωσαν μὲν αὐτὸν διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀλλ' ἐπέβαλον 1000 δραχμῶν ζημίαν εἰς αὐτὸν, διότι ἐτόλμησε νὰ κινδυνεύσῃ τόσον μέγαν κίνδυνον. Σ.Μ.

μάχη ἦτο πεισματώδης, καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἔπεσον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι διέσωσαν τὴν περιουσίαν τῶν συμμάχων των, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσί τινας τῶν νεκρῶν των ὑποσπόνδους.

Ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπερικυκλοῦτο ἤδη ἀπὸ δυσκολίας· εἶχεν ἀποτύχει εἰς ὅλα τὰ σχέδιά του, ὁ χρόνος τῆς ἐκστρατείας ἐπλησίαζε νὰ ἐκπνεύσῃ· καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ τότε οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοί του ἤθελον μένει ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς ἐχθρούς των· μόνη δ' ἡ νίκη ἠδύνατο νὰ τὸν σώσῃ, καὶ ἂν ἀπέθνησκεν, ἤθελεν ἀποθάνει ἐνδόξως, ἀγωνιζόμενος νὰ καταστήσῃ τὴν πατρίδα του κυρίαν τῆς Πελοποννήσου. Διέταξε λοιπὸν τὰ στρατεύματά του νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς μάχην. Ὅλων δ' οἱ ὀφθαλμοὶ ἔγειναν ζωηροί, καὶ ὅλων αἱ καρδίαι ἐσκίρτησαν εἰς τὸν λόγον τοῦτον· καὶ τὰς μὲν ἀσπίδας ἐλάμπρυνον, τὰς δὲ περικεφαλαίας ἐλεύκαινον, καὶ τὰς μαχαίρας καὶ λόγχας ἠκόνιζον. Εἶχε δὲ τῳόντι ἐκπληκτικὴν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὰ στρατεύματά του· διότι δὲν ἀπέφευγον οὔτε κόπον οὔτε στέρησιν· ἡμέραν δὲ καὶ νύκτα ἦσαν ἕτοιμα νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς πάντα κίνδυνον πειθόμενοι εἰς τὰς διαταγάς του· τοῦτο δ' ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας ἦτο τῳόντι μέγας στρατηγός.

Ἀφοῦ δὲ παρέταξε τὰ στρατεύματά του, ἀντὶ νὰ ὁρμήσῃ κατ' εὐθεῖαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὡδήγησεν αὐτὰ πρὸς τὰ ὄρη δυτικῶς τῆς Τεγέας, καὶ διέταξεν αὐτὰ νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα των, ὡς ἐὰν ἡτοιμάζετο νὰ στρατοπεδεύσῃ. Οἱ δ' ἐχθροί, ἀπατηθέντες ἀπὸ τὴν προσποίησιν ταύτην, ἐνόμισαν, ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ ἠμέλησαν νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην. Αἰφνιδίως τότε παρατάξας τὸ ἀριστερόν του κέρας

κατὰ μέγα βάθος, διέταξεν αὐτὸ νὰ ὁρμήσῃ. Οἱ δ' ἐχθροί, βλέποντες τοὺς Θηβαίους ὁρμῶντας, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἡσυχάζωσιν· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἐνεδύοντο τοὺς θώρακάς των, ἄλλοι δ' ἐχαλίνονον τοὺς ἵππους των, ἄλλοι ἔσπευδον εἰς τὰς τάξεις των, καὶ ἄλλοι παρετάττοντο. Ὡς παρετηρήσαμεν δὲ ἤδη, οἱ Θηβαῖοι ἐσυνείθιζον νὰ παρατάττωνται κατὰ μέγα βάθος (1), καὶ νὰ κατευθύνωσι τὸ ὅλον τῆς δυνάμεώς των εἰς ἓν μέρος· καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας ὁδηγῶν ἤδη τὴν πυκνὴν φάλαγγα τῶν καλητέρων στρατευμάτων του, ἐφώρμησε κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος τοῦ ἐχθροῦ, συγκειμένου ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Μαντινεῖς, πεπεισμένος ὤν, ὅτι ἐὰν ἠδύνατο νὰ νικήσῃ αὐτό, καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα ἤθελε νικηθῇ. Καὶ τὸ μὲν ἱππικόν του ἐφώρμησε, παρατεταγμένον ὁμοίως, καὶ ἔχον μεταξὺ αὐτοῦ πολλοὺς ψιλοὺς στρατιώτας (ἀμίππους), τὸ δ' ἐχθρικὸν ἱππικὸν εἶχεν ἴσον βάθος μὲ τὴν φάλαγγα αὐτοῦ, καὶ ἄνευ ψιλῶν στρατιωτῶν. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ δὲ τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὄντας εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν των, κατέστησεν ἱππεῖς τινας καὶ ὁπλίτας εἰς τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν λόφους.

Αἱ διατάξεις του ἐπέτυχον ἐντελῶς. Οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Μαντινεῖς ὑπεχώρησαν μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς νίκης ὁ Ἐπαμινώνδας ἔπεσε, πληγωθεὶς καιρίως εἰς τὸν θώρακα ἀπὸ δόρυ· καὶ οἱ μὲν ὁπλῖταί του ἀθυμοῦντες δὲν ἐπροχώρησαν, οὐδ' ἐφρόντισαν νὰ καταδιώξωσι τὸν φεύγοντα ἐχθρόν· τὸ δ' ἱππικόν, ἂν καὶ νικηφόρον, δὲν κατεδίωξεν ὡσαύτως τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἀπεχώρησεν· οἱ δὲ ψιλοί, μεταβάντες εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἐπέπεσον μὲν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ κατεσφάγησαν ὑπ' αὐτῶν κατὰ

(1) Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 292, 487.

τὸ πλεῖστον μέρος· Ὁ Ἐπαμινώνδας λοιπὸν ἀπέθανεν ἅμα ἐξήχθη τὸ δόρυ, πεποιθὼς, ὅτι ἐνίκησε τελείαν νίκην. Ἀμφότεροι ὅμως ἔστησαν τρόπαιον, καὶ ὡς νικημένοι μὲν ἔλαβον τοὺς νεκροὺς των ὑποσπόνδους, ὡς νικηταὶ δ' ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς τῶν ἄλλων. Τὰ δὲ στρατεύματα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας των, καὶ ἐκ τῶν μεγάλων ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς μάχης ταύτης προέβλεπον, ὀλίγα ἐπηκολούθησαν.

Λέγεται δὲ (1), ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας, βλέπων, ὅτι ἡ πληγή του ἦτο θανατηφόρος, ἐκάλεσε τὸν Δαΐφαντον διὰ ν' ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν τὴν στρατηγίαν. Ἀκούσας δὲ, ὅτι ἀπέθανεν, ἐκάλεσε τὸν Ἰολαΐδαν, ἀλλὰ μαθὼν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐθανατώθη, «Συμφωνήσατε λοιπὸν εἰρήνην, εἶπε, διότι αἱ Θῆβαι δὲν ἔχουν πλέον στρατηγόν!» Καὶ τωόντι ἡ δόξα, τὴν ὁποίαν αἱ Θῆβαι ἀπέκτησαν, ἐχρεωστεῖτο καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους ἱκανοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους εἶχε (2)· καὶ ἡ μεγαλειότης αὐτῶν, καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς, ἀληθῶς ἐλέγετο, ὅτι συνετάφησαν εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἐπαμινώνδου (3).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Γενικὴ εἰρήνη. — Τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Ἀγησιλάου. — Θάνατος Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου. — Πολιτικὰ καὶ Στρατιωτικά. — Γράμματα.

Μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἠκολούθησε (Ὀλυμπ. 104, 3) γενικὴ εἰρήνη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Σπαρτιᾶται μόνοι δὲν

(1) Αἰλιανὸς Ποικιλ. ἱστορ. ιβ'. 3. Πλούταρχ. εἰς ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν. σελ. 90 ἔκδοσ. Σχέφερ.

(2) Ἔφορ. παρὰ Στράβ. θ'. 1. Πολύβιος δ'. 33, 9. ς'. 43, 4—7.

(3) Ὁ Διόδωρος ἀναφέρει (βιβλ. ιε', κεφ. 87), ὅτι εἷς τῶν παρόντων

συμπεριελήφθησαν, διότι ῥητῶς ἠρνήθησαν νὰ γείνουν μέτοχοι συνθήκης, εἰς τὴν ὁποίαν συγκατετάχθησαν καὶ οἱ Μεσσήνιοι. Ἀπεῖχον ὅμως ἀπὸ ἐχθροπραξίας, ἡ δὲ Μεσσήνη ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν αὐτῆς διὰ παντός (1).

Αἱ μὲν δυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Περσικοῦ βασιλείου εὑρίσκοντο ἐσχάτως εἰς πλήρη ἀνυποταξίαν. Εἰς δὲ τὴν Αἴγυπτον ὁ Τάχως εἶχε κατορθώσει, μέγα μέρος τῆς χώρας ν' ἀποστατήσῃ ἀπὸ τὸ Περσικὸν βασίλειον. Οὗτος δὲ, ὅστις εἶχεν ὑπὸ μισθὸν πολλοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας, ἔστειλε τότε εἰς τὴν Λακεδαίμονα προτείνων συμμαχίαν. Ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἂν καὶ ὑπερογδοηκοντούτης, ἔδραξεν ἀσμένως τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς πρωταίτιον τῆς ἀπωλείας τῆς Μεσσήνης· ἤλπιζε δὲ, ὅτι θέλει λάβει τὴν εὐχαρίστησιν ν' ἀποσπάσῃ καὶ πάλιν τοὺς Ἀσιανοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Ἀνέλαβε λοιπὸν τὴν ἀρχηγίαν 1000 ὁπλιτῶν στελλομένων εἰς βοήθειαν τοῦ Τάχω, καὶ ὅλη ἡ μισθοφόρος δύναμις τῆς ξηρᾶς ἐτέθη ὑπ' αὐτὸν, ἅμα ἔφθασεν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ δὲ στόλος ἐστρατηγεῖτο ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον Χαβρίαν, ὅστις ἦτον ὡσαύτως ὑπομίσθιος τοῦ Αἰγυπτίου ἡγεμόνος. Ὁ δὲ Τάχως αὐτὸς, ὢν ἀρχιστράτηγος, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν· ἀλλ' ἐν καιρῷ τῆς ἐκστρατείας, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Νεκτάναβις, ἀρχηγὸς ὢν μοίρας τινὸς τῶν στρατευμάτων του, ἐπανεστάτησε ἐναντίον του καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Νεκτάναβις παρεκάλεσε τὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν Χαβρίαν νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτοῦ· καὶ οὗτος μὲν ἀπεποιήθη· ἐκεῖνος δὲ λέγων, ὅτι ἐχρεώστει μό-

φίλων τοῦ Ἐπαμινώνδου εἶπεν εἰς αὐτόν. Ἀποθνήσκεις ἄτεκνος Ἐπαμινώνδα. οὗτος δὲ δακρύσας ἀπεκρίθη· «Τοῦτο μὲν εἶναι ἀληθὲς, ἀλλ' ἀφίνω δύο θυγατέρας τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ.» Σ. Μ.

(1) Διόδ, ιέ 39. Πολύβ. δ' 33.

νον νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος του, ἔστειλεν εἰς Σπάρτην ζητῶν ὁδηγίας, καὶ διαταχθεὶς νὰ ἐνεργήσῃ ὅπως ἐνόμιζε συμφερώτερον εἰς τὴν πατρίδα του, ἡνώθη ἄνευ δισταγμοῦ μὲ τὸν ἀποστάτην (1). Διὰ τῶν ἐμφρόνων δὲ διατάξεώντου ἐνίκησε τελείαν νίκην ὑπὲρ αὐτοῦ κατ' ἄλλου ἀνταγωνιστοῦ τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας· ἀνταμειφθεὶς δὲ γενναίως, καὶ βλέπων, ὅτι δὲν εἶχέ τι ἀξιόλογον νὰ πράξῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀπέπλεεν εἰς τὰ ἴδια, προθέμενος ν' ἀφιερώσῃ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του, καὶ τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἀπέκτησεν, εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Μεσσήνης. Ἀλλ' ἀσθενήσας κατὰ τὸν διάπλουν του, καὶ καταπλεύσας εἰς λιμένα τινὰ τῆς Κυρηναϊκῆς πολιτείας, ἀπέθανεν ἐκεῖ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ μέλι, τὸ σῶμά του ἐνεκλείσθη εἰς κηρὸν, καὶ τοιουτοτρόπως μετακομισθὲν εἰς τὴν πατρίδα του ἔτυχε τῆς ἀνηκούσης βασιλικῆς ταφῆς καὶ τιμῆς (2).

Ἐὰν ἔζη ἤδη Ἰάσων ὁ Φεραῖος, ὅστις εἶχεν ἀρετὰς καὶ προτερήματα, ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀλλ' ὁ τότε Ταγὸς Ἀλέξανδρος ἦτο τόσον ἀποτρόπαιος τύραννος, ὥστε ὅλοι ἐμίσουν αὐτόν. Μετὰ ἑνδεκαετῆ δὲ τυραννίαν, ἡ γυνὴ αὐτοῦ, παροξυνθεῖσα, ὡς ἐλέγετο, διότι ἔμαθεν, ὅτι ἐσκόπευε νὰ νυμφευθῇ τὴν χήραν τοῦ Ἰάσονος, ἀπεφάσισε νὰ τὸν δολοφονήσῃ. Εἶπε λοιπὸν εἰς τοὺς ἀδελφούς της Τισίφονον καὶ Λυκόφρονα, ὅτι ἐπε-

(1) « Ἐὰν ἀφαιρέσῃ τις τὴν πρόφασιν ταύτην ἀπὸ τὴν προκειμένην πρᾶξιν, λέγει ὁ Πλούταρχος, τὸ κύριον ὄνομά της ἦτο προδοσία. Ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι νομίζοντες, ὅτι ἡ ἀρετὴ συνίσταται πρὸ πάντων εἰς τὸ νὰ πράττῃ τις ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος του, ἐννοοῦν καὶ πρεσβεύουν ὡς δίκαιον μόνον ὅ,τι στοχάζονται συμφέρον εἰς τὴν Σπάρτην. »

(2) Ξενοφ. εἰς Ἀγησίλ. 4. Πλούταρχ. εἰς Ἀγησίλ. 36 — 40. Διόδωρ. ιέ, 92, 93.

βουλεύετο αὐτοὺς ὁ τύραννος, καὶ ὅτι ἡ μόνη σωτηρία των ἦτο νὰ τὸν θανατώσωσι. Τοὺς ἔκρυψεν ἔπειτα πλησίον τοῦ θαλάμου της καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὴν δὲ νύκτα ἦλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν θάλαμόν της διὰ νὰ κοιμηθῇ κατὰ τὸ σύνηθες· μεθύων δὲ, ἐκοιμήθη ταχέως· εἰς δὲ τὸν θάλαμον ἔκαιε λύχνος. Λαβοῦσα τότε ἡ γυνὴ ἀπὸ τὸν θάλαμον τὴν σπάθην του ἐξῆλθε προσκαλοῦσα τοὺς ἀδελφούς της. Καὶ οὗτοι μὲν ἐδίσταζον, αὕτη δ' ἠπείλησεν, ὅτι ἤθελεν ἐξυπνίσει τὸν τύραννον· τότε εἰσῆλθον οὗτοι εἰς τὸν θάλαμον, καὶ αὕτη ἵστατο εἰς τὴν θύραν κρατοῦσα τὸν μοχλὸν αὐτῆς, ἕως οὗ ἐξετελέσθη ἡ πρᾶξις. Καὶ οἱ μὲν ἐχθροὶ τοῦ τυράννου ἐπευφήμησαν τοὺς δολοφόνους· οὗτοι ὅμως τὸν ἐδολοφόνησαν μόνον διὰ ν' ἀκολουθήσουν τὰ διαβήματά του· ὅθεν διετήρησαν τοὺς μισθοφόρους, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐξηκολούθουν νὰ καταδυναστεύουν τὴν Θεσσαλίαν (1).

Αἱ Ἀθῆναι ἔγειναν πάλιν ἡ ἐπισημοτάτη πόλις τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ μὲν διαγωγὴ τῶν ἐμπειροτάτων στρατηγῶν αὐτῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Τιμοθέου, κατέστησαν αὐτὰς σεβαστάς· ὁ δὲ λαὸς τῶν πόλεων καὶ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ναυτικοῦ των κατὰ τῆς πειρατείας, ἔγεινε πάλιν ὑπήκοος καὶ σύμμαχός των, καὶ ἐπλήρονε τὸν ταχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου φόρον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους, τὰ κακὰ τῆς ἀχαλινώτου δημοκρατίας ἀνεπτύσσοντο καθ' ἡμέραν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Διότι οἱ δημαγωγοὶ, οἵτινες ἦσαν πρὸς τὸν κυρίαρχον λαὸν ὡς οἱ κόλακες πρὸς τοὺς τυράννους, ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, καὶ φροντίζοντες μόνον περὶ τῆς ἰδιωφελείας των, ὤθουν αὐτὸν εἰς παντοδαπὰς ἀνο-

(1) Ξενοφ. ς'. 4. Πλούταρχ. εἰς Πελοπ. 35.

μίας (1). Οἱ σύμμαχοι ἐληστεύοντο καὶ κατεδυναστεύοντο, οἱ ἐν τῇ πόλει κτηματίαι ἠνοχλοῦντο ἀπὸ τὰς ἀεννάους ἀπαιτήσεις τοῦ νὰ ὁπλίζωσι τριήρεις, νὰ δαπανῶσιν εἰς χορούς κατὰ τὰς ἑορτὰς, καὶ ἄλλως πως νὰ ἐξοδεύωσι τὰ χρήματά των εἰς τὸν λαὸν (2). Ἐκ τούτου δὲ πολλοὶ κατήντησαν ἐπαῖται. Προσέτι ἔμενον ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν ὀχληρὰν καταδίωξιν τῶν συκοφαντῶν, ἢ δημοσίων καταμηνυτῶν (3), οἵτινες ἔζων ὠφελούμενοι ἀπὸ τοὺς φόβους τῶν πλουσίων, καὶ ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀδικίαν τῶν μισθωτῶν δικαστῶν· Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῶν ἐν Ἀθήναις κτηματιῶν δὲν ἦτο παντάπασιν ἐπίφθονος, κατ' ἐξοχὴν δ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ (4). Εἶναι δὲ πιθανὸν, ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἦσαν πολὺ καλήτερα εἰς ἄλλας δημοκρατίας, ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς· εἰς δὲ τὰς ὀλιγαρχίας, ἡ κυβερνῶσα φατρία ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ καταδυναστεύῃ καὶ καταθλίβῃ τὸν λαόν (5).

---

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης πολλάκις (ἴδε Πολιτ. δ', 4. ἑ, 7, 8.) συγκρίνει τὴν δημοκρατίαν μὲ τὴν τυραννίαν· « Καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία τυραννίς ἐστι (ἡ δημοκρατία εἶναι τὸ ἄκρον τῆς τυραννίας) » εἶναι λόγοι αὐτοῦ τούτου. Ὅτι δ' ὁ δημαγωγὸς εἶναι τύραννος, καὶ δὲν ἐπιτρέπει ἐλευθερίαν οὔτε τοῦ λέγειν οὔτε τοῦ πράττειν εἰς κανένα, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀρκούντως ὑπὸ τῆς πείρας εἴς τε τὴν ἡμετέραν πατρίδα καὶ εἰς τὰς Ὁμοσπόνδους Πολιτείας,

(2) Ἀριστοτ. Πολιτ. ϛ' 3.

(3) Διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὸν παραλληλισμὸν τῆς τυραννίας μὲ τὴν δημοκρατίαν σημειοῦμεν, ὅτι οἱ συκοφάνται ἀντιστοιχοῦν εἰς τοὺς ὠτακουστὰς ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων.

(4) Ὁ μισθὸς τῶν ἐκκλησιαστῶν, ὅστις εἶχεν εἰσαχθῆ πάλιν, ηὐξήθη (Ὀλυμπ. 96, 3) ἀπὸ τὸν Ἀγύῤῥιον εἰς 3 ὀβολούς. Τοῦτο ἀναμφιβόλως εἵλκυεν ἀθρόους τοὺς πτωχοτέρους πολίτας εἰς τὰς συνελεύσεις (ἴδε Ἀριστοφ. εἰς ἐκκλησ. 302 380, 392, 543, καὶ τὰ σχόλια), οἵτινες ἐψήφιζον κατὰ τὴν ἀρέσκειαν τῶν δημαγωγῶν.

(5) Εἴς τινας ὀλιγαρχίας (λέγει ὁ Ἀριστ, Πολιτ. ἑ, 7) ὤμνυουν « ὑπό-

Μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνά της κατὰ ταύτην τὴν περίοδον, ἂν καὶ ἤρχισε πρότερον. Αὕτη δ'ἦτον ἡ μίσθωσις μισθοφόρων στρατευμάτων, ἢ Ξένων, ὡς ὠνομάζοντο. Καὶ εἶναι μὲν δύσκολον νὰ σημειώσωμεν περίοδόν τινα τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ ἐπώλουν τὸ αἷμά των ἀντὶ μισθοῦ· ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ συνήθεια αὕτη δὲν φαίνεται κοινή. Οἱ Ἀρκάδες ὅμως, οἱ Ἑλβετοὶ τῆς Ἑλλάδος, ἕνεκεν ἴσως τῆς ἀφορίας τῶν ὀρέων των, ἦσαν κατ' ἐξοχὴν ἔκδοτοι εἰς αὐτήν· ὅθεν ἀναγινώσκομεν μετ' ἐκπλήξεως (1) ὅτι, ἐνῷ ὁ Ξέρξης ἦτο πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν, Ἀρκάδες τινὲς εἰσῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδόν του ζητοῦντες ὑπηρεσίαν· καὶ οἱ Κρῆτες τοξόται καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς προσεφέροντο ὑπομίσθιοι. Ἡ πολιτικὴ ὅμως διχόνοια κατὰ τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἦτον ἡ κυρία αἰτία τοῦ κακοῦ τούτου. Διότι ἄνδρες ἐξωρισμένοι ἀπὸ τὰς πατρίδας των, καὶ στερημένοι τῆς περιουσίας των, σπανίως εἶχον ἄλλο καταφύγιον παρὰ τὰ ὅπλα· συνήθως δ'ἡνώνοντο μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος των, ἐλπίζοντες ὅτι θέλουν νικήσει διὰ τῆς βοηθείας των τὴν φατρίαν, ἥτις τοὺς εἶχεν ἐξορίσει. Ἄλλοι δ' ἐδελεάζοντο ἀπὸ μόνον τὸν μισθὸν, ἰδίως δὲ, ἀφοῦ οἱ Πέρσαι ἤρχισαν νὰ μισθόνωσιν Ἑλληνικὰ στρατεύματα· ὁ Πισσούθνης, σατράπης τῆς Ἰωνίας, εἶχεν Ἀρκάδας ὑπομισθίους (2)· ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ νεωτέρου Κύρου, οἱ Πέρσαι βασιλεῖς καὶ οἱ σατράπαι διετήρουν μεγάλα σώματα Ἑλλήνων μισθοφόρων· ἐμισθοῦντο ὡσαύτως

σχομαι, ὅτι θέλω εἶσθαι ἐχθρὸς τοῦ δήμου, καὶ ὅτι θέλω κακοποιεῖ αὐτὸν ὅσον δύναμαι».

(1) Ἡρόδ. ή, 26.

(2) Θουκυδ. γ' 34.

ἀπὸ τοὺς τυράννους τῆς Σικελίας, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Κάρχηδονίους. Πᾶς ὅςτις γνωρίζει τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν τοῦ μεσαιῶνος, ἀναγνωρίζει ἀμέσως τὴν ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν λεγομένων ὁδηγῶν (condottieri) καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν μισθοφόρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἡ δ' ἱστορία τοῦ Χαριδήμου, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης (1), ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ἀντὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Βρακίου ἢ τοῦ Σφόρτζα. Προσέτι οἱ Βραβανσῶνες (2), αἱ ἐλεύθεραι ἑταιρίαι, καὶ λοιπὰ σώματα τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ὡμοίαζον ἀπαραλλάκτως τοὺς Ἕλληνας Ξένους. Εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ εἰς τὴν νεωτέραν Ἰταλίαν, ἐπειδὴ ὅλαι αἱ τάξεις τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων ἀπεστρέφοντο τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, αἱ κυβερνήσεις ἠναγκάζοντο νὰ μισθόνωσι ξένους ἀντὶ τῆς ἀρχαίας πολιτοφυλακῆς τῶν ὁπλιτῶν. Οἱ δὲ τρόποι καὶ τὰ ἤθη τῶν μισθοφόρων στρατευμάτων ὅλων τῶν αἰώνων εἶναι τὰ αὐτά· τὸ στρατόπεδον εἶναι ἡ πατρίς των· ἀδιαφόρουν δὲ ὑπὲρ τίνος μάχονται· τὸν μισθὸν καὶ τὰ λάφυρά των κατασπαταλοῦν εἰς τὰς τρυφὰς καὶ εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ἀμεριμνοῦντες περὶ τῆς αὔριον.

Ἐπὶ δὲ τῆς περιόδου ταύτης ἔγεινε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὴν στρατιωτικὴν τέχνην ἀπὸ τὸν Ἰφικράτην (3), δηλ. ἐσύστησε νέον εἶδος στρατευμάτων Πελταστὰς ὀνομαζόμενον, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ μέσον μεταξὺ τῶν ὁπλιτῶν καὶ τῶν ψιλῶν στρατιωτῶν. Τὰ δ' ὅπλα καὶ ὁ ἱματισμός των ὡμοίαζον μὲν τὰ τῶν ὁπλιτῶν· ἀλλ' ὁ ἱματισμός των ἦτο πολὺ ἐλαφρότερος,

(1) Εἰς τὸν κατὰ Ἀριστοκράτους λόγον.

(2) Στρατιῶται περίφημοι διὰ τὴν ἁρπακτικὴν τάσιν των. Σ. Μ.

(3) Περὶ τοῦ Ἰφικράτους τούτου ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (ἀποφθεγ. βασιλ. καὶ στρατηγῶν σελ. 41 ἐκδ. Σχέφερ) τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Λοιδορούμενος ἀπό τινα εὐγενῆ διὰ τὴν δυσγένειάν του, εἶπεν, « Τὸ μὲν ἰδικόν μου γένος ἄρχεται ἀπ' ἐμοῦ, τὸ δ' ἰδικόν σου παύει εἰς σέ. Σ. Μ.

αἱ δὲ μάχαιραι καὶ αἱ λόγχαι των μακρότεραι. Ἐντεῦθεν δ' ἦσαν ἐπιχειρηματικώτεροι καὶ δραστικώτεροι· τὰ δὲ πελταστικὰ στρατεύματα ἐσύγκειντο πάντοτε ἀπὸ μισθοφόρους (1).

Ἂν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἕλληνες εὑρίσκοντο εἰς ἀέναον πόλεμον, δὲν ἔπαυον ὅμως νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τὰ γράμματα. Ἡ ποίησις ἤδη κατέστη σχεδὸν μόνον δραματική, καὶ ἡ κυρία καθέδρα αὐτῆς ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Εἰς τὴν τραγῳδίαν ὁ Σοφοκλῆς ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων κατὰ τὸ γαληνιαῖον καὶ τὸ διαλλακτικὸν πνεῦμα τῆς θρησκείας, κατὰ τὴν φιλονομίαν καὶ τὴν τάξιν, καὶ κατὰ τὸ μέγα σέβας πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ δ' ἔξοχος ἐπιδεξιότης, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι συντεταγμένα τὰ δράματά του, εἶναι ἀξιοθαύμαστος· ἡ δὲ ἡδύτης καὶ κομψότης τῶν στίχων του θέλει τέρπει αἰωνίως τὸν ἀναγνώστην. Ὁ δ' Εὐριπίδης, κατώτερος κατὰ τὴν μεγαλοφυΐαν, ἐπροσπάθει νὰ κινῇ τὰ πάθη ἐνδύων τοὺς χαρακτῆράς του μὲ τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα τῆς θλίψεως καὶ δυστυχίας, καὶ σπανίως μεταχειριζόμενος τὴν γλῶσσαν τῶν αἰσθημάτων. Ἡ δὲ κατασκευὴ τῶν δραμάτων του παριστᾷ ὀχληρὰν μονοτονίαν, καὶ κατηγορεῖται, ὅτι συνέταξε τοὺς χορούς του (τοὺς τόσον ὡραίους εἰς ἡμᾶς) ἀπὸ τὰ δημώδη ᾄσματα (2). Ἔβλαψεν ὡσαύτως τὰ ποιήματά του εἰσάγων τὴν σκεπτικὴν φιλοσοφίαν, τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν, καὶ σκηνὰς τακτικῆς συνηγορίας ὡς ἐν δικαστηρίῳ. Πολλὰ ὅμως τῶν δραμάτων του εἶναι ὡραιότατα· ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰσθητικὴ τάττει τὰ καλήτερα ἐξ αὐτῶν πολὺ κατώτερον τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους.

---

(1) Διόδωρ. ιέ 44. Νέπως εἰς Ἰφικράτην ά. Κατ' ἀμφοτέρους τούτους τοὺς συγγραφεῖς ὁ Ἰφικράτης μετέβαλε τοὺς ὁπλίτας εἰς πελταστάς· ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν εἶχον ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ πράγματος.

(2) Ἀριστοφάνης εἰς Βατραχ. 1301.

Ἡ ἀρχαία κωμῳδία ἦτον ἰδιότροπος· κατὰ τὸν τύπον ὡμοίαζε τὴν τραγῳδίαν, καὶ εἰσῆγε καὶ αὕτη πραγματικοὺς χαρακτῆρας εἰς τὴν σκηνήν· ἀλλ' οἱ χαρακτῆρες τῆς κωμῳδίας ἦσαν ζῶντα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἐσατυρίζοντο πικρῶς διὰ τὰ δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ ἐλαττώματα καὶ διὰ τὰς ματαιότητάς των. Τὸ δράμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο, κατά τινα τρόπον, ὅ,τι ὁ δημόσιος τύπος εἰς ἡμᾶς, δηλαδὴ τὸ ὄργανον τῶν πολιτικῶν φατριῶν. Πρὸς τιμὴν δὲ τῆς κωμικῆς μούσης, αὕτη φαίνεται, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνηγόρει ὑπὲρ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὠφελίμου εἰς τὴν πολιτείαν. Οἱ δ' ἐξοχώτατοι συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ἦσαν ὁ Εὔπολις, ὁ Κρατῖνος καὶ ὁ Ἀριστοφάνης.

Ἡ εὐγλωττία κατέστη ἤδη τέχνη, διδασκομένη ἐπὶ μισθῷ ἀπὸ τὸν Γοργίαν τὸν Πρωταγόραν, καὶ τοὺς ἄλλους σοφιστάς, ὡς ὠνομάζοντο. Καθόσον δ' οἱ χαρακτῆρες τοῦ πολίτου καὶ στρατιώτου ἐχωρίζοντο, κατὰ τοσοῦτον διεκρίνετο καὶ ὁ πολιτικὸς ῥήτωρ ἀπὸ τὸν στρατηγόν. Ἐνησχολοῦντο δ' ὡσαύτως εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχομεν σύγχρονον ἱστορίαν περὶ ὅλης ταύτης τῆς περιόδου.

Ἡ φιλοσοφία, ἔχουσα κατὰ τὸ πλεῖστον σκεπτικὸν χαρακτῆρα, προσείλκυε πολλοὺς μύστας, καθόσον ἠλαττοῦτο τὸ πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν σέβας. Ἀλλ' οἱ σοφισταὶ ἐδαπάνων τὰς ἐνεργείας της εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας, ἢ εἰς τὴν λεπτολογίαν τῆς διαλεκτικῆς. Ὁ ἔνδοξος Σωκράτης ὅμως ἐπαρουσιάσθη ὡς ἄσπονδος ἐχθρὸς αὐτῶν, καὶ ἐπολέμει αὐτοὺς θριαμβευτικῶς μὲ τὰ ἴδια αὐτῶν ὅπλα. Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ χρέη του ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας του. δὲν ἐδίδασκεν εἰς σχολεῖον, οὐδ' ἐπὶ μισθῷ, ἡ δὲ συνομιλία του (διότι δὲν παρέδιδε μαθήματα), ἦτον ἐλευθέρα πρὸς πάντας. Ὁ βίος του ἐκόσμει τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, διάγοντος εἰς ἔντιμον πενίαν· ἀλλ' ὁ φίλος τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς,

καὶ ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς εἰρωνείας, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχῃ πολυαρίθμους ἐχθροὺς εἰς Ἀθήνας. Ἐκατηγορήθη λοιπὸν δημοσίως (Ὀλυμπ. 95, 2) ἀπὸ τὸν Ἄνυτον, Μέλιτον καὶ Λύκωνα ὡς ἀσεβὴς καὶ διαφθορεὺς τῶν νέων, καὶ δικασθεὶς ἀπὸ δικαστήριον ἀμαθές, εὔπιστον καὶ προληπτικὸν κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Καὶ οἱ μὲν φίλοι του ἐπρότειναν εἰς αὐτὸν μέσα φυγῆς, οὗτος δὲ τ' ἀπέῤῥιψε. Ὅθεν τὴν προσδιωρισμένην ἡμέραν ἐδέχθη τοὺς φίλους του καὶ συνωμίλησε γαληνιαίως καὶ εὐθύμως μὲ αὐτούς, καὶ ἔπειτα πιὼν τὸ κώνειον ἀπέθανεν εἰς τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας του (1). Ὁ λαὸς ὅμως μετεμελήθη ταχέως μέν, ἀλλ' ἀνωφελῶς, καὶ ἐξιλέωσεν αὐτὸν τιμωρήσας τοὺς αἰτίους τοῦ θανάτου του.

---

(1) Εἶναι περίεργος σύμπτωσις, ὅτι ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ Ἀριστείδης, ἴδε σελ. 198, καὶ ὁ Πλάτων τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ Περικλῆς, ἴδε σελ. 260.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ·

ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

Ὀλυμπ. 105, 2—158, 3. Π. Χ. 359—140.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ (1).

Βασίλειον τῆς Μακεδονίας. — Φίλιππος ὁ Μακεδών. — Συμμαχικὸς πόλεμος. — Φωκικὸς ἢ Ἱερὸς πόλεμος. — Πρόοδος τοῦ Φιλίππου. — Ἱερὸς πόλεμος. — Πόλεμος ἐν Πελοποννήσῳ. — Ὀλυνθιακὸς πόλεμος.

Ὀλυμπ. 105, 2—108, 2. *Π. Χ.* 359—347.

Ὀνομαζομεν τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μοναρχικὴν (2), ὄχι διότι ἡ μοναρχικὴ κυβέρνησις ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διότι, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἡ ἐπενεργοῦσα καὶ καθοδηγοῦσα εἰς τα πράγματα αὐτῆς ἐξουσία ἦτον ἐν γένει μοναρχική. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν περίοδον ἡ μὲν ἀριστοκρατία ἐγγίζει εἰς τὸ τέλος της· ἡ δημοκρατία μετ᾽ ὀλίγους ἀγῶνας ἀποβαίνει ἀνίκανος· ἡ δ᾽ Ἑλλὰς

---

(1) Οἱ κυριώτεροι συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἠρανίσθημεν τὸ παρὸν καὶ τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον, εἶναι ὁ Διόδωρος, ις΄. (ὅστις ἀντέγραψε τὸν Θεόπομπον), ὁ Πλούταρχος εἰς Δημοσθένη καὶ Φωκίωνα, ὁ Ἰουστῖνος, καὶ οἱ ῥήτορες Δημοσθένης καὶ Αἰσχίνης.

(2) Συνήθως ὀνομάζεται Μακεδονικὴ περίοδος.

τέλος ἀπώλεσε τὴν αὐτονομίαν, τῆς ὁποίας δὲν ἦτο πλέον ἀξία· τὸ ἔργον μας λοιπὸν εἶναι ἤδη νὰ ἱστορήσωμεν τὴν παρακμὴν τῆς Ἑλλάδος.

Ἑκάστη πολιτεία τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν περιχώρων της παρεστάθη ἅπαξ, ὡς παρετηρήσαμεν, ἀξιόλογον πρόσωπον εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνήν. Ἤδη δ' ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἡ Μακεδονία.

Ἡ χώρα αὕτη κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλίας, ἂν καὶ κατῳκεῖτο ἀπὸ λαὸν συγγενῆ τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἐθεωρεῖτο ποτὲ ὡς ἀποτελοῦσα μέρος τῆς Ἑλλαδος. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διϊσχυρίζοντο, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοὺς ἐν Ἄργει Τημενίδας, ἢ Ἡρακλείδας, καὶ ὡς τοιοῦτοι εἰσήγοντο διὰ ν' ἀγωνίζωνται εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπεκλείοντο ὅλοι οἱ μὴ Ἕλληνες. Ἡ δὲ Μακεδονία ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ συνταγματικὴ μοναρχία· διότι ὁ θρόνος μὲν ἦτο διαδοχικὸς εἰς μίαν οἰκογένειαν, ὁ βασιλεὺς ὅμως δὲν ἦτον αὐθαίρετος· οὗτος ἐκυβέρνα κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα ὢν δ' εἰρηνοποιὸς δικαστής, καὶ στρατηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου, ὡμοίαζε κατὰ πολὺ τοὺς μονάρχας τοῦ Ἡρωϊκοῦ αἰῶνος· καὶ τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπικρατήσει ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς παρακειμένας χώρας, καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ὅμηρον, φαίνεται, ὅτι διετηρήθη, ἂν καὶ κατά τι ἠλλοιωμένον καὶ μετεῤῥυθμισμένον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἤπειρον.

Περὶ Μακεδονίας γίνεται λόγος πρώτην ἤδη φορὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περσικοῦ πολέμου, ὅτε εὑρίσκομεν τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς συνδεδεμένους διὰ δημοσίας φιλίας μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Εἶναι δὲ πιθανόν, ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Ἀθηνῶν συγκοινωνία ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ χρόνου· διότι ἡ ναυπηγήσιμος ξυλεία, ἐμπόρευμα ἀδιάσπαστον ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, μὴ ἔχοντας ἰδίαν ξυλείαν, παρήγετο ἀφθόνως ἐν Μα-

κεδονίᾳ, ὅθεν ἐλάμβανον αὐτὴν ἀδιακόπως, μέχρι τῆς περιόδου, περὶ ἧς γράφομεν. Καὶ ὁ μὲν Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἐσχέτισε τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Σπάρτης, μεταξὺ δὲ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ὑπῆρχε πάντοτε μεγάλη συγκοινωνία ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως. Ἐθεωρεῖτο ὅμως πάντοτε ὡς δύναμις ἀσήμαντος. Οἱ δὲ λαοὶ αὐτῆς ὠνομάζοντο Βάρβαροι, καὶ περὶ τῆς φιλίας ἢ ἔχθρας αὐτῆς ὀλίγον ἐφρόντιζον αἱ ἀγέρωχοι πολιτεῖαι.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου (Ὀλυμπ. 95, 2), ἱκανοῦ καὶ πεφωτισμένου ἡγεμόνος, ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου διεφιλονεικεῖτο, καὶ ὁ περὶ τούτου ἐμφύλιος πόλεμος ἐτελείωσεν ὑπὲρ τοῦ Ἀμύντου, τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως· ὁ δ' Ἀμύντας ἀποθανὼν (Ὀλυμπ. 102, 3) εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν, ἀφῆκε τρεῖς υἱοὺς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅςτις τὸν διεδέχθη, τὸν Περδίκκαν καὶ τὸν Φίλιππον, ὄντας ἀμφοτέρους παῖδας. Δολοφονηθέντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν, ἐπαρουσιάσθησαν δύο ἀντίζηλοι τοῦ θρόνου· ἡ δὲ βασιλομήτωρ Εὐρυδίκη ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Ἰφικράτους, ὄντος τότε μὲ στόλον εἰς τὸ παράλιον τῆς Θρᾴκης, καὶ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς του ὁ Περδίκκας ἀνέβη ἡσύχως εἰς τὸν θρόνον (1). Ἕνεκα δὲ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, ἡ ἀντιβασιλεία ἀνετέθη εἰς τὸν Πτολεμαῖον (2), καταγόμενον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀντιβασιλείας ἦλθεν ὁ Πελοπίδας εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς πρέσβυς παρὰ τῶν Θηβῶν, καὶ ἔπεισε τὴν κυβέρνησιν νὰ νὰ προτιμήσῃ τὴν Θηβαϊκὴν ἀντὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.

---

(1) Αἰσχίνης περὶ Παραπρεσβείας 31, 30 καὶ ἐφεξῆς. Νέπως εἰς Ἰφικράτην 3.

(2) Οὗτος ὀνομάζεται Πτολεμαῖος ὁ Ἀλωρίτης ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεως Ἀλώρου. Σ. Μ.

Ἡ Μακεδονικὴ κυβέρνησις ἔστειλεν ὡς ὁμήρους ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ σκοπῷ ἐκπαιδεύσεως, τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φίλιππον, καί τινας νέους ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων οἰκογενειῶν, διὰ νὰ διαμένωσιν εἰς Θήβας. Ὁ δὲ Φίλιππος ἀνετέθη ἐκεῖ εἰς τὸν Παμμένην, καὶ φαίνεται, ὅτι οὗτος ἐφρόντισε μεγάλως περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ πνεύματός του (1).

Μετὰ ὀλιγοχρόνιον βασιλείαν, ὁ Περδίκκας ἐφονεύθη ὑπερασπιζόμενος τὸ βασίλειόν του κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν (Ὀλυμπ. 105, 2). Ἄμεσος δὲ διάδοχος αὐτοῦ ἦτον ὁ ἀδελφός του Φίλιππος, ἄγων ἤδη τὸ 23 ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον εἶχε διορισθῆ διοικητὴς ἐπαρχίας τινός, τὴν ὁποίαν ὁ ἀδελφός του, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Μακεδόνων βασιλέων, εἶχε δώσει εἰς αὐτὸν ὡς κλῆρον. Ἀλλ' ἡ ἐπαρχία αὕτη καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἦτον ἀνεπίφθονος. Οἱ Ἰλλυριοὶ τότε ἐξέτεινον τὰς ἐπιδρομάς των καθ' ὅλην τὴν χώραν, οἱ Παίονες εἶχον εἰσβάλει εἰς αὐτὴν πρὸς ἄρκτον· οἱ δὲ δύο πρῶτοι ἀνταγωνισταὶ τοῦ θρόνου Ἀργαῖος καὶ Παυσανίας ἐνεφανίσθησαν ἐκ νέου, ὁ μὲν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων βοηθούμενος, ὁ δ' ἕτερος ὑπὸ τοῦ Κότυος, βασιλέως τῆς Θράκης.

Τετρακισχίλιοι δὲ περίπου Μακεδόνες εἶχον φονευθῆ μετὰ τοῦ βασιλέως των, καὶ ὁ λαὸς ἐν γένει ἦτον εἰς ἀθυμίαν· ἀλλ' ὁ Φίλιππος διὰ τῆς εὐγλωττίας του ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἀναψυχήν, καὶ διὰ τῶν προτερημάτων του ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς θάῤῥος. Οἱ δ' Ἰλλυριοί, ὡς βάρβαροι ἐν γένει, ἔσπευσαν εἰς τὴν πατρίδα των διὰ ν' ἀσφαλίσουν τὰ λάφυρά των· διὰ δώρων δὲ καὶ ὑποσχέσεων, τὰς ὁποίας καταλλήλως μετεχειρίσθη, ἐδελέασε τοὺς Παίονας ἀρχηγοὺς ν' ἀπέχουν

(1) Πλούταρχ. εἰς Πελοπίδαν 26.

ἀπὸ ἐχθροπραξίας· διὰ παρομοίων δὲ μέσων ὑπεχρέωσε τὸν Κότυν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Παυσανίαν· ἔμενε λοιπὸν μόνον ὁ Ἀργαῖος, εἰς βοήθειαν τοῦ ὁποίου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στείλει τὸν Μαντίαν, ἕνα τῶν στρατηγῶντων, μὲ στόλον καὶ τρεῖς χιλιάδας ὁπλίτας.

Ἐλθὼν δ' ὁ Μαντίας εἰς Μεθώνην, λιμένα τῆς Πιερίας, ὑποτελοῦς τῶν 'Αθηνῶν, ἀπεβίβασε τὰ ςρατεύματά του. Ὁ δ' 'Αργαῖος ὁδηγῶν ταῦτα καί τινα ἰδικάτου στρατεύματα, ἐκίνησεν εἰς τὰς Αἰγὰς, ἢ Ἔδεσσαν, τὴν προτέραν μητρόπολιν τῆς Μακεδονίας, ἀπέχουσαν 240 στάδια περίπου. 'Αφοῦ δ' εἰς μάτην ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τὸν λαὸν νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπανήρχετο μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς Μεθώνην, ὅτε συναντηθεὶς προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, καὶ ἐνικήθη ἀπωλέσας πολλοὺς στρατιώτας καὶ, κατά τινας ἱστορικοὺς, ἐφονεύθη καὶ αὐτός. Οἱ δ' ἐπιζήσαντες ἀπεχώρησαν εἰς λόφον τινὰ, ὅπου παρεδόθησαν. Ὁ δὲ νικητὴς προσεφέρθη πολὺ εὐμενῶς πρὸς τοὺς 'Αθηναίους, οἵτινες ἦσαν μεταξὺ αὐτῶν, διότι ὅλη ἡ περιουσία των συναθροισθεῖσα ἀπεδόθη εἰς αὐτοὺς, καὶ προσέτι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι. Ἔστειλε δὲ πρέσβεις εἰς 'Αθήνας διὰ νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης· καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζεν, ὅτι κυρία αἰτία τῆς ἔχθρας ὑπῆρξεν ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν λαὸν τῆς 'Αμφιπόλεως ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του βοήθεια, ἐκήρυξε τὴν πόλιν ταύτην ἐλευθέραν καὶ ἐξήγαγε καὶ τὴν Μακεδονικὴν φρουράν. Ὁ 'Αθηναϊκὸς λοιπὸν λαὸς ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὰς προτάσεις του, καὶ οὕτως ἔγεινεν ἡ εἰρήνη (1).

Κατ' εὐτυχίαν δὲ τοῦ Φιλίππου, Ἄγις ὁ βασιλεὺς τῶν Παιόνων ἀπέθανε κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον· εἶναι δὲ πιθανὸν,

(1) Διόδ. ιϛ'. 3, 4. Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. 660.

ὅτι προέκυψεν ἐντεῦθεν ταραχή τις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὠφελήθη· διότι εἰσβαλὼν εἰς τὴν Παιονίαν μὲ τὸ ςράτευμά του ἐνίκησε τὴν ἀντιπαραταχθεῖσαν εἰς αὐτὸν δύναμιν, καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν ὡς ἐπαρχίαν εἰς τὸ βασίλειόν του. Ἤδη δὲ κατέστη ἀρκετὰ ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν· καὶ ἀφοῦ συνεκρότησε συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν Μακεδονικὴν συνήθειαν, καὶ ἔλαβε τὴν συγκατάθεσίν του, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἔχων στράτευμα 10,000 πεζῶν καὶ 600 ἱππέων. Ὁ δ' Ἰλλυριὸς ἀρχηγὸς Βάρδυλις, ὅςις ἦτον ἤδη ἐννενηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἔςειλε προτείνων εἰρήνην, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ διατηρήσῃ ἕκαστος ὅ,τι εἶχεν· ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἐπέμενεν εἰς τὸ ν' ἀποδώσουν οἱ Ἰλλυριοὶ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἐν Μακεδονίᾳ. Οὗτοι ὅμως δὲν ἐδέχθησαν τὰς συνθήκας ταύτας. Ἐντεῦθεν ὁ Βάρδυλις ἀπήντησε τοὺς Μακεδόνας μὲ στράτευμα περίπου ἰσοδύναμον· αἱματώδης λοιπὸν μάχη συνεκροτήθη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς τακτικῆς του ἐνίκησε τελείαν νίκην. Οἱ δ' Ἰλλυριοὶ ἔφυγον, ἀφοῦ ἀπώλεσαν τὸν γέροντα ἀρχηγόν των καὶ 7,000 στρατιώτας. Ἔπειτα ὁ Φίλιππος συνωμολόγησεν εἰρήνην μετ' αὐτῶν, ἀφοῦ παρέδωκαν τὰς Μακεδονικὰς πόλεις· ἕνεκα δὲ τῆς παραδόσεως ταύτης ἡ ἐπικράτεια τοῦ Φιλίππου ἐξετάθη ἤδη κατὰ δυσμὰς μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης, καὶ οὕτως ὑπερέβη ἴσως κατὰ τὸ μέγεθος τὴν ἐπικράτειαν τῶν προκατόχων του.

Διὰ τῶν νικῶν τούτων ὁ Φίλιππος κατέστη περίβλεπτος εἰς τοὺς πολεμικοὺς ὑπηκόους του, καὶ ἤδη (Ὀλυμπ. 105, 3) πείσας τοὺς εὐπίστους Ἀθηναίους, ὅτι ἀφοῦ ὑποτάξῃ τὴν Ἀμφίπολιν, θέλει τὴν δώσει εἰς αὐτοὺς ἀντὶ τῆς Πύδνης (1), ἐκίνησε κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως, εἰς τὴν

(1) Δημοσθένης κατὰ Ἀριστοκρ. 659.

ὁποίαν ὑπῆρχε ἀφωσιωμένη Μακεδονικὴ φατρία. Οἱ δὲ Ὀλύνθιοι καὶ ἡ ἐν Ἀμφιπόλει Ἀθηναϊκὴ φατρία ἔστειλαν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας περὶ βοηθείας· ἀλλὰ τόσον πεπεισμένος ἦτον ὁ λαός, ὅτι ὁ Φίλιππος θέλει δώσει εἰς αὐτοὺς τὴν πόλιν, ὥστε οὐδεμίαν προσοχὴν ἠθέλησαν νὰ δώσουν εἰς τοὺς πρέσβεις. Ὁ δὲ Φίλιππος προσέβαλλε διὰ μηχανῶν τὰ τείχη, ἕως ὅτου κατέβαλε μέρος αὐτῶν· ἡ πόλις τότε παρεδόθη, καὶ τοὺς μὲν ἀρχηγοὺς τῆς ἐναντίας φατρίας ἐξώρισε, πρὸς δὲ τοὺς λοιποὺς κατοίκους προσεφέρθη μὲ μεγάλην εὐμένειαν, κατὰ τὴν φιλάνθρωπον καὶ πολιτικὴν γραμμήν, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐνεχάραξεν εἰς ἑαυτὸν προσπαθῶν ν' αὐξήσῃ τὸ βασίλειόν του· Ἔπειτα δ' ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Πύδνης, ἥτις ἤνοιξεν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας, ἅμα ἔφθασεν ἔμπροσθεν αὐτῆς.

Ἡ δὲ μεγάλη ἐπιθυμία τοῦ Φιλίππου ἦτο ν' ἀποδιώξῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸ ἀρκτικὸν παράλιον τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ὁ Κόνων εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν ἡγεμονίαν των. Πρὸς τοῦτον λοιπὸν τὸν σκοπὸν(Ὀλυμπ. 105, 4),συνωμολόγησε συμμαχίαν μετὰ τῶν Ὀλυνθίων, εἰς τοὺς ὁποίους παρήτησε τὴν Ἀνθεμοῦντα, ἥτις εἶχε γείνει μέλος τῆς συμμαχίας των. Ἔπειτα δ' ἐπολιόρκησε τὴν Ποτίδαιαν μετὰ τῶν Ὀλυνθίων, καὶ μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Οἱ δ' ἐκεῖ Ἀθηναῖοι ἀπελύθησαν ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Ὀλυνθίους. Μόνη δ' ἡ Μεθώνη ἔμενεν ἤδη εἰς τοὺς Ἀθηναίους κατὰ ταῦτα τὰ μέρη. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἀπεζημιώθησαν ὁπωσοῦν τότε διὰ τὰς ζημίας των, ἀνακτήσαντες τὴν Χερσόνησον, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφαρπάσει ἀπὸ αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῆς Θράκης Κότυς. Φονευθέντος δὲ τοῦ βαρβάρου τούτου ἀπὸ δύο νέους ὀνομαζομένους Πείθωνα καὶ Ἡρακλείδην, πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ θανάτου τοῦ

πατρός των (1), άντεποιεῖτο τὴν ἐπικράτειάν του ὁ υἱός του Κερσοβλέπτης καὶ δύο ἄνακτες ὀνομαζόμενοι Ἀμάδοκος καὶ Βερισάδης, οἵτινες ἦσαν πιθανῶς καὶ αὐτοὶ υἱοί του ἐξ ἄλλης μητρός. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν διαμφισβήτησιν ταύτην, ἐκυρίευσαν τὴν Χερσόνησον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔστειλαν πολλοὺς ἀποίκους (2).

Τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ Φιλίππου ἐβοηθοῦντο πάντοτε ἀπὸ τὴν τύχην. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατεφρόνουν πάντοτε τοὺς Μακεδόνας, καὶ ἡ Περσία ἦτον εἰσέτι ἡ μόνη δύναμις, τὴν ὁποίαν ὁπωσοῦν ἐφοβοῦντο. Δὲν ἦτο λοιπὸν πιθανὸν νὰ θεωροῦν ποτὲ μετὰ φόβου τὴν πρόοδον τοῦ Φιλίππου, καὶ κατ' εὐτυχίαν αὐτοῦ, ἤδη εἶχον ἀνὰ χεῖρας ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα παρέσχον εἰς αὐτοὺς ἱκανὴν ἐνασχόλησιν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὁ Φίλιππος προσέβαλλε τὴν Ἀμφίπολιν, οἱ Θηβαῖοι ἔστειλαν στράτευμα εἰς τὴν Εὔβοιαν διὰ νὰ βοηθήσῃ φατρίαν τινὰ ἐκεῖ κατὰ τῶν τυράννων τῆς Ἐρετρίας καὶ Χαλκίδος. Οὗτοι δὲ προσέφυγον εἰς Ἀθήνας ζητοῦντες βοήθειαν· τόσον δ' ἐφοβοῦντο μήπως ἀπωλέσουν τὴν νῆσον ταύτην, ὥστε, κατὰ παρακίνησιν τοῦ Τιμοθέου, ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἡτοίμασαν ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, καὶ ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἐνίκησαν τοὺς Θηβαίους, καὶ ἀπέπεμψαν αὐτοὺς ὑποσπόνδους. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ῥήτορες ἀναφέρουν ὑπερηφάνως, ὅτι αἱ Ἀθῆναι δὲν ἐζήτησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν νίκην ταύτην, καὶ ὅτι οἱ Εὐβοεῖς ἔμειναν, ὡς καὶ πρότερον, αὐτόνομοι.

Μετ' ὀλίγον δ' ἐξεῤῥάγη μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των πόλεμος, διαρκέσας τρία ἔτη. Διότι οἱ Ἀ-

(1) Ἀριστοτέλ. Πολιτ. έ. 8.

(2) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. ὡς ἀνωτέρω.

θηναῖοι δὲν μετεχειρίζοντο τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἡγεμονίαν των μεθ' ὅλης τῆς φρονήσεως καὶ μετριοφροσύνης, τὴν ὁποίαν ἡ μεταβολὴ τῶν καιρῶν ἀπήτει, καὶ ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῶν προσόδων των καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἐπράττοντο πολλαὶ καταδυναστεῖαι καὶ ἁρπαγαί. Μαύσωλος δ' ὁ τῆς Καρίας βασιλεύς, ὅστις ἐθήρευεν ἤδη ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων πολιτειῶν, ὠφελήθη ἀπὸ τὴν αὐξάνουσαν δυσαρέσκειαν μεταξὺ τῶν συμμάχων, καὶ οὕτως ἠδυνήθη νὰ συστήσῃ συμμαχίαν τῶν ἰσχυροτάτων ἐξ αὐτῶν, ὡς τῆς Ρόδου, Κῶ, Χίου καὶ Βυζαντίου, διὰ ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὰς ἀδίκους ἀπαιτήσεις τῶν Ἀθηναίων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐδήλωσαν, ὅτι οὗτοι ἤθελον ὑπερασπίζεσθαι τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐμπόριον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤθελον πληρόνει εἰς αὐτοὺς φόρον.

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ὑπεβάλλοντο ἡσύχως εἰς τὴν στέρησίν τινος τῶν πραγματικῶν ἢ καὶ φανταστικῶν δικαιωμάτων των. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξαν ἀμέσως πόλεμον, καὶ μετὰ πολλὴν ἀργοπορίαν, στόλος, στρατηγούμενος ὑπὸ τοῦ Χάρητος, μετὰ τοῦ ὁποίου συναπεστάλη ὁ Χαβρίας, εἴτε ὡς συστράτηγος, εἴτε ὡς τριήραρχος, ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον, ὅπου εἶχεν ἤδη συναθροισθῆ ἰσχυρὸς στόλος τῶν συμμάχων. Ἡ πόλις λοιπὸν ἐπολιορκήθη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Καὶ ὁ μὲν Χάρης ἦτο στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς, ὁ δὲ Χαβρίας ὡδήγησε τὸν στόλον εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐκροτήθη πεισματώδης μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Χαβρίας ἐφονεύθη, ὁ δὲ στόλος ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ, ὑποστὰς ζημίαν τινά. Παρῄτησαν λοιπὸν τὴν πολιορκίαν τῆς Χίου, καὶ τίποτε ἀξιόλογον δὲν ἐπεχείρησαν κατὰ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ ἔτους.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 106, 1) οἱ σύμμαχοι ἐξέπλευσαν μὲ στόλον 100 πλοίων· καὶ ἐπειδὴ ὁ στόλος τοῦ Χάρητος, συγκείμενος ἀπὸ 60 μόνον πλοῖα, δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀντικρούσῃ, ἐλεηλάτησαν τὰς νήσους Λῆμνον καὶ Ἴμβρον, καὶ ἔπειτα ἐπιπλεύσαντες κατὰ τῆς Σάμου, ἔφθειραν τὴν χώραν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. Οἱ δ'Ἀθηναῖοι, βλέποντες τὴν Σάμον κινδυνεύουσαν, ἀπέστειλαν ἕτερον στόλον 60 πλοίων, στρατηγούμενον ἀπὸ τὸν Τιμόθεον, τὸν Ἰφικράτην καὶ τὸν Μενεσθέα (υἱὸν μὲν τοῦ Ἰφικράτους, γαμβρὸν δὲ τοῦ Τιμοθέου)διὰ νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν στόλον τοῦ Χάρητος (1). Ἀλλ'οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοί, ἀντὶ ν'ἀπέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῆς Σάμου,ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὀρθῶς κρίνοντες, ὅτι οἱ σύμμαχοι, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ κυριεύσουν τὴν Σάμον, δὲν ἤθελον ῥιψοκινδυνεύσει ν' ἀπωλέσουν τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐφυλάττετο ἤδη ἀπὸ ἀνάλογον δύναμιν. Ἐπομένως, ἀφοῦ ἔμαθον περὶ τοῦ μέρους, πρὸς ὃ ἔπλευσαν οἱ Ἀθηναῖοι, παρήτησαν τὴν Σάμον καὶ ἔσπευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου ἀπήντησαν τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον. Ἀλλ' ὁ ἄνεμος, ὅστις ἔπνεε τότε σφοδρὸς, ἦτον ἐναντίος εἰς τοὺς Ἀθηναίους· ὁ Χάρης ὅμως εἶχε γνώμην νὰ πολεμήσωσιν, ἀλλ' ὁ Ἰφικράτης καὶ ὁ Τιμόθεος δὲν ἠθέλησαν νὰ συγκατατεθῶσι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμία ναυμαχία ἐκροτήθη. Ὁ δὲ Χάρης ἔγραψεν εἰς Ἀθήνας κατηγορῶν τοὺς συνάρχοντάς του ὡς προδότας, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἀπελογήθησαν εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνώπιον τοῦ κυριάρχου λαοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἰφικράτης ἀπελύθη, ὁ δὲ Τιμόθεος κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ζημίαν 100 ταλάντων (2).

(1) Νέπως εἰς Τιμόθεον 3.

(2) Νέπως ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ· ὁ Ἰσοκράτης (εἰς τὸν περὶ Ἀντιδόσεως

Ὁ Χάρης ἀνέλαβε μὲν ἤδη τὴν στρατηγίαν ὅλου τοῦ στόλου (Ὀλυμπ. 106, 2), ἀλλὰ τὰ στρατεύματά του, μισθοφόρα ὄντα, δὲν ἤθελον νὰ ὑπηρετῶσι χωρὶς νὰ πληρόνωνται τακτικῶς, καὶ οὗτος δὲν εἶχε λάβει διόλου χρήματα ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τὰ διαλύσῃ ἢ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ σύνηθες ἔργον τοῦ λῃστεύειν καὶ λεηλατεῖν τοὺς συμμάχους. Ἀλλ' ὁ Ἀρτάβαζος, ὁ τῆς Βιθυνίας σατράπης, ὅστις ἦτο τότε ἀποστάτης, μαθὼν ὅτι μέγα σῶμα βασιλικῶν · στρατευμάτων ἤρχετο ἐναντίον του, ἔστειλε προσπαθῶν νὰ πείσῃ τὸ στράτευμα τοῦ Χάρητος νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του. Οὗτος δὲ, εἴτε βιαζόμενος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του, εἴτε νομίζων συμφέρον τῶν Ἀθηναίων τὸ νὰ διατηρῇ ἡνωμένον ὑπὲρ αὐτῶν τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύναντο ἢ δὲν ἤθελον νὰ πληρόνουν αὐτοὶ, ἐμισθώθη παρὰ τῷ σατράπῃ. Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν εὐχαριστήθησαν διὰ τὴν πρᾶξίν του ταύτην, ἀφοῦ δὲ μετ' ὀλίγον ἦλθον πρέσβεις τῆς Περσίας, παραπονούμενοι κατ' αὐτοῦ, καὶ προαναγγέλλοντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ὁ Φοινικικὸς στόλος ἤθελε διαταχθῇ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν στόλον τῶν συμμάχων, ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ τῶν συνεπειῶν. Διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχεν ἤδη ἐκτείνει μεγάλως τὴν ἐξουσίαν του, νέος πόλεμος ἦτον εἰς τὴν παραμονὴν τοῦ νὰ ἐκραγῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὁποίαν ἔκβασιν ἠδύναντο νὰ λάβουν τὰ πράγματα. Ὅθεν ἐστοχάσθησαν, ὅτι ἦτο φρόνιμον νὰ ἔχωσιν εἰρήνην κατὰ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ Αἰγαίου. Οἱ δὲ σύμμαχοι ἐπεθύμουν καὶ αὐτοὶ τὴν εἰρήνην· οἱ πρέσβεις

λόγον 75) λέγει, ὅτι ἦτον ἡ μεγίστη χρηματικὴ ζημία, τὴν ὁποίαν ποτὲ ἐπέβαλον.

των λοιπὸν ἦλθον εἰς Ἀθήνας· οἱ Ἀθηναῖοι παρήτησαν τὰς περὶ ἡγεμονίας ἀξιώσεις των, ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη, καὶ ὁ συμμαχικὸς ὀνομασθεὶς πόλεμος τοιοῦτον ἔλαβε τέλος (1).

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος μέχρι τῆς παρούσης περιόδου δὲν γίνεται μνεία εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Οἱ δ' ἀπεσταλμένοι τῶν διαφόρων πολιτειῶν ἐξηκολούθουν μὲν νὰ συνέρχωνται κατὰ τὰς ἐαρινὰς καὶ φθινοπωρινὰς ἰσημερίας ἑκάστου ἔτους, εἰς τὰς Πύλας καὶ εἰς τοὺς Δελφούς, καὶ νὰ ἐκδίδουν διατάξεις περὶ διατηρήσεως τοῦ ἱεροῦ, καὶ περὶ τῆς ἐν Δελφοῖς δημοσίας λατρείας· ἀλλ' ἕνεκα ἴσως τῆς ἰσοῤῥοπίας τῆς δυνάμεως μεταξὺ Λακεδαίμονος, Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, τῶν τριῶν μεγάλων πολιτειῶν τῆς Δωρικῆς, Ἰωνικῆς καὶ Αἰολικῆς φυλῆς, αἵτινες ἦσαν μέλη αὐτοῦ, δὲν εἶχον ἐνασχοληθῆ ποτὲ εἰς πολιτικοὺς σκοπούς. Ἤδη ὅμως, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν τεταπεινωμένοι, οἱ Θηβαῖοι ἐνόμισαν κατάλληλον τὸν καιρόν, ἐπειδὴ ἦσαν βέβαιοι περὶ τῶν Θεσσαλικῶν ψήφων, νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ συνέδριον τοῦτο ὡς ὄργανον ἐκδικήσεως. Στερούμενοι λοιπὸν τῆς φρονήσεως τοῦ Ἐπαμινώνδου, ἧναψαν φλόγα, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πόλις των καὶ ἡ αὐτονομία των ἔμελλον ἐπὶ τέλους νὰ καταφλεχθῶσι (2).

Μὴ ἀρκούμενοι δ' εἰς τὴν μεγάλην ἐκδίκησιν, τὴν ὁποίαν εἶχον λάβει διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας, ἐκατηγόρησαν τοὺς Λακεδαιμονίους ἐνώπιον τῶν Ἀμφικτυόνων διὰ τὸ ἔγκλημα τοῦτο, καὶ διὰ τὴν καταστρο-

(1) Διόδ. ιϛ', 7, 21, 22.

(2) Τὰ καθέκαστα τοῦ πολέμου τούτου περιέχονται μόνον εἰς τὸν Διόδωρον.

φήν τινων Βοιωτικῶν πόλεων. Οἱ δ' Ἀμφικτύονες κατεδίκασαν αὐτοὺς εἰς ζημίαν 500 ταλάντων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠμέλησαν νὰ τὴν πληρώσωσιν, ἐδιπλασιάσθη, κατὰ τὸν Ἀμφικτυονικὸν νόμον. Ἡ ποσότης ὅμως αὕτη ἔμενεν ἔτι ἀπλήρωτος, διότι οἱ Ἀμφικτύονες δὲν εἶχον μέσον τοῦ νὰ ἐκτελέσουν τὸ ψήφισμά των. Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν ἔλαβον μόνον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ὑβρίσουν τοὺς ἀγερώχους Σπαρτιάτας.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι εἶχον παλαιὸν πάθος καὶ κατὰ τῶν Φωκέων, καὶ ἐν γένει διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτούς· διότι εἶχον ἀρνηθῆ νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν τελευταίαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν, καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἦτο πιθανὸν νὰ καταστήσῃ τοὺς Θηβαίους κυρίους τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ καὶ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ. Εἰς ταύτας δὲ τὰς δημοσίας ἀφορμὰς τῆς ἔχθρας προσετέθη, ὡς λέγεται, καὶ ἰδιαιτέρα τις ἀφορμή, ὡς συμβαίνει πολλάκις. Εἰς τὴν Φωκίδα ὑπῆρχεν ἐπίκληρός τις κόρη, ἥτις ἐζητεῖτο εἰς γάμον ὑπό τινος Θηβαίου, καὶ ὑπό τινος Φωκέως· καὶ οὗτος μὲν ἐπέτυχεν, ἐκεῖνος δ' ἀποτυχών, ἐζήτησε ν' ἀνάψῃ πόλεμον. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι αἰτία τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ἁρπαγὴ Θηβαίας τινὸς γυναικὸς ὑπό τινος Φωκέως (1).

Ἡ δὲ γενομένη κατὰ τῶν Φωκέων κατηγορία ἦτον, ὅτι ἐκαλλιέργησαν τὰς γαίας τῶν Κιῤῥαίων (2), τὰς ἀφιερωμένας εἰς τὸν θεόν. Οἱ δὲ πειθήνιοι Ἀμφικτύονες ἐζημίωσαν αὐτοὺς μὲ βαρεῖαν χρηματικὴν ποινήν· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὴν ἐπλήρωσαν, ὅλη ἡ Φωκὶς ἐκηρύχθη ἱερόσυλος. Εἰς δὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἥτις ἐνεχαράχθη ἐπὶ

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. έ, 3. Δοῦρις παρ' Ἀθηναίῳ ιγ'. § 560.

(2) Δηλ. τῶν Κρισσαίων· ἴδε ἀνωτέρω σελ. 83, 84.

στήλης ἐν Δελφοῖς, ἐμπεριείχοντο καὶ οἱ Σπαρτιᾶται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀμφικτύονες προσεκάλεσαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ψηφίσματός των, οἱ Φωκεῖς, γνωρίζοντες τὴν κατ' αὐτῶν ἔχθραν τῶν Θηβαίων, τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν λαῶν τοῦ ὄρους Οἴτης, ἐτρόμαξαν ὄχι ὀλίγον (Ὀλυμπ. 105, 4)· ἀλλ' ὁ Φιλόμηλος, εἷς τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ μὴ ὑποταχθῶσιν ἑκουσίως εἰς τὸ ἄδικον ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐστεροῦντο τὰς γαίας καὶ τὴν αὐτονομίαν των, ἀλλὰ νὰ καταλάβωσι τοὺς Δελφούς, οἵτινες δικαιωματικῶς, καὶ δυνάμει τῆς μαρτυρίας τοῦ Ὁμήρου (1), ἀνῆκον εἰς αὐτούς, καὶ νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Ἐγγυᾶτο δέ, ὅτι τέλος πάντων ἤθελον νικήσει, ἐὰν ἐξέλεγον αὐτὸν στρατηγόν.

Οἱ λόγοι τοῦ Φιλομήλου ἐτελεσφόρησαν, καὶ ἐπομένως ἐχειροτονήθη στρατηγὸς μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν (αὐτοκράτωρ). Ἀφήσας δ' ἔπειτα τοὺς ἀδελφούς του Ὀνόμαρχον καὶ Φάϋλον ν' ἄρχωσιν εἰς τὴν Φωκίδα, ἔδραμεν αὐτὸς εἰς Σπάρτην, ὅπου ἀνεκοίνωσεν ἰδιαιτέρως τὰ σχέδιά του εἰς τὸν βασιλέα Ἀρχίδαμον, δεικνύων εἰς αὐτόν, ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς Σπάρτης συνεταυτίζοντο μὲ τὰ τῆς Φωκίδος. Ὁ δ' Ἀρχίδαμος συνήνεσε μὲν εἰς ὅσα εἶπεν ὁ Φιλόμηλος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐνόμιζε φρόνιμον νὰ συμμαχήσουν φανερῶς οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τοὺς Φωκεῖς(2), ἠθέλησε μόνον νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς κρυφίως ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἔδωκε λοιπὸν εἰς αὐτὸν δέκα πέντε τάλαντα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Φιλόμηλος προσέθηκεν ἄλλα τόσα ἐξ ἰδίων του,

(1) Αὐτὰρ Φωκήων Σχέδιος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον,
Οἳ Κυπάρισσον ἔχον Πυθῶνά τε πετρήεσσαν.
Ἰλ. 517-519. Σ. Μ.

(2) Διότι ἐκατηγοροῦντο ὡς ἱερόσυλοι Σ. Μ.

καὶ μὲ τὴν ποσότητα ταύτην ἐμίσθωσε τρισχιλίους περίπου μισθοφόρους, τοὺς ὁποίους ὡδήγησε κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸν εἰς τοὺς Δελφούς, καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ τὸ ἱερόν. Καὶ οἱ μὲν Θρακίδαι (εἶδος Λευϊτῶν), οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν ν' ἀντισταθῶσι, κατεσφάγησαν, ἡ δὲ ἰδιοκτησία αὐτῶν ἐδημεύθη· ἀλλ' ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι ἔμειναν ἀβλαβεῖς. Οἱ δὲ Λοκροὶ Ὀζόλαι, οἵτινες κατῴκουν πλησίον, ἔσπευσαν μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ ἱεροῦ, ἀλλ' ἐτράπησαν ταχέως εἰς φυγήν. Ὁ Φιλόμηλος ἔπειτα ἐξήλειψε τὰ τῶν Ἀμφικτυόνων ψηφίσματα, καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν εἶχε κανένα ὁποιονδήποτε σκοπὸν τοῦ νὰ συλήσῃ τὸ ἱερόν· ἀλλ' ὁ μόνος του σκοπὸς ἦτο ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Φωκεῖς τὰ πρωτεῖα, τὰ ὁποῖα ἀδίκως εἶχον στερηθῆ. Ἀμέσως δ' ἐνησχολήθη εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῶν Δελφῶν, καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν μισθοφόρων του, τῶν ὁποίων τὴν μισθοδοσίαν ηὔξησεν. Ἐξελέξατο ὡσαύτως ἐκ τῶν Φωκέων τοὺς καταλληλοτάτους εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ συνεκρότησε στράτευμα 15,000 στρατιωτῶν. Μεθ' ὅλων δὲ ἢ μέρους τῶν δυνάμεων τούτων εἰσβαλὼν διέφθειρε τὴν Λοκρίδα. Ἀλλ' εἰς ἀκροβολισμόν τινα κατὰ τῶν Λοκρῶν, γενόμενον πιθανῶς εἰς τὰ στενὰ τῶν ὀρέων, ἀπώλεσεν 20 περίπου ἐκ τῶν στρατιωτῶν του, καὶ ὅτε ἔστειλε κήρυκα διὰ νὰ ζητήσῃ τοὺς νεκρούς, ἤκουσεν, ὅτι ἦτο νόμος τῆς Ἑλλάδος τὸ ν' ἀφίνουν ἀτάφους τοὺς νεκροὺς τῶν ἱεροσύλων. Ὀργισθεὶς δὲ διὰ τὴν αὐθάδη ταύτην ἀπάντησιν, προσέβαλε τοὺς Λοκρούς, ἐφόνευσέ τινας ἐξ αὐτῶν, καὶ οὕτω τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀνταλλάξωσι τοὺς νεκρούς.

Ἀφοῦ δ' ἐπέστρεψεν εἰς Δελφούς, νομίζων, ὅτι χρησμός τις ὑπὲρ αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ τὸν ὠφελήσῃ, ἐπέμενεν εἰς τὸ ν'

ἀναβῇ ἡ Πυθία ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τρίποδος, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ ἀπέφυγεν, ἀλλ' ἀφοῦ τὴν ἠπείλησεν, ἐφώναξεν, ὅτι οὗτος ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὅ,τι θέλῃ. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐφάνη εἰς αὐτὸν ἀποχρῶσα ἀπάντησις, τὸ ἔγραψε καὶ τὸ ἐδημοσίευσε διὰ νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τὸν λαόν. Ἔστειλε δὲ πρεσβείας εἰς τὰς Ἀθήνας, Σπάρτην, Θήβας καὶ ὅλας τὰς πρώτας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διαβεβαιῶν αὐτὰς, ὅτι δὲν εἶχε διόλου σκοπὸν νὰ συλήσῃ τὸ ἱερὸν, καὶ ὑποσχόμενος, ὅτι θέλει δώσει λόγον περὶ τῶν θησαυρῶν, ὡς καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ βάρους τῶν ἀφιερωμάτων εἰς πάντα, ὅστις ἤθελε τὸν ζητήσει. Παρεκάλει δ' ὅλους νὰ τὸν βοηθήσουν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ μὴ ἐνεργήσουν κατ' αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, καί τινες ἄλλοι ὀλίγοι ἐκηρύχθησαν φανεροὶ σύμμαχοι καὶ βοηθοὶ τῶν Φωκέων· οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ φίλοι των ἡτοιμάζοντο εἰς πόλεμον διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸν θεόν.

Ὁ Φιλόμηλος λοιπὸν, βλέπων ἀναπόφευκτον τὸν πόλεμον, ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον τοὺς μισθοφόρους του, καὶ ἀπὸ μὲν τὰ ἱερὰ χρήματα, ὡς λέγεται, ἀπεῖχε μέχρι τοῦδε· ὑπεχρέωσεν ὅμως τοὺς πλουσίους Δελφοὺς νὰ χορηγήσουν τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα εἰς πληρωμὴν τῶν στρατιωτῶν του. Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 106, 1) εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ὀζολίδα Λοκρίδα· οἱ δὲ Λοκροὶ ἐξῆλθον θαῤῥαλέως ἐναντίον του, ἀλλ' ἐνικήθησαν εἴς τινα τόπον ὀνομαζόμενον Φαιδριάδας Πέτρας· ἀπελπισθέντες δὲ τοῦ νὰ δυνηθοῦν πλέον ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς Φωκεῖς, ἔστειλαν εἰς τοὺς Βοιωτοὺς παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τε καὶ τοῦ θεοῦ. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἔστειλαν εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Ἀμφικτύονας, καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Φωκέων ὡς ἱεροσύλων (Ὀλυμπ. 106, 2).

Ἐνῷ δ' οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί των συνήθροιζον τὰ στρατεύματά των, ὁ Φιλόμηλος εἰσέβαλε πάλιν μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Λοκρίδα. Ἐλθόντος δὲ σώματός τινος Βοιωτῶν εἰς βοήθειαν τῶν Λοκρῶν, συνέβη ἀκροβολισμός τις τοῦ ἱππικοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Φωκεῖς ὑπερίσχυσαν καὶ μετ' ὀλίγον ἐνίκησαν 6,000 Θεσσαλοὺς, πορευομένους πρὸς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οἱ μὲν Βοιωτοὶ ἐξεστράτευσαν ἤδη μὲ 13,000 στρατιώτας· τὸ δὲ στράτευμα τοῦ Φιλομήλου ὑπερέβαινε κατά τι τὰς 10,000· προσέλαβε δὲ καὶ 1,500 Ἀχαιοὺς, ὥστε κατέστη ἀρκετὰ ἰσχυρὸς διὰ νὰ προκαλέσῃ αὐτοὺς εἰς μάχην· Οὐδεμία μάχη ὅμως εἶχε συγκροτηθῆ εἰσέτι· ἀλλ' οἱ Βοιωτοὶ αἰχμαλωτίσαντες κατὰ περίστασιν διαφόρους μισθοφόρους τῶν Φωκέων, ἐνῷ κατεγίνοντο συνάζοντες ἱπποφορβὴν, ἐθανάτωσαν αὐτοὺς δημοσίως ὡς συνενόχους ἱεροσυλίας. Ἡ δὲ πρᾶξις αὕτη παρώργισεν εἰς ἄκρον τοὺς λοιποὺς μισθοφόρους· διὰ τοῦτο ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Φιλόμηλον νὰ ἐκδικηθῶσι, καὶ, καταβαλόντες πᾶσαν προσπάθειαν, ἔλαβον πολλοὺς αἰχμαλώτους τοῦ ἐχθροῦ, τοὺς ὁποίους ὅλους ἐθανάτωσαν. Τὸ δὲ περιστατικὸν τοῦτο συνετέλεσεν, ὥστε τὸ ἐπικαλούμενον στράτευμα τοῦ θεοῦ νὰ μετριάσῃ τὴν ἀγέρωχον ἀπήνειάν του· Μετ' ὀλίγον δ' αἱ ἐμπροσθοφυλακαὶ τῶν δύο στρατευμάτων, ἐνῷ μετεστρατοπεδεύοντο, συνηντήθησαν κατὰ τύχην εἰς ἀνώμαλόν τινα καὶ δασώδη χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκροτήθη μάχη, καθ' ἣν οἱ Φωκεῖς, ὄντες πολὺ ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν, ἐνικήθησαν καὶ ἐφονεύθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν. Ὁ δὲ Φιλόμηλος μαχόμενος μετ' ἀπελπισίας, ἐπληγώθη πολλαχοῦ· τέλος δ' ἀναβὰς εἴς τινα κρημνὸν, καὶ μὴ ἔχων ἐλπίδα σωτηρίας, ἐπροτίμησε νὰ κρημνισθῇ παρὰ νὰ αἰχμαλωτισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀσπόνδους ἐχθρούς του.

Οἱ δὲ Βοιωτοὶ φαίνεται, ὅτι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των χωρὶς νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν νίκην των, ἕνεκεν ἴσως τοῦ προσεγγίζοντος χειμῶνος. Συνελθόντος δὲ γενικοῦ συμβουλίου τῶν Φωκέων καὶ τῶν συμμάχων των εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ πολέμου, τινὲς μὲν ἐκ τῶν παρόντων εἶχον γνώμην νὰ δοκιμάσουν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην· οἱ πλειότεροι ὅμως ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου. Ὁ Ὀνόμαρχος ἐχειροτονήθη ἑπομένως στρατηγὸς (Ὀλυμπ. 106, 3) ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του· ἀποφασίσαντες λοιπὸν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον μετὰ δραστηριότητος, προσέλαβον καὶ ἄλλους μισθοφόρους.

Εἶναι μὲν ἀμφίβολον, ἐὰν ὁ Φιλόμηλος εἶχε μεταχειρισθῆ μέρος ἐκ τῶν ἱερῶν θησαυρῶν ἢ ὄχι· βεβαιούμεθα ὅμως, ὅτι ὁ Ὀνόμαρχος δὲν ἐφάνη κατὰ τοῦτο εὐσυνείδητος, καὶ ὅτι μετεχειρίσθη τὸν ὀρείχαλκον καὶ σίδηρον τοῦ θεοῦ εἰς κατασκευὴν ὅπλων, καὶ ἔκοψε μεγάλην ποσότητα νομισμάτων ἐκ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ στρατεύματά του καὶ διὰ νὰ δωροδοκήσῃ τοὺς προεστῶτας τῶν διαφόρων πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀναλαβὼν δὲ τὸν πόλεμον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἐπικνημιδίαν Λοκρίδα, καὶ ἐκυρίευσε τὸ Θρόνιον, τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς· ὑπέταξε τὴν ἐν τῇ Ὀζολίδι Λοκρίδι Ἄμφισσαν, διέφθειρε τὰς γαίας καὶ τὰ χωρία τῆς Δωρίδος, καὶ ἔπειτα εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐκυρίευσε τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Χαιρώνειαν. Ἐνικήθη ὅμως ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Θηβαίους καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ.

Εἶναι δ' ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐνῷ οἱ Θηβαῖοι ἐπολέμουν τοιουτοτρόπως κατὰ τῶν Φωκέων, καὶ ἐστενοχωροῦντο μάλιστα ἀπὸ αὐτούς, ἀπέστειλαν στράτευμα εἰς τὴν Ἀσίαν. Διότι ὁ Ἀρτάβαζος, στερηθεὶς τὴν βοήθειαν τοῦ

Χάρητος καὶ τῶν στρατευμάτων του, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνακληθῆ, προσέφυγεν εἰς τοὺς Θηβαίους ζητῶν νὰ σταλῇ δύναμις εἰς αὐτὸν, ἐναντίον τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος. Εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ἤδη κατασταθῆ πολὺ κοινὸν τὸ νὰ μισθόνωνται οἱ Ἕλληνες παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς· καὶ πιθανὸν, ὅτι ὁ σατράπης εἶχε δώσει χρήματα ὅπου ἀνῆκεν· ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ σταλῇ ἀμέσως βοήθεια· καὶ ὁ Παμμένης, ὁ φίλος τοῦ Ἐπαμινώνδου, ὡδήγησε 5,000 στρατιώτας διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀσίαν. Κραταιωθεὶς οὕτως ὁ Ἀρτάβαζος, ἐνίκησε δύο μεγάλας νίκας κατὰ τῶν σατραπῶν, καὶ ἐντεῦθεν τὰ Βοιωτικὰ στρατεύματα καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην καὶ ὠφέλειαν.

Πρέπει ἤδη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν τολμηρὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Ἀφοῦ ὑπέταξε τὴν Ποτίδαιαν (Ὀλυμπ. 105, 4) ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς Θρᾴκην, ὅπου ἐκυρίευσε τὰ χρύσεια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ τὴν παρακειμένην πόλιν Κρηνίδας, ὠνόμασε τὴν πόλιν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Φιλίππους, καὶ κατῴκισεν αὐτὴν ἀπὸ Ἕλληνας ἐκ τῆς Πύδνης καὶ τῶν ἄλλων κατακτηθεισῶν πόλεων. Ἐφώρευε δὲ προσωπικῶς εἰς τὰ μεταλλεῖα, καὶ διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῆς μεταλλεύσεως κατώρθωσε νὰ παράγουν 1000 τάλαντα κατ' ἔτος, διὰ τῶν ὁποίων κοπτομένων εἰς Φιλιππείους (οὕτως ὀνομάζοντο τὰ χρυσᾶ του νομίσματα) προσελάμβανε μισθοφόρους καὶ ἐδωροδόκει τοὺς αἰσχροκερδεῖς ῥήτορας τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 106, 1) οἱ μὲν Ἰλλυριοὶ, Παίονες καὶ Θρᾷκες ἔλαβον συγχρόνως τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ Φίλιππος ἔστειλε μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, στρατηγουμένου ὑπὸ τοῦ ἱκανωτάτου ἀξιωματικοῦ του Παρμενίωνος ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν· ἐκ-

ςρατεύσας δὲ καὶ αὐτὸς ὑπέταξε ταχέως τοὺς Παίονας, καὶ διὰ τῆς διχονοίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Θρᾴκης ἠδυνήθη νὰ προσθέσῃ μέγα μέρος τῆς χώρας ταύτης εἰς τὴν ἐπικράτειάν του. Οἱ δὲ συγγραφεῖς, οἵτινες σπουδάζουν νὰ ἐπιδειχθῶσι μᾶλλον, παρὰ νὰ ἐξιστορῶσιν ἀκριβῶς τὰ γεγονότα, διηγοῦνται, ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔλαβεν ἀγγελίας, ὅτι ὁ Παρμενίων ἐνίκησε τελείαν νίκην, ὅτι οἱ ἵπποι του ἐνίκησαν εἰς τὸ στάδιον τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, καὶ ὅτι ἐγεννήθη ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη ὀργισθῆ δικαίως κατὰ τῆς πλεονεξίας τοῦ Φιλίππου, καὶ ἡνωμένοι μὲ τοὺς Μεθωναίους, ἤρχισαν νὰ προσφέρωνται ἐχθρικῶς κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἔφθασεν ἐξαίφνης ἔμπροσθεν τῆς Μεθώνης· καὶ οἱ μὲν κάτοικοι ἀντεστάθησαν πεισματωδῶς, τέλος ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν· ὁ δὲ Φίλιππος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσουν φέροντες ἕκαστος ἓν μόνον ἱμάτιον· καὶ ἡ μὲν πόλις κατηδαφίσθη, αἱ δὲ γαῖαι διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν Μακεδόνων. Ἐπὶ δὲ τῆς πολιορκίας ταύτης, ὁ Φίλιππος πληγωθεὶς ὑπὸ τόξου ἐστερήθη τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ ὀφθαλμοῦ (1). (Ὀλυμπ. 106, 4).

Ἐπειδὴ δ' ἡ ἐξουσία τοῦ Λυκόφρονος καὶ Πειθαλάου, τῶν τυράννων τῶν Φερῶν, ἕνεκεν ἴσως τῶν χρηματικῶν βοη-

(1) Διόδρ. ις'. 34. Λέγεται δὲ (Πλούταρ. εἰς παράλληλα Ἑλληνικὰ καὶ Ῥωμαϊκὰ), ὅτι τοξότης τις, ὀνομαζόμενος Ἀστὴρ, τὸν ὁποῖον ὁ Φίλιππος δὲν ἐδέχθη ὡς στρατιώτην ἀποπέμψας αὐτὸν ἐμπαικτικῶς, ἐτόξευσε κατ' αὐτοῦ τόξον μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν «εἰς τὸ ἀριστερὸν ὄμμα τοῦ Φιλίππου·» ὁ δὲ Φίλιππος ἀντετόξευσεν αὐτὸ φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν «ἐὰν ὁ Φίλιππος κυριεύσῃ τὴν πόλιν, θέλει κρεμάσει τὸν Ἀστέρα», καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του. Τὸ δ' ἀνέκδοτον τοῦτο εἶναι ὅλως διόλου ἀνάξιον πίστεως.

θειῶν, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον ἀπὸ τὴν Φωκίδα, κατέστη πάλιν φοβερὰ εἰς τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐναντίαν φατρίαν, αὕτη προσέδραμεν εἰς τὸν Φίλιππον, ὅστις ἀσμένως ἐδέχθη τὴν περὶ βοηθείας αἴτησίν της (Ὀλυπ. 107,1). Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυκόφρων ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν συμμάχων του Φωκέων, καὶ ἑπομένως Φάϋλλος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀνομάρχου, ἀπεστάλη μὲ 7,000 στράτευμα εἰς βοήθειάν του· Κροτηθείσης δὲ μάχης, ὁ μὲν Ταγὸς καὶ οἱ σύμμαχοί του ἐνικήθησαν· ὁ δ' Ὀνόμαρχος, αἰσθανόμενος τότε τὸν κίνδυνον τῆς ἑνώσεως τῆς Θεσσαλικῆς καὶ Μακεδονικῆς δυνάμεως, ἐξεστράτευσεν ἀμέσως μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατεύματός του εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἔχων δ' ἀνωτέρας δυνάμεις, ἐνίκησε δύο τελείας νίκας κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅστις μετὰ δυσκολίας ἠδυνήθη ν' ἀποχωρήσῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ δ' Ὀνόμαρχος ἀποκαταστήσας τοιουτοτρόπως τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ταγοῦ, εἰσέβαλε μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐνίκησε τοὺς Βοιωτοὺς καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Κορώνειαν. Ἀλλ' ὁ μὲν Φίλιππος, γνωρίζων ἐπίσης τὸ ἀξιόλογον τῆς Θεσσαλίας, ἐπανῆλθε μετὰ νέου στρατοῦ. Ὁ δὲ Λυκόφρων ἔστειλεν ἀνακαλῶν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φωκέων Ὀνόμαρχον, ὅστις διέβη τὰς Θερμοπύλας μὲ 20,000 πεζοὺς καὶ 500 ἱππεῖς. Αἱ δ' ἡνωμέναι δυνάμεις τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Θεσσαλῶν ὑπερέβαινον τὸν ἀριθμὸν τῶν 20,000 πεζῶν καὶ 3,000 ἱππέων. Κροτηθείσης δὲ μάχης πλησίον τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ὅπου τότε εὑρίσκετο Ἀθηναϊκὸς στόλος μετὰ τοῦ Χάρητος, ἐνίκησεν ὁ Φίλιππος, ἕνεκα κυρίως τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἱππικοῦ του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱππικὸν τῶν Θεσσαλῶν διέκοψε τὴν ἀποχώρησιν, τὰ στρατεύματα τοῦ Ὀνομάρχου, ῥίψαντα τὰς πανοπλίας των, ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, πλέοντα πρὸς τὰ Ἀθηναϊκὰ πλοῖα. Καί τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δ'

ἐπνίγησαν· τῶν δὲ φονευθέντων ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς ἦτον 6,000, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ὀνόμαρχος αὐτός· τρεῖς δὲ χιλιάδες ἐλήφθησαν αἰχμάλωτοι, τοὺς ὁποίους λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος ἔπνιξεν ὡς ἱεροσύλους. Λέγεται ὡσαύτως, ὅτι ἐκρέμασε τὸν νεκρὸν τοῦ Ὀνομάρχου.

Ὁ μὲν Φίλιππος σπεύδων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν νίκην, ὡδήγησε κατὰ πρῶτον τὰ στρατεύματά του εἰς τὰς Φεράς· ὁ δὲ Λυκόφρων καὶ ὁ Πειθόλαος παρέδωκαν τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Φωκίδα. Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος εἵλκυσε τὰς καρδίας τῶν Θεσσαλῶν, καταργήσας τὴν τυραννίαν, ἡτοιμάσθη νὰ διαβῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ νὰ φέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὰς κοιλάδας τῆς Φωκίδος. Ἀλλ' Ἀθηναϊκὸν στράτευμα μετὰ τοῦ Διοφάντου εἶχεν ἤδη προκαταλάβει τὸ στενόν. Ὅθεν ὁ Φίλιππος, εἴτε φοβούμενος μήπως δὲν δυνηθῇ νὰ περάσῃ αὐτὸ, ἢ νομίζων, ὅτι δὲν εἶχε φθάσει εἰσέτι ὁ καιρὸς τοῦ νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ πράγματα τῆς Μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ἀπεχώρησε, μὴ ἐπιτρέψαντος τοῦ Διοφάντου τὴν διάβασιν. Ὁ Φίλιππος λαβὼν ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὰς Φεράς, τὰς Παγασὰς καὶ ἄλλας πόλεις, ἔγεινεν ὁ ἀληθὴς ἀρχηγὸς τῆς Θεσσαλικῆς συμμαχίας.

Ὁ Φάϋλλος κατέλαβεν ἤδη τὴν θέσιν τῶν ἀδελφῶν του· καὶ ἐπειδὴ οἱ θησαυροὶ τῶν Δελφῶν δὲν εἶχον εἰσέτι δαπανηθῇ, νέα σώματα μισθοφόρων ἐμισθώθησαν· ἦλθε δὲ καὶ βοήθεια ἀπὸ τοὺς συμμάχους· καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν 1,000, οἱ δ' Ἀχαιοὶ 2,000 στρατιώτας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι 5,000 πεζοὺς, καὶ 400 ἱππεῖς. Ὁ δὲ Λυκόφρων εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ 2,000 μισθοφόρους ἀπὸ τὰς Φεράς. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς μικροτέρας πόλεις ἔστειλαν ὡσαύτως βοήθειαν. Μὲ τὴν βοήθειαν λοιπὸν ταύτην ὁ Φάϋλλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας, ἐπειδὴ ἔπαθε τρεῖς ἀλλε-

παλλήλους ἥττας κατὰ τὸν Ὀρχομενὸν, τὸν Κηφισσὸν καὶ τὴν Κορώνειαν. Ἀναχωρήσας δ' ἔπειτα ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν εἰσῆλθεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Ἐπικνημιδίαν Λοκρίδα, καὶ ἐκυρίευσε διαφόρους πόλεις, εἰς μίαν τῶν ὁποίων, ὀνομαζομένην Ἀρύκαν, φιλική τις φατρία εἰσήγαγε τὰ στρατεύματά του ἐν καιρῷ νυκτός. Ἀλλ' ὁ λοιπὸς λαὸς λαβὼν τὰ ὅπλα ἐδίωξεν αὐτὰ, φονεύσας 200 στρατιώτας. Ἐνῷ δ' ἐπολιόρκει τὴν πόλιν Ἄβας, ἥτις ἦτον ἡ πρώτη τῶν πόλεων, ἔφθασαν οἱ Βοιωτοὶ, καὶ ἐπιπεσόντες κατ' αὐτοῦ τὴν νύκτα, ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Ἀκολούθως δ' εἰσβαλόντες διέφθειραν τὴν Φωκίδα, καὶ ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Λοκρίδα ἐπεχείρησαν νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀρυκαίους, οἵτινες ἦσαν πολιορκημένοι· ἀλλὰ φθάσας ὁ Φάϋλλος τοὺς ἐνίκησε, καὶ κυριεύσας τὴν πόλιν κατηδάφισεν αὐτήν. Τοῦτο δ' ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμά του· διότι μετ' ὀλίγον ἀπέθανε ἀπὸ νόσον, ὑπὸ τῆς ὁποίας πρὸ καιροῦ ἐβασανίζετο (τιμωρηθεὶς διὰ τὴν ἀσέβειάν του, κατὰ τοὺς ἐχθρούς του)· ἀφῆκε δὲ διάδοχόν του Φάλαικον τὸν υἱὸν τοῦ Ὀνομάρχου· καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἦτο πολὺ νέος, διώρισε τὸν Μνασέαν, ἕνα τῶν φίλων του, ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ στρατηγόν. Ὁ Μνασέας ὅμως ἐφονεύθη μετ' ὀλίγον ἀπὸ τοὺς Βοιωτοὺς εἰς νυκτερινήν τινα ἐπίθεσιν· ὁ δὲ Φάλαικος ἀναλαβὼν ἔπειτα τὴν στρατηγίαν, ἐκυρίευσεν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἀπώλεσε τὴν Χαιρώνειαν, οἱ δὲ Βοιωτοὶ εἰσβαλόντες διέφθειραν μέγα μέρος τῆς Φωκίδος.

Διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς Μεσσήνης ἡ Λακεδαίμων εἶχεν ἐξασθενήσει μεγάλως, καὶ ἡ ἀνάκτησίς της μόνη ἠδύνατο ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν προτέραν της ἐπισημότητα· ἀλλ' ἐνόσῳ ἡ Μεγαλόπολις ὑπῆρχε κατὰ τὸ βόρειον μεθόριον αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο ἐν ἀσφαλείᾳ νὰ προσβάλῃ τὴν Μεσσήνην. Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν τῆς Λακεδαίμονος

παρέστησε μὲ πολλὴν τέχνην, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι συμφέρον εἰς ἑκάστην πολιτείαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν της κατάστασιν· ἤτοι ἡ Τριφυλία ν' ἀποδοθῇ εἰς τοὺς Ἠλείους, τὸ Τρικάρανον εἰς τοὺς Φλιασίους, ὁ Ὠρωπὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ εἰς τοὺς ὅσοι εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς γαίας καὶ τὰ χωρία των, διὰ νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, νὰ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπανέλθουν εἰς αὐτάς. Ἡ δὲ κυβερνῶσα τὴν Μεγαλόπολιν φατρία, βλέπουσα, ὅτι ἠπειλεῖτο εἰσβολὴ παρὰ τῆς Λακωνίας, ἔστειλε παρακαλοῦσα τοὺς συμμάχους της περὶ βοηθείας· καὶ ἐπειδὴ ἀμφότερα τὰ μέρη εἶχον ἀνάγκην νὰ λάβωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, ἔστειλαν πρέσβεις ἥ τε Σπάρτη καὶ ἡ Μεγαλόπολις εἰς Ἀθήνας πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν. Εἰς δὲ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Δημοσθένης, ὁ γενόμενος μετὰ ταῦτα τόσον ὀνομαστὸς, ἐξεφώνησεν ἕνα τῶν πρώτων του λόγων, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ πρῶτον ἀνέπτυξε τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὡδηγεῖτο πάντοτε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν πολιτικήν του, δηλαδὴ ὅτι συμφέρον τῶν Ἀθηναίων ἦτον, ἀποβλέποντες, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, νὰ διατηροῦν ἰσοῤῥοπίαν δυνάμεως μεταξὺ τῶν ἄλλων πολιτειῶν· συνεβούλευσε λοιπὸν αὐτοὺς νὰ βοηθήσουν τοὺς Μεγαλοπολίτας, ἐὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤθελον τοὺς προσβάλει, διότι ἐὰν τὸ ἐμπόδιον τοῦτο ἤρετο ἐκ τοῦ μέσου, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠδύναντο ν' ἀνακτήσουν τὴν προτέραν των δύναμιν καὶ νὰ γείνωσι φοβεροὶ ὡς ἄλλοτε.

Δὲν γνωρίζομεν δὲ τί ἀπεφάσισε περὶ τούτου ὁ δῆμος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος, ἔχων στράτευμα Λακεδαιμονίων καὶ τρισχιλίους πεζοὺς καὶ 150 ἱππεῖς ἐκ τῶν μισθοφόρων τῶν Φωκέων, εἰσέβαλε καὶ ἔφθειρε τὰς γαίας τῶν Μεγαλοπολιτῶν. Οἱ δ' Ἀρ-

γεῖοι, Σικυώνιοι καὶ Μεσσήνιοι ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν συμμάχων των, καὶ ἀπὸ τὰς Θήβας ἔφθασαν 4,000 πεζοὶ καὶ 500 ἱππεῖς. Καὶ οἱ μὲν σύμμαχοι ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἀλφειοῦ, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι εἰς Μαντίνειαν, ὅθεν μεταβάντες εἰς τὰς Ὀρνεὰς, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀργείων, ἐπολιόρκησαν αὐτὰς καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ἀργείους, τολμήσαντας νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν. Ἅμα δ' ἔφθασαν οἱ Θηβαῖοι, συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη· ἀλλ' ἂν καὶ οἱ σύμμαχοι ἦσαν διπλάσιοι τῶν Λακεδαιμονίων, ἡ μάχη ἔμεινεν ἀμφιῤῥεπὴς, διότι οἱ σύμμαχοι ἦσαν κατώτεροι κατὰ τὴν τακτικήν. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην, οἱ μὲν Ἀργεῖοι καὶ οἱ ἄλλοιΠελοποννήσιοι, ἀποχωρισθέντες, ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ὁ δ' Ἀρχίδαμος, ἀφοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ κυριεύσας ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν Ἑλισσοῦντα, ἐπανῆλθε μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς Σπάρτην. Συναθροισθέντων δ' ἐκ νέου τῶν συμμάχων, ἐκροτήθη μάχη εἰς τὴν Τέλφουσαν, ὅπου οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνικήθησαν, αἰχμαλωτισθέντος καὶ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Ἀναξάνδρου. Οἱ δὲ σύμμαχοι ἐνίκησαν εἰς δύο ἄλλας μάχας· τέλος ὅμως οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνίκησαν τελείαν νίκην κατ' αὐτῶν. Γενομένης δ' ἀνακωχῆς μετὰ ταῦτα, οἱ Θηβαῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Ὁ Φίλιππος κατενόησεν ἤδη,ὅτι,διὰ νὰ λάβῃ κατοχὴν εἰς τὴν Εὔβοιαν,ἐσύμφερε πολὺ εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν· εἶχε κατορθώσει, φαίνεται, τότε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Εὔβοιάν τινα τῶν στρατευμάτων του· ὁ δὲ Πλούταρχος ὁ τῆς Ἐρετρίας τύραννος, φοβούμενος μήπως στερηθῇ τῆς ἀρχῆς, ἔστειλε (Ὀλυμπ. 107, 3) παρακαλῶν τοὺς Ἀθηναίους νὰ σώσωσι τὴν νῆσον. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐδεικνύετο πάντοτε πρόθυμος ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὁ δὲ Δημοσθένης μόνος ἠναντιώθη εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον,

ὀνομάζων αὐτὸν «ἄδοξον καὶ δαπανηρόν.» Ψηφισθείσης δὲ βοηθείας, ὁ Φωκίων ἀπεστάλη μετὰ μικρᾶς δυνάμεως ἐκεῖσε. Ἀλλ' οἱ Εὐβοεῖς ὑπώπτευσαν ταχέως τοὺς συμμάχους των, καὶ ὁ Φωκίων εὕρισκε πανταχοῦ προδοσίαν· προχωρήσας ὅμως ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ λόφου τινὸς πλησίον τῶν Ταμυνῶν. Ὁ δὲ Καλλίας καὶ ὁ Ταυροσθένης, οἱ ἄρχοντες τῆς Χαλκίδος συνήθροισαν ὅσας δυνάμεις ἠδυνήθησαν, καὶ προσλαβόντες τοὺς Μακεδόνας καί τινας ἐκ τῶν μισθοφόρων τῶν Φωκέων, ἦλθον καὶ περιεκύκλωσαν αὐτόν. Ἐνῷ δ' ὁ ἐχθρὸς ἐπροχώρει, ὁ Φωκίων διέταξε τοὺς στρατιώτας του νὰ μένωσιν ἀκίνητοι ἕως οὗ θυσιάσῃ. Ἐπειδὴ δὲ διέτριβε πολὺν χρόνον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος τούτου, ὁ Πλούταρχος, προσποιούμενος, ὅτι ἀποδίδει τὴν βραδύτητα ταύτην εἰς δειλίαν, ἐφώρμησε μὲ τοὺς μισθοφόρους του· τὸ ἱππικὸν τῶν Ἀθηναίων ἠκολούθησεν ἄνευ οὐδεμιᾶς τάξεως, ἀλλ' ἀπεκρούσθη, καὶ ὁ Πλούταρχος ἐτράπη εἰς φυγήν. Ὁ μὲν ἐχθρὸς τότε ἐπροχώρησεν εἰς τὸ περιχαράκωμα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἤρχισε νὰ κρημνίζῃ αὐτό· ὁ δὲ Φωκίων, διατάξας τὴν φάλαγγα νὰ μένῃ ἀκίνητος καὶ νὰ δέχεται τοὺς φυγάδας, προσέβαλλε τὸν ἐχθρὸν ἄγων σῶμα ἐκλεκτῶν στρατευμάτων· ἐν τούτοις ἀξιωματικός τις ὀνομαζόμενος Κλεοφάνης συσωματώσας τὸ ἱππικὸν, ἐνίκησε τελείαν νίκην κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ δὲ Φωκίων ἐδίωξεν ἔπειτα τὸν Πλούταρχον ἀπὸ τὴν Ἐρέτριαν διὰ τὴν προδοσίαν του, καὶ κυριεύσας τὸ φρούριον Ζάρητραν ἀφῆκεν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ ἐλευθέρους, φοβούμενος μήπως ὁ λαὸς ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῶν ῥητόρων, ἤθελε κακοποιήσει αὐτούς (1). Ἀφοῦ δὲ διέταξε τὰ πράγματα τῆς Εὐβοίας,

(1) Πλούταρ. εἰς Φωκίων. 13. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἴσως τοῦ βιογράφου, ὅστις εἶχε κατὰ νοῦν τοὺς Κλέωνας τῶν παλαιῶν χρόνων, διότι οἱ ἐξάρχοντες ἤδη ῥήτορες ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν δὲν ἦσαν διόλου αἱμοβόροι.

ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ διάδοχός του Μολοσσὸς, νικηθεὶς, ἠχμαλωτίσθη· ἐντεῦθεν δ' ἀνέκτησαν οἱ Μακεδόνες τὴν ἐπιῤῥοήν των, καὶ αἱ προῤῥήσεις τοῦ Δημοσθένους ἐπαλήθευσαν.

Οἱ δὲ φιλόδοξοι σκοποὶ τοῦ Φιλίππου ἤρχισαν ἤδη νὰ φοβίζωσι τοὺς Ὀλυνθίους συμμάχους του, τῶν ὁποίων τὸ ἐμπόριον ἐζημιοῦτο ὡσαύτως ἀπὸ τὰ καταγωγικὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων· ἐπρότειναν λοιπὸν εἰρήνην εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τὴν ὁποίαν παρεδέχθησαν. Ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις ἦτο τότε εἰς Θράκην, ὅπου ἐπικινδύνως ἠσθένει, ἀκολουθῶν τὴν συνήθη πολιτικήν του, ἔστειλεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους παραπονούμενος κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμ' ἀνέλαβεν, ἔφθασε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Χαλκιδικὴν (Ὀλυμπ. 107, 4). Οἱ μὲν Ὀλύνθιοι ἔστειλαν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας, προτείνοντες συμμαχίαν καὶ ζητοῦντες βοήθειαν. Ὁ δὲ Δημοσθένης διὰ τῆς νευρώδους εὐγλωττίας του ἐνήργησε νὰ γείνῃ δεκτὴ ἡ συμμαχία, καὶ νἀποσταλῇ ὁ Χάρης μὲ μισθοφόρους· Ἀπέβη δ' εἰς Παλλήνην, ὅπου συναντήσας ἐνίκησε σῶμα 8,000 μισθοφόρων τοῦ Φιλίππου, ὁδηγούμενον ἀπὸ τὸν Ἀδαῖον· ἀκολούθως δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ καυχηθῇ περὶ τῆς νίκης του, καὶ, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον του, νὰ ἑλκύσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ ὄχλου διὰ συμποσίων (1). Οἱ δ' Ὀλύνθιοι, φοβούμενοι ἔτι μᾶλλον τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου, ἔστειλαν πάλιν εἰς Ἀθήνας· ὅθεν ὁ Χαρίδημος ἐξ Ὠρεῶν, ὢν ἀρχηγὸς μισθοφόρων, ἀπεστάλη (Ὀλυμπ. 108, 1) μὲ 4,000 πελταστὰς καὶ ἄλλους ἐλαφροὺς στρατιώτας καὶ 150 ἱππεῖς. Οὗτοι δ' ἡνωμένοι μὲ τοὺς Ὀλυνθίους, εἰσέβαλον καὶ ἔφθειραν

(1) Ὁ Θεόπομπος (παρ' Ἀθηναίῳ ιβ'. § 532) λέγει, ὅτι ἐπλήρωσε τὰ ἔξοδα τοῦ συμποσίου τούτου ἀπὸ τὰ ἑξήκοντα τάλαντα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἀπὸ τὴν σύλησιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ.

τὴν Παλλήνην καὶ τὴν Βοττιαίαν· ἀλλ᾽ ὅτε ἀνεχώρουν, ὁ Φίλιππος εἰσήρχετο εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, ὅπου ἐκυρίευσε καὶ κατηδάφισε τὸ φρούριον Ζείραν, καὶ ἠνάγκασε πολλὰς ἄλλας πόλεις νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἐπειδὴ δ᾽ ἀκολούθως τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ὁ Πειθόλαος εἶχεν ἀνακτήσει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὰς Φερὰς, ἀπήτουν τὴν ἐκεῖ παρουσίαν του, μεταβὰς ἐδίωξεν αὐτόν. Οἱ δ᾽ Ὀλύνθιοι ἐν τῷ μεταξὺ ἐζήτησαν πάλιν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων συμμάχων των, καὶ ἡ ἀνάγκη ἦτον ἤδη τόσον προφανὴς, ὥστε, ἂν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεστρέφοντο τὴν ϛρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἐξέπλευσαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν 2,000 ὁπλῖται καὶ 300 ἱππεῖς, ὅλοι πολῖται Ἀθηναῖοι. Ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις εἶχε κυριεύσει τὰς πόλεις Μηκύβερναν καὶ Τορώνην διὰ προδοσίας, ὡδήγει ἤδη τὰ στρατεύματά του κατὰ τῆς Ὀλύνθου αὐτῆς. Ὅτε δ᾽ ἦτο 40 ϛάδια μακρὰν τῆς πόλεως, ἔστειλεν εἰς τὸν λαὸν λέγων, ὅτι ἢ αὐτοὶ πρέπει ν᾽ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Ὄλυνθον, ἢ αὐτὸς ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Ὀλύνθιοι λοιπὸν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι σύμμαχοί των συνεκρότησαν μάχην κατ᾽ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐνικήθησαν· σῶμα δὲ 500 Ὀλυνθίων ἱππέων ἐπροδόθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ϛρατηγούς. Καὶ ὁ μὲν Λασθένης καὶ οἱ ὀπαδοί του, μισθωτοὶ ὄντες τοῦ Φιλίππου, ἔλαβον τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, καὶ παρέδωκαν ἀμέσως τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Φίλιππος προσεφέρθη εἰς αὐτὴν μετ᾽ ἀπροσδοκήτου αὐστηρότητος· διότι ἡ μὲν πόλις ἐλεηλατήθη, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξηνδραποδίσθησαν. Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἔλαβον ἡ Ἀπολλωνία καὶ τριάκοντα δύο ἄλλαι πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῶν παραλίων τῆς Θράκης (Ὀλυμπ. 108, 2) (1).

Ὁ Φίλιππος ἔδειξε τὴν χαράν του διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ὀλύνθου, ἑορτάζων εἰς τὸ Δῖον μεγαλοπρεπῶς τὰ

(1) Δημοσθ. Περὶ Παραπρεσβ. 426. Ὁ Πλάτων ἀπέθανε κατ᾽αὐτὸ τὸ ἔτος.

Ὀλύμπια, ἐθνικὴν ἑορτὴν τῶν Μακεδόνων. Ἡ δὲ συῤῥοὴ τῶν ξένων ἦτο μεγάλη, καὶ παντοδαποὶ καλλιτέχναι παρευρέθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Μεταξὺ δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ περίφημος κωμικὸς Σάτυρος. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐλευθέριος ὢν πάντοτε, διένεμε πολυάριθμα δῶρα ἐν καιρῷ τῶν συμποσίων, τὰ ὁποῖα προσέφερε, καὶ παρατηρῶν, ὅτι ὁ Σάτυρος δὲν ἐζήτει τίποτε, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν. Ὁ δὲ Σάτυρος ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ αἴτησίς του ἦτο μὲν εὔκολον εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, ἀλλ' ἀμφέβαλλεν, ἐὰν ἤθελε πράξει τοῦτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐβεβαίωσεν, ὅτι δὲν ἤθελεν ἀρνηθῆ εἰς αὐτὸν τίποτε· ὁ γενναιόφρων κωμικὸς εἶπε τότε, ὅτι εἶχε φίλον τινὰ ἐν Πύδνῃ, ὀνομαζόμενον Ἀπολλοφάνην, ὅςτις ἐδολοφονήθη, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ θυγατέρες εἶχον μεταφερθῆ ἀπὸ τοὺς φίλους του χάριν ἀσφαλείας εἰς τὴν Ὄλυνθον, ὅπου κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης εἶχον ἐξανδραποδισθῆ· ἤδη δ' εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Φιλίππου, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τὰς δώσῃ εἰς αὐτὸν, λέγων, ὅτι ἐσκόπευε νὰ τὰς προικίσῃ καὶ νὰ τὰς νυμφεύσῃ ἐντίμως. Οἱ μὲν συμπόται ἐπευφήμησαν εἰς τὴν πρότασιν μετὰ κρότου. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἂν καὶ ὁ Ἀπολλοφάνης ἦτον εἷς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐδολοφόνησαν τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξανδρον, παρακινούμενος ὅμως ἀπὸ τὴν γενναιότητα τοῦ Σατύρου, καὶ εὐλαβούμενος τοὺς παρόντας, ἐνέδωκεν εἰς τὴν αἴτησίν του. Πάντη δὲ διάφορος ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τοῦ Σατύρου ἦτον ἡ διαγωγὴ τῶν πρέσβεων πολλῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, οἵτινες ἔλαβον ἀπὸ τὸν Φίλιππον δυστυχεῖς γυναῖκας καὶ παιδία ὡς δούλας, αἱ ὁποῖαι εἶχον αἰχμαλωτισθῆ εἰς Ὄλυνθον (1).

---

(1) Δημοσθένης, περὶ Παραπρεσβείας 401. Ὁ Αἰσχίνης, ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν εἰς Ἀρκαδίαν πρεσβείαν του, ἀπήντησε τοὺς Ἀρκάδας πρέσβεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ἀθηναίων. — Τέλος τοῦ Ἱεροῦ πολέμου. — Οἱ Πολιτικοὶ Ἀθηναῖοι — Πολιορκία τῆς Περίνθου καὶ τοῦ Βυζαντίου. — Ἀμφισσαῖος ἢ τρίτος Ἱερὸς πόλεμος. — Μάχη ἐν Χαιρωνείᾳ. — Θάνατος τοῦ Φιλίππου.

Ὀλυμπ. 108, 3—111, 1. π. Χ. 346—336.

Ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθύμουν ἤδη ἐξίσου τὴν εἰρήνην. Τὸ ἐμπόριον ἀμφοτέρων ἐζημιοῦτο ἀπὸ τὰ καταγωγικὰ πλοῖα ἑνὸς ἑκάστου, διότι ὁ Φίλιππος κατεσκεύασεν ἤδη πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐνεργήσει ἐπιδρομὰς εἰς Λῆμνον καὶ Ἴμβρον, κυριεύσει πλούσια ἐμπορικὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν, καὶ εἶχον μάλιστα ἀποβῆ εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἁρπάσει τὴν Σαλαμινίαν τριήρη.

Ἡ δ' ἐπιρροὴ τοῦ Φιλίππου εἰς Θήβας, Εὔβοιαν, Μέγαρα καὶ Πελοπόννησον ἐπροξένει πολὺν φόβον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἔβλεπον, ὅτι αἱ πρεσβεῖαί των ἐνικῶντο πανταχοῦ ἀπὸ τοὺς ῥήτορας, τοὺς ὁποίους ἐμίσθονε διὰ τοῦ χρυσίου.

Τινὲς δὲ πρέσβεις Εὐβοεῖς ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, ἐξέθεσαν, ὅτι ἦσαν ἐπιτετραμμένοι ἀπὸ τὸν Φίλιππον νὰ εἴπωσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς

παρακολουθουμένους ἀπὸ Ὀλυνθίας γυναῖκας καὶ παιδία, τὰς ὁποίας ὁ Φίλιππος εἶχε χαρίσει εἰς αὐτούς (Δημοσθ. ἐν τῷ αὐτῷ 439)· ὁ δὲ Φιλοκράτης ἔφερεν Ὀλυνθίας γυναῖκας εἰς τὰς Ἀθήνας (ἐν τῷ αὐτῷ 440). Καὶ ὅμως ὁ Μιτφόρδος λέγει, «οἱ ἐφήμεροι ῥήτορες δὲν ἠμποροῦν διόλου νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς λόγους τοῦ χρονογράφου τῶν μετὰ ταῦτα τριῶν ἑκατονταετηρίδων, ὅτι ὁ Φίλιππος ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους.»

ἐπεθύμει τὴν εἰρήνην (1). Μετ' ὀλίγον δ' Ἀθηναῖός τις, ὀνομαζόμενος Φρύνων, ζωγρηθεὶς ἀπὸ ἓν τῶν καταγωγικῶν πλοίων τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς ἀνακωχῆς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, καὶ ἐλευθερωθεὶς διὰ λύτρων, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν δῆμον νὰ τὸν χειροτονήσῃ πρέσβυν πρὸς τὸν Φίλιππον διὰ νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀνακτήσῃ τὰ λύτρα του. Ὁ δὲ δῆμος ἐχειροτόνησεν αὐτὸν καὶ τὸν Κτησιφῶντα (Ὀλυμπ. 108, 3)· καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἐπιστρέψας ἐπῄνει τὸν Φίλιππον, καὶ παρίστα τὴν πρὸς τὴν εἰρήνην ἐπιθυμίαν του, ἐδόθη ἄδεια, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Φιλοκράτους, νὰ σταλῶσιν εἰς τὸν Φίλιππον κήρυκες καὶ πρεσβεῖαι διὰ νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπῆρχε ψήφισμα ἀπαγορεῦον πᾶσαν σχέσιν μετὰ τοῦ Φιλίππου, ὁ Φιλοκράτης ἐκατηγορήθη ὡς παραβάτης τοῦ νόμου· ὑπερασπισθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἀπελύθη μετὰ θριάμβου.

Πολλοὶ Ἀθηναῖοι εἶχον αἰχμαλωτισθῆ εἰς τὴν Ὄλυνθον, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Στρατοκλῆς καὶ ὁ Εὐκράτης, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς παρεκάλεσαν τὸν δῆμον νὰ μεσολαβήσῃ ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀριστόδημος δ' ὁ κωμικὸς, ὁ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ Φιλίππου εὐνοούμενος, ἀπεστάλη πρὸς αὐτὸν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν. Ὁ δὲ Φίλιππος ἀπέλυσεν ἀμέσως τὸν Στρατοκλῆ ἄνευ λύτρων, ὅστις ἐπιστρέψας ἐδήλωσε τὴν περὶ εἰρήνης ἐπιθυμίαν τοῦ μονάρχου τούτου. Ὁ δ' Ἀριστόδημος ἐπρόσθεσεν εἰς τοὺς λόγους του, ὅτι ὁ Φίλιππος ἐπεθύμει μάλιστα νὰ γείνῃ σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῇ προτάσει λοιπὸν τοῦ Φιλοκράτους ἐψηφίσθη νὰ σταλῇ πρεσβεία 10 ἀνδρῶν εἰς τὸν Φίλιππον· μεταξὺ δὲ τῶν χειροτονηθέντων ἦτον ὁ Φιλοκράτης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Ἀριστόδημος. Κύριον δὲ σκοπὸν

(1) Ὅλα τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Αἰσχίνην, περὶ Παραπρεσβείας, 29, 30.

προέθεντο εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας, πλὴν τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐπικρατείας τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ἐμποδίσωσι τὸν Φίλιππον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ τῆς Εὐβοίας, νὰ σώσωσι τὸν Κερσοβλέπτην καὶ νὰ συμπεριλάβωσιν εἰς τὴν συνθήκην τοὺς Φωκεῖς. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐδέχθη φιλοφρονέστατα τοὺς πρέσβεις, καὶ ἰδίως ἐπεριποιεῖτο τὸν Αἰσχίνην καὶ Φιλοκράτη· καὶ ἐὰν πρέπῃ νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν Δημοσθένη, καὶ δὲν ἔχομεν λόγους ἰσχυροὺς νὰ μὴ τὸν πιστεύσωμεν, ὁ Φίλιππος κατώρθωσε διὰ δωροδοκιῶν νὰ τοὺς λάβῃ συνεργοὺς εἰς τὰ σχέδιά του (1). Ἔπειτα δ' ἀπέστειλεν αὐτοὺς μὲ τοὺς ὅρους συνθήκης τινός, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συμπεριελαμβάνοντο οἱ Φωκεῖς. Ἀλλ' ὁ Αἰσχίνης διεβεβαίωσε τὸν λαόν, ὅτι ὁ Φίλιππος τὸν εἶπεν ἰδιαιτέρως, ὅτι ἦτο μὲν ὑποχρεωμένος νὰ οἰκονομῇ τοὺς Θηβαίους, ἀλλ' ὁ ἀληθὴς σκοπός του ἦτο νὰ σώσῃ τοὺς Φωκεῖς, καὶ νὰ βιάσῃ τοὺς Θηβαίους, ὡς ἀληθεῖς αὐτουργοὺς τῆς ἱεροσυλίας, νὰ πληρώσουν τὰ ἐλλείποντα ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς θησαυρούς. Ἐν τούτοις ὁ Φίλιππος ἐξηκολούθει τὰς ἐν Θρᾴκῃ κατακτήσεις του· ἔστειλε δὲ τὸν Παρμενίωνα, τὸν Ἀντίπατρον καὶ Εὐρύλοχον ὡς πρέσβεις εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ τελειώσουν τὴν εἰρήνην, ἐπειδὴ οἱ μισθωτοί του ὑπέσχοντο, ὅτι ἤθελον βοηθήσει τοὺς σκοπούς του, ὅσον ἠδύναντο. Καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης,

(1) Ὁ Δημοσθένης. (Περὶ Παραπρεσβείας 386) προσδιορίζει τὴν ἀξίαν τῶν ἐν Φωκίδι ἀγρῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Φίλιππος ἔδωκεν εἰς τὸν Αἰσχίνην καὶ Φιλοκράτη. Ὁ Αἰσχίνης βέβαια ἀντικρούει τὴν κατηγορίαν, ἀλλ' ὁποίαν πίστιν πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς ἄνδρα, ὅστις (Κτησιφ. 62, 63) κατηγορεῖ τὸν Δημοσθένη, ὅτι ἐδωροδοκήθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον; Ὁ ἐπίσκοπος Θιρλουάλιος ὅμως φαίνεται, ὅτι δὲν θεωρεῖ ὡς ἀποδεδειγμένας τὰς κατὰ τοῦ Αἰσχίνου κατηγορίας. Τῷόντι ὀλίγην πίστιν πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς λόγους τῶν παλαιῶν ῥητόρων, ὁσάκις προσβάλλουν ἄλλους ἢ ὑπερασπίζουν ἑαυτούς.

διὰ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος του, ἐξένιζε τοὺς πρέσβεις πολυτελῶς, καὶ ἐδείκνυεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν περιποίησιν κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις διαμονήν των. Περαιωθείσης δὲ τῆς εἰρήνης καὶ συμμαχίας μετὰ τοῦ Φιλίππου, ὁ Δημοσθένης κατώρθωσεν ἀμέσως νὰ ψηφισθῇ, ὅτι ὁ Πρόξενος, ὅςις ἦτον ἀρχηγὸς ςόλου τινὸς περὶ τὴν Εὔβοιαν, νὰ μεταφέρῃ τοὺς πρέσβεις, τοὺς διορισθέντας διὰ νὰ λάβωσι τὴν περὶ τῆς συνθήκης ἐπικύρωσιν τοῦ Φιλίππου (δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης) ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὑρίσκετο ὁ Φίλιππος τότε· διότι ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι ὅσας χώρας ἤθελε δυνηθῇ νὰ κατακτήσῃ εἰς τὸ μεταξὺ διάςημα, ἤθελον εἶσθαι καθαρὸν κέρδος αὐτοῦ, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον ν' ἀνανεώσωσι τὸν πόλεμον χάριν τῶν κατακτήσεων τούτων· Ἀλλ' οἱ σκοποὶ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν φίλων του ἦσαν διάφοροι· Ἐζήτουν ν'ἀναβάλλουν τὸν καιρὸν, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον· διὰ τοῦτο δὲν ἤθελον νὰ πορευθοῦν τὴν συντομωτέραν ὁδόν. Ἐδαπάνησαν δὲ 23 ἡμέρας περιερχόμενοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἔπειτα διέτριβον εἰς τὴν Πέλλαν, περιμένοντες τὸν Φίλιππον· τοιουτοτρόπως παρέσχον εἰς αὐτὸν τέσσαρας περίπου μῆνας διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατακτήσεις του. Εἰς δὲ τὸ διάςημα τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Κερσοβλέπτην, ὅςις εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Ὄρους Ἄθωνος, νὰ ὑποταχθῇ· ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν συνθήκην. Εἶχεν ὑποτάξει ὡσαύτως τὸν Δορίσκον, τὸ Σέῤῥιον, τὸ Ἱερὸν Ὄρος καὶ ἄλλας πόλεις εἰς τὴν Θράκην, αἵτινες εἶχον ἤδη παραδοθῇ εἰς αὐτόν· καὶ ὅτε ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς Χερσονήσου ἀνεγνωρίσθη, οἱ Καρδιανοὶ, ὡς σύμμαχοι τοῦ Φιλίππου, ἐξῃρέθησαν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Ὁ Φίλιππος ὡρκίσθη εἰς τὴν συνθήκην ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὅρων τούτων· καὶ ἐπειδὴ ἦτον ἤδη εἰς τὴν παραμονὴν τῆς ἐκ-

στρατείας του κατὰ τῶν Φωκέων, ἐνήργησε διὰ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν φίλων του νὰ μείνῃ πλειότερον χρόνον ἡ πρεσβεία εἰς τὴν Πέλλαν, φοβούμενος μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, μανθάνοντες ἐπισήμως τὸν σκοπόν του, ἤθελον στείλει στρατεύματα διὰ νὰ προκαταλάβωσι τὰς Πύλας. Ἀφοῦ δ' οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν, καὶ ἐπαρουσιάσθησαν ἐνώπιον τῆς βουλῆς, ὁ Δημοσθένης εἶπεν ὅλην τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐκατηγόρησε τοὺς συμπρέσβεις του ὡς προδότας, οἱ δὲ λόγοι του ἐτελεσφόρησαν οὕτως, ὥστε ἡ βουλὴ δὲν ἐδείπνισε τὴν πρεσβείαν εἰς τὸ Πρυτανεῖον, κατὰ τὴν συνήθειαν. Ἀλλ' ὅτε οἱ πρέσβεις ἦλθον ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως, ὁ Αἰσχίνης ἀνέστη, καὶ πολὺ πομπικῶς διεβεβαίωσε τὸν δῆμον, ὅτι κατέπεισε τὸν Φίλιππον νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἐσύμφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς πρὸς τοὺς Ἀμφικτύονας καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν· καὶ ὅτι, ἐὰν ἔμενον ἥσυχοι μόνον δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἤθελον ἀκούσει, ὅτι αἱ Θῆβαι ἐπολιορκήθησαν, αἱ Θεσπιαὶ καὶ αἱ Πλαταιαὶ ἀνῳκοδομήθησαν, καὶ οἱ Θηβαῖοι, καὶ ὄχι οἱ Φωκεῖς, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδώσουν τοὺς θησαυροὺς τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ὁ Φίλιππος ἤθελε παραχωρήσει εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν Εὔβοιαν. Εἶχεν ὡσαύτως κατορθώσει καὶ ἄλλο τι κατόρθωμα, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ τότε (ἐννοῶν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Ὠρωποῦ). Ταῦτα εἰπὼν ἔπαυσεν· ὁ δὲ Δημοσθένης, ἀναβὰς τότε ἐπὶ τοῦ βήματος, ἤρχισε νὰ λέγῃ, ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν ἄγνωστα εἰς αὐτὸν, καὶ ἐξηκολούθει ὁμιλῶν, ὅτε ὁ μὲν Αἰσχίνης ἐστάθη ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, ὁ δὲ Φιλοκράτης ἐκ τοῦ ἑτέρου, φωνάζοντες καὶ ἐμπαίζοντες αὐτόν· ὁ δὲ λαὸς τότε ἤρχισε νὰ γελᾷ, καὶ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς αὐτόν (1).

(1) Δημοσθ. περὶ Παραπρεσβ. 346, 347, 389—391.

Ἐνῷ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλανῶντο τοιουτοτρόπως μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς εἰρήνης, ὁ Φίλιππος ἐβάδιζεν ἐναντίον τῶν Φωκέων. Ὁ δὲ πόλεμος μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Βοιωτῶν ἐξηκολούθει εἰσέτι, ὑπερισχυόντων μᾶλλον τῶν πρώτων, οἵτινες κατεῖχον τὰς πόλεις Ὀρχομενὸν, Κορώνειαν καὶ Κορσιὰς εἰς Βοιωτίαν. Ὁ δὲ Φάλαικος κατηγορηθεὶς, ὅτι ἀφήρεσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς θησαυροὺς, ἐστερήθη τῆς στρατηγίας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διωρίσθησαν τρεῖς στρατηγοὶ, ὁ Δεινοκράτης, ὁ Καλλίας κα' ὁ Σωφάνης· αὐστηρὰ δ' ἐξέτασις ἐνηργεῖτο περὶ τῆς σπατάλης τῶν θησαυρῶν. Ὁ δὲ Φίλων, εἷς τῶν ἐνεχομένων κυρίως εἰς τὴν διαρπαγὴν, βασανισθεὶς, ὡμολόγησε τοὺς συναιτίους του. Ἀφοῦ δ' ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδώσουν τοὺς μείναντας ἐκ τῶν ἁρπαχθέντων θησαυρῶν, ἐθανατώθησαν ὡς ἱερόσυλοι. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ Φάλαικος καὶ οἱ φίλοι του, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ λείψανα τῶν θησαυρῶν τοῦ Κροίσου καὶ τῶν διαφόρων πολιτειῶν, ἔσκαψαν τὸ ἔδαφος τοῦ ἱεροῦ, συμπεραίνοντες ἀπὸ στίχους τινὰς τοῦ Ὁμήρου (1), ὅτι ἦτο θησαυρὸς θαμμένος ἐκεῖ. Λέγεται δ' ὅτι, ὅτε ἤρχισαν νὰ σκάπτωσι περὶ τὸν τρίποδα, ἡ γῆ ἐσείσθη ἀπὸ σεισμοὺς, καὶ παρητήθησαν ἔντρομοι.

Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι, στερούμενοι καὶ ἀνθρώπων καὶ χρημάτων, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς στρατεύματα. Οἱ δὲ Φωκεῖς ἠναγκάσθησαν μετ' ὀλίγον ν' ἀναθέσουν πάλιν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Φάλαικον, διότι διετέλει εἰσέτι στρατηγὸς τῶν μισθοφόρων, καὶ εἶχεν ὡσαύτως ἰσχυρὰν φα-

(1) Οὐδ' ὅσα λάϊνος οὐδὸς ἀφήτορος ἐντὸς ἐέργει
Φοίβου Ἀπόλλωνος Πυθοῖ ἔνι πετρηέσσῃ.
Ἰλιὰς θ'. 404.

Οὐδ' ὅσα περιέχει τὸ πέτρινον θησαυροφυλάκιον τοῦ τοξότου Φοίβου Ἀπόλλωνος τὸ εἰς τὴν πετρώδη πόλιν Πυθώ.

τρίαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οἱ σκοποὶ τοῦ Φιλίππου δὲν ἦσαν πλέον ἄγνωστοι, ἔστειλαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους προτείνοντες νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὰς τρεῖς Λοκρικὰς πόλεις Ἀλπωνὸν (1), Θρόνιον καὶ Νίκαιαν, αἵτινες ὑπερέκειντο τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν, ἐὰν ἤρχοντο εἰς βοήθειάν των. Τοῦτο δ᾽ ἔγεινε πρὶν περαιωθῇ ἡ εἰρήνη μετὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἀμέσως ἀπεφασίσθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ Πρόξενος μετὰ 50 τριηρῶν καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς πόλεις ταύτας, καὶ προσέτι νὰ ἐκστρατεύσουν εἰς τὴν Λοκρίδα οἱ πολῖται οἱ κάτω τῶν τριάκοντα ἐτῶν ἡλικίας. Ἀλλ᾽ ὁ Φάλαικος καὶ οἱ ἀξιωματικοί του, οἵτινες εἶχον τοὺς ἰδιαιτέρους σκοπούς των, ἐμπόδισαν τοῦτο, καὶ προσέβαλον καὶ ὕβρισαν τοὺς πρέσβεις, οἵτινες εἶχον περαιώσει τὴν μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰρήνην. Ἐπειδὴ δ᾽ ὁ κίνδυνος ηὔξανε περισσότερον, ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος, ὅστις εἶχε σταλῆ μὲ 1,000 ὁπλίτας εἰς βοήθειαν τῶν Φωκέων, ἐπρότεινε νὰ καταλάβῃ τὰ φρούρια ταῦτα, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ Φάλαικος καὶ ἡ φατρία του ἀπήντησαν αὐθαδῶς, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐγκατέλιπον τὴν Φωκίδα εἰς τὴν τύχην της. Ὁ μὲν Φίλιππος ἔπειτα διέβη τὸ στενὸν, ἄγων μεθ᾽ ἑαυτοῦ στράτευμα· ὁ δὲ Φάλαικος, ὅστις ἔμενεν εἰς τὴν Νίκαιαν μὲ 8,000 στρατιώτας, ἐπροσποιεῖτο μὲν, ὅτι ἡτοιμάζετο νὰ κροτήσῃ μάχην κατ᾽ αὐτοῦ· ἀλλὰ κρυφίως διεπραγματεύετο, καὶ τέλος παρέδωκε τὰ φρούρια ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτόν τε καὶ εἰς τὰ στρατεύματά του νὰ διαβῶσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Φωκεῖς, οἵτινες ἦσαν ἤδη ὁλοτελῶς εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Φιλίππου, παρεδόθησαν ἄνευ συνθηκῶν. Ἀμφικτυονικὸν δὲ συνέδριον συνῆλθεν, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐναντίων εἰς τοὺς

(1) Ἡ Ἀλπηνὸν, ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 154.

Φωκεῖς πολιτειῶν ἀπετέλουν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, τὴν πλειοψηφίαν. Ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις δὲν ἐδείχθη ποτὲ ὑπὲρ τὸ δέον ἀπηνὴς, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μετριάσῃ τὸν ζῆλον τῶν βιαιοτέρων ἐξ αὐτῶν, οἷον τῶν Οἰταίων, οἵτινες θηριωδῶς ἐπρότειναν νὰ ῥιφθῶσιν ὅλοι οἱ ἄνδρες ἀπὸ βράχον τινὰ καὶ νὰ θανατωθῶσιν. Ἐνόμισεν ὅμως φρόνιμον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ Θεσσαλούς· ὅθεν ἐξεδόθη ψήφισμα ὄχι πολὺ φιλάνθρωπον, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ ἑξῆς: — Οἱ Φωκεῖς νὰ μὴ λαμβάνωσι μέρος πλέον εἰς τὰ τοῦ Ἱεροῦ, ἢ εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον· αἱ δὲ δύο ψῆφοι, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς αὐτὸ, νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Αἱ μὲν πόλεις της νὰ καταστραφῶσιν, οἱ δὲ κάτοικοι νὰ διαμοιρασθῶσιν εἰς χωρία περιλαμβάνοντα ὄχι πλειοτέρας τῶν 50 οἰκιῶν ἕκαστον, καὶ ν' ἀπέχωσιν ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς σταδίου ἀπ' ἀλλήλων· νὰ πληρόνωσι 60 τάλαντα κατ' ἔτος εἰς τὸν θεὸν, ἕως οὗ ἀποδώσουν ὅλους τοὺς θησαυροὺς, καὶ μέχρις οὗ γείνει τοῦτο, νὰ μὴ ἔχωσιν οὔτε ἵππους οὔτε ὅπλα· ὅσα δ' εἶχον ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ τὰ παραδώσωσιν, οἱ ἵπποι νὰ πωληθῶσι, καὶ τὰ ὅπλα νὰ θραυσθῶσι καὶ νὰ καυθῶσι. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι, ὡς συνεργοὶ τῆς ἱεροσυλίας, ν' ἀποκλεισθῶσιν ἀπὸ τὸ συνέδριον· ὁ δ' εὐσεβὴς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Θεσσαλῶν νὰ ἔχωσι τὴν προεδρίαν τῶν Πυθικῶν ἀγώνων, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προμαντείας. Ὁ μὲν Φίλιππος ἐξετέλεσε τὸ ψήφισμα τῶν Ἀμφικτυόνων, ἡ δὲ Φωκὶς κατερημώθη. Ἐπρόσφερεν ὅμως ἄσυλον ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας του εἰς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους, καὶ κατῴκισεν ἀπὸ αὐτούς τινας ἐκ τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἀνήγειρεν εἰς Θρᾴκην.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσε πρὸς ὄλεθρον ἀθώου λαοῦ ὁ ἱερὸς πόλεμος, ὑποκινηθεὶς ἀπὸ τὴν κακοήθειαν καὶ πλεονεξ-

ξίαν τῶν Θηβαίων· διότι βεβαίως οἱ Φωκεῖς δὲν εἶναι ἀξιοκατηγόρητοι διὰ τὸ ἔγκλημα τῶν στρατηγῶν των· Ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέβη κατὰ πάντα ἐπιζήμιος εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἔφερεν εἰς τὸν κολοφῶνα τὴν ὀλεθρίαν συνήθειαν τῶν μισθοφόρων, καὶ κατέστρεψε τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν ὑπόλοιπον σέβας, διασκορπίζων τὰ ἀφιερώματα τῶν εὐσεβῶν, καὶ συνειθίζων τοὺς ἀνθρώπους νὰ λογίζωνται ὡς μηδὲν τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐπίστευεν. Οἱ δ' ἱστορικοὶ ἐπροσπάσθησαν ν' ἀποδείξουν, ὅτι οἱ αὐτουργοὶ καὶ συνεργοὶ τῆς ἱεροσυλίας ἔλαβον τὴν ἀπαιτουμένην τιμωρίαν (1). Παραδ: χάρ: αἱ Ἀθῆναι ἀπώλεσαν τὴν αὐτονομίαν των· ὁ Ἀρχίδαμος ἐφονεύθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, βοηθῶν τοὺς Ταραντίνους· ὁ Φάλαικος καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του ἐφονεύθησαν ἀπὸ κεραυνὸν, ἐνῷ ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν Κυδωνίαν ἐν Κρήτῃ· οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἠλείους, καὶ ἡ γυνὴ, ἥτις ἔλαβε τὸ περιδέραιον τῆς Ἐριφύλης κατεφλέχθη εἰς τὰς φλόγας οἰκίας τινὸς, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ υἱός της ἔβαλε τὸ πῦρ· ἐκείνη δὲ, ἥτις ἔλαβε τὸ περιδέραιον τῆς Ἑλένης, ἔγεινε δημοσία πόρνη. Τοιαῦται παρατηρήσεις ὅμως δὲν εἶναι πολλῆς προσοχῆς ἄξιαι, διότι δεικνύουν μὲν τὴν ἀδυναμίαν τῆς δεισιδαιμονίας, ὄχι δὲ καὶ τὴν δύναμιν λογικῆς τινος θρησκείας.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι μόνοι ἠμποροῦν ἤδη νὰ θεωρῶνται ὡς οἱ ἀνταγωνισταὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας· Συμφέρει λοιπὸν νὰ ἐμβλέψωμεν ἤδη εἰς τοὺς πολιτικοὺς τῶν Ἀθηνῶν ἄνδρας (2).

---

(1) Διόδ. ις' 61 — 64.

(2) Αἱ σκέψεις μας περί τινων ἐκ τῶν χαρακτήρων τούτων διαφέρουν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ Μιτφόρδου. Ἔχομεν δὲ τὴν συναίσθησιν, ὅτι ἐὰν κινούμεθα ἀπὸ πρόληψίν τινα, τοῦ δὲ συγγραφέως τούτου αἱ προλήψεις

Ἰσοκράτης, ὁ χαρίεις, ὁ ἐξαίρετος γέρων, ὁ διδάσκαλος τοσούτων πολιτικῶν καὶ ἱστορικῶν, ἔζη ἀκόμη. Γεννηθεὶς δὲ πέντε ἔτη πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτο σύγχρονος ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ διαιρέσεων τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔβλεπεν ἄλλην θεραπείαν εἰμὴ γενικὴν ὁμοσπονδίαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἀρχηγὸν ἔχουσαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Ἀλλ' ἦτον εἰλικρινὴς φιλόπατρις, καὶ ποτὲ δὲν ὠνειρεύθη νὰ θυσιάσῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ δὲ χρηστὸς Φωκίων, ἀφελὴς καὶ ἁπλοῦς τοὺς τρόπους, καὶ ἄμεμπτος κατὰ τὸν βίον, ἐθεώρει μὲ δυσαρέσκειαν καὶ περιφρόνησιν τὴν παρακμὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ χαρακτῆρος. Ἀντέτεινε λοιπὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὐδεμίαν ἀληθῆ ὠφέλειαν εἰς τὴν πατρίδα του προέβλεπεν· ἀλλά, ὡς οἱ ἀριστοκράται τῆς προλαβούσης περιόδου, ἂν καὶ ἀπεδοκίμαζε τὴν πολιτικήν της, ποτὲ δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ τὴν εὐεργετῇ, καὶ ἐχειροτονήθη εἰς τεσσαράκοντα πέντε στρατηγίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐγνώριζε τὴν ἀξίαν του. Ἐὰν δ' ὁ Φωκίων ἦτον ἐπιεικέστερος καὶ συγκαταβατικώτερος, αἱ ἀρεταί του ἤθελον ἴσως προξενήσει μεγαλήτερον καλὸν εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ δὲ Δημοσθένης, ὅστις ἐφαντάζετο τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ Μακεδονία ἐλογίζετο μηδὲν εἰς τὴν πολιτικὴν πλάστιγγα, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ παραχωρήσῃ ἡ

εἶναι γνωσταὶ τοῖς πᾶσι. Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι ὁ Μιτφόρδος οὐδ' ἕνα μόνον ὀπαδὸν ἔχει εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην· καί, ἐὰν τὰ ὀνόματα βαρύνωσιν εἰς τὴν πλάστιγγα, τὸ ὄνομα τοῦ Νιεβούρ βαρύνει βεβαίως περισσότερον παρὰ τὸ ἰδικόν του. Καὶ ὁ μὲν Ἄγγλος ἱστορικὸς παριστᾷ τὸν Δημοσθένη χειρότερον σχεδὸν καὶ τοῦ Κλέωνος, ὁ δὲ Γερμανὸς ὀνομάζει αὐτὸν πολιτικὸν ἅγιον.

πατρίς του ἀνάνδρως τὴν ἡγεμονίαν, τὴν ὁποίαν σχεδὸν εἶχεν ἀνακτήσει. Ἐγνώριζε μὲν πληρέστατα τὴν διαφθορὰν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ πιστεύων εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἰσχυρὰς δυνάμεις, ἐπροσπάθει νὰ τοὺς ἀνυψώσῃ εἰς τὸν βαθμὸν, ὅπου ἦτο καὶ αὐτὸς, καὶ κατώρθωσε θαύματα. Τὸ κακὸν ὅμως ἦτον ἀθεράπευτον, διὰ τοῦτο ἡ πολιτική του, ἂν καὶ γενναία, ἦτον ὅμως παράκαιρος· ἀλλ' ὁ φίλος τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας ὀφείλει πάντοτε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν χαρακτῆρά του σέβας καὶ εὐλάβειαν.

Ὁ δὲ Λυκοῦργος, δεύτερος Ἀριστείδης, ἠσθάνετο, ἐσκέπτετο, καὶ ἐνήργει ὅπως καὶ ὁ Δημοσθένης· ὁ δ' Ὑπερίδης, Πολύευκτος, Διόφαντος, Ἡγήσιππος καὶ ἄλλοι, ἅπαντες μὲ προτερήματα, ἦσαν τῶν αὐτῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἄνδρες. Ἐπειδὴ δ' αἱ πολιτικαὶ φατρίαι δὲν ἠμποροῦν νὰ ἦναι πάντοτε ὅλως διόλου ἄμεμπτοι, καὶ ἡ τοῦ Δημοσθένους ἠτιμάζετο ἀπὸ ἀπὸ τὸν αἰσχρὸν Τίμαρχον.

Κατὰ δὲ τῶν φιλοπατρίδων τούτων ἦσαν ἀντιτεταγμένοι οἱ μισθωτοὶ τοῦ Φιλίππου, ἀρχηγὸς τῶν ὁποίων ἦτον ὁ Αἰσχίνης, ἀνὴρ ἐξόχων προτερημάτων, καὶ ἐν γένει ἀξιοσέβαστος κατὰ τὸν χαρακτῆρα. Οὗτος κατενόησε πρῶτος, ὡς ἐκαυχᾶτο, τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, καὶ κατέβαλλε πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ τοὺς ματαιώσῃ (1)· ἀλλὰ, εἰς τὴν περίστασιν τῆς πρώτης εἰς Μακεδονίαν πρεσβείας του, ὁ ἄξιος οὗτος ἡγεμὼν φαίνεται, ὅτι εὗρε τὰ μέσα τοῦ νὰ τὸν μισθώσῃ, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τέλους ἦτο πρόθυμον ὄργανον τῆς θελήσεώς του. Ὁ δ' Εὔβουλος, καὶ αὐτὸς μὲ προτερήματα, ἐλέγετο, ὅτι ἐμισθώθη παρομοίως, σταλεὶς πρέσβυς πρὸς τὸν Φίλιππον. Ὁ Φιλοκράτης ὡμολόγει ἀσυστόλως, ὅτι ἦτο μισθωτὸς τοῦ Φιλίππου· ὁ δὲ Δημάδης, πορθμεὺς μὲν

(1) Δημοσθ., Περὶ Παραπρεσβ. 428.

τὸ πρῶτον, καὶ ἄνευ τακτικῆς παιδείας, ἰσχυρὸς δὲ ὡς αὐτοσχέδιος ῥήτωρ, ἦτον, ὡς εἰκὸς, μισθωτὸς τοῦ Φιλίππου· ἐλέγετο δὲ, ὅτι ἦτο τόσον ἄσωτος, ὥστε ἠδύνατο νὰ κατασπαταλώσῃ καὶ αὐτὰς τὰς προσόδους τῆς Περσίας. Καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ πρῶτοι, διάφοροι ὅμως ἄλλοι κατωτέρας τάξεως συνέπραττον μετ' αὐτῶν.

Ἀλλ' ὁ ἰσχυρότερος σύμμαχος τοῦ Φιλίππου ἦτον ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, ὅςτις ἐφρόντιζε μόνον περὶ ἀπολαύσεων, καὶ ἀπέφευγε τοὺς κόπους τοῦ πολέμου. Καὶ αἱ μὲν κατώτεραι τάξεις δὲν ἤθελον νὰ στρατεύωνται, οἱ δὲ πλούσιοι ἠναντιοῦντο εἰς τὸ νὰ δίδωσι τὰ χρήματά των εἰς μίσθωσιν μισθοφόρων· καὶ οἱ μισθοφόροι δ' αὐτοὶ, μισθούμενοι, δὲν ἦσαν ἄξιοι ἐμπιστοσύνης. Ὁ μὲν Φωκίων καὶ ὁ Διοπείθης ἦσαν ἀνδρεῖοι καὶ εἰλικρινεῖς στρατηγοὶ, ὁ δὲ θρασύδειλος καὶ ἀνάξιος Χάρης ἦτον ὁ εὐνοούμενος τοῦ δήμου, καὶ πολλάκις ἐπροτιμᾶτο ἀπὸ αὐτούς. Ὁ δ' ἄπιστος μισθοφόρος Χαρίδημος ἐστέλλετο ὡσαύτως πολλάκις εἰς μεγάλας ἐκστρατείας.

Ὁ Φίλιππος ἦτον εἰς κατάστασιν ὅλως διάφορον ἀπὸ τὴν τῶν Ἀθηναίων. Οὗτος ἠδύνατο ν' ἀποφασίζῃ ἰδιαιτέρως τὰ σχέδιά του, οὐδεμίαν δημοτικὴν συνέλευσιν ἔχων νὰ καταπείσῃ· εἶχεν ἄφθονα χρήματα· διετήρει μόνιμον στρατὸν, συγκείμενον ἀπὸ μισθοφόρους καὶ ἀπὸ ὑπηκόους του, διότι εἶχεν ἤδη συστήσει τὴν περίφημον Μακεδονικὴν φάλαγγα, ἔχουσαν μεγαλήτερον βάθος καὶ μακροτέρας λόγχας παρὰ τὰ μέχρι τοῦδε στρατιωτικὰ σώματα. Εἶχεν ἀξίους στρατηγοὺς καὶ ὑπουργούς. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, αὐτὸς ἦτον ὁ πρῶτος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τοῦ αἰῶνος. Ἡ δὲ πολιτική του προέθετο κυρίως τὰ ἐφεξῆς ἀντικείμενα: νὰ συστήσῃ καὶ νὰ στερεώσῃ βασίλειον βορείως τῆς Ἑλλάδος· νὰ ἐξασκῇ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς,

καὶ νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς συνηνωμένου στρατοῦ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων πρὸς κατάκτησιν τῆς Περσίας. Δὲν ἔχομεν δὲ λόγον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐσκόπευέ ποτε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐπαρχίαν τοῦ βασιλείου του.

Ἐκθέσαντες οὕτω τὴν πολιτικὴν τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν ἀντιπάλων του, ἀπαλλαττόμεθα τῆς ἀνάγκης τοῦ ν' ἀναφέρωμεν ἐμπεριστατωμένως τὰ συμβάντα τῶν τριῶν ἀκολούθων ἐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν ἐκθέσει αὐτὰ μόνον ἐν συντομίᾳ. Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς διαγωγῆς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, θέλομεν ἀναφέρει σύγκρουσίν τινα, ἥτις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνέβη εἰς Ἀθήνας μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ἀντιζήλων ῥητόρων.

Ὑπῆρχεν ἀνήρ τις ὀνομαζόμενος Ἀντιφῶν, ὅστις εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τὸ ληξιαρχικὸν βιβλίον ὡς μὴ γνήσιος πολίτης Ἀθηναῖος. Ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους, οὗτος προσελθὼν εἰς τὸν Φίλιππον, ἀνεδέχθη, ἐπὶ ἀναλόγῳ ἀμοιβῇ, νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ, καὶ ἐνταυτῷ νὰ θεραπεύσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ πάθος τῆς ἐκδικήσεως, καίων τὰ νεώρια τῶν Ἀθηνῶν. Ἔπειτα δ' ἐπέστρεψε κρυφίως, καὶ κρυπτόμενος εἰς Πειραιᾶ, ἐκαιροφυλάκτει νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ὁ Δημοσθένης μαθὼν ταῦτα προσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ δήμου καὶ τὸν ἐκατηγόρησε διὰ τὴν ἐπιβουλήν του. Ὁ δ' Αἰσχίνης ἀνέστη τότε, καὶ κραυγάζων κατὰ τῆς ἀπηνείας τοῦ Δημοσθένους ὡς εἰσερχομένου εἰς τὰς ἰδιαιτέρας οἰκίας, ἄνευ ἐντάλματος συλλήψεως, καὶ ὑβρίζοντος τοὺς δυστυχεῖς πολίτας, συνεκίνησε τοσοῦτον τὸν λαόν, ὥστε οὗτος μὲν ἀπέλυσε τὸν Ἀντιφῶντα· ἡ βουλὴ ὅμως τοῦ Ἀρείου Πάγου συλλαβοῦσα αὐτὸν τὸν ἐπανέφερεν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ὅστις παρακινούμενος ἀπὸ τὴν εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο ὑπόληψιν, διέταξε νὰ ὑποβληθῇ εἰς βασάνους,

καὶ τότε ὡμολόγησε τὸ ἔγκλημά του, καὶ ἐθανατώθη (1). Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐφανέρωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Αἰσχίνου γνώμην του, παύων αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ δικηγόρου (συνδίκου), εἰς τὸ ὁποῖον ὁ δῆμος τὸν εἶχε χειροτονήσει, προκειμένης διενέξεώς τινος μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Δηλίων ἀφορώσης τὴν φύλαξιν τοῦ ἐν Δήλῳ ἱεροῦ, καὶ ψηφίζων ἀντ' αὐτοῦ τὸν Ὑπερίδην διὰ νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Φωκικοῦ πολέμου ἔτος (Ὀλυμπ. 108, 4) κατέτριψεν ὁ Φίλιππος κυρίως εἰς τὴν Θρᾴκην, κτίζων πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας κατῴκισε τοὺς Φωκεῖς καὶ ἄλλους Ἕλληνας. Ἔπειτα ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν διὰ ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ἐπικράτειάν του ἀπὸ αὐτούς. Μετ' ὀλίγον δὲ (Ὀλυμπ. 109, 1) ἀνεμόρφωσε τὸ πολίτευμα τῆς Θεσσαλίας οὕτως, ὥστε ἀνέθεσε τὴν ἐκεῖ ἐξουσίαν ὅλως διόλου εἰς χεῖρας τῶν φίλων του· διήρεσε δ' αὐτὴν εἰς τὰς τέσσαρας ἀρχαίας ἐπαρχίας, Φθιώτιδα, Ἱστιαιώτιδα, Πελασγιώτιδα καὶ Θεσσαλιώτιδα. Ἐκυρίευσεν ὡσαύτως (Ὀλυμπ. 109, 2) τὴν Λευκάδα καὶ Ἀμβρακίαν κατὰ τὸ Ἰόνιον Πέλαγος, καὶ συνωμολόγησε συμμαχίας μὲ τοὺς Ἀργείους, Μεσσηνίους, Ἀρκάδας καὶ Ἠλείους εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ Εὔβοια κυρίως εἵλκυε τὴν προσοχήν του, ὡς οὖσα πλησίον τῆς Ἀττικῆς. Οἱ δ' Ἐρετριεῖς, μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Πλουτάρχου, διηρέθησαν εἰς δύο φατρίας, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἦτον

(1) Δημοσθένης, περὶ Στεφ. 271. Ὁ Πλούταρχ. εἰς Δημοσθ. 14 λέγει, ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἦτο σφόδρα ἀριστοκρατική· παρατηρεῖ δὲ (ὡς καὶ πᾶς ἄλλος, ὅστις ἀναγινώσκει τοὺς λόγους του), ὅτι ἐξήλεγχε καὶ ἀντέτεινεν εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ λαοῦ μετὰ πολλῆς παῤῥησίας. Καὶ ὅμως ὁ Μιτφόρδος ἀποκαλεῖ αὐτὸν «Εὐνοούμενον καὶ κόλακα τοῦ δήμου!» λέγει ὡσαύτως, ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἦτο διόλου εὐνοούμενος τοῦ Πλουτάρχου!

ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δ' ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Ἡ δὲ τελευταία ὑπερίσχυσε, καὶ ὁ Φίλιππος, πέμψας ἐκεῖσε 1,000 μισθοφόρους, ἀνέθεσε τὴν κυρίαν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἱππάρχου, Αὐτομέδοντος καὶ Κλειτάρχου, οἵτινες ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν. Παρομοίως δ' ἔπραξεν εἰς τὸν Ὠρεόν, ὅπου κατέστησεν ἄρχοντα τὸν Φιλιστίδην, καὶ τοιουτοτρόπως ἐσύστησε τὴν ἐπῤῥοήν του ἐφ' ὅλης τῆς νήσου.

Ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσε πάλιν (Ὀλυμπ. 109, 3) εἰς τὴν Θρᾴκην, καὶ ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις του μέχρι τοῦ Ἴστρου, ὅπου διέτριψεν ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα. Ἀλλ' ἐπωφθαλμία κυρίως εἰς τὴν Χερσόνησον καὶ εἰς τὰς κατὰ τὴν Προποντίδα πόλεις. Ἔστειλε λοιπὸν στράτευμα πρὸς βοήθειαν τῶν Καρδιανῶν, οἵτινες κατεστενοχωροῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ δὲ Διοπείθης, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀποστείλει οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξεδικήθη διὰ τοῦτο εἰσβάλλων εἰς τὴν Θρᾴκην, καί, ὅτε ὁ Φίλιππος, κατὰ τὴν συνήθειάν του, παρεπονέθη, οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Δημοσθένους, δὲν ἔδωκαν καμμίαν προσοχὴν εἰς τὰ παράπονά του. Αὐτὸς δ' ὁ ῥήτωρ σταλεὶς παρὰ τῆς πατρίδος του εἰς τὸ παράλιον τῆς Θρᾴκης συνωμολόγησε συμμαχίαν μὲ τὸ Βυζάντιον, τὴν Πέρινθον, Σηλυμβρίαν καί τινας τῶν πέριξ ἐκεῖ ἡγεμόνων· καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπειδὴ ὁ λαὸς τῆς Εὐβοίας ἐζήτησε βοήθειαν ἐναντίον τῶν τυράννων του, στράτευμα στρατηγούμενον ἀπὸ τὸν Φωκίωνα, ὅστις συνωδεύετο ἀπὸ τὸν Δημοσθένην, μετέβη εἰς τὴν Εὔβοιαν, τὴν ὁποίαν ἠλευθέρωσεν.

Ὁ Φίλιππος, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐπιστρέψει (1) (Ὀλυμπ. 110, 1) ἀπὸ τὰ πέραν τοῦ ὄρους Αἵμου, ἦλθε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἀφήσας στρατεύματά τινα εἰς πολιορκίαν αὐτῆς, ἐπροχώρησε μὲ 30,000 στρατιώτας

(1) Οἱ μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων πόλεμοι ἤρχισαν τὸ ἔτος τοῦτο.

καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τῆς Περίνθου. Προσέβαλλε δὲ τὴν πόλιν ἀδιακόπως μὲ κριοὺς καὶ μηχανὰς παντὸς εἴδους· ἀλλ' οἱ Περίνθιοι ἀνθίσταντο γενναίως· καὶ οἱ μὲν Βυζάντιοι ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς ὅπλα, οἱ δὲ σατράπαι τῆς ἀπέναντι παραλίας, γνωρίζοντες τοὺς μέλλοντας σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς χρήματα, σῖτον, ὅπλα καὶ πολλοὺς μισθοφόρους. Ἀφοῦ δ' ὁ Φίλιππος προσέβαλλε πολὺν χρόνον ἐπὶ ματαίῳ τὴν Πέρινθον, διῄρεσε τὰς δυνάμεις του, καὶ ἀφήσας τὸ ἥμισυ αὐτῶν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ταύτης, μετέβη αὐτὸς μὲ τὰς λοιπὰς καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Βυζάντιον· ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη, ὡς καὶ ἡ Πέρινθος, κτισμένη οὖσα ἐπὶ χερσονήσου τινὸς, ἦτο δυσπόρθητος· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, τέλος ἐννοήσαντες πληρέστατα τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ἀπεφάσισαν νὰ τὸ βοηθήσωσιν.

Ὁ Δημοσθένης μετὰ δυσκολίας εἶχεν ὑπερισχύσει τῶν μισθωτῶν τοῦ Μακεδόνος εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συνέλευσιν· καὶ ἤδη κατέδειξε τόσον φανερῶς τὰς συνεπείας τῆς κυριεύσεως τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὥστε ἀπεφασίσθη (Ὀλυμπ. 110, 2), ὅτι ὁ Φίλιππος παρεβίασε τὴν εἰρήνην, καὶ ἑπομένως στόλος 120 τριηρῶν ἡτοιμάσθη πρὸς βοήθειαν τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' ἡ στρατηγία ἀνετέθη εἰς τὸν ἄστατον Χάρητα, τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτὴρ ἦτο τόσον γνωστὸς, ὥστε οἱ Βυζάντιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν δεχθῶσιν εἰς τὸν λιμένα των. Ἡ στρατηγία λοιπὸν μετεφέρθη εἰς τὸν Φωκίωνα, καὶ τοῦτον μετὰ χαρᾶς ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν των. Οἱ δὲ Χῖοι, Κῷοι καὶ Ῥόδιοι ἔστειλαν βοήθειαν εἰς τοὺς παλαιούς των συμμάχους, καὶ ὁ Φίλιππος τέλος ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὰς πολιορκίας τῆς Περίνθου καὶ τοῦ Βυζαντίου· ὁ δὲ λαὸς τῶν πόλεων τούτων ἐψήφισε παντοδαπὰς δημοσίας τιμὰς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς σωτῆράς των (1).

(1) Διόδ. ις' 74 — 76. Ἰουστ. θ' 1, 2. Πλούταρχ. εἰς Φωκίωνα 14. Δημοσθ. περὶ Στεφάν. 252 — 257.

Ὁ Φίλιππος, διὰ ν' ἀποζημιώσῃ τρόπον τινὰ τὰ στρατεύματά του διὰ τὴν ζημίαν τῶν λαφύρων τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς αὐτὰ, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν ἀνακοινωθεῖσαν εἰς αὐτὸν προδοσίαν Σκύθου τινὸς ἡγεμόνος, ὡδήγησεν αὐτὰ πάλιν πέραν τοῦ Αἵμου, καὶ ἐλεηλάτησε τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως. Ἐνῷ δ' ἐπέστρεφε μὲ λάφυρα δούλων καὶ πολλῶν ἵππων, φυλή τις ὀνομαζομένη Τριβαλλοὶ ἐπετέθη αἰφνιδίως κατὰ τοῦ στρατεύματός του, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν μάχην (1).

Ἐνῷ δ' ὁ Φίλιππος ἦτον ἀπὼν εἰς Σκυθίαν, κατὰ περίστασιν ἢ ἐκ προθέσεως (2) ἐπέστρεψεν πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Αἰσχίνης, εἷς ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, ἀγανακτήσας (ὡς λέγει αὐτὸς) ἐν καιρῷ τῆς συνεδριάσεως διὰ τὴν πρότασιν Λοκροῦ τινος Ἀμφισσέως, προτείνοντος ζημίαν 50 ταλάντων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἔδειξεν εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας τὴν Κιῤῥαίαν ἢ Κρισσαίαν πεδιάδα, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀμφισσεῖς ἐκαλλιέργουν, καὶ τὸν λιμένα, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀνοίξει ἐκ νέου, καὶ ἀφοῦ ἀνέγνωσεν εἰς αὐτοὺς τὸν παλαιὸν χρησμὸν καὶ τὰς προφερομένας κατάρας κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον τολμήσει τὰ τοιαῦτα, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν συνεδρίασιν (3)· Κατὰ τῶν Ἀμφισσέων λοιπὸν ἠγέρθη κραυγὴ, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ μὲν Δελφοὶ, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀμφικτύονας, κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα, κατέστρεψαν τὸν λιμένα καὶ ἔκαυσαν τὰς οἰκίας. Οἱ δ' Ἀμφισσεῖς ἐλθόντες ἔνοπλοι ἀπεδίωξαν αὐτούς. Μετ' ὀλίγον δὲ συνῆλθεν ἔκτατον

(1) Ἰουστιν. θ' 3.

(2) Ὁ μὲν Δημοσθένης (περὶ Στεφ. 275, 276) διϊσχυρίζετο, ὅτι ὑπῆρξε συνεννόησις μεταξὺ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τοῦ Φιλίππου περὶ τούτου. Ὁ δ' Αἰσχίνης ἐβεβαίονεν, ὅτι ἡ ἐπιστροφή του συνέβη κατὰ τύχην, καὶ τοῦτο κλίνομεν καὶ ἡμεῖς νὰ πιστεύσωμεν.

(3) Ἰδε ἀνωτέρω σελ. 84.

συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Δημοσθένης ἐμπόδισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ παρευρεθῶσι, καὶ ἐκηρύχθη πόλεμος κατὰ τῶν Ἀμφισσέων. Ἀλλ' ἐπειδή τινες πολιτεῖαι δὲν ἔστειλαν στρατεύματα, καὶ τὰ ἐλθόντα δὲν ἔπραττον τίποτε, ὁ Φίλιππος εἰς τὴν ἀκόλουθον σύνοδον (Ὀλυμπ. 110, 3) ἐξελέχθη στρατηγὸς τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ στρατεύματος. Ἀμέσως δ' ἐξέδωκε διαταγὰς εἰς ὅλα τὰ μέρη ν' ἀπαντήσουν αὐτὸν ἔνοπλοι εἰς τὴν Φωκίδα, ὅπου ὡδήγει τὰ ἴδια αὐτοῦ στρατεύματα, καὶ ἀφοῦ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν σῶμα 10,000 μισθοφόρων, σταλέντων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀμφισσεῖς, ὑπέταξε τὴν Ἄμφισσαν· τότε δ' ἀπεκάλυψε τοὺς σκοπούς του, κυριεύσας τὴν Ἐλάτειαν αἰφνιδίως, τὴν κλεῖδα τῆς Βοιωτίας.

Ἂν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠγνόουν τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, καὶ ἐπερίμενον τὸν πόλεμον, ἐξεπλάγησαν ὅμως μεγάλως, ὅτε ἔμαθον τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας. Ὅθεν ὁ Δημοσθένης ἐπρότεινεν εἰς τὴν συνέλευσιν νὰ σταλῇ ἀμέσως πρεσβεία εἰς τοὺς Θηβαίους προτείνουσα συμμαχίαν. Ἡ πρότασις αὕτη ἔγεινε δεκτή, καὶ αὐτὸς οὗτος ἐχειροτονήθη μέλος τῆς πρεσβείας. Ὅλα δὲ τὰ τεχνάσματα καὶ ὅλη ἡ εὐγλωττία τῶν ὑπο τοῦ Φιλίππου σταλέντων διὰ ν' ἀντιτείνωσιν εἰς αὐτόν, δὲν ἴσχυσαν ἀπέναντι αὐτοῦ, καὶ οἱ Θῆβαι ἡνώθησαν μὲ τὰς Ἀθήνας. Ὁ αὐτὸς ῥήτωρ διὰ τῶν ἐκτάκτων προσπαθειῶν του ἔπεισε τοὺς Κορινθίους, Μεγαρεῖς καὶ ἄλλους νὰ βοηθήσωσιν εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγῶνα. Ἐντὸς δ' ἓξ ἑβδομάδων ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Ἐλατείας, συνήχθη εἰς τὴν Βοιωτίαν συμμαχικὸν στράτευμα διὰ ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὸν μονάρχην της Μακεδονίας (1).

(1) Δημοσθ., περὶ Στεφαν. 284 — 292. Πλούταρχ. εἰς Δημοσθ. 19. Διόδωρ ις', 85, 86.

Αἱ ὄχθαι μικροῦ τινος ποταμοῦ (1), πλησίον τῆς Χαιρωνείας, ὑπῆρξε τὸ θέατρον τῆς μάχης, ἥτις ἀπεφάσισε διὰ παντὸς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τὸ μὲν Μακεδονικὸν στράτευμα συνίστατο ἀπὸ 30,000 πεζοὺς καὶ 2,000 ἱππεῖς, ὅλους ἐμπειροπολέμους, καὶ ἐστρατηγεῖτο ἀπὸ τοὺς ἐμπειροτάτους στρατηγοὺς τῆς ἐποχῆς· τὸ δὲ στράτευμα τῶν συμμάχων ἐσύγκειτο ἀπὸ 40,000 — 50,000 στρατιώτας, ἀλλ' ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον πολιτοφύλακες, καὶ ὡδηγοῦντο ἀπὸ τὸν Χάρητα, καὶ Λυσικλῆ καὶ ἀπὸ τὸν Θηβαῖον Θεαγένη, ἄνδρας ἐπίσης ἀναξίους, ὡς καὶ ὁ Χάρης αὐτός.

Ἅμα δ' ἐξημέρωσε τὰ δύο στρατεύματα παρετάχθησαν εἰς μάχην· καὶ τὸ μὲν κέρας τῶν Μακεδόνων τὸ ἀντιταχθὲν εἰς τοὺς Θηβαίους ὡδηγεῖτο ἀπὸ τὸν νεανίαν Ἀλέξανδρον, βοηθούμενον ἀπὸ ἐμπείρους στρατηγούς· τοῦ δ' ἑτέρου, τὸ ὁποῖον ἀντετάχθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐστρατήγει ὁ Φίλιππος αὐτός. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν γενναίως, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τ' ἀντιταχθέντα εἰς αὐτοὺς στρατεύματα, ἀλλ' ἐνῷ ἀπροσέκτως κατεδίωκον αὐτά, προσεβλήθησαν ἀπὸ σῶμα ἐπιλέκτων στρατιωτῶν, ὁδηγούμενον ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐνικήθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, καὶ ὁλόκληρος ὁ Ἱερὸς Λόχος κατεσφάγη. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Ἀθηναίων ἐφονεύθησαν 1,000 καὶ 2,000 ἐξωγρήθησαν, ἐκ δὲ τῶν Θηβαίων ἐφονεύθησαν περισσότεροι παρὰ τοὺς ζωγρηθέντας, εἴτε διότι ἐπολέμησαν γενναιότερον, ἢ διότι ἐμισοῦντο περισσότερον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ὁ Φίλιππος ἅμ' ἐνίκησε, διέταξε, κατὰ τὴν συνήθη φιλανθρωπίαν καὶ φρόνησίν του, νὰ παύσῃ ἡ σφαγὴ τῶν νικημένων.

Τὸ δ' ἑσπέρας ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς συμπόσιον τοὺς

---

(1) Τοῦ Κηφισσοῦ. Σ. Μ.

ἀξιωματικοὺς του, τὸ ὁποῖον διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα· Εἰς δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ λέγεται, ὅτι ἐξῆλθον διὰ νὰ ἴδωσι τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁ δὲ νικητὴς ἐλθὼν εἰς τὸ μέρος, ὅπου οἱ Ἱερολοχῖται ἔκειντο ἀναμεμιγμένοι πρὸς ἀλλήλους, ἔχυσεν, ὡς λέγεται, δάκρυα, καὶ ἐξεφώνησεν «εἴθε ν' ἀπωλεσθῶσιν ὅσοι φαντάζονται, ὅτι οὗτοι ἔπραξαν ἢ ἔπαθον αἰσχρότητά τινα (1).» Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολεμήσει, ἔδειξεν ἀπρεπῶς τὴν χαράν του, καὶ ἀπαγγέλων ἐμμέτρως τὴν ἀρχὴν τοῦ ψηφίσματος τοῦ Δημοσθένους ἔψαλλεν αὐτὸ μεγαλοφώνως (2). Τὰ δ' ἀνέκδοτα ταῦτα ἐνδέχεται νὰ ἦναι ἀληθῆ, ἢ καὶ ψευδῆ· ἀλλὰ θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι ἡ μετὰ ταῦτα διαγωγὴ τοῦ Φιλίππου, ὑπῆρξε διαγωγὴ μεγαλουφρόνος ἀνδρός.

Ὅτε δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθον τὴν ἧτταν, ἐπερίμενον ἄμεσον εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀττικήν. Κατὰ πρότασιν λοιπὸν τοῦ Ὑπερίδου ἐψηφίσθη νὰ στείλωσι τὰς οἰκογενείας των καὶ τὰ πολυτιμότατα πράγματά των εἰς τὸν Πειραιᾶ· ν' ἀποκαταστήσουν τοὺς ἀτίμους εἰς τὰ δικαιώματά των, νὰ δεχθῶσι τοὺς ξένους ὡς ἰσοτελεῖς, καὶ νὰ δώσουν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς δούλους, ἐὰν ἐβοήθουν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Ὁ δ' ἀπερίσκεπτος λαὸς εἶχε γνώμην ν' ἀνατεθῇ ἡ στρατηγία εἰς τὸν Χαρίδημον, ὅτε διὰ μεσολαβήσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ Φωκίων ἐχειροτονήθη εἰς αὐτήν (3)· ἀλλ' οἱ ζωγρηθέντες κατὰ τὴν Χαιρώνειαν αἰχμάλωτοι ἔφθασαν ἤδη, ἀπολυθέντες ἄνευ λύτρων· ὁ δ' Ἀντίπατρος ἦλθεν, ὡς λέ-

(1) Πλούταρχ. εἰς Πελοπίδαν 18.

(2) Πλούταρχ. εἰς Δημοσθ. 20. Ἰουστίν. θ', 4.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Δημοσθένους ἔχει οὕτω· Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιεὺς τάδ' εἶπε. Σ. Μ.

(3) Πλούταρχ. εἰς Φωκίωνα 16.

γεται (1), μετὰ τοῦ νέου ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου φέρων προτάσεις εἰρήνης, τὰς ὁποίας ἑτοίμως παρεδέχθησαν. Κατ' αὐτὰς ὤφειλον νὰ παραδώσωσι τὰς πλείστας ἐκ τῶν ξένων κτήσεών των, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ λάβωσιν εἰς ἀνταλλαγὴν τὸν Ὠρωπόν, καὶ νὰ πέμψωσι τοὺς ἀπεσταλμένους των εἰς Κόρινθον. Πρὸς δὲ τοὺς Θηβαίους ὁ Φίλιππος προσηνέχθη αὐστηρότερα, διότι πολλοὶ τῶν προεστώτων αὐτῶν ἐθανατώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν, οἱ δὲ φυγάδες ἀνεκλήθησαν, καὶ Μακεδονικὴ φρουρὰ κατεστάθη εἰς τὴν Καδμείαν.

Ὁ Δημοσθένης, ὅςτις φύσει ἐστερεῖτο θάῤῥους, ῥίψας, ὡς λέγεται, τὴν ἀσπίδα του εἰς τὴν Χαιρώνειαν, ἔφυγεν· ἀλλ' ὁ λαός, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπνεύσει γενναῖα αἰσθήματα διὰ τῶν δημηγοριῶν του, ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς γνήσιον καὶ ἀκαταδάμαστον πολίτην, ἔδωκεν ἤδη εἰς αὐτὸν μίαν τῶν ἰσχυροτάτων ἀποδείξεων τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης του. Ὅτε ἔμελλε νὰ τελεσθῇ ἡ δημόσιος κηδεία τῶν πεσόντων εἰς Χαιρώνειαν, ἐξελέχθη οὗτος διὰ νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτάφιον λόγον. Καὶ ἡ μὲν ἐκλογὴ αὕτη ἐνδέχεται, ὅτι προῆλθεν ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν ἢ τὴν προπέτειαν τῶν Ἀθηναίων, ἡμεῖς ὅμως εὐχαρίστως ἀποδίδομεν αὐτὴν εἰς γενναιοτέραν αἰτίαν (2).

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 110, 4) (3) συνεκροτήθη εἰς Κόρινθον γενικὴ συνέλευσις τῶν Ἀμφικτυονικῶν πόλεων. Ὁ δὲ Φίλιππος, καταβὰς προηγουμένως, ὡς λέγεται, μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον (4), ἐνήργησεν

(1) Ἰουστιν. ὡς ἀνωτέρω. Πλουτάρχ. ἀποφθέγμ. 30.

(2) Δημοσθ. περὶ Στεφ. 320. Πλουταρχ. εἰς Δημοσθ. 21.

(3) Ὁ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Λατίνων μεγας πόλεμος ἐξεῤῥάγη τὸ ἔτος τοῦτο.

(4) Πολύβ. θ' 28. ζ' 14. Παυσαν. ϐ' 20. Ἀῤῥιανὸς εἰς Ἀνάβασ. Ἀλεξ.

ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Λακεδαίμονος, προσδιώρισε τὰ ὅρια μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἄργους, τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Μεσσήνης, καὶ ἔδωκε τὴν ἐν ταῖς πολιτείαις ταύταις κυρίαν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φίλους του.

Εἰς δὲ τὴν Συνέλευσιν οἱ ῥήτορες τοῦ Φιλίππου ἐξεικόνισαν μὲ λαμπρὰ χρώματα τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλλὰς ἔπαθεν ἀπὸ τὴν Περσίαν. Ἐπειδὴ δ' οὐδεὶς ἀνέστη διὰ ν' ἀντιτείνῃ, ἐκηρύχθη ὁμοψήφως πόλεμος, καὶ ὁ Φίλιππος ἐξελέχθη ἀρχιστράτηγος, λαβὼν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ προσδιορίσῃ τὰς συνεισφορὰς ἑκάστης πολιτείας εἰς στρατιώτας καὶ χρήματα. Ἡ δὲ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπελογίζετο (1) εἰς 200,000 πεζοὺς καὶ 15,000 ἱππεῖς, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν Μακεδόνων. Ὁ Φίλιππος ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἀμέσως ἐφρόντισε νὰ στείλῃ μέρος τῶν στρατευμάτων του μετὰ τοῦ Παρμενίωνος καὶ Ἀττάλου εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ προκαταλάβωσί τινας τῶν ἐκεῖ Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ νὰ μάθωσι περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν μέσων τοῦ Περσικοῦ βασιλείου.

Ἂν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη δὲν ἀνείχοντο τὴν πολυγαμίαν, φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως πως εἰς τὴν Μακεδονίαν, διότι ὁ Φίλιππος ταυτοχρόνως ἐνυμφεύθη τὰς θυγάτερας διαφόρων ἐκ τῶν πλησιοχώρων ἡγεμόνων (2). Οἱ γάμοι ὅμως οὗτοι φαίνεται, ὅτι εἶχον μόνον πολιτικὸν σκοπόν· ἀλλ' ἤδη κινούμενος βεβαίως ὑπὸ ἔρωτος μόνον, ἐνυμφεύθη τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀττάλου, ὅστις ἦτον εἷς τῶν πρώτων στρατηγῶν του, ὅπερ ἔγεινεν ἐμμέσως αἰτία τοῦ θανάτου του· διότι

ϛ' 9. Τακίτ. χρονικ. δ' 43. Οἱ ῥήτορες δὲν ἀναφέρουν τὸ παραμικρὸν περὶ τούτου.

(1) Ἰουστῖνος θ' 5.

(2) Ἀθήναιος ιγ' 557.

ὁ Ἄτταλος εἶχεν ἐξυβρίσει ἀπανέστατα καὶ αἰσχρότατα νέον τινὰ Μακεδόνα ἐκ τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Φιλίππου, Παυσανίαν ὀνομαζόμενον, ὅστις ζητήσας ἤδη δικαιοσύνην ἐπὶ ματαίῳ ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὰς ὕβρεις ταύτας κατ' ἐκείνου, ὅστις ἠρνήθη νὰ τὸν ἱκανοποιήσῃ.

Ἐπειδὴ δ' οἱ γάμοι τῆς θυγατρός του Κλεοπάτρας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου ἐτελοῦντο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον (Ὀλυμπ. 111, 1), ὁ Φίλιππος, ὅστις ἠγάπα τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὴν λαμπρότητα, ἐτέλεσεν αὐτοὺς εἰς Αἰγὰς μεγαλοπρεπῶς. Πολλοὶ δ' ἔτρεξαν ἐκεῖσε πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος, καὶ χρυσοῖ στέφανοι παρ' ἰδιωτῶν καὶ παρὰ πολιτειῶν ἐδωρήθησαν εἰς αὐτὸν ἐν ἀφθονίᾳ· Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν κατεγίνοντο εἰς τοὺς ἀγῶνας, τὰ παιγνίδια καὶ τὰς πομπὰς, τὴν δὲ νύκτα εἰς τὰ συμπόσια· ἡ δὲ χαρὰ καὶ εὐθυμία ἐκυρίευεν ὅλους· εἷς δὲ μόνος ἦτο κατηφής.

Ὁ Φίλιππος, θέλων νὰ δείξῃ ἐμπιστοσύνην εἰς ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν, διέταξε τοὺς σωματοφύλακάς του νὰ πορεύωνται ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ αὐτόν. Ἀφοῦ δ' ἐπλησίασεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ θεάτρου, πέμψας πρὸ αὐτοῦ τοὺς φίλους του, ἡτοιμάζετο καὶ αὐτὸς ν' ἀκολουθήσῃ, ὅτε ὁ Παυσανίας, ὅστις ἐνέδρευεν, ἐφορμήσας κατ' αὐτοῦ, ἔπηξε τὴν μάχαιράν του εἰς τὸ σῶμά του. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἔπεσε νεκρός· ὁ δὲ δολοφόνος ἔτρεξεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου εἶχεν ἕτοιμον ἵππον διὰ νὰ φύγῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ χαλινὸς ἦτον δεμένος εἰς κλῆμά τι, ὁ Παυσανίας περιπλεχθεὶς ἔπεσε, καὶ τότε ὁ Περδίκκας, ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς, προφθάσας ἐφόνευσεν αὐτὸν ἀμέσως (1).

---

(1) Διόδωρ. ιϛ' 91—99. Ἀριστοτελ. πολιτ. ἐ. 8. Ὁ Μιτφόρδος καὶ οἱ μαθηταί του ἐπροσπάθησαν, ἐναντίον πάσης πιθανότητος, νὰ παραστήσουν καὶ τὸν Δημοσθένη συνένοχον τοῦ Παυσανίου.

Τοιουτοτρόπως ἀπέθανεν, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης του καὶ μόλις εἰς τὸ 47 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ ἄξιος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τὰ δὲ μεγάλα προτερήματα τοῦ Φιλίππου ἀναγνωρίζονται βεβαίως παρ' ἑκάστου, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἱστορίαν του. Τέλειος πολιτικὸς, ἄξιος στρατηγὸς, ἐξευγενισμένος, συνήνονεν ὅλα τὰ προτερήματα, ὅσα φέρουν εἰς τὴν ἐξουσίαν· καὶ αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα(1)καὶ αἱ ἀδυναμίαι του συνέτεινον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του· διότι διὰ μὲν τῆς φιλοποσίας καὶ φιληδονίας εἵλκυεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἀγροίκους Μακεδόνας καὶ Θεσσαλούς· διὰ δὲ τοῦ ὑπερβολικοῦ πάθους του πρὸς τὸ δρᾶμα, καὶ τῆς κλίσεώς του πρὸς τὰς ὡραίας τέχνας συνίστα ἑαυτὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Σκοπὸς δὲ τῆς φιλοδοξίας του ἦτο νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ, ἀνόμοιος κοινοῦ τινος κατακτητοῦ, ἐνήργει μὲ ἀληθῆ πολιτικὴν φρόνησιν, καὶ δὲν ἐθυσίαζε τὰ πράγματα εἰς τὴν ἐπίδειξιν· ἤθελε νὰ ἦναι ἀρχηγὸς ἐλευθέρας ὁμοσπονδίας, ἤθελε νὰ ἐξασκῇ ἡγεμονίαν ἄνευ βίας, καὶ διὰ τοῦτο ἀφῆκεν ἑκάστην πολιτείαν μὲ τὸ ἴδιον αὐτῆς πολίτευμα καὶ τοὺς νόμους της, καὶ δὲν συνεσωμάτωσε καμμίαν μὲ τὸ βασίλειόν του. Καὶ ὅπου ὑπῆρχον προδόται, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ μισθόνῃ, τοὺς ἐμίσθονε γενναίως· ἀλλ' εἰς ποίαν κυβέρνησιν εἶναι ἄγνωστος ἡ διὰ χρημάτων μυστικὴ ὑπηρεσία; Μετεχειρίζετο ὡσαύτως τὰς συνήθεις πανουργίας τῶν πολιτικῶν, καὶ ἠδύνατο νὰ ψεύδεται καὶ νὰ παραβιάζῃ τὰς συνθήκας, ὁσάκις ταῦτα συνετέλουν εἰς τοὺς σκοπούς του· ἀλλ' ὁ τελικὸς σκοπὸς, τὸν ὁποῖον

(1) Ὁ Θεόπομπος (παρ' Ἀθηναίῳ) ἀφῆκε τρομερὰν εἰκόνα τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ἡ κακοήθεια τοῦ ἱστορικοῦ τούτου εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν πάντοτε ὅλα ὅσα ἀναφέρει. Ἴδε Πολύβιον, η. 11—13.

προέθετο, ἤθελεν εἶσθαι ἐπωφελὴς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν ἡ θεία πρόνοια δὲν ἐψήφιζεν, ὡς φαίνεται, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ γευθῇ τὰ ἀγαθὰ τῆς ὁμονοίας καὶ ἑνώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' (1).

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.

Ὀλυμπ. 111, 2—114, 2. *Π. Χ.* 336—323.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ ἐκτεταμένου βασιλείου, τὸ ὁποῖον ὁ Φίλιππος ἐμόρφωσε, περιῆλθεν ἤδη εἰς τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ νέος μονάρχης ἦτο μόλις εἰκοσαετὴς τὴν ἡλικίαν· ἀλλ' ἡ φύσις εἶχε προικίσει αὐτὸν μὲ ἐξοχώτατα προτερήματα, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ διὰ τῆς φρονήσεώς του συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀναπτυχθῶσι ταῦτα, ἐμπιστευθεὶς αὐτὸν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους. Ἤδη δ' ἔμελλε νὰ φανῇ ἐὰν τὰ προτερήματά του ἦσαν ἱκανὰ εἰς τὸ νὰ στερεώσωσι καὶ αὐξήσωσι τὴν ἐπικράτειαν, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἀφῆκεν.

Ἅμα δ' ἐτέλεσε τὰ τῆς κηδείας τοῦ πατρός του, καὶ διέθεσε τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας, ὅπου εἵλκυσε τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ ἐλαττώσας τοὺς φόρους, παρέλαβε στράτευμα καὶ ἐπροχώρει πρὸς τὴν Ἑλλάδα, διότι οἱ Ἀθηναῖοι παρορμώμενοι ἀπὸ τὸν Δημοσθένη, ὅστις εἶχε δείξει ἀπρεπῶς τὴν χαράν του διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου (2), ἡτοιμάζοντο εἰς πόλεμον, καὶ οἱ Θηβαῖοι προδιετίθεντο νὰ ἐξώσουν τὴν φρουρὰν ἀπὸ τὴν Καδμείαν.

---

(1) Ἀῤῥιανὸς, περὶ Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου. Πλούταρχ. εἰς Ἀλέξανδρον. Διόδωρος ιζ'. Κουΐντος Κούρτιος.

(2) Αἰσχίνης, κατὰ Κτησιφ. 64. Πλούταρχ. εἰς Δημοσθ. 22.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, γινώσκων τὴν ἐκ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς δραστηριότητος ὠφέλειαν, ἔφθασεν αἴφνης εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως τῶν Θηβῶν. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ἐφοβήθησαν νὰ κινηθῶσι κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὑποπτεύοντες εἰσβολὴν, συνήθροισαν ὅλην τὴν περιουσίαν των εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἔπειτα ἔστειλαν πρεσβείαν διὰ ν' ἀπολογηθοῦν περὶ τῶν πεπραγμένων. Καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς ἦτον ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξέλιπε τὸ θάρρος του, δὲν ἐπροχώρησε πέραν τοῦ ὄρους Κιθαιρῶνος. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὑπεδέχθη εὐμενέστατα τοὺς πρέσβεις. Προσεκάλεσε δ' ἀπεσταλμένους ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος διὰ ν' ἀπαντήσωσιν αὐτὸν εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐχειροτονήθη ὁμοψήφως στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ σταλῇ διὰ νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν προτέραν εἰσβολήν των εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μόνοι δὲ διεφώνουν οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες, ἀναλογιζόμενοι μᾶλλον τὴν προτέραν δύναμιν παρὰ τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο, ἔλεγον, ὅτι ἦσαν πάντοτε συνειθισμένοι ν' ἄρχωσι καὶ ὄχι νὰ ὑποτάσσωνται.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος μόλις εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς Μακεδονίαν (Ὀλυμπ. 111, 2), ὅτε ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν του εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς, τοὺς Τριβαλλοὺς, καὶ ἄλλας βαρβάρους φυλὰς, αἵτινες ἐζήτουν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, τὴν συνήθη εἰς πᾶσαν νέαν βασιλείαν. Δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως εἰμὴ πολλὰ ἀσθενῶς ν' ἀντισταθῶσιν ἐναντίον τῶν τακτικῶν στρατευμάτων τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Αἶμον, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τοῦ Ἴστρου κατῴκουν οἱ Τριβαλλοὶ, καὶ ἀφοῦ ὑπέταξεν αὐτοὺς, ἐπέρασε τὸν τελευταῖον τοῦτον ποταμὸν διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Γέτας, οἵτινες κατῴκουν τὴν ἀπωτέραν

όχθην αὐτοῦ. Ἐνῷ δ'ἦτον ἐκεῖ, διεδόθη φήμη καθ'ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἐνικήθη καὶ ἐθανατώθη. Καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Δείναρχος καὶ ἄλλοι ῥήτορες προέτρεπον τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ ν' ἀποτινάξουν τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, οἵτινες εἶχον ἀπωλέσει τὰ πάντα κατὰ τὴν Χαιρώνειαν, ἐπείσθησαν εὐκόλως νὰ πολεμήσουν πάλιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἐπιπεσόντες λοιπὸν ἐφόνευσαν μέρος τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, τὴν ὁποίαν κατέλαβον ἔξω τῆς Καδμείας· καὶ ἔπειτα ἀνεγείραντες περιχαράκωμα πέριξ τοῦ φρουρίου τούτου, ἔστειλαν ζητοῦντες βοήθειαν ἀπὸ τὸ Ἄργος, τὴν Ἤλιδα καὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὡσαύτως ἐψήφισαν μὲν βοήθειαν, δὲν ἔστειλαν ὅμως αὐτήν. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἐξ ἰδίων του ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ποσότητα ὅπλων.

Εἰς ἑπτὰ δ' ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἀνηγγέλθη εἰς αὐτὸν ἐν Ἰλλυρίᾳ ἡ ἀποστασία, ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· Εἰς ἕξ δ' ἑτέρας ἡμέρας ἔφθασεν ἐκεῖθεν εἰς Θήβας μετὰ 30,000 πεζῶν καὶ 3,000 ἱππέων. Καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι σύμμαχοι ἀκούσαντες τὴν ἄφιξίν των, ἐστάθησαν εἰς τὸν Ἰσθμόν· οἱ δὲ Θηβαῖοι, ἂν καὶ μεμονωμένοι, δὲν ἠθέλησαν νὰ δώσωσιν ἀκρόασιν εἰς καμμίαν περὶ συνδιαλλαγῆς πρότασιν· ἀλλὰ συνεκρότησαν κατ'αὐτοῦ μάχην πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῶν, καὶ μετὰ πεισματωδεστάτην συμπλοκὴν ἐνικήθησαν, καὶ ἡ πόλις αὐτῶν ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου. Πρὸς ἱκανοποίησιν δὲ τῶν Θεσπιέων, Πλαταιέων, Ὀρχομενίων, Φωκέων καὶ ἄλλων ἐχθρῶν τῶν Θηβαίων, ἡ πόλις ἐλεηλατήθη καὶ κατεστράφη· οἱ δ' ἐπιζήσαντες κάτοικοι ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἔστειλεν ἀκολούθως εἰς Ἀθήνας, ζητῶν νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν οἱ ῥήτορες καὶ οἱ στρατη-

γοὶ (1), οἱ ὁποῖοι ἐφάνησαν πάντοτε ἄσπονδοι ἐχθροί του. Καὶ ὁ μὲν λαὸς εὑρίσκετο εἰς μεγάλην ἀγωνίαν καὶ ἀμηχανίαν· ὁ δὲ Φωκίων τότε προσεκάλεσε τοὺς ῥήτορας νὰ μιμηθῶσι τὰς θυγατέρας τοῦ Λέω καὶ τὰς Ὑακινθίδας, αἵτινες, ὡς μυθολογεῖται, ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ πατρίδος (2)· ὁ λαὸς ὅμως τὸν ἐσύριξε, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ διόλου ἀκρόασιν εἰς αὐτόν· καὶ ὅτε ὁ Δημοσθένης ὡμίλησεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν φίλων του, ὁ λαὸς ἔδειξε μεγίστην συμπάθειαν. Ὁ δὲ Δημάδης (δωροδοκηθείς, ὡς ἐλέγετο, μὲ 5 τάλαντα ἀπὸ τοὺς κινδυνεύοντας) ἐπρότεινε ψήφισμα τεχνικῶς γεγραμμένον, τὸ ὁποῖον διελάμβανεν, ὅτι ἐὰν ἦσαν ἔνοχοι, ἤθελον τιμωρηθῆ κατὰ τὸν νόμον, καὶ μὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐστάλη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ νέος βασιλεύς, ὅστις μετημελήθη ἤδη διὰ τὴν πρὸς τοὺς Θηβαίους αὐστηρότητά του, ἐπείσθη εὐκόλως νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, καὶ μόνον ὁ Ἐφιάλτης καὶ ὁ διαβόητος Χαρίδημος ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας (3).

Ὁ Ἀλέξανδρος ὑποτάξας ἤδη τὴν Ἑλλάδα, ἐπροσκάλεσε τὰς διαφόρους πολιτείας νὰ χορηγήσουν τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῶν στρατευμάτων των, καὶ ἀφοῦ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐτέλεσε τὴν ἑορτὴν τῶν Μουσῶν ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας μεγαλοπρεπέστατα, καὶ ἀφῆκε τὸν Ἀντίπατρον μὲ 12,000 στρατιώτας διὰ νὰ διοικῇ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπικράτειάν

(1) Δηλ. Ὁ Δημοσθένης, Λυκοῦργος, Ὑπερίδης, Πολύευκτος, Ἐφιάλτης, Διότιμος, Μοιροκλῆς, καὶ οἱ στρατηγοὶ Χάρης καὶ Χαρίδημος.

(2) Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Δημοσθένης ἐδιηγήθη τὸν περὶ προβάτων μῦθον (κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ πρόβατα, ἔχοντα πόλεμον κατὰ τῶν λύκων, ἐπείσθησαν νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τοὺς κύνας διὰ νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ), καὶ ἑαυτὸν μὲν καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἐξωμοίωσε μὲ τοὺς κύνας, ὑπὲρ τοῦ δήμου μαχομένους, τὸν δ' Ἀλέξανδρον ὠνόμασε μέγαν λύκον. Πλούταρχ. εἰς Δημοσθ. 23. Σ. Μ.

(3) Διόδωρ. ιζ', 15. Πλούταρχ. εἰς Δημοσθ. 23.

του, διέβη τὸν Ἑλλήσποντον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνοίξεως, ἔχων 30,000 πεζοὺς καὶ 4,500 ἱππεῖς διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας (Ὀλυμπ. III, 3).

Δὲν σκοπεύομεν νὰ ἐξιστορήσωμεν ἐμπεριστατωμένως τὰ κατορθώματα τοῦ μεγίστου τούτου τῶν κατακτητῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνήκουν κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, καὶ τὰ ὁποῖα δικαίῳ τῷ λόγῳ ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερον σύγγραμμα (1). Πρέπει λοιπὸν ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς σύντομόν τινα ἔκθεσιν αὐτῶν.

Τὸ Περσικὸν βασίλειον διῆγε τὸν συνήθη βίον τῆς Ἀσιατικῆς δεσποτείας· δολοφονίαι, προδοσίαι, καὶ τὰ παρακολουθοῦντα αὐτὰς ἐγκλήματα συνέβαινον συχνάκις εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, καὶ ἡ συνάφεια τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἀπεράντου βασιλείου ἀπέβαινεν ὁσημέραι ἀσθενεστέρα. Ὁ δ' εὐνοῦχος Βαγώας, ὅστις διέθετεν ἤδη τὸν θρόνον, εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς αὐτὸν Δαρεῖον τὸν Κοδομανὸν, ὄντα ἐκ μεμακρυσμένου κλάδου τοῦ βασιλικοῦ γένους. Ὁ δ' ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις εἵλκυσε τὴν συμπάθειαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὰς δυστυχίας του, μόλις εἶχε καθήσει εἰς τὸν θρόνον, ὅτε ὁ νέος Μακεδὼν μονάρχης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ ν' ἀγωνισθῇ πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς.

Ὅτε δ' οἱ παρὰ τῷ Ἑλλησπόντῳ Πέρσαι στρατηγοὶ ἔμαθον τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνήθροισαν τὰ στρατεύματά των διὰ νὰ τὸν ἀποκρούσωσι. Μέμνων δ' ὁ Ῥόδιος (2), ὅστις ἦτον εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἐσυμ-

(1) Λεπτομερεστέρα ἐξιστόρησις τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου εὑρίσκεται εἰς τὴν Στοιχειώδη Ἱστορίαν μας περὶ Ἑλλάδος.

(2) Ὁ Μέντωρ καὶ ὁ Μέμνων ἦσαν δύο νέοι Ῥόδιοι, τῶν ὁποίων τὴν ἀδελφὴν εἶχε νυμφευθῆ ὁ σατράπης Ἀρτάβαζος. Καὶ ὁ μὲν Μέντωρ ἦτον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως (Δαρείου τοῦ Ὤχου), καὶ ἐχρησίμευσε πολὺ εἰς τὸ νὰ καταβληθῇ ἡ ἀποστασία τῆς Αἰγύπτου· ὁ δὲ Μέμνων, ὅστις

βούλευσεν αὐτοὺς ἐπιμόνως νὰ μὴ κροτήσουν μάχην, ἀλλὰ ν' ἀποχωρήσουν καὶ νὰ φθείρουν τὴν ὄπισθεν αὐτῶν χώραν· ἀλλ' οἱ ὑπερήφανοι Πέρσαι ἀπέῤῥιψαν μὲ περιφρόνησιν τὴν φρόνιμον συμβουλήν του. Τὰ ἀγύμναστα λοιπὸν στρατεύματά των συνεπλάκησαν κατὰ τὸν μικρὸν ποταμὸν Γρανικὸν μὲ τοὺς στρατιώτας, τοὺς ὁποίους ὁ Φίλιππος εἶχεν ἀσκήσει διὰ τὴν κατάκτησιν, καὶ ἐνικήθησαν κατὰ κράτος. Καὶ τὸ μὲν Περσικὸν στράτευμα ἔγεινεν ἄφαντον, οἱ δ' εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ Ἕλληνες ἐθανατώθησαν ὡς προδόται, καὶ ἡ Ἐλάσσων Ἀσία ἔγεινε λεία τῶν κατακτητῶν. Ὅλαι δ' αἱ Ἑλληνικαὶ παράλιαι πόλεις ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς αὐτὸν, ὅστις ἀποκατέστησε τὰς δημοκρατίας των. Αἱ Σάρδεις παρεδόθησαν ἀπὸ τὸν διοικητὴν αὐτῶν, ὄντα Πέρσην, καὶ οὐδεμίαν ἀντίστασιν ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἕως ὅτου ἔφθασεν εἰς τὴν ἐν Καρίᾳ Ἁλικαρνασσὸν, τὴν ὁποίαν ὁ Μέμνων πεισματωδῶς ὑπερασπίσθη ἐπί τινα χρόνον. Ἐπὶ δὲ τῆς πολιορκίας ταύτης, Ἐφιάλτης, ὁ φυγὰς Ἀθηναῖος, ἐφονεύθη μαχόμενος γενναίως κατὰ τῶν ἀποδιωξάντων αὐτὸν ἐκ τῆς πατρίδος του. Ὁ δὲ Μέμνων τέλος, βλέπων, ὅτι ἡ πόλις δὲν ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ πλέον, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Κῶν· ὁ δ' Ἀλέξανδρος προχωρῶν πρὸς τὸ παράλιον, ἐξηκολούθει νὰ δέχεται τοὺς κατοίκους ὑποτασσομένους.

Ὁ δὲ Δαρεῖος εἶχεν ἤδη στείλει εἰς τὸν Μέμνονα μεγάλην ποσότητα χρημάτων, καὶ ἀναθέσει εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου. Ὁ ἄξιος οὗτος στρατηγὸς, γνωρίζων ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλά-

---

συνεμέθεξε τῆς τύχης τοῦ γαμβροῦ του, εἶχε καταφύγει εἰς τὸν Φίλιππον. Ἀμφότεροι δ' ἐσυγχωρήθησαν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μέντορος. Βλέπομεν λοιπὸν πόσον ὁ Μέμνων ἦτο κατάλληλος ν' ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἀκριβῶς ἐγνώριζε.

δος, ἤξευρεν, ὅτι εἰς αὐτὴν καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἀσίαν ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθῇ ὁ Ἀλέξανδρος. Συναθροίσας λοιπὸν στόλον 300 πλοίων ἐκυρίευσε τὸ Αἰγαῖον· ἤρχισεν ἀλληλογραφίαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς δυσμενῶς διακειμένους πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ ἦτον εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ νὰ ὀργανίσῃ ἰσχυρὰν συμμαχίαν ἐναντίον του, ὅτε ἡ τύχη τοῦ κατακτητοῦ ὑπερίσχυσε· διότι ὁ Μέμνων ἀπέθανεν ἀσθενήσας, καὶ οὐδεὶς ἔμεινε διὰ νὰ τὸν ἀναπληρώσῃ.

Ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἦτον ἤδη (Ὀλυμπ. 111, 4) εἰς τὴν Κιλικίαν· ὁ δὲ Δαρεῖος, ὅστις εἶχε συναθροίσει ἥμισυ ἑκατομμύριον στρατοῦ εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἐπροχώρει διὰ ν' ἀπαντήσῃ αὐτόν. Κατά τι δὲ πολεμικὸν συμβούλιον ἐσυζητήθη ἐὰν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἔπρεπε νὰ ὁδηγήσῃ τὸ στράτευμά του καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ τὰ πάντα εἰς μίαν μάχην, ἢ νὰ στείλῃ στράτευμα μετὰ τῶν στρατηγῶν του. Καὶ πολλοὶ μὲν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἀνδρείους Πέρσας ὡμίλησαν ὑπὲρ τῆς πρώτης προτάσεως· ὁ Χαρίδημος ὅμως, παρευρισκόμενος, διϊσχυρίζετο, ὅτι 100,000 στρατιῶται, ἐξ ὧν τὸ τρίτον Ἕλληνες, ἦσαν ἱκανοί, καὶ ἐγγυᾶτο μὲ τὴν δύναμιν ταύτην ν' ἀσφαλίσῃ τὸ βασίλειον. Εἰς δὲ τὴν γνώμην ταύτην ἀντέτεινον οἱ Πέρσαι, οἵτινες παρῄνειρον, ὅτι ὁ σκοπός του ἦτο νὰ προδώσῃ τὸ στράτευμα εἰς τοὺς Μακεδόνας. Καὶ ὁ μὲν Χαρίδημος ἐξαφθείς, ὡμίλησε περιφρονητικῶς περὶ τῆς δειλίας καὶ θηλυπρεπείας τῶν Περσῶν· ὁ δὲ Δαρεῖος, ἀσυνείθιστος εἰς τοιαύτην παρρησίαν, ἐρεθισθεὶς ἔνευσεν εἰς τοὺς σωματοφύλακάς του νὰ τὸν θανατώσωσι, καὶ οὕτως ἀπέθανεν ὁ ἄπιστος καὶ μέθυσος ξεναγός, γενόμενος θῦμα τῆς ἐλευθεροστομίας του.

Κατὰ δὲ τὸ στενὸν τῆς Ἰσσοῦ τὸ ἀπὸ Κιλικίας εἰς Συρίαν, ὁ Δαρεῖος συνεκρότησε μάχην κατὰ τῶν Μακεδόνων, εἰς τὴν ὁποίαν ἡττήθη κατὰ κράτος. Ἡ δὲ μήτηρ, ἡ γυνὴ

καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ ἔπεσον εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ, ὅστις ἀπέκτησεν αἰωνίαν τιμὴν διὰ τὴν πρὸς αὐτὰς γενναίαν διαγωγήν του. Ἀκολούθως δ' ἡ Δαμασκός, ὅπου ἦτον ὁ θησαυρὸς καὶ τὰ σκεύη τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ἤνοιξε τὰς πύλας της εἰς τὸν Παρμενίωνα, καὶ καμμίαν ἀντίστασιν δὲν ἀπήντησε τὸ στράτευμα μέχρις οὗ ἔφθασεν εἰς Τύρον (Ὀλυμπ. 112, 1).

Εἰς δὲ τὴν κατὰ τὴν Ἰσσὸν μάχην ἐφονεύθησαν, ὡς λέγεται, ἐκ μὲν τῶν Περσῶν 110,000, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων 450 μόνον. Εἰς δὲ τὸ ςράτευμα τοῦ Δαρείου ὑπῆρχον 30,000 Ἕλληνες μισθοφόροι, ἐξ ὧν αἱ 10,000 ἦσαν ἐκ τοῦ στρατεύματος τοῦ Μέμνονος, καὶ εἶχον μεταβῆ διὰ θαλάσσης ἀπὸ τὴν Λέσβον εἰς τὴν Φοινίκην. Μετὰ δὲ τὴν μάχην 12,000 ἐκ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Τρίπολιν, καὶ εἰσέβησαν εἰς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα διέμενον ἐκεῖ· καὶ τέσσαρες μὲν χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἔπλευσαν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἐκυρίευσαν σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν χώραν· οἱ δὲ λοιποὶ μετέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ βασιλεὺς τῆς Λακεδαίμονος Ἄγις ἐμίσθωσεν αὐτούς.

Ἡ μὲν Τύρος ἀντέσχεν εἰς πολιορκίαν ἑπτάμηνον· αἱ δὲ πλησιόχωροι πόλεις καὶ χῶραι ὑπετάγησαν ὅλαι εἰς τὸν νικητήν· καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς αὐτόν. Κατὰ δὲ τὴν εἰς Αἴγυπτον διαμονήν του, ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε τὴν πόλιν, τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀπ' αὐτοῦ, ἥτις μετ' ὀλίγον ἔγεινε τὸ μέγα ἐμπορεῖον τῆς Ἀνατολῆς· ἐπορεύθη ὡσαύτως μετὰ ἐπιλέκτων στρατευμάτων διὰ τῆς ἐρήμου μέχρι τῆς ὀάσεως, (ἄλσος Φοινίκων), εἰς τὴν ὁποίαν ἔκειτο τὸ ἱερὸν καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος, καὶ ἐκηρύχθη ὡς υἱὸς θεοῦ· πιθανὸν διὰ μέλλοντας πολιτικοὺς σκοπούς.

Μαθὼν δὲ, ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχε συναθροίσει ἕτερον στράτευμα, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ὡδήγει τὰ

στρατεύματά του διὰ τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρεως (Ὀλυμ. 112, 2), καὶ πλησίον χωρίου τινὸς ὀνομαζομένου Γαυγάμηλα (1), κατὰ τὰς ὑπωρείας τῶν Καρδουχίων ὀρέων, συνεπλάκη μὲ τὸ στράτευμα τοῦ Δαρείου, ὑπολογιζόμενον εἰς 1,000,000 στρατιώτας· τὸ δὲ στράτευμά του δὲν ὑπερέβαινέ ποτε τὰς 50,000. Καὶ οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐνίκησαν ὡς τὸ σύνηθες· ὁ δὲ Δαρεῖος ἔφυγε πρὸς τὰς βορείους ἐπαρχίας. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἐκυρίευσε πρῶτον τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἔπειτα τὰ Σοῦσα, ὅπου εὗρεν ἀπείρους θησαυρούς. Ἀκολούθως δὲ μετέβη εἰς τὴν Περσέπολιν, ὅπου ἔμεινε τέσσαρας μῆνας. Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 112, 3) ἐπορεύετο βορείως πρὸς τὰ Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελεν εὕρει ἐκεῖ τὸν Δαρεῖον. Μαθὼν δέ, ὅτι ὁ δυστυχὴς οὗτος βασιλεὺς εὑρίσκετο ἤδη αἰχμάλωτος εἰς χεῖρας τοῦ Βήσσου, σατράπου τῆς Βακτρίας (Βάλχ), καὶ δύω ἄλλων ἐκ τῶν εὐγενῶν Περσῶν, κατεδίωκεν αὐτοὺς τόσον ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὥστε μὴ δυνάμενοι νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὸν αἰχμάλωτόν των, ἐπλήγωσαν αὐτὸν θανατηφόρως, καὶ τὸν ἀφῆκαν καθ' ὁδόν, ὅπου τὸν εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος. Κατὰ δὲ τοὺς νόμους τῶν Ἀσιανῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἦτον ἤδη ὁ νόμιμος βασιλεύς, καὶ ἐθεώρησε χρέος του νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του· ἀλλὰ πρὶν καταδιώξῃ τὸν Βῆσσον, ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν καὶ τὴν λοιπὴν περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χώραν. Ἅπασα δ' ἡ σημερινὴ Χωρασανία ὑπετάγη· ἔπειτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀραχωσίαν (Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισεν ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀφῆκε τὸν Μένωνα μὲ 4,000 Ἕλληνας. Στρα-

(1) Στράβ. βιβλ. ιϛ'. σελ. 737. Συνήθως ὀνομάζεται ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχη, ἂν καὶ τὰ Ἄρβηλα ἀπέχουν 40 μίλλια ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης.

φεὶς δὲ πρὸς βοῤῥᾶν, ἔκτισεν ἑτέραν πόλιν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος (Κανδαχάραν), καὶ ὡδήγει τὰ στρατεύματά του διὰ τοῦ χιονοσκεποῦς Καυκάσου, ἢ Παροπαμίσου (Ἰνδοῦ Κλοῦ), εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὅτε δ' ὁ Βῆσσος ἔμαθε τὴν προσέγγισίν του, ἔφευγε διὰ τοῦ Ὤξου (Ἀμοῦ) εἰς τὴν Σογδιανήν· καὶ ἐκεῖ συλληφθεὶς παρεδόθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἐγκατέλιπεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν τοῦ Δαρείου. Διαβὰς δὲ τὸν Ὤξον (Ὀλυμπ. 112, 4), ἐπροχώρησεν εἰς τὰ Μαράκανδα (Σαμάρκανδα), ὅπου ἐπρομήθευσεν εἰς τὸ ἱππικόν του ἀξιολόγους ἵππους, ἐκεῖ εὑρισκομένους, καὶ ἔπειτα ἐκίνησε πρὸς τὴν εὔφορον χώραν πέραν τοῦ Ἰαξάρτου (Σιχὼν ἢ Σίρ). Κατέτριψε δ' ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος εἰς τὰς χώρας ταύτας, ὅπου ἔκτισε πολλὰς πόλεις, ἕνεκα τοῦ μεγάλου ἐμπορίου, τοῦ ὁποίου καθέδρα ὑπῆρξαν αἱ χῶραι αὗται καθ' ὅλους τοὺς καιρούς. Διὰ ν' ἀσφαλίσῃ δὲ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ὑπέταξε τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ὀχυρῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα τὴν περιεκύκλονον.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἡτοιμάζετο ἤδη νὰ ὁδηγήσῃ τὸ στράτευμά του εἰς Ἰνδίαν, ὅπου, χάριν τῆς ἐκστρατείας ταύτης, εἶχε συνάψει πρὸ ὀλίγου συμμαχίαν μὲ ὑποτελῆ τινα ἡγεμόνα, ὅστις ἦρχε πέραν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐπορεύθη λοιπὸν (Ὀλυμπ. 113, 2), ἀπὸ τὴν Βακτριανὴν εἰς τὴν Κανδαχάραν εἰς δέκα ἡμέρας, ἐκεῖθεν δ' ἀκολουθῶν τὰς ὄχθας τοῦ Χοάσπου (Οὐργουνδαβ) εἰς τὸ Ἀριγαῖον(Κάβοὺλ),καὶ ἀκολουθῶν ὡσαύτως τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Κώφου(Καβοὺλ), ἔφθασεν εἰς τὴν συμβολὴν αὐτοῦ μὲ τὸν Ἰνδὸν κατὰ τὰ Τάξιλα (Ἀττόκ). Εἰς δὲ τὴν χώραν ταύτην οἱ Μακεδόνες ἀπήντησαν φυλὰς ἀνδρειοτέρας παρὰ τὰς μέχρι τοῦδε,καὶ ἐνῷ προσέβαλλον τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούριά των, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐξετέθη πολλάκις εἰς κίν-

δυνον. Ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἦσαν οἱ προπάτορες τῶν Σείκων, οἵτινες κατοικοῦν ἤδη τὴν χώραν, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἤθη εἶναι σχεδὸν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῶν προπατόρων των.

Ἀφοῦ δὲ διέβησαν τὸν Ἰνδὸν (Ὀλυμπ. 113, 3) ἡ πορεία ἦτον εὔκολος, ἐπειδὴ ἡ χώρα ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Ὑστάσπου (Μπεχοὺτ) ὑπέκειτο εἰς τὸν Ταξίλην, φίλιον ἡγεμόνα, ὅστις ἔγεινεν ἤδη ὑποτελὴς τοῦ κατακτητοῦ. Ἀπὸ τοῦ Ὑστάσπου δὲ μέχρι τοῦ Ἀκεσίνου (Χενὰπ) ἐβασίλευεν ἡγεμών τις ὀνομαζόμενος Πῶρος, ὅστις ἔχων πολυάριθμον στράτευμα ἦλθε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν κατακτητὴν ἀπὸ τοῦ νὰ διαβῇ τὸν πρῶτον ποταμόν. Ἡ διάβασις ὅμως ἔγεινε διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων, τὸ Ἰνδικὸν στράτευμα ἐνικήθη κατὰ κράτος, καὶ ὁ Πῶρος αὐτὸς ἠχμαλωτίσθη· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀκολουθῶν τὴν συνήθη αὐτοῦ ὀρθὴν πολιτικήν, ἀποκατέστησεν αὐτὸν εἰς τὸ βασίλειόν του. Ἔπειτα δ' ὁδηγήσας τὰ στρατεύματά του διὰ τοῦ Ἀκεσίνου κατέκτησεν ὅλην τὴν χώραν τὴν ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ Ὑδραώτου ποταμοῦ (Ραβὶ), τὸν ὁποῖον διέβη ὡσαύτως. Ὑποτάξας δ' οὕτως ὁλόκληρον τὴν χώραν (τὴν Πουνγιὰπ) προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πώρου.

Ὁ κατακτητὴς τέλος ἔφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος ἢ Ὕπάνιος (Σουτλὲγ)· ἀλλ' ἐνταῦθα τὰ στρατεύματά του, τὰ ὁποῖα, ἀφ' ὅτου εἰσῆλθον εἰς τὰς Ἰνδίας ἐπορεύοντο μόνον ἐπίπονον πορείαν καὶ ἐμάχοντο δεινῶς, χωρὶς ν' ἀνταμείβωνται μὲ λάφυρα, καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον ἀκούσει, ὅτι πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἦτον ἔρημος δώδεκα ἡμερῶν πορείας, ἔχουσα παμπληθῆ καὶ πολεμικὸν λαὸν κατὰ τὴν ἄλλην ὄχθην αὐτοῦ, ἤρχισαν νὰ γογγύζωσι. Συγκαλεσθέντος λοιπὸν συμβουλίου τῶν στρατηγῶν, ἀπεφασίσθη νὰ μὴ προχωρήσωσι περαιτέρω. Ἡ διαταγὴ ἐπομένως τῆς

ἐπιστροφῆς ἐδόθη, καὶ δώδεκα βωμοὶ ἢ πύργοι ἀνηγέρθησαν διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς σημεῖον τοῦ μέρους μέχρι τοῦ ὁποίου προέβησαν. Φθάσας δ' εἰς τὸν Ὑστάσπην συνήθροισε πορθμεῖα καὶ λέμβους, καὶ μὲ μέρος τοῦ στρατεύματός του κατέπλευσεν αὐτὸν μέχρι τῆς συμβολῆς του μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ· τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα ἐπροχώρει παρομοίως κάτω τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ἔπειτα δὲ (Ὀλυμπ. 113, 4) προέβαινε διὰ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ, ὑποτάσσων τὰ διάφορα ἔθνη, τὰ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς Σίνδαν, ἀπέστειλε μέγα μέρος τοῦ στρατεύματός του μετὰ του Κρατεροῦ, παραγγέλλων εἰς αὐτὸν νὰ πορευθῇ διὰ τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς, καὶ ν' ἀπαντήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Καρμανίαν (Κερμάν). Φθάσας δ' εἰς τὴν θάλασσαν, ἐχορήγησεν ἐκλεκτὰ πλοῖα εἰς τὸν Νέαρχον, ἕνα τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν του, διατάττων αὐτὸν νὰ παραπλεύσῃ τὸ παράλιον μέχρι τοῦ στομίου τοῦ Εὐφράτου. Ἔπειτα δ' ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμά του ἐπιστρέφων εἰς τὴν Περσίαν διὰ τῶν ἐρήμων τῆς Γεδρωσίας (Μεκράν), ἀγνοῶν παντάπασι τὰς τρομερὰς ταύτας ἐρήμους. Τὰ δὲ παθήματα τοῦ στρατεύματος ἦσαν μεγάλα καὶ πολλά· παμπληθεῖς ἄνθρωποι καὶ ὅλα τὰ ὑποζύγια ἀπωλέσθησαν· ὅλα δὲ τὰ σκεύη καὶ λάφυρα ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἔρημον. Μετὰ πορείαν δὲ 60 ἡμερῶν ἔφθασαν εἰς τὴν Καρμανίαν, ὅπου εἶχον ἑτοιμασθῆ ὑπὲρ αὐτῶν ἄφθονοι τροφαί. Ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος συνήθροισεν ὅλους τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς, καὶ ἀντέμειψεν ἢ ἐτιμώρησεν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἔργα ἑκάστου. Ἀφοῦ δὲ τὸ στράτευμά του ἐτράφη καλῶς καὶ ἀνεπαύθη, ἐκίνησε πρὸς τὰ Σοῦσα (Ὀλυμπ. 114, 1) (1), ὅπου αὐτὸς μὲν ἐνυμφεύθη μίαν τῶν θυγα-

(1) Ὁ δεύτερος Σαυνιτικὸς πόλεμος ἤρχισε τὸ ἔτος τοῦτο.

τέρων τοῦ Δαρείου, τὴν δ' ἀδελφὴν αὐτῆς ἔδωκεν εἰς τὸν φίλον του Ἡφαιστίωνα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ συγχωνεύσῃ, ὅσον τὸ δυνατὸν, τὰ δύω ἔθνη, προέτρεπε τοὺς ἀξιωματικούς του νὰ νυμφεύωνται Περσίδας, καὶ ἔδωκε προῖκας ὄχι μόνον εἰς ταύτας, ἀλλὰ καὶ εἰς 10,000 γυναῖκας κατωτέρας τάξεως, τὰς ὁποίας ἐνύμφευσε μὲ τοὺς στρατιώτας του. Συνέλεξεν ὡσαύτως πολυάριθμα σώματα Περσικῶν στρατευμάτων, συσσωματώσας αὐτὰ μὲ τοὺς Μακεδόνας· ἀλλὰ τοῦτο ἐπροξένησε μεγάλην δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, οἵτινες ἤθελον νὰ καρπῶνται αὐτοὶ ὅλας τὰς ἐκ τῆς κατακτήσεως ὠφελείας.

Ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἐμελέτα μεγάλα ἐμπορικὰ σχέδια εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, μετέβη καὶ ἐπεσκέφθη αὐτὸς ὅλους τοὺς ποταμοὺς, διώρυγας καὶ λοιπὰ εἰς τὴν χώραν τὴν περὶ τὸν Ἐλάσσονα Τίγριν. Ἔπειτα μετέβη εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ἐπεθεώρησεν ὁλόκληρον τὸ στράτευμά του. Ἐνταῦθα ἐξεῤῥάγη γενικὴ στάσις, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτοιμότητος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς γενναιότητός του κατέπαυσεν αὐτὴν ταχέως. εἰς δὲ τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσκόπευε νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του, προητοιμάζετο εἰς κατάκτησιν τῆς Ἀραβίας,καὶ διέταξε νὰ κατασκευασθῇ ναύσταθμος καὶ νεώσοικοι εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον· ἀλλὰ,ἐν τῷ μέσῳ τῶν σχεδίων του, πυρετὸς προελθὼν ἴσως ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀγῶνας τοῦ πνεύματος καὶ σώματός του, ἀφήρπασεν αὐτὸν εἰς τὸ 33 ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ὅλα τὰ μεγάλα σχέδιά του ἐμηδενίσθησαν (Ὀλυμπ. 114, 2).

Κατά τι δὲ χωρίον ἀπηντήσαμεν τοὺς λόγους τούτους, « Ἀλέξανδρος ὁ ψευδῶς ὀνομασθεὶς Μέγας »· ἂν δὲν ἐγνωρίζομεν τὴν φυσικὴν εὐήθειαν τινῶν πνευμάτων, καὶ

τὴν παντελῆ αὐτῶν ἄγνοιαν τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ, ἠδυνάμεθα ν'ἀπορήσωμεν διὰ τὴν τοιαύτην ἔκφρασιν. Ἐάν ποτε ὑπῆρξεν ἀληθῶς μέγας ἀνὴρ, οὗτος ἦτον ὁ Ἀλέξανδρος. Διότι ὅλα τὰ προτερήματα καὶ ὅλαι αἱ ἀρεταὶ, αἵτινες ἐξευγενίζουν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἦσαν ἡνωμένα εἰς αὐτόν. Ἀφοῦ ἦτον ἔξοχος πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς, ἐξευγενισμένος, φίλος τῶν γραμμάτων, ἐγκρατὴς, πιστὸς εἰς τὸν λόγον του, φιλάνθρωπος, δίκαιος καὶ γενναῖος, τί ἐλείπετο διὰ νὰ συμπληρωθῇ ὁ ἀληθῶς μέγας ἀνήρ; Ὅτι ἦτον εἰς ἄκρον φιλόδοξος, τοῦτο εἶναι πρὸς ἔπαινόν του· ὅτι δ' εἶχε φιλοτιμίαν νὰ γείνῃ κατακτητὴς, τοῦτο καταδικάζεται μόνον ἀπὸ ἐκείνους, οἵτινες νομίζουν, ὅτι ἡ φύσις μας εἶναι διάφορος παρ' ὅ,τι εἶναι· ὅτι δὲ δὲν ἠδυνήθη ἐντελῶς ν' ἀποφύγῃ τὴν μέθην τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκυριεύετο ἀπὸ θυμὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ὅμως ταχέως καὶ εἰλικρινῶς μετημελεῖτο, τοῦτο ἐδείκνυε μόνον, ὅτι ἦτον ἄνθρωπος. Ὁ δὲ κατακτητὴς τῆς Περσίας θέλει εἶσθαι πάντοτε ἀντικείμενον ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ. Ἡ δ' ἐπιείκειά του πρὸς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὑπέταττεν, εὐφραίνει τὰ αἰσθήματά μας· ἀλλὰ τὸ εὐρύχωρον καὶ περιληπτικὸν σχέδιον τοῦ νὰ συστήσῃ τὸ μεγαλήτερον μέρος τοῦ πολιτισμένου κόσμου εἰς ἓν βασίλειον συνηνωμένον διὰ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν πλεονεκτημάτων, διεγείρει τὸν θαυμασμόν μας, τὸν ὁποῖον παρακολουθεῖ λύπη μὲν διὰ το ἀκατόρθωτον αὐτοῦ, σέβας δὲ πρὸς τὸν νοῦν ἐκεῖνον, ὅστις συνέλαβε τὸ τοιοῦτον σχέδιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' (1).

Πόλεμος ἐν Ἑλλάδι.— Δημοσθένης καὶ Αἰσχίνης. — Ἅρπαλος ἐν Ἀθήναις. — Λαμιακὸς πόλεμος. — Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.— Ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ.— Θάνατος τοῦ Δημάδου.

Ὀλυμπ. 114, 2—114, 3. *Π. Χ.* 323—322.

Ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος ἐξετέλει οὕτω τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, ἡ Ἑλλὰς ἀπελάμβανε γενικὴν ἡσυχίαν. Μόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι, προσπαθοῦντες ν' ἀποτινάξωσι τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, διετάραξαν αὐτήν.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἀρβήλοις μάχης (Ὀλυμπ. 112, 2), ἐξεῤῥάγη πόλεμος συγχρόνως εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ εἰς μὲν τὴν Θρᾴκην, ἀξιωματικός τις ὀνομαζόμενος Μέμνων, ὅστις πιθανῶς ἦτον ἀρχηγὸς μισθοφόρων, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας· εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Ἆγις, εἷς τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης, μισθώσας 8,000 μισθοφόρους, οἵτινες εἶχον φύγει ἀπὸ τὴν Ἰσσὸν, ἐπροσκάλεσε τοὺς Ἕλληνας ν' ἀναλάβουν τὴν αὐτονομίαν των. Εἰς δὲ τὴν πρόσκλησιν ταύτην ὑπήκουσαν οἱ Ἠλεῖοι, οἱ Ἀχαιοὶ, καὶ οἱ Ἀρκάδες (ἐξαιρουμένων τῶν Μεγαλοπολιτῶν), καὶ πολλοὶ ἐθελονταὶ ἦλθον ἀπὸ τὰς ἄλλας πολιτείας· ἀλλ' οὐδεὶς λαὸς, ἔξω τοῦ Ἰσθμοῦ, συνεμέθεξε τῆς ἐπιχειρήσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα διέκειντο ἤδη τόσον εὐμενῶς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὥστε καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς, εἴτε δὲν ἤθελεν, εἴτε δὲν ἠδύνατο νὰ διεγείρῃ αὐτοὺς εἰς τὰ ὅπλα, διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἔχων ἐξιδιασμένην σύνεσιν ἔδραττε

(1) Διόδωρ. ιή. 8—18, 24, 25. Πλούταρχος εἰς Φωκίωνα 23—29. εἰς Δημοσθένη 24—31.

πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ δεικνύῃ τὴν πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων τιμὴν καὶ ὑπόληψίν του. Μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς μέρος τῶν λαφύρων διὰ νὰ κοσμήσωσι τοὺς ναούς των· εἰς δὲ τὴν Ἰσσὸν, ὅπου εὗρε πρέσβεις ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Δαρείου, τοὺς μὲν πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς αἰχμαλώτους, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀπέλυσε μὲ τιμάς· εἰς δὲ τὴν Τύρον, ὅπου ἀπήντησεν, ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Πάραλον μὲ πρέσβεις στελλομένους διὰ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ζωγρηθέντων εἰς τὸν Γρανικὸν Ἀθηναίων, παρεδέχθη ἄνευ δισταγμοῦ τὴν αἴτησίν των. Ἀπὸ δὲ τὰ Σοῦσα ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ὁ Ξέρξης εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου ἦσαν φοβερώτατα, ὁ Ἀντίπατρος, ἀφοῦ διέθεσε τὰ τῆς Θράκης, ὡς ἠδύνατο καλήτερα, ἐπορεύετο ἐκεῖσε μὲ ὅσας δυνάμεις ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ. Κατὰ δὲ τὴν ὁδοιπορίαν του προσέλαβε τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων πολιτειῶν, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔχων 40,000 ἄνδρας. Ὁ δ' Ἆγις, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Μεγαλόπολιν μὲ 20,000 πεζοὺς καὶ 2,000 ἱππεῖς, συνεκρότησε μάχην κατ' αὐτοῦ πλησίον τῆς πόλεως ταύτης· καὶ μετὰ πεισματώδη συμπλοκὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γενναῖος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης καὶ 5,000 ἐκ τῶν στρατευμάτων του ἔπεσον ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, καὶ 3,500 ἐκ τοῦ ἑτέρου, ἐνίκησεν ὁ Ἀντίπατρος. Ἐπειδὴ δ' εἶχεν ἀκόμη νὰ διατάξῃ τὰ πράγματα τῆς Θράκης, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ στράτευμά του ἐπὶ ποδὸς, μετεχειρίσθη τὴν νίκην του μετριοφρόνως, ἀπαιτήσας μόνον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλωσι ταπεινὴν πρεσβείαν εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν.

Τὸ δ'ἔτος, καθ'ὃ ὁ Ἀλέξανδρος κατέστη μονάρχης τῆς Ἀσίας (Ὀλυμπ. 112, 3) συνέβη ῥητορικὸς πόλεμος ὁ ἀξιολογώτατος ἐκ τῶν ὅσων ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ὁ μὲν Κτησιφῶν, ὁ φίλος τοῦ Δημοσθένους, ἐπρότεινε νὰ στεφανωθῇ ὁ ῥήτωρ μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὰς πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας του· ὁ δ'Αἰσχίνης, ἐκατηγόρησεν ἀμέσως τὸν Κτησιφῶντα ὡς παραβάτην τοῦ νόμου, διότι ὁ Δημοσθένης διατελέσας εἰς δημοσίους λειτουργίας (1) δὲν εἶχε δώσει εἰσέτι εὐθύνην, διότι ὁ Κτησιφῶν ἐπρότεινε νὰ κηρυχθῇ ὁ στέφανος εἰς τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου ἀντὶ τῆς Πνυκὸς, καὶ διότι ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἀνέφερε, δὲν ἦτον ἀληθής. Διάφοροι δ' αἰτίαι ἀνέβαλλον τὴν δίκην ἐπί τινα ἔτη. Τέλος δ'ἤρξατο, καὶ πολλοὶ προσῆλθον ἀφ'ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ γείνωσι θεαταὶ αὐτῆς. Καὶ ὁ μὲν Αἰσχίνης κατέβαλεν ἁπάσας τὰς δυνάμεις του· ἀνέφερε τοὺς νόμους, ἐκατηγόρησεν ὁλόκληρον τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ Δημοσθένους, καὶ ὑπερασπίσθη τὸν ἰδικόν του· προσέτι ἡ Μακεδονικὴ φατρία φυσικῷ τῷ λόγῳ ἦτον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Δημοσθένης, τὸν ὁποῖον ἀπέβλεπεν ἀληθῶς ἡ προσβολὴ, διά τινος λόγου ἀπαραμίλλου κατὰ τὴν δεινότητα καὶ τὴν δύναμιν, ἐδικαιολόγησε μὲν τὴν ἰδίαν του πολιτικὴν διαγωγὴν, ἐκατηγόρησε δὲ τὴν τοῦ ἀντιπάλου του· καὶ ἐνώπιον τῆς συναθροισμένης Ἑλλάδος, οἱ συμπολῖταί του ἐδήλωσαν τόσον ὁμοφώνως τὴν πεποίθησίν των περὶ τῆς ἁγνότητος τῆς φιλοπατρίας του, ὥστε ὁ κατήγορος, ἂν καὶ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἦτον ὑπὲρ αὐτοῦ, δὲν ἔλαβε τὸ πέμπτον τῶν ψήφων, καὶ ἑπομένως κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ζημίαν. Καὶ ἦτο μὲν μικρὰ ἡ κατὰ νόμον ἐπιβληθεῖσα χρηματικὴ ζημία δὲν ἠδύνατο

(1) Ὑπῆρξε ταμίας τῶν θεωρικῶν χρημάτων, καὶ εἶχε λάβει τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐπισκευῆς μέρους τοῦ τείχους τῆς πόλεως,

ὅμως νὰ ὑποφέρῃ νὰ μένῃ εἰς τόπον, ὅπου εἶχε πάθει τόσον μεγάλην ἧτταν (1). Ἀναχωρήσας λοιπὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μετέβη εἰς Ῥόδον, ὅπου ἤνοιξε σχολεῖον ῥητορικῆς καὶ εὐγλωττίας.

Πόσον δ' ὀλίγον πρέπει νὰ πιστεύῃ τις εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς δημοκρατίας! Μετὰ ἓξ ἔτη (Ὀλυμπ. 114, 1) καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς ἐξωρίσθη διὰ τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες ἐπὶ τοῦ Φιλίππου ὑπεστήριζον τὰ συμφέροντα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς μητρός του μετὰ τοσούτου ζήλου, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἦτον ἀνήρ τις ὀνομαζόμενος Ἅρπαλος. Ὁ δ' εὐγνώμων ἄναξ, ἅμ' ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου, προήγαγεν ὅλους αὐτούς, καὶ τὸν Ἅρπαλον διώρισε ταμίαν του. Οὗτος δ' ἦτον εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐκίνησεν εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ πιστεύων ἴσως, ὅτι δὲν ἤθελεν ἐπιστρέψει ποτέ, ἀφέθη εἰς τὰς ὀρέξεις του, καὶ κατεσπατάλωσε τὸν βασιλικὸν θησαυρὸν μὲ τὴν πλέον ἀνυπολόγιστον ἀσωτείαν. Ἀλλ' ὅτε ἤκουσε τὴν αὐστηρὰν δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεύς του μετεχειρίσθη εἰς Γεδρωσίαν, ἐνόμισεν, ὅτι ἡ μόνη του σωτηρία ἦτο νὰ φύγῃ. Ὅθεν λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ 5,000 τάλαντα, καὶ σῶμα 6,000 μισθοφόρων, κατέβη εἰς τὸ παράλιον, καὶ πλεύσας εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον, ἀφῆκεν ἐκεῖ τὰ στρατεύματά του, καὶ μεταβὰς μὲ τὸν θησαυρόν του εἰς Ἀθήνας ἐπαρουσιάσθη ὡς ἱκέτης εἰς τὸν δῆμον· Καί τινὲς μὲν ἐσυμβούλευσαν νὰ τὸν δεχθῶσιν, ὁ δὲ Δημοσθένης ἐσυμβούλευσεν ἐπιμόνως νὰ τὸν ἀποβάλωσι, διὰ νὰ μὴ βυθίσωσι τὴν πολιτείαν εἰς πόλεμον. Ἐῤῥέθη ὅμως, ὅτι ὁ Ἅρ-

(1) Ἐνῷ ὁ Αἰσχίνης ἔμελλε νὰ πλεύσῃ εἰς Ῥόδον, ὁ Δημοσθένης τῷ ἔδωκε βαλάντιόν τι μὲ χρήματα· ὁ δ' Αἰσχίνης ἀνεβόησε «Πῶς νὰ μὴ κλαύσω ἐγὼ πατρίδα, ὅπου ἀφίνω τοιοῦτον ἐχθρὸν γενναῖον, ὁποίους δὲν ἐλπίζω, ὅτι θέλω εὕρει ἀλλαχοῦ φίλους;» Κικέρ. περὶ ῥητορικῆς γ', 51. Σ. Μ.

παλος κατέπεισε τὸν ῥήτορα νὰ δεχθῇ εἴκοσι τάλαντα καὶ νὰ σιωπήσῃ εἰς τὴν συνέλευσιν, καὶ ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐπαρουσιάσθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔχων τὸν λαιμὸν τυλιγμένον, ὡς πάσχων δῆθεν ἀπὸ συνάγχην. Ὁ Ἅρπαλος ὅμως ἠναγκάσθη ν' ἀναχώρησῃ· ὁ δὲ δῆμος ἐκράτησε τὸν θησαυρόν του διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν βασιλέα, ὡς εἶπεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον ὅτε τὸν ἐζήτησε. Κατ' αἴτησιν δὲ τοῦ Δημοσθένους ὁ Ἄρειος Πάγος ἐξέτασε περὶ τῆς δωροδοκίας, καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς εὑρεθεὶς ἔνοχος, κατεδικάσθη εἰς 50 τάλαντα, καὶ, ἐπειδὴ ἡ περιουσία του ἤξιζε μόνον εἴκοσιν, ἐτέθη εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ πληρώσῃ τὸ ὑπόλοιπον. Διὰ συνεννοήσεως ὅμως μετὰ τῶν φίλων του ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ κατῴκησεν εἰς τὴν Τροιζῆνα καὶ Αἴγιναν, ὅθεν μετὰ δακρύων εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔβλεπε τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Ἀττικῆς.

Βεβαιούμεθα δὲ, ὅτι ὁ Δημοσθένης αὐτὸς ἠρνεῖτο πάντοτε, ὅτι ἔλαβε χρήματα ἀπὸ τὸν Ἅρπαλον, καὶ ἰσχυρὰ ἀπόδειξις ἐπαρουσιάσθη πρὸς ἀναίρεσιν τῆς κατηγορίας (1). Ὅσοι ἔχουν διάθεσιν νὰ φρονῶσιν εὐμενῶς περὶ αὐτοῦ πείθονται, ὅτι καὶ ἡ κατηγορία καὶ ἡ καταδίκη τοῦ Δημοσθένους ἐπήγασεν ἀπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Μακεδονικῆς φατρίας.

(1) Παυσανίας, Β', 33, 3. « Ἡ θεία πρόνοια, λέγει ὁ Νιεβοὺρ, ἥτις ἐπέτρεψεν, ἡ τιμὴ τοῦ πλέον μεγαλοψύχου ὅλων τῶν πολιτικῶν νὰ ἐξευτελισθῇ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν κρίσιν τῶν εὐπίστων, ἐπρονόησε νὰ διατηρηθῶσιν ὅλαι αἱ περιστάσεις τούτου τοῦ συμβεβηκότος τόσον ἀκριβῶς, ὥστε ἡ αἰσχρότης τῆς συκοφαντίας γίνεται ἐπίσης καταφανὴς, ὡς ἐὰν ἤμεθα σύγχρονοι τοῦ Δημοσθένους » Ἴδε τὸ Φιλολογικὸν Μουσεῖον τόμ. α', σελ. 497, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Θιρλουαλίου ζ', 154, καὶ ἐφεξῆς.

ΣΗΜ. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει εἰς τὸ ἀνωτέρω μέρος, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἁρπάλου, ὁ ταμίας αὐτοῦ ἐξετασθεὶς ἐφανέρωσε ποῖοι τῶν Ἀθηναίων ἔλαβον χρήματα, καὶ πόσα ἔλαβεν ἕκαστος, καὶ μεταξὺ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν δὲν ἐμνημονεύθη παντάπασι τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους. Σ. Μ.

Ότε έφθασεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, πόλεμος (ὁ τελευταῖος ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας της) ἐξεῤῥάγη. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος εἶχε προέλθει ἀπὸ τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, θέλων νὰ προλάβῃ πᾶσαν ταραχὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα δυναμένην νὰ βλάψῃ τὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἐμελέτα (1), καὶ ἐπιθυμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ ἔχῃ φατρίαν εἰς ἑκάστην πολιτείαν συνδεδεμένην μ' αὐτὸν διὰ τῶν δεσμῶν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τοῦ συμφέροντος, ἀπεφάσισε ν' ἀποκαταστήσῃ ὅλους τοὺς πολιτικοὺς φυγάδας εἰς τὴν πατρίδα των· Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς φυγάδας, ἥτις ὑπὸ τοῦ κήρυκος ἀνεγνώσθη μεγαλοφώνως εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (Ὀλυμπ. 114, 1). Οἱ δὲ φυγάδες, ἐξ ὧν πλειότεροι τῶν 20,000 ἦσαν παρόντες, ἐδέχθησαν τὴν ἀγγελίαν μετὰ χαρᾶς, καὶ αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι παρεδέχθησαν εὐχαρίστως αὐτούς. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἤκουσαν τὴν ἐπιστολὴν μετὰ δυσαρεσκείας καὶ φόβου, διότι οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐνόησαν, ὅτι δυνάμει αὐτῆς ἤθελον ὑποχρεωθῆ ν' ἀποδώσουν εἰς τοὺς Σαμίους τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχον κυριεύσει πρὸ 40 ἐτῶν, καὶ διανείμει μεταξὺ τῶν ἀποίκων των· οἱ δ' Αἰτωλοὶ εἶχον παρομοίους φόβους περὶ τῶν κατοίκων τῆς Οἰνιάδος, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποδιώξει καὶ κυριεύσει τὰς γαίας των.

Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν διέταξαν κρυφίως τὸν Λεωσθένη, ἔμπειρον στρατηγόν, νὰ μισθώσῃ αὐτὸς τοὺς μισθοφόρους, τοὺς ὁποίους ὁ Ἅρπαλος ἀφῆκεν εἰς Ταίναρον, οἵτινες μετὰ τῶν προσληφθέντων παρ' αὐτοῦ ἐκεῖ, συνεποσοῦντο εἰς 8,000 στρατιώτας, ὅλους ἐμπειροπολέμους. Καὶ οὗτος μὲν ἔπραξεν,

(1) Τοῦτο ἐξηγεῖ διατὶ κατέβαλλε πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δημοσθένους ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

ὡς διετάχθη, ὁ δ' Ἀντίπατρος δὲν συνέλαβεν ὑποψίας διὰ τοῦτο. Ἅμα ὅμως ἐβεβαιώθη ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς τὸν Λεωσθένη μέρος τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἁρπάλου καὶ διαφόρους πανοπλίας, καὶ προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἐνεργῇ φανερῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας. Μετέβη ἐπομένως μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς Αἰτωλίαν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ χαρᾶς, καὶ ἡνώθησαν μ' αὐτὸν 6,000 στρατιῶται. Ἔπειτα δ' ἔστειλε προσκαλῶν τοὺς Λοκροὺς νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας (Ὀλυμπ. 114, 2).

Εἰς Ἀθήνας, οἱ πλούσιοι, οἵτινες ἀπελάμβανον τ' ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, καὶ τῶν ὁποίων ἡ περιουσία ηὔξανεν ὁσημέραι, ἠναντιοῦντο πολὺ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ πολέμου, διότι ἐγνώριζον, ὅτι τὰ ἔξοδα αὐτοῦ ἤθελον πίπτει εἰς βάρος των· ἀλλ' οὗτοι ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι εἰς τὴν συνέλευσιν ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον ὠφεληθῇ ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἢ ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἐνεψυχοῦντο ἀπὸ τὸν Δημοσθένη μὲ τὸ ἀρχαῖον Ἀθηναϊκὸν πνεῦμα. Ἔγεινε λοιπὸν ψήφισμα νὰ ἑτοιμασθῶσι 40 τριήρεις, καὶ 200 τετρήρεις, καὶ νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι οἱ κάτω τῶν 40 ἐτῶν ἡλικίας, καὶ ἑπτὰ μὲν φυλαὶ νὰ ἐκστρατεύσωσι, τρεῖς δὲ νὰ μένωσι καὶ νὰ φυλάττωσι τὴν χώραν· νὰ σταλῶσι δὲ πρεσβεῖαι εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας διὰ νὰ γνωστοποιήσωσιν εἰς αὐτάς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἔκπαλαι, ἡτοιμάζοντο νὰ διακινδυνεύσουν τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος. Καὶ αἱ μὲν πρεσβεῖαι ἔγειναν ἐν γένει δεκταὶ μετ' εὐμενείας· ὁ δὲ φρόνιμος λαὸς ἐστοχάσθη, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργουν μὲ ζῆλον μᾶλλον παρὰ μὲ φρόνησιν.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι (οἵτινες ἕνεκα τῆς συνήθους ἀλαζονείας των δὲν ἤθελον νὰ πολεμῶσιν ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους), οἱ Ἀρκάδες, καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἔμενον οὐδέτεροι· οἱ δὲ Κορίνθιοι

ἐμποδίζοντο νὰ βοηθήσωσιν ἀπὸ τὴν ἐν τῇ ἀκροπόλει αὐτῶν φρουρὰν, καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον. Ὅλαι δ' αἱ ἄλλαι πολιτεῖαι συμμετέσχον τοῦ πολέμου.

Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 5,000 πεζοὺς καὶ 200 ἱππέας ἐκ τῶν ἰδίων πολιτῶν, καὶ 2,000 μισθοφόρους, διὰ νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὸν Λεωσθένη εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ, οἵτινες εἶχον λάβει ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον τὴν περιοχὴν τῶν Θηβῶν, γνωρίζοντες, ὅτι ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκων, ἡ πρώτη πρᾶξίς των ἤθελεν εἶσθαι τὸ ν' ἀποκαταστήσουν τοὺς Θηβαίους, καὶ ἐντεῦθεν, ὑπὸ τῆς ἰδιωφελείας κινούμενοι, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς Μακεδόνας, ἐτάχθησαν εἰς Πλαταιὰς διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρόοδον αὐτῶν· ἀλλ' ὁ Λεωσθένης ἄγων μοῖράν τινα τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἔσπευσε νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις των ἐνίκησαν τοὺς Βοιωτούς. Ἔπειτα δ' ἐπροχώρησε πρὸς τὰς Θερμοπύλας καὶ περιέμενε τὴν προσέλευσιν τῶν Μακεδόνων κατὰ τὸ Θετταλικὸν μέρος τοῦ στενοῦ.

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία εἶχεν μεγάλην λειψανδρίαν ἕνεκα τῆς ἀδιακόπου ἀποστολῆς στρατιωτῶν εἰς Ἀσίαν, ὁ Ἀντίπατρος, ὅτε ἐξεῤῥάγη ὁ πόλεμος, ἔστειλεν εἰς τὸν Κρατερὸν, ὅστις ἦτον εἰς τὴν Κιλικίαν μὲ τοὺς ἐκ τῆς στρατείας ἀπολυθέντας Μακεδόνας, τοὺς ὁποίους ὡδήγει τότε εἰς τὴν πατρίδα των, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν του. Ἔστειλεν ὡσαύτως εἰς τὸν Λεόννατον, ὅστις ἦτο στρατηγὸς εἰς Φρυγίαν, προσφέρων εἰς αὐτὸν τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον. Ἔπειτα δ' ἔχων 3,000 πεζοὺς καὶ 600 ἱππεῖς, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ἀξιόλογον δὲ σῶμα Θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ ἐτάχθη ὑπὸ τὴν σημαίαν του, ἀλλὰ κατὰ παρακίνησιν τῶν Ἀθηναίων ἡνώθη ἀκολούθως μὲ τὸν Λεωσθένη. Οἱ Μακεδόνες ἑπομένως ἐνικήθησαν κατὰ κράτος, καὶ ὁ Ἀντίπατρος, μὴ δυνάμενος ν' ἀποχωρήσῃ διὰ τῆς Θεσσα-

λίας, ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν πόλιν Λαμίαν. Ὁ δὲ Λεωσθένης ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως, ἐξήγαγε τὰ στρατεύματά του καὶ ἐπροκάλεσεν εἰς μάχην, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· αἱ ἔφοδοι ὅμως αὐτοῦ ἀπεκρούσθησαν, διότι ἡ πόλις ἦτο καλῶς ὀχυρωμένη· διὰ τοῦτο μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμόν, ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τῆς πείνης. Οἱ δ' Αἰτωλοί, λαβόντες τὴν ἄδειαν αὐτοῦ, ἐπέστρεψαν προσωρινῶς εἰς τὴν πατρίδα των διὰ νὰ διατάξουν τὰ ἰδικά των πράγματα.

Ὁ Λεωσθένης ἦτον ἀναμφιβόλως ἄξιος ἀνήρ· ἀλλ' ἡ τύχη, ἥτις ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἐστέρησεν αὐτοὺς ταχέως τῆς ἱκανότητός του· διότι ὁ Ἀντίπατρος ἐξορμήσας μίαν ἡμέραν ἐπέπεσε κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἔσκαπτον τὴν περὶ τὴν πόλιν τάφρον· ὁ δὲ Λεωσθένης σπεύδων εἰς βοήθειαν τῶν στρατιωτῶν του, ἐκτυπήθη μὲ λίθον κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ μετεφέρθη ἀναίσθητος εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου ἀπέθανε τὴν τρίτην ἡμέραν. Ὁ δ' Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐκήδευσεν αὐτὸν μὲ ἡρωϊκὰς τιμάς· καὶ ἐπειδὴ ὁ Δημοσθένης ἦτον ἐξόριστος, ὁ Ὑπερίδης, ὅστις εἶχε τὰ δευτερεῖα τοῦ Δημοσθένους κατὰ τὴν ὑπόληψιν, προσεκλήθη νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτάφιον λόγον. Ὁ δ' Ἀντίφιλος, ἀνὴρ ὡσαύτως ἱκανός, διεδέχθη τὸν Λεωσθένη εἰς τὴν στρατηγίαν.

Καὶ ὁ μὲν Λεόννατος ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου· διέβη εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ συλλέξας ὅσα στρατεύματα ἠδυνήθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν μὲ ἐπέκεινα τῶν 20,000 πεζῶν καὶ 2,500 ἱππέων. Οἱ δ' Ἕλληνες, μαθόντες τὴν προσέλευσίν του, ἔβαλον πῦρ εἰς τὸ ἔμπροσθεν τῆς Λαμίας στρατόπεδόν των· καὶ ἀφοῦ ἀπέθεσαν τὰ σκεύη των καὶ τοὺς ἀχρήστους ἀνθρώπους εἰς τὴν πόλιν Μελίτειαν, ἐπροχώρησαν διὰ νὰ συγκροτήσουν κατ' αὐτοῦ μάχην πρὶν ἑνωθῇ μὲ τὸν Ἀντί-

πατρον. Εἶχον δὲ τότε μόνον 22,000 πεζοὺς, ἐπειδὴ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ διάφοροι ἄλλοι ἦσαν ἀπόντες· ἀλλὰ τὸ ἱππικόν των συνεποσοῦτο εἰς ἐπέκεινα τῶν 3,500 ἱππέων, ἐξ ὧν 2,000 ἦσαν Θεσσαλοὶ, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ἀνδρεῖον ἀρχηγόν των Μένωνα. Ὅτε δὲ τὰ στρατεύματα συνηντήθησαν, οἱ ἱππεῖς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἤρχισαν τὴν μάχην· ὁ δὲ Λεόννατος, μαχόμενος γενναίως, ἐπληγώθη πολλαχοῦ, καὶ ἀπέθανεν ἐκ τῶν πληγῶν αὐτοῦ, ἀφοῦ μετεφέρθη εἰς τὴν ὀπισθοφυλακήν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐνίκησαν τελείαν νίκην· ἡ δὲ Μακεδονικὴ φάλαγξ, φοβουμένη τὰς προσβολὰς τοῦ ἱππικοῦ των, ἀπεχώρησεν εἰς τοὺς πλησιοχώρους λόφους, ὅπου ἡνώθη μετ' αὐτῆς τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ, ἔμενεν εἰς τοὺς λόφους, μὴ ἀποτολμῶν νὰ καταβῇ εἰς τὴν πεδιάδα.

Ἐν τούτοις ὁ Κρατερὸς ἤρχετο (Ὀλυμπ. 114, 3) εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἐκίνησε δὲ μὲ 6,000 παλαιοὺς στρατιώτας, καὶ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του συνήθροισε 4,000 ἀκόμη· εἶχε δὲ 1,000 Πέρσας τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ 1,500 ἱππεῖς. Φθάσας δ' εἰς Θεσσαλίαν ἔταξε τὰ στρατεύματά του ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ὅστις ἐστρατοπέδευεν ἤδη εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ μὲ 40,000 ὁπλίτας, 3,000 ψιλοὺς καὶ 5,000 ἱππεῖς. Οἱ δ' Ἕλληνες, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ μεγάλως ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων μὴ ἐπανελθόντων εἰσέτι, καὶ οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος, ἐξαιρουμένων τῶν μισθοφόρων, ἦσαν πολιτοφύλακες, ἀπέφευγον προσεκτικῶς γενικὴν μάχην, κυρίως δὲ διότι οὗτοι ἦσαν ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν παρὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἀντίπατρος ὅμως κατώρθωσε τέλος νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ εἰς μάχην πλησίον τῆς πόλεως Κραννῶνος. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ

οἱ Θεσσαλοὶ ἐπολέμησαν ἀξίως τῆς δόξης των, ἡ δὲ νίκη ἔμεινεν ἀμφιῤῥεπής· ἡ μάχη ὅμως αὕτη κατέλυσε τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατεύματος κατενόησαν ἤδη, ὅτι ἦτον ἀνωφελὲς νὰ μάχωνται κατὰ τῆς δυνάμεως τῆς Μακεδονίας, ἐνῷ οἱ πλειότεροι τῶν Ἑλλήνων εὐχαριστοῦντο νὰ μένωσιν ἁπλοῖ θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος· διὰ τοῦτο ἔστειλαν προτάσεις εἰρήνης εἰς τὸν Ἀντίπατρον. Ἀλλ' οὗτος μὲν ἀπήτησεν, ἑκάστη πολιτεία νὰ διαπραγματευθῇ ἰδιαιτέρως· οἱ δ' Ἕλληνες ἐδίσταζον· διὰ τοῦτο ἡνωμένος μετὰ τοῦ Κρατεροῦ προσέβαλε καὶ ὑπέταξε τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις ἀλληλοδιαδόχως. Τοιουτοτρόπως οἱ Θεσσαλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συμφωνήσωσι χωριστὴν εἰρήνην· αἱ δ' ἄλλαι πολιτεῖαι ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά των· καὶ τέλος οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἔμειναν μεμονωμένοι.

Ὁ μὲν Ἀντίπατρος ἡτοιμάζετο νὰ ὁδηγήσῃ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Ἀττικήν, ὁ δὲ λαὸς βλέπων, ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ εἰς αὐτὸν, ἔστειλε πρεσβείαν ζητῶν εἰρήνην. Οἱ δὲ σταλέντες πρέσβεις ἦσαν ὁ Δημάδης, ὅςτις εἶχε κηρυχθῆ τρὶς ἄτιμος, καὶ ὅςτις ἀποκατεστάθη ἤδη εἰς τὰ πολιτικά του δικαιώματα διὰ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπιῤῥοήν του ὑπὲρ τῆς πατρίδος του· ὁ ἔνδοξος Φωκίων, ὅςτις ἦτον ἐπιστηθιώτατος τοῦ Ἀντιπάτρου· ὁ Πλατωνικὸς φιλόσοφος Ξενοκράτης, καί τινες ἄλλοι. Καὶ οἱ μὲν Φωκίων καὶ Δημάδης ἔλαβον φιλικὴν ὑποδοχήν· οἱ ὅροι ὅμως τῆς εἰρήνης ἦσαν οἱ αὐστηρότατοι ἐξ ὅσων ὁ Ἀντίπατρος ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις. Διότι ἐζήτησε νὰ μεταβληθῇ τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν· ἡ κυβέρνησις νὰ παραδοθῇ εἰς χεῖρας τῶν ἐχόντων ἰδιοκτησίαν ἐπέκεινα τῶν 20 μνῶν, καὶ οἱ ὁποῖοι μόνοι ἤθελον ἔχει δικαίωμα νὰ ψηφίζωσιν εἰς τὰς συνελεύσεις· εἰς δὲ τὰς κατωτέρας κλάσεις ὑπεσχέθη, ὅτι ἤθελε δώσει γαίας εἰς

Θράκην· ἐπέμενεν ὅμως νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν ἐκδίκησίν του ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Ὑπερίδης καί τινες ἄλλοι ῥήτορες, καὶ Μακεδονικὴ φρουρὰ νὰ κατασταθῇ εἰς τὴν Μουνυχίαν.

Τοιουτοτρόπως ἐστερήθησαν τοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος 12,000 καὶ ἐπέκεινα πολῖται, μέρος τῶν ὁποίων μετῴκησεν εἰς Θράκην· ὅσοι δὲ δὲν εἶχον τὴν κατὰ νόμον ἰδιοκτησίαν καὶ ἔμενον εἰς πόλιν συνεποσοῦντο εἰς 9,000. Κατ' εὐτυχίαν δὲ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Φωκίων, τοῦ ὁποίου τὰς ἀρετὰς (παραλειπομένων τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων) οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ διαμφισβητήσῃ, κατέστη ἀρχηγὸς τῆς νέας κυβερνήσεως· διὰ τῶν ἐμφρόνων δὲ διατάξεών του καὶ διὰ τῆς εἰρήνης, ἂν καὶ ἡ αὐτονομία τῆς πολιτείας ἐξέλιπεν ἤδη, αἱ περιουσίαι τῶν κατὰ μέρος πολιτῶν ηὔξανον ταχέως. Εἶναι ὅμως ἀξιοσημείωτον, ὅτι αἱ Ἀθῆναι δὲν ἀνέκυψάν ποτε πλέον, καὶ ἔκτοτε κατέστη μία τῶν ἀσημοτάτων πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος, διακρινόμεναι κυρίως μόνον κατὰ τὰς ποταπὰς κολακείας των πρὸς τοὺς Ἑλληνομακεδόνας βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας (1), καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς στρατηγοὺς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας.

Ἡ δὲ τύχη τοῦ δεινοῦ ἐκείνου ῥήτορος, ὅστις ἐξύπνισε τὴν πατρίδα του διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπὲρ τῆς ἀπωλεσθείσης ἡγεμονίας της, εἶναι βέβαια ἀξία τῆς συμπαθείας παντὸς γενναίου ἀνδρός.

Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν πρέσβεις προσκαλοῦντες τοὺς Ἕλληνας νὰ ἑνωθῶσι κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, ὁ Δημοσθένης, ἂν καὶ ἐξόριστος, ἡνώθη μετ' αὐτῶν, καὶ ἀνεδείχθη καὶ τότε ἀνώτερος τῶν συνηγόρων τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, ἐλεύθερος ἤδη εἰς τὰς πράξεις του, ἐξέδωκεν ἀσμένως ψήφισμα περὶ τῆς ἀνακλήσεώς του· ἐστάλη λοιπὸν τριήρης

(1) Πολυβ. ί 106.

διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ ἀπὸ Αἴγιναν· καὶ ἄρχοντες, καὶ ἱερεῖς καὶ λαὸς ἐξῆλθον ἀθρόοι διὰ νὰ τὸν προϋπαντήσωσιν ἐρχόμενον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἐξέτεινε δὲ τὰς χεῖράς του καὶ ηὐλόγησε τὴν ἡμέραν, ἥτις προανήγγελε τὴν ἐπιστροφήν του ἐνδοξοτέραν παρὰ τὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, διότι οἱ συμπολῖταί του ἐδεξιώσαντο αὐτὸν κατὰ πεποίθησιν, καὶ ὄχι κατ' ἀνάγκην. Ἐπειδὴ δ' ἡ χρηματικὴ ζημία ἐπεβάρυνεν αὐτὸν εἰσέτι, ὁ λαὸς, διὰ νὰ ὑπεκφύγῃ τὸν νόμον, διώρισεν αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ τὸν βωμὸν τοῦ Σωτῆρος Διὸς, καὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν 30 τάλαντα διὰ νὰ χρησιμεύσουν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν.

Ἅμα δ' ὁ Δημοσθένης, ὁ Ὑπερίδης καὶ ἄλλοι τινὲς ἔμαθον τὴν ἐν Κραννῶνι μάχην, γνωρίζοντες, ὅτι τὰ πάντα ἀπώλοντο, ἀνεχώρησαν κρυφίως ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἐπὶ δὲ τῇ προτάσει τοῦ Δημάδου, ὁ δῆμος κατεψήφισε θάνατον κατ' αὐτῶν διὰ νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Ἀντίπατρον· ἀνὴρ δέ τις ὀνομαζόμενος Ἀρχίας, ὅστις προσέλαβεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐπονείδιστον ἐπωνυμίαν κυνηγὸς τῶν φυγάδων (φυγαδοθήρας), ἐστάλη μὲ στρατιώτας ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον διὰ νὰ συλλάβῃ αὐτούς. Ἀπέσπασε δὲ τὸν Ὑπερίδην καὶ δύο ἄλλους ἀπὸ τὸ ἐν Αἰγίνῃ Αἰάκειον, ὅπου εἶχον καταφύγει, καὶ τοὺς ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀντίπατρον εἰς Κλεωνὰς, ὅστις τοὺς ἐθανάτωσεν. Ὁ δὲ Φυγαδοθήρας, μαθὼν ὅτι ὁ Δημοσθένης εἶχε καταφύγει εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν τῇ μικρᾷ νήσῳ Καλαυρείᾳ, μετέβη ἐκεῖσε. Ἀφοῦ δ' ἐπὶ ματαίῳ ἐζήτησε νὰ τὸν πείσῃ διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν ναὸν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὸν Ἀντίπατρον, βεβαιῶν αὐτὸν, ὅτι δὲν ἤθελε πάθει καμμίαν βλάβην, ἤρχισε νὰ τὸν ἀπειλῇ· ὁ δὲ Δημοσθένης ἀπεκρίθη, «Περίμενε ὀλίγον ἕως οὗ γράψω στίχους τινὰς εἰς τὴν πατρίδα μου» καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἔνδον τοῦ ναοῦ· λαβὼν δὲ βιβλίον διὰ νὰ γράψῃ δῆθεν, ἔβαλε τὸ ἄκρον τῆς γραφί-

δος εἰς τὸ στόμα του, ὡς σκεπτόμενος δῆθεν· ἀφοῦ δὲ τὴν ἐκράτησεν ὀλίγον, ἐτύλιξε τὴν κεφαλήν του μὲ τὸν μανδύαν του καὶ ἐπλαγίασε. Καὶ οἱ μὲν πρὸ τῆς θύρας φύλακες ἐνέπαιζον αὐτὸν ὡς δειλόν· ὁ δ' Ἀρχίας ἦλθε, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἐγερθῇ, ἐπανέλαβε τὰς προτέρας ὑποσχέσεις του. Ὁ δὲ Δημοσθένης, αἰσθανόμενος, ὅτι τὸ δηλητήριον ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐνεργῇ, ἀπεκάλυψε τὴν κεφαλήν του καὶ ὑποβλέψας πρὸς τὸν Ἀρχίαν εἶπεν, «Ὦ φίλε Πόσειδον, ἀπέρχομαι ἀπὸ τὸν ναόν, ἐνόσῳ εἶμαι εἰσέτι ζῶν· καὶ ὁ ναός σου αὐτὸς δὲν ἔμεινεν ἀβεβήλωτος ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον καὶ τοὺς Μακεδόνας» παρεκάλεσε δὲ αὐτοὺς νὰ τὸν βαστάσωσι, κλονιζόμενον τότε, καὶ ἔπεσε νεκρὸς (1), ἐνῷ διήρχετο τὸν βωμόν· Παρετηρήθη δὲ, ὅτι ὁ θάνατός του συνέβη ἐν καιρῷ τῆς ἑορτῆς τῶν Θεσμοφορίων, καθ' ἣν ἡμέραν αἱ γυναῖκες ἐνήστευον καθήμεναι κατὰ γῆς εἰς ἀνάμνησιν τῆς λύπης τῆς Θεᾶς.

Ὁ μὲν φιλόσοφος Παναίτιος παρετήρησεν, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους διεκρίνοντο ὡς προτιμῶντες τὸ ἠθικῶς καλὸν ἀπὸ τὸ τερπνὸν, τὸ εὐχερὲς καὶ τὸ ὠφέλιμον. Ἡμεῖς δὲ παρετηρήσαμεν ἀνωτέρω, ὅτι οὗτος ἐξετίμησε τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν του· ἀλλὰ ποῖος ἠμπορεῖ νὰ μὴ θαυμάζῃ τὴν σταθερότητα καὶ τὸ ἀμετάβλητον ὁλοκλήρου τοῦ πολιτικοῦ του βίου; «Ἡ πολιτική του διαγωγὴ, λέγει ὁ Ἠρένος, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του, διότι ἔμεινε σταθερὸς εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν πεποίθησίν του, ἀψηφῶν πᾶσαν μεταβολὴν πραγμάτων, καὶ ὅλους τοὺς ἐπικειμένους κινδύνους. Ἐντεῦθεν ἔγεινεν

(1) Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν θάνατόν του ἔστησαν χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς αὐτὸν, καὶ ἐψήφισαν νὰ τρέφεται εἰς τὸ Πρυτανεῖον ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς οἰκογενείας του. Εἰς δὲ τὴν βάσιν τοῦ ἀνδριάντος τούτου ἐγράφη τὸ ἑφεξῆς περίφημον ἐπίγραμμα·

Ἐὰν, ὦ Δημόσθενες, εἶχες ἀνδρείαν ἴσην μὲ τὴν φρόνησίν σου, ποτὲ δὲν ἤθελε κυριεύσει τὴν Ἑλλάδα Μακεδὼν ὁ Ἄρης. Πλούτ. εἰς Δημοσθ. 30. Σ. Μ.

ὁ δεινότατος τῶν ῥητόρων, ἐπειδὴ δὲν ἐφάνη ποτὲ ἀποφασίζων ἐναντίον τῆς πεποιθήσεώς του, ὑποχωρῶν εἰς τὰς περιστάσεις, ἢ δεικνύων τὸ παραμικρὸν σύμπτωμα ἀδυναμίας. Ὁ δὲ χαρακτὴρ οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς σπόρος τῆς τέχνης του, ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι μόνον ἐξώφλοιον. Πόσον δ' ὑπερέχει κατὰ τοῦτο τὸν Κικέρωνα! Ἀλλὰ ποῖος ἔπαθέ ποτε ὅσα οὗτος ὑπέστη διὰ τὴν μεγαλειότητα ταύτην; Ἐξ ὅλων δὲ τῶν πολιτικῶν χαρακτήρων ὁ τοῦ Δημοσθένους εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγνότατος καὶ τραγικώτατος ἐξ ὅσων ἡ ἱστορία ἀναφέρει. Ὅταν δὲ, κατειλημμένοι ἀκόμη ἀπὸ τὴν τρομερὰν δύναμιν τῶν λόγων του, ἀναγινώσκωμεν τὸν βίον του εἰς τὸν Πλούταρχον, ὅταν μεταφερώμεθα εἰς τοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν θέσιν του, παρασυρόμεθα ἀπὸ συμπάθειαν τοιαύτην, ὁποίαν ὁ ἥρως ἐπικοῦ ποιήματος ἢ τραγῳδίας ἠδύνατο μόλις νὰ διεγείρῃ. Ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς του μέχρις τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν λαμβάνει τὸ δηλητήριον εἰς τὸν ναὸν, βλέπομεν αὐτὸν ἀγωνιζόμενον κατὰ τῆς εἱμαρμένης, ἥτις φαίνεται, ὅτι τὸν ἐμπαίζει σχεδὸν σκληρῶς, καὶ ῥίπτει μὲν αὐτὸν ἐπανειλημμένως, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸν νικᾷ. Ὁποία δὲ πλημμύρα αἰσθημάτων κατέκλυζε βεβαίως τὸ ἀνδρεῖον στῆθός του κατὰ ταύτην τὴν μεταλλαγὴν τῶν ἀναζωπυρουμένων καὶ ψευδομένων ἐλπίδων! Ποσον φυσικῶς ἐνεχαράττοντο εἰς ἐκεῖνο τὸ σοβαρὸν πρόσωπον (1) αἱ ῥυτίδες τῆς μελαγχολίας καὶ ἀγανακτήσεως, αἱ παρατηρούμεναι εἰσέτι εἰς τὴν εἰκόνα του;»

Ὁ Δημοσθένης ἦτο βέβαια ἀντικείμενον τῆς κακοήθους συκοφαντίας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, καὶ διὰ τοῦτο ἐκατηγορεῖτο, ὅτι ἐλάμβανε δῶρα. Τὰ στενὰ ὅρια τῆς ἱστορίας μας

(1) Δεν ἤθελεν ἄραγε κατασταθῇ μελαγχολικώτερος ὁ ῥήτωρ, ἐὰν ἐμάνθανεν, ὅτι μετὰ 2, 000 ἔτη μετεχειρίσθησαν πᾶν ἐπίβουλον μέσον διὰ νὰ τὸν δυσφημίσωσι;

δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐξετάσωμεν τὰς διαφόρους κατηγορίας, ἀλλ' ἐρωτῶμεν ὁποίαν πίστιν δύναταί τις νὰ δώσῃ εἰς τὸν διϊσχυρισμὸν τοῦ Αἰσχίνου, ὅςτις παριστᾷ αὐτὸν ὡς δωροδοκούμενον ἀπὸ τὸν Φίλιππον; Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἐλάμβανε χρήματα ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῆς Περσίας, ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὴν ὡς ἀληθῆ, καὶ ὅμως δὲν ἔχομεν ἰσχυρὸν λόγον νὰ τὸν καταδικάσωμεν. Οἱ διάφοροι καιροὶ ἔχουν τοὺς διαφόρους τρόπους τοῦ θεωρεῖν τὰς αὐτὰς πράξεις. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλγέρνου Σύδνεϋ θεωρεῖται ἐν γένει παρ' ἡμῖν ὡς συνώνυμον μὲ τὴν φιλοπατρίαν, καὶ ὅμως ἐλάμβανε δῶρα ἀπὸ Λουδοβῖκον τὸν ΙΔ' τῆς Γαλλίας διὰ νὰ βοηθῇ αὐτὸν εἰς τὴν ἐξακολούθησιν πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν εὐσυνειδότως ἠκολούθει (1), καὶ τὴν ὁποίαν ὁ μονάρχης ἐθεώρει ὡσαύτως ὠφέλιμον εἰς ἑαυτόν. Δὲν ἐνδέχεται, ὅτι συνέβαινε τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὸν Δημοσθένη; δὲν ἐνδέχεται νὰ ἐστοχάζετο, ὅτι τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Περσίας συνεταυτίζοντο, καὶ ὅτι ἐδικαιοῦτο καὶ αὐτὸς ὑποστηρίζων τὸν κοινὸν ἀγῶνα μὲ τὸ Περσικὸν χρυσίον; Ἡμεῖς πιστεύομεν, ὅτι ὅσον ἐξετάζει τις ἀκριβέστερον τὴν ἱστορίαν τοῦ Δημοσθένους, τόσον μεγαλήτερον καὶ ἁγνότερον καθορᾷ αὐτόν. Αἱ δὲ κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι μηδενίζονται, καὶ ὀλίγον μόνον δύναται νὰ κατηγορηθῇ διὰ τὴν ἔλλειψιν φυσικῆς τόλμης, διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιμονὴν εἰς πολιτικὴν ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ, καὶ διὰ τὴν ἐκ διαλειμμάτων χρῆσιν τῶν τεχνασμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι κοινὰ εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγούς.

Εἶναι ἄραγε ἀνάγκη ν' ἀναφέρωμεν τὸ τέλος τοῦ αἰσχροῦ Δημάδου; Οὗτος ἐστάλη μετά τινα χρόνον εἰς τὸν Ἀντί-

---

(1) Χάλλαμ, περὶ συνταγματικῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλίας, τόμ. 6'. σελ. 549, ἔκδοσ. ὀγδόης.

πατρον διὰ νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸν ν' ἀνακαλέσῃ τὴν φρουρὰν ἀπὸ τὴν Μουνυχίαν· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Περδίκκου εὑρέθη ἐπιστολὴ τοῦ Δημάδου πρὸς αὐτὸν προσκαλοῦντος αὐτὸν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον. Ὁ Μακεδὼν εἶχε μάθει τὰ περὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δημάδης καὶ ὁ υἱός αὐτοῦ ἐθανατώθησαν κατὰ διαταγήν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄ (1).

Πολυσπέρχων καὶ Κάσσανδρος. — Θάνατος τοῦ Φωκίωνος. — Πολιορκία τῆς Μεγαλουπόλεως. — Ἔριδες ἐν Ἑλλάδι. — Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐν Ἑλλάδι. — Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν. — Πύῤῥος ἐν Πελοποννήσῳ. — Ὁ θάνατός του. — Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμμαχία. — Ἄρατος.

Ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ ἡ ἔλλειψις διαδόχου εἰς τὸν θρόνον, ἱκανοῦ ν' ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς στρατηγούς του τὴν φιλοδοξίαν τοῦ νὰ γείνουν ἀνεξάρτητοι βασιλεῖς εἰς τὰς διαφόρους χώρας τοῦ ὑπερμεγέθους βασιλείου (2). Ταχέως λοιπὸν εἵλκυσαν τὸ ξίφος, καὶ πολυαρίθμους μάχας κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν συνεκρότησαν. Οἱ πόλεμοι ὅμως οὗτοι καὶ ἡ σύστασις τῶν βασιλείων, τὰ ὁποῖα ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν, δὲν ἀνήκουν κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, διὰ τοῦτο

(1) Διόδωρ. ιη΄. 48, 49, 54—57, 64—75. ιθ΄. 35, 36, 49—54, 60—64, 74, 75· Πλούταρ· εἰς Φωκίωνα 31—39. εἰς Δημήτρ. 8—44. εἰς Πύῤῥον, 26—34. εἰς Ἄρατον, 1—34.

(2) Οὗτοι ὠνομάσθησαν διάδοχοι.

θέλομεν ἀναφέρει μόνον ἐκεῖνα τὰ συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, ὁ Ἀντίπατρος μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰ ἐκεῖ πράγματα. Διορισθεὶς δ' ἐπίτροπος τῶν Βασιλέων, ὡς ὠνομάσθησαν τὰ τέκνα καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν μετ' αὐτῶν.

Ἐνῷ δ' ἦτον ἀπὼν εἰς Ἀσίαν, οἱ Αἰτωλοί, κατ' εἰσήγησιν ὡς λέγεται τοῦ Περδίκκου(1), ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ εἰσῆλθον εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου ἡνώθησαν μὲ πολλοὺς ἄλλους, καὶ αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις των ἠριθμοῦντο εἰς 25,000 πεζοὺς καὶ 1,500 ἱππεῖς. Εἶναι δὲ πιθανὸν, ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ Πολυσπέρχοντος, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀντίπατρος ἀφῆκεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, δὲν ἤθελον δυνηθῇ νὰ καταπολεμήσωσι τὸ στράτευμα τοῦτο· ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν αὐτοῦ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἔδραξαν τὴν περίστασιν ταύτην διὰ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Αἰτωλίαν· ἐνῷ δ' οἱ Αἰτωλοὶ ἔσπευδον εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ἰδιοκτησίαν των, ὁ Πολυσπέρχων ἐνίκησε τοὺς Θεσσαλοὺς, καὶ ἠνάγκασε τὴν χώραν νὰ ὑποταχθῇ ὡς καὶ πρότερον.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Μακεδονίαν ὁ Ἀντίπατρος ἀπέθανεν (Ολυμπ. 115,3). Παρήγγειλε δὲ νὰ διαδεχθῇ αὐτὸν εἰς τὸ ἀξίωμά του Πολυσπέρχων ὁ παλαιὸς συστράτηγός του· ὁ δὲ υἱός του Κάσσανδρος ἔλαβε τὴν δευτέραν θέσιν. Ἀλλ' ὁ Κάσσανδρος, νέος φιλόδοξος, ταραχοποιὸς καὶ θηριώδης, ἐθεώρει τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρός του ὡς κληρονομίαν του, καὶ πιστεύων εἰς τὴν βοή-

(1) Ὁ Περδίκκας ἦτον εἷς τῶν πρώτων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐῤῥέθη δε, ὅτι ὁ μονάρχης ἀποθνήσκων ἔδωκε τὸ δακτυλίδιόν του εἰς αὐτὸν, διορίζων αὐτὸν μὲ τοῦτο ἐπίτροπον τοῦ βασιλείου του.

θειαν τῆς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτείαις ἀριστοκρατικῆς φατρίας, τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐκυβέρνα εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ ἰσχυρωτάτου στρατηγοῦ ἐν Ἀσίᾳ, ἀπεφάσισε νὰ διαφιλονεικήσῃ περὶ αὐτῆς μὲ τὸν Πολυσπέρχοντα. Ἐπὶ δὲ τῇ προφάσει, ὅτι ἐξέρχεται εἰς τὸ κυνήγιον, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου.

Ὁ Πολυσπέρχων ἐν τούτοις, βλέπων ἀναπόφευκτον τὸν πόλεμον, ἀπεφάσισε ν' ἀποσπάσῃ, εἰ δυνατὸν, τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Κάσσανδρον. Γνωρίζων δὲ, ὅτι αἱ συστημέναι ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου ὀλιγαρχίαι εἰς τὰς διαφόρους πολιτείας τῆς Ἑλλάδος ἦτο πιθανὸν νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἐξέδωκε πομπῶδες ψήφισμα, ἐν ὀνόματι τῶν Βασιλέων, ἀποκαθιστῶν τὰς δημοκρατίας. Ἔγραψεν ὡσαύτως εἰς τὸ Ἄργος, καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, παραγγέλλων εἰς τὸν λαὸν νὰ θανατώσῃ καὶ νὰ ἐξορίσῃ τοὺς ὅσοι ἦσαν περισσότερον προσκολλημένοι εἰς τὸν Ἀντίπατρον, διὰ νὰ μὴ δυνηθοῦν νὰ βοηθήσωσι τὸν Κάσσανδρον.

Ἐν Ἀθήναις δὲ (Ὀλυμπ. 115, 4) ὁ Νικάνωρ, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς τῆς ἐν Μουνυχίᾳ φρουρᾶς, καὶ εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ Κασσάνδρου, βλέπων ὅτι ὁ λαὸς ἔκλινε πρὸς τὸν Πολυσπέρχοντα, συνήθροισε κρυφίως στρατεύματα καὶ ἐκυρίευσε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ δὲ λαὸς ἔστειλεν εἰς αὐτὸν τὸν Φωκίωνα, τὸν Κόνωνα τὸν υἱὸν τοῦ Τιμοθέου, καὶ τὸν Κλέαρχον, ἄνδρας ἐπισήμους καὶ φίλους του, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐπιστολὴ ὡσαύτως ἐπέμφθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν μητέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ὁ Πολυσπέρχων εἶχεν ἀνακαλέσει ἀπὸ τὴν Ἤπειρον καὶ ἀναθέσει εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ νηπίου ἐγγόνου της, προστάζουσα αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν Μουνυχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἐτελεσφόρησε. Τέλος δ' ὁ

Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Πολυσπέρχοντος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ στράτευμα καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τοῦ Πειραιῶς. Ὁ δὲ Φωκίων καὶ ἄλλοι τῆς ἀριστοκρατίας ἀρχηγοὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ μὴ παραδώσῃ τὰ φρούρια ταῦτα εἰς τὸν λαὸν, ἀφοῦ τὰ κυριεύσῃ, ἀλλὰ νὰ τὰ κρατήσῃ αὐτὸς ἕως οὗ τελειώσῃ ὁ κατὰ τοῦ Κασσάνδρου πόλεμος. Οὗτοι ἐφοβήθησαν, φαίνεται, περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, καὶ ὄχι ἄνευ λόγου· διότι ὁ λαὸς, θηριώδης γενόμενος, ἅμ' ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν, συνεκρότησε μετ' ὀλίγον συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν καθήρεσεν ὅλους τοὺς προτέρους ἄρχοντας, ἐχειροτόνησε τοὺς πλέον παραφόρους δημοκράτας ἀντ' αὐτῶν, καὶ κατεψήφισε θάνατον, ἐξορίαν, καὶ δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων κατ' ἐκείνων, οἵτινες εἶχον κυβερνήσει ἐπὶ τῆς ὀλιγαρχίας.

Ὁ δὲ Φωκιων καὶ οἱ φίλοι του κατέφυγον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ὑπεδέχθη αὐτοὺς εὐμενῶς, καὶ τοὺς ἔστειλε μὲ συστατικὰ γράμματα πρὸς τὸν πατέρα του, ὅστις ἦτον ἤδη εἰς τὴν Φωκίδα. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ὡσαύτως πρεσβείαν, καὶ ὁ Πολυσπέρχων, ἀπὸ λόγους ἰδιωφελείας κινούμενος, ἔστειλε τοὺς ἱκέτας του δεσμίους εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ δικασθῶσι περὶ τῆς ζωῆς των ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ ἀναρχικοῦ ὄχλου. Ἀπὸ δὲ τὴν συνέλευσιν ταύτην, συγκαλεσθεῖσαν διὰ νὰ καταδικάσῃ αὐτοὺς εἰς θάνατον, δὲν ἀπεκλείσθησαν οὔτε οἱ δοῦλοι, οὔτε οἱ ξένοι. Πολλοὶ δ' ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἐξορισθῆ ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ ἐχθροὶ τῶν δεσμίων, παρελθόντες εἰς τὸ μέσον ἐκατηγόρησαν αὐτοὺς ὡς πρωταιτίους τῆς ὑποδουλώσεως τῆς πατρίδος των καὶ τῆς καταλύσεως τῆς δημοκρατίας μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον. Καὶ ὁ μὲν Φωκίων ἀνέστη διὰ ν' ἀπολογηθῇ, ἀλλ' ἡ φωνὴ

του ἐπνίγη ἀπὸ τὰς τρομακτικὰς κραυγὰς τοῦ ὄχλου· ἀφοῦ δ' ἀποκατεστάθη σιωπὴ, ἠγέρθη ἐκ νέου, ἀλλὰ πάλιν ἡ φωνή του ἐπνίγη ἀπὸ τὸν θόρυβον. Καὶ ἐξηκολούθει μὲν νὰ ὁμιλῇ, δὲν ἠδύνατο ὅμως ν' ἀκούεται εἰμὴ ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἦσαν πολλὰ πλησίον αὐτοῦ· τέλος δὲ, ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς σωτηρίας του, ἐφώναξεν εἰς αὐτοὺς νὰ καταδικάσωσι μὲν αὐτὸν εἰς θάνατον, ἀλλὰ ν' ἀφήσωσι τοὺς λοιπούς. Ὁ θόρυβος ὅμως ἐξηκολούθει εἰσέτι· καί τινες μὲν τῶν φίλων του ἠγέρθησαν διὰ νὰ ὁμιλήσωσιν, ἀλλ' αἱ τρομεραὶ φωναὶ καὶ κραυγαὶ ἐδιπλασιάσθησαν. Τέλος οἱ ὑπόδικοι καταδικασθέντες ἀπήχθησαν εἰς τὴν φυλακὴν, παρακολουθούμενοι ἀπὸ τοὺς φίλους των δακρυῤῥοοῦντας, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγενεῖς ἐχθρούς των θριαμβευτικῶς καταρωμένους. Ἔπιον δὲ τὸ ὀλέθριον κώνειον, καὶ τὰ σώματά των ἐῤῥίφθησαν ἄταφα πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς.

Τέσσαρας δ' ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωκίωνος, ὁ Κάσσανδρος ἔφθασεν εἰς Πειραιᾶ μετὰ τριάκοντα πέντε πλοίων, καὶ 4,000 στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος. Ὁ δὲ Πολυσπέρχων εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ 20,000 Μακεδόνας πεζοὺς, καὶ 4,000 συμμάχους, 1,000 ἱππεῖς καὶ 65 ἐλέφαντας, τοὺς ὁποίους εἶχε φέρει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πολιορκία ἦτον ἐνδεχόμενον ν' ἀποβῇ πολυχρόνιος, καὶ τροφαὶ ἱκαναὶ εἰς τόσον πολυάριθμον στράτευμα δὲν ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται, ἀφῆκε δύναμιν τοσαύτην, ὅσην ἡ χώρα ἠδύνατο νὰ τρέφῃ, ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον, καὶ μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ βιάσῃ τοὺς Μεγαλοπολίτας νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Βασιλεῖς· διότι οὗτοι μόνοι ἐφρόνουν τὰ τοῦ Κασσάνδρου, ἐνῷ ὅλοι οἱ λοιποὶ ὑπήκουσαν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ νὰ θανατώσουν ἢ ἐξορί-

σουν τοὺς ὀπαδοὺς του. Τὸ ὅλον δὲ τῶν ἱκανῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν Μεγαλοπολιτῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν δούλων, συνεποσοῦτο εἰς 15,000 στρατιώτας, καὶ στρατηγούμενοι ὑπὸ Δάμιδος τινος, ὅστις εἶχε συνεκστρατεύσει μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡτοιμάζοντο εἰς γενναίαν ἀντίστασιν. Ὁ δὲ Πολυσπέρχων ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῶν ὑπονομέων του κατώρθωσεν εἰς ὀλίγον χρόνον νὰ κρημνίσῃ τρεῖς πύργους καὶ μέρος τοῦ τείχους. Ἐπεχείρησε δὲ καὶ ἔφοδον, ἀλλ' ἠναγκάσθη ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς στρατιώτας του μετὰ πεισματώδη μάχην. Ἔπειτα δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐφορμήσῃ μετὰ τῶν ἐλεφάντων του διὰ τοῦ ῥήγματος τοῦ τείχους· ἀλλ' ὁ Δᾶμις ἔστρωσε κατὰ γῆς θύρας πυκνωμένας μὲ ὀξέα καρφία, καὶ ἔχωσεν αὐτὰς εἰς τὴν γῆν ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται. Ἐπειδὴ δ' οἱ ἐλέφαντες ἦσαν βαρεῖς, οἱ πόδες των βυθιζόμενοι ἐκεντοῦντο ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν καρφίων. Καὶ οἱ μὲν ψιλοὶ στρατιῶται, τοὺς ὁποίους ὁ Δᾶμις εἶχε τάξει εἰς τὰ πλάγια ἔῤῥιπτον τόξα κατ' αὐτῶν πληγόνοντες καὶ φονεύοντες τοὺς ἀναβάτας· οἱ δ' ἐλέφαντες ὠπισθοδρόμουν μεθ' ὁρμῆς κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Πολυσπέρχοντος, καὶ ἐθανάτονον καταπατοῦντες αὐτούς· ὅθεν ὁ Πολυσπέρχων ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν ἀπωλέσας τὴν φήμην του.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποστερηθῆ τῆς θαλάσσης καὶ πάσης πηγῆς κέρδους καὶ ἀπολαύσεως, ἐνῷ μικρὰν βοήθειαν ἠδύναντο νὰ περιμένωσιν ἀπὸ τὸν Πολυσπέρχοντα, ὅστις εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Μεγαλοπόλεως, καὶ τοῦ ὁποίου ὁ στόλος εἶχεν ἤδη καταστραφῆ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον. Εὐϋπόληπτος δέ τις πολίτης ἐτόλμησε τέλος νὰ προτείνῃ εἰς τὴν συνέλευσιν συμβιβασμὸν μετὰ

τοῦ Κασσάνδρου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠγέρθη ὁ συνήθης θόρυβος, τέλος ὅμως ὑπερίσχυσε τὸ αἴσθημα τοῦ συμφέροντος. Ἡ εἰρήνη λοιπὸν κατωρθώθη ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ μένῃ ἡ Μουνυχία εἰς χεῖρας τοῦ Κασσάνδρου μέχρι τέλους τοῦ παρόντος πολέμου· τὰ πολιτικὰ προνόμια νὰ περιορισθῶσιν εἰς τοὺς ἔχοντας ἰδιοκτησίαν δέκα μνῶν καὶ ἐπέκεινα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς κυβερνήσεως νὰ διορισθῇ ἀπὸ τὸν Κάσσανδρον. Ὁ δ' ἐκλεχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἦτο Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, ἔξοχος πολίτης Ἀθηναῖος· ἐπὶ δὲ τῆς πραείας καὶ ἐπιεικοῦς κυβερνήσεώς του, ὁ λαὸς ἦτο πολὺ εὐτυχέστερος, παρὰ ἐπὶ δημοκρατίας, τῆς ὁποίας κατέστη πλέον ἀνεπίδεκτος.

Ὁ Κάσσανδρος ἀκολούθως μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Τεγέαν. Ἐκεῖ δ' ἔμαθεν, ὅτι ἡ Ὀλυμπιὰς εἶχε θανατώσει διαφόρους φίλους του εἰς Μακεδονίαν· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ Φίλιππον τὸν Ἀριδαῖον καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὐρυδίκην, μέλη ὄντα τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἀμέσως δ' ἐκίνησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (Ὀλυμπ. 116, 1)· καὶ ἐπειδὴ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν κατείχετο ἀπὸ τοὺς Αἰτωλούς, ἐπιβιβάσας τὰ στρατεύματά του εἰς πλοῖα ἀπὸ τὴν Λοκρίδα ἀπεβίβασεν αὐτὰ εἰς Θεσσαλίαν. Πολιορκήσας δὲ τὴν Ὀλυμπιάδα εἰς Πύδναν, τὴν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ καὶ τὴν ἐθανάτωσεν (Ὀλυμπ. 116, 2). Ἀφοῦ δ' ἡ Μακεδονία ὑπετάχθη εἰς αὐτόν, ἐκίνησε πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου Ἀλέξανδρος ὁ τοῦ Πολυσπέρχοντος υἱὸς ἦτον ἀρχηγὸς στρατεύματός τινος. Διαβὰς δὲ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐκήρυξε τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀποκαταστήσῃ τὰς Θήβας, αἵτινες πρὸ εἴκοσιν ἤδη ἐτῶν ἔμενον ἔρημοι. Οἱ διασκορπισμένοι λοιπὸν Θηβαῖοι συνηθροίσθησαν· αἱ πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ ἄλλων τῆς Ἑλλάδος χωρῶν

(κατ' ἐξοχὴν δ' αἱ Ἀθῆναι), καὶ μάλιστα τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, συνέδραμον εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν καὶ εἰς τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοὺς ἐπιστρέφοντας φυγάδας, καὶ οὕτως αἱ Θῆβαι κατετάχθησαν πάλιν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐφύλαττε τὸν Ἰσθμὸν, ὁ Κάσσανδρος μετέβη εἰς Μέγαρα, ὅπου ἐπιβιβάσας τὰ στρατεύματα καὶ τοὺς ἐλέφαντάς του, διέπλευσεν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον. Ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε νὰ λάβῃ εἰς τὴν συμμαχίαν του τὸ Ἄργος καὶ τὴν Μεσσήνην, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἕνεκα δὲ τῆς συγκρούσεως τῶν συμφερόντων, ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν ἀναρχικὴν ταύτην περίοδον, ὁ Ἀντίγονος ἔγεινε μετ' ὀλίγον ἐχθρὸς τοῦ Κασσάνδρου. Ἀπέστειλε λοιπὸν ἕνα τῶν στρατηγῶν του εἰς Λακωνίαν, ὅστις, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στρατολογήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, συνήθροισεν 8,000 στρατιώτας. Ἡ δὲ κατὰ τὴν Πελοπόννησον στρατηγία εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Πολυσπέρχοντα, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Ἀλέξανδρος προσεκλήθη εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ κατηγορήσῃ ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τῶν Μακεδόνων στρατιωτῶν τὸν Κάσσανδρον ὡς προδότην. Ὁ Κάσσανδρος ἐπομένως ἐκηρύχθη κοινὸς ἐχθρὸς, ἐὰν δὲν ὑπετάσσετο εἰς τὸν Ἀντίγονον· συγχρόνως δ' οἱ Ἕλληνες ἐκηρύχθησαν αὐτόνομοι, ἐπειδὴ ὁ Ἀντίγονος ἤλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤθελε τοὺς ἔχει συμμάχους. Ἔπειτα δ' ἔστειλεν ὀπίσω τὸν Ἀλέξανδρον μὲ 500 τάλαντα· καὶ ὅτε Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἔμαθε τὰς πράξεις τοῦ Ἀντιγόνου, ἔσπευσε καὶ αὐτὸς νὰ κηρύξῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν Ἑλλήνων, διότι ὅλοι οἱ ἐρίζοντες στρατηγοὶ ἐπεθύμουν νὰ διάκηνται φιλικῶς πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ἐκτὸς ἄλλων

ὠφελειῶν, συνέλεγον τοὺς ἐμπειροτάτους στρατιώτας των.

Αἱ δ' ἀντίζηλοι φατρίαι τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Κασσάνδρου εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπολέμουν ἤδη μὲ τοιαύτην μανίαν, ὁποία σχεδὸν δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὰς ἡμέρας τῆς αὐτονόμου Ἑλλάδος. Ὁ μὲν Ἀπολλωνίδης, στρατηγῶν ἀντὶ τοῦ Κασσάνδρου εἰς Ἄργος, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ὑπέταξε τὴν πόλιν Στύμφαλον. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του, ἡ δημοκρατικὴ φατρία τοῦ Ἄργους ἔστειλε προσκαλοῦσα τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν υἱὸν τοῦ Πολυσπέρχοντος· ἐπειδὴ ὅμως ἐβράδυνε νὰ φθάσῃ, ὁ Ἀπολλωνίδης ἐπέστρεψε, καὶ εὑρὼν 500 ἐξ αὐτῶν συνεδριάζοντας εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ἔκλεισε τὰς εἰσόδους, καὶ βαλὼν πῦρ εἰς τὸ κατάστημα, ἔκαυσεν ὅλους αὐτοὺς ζῶντας. Ἐθανάτωσε δὲ καὶ ἄλλους τινὰς καὶ ἐξώρισε πολλούς. Καὶ ὁ Κάσσανδρος αὐτὸς ἦλθε μετ' ὀλίγον εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἐπολιόρκησε τὸν Ὀρχομενὸν καὶ, εἰσαχθεὶς εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς ὀπαδούς του, παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τοὺς φίλους τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐθανάτωσαν ὅλους αὐτοὺς ἀνιλεῶς.

Ὁ Κάσσανδρος, ἐπιστρέψας εἰς Μακεδονίαν, ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὑποσχόμενος εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Πελοποννήσου, ἐὰν παραιτήσας τὸν Ἀντίγονον ἡνόνετο μετ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' εἰς τοῦτο κυρίως ἀπέβλεπεν ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐδέχθη τὴν πρότασιν, καὶ οὕτως ἔγεινεν ἐχθρὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πατρός. Δὲν ἀπήλαυσεν ὅμως πολὺν χρόνον τὴν ἀρχηγίαν, διότι τινὲς Σικυώνιοι, οἵτινες ὑπεκρίνοντο φιλίαν εἰς αὐτὸν, ἐπιπεσόντες τὸν ἐθανάτωσαν. Ἡ δὲ σύζυγός του Κρατησίπολις, γυνὴ ἀνδρεία, ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Σικυωνίους, φονεύσας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν· τριάκοντα δὲ

ζωγρηθέντας ἀνεσταύρωσε, διότι ἡ βάρβαρος αὕτη συνήθεια τῆς Ἀσίας εἶχεν ἤδη γείνει γνωστὴ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐκυβέρνα δὲ δεσποτικῶς εἰς τὴν Σικυῶνα.

Ὁ δὲ Κάσσανδρος, διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς, οἵτινες ἦσαν ἐχθροὶ αὐτοῦ, κατέπεισε τοὺς κληρονομικούς των ἐχθροὺς, Ἀκαρνᾶνας, νὰ παραιτήσουν τὸν παλαιὸν τρόπον τοῦ κατοικεῖν σποραδικῶς εἰς κώμας, καὶ νὰ συνοικισθῶσιν εἰς ὀλίγας μεγάλας πόλεις. Ἅμα δ' ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν, 3,000 Αἰτωλοὶ ἐλθόντες ἐπολιόρκησαν τὸ Ἀγρίνιον, μίαν τῶν πόλεων αὐτῶν. Ὁ δὲ λαὸς παρεδόθη ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ ν' ἀναχωρήσῃ ἐλευθέρως· θεμελιούμενοι δ' εἰς τὴν συνθήκην ἀνεχώρησαν, ἀλλ' οἱ ἄπιστοι Αἰτωλοὶ καταδιώξαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Ὁ δ' Ἀντίγονος, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἦτο πιστὸς εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτοὺς αὐτονόμους, ἔστειλεν ἕνα τῶν στρατηγῶν του, ὀνομαζόμενον Τελεσφόρον, μὲ στόλον καὶ στράτευμα εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ ὁποῖον ἀπεδίωξε τὰς φρουρὰς τοῦ Κασσάνδρου ἀπὸ τὰς πλείστας τῶν πόλεων. Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 117,1) ἔστειλε στρατηγόν τινα, ὀνομαζόμενον Πτολεμαῖον, μὲ ἄλλον στόλον καὶ στράτευμα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἀπέβη εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἑνωθεὶς μὲ 2,200 πεζοὺς καὶ 1,200 ἱππεῖς Βοιωτοὺς, διέβη εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὅπου ἐξώσας τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν ἀπὸ τὴν Χαλκίδα (τὴν μόνην πόλιν, τὴν ὁποίαν ὁ Κάσσανδρος κατεῖχεν ἐκεῖ), τὴν ἀφῆκεν ἄνευ ξένης φρουρᾶς ὡς ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἦτον εἰλικρινής. Ἔπειτα δ' ἐκυρίευσε τὸν Ὠρωπὸν, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν εἰς τοὺς Βοιωτούς· εἰσῆλθε δ' εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ὁ λαὸς ἐβίασε Δημήτριον τὸν Φαληρέα νὰ συνομολογήσῃ ἀνακωχὴν μετ'

αὐτοῦ, καὶ νὰ στείλῃ εἰς τὸν Ἀντίγονον διὰ νὰ διαπραγματευθῇ περὶ συμμαχίας. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος, ἐπιστρέψας εἰς Βοιωτίαν, ἀπεδίωξε τὴν φρουρὰν ἀπὸ τὴν Καδμείαν καὶ ἠλευθέρωσε τὰς Θήβας. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Φωκίδα, καὶ ἔπραξε τὸ αὐτὸ εἰς τὰς πόλεις της, καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ὀπουντίαν Λοκρίδα ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ὀποῦντα, ἥτις ἐφρόνει τὰ τοῦ Κασσάνδρου.

Ἀλλ' ὁ Τελεσφόρος ἐζηλοτύπησεν ἤδη τὸν Πτολεμαῖον, καὶ παραιτήσας τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀντιγόνου, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἤλιδα, ὅπου κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὑπέταξε τὴν πόλιν· ἐλήστευσεν ὡσαύτως ἐκ τοῦ ναοῦ 50 τάλαντα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐμίσθωσε ξένους. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐκίνησεν ἀμέσως μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκυρίευσε καὶ ἐκρήμνισε τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἤλιδος, καὶ ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν λαὸν, ἀποκαταστήσας καὶ τὰ χρήματα εἰς τὸν ναόν· ἀπέδωκεν ὡσαύτως εἰς τοὺς Ἠλείους τὸν λιμένα τῆς Κυλλήνης, τὸν ὁποῖον ὁ Τελεσφόρος εἶχε παραδώσει εἰς αὐτὸν μὲ συνθήκην.

Ἡ δὲ σειρὰ τῶν συμβεβηκότων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἓν καὶ περιπλέον ἔτος δὲν μᾶς εἶναι γνωστή· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα (Ὀλυμπ. 117, 3) βλέπομεν τὸν Πτολεμαῖον αὐτὸν, ἐπὶ τῇ προφάσει δῆθεν, ὅτι τὰ προτερήματά του δὲν ἐξετιμῶντο ἀποχρώντως, παραιτοῦντα τὸν Ἀντίγονον καὶ προτιμῶντα τὸν Κάσσανδρον. Ὁ Πολυσπέρχων ὡσαύτως, ὅστις εἶχε διεγείρει υἱόν τινα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔκ τινος Περσίδος ὀνομαζομένης Βαρσίνης, ἐναντίον τοῦ Κασσάνδρου, ἐπείσθη, διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς στρατηγίας τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλων ἀμοιβῶν, νὰ μιάνῃ τὰς χεῖράς του εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἀθώου ἄνακτος.

Ὁ Ἀντίγονος, ἐπιθυμῶν εἰσέτι νὰ λάβῃ τὴν συμμαχίαν τῆς Ἑλλάδος, ἔστειλεν ἐκεῖσε (Ὀλυμπ. 118, 2) τὸν υἱόν

του Δημήτριον, τὸν ἐπονομασθέντα Πολιορκητὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχοῦς χρήσεως τῶν στρατιωτικῶν μηχανῶν. Ὁ δ' ἡγεμὼν οὗτος ἀποβὰς εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐκυρίευσε τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν ἐξ ἐφόδου. Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεὺς ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησε δέκα ἔτη· κατέφυγε δ' εἰς τὰς Θήβας, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἔλαβεν εὐμενεστάτην ὑποδεξίωσιν παρὰ τοῦ βασιλεύοντος μονάρχου Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου. Ὁ δὲ κατακτητὴς ἐκρήμνισε τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῆς Μουνυχίας, καὶ ἀποκατέστησε τὴν δημοκρατίαν καὶ αὐτονομίαν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν, μὲ τὸν ὁποῖον συνωμολόγησε συνθήκην φιλίας καὶ συμμαχίας. Εἰς συνέλευσιν δέ τινα τοῦ δήμου ἐψηφίσθη, αἱ χρυσαῖ εἰκόνες τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου ἐπὶ ἁρμαμάξης ἐστημέναι νὰ τεθῶσι πλησίον τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος· νὰ δωρηθῶσι δ' εἰς αὐτοὺς στέφανοι 200 ταλάντων, καὶ ν' ἀνεγερθῇ βωμὸς εἰς αὐτοὺς ἐπονομαζόμενος *Βωμὸς τῶν Σωτήρων*· δύο δὲ φυλαὶ, ὀνομασθησόμεναι Δημητριὰς καὶ Ἀντιγονὶς, νὰ προστεθῶσιν εἰς τὰς δέκα ἀρχαίας φυλάς· νὰ τελῆται κατ' ἔτος ἑορτὴ καὶ θυσίαι εἰς τιμὴν αὐτῶν, καὶ αἱ εἰκόνες αὐτῶν νὰ ἐνυφαίνωνται εἰς τὸν κατ' ἔτος κατασκευαζόμενον πέπλον τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, πολιούχου θεᾶς τῆς πόλεως. Οἱ δ' ἐφήμεροι δημαγωγοὶ ἀπηύδησαν ἐπινοοῦντες τρόπους τοῦ ν' ἀνυψώσουν τὰς νέας θεότητας εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν μὲ τὰς θεότητας τοῦ Ὀλύμπου. Ὅτε δ' οἱ ἀπεσταλμενοι οἱ κομίζοντες τὸ ψήφισμα τοῦτο ἦλθον εἰς τὸν Ἀντίγονον, οὗτος ἐχάρισεν εἰς τὸν δῆμον ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας μεδίμνων σίτου, καὶ ξυλείαν ἱκανὴν εἰς κατασκευὴν ἑκατὸν πλοίων.

Ὁ δὲ Δημήτριος μετ' ὀλίγον προσεκλήθη ἀπὸ τὸν πατέρα του διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. ἐνίκησε

δὲ (Ὀλυμπ. 118, 3) τὸν Πτολεμαῖον τῆς Αἰγύπτου εἰς ναυμαχίαν τινὰ, τὴν μεγίστην τῆς ἀρχαιότητος, καὶ κατέκτησε τὴν νῆσον Κύπρον (1). Προσβαλὼν δὲ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Αἴγυπτον ἀπέτυχεν, ἀπωλέσας πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ χρήματα. Ἀκολούθως ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ῥοδίων. Ἕνεκα δὲ τῆς θέσεώς των καὶ τῆς φρονήσεως τῆς ἀριστοκρατίας, εἰς χεῖρας τῆς ὁποίας ἦτον ἡ κυβέρνησις, οἱ Ῥόδιοι ἀπήλαυον ἐκτεταμένον ἐμπόριον, καὶ κατεῖχον μέγαν πλοῦτον· καὶ ἐπεθύμουν μὲν νὰ διατηρήσωσιν οὐδετερότητα πρὸς τοὺς πολεμοῦντας ἤδη ὑπὲρ τοῦ βασιλείου, ὁ Ἀντίγονος ὅμως ἐπέμενε νὰ διακόψουν πᾶσαν μὲ τὴν Αἴγυπτον σχέσιν, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν, ὁ Δημήτριος ἦλθε (Ὀλυμπ. 119, 1) μὲ μέγαν στόλον καὶ στράτευμα, καὶ μὲ τὰς ὑπερμεγέθεις μηχανάς του ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ῥόδον (2). Καθ' ὅλον δὲ τὸ ἔτος κατέβαλλε μεγάλας προσπαθείας, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ἀπεκρούοντο ὅλαι αἱ προσβολαὶ αὐτοῦ, μὴ βοηθουμένου ὑπό τινος ἐσωτερικῆς στάσεως. Τέλος δ' ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες ἡτοιμάζοντο νὰ στείλωσι βοήθειαν εἰς τοὺς Ῥοδίους, καὶ ὅτι ἐστάλησαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος πρεσβεῖαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἔδραξεν ἀσμένως τὴν πρόφασιν, ὅτι δῆθεν ἡ παρουσία του ἦτον ἀναγκαία εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐσυμφώνησε μ' αὐτοὺς ἔντιμον εἰρήνην (Ὀλυμπ. 119, 2). Ἀκολούθως δ' ἔδραμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Κάσσανδρον καὶ τὸν Πολυ-

(1) Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος ὠνομάσθησαν βασιλεῖς, καὶ τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν ἀμέσως καὶ οἱ ἀντίζηλοί των.

(2) Κατὰ παρακίνησιν δὲ τοῦ Λυσάνδρου (Ὀλυμπ. 92, 2) αἱ τρεῖς πολιτεῖαι τῶν Ῥοδίων συνεννοηθεῖσαι ἔκτισαν κοινὴν πρωτεύουσαν ταυτώνυμον μὲ τὴν νῆσον. Διόδ. ιγ, 75. Στράβ. ιδ', 2.

σπέρχοντα, οἵτινες εἶχον κυριεύσει ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας αὐτῆς, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀττικῆς καὶ Αἰτωλίας. Ἀπέβη δ' εἰς τὴν Αὐλίδα, καὶ ταχέως ἀπεδίωξε τὰ στρατεύματά των ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἔπειτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ διαχειμάσῃ. Ὁ δὲ λαὸς κολακεύων αὐτὸν προσδιώρισε τὸν ὀπισθόδομον τοῦ Παρθενῶνος εἰς κατοικίαν του, καὶ ὁ ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς ἐμιαίνετο καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰς ἀσελγείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἑταιρῶν του.

Ἀφοῦ δὲ διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον ἐντρυφῶν εἰς Ἀθήνας, ὁ Δημήτριος τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, (Ὀλυμπ. 119, 3), ὅπου ἀπεδίωξεν ὅλας τὰς ξένας φρουρὰς, καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὰς πόλεις αὐτονομίαν κατ' ὄνομα μόνον· καὶ κατά τινα σύνοδον συγκροτηθεῖσαν εἰς Κόρινθον ἐξελέχθη, ὡς ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀρχηγὸς τῆς Ἑλληνικῆς συμμαχίας. Ἐπέστρεψε δ' εἰς Ἀθήνας (Ὀλυμπ. 119, 4), ὅπου ἠθέλησε νὰ μυηθῇ διὰ μιᾶς τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ μυστήρια, ἐνῷ διὰ νὰ τελεσθῶσι τὰ μεγάλα μυστήρια, ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ τοὐλάχιστον ἓν ἔτος ἀπὸ τῆς τελέσεως τῶν μικρῶν. Ὁ λαὸς ὅμως, φιλοτιμούμενος νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, ἐπενόησε τὸν ἑξῆς τρόπον: διὰ νὰ μὴ παραβῇ δῆθεν τὸν νόμον, ἐψήφισεν ὁ μὲν μὴν Μουνυχιὼν νὰ ὀνομασθῇ Ἀνθεστηριὼν (1), καὶ νὰ τελεσθῶσι τὰ μικρὰ μυστήρια, ὁ δὲ Μουνυχιὼν ἀπὸ Ἀνθεστηριῶνος νὰ μετονομασθῇ Βοηδρομιὼν (2) καὶ νὰ τελεσθῶσι τὰ μεγάλα μυστήρια, καὶ οὕτως ἐτελέσθησαν διὰ μιᾶς ἀμφότερα τὰ μυστήρια, διὰ νὰ μυηθῇ ἐντελῶς τὸ ἀσελγὲς εἴδωλον τῆς λατρείας τοῦ λαοῦ. Ἔπειτα δὲ, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πατρός του, μετέβη εἰς Ἀσίαν, ὅπου ὁ Πτολεμαῖος, ὁ

(1) Κατὰ τὸν Ἀνθεστηριῶνα μῆνα ἐτελοῦντο τὰ μικρὰ μυστήρια.

(2) Κατὰ τὸν Βοηδρομιῶνα μῆνα ἐτελοῦντο τὰ μεγάλα μυστήρια.

Κάσσανδρος καὶ ὁ Λυσίμαχος εἶχον ἑνώσει τὰ στρατεύματά των κατ' αὐτοῦ. Ἡ μὲν ἐν Ἴψῳ τῆς Φρυγίας μάχη κατέστρεψε τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντιγόνου· ὁ δὲ Δημήτριος ἔδραμεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχεν ἀφήσει τὴν σύζυγόν του, τὰ χρήματά του καὶ τὰ πλοῖά του· ἀλλ' εἰς τὰς Κυκλάδας ἀπήντησεν αὐτὸν πρεσβεία λέγουσα, ὅτι ὁ λαὸς ἐψήφισε νὰ μὴ δεχθῇ κανένα ἐκ τῶν βασιλέων εἰς τὴν πόλιν. Ἀφοῦ δ' εὐγενῶς τοὺς ἐπέπληξε διὰ τὴν ἀχαριστίαν των, λαβὼν τὰ πλοῖά του ἀνεχώρησε. Ἡ δὲ τύχη ἐφάνη τόσον εὐμενὴς εἰς αὐτὸν, ὥστε μετὰ δύω ἔτη (Ὀλυμπ. 120, 2) ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ μὲ στόλον καὶ στράτευμα, καὶ κυριεύσας τὴν Ἐλευσῖνα καὶ Ῥαμνοῦντα, νὰ διαφθείρῃ τὰ περίχωρα. Συλλαβὼν δὲ πλοῖον πλέον μὲ σῖτον εἰς Ἀθήνας, ἐκρέμασε τὸν ἔμπορον καὶ τὸν κυβερνήτην· καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν ἀπετόλμα πλοῖον νὰ πλησιάζῃ εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ στενοχωρία λοιπὸν ἔγεινε τόσον μεγάλη, ὥστε εἷς μέδιμνος ἅλατος ἐπωλεῖτο 40 δραχμὰς, καὶ εἷς μόδιος σίτου 300. Φυγόντος δὲ τοῦ Λαχάρους, ὅστις ἐκυβέρνα τὴν πόλιν ὡς τύραννος, αἱ πύλαι ἠνοίχθησαν εἰς τὸν Δημήτριον. Ἐσυγχώρησε δὲ τὸν λαὸν, καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν 100,000 μεδίμνους σίτου· ἀλλὰ κατέστησε φρουρὰν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ὀνομαζομένου Μουσείου διὰ νὰ κρατῇ αὐτὸν εἰς ὑποταγήν (1).

Μετά τινα δὲ χρόνον ὁ Δημήτριος ἐκινήθη κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες προσέβαλον αὐτὸν κατὰ τὴν Μαντίνειαν, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν βασιλέα των Ἀρχίδαμον, ἀλλ' ἐνικήθησαν. Ἀκολούθως εἰσέβαλεν εἰς Λακωνίαν, καὶ ἐνίκησε

(1) Κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον (Ὀλυμπ. 120, 3) ἤρχισεν ὁ τρίτος καὶ τελευταῖος πόλεμος μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαυνιτῶν. Ἐπεραιώθη δὲ (Ὀλυμπ. 122, 1), ὑποταχθέντων ὁλοτελῶς τῶν Σαυνιτῶν.

πάλιν αὐτοὺς πλησίον τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία ἦτον ἤδη περιτειχισμένη, καὶ τὴν ὁποίαν ἤθελε κυριεύσει, ἐὰν δὲν ἠναγκάζετο ν' ἀναχωρήσῃ, μαθὼν, ὅτι οἱ ἐχθροί του ἐνίκων εἰς Ἀσίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου (Ὀλυμπ. 121, 3) ὁ Δημήτριος ἐκυρίευσεν ὡσαύτως τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ ἑπτὰ δ' ἔτη ἐδιώχθη (Ὀλυμπ. 123, 2) ὑπὸ Πύῤῥου τοῦ Ἠπειρώτου, ὅστις ἐντὸς ἑπτὰ μηνῶν ἐδιώχθη ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέπτυξαν τὸν τελευταῖον σχεδὸν ἡρωϊσμόν των. Διότι ὁ λαὸς, γέροντες καὶ νέοι, συναθροισθέντες καὶ χειροτονήσαντες Ὀλυμπιόδωρόν τινα ἀρχηγὸν αὐτῶν, ἐνίκησαν τὴν ἐπὶ τοῦ Μουσείου φρουράν. Ἔπειτα δὲ προσβαλόντες ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον τοῦτο, καὶ προσέτι τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν. Ὅτε δ' οἱ Μακεδόνες εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ὁ ἀνδρεῖος Ὀλυμπιόδωρος ἄγων τοὺς Ἐλευσινίους ἐνίκησεν αὐτοὺς, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔμειναν ἤδη αὐτόνομοι (1).

Ὁ δὲ Πύῤῥος, προσκληθεὶς ἀπὸ τοὺς Ταραντίνους (Ὀλυμπ. 125, 1), μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς πολεμοῦντας κατὰ τῶν Ῥωμαίων (2). Ἀντίγονος δὲ ὁ Γονατᾶς (3), ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου (ἀποθανόντος ἤδη), ἦτο κύριος τοῦ πλείστου μέρους τῆς Πελοποννήσου, καὶ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς, ὁ υἱὸς τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Πτολεμαίου τοῦ Σωτῆρος, ἐκυβέρνα τὴν Μακεδονίαν, ὅτε πλῆθος βαρβάρων κατέκλυσε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα.

(1) Παυσαν. ά. 26.

(2) Περὶ τῶν εἰς Ἰταλίαν κατορθωμάτων του ἴδε ἱστορίαν Ῥώμης, μέρος β'. κεφάλ. ή.

(3) Οὕτως ὠνομάσθη ὡς γεννηθεὶς εἰς τὴν πόλιν Γόννον.

Οἱ Γαλάται ἢ Κέλται, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς κατῴκουν τὴν Γαλλίαν καὶ τὰς Βρετανικὰς νήσους, εἶχον συλλάβει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μεταναστεύσωσι διὰ ν' ἀποκτήσωσι νέας κατοικίας, ὡς τοῦτο συνήθως συμβαίνει εἰς τοὺς βαρβάρους. Πρὸ μιᾶς δὲ καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδος εἶχον κατοικήσει εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Πάδου ποταμοῦ, καὶ εἶχον προβῆ καὶ λεηλατήσει τὴν Ῥώμην· εἶχον ὡσαύτως προχωρήσει καὶ κυριεύσει τὰς χώρας τὰς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως, καὶ ἤδη κατεῖχον τὰς πεδιάδας τῆς Θράκης. Ἐντεῦθεν δ' εἰσέβαλον εἰς Μακεδονίαν. Φονεύσαντες δὲ τὸν Πτολεμαῖον ἐλθόντα εἰς μάχην κατ' αὐτῶν, διέφθειραν ὅλην τὴν χώραν. Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 125, 2) ἡνώθησαν μὲ πλήθη ὁμοφύλων των ἐκ τῶν περὶ τὸν Δούναβιν κατοικούντων· καὶ στράτευμα, ὡς λέγεται, 150,000 πεζῶν καὶ 60,000 ἱππέων, ὁδηγούμενον ἀπὸ τὸν Βρέννον καὶ Ἀκιχώριον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐκπλαγέντες διὰ τὴν προσέγγισίν των, ἡνώθησαν διὰ νὰ τοὺς ἀποκρούσωσιν· ὅθεν στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν 10,000 Βοιωτοὶ ὁπλῖται καὶ στρατεύματα ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐφύλαττε τὰς Θερμοπύλας. Ἀθηναϊκὸς δὲ στόλος παρέπλεε τὸ παραθαλάσσιον. Καὶ οἱ μὲν Γαλάται ἐπιχειρήσαντες ν' ἀναβῶσι τὸ ὄρος Οἴτην κατὰ τὴν Ἡράκλειαν, ἀπέτυχον. Οἱ Αἰνιᾶνες ὅμως καὶ οἱ Ἡρακλειῶται, διὰ ν' ἀπαλλαχθῶσιν ἀπ' αὐτούς, τοὺς ἔδειξαν τὴν στενωπόν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Πέρσαι εἶχον διαβῆ. Καὶ ὁ μὲν Βρέννος ἀνεβίβασε δι' αὐτῆς 40,000· οἱ δὲ Φωκεῖς, οἱ φυλάττοντες αὐτήν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς ἴδωσιν ἕνεκα τῆς ὁμίχλης ἕως οὗ ἔφθασαν πολλὰ πλησίον αὐτῶν. Ἀφοῦ δ' οἱ Φωκεῖς ἐπολέμησαν ὀλίγον, στρέψαντες τὰ νῶτα ἔφυγον· τὰ δὲ κατὰ τὸ στενὸν στρατεύματα

διασκορπισθέντα ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν πατρίδα των. Καὶ ὁ μὲν Βρέννος ἐπροχώρει δρομαίως εἰς τοὺς Δελφοὺς διὰ νὰ λεηλατήσῃ τὸ ἱερὸν, πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὁποίου ἔδραμον οἱ πλησιόχωροι λαοί. Ὁ δὲ θεὸς, κατὰ τὸ σύνηθες, ἐχορήγησε τὴν συνδρομήν του (1)· διότι ἡ γῆ ἐσείσθη ὑπὸ τὰς πόδας τῶν Γαλατῶν, ἐνῷ ἐμάχοντο. Ἐβρόντα δὲ καὶ ἤστραπτε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν νύκτα ἐπῆλθε δριμὺς παγετὸς καὶ βαρεῖα χιὼν, ὑπερμεγέθεις δὲ βράχοι κατέπιπτον ἀπὸ τὸν Παρνασσόν. Τὴν δὲ πρωΐαν οἱ Ἕλληνες προσέβαλλον αὐτοὺς πανταχόθεν, οὗτοι δ' ἔφυγον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐθανάτωσαν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς πληγωμένους των. Τὴν δ' ἀκόλουθον νύκτα κατέλαβεν αὐτοὺς πανικὸς φόβος, διότι ὑπελάμβανον ἀλλήλους ὡς Ἕλληνας, καὶ κατεσφάζοντο ἀναμεταξύ των. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἐπέκειντο κατ' αὐτῶν πανταχοῦ· οἱ δὲ Μηλιεῖς καὶ οἱ Θεσσαλοὶ προσέβαλλον αὐτοὺς πέραν τοῦ στενοῦ, καὶ μόνον ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἐπέζησαν φυγόντες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (2).

Μετ' ἀποδημίαν δέ τινων ἐτῶν, ὁ Πύρρος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν (Ὀλυμπ. 126, 3) καὶ, φύσει ἀνήσυχος, ἐξεστράτευσε κατ' Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, καὶ ἐδίωξεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Ἔπειτα δὲ παρακινούμενος ἀπὸ τὸν Κλεώνυμον, θεῖον τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἄρεως, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνίαν (Ὀλυμπ. 127, 1) μὲ στράτευμα 25,000 πεζῶν καὶ 2,000 ἱππέων, καὶ 24 ἐλέφαντας. Καὶ ἔφθασε μὲν τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν Σπάρτην, φοβούμενος δμως μήπως τὰ στρατεύματά του τὴν λεηλατήσωσι, ἐὰν τὴν ἐκυρίευε τὴν νύκτα, ἀνέβαλε τὴν ἔφοδον μέχρι πρωΐας.

---

(1) Λέγεται δὲ, ὅτι ἡ ἀπόκρισις τοῦ χρησμοῦ, ὅτε τὸν ἐσυμβουλεύθησαν, ἦτον ἡ ἀκόλουθος· «Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις» Τσέτσης Χιλ. ιά. 394. Κικερ. περὶ μαντείας. ά. 37. Λευκὰς δὲ κόρας ἐννόει πιθανῶς τὴν χιόνα.

(2) Παυσανίας ί. 19—23. Ἰουστιν. κδ'. Διόδωρ. εἰς Ἀποσπασμ. κβ'

καὶ περὶ μὲν τῆς ἐπιτυχίας δὲν εἶχε καμμίαν ἀμφιβολίαν, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς Ἄρευς ἀπεδήμει εἰς Κρήτην μὲ τὰ ἐμπειρότατα στρατεύματα. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ Σπαρτιᾶται, παρακινούμενοι ἀπὸ τὰς γυναῖκας, αἵτινες ἐκήρυξαν, ὅτι δὲν ἤθελον νὰ ἐπιζήσωσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Σπάρτης, ἔσκαψαν βαθεῖαν τάφρον, 800 ποδῶν τὸ μῆκος, ἔμπροσθεν τοῦ στρατοπέδου του, ἐπιβοηθουσῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὅλων τῶν γυναικῶν, καὶ εἰς ἑκάστην ἄκραν αὐτῆς ἔθεσαν φορτηγὰς ἁμάξας μὲ τοὺς τροχοὺς των ἡμιθαμμένους εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ ἐμποδίζωσι τοὺς ἐλέφαντας.

Τὴν δὲ πρωΐαν ὁ μὲν Πύῤῥος ὡδήγησε τοὺς ὁπλίτας του κατὰ τῆς τάφρου, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐμψυχούμενοι ἀπὸ τὰς μητέρας καὶ τὰς γυναῖκάς των, ὑπερασπίζοντο αὐτὴν γενναίως. Ὁ δ' υἱός του Πτολεμαῖος, καὶ σῶμα Γαλατῶν καὶ Χαόνων, ἐφώρμησαν εἰς τὰς ἁμάξας, τὰς ὁποίας ἐπροσπάθησαν ν' ἀνασπάσουν καὶ νὰ ῥίψουν εἰς τὸν ποταμόν· ἀλλ' Ἀκρότατος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἄρεως ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν τοὺς ἀπεδίωξε, καὶ ἡ νὺξ διέλυσε τὴν μάχην. Τὴν δ' ἀκόλουθον πρωΐαν ἡ μάχη ἐπανελήφθη, καὶ ὁ Πύῤῥος εἰσῆλθε διὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ὁ μὲν ἵππος του ἐφονεύθη ὑπ' αὐτὸν, τὰ δὲ στρατεύματά του ἀπεδιώχθησαν. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν ἤδη πληγωμένοι ἢ φονευμένοι, καὶ ἡ πόλις παρεδίδετο βεβαίως, ἐὰν οἱ Μεσσήνιοι δὲν ἤρχοντο εἰς βοήθειάν της. Ἔφθασε δ' εἰς Σπάρτην καὶ ὁ κατὰ τὴν Κόρινθον στρατηγὸς τοῦ Ἀντιγόνου μὲ σῶμα μισθοφόρων· καὶ ὁ Ἄρευς προσέτι ἀπέβη μὲ 2,000 στρατιώτας. Ὁ Πύῤῥος λοιπὸν ἀπεχώρει καὶ διέφθειρε τὴν χώραν, σκοπεύων νὰ διαχειμάσῃ ἐκεῖ· ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν συνέβη στάσις εἰς Ἄργος, ὅπου δύο ἄνδρες ὀνομαζόμενοι Ἀριστέας καὶ Ἀρίστιππος ἐμάχοντο περὶ τῆς τυραννίας· καὶ ὁ μὲν πρῶτος ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον, ὁ δὲ τελευταῖος προσεκάλεσε τὸν Πύῤῥον, ὅστις ἔδραμεν ἀμέσως εἰς βοήθειάν

τοῦ. Ἐνῷ δὲ ὁ βασιλεὺς Ἄρευς ἐμπόδιζεν, ὅσον ἠδύνατο, τὴν πορείαν του, ὁ υἱὸς τοῦ Πύῤῥου Πτολεμαῖος ἐφονεύθη εἰς ἀκροβολισμόν τινα· ὁ δὲ Πύῤῥος, γενόμενος μανιώδης διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του, ἐφώρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐσκορπίσθησαν ὡς ὁ κονιορτὸς ἀπέναντι τοῦ ἀνεμοςροβίλου. Βλέπων δὲ, ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἦτον ἐστρατοπεδευμένος εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἄργους λόφους, ἐστάθη εἰς Ναυπλίαν· οἱ δ' Ἀργεῖοι ἔστειλαν παρακαλοῦντες ἀμφοτέρους ν' ἀναχωρήσουν καὶ ν' ἀφήσουν τὴν πόλιν μόνην· καὶ ὁ μὲν Ἀντίγονος συγκατετέθη καὶ ἔδωκε τὸν υἱόν του ὡς ὅμηρον· ὁ δὲ Πύῤῥος ὑπεσχέθη ὡσαύτως, δὲν ἔδωκεν ὅμως ὅμηρον. Τὴν ἰδίαν δὲ νύκτα ὁ μὲν Ἀριστέας ἤνοιξεν τὰς πύλας, ὁ δὲ Πύῤῥος εἰσελθὼν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀγορὰν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Γαλατῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πύλη δὲν ἐχώρει τοὺς ἐλέφαντας μὲ τοὺς πύργους των, οἱ Ἀργεῖοι ἔλαβον καιρὸν νὰ συναθροισθῶσι. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἀργείων ὁ Ἀντίγονος ἔςειλεν εἰς αὐτοὺς στρατεύματα, καὶ ἔφθασε καὶ ὁ Ἄρευς. Τὴν δὲ πρωΐαν εἷς ἀπὸ τοὺς ἐλέφαντας τοῦ Πύῤῥου ἐφονεύθη, καὶ πεσὼν ἔφραξε τὴν πύλην· ἕτερος δ' ἔτρεχεν ἐξηγριωμένος· ὁ δὲ υἱός του, ὅστις ἐστρατήγει τῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως στρατευμάτων, παρεννόησε τὰς διαταγάς του, καὶ εἰς τὴν συμβᾶσαν συμπλοκὴν, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἐμάχετο καθ' ἑνὸς Ἀργείου, ἡ μήτηρ τοῦ τελευταίου ἔῤῥιψε κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τὴν στέγην τῆς οἰκίας κεραμίδα, ἥτις τὸν ἀφῆκεν ἡμιθανῆ, καὶ εἷς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἀντιγόνου ἔκοψε τὴν κεφαλήν του, ἐνῷ ἦτον ἀναίσθητος. Ὁ δ' Ἀντίγονος ἀπέπεμψε τὸν υἱὸν τοῦ νικηθέντος ἡγεμόνος καὶ τοὺς Ἠπειρώτας μὲ τιμάς.

Ἡ δύναμις τοῦ Ἀντιγόνου ἦτον ἤδη μεγάλη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Διὰ ςρατηγήματος ἐκυρίευσε τὴν Ἀκροκόρινθον, καὶ τύραννοι βοηθούμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἐκυβέρνων εἰς τὰς πλείςας τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου. Οἱ δ' ἐξόριστοι ἦσαν πολυάριθμοι, καὶ οὗτοι ἡνωμένοι μὲ τοὺς ἐκ τῆς στρατείας ἀπολυομένους

μισθοφόρους συνεκρότουν σώματα ληστῶν ληστεύοντα τὴν χώραν. Εἰς ταύτην τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐνεφανίσθησαν δύο συμμαχίαι, αἵτινες ἦσαν ὁ ἔσχατος σπινθὴρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας. Αὗται δὲ ἦσαν ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμμαχίαι.

Οἱ Αἰτωλοί, ὡς φαίνεται, δὲν ἦσαν ποτὲ στενῶς συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον ὡς λησταὶ καὶ μισθοφόροι μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐβοήθησαν ὡς ἔθνος τοὺς Θηβαίους κατὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Εἰς δὲ τὸν Λαμιακὸν καὶ τὸν Κελτικὸν πόλεμον παρεστάθησαν, ὡς εἴδομεν, ἀξιόλογοι ἀγωνισταί. Εἶχον δὲ βιάσει τὴν ἐν Τραχινίᾳ Ἡράκλειαν νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν συμμαχίαν των, τὴν ὁποίαν ἐξέτειναν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Λαμίαν, καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἐκεῖ. Καὶ τὴν μὲν Ναύπακτον ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Λοκρούς, τὴν δὲ Στράτον ἀπὸ τοὺς Ἀκαρνᾶνας, καὶ τέλος, τινὲς χῶραι τῆς Πελοποννήσου συνεμάχησαν μ' αὐτούς. Τὸ Παναιτώλιον, ἡ γενικὴ συνέλευσις, συνήρχετο τακτικῶς εἰς τὸ Θέρμον κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν· εἶχε δὲ πληρέστατα δημοκρατικὸν χαρακτῆρα, καὶ προεδρεύετο ἀπὸ τὸν στρατηγόν, τὸν πρῶτον ἄρχοντα ἢ ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας, ὅστις ἐξελέγετο ὑπ' αὐτῆς κατ' ἔτος· Ὁ δ' Αἰτωλικὸς χαρακτὴρ ἔμενε πάντοτε ὁ αὐτός, ἀγροῖκος, φιλόνεικος καὶ ληστρικός.

Ἡ δ' Ἀχαϊκὴ συμμαχία εἶχε πολὺ ἀνώτερον χαρακτῆρα, ἕνεκα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ αὐτῆς, ὅστις ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὁ δικαιότατος καὶ μετριοφρονέστατος ἐκ τῶν Ἑλλήνων (1). Αἱ δώδεκα πόλεις τῆς Ἀχαΐας εἶχον μὲν συνομολογήσει συμμαχίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου Μακεδονικὴ ἐπιῤῥοή, καὶ ἄλλαι αἰτίαι, εἶχον διαλύσει σχεδὸν

(1) Πολύβ. β', 39.

αὐτὴν ὅτε (κατὰ τὴν 124 Ὀλυμπ.) ἡ Δύμη, αἱ Πάτραι, ἡ Τριταία καὶ αἱ Φαραὶ συνεφώνησαν νὰ τὴν ἀνανεώσωσι. Βαθμηδὸν δ' ὅλαι αἱ πόλεις, ἐξαιρουμένης τῆς Ὠλένου, ἠνώθησαν μετ' αὐτῆς, ἀλλὰ παρῆλθον 30 ἔτη ἕως οὗ κατέστη ἀξιόλογος. Αἱ δὲ σύνοδοι ἢ γενικαὶ συνελεύσεις αὐτῆς, αἵτινες συνήρχοντο δὶς τοῦ ἔτους εἰς Αἴγιον, εἶχον καθαρὸν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα (1). Προεδρεύοντο δὲ ἀπὸ τὸν στρατηγὸν (2), ὅστις ἐξελέγετο κατ' ἔτος. Καμμία δὲ συμμαχία εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρξε ποτὲ τόσον σφικτὴ ὅσον ἡ Ἀχαϊκή (3).

---

(1) Πολύβ. β', 38, 7.

(2) κατὰ τὰ πρῶτα 25 ἔτη τῆς συμμαχίας ἦσαν δύο στρατηγοί. Πολύβ. ὡς ἀνωτέρω.

(3) Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ ἐν συντόμῳ περὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας, καὶ ἀκριβεστέρα γνῶσις τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς εἶναι βεβαίως ἀναγκαία εἰς πάντα Ἕλληνα, ἐνόμισα καλὸν νὰ μεταφράσω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Θιρλουαλίου ὅσα περὶ τοῦ πολιτεύματος τούτου ἐν ἐκτάσει ἀναφέρει. Σημειῶ δὲ, χάριν περιεργείας, καὶ τὰς δώδεκα πόλεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ συμπολιτεία συνίστατο· εἶναι δὲ αἱ ἐφεξῆς· Πάτραι Δύμη, Τριταία, Φαραὶ, Αἴγιον, Βοῦρα, Ἑλίκη, Κηρύνεια, Λεόντιον, Αἴγειρα, Πελλήνη καὶ Ὤλενος. Ἀλλ' ἐκ τῶν δώδεκα τούτων πόλεων ἡ μὲν Ἑλίκη κατεποντίσθη ὑπο τῆς θαλάσσης, ἡ δ' Ὤλενος ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων ἕνεκα τοῦ νοσώδους κλίματος αὐτῆς, καὶ οὕτως ἔμειναν δέκα μόνον συμμαχικαὶ πόλεις. Στήλη δ' ὑπῆρχεν ἐστημένη, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν συμμάχων πόλεων, καὶ οἱ ὅροι ἴσως τῆς ἑνώσεως αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν πόλεων τούτων τὸ πολίτευμα τῆς νέας συμμαχίας ὡρίσθη κατὰ τὰ κυριώτερα μέρη του, ἃ καὶ ἀκολούθως ὑπέστη τινὰς μικρὰς μεταβολὰς, αἵτινες θέλουν σημειωθῆ ἑπομένως. Φαίνεται δὲ, ὅτι διέφερεν ἀπὸ τὸ πολίτευμα τῆς παλαιᾶς συμμαχίας κατὰ δύο κυρίως κεφάλαια. α'. Ὁ δεσμὸς τῆς συμμαχίας ἔγεινε σφικτότερος παρὰ πρότερον· β'. οὐδεμία πόλις ἐπετρέπετο ν' ἀποφασίζῃ πόλεμον ἢ εἰρήνην, ἢ ν' ἀρχίζῃ διαπραγματεύσεις μὲ ξένας πολιτείας χωριστὰ ἀπὸ τὸ ὅλον σῶμα τῆς συμμαχίας, ἂν καὶ φαίνεται, ὅτι ἑκάστη πόλις διετήρησε τὴν ἐλευθέραν διαχείρησιν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς πραγμάτων. Ἤδη δὲ κατὰ πρώτην φορὰν διωρίσθησαν ἀρχηγοὶ τῆς συμμαχικῆς κυβερνήσεως δύο ἀξιωματικοὶ προσαγορευόμενοι

Ὅ,τι δὲ κατὰ πρῶτον συνέτεινε νὰ κατασταθῇ ἀξιόλογος ἡ Ἀχαϊκὴ συμμαχία ἦτον ἡ μετ' αὐτῆς συνένωσις τῆς Δωρικῆς πολιτείας Σικυῶνος, ἥτις συνέβη ἕνεκα τῆς ἀκολούθου αἰτίας.

μὲν στρατηγοί, ἔχοντες ὅμως καθήκοντα ἐν μέρει μὲν πολιτικά, ἐν μέρει δὲ στρατιωτικά· εἰς αὐτοὺς δὲ προσετέθη γραμματεὺς τῆς πολιτείας, ὡς ἦτον ἴσως καὶ εἰς τὴν παλαιὰν συμμαχίαν, καὶ συμβούλιον δέκα Δημιουργῶν, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα Ἀχαϊκῶν πόλεων, ἐνδέχεται ὅτι ὑπῆρχεν ὡσαύτως μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ πρότερον.

Ἡ συμμαχικὴ κυριαρχία ἐνυπῆρχεν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν (Σύνοδον, Ἐκκλησίαν, Συνέδριον), ἥτις συνήρχετο τακτικῶς δὶς τοῦ ἔτους· καθήκοντα δ' αὐτῆς ἦσαν ἡ ἐκλογὴ τῶν συμμαχικῶν ἀρχόντων, ἡ συμμαχικὴ νομοθεσία, ὅλα τὰ μεγάλα ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας, οἷον τὰ περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην πᾶς Ἀχαιός, συμπληρώσας τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, εἶχε δικαίωμα ψήφου καὶ ἠδύνατο ν' ἀγορεύῃ, καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ταύτην συνίστατο σχεδὸν ὁ δημοκρατικὸς χαρακτὴρ τοῦ πολιτεύματος. Ὑπῆρχον ὅμως διατάξεις, δι' ὧν ἡ συμμετοχὴ τῆς κυριαρχίας, τὴν ὁποίαν ἕκαστος πολίτης ἠδύνατο νὰ ἐξασκῇ, περιωρίζετο εἰς στενώτερα ὅρια παρ' ὅσον ἠδύνατο νὰ φανῇ κατὰ πρώτην ὄψιν. Ὁ δὲ χρόνος, τὸν ὁποῖον ὁ νόμος ἐπέτρεπεν εἰς μίαν σύνοδον πρὸς διεκπεραίωσιν πάσης ὁποιασδήποτε ὑποθέσεως, περιωρίζετο εἰς τρεῖς ἡμέρας. Εἰδικὴ δὲ γενικὴ συνέλευσις (Σύγκλητος) ἠδύνατο μόνον νὰ συγκαλεσθῇ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, δηλαδὴ τοὺς Στρατηγοὺς καὶ τοὺς Δημιουργούς. Οὐδεμία δ' ὑπόθεσις ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ, ἂν δὲν ἐδημοσιεύετο προηγουμένως πρόγραμμα περὶ αὐτῆς, οὐδὲ πρότασίς τις νὰ ὑποβληθῇ ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς πλειοψηφίας τῶν προεδρευόντων ἀρχόντων. Ἡ δ' ἀξία τῆς ψήφου παντὸς πολίτου φαίνεται, ὅτι περιωρίζετο ἔτι μᾶλλον ἐκ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον αἱ ψῆφοι ὑπελογίζοντο. Διότι ἕκαστον ζήτημα ἀπεφασίζετο ὄχι κατὰ τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν παρευρισκομένων πολιτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν πλειοψηφίαν τῶν πόλεων τῶν συγκροτουσῶν τὴν συμμαχίαν. Οὕτως ἡ γενικὴ συνέλευσις ἦτον ἀντιπροσωπική, ὡς παρατηρεῖ ὁ Νιεβούρ. Ἑκάστη δὲ πόλις εἶχε τόσην βαρύτητα εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐὰν παρευρίσκετο καὶ εἷς μόνος τῶν πολιτῶν της, ὡς ἐὰν ἔστελλεν ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς· ἀλλ' ἐὰν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία τις περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ γεγονότος τούτου ὡς πρὸς τὴν γενικὴν συνέλευσιν, οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ὡς πρὸς τὸν ἀντιπροσωπικὸν χαρακτῆρα τοῦ μεγάλου συμβουλίου (Βουλῆς), τὸ ὁποῖον κατεῖχε διάμεσόν τινα θέσιν μεταξὺ τῆς γενικῆς συνελεύσεως καὶ τοῦ συλλόγου

Ἡ πόλις Σικυὼν, ἀφοῦ ἡ ἀρχαία Δωρικὴ ἀριστοκρατία της κατελύθη, κατεθλίβετο ἀδιαλείπτως ἀπὸ τὴν μάστιγα τῶν τυράννων καὶ τῶν δημαγωγῶν. Τέλος δ' ἡ κυβέρνησις ἐδόθη

τῶν ἀρχόντων. Κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔχομεν διόλου γνῶσιν περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ σώματος τούτου· Δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἦτον ὁ ἀριθμός του, καὶ ἐὰν ἔμενε πάντοτε ὁ αὐτὸς, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι κατὰ μεταγενεστέραν τινὰ περίοδον δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπῆρχε ὀλιγώτερος τῶν ἑκατὸν εἴκοσι. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὅλαι αἱ σπουδαῖαι ὑποθέσεις ἐξετάζοντο ἀπὸ τὴν Βουλὴν πρὶν ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν· εἶναι δὲ πιθανὸν, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σκέψεών της συνετέλει πολὺ οὐσιωδῶς εἰς τὸ νὰ ὁρίζῃ τὴν τελευταίαν ἔκβασιν τῶν ὑποθέσεων. Ὑπῆρχον ὡσαύτως περιστάσεις, καθ' ἃς ἐνήργει ὡς ἐπιτροπὴ τῆς συνόδου, καὶ ὡς φαίνεται, ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν ν' ἀποφασίζῃ ὁριστικῶς περὶ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ὑπεβάλλοντο εἰς αὐτήν.

Ἐὰν δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ δημοκρατικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμμαχίας φαίνεται, ὅτι συνεκιρνᾶτο ἀπὸ διάφορον στοιχεῖον, τοῦτ' αὐτὸ συμπεραίνομεν προσέτι, ὅταν παρατηρῶμεν τὴν τάσιν τῶν θεσμῶν της εἰς αὔξησιν τῆς πολιτικῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ὕπαρξις τοιαύτης ἐπιῤῥοῆς εἰς τὰ συμβούλια τῆς συμμαχίας γίνεται τοσοῦτον καταφανὴς ἐκ τῆς σειρᾶς τῆς ἱστορίας της, ὥστε δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν· καὶ ὅμως ἡ ἐπιῤῥοὴ αὕτη δὲν ἦτον οὔτε τὸ ἀποτέλεσμα χρηματικῆς ἱκανότητος συνδεδεμένης μὲ τὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων τούτων, οὔτε εὑρίσκομεν διάταξίν τινα, καθ' ἣν ὁ τρόπος τοῦ ὑπολογίζεσθαι τὰς ψήφους ἐκανονίζετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδιοκτησίας. Φαίνεται δὲ μᾶλλον, ὅτι ὑπῆρχε τὸ φυσικὸν ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τῶν περιστάσεων, δι' ὧν ἡ συμμαχικὴ κυβέρνησις διεκρίνετο ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ἑκάστης ἰδιαιτέρας πόλεως. Διότι καθ' ὅσον ἡ συμμαχία ἐξετείνετο, κατὰ τοσοῦτον οἱ πλειότεροι τῶν ἐχόντων δικαίωμα ψήφου ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἐπιχειρῶσι μακροτέρας ὁδοιπορίας διὰ νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν κατὰ τὸ Αἴγιον συγκροτουμένην γενικὴν συνέλευσιν. Τοῦτο δὲ καθ' ἑαυτὸ ἐπενήργει ὡς τιμοκρατικὸς περιορισμὸς εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ δικαιώματος τούτου· διότι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀπεκλείοντο οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν ἐκ τῶν κατωτάτων κλάσεων. Ὁ δὲ πλοῦτος ἐπεκράτει ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν σύλλογον τῶν ἀρχόντων, τὴν Βουλὴν, καὶ τὰ συμμαχικὰ δικαστήρια, καθότι τὸν πλειότερον αὐτῶν καιρὸν κατέτριβον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Καθὼς δὲ γνωρίζομεν, ὅτι ἡ Βουλὴ οὐδένα μισθὸν ἐλάμβανε, τοιουτοτρόπως ἔχομεν λόγον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι οὐδεὶς μισθὸς ἦτο προσδιωρισμένος διὰ τὰ λοιπὰ ὑπουργήματα. Σ. Μ.

εἰς χεῖρας τοῦ Τιμοκλείδου καὶ τοῦ Κλεινίου, δύο ἐκ τῶν πρώτων πολιτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀπέθανεν, οὗτος δ' ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ἀβαντίδαν, ὅστις ἀντεποιεῖτο τὴν τυραννίαν. Οὗτος ἐφόνευσεν, ὡς τὸ σύνηθες, ἢ ἐξώρισε τοὺς πρώτους φίλους καὶ ὀπαδοὺς τοῦ Κλεινίου, καὶ ἐζήτησε νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν υἱόν του Ἄρατον, παιδίον ἑπταετὲς, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τυράννου σώσασα αὐτὸ τὸ ἔστειλε πρὸς τοὺς κατὰ τὸ Ἄργος φίλους του.

Ἀφοῦ ὁ Ἄρατος ἡλικιώθη, ἀφιερώθη μὲν εἰς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας, ἔτρεφεν ὅμως ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν τυράννων, καὶ ἐμελέτα τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος του, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀβαντίδου καὶ τοῦ πατρός του ἐκυβέρνα ἤδη ὁ Νικοκλῆς. Ἐζήτησε δὲ βοήθειαν ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τοὺς ἄλλους φυγάδας νὰ καταλάβωσι θέσιν τινὰ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σικυῶνος, καὶ νὰ ἐκστρατεύσουν ἀμέσως κατὰ τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ τότε ἔφθασεν εἰς Ἄργος ἀνήρ τις, ὅστις εἶχε δραπετεύσει ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, καὶ εἶπεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἠδύναντο εὐκόλως ν' ἀναβῶσι τὰ τείχη κατά τι μέρος αὐτῶν, ἐὰν οἱ κύνες κηπουροῦ τινος ἐκρατοῦντο ἥσυχοι. Ἀμέσως λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιχειρήσωσι τοῦτο. Ὅθεν ἀφοῦ ἡτοιμάσθησαν ὅπλα καὶ κλίμακες, ἀνετέθη εἰς πέντε τῶν συνωμοτῶν νὰ πορευθῶσιν ὡς περιηγηταὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κηπουροῦ περὶ λύχνων ἀφὰς, καὶ καταλύσαντες εἰς αὐτὴν νὰ κρατήσουν αὐτὸν καὶ τοὺς κύνας του· οἱ δὲ λοιποὶ ἐκίνησαν κατὰ τὸν προσδιωρισμένον χρόνον, καὶ τόσον καλῶς διεύθυνον τὰ τῆς ὁδοιπορίας των, ὥστε ἔφθασαν εἰς τὴν Σικυῶνα περὶ τὸ μεσονύκτιον. Ἀλλ' εὗρον, ὅτι οἱ φίλοι των εἶχον μὲν κρατήσει τὸν κηπουρὸν, ὄχι ὅμως καὶ τοὺς κύνας του, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ γαυγίζουν τρομακτικὰ γαυγίσματα. Οἱ φέροντες ἐντοσούτῳ τὰς κλίμακας ἐπροχώρησαν, καὶ

ἔστησαν αὐτὰς εἰς τὸ τεῖχος· ἀλλ' ἐνῷ ἀνέβαινον, ὁ ἀξιωματικός, ὅςτις εἶχε τὴν πρωϊνὴν φυλακὴν, διέβαινε μὲ κώδωνα καὶ διάφορα φῶτα· οὗτοι δὲ κρυφθέντες εἰς τὰς κλίμακάς των δὲν παρετηρήθησαν ἀπὸ αὐτόν· ὁ δὲ σκοπὸς, ὅςτις εἶχεν ἤδη ἀλλαχθῇ, διῆλθεν ὡσαύτως χωρὶς νὰ τοὺς παρατηρήσῃ· ἀνέβησαν λοιπὸν τὸ τεῖχος καὶ ἔστειλαν προσκαλοῦντες τὸν Ἄρατον. Μέγας δέ τις κύων εὑρισκόμενος εἰς ἕνα τῶν πύργων ἀνταπεκρίνετο ἤδη εἰς τοὺς κύνας τοῦ κηπηροῦ, καὶ ὅλη ἡ πόλις ἀντήχει ἀπὸ τὰ γαυγίσματα τῶν κυνῶν· προσέτι οἱ πετεινοὶ ἤρχισαν ἤδη νὰ φωνάζωσι, καὶ ἡ ὥρα καθ' ἣν οἱ χωρικοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπλησίαζεν. Ὅτε δ' ὁ Ἄρατος ἦλθεν εἰς τὸ τεῖχος, παρετήρησεν, ὅτι αἱ κλίμακες ἦσαν ἀσθενεῖς, καὶ ἔπρεπε ν' ἀναβῶσι μὲ μεγάλην προσοχήν. Ἀφοῦ δ' ἀνέβησαν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, ἐπορεύθησαν εἰς τὸν στρατῶνα, πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ τυράννου, ὅπου συλλαβόντες ἐφυλάκισαν τοὺς μισθοφόρους του. Ἐπειδὴ δ' ἐξημέρονεν ἤδη, ἔστειλαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν φίλων των προσκαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι. Τὸ δὲ θέατρον ἦτο πλῆρες λαοῦ, προθυμουμένου νὰ μάθῃ τὰ διατρέχοντα, καὶ κήρυξ τις παρελθὼν ἐκήρυξεν, ὅτι ὁ Ἄρατος ὁ υἱὸς τοῦ Κλεινίου ἐπροσκάλει τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀμέσως δ' ἐφορμήσαντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τυράννου, ἔβαλον πῦρ εἰς αὐτὴν, καὶ φλὸξ μεγάλη ἀνυψώθη, ἥτις ἐφαίνετο ἀπὸ τὴν Κόρινθον· ἀλλ' οἱ στρατιῶται καὶ ὁ λαὸς σβέσαντες τὸ πῦρ ἐλευθέρωσαν τὴν οἰκίαν. Ὁ δὲ Νικοκλῆς ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν πόλιν δι' ὑπογείου δρόμου, καὶ οὐδεὶς ἐφονεύθη, ἢ ἐπληγώθη, κατὰ ταύτην τὴν ἀναίμακτον μεταβολὴν (Ὀλυμπ. 132, 2).

Ὅλοι δ' ὅσοι εἶχον ἐξορισθῇ κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη, 500 τὸν ἀριθμὸν, ἀνεκλήθησαν, καὶ, ὡς ἦτον ἑπόμενον, ἐζήτουν τὰς οἰκίας καὶ τὰς γαίας των, καὶ τοῦτο ἔφερε τὸν Ἄρα-

τον εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν· προσέτι ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος δὲν ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Σικυῶνα, καὶ ἐκαιροφυλάκτει νὰ καταργήσῃ αὐτήν. Κατὰ δὲ τοῦ τελευταίου τούτου κινδύνου, ὁ Ἄρατος ἐπρόβλεψε θεραπείαν ἐνόνων τὴν Σικυῶνα μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, καὶ δὲν ἀπηξίωσε καὶ αὐτὸς νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸ ἱππικὸν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν. Διὰ νὰ θεραπεύσῃ δὲ τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας ἔπλευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον· καὶ ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα δῶρον 150 ταλάντων, ἐπέστρεψε καὶ συνεβίβασεν ὅλας τὰς ὑπαρχούσας διενέξεις μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ.

Τέλος δὲ (Ὀλυμπ. 133, 3) ὁ Ἄρατος ἐχειροτονήθη στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας. Διαπλεύσας δὲ τὸν κόλπον ἐλεηλάτησε τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Καλυδῶνα, ἄγων 10,000 στρατιώτας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβράδυνεν, οἱ σύμμαχοί του Βοιωτοὶ ἔπαθον τελείαν ἧτταν ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τὴν Χαιρώνειαν. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν του στρατηγίαν (Ὀλυμπ. 134, 2) ὁ Ἄρατος ἐκυρίευσε τὴν Ἀκροκόρινθον διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου, καὶ κατέπεισε τοὺς Κορινθίους, Μεγαρεῖς, Ἐπιδαυρίους, καὶ Τροιζηνίους, νὰ γείνωσι μέλη τῆς συμπολιτείας. Ἐπεχείρησε δὲ πολλάκις νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τὸ Ἄργος ἀπὸ τοὺς τυράννους του, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ὁ Λυδιάδας ἐν τοσούτῳ, ὁ τύραννος τῆς Μεγαλοπόλεως, ἀνὴρ γενναῖος, ἑκουσίως κατήργησε τὴν τυραννίαν, καὶ ἥνωσε τὴν πατρίδα του μὲ τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας πολλάκις ἐξελέχθη στρατηγός.

Ὁ Ἄρατος ὠφελούμενος ἐπιτηδείως ἀπὸ τὰς περιστάσεις, κατώρθωσε τέλος νὰ ἑνώσῃ ὄχι μόνον τὸ Ἄργος, ἀλλὰ καὶ τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν συμπολιτείαν, ἥτις προσέλαβεν ὡσαύτως βαθμηδὸν τὰς Κλεωνάς, τὴν Φλιοῦντα, τὴν Ἑρμιόνην καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ἀρκαδίας μέρος. Ὁ δὲ μέγας αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς τυ-

ράννους της καὶ ἀπὸ τὴν Μακεδονικὴν ἐπιῤῥοὴν, καὶ νὰ συνενώσῃ αὐτὴν εἰς σταθερὸν συμπαγὲς σῶμα, ἀπολαμβάνον ἐλευθερίαν (1) καὶ αὐτονομίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' (2).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἆγις. — Ὁ βασιλεὺς Κλεομένης. — Κλεομενικὸς πόλεμος. — Μάχη ἐν Σελλασίᾳ. — Θάνατος τοῦ Κλεομένους.

Ὁλόκληρος ἡ σειρὰ τῆς ἱστορίας μᾶς ἀποδεικνύει, ὅτι καμμία ἄλλη ἐπιχείρησις δὲν ἀποτυγχάνει τόσον βεβαίως ὅσον ἡ ἐπιχείρησις τοῦ νὰ ἐπαναγάγῃ τις πολιτείαν τινὰ εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκετο κατὰ προηγουμένην τινὰ περίοδον· ὁ δὲ ἀγὼν τοῦ ν' ἀποτρέψῃ τις τὸν ῥοῦν τοῦ χρόνου εἶναι μάταιος· εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ζητῇ τις νὰ ἐπαναγάγῃ γέροντά τινα εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ ἀκμὴν τῆς νεότητός του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀρετὴ καὶ τὰ γενναῖα αἰσθήματα, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπιχειρῶσι τὰ ἀδύνατα, εἶναι κατὰ δίκαιον λόγον ἄξια τοῦ σεβασμοῦ μας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐπευφημήσωμεν ἐκείνους, οἵτινες ἐζήτησαν, ἂν καὶ εἰς μάτην, νὰ ἐπαναφέρουν τὴν πατρίδα των εἰς τὴν προτέραν της κατάστασιν, ἢ νὰ μὴ οἰκτείρωμεν αὐτοὺς ἀπωλεσθέντας καὶ γενομένους θύματα τοῦ γενναίου ἐνθουσιασμοῦ των.

Παρομοία τις ἐπιχείρησις εἶχε γείνει ἤδη εἰς Σπάρτην.

---

(1) Ἐνῷ τὰ προηγούμενα συμβεβηκότα συνέβαινον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ Ῥωμαῖοι κατεγίνοντο εἰς τὸν πρῶτον Καρχηδονικὸν πόλεμον, ὅστις ἤρχισε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 129 Ὀλυμπ., καὶ ἐτελείωσε τὸ 4 ἔτος τῆς 134 Ὀλυμπ.

(2) Πλουταρχ. εἰς Ἆγιν καὶ Κλεομένην, εἰς Ἄρατον 35—46, Πολύβ. β' 45 μέχρι τέλους. δ' 35 — 39.

Τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου, ἂν καὶ ἀναλλοίωτον κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν εἶδος, καὶ διετηρεῖτο εἰσέτι ὡς ἄψυχος μορφὴ, πραγματικῶς ὅμως εἶχε παραβιασθῆ μεγάλως, κυρίως δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς καταλύσεως τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀρχῆς. παντοδαπὴ δὲ τρυφὴ ἐπεκράτει εἰς τὴν Σπάρτην, ἀφ' ὅτου ὁ πλοῦτος εἰσήχθη. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία διαίρεσις τῆς γῆς εἰς κλήρους ἠδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ ὁπωσοῦν τὴν τρυφήν· ἀλλὰ νόμος τις εἶχε προταθῆ ὑφ' ἑνὸς τῶν Ἐφόρων, τοῦ Ἐπιτάδεως, (διαφερομένου πρὸς τὸν υἱόν του) ἐπιτρέπων εἰς ἕκαστον νὰ διαθέτῃ ὅπως ἤθελε διὰ δωρεᾶς ἢ διαθήκης τὴν οἰκίαν καὶ τὸν κλῆρόν του (1). Τὸν νόμον τοῦτον παρεδέχθησαν ἀπὸ πλεονεξίαν, καὶ ἐκ τούτου συνέβη νὰ συγκεντρωθῶσι ταχέως αἱ γαῖαι εἰς χεῖρας ὀλίγων, ἐξ ὧν ἦσαν πολλαὶ γυναῖκες. Οἱ Σπαρτιᾶται προσέτι εἶχον πάθει τὴν τύχην τῶν σωματείων τῶν μὴ παραδεχομένων νέα μέλη· ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶχεν ἐλαττωθῆ ὑπερβολικῶς, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὑπελογίζοντο μόνον 700, ἀλλὰ τὸ ἕβδομον μέρος ἐξ αὐτῶν κατεῖχε τὰς γαίας.

Βασιλεῖς δὲ τῆς Σπάρτης ἦσαν τότε Ἄγις ὁ Τέταρτος ἐκ τοῦ γένους τοῦ Προκλέους, τὸ ὁποῖον εἶχε δώσει εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς ἱκανωτάτους καὶ ἡρωϊκωτάτους βασιλεῖς, καὶ ὁ Λεωνίδας, ὅστις ἦτον ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἄγιδος. Καὶ οὗτος μὲν ἦτο προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, καὶ εἶχεν ἀνατραφῆ εἰς τὴν τρυφὴν καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς αὐλῆς τῶν βασιλέων τῆς Συρίας, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὁποίων εἶχε διατελέσει. Ὁ δ' Ἄγις ἦτο νέος, ὅστις, ἀνατραφεὶς κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτον εἰσέτι ἐν χρήσει, εἶχε συλλάβει ἄκραν ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν,

(1) Πλούταρχ. εἰς Ἄγιν, 5. Ὁ νόμος οὗτος ἐπροτάθη μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λυσάνδρου, καὶ πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἴδε Μύλλερ περὶ Δωριέων β', 206.

καὶ μέγιστον σέβας πρὸς τοὺς θεσμοὺς τοῦ Λυκούργου, ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὁποίων μόνον ἤλπιζε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Σπάρτης.

Ὁ Ἄγις λοιπὸν δεικνύων πρῶτος τὸ παράδειγμα ἤρχισε νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἱματισμὸν, τὰς ἕξεις καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων χρόνων. Καὶ οἱ μὲν νέοι προθύμως ἐδέχοντο τὰς προτροπάς του καὶ ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμά του, οἱ δὲ πρεσβύτεροι πολῖται ἐδείκνυον ἀποστροφὴν καὶ φρίκην εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους. Ὁ Ἄγις ὅμως εἵλκυσεν εἰς τὴν γνώμην του τρεῖς ἐξόχους ἄνδρας τῆς πολιτείας, δηλ. τὸν Λύσανδρον, Μανδροκλείδαν καὶ Ἀγησίλαον. Οὗτος δ' ἦτον ἀδελφὸς τῆς μητρός του, ἔξοχος μὲν ἀνὴρ, φιλοχρήματος ὅμως καὶ κατάχρεος· καὶ κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἐπείσθη εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ υἱοῦ του Ἱππομέδοντος, ἡ ἀληθὴς ὅμως αἰτία ἦτον ἡ ἐλπὶς τοῦ ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὰ χρέη του, γενομένης τῆς μεταβολῆς. Ἀκολούθως ὁ Ἄγις ἐπεχείρησε νὰ πείσῃ τὴν μητέρα του Ἀγησιστράτην, καὶ τὴν μάμμην του Ἀρχιδάμειαν, αἵτινες ἦσαν αἱ πλουσιώταται τῆς Σπάρτης. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθεώρησαν αὗται τὸ σχέδιόν του ὡς ὀνειροπόλημα, τέλος ὅμως ἐπείσθησαν ν' ἀσπασθῶσιν αὐτὸ ἐγκαρδίως, καὶ νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν ἐπιῤῥοήν των ἐπὶ τῶν φίλων αὐτῶν γυναικῶν, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις ἦτον μεγίστη εἰς τὴν Σπάρτην. Αὗται ὅμως δὲν ἤθελον ν' ἀκούσουν τίποτε δυνάμενον νὰ τὰς στερήσῃ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς δυνάμεως· παρεκάλεσαν λοιπὸν τὸν Λεωνίδαν, ὡς πρεσβύτερον βασιλέα, νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀλλόκοτα σχέδια τοῦ Ἄγιδος, ὅστις προθύμως ἐπεχείρησε τὸ ἔργον· ἀλλὰ φοβούμενος τὸν λαὸν, δὲν ἀπετόλμα νὰ ἐναντιοῦται φανερῶς, ἀρκούμενος νὰ παρενείρῃ, ὅτι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τοῦ Ἄγιδος ἦτον ἡ τυραννία. Ἐν τοσούτῳ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ Ἄγιδος, ὁ Λύσανδρος ἐγει-

νεν Έφορος (Όλυμπ. 134, 1), καὶ ἀμέσως ἐπρότεινε νόμον εἰς τὴν γερουσίαν ἔχοντα ὡς ἐφεξῆς: Ολα τὰ χρέη νὰ καταργηθῶσιν· αἱ πρὸς μεσημβρίαν τῆς χαράδρας τῆς Πελλήνης καὶ Σελλασίας γαῖαι νὰ διαιρεθῶσιν εἰς 4,500 κλήρους, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς 15,000, καὶ αὗται μὲν νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς Περιοίκους, ἐκεῖναι δὲ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ν' ἀναπληρωθῇ διὰ τῆς παραδοχῆς Περιοίκων καὶ ἐξόχων ξένων· νὰ διαιρεθῶσι δὲ εἰς 15 Φιδίτια ἐκ 240 μελῶν, καὶ νὰ ζῶσι κατὰ τὴν παλαιὰν δίαιταν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ γερουσία δὲν συνεφώνει εἰς τοῦτο, ὁ Λύσανδρος ὑπέβαλε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ. Καὶ αὐτὸς μὲν καὶ οἱ φίλοι του ἀνέφεραν παλαιοὺς καὶ νέους χρησμοὺς ὑπὲρ τῆς προτάσεως τοῦ προκειμένου νόμου· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγις ἐλθὼν εἰς τὸ μέσον, ἀφοῦ ὡμίλησε συντόμως ὑπὲρ αὐτοῦ, ἔδωκε τὴν ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινείας του κηρύττων, ὅτι αὐτὸς, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι του, οἵτινες ἦσαν οἱ πλουσιώτατοι εἰς Λακωνίαν, ἔδιδον τὴν περιουσίαν των εἰς τὸ κοινόν. Ὁ μὲν Λεωνίδας καὶ οἱ πλούσιοι ἠγωνίζοντο ἐκ τοῦ ἐναντίου μέρους· ὁ δὲ Λύσανδρος ἐννόησεν, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς προτάσεώς του καθίστατο ἀμφίβολος, ἐνόσῳ ὁ Λεωνίδας ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δ' ὑπῆρχε νόμος ἀρχαῖος, ὅςτις ἀπηγόρευε πάντα Ἡρακλείδην νὰ γεννήσῃ τέκνον ἐξ ἀλλοδαπῆς γυναικὸς, ὁ Λύσανδρος ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ Λεωνίδας, διατρίβων εἰς Ἀσίαν εἶχε γεννήσει δύο τέκνα ἐξ ἐγχωρίας τινὸς γυναικός. Ὁ δὲ γαμβρός του Κλεόμβροτος κατεπείσθη ν' ἀπαιτήσῃ τὸν θρόνον. Ὁ Λεωνίδας ἐντεῦθεν κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου, ὅπου ἡ θυγάτηρ του Χειλωνὶς, σύζυγος τοῦ Κλεομβρότου, τὸν συνώδευσεν ἐγκαταλιποῦσα τὸν σύζυγόν της, ὅςτις ἔγεινεν ἤδη βασιλεύς.

Ἤδη δὲ διωρίσθησαν νέοι Ἔφοροι, οἵτινες ἀποκατέστησαν

τὸν Λεωνίδαν, καὶ ἤρχισαν νὰ κατηγορῶσι τὸν Λύσανδρον καὶ τοὺς φίλους του, ὅτε κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ οἱ βασιλεῖς εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐδίωξαν τοὺς Ἐφόρους ἀπὸ τὰς ἕδρας των, καὶ διώρισαν νέους, ἐξ ὧν ἦτο καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Ἂν δὲ καὶ οἱ νέοι ὡπλίσθησαν, καὶ αἱ φυλακαὶ ἠνοίχθησαν, δὲν ἐχύθη ὅμως διόλου αἷμα, καὶ ὁ Λεωνίδας αὐτὸς συνωδεύθη ἀσφαλῶς μέχρι τῆς Τεγέας. Ὁ δ' αἰσχροκερδὴς Ἀγησίλαος ἔπεισεν ἤδη τὸν Ἄγιν, ὅτι ἦτον ἐπικίνδυνον νὰ ἐνεργήσῃ διὰ μιᾶς ὅλην τὴν μεταῤῥύθμισιν, καὶ τὸν ἐσυμβούλευσε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κατάργησιν τῶν χρεῶν. Ὁ μὲν ἀνύποπτος βασιλεὺς συγκατετέθη εἰς τοῦτο, οἱ δὲ δανεισταὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσωσι τὰς ὁμολογίας των, αἵτινες ἐκάησαν ὅλαι εἰς τὴν ἀγορὰν, κηρύττοντος τοῦ Ἀγησιλάου, ὅτι ποτὲ δὲν εἶχεν ἰδεῖ λαμπροτέραν φλόγα, ἢ καθαρώτερον πῦρ. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ χρέη του, ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ φυλάξῃ τὴν περιουσίαν του, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὸν Ἄγιν καὶ εἰς τὸν λαὸν διαφόρους προφάσεις, ὁσάκις ἐζήτουν διανομὴν τῶν γαιῶν.

Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Ἄγις μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον μὲ τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐζήτησεν ὁ Ἄρατος διὰ ν' ἀποκρούσῃ εἰσβολήν τινα τῶν Αἰτωλῶν. Καὶ, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, ἡ αὐθάδεια καὶ ἡ τυραννία τοῦ Ἀγησιλάου ὑπερέβη πᾶν ὅριον. Ὁ δὲ λαὸς εἶχεν ἤδη ἐρεθισθῆ τοσοῦτον ἐκ τῆς ἀπάτης, ὥστε οἱ φίλοι τοῦ Λεωνίδου ἀπετόλμησαν φανερῶς νὰ τὸν ἐπαναγάγωσιν ἀπὸ τὴν Τεγέαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἠδυνήθη νὰ δραπετεύσῃ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ υἱοῦ του ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ὁ δ' Ἄγις κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου, καὶ ὁ Κλεόμβροτος εἰς τὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου ὁ Λεωνίδας τὸν ἠκολούθησε, καὶ τὸν ἐπέπληξε πικρῶς διὰ τὴν διαγωγήν του. Ἀλλ' ἡ ἐνάρετος Χειλωνὶς ἔγεινεν ἤδη ἱκέτις ὑπὲρ τοῦ συζύγου της, ὡς εἶχε γείνει πρότερον ὑπὲρ τοῦ πατρός της.

Ἐχαρίσθη λοιπὸν ἡ ζωὴ εἰς αὐτὸν διὰ τῶν παρακλήσεών της, καὶ ἂν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν παρεκάλεσε νὰ μένῃ εἰς τὴν Σπάρτην, αὕτη συνώδευσε τὸν σύζυγόν της εἰς τὴν ἐξορίαν του.

Ὁ Λεωνίδας ἐφρόντισεν ἀκολούθως ν' ἀποσπάσῃ τὸν Ἆγιν ἀπὸ τὸ ἄσυλόν του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν βασιλείαν του ὡς ἐξαπατηθεὶς δῆθεν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου καὶ τοῦ Ἀγησιλάου. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχεν εἰς τοῦτο, τρεῖς ἄνδρες ὁ Αμφάρης, Δημοχάρης, καὶ Ἀρκεσίλαος, νομιζόμενοι φίλοι τοῦ βασίλεως τούτου, ἐπεχείρησαν νὰ τὸν προδώσωσι. Ἔπεισαν λοιπὸν αὐτὸν νὰ ἐξέρχεται πολλάκις τοῦ ναοῦ χάριν τῶν λουτρῶν· ἡμέραν δέ τινα, ἐνῷ ἐπέστρεφον ἀπὸ τὸ λουτρὸν, συνέλαβον αὐτὸν αἰφνιδίως καὶ τὸν ἀπήγαγον εἰς τὴν φυλακήν. Ὁ δ' Ἀμφάρης, Ἔφορος ὢν, ἐπροσκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς συνάρχοντάς του καὶ τοὺς ὁμόφρονάς του γερουσιαστάς. Μετὰ λεγομένην δέ τινα δίκην, κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον. Οἱ δήμιοι ὅμως δὲν ἐτόλμων νὰ συλλάβωσι τὸν βασιλέα των· ἀλλ' ὁ Δημοχάρης αὐτὸς τὸν εἵλκυσεν εἰς τὴν Δεκάδα (1), καὶ ἐνῷ ὁ λαὸς συνηθροίζετο μὲ πολλὰ φῶτα περὶ τὴν φυλακὴν (διότι ἦτον ἤδη νὺξ), καὶ ἦτο φόβος μήπως τὸν ἀποφυλακίσῃ, ἀπηγχόνισαν τὸν Ἆγιν κατεσπευσμένως. Οὗτος δ' ἀπέθανε πράως ὡς ἔζησε (Ὀλυμπ. 135, 1).

Ἡ δὲ μάμμη καὶ ἡ μήτηρ τοῦ δολοφονηθέντος βασιλέως ἦσαν ἤδη εἰς τὴν θύραν. Καὶ ὁ μὲν Ἀμφάρης διεβεβαίονεν αὐτὰς, ὅτι ἦτον ἀβλαβὴς, καὶ προσεκάλεσε τὴν Ἀγησιστράτην νὰ ἰδῇ αὐτὸν εἰσελθοῦσα. Ἅμα δ' αὕτη καὶ ἡ μήτηρ της εἰσῆλθον, ἡ θύρα ἐκλείσθη. Καὶ ἡ μὲν Ἀρχιδάμεια ὡδηγήθη ἀμέσως ὅπου ἔκειτο νεκρὸς ὁ Ἆγις,

---

(1) Αὕτη φαίνεται, ὅτι ἀντιστοίχει εἰς τὸ Τουλλιάνιον τῆς ἐν Ῥώμῃ φυλακῆς. Σαλούστιος, εἰς Κατ. 55.

σχοινίον δ' ἐτέθη περὶ τὸν τράχηλόν της, καὶ ἡ σεβασμία αὕτη γυνὴ ἐκρεμάσθη διὰ τοῦ σχοινίου πλησίον του. Ἀκολούθως δὲ προσεκλήθη ἡ Ἀγησιστράτη νὰ εἰσέλθῃ. Ἰδοῦσα δὲ μετ' ἐκπλήξεως τοὺς νεκροὺς, τῆς μὲν μητρὸς αὐτῆς ἔσπευσε νὰ διαθέσῃ εὐσχήμως τὰ μέλη, τὸν δ' Ἄγιν φιλοῦσα, εἶπεν « Υἱέ μου ἡ πραότης καὶ ἡ φιλανθρωπία σου κατέστρεψαν σὲ καὶ ἡμᾶς ». Ὁ δ' Ἀμφάρης εἰσελθὼν μετ' ὀργῆς ἐφώναξεν « Ἀφοῦ ἐγκρίνης τὰς πράξεις του, θέλεις μεθέξει καὶ τῆς τύχης του »· « Εἴθε μόνον τοῦτο νὰ ἦναι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Σπάρτης »! ἀπεκρίθη μὲ πραότητα, καὶ παρέδωκε τὸν τράχηλόν της εἰς τὸ σχοινίον.

Ὁ Λεωνίδας ἐβασίλευεν ἤδη μόνος. Ἐπειδὴ δ' ἡ χήρα τοῦ Ἄγιδος ἦτο νέα, ὡραία, καὶ ἐκ τῶν πλουσιωτάτων τῆς Σπάρτης, ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ νυμφευθῇ τὸν υἱόν του Κλεομένην, ἂν καὶ μόλις ἔφηβον. Ὁ δὲ Κλεομένης, ἔχων γενναίαν διάθεσιν, ἐλάτρευε τὴν ἀξιοθαύμαστον σύζυγόν του, καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς αὐτὴν ὁμιλοῦσαν περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν εὐγενῶν σχεδίων τοῦ Ἄγιδος, τὰ ἴχνη τοῦ ὁποίου ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ. Λέγεται δὲ, ὅτι καὶ τὰ δόγματα τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ κραταιώσουν τὸ πνεῦμα τοῦ νέου ἄνακτος.

Ἀφοῦ δ' ὁ Κλεομένης ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (Ὀλυμπ. 136, 1), εἶδεν, ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς ἦτον ἁπλῆ σκιὰ, ὅλη δὲ ἡ δύναμις ἦτον εἰς χεῖρας τῶν Ἐφόρων· συνομιλῶν δὲ περὶ τοῦ Ἄγιδος μὲ ἕνα τῶν ἐπιστηθιωτάτων φίλων του ἐπείσθη προσέτι, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἐμελέτα, δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθωθῶσι διὰ τοῦ λόγου· ἐσοχάσθη λοιπὸν, ὅτι διά τινος πολέμου, γενόμενος ἀρχηγὸς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἠδύνατο νὰ καταλύσῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἐφόρων· καὶ εἰς τοῦτο οἱ Ἀχαιοὶ παρέσχον ταχέως εἰς αὐτὸν εὐκαιρίαν.

ὁ Ἄρατος, ὅστις εἶχεν ἑλκύσει ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἤλιδος, Λακεδαίμονος καί τινων Ἀρκαδικῶν πόλεων, εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν, κατηνάγκαζεν ἤδη τὰς Ἀρκαδικὰς ταύτας πόλεις νὰ γείνωσι μέλη αὐτῆς. Οἱ δ' Ἔφοροι διέταξαν τὸν Κλεομένην νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ καταλάβῃ τὸ κατὰ τὴν Βελμίναν Ἀθήναιον, κείμενον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὁ δ' Ἄρατος, ἐπιχειρήσας εἰς μάτην νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ ἐξ ἐφόδου διὰ νυκτὸς, ἀνεχώρησε, καὶ ὁ Κλεομένης τότε κατέκλυσε τὰς γαίας τοῦ Ἄργους. Καὶ οἱ μὲν Ἀχαιοὶ ἔστειλαν στράτευμα 20,000 πεζῶν καὶ 1,000 ἱππέων ἐναντίον του· ὁ δ' Ἄρατος, φύσει ἄτολμος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, συνεβούλευσε τὸν στρατηγὸν νὰ μὴ ἀποτολμήσῃ μάχην, ἂν καὶ ὁ Κλεομένης δὲν εἶχε 5,000 στρατιώτας πλήρεις.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 136, 2), ὁ μὲν Ἄρατος, γενόμενος στρατηγὸς, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἤλιδα, ὁ δὲ Κλεομένης ἀπήρχετο εἰς βοήθειαν τῶν Ἠλείων, καὶ ἀπαντήσας τοὺς Ἀχαιοὺς κατὰ τὸ ὄρος Λύκαιον, τοὺς ἐνίκησε κατασφάξας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Διεδόθη δὲ, ὅτι ὁ Ἄρατος ἐφονεύθη, ἀλλ' οὗτος ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τῆς Μαντινείας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Ὁ δὲ Κλεομένης, δωροδοκήσας τοὺς Ἐφόρους διὰ νὰ παρατείνωσι τὴν στρατηγίαν του, κατέλαβε θέσιν τινὰ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως ὀνομαζομένην Λαδόκειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἄρατος προσέβαλε τὸν Κλεομένην καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τοὺς ἐνίκησε· ἔφευγον δὲ πέραν χαράδρας τινὸς, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄρατος ἐμπόδισε τοὺς στρατιώτας του νὰ διαβῶσι, διὰ νὰ μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς κίνδυνον· ὁ δὲ Λυδιάδας ὀργισθεὶς διὰ τοῦτο, καὶ σπεύδων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν νίκην, ὥρμησε μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, καὶ περιεπλέχθη εἰς τόπον πλήρη ἀμπέλων, τειχῶν καὶ τάφρων·

ὁ δὲ Κλεομένης ἔστειλε τοὺς ψιλοὺς στρατιώτας του ἐναντίον του, οἵτινες ἐφόνευσαν αὐτὸν μαχόμενον γενναίως. Οἱ Λακεδαιμόνιοι τότε συνεσωματώθησαν πάλιν καὶ ἐνίκησαν ὅλον τὸ Ἀχαϊκὸν στράτευμα· ὁ δὲ νεκρὸς τοῦ Λυδιάδου ἐστάλη ἀπὸ τὸν νικητὴν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν κοσμημένος μὲ πορφύραν καὶ ἐστεφανωμένος.

Ὁ Κλεομένης ἐνόμισεν ἤδη,ὅτι ἤγγισεν ὁ καιρὸς διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδιά του. Εἶπε δὲ πρὸς τὸν Μεγιστόνουν τὸν πάππον του, ἄνδρα πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν, ὅτι αἱ γαῖαι πρέπει νὰ διανεμηθῶσι, καὶ ἡ Σπάρτη νὰ λάβῃ πάλιν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Μεγιστόνους, καί τινες τῶν φίλων του ὑπεσχέθησαν ὅτι ἤθελον τὸν βοηθήσει. Ὁ Κλεομένης λοιπὸν, συναθροίσας στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφρόντισε νὰ συμπεριλάβῃ ὅλους ὅσους ὑπώπτευεν ὡς διανοουμένους νὰ ἐναντιωθῶσιν εἰς τὰ σχέδιά του, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου ἐκυρίευσε τὰς πόλεις Ἀλέαν καὶ Ἡραίαν, ἐφωδίασε μὲ τροφὰς τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μαντίνειαν. Ἀφοῦ δὲ κατεβάρυνε τοὺς Λακεδαιμονίους μὲ μακρὰς πορείας ἄνω καὶ κάτω, ἀφῆκεν αὐτοὺς κατ' αἴτησίν των εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ ἐκίνησε μὲ τοὺς μισθοφόρους εἰς τὴν Σπάρτην, βαδίζων οὕτως, ὥστε νὰ φθάσωσιν εἰς αὐτὴν, ὅτε οἱ Ἔφοροι ἤθελον εἶσθαι εἰς τὸ δεῖπνον.

Ἀφοῦ δ' ἔφθασε πλησίον τῆς πόλεως, ἔστειλε τὸν Εὐρυκλείδαν, ἕνα τῶν φίλων του, πρὸς τοὺς Ἐφόρους ὡς ἀγγελιοφόρον παρὰ τοῦ στρατεύματος· κατόπιν δ' ἤρχοντο καὶ ἄλλοι τινὲς ἔχοντες στρατιώτας, οἵτινες,ἐνῷ οὗτος ὡμίλει, ἐπέπεσον καὶ ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς Ἐφόρους, ἐκτὸς ἑνὸς, ὅστις μόλις διεσώθη πληγωμένος εἰς τὸν προσκείμενον ναὸν τοῦ Φόβου. Τὴν δὲ πρωΐαν ὅλα τὰ καθίσματα τῶν Ἐφόρων, ἐκτὸς ἑνὸς, ἀφῃρέθησαν ἀπὸ τὴν ἀγοράν. Ὁ δὲ Κλεομένης συγκαλέσας συνέλευσιν, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ

μείναντος καθίσματος, ἐδικαιολόγησε τὴν διαγωγήν του καὶ ἐξήγησε τοὺς σκοπούς του. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ Μεγιστόνους καὶ οἱ φίλοι του, ἔπειτα δ'ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παρεχώρησαν εἰς τὸ κοινὸν τὰς γαίας των. Αἱ δὲ γαῖαι διηρέθησαν ἑπομένως εἰς κλήρους, καὶ ἀφοῦ κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν οἱ ἐκλεκτοὶ ἐκ τῶν Περιοίκων, ὑπελογίζοντο ἤδη 4,000 ὁπλῖται· ὁ ἀρχαῖος τρόπος τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν δημοσίων συσσιτίων ἐπανελήφθη, καὶ ἡ χώρα ἤρχισε νὰ παριστᾷ τὸ θέαμα τῆς ἀρχαίας Λακωνίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μόνον ἐπιζῶν μέλος τοῦ ἑτέρου βασιλικοῦ γένους ἐδολοφονήθη μὲ τὴν συγκατάθεσιν, ὡς ἐῤῥέθη, τοῦ Κλεομένους, οὗτος προσέλαβε κοινωνὸν τῆς βασιλείας τὸν ἀδελφόν του Εὐκλείδαν, διὰ νὰ ἔχῃ ἡ Σπάρτη δύο βασιλεῖς ὡς καὶ μέχρι τοῦδε (Ὀλυμπ. 138, 3).

Μετά τινα δὲ χρόνον ὁ Κλεομένης ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἀφοῦ δὲ διέφθειρε τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν Μαντίνειαν, καὶ ἔπειτα προχωρῶν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Αχαιοὺς εἰς τὴν Δύμην. Ἀκολούθως ἤρχισαν διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, ἀλλὰ δὲν ἐτελεσφόρησαν· ὅθεν ὁ Κλεομένης εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν Πελλήνην. Ἔπειτα μαθών, ὅτι οἱ Ἀχαιοί, φοβούμενοι περὶ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Σικυῶνος, εἶχον ἀνακαλέσει τὸ ἱππικόν των καὶ τοὺς μισθοφόρους ἀπὸ τὸ Ἄργος, ἐκίνησε δρομαίως, καὶ φθάσας εἰς ταύτην τὴν πόλιν τὴν νύκτα ἐκυρίευσεν αὐτήν. Αἱ Κλεωναὶ καὶ ἡ Φλιοῦς ἡνώθησαν ἤδη μετ' αὐτοῦ· ἡ Κόρινθος ἔστειλε προσκαλοῦσα αὐτόν· καὶ τέλος αἱ πόλεις τῆς Ἀκτῆς ἐκηρύχθησαν ἐπίσης ὑπὲρ αὐτοῦ.

Οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἦσαν πρὸ πολλοῦ συνεννοημένοι μὲ τὸν Κλεομένην, καὶ ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου εἶχε

προτιμήσει τὴν συμμαχίαν του ἀπὸ τὴν τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ δ' Ἄρατος εἶχεν ἀρχίσει διαπραγματεύσεις μὲ Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα ἐκ Μακεδονίας, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῆ, ὅτι ἤθελε τὸν βοηθήσει ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ Κόρινθος· ὢν δ' ὑπερήφανος καὶ ζηλότυπος κατὰ τοῦ νέου βασιλέως τῆς Σπάρτης ἀπεφάσισε νὰ προτιμήσῃ νὰ καταστρέψῃ ὅλον τὸ ἔργον του, καὶ νὰ ὑποβάλῃ πάλιν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν Μακεδονικὸν ζυγὸν, παρὰ νὰ ἑνωθῇ εἰλικρινῶς μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους πρὸς διατήρησιν τῆς αὐτονομίας της. Ἔστειλε λοιπὸν προσκαλῶν τὸν Μακεδόνα εἰς βοήθειάν του. Ὁ δ' Ἀντίγονος, τοῦ ὁποίου τὰ στρατεύματα ἦσαν ἕτοιμα, ἐκίνησεν ἀμέσως, καὶ ἐπειδὴ οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ διέλθῃ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν, μετέβη εἰς τὴν Εὔβοιαν, καὶ ἐκεῖθεν ἐπροχώρησεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ὁ δὲ Κλεομένης, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Σικυῶνα, ἔσπευσεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἅμα ἔμαθε τὸ κίνημα τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ κατεσκεύασε τάφρον καὶ περιχαράκωμα εἰς τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τῆς Ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Ὀνείων ὀρέων. Ὁ δ' Ἀντίγονος εἰς μάτην ἐπροσπάθει νὰ περάσῃ διὰ τῆς βίας, καὶ πιθανῶς ἤθελεν ὑποχρεωθῆ νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, ἐὰν δὲν συνέβαινεν ἐπανάστασις εἰς Ἄργος κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ μὲν Ἄρατος ἔσπευσε τότε ἐκεῖσε μετά τινων στρατευμάτων, ὁ δὲ Κλεομένης, φοβούμενος μήπως περικυκλωθῇ ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, ἀφῆκε τὴν ἀσφαλῆ θέσιν του καὶ ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς Ἄργος. Ὁ δ' Ἀντίγονος ἔδραμε κατόπιν αὐτοῦ, ἀφοῦ ἠσφάλισε τὴν Κόρινθον. Ὁ Κλεομένης ἐμάχετο ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅτε εἶδε τὴν Μακεδονικὴν φάλαγγα καταβαίνουσαν εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ τὸ ἱππικὸν πορευόμενον πρὸς τὴν πόλιν. Μὴ ἔχων δὲ καμμίαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, ἐπέστρεψεν ἐσπευσμένως εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου εὗρε νεκρὰν τὴν

θαυμασίαν σύζυγόν του Άγιάτιδα. Ὁ δ' Ἀντίγονος ἠκολούθησεν αὐτὸν, καὶ ἀφοῦ ὑπέταξε τὴν Βελμίναν καί τινας ἄλλας πόλεις, καὶ ἔδωκεν αὐτὰς εἰς τοὺς Μεγαλοπολίτας, προέβη εἰς τὸ Αἴγιον, ὅπου ἐσυνεδρίαζεν ἡ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐψηφίσθη ἀρχηγὸς ὅλης τῆς συμμαχίας· διεχείμασε δ' εἰς Κόρινθον καὶ εἰς Σικυῶνα.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 139, 2) ὁ Ἀντίγονος εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἀφοῦ δὲ παρεδόθη ἡ Τεγέα, διέβη τὰ μεθόρια τῆς Λακωνίας, ὅπου συνέβη ἀκροβολισμός τις μεταξὺ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν τοῦ Κλεομένους. Μαθὼν δ' ἔπειτα, ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἔλθει εἰς βοήθειαν τοῦ Κλεομένους, ἐπέστρεψεν αἰφνιδίως καὶ ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν. Καὶ ἡ μὲν Μαντίνεια παρεδόθη διὰ συνθηκῶν, ἡ δὲ Ἡραία καὶ Τέλφουσα ἐπανῆλθον ἑκουσίως εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν. Ὁ δ' Ἀντίγονος ςείλας ἔπειτα τὰ Μακεδονικὰ ςρατεύματά του εἰς τὴν πατρίδα των, διὰ νὰ διαχειμάσωσιν, ἔμεινεν αὐτὸς διὰ νὰ διατάξῃ τὰ πράγματα μετὰ τῶν Ἀχαιῶν (1).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος, ὁ Κλεομένης, γνωρίζων, ὅτι ἡ Μεγαλόπολις ἦτο δυσφύλακτος ἕνεκα τῆς ἐκτάσεώς της, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ἐξ ἐφόδου. Πρὸ τριῶν δὲ μηνῶν εἶχεν ἀποτύχει εἰς παρομοίαν τινὰ ἐπιχείρησιν· ἀλλ' ἤδη ἔχων τὴν συνδρομὴν τινῶν Μεσσηνίων φυγάδων, οἵτινες ἦσαν ἐν αὐτῇ, εἰσῆλθε τὴν νύκτα, καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην ἐκυρίευσεν αὐτήν. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι ἀπεχώρουν εἰς Μεσσήνην, ὁ δὲ Κλεομένης ἔστειλε κατόπιν αὐτῶν προτείνων νὰ τοὺς ἀποδώσῃ τὴν πόλιν

(1) Ἐκράτησε δὲ τοὺς μισθοφόρους μεθ' ἑαυτοῦ (Πολύβ. β'. 55. 1). οἱ δὲ σταλέντες εἰς τὴν πατρίδα των ἦσαν οἱ φαλαγγῖται, συγκροτούμενοι ἀπὸ πολιτοφύλακας μόνον. Ὁ σκοπός του βεβαίως ἦτο ν' ἀποφύγῃ τὴν μισθοδοσίαν αὐτῶν.

καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἐὰν συνωμολόγουν συμμαχίαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Ἀλλὰ κατὰ συμβουλὴν νέου τινὸς ὀνομαζομένου Φιλοποίμενος, ἀπέῤῥιψαν τὴν πρότασιν. Κατέστρεψε λοιπὸν τὴν πόλιν, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ τὴν διαρπάσωσι, καὶ ἔστειλε τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἀγάλματα εἰς τὴν Σπάρτην.

Τὴν δ' ἄνοιξιν ὁ Κλεομένης ὡδήγησε τὸ στράτευμά του εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄργους καὶ ἤρχισε νὰ τὴν διαφθείρῃ· διότι ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ Ἀντίγονος, ὅςις ἦτον ἐκεῖ, εἶχεν ἀπολύσει τὰ στρατεύματά του, καὶ ἤλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤθελε φέρει δυσαρέσκειαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀργείων. Ἐπέτυχε δὲ πληρέστατα, διότι οἱ Ἀργεῖοι συνηθροίσθησαν περὶ τὸν ἡγεμόνα τοῦτον, καὶ ἐφώναζον κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' οὗτος ἀδιαφόρησεν εἰς τὴν καταβοὴν ταύτην. Ὁ Κλεομένης ἀνεχώρησεν ἔπειτα, καὶ ἀφοῦ ἔφθασε τὸ θέρος (Ὀλυμπ. 139, 3) ὁ Ἀντίγονος συνήθροισεν ὅλον τὸ στράτευμά του, 28,000 πεζοὺς καὶ 1,200 ἱππεῖς, καὶ ἐπροχώρει πρὸς τὴν Λακωνίαν. Ὁ δὲ Κλεομένης, ἀσφαλίσας ὅλα τὰ ἄλλα στενὰ μὲ φυλακὰς, τάφρους καὶ περιχαρακώματα, ἐτάχθη μὲ 20,000 στρατιώτας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σελλασίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ὁδὸς διέρχεται πρὸς τὸ Ἄργος. Τὸ δὲ στενὸν τοῦτο σχηματίζεται ἀπὸ δύο λόφους, ὀνομαζομένους Εὔαν καὶ Ὄλυμπον, μεταξὺ τῶν ὁποίων ῥέει ποταμὸς ὀνομαζόμενος Οἰνοῦς. Κατεσκεύασε δὲ τάφρον καὶ περιχαρακώματα ἔμπροσθεν τῶν λόφων, καὶ ἔταξε τὸν μὲν Εὐκλείδαν εἰς Εὔαν μὲ τοὺς Περιοίκους· αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καί τινας τῶν μισθοφόρων κατέλαβε τὸν ἄλλον λόφον· εἰς δὲ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἐτάχθη τὸ ἱππικὸν καὶ οἱ λοιποὶ μισθοφόροι. Ὁ δ' Ἀντίγονος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰς ὄχθας μικροῦ ποταμοῦ ὀνομαζομένου Γοργύλου. Μὴ ἔχων δὲ καμμίαν ἐλ-

πίδα νὰ ἐφελκύσῃ τὸν Κλεομένην ἀπὸ τὴν ὀχυρὰν θέσιν του, ἀπεφάσισε νὰ τὸν προσβάλῃ. Ὅθεν μοῖρα Μακεδόνων καὶ Ἰλλυριῶν, βοηθουμένη ἀπὸ Κρῆτας, Ἀκαρνᾶνας καὶ 2,000 Ἀχαιοὺς, ἐκίνησε κατὰ τῶν στρατευμάτων τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Εὔας. Τὸ δὲ Μακεδονικὸν ἱππικὸν, βοηθούμενον ἀπὸ 2,000 Ἀχαιοὺς καὶ Μεγαλοπολίτας πεζοὺς, ἀντετάχθη εἰς τὸ ἐν τῇ κοιλάδι ἐχθρικὸν ἱππικόν· ὁ δ' Ἀντίγονος αὐτὸς ὡδήγει τὰ Μακεδονικὰ καὶ μισθοφόρα στρατεύματα ἐναντίον τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου τεταγμένων μετὰ τοῦ Κλεομένους.

Ἡ μάχη ἤρχισεν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς, προχωροῦντας δρομαίως πρὸς τὸν λόφον Εὔαν. Ἡ δὲ ταχύτης αὐτῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἀφῆκαν πολὺ ὀπίσω τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ τοὺς συντρέξωσιν· οἱ μὲν ἐν τῇ κοιλάδι ψιλοὶ στρατιῶται τῶν Λακεδαιμονίων, βλέποντες, ὅτι τὰ νῶτα αὐτῶν ἦσαν ἀπροφύλακτα, προχωρήσαντες ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν· οἱ δ' Ἰλλυριοὶ, ἔχοντες οὕτω τὸν ἐχθρὸν κατὰ πρόσωπον καὶ κατὰ νῶτα, ὑπέπεσαν εἰς ἀταξίαν. Καὶ ὁ μὲν Φιλοποίμην, ὁ ἀνδρεῖος Μεγαλοπολίτης νέος, παρεκάλει τοὺς Μακεδόνας στρατηγοὺς τοῦ ἱππικοῦ νὰ δράξουν τὴν περίστασιν διὰ νὰ ἐπιπέσουν κατὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' οὗτοι, καταφρονοῦντες τὴν νεότητά του, δὲν ἐπρόσεχον εἰς αὐτόν. Οὗτος λοιπὸν ἄγων τὰ στρατεύματα τῆς πατρίδος του, ἐφώρμησε κατὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Σπαρτιατῶν· καὶ οἱ μὲν ψιλοὶ, ἀφήσαντες τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἐπέστρεψαν διὰ νὰ βοηθήσωσι τὸ ἱππικὸν αὐτῶν· οἱ δ' Ἰλλυριοὶ ἀνέβησαν τότε εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἀμαχητὶ, καὶ μικρὰν μόνην ἀντίστασιν ἀπήντησαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Εὐκλείδου. Ἐν τούτοις τὸ ἱππικὸν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐμάχετο πεισματωδῶς· ὁ ἵππος τοῦ Φιλοποίμενος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος

ἐπληγώθη εἰς τοὺς δύω μηροὺς, ἐνῷ ἐμάχετο μεταξὺ τῶν πεζῶν. Τέλος δὲ τὸ ἱππικὸν τῶν Λακεδαιμονίων ἀπεκρούσθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἡ συμπλοκὴ μεταξὺ τῶν δύο βασιλέων εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὰ ἐλαφρὰ στρατεύματα, καὶ ἐξηκολούθει ἐπί τινα χρόνον, ὅτε ὁ Κλεομένης εἶδε τὸν ἀδελφόν του ἡττημένον καὶ τὸ ἱππικόν του ἕτοιμον εἰς φυγήν. Φοβούμενος δὲ μήπως περικυκλωθῇ, ἐκρήμνισε τὸ περιχαράκωμα καὶ ἐξήγαγε τὴν φάλαγγά του. Αἱ δύο φάλαγγες συνεκρούσθησαν τότε· οἱ δὲ Μακεδόνες ποτὲ μὲν ὑπεχώρουν ἀπέναντι τῆς εὐψυχίας τῶν Σπαρτιατῶν, ποτὲ δ' ἀντέκρουον αὐτοὺς διὰ τῆς πυκνότητος τοῦ πλήθους των, ὅτε ὁ Ἀντίγονος σχηματίσας διπλῆν τὴν φάλαγγά του, ἐφώρμησε γενναίως κατ' αὐτῶν· οὗτοι δὲ διαῤῥηχθέντες ἔφευγον. Ὁ δὲ Κλεομένης, βλέπων, ὅτι τὰ πάντα ἀπώλοντο, ἔσπευσε μετά τινων ἱππέων εἰς τὴν Σπάρτην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μετέβη ἐσπευσμένως εἰς Γύθειον, ὅπου εἶχεν ἤδη ἐπίτηδες ἕτοιμα πλοῖα, καὶ ἐμβὰς εἰς αὐτὰ μὲ τοὺς φίλους του ἔπλευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ δ' Ἀντίγονος ὡδήγησε τὸ στράτευμά του εἰς Σπάρτην, ὅπου ἀποκατέστησε τὸ πρῶτον πολίτευμα. Ἔμεινε δ' ἐκεῖ μόνον ὀλίγας ἡμέρας, ἀναγκασθεὶς ν' ἀναχωρήσῃ ἕνεκα τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἰλλυριῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Εἰς δὲ τὴν Τεγέαν ἐπανέφερε τὰ πράγματα εἰς τὴν πρώτην των κατάστασιν, ὡς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Μεταβὰς δ' ἐκ Σπάρτης εἰς Ἄργος, παρευρέθη εἰς τὰ Νέμεα, ὅπου ἔλαβε παντοδαπὰς τιμὰς ἀπὸ τὰς διαφόρους πολιτείας τῆς συμμαχίας. Πορευόμενος δὲ δρομαίως ἔφθασε ταχέως εἰς Μακεδονίαν, ὅπου εὑρὼν τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐνίκησε τελείαν νίκην κατ' αὐτῶν· ἀλλ' ἐνῷ ἐφώναζεν ὑπερβολικῶς εἰς τὴν μάχην, φλέψ τις διαῤῥαγεῖσα ἐπέφερε νόσον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, ἀφήσας τὸ βασίλειον εἰς τὸν ἀνεψιόν του καὶ

ἐπιτροπευόμενον ὑπ' αὐτοῦ Φίλιππον, τὸν ἔγγονον Ἀντιγόνου τοῦ Γοννατᾶ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ παρασιωπήσωμεν τὴν τύχην τοῦ γενναίου Κλεομένους. Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ὑπεδέχθη αὐτὸν εὐμενέστατα, καὶ τὸν ὑπεσχέθη, ὅτι ἤθελε τὸν ἀποκαταστήσει εἰς τὸ βασίλειόν του. Ἀλλ' ἀποθανόντος μετ' ὀλίγον τοῦ Πτολεμαίου, διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱός του, ὁ ἐπονομασθεὶς Φιλοπάτωρ, ἀνάξιος καὶ τρυφηλὸς ἡγεμών. Ὁ δὲ Κλεομένης, ἐπειδὴ ὁ Ἀντίγονος εἶχεν ἤδη ἀποθάνει, καὶ ἡ ἐπιτυχία του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφαίνετο σχεδὸν βεβαία, παρεκάλει νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερον ν' ἀναχωρήσῃ. Ἀλλ' οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς Αἰγύπτου πράγματα ἐφοβοῦντο ἤδη περισσότερον αὐτὸν παρὰ τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς Ἀχαιούς· ἀνέβαλλον λοιπὸν ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι τὴν περὶ ἀναχωρήσεώς του ἄδειαν, καὶ τέλος ἐφυλάκισαν αὐτόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἀποβαλὼν ἤδη πᾶσαν ἐλπίδα, ἐπεθύμει μόνον ν' ἀποθάνῃ ἐνδόξως. Παραφυλάξας δὲ τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας τοῦ βασιλέως εἰς τὸν Κάνωπον, διέδωκεν, ὅτι ταχέως ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ, καὶ δράττων τὴν εὐκαιρίαν, ἔδωκε γεῦμα εἰς τοὺς δούλους καὶ εἰς τοὺς φύλακάς του. Ἀφοῦ δ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐμέθυσαν, ἐξῆλθε περὶ τὴν μεσημβρίαν, συνωδευμένος ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ δούλους του, ὡπλισμένους μὲ γυμνὰ ξίφη. Περιήρχοντο δὲ τὰς ὁδοὺς προσκαλοῦντες τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐπρόσεχεν εἰς τὴν πρόσκλησίν των, ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸ φρούριον, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ἤδη δὲ δὲν ἀπελείπετο εἰς αὐτοὺς εἰμὴ ν' ἀποθάνουν, καὶ μὲ Σπαρτιατικὴν τωόντι ἀπόφασιν ἀπέθανον, γενόμενοι αὐτόχειρες. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐπιστρέψας, ἐφόνευσε, κατὰ τὴν συνήθη αὐτοῦ σκληρότητα, τὴν μητέρα καὶ τὰ παιδία τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης, καὶ ὅλας τὰς

γυναῖκας, αἵτινες ἦσαν μετ' αὐτῶν· κατὰ διαταγὴν δὲ αὐτοῦ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἐκδαρὲν ἀνεσταυρώθη (Ὀλυμπ. 139, 4).

«Τοιουτοτρόπως, λέγει ὁ Πολύβιος, ἀπέθανεν ὁ Κλεομένης, ἀνὴρ ἐπιδέξιος εἰς τὴν συνομιλίαν καὶ ἔμπειρος εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων· καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ βασιλεὺς καὶ στρατηγὸς ἐκ φύσεως».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. (1).

Οἱ Αἰτωλοὶ ἐν Πελοποννήσῳ. — Σύνοδος ἐν Κορίνθῳ. — Συμμαχικὸς πόλεμος. — Θάνατος καὶ χαρακτὴρ τοῦ Ἀράτου.

Ὀλυμπ. 139, 4—141, 2. *Π. Χ.* 221—215.

Ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου ὁ Ἀντίγονος εἶχεν ὀργανίσει συμμαχίαν, περιλαμβάνουσαν τοὺς Ἀχαιούς, Ἠπειρώτας, Φωκεῖς, Μακεδόνας, Βοιωτούς, Ἀρκάδας καὶ Θεσσαλούς, ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας ἦτον αὐτός. Κατεῖχε δὲ τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ Ὀρχομενον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὥστε ἡ ἐξάρτησις αὐτῆς ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ διάρκεια τῆς εἰρήνης ἐφαίνετο ἀσφαλής. Οἱ Αἰτωλοὶ ὅμως διετάραξαν ταχέως τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς ἡσυχίας, καὶ ἐπέφεραν τέλος τὴν καταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ λαὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου αἱ λῃστρικαὶ ἕξεις εἶχον περισταλῆ ἐπὶ τοῦ Ἀντιγόνου, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ,

(1) Πολύβ. δ'. ἑ. 1—30, 91—106. Πλούταρ. εἰς Ἄρατον, 47, μέχρι τέλους.

καταφρονῶν τὴν νεότητα τοῦ Φιλίππου, ἀπεφάσισε νὰ μὴ μένῃ πλέον ἥσυχος. Ἤρχισε λοιπὸν νὰ διεγείρῃ ταραχὰς κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐπειδὴ ἡ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ πόλις Φιγαλία,κειμένη κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Μεσσήνης, ἦτο σύμμαχος τοῦ λαοῦ τούτου, οὗτος ἔστειλεν ἐκεῖσε ἄνδρα τινὰ ὀνομαζόμενον Δορίμαχον, λόγῳ μὲν νὰ τὴν ὑπερασπισθῇ, ἔργῳ δὲ νὰ κατασκοπεύῃ τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου· πολλοὶ δὲ λησταὶ συνέρρευσαν περὶ αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ τοὺς ἐνασχολήσῃ, ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς αὐτοὺς νὰ λεηλατῶσι τὴν Μεσσήνην, ἂν καὶ ἦτο σύμμαχος τότε τῆς Αἰτωλίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς συμμετεῖχε τῶν λαφύρων, δὲν ἐπρόσεχε παντάπασιν εἰς τὰ παράπονα τῶν Μεσσηνίων, ἀλλὰ τέλος εἶπεν, ὅτι ἤθελε μεταβῇ εἰς Μεσσήνην,καὶ ἐξετάσει περὶ τῆς ἀληθείας. Ἐνῷ δ' ἦτον ἐκεῖ, οἱ λησταὶ αὐθαδιάσαντες μετέβησαν καὶ ἐλεηλάτησαν οἰκίαν τινὰ πλησίον τῆς πόλεως, φονεύσαντες καὶ ἀνθρώπους· οἱ δ' Ἔφοροι ἠγανάκτησαν μεγάλως, καὶ εἷς ἐξ αὐτῶν ἐπρότεινε νὰ μὴ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν Δορίμαχον ν' ἀναχωρήσῃ, ἕως οὗ πληρώσῃ ὅλας τὰς ζημίας, τὰς προξενηθείσας εἰς τὴν Μεσσήνην, καὶ παραδώσῃ τοὺς φονεῖς. Ὁ δὲ Δορίμαχος ὠργίσθη διὰ τοῦτο, καὶ ἠπείλει αὐτοὺς εἰς μάτην, διότι τέλος ἠναγκάσθη νὰ συγκατατεθῇ, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν πνέων ἐκδίκησιν.

Ἀρίστων δὲ, ὁ Αἰτωλὸς στρατηγὸς, πάσχων κατὰ τὴν ὑγείαν, ἀνέθεσεν ὅλην σχεδὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς ἕνα τῶν συγγενῶν του ὀνομαζόμενον Σκόπαν. Ὁ δὲ Δορίμαχος, ὅστις ἦτον ὡσαύτως συγγενὴς, κατέβαλλεν ἤδη ὅλας τὰς προσπαθείας του διὰ νὰ ἑλκύσῃ τὸν Σκόπαν εἰς τοὺς σκοπούς του. Παρέστησε λοιπὸν,ὅτι ἡ Μεσσήνη ἦτο πλουσία, ἐπειδὴ εἶχε μείνει ἀβλαβὴς καθ' ὅλον τὸν τελευταῖον πόλεμον, καὶ ὅτι ὀλίγην ἐλπίδα εἶχον οἱ

Μεσσήνιοι νὰ λάβωσι βοήθειαν ἀπὸ ἄλλους λαούς, ἐπειδὴ ὅλοι σχεδὸν διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτούς. Ὁ Σκόπας καὶ οἱ φίλοι του ἐδέχθησαν προθύμως τὸ σχέδιον τοῦτο. Χωρὶς δὲ νὰ συμβουλευθῶσι τὴν γενικὴν σύνοδον, ἔστειλαν κρυφίως στρατεύματα διὰ νὰ καταλάβωσιν ὀχύρωμά τι ὀνομαζόμενον Κλάριον, κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως. Τοῦτο ὅμως ἀνέκτησε ταχέως ὁ στρατηγὸς τῆς Ἀχαΐας Τιμόξενος· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Αἰτωλοὶ ἔστειλαν εἰς τὸ Ῥίον μεγάλην δύναμιν, ἥτις ἐπορεύθη διὰ τῆς Ἀχαΐας πράξασα λεηλασίας καθ' ὁδόν, καὶ στρατοπεδεύσασα εἰς τὴν Φιγαλίαν, ἤρχισε νὰ διαφθείρῃ τὴν Μεσσήνην. Οἱ μὲν Μεσσήνιοι παρεκάλεσαν τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ τοὺς βοηθήσωσιν· οὗτοι δὲ δυσαρεστημένοι ὄντες διὰ τὴν βλάβην τῶν γαιῶν των, προθύμως ὑπεσχέθησαν βοήθειαν. Ὁ δ' Ἄρατος, ὅστις ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ γείνῃ στρατηγὸς, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του, διέταξεν ὅλους τοὺς ἔχοντας τὴν ἀπαιτουμένην ἡλικίαν νὰ συναθροισθῶσιν ἔνοπλοι εἰς Μεγαλόπολιν. Κατὰ δὲ τὸν προσδιωρισμένον χρόνον παρευρέθησαν ὅλοι ἐκεῖ. Ἦλθον ὡσαύτως ἐκεῖ καὶ πρέσβεις τῶν Μεσσηνίων παρακαλοῦντες νὰ γείνωσιν οὗτοι δεκτοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς δεχθῶσιν εἰς τὴν συμμαχίαν των ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ βασιλέως Φιλίππου καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων· τοὺς διεβεβαίωσαν ὅμως,ὅτι ἤθελον τοὺς βοηθήσει ἐὰν ἔστελλον τὰ παιδία των εἰς τὴν Λακεδαίμονα ὁμήρους, διὰ νὰ μὴ συνομολογήσουν εἰρήνην ἄνευ τῶν Ἀχαιῶν. Στράτευμα Λακεδαιμονίων ἦτον ὡσαύτως ἐκεῖ,ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν πρόοδον τῶν συμβεβηκότων, παρὰ δι' ἄλλην ὁποιανδήποτε αἰτίαν.

Διαταγαὶ ἐστάλησαν ἑπομένως εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς διὰ

νὰ ἐκκενώσουν τὴν Μεσσήνην, καὶ νὰ μὴ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀχαΐαν· ὁ δὲ Δορίμαχος καὶ ὁ Σκόπας, φοβούμενοι τὴν δύναμιν τῶν συμμάχων, ἡτοιμάζοντο νὰ ὑπακούσωσιν. Ἔστειλαν δὲ νὰ φέρωσι πλοῖα διὰ νὰ μετακομίσωσι τὰ λάφυρά των, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν φιλικὴν χώραν τῆς Ἤλιδος. Καὶ ὁ μὲν Ἄρατος ἀπέλυσεν ὅλα τὰ στρατεύματά του ἐκτὸς 3,000 πεζῶν καὶ 300 ἱππέων, καὶ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ταυρίωνος, τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Μακεδόνος στρατηγοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα παρηκολούθει τοὺς Αἰτωλούς. Ὁ δὲ Δορίμαχος καὶ ὁ Σκόπας, οἵτινες εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα ἀπὸ τὸ Ῥίον, νομίζοντες ἄφευκτον τὸν πόλεμον, ἐστοχάσθησαν συμφέρον νὰ προσβάλωσιν ἀμέσως τὸν Ἄρατον. Στραφέντες λοιπὸν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Μεθύδριον τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὁ δ' Ἄρατος, ὅστις ἦτον εἰς τὴν πόλιν Κλείτορα, προχωρήσας ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰς Καφύας· καὶ ὅτε οἱ Αἰτωλοὶ διήρχοντο πλησίον τοῦ Ὀρχομενοῦ, ἐξήγαγε τὰ στρατεύματά του διὰ ν' ἀντιταχθῇ εἰς αὐτούς. Οἱ δ' Αἰτωλοί, βλέποντες τὴν θέσιν καὶ τὸ θάῤῥος τῶν Ἀχαιῶν, παρῄτησαν πάντα στοχασμὸν τοῦ νὰ πολεμήσωσι, καὶ πορευόμενοι πρὸς τὰ ὑψηλὰ μέρη πλησίον τῆς Ὀλιγύρτου, ἐνησχολοῦντο νὰ διαβῶσιν αὐτά. Ἀλλ' ἅμα τὸ ἱππικόν των, τὸ ὁποῖον ἦτον ἡ ὀπισθοφυλακή, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν πεδιάδα, ὁ Ἄρατος μὲ τὴν συνήθη ἀπερισκεψίαν του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἔδωκε διαταγὰς διὰ νὰ τὸ προσβάλωσι. Συνέβη λοιπὸν συμπλοκή, καὶ ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτον ὅλως διόλου βοηθητικὴ εἰς τοὺς Αἰτωλούς, οἱ Ἀχαιοὶ ἐνικήθησαν κατὰ κράτος, καὶ κατέφυγον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν καὶ Καφύας. Οἱ δ' Αἰτωλοί, ἀφοῦ ἐπεχείρησαν κατὰ τῆς Πελλήνης, καὶ ἐλεηλάτησαν τὰς γαίας τῆς Σικυῶνος, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ.

Συνελθούσης δὲ τῆς Συνόδου τῶν Ἀχαιῶν, ὁ Ἄρατος ἐκατηγορήθη σφοδρῶς καὶ δικαίως διὰ τὰ γεγονότα· ἀλλ' ἡ ἀπολογία του ἐφάνη τόσον ἰσχυρὰ εἰς τὸν εὐγνώμονα καὶ γενναῖον λαὸν, ὥστε ἐνεπιστεύοντο εἰς αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ στείλωσι πρέσβεις διὰ ν' ἀναγγείλουν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους τὴν διαγωγὴν τῶν Αἰτωλῶν, καὶ νὰ παρακαλέσουν αὐτοὺς νὰ τοὺς βοηθήσωσι κατὰ τὰς συνθήκας, νὰ παραδεχθῶσι τοὺς Μεσσηνίους εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ νὰ βοηθήσωσι τούτους ἐὰν προσεβάλλοντο πάλιν ἀπὸ τοὺς Αἰτωλούς. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ συνελθόντες ἀπεφάσισαν νὰ διάγωσιν εἰρηνικῶς μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους, Μεσσηνίους καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους, καὶ προσέτι μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐὰν παρήτουν τὴν συμμαχίαν τῶν Μεσσηνίων· εἰς ἐναντίαν δὲ περίπτωσιν ἐκήρυττον πόλεμον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, πρᾶγμα παραλογώτατον, ὡς λέγει ὁ ἱστορικός.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν δύο Ἰλλυριοὶ, ὀνομαζόμενοι Σκερδιλαΐδας καὶ Δημήτριος ὁ Φάριος, ἐξέπλευσαν εἰς πειρατείαν μὲ 90 λέμβους. Ἀπεχωρίσθησαν δὲ κατὰ τὸ παράλιον τῆς Μεσσήνης· καὶ ὁ μὲν τελευταῖος ἔπλευσε μὲ τὰς 50 εἰς τὰς Κυκλάδας διὰ νὰ τὰς λεηλατήσῃ· ὁ δὲ πρῶτος, ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια· ἀλλὰ προσορμισθεὶς εἰς Ναύπακτον, κατεπείσθη νὰ συνεκστρατεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι ὁ λαὸς τῆς Κυναίθης ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, ὢν σύμμαχος τῶν Ἀχαιῶν, εἶχε τότε ἐπιτρέψει εἰς τοὺς φυγάδας του νὰ ἐπιστρέψωσι, καὶ μάλιστα εἶχε χειροτονήσει τινὰς ἐξ αὐτῶν πολεμάρχους. Ἀλλ' οἱ φυγάδες, μὴ προσέχοντες εἰς τοὺς ὅρκους των, προσεκάλεσαν κρυφίως τοὺς Αἰτωλούς. Ἀφοῦ δ' οὗτοι ἔφθασαν, οἱ πολέμαρχοι εἰσήγαγον αὐτοὺς τὴν νύκτα. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ κατέσφαξαν ὅλους τοὺς ἐν τῇ πόλει, ἀρχίζοντες ἀπὸ τοὺς προδότας

αὐτοὺς, καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτήν. Συλήσαντες δ' ἐπομένως ναόν τινα τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐπιχειρήσαντες ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τοῦ Κλείτορος, ἐκίνησαν δρομαίως πρὸς τὸ Ῥίον, καὶ διέβησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν, πρὶν προφθάσῃ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ Δημήτριος ὁ Φάριος, τὸν ὁποῖον εἶχε μισθώσει ἐπὶ τούτῳ ὁ Ταυρίων, καὶ ὅστις εἶχεν ἑλκύσει τὰ πλοῖά του εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν.

Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἔστειλε προσκαλῶν πρέσβεις ἐκεῖσε ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ, ἐπειδὴ ταραχαί τινες συνέβησαν εἰς Σπάρτην, ὡδήγησε τὸ στράτευμά του εἰς Ἀρκαδίαν. Διατάξας δὲ τὰ πράγματα τῆς Σπάρτης, ἐπέστρεψεν εἰς Κόρινθον, ὅπου εὗρε συνηθροισμένους τοὺς πρέσβεις. Ἀφοῦ ἐξετέθησαν αἱ διάφοραι παρανομίαι καὶ ἀδικίαι τῶν Αἰτωλῶν, ἐψηφίσθη νὰ ὑποχρεωθῶσι ν' ἀποδώσουν ὅλα ὅσα ἀνόμως εἶχον ἀποκτήσει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως Δημητρίου· ἐκ τοῦ ψηφίσματος δὲ τούτου ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (Ὀλυμπ. 140, 1).

Ἀφοῦ δ' ὁ Φίλιππος ἐπροσπάθησεν εἰς μάτην νὰ πείσῃ τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς φιλικὸν συμβιβασμὸν, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ ἑτοιμασθῇ εἰς πόλεμον.

Οἱ δὲ σταλέντες εἰς τὰς διαφόρους πολιτείας πρέσβεις μετέβησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, τῆς ὁποίας ὁ λαὸς, φύσει εὐθὺς καὶ φίλος τῆς ἐλευθερίας, ἂν καὶ ἐκτεθειμένος περισσότερον τῶν ἄλλων εἰς κίνδυνον, ἡτοιμάσθη ἀμέσως εἰς πόλεμον. Οἱ δ' Ἠπειρῶται εἶπον, ὅτι ἤθελον ἐκστρατεύσει, ἅμα ἐκστρατεύσῃ καὶ ὁ Φίλιππος· ἐνῷ διεβεβαίουν τοὺς Αἰτωλοὺς, ὅτι ἤθελον διατηρήσει τὴν εἰρήνην. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι, ἂν καὶ ἦσαν οἱ αἴτιοι τοῦ πολέμου, εἶπον, ὅτι δὲν ἤθελον κινηθῆ, πρὶν λάβωσιν εἰς τὴν

ἐξουσίαν των τὴν Φιγαλίαν, ἥτις κατείχετο ἤδη ἀπὸ τοὺς Αἰτωλούς. Οἱ Σπαρτιᾶται εὑρίσκοντο πάλιν εἰς ταραχὰς, διότι οἱ μὲν Ἔφοροι καὶ οἱ γέροντες ἤθελον νὰ μένωσι πιστοὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας, οἱ δὲ νέοι καὶ ἡ φατρία τοῦ Κλεομένους νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς Αἰτωλούς. Ὑπερισχυσάντων δὲ τῶν πρώτων, οἱ Αἰτωλοὶ πρέσβεις εἶχον ἀναχωρήσει ἤδη, ὅτε νέοι τινὲς ἐπιπεσόντες αἰφνιδίως κατέσφαξαν τοὺς Ἐφόρους, ἐνῷ ἔθυον εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου. Ἀφοῦ δέ τινας μὲν ἐκ τῆς ἄλλης φατρίας ἐδολοφόνησαν, ἄλλους δ' ἐξώρισαν, ἐχειροτόνησαν Ἐφόρους ἐκ τῆς φατρίας αὐτῶν, καὶ συνωμολόγησαν συμμαχίαν μὲ τοὺς Αἰτωλούς. Ἀλλὰ μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ Κλεομένους, προέβησαν εἰς τὸν διορισμὸν βασιλέων. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ γένους τοῦ Ἄγιδος ἐξελέξαντο τὸν Ἀγησίπολιν, νήπιον ἔγγονον τοῦ Κλεομβρότου· ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου γένους, ἂν καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ ζῶντες, οὐδένα ἐξελέξαντο, ἀλλ' ἔλαβε τὸν θρόνον ἀνήρ τις ὀνομαζόμενος Λυκοῦργος, ὄχι Ἡρακλείδης, δίδων εἰς τοὺς Ἐφόρους ἓν τάλαντον εἰς ἕκαστον. Οἱ δ' Ἔφοροι, διὰ νὰ φανῶσιν ἄξιοι σύμμαχοι τῶν Αἰτωλῶν, ἔστειλαν τὸν Λυκοῦργον μὲ στράτευμα, διὰ νὰ διαφθείρῃ τὴν χώραν τῶν Ἀργείων, μὲ τοὺς ὁποίους ἦσαν ἐν εἰρήνῃ. Οἱ Ἠλεῖοι ὡσαύτως ἐπείσθησαν ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ κηρύξωσι πόλεμον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν.

Τέλος πάντων (Ὀλυμπ. 140, 2) ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἐκίνησεν ἄγων 10,000 φαλαγγίτας, 5,000 πελταστὰς καὶ 800 ἱππεῖς. Ἐπορεύετο δὲ διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἤπειρον, μὲ σκοπὸν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Αἰτωλίαν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ εἰσβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν χώραν ταύτην, ὡς ὤφειλε, κατ' ἐπίμονον παράκλησιν τῶν Ἠπειρωτῶν, ἐπολιόρκησε τὴν Ἀμβρακίαν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Αἰτωλοί. ἐνῷ δ' ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύ-

της, ὁ Σκόπας συναθροίσας στράτευμα, ἐκίνησε δρομαίως διὰ τῆς Θεσσαλίας, καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἔφθειρε τὴν Πιερίαν, καὶ λεηλατήσας κατέστρεψε τὴν πόλιν Δῖον. Ὁ δὲ Φίλιππος ἀκούσας τοῦτο ἐδιπλασίασε τὰς προσπαθείας του, καὶ κυριεύσας τὴν Ἀμβρακίαν τὴν παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἠπειρώτας· ἔπειτα δ' ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅθεν εἰσελθὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἔφθειρε τὴν χώραν, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις. Ἡτοιμάζετο δὲ, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἀχαιῶν, νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἤλιδα, ὅτε ἦλθον ἀγγελίαι, ὅτι οἱ Δαρδανεῖς ἡτοιμάζοντο, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν του, νὰ φθείρωσι τὴν Μακεδονίαν. Ἐπέστρεψε λοιπὸν ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὰ ἴδια, ὅπου ἰδὼν, ὅτι οἱ Δαρδανεῖς εἶχον παραιτηθῆ τοῦ σκοποῦ των, ἀπέλυσε τὰ στρατεύματά του διὰ νὰ ἐνασχοληθῶσιν εἰς τὸ θέρος.

Εἰς δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους οἱ Αἰτωλοὶ, κατὰ τὴν συνήθη αὐτῶν τακτικὴν, ἐπεχείρησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῆς πόλεως Αἰγείρας, κειμένης εἰς τὴν παραλίαν μεταξὺ Αἰγίου καὶ Σικυῶνος. Διέβησαν δὲ τὸν κόλπον ἐν καιρῷ νυκτὸς, καὶ ἀνοιχθείσης μιᾶς πύλης ὑπὸ τῶν προδοτῶν, οἱ Αἰτωλοὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, καὶ διασπαρέντες ἐνησχολοῦντο εἰς λεηλασίαν, ὅτε ὁ λαὸς συσσωματωθεὶς ἀπεδίωξεν αὐτοὺς, ἀφοῦ κατέσφαξε πολλούς. Εὐριπίδας δ' ὁ στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν εἰς Ἤλιδα, ἔφθειρε τὰς γαίας τῆς Δύμης, Φαρῶν καὶ Τριταίας· ὁ δὲ λαὸς τῶν πόλεων τούτων, ζητήσας στρατεύματα ἀπὸ τὸν νεώτερον Ἄρατον, στρατηγὸν ὄντα τῶν Ἀχαιῶν, καὶ μὴ ἐπιτυχὼν εἰς τὴν αἴτησίν του, συνεισέφερε χρήματα καὶ ἐμίσθωσέ τινας μισθοφόρους. Καὶ ὁ μὲν Λυκοῦργος, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐκυρίευσε τὸ Ἀθήναιον εἰς τὴν Μεγαλοπολίτιδα, ὁ δ' Εὐριπίδας τὸ φρούριον Γόργον πλησίον τῆς Τελφούσης.

Ὁ Δορίμαχος ἐξελέχθη ἤδη στρατηγὸς τῆς Αἰτωλίας, καὶ ἀμέσως ἐνησχολήθη νὰ συλλέξῃ στρατεύματα καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπου κατέστρεψε τὰ ἐν Δωδώνῃ ἀφιερώματα, καὶ καύσας κατηδάφισε τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν τοῦ Διός· διότι οἱ Αἰτωλοὶ ἀδιαφόρως ἐθεώρουν τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἐγκόσμια. Μετ' ὀλίγον δὲ, ὁ δραστήριος νέος τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς, ἂν καὶ ἦτο χειμὼν, παραλαβὼν 3,000 Χαλκάσπιδας (1), 2,000 πελταστὰς, 300 Κρῆτας καὶ 400 ἱππεῖς, διέβη εἰς τὴν Εὔβοιαν, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Κόρινθον, ὅπου ἔφθασε περὶ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος. Ἔκλεισε δὲ τὰς πύλας διὰ νὰ μὴ γείνῃ γνωστὴ ἡ ἄφιξίς του, καὶ ἔστειλε κρυφίως εἰς τὴν Σικυῶνα προσκαλῶν τὸν Ἄρατον· ἔστειλεν ὡσαύτως ἐπιστολὰς εἰς τοὺς συμμάχους, λέγων εἰς αὐτοὺς πότε καὶ ποῦ πρέπει νὰ τὸν ἀπαντήσωσιν ἔνοπλοι. Ἔπειτα μεταβὰς ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν Φλιασίαν. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον ὁ Εὐριπίδας ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ψωφίδα ἔχων 2,200 Ἠλείους, λῃστὰς καὶ μισθοφόρους, διὰ νὰ λεηλατήσῃ τὴν Σικυῶνα. Διέβη δ' ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως τὴν νύκτα, ἀλλὰ τὴν πρωΐαν μαθὼν, ὅτι εὑρίσκετο πλησίον αὐτοῦ, δρομαίως ὠπισθοδρόμησεν, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελε φθάσει εἰς τοὺς λόφους τῆς Στυμφάλου ἐγκαίρως. Ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις ἐσκόπευε νὰ πορευθῇ διὰ τῆς Στυμφάλου εἰς τὰς Καρύας, ὅπου εἶχε διορίσει τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ τὸν ἀπαντήσωσιν, ἐκίνησεν ὡσαύτως τὴν πρωΐαν, καὶ συνέπεσε νὰ συναντηθῶσι τὰ δύο στρατεύματα δέκα στάδια ἐντεῦθεν τῆς Στυμφάλου. Καὶ ὁ μὲν Εὐριπίδας ἔφευγε μὲ τοὺς ἱππεῖς πρὸς τὴν Ψωφίδα, οἱ δ' Ἠλεῖοι, ἀφοῦ εἶδον, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἦσαν Μακεδόνες καὶ ὄχι Μεγαλοπολῖται, ὡς κατ'

(1) Οὕτως ὠνομάζοντο ἀπὸ τὰς χαλκᾶς ἀσπίδας των.

ἀρχὰς εἶχον ὑποθέσει, ῥίψαντες τὰ ὅπλα των ἐτράπησαν εἰς φυγήν· ἀλλὰ δὲν διεσώθησαν περισσότεροι τῶν 100, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ δὲ Φίλιππος διαβὰς τὸ ὄρος Λίγυρον μετὰ μεγάλου κόπου, ἕνεκα τῆς χιόνος, ἔφθασε τὴν τρίτην ἡμέραν εἰς τὰς Καφύας, ὅπου ἔμεινε δύο ἡμέρας. Παραλαβὼν δὲ τὸν νεώτερον Ἄρατον καί τινα Ἀχαϊκὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ηὔξησαν τὴν δύναμίν του εἰς 10,000 στρατιώτας, ἐπροχώρησε διὰ τῆς Κλειτορίας εἰς τὴν Ψωφίδα, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρκησεν. Ἂν δὲ καὶ ἦτον ὀχυρὰ ἐκ φύσεως, καὶ εἶχε φρουρὰν Ἠλείων, ὁ Φίλιππος τὴν μὲν πόλιν ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου, τὴν δ' ἀκρόπολιν διὰ συνθήκης. Ὑποτάξας δὲ τὸν Λασιῶνα, καί τινας ἄλλας πόλεις εἰς Ἀρκαδίαν, ὡδήγησε τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου θυσιάσας εἰς τὸν θεὸν, καὶ ἀναπαύσας ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὰ στρατεύματά του, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἤλιδα. Φρούριον δέ τι, ὀνομαζόμενον Θαλάμαι, εἰς τὸ ὁποῖον μέγα πλῆθος λαοῦ εἶχε καταφύγει μὲ τὴν περιουσίαν του, παρεδόθη εἰς αὐτὸν, ἅμα ἐνεφανίσθη· εὗρε δ' εἰς αὐτὸ λάφυρα 5,000 δούλους, καὶ πολλὰ πολύτιμα πράγματα. Ἐπιστρέφων δ' εἰς Ὀλυμπίαν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Τριφυλίαν, τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης τοῦ λαοῦ νὰ καθυποτάξῃ εἰς ἓξ ἡμέρας. Ἀφοῦ δ' εἰσήγαγε τὴν τάξιν εἰς τὰς πόλεις, καὶ διένειμε τὰ λάφυρα μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν του, ἐκίνησε διὰ τῆς Τεγέας πρὸς τὸ Ἄργος, ὅπου ἔμεινε τὸν λοιπὸν χειμῶνα, ἐπιτρέψας εἰς τοὺς Μακεδόνας ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἐνῷ δ' ὁ Φίλιππος ἦτον εἰς Τριφυλίαν ἐπεχείρησαν νέαν μεταβολὴν εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ Χείλων ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους, ἀγανακτῶν διότι ὁ Λυκοῦργος ἐπροτιμήθη ἀπ' αὐτὸν, ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Κλεομέ-

νους. Συναθροίσας λοιπὸν 300 περίπου ἐκ τῶν φίλων του, ἐπέπεσε καὶ ἐφόνευσε τοὺς Ἐφόρους ἐνῷ ἐδείπνουν· ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λυκούργου, ἀλλ' οὗτος εἶχε κατορθώσει νὰ δραπετεύσῃ. Ὁ δὲ Χείλων ἀποτυχὼν τοῦ νὰ φονεύσῃ τὸν Λυκοῦργον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ προσεκάλει τὸν λαὸν νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ, ὑποσχόμενος διανομὴν γαιῶν καὶ ἄλλα ἐπαγωγὰ πράγματα· ἀλλ' ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἐπρόσεχεν εἰς αὐτὸν, ἀναχωρήσας ἔφυγε κρυφίως εἰς τὴν Ἀχαΐαν.

Ὁ δὲ καιρὸς τῆς ἐκλογῆς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας ἤγγιζεν ἤδη, καὶ ὁ Ἄρατος καὶ οἱ φίλοι του ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Τιμοξένου, ἀνδρὸς ἱκανοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀπελλῆς, εἷς τῶν ἐπιτρόπων τοῦ νέου βασιλέως, εἶχε συλλάβει τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀχαΐαν πληρέστατα εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐπιῤῥοὴν, ὡς ἦτο καὶ ἡ Θεσσαλία. Τὸ κυριώτερον ὅμως ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου ἦτον ὁ Ἄρατος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσπάθει νὰ ἐλαττώσῃ, ὅσον τὸ δυνατὸν, τὴν παρὰ τῷ Φιλίππῳ ἰσχύν του. Ἐπὶ τούτῳ ἡνώθη μὲ τὴν ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ φατρίαν, τὴν ἀντίθετον εἰς τὸν Ἄρατον, καὶ καταπείσας τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῇ προφάσει νέας εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἤλιδα, νὰ παρευρεθῇ εἰς τὸ Αἴγιον ἐν καιρῷ τῆς ἐκλογῆς, κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ ὁ Ἐπήρατος ἐκ Φαρῶν, ἀνὴρ ἄμοιρος παντὸς προτερήματος (Ὀλυμπ. 140, 3) (1).

Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Δύμης, καὶ ἐκυρίευσε δυνατὸν φρούριον ὀνομαζόμενον Τεῖχος, τὸ ὁποῖον οἱ Αἰτωλοὶ κατεῖχον ἐκεῖ. Ἔπειτα δ' εἰσβαλὼν ἐλεηλάτησε τὴν Ἤλιδα, καὶ ἔφερε τὰ λάφυρα εἰς τὴν Δύμην. Ὁ δ' Ἀπελλῆς κατηγόρει ἤδη φα-

(1) Τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Ἀννίβας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

νερὰ τὸν Ἄρατον ὡς προδότην· ἀλλ' οὗτος ἀντικρούσας θριαμβευτικῶς τὴν κατηγορίαν, ἀπελάμβανε μεγαλητέραν παρά ποτε εὔνοιαν παρὰ τῷ βασιλεῖ. Ἐπειδὴ δ' ἐχρειάζοντο εἰς τὸ Μακεδονικὸν στράτευμα χρήματα καὶ τροφαί, συνεκροτήθη σύνοδος εἰς τὸ Αἴγιον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφάνη, ὅτι ὁ Ἐπήρατος δὲν εἶχε καμμίαν ἐπ' αὐτῆς ἐπιῤῥοήν, καὶ ἕνεκα τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ Ἄρατος δὲν ἤθελε, νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἰδικήν του, ὁ Φίλιππος ἐπρότεινε τὴν μετάθεσιν τῆς συνόδου εἰς τὴν Σικυῶνα. Ἐκεῖ δὲ μετεχειρίσθη ὅλας τὰς προσπαθείας του πρὸς τὸν Ἄρατον, ὅστις κατώρθωσε νὰ ψηφισθῶσι προθύμως ὅλαι αἱ ἀναγκαῖαι προμήθειαι.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ ἐπιχειρήσουν πόλεμον ναυτικόν, ὁ Φίλιππος ὢν εἰς Κόρινθον ἐγύμναζε καὶ ἐσυνείθιζε τοὺς Μακεδόνας εἰς τὴν κωπηλασίαν. Ἀφοῦ δ' ἐτελειοποιήθησαν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἡτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ· ἀλλ' ὁ Ἀπελλῆς εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδα, ὅπου ἦσαν αἱ Μακεδονικαὶ ἀποθῆκαι, καὶ ἐμπόδισε νὰ σταλῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι τροφαί. Ὁ Φίλιππος ὅμως ἔβαλεν εἰς ἐνέχυρον τὰ ἀργυρᾶ του σκεύη, ὁ Ἄρατος ἐνήργησεν ὅ,τι ἠδυνήθη, καὶ οὕτω κατωρθώθη νὰ πλεύσῃ ὁ στόλος εἰς τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν, ἥτις ἐχορήγει εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς πλοῖα διὰ τὰς πειρατικὰς ἐκδρομάς των. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπολιόρκησε τὴν Πάλλην, μίαν τῶν πρώτων τῆς νήσου πόλεων. Ἀφοῦ δ' ἔφερε μηχανὰς κατὰ τῆς πόλεως, καὶ ἔσκαψεν ὑπονόμους ὑπὸ τὰ τείχη, προσεκάλεσε τὸν λαὸν νὰ παραδοθῇ. Παρακούσαντος δὲ τούτου, ἐβλήθη πῦρ εἰς τὰ ἐρείσματα τῶν ὑπονόμων, καὶ ἐντεῦθεν δύο πλέθρα τῶν τειχῶν κατεκρημνίσθησαν. Οἱ πελτασταὶ διαταχθέντες τότε νὰ ἐφορμήσωσιν ἐπροχώρουν γενναίως· ἀλλ' ὁ Λεόντιος ὁ στρα-

τηγός των, ὧν τοῦ Ἀπελλοῦ φίλος, ἐνήργησε ν' ἀποτύχῃ ἡ προσβολή. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀθυμήσας διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, ἐβουλεύετο νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν, ὅτε οἱ Μεσσήνιοι ἔστειλαν ἐπικαλούμενοι βοήθειαν κατὰ τοῦ Λυκούργου, ὅστις εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν χώραν των· καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἦλθον ἀναγγέλλοντες εἰς αὐτὸν, ὅτι ὁ Δορίμαχος εἶχε κινήσει μ' ὅλας τὰς δυνάμεις του κατὰ τῆς Μακεδονίας. Συγκροτηθέντος λοιπὸν συμβουλίου, οἱ Μεσσήνιοι ἐβεβαίονον τὸν βασιλέα, ὅτι οἱ ἐτήσιοι ἄνεμοι ἤθελον φέρει αὐτὸν εἰς τὴν Μεσσήνην ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Ὁ δὲ Λεόντιος, ὅστις ἐγνώριζεν, ὅτι οἱ ἐτήσιοι ἄνεμοι ἠδύναντο μὲν νὰ φέρουν αὐτὸν εὐκόλως εἰς Μεσσήνην, ἤθελον ὅμως τὸν κλείσει ἐκεῖ ὅλον τὸ θέρος, ἐὰν ἐπεκράτουν, συνηγόρει θερμῶς ὑπὲρ τοῦ σχεδίου τούτου· ἀλλ' ὁ Ἄρατος συνεβούλευσεν ἄμεσον εἰσβολὴν εἰς τὴν Αἰτωλίαν· ἡ δὲ συμβουλή του ἐνεκρίθη ἀπὸ τὸν βασιλέα· διαταγαὶ ἑπομένως ἐξεδόθησαν εἰς τὸν Ἐπήρατον νὰ συλλέξῃ δύναμιν καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Μεσσηνίους, καὶ ὁ Φίλιππος ἔπλευσε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ὅπου ἀπέβη. Διὰ ταχείας δὲ νυκτερινῆς πορείας ἦλθεν εἰς τὸν Ἀχελῷον πλησίον τῆς Στράτου, ὅπου ἔφθασε περὶ τὰ ἐξημερώματα. Καὶ ὁ μὲν Λεόντιος ἐσυμβούλευεν ἤδη νὰ σταθῶσι καὶ ν' ἀναπαυθῶσιν οἱ στρατιῶται· ὁ δ' Ἄρατος ἐπέσπευδε τὴν ἐκστρατείαν· ὅθεν διαβάντες τὸν ποταμὸν ἐπορεύοντο πρὸς τὸ Θέρμον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αἰτωλίας, ὅπου ἔφθασαν τὴν πρωΐαν, καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα. Ὅλα δὲ τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ μετακομισθῶσι, συναχθέντα εἰς ἓν, ἐκάησαν· ὁ δὲ βασιλεὺς, κατὰ παρακίνησιν Δημητρίου τοῦ Φαρίου, ὅστις ἦτον ἤδη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ἠμαύρωσε τὴν δόξαν του καταστρέψας τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀναθήματα εἰς Θέρμον· ἐμιμήθη δὲ κατὰ τοῦτο τὸν Σκόπαν καὶ τὸν Δορί-

μαχον. Τὸ δὲ ςράτευμα, φέρον πλῆθος λαφύρων, ἔφθασεν ἀσφαλῶς εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, καὶ μεῖναν δύο ἡμέρας εἰς Λευκάδα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ δὲ Δορίμαχος, ὅστις εἶχε προχωρήσει μόνον μέχρι Θεσσαλίας, ὅπου δὲν ἔλαβε καιρὸν ἢ εὐκαιρίαν νὰ βλάψῃ, ἔφθασε παρακαίρως, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Αἰτωλίαν.

Εἰς τὴν Κόρινθον ὁ βασιλεὺς ἔμαθεν, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐπολιόρκει τὴν Τεγέαν. Ἀμέσως λοιπὸν ἐξέδωκε διαταγὰς εἰς τὰ μέλη τῆς συμμαχίας διὰ νὰ δράμωσιν ἐκεῖσε ἔνοπλοι· ἐκίνησε δὲ καὶ αὐτὸς μὲ τὰ στρατεύματά του, καὶ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, ἀφ᾽ ὅτου ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Αἰτωλίας, ἔφθασε, πρὸς ἔκπληξιν τῶν Σπαρτιατῶν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα. Διαβὰς δ᾽ αὐτὸν ἐστρατοπέδευσεν εἰς Ἀμύκλας· ἔπειτα διαφθείρας τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ταινάρου καὶ τὴν παραλίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀμύκλας. Ὁ δὲ Λυκοῦργος, ὅστις εἶχε νικήσει σῶμά τι Μεσσηνίων ἐρχόμενον νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν βασιλέα, ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἀνεχθῇ αὐτὸν ν᾽ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Λακωνίαν ἀμαχητί. Ἔχων λοιπὸν 2,000 περίπου στρατιώτας, ἐτάχθη εἰς τοὺς πετρώδεις λόφους πέραν τοῦ Εὐρώτα, ἀπέναντι τῆς Σπάρτης, παραγγείλας εἰς τὸν λαὸν τῆς πόλεως νὰ ἦναι ἕτοιμος νὰ ἐξορμήσῃ, ἅμα δοθῇ τὸ σύνθημα. Κατέκλυσε δὲ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ, ὥστε ἡ μόνη διάβασις, ἥτις ἔμενεν εἰς τοὺς εἰσβαλόντας ἦτο διὰ τῆς ὑπωρείας τῶν λόφων ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους, ὅπου δι᾽ ἔλλειψιν εὐρυχωρίας ὤφειλον νὰ πορεύωνται εἰς μακρὸν στίχον ἐκτεθειμένοι ὄντες εἰς τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Φίλιππος κατενόησεν, ὅτι τὸ μόνον ἀναγκαῖον ἔργον εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἦτο ν᾽ ἀποδιώξῃ τὸν Λυκοῦργον ἀπὸ τὴν θέσιν του· Διέβη λοιπὸν τὸν ποταμὸν

ἄγων τοὺς μισθοφόρους καὶ πελταστάς του, τοὺς ὁποίους ἐβοήθουν οἱ Ἰλλυριοί. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀντέκρουσαν μὲν τοὺς μισθοφόρους, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ πελτασταὶ καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ ἔφθασαν, διασκορπισθέντες ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν 100 περίπου ἄνδρες, καὶ ἐζωγρήθησαν ἕτεροι ἑκατόν. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀναθέσας εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς τὴν φύλαξιν τῶν λόφων, διέβη πάλιν τὸν ποταμὸν μὲ τοὺς λοιποὺς, διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῆς φάλαγγός του, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄρατος ὡδήγει ἀπὸ τὰς Ἀμύκλας. Καὶ ἡ μὲν φάλαγξ διέβη ἀσφαλῶς, τὸ δ' ἱππικὸν καὶ οἱ ψιλοὶ στρατιῶται, ἀφοῦ ἀντέκρουσαν τὸ ἱππικὸν, τὸ ὁποῖον ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἠκολούθουν· ὁλόκληρον δὲ τὸ στράτευμα, ἀναχωρῆσαν ἀπὸ τὴν Λακωνίαν ἀνεμποδίστως, ἐπεστρεψε διὰ τῆς Τεγέας καὶ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐπειδὴ δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Λυκοῦργος ἐκατηγορήθη ἀδίκως εἰς τοὺς Ἐφόρους, ὅτι ἐμελέτα ἐπανάστασιν, ἀπῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν του ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ νὰ τὸν συλλάβωσιν· ἀλλὰ μαθὼν τοῦτο ἐγκαίρως, ἔφυγεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Γενομένης ὅμως καταφανοῦς τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ, ἀνεκλήθη μετὰ ταῦτα.

Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἔστειλε τοὺς ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντας πρέσβεις τῶν Χίων καὶ Ῥοδίων εἰς τὴν Αἰτωλίαν διὰ νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, μετέβη εἰς τὸ Λέχαιον, διὰ νὰ πλεύσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Φωκίδα, ὅπου εἶχε νὰ διαπράξῃ μεγάλας ὑποθέσεις. Ὁ δὲ Λεόντιος, καὶ οἱ φίλοι του Μεγαλέας καὶ Πτολεμαῖος ἐδράξαντο τῆς εὐκαιρίας ταύτης διὰ νὰ διεγείρωσι στάσιν εἰς τὸ Μακεδονικὸν στράτευμα. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται ἔπραξαν ἀταξίας τινὰς, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπιστρέψας, ἐπανήγαγε ταχέως αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν. ἐπροσποιήθη δὲ, ὅτι ἠγνόει τοὺς πρωταιτίους· ὁ Ἀπελλῆς ἐν τοσούτῳ ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον

κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Λεοντίου, καὶ τὸ πρᾶγμα τέλος κατήντησεν εἰς τὸν Μεγαλέαν, ὅστις καταφυγὼν εἰς Θήβας ἔγεινεν αὐτόχειρ. Ἀπέθανον δὲ καὶ ὁ Ἀπελλῆς καὶ ὁ υἱός του (ἀγνοεῖται πῶς), ὁ δὲ Λεόντιος καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἐθανατώθησαν.

Οἱ Αἰτωλοὶ, οἵτινες ὑπερεπεθύμουν τὴν εἰρήνην, εἶχον συμφωνήσει νὰ ἔλθωσι διὰ νὰ συνδιαλεχθῶσι μετὰ τοῦ Φιλίππου εἰς τὸ Ῥίον· ἀλλὰ πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐπεθύμει τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀνέβαλον τὴν ἄφιξίν των, ἀφοῦ ἔμαθον τὴν στάσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ δὲ βασιλεὺς, προτρέψας τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς πόλεμον, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ νὰ διαχειμάσῃ.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 140, 4), ἐπειδὴ ἡ στρατηγία τοῦ ἀναξίου Ἐπηράτου ἐτελείωνεν, ὁ πρεσβύτερος Ἄρατος ἐχειροτονήθη στρατηγὸς, δεκάτην πέμπτην ἤδη φορὰν, καὶ ἐνησχολεῖτο δραστηρίως εἰς τὸ νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ σφάλματα τοῦ προκατόχου του. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀφοῦ ἠσφάλισε τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῶν Δαρδανῶν, καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μελίτειαν καὶ τὰς Φθιωτικὰς Θήβας ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔσπευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ ν' ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Ἀλλ' ἐνῷ παρευρίσκετο εἰς τὰ Νέμεα, ἦλθον ἐπιστολαὶ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἀναγγέλλουσαι εἰς αὐτὸν τὴν μεγάλην ἧτταν, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν κατὰ τὴν Τρασιμένην λίμνην. Ἔδειξε δ' αὐτὰς εἰς Δημήτριον τὸν Φάριον, ἐπιτάττων εἰς αὐτὸν σιωπήν· ὁ δ' ἐξόριστος Ἰλλυριὸς εἶπεν εὐθὺς, ὅτι ἔπρεπε νὰ συνομολογήσῃ ἄνευ ἀναβολῆς εἰρήνην μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ νὰ σκεφθῇ μόνον περὶ τῆς Ἰλλυρίας, καὶ τῆς διαβάσεώς του εἰς τὴν Ἰταλίαν· διότι ἤδη, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον νικηθῆ, ἠδύνατο ν' ἀντιποιῆται τὴν

κοσμοκρατορίαν. Ὁ δὲ Φίλιππος ἤκουσεν εὐχαρίστως τὰς κολακευτικὰς ταύτας συμβουλάς· ἔστειλε λοιπὸν Αἰτωλόν τινα αἰχμάλωτον εἰς τὴν πατρίδα του διὰ ν' ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν ἐπιθυμίαν του, καὶ ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς Αἴγιον. Διὰ νὰ μὴ φαίνεται ὅμως,ὅτι ὑπερεπεθύμει τὴν εἰρήνην, μένων πλησίον τῶν Αἰτωλῶν, μετέβη εἰς τὸν Λασιῶνα τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἐπροσποιεῖτο, ὅτι ἤθελεν εἰσβάλει εἰς τὴν Ἤλιδα.

Μετά τινα δὲ διαπραγμάτευσιν, ὁ βασιλεὺς, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Αἰτωλῶν, διαβὰς μὲ τὸ στράτευμά του ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Ναυπάκτου διὰ νὰ διατηρῇ ταχυτέραν ἀλληλογραφίαν. Ἐπίσημος δέ τις Ναυπάκτιος, ὀνομαζόμενος Ἀγέλαος, παρέστησε μὲ πολλὴν εὐγλωττίαν τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην σφικτῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις, διότι, εἶπεν, εἴτε οἱ Ῥωμαῖοι, εἴτε οἱ Καρχηδόνιοι ἀνεδεικνύοντο νικηταὶ εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, ἤθελον στρέψει βεβαίως τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν ἀνατολήν· ἐνῷ ἐξ ἐναντίας, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἡνόνετο μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου. Συνωμολογήθη λοιπὸν εἰρήνη ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ μένωσιν ὅλα τὰ μέρη ὅπως εἶχον, καὶ τοιοῦτον ἔλαβε πέρας ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ὁ Φίλιππος ἠτένιζεν ἤδη τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ἐστοχάσθη δὲ, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἑνωθῇ εἴτε μὲ τὸ ἓν εἴτε μὲ τὸ ἄλλο μέρος, ἀλλ' ἐνόμισεν ἀσφαλεστέρους συμμάχους τοὺς Καρχηδονίους, ὡς πλέον μεμακρυσμένους. καὶ μετὰ τὴν ἐν Κάνναις ὁριστικὴν μάχην (Ὀλυμπ.141,1) συνωμολόγησε συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν. Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος ἡτοίμασε στόλον 120 πλοίων, μὲ τὰ ὁποῖα προσέβαλε (Ὀλυμπ. 141, 3) τὸ Ὠρικὸν καὶ τὴν

Ἀπολλωνίαν, πόλεις τῆς Ἠπείρου, συμμάχους τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ὁ Πραίτωρ Μ. Βαλέριος Λαιβῖνος, ὅστις ἦτο μὲ στόλον εἰς τὸ παράλιον τῆς Καλαυρίας, διέπλευσε, καὶ ἐμβὰς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν κρυφίως ἐπέπεσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸ Μακεδονικὸν στρατόπεδον, ἐφόνευσε 3,000, καὶ ἐζώγρησε τοὺς πλείστους ἐκ τῶν λοιπῶν, διασωθέντος μετὰ δυσκολίας καὶ αὐτοῦ τοῦ Φιλίππου (1).

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Φιλίππου μετεβλήθη τότε ὁλοτελῶς. Διὰ νὰ μεταχειρισθῶ δὲ τὰς ἐμφαντικὰς λέξεις τοῦ ἱστορικοῦ «ἔγεινε τῷόντι ἐξ ἀνθρώπου πραγματικὸς λύκος, κατὰ τὸν Ἀρκαδικὸν μῦθον· ἐξ ἡμέρου βασιλέως, ἄγριος τύραννος». Δὲν ἀποροῦμεν λοιπὸν, ὅτι αἱ συμβουλαὶ καὶ ἡ παῤῥησία τοῦ ἐναρέτου Ἀράτου ἦσαν δυσάρεστοι εἰς αὐτόν. Ὁ Φίλιππος μάλιστα προσέβαλε τὴν οἰκογενειακήν του τιμὴν ἀσελγαίνων, κατὰ παράβασιν τοῦ καθήκοντος τῆς φιλοξενίας, πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ του. Ἐντεῦθεν δ' ἐγεννήθη διένεξις, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐφανέρωσεν εἰς τὸν Ταυρίωνα (2) τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον στρατηγὸν Ἄρατον· ὅθεν ἐλαφρὸν δηλητήριον, ὡς λέγεται, ἔφερε ταχέως εἰς τὸν τάφον (Ὀλυμπ. 141, 4), τὸν Ἄρατον, κατὰ τὸ 60 ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ τὴν δεκάτην ἑβδόμην στρατηγίαν του· ὁ δὲ υἱός του μετ' ὀλίγον ἀπέθανε μανιακός. Τὸν Ἄρατον ἐπένθησεν ὁλόκληρος ἡ συμπολιτεία· τὸ δὲ σῶμά του ἐτάφη μὲ μεγάλην πομπὴν εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα του, καὶ Ἡρῷον, ὀνομασθὲν ἐξ αὐτοῦ Ἀράτειον, ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦ τάφου του, εἰς τὸ ὁποῖον προσεφέροντο κατὰ χρέος ὡς εἰς ἥρωα θυσίαι.

Ὁ Ἄρατος εἶναι εἷς ἐξ ἐκείνων, ὅστις ἀνυψώθη χωρὶς νὰ

(1) Λίβιος κδ'. 40.
(2) Πολύβ. ἠ. 14. Πλούταρχ. εἰς Ἄρατον. 52.

ἦναι μέγας, κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐστερεῖτο ἀναντιῤῥήτως φυσικοῦ θάῤῥους, καὶ ἐντεῦθεν ἴσως ἐγεννήθη ἡ ἀτολμία, ἥτις διέκρινε τὴν πολιτικήν του. Ἡ φιλοδοξία του ἦτον ὑπέρμετρος, καὶ ἐζηλοτύπει πάντα ἱκανὸν ἄνδρα. Ὅθεν ἐπροτίμησε, παρὰ νὰ ἰδῇ τὸν Κλεομένην ἀρχηγὸν τῆς συμπολιτείας, νὰ καταστρέψῃ πάντα τὰ ἔργα του, καὶ ὑπέταξε τὴν Πελοπόννησον εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐξουσίαν· ἔλαβε δὲ τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν, ὡς εἴδομεν ἤδη. Ὁ ἀνὴρ ὅμως, ὅστις ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε, καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ βίον, δὲν ἠμπόρει νὰ ἦναι κοινὸς ἄνθρωπος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η´ (1).

Πόλεμος μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Αἰτωλῶν. — Πόλεμος μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ῥωμαίων. — Μάχη ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς. — Εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ῥώμης. — Αὐτονομία κηρυττομένη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὀλυμπ. 142, 2—146, 1. *Π. Χ.* 211—196.

Ἡ μὲν Ἑλλὰς ἔμενεν ἐν εἰρήνῃ ἓξ περίπου ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον κατορθώσει μεγάλα ἤδη, ὅτε εἶχον ὑποτάξει τὴν Καπύην καὶ τὰς Συρακούσας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν Φίλιππον διὰ τὴν κατ' αὐτῶν συμμαχίαν του.

(1) Λίβιος κζ΄. 29—33. κη΄. 5—8. λα΄.—λδ΄ (Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐνταῦθα ὡς μεταφραστὴς τοῦ Πολυβίου). Πλούταρχ. εἰς Φιλοποίμ. 8—12. εἰς Φλαμιν. 1—11.

ὁ ἀντιστράτηγος λοιπὸν Μ. Βαλέριος Λαιβῖνος, ὅστις πρό τινος χρόνου διετήρει ἀπόῤῥητον ἀλληλογραφίαν μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Αἰτωλῶν, ἦλθεν (Ὀλυμπ. 142, 2), εἰς τὴν ἐθνικὴν σύνοδον, καὶ ὑποσχεθεὶς, ὅτι θέλει βοηθήσει αὐτοὺς εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀκαρνανίας, τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ κηρύξωσι πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς Ῥώμης. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι, ὁ Ἄτταλος βασιλεὺς τῆς Περγάμου, καὶ ἄλλοι τινὲς ἔμελλον νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν συμμαχίαν, ἐὰν ἤθελον (1).

Ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος ἐπολέμει ἤδη εἰς τὴν Θρᾴκην, Σκόπας ὁ στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν, συναθροίσας ὁλόκληρον τὴν δύναμίν του, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι Ἀκαρνᾶνες εἶχον στείλει τὰς γυναῖκας, τὰ παιδία καὶ τοὺς γέροντάς των εἰς τὴν Ἤπειρον, καὶ συμφωνήσαντες διὰ πανδήμου ὅρκου νὰ μὴ ἐπιστρέψωσι ποτὲ, ἐὰν δὲν νικήσωσιν, ἐπροχώρουν πρὸς τὰ σύνορα. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, φοβηθέντες ἀπὸ τὴν ἀπόφασίν των καὶ ἀπὸ τὰς περὶ προσελεύσεως τοῦ Φιλίππου φήμας, ἀνεχώρησαν, χωρὶς ν' ἀποτολμήσωσι μάχην.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 142, 3) ὁ Βαλέριος ἔπλευσεν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, καὶ ἐβοήθησε τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν Ἀντίκυραν κατὰ τὸ παράλιον τῆς Ὀζολίδος Λοκρίδος· ἀλλ' ἐπιστολαὶ ἐκ τῆς Ῥώμης ἀναγγέλλουσαι εἰς αὐτὸν τὴν ἐκλογήν του ὡς ὑπάτου, ἐμπόδισαν τὰς περαιτέρω ἐργασίας του.

Μέχρις οὗ φθάσῃ ὁ διάδοχος τοῦ Λαιβίνου, οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἐνησχολοῦντο εἰς τὸ νὰ προσελκύωσι συμμάχους, οἱ δ' Ἠλεῖοι εἶχον κηρυχθῆ πρὸ ὀλίγου ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ

(1) Λίβιος κς'. 24.

ἤδη ἔστειλαν πρεσβείαν, ἀρχηγοὺς ἔχουσαν τὸν Κλεόνικον καὶ Χλαινέαν, δύω ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῶν ἀνδρῶν, εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Οἱ δ' Ἀκαρνᾶνες ἔστειλαν ὡσαύτως πρεσβείαν ἐκεῖ, ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας ἦτον ὁ Λυκίσκος. Καὶ ὁ μὲν Χλαινέας ὡμίλησεν ἐν ἐκτάσει περὶ τῶν ἀδικιῶν τῶν Μακεδόνων, καὶ περὶ τῆς πολυχρονίου φιλίας μεταξὺ Αἰτωλίας καὶ Λακεδαίμονος· ὁ δὲ Λυκίσκος ὑπερασπίσθη εὐγλώττως τοὺς Μακεδόνας, κατηρίθμησε τὰς ἀδίκους πράξεις τῶν Αἰτωλῶν, καὶ ἐθεώρησεν ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος(1). Δὲν ἀναφέρεται δὲ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῶν ὁμιλιῶν τούτων εἰς τὴν Σπάρτην, φαίνεται ὅμως ὅτι ἦτον ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν. Ἀγνοεῖται ὡσαύτως ἡ κατάστασις τῆς κυβερνήσεως τῆς Σπάρτης. Ὅ,τι δὲ γνωρίζομεν εἶναι, ὅτι ὁ Λυκοῦργος εἶχεν ἤδη ἀποθάνει, καὶ ὅτι ἀνήρ τις ὀνομαζόμενος Μαχανίδας, ὅστις ὠνομάσθη τύραννος, κατέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, ἀγνοοῦμέν πως.

Ἀφοῦ δ' ὁ ἀνθύπατος Π. Σουλπίκιος ἦλθε διάδοχος τοῦ Λαιβίνου, ἀνενεώθη ὁ πόλεμος (Ὀλυμπ. 143, 1). Οἱ δ' Ἀχαιοὶ στενοχωρούμενοι καὶ ἀπὸ τὸν Μαχανίδαν, καὶ ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἔστειλαν προσκαλοῦντες τὸν Φίλιππον. Ἐνῷ δ' ἤρχετο εἰς βοήθειαν αὐτῶν, εὗρεν εἰς Λαμίαν Αἰτωλικὸν στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν 1,000 Ῥωμαῖοι καί τινα στρατεύματα σταλέντα ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου. Ἐνίκησε δὲ αὐτοὺς εἰς δύο μάχας· καὶ ἀφοῦ ἠσφάλισε τὴν Εὔβοιαν ἀπὸ τὸν Ἄτταλον, ἦλθεν εἰς Ἄργος, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὸ Ῥίον διὰ νὰ προσπαθήσῃ, εἰ δυνατὸν, νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη οὕτως, ὥστε ν' ἀποδιώξουν τοὺς Ῥω-

(1) Πολύβ. θ'. 28—39.

μαίους καὶ τὸν Ἄτταλον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἤδη εἰς Ναύπακτον, καὶ ὁ Ἄτταλος εἰς Αἴγιναν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ὁποιαδήποτε συμφωνία μὲ τοὺς αὐθάδεις καὶ ἀπίστους Αἰτωλούς. Ἐπέστρεψε λοιπὸν εἰς τὸ Ἄργος διὰ νὰ πανηγυρίσῃ τὰ Νέμεα, καὶ ἐνῷ ἐνησχολεῖτο εἰς τοῦτο, ὁ Σουλπίκιος ἀποβὰς ἔφθειρε τὴν παραλίαν μεταξὺ Σικυῶνος καὶ Κορίνθου· ἀλλ' ὁ Φίλιππος μὲ τὴν συνήθη αὐτοῦ ταχύτητα ἔφθασε μετὰ τοῦ ἱππικοῦ του καὶ κατεδίωξε τοὺς Ῥωμαίους ἕως εἰς τὰ πλοῖά των. Ἀφοῦ δὲ οἱ ἀγῶνες ἐτελείωσαν, ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Δύμην, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τοὺς Ἀχαιούς, ὁδηγουμένους ἀπὸ τὸν Στρατηγὸν Κυκλιάδαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἦλιδα. Ὁ δὲ Σουλπίκιος περιπλεύσας τὴν Κυλλήνην, ἀπεβίβασε κρυφίως 4,000 στρατιώτας πρὸς βοήθειαν τῶν Ἠλείων καὶ Αἰτωλῶν. Καὶ ἡ μὲν θέα τῶν Ῥωμαϊκῶν σημαιῶν ἐφόβιζεν ὁπωσοῦν τὸν βασιλέα· συνεκρότησεν ὅμως κατ' αὐτῶν μάχην, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἵππος του ἐφονεύθη, μόλις ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὴν ζώγρησιν ἢ τὸν φόνον. Ὁ Φίλιππος ὅμως ἐνίκησε καὶ ἐπροχώρει λεηλατῶν τὴν χώραν, ἕως οὗ ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ μαθών, ὅτι συνέβη ἀποστασία εἰς τὴν πατρίδα του· ἀφῆκεν ὅμως 2,500 ἄνδρας μὲ τοὺς Ἀχαιούς, οἵτινες μετ' ὀλίγον ἐνίκησαν τὸν ἐχθρὸν κατὰ κράτος πλησίον τῆς Μεσσήνης.

Τὸ δ' ἀκόλουθον θέρος (Ὀλυμπ. 143, 2), ὁ Ἄτταλος καὶ ὁ Σουλπίκιος ἔπλευσαν εἰς τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Πεπάρηθον. Ἔπειτα δ' ἦλθον εἰς Εὔβοιαν, ὅπου ἡ πόλις Ὠρεὸς ἐπροδόθη εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Μακεδόνα διοικητήν· ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Χαλκίδος ἐπιχείρησίς των ἀπέτυχεν. Ὁ Φίλιππος ὅμως ἔσπευσε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Εὐβοίας, ἀπέκρουσε τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες ἐφύλαττον τὰς Θερμοπύ-

λας, καὶ κατεδίωξε τὸν Ἄτταλον, ὅςτις ἐλεηλάτει τὴν Ὀποῦντα, μέχρι τῶν πλοίων του. Εἰς δὲ τὴν Ἐλάτειαν ἀπήντησε πρέσβεις στελλομένους ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς Ῥοδίους διὰ νὰ μεσολαβήσωσι περὶ εἰρήνης. Ἀλλὰ μόλις εἶχε τελειώσει τὴν μετ' αὐτῶν συνδιάλεξιν, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι ὁ Μαχανίδας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἤλιδα. Ἐξεστράτευσε λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' ὁ Μαχανίδας ἔφυγε μαθὼν τὴν προσέλευσίν του· ὁ δὲ Φίλιππος ἔδωκε τὴν Ἡραίαν καὶ τὴν Τριφυλίαν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ἔπειτα δ' ἔφθειρε τὴν Αἰτωλίαν· μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν πατρίδα του, ἀφοῦ παρήγγειλε νὰ κατασκευασθῶσιν 100 πλοῖα διὰ τὴν ἀκόλουθον ἐκστρατείαν, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν Δαρδανῶν.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 143, 3) οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἔμενον ἥσυχοι, ὁ δὲ Μαχανίδας διετέλει πολεμῶν κατὰ τῶν Ἀχαιῶν. Φιλοποίμην δ' ὁ Μεγαλοπολίτης, ὅςτις ἦτον ὁ στρατηγὸς, διὰ τῶν διδασκαλιῶν καὶ τοῦ παραδείγματός του εἶχεν ἐμπνεύσει μέγα στρατιωτικὸν φρόνημα εἰς τὸν λαὸν τῆς συμπολιτείας· εἶχε βελτιώσει μεγάλως τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὴν τάξιν, καὶ ἤδη, μετὰ ὀκτὼ μηνῶν ἄσκησιν, ὡδήγησε αὐτοὺς κατὰ τοῦ τυράννου τῆς Σπάρτης. Ἐστρατοπέδευσε δ' ὀπίσω βαθείας τάφρου πλησίον τῆς Μαντινείας, τάξας τὴν μὲν φάλαγγα εἰς τὸ κέντρον, τοὺς δὲ μισθοφόρους καὶ ψιλοὺς εἰς τὸ ἀριστερὸν, καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ δεξιὸν κέρας. Καὶ ὁ μὲν Μαχανίδας προσέβαλλε τὸ ἀριστερὸν κέρας, τὸ ὁποῖον τρέψας εἰς φυγὴν ἀπεδίωξεν ἔξω τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔμενεν ἥσυχος ἕως οὗ εἶδε τὴν Λακεδαιμονίαν φάλαγγα μεμονωμένην· τότε δ' ἐφορμήσας μὲ τὴν φάλαγγά του καὶ τὰ λείψανα τῶν ἐλαφρῶν στρατιωτῶν, ἔτρεψεν αὐτὴν εἰς φυγήν. Ὁ δὲ τύραννος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, βλέπων τὴν φάλαγγά του νικημένην, συνεσωμάτωσε τοὺς περὶ

περὶ αὐτὸν στρατιώτας εἰς πυκνὸν σῶμα διὰ νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀχαιοὶ κατεῖχον τὴν ἐπὶ τῆς τάφρου γέφυραν, οἱ στρατιῶταί του δειλιάσαντες διεσκορπίσθησαν. Καὶ ὁ μὲν Μαχανίδας συνωδευόμενος ὑπὸ δύο ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, προέβαινε πλαγίως τῆς τάφρου ἔφιππος ζητῶν διάβασιν· Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ὅςτις ἀνεγνώρισε τὸν τύραννον, ἔδραμεν ἔφιππος εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος. Τέλος ὁ Μαχανίδας εὑρὼν διαβατήν τινα θέσιν, διεύθυνε τὸν ἵππον του εἰς αὐτήν· ἀλλὰ τρωθεὶς ἀπὸ τὴν λόγχην τοῦ Φιλοποίμενος, ἐνῷ διήρχετο, ἔπεσε νεκρὸς εἰς τὴν τάφρον. Εἰς δὲ τὴν συμπλοκὴν ταύτην ἐκ μὲν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφονεύθησαν 4,000 καὶ ἐζωγρήθησαν περισσότεροι. Οἱ δὲ νικηταὶ, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Τεγέαν, καὶ εἰσβαλόντες ἔφθειραν τὴν Λακωνίαν, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀχαΐαν (1).

Ὁ πόλεμος ἐνηργεῖτο ἤδη ἀσθενῶς, καὶ τέλος (Ὀλυμπ. 143, 4) ὁ Φίλιππος ἠνάγκασε τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ συμφωνήσωσι χωριστὴν εἰρήνην. Ὁ δ' ἀνθύπατος Π. Σεμπρόνιος, ὅςτις μετ' ὀλίγον ἀπέβη εἰς τὸ Δυῤῥάχιον, ἐπεθύμει νὰ τὴν παραβιάσῃ· ἀλλὰ, διὰ τῆς μεσιτείας τῶν Ἠπειρωτῶν, συνωμολογήθη ὡσαύτως εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ῥωμαίων. Εἰς δὲ τὸ διάστημα τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν ἡ ἡσυχία τῆς Ἑλλάδος διεταράχθη μόνον ἀπὸ εἰσβολήν τινα τοῦ Νάβιδος εἰς Μεσσήνην, ὅςτις εἶχε διαδεχθῆ τὸν Μαχανίδαν εἰς τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης. Ἐκυρίευσε δὲ τὴν Μεσσήνην δι' ἀπάτης. Καὶ ὁ μὲν Λύσιππος, ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸς, νομίζων, ὅτι ἦτον ἤδη παράκαιρον, δὲν ἠθέλησε νὰ στείλῃ στρατεύματα εἰς τὴν Μεσσήνην· ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην, ἄγων τοὺς συμπολίτας του, ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τῶν φίλων καὶ συμμάχων του· ὁ δὲ Νάβις ἔφυγε

(1) Πολυβ. ιά, 9-18.

κατὰ τὴν προσέλευσίν του. Μετὰ δὲ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ Φιλοποίμην, μὴ ὑποφέρων τὴν ἀργίαν, μετέβη εἰς τὴν Κρήτην ὡς ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τῶν Γορτυνίων, καὶ διέτριψεν ἐκεῖ ὀλίγα ἔτη.

Τέλος οἱ Ῥωμαῖοι, νικήσαντες τὸν Ἀννίβαν, ἔστρεψαν τοὺς στοχασμούς των πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν ἐκήρυξαν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τὴν δὲ κυριωτέραν πρόφασιν παρέσχον αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες ἦσαν ἤδη ἡ ἀσθενεστάτη πολιτεία τῆς Ἑλλάδος. Δύω νέοι Ἀκαρνᾶνες, οἵτινες ἦσαν ἐκεῖ ἐπὶ τῆς τελετῆς τῶν μυστηρίων, εἶχον εἰσέλθει ἀπερισκέπτως εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης μετὰ τοῦ πλήθους τῶν μυσταγωγουμένων. Ἐπειδὴ δ' ἐρωράθησαν διὰ τῶν ἐρωτήσεων, τὰς ὁποίας ἀπέτειναν, συλληφθέντες ἐθανατώθησαν. Καὶ οἱ μὲν συμπολῖταί των, λαβόντες τὴν ἄδειαν καὶ στρατεύματα ἀπὸ τὸν Φίλιππον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διέφθειραν αὐτήν· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἡνωμένοι μὲ τὸν Ἄτταλον καὶ τοὺς Ῥοδίους, ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Αἴγυπτον ζητοῦντες βοήθειαν (Ὀλυμπ. 145, 1).

Τὸ δὲ φθινόπωρον ὁ ὕπατος Π. Σουλπίκιος ἐλθὼν διὰ θαλάσσης παρεχείμασεν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν. Μέρος δὲ τοῦ στόλου ἀπεστάλη πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν· καὶ ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν των οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν ἐν Εὐβοίᾳ ὀχυρὰν πόλιν Χαλκίδα· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερασπισθῶσιν καὶ αὐτὴν καὶ τὰς Ἀθήνας, λεηλατήσαντες κατέστρεψαν αὐτήν. Ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις ἦτον εἰς τὴν Δημητριάδα (1), ἔσπευσε με 5,000 πεζοὺς καὶ 300 ἱππεῖς εἰς τὴν Χαλκίδα· ἀλλ' εὑρών, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀναχω-

(1) Αὐτὴ ἦτο πόλις κτισθεῖσα ἀπὸ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν κατὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον. Ἡ δὲ Δημητριάς, ἡ ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκὶς καὶ ἡ Κόρινθος ἦσαν αἱ τρεῖς ὀχυρώταται πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

σει, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ διὰ στρατηγήματος τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἔφθασε μὲν πρὶν ἐξημερώσῃ, ἀλλὰ βλέπων πολλὰ φῶτα ἐν τῇ πόλει, ὑπώπτευσεν, ὅτι τὸ σχέδιόν του ἀνεκαλύφθη. Ἕνεκα δὲ τούτου ἐστάθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν· καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐξῆλθον διὰ νὰ τὸν πολεμήσωσιν· ἀλλ' οὗτος τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς κατεδίωξεν ἕως εἰς τὴν πόλιν. Ἔπειτα δὲ στρατοπεδεύσας εἰς τὸ Κυνόσαργες κατέστρεψεν αὐτὸ καὶ τὸ Λύκειον, καὶ ὅλα τὰ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν μνημεῖα καὶ οἰκοδομάς·

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθον τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀττάλου ἀπὸ τὴν Αἴγιναν, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Φίλιππος παραλαβὼν τὸ στράτευμά του μετέβη εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος, ὅπου εἶχε συνέλθει ἡ Ἀχαϊκὴ σύνοδος, διὰ νὰ συμβουλευθῇ περὶ τοῦ καταλληλοτάτου τρόπου τοῦ νὰ τιμωρήσῃ τὰς ὕβρεις καὶ κακουργίας τοῦ Νάβιδος. Ἐπρότεινε δὲ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτοῦ, ἐὰν οἱ Ἀχαιοὶ ἔστελλον τὰ στρατεύματά των διὰ νὰ φρουρῶσι τὸν Ὠρεόν, τὴν Χαλκίδα καὶ τὴν Κόρινθον. Ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ ὑποπτεύοντες, ὅτι ὁ σκοπός του ἦτο νὰ ἔχῃ εἰς χεῖράς του ὁμήρους διὰ ν' ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ συμμαχήσωσι κατὰ τῶν Ρωμαίων, δὲν παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν, καὶ οὕτως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου ἀπήντησε τὸν στρατηγόν του Φιλοκλῆν, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀποτύχει εἰς ἐπιχείρησίν τινα κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Ἐλευσῖνος. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἀνενέωσε τὴν προσβολήν, οἱ δὲ Ρωμαῖοι μεταβάντες διὰ θαλάσσης ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς Ἐλευσῖνα ἔσωσαν αὐτήν. Ἐπροχώρησε δὲ τότε εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ παραγγείλας εἰς τὸν Φιλοκλῆν νὰ προσβάλῃ τὴν πόλιν, ἐφώρμησεν αὐτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ· ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τι κατ' αὐτοῦ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, φθείρας τὴν χώραν καὶ κατεστρέψας τοὺς καθ' ὁδὸν ναούς.

Ἐν τούτοις οἱ Ρωμαῖοι εἶχον εἰσβάλει εἴς τι μέρος τῆς Μακεδονίας, καὶ ὁ ὕπατος, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ρωμαίων, εἶχε λάβει εἰς τὴν συμμαχίαν του τοὺς πλείστους ἐκ τῶν πλησιοχώρων μικρῶν ἡγεμόνων. Ὅτε δὲ τὸ Παναιτώλιον συνῆλθεν εἰς Ναύπακτον, ἐπαρουσιάσθησαν πρέσβεις Μακεδόνες, Ρωμαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ ὡμίλησαν εἰς αὐτό. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον ἦτο πολὺ σπουδαῖον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδύναντο ν' ἀποφασίσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου. Ἀλλ' ὁ ἀληθὴς σκοπός των ἦτο νὰ ὁδηγηθοῦν ἀπὸ τὰ πράγματα, διότι ὅτε ὁ Φίλιππος μετ' ὀλίγον ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους κατὰ τὸ Ὀκτώλοφον εἰς ἱππομαχίαν τινά, ἐκηρύχθησαν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ, καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν ἐν ᾧ ἐλεηλάτουν, καὶ τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγήν· ἡ δὲ δύναμίς των ἠλαττώθη μεγάλως μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Σκόπα, ὅςτις ἐλθὼν μὲ χρήματα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἐμίσθωσεν 6,000 νέους Αἰτωλοὺς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Οἱ δὲ στόλοι τῶν Ρωμαίων καὶ τοῦ Ἀττάλου ἐθριάμβευον τότε εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· ἐλεηλάτησαν δὲ τὴν Ἄνδρον καὶ τὴν Χερσόννησον Παλλήνην καὶ ἐκυρίευσαν τὸν ἐν Εὐβοίᾳ Ὠρεόν.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 145, 2) ὁ ὕπατος Π. Βίλλιος ἦλθε διάδοχος τοῦ Σουλπικίου. Ἐβράδυνε δὲ νὰ φθάσῃ, καὶ ἐκτὸς τούτου, εἶχε νὰ καταπαύσῃ στάσιν τινὰ συμβᾶσαν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὥστε πρὶν δυνηθῇ ν' ἀρχίσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, ὁ διάδοχός του εἰς τὴν ὑπατείαν Τ. Κοΐντιος Φλαμινῖνος ἔφθασε διὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ (Ὀλυμπ. 145, 3).

Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος κατεῖχεν ἤδη μὲ τὸ στράτευμά του ὀχυράν τινα θέσιν εἰς τὴν Χαονίαν, ὅπου ὁ ποταμὸς Ἀῶος (1)

---

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς Φλαμινῖνον ὀνομάζει αὐτὸν Ἄψον. Σ. Μ.

ρέει εἰς στενὴν κοιλάδα (ὡς ἡ τῶν Τεμπῶν), μεταξὺ δύο ὀρέων ὀνομαζομένων Αερόπου καὶ Ασνάου. Τὴν δὲ θέσιν ταύτην εἶχεν ὡσαύτως ἀσφαλίσει μὲ τάφρους καὶ περιχαρακώματα, καὶ ὁ Φλαμινῖνος, ἂν καὶ νέος καὶ θερμουργὸς, ἐφοβεῖτο να ἐπιχειρήσῃ διὰ νὰ διαβῇ αὐτήν.

Τεσσαράκοντα δ' ἡμέρας τὰ δύο στρατεύματα ἵσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων. Τότε ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ὕπατος ἦλθον μὲν εἰς συνδιάλεξιν περὶ εἰρήνης, ἀλλ' ἀνωφελῶς. Τὰ στρατεύματα κατέτριψαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν εἰς ἀκροβολισμούς. Ποιμὴν δέ τις σταλεὶς ἀπὸ τὸν Χάροπα, ἡγεμόνα Ἠπειρώτην, ἐπαρουσιάσθη ἤδη ἐνώπιον τοῦ ὑπάτου, καὶ ἐπρότεινε νὰ ὁδηγήσῃ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα διὰ κρυφίας στενωποῦ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἦσαν τεταγμένοι οἱ Μακεδόνες. Σῶμα λοιπὸν 4,000 στρατιωτῶν ἐστάλη μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν, ὅτε στήλη τις καπνοῦ, ἥτις ἦτο τὸ σύνθημα, ἀνήγγειλεν, ὅτι ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν, ὁ ὕπατος ἐξήγαγε τὰ στρατεύματά του καὶ προσέβαλλε τοὺς Μακεδόνας. Καὶ τὰ μὲν βασιλικὰ στρατεύματα ἀπεδιώχθησαν μέχρι τῶν χαρακωμάτων των, οἱ δὲ Ρωμαῖοι καταβαίνοντες ἐπέπεσον ἐπ' αὐτῶν κατὰ νῶτα· οὗτοι δ' ἔφευγον πανταχόθεν, σωθέντες μόνον ἕνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ τόπου. Τὰ δὲ Ῥωμαϊκὰ τάγματα ἐξηπλώθησαν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κατεκτήθησαν δὲ ἡ Εὔβοια καὶ ἡ Φωκὶς, πλὴν τῆς Ἐλατείας, ἥτις μόνη ἀντεστάθη.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ νῦν στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Ἀρίσταινος ἔκλινε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὁ ἡνωμένος στόλος τῶν Ῥωμαίων, τοῦ Ἀττάλου καὶ τῶν Ῥοδίων ἦλθεν εἰς τὰς Κεγχρειὰς, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κόρινθον· διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἤλπιζον, ὅτι ἐὰν ἐπρότεινον νὰ ἑνώσουν καὶ δεύτερον τὴν πόλιν ταύτην μὲ τὴν συμμαχίαν, οἱ Ἀχαιοὶ ἠδύναντο νὰ πεισθῶσι νὰ παραιτήσουν τὴν συμμαχίαν τοῦ Φιλίππου.

Πρέσβεις ἐστάλησαν ἑπομένως εἰς τὴν σύνοδον, ἥτις ἐσυνεδρίαζε τότε εἰς τὴν Σικυῶνα. Ὁ δ' Ἀρίσταινος μετεχειρίσθη ὅλην τὴν εὐγλωττίαν του ὑπὲρ αὐτῶν. Τὸ ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ὅμως αἴσθημα ἦτο τόσον ἰσχυρὸν, ὥστε μόνον 5 ἐκ τῶν 10 ἀπεσταλμένων ἠδυνήθησαν νὰ πεισθῶσι διὰ νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς Ῥώμης. Τέλος Μέμνων, ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Πελλήνης, ἀπειλούμενος μὲ θάνατον ἀπὸ τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα, μετέβη εἰς τὴν ἄλλην φατρίαν· οἱ δὲ Δυμαῖοι, Μεγαλοπολῖται καὶ μέρος τῶν Ἀργείων ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, καὶ οὕτως ὁ Φίλιππος ἐγκατελείφθη. Τὰ δὲ στρατεύματα τῆς συμμαχίας συνηνώθησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου, ἥτις ἀνθίστατο γενναίως. Ἐνῷ δ' ὁ Φιλοκλῆς ἡτοιμάζετο νὰ τὴν βοήθήσῃ, παρήτησαν τὴν πολιορκίαν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀττάλου. Ὁ Φιλοκλῆς τότε μετέβη εἰς τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του διὰ συνεργείας τῶν φίλων τοῦ Φιλίππου.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 145, 4), ἐξελέχθησαν νέοι ὕπατοι εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν φίλων του ὁ Φλαμινῖνος διετηρήθη εἰς τὴν στρατηγίαν του, καὶ ἐπικουρία τις μετὰ τῶν προκατόχων του Σουλπικίου καὶ Βιλλίου ἀπεστάλη πρὸς αὐτόν. Κατὰ δὲ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος εἶχε μὲν ἀρχίσει διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης μετὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ἡ εἰρήνη δὲν ἦτον ὁ σκοπός του. Καὶ ἂν καὶ ὁ βασιλεὺς ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ στείλῃ πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην, ἐπείσθη, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ εἰρήνην ἀπὸ τὴν ἀγέρωχον ἐκείνην πολιτείαν.

Ὁ Φίλιππος βλέπων, ὅτι ὁ ἀγὼν ἦτο περὶ τῆς πολιτικῆς του ὑπάρξεως, ἀπεφάσισε νὰ καταβάλῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις. Εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνοι οἱ Ἀκαρνᾶνες ἔμεναν πιστοὶ εἰς αὐτόν· ὁ δὲ Νάβις, ὁ μιαρὸς τύραννος τῆς Σπάρτης, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὸ Ἄργος, παρέδη ταχέως τὴν πρὸς

αὐτὸν πίστιν του· οὗτος ἐλήστευε τὴν περιουσίαν τῶν πλουσίων, ὑπέσχετο κατάργησιν τῶν χρεῶν καὶ διανομὴν τῶν γαιῶν εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ τέλος ἠνώθη μὲ τὸν Φλαμινῖνον ἐναντίον τοῦ Φιλίππου.

Ὁ Φίλιππος καλέσας εἰς τὰ ὅπλα ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ ἐξησθενημένου βασιλείου του, συνήθροισε στράτευμα 16,000 φαλαγγιτῶν, 2,000 πελταστῶν, 2,000 Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, 1,000 περίπου μισθοφόρων, καὶ 2,000 ἱππέων, καὶ ἀφοῦ ἐγύμνασεν αὐτοὺς ἱκανὸν χρόνον εἰς τὸ Δῖον, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ ὁ μὲν Φλαμινῖνος, ἔχων δύναμιν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ἰσάριθμον μὲν πεζικοῦ, ἀνωτέραν δὲ ἱππικοῦ, καὶ διαβὰς τὰς Θερμοπύλας ἄνευ ἀντιςάσεως, ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῶν Φερῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὅςτις ἦτον εἰς τὴν Λάρισσαν, ἐπλησίασεν ὡσαύτως εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Μετὰ πεισματώδη δέ τινα ἱππομαχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς ἐνικήθη, ἐπειδὴ ἡ χώρα ἔγεμεν ἀπὸ τείχη καὶ κήπους ὥστε δὲν ἦτο κατάλληλος εἰς ὁριστικὴν μάχην, τὰ δύο στρατεύματα, ἀγνοοῦντα τὰ κινήματα ἀλλήλων, ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Σκοτοῦσσαν. Σειρὰ δ' ὀρέων διεχώριζεν αὐτὰ, ὥστε ἠγνόουν τὴν προσέγγισίν των, ἕως οὗ, τὴν τρίτην ἡμέραν, ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος, προχωροῦσα νὰ προκαταλάβῃ λόφους τινὰς, ὀνομαζομένους ἐκ τοῦ σχήματός των Κυνὸς Κεφαλὰς, συνηντήθη ἐκεῖ μὲ Μακεδονικήν τινα ἐφεδρείαν· ἀκροβολισμὸς δέ τις μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ἐπέφερε γενικὴν μάχην, καὶ ἂν καὶ ὁ Φίλιππος ἀνέπτυξε τὴν συνήθη αὐτοῦ ἐμπειρίαν καὶ ἀνδρείαν, καὶ τὰ στρατεύματά του ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς, ἡ φάλαγξ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰ τάγματα τῆς Ῥώμης. Ἡ δὲ νίκη ἦτο τελεία, καὶ ἡ δύναμις τῆς Μακεδονίας κατεβλήθη διὰ παντός. Ἐκ μὲν τῶν ἡττηθέντων 8 χιλιάδες ἔπεσον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ 5,000 ἐζωγρήθησαν· ἐκ δὲ τῶν

νικητῶν λέγεται, ὅτι ἐφονεύθησαν μόνον 700 ἄνδρες (1).

Η δυστυχία προσέβαλλε τὸν Φίλιππον πανταχόθεν, διότι κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον καιρὸν οἱ Ἀχαιοὶ ἐνίκησαν τὸν Ἀνδροσθένην, τὸν Μακεδόνα διοικητὴν τῆς Κορίνθου, φονεύσαντες 1,500 στρατιώτας καὶ ζωγρήσαντες 300. Ὁ δ' ἀδελφὸς τοῦ ὑπάτου Λούκιος καταπλεύσας ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Λευκάδα ἐν Ἀκαρνανίᾳ· αἱ δ' ἀγγελίαι τῆς ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς μάχης ἐπέφερον τὴν ὑποταγὴν ὁλοκλήρου τῆς χώρας.

Ὁ Φίλιππος, ὅςτις εἶχε φύγει εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν ὕπατον εἰς Λάρισσαν, προτείνων συνθήκας εἰρήνης. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοί, μεγαλοφρονοῦντες διὰ τὴν νίκην, ἐπέμενον νὰ θανατωθῇ ὁ Φίλιππος, ἢ νὰ διωχθῇ ἀπὸ τὸ βασίλειόν του· ἀλλ' ὁ Φλαμινῖνος, ὅςτις ἐγνώριζεν, ὅτι παρὰ τῆς Συρίας ἐπαπειλεῖτο πόλεμος κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐπροσποιήθη μετριοφροσύνην. Κατὰ τὰ Τέμπη λοιπὸν ἦλθον εἰς συνέντευξιν, καὶ συνωμολόγησαν τεσσάρων μηνῶν ἀνακωχὴν διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ Φίλιππος νὰ στείλῃ πρέσβεις εἰς τὴν Ρώμην. Ἡ δὲ σύγκλητος συγκατετέθη εἰς τὴν εἰρήνην ἐπὶ τοῖς ἑξῆς ὅροις· «Ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι κατά τε τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν νὰ ἦναι ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι· ὁ Φίλιππος νὰ ἐξαγάγῃ τὰς φρουράς του ἀπὸ αὐτάς· νὰ παραδώσῃ ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ αὐτομόλους καὶ ὅλα τὰ πολεμικὰ πλοῖά του· νὰ μὴ διατηρῇ περισσοτέρους τῶν δεκαπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὰ ὅπλα, νὰ μὴ ἔχῃ διόλου ἐλέφαντας, καὶ νὰ μὴ πολεμῇ ἄνευ ἀδείας τῆς συγκλήτου· τέλος δὲ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα, τὰ μὲν ἡμίση ἀμέσως, τὰ δ' ἄλλα ἡμίση εἰς δύο ἔτη.» Ἡ εἰρήνη δ' αὕτη ἐπροξένησεν εὐχαρίστησιν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἐκτὸς τῶν Αἰτωλῶν (2).

(1) Πολύβ. ιή, 1—10.
(2) Πολύβ ιή, 17—22.

Ἐπελθούσης δὲ τῆς περιόδου τῶν Ἰσθμικῶν ἀγώνων (Ὀλυμπ, 146, 1), ὁ Φλαμινῖνος, ὅστις ἦτον εἰς Ἀθήνας, ἔδραμεν εἰς Κόρινθον διὰ νὰ παρευρεθῇ εἰς αὐτούς. Ἐνῷ δ' ὅλοι ἐπερίμενον ἀνυπόμονοι, ὁ κήρυξ τῶν ἀγώνων ἐπροχώρησε, καὶ ἀφοῦ διὰ τῆς σάλπιγγος ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς σιωπῆς, ἐκήρυξε μεγαλοφώνως τὰ ἐφεξῆς· «Ἡ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ στρατηγὸς Τ. Κοΐντιος, καταπολεμήσαντες τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς Μακεδόνας, ἀφίνουσιν ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους καὶ αὐτονόμους τοὺς Κορινθίους, τοὺς Φωκεῖς, ὅλους τοὺς Λοκρούς, τοὺς Εὐβοεῖς, τοὺς Μάγνητας, Θεσσαλούς, Περραιβοὺς καὶ Ἀχαίους τοὺς Φθιώτας.» Ἔκπληξις δὲ καὶ χαρὰ κατέλαβον τὰ πνεύματα τῶν ἀκροατῶν, οἵτινες μόλις ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσι τὰ ὦτά των· ὁ δὲ κήρυξ προσκληθεὶς ἐπανέλαβε τὸ κήρυγμά του. Οἱ ἀγῶνες λοιπὸν ἐτελείωσαν ἐσπευσμένως, ἐπειδὴ κανεὶς πλέον δὲν ἐπρόσεχεν εἰς αὐτούς· τότε δὲ περιεκύκλωσαν τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν, ῥίπτοντες ἄνθη καὶ στεφάνους εἰς αὐτόν, καὶ ἂν δὲν ἦτον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητός του (διότι μόλις ἦτο 33 ἐτῶν), ἤθελε γείνει ἀπόπληκτος ἕνεκα τῶν δειγμάτων τούτων τῆς χαρᾶς τοῦ λαοῦ (1).

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ λαμπρὰ σκηνὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἀλλοίμονον! ἡ ἐλευθερία αὕτη ἦτο

---

(1) Ὁ Πλούταρχος, εἰς βίον Φλαμινίνου §. 10, ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην διαβαίνοντες κατὰ τύχην κόρακες ἐπάνωθεν τοῦ σταδίου, ἔπεσαν εἰς αὐτό· ἀποδίδει δὲ κυρίως τὴν πτῶσιν εἰς τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας φωνάς, αἱ ὁποῖαι ἐξήρχοντο, διότι, λέγει, δι' αὐτῶν διεσπάσθη ὁ ἀήρ, καὶ ἀπετελέσθη κενόν, καὶ ἐντεῦθεν τὰ πτηνὰ ταῦτα, μὴ δυνάμενα νὰ ὑποστηριχθῶσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἔπεσον. «Τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν τῆς φωνῆς καὶ μέγεθος, ὤφθη τότε. Κόρακες γάρ, ὑπερπετόμενοι κατὰ τύχην, ἔπεσον εἰς τὸ στάδιον. Αἰτία δ' ἡ τοῦ ἀέρος ῥῆξις. Ὅταν γὰρ ἡ φωνὴ πολλὴ καὶ μεγάλη φέρηται, διασπώμενος ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἀντερείδει τοῖς πετομένοις, ἀλλ' ὀλίσθημα ποιεῖ, καθάπερ κενεμβατοῦσιν. κλπ.» Σ. Μ.

μόνον φάσμα· διότι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἦναι ὑποτελὴς ἐπίσης ὡς ἡ Τυῤῥηνία ἢ ἡ Καμπανία. Μόνον δ' ὁ φόβος τοῦ Ἀντιόχου, καὶ ὄχι αἴσθημα γενναιοψυχίας, παρεκίνησε τὴν σύγκλητον εἰς τοῦτο, καὶ ἐπομένως τὸ χρέος τῆς ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ῥώμην ἦτο μικρόν. Οἱ φρονιμώτεροι ὅμως τῶν Ἑλλήνων ἔβλεπον, φαίνεται, ὅτι ἡ κοσμοκρατορία ἐναπέκειτο εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη ἠδύνατο μόνον ν' ἀσφαλισθῇ διὰ τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίας αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ' (1).

Πόλεμος κατὰ τοῦ Νάβιδος. — Ἀντίοχος ὁ μέγας ἐν Ἑλλάδι. — Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ συμμαχίας.— Θάνατος τοῦ Φιλοποίμενος. — Ἔσχατοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων. — Καταστροφὴ τῆς Κορίνθου.—Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπαρχίας. — Ἐπίλογος.

Ὀλυμπ. 146, 2 — 178, 2. *Π. Χ.* 195—67.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔστρεψαν ἤδη τὴν προσοχήν των εἰς τὴν Συρίαν. Ἐβασίλευε δὲ τότε Ἀντίοχος ὁ Μέγας ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, ὢν σύμμαχος τοῦ Φιλίππου. Ἦτο δὲ κύριος τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῶν κατὰ τὴν Χερσόνησον, καὶ εἶχε λάβει εἰς τὴν ἐξουσίαν του πόλεις τινὰς ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον, τὸν νέον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἔστειλαν πρέσβεις εἰς αὐτὸν ἀπαιτοῦντες νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου τὰς ἀνηκούσας

(1) Λίβ. λδ'—λς'. Πλούταρχ. εἰς Φλαμινῖνον 13—16. Εἰς Φιλοποίμενα 15, μέχρι τέλους.

εἰς αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίοχος ἀπέῤῥιψεν ὑπεροπτικῶς τὰς προτάσεις ταύτας, ἡ δὲ σύγκλητος τῆς Ῥώμης δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ προβῇ εἰσέτι εἰς πόλεμον, κυρίως δὲ διότι δὲν εἶχεν ἀσφαλίσει ἐντελῶς εἰς ἑαυτὴν τὴν Ἑλλάδα· διότι οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἦτον ἤδη γνωστὸν, ὅτι ἦσαν δυσαρεστημένοι· ὁ δὲ Νάβις εἶχεν ἀπιστήσει εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ ἠδύνατο νὰ φανῇ ἄπιστος καὶ εἰς αὐτούς. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν προηγουμένως νὰ ταπεινώσουν τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης. Ὅθεν διέταξαν τὸν Φλαμινῖνον νὰ ἐνεργήσῃ κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως ἐνόμιζε συμφερώτερον εἰς τὴν πολιτείαν· μ᾽ ἄλλους λόγους νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ᾽ αὐτοῦ.

Ὁ Φλαμινῖνος, συγκαλέσας συνέλευσιν τῶν συμμάχων εἰς Κόρινθον (Ὀλυμπ. 146, 2), ἠρώτησεν ἐὰν ἐσύμφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ κατέχῃ ὁ Νάβις τὸ Ἄργος. Ὅλοι δ᾽ ἐκτὸς τῶν Αἰτωλῶν ἀπεκρίθησαν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, καὶ ἐπομένως ἐκηρύχθη πόλεμος κατὰ τοῦ τυράννου, ἐὰν δὲν παρεχώρει τὸ Ἄργος εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Τὸ δὲ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα εἰσελθὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡνώθη μὲ ἕνδεκα χιλιάδας Ἀχαιούς. Ἐπροχώρησε δ᾽ εἰς Ἄργος, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς Τεγέας καὶ Σελλασίας εἰς τὴν Λακωνίαν, καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς Ἀμύκλας, ὅθεν διέφθειρε τὴν χώραν μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ δε Γύθειον προσβληθὲν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Καὶ ὁ μὲν τύραννος ἐκράτει τὰ στρατεύματά του ἐντὸς τῆς Σπάρτης, οἱ δ᾽ Ἕλληνες ἤθελον νὰ τὸν πολιορκήσουν καὶ νὰ τὸν καταστρέψουν· ἀλλ᾽ ὁ Φλαμινῖνος, ὅστις ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ διάδοχός του ἤρχετο, καὶ ἐπεθύμει διὰ τοῦτο νὰ τελειώσῃ τὸν πόλεμον, ἠναντιώθη εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἀναφέρων τὸν ἀπειλούμενον κίνδυνον παρὰ τῆς Συρίας. Συγκατετέθησαν λοιπὸν εἰς τὸ νὰ γείνωσιν προτάσεις εἰρήνης εἰς τὸν τύραννον, τὰς ὁποίας ὅμως ἀπέῤῥιψεν· ἡ δὲ πόλις προσβληθεῖσα ἐκινδύνευε νὰ κυριευθῇ. Ὁ Νάβις τότε

ἔντρομος γενόμενος ἐζήτησεν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσεν ἀφοῦ παρέδωκε τὸ Ἄργος, τὰ πλοῖά του, τοὺς Ῥωμαίους αὐτομόλους καὶ αἰχμαλώτους, τὰς οἰκογενείας τῶν φυγάδων, κτλ. κτλ. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐγόγγυζον δικαίῳ τῷ λόγῳ, διότι ὁ δικαιώματι βασιλεὺς Ἀγησίπολις, καὶ οἱ εὐγενέστεροι τῶν Σπαρτιατῶν ἐξηκολούθουν νὰ διατελοῦν εἰς ἐξορίαν, ὁ δ' ἐξωλέστατος τύραννος νὰ μένῃ ἐν εἰρήνῃ· ἀλλ' ὁ Φλαμινῖνος ἔπραττε κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ῥώμης, καὶ ὄχι κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς φιλανθρωπίας.

Τὴν δ' ἀκόλουθον ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 146, 3) ὁ Φλαμινῖνος ἐξήγαγε κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του τὰς Ῥωμαϊκὰς φρουρὰς ἀπὸ τὴν Ἀκροκόρινθον, Χαλκίδα, Δημητριάδα καὶ ἄλλας πόλεις, καὶ ἐπανήγαγε τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Ῥώμην, ὅτε ἡ σύγκλητος ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ὀφειλομένην θριαμβευτικὴν τιμήν.

Οἱ δ' Αἰτωλοί, θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἠδικημένους ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, απεφάσισαν, εἰ δυνατόν, ν' ἀνάψουν ἐκ νέου τὰς φλόγας τοῦ πολέμου, ὅθεν ἔστειλαν διὰ νὰ διεγείρωσι τὸν Ἀντίοχον, τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Νάβιν. Ὁ δὲ τελευταῖος οὗτος ἐρεθισθεὶς εὐκόλως, ἐδολοφόνησεν ὅλους ὅσοι ἠναντιώθησαν εἰς αὐτὸν κατὰ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς Λακωνίας, καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Γύθειον, τὸ ὁποῖον ὁ Φλαμινῖνος εἶχε παραδώσει εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ νὰ τὸ φυλάττωσι. Καὶ ὁ μὲν Φιλοποίμην, ὅστις εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ἦτον ἤδη στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, ἐπεχείρησε νὰ τὸ βοηθήσῃ διὰ θαλάσσης· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο διόλου ἔμπειρος τῶν ναυτικῶν, ὁ στολίσκος του ἐνικήθη εὐκόλως ἀπὸ τὸν στόλον τοῦ τυράννου. Ταχέως ὅμως συναθροίσε στράτευμα καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λακωνίαν ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Νάβιν πλησίον τῆς Σπάρτης (Ὀλυμπ. 147, 1). Ὁ δὲ τύραννος ἐβίαζε τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ στείλωσιν εἰς αὐτὸν βοήθειαν.

καὶ ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον ἀποφασίσει πόλεμον κατὰ τῆς Ῥώμης, καὶ δὲν ἐφρόντιζον περὶ πίστεως, ἔστειλαν χιλίους στρατιώτας φανερὰ εἰς βοήθειάν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον ἤδη κυριεύσει διὰ τῆς προδοσίας τὴν Δημητριάδα, καὶ ἐμελέτων νὰ λάβωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλας τὰς ὀχυρὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τούτων διετάχθη νὰ φονεύσῃ τὸν τύραννον καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην. Οὗτος λοιπὸν ἐφόνευσε τὸν Νάβιν φανερῶς εἰς ἐπιθεώρησίν τινα, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν στρατευμάτων του, καὶ ἔπειτα σπεύσας ἐλεηλάτησε τὰ ἀνάκτορά του. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατῶσι τὴν πόλιν· ὁ δὲ λαὸς ἐγερθεὶς κατέσφαξεν αὐτούς, καὶ ὁ Φιλοποίμην ἐλθὼν εἰς τὴν Σπάρτην, ἔπεισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Οὕτως ἡ αἰσχρὰ προδοσία τῶν Αἰτωλῶν ἔτυχε τῆς ἀνταξίας ἀμοιβῆς.

Ο δὲ βασιλεὺς Ἀντίοχος μαθών, ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ κατεῖχον τὴν Δημητριάδα, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν τοῦ ἔτους ἐξέπλευσεν ἀπὸ τὴν τὴν Τρῳάδα μετὰ 10,000 πεζῶν, 500 ἱππέων καὶ 6 ἐλεφάντων, καὶ ἀπέβη εἰς τὸ κατὰ τὴν Μαγνησίαν Πτελεόν. Ἀπήντησε δὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Αἰτωλῶν εἰς Λαμίαν, καὶ ἐδικαιολογήθη διὰ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατεύματός του, διαβεβαιῶν αὐτούς, ὅτι τὴν ἄνοιξιν ἤθελε γεμίσει ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ στρατιώτας καὶ ὅπλα καὶ καλύψει τὴν παραλίαν ἀπὸ πλοῖα. Ταῦτα δ' ἀκούσαντες μετὰ χαρᾶς, ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ πολέμου.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀντίοχος, ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τὴν Χαλκίδα, ἀπέτυχεν, ἐστάλησαν πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἀθαμάνων, καὶ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ νὰ καταπείσουν αὐτοὺς νὰ παραιτήσουν τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων. Ο δὲ Φλαμινῖνος, ὅστις ἦτον εἰς Αἴγιον, ὅτε ἔφθασαν ἐκεῖ

οἱ πρέσβεις, ἀπεκρίθη τόσον εὐστόχως εἰς αὐτούς, ὥστε ἡ συμπολιτεία ἐκήρυξεν ἀμέσως πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Στρατεύματά τινα ἑπομένως ἐστάλησαν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Χαλκίδος· ἀλλ' αὕτη ἤνοιξε τὰς πύλας της, ὅτε ὁ Ἀντίοχος ἔφθασεν ἔμπροσθεν αὐτῆς μὲ τὸ στράτευμά του, καὶ ὅλη ἡ Εὔβοια ὑπετάχθη ταχέως.

Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος, ὁ Ἀντίοχος ἐδέχθη πρεσβείας ἀπὸ τὴν Ἤλιδα καὶ τὴν Ἤπειρον, καὶ μεταβὰς εἰς Θήβας κατώρθωσε νὰ ἐκδοθῇ ψήφισμα φιλίας ἀπὸ τὴν συνέλευσιν τῶν Βοιωτῶν. Ἔπειτα δὲ προῆλθεν εἰς τὴν Δημητριάδα, ὅπου συνεκροτήθη συμβούλιον περὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀννίβας δὲ ὁ μέγας ἐκεῖνος Καρχηδόνιος, ὅστις ἦτο μετὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ δὲν εἶχεν στρατηγίαν τινὰ ἕνεκα τῆς κατ' αὐτοῦ ζηλοτυπίας Θόαντος τοῦ Αἰτωλοῦ, ἐσυμβούλευσε τὸν βασιλέα νὰ προσπαθήσῃ πρὸ πάντων νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὸν βασιλέα Φίλιππον, ἢ ἐὰν δὲν κατώρθονε τοῦτο, νὰ στείλῃ διαταγὰς πρὸς τὸν υἱόν του Σέλευκον διὰ νὰ μεταβῇ μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Θράκην καὶ νὰ προσβάλλῃ τὴν Μακεδονίαν. Ἐπανέλαβε δὲ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκφράσει πάντοτε, ὅτι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ κατακτήσῃ τις τὴν Ῥώμην ἦτο τὸ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν· Τὴν συμβουλὴν ταύτην ἐπευφήμησε μὲν ὁ Ἀντίοχος, ἀλλὰ δὲν τὴν ἠκολούθησεν. Ὑπέταξε δὲ πολλὰς πόλεις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χαλκίδα διὰ νὰ τελειώσῃ τοὺς γάμους του μὲ ὡραίαν τινὰ παρθένον ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ χειμῶνος κατέτριψαν ἐντρυφῶντες αὐτός τε καὶ τὰ στρατεύματά του.

Τὴν δ' ἄνοιξιν (Ὀλυμπ. 147, 2), ὁ Ἀντίοχος συναθροίσας τὸ στράτευμά του εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Διὰ τῆς προδοσίας δὲ ἠδυνήθη νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν μέρος τῶν Ἀκαρνά-

νων. Ἔπειτα δ' ἐπέςρεψεν εἰς τὴν Χαλκίδα, ὅπου ἔμαθε μετ' ὀλίγον, ὅτι ὁ στρατηγὸς Μ. Βαίβιος, ἡνωμένος μὲ τὸν βασιλέα Φίλιππον, ἐνίκα εἰς Θεσσαλίαν, καὶ ὅτι ὁ ὕπατος Μ. Ἀκίλλιος Γλαύριος εἶχεν ἀποβῆ μετὰ δέκα χιλιάδων πεζῶν, δύο χιλιάδων ἱππέων καὶ δεκαπέντε ἐλεφάντων, καὶ ἐπορεύετο νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτῶν. Ὁ δ' Ἀντίοχος βλέπων πόσον εἶχεν ἀπατηθῆ ἀπὸ τὸν Θόαντα καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐλυπεῖτο ἤδη διότι δὲν εἶχεν ἀκολουθήσει τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀννίβα. Ἀπεφάσισεν ὅμως νὰ πράξῃ ὅ,τι ἠδύνατο, καὶ προσκαλέσας τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς βοήθειάν του, ἐκίνησε διὰ νὰ προκαταλάβῃ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, τὸ ὁποῖον ἠσφάλισε μὲ τεῖχος, διπλῆν τάφρον καὶ περιχαράκωμα. Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοὶ ἀρχηγοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξουν εἰμὴ τέσσαρας χιλιάδας, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ κατέλαβε, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως, τὰ ἄκρα τοῦ ὄρους, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων.

Ὁ δ' ὕπατος ἐλθὼν εἰς τὸ στενὸν τοῦτο τοὺς μὲν πρεσβευτὰς Πόρκιον Κάτωνα, καὶ Λ. Βαλλέριον Φλάκον μετὰ δύο χιλιάδων στρατιωτῶν ἔπεμψε διὰ ν' ἀποδιώξουν τοὺς Αἰτωλοὺς, αὐτὸς δ' ὡδήγησε περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς ἀκολούθου ἡμέρας τὰ στρατεύματά του διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρόν. Ὁ δ' Ἀντίοχος παρέταξε τὴν φάλαγγά του μετὰ τῶν ψιλῶν στρατιωτῶν κατὰ τὸ ἀριστερὸν, τοὺς δὲ ἐλέφαντας καὶ τὸ ἱππικὸν κατὰ δεξιὸν κέρας, καὶ ὅλαι αἱ προσβολαὶ τῶν Ῥωμαίων ἀπεκρούοντο, ἕως οὗ ὁ Κάτων ἀποδιώξας τοὺς Αἰτωλοὺς ἔφθασεν εἰς λόφον τινὰ ὑπερκείμενον τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος. Ἀφοῦ δὲ εἶδον, ὅτι οὗτοι ἦσαν Ῥωμαῖοι καὶ ὄχι Αἰτωλοὶ, ὡς ἐστοχάσθησαν κατ' ἀρχὰς, ἀποδειλιάσαντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατεδίωξαν αὐτοὺς, ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν τὸ στρατόπεδον, μέχρι τῆς Σκαρφείας. Ἐκ τοῦ ὅλου δὲ στρατεύματος ὄχι πλειότεροι τῶν

500 ἀνδρῶν ἐπέστρεψαν εἰς Ἀσίαν. Ὁ δ' Ἀντίοχος, χωρὶς νὰ σταθῇ εἰς κανὲν μέρος, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἐλάτειαν, ὅθεν ἔσπευσεν εἰς τὴν Χαλκίδα, καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον μετέβη εἰς τὴν Ἔφεσον.

Ἡ μὲν Χαλκὶς καὶ αἱ πόλεις τῆς Βοιωτίας ἤνοιξαν τὰς πύλας των εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἡ δ' Ἡράκλεια, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Αἰτωλοί, ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου. Συνθῆκαι δὲ εἰρήνης (ἀπηνεῖς βέβαια) ἐπροτάθησαν εἰς τοὺς Αἰτωλούς· καὶ ἐπειδὴ ἐδίσταζον νὰ δεχθῶσιν αὐτάς, ὁ ὕπατος Μ. Φούλβιος Νομπίλιωρ προχωρήσας ἐπολιόρκησε τὴν Ναύπακτον. Μετὰ δίμηνον δὲ πολιορκίαν, ὁ ὕπατος διὰ μεσιτείας τοῦ Φιλαμινίνου συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν ἀνακωχήν τινα, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην περὶ εἰρήνης (Ὀλυμπ. 147, 4).

Τὸν δὲ χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου, ἡ εἰρήνη τῆς Πελοποννήσου διεταράχθη ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, διότι, ἐπειδὴ οἱ φυγάδες κατῴκουν εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Λακωνίας, τὰς ὁποίας ὁ Φλαμινῖνος εἶχε παραδώσει εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ νὰ τὰς φυλάττωσι, καὶ ἐμπόδιζον τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ πᾶσαν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς θαλάσσης, οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ λάβουν τὸ δίκαιόν των, ὡς ἔκπαλαι, διὰ τῆς μαχαίρας· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιπεσόντες τὴν νύκτα ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Λᾶν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Γυθείου· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐξημέρωσεν, ὁ λαὸς λαβὼν τὰ ὅπλα ἀπεδίωξεν αὐτούς. Πρέσβεις δ' ἐστάλησαν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ νὰ παραπονεθῶσι κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Φιλοποίμενος, ὄντος τότε ϛρατηγοῦ, ἐκυρώθη ψήφισμα ἀπαιτοῦν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τοὺς αἰτίους τῆς ὕβρεως ταύτης, ἄλλως δ' ἤθελον θεωρηθῆ ὡς παραβάται τῆς συνθήκης. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, ὀργισθέντες, ὅτε αἱ συνθῆκαι αὗται ἐπροτάθησαν εἰς αὐτούς, ἐφόνευσαν τριά-

κοντα ἐκ τῶν φίλων τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐκ τῶν φυγάδων, καὶ ἔπειτα παραιτήσαντες τὴν συμμαχίαν, ἔστειλαν πρὸς τὸν ὕπατον Φούλβιον, ὄντα εἰς Κεφαλληνίαν, προσκαλοῦντες αὐτὸν διὰ νὰ τῷ παραδώσωσι τὴν πόλιν των ὑπήκοον εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Καὶ ἡ μὲν συμμαχία ἐκήρυξε πόλεμον· ἐπειδὴ ὅμως ὑφίστατο ἤδη χειμών, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνωσι μεγάλα κινήματα, καὶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ὑπάτου, ἐλθόντος εἰς Ἦλιδα, ἀμφότερα τὰ μέρη ἔστειλαν πρέσβείας εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ δὲ δοθεῖσα ἀπάντησις ἀπὸ τὴν σύγκλητον ἦτον ἀμφίβολος, διότι τοὺς μὲν Ἀχαιοὺς ἐσέβοντο, εἰς δὲ τὴν Λακεδαίμονα δὲν ἐπεθύμουν νὰ γείνῃ καμμία μεταβολή.

Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος (Ὀλυμπ. 148, 1), ὁ Φιλοποίμην ἐκλεχθεὶς πάλιν στρατηγὸς συνήθροισε στράτευμα, καὶ εἰςβαλὼν εἰς τὴν Λακωνίαν ἐζήτησε νὰ παραδοθῶσιν οἱ πρωταίτιοι τῆς ἀποστασίας. Ἐπειδὴ δ' ὁ φόβος ἐπροξένει γενικὴν σιωπήν, οἱ ζητούμενοι ἄνδρες ἐκήρυξαν, ὅτι ἔστεργον νὰ παραδοθῶσιν, ἐὰν οἱ πρέσβεις ἐγγυῶντο, ὅτι οὐδεμία βιαιοπραγία ἤθελεν ἐπενεχθῇ εἰς αὐτούς, πρὶν ἀκουσθῇ ἡ ἀπολογία των. Δοθείσης δὲ τῆς ἐγγυήσεως, ἐπορεύοντο οὗτοι συνωδευμένοι μὲ τοὺς φίλους των, ὄντες ὅλοι ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμόν. Ἀλλ' οἱ φυγάδες ἀπήντησαν αὐτοὺς εἰς τὴν πύλην τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἤρχισαν νὰ τοὺς ὑβρίζωσι· πολλοὶ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἡνώθησαν μὲ τοὺς φυγάδας, καὶ θόρυβός τις ἐγεννήθη· καὶ ἂν καὶ ὁ Φιλοποίμην κατέβαλε πολὺν ἀγῶνα, δεκαεπτὰ ἐξ αὐτῶν ἐλιθοβολήθησαν. Οἱ δὲ μείναντες ἑξήκοντα τρεῖς ἐφυλακίσθησαν, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν προσήχθησαν ἐνώπιον τοῦ πλήθους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατεδικάσθησαν χωρὶς ν' ἀκουσθῇ ἡ ἀπολογία των, καὶ ἔπειτα ἀπήχθησαν εἰς θάνατον.

Ὁ Φιλοποίμην μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἥτις ὀλίγον συνιστᾷ τὴν μνήμην του, διέταξε τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, ν' ἀπολύσωσι τοὺς μισθοφόρους των, νὰ παραδώσωσι τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐλευθερώσει οἱ τύραννοι, νὰ καταργήσωσι τοὺς νόμους καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Λυκούργου, καὶ νὰ παραδεχθῶσι τοὺς νόμους τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος ἦτο μὲν ἀπηνέστατος· ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην ἔβλεπεν, ὅτι τὸ περὶ συνενώσεως ὁλοκλήρου τῆς Πελοποννήσου σχέδιόν του δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ, ἐνόσῳ οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν ἀποχωρισμένοι διὰ τῶν θεσμῶν των ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται συγκατατεθέντες εἰς ταύτας τὰς συνθήκας εἰσήχθησαν πάλιν εἰς τὴν συμμαχίαν.

Ἡ μὲν Ἑλλὰς ἔμεινεν ἤδη ἥσυχος τέσσαρα ἔτη· οἱ δὲ Μεσσήνιοι πρῶτοι (Ὀλυμπ. 149. 2) διετάραξαν τὴν ἡσυχίαν. Διότι Δεινοκράτης ὁ στρατηγός των, ὢν προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Φιλοποίμενος, στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν ὀγδόην ἤδη φοράν, κατέπεισε τοὺς Μεσσηνίους νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην, πάσχων τότε ἀπὸ πυρετὸν εἰς Ἄργος, ἔμαθεν ἐκεῖ, ὅτι οἱ Μεσσήνιοι ἡτοιμάζοντο ν' ἀρχίσουν ἐχθροπραξίας. Ἠγέρθη λοιπὸν ἀπὸ τὴν κλίνην του, καὶ ἂν καὶ ὀγδοηκοντούτης ἤδη, ἵππευσεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν (τετρακόσια στάδια) ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Συναθροίσας δὲ σῶμα ἱππέων ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων νέων τῆς πόλεως, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσσήνην· καὶ τὰ μὲν στρατεύματα τοῦ Δεινοκράτους ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἀλλὰ λαβόντα ἐπικουρίαν συνεσωματώθησαν πάλιν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ν' ἀποχωρήσῃ ἐπί τινος ἀνωμάλου θέσεως. Ἀνησυχῶν δὲ διὰ τὸ ἀνδρεῖον ἱππικόν του, ἔμενεν εἰς τὴν ὀπισθοφυλακήν, ἐπιτιθέμενος πολλάκις κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τοιουτοτρόπως συνέβη ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ

τοὺς φίλους του, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἵππος του τὸν ἔῤῥιψεν, ἐζωγρήθη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

Ὅτε δ' ὁ Φιλοποίμην ἀπήχθη εἰς Μεσσήνην, ὁ λαὸς συνέῤῥευσε διὰ νὰ τὸν ἰδῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλοι σχεδὸν ἐδείκνυον αἰσθήματα συμπαθείας καὶ σεβασμοῦ, ὁ Δεινοκράτης καὶ οἱ φίλοι του ἔσπευσαν νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν εἰς ὑπόγειον φυλακὴν, ὀνομαζομένην Θησαυρὸν, τὸ στόμιον τῆς ὁποίας ἐκλείετο μὲ μέγαν λίθον, κινούμενον διὰ μηχανῆς τινος. Ὁ δὲ Δεινοκράτης, φοβούμενος, ἐὰν ἀνέβαλλε τὸν καιρὸν, μήπως ὁ Φιλοποίμην ἤθελεν ἀνακτήσει τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ζητήσει ἐκδίκησιν κατ' αὐτοῦ, συνεκάλεσεν ἰδιαίτερον συμβούλιον τῶν φίλων του, καὶ διὰ τῶν ψήφων αὐτῶν κατεδίκασε τὸν Φιλοποίμενα εἰς θάνατον. Περὶ λύχνων δ' ἀφὰς ὑπηρέτης τις εἰσῆλθεν εἰς τὴν φυλακὴν φέρων ποτήριον μὲ δηλητήριον· ὁ δὲ Φιλοποίμην, ὅστις ἔκειτο τυλιγμένος μὲ τὸν μανδύαν του, ἐσηκώθη, καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, ἠρώτησεν, ἐὰν ὁ Λυκόρτας καὶ τὸ ἱππικόν του ἐσώθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὑπηρέτης ἀπεκρίθη, ὅτι ἐσώθησαν οἱ πλειότεροι, « καλὸν λοιπὸν» εἶπε, καὶ πιὼν τὸ δηλητήριον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον.

Ἡ δὲ χαρὰ τοῦ Δεινοκράτους καὶ τῶν φίλων του ἦτον ὀλιγοχρόνιος. Διότι τὰ στρατεύματα τῆς συμπολιτείας, ὁδηγούμενα ἀπὸ τὸν Λυκόρταν εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσήνην, καὶ καταβαλόντα πᾶσαν ἀντίστασιν ἠνάγκασαν τὴν Μεσσήνην νὰ παραδοθῇ. Καὶ ὁ μὲν Δεινοκράτης ἀπέφυγε τὴν ἐκδίκησιν γενόμενος αὐτόχειρ· οἱ δὲ ψηφίσαντες θάνατον κατὰ τοῦ Φιλοποίμενος ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά του· καὶ οἱ ψηφίσαντες βασάνους κατ' αὐτοῦ παρεδόθησαν εἰς τὸν Λυκόρταν.

Τὰ δὲ λείψανα τοῦ Φιλοποίμενος καυθέντα ἐτέθησαν εἰς κάλπην διὰ νὰ μετακομισθῶσι μετὰ λαμπρᾶς πομπῆς εἰς

τὴν γενέθλιον πατρίδα του. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν, τὸ ὁποῖον παρηκολούθουν Μεσσήνιοι αἰχμάλωτοι, ἐπροπορεύετο. Πολύβιος δὲ ὁ μέλλων ἱστορικὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Λυκόρτα, καὶ οἱ πρώτιστοι Ἀχαιοὶ ἠκολούθουν φέροντες τὴν κάλπην κεκαλυμμένην μὲ ταινίας καὶ ἄνθη· τὸ δ' ἱππικὸν ἔκλειε τὴν πομπήν. Ὁ λαὸς ὅλων τῶν καθ' ὁδὸν πόλεων καὶ χωρίων ἐξήρχετο διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν λύπην καὶ τὸ σέβας του, καὶ νὰ ἐγγίσῃ τὴν κάλπην τοῦ ἥρωος· εἰς δὲ τὸν τάφον οἱ αἰχμάλωτοι Μεσσήνιοι ἐθανατώθησαν διὰ λιθοβολισμοῦ, διὰ νὰ καταπραΰνουν τὴν σκιὰν τοῦ Φιλοποίμενος. Ἀνδριάντες δ' ἀνηγέρθησαν εἰς αὐτὸν, καὶ δημόσιαι τιμαὶ ἐψηφίσθησαν εἰς μνήμην αὐτοῦ κατὰ τὰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος (1).

Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος ἡ Ἑλλὰς παρήκμαζεν ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Εἰς πᾶσαν πόλιν τὰ ὄργανα καὶ οἱ συκοφάνται τῆς Ῥώμης ὑπερίσχυον τῶν φίλων τῆς αὐτονομίας. Ὁ δὲ Λυκόρτας καὶ ἄλλοι γενναῖοι ἄνδρες εἰς μάτην ἠγωνίζοντο κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου, τοῦ Καλλικράτους καὶ παρομοίων ἄλλων ἀνδρῶν. Τέλος ἡ κακὴ τύχη περιέπλεξε τὸν Περσέα, τὸν ἀνάξιον διάδοχον τοῦ Φιλίππου, εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων· διότι ἡ ἐν

(1) Ὁ Πλούταρχος εἰς βίον Φιλοποίμενος §. 2. ἀναφέρει τὸ ἑξῆς περίεργον περὶ τῆς ἀφελείας τοῦ Φιλοποίμενος. Φιλόξενός τις Μεγαρὶς μαθοῦσα, ὅτι ἔρχεται ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, ἤρχισεν ἀμέσως θορυβωδῶς νὰ ἑτοιμάζῃ δεῖπνον, μὴ παρευρεθέντος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ φθάνει καὶ ὁ Φιλοποίμην, φέρων εὐτελὲς ἐπανωφόριον, ἡ δὲ γυνὴ ἐκλαβοῦσα αὐτὸν ὡς τινα τῶν ὑπηρετῶν καὶ προδρόμων τοῦ Φιλοποίμενος, τὸν παρεκάλεσε νὰ τὴν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐργασίαν της. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἀποῤῥίψας τὸ ἐπανωφόριον ἤρχισε νὰ σχίζῃ ξύλα· ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ φθάνει καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ ἰδὼν αὐτόν, « Τί εἶναι τοῦτο, ἠρώτησεν, ὦ Φιλοποίμην; Τί δ' ἄλλο ἀπεκρίθη ὁ Φιλοποίμην, παρ' ὅτι τιμωροῦμαι δικαίως διὰ τὴν πενιχρὰν ἐνδυμασίαν μου; Σ. Μ.

Πύδνη μάχη (Ὀλυμπ. 153, 1) τὴν μὲν αὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας κατέστρεψε, τὸν δὲ Περσέα ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἀπέθανε. Ἀκολούθως δ' ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν Ῥώμην πρέσβεις διὰ νὰ ἐξετάσωσι τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος· καὶ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Καλλικράτους, ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν τῶν Ἀχαιῶν νὰ ψηφίσῃ θάνατον κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐβοήθησαν τὸν Περσέα μὲ χρήματα ἢ ἄλλως πως, ἐπιφυλαττόμενοι αὐτοὶ νὰ ὀνομάσουν ἀκολούθως ἐκείνους, οἵτινες ὑπήγοντο εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Τοιαύτην δ' ἀνήκουστον πρότασιν ἀπέρριψεν ἡ συνέλευσις μὲ φρίκην καὶ περιφρόνησιν. Καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι τότε διϊσχυρίσθησαν, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν ἦσαν ἔνοχοι. Ὁ δὲ Ξένος, ὅστις ὑπῆρξε στρατηγὸς, ἀπέκρουσε τὴν κατηγορίαν ἐξ ὀνόματος τῶν φίλων του καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ δικαιολογηθῶσιν εἴτε ἐκεῖ εἴτε εἰς τὴν Ῥώμην. Τὴν δὲ πρότασιν ταύτην παρεδέχθησαν προθύμως, καὶ πλειοτέρους τῶν χιλίων ἐκ τῶν προεστώτων Ἀχαιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ἀπήγαγον εἰς τὴν Ῥώμην (Ὀλυμπ. 153, 2), ὅπου μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς ὡς καταδίκους καὶ ὄχι ὡς ὑποδίκους, καὶ διένειμαν αὐτοὺς εἰς τὰς πόλεις τῆς Τυῤῥηνίας διὰ νὰ φυλάττωνται εἰς αὐτάς. Ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν ἐπεχείρησαν νὰ δραπετεύσωσιν ἐθανατώθησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πρεσβεῖαι ἐστάλησαν εἰς μάτην, παρακαλοῦσαι περὶ τῆς ἀπελευθερώσεώς των· μόνον δ' ἀφοῦ παρῆλθον δεκαὲξ ἔτη (Ὀλυμπ. 157, 2) ἐπετράπη εἰς τριακοσίους ἐξ αὐτῶν (τοὺς μόνους ἐπιζήσαντας) νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ὑποδεδουλωμένην πατρίδα των (1).

---

(1) Παυσαν. ζ'. 10. Τὰ μετὰ ταῦτα συμβεβηκότα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦτον (11—16), καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τὸν Πολύβ., λή καὶ μ'.

Εἰς δὲ τὸ διάστημα τῶν εἴκοσι ἐτῶν (Ὀλυμπ. 153—158) τῆς φαινομένης αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, τίποτε ἄξιον λόγου δὲν συνέβη. Οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἐπεχείρησαν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τὴν συμπολιτείαν· εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἔγεινεν ἔφεσις περὶ τούτου· ἐπομένως ἀπεστάλη ἐκεῖθεν πρεσβεία ἀρχηγὸν ἔχουσα τὸν Λ. Αὐρήλιον Ὀρέστην, ἥτις συνεκάλεσε συνέλευσιν εἰς τὴν Κόρινθον (Ὀλυμ. 158, 2). Καὶ ὁ μὲν Ὀρέστης ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ θέλησις τῆς συγκλήτου ἦτο νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τὴν συμπολιτείαν ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος, ὁ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομενὸς, καὶ ἡ Οἰταία Ἡράκλεια. Ὁ δὲ στρατηγὸς Δίαιος ὁ Μεγαλοπολίτης, καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῆς συμπολιτείας δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσουν τίποτε περισσότερον· ἀλλ' ἐξορμήσαντες ἐκ τῆς οἰκίας, συνεκάλεσαν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, καὶ συνέλαβον ὅλους τοὺς ἐν Κορίνθῳ Λακεδαιμονίους. Ἐστάλησαν δὲ καὶ πρέσβεις εἰς Ῥώμην, οἵτινες ἀπήντησαν ἀπεσταλμένους Ῥωμαίους ἐρχομένους εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπέστρεψαν.

Κριτόλαος δ' ὁ στρατηγὸς τοῦ ἀκολούθου ἔτους (Ὀλυμπ. 158, 3) ἐκυριεύθη ἀπὸ τὴν μωρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Ῥώμης (1)· καὶ ὅτε ὁ Σέξτος Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς πρεσβείας, συνεκάλεσε σύλλογον εἰς τὴν Τεγέαν, ὁ Κριτόλαος ἔστειλεν ἀποῤῥήτους ὁδηγίας εἰς τὰ μέλη νὰ μὴ ἐμφανισθῶσι· προφασιζόμενος δὲ τότε, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τίποτε ἄνευ αὐτῶν, παρεκάλεσε τοὺς Ῥωμαίους νὰ περιμένωσι τὴν ἄλλην σύνοδον, ἥτις ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ μετὰ ἓξ μῆνας. Καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ὁ δὲ Κρι-

(1) Καὶ αὐτὸς, ὡς καὶ ὁ Δίαιος, ἦσαν ἐκ τῶν 1000 ὁμήρων, οἵτινες ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην.

τόλαος, περιελθὼν ὅλας τὰς πόλεις τῆς συμπολιτείας διὰ νὰ διεγείρῃ μῖσος καὶ ἔχθραν κατ' αὐτῶν, συνεκάλεσε συνέλευσιν εἰς τὴν Κόρινθον. Εἰς δὲ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἦλθον πρέσβεις, σταλέντες ἀπὸ τὸν Κ. Καικίλλιον Μέτελλον, διοικητὴν τῆς Μακεδονίας· ἀλλ' ὁ ὄχλος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κυρίως συνεκροτεῖτο ἡ συνέλευσις, δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἀπεδίωξε μεθ' ὕβρεως καὶ ἐμπαιγμοῦ. Ὁ Κριτόλαος τότε ἐπρότεινε νὰ κινηθῇ πόλεμος λόγῳ μὲν κατὰ τῆς Σπάρτης, ἔργῳ δὲ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ διὰ νὰ ἑφελκύσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἐπρόσθεσεν, ὅτι μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης, ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις νὰ παύσωσιν· οἱ χρεῶσται ν' ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις των, καὶ ἕκαστος Ἀχαιὸς νὰ ἦναι κύριος παντὸς τόπου, τὸν ὁποῖον ἤθελε δυνηθῇ νὰ κυριεύσῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἐψηφίσθη δ' εὐθὺς πόλεμος, καὶ Πυθέας, ὁ Βοιωτάρχης, κατέπεισε τοὺς Θηβαίους, τοὺς ὁποίους ὁ Μέτελλος εἶχε ζημιώσει διὰ ἀδικίας πρὸς τοὺς γείτονάς των, νὰ συμμεθέξωσι τοῦ πολέμου. Ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος, ἀκούσασα τὰ κινήματα ταῦτα, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, καὶ ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ εἰς τὸν νεωστὶ διορισθέντα ὕπατον Λ. Μόμμιον.

Ὁ δὲ Μέτελλος, προθυμούμενος νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, πρὶν φθάσῃ ὁ Μόμμιος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν μὲ τὸ στράτευμά του· συγχρόνως δ' ἔστειλε πρέσβεις ὑποσχόμενος συγχώρησιν ὅλων τῶν πεπραγμένων, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Κριτόλαος ἐπολιόρκει τὴν Οἰταίαν Ἡράκλειαν, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι ὁ Μέτελλος διέβη τὸν Σπερχειόν. Ἀντὶ δὲ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸν, ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὴν Λοκρίδα· ὁ μὲν Μέτελλος, συμπλακεὶς μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, πλησίον τῆς πόλεως Σκαρ-

φείας, ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ὁ δὲ Κριτόλαος ἔγεινεν ἄφαντος εἰς τὴν μάχην, καὶ κοινολογεῖται, ὅτι ἐπνίγη εἰς τὸ πλησιόχωρον ἕλος. Κατὰ δὲ τὴν Χαιρώνειαν, ὁ Μέτελλος συναντήσας κατέστρεψε σῶμα χιλίων Ἀρκάδων· τὰς δὲ Θήβας εὗρεν ἐγκαταλελειμένας, καὶ ἐσυγχώρησε τὸν λαὸν, ἀφοῦ παρεδόθη ὁ Πυθέας. Ἔπειτα δὲ προέβη μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κριτολάου, Δίαιος ὁ στρατηγὸς τοῦ προλαβόντος ἔτους, κατέλαβε δικαιωματικῶς τὴν κενὴν θέσιν του. Ἐξ Ἄργους δ᾽ ἔγραψεν εἰς τοὺς λαοὺς ὅλων τῶν πόλεων διὰ νὰ ἐλευθερώσουν καὶ ὁπλίσουν τοὺς οἰκιακοὺς δούλους των μέχρι 12,000, καὶ νὰ στείλωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου ἐπροσκάλει ὡσαύτως ὅλους τοὺς μαχίμους ἄνδρας τῆς συμπολιτείας. Ἠνάγκασε δὲ ὅλους τοὺς πλουσίους, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, νὰ συνεισφέρωσι χρήματα διὰ τὸν πόλεμον(1). Τοιουτοτρόπως ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ στράτευμα 14,000 ὁπλιτῶν καὶ 600 ἱππέων, μὲ τὸ ὁποῖον ἐτάχθη πλησίον τῆς Κορίνθου, τέσσαρας δὲ χιλιάδας στρατιώτας, τὰ λείψανα τοῦ στρατεύματος τοῦ Κριτολάου, διέταξε νὰ φυλάττωσι τὰ Μέγαρα. Οὗτοι ὅμως ὠπισθοδρόμησαν, ἅμα εἶδον πλησιάζοντα τὸν Μέτελλον. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη ἐπροτάθη πάλιν, ἀλλ᾽ εἰς μάτην· ἀφοῦ δ᾽ ὁ Μόμμιος ἔφθασε μὲ 23,000 πεζοὺς καὶ 3,500 ἱππεῖς, ὁ Μέτελλος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

Μοῖρα δέ τις τῶν Ἰταλικῶν συμμάχων ἐτάχθη ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ 12 στάδια μακρὰν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοπέδου. Οἱ δ᾽ Ἀχαιοὶ παρατηροῦντες τὴν ὑπεροπτικὴν ἀμέλειάν των, ἐπέπεσον κατ᾽ αὐτῶν, καὶ τοὺς κατεδίωξαν, φονεύσαντες ἱκανοὺς καὶ κυριεύσαντες 500 ἀσπίδας. Ὁ

(1) Πολυβ. μ', 2.

Δίαιος λοιπὸν, ἐνθαῤῥυνθεὶς ἀπὸ τὴν νίκην ταύτην, ἐπροκάλεσεν εἰς μάχην τοὺς Ῥωμαίους (1)· ἀλλὰ τὸ μὲν ἱππικὸν τῶν Ἀχαιῶν ἔφυγεν κατὰ τὴν πρώτην προσβολήν· τὸ δὲ πεζικὸν, τὸ ὁποῖον ἐπολέμησε μὲ τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὁποίαν ἡ ἀπελπισία ἐμπνέει, κατηγωνίσθη ταχέως ἀπὸ τὸ πλῆθος· ὁ δὲ Δίαιος, ἀφοῦ εἶδε τὴν παντελῆ καταστροφὴν, ἔσπευσεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, ἀνήγγειλε τὴν ἧτταν, ἐθανάτωσε τὴν γυναῖκά του ἰδίᾳ χειρὶ διὰ νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν δουλείαν, καὶ ἔπειτα κατέστρεψε καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν διὰ δηλητηρίου.

Τὴν δὲ νύκτα μετὰ τὴν μάχην, οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν ἔφυγον ἀπὸ τὴν Κόρινθον. Ὁ δὲ Μόμμιος, φοβούμενος ἐνεδράν τινα, δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας. Ἐφόνευσε δ' ὅλους τοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους εὗρεν εἰς αὐτὴν, ἐπώλησε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία, ἀφήρπασε τὰ πλεῖστα τῶν καλλιτεχνημάτων, καὶ ἔπειτα ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν πόλιν, τοῦ ὁποίου αἱ φλόγες ὑψώθησαν μέχρις οὐρανοῦ, ὡς αἱ φλόγες τῆς ἐπικηδείας πυρᾶς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας.

Ἀκολούθως ἦλθον ἀπὸ τὴν Ῥώμην κατὰ τὸ σύνηθες δέκα πρέσβεις διὰ νὰ συνδράμωσι τὸν ὕπατον εἰς τὴν διάταξιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος. Τὰ τείχη ὅλων τῶν πόλεων, αἵτινες εἶχον συμμεθέξει τοῦ πολέμου, ἐκρημνί-

(1) Ὁ Ἰουστῖνος (λδ',2) προσθέτει, ὅτι αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἐστέκοντο ἐπὶ τῶν λόφων διὰ νὰ θεωρήσωσι τὴν ἧτταν τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἅμαξαι ἦσαν ἕτοιμαι διὰ νὰ μετακομίσωσι τὰ λάφυρα. Ἀλλ' ἡ περίστασις αὕτη εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀπίθανος, καὶ δὲν συμφωνεῖ διόλου μὲ τὴν κατάστασιν τῆς ἀθυμίας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες εὑρίσκοντο, κατὰ τὸν Πολύβιον. Ὁ μὲν Ἰουστῖνος καὶ ὁ Φλῶρος λέγουν, ὅτι ἡ μάχη ἐκροτήθη ἐπ' αὐτῶν τῶν στενῶν τοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ δὲ συγγραφεὺς τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ὀνομάζει τὸν τόπον Λευκόπετρα.

σθησαν, αἱ δημοκρατίαι πανταχοῦ κατελύθησαν, καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν πραγμάτων ἀνετέθη εἰς τοὺς πλουσίους πολίτας· Οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, ἔξω τῆς ἰδίας αὐτοῦ κοινότητος· ὅλαι αἱ ἐθνικαὶ σύνοδοι καὶ αἱ συνελεύσεις κατηργήθησαν, καὶ τέλος ἐτήσιος φόρος ἐπεβλήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις, ὀνομασθεῖσα Ἀχαΐα, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ Ῥωμαῖον Ἀνθύπατον.

Σκιὰ δὲ μόνον αὐτονομίας ἔμενεν εἰς Ἀθήνας, Κρήτην, καὶ Ῥόδον. Ἀλλὰ μετὰ ἑξήκοντα ἔτη (Ὀλυμπ. 173, 3) αἱ κατώτεραι τάξεις τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἐπείσθησαν νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τοῦ Μιθριδάτου πολεμοῦντος κατὰ τῶν Ῥωμαίων· καὶ οἱ μὲν γαιοκτήμονες ἔφυγον ἀπὸ τὴν ἔνοχον καταστᾶσαν πόλιν· ὁ δ' ἄσπλαγχνος Σύλλας κατέσφαξε τοὺς κατοίκους ἀνιλεῶς (1). Ἡ δὲ Κρήτη ἔμενε περιφρονημένη ὡς καὶ πάντοτε, ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς διχονοίας καὶ τῆς ἕξεως τῶν κατοίκων νὰ ὑπηρετῶσιν ὡς μισθοφόροι. Ἀφοῦ δ' ἡ Κρήτη ἀντέστη ἐπέκεινα τῶν δύο ἐτῶν εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἐπὶ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου, κατεκτήθη καὶ ὑπετάγη ὡς ἐπαρχία (Ὀλυμπ. 178,2). Ἡ δὲ Ῥόδος, ὑπὸ τὴν ἐξαίρετον καὶ φρόνιμον ἀριστοκρατίαν της, διετέλει αὐτόνομος καὶ σεβαστὴ μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, οἱ τυχοδιῶκται, οἱ ἐνδεεῖς καὶ οἱ μηχανητικοὶ εὕρισκον εὐχερῶς ἔργον ἐνασχολούμενοι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀποσπασμάτων τοῦ ἰσχυροῦ βασιλείου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τοὺς δὲ φιλοσόφους καὶ λο-

---

(1) Πλούταρχ. εἰς Σύλλ. 14. Ἀππιαν. εἰς Μιθριδάτην 38· ὁ Παυσανίας (ά. 20) λέγει, ὅτι ἀπεδεκάτισεν αὐτούς.

γίους ἐδεξιοῦντο καλῶς αἱ αὐλαὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Περγάμου, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς εἶχον συναθροίσει παμπληθεῖς βιβλιοθήκας· ἀλλ' ὁ σπινθὴρ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας εἶχεν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἡ κυρία ἐνασχόλησις τῶν ἐπιθυμούντων ν' ἀποκτήσωσι φιλολογικὴν εὔκλειαν ἦτο τὸ νὰ ἐπικρίνουν, καὶ νὰ συγκλώθουν ἐρανίσματα ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ὅμως αἱ φυσικαὶ μηχανικαὶ καὶ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι προώδευσαν γιγαντιαίως, καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἐρατοσθένους, τοῦ Ἱππάρχου καὶ τοῦ Ἀρχιμήδους θέλουν διατελεῖ πάντοτε ἐν τιμῇ.

Οὕτως ἀπετολμήσαμεν νὰ διαγράψωμεν εἰς στενὰ ὅρια τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ὅτου ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σκότη τῆς μυθολογίας μέχρις οὗ ἀπεῤῥοφήθη ἀπὸ τὸν ἀπέραντον ὠκεανὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐξεπλήρωσε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ὁ κυβερνήτης τοῦ παντὸς ἀνέθεσεν εἰς αὐτήν· ἀνεχαίτισε τὴν πρόοδον τῆς Ἀσιατικῆς δεσποτείας πρὸς τὴν δύσιν· ἀνέπτυξε σχεδὸν πᾶν εἶδος πολιτικῆς ὑπάρξεως· ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον τέλεια πρωτότυπα παντὸς εἴδους φιλολογίας καὶ καλλιτεχνίας· κατέδειξε τὰ δεινὰ τῆς ἐμφυλίου διχονοίας καὶ τῆς ἐλλείψεως τῆς πολιτικῆς ἑνότητος. Δύο δὲ χιλιάδες ἔτη παρῆλθον ἀφ' ὅτου ἔκλεισεν ἡ σκηνὴ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὸ διάστημα τοῦτο, ἕρπουσα ὑπὸ τὸν δεσποτισμὸν τῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς Ῥώμης, τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τουρκίας δὲν ὑπῆρχεν ὡς ἔθνος. Τέλος πάντων εἰς τὰς ἡμέρας μας εἴδομεν τὴν ἀναφάνισίν της εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν, καὶ τὸ ζήτημα γεννᾶται, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὁποία θέλει εἶσθαι ἡ μέλλουσα τύχη της; Αἱ διάφοροι φυλαὶ, αἱ

συγκροτοῦσαι τὸν λαόν της, θέλουν ἀπολαμβάνει ἄραγε τὰ ἀγαθὰ τῆς ὁμονοίας καὶ ἑνώσεως; Θέλει μιμηθῆ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κατὰ τὰς τέχνας, τὰ ὅπλα καὶ τὴν φιλολογίαν; Θέλει ἀποφύγει τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ ψυχροῦ καὶ μαραντικοῦ ἀέρος τοῦ ἀρκτῴου δεσποτισμοῦ; Ταῦτα εἶναι ζητήματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν τολμῶμεν ν' ἀπαντήσωμεν. Ἡμεῖς ἐλπίζομεν τὰ βέλτιστα, ἀλλ' αἱ ἐλπίδες μας δὲν εἶναι βέβαιαι, διότι παραδείγματα ἐθνικῆς ἀνανεώσεως εἶναι σπάνια εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ κόσμου.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ.

Α'.

Σελὶς 12.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.

Η ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἦτο καθ' ὁλοκληρίαν ποιητικὴ, καὶ κυρίως μυθώδης. Ἀλλ' ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες συγκοινωνοῦντες μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἀπέκτησαν ἀφθονωτέραν γραφικὴν ὕλην (τὸν πάπυρον), παρὰ τὴν ὁποίαν εἶχον μέχρι τοῦδε, ἤρχισαν νὰ συγγράφουν ἱστορίας εἰς τὸ πεζὸν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα περὶ αὐτῆς ποιήματα. Τοιαῦτα δ' ἦσαν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἑκαταίου, τοῦ Ἑλλανίκου καὶ τῶν ἄλλων προκατόχων τοῦ Ἡροδότου.

Καὶ ὁ Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς αὐτὸς (1) δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς σύγχρονος ἱστορικὸς, διότι ἦτο μόλις 8 ἢ 9 ἐτῶν ὅτε συνέβησαν αἱ τελευταῖαι πράξεις, τὰς ὁποίας ἀναφέρει. Τὸ σύγγραμμά του εἶναι κυρίως ἱστορία τοῦ Περσικοῦ βασιλείου ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κύρου εἰς τὸν θρόνον μέχρι τοῦ τέλους τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου. Ἀλλὰ δράττει τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσάγῃ ἐν ἐπεισοδίοις ὅλας τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ περὶ τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ λαῶν μὲ τοὺς ὁποίους οἱ Πέρσαι ἦλθον εἰς συνάφειαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, καὶ οὕτω κατώρθωσε νὰ συγγράψῃ ἓν τῶν περιεργοτάτων καὶ τερπνοτάτων συγγραμμάτων.

Ὁ Θ ο υ κ υ δ ί δ η ς ἦτο μᾶλλον σύγχρονος παρὰ διάδοχος τοῦ Ἡροδότου, διότι μόλις ἦτο 14 ἐτῶν νεώτερος παρὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦτον. Ὁ κορυφαῖος οὗτος τῶν ἱστορικῶν ἐξιστόρισε τὰ συμβεβηκότα τῆς ἐποχῆς του. Τὸ σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον διεκόπη ἕνεκα τοῦ θανάτου του, τελειόνει εἰς τὸ 21 ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (ἄνωτ. σελ. 389).

(1) Τὰ μὲ κυρτὰ γράμματα ὀνόματα εἶναι τῶν συγγραφέων, τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα παρατίθενται.

Ὁ Κράτιππος, σύγχρονος τοῦ Θουκυδίδου, ἐξηκολούθησε τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς διακοπῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου συγγραφείσης μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Μακρῶν Τειχῶν ὑπὸ τοῦ Κόνωνος (ἀνωτ. σελ. 452).

Ὁ Κλειτόδημος ἢ Κλείδημος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, συνέγραψεν Ἀτθίδα τινὰ ἢ ἱστορίαν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν του.

Ὁ Ξ ε ν ο φ ῶ ν ὡσαύτως ἐξηκολούθησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου. Τὰ Ἑλληνικά του τελειόνουν εἰς τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην (ἀνωτ. σελ. 514). Ὁ συγγραφεὺς ἦτο σύγχρονος τῶν συμβεβηκότων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, ἀλλ' ὁ φιλολακωνισμός του ἐλαττόνει τὴν ἀξίαν τῆς μαρτυρίας του.

Θεόπομπος ὁ Χῖος, σύγχρονος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἐξηκολούθησεν ὡσαύτως τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ δὲ σύγγραμμά του, ὀνομαζόμενον, ὡς τὸ τοῦ Ξενοφῶντος, Ἑλληνικά, συνίστατο ἀπὸ 12 βιβλία, καὶ περιεῖχε τὰ συμβεβηκότα 17 ἐτῶν, τελειόνον εἰς τὴν ἐν Κνίδῳ μάχην (ἀνωτ. σελ. 451). Ὁ Θεόπομπος ὡσαύτως συνέγραψε Φιλιππικά, ἢ ἱστορίαν τοῦ Μακεδόνος Φιλίππου εἰς πεντήκοντα ὀκτὼ βιβλία· ἤρχιζε δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος κατηγορεῖται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ὡς κακοήθης καὶ φιλοκατήγορος (Ἴδε Πολύβιον ή. 11—13). νεώτερός τις συγγραφεὺς (ὁ Βοίκχιος ά. 301) ὀνομάζει αὐτὸν « αὐστηρὸν μὲν, ἀλλ' ἀφιλοπρόσωπον ».

Ὁ Ἔφορος, συσπουδαστὴς τοῦ Θεοπόμπου, συνέγραψεν ἱστορικὸν σύγγραμμα εἰς 30 βιβλία, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν μέχρι τῆς πολιορκίας τῆς Περίνθου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (ἀνωτ. σελ. 569).

Καλλισθένης ὁ Ὀλύνθιος, ὅστις ἐθανατώθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, συνέγραψεν Ἑλληνικὰ εἰς 10 βιβλία, ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀνταλκίδου εἰρήνης (σελ. 460) μέχρι τῆς καταλήψεως τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ὑπὸ τῶν Φωκέων (σελ. 539).

Ὁ Φιλόχορος, σύγχρονος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, συνέγραψεν Ἀτθίδα ἐκτεινομένην ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι τῶν ἡμερῶν του.

Ὁ Δύϊλλος συνέγραψεν ἱστορίαν εἰς 27 βιβλία, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἱστορίας τοῦ Καλλισθένους, καὶ φαίνεται, ὅτι ἐτε-

λείονεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ (ἴνωτ. σελ. 622). Τὴν ἱστορίαν δὲ ταύτην ἐξηκολούθησε συγγραφεύς τις ὀνομαζόμενος Ψάων.

Δοῦρις ὁ Σάμιος, ὅστις ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Πύῤῥου, συνέγραψεν Ἑλληνικὰ, Μακεδονικὰ καὶ ἄλλα ἱστορικὰ συγγράμματα. Τὰ Ἑλληνικά του ἤρχιζον ἀπὸ τὸ ἔτος τὸ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην.

Ἄρατος ὁ Σικυώνιος ἔγραψεν ὑπομνήματα περὶ τοῦ ἰδίου βίου καὶ τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Φύλαρχος, σύγχρονος τοῦ Ἀράτου, συνέγραψεν εἰς 20 βιβλία τὴν ἱστορικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Πύῤῥου εἰς τὴν Πελοπόννησον (σελ. 625) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κλεομένους (σελ. 655).

Τὰ ὑπομνήματα τοῦ Πολυβίου περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ἀράτου, δηλ. ἀπὸ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου. Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πολυβίου ἴδε τὸ Ἐπίμετρον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης.

Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν προηγουμένων συγγραμμάτων ἀπωλέσθησαν, τεμάχια ὅμως τινὰ ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν ἀπὸ τὸν Ἀθήναιον, τὸν Αἰλιανὸν καὶ ἄλλους ἐρανιστὰς, καὶ ἀπὸ τοὺς σχολιαστὰς ἢ ὑπομνηματιστὰς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν. Κυρίως δὲ ἀπὸ τὰ συγγράμματα αὐτῶν, ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Κορνήλιος Νέπως συνέταξαν τοὺς βίους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ ὁ Τρῶγος Πομπήϊος (συντμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου) συνέγραψαν ὅσα μέρη τῶν συγγραμμάτων των πραγματεύονται περὶ Ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Β'.

Σελὶς 158.

ΥΠΕΡΒΟΛΑΙ ΑΡΙΘΜΩΝ.

Πᾶς ὅστις γνωρίζει τὴν ἱστορίαν, δὲν ἀγνοεῖ βεβαίως πόσον ὀλίγον πιθανοὶ εἶναι οἱ ἀριθμοὶ τῶν στρατευμάτων καὶ ἄλλων σωμάτων, τοὺς ὁποίους σημειόνουν συγγραφεῖς μὴ ὄντες σύγχρονοι μὲ τὰ συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν. Καὶ αὐτοὶ οἱ σύγχρονοι,

ὅταν δὲν ἦναι πολιτικοὶ ἢ στρατιωτικοὶ, εἶναι ὀλίγης πίστεως ἄξιοι. Ἀλλ' οἱ εἰς τὸν Θουκυδίδην, Ξενοφῶντα, ὡς καὶ εἰς τὸν Πολύδιον ἀριθμοὶ φέρουν τὸν τύπον τῆς ἀληθείας. Δυνάμεθα δὲ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὅταν ὁ Λίδιος παραιτῇ τὸν κριτικὸν τοῦτον συγγραφέα διὰ ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς χρονογράφους, οἱ ἀριθμοί του μεγαλύνονται ὑπὲρ τὸ δέον, ὡς παραδείγματος χάριν, εἰς τὴν διήγησίν του περὶ τῆς κατὰ τὸν Μέταυρον μάχης. Ἡ δὲ παρατήρησις αὕτη ἀληθεύει εἰδικώτερον εἰς τὴν Ἀσιατικὴν καὶ τὴν τοῦ Μεσαιῶνος ἱστορίαν, ὅπου οἱ ἀναφερόμενοι ἀριθμοὶ πολλάκις ὑπερβαίνουν πᾶσαν πιθανότητα. Εἰς οὐδένα ὅμως συγγραφέα ἐφαρμόζεται αὕτη περισσότερον παρ' εἰς τὸν Ἡρόδοτον, τινὰς τῶν διηγήσεων τοῦ ὁποίου θέλομεν ἐξετάσει ἐνταῦθα.

Θέλομεν δ' ἐκθέσει προηγουμένως τὸ ἀκόλουθον περιστατικὸν, ὡς φανόν τινα δυνάμενον νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὰς ἐρεύνας μας. Τὸ μέγιστον στράτευμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συνηθροίσθη, ἦτο τὸ στράτευμα ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν κατὰ τὸ 1812. Ἐνδέχεται δὲ ὅτι ἐσύγκειτο ἀπὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν σκευοφόρων καὶ λοιπῶν. Ἐπρομηθεύετο δ' ἀφθόνως ἀπὸ τὰς εὐφόρους χώρας τὰς ὄπισθεν αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύετο διὰ μέσου ἐπαρχιῶν σιτοφόρων καὶ ποιμνιοτρόφων· καὶ ὅμως τὸ στράτευμα τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ συσσωματωμένον, καὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐξετείνετο εἰς ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 300 μιλλίων. Ἠμποροῦμεν λοιπὸν νὰ θέσωμεν ἴσως ὡς κανόνα, ὅτι τόσον πολυπληθὲς στράτευμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ κινηθῇ συσσωματωμένον. καὶ τοῦτο πιθανῶς ἀληθεύει καὶ ὡς πρὸς τὰ Ἀσιατικὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ στρατεύματα.

Εἰς ἄρθρον τι περὶ τῶν Σταυροφοριῶν καταχωρημένον εἰς τὴν Ἐξωτερικὴν Τρίμηνον Ἐπιθεώρησιν (τόμ. ἑ. σελ. 639 καὶ ἐφεξῆς) ἡμεῖς ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους συνίστατο τὸ πρῶτον Σταυροφορικὸν στράτευμα. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ὁρίζεται ἀπὸ αὐτόπτην τινὰ εἰς 100,000 ἱππεῖς καὶ 600,000 πεζοὺς, ἐξαιρουμένων τῶν ἱερέων, τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων. Ἂν δὲ καὶ ἀπήντησεν ὀλίγα δυστυχήματα, λέγεται, ὅτι ἦτον ἠλαττωμένον κατὰ τὸ ἥμισυ ὅτε ἔφθασεν ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Ἀντιοχείας, καὶ γνωρίζομεν, ὅτι ἦτον

ὀλίγον περισσότερον ἢ 20,000, ὅτε ἐφώρμησε κατὰ τῆς Ἁγίας πόλεως. Ὡμιλήσαμεν ἐκεῖ περὶ τῆς δυσκολίας τῆς προμηθείας τροφῶν, καὶ περὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων τοῦ νὰ ἐξακριβώσῃ τις τὸν ἀληθῆ ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων, καὶ ἀπεδείξαμεν ἐκ τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ τινῶν ἐκ τῶν πρωτίστων μοιρῶν τῶν σταυροφόρων, ὅτι ὑπῆρχε μεγάλη ὑπερβολὴ εἰς τὸν ὁλικὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατεύματος· ὡρίσαμεν δὲ αὐτὸν κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγώτερον παρ' ὅσον ὑπελογίζετο.

Τὸ δὲ στράτευμα, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Σουλτὰν-Μπαγιαζίτης προσέβαλε τὸν Ταμερλάνον εἰς τὴν Ἄγκυραν κατὰ τὴν Πτηρίαν πεδιάδα (ἀνωτ. σελ. 410) ὑπολογίζεται εἰς 120,000 ἄνδρας, ἀριθμὸς ἀνύποπτος, τὸ δὲ στράτευμα τοῦ Ταρτάρου, ὡς λέγεται, ὑπελογίζετο εἰς 700,000 πολεμιστάς, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος δὲν εἶναι ἀκριβής, ὡς μεγαλυνθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξασθενίσουν τὴν αἰσχύνην τῆς ἥττης· διότι ἂν καὶ πολὺ μεγάλα πλήθη ἀνδρῶν δύνανται βεβαίως νὰ συναθροισθῶσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, φαίνεται ὅμως ἀδύνατον τὸ νὰ εὑρίσκῃ τροφὴν τοσοῦτος ἀριθμὸς ἀνδρῶν καὶ ἵππων.

Ἂς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸν Ἡρόδοτον. Οὗτος λέγει, ὅτι τὸ στράτευμα μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Δαρεῖος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκυθίαν ἢ εἰς τὴν χώραν τὴν πρὸς ἄρκτον τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὑπελογίζετο εἰς ἑβδομήκοντα μυριάδας ἤτοι 700,000. Ἀλλ' ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον, ἐὰν ὄχι ἀδύνατον, εἰς τὰς χώρας ταύτας νὰ χορηγήσουν τροφὴν εἰς τοσοῦτον στράτευμα, καὶ ἴσως ἐὰν ὁρίσωμεν τὸ στράτευμα τοῦ Περσικοῦ μονάρχου εἰς τὸ ἓν δέκατον τοῦ ὑποτιθεμένου ἀριθμοῦ του, δὲν θέλομεν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ μὲν Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος κατὰ τὸν Μαραθῶνα· ὁ δὲ Πλάτων (εἰς Μενέξενον §. 10) λέγει, ὅτι συνίστατο ἀπὸ 500,000 ἄνδρας· οἱ δὲ συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησεν ὁ Τρῶγος (ἴδε Ἰουστῖνον) ἀνέφεραν, ὅτι συνίστατο ἀπὸ 600,000, τὸ ἓν τρίτον τῶν ὁποίων ἀπωλέσθη· ὁ δὲ Παυσανίας (δ'. 35) καὶ ὁ Βαλλέριος Μάξιμος (έ. 3) ἀπὸ 300,000· τέλος ὁ Νέπως (εἰς Μιλτιάδην 4), ὅστις εἶναι ὁ μετριώτερος, ἀπὸ 200,000 πεζοὺς καὶ 10,000 ἱππεῖς. Ὅτι δὲ ὅλοι οὗτοι οἱ ἀριθμοὶ εἶναι ὑπερβολικοί, γίνεται καταφανὲς ἐκ τοῦ μικροῦ καὶ πιθανοῦ ἀριθμοῦ τῶν

φονευθέντων κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὅςις ἐπίσης ἀναφέρει γεγονός τι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὸν πιθανὸν ἀριθμόν. Ὁ στόλος, λέγει, συνίστατο ἀπὸ 600 τριήρεις, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα μιᾶς τριήρους ἦτο συνήθως 200 περίπου ἄνδρες, συμπεριλαμβανομένων τῶν ναυτῶν (ἀνωτ. σελ. 208). Μόνον δὲ ὅτε αἱ τριήρεις ἐχρησίμευον ὡς φορτηγαί, ἔφερον ἐνίοτε μεγαλήτερον ἀριθμόν. Ἂς ὑποθέσωμεν λοιπόν, ὅτι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὑπῆρχον 50 στρατιῶται εἰς ἑκάστην τριήρη, τοιουτοτρόπως ἔχομεν ἐπέκεινα τῶν 100,000 κωπηλατῶν καὶ ναυτῶν, καὶ 30,000 στρατιώτας, καὶ δὲν εἶναι διόλου παράδοξον, ἐὰν 10,000 Ἕλληνες ἐνίκησαν 30,000 Ἀσιανούς. Τὸ δ' ἱππικὸν τῶν βαρβάρων δὲν ἦτο φαίνεται πολυάριθμον, ἄλλως ὁ ἱστορικὸς ἤθελεν ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τῶν φορτηγῶν, τὰ ὁποῖα μετεβίβαζον τοὺς ἵππους. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν ἵππων εἰς φορτηγόν τι πλοῖον ἦτο συνήθως τριάκοντα.

Τὰ δὲ πέντε ἑκατομμύρια τοῦ στρατεύματος τοῦ Ξέρξου (ἀνωτ. σελ. 154)ὑπερβαίνουν πάντα ὅρον πιθανότητος. Ὁ ἀνώτατος ἀριθμὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν ὑπερέβη ποτὲ τὰ τρία καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια (ἴδε Κλίντωνος Ἑλληνικὰ Χρονικὰ β'. 336), ἀριθμὸν πολὺ κατώτερον τοῦ ὑπερμεγέθους τούτου στρατεύματος. Καὶ ὅμως ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατεύματος τοῦ Ξέρξου ἦτο βέβαια μέγας, καὶ ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν αἱ τοιαῦται ὑπερβολαί. Ὁ δὲ χρόνος, τὸν ὁποῖον κατέτριψαν εἰς τὰς ἑτοιμασίας, ἡ ποσότης τῶν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν, τὰς ὁποίας ἐσύναξαν κτλ., μαρτυροῦν τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἔχομεν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου,ὅςις ἦτο παρὼν (εἰς Πέρσας 341), ὅτι ὁ Περσικὸς στόλος ἐν Σαλαμῖνι ἐσύγκειτο ἀπὸ 1,000 τριήρεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων βεβαίως ἦσαν πλειότεροι τῶν διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν. Δὲν ἠμποροῦμεν βεβαίως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ στράτευμα τῆς ξηρᾶς ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον (συμπεριλαμβανομένων τῶν ἀκολούθων καὶ τῶν γυναικῶν)·καὶ ἐὰν ἥμισυ ἑκατομμύριον ἢ καὶ περισσότερον ἀνθρώπων μετέβησαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἔμειναν ἐνταῦθα ἐπί τινα χρόνον, τοῦτο εἶναι ἓν τῶν ἀξιολογωτάτων γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία ἀναφέρει.

Ὁ χαρακτὴρ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἡμιεπικός· εἶναι λοιπὸν δύσκολον νὰ μὴ ὑποπτεύσωμεν, ὅτι εἰς τὸν κατάλογον, ὅπου ἀπαριθμεῖ τὰ ἔθνη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνίστατο τὸ στράτευμα τοῦ

Ξέρξου, δὲν ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κατάλογον τῆς Ἰλιάδος, καὶ ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ ἐπιδείξῃ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις του. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Αἰσχύλος, εἶναι ὀλιγαριθμότερα. Ὁ δὲ Ἡρένος φρονεῖ (καὶ τὴν γνώμην συμμερίζεται καὶ ὁ ἐπίσκοπος Θιρλουάλλιος), ὅτι ὁ ἱστορικὸς ἠρανίσθη τὴν διήγησίν του περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν διαφόρων στρατευμάτων ἐκ τῶν καταλόγων, τοὺς ὁποίους οἱ γραμματεῖς τοῦ Βασιλέως συνέταξαν κατὰ τὴν γενομένην ἐν Δορίσκῳ ἐπιθεώρησιν. Ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίσῃ τὰς ἐκθέσεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς ἐφυλάττοντο εἰς τὰ βασιλικὰ ἀρχεῖα τῶν Σούσων; Πρὸς δικαιολόγησιν ὅμως τοῦ φιλικρινεστάτου τούτου ἱστορικοῦ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δὲν εἶναι ἀξιοκατηγόρητος διὰ τὴν ὑπερβολὴν ταύτην· διότι οὗτος ἀναφέρει (ζ' 228), ὅτι οἱ Ἀμφικτύονες ἐνεχάραξαν τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν εἰς τὴν στήλην, τὴν ὁποίαν ἀνήγειραν εἰς μνημόσυνον τῶν πεσόντων εἰς τὰς Θερμοπύλας, καὶ πιθανὸν ὄχι ἀργότερον παρ' ἓν ἢ δύω ἔτη μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Περσῶν

Μυριάσιν ποτὲ τῇδε τριηκοσίαις ἐμάχοντο
Ἐκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέτορες·

ἤτοι τέσσαρες χιλιάδες Πελοποννήσιοι ἐμάχοντό ποτε ἐνταῦθα κατὰ τριῶν ἑκατομμυρίων.

Ἐνταῦθα ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἀναφερόμενον, διότι οὗτος λέγει μέν, ὅτι ἡ ὁλικὴ δύναμις τῆς ξηρᾶς ἦτο δύο ἑκατομμύρια καὶ ἑκατὸν χιλιάδες· οἱ δ' Ἀμφικτύονες τρία ἑκατομμύρια, καὶ γίνεται δῆλον, ὅτι οὗτοι δὲν συμπεριελάμβανον εἰμὴ τοὺς πολεμιστάς. Παρατηρητέον ὡσαύτως, ὅτι οὗτοι μεγαλύνουν ἐπίσης τὸν ἀριθμὸν τῶν Πελοποννησίων. Πόσον δὲ προδήλως παραδειγματίζεται ἐντεῦθεν ἡ Ἑλληνικὴ ματαιότης καὶ τὸ ψεῦδος! Οὐδεὶς βέβαια ἔχων σώας τὰς φρένας ἠμπορεῖ νὰ πιστεύσῃ,ὅτι τοσαῦτα ἑκατομμύρια συνηθροίσθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔπειτα ἐπορεύθησαν διὰ τῶν μεσογείων χωρῶν τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας, καὶ ἔμειναν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Ἀττικήν, ἥτις εἰς νεωτέραν τινὰ περίοδον τοὐλάχιστον δὲν ἠδύνατο νὰ τρέφῃ στράτευμα 25,000 ἀνδρῶν (σελ. 612). Ὁ Λαρχέρος προσπαθεῖ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἀντίρρησιν ταύτην, ἀναμιμνήσκων εἰς ἡμᾶς τὰς προμηθείας τῶν ζωοτροφιῶν, αἵτινες εἶχον γείνει πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ

Περσικοῦ στρατεύματος. Ἀλλ' αἱ ἀποθῆκαι τῶν ζωοτροφιῶν ἦσαν εἰς τὸ παράλιον τῆς Θράκης, καὶ δὲν μᾶς δίδεται ἡ παραμικρὰ νύξις, ὅτι ὑπῆρχε στόλος φορτηγῶν παρακολουθῶν τὸ στράτευμα, καὶ προμηθεύων τὰς χρείας αὐτοῦ. Κλίνομεν προσέτι νὰ στοχασθῶμεν, ὅτι στρατιωτικοὶ ἄνδρες ἀμφιβάλλουν περὶ τοῦ ἂν ὁ Μαρδόνιος ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ στράτευμα 300,000 ἀνδρῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἦτον ἱππικόν, καὶ τὸ ὁποῖον βεβαίως εἶχεν, ὡς ὅλα τὰ Ἀσιανὰ στρατεύματα, τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἀκολούθους του, ὁλόκληρον χειμῶνα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἔπειτα δύω περίπου μῆνας εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικήν. Τέλος ἂν καὶ ἡ Ἀσία ἦναι τὸ βασίλειον τῆς μεγαλοῤῥημοσύνης, δὲν ἐνθυμούμεθα τίποτε εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ἱστορίαν ἢ καὶ εἰς τὴν Ἀσιατικὴν μυθιστορίαν, δυνάμενον νὰ παραβληθῇ μὲ τὸν κατάλογον τοῦ στρατεύματος τοῦ Ξέρξου.

Γ΄.

Σελὶς 187.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ.

Ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου παρεστάθησαν ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου, καὶ ἐνῷ ὁ Ἡρόδοτος ἦτο τότε παιδίον, ὁ δραματικὸς ποιητὴς εἶναι ὁ ἀρχαιότατος συγγραφεὺς περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσβολῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀνωφελὲς νὰ σημειώσωμεν τὰς περιστάσεις τὰς ὁποίας ἀναφέρει.

Ὁ ποιητὴς ὁμιλῶν περὶ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξέρξου, ἀναφέρει τοὺς Πέρσας καὶ Μήδους, τοὺς Αἰγυπτίους (34 — 40), τοὺς Λυδοὺς, Μαρδιανοὺς καὶ Μυσοὺς (41 — 52), τοὺς Βαβυλωνίους (52—55), τοὺς Βακτριανοὺς (306, 318, 732), τοὺς Ἀραβίους (318), τοὺς Κίλικας (327), καὶ ὁμιλεῖ ἐν γένει περὶ τοῦ μαχαιροφόρου λαοῦ ὅλης τῆς Ἀσίας (56). Ὁμιλεῖ περὶ τῆς γεφύρας τοῦ Ἑλλησπόντου (722, 745—750)· ἀναφέρει τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην (353—471), εἰς τὴν ὁποίαν μνημονεύει τὸ στρατήγημα τοῦ Θεμιστοκλέους, δι' οὗ ἀπεφασίσθη ἡ μάχη (353 καὶ ἐφεξῆς), ἂν καὶ δὲν ὀνομάζῃ αὐτὸν, λέγων μόνον, ὅτι Ἕλλην τις ἦλθεν ἀπὸ τὸ Ἀθηναϊκὸν στράτευμα εἰς τὸν Ξέρξην, καὶ ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸν τὴν μελετωμένην φυγὴν τῶν Ἑλλήνων· περιγράφει τὴν ἐν τῇ νή-

σιῳ Ψυτταλείᾳ σφαγὴν(447καὶ ἐφεξῆς)· ὁρίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν πλοίων εἰς 1,000 (341), τὸν δὲ τῶν Ἑλληνικῶν εἰς 300 (339). Περιγράφει τὴν φυγὴν τοῦ Περσικοῦ στόλου καὶ στρατεύματος μετὰ τὴν μάχην ταύτην (480 καὶ ἐφεξῆς), καὶ τὰ παθήματά των, καὶ σημειοῖ (500 καὶ ἐφεξῆς), τὴν προξενηθεῖσαν φθορὰν ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοῦ πάγου ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Φαίνεται δὲ λέγων (734), ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γέφυρα δὲν εἶχε διαλυθῆ, ὅτε ὁ Ξέρξης ἔφθασεν εἰς αὐτήν. Ἀναφέρει περὶ ἐκλεκτοῦ τινος σώματος στρατευμάτων, τὸ ὁποῖον ἀφέθη εἰς τὴν Ἑλλάδα (803). καὶ παριστᾷ τὸ δαιμόνιον τοῦ Δαρείου προλέγον τὴν ἔκβασιν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης (805—820).

Δ΄.

Σελίς 202.

ΚΙΜΩΝΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ.

Ἡ βεβαία ὕπαρξις συνθήκης τοιαύτης, ὁποία ἡ Κιμώνειος εἰρήνη διεφιλονεικήθη καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Δὲν ἀναφέρεται δὲ οὔτε ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον, οὔτε ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην, καὶ ὁ Καλλισθένης ἐφρόνει, ὅτι δὲν ὑπῆρξε καμμία βεβαία συνθήκη, ἀλλ' ὅτι οἱ Περσικοὶ στόλοι καὶ τὰ στρατεύματα ἀπεῖχον τυχόντι κατὰ τὰς ἀναφερομένας ἀποστάσεις. Δυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι καὶ οἱ Πέρσαι ἐβοήθησαν τὴν ἐν Σάμῳ ἀποστασίαν (ἀνωτ. σελ. 226), τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύναντο νὰ πράξουν ἐὰν ὑπῆρχε συνθήκη. Ὁ Πλούταρχος ὅμως(εἰς Κίμωνα, 13)λέγει, ὅτι ἡ συνθήκη εὑρίσκετο εἰς συλλογήν τινα ψηφισμάτων γενομένην ὑπό τινος Κρατεροῦ ὅτι βωμός τις εἰς τὴν Εἰρήνην ἀνηγέρθη ἕνεκα τῆς συνθήκης ταύτης ἐν Ἀθήναις, καὶ μεγάλαι τιμαὶ ἀπενεμήθησαν εἰς τὸν Καλλίαν, ὅστις ἦτον ἀρχηγὸς τῆς εἰς τὰ Σοῦσα πρεσβείας. Ὁ Ἰσοκράτης(εἰς Πανηγυρ. 65, Ἀρειοπαγιτ, 156, Παναθη. α.κ. 244) ὁ Δημοσθένης (περὶ παραπρεσβεία. 428) καὶ ὁ Λυκοῦργος(εἰς Λεωκράτην, 17) ὁμιλοῦν περὶ τῆς συνθήκης, ὡς περὶ πράγματος βεβαίου· ὁ δὲ Δημοσθένης ῥητῶς ὀνομάζει τὸν Καλλίαν, τοῦ ὁποίου ἡ εἰς τὰ Σοῦσα πρεσβεία ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον (ζ΄, 151), ἂν καὶ δὲν λέγῃ τὴν αἰτίαν τῆς πρεσβείας ταύτης. Προσέτι ὅτε ὁ Ἀλκιβιάδης (Ὀλυμπ. 92, 1), διαπραγματευόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ

Βασιλέως μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ παραπλέῃ τὸ παράλιόν του, εἰς ὁποιονδήποτε μέρος καὶ μ'ὅσα πολεμικὰ πλοῖα ἤθελε, οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἐστοχάσθησαν τὴν αἴτησιν τόσον παράλογον, ὥστε διέκοψαν τὴν συνδιάλεξιν (Θουκυδίδ. ή. 56).

Δὲν γίνεται καταφανὲς ἐντεῦθεν, ὅτι ὑπῆρξε προηγουμένη συνθήκη; Ἡ κυρία δυσκολία φαίνεται, ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον, διότι εἶναι πασίγνωστον, ὅτι αἱ παράλιαι πόλεις δὲν ἦσαν αὐτόνομοι καὶ ἐξηκολούθουν νὰ πληρόνωσι φόρον εἰς τους Πέρσας (1). Τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς συνθήκης (ἐὰν ἀληθῶς ὑπῆρξεν) ἦτο νὰ κυβερνῶνται κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους των, καὶ νὰ ἦναι ἀπηλλαγμένοι τῆς παρουσίας Περσικῶν στρατευμάτων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὑπῆρξε συνθήκη, ἢ τοὐλάχιστον ἀνακωχὴ ἐχθροπραξιῶν κατὰ τῆς Περσίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ'ἣν ἡ ἐν Σικελίᾳ ἧττα τῶν Ἀθηναίων μετέφερε τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰς τὸ Ἀσιατικὸν παράλιον.

---

(1) Ἴδε ἀνωτ. σελ. 122 εἰς τὴν σημείωσιν. Αἱ πρόσοδοι τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων πόλεων, οἷον τῆς Λαμψάκου καὶ τῆς Μαγνησίας ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς Βασιλεῖς τῶν Περσῶν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν Δημάρατον καὶ ἄλλους, καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἐξηκολούθουν ν' ἀπολαμβάνωσιν αὐτάς· ὅτε δ' οἱ Ἀθηναῖοι (Θουκυδίδ. έ. 1) ἐδίωξαν τοὺς Δηλίους ἀπὸ τὴν νῆσόν των, ὁ Περσικὸς σατράπης Φαρνάκης ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἄσυλον εἰς τὸ Ἀτραμύττιον κατὰ τὸ παράλιον τῆς Αἰολίδος.

ΠΙΝΑΞ.

Τὰ σχήματα (2), (3), καὶ ἐφεξῆς δεικνύουν, ὅτι γίνεται λόγος περὶ ἄλλων κυρίων ὀνομάτων ὁμωνύμων· αἱ δὲ λέξεις μὲ κυρτὰ γράμματα γεγραμμέναι, περὶ ἀξιωμάτων, θεσμοθεσιῶν κλπ. ἐξηγοῦνται εἰς τὸ μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπου γίνεται ἡ παραπομπή.

	Σώμ.
Π. Α. Σκαρλέτζος.	1

Ἐπαρχία Γυθείου.

Ἀ. Σκάγιαννης γραμματεὺς τοῦ Ἐπαρχείου.	1
Ἀθ. Δ. Καβαλιεράκης.	1
Δ. Μπελιτσάκης.	1
Π. Ἀντωνάκος.	1

Ἐπαρχία Ἐπιδαύρ. Λιμηρᾶς.

Ἀνδ. Δ. Καβαλιεράκης.	1
Α. Κουτουφᾶς.	1
Ἀ. Ἰωαννίδης.	1
Δαμιανὸς Παππαναγιωτόπουλος, ἡγούμ. τῆς Μονῆς Ταξιαρχῶν	1
Δ. Α. Τσικνόπουλος βοηθὸς τοῦ ταμίου.	1
Μ. Μπουκάκος ταμίας Λεβαδείας.	1
Ν. Παππαμιχαλόπουλος	1
Σ. Σ. Καλογερᾶς.	1
Σ. Κουρκουτᾶς ταμ. Ἐπιδ. Λιμηρᾶς	1
Χ. Α. Βύρας.	1
Χ. Πολυζώης ἐπιλοχίας.	1

Ἐπαρχία Λακεδαίμονος.

Α. Γ. Βελίνης οἰκονομικὸς ἔφορος.	1
Α. Τσαγκάρης δημοδιδ. Μιστρᾶ.	1
Α. Κοκκώνης δήμαρχ. Σπάρτης.	1
Α. Δοῦλος.	1
Α. Ἀδαμαντόπουλος γραμμ. τοῦ εἰρηνοδικείου Χρυσάφης.	1
Α. Βλασόπουλος.	1
Βησαρίων Τεκόσης ἡγούμενος τῆς ἐν Γόλᾳ Μονῆς.	1
Γ. Ἀναγνωςάκος δήμαρχ. Κροκεῶν.	1
Γ. Ἰ. Γεατζίδης.	1
Γ. Διπλαράκος.	1
Δ. Ἀλεξανδράκης.	1
Δ. Σατανᾶς ἀρχιμανδρίτης.	1
Δ. Μ. Παππαδόπουλος δημοδιδ. Κροκεῶν.	1
Δ. Γ. Πουλάκος γραφ. τοῦ ταμίου	1
Δ. Ν. Δισποτόπουλος βοηθὸς αὐτοῦ	1
Δ. Α. Κόκκαλης.	1
Ε. Θεοφανόπουλος.	1
Ε. Γεωργόπουλος.	1
Ε. Μανουσάκης.	1
Ε. Γ. Χαριτάκης.	1
Ζωσιμᾶς ἱερομόναχος.	1
Η. Ι. Μιχαλοπετράκος.	1

	Σώμ.
Η. Κοπανίτσης.	1
Η. Παντελάκης.	1
Ἡ ἐν Καςρὶ διατηρουμένη Μονή.	1
Θ. Γαργαλίδης.	1
Ἰωσὴφ Μπάρδου ἡγούμ. τῆς Μονῆς τῶν Ἁγ. Τεσσαράκοντα.	1
Ἰ. Λιναρδάκης.	1
Ἰ. Δ. Τσάκωνας.	1
Ἰ. Δημητρίου σχολάρχ. Σπάρτης	1
Κ. Στεφανίδης δημοδιδ. Σπάρτης	1
Κ. Βέρδος δημοδιδ. Μελιτίνης.	1
Κ. Δημακόπουλος.	1
Κύριλλος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ζερμπίσης.	1
Μ. Ν. Μαρίνου.	1
Ν. Φασουλόπουλος ἑλληνοδιδάσκ. Σπάρτης.	1
Ν. Γ. Μενέλης.	1
Ν. Ἠλιόπουλος δημοδιδ. Φάριδος	1
Παΐσιος ἱερομόναχος.	1
Παρθένιος Χρυσικάκης ἀρχιμανδ.	1
Παγκράτιος Οἰκονόμου ἡγούμεν. τῆς Μονῆς Καστορίου.	1
Π. Καλογερᾶς ταμίας.	1
Π. Ματσούκης.	1
Π. Τριανταφύλλου εἰρηνοδ. Κροκεῶν.	1
Σ. Μενούτης.	1
Τὸ κοινὸν τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα.	1

ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ.

Ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως.

Ἀ. Οἰκονομόπουλος δήμαρχ. Λυκοσούρας.	1
Ἀθ. Εὐρεγκέλας.	1
Δ. Σταυρούλης βοηθὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου.	1
Ἰ. Γ. Ἄχολος οἰκονομικὸς ἔφορος.	1
Κ. Λέγγερης.	1
Π. Κιουσόπουλος βοηθ. τοῦ ταμίου	1
Ν. Α. Κυριαζόπουλος.	1
Σ. Τομπακόπουλος ταμίας.	1

Ἐπαρχία Γόρτυνος.

Α. Α. Ἀντωνόπουλος.	1
Ἀ. Α. Μαυρογιάννης ἰατρός.	1
Α Θ. Καρδαρᾶς.	1
Α. Μιχαλόπουλος.	1
Βασίλειος Παναγιωτόπουλος.	1

	Σώμ.
Β. Παναγιωτόπουλος.	1
Γ. Ἀδαμίδης ταμίας.	1
Γ. Ἰ. Θεοφιλόπουλος.	1
Γ. Μπούμπουλας δήμαρχ. Κλείτωρος.	1
Ἐ. Παππαπετρίδης.	1
Η. Στασινόπουλος.	1
Ἰ. Δ. Δεληγιάννης.	1
Ι. Ε. Σπυλιόπουλος.	1
Ἰ. Ἀναγνώστου,	1
Κ. Γ. Νικολόπουλος.	1
Κ. Λαμπρυνόπουλος.	1
Ν. Γούστης.	1

Ἐπαρχία Μαντινείας.

Α. Φρουδάκης λοχαγός.	1
Β. Σταϊκόπουλος.	1
Γ. Ῥοδίτης ὑπολοχαγός.	1
Ἰ. Πάνου σύμβουλος τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου.	1
Ἰ. Π. Δημητρίου λοχαγός.	1
Μονὴ Ὀρθοκωστᾶς.	1
Ν. Μπακόπουλος.	2
Π. Εὐαγγέλης σύμβουλος τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου.	1
Π. Γ. Παπαδημητρόπουλος ὑπογραμ. τῆς Νομαρχ. Ἀρκαδίας.	1
Π. Χατηριάδης ταγματάρχης.	1
Π. Γ. Σπορίδης ὑπολοχαγός.	1
Σπυρίδ. Σακελλαράκης δημοδιδ. Κορυθίου.	1
Χ. Λοντοτσακίρης γραμματ. τῆς Νομαρχίας.	1

Ἐπαρχία Κυνουρίας

Γεννάδιος Εὐσταθίου.	1
Ἰ. Γ. Σαρηγιάννης.	1
Ἰωάσαφ Σαραβάνος.	1
Ἰ. Οἰκονόμου.	1
Ἰ. Ἀγαλόπουλος.	1
Ἰωσὴφ Τοκουκάτας.	1
Ἰωσὴφ Κρημίστος Ἡγούμενος.	1
Ἰ. Χ. Δημητρίου.	1
Κ. Τσουμόπουλος.	1
Κυπριανὸς Μαντζαράκης ἡγούμ. τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου.	1
Ν. Ἰ. Λοντόπουλος.	1
Η. Βασιλείου εἰρηνοδίκ. Πρασιῶν.	1
Τὸ Συμβούλιον τῆς διατηρουμένης Μονῆς Μαριοῦ.	1

==

ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ.

Ἐπαρχία Ἄργους

	Σώμ.
Α. Ῥηγόπουλος.	1
Β. Η. Ἀλμπάνης.	1
Γρηγόριος Κουκινιώτης ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ταλεντίου.	1
Δῆμος Ἄργους.	1
Δ. Π. Ἀθανασίου Ἱερεύς.	1
Ε. Γεωργιάδης.	1
Κ. Δημητριάδης Δημοδ. Ἄργους.	1
Κ. Ῥοδόπουλος.	1
Λ. Γ. Πορτοκάλης.	1
Μονὴ Ταλεντίου.	1
Ν. Δ. Τσόκρη.	1
Ν. Δ. Κακαρίδης.	1
Π. Ἀγαθοκλῆς ὑποδιδ. Ἄργους.	1

Ἐπαρχία Κορινθίας.

Ε. Τσιράχης δημοδ. Τρικκάλων.	1
Θ. Κουρόπολος, τοῦ δήμ. Φενεοῦ.	1
Κωνσταν. Χ. Σταματόπουλος.	1

Ἐπαρχία Ναυπλίας.

Ἀρισ. Κακουλίδης ὑπογραμ. τῆς Εἰσαγγελίας.	1
Α. Χρονόπουλος λοχίας τοῦ ἑ τάγματος.	1
Α. Ῥόδιος.	1
Βιβλιοθήκη τοῦ Πυροβολικοῦ.	1
Γ. Π. Καμαριώτης.	1
Γρηγ. Νικητάδης ἐφέτης.	1
Γ. Μ. Κουρμούλης ἀνθυπολοχ.	1
Γ. Μαντὸς λοχίας.	1
Δ. Σπηλιοτόπουλος.	1
Δ. Μαυρογιάννης.	1
Δ. Κονδάκης.	1
Εμμ. Καλκαντής	1
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Καρακαλᾶ.	2
Ἱερεμίας Παζάκας.	1
Ἰωάννης Ἀμβροσιάδης Νομάρχης.	1
Ἰωάννης Νικολαΐδης.	1
Ἰωάν. Σ. Καλογερόπουλος Εἰσαγγελεύς.	1
Ι. Μαῦρος.	1
Ι. Σιβαστὸς δεκανεύς.	1
Κ. Ἰ. Ἀλεξανδρόπουλος.	1
Κ. Κριτοβουλίδης τελώνης.	1
Κ. Δημητριάδης.	1
Κωνσ. Γ. Κ. Κωνσταντής.	1
Α. Βασιλείου ἐπιλοχίας.	1
Ν. Καρτερὸς ταμίας.	1

	Σώμ.
Ν. Κασομούλης ταγματάρχης.	1
Π. Εὐστρατιάδης.	1
Π· Ῥοῦσσος.	1
Π· Τσιλάγκας σιτιστής.	1
Σ. Α. Χωματιανός.	1
Σ. Φουντάνας Συνταγματάρχης.	1
Σ. Κ. Κροκκίδας.	1
Σ. Ἱππομάχης ἑλληνοδιδάσκαλος Ἄργους.	1
Χ. Παμπούκης.	1
Χ. Ζυμβρακάκης λοχαγός.	1
Χ. Ναΐχελ λοχίας.	1

Ἐπαρχία Τροιζηνίας.

Γ. Π. Παστάκος ἔφορος.	1
Ἐλ. Ἐ. Κριεζῆς.	1
Θ. Κυδωνάκης.	1
Θ. Κιζάνης.	1
Ἰγνάτιος ἡγούμ. τῆς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.	1
Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.	1
Νικηφόρος προηγούμενος τῆς αὐτῆς Μονῆς.	1
Π· Ι. Ὀρεινός.	1

Ἐπαρχία Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος.

Α. Ὀρλάνδος.	1
Γ. Σταματέλος.	1
Ε. Α. Δρίτσας.	1
Ι. Α. Λεμπέσης.	1
Ι· Ν. Βούκουρης.	1
Ι· Κανελλόπουλος.	1
Ι. Χ· Δημητρίου.	1
Ι. Π. Χ. Μέξης.	1
Ι. Θ· Χ. Μέξης.	1
Ι. Δασκαλόπουλος.	1
Ι. Γεωργιάδης.	1
Ι. Θ. Μάλασης βοηθὸς τοῦ ἐφόρου.	1
Κ. Μαγιόρος τελώνης Σπετσῶν.	1
Μ. Γ. Γιαννοῦκος.	1
Ν. Μπουζούναρας εἰρηνοδίκης Σπετσῶν, ἐκ Γυθείου.	1
Ν. Φανδρίδης.	1
Σ. Α. Σάντου·	1
Χρ. Κάμπας.	1
Χ. Οἰκονόμου ἔφορος Ἑρμιονίδος.	1
Χ. Πάμπας.	1

Ἐπαρχία Ὕδρας.

Ἐ. Κορτέσης.	1

	Σωμ.
Ἡ Κοινοβιακὴ Μονὴ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ.	1
Ι. Χ. Βουλπιώτης ἔπαρχος.	1
Κ. Φεταλίδης.	1

ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.

Ἐπαρχία Χαλκίδος

Ἄγγελ. Λεωνίδας.	1
Α. Πετσάβας.	1
Α. Ῥοῦσσος ἡγούμενος τοῦ Γαλατάκι.	1
Γ. Βαφιάδης.	1
Γ· Διοσκουρίδης·	1
Γαβριὴλ Ἀρνάρης ἡγούμ. Μακρυμάλης.	1
Δ. Α. Βαρούχας.	1
Δ. Καραγιάννης δασάρχης.	1
Δῆμος Αἰγαίων.	1
Δῆμος Ανθαντίων.	1
Δ. Χάσκες ἐπιΐατρός.	1
Ι. Α. Βρατσάνος.	1
Ι. Κίνιας.	1
Ι. Δημητριάδης.	1
Κ. Πανταζῆ ἡγούμ. τῆς Μονῆς Ἠλιοῦ.	1
Μ. Α. Κοτζιᾶς.	1
Μ. Ε. Ξανθόπουλος.	1
Μελέτιος Θωμᾶ ἡγούμ. τοῦ Ἁγ. Νικολάου.	1
Ν. Φιλιππαῖος.	1
Ν. Μουράτης.	1
Ν. Ἐξηντάρης.	1
Π. Λοιδορίκης.	1
Παρθένιος Ἱερομόναχος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μάντζαρι.	1
Χρύσανθος Ἰωαννίδης θεσσαλονικεύς.	1

Ἐπαρχία Ξηροχωρίου.

Α. Μπονάκης γραμ. τοῦ ἐπαρχ.	1
Α. Ἀ. Εὐμολπίδης ἔπαρχος.	1

Ἐπαρχία Καρυστίας.

Α. Ἀντωνιάδης.	1
Κύριλλος Ἱερομόναχος ἡγούμενος Κλεισβάνου.	1
Ν. Ῥοῦσσος δημοδιδ. Ἀλιβερίου.	1
Ν. Σ. Φλώρου Κυμαῖος.	1
Τὸ Κοινὸν τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος.	1

	Σώμ.
Β. Παναγιωτόπουλος.	1
Γ. Ἀδαμίδης ταμίας.	1
Γ. Ἰ. Θεοφιλόπουλος.	1
Γ. Μπούμπουλας δήμαρχ. Κλείτωρος.	1
Ε. Παππαπετρίδης.	1
Η. Στασινόπουλος.	1
Ἰ. Δ Δεληγιάννης.	1
Ι. Ε. Σπυλιόπουλος.	1
Ἰ. Ἀναγνώστου,	1
Κ. Γ. Νικολόπουλος.	1
Κ. Λαμπρυνόπουλος.	1
Ν. Γούστης.	1

Ἐπαρχία Μαντινείας.

Α. Φρουδάκης λοχαγός.	1
Β. Σταϊκόπουλος.	1
Γ. Ῥοδίτης ὑπολοχαγός,	1
Ἰ. Πάνου σύμβουλος τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου.	1
Ἰ. Π. Δημητρίου λοχαγός.	1
Μονὴ Ὀρθοκωστᾶς.	1
Ν. Μπακόπουλος.	2
Π. Εὐαγγέλης σύμβουλος τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου.	1
Π. Γ. Παπαδημητρόπουλος ὑπογραμ. τῆς Νομαρχ. Ἀρκαδίας.	1
Π. Χατηριάδης ταγματάρχης.	1
Π. Γ. Σπορίδης ὑπολοχαγός.	1
Σπυρίδ. Σακελλαράκης δημοδιδ. Κορυθίου.	1
Χ. Λοντοτσακίρης γραμματ· τῆς Νομαρχίας.	1

Ἐπαρχία Κυνουρίας

Γεννάδιος Εὐσταθίου.	1
Ἰ. Γ· Σαρηγιάννης.	1
Ἰωάσαφ Σαραβάνος.	1
Ἰ. Οἰκονόμου.	1
Ἰ. Ἀγαλόπουλος.	1
Ἰωσὴφ Τοκουκάτας.	1
Ἰωσὴφ Κρημίστος Ἡγούμενος.	1
Ἰ. Χ. Δημητρίου.	1
Κ. Τσουμόπουλος.	1
Κυπριανὸς Μαντζαράκης ἡγούμ. τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου.	1
Ν. Ἰ. Δοντόπουλος.	1
Η. Βασιλείου ειρηνοδίκ. Πρασιῶν.	1
Τὸ Συμβούλιον τῆς διατηρουμένης Μονῆς Μαριοῦ.	1

ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ.

Ἐπαρχία Ἄργους

	Σωμ.
Α. Ῥηγόπουλος.	1
Β. Η. Ἀλμπάνης.	1
Γρηγόριος Κουκινιώτης ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ταλεντίου.	1
Δῆμος Ἄργους.	1
Δ. Π. Ἀθανασίου Ἱερεύς.	1
Ε. Γεωργιάδης.	1
Κ. Δημητριάδης Δημοδ. Ἄργους.	1
Κ. Ῥοδόπουλος.	1
Λ. Γ· Πορτοκάλης.	1
Μονὴ Ταλεντίου,	1
Ν. Δ· Τσόκρη.	1
Ν. Δ· Κακαρίδης.	1
Π. Ἀγαθοκλῆς ὑποδιδ· Ἄργους.	1

Ἐπαρχία Κορινθίας.

Ε. Τσιράχης δημοδ. Τρικκάλων.	1
Θ. Κυρόπολος, τοῦ δήμ. Φενεοῦ.	1
Κωνσταν. Χ· Σταματόπουλος.	1

Ἐπαρχία Ναυπλίας.

Ἀρις. Κακουλίδης ὑπογραμ. τῆς Εἰσαγγελίας.	1
Α. Χρονόπουλος λοχίας τοῦ ὁ τάγ-	1
ματος.	1
Λ. Ῥόδιος.	1
Βιβλιοθήκη τοῦ Πυροβολικοῦ.	1
Γ. Π. Καμαριώτης.	1
Γρηγ. Νικητάδης ἐφέτης.	1
Γ. Μ. Κουρμούλης ἀνθυπολοχ.	1
Γ. Μαντὸς λοχίας.	1
Δ. Σπηλιοτόπουλος.	1
Δ. Μαυρογιάννης.	1
Δ. Κονδάκης.	1
Εμμ. Καλκαντής	1
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Καρακαλᾶ.	2
Ἱερεμίας Παζάκας.	1
Ἰωάννης Ἀμβροσιάδης Νομάρχης.	1
Ἰωάννης Νικολαΐδης.	1
Ἰωάν. Σ. Καλογερόπουλος Εἰσαγγελεύς.	1
Ι. Μαῦρος.	1
Ι. Σεβαστὸς δεκανεύς.	1
Κ. Ἰ. Ἀλεξανδρόπουλος.	1
Κ. Κριτοβουλίδης τελώνης.	1
Κ. Δημητριάδης.	1
Κωνς. Γ· Κ. Κωνσταντής.	1
Α· Βασιλείου ἐπιλοχίας.	1
Ν. Καρτερὸς ταμίας.	1

	Σώμ.
Ν. Κασομούλης ταγματάρχης.	1
Π. Εὐστρατιάδης.	1
Π. Ῥοῦσσος.	1
Π. Τσιλάγκας σιτιστής.	1
Σ. Α. Χωματιανός.	1
Σ. Φουντάνας Συνταγματάρχης.	1
Σ. Κ. Κροκκίδας.	1
Σ. Ἱππομάχης ἑλληνοδιδάσκαλος Ἄργους.	1
Χ. Παμπούκης.	1
Χ. Ζυμβρακάκης λοχαγός.	1
Χ. Ναΐχελ λοχίας.	1

Ἐπαρχία Τροιζηνίας.

Γ. Π. Παστάκος ἔφορος.	1
Ἐλ. Ἐ. Κριεζῆς.	1
Θ. Κυδωνάκης.	1
Θ. Κιζάνης.	1
Ἰγνάτιος ἡγούμ. τῆς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.	1
Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.	1
Νικηφόρος προηγούμενος τῆς αὐτῆς Μονῆς.	1
Π. Ι. Ὀρεινός.	1

Ἐπαρχία Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος.

Α. Ὀρλάνδος.	1
Γ. Σταματέλος.	1
Ε. Α. Δρίτσας.	1
Ι. Α. Λεμπέσης.	1
Ι. Ν. Βούκουρης.	1
Ι. Κανελλόπουλος.	1
Ι. Χ. Δημητρίου.	1
Ι. Π. Χ. Μέξης.	1
Ι. Θ. Χ. Μέξης.	1
Ι. Δασκαλόπουλος.	1
Ι. Γεωργιάδης.	1
Ι. Θ. Μάλασης βοηθὸς τοῦ ἐφόρου.	1
Κ. Μαγιόρος τελώνης Σπετσῶν.	1
Μ. Γ. Γιαννοῦκος.	1
Ν. Μπουζούναρας εἰρηνοδίκης Σπετσῶν, ἐκ Γυθείου.	1
Ν. Φανδρίδης.	1
Σ. Α. Σάντου.	1
Χρ. Κάμπας.	1
Χ. Οἰκονόμου ἔφορος Ἑρμιονίδος.	1
Χ. Πάμπας.	1

Ἐπαρχία Ὕδρας.

Ἐ. Κορτέσης.	1
Ἡ Κοινοβιακὴ Μονὴ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ.	1
Ι. Χ. Βουλπιώτης ἔπαρχος.	1
Κ. Φεταλίδης.	1

ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.

Ἐπαρχία Χαλκίδος

Ἄγγελ. Λεωνίδας.	1
Α. Πιτσάβας.	1
Α. Ῥοῦσσος ἡγούμενος τοῦ Γαλατάκι.	1
Γ. Βαφιάδης.	1
Γ. Διοσκουρίδης.	1
Γαβριὴλ Ἀρνάρης ἡγούμ. Μακρυμάλης.	1
Δ. Α. Βαρούχας.	1
Δ. Καραγιάννης δασάρχης.	1
Δῆμος Αἰγαίων.	1
Δῆμος Δηλαντίων.	1
Δ. Χάρκες ἐπίατρος.	1
Ι. Α. Βρατσάνος.	1
Ι. Κίνιας.	1
Ι. Δημητριάδης.	1
Κ. Πανταζῆ ἡγούμ. τῆς Μονῆς Ἠλιοῦ.	1
Μ. Α. Κοτζιᾶς.	1
Μ. Ε. Ξανθόπουλος.	1
Μελέτιος Θωμᾶ ἡγούμ. τοῦ Ἁγ. Νικολάου.	1
Ν. Φιλιππαῖος.	1
Ν. Μουράτης.	1
Ν. Ἐξηντάρης.	1
Π. Λοιδορίκης.	1
Παρθένιος Ἱερομόναχος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μάντζαρι.	1
Χρύσανθος Ἰωαννίδης Θεσσαλονικεύς.	1

Ἐπαρχία Ξηροχωρίου.

Α. Μπονάκης γραμ. τοῦ ἐπαρχ.	1
Α. Ἀ. Εὐμολπίδης ἔπαρχος.	1

Ἐπαρχία Καρυστίας.

Α. Ἀντωνιάδης.	1
Κύριλλος Ἱερομόναχος ἡγούμενος Κλειβάνου.	1
Ν. Ῥοῦσσος δημοδιδ. Ἀλιβερίου.	1
Ν. Σ. Φλώρου Κυμαῖος.	1
Το Κοινὸν τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος.	1

Ἐπαρχία Σκοπέλου.

	Σωμ.
Α. Σγούτας Ἔπαρχος	1
Γ. Βαλσαμάκης.	1
Γ. Δ. Θεολόγος.	1
Δ. Φαλκίδης.	1
Ι. Α. Βοϊατσόπουλος.	1
Ἰ. Γ. Πράγια.	1
Ι. Γ. Κανάρης.	1
Ι. Κωνσταντινίδης.	1
Κ. Ἀποστολίδης.	1
Κ. Κάζος.	1
Κ. Ι. Μελαχρινοῦ.	1
Κ. Δ. Κωνσταντινίδης.	1
Κ. Α. Δαπόντες.	1
Μ. Π. Κουμπῆς.	1
Ν. Κ. Χύμου.	1
Ν. Κ. Μανολάκη.	1
Ν. Γάτζος.	1
Σ. Κυριακίδης δημοδιδ. Σκοπέλου.	1
Σ. Νικολαΐδης ταμίας.	1
Χ. Α. Χ. Γεωργίου.	1

═

ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ.

Ἐπαρχία Σύρου.

	Σώμ.
Αὔγουστος Σ. Ζίφου.	1
Ἀπός. Μιχαηλίδης.	1
Α. Ν. Γοζαδῖνος.	1
Ἀδελφοὶ Κ. καὶ Μ. Νεγροπόντη.	1
Ἀδελφοὶ Ν. καὶ Γ. Καρυδιᾶς.	1
Α. Ναύτης.	1
Α. Χ.Ποριώτου τελώνης.	1
Α. Δ. Δενδρινός.	1
Α. Πάμπαρης.	1
Β. Μουσουδάκης.	1
Β. Ἀθηνάδης.	1
Β. Παγκώστας.	1
Γ. Καλουτᾶς.	1
Γ. Καράλης.	1
Γ. Σουρίας.	1
Γ. Δ. Τύμπας.	1
Γ. Φ. Γιράρδης.	1
Γ. Φραγκάκης ἡγούμενος τῆς ἐν Μυκόνῳ Μονῆς Τουρλιανῆς.	1
Δ. Σουρμελῆς.	1
Δ. Σούμας.	1
Δ. Γ. Μπουδούρης.	1
Δημ. Καλουτᾶς.	1
Δ. Χαλανδριτσάνος.	1
Δ. Π. Κριεζῆς.	1
Δ. Βρετός.	1
Ε. Μαγκάκης.	1
Δ. Σαχτούρης.	1
Ἰω. Βαλέτας.	1
Ἰω. Βιδάλης.	1
Ι. Ζωρμπᾶς.	1
Κ. Κοσμᾶς ἀστυνόμος Ἑρμουπόλεως.	1
Κ. Κατσάκος.	1
Κ. Κολοιόπουλος.	1
Κ. Α. Σιγαλοῦ.	1
Κ. Σεργολόγος.	1
Κ. Ἀθανασίου.	1
Λ. Γ. Κουρουκαφᾶς.	1
Λ. Μαχαιρᾶς.	1
Μ. Ἱεροδιάκονος.	1
Μ. Σολομός.	1
Ν. Σιδερικούδης.	1
Ν. Κοσενάκης.	1
Ν. Λ. Σκορδίλης.	1
Ὀ. Ι. Κλάδος.	1
Ὄθων Δούκας.	1
Π. Ν. Πλέσκας.	1
Π. Α. Βιτάλης.	1
Π. Ζ. Σπεράντσας.	1
Π. Καλλιγᾶς.	1
Π. Π. Μαυρογένης.	1
Σωκράτης Ἴδος.	1
Σ. Ν. Βαλέτας.	1
Σ. Κριταρόπουλος.	1
Χ. Μάνιζας.	1
Χ. Γεωργιάδης.	1
Χ. Ἀλεξάνδρου.	1

Ἐπαρχία Κέας.

Λ. Βουρδουμπάκης.	1
Λ. Πετρῆς δήμαρχος.	1
Β. Ἀριστεύς.	1
Δ. Λάκων.	1
Δ. Γιαβρούδης.	1
Δ. Μενέξης.	1
Ν. Καμάρης.	1
Στ. Γ. Στεφάνου.	1

Ἐπαρχία Ἄνδρου.

Γ. Α. Κρανιώτης εἰρηνοδίκης.	1
Γ. Μ. Καΐρης γραμ. τοῦ εἰρηνοδ.	1
Γ. Φραγκούλης γραμ. τοῦ Ἐπαρχ.	1
Ἰ. Μπάος, ἐξ Ἴου.	1
Ἰ. Ν. Καμπανάκης.	1
Ἰ. Μεταξᾶς ὑγειονόμος.	1
Μ. Δ. Καΐρης δήμαρχος.	1

Σώμ.

Μονὴ Παναχράντου. 1
Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς. 1
Μονὴ Ἁγίου Νικολάου. 1
Ν. Χωματιανός. 1
Σ. Ἰ. Βαλέτας οἰκονομικ. ἔφορος. 1

Ἐπαρχία Τήνου.

Ἀθ. Μπαλῆς. 1
Ἀ. Μ. Τσαμαδὸς ἔπαρχος. 1
Γ. Φιλιππουσης δήμαρχ. Περαίας 1
Δημαρχία Τήνου. 1
Ἐ. Σαμοθράκης. 1
Ζ. Κ. Καραλλᾶς. 1
Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας. 1
Ἠ. Ἀθηνάδης. 1
Ἰ. Γέροντας τελώνης Τήνου. 1
Ἰ. Κ. Μπόν. 1
Ἰ. Λαγκαδᾶς. 1
Μ. Ἀλβέρτης. 1
Μ. Δ. Μπουρνιᾶς. 1
Μ. Τιβέριος δήμαρχος Σωσθενίου. 1
Ν. Ἰ. Λεονάρδος. 1
Ν. Πόμερ. 1
Ν. Ἀγγελίδης. 1
Ν. Μ. Σολομὸς Μυκόνιος. 1
Ξ. Δ. Χαριλαος. 1
Μ. Σαγρέδος. 1
Π. Καραμανλῆς δήμαρ. Πανόρμου 1
Ῥ. Ἐ. Ῥαφαὴλ. 1
Τζανάκης Ἀλαβανός. 1
Χ. Λοιδωρίκης. 1

Ἐπαρχία Νάξου.

Ἀ. Λάσκαρης. 1
Ἀ. Ἀλιπράντης. 1
Γ. Ἐ. Δελαγραμμάτης. 1
Γ. Ἀ. Μαῦρος. 1
Δ. Σ. Λεντούδης. 1
Δ. Βισβίζης ἔπαρχος. 1
Δ. Κ. Καμπάνης. 1
Ἐ. Ἀναπλιώτης συμβολαιογράφος. 1
Ἐ. Ἀ. Κριτοβουλίδης. 1
Ἐλισαβετ Μαρκοπολίτου. 1
Ἐ. Β. Ἀναπλιώτης. 1
Ζ. Μαραγκός. 1
Ἰ. Πρεζάκης. 1
Ἰ. Χρ. Φραγκόπουλος. 1
Ἰ. Ν. Κόκκος. 1
Ἰ. Μπαρπαρῆγος. 1
Ἰ. Δ. Βουλπιώτης. 1
Κ. Μ. Κρίσπης. 1

Σώμ.

Μ. Τζιμάκης. 1
Μ. Μ. Δαμιράλης ἰατρός. 2
Μ. Μαρκοπολίτης διὰ τὴν δημαρχίαν. 1
Μ. Ζανετῆς. 1
Μ. Μαρκοπολίτης. 1
Μ. Ἀναπλιώτης συμβολαιογράφ. 1
Ν. Ἰ. Βαρότζης. 1
Ν. Μ. Δαμιράλης. 1
Ν. Σαραντενός. 1
Ν. Π. Σπεράντζας. 1
Ν. Π. Γκιώνης. 1
Ν. Μελισσουργός. 1
Ν. Ἰ. Χανκιδάκης. 1
Ν. Φ. Καμπάνης. 1
Ν. Βατιμπέλας. 1
Σ. Βαρδῆς. 1
Σ. Ν. Βεριόνης. 1
Φ. Λ. Κονδύλης. 1

Ἐπαρχία Μήλου.

Ἀ. Διπάστας. 1
Β. Μπουτούρης ἔπαρχος. 1
Γ. Μπαρπαρῆγος. 1
Γ. Μαγκανάρης. 1
Δημαρχία Σίφνου. 1
Δ. Δανασσῆς. 1
Ἐ. Νοστράκης. 1
Ζ. Δαλεισμᾶς. 1
Ἰ. Προβελέγγιος. 1
Ἰ. Π. Ταταράκης. 1
Μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ 1
Μοναστήριον τῆς Βρύσεως. 1
Ν. Ἀ. Χ. Ἀνδρέου. 1
Ν. Ψαρούτης. 1
Π. Ἐ. Μοδινός. 1
Π. Μ. Γκιούλιας. 1
Σ. Πραγματευτάκης. 1

Ἐπαρχία Θήρας.

Ἀγάπιος Δαμίγος ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀνάφῃ Μονῆς ἡ Καλαμιώτισσα. 1
Ἀ. Πρεῦσος ἔπαρχος. 1
Γ. Δ. Βαλλιάνος. 1
Γρηγ. Βαλλιάνος. 1
Γουλιέλμος Γ. Συρίγος. 1
Ἐ. Δαμίγος. 1
Ἡ ἱερὰ Μονὴ Ἀμουργοῦ. 3
Θ. Δ. Παρθενόπουλος. 1
Ἱερόθεος Βενετζάνος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Προφήτου Ἠλιοῦ. 1

	Σώμ.
Ἰ. Βενετζάνος ἡγούμενος.	1
Ἰ. Κράνιος.	1
Ἰ. Γ. Σορῶτος.	1
Ἰω. Ἀσιμῆς.	1
Καλλίνικος ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀμοργῷ ἱερᾶς Μονῆς.	1
Ν. Δελέντας.	1
Ν. Μοσχόχειλος.	1
Π. Βάμπαρης.	1
Σ. Δαδινάκης.	1
Φ. Γ. Δαλέζιος.	1

ΤΟΥΡΚΙΑ.

Κωνσταντινούπολις.

Ἀ. Βενατσανόπουλος.	1
Α. Τολμίδης.	1
Ἀ. Βοῦρος.	1
Ἀ. Ἰ. Βάρβης	1
Ἀ. Μ. Κάππαρης.	1
Ἀ. Νολάκης.	1
Ἀ. Χαλκιόπουλος.	1
Ἄνθιμος προεστὼς τῆς Παναγίας εἰς Νεοχωρίον.	1
Ἄγγελος Ἀχλιμβάρης πρεσβύτερος	1
Β. Γ. Βαλτᾶς.	1
Β. Γ. Παππάζογλους.	1
Γ. Μαρσάν.	1
Γ. Λαγκαδᾶς.	1
Γ. Παλαιολόγος.	1
Γ. Ν. Συναδινός.	1
Γ. Μοσχοβίτης.	1
Γ. Διαλεγμένος.	1
Δ. Ῥονδόπουλος.	1
Δ. Γεωργαντᾶς.	1
Δ. Κουμουνδουράκης.	1
Δ. Γεωργαντᾶς.	1
Δ. Ἀργέντης.	1
Δ. Ἰ. Καραβίας.	1
Δ. Μεσθενεύς.	1
Δ. Γκαραλάνης.	1
Δ. Δημητρόπουλος.	1
Δ. Κόκκος.	1
Δ. Δημητρόπουλος Ἑλληνοδιδ. Νεοχωρίου.	1
Δ. Ν. Στέργιου.	1
Δ. Δ. Θεοδωρίδης.	1
Δ. Κ. Φωκᾶς	1
Δ. Δημητρακόπουλος.	1

	Σώμ.
Δ. Μ. Σωμαρίτης.	1
Δ. Α. Γαληνὸς ἱερεύς.	1
Ε. Γρυμανέλης.	1
Ε. Καράλλης.	1
Ε. Λομβάρδος.	1
Ε. Ἰορδάνου.	1
Εὐφροσύνη Α. Θεοδωρίδη	1
Ζ. Μ. Χρυσοβελώνης.	1
Ζ. Λαγόπουλος.	1
Ἡ Κυρία Ῥώτα διευθύντρια τῆς Σχολῆς.	10

Η. Τσουρλόπουλος.	1
Θ. Σβορῶνος.	1
Θ. Πανταζόπουλος.	1
Ι. Α. Οἰκονόμος.	1
Ι. Λυρῆς.	1
Ἰ. Κοσμέτος.	1
Ι. Παππαβασίλης.	1
Ι. Α. Βολτου	1
Ἰωαννίκιος ἐφημέρ. τῆς Παναγίας Κουμαρίτισας.	1
Ι. Αὐγουστίνου	1
Ι. Γεωργιάδης	1
Ι. Κοπακάκης.	1
Ι. Γεωργιάδης.	1
Κ. Α, Ῥοδοκανάκης.	1
Κ. Σαμοθράκης.	1
Κ. Γιακουμῆς.	1
Κ. Θεοδωρῆ.	1
Κ. Ι. Στρατουδάκης.	1
Κ. Πάτζαρης.	1
Κ. Καστανιστιάδης.	1
Κ. Τζάβρας.	1
Κ. Καλογιάννης.	1
Λ. Γερακάρης.	1
Λ. Ν. Κοκόλης.	1
Λ. Κατινάκης.	1
Λ. Τρωϊάνος.	1
Λ. Βάλβης.	1
Μ. Ι. Μαξίμου.	1
Μ. Ν. Ζάρπας.	1
Μ. Τζάβρας.	1
Μ. Ε. Δανέζης.	1
Μ. Μιχαλόπουλος.	1
Μ. Κ. Βολανάκης.	1
Ν. Π. Ὀρλὼφ Σπετζιώτης.	1
Ν. Ῥωσσᾶς ἐκ Μακρυνίτζης.	1
Ν. Χρυσόπουλος.	1
Ν. Κωνσταντουλάκης.	1
Π. Σίμου.	2
Π. Ἠλιόπουλος.	1
Π. Μεσαριτάκης.	1
Π. Καλόγνωμος.	1

Σώμ.

Π. Φενερλῆς. 2
Π. Δήμου. 1
Π. Φωκᾶς. 1
Ῥαδουκάνος Ῥωσσέτος. 1
Σ. Φάραγκας. 1
Σ. Δ. Κοκόλης. 1
Σ. Περίδης. 1
Σ. Σ. Κανδυλάπτης τῆς Παναγίας Κουμαριώτισσας. 1
Σ. Καραθεοδωρῆ. 1
Υἱοὶ Καλλιπολίτου. 1
Φ. Ἀποστολίδης. 2
Χ. Ι. Στεφόπουλος. 1

Σμύρνη.

Ἀνδριανὸς Χ. Κορδέλλας. 1
Ἀντώνιος Α. Πολίτου. 1
Γεώργιος Δ. Βλυσίδης. 1
Δημήτριος Ἀρώνης. 1
Δημ. Χρηστοϊωαννόπουλος. 1
Δ. Καραγεωργόπουλος. 1
Δ. Μεταξᾶς. 1
Ε. Δημητριάδης. 1
Θ. Ξένος. 1
Ιω. Ἀγκωνάκης. 1
Ιω. Χαϊδάρης. 1
Μιχαὴλ Ταμπούρης. 1
Ν. Ξούτερλης. 1
Π. Πυλαρινός. 1
Πέτρος Τρανός. 1

Ἰωάννινα.

Α. Σακκελάριος. 2
Ἡ Ἐφορία τῆς Ζωσ. Ἑλ. σχολῆς. 4
Κωνστ. Δ. Κωνσταντινίδου. 1
Μελέτιος Π. Ἱερεύς. 1
Στεφ. Μίσιος. 1

Μιτυλήνη.

Σ. Σημιριώτης ὑποπρόξ. τῆς Ἑλλάδος. 1

Καῖρον.

Α. Οἰκονόμος. 1
Α. Νικολόπουλος. 1
Α. Χ. Δημητρίου. 1
Γ. Κ. Σπανόπουλος. 1
Γ. Ἀβερώφ. 1
Δ. Γρηγορίδης. 1
Ι. Ἐπαινετός. 1
Ι. Χρηστοδουλίδης. 1

Σώμ.

Ιω. Δημητρίου. 1
Ιω. Γεωργιάδης. 1
Κ. Πιττακός. 1
Κυριάκος Χριστοδούλου. 1
Μ. Θεογνώστης. 2
Ν. Ἐμμανουήλ. 1
Ν. Χ. Ἀντωνίου. 1

Βηρυττός.

Θ. Σκρηνὸς ἔμπορος. 1
Ν. Κουτζουρέλης γραμ. τοῦ Ἑλ. Προξενείου. 1
Χ. Στεφανὴς πρόξενος τῆς Ἑλλ. 1
λάδος. 1

Δαμασκός.

Α. Πλατανίδης Ἑλλ. προξενικὸς πράκτωρ. 1

Λαοδίκεια.

Χ. Παντελῆς Ζαχαρίου Ἑλ. προξενικὸς πράκτωρ. 1

Σαΐς.

Φ. Ῥοσκάλας Ἑλ. προξ. πράκτωρ. 1

Χανία Κρήτης.

Ἀδελφοὶ Σιδηράκη. 1
Α. Γεωργιλᾶς. 1
Α. Ν. Μαρκαντωνάκης. 1
Γεωργ. Φουλάκης. 1
Εὐαγ. Ἀλεξίου. 1
Ἐμ. Φουντουλάκης. 1
Ε. Ν. Περαντζάκης. 1
Ι. Σ. Πέρογλου. 1
Ι. Πατεράκης ἰατρός. 1
Ι. Χ. Μιχελάκης. 1
Ιω. Ζερβάκης ἰατρός. 1
Ιω. Α. Μαρουλιανός. 1
Ιω. Γ. Μιτσοτάκης. 1
Ιω. Πετρίδης. 1
Ι. Ν. Στεφανίδης. 1
Κάλλιστος ἐπίσκοπος Κυδωνίας καὶ Κισσάμου. 1
Κ. Φραντζίδης. 1
Μ. Μαλατάκης. 1
Μ. Κασιμάτης. 1
Ν. Θεοδωρίδης. 1
Ν. Γ. Δαρμάρος. 1
Ν. Δαμβέργης. 1

	Σώμ.
Ν. Δημητρίου.	1
Π. Λυκούδης ἰατρός.	1
Χ. Μ. Παππάζογλους.	1

Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Μουρνιαῖς.

Γεράσιμος ἱερομόναχος.	1
Γρηγόριος ἱερομόναχος.	1
Μισαὴλ ἱερομόναχος.	1

Μονὴ ἁγίας Τριάδος ἐν Ἀκρωτηρίῳ.

Ἀνανίας ἱερομόναχος.	1
Ἀνανίας ἱεροδιάκονος.	1
Γεράσιμος ἱερομόναχος.	1
Δαμασκηνὸς ἡγούμενος.	1
Ζαχαρίας ἱεροδιάκονος.	1
Ἰωακεὶμ ἱερομόναχος.	1
Νικόδημος ἱερομόναχος.	1
Καλλιόπιος προηγούμενος.	1
Καλλιόπιος ἱερομόναχος.	1

	Σώμ.
Παρθένιος ἱερομόναχος.	1
Συμεὼν προηγούμενος.	1

Μονὴ Γωνιᾶς.

Νεόφυτος ἱερομόναχος Σελινιώτης.	1
Παρθένιος ἡγούμενος.	1
Σεραφεὶμ ἱερομόναχος.	1

Ἡράκλειον Κρήτης.

Α. Α. Ζαφειρίδης.	1
Γ. Ἰδομενεὺς Μαρκατάτης ἰατρός.	2
Ἰω. Περίδης.	1
Μ. Μελιδωνάκης.	1
Ν. Α. Παρασυράκης.	1
Π. Ι. Παρασκευᾶς.	1
Π. Κ. Σπανούδης.	1

Ῥέθυμον Κρήτης.

Β. Μανουσάκης.	1
Ι. Δ. Σανταντώνιος.	1
Κ. Κωνσταντερίδης.	1

ΠΡΟΣΘΕΤΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ.

Ἀθηνῶν.

	Σώμ.
Ν. Α. Καλογερόπουλος δικηγόρος	1
Δ. Γ. Ἀντωνόπουλος.	1
Χ. Α. Χρηστόπουλος.	1
Α. Γκίζης.	1
Π. Μαυρομιχάλης.	1
Πορφύριος Νικολαΐδης.	1
Π. Ν. Σπεράντζας.	1
Σπ. Βενέτης.	1
Ν. Φουσκίδης.	1
Α. Ῥόμπη ἐξ Ἀχρίδος Μακεδονίας.	1

	Σώμ.
Γ. Στῖνος.	1
Σ. Τρικαλιώτης.	1

ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ.

Ἰωάννης Παππαδόπουλος δημ. Φαλλάνθου.	1
Κυρίκος Μπουζίκης.	1
Γεώργιος Τριανταφύλλου δημοδιδάσκαλος Ἀμφίσσης.	1
Α. Παππαγιανόπουλος.	1
Γ. παππᾶ Νικολάου ἐν Πάτραις.	1

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

				Σελ.	στχ.
Ἀντὶ	μακραὶ	γράφε	μικραὶ	7	27
»	Κεγχραιὰς	»	Κεγχρειὰς	8	4
»	αἱ ἀξιολογώτατοι	»	οἱ ἀξιολογώτατοι	8	14
»	Πισσάτιδα,	»	Πισάτιδα	9	11
»	παρηγαγε	»	παρῆγε	11	26
»	ἀνήγειραν	»	ἀνήγειρον	14	6
»	τὸν Ἰταλίαν	»	τὴν Ἰταλίαν	15	3
»	τόμος ά, ἔκδοσις ὀγδόη	»	Τόμον ά, ἔκδοσιν ὀγδόην	30	30
»	Νότειον Ἀμερικὴν	»	Ἀρκτώαν Ἀμερικὴν	34	19
»	Πανιωνίαν	»	Πανιώνια	37	21
»	τοαύτην	»	τοιαύτην	39	6
»	ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατάκτησις	»	Ἡ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατάκτησις	41	3
»	εἰς τὸ θρόνον	»	εἰς τὸν θρόνον	54	20
»	ἀπὸ τὰς ἐκ τῆςφρουρᾶς	»	ἀπὸ τοὺς ἐκ τῆς φρουρᾶς	61	11
»	πλέος	»	πλέον	62	4
»	ὀμαζεται	»	ὀνομάζεται	90	29
»	τὸν θεὸν αὐτοῦ	»	τον θεὸν αὐτῶν	108	19
»	Διὰ νὰ προελκύσῃ	»	Διὰ νὰ προσελκύσῃ	116	15
»	εἷς ἐφ' ἑκάστης	»	μία ἐφ' ἑκάστης	140	27
»	χειροδωτοὺς	»	χειριδωτοὺς	144	2
»	ἀχμαί των	»	αἰχμαί των	—	20
»	Μόσχαι	»	Μόσχοι	—	31
»	Λακεδαιμονίους	»	Λακεδαιμονίοις	156	28
»	Ἀθηανϊκῶν	»	Ἀθηναϊκῶν	159	1
»	Ἀντίνοος	»	Αὐτόνοος	160	22
»	Σαλαῖμνι	»	Σαλαμῖνι	—	23
»	κατὰ Καλυνδίου	»	Καλυνδικῆς.	170	6
»	Πλουταρχ. εἰς	»	Ὁ Πλούταρχ. εἰς	190	20
»	ὁποῖον βα-	»	ὁποῖον βάρος	198	3
»	κατοίλους	»	κατοίκους	205	17
»	ἐφωδιασμένων	»	ἐφωδιασμένα	248	25
»	εἰς τῆς παγίδα	»	εἰς τὴν παγίδα	287	25

Ἀντὶ		γράφε	Σελ.	στιχ.
	παρλθὸν	παρελθὸν	374	17
»	τοιουτρόπως	» τοιουτοτρόπως	410	29
»	τινο ημίας	» τινὸς ζημίας	412	31
»	ἀνιστάντας	» ἀναστάντας	422	38
»	Κατὰ Αγορσελάτου	» κατὰ Ἀγοράτου, σελ.	423	31
»	καὶ οἱ φίλοι των δέ-κατπέντε	» καὶ οἱ φίλοι των· δεκαπέντε	426	24
»	τοὺς ὅσοι	» τοὺς ὅσους	447	19
»	συχνάλις	» συχνάκις	482	3
»	εἶπον·	» εἶπεν	500	10
»	ἔθιμα ὧν·	» ἔθιμα· ὧν	526	17
»	ἄλσος	» ἄλσους	585	27
»	Μεγαλουπόλεως.	» Μεγαλοπόλεως	608	9
»	τὸ βίον	» τὸν βίον	669	11

